

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Balt 1801. 713

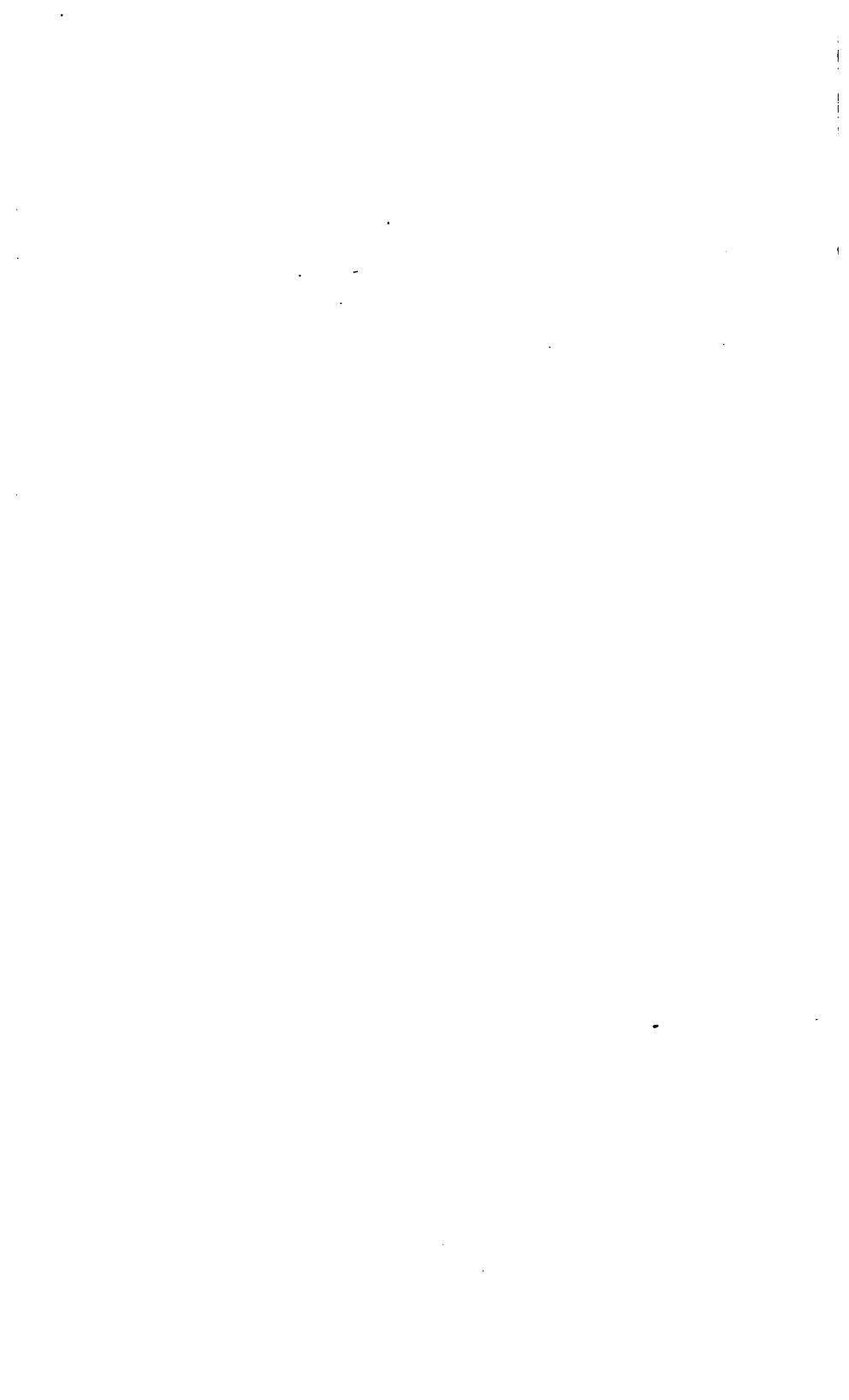
Harvard College Library

**BOUGHT WITH MONEY
RECEIVED FROM THE
SALE OF DUPLICATES**

Δ
Bait 1801.713

SUOMI

Kirjoituksia isän-maallisista aineista.

~~~~~  
Toinen Jakso.  
~~~~~

9 Osa.

Hinta: 3 markkaa.

S U O M I

Kirjoituksia isän-maallisista aineista.

Toimittanut

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Toinen Jakso.

9 Osa.

HELSINGISSÄ,
Suomalaisen Kirjallis. Seuran kirjapainossa,
1871.

Duplicate money

Aineisto:

- Kokoilemia Muinaistutkinnon alalta. Julkaissut J. R. As-*
pella. I. siv. 1.
- Tutkimus Etelä-Pohjanmaan kielimurteesta. Kirjoittanut*
T. G. Aminoff „ 235.
- Muoto-opillinen selitys Eurajoen, Lapin, Rauman, Pyhän-*
maan, Laitilan ja Uudenkirkon pitäjiä kielestä.
Kirjoittanut J. A. Hahnsson. II. (Jatkoa). „ 303.
- Submalaisen Kirjallisuuden Seuran keskustelut v.*
1868—1869 „ 391.
- Kaksikymmentäkaksi lehteä kuvia ja yksi kartta ensimmäiseen*
kirjoitukseen.
-

12

Kokoitelmia Muinaistutkimuksen alalta.

Julkaissut

J. B. Aspelin.

I.

Etelä-Pohjanmaalta.

Suomen muinoinen asutus, ennenkuin historian säteet, kristin uskon tullessa, rupeevat Suomen saloja valaisemaan, on vielä milt'ei kokonaan arvelujen nojassa. Ulkomaan kirjalliset lähteet, etenkin Skandinavian sadusto, tietävät yhtä ja tätä, epäilemättä varsin todenperäistäkin Suomen asukkaista pakanuuden aikana, mutta me emme noita tietoja ensinkään ymmärrä. Ja miksi? Siksi että Suomen asutus, Suomen kansalliset olot tuolla ajalla ovat ihan tuntemattomat, kun kotimaallisia kertomuksia noilta ajoilta kokonaan puuttuu. Niin onnetoin ei ole Skandinavia sadustoneen. Mutta mitä ovat nuo Skandinavian sadut muuta kuin kansan tarinoita, joita Saxo Grammaticus ja Snorre Sturlesson aikoinaan ammensivat kansan suusta. Kun kristin usko poisti pakanuuden maastamme, toi se kirjoitustaidon kanssa vieraan hallituksen, joka tarjosi Suomen rahvaalle vieraan hallitusmuodon, vieraan sivistyksensä, vieraat tavat — kansan omista tavoista ja muistoista lukua pitämättä. Noita muistoja vieras sivistys halveksi ja ne jäivät Suomessa kirjoittamatta. Mutta niissä muistoissa oli Suomen kansan muinaishistoria kätkeyty, kuten Ruotsin kansan historia mainituissa saduissa. Nyt on suomalaisuus meissä vie-

raan sivistyksen lapsissa herännyt ja me kysymme hartaalla sydämellä noita Suomen kansan omia muistoja. Samoin kuin Stenbäck löysi Suomalaisen isänmaansa mökkiläisen kodosta, löysi Lönnrotimme sieltä vielä Kalevalan, Salmelainen Sadut ja Tarinat. Ehkä löytyy siellä historiammekin. Nuori kansalainen, joka on oppinut rakastamaan Suomen kansaa, jos hänessä palaa himo vaikuttaa jotain Suomen kansan kunniaksi, niin hän ei enempää oppia tarvitse; nakatkoon kirjat loukkoon ja lähteköön mökkilöihin Suomen kansaa oppimaan ja noita muistoja kysymään. Hänelle tosin sanotaan että vanhat ovat kuolleet, — nuori kansa ei pidä muistoista vaaria; mutta alköön olko millänsäkään, sillä samoin sanotaan vielä vuosisatoja meidänkin haudoillamme ja edelleen niin kauan kuin Suomen kansa elää. Yhtä varmaan kuin Suomen kansalla on omittuinen henkensä, on sillä myös omat muistonsa. Kerran meitä nuhdellaan huolimattomuudesta tai kiitetään huolestamme, samoin kuin meidän on syy valittaa tai kiittää edellistemme toimia. Jos tuo nuori kansalainen tarvitsee esimerkkiä, niin lukekoon Hyttén-Cavallius'en *Wärend och Wirdarne* ja minä voin vakuuttaa, että hän ahkeralla työllä kokoo mistä Suomen maakunnasta tahansa yhtä ansiollisen kirjan, josta tulevaisuus on häntä aina kiittävä. Taikka lukekoon Afzelius'en *Svenska Folkets Sagohäfder*, jotka myöskin ovat nyky-ajan kokoilemia. Masilman oppineita kyllä löytyy, joiden vertaisiksi emme koskaan voi tulla, mutta yksinkertaisia ahkeraita työmiehiä puuttuu, jotka astuisivat kansan joukkoon ammentamaan muualta turhaan kysyttyä tietoa.

Geijer on osaksi asutustarinoina koettanut selvittää Ruotsin asuttamista. Asutustarinat ynnä muut kansan muistot ovat myöskin melkein ainoat tiedot, joiden kautta me voimme astua historiasta tuntemattoman pakanuuden ja arkeologian alalle.

Ne arkeologialliset ja historialliset kokoilemat, asutus- ja kansatieteelliset tarinat, jotka tässä tarjoan yleisölle, ovat pääosakseen kahden keräys-matkan hedelmiä.

Kevualla v. 1868 anoin minä Kirjallisuuden Seuralta Historiallisen Osakunnan kautta matkarahaa, kerätäkseen tarinoita Etelä-Pohjanmaan asutuksesta ynnä tutkiakseni mitä muinaisjään-
nöksiä tuolla alalla löytyisi. Seura katsoikin työn-alan hyväksi ja määräsi minulle matkarahaksi 400 markkaa. Kun ymmärrettävästi arvasin Ganander'in tutkimia kivikumpuja rannikolla Ruotsalaisista asutusta vanhemmaksi, tahdoin ensin kuulustella Suomalaisen asutuksen aikaisuutta, joka ehkä antaisi selitystä noista muinaishaudoista, ja kuljin siitä syystä Suomalaisia seurakuntia seuraavassa järjestyksessä: *Karjoki, Isojoki, Kauhajoki, Kurikka, Jalasjärvi, Peräseindjoki, Alavut, Töytä, Lehtimäki, Kuurtane, Lapua, Kauhava, Nurmojoki, Alaseindjoki, Ilmajoki ja Teuva*. Asutus noissa kirkkokunnissa on pää-osakseen Pohjan-Kyröstä levinnyttä ja jokseenkin nuorta. Kiinteitä muinaisjäännöksiä tuolla alalla tuskin ollenkaan löytyy ja nuokin harvat ovat osaksi kristinuskon aikuisia. Sitä vastoin löytään tuolla alalla runsaasti kivikauden kaluja ja noita kokosin, usein kulkien talosta taloon. Kalujen löytöpaikoista sain enimmästi hyvän tilin, sillä melkein kaikki olivat miesmuistoon löydetty. Tuo kerääminen vei aikaa, mutta ehkä antaa tuleva tutkinto noille kokoilemille ainakin topograffillisen arvon, jota ei aikanamme meillä ole voitu huomata.

Tuosta ensimmäisestä keräysmatkasta annoin kevät-talvella v. 1869 tilinteon Suomi-kirjaan painettavaksi.

Suvella v. 1869 olin päättänyt jatkaa noita tutkimuksiani Etelä-Pohjanmaalla. Sen vuoksi anoin taasen Kirjallisuuden Seuralta matkarahaa. Mutta Seura oli kielitutkintoa ja laulukeräystä varten määrännyt kahdelle jäsenelle matkarahat ja antoi, tuon ohessa katsoen Suomen kielitutkinnon ja kirjallisuuden edistämisen pää-asiakseen, minulle kieltävän vastauksen. Sitten anoin Yliopistolta apurahoja keräysmatkalleni. Vastaus oli sekin kieltävä. Konsistorio arveli, että tuollaisten kotimaallisten tutkintojen edis-

täminen matkarehoilla ei oikeastaan kuulunut Yliopiston vai-
kutusalaan.

Nyt oli minulla yksi ainoa keino jälillä. Minä esittelin Se-
natille muinaistutkinnon ahtaan tilan maassamme ynnä Kirjalli-
suuden Seuran ja Yliopiston mainitut vastaukset. Onnistuikin
minun saada 600 markkaa matkarahaksi.

Tuolla viime matkalla matkustin seuraavat kirkkokunnat:
*Sideby, Lapväarti, Ristiina, Närpiö, Korsnäsi, Petolahti, Pirtti-
kylä, Maalahti, Sulva, Jurva, Laihia, Mustasaari, Koivulahti,
Wähäkyrö, Isokyrö, Ylistaro, Ylähärmä, Wöyri, Oravaiset,
Munsalo, Lapuan Joensuu, Jepua, Alahärmä, Korttesjärvi, Evi-
järvi ja Lappajärvi.* Rannikolla kyselin ja mittailin siellä löytyviä
„jätinroukkioita“, joista avasin muutamia, tutkin ja läjäsin jälleen.
Asutus- ynnä muita muinaistarinoita kyselin sen mukaan kuin aika
myöden antoi. Samoin katselin tällä kuten edelliselläkin mat-
kalla löytyviä arkistoja. Kivikaluja kyllä löytyi tallella sisemmissä
seurakunnissa kuten Jurvassa, Korttesjärvellä, Evijärvellä ja Lappa-
järvellä, mutta kun noiden aikaa vievää tarkkaa keräämistä oli
moitittu, niin ainoastaan sivumennessä kokosin toistakymmentä.

Näin tutkittuani ne pää-alat, joille Etelä-Pohjanmaan Kyrö-
läiset ovat levinneet, katson sopivaksi yhdistää molemmat matka-
kertomukset yhteen, joten paremmin voin lukijalle osoittaa sivu-
tarinain yhteyden Emä-Kyrön asutuksen kanssa. Kansatieteellisiä
muistoja olen myös sivumennen koonnut. Mitään täydellisyyttä ei
ensinkään nuon pikaisilta matkoilta voi vaatia. Kansan muistoja
ainoastaan yhdessäkin seurakunnassa on vaikea tyhjentää. Minä
viittaan vielä kerran ennen mainittuun Hyllén-Cavallius'en kirjaan
ja jokainen, joka lapsuudessaan on kansan elämään tottunut, voi
kanssani, tuota kirjaa lukiessa, todistaa pakanallisten, paavinuo-
koisten, taikauskoisten y. m. muistojen rikkautta meidänkin maan-
miehissä. Se, joka noita muistoja rakastaa, kysyköön ahkeruudella
mitä kukin on kuullut Lappalaisista, Jättiläisistä, Vuorenväestä,

Peikoista, Hii'estä, Lemmosta, Noidan nuolista, jublamenoista, Paa-
viuskosta, Neitsy Maariasta, Paavalista, Pietarista, kysyköön „van-
han kansan työn-alaa“ metsistä, vanhoja tapoja, satuja, kansan
lauluja, sananlaskuja y. m., y. m., pyytäköön kansalta selitystä
joka kohtaan ja hän voi hämmästyksellä täyttää kirjoja, joita tule-
vaisuus on käyttävä paraina Suomen muinaishistorian ja kansa-
tieteen lähteinä.

Päätarkoitus seuraavilla kokoilemilla on ollut arkeologiallinen
ja muinaishistoriallinen; mitä siis muuta on onkeen tarttunut
olkoon vaan näytteeksi, ettei muitakaan tietoja olisi puuttunut.

A. Kivikausi.

Muinaistutkinto rupee yhä enemmän näyttämään todeksi, että
ihmiskunta kerran on paljain käsien, alastoinna Jumalan luomana
alkanut astua maan päällä. Hänen järkensä on kokemuksesta vähi-
tellen vaurastunut suurempaan jäntevyyteen ja vähitellen opettanut
häntä kukistamaan luontoa herruutensa alle. Ikäänkuin apinja
kiipesi hän kerran hedelmiä puusta syömään, juoksi kuten sekun
saaliinsa kiinni ja tappoi sen paljain käsien, kunnes oppi kiviä ja
kapuloita aseina käyttämään. Pitkiä aikoja kului epäilemättä ennen-
kuin hän oppi taikka edes katsoi tarpeelliseksi muodostaa noita
maasta noukittuja aseita käytännöllisempään muotoon. Ehkä oli
hänen ensimmäinen keksintönsä edelleen noista luonnon antamista
aseista se, kun oppi muodostamaan itsellensä nuijantapaisen puun,
taikka oksaisesta kalikasta kirveen tapaisen asean, taikka joko
eläinsaaliista kiskotuilla suolilla elikkä puunjuurilla sitomaan kiven
puukalikan nensaän kiinni, joten syntyi kivinuija. Kun tuo ase
katsottiin käytännölliseksi, niin opittiin valitsemaan sopivampia ki-
viä, vihdoin noita kiviä halkaisemaan piikkisiksi, joka keksintö
oli kuokan tahi kirveen synty. Parempia aseita ei isoon aikaan
tarvittu, sillä ihminen eli hedelmillä tai niiden eläinten lihalla,
jotka hän sauttoi ja sai tuolla nuijallansa voitetuksi taikka mitkä

hän joko kivillä tai seipäällä nakkasi kuoliaaksi. Vihdoin keksi hän parempia nakuu-aseita, oppi teroittamaan seipäänsä piikkisellä kivellä tai luulla, joten keihään-terä syntyi. Sitten keksittiin, että jäntevän puun avulla voitiin kiville, seipäälle eli keihälle antaa paljo parempi vauhti. Tuosta syntyi vähitellen joutsu ja nuoli. Keihään ja nuolen teriänsä oppi hän sitten hiomalla teroittamaan ja ne olivat epäilemättä hänen ensimmäiset terä-aseensa. Uiden tai tuulen kaataman puun päällä kulki hän virttojen ja salmien ylitse, kunnes oppi lauttoja itsellensä yhdistämään, jossa työssä kenties ensin kirves ja kirveen käytäntö keksittiin. Mutta pitkät ajat kuluivat, ennenkuin huomattiin että ruuben tapainen kalu helpommasti keikkui veden pinnalla ja uskallettiin ruveta tuota konetta tekemään. Mutta valkia ynnä sen merkillinen voima oli luultavasti keksitty ukon-ilman syyttämästä puusta ja valkian ja kirveen avulla saatiin ensimmäisen ruuben aine suuresta tyvestä katkotuksi. Tuota ruvettiin vähitellen taasen valkialla ja kirveellä ruubeksi muodostamaan, mutta kun ei kirves joka paikkaan sopinut, niin keksittiin ensin tasa-, sitten onsitaltta valkian jättämiä epätasaisuuksia silittämään.

Noin olivat, epäilemättä hyvin pitkien, tuhansien vuosien kuluessa nuo pää-aseet nuija ja vähempi vasara, kirves, tasa- ja onsitaltta, keihäs ja nuoli keksityt. Noita vähitellen hiottiin eri tarpeen mukaan eri muotoihin. Hiotessa pian syntyi kauneuden henkikin ja kivestä opittiin monta muutakin tarve-kalua tekemään. Vihdoin opittiin reikiäkin kiveen tekemään, arvattavasti sillä yksinkertaisella tavalla, että siihen paikkaan asetta, mihin reikä tarvittiin, hakattiin ensin vähäinen kolo; tuohon panttiin vettä ja hie-
taa, jossa sitten keppiä tai sopivaa kiveä käsien välissä pyöritettiin, siksi että reikä saatiin. Kaloja oli luultavasti kauan pyydetty keihäillä ja nuolilla, mutta vähitellen opittiin kaloja koukuilla ja syötöllä pyytämään. Ensimmäinen koukku oli kenties puusta, kuten oksasta tehty mateen koukku vielä meidän aikana, mutta kun ei tuo

kaikkia kaloja kestänyt, niin sidottiin kaksi luupalaa vinoon toinen toistansa vastaan, joten saatiin mateenkoukun näköinen luukoukku, joka oli sekä terävämpi, että kestävämpi. Siima tehtiin eläinten suonista, joita myös muissa tarpeissa nuorana käytettiin, esim. vasarqita, kirveitä, talttoja ja nuolia varten sitoessa. Kuten tappettujen eläinten suonista käytettiin rihmoina, niin käytettiin niiden nahkoja ruumiin peitteenä. Ompeleminen kävi sillä tavalla, että reikiä pistettiin nahan syrjään ja suonilla sidottiin syrjät yhteen. Kotouksia elikkä asuntoja tehtiin taasen siten, että seipäitä pystytettiin maahan ja nojattiin toisiansa vastaan; nuo pylvää sitten peitettiin nahoilla ja talo oli valmis.

Tuollaiselle taikka ainakin saman arvoiselle sivistyksen asteelle olivat ne ihmiset ehtineet, joiden ääni ensin kaikkui „Korpijoen“ eli Kyrönjoen varsilla, missä Kyröläisten viljovat pellot meidän aikoina raskaine laihoineen lainehtivat. Muinaistutkinto ei ole ainakaan vielä Etelä-Pohjanmaalla keksinyt vanhempia muistoja maakunnan asutuksesta, kun ylipäänsä hyvin hyvästi hiottuja kivi-aseita, joiden siisti hionta todistaa, että tuo kansa eli kivi-kauden sivistyneimmillä ajoilla. Kivi-aseet tavataan yleensä koko maakunnassa paitsi Ruotsalaisten hallussa olevalla rannikolla, sen mukaan kun tähän saakka tunnetaan, noin 12—15 uuden virstan päässä meren rannasta ja paitsi Lehtimäen Maanselällä Ätsärinjärven pohjaisessa päässä, missä ei myöskään tähän saakka ole tavattu varmoja jälkiä kivikaudesta. Kun noita jätteitä kuitenkin löydetään Alijärven naapuriseurakunnissa, Töysässä, Ätsärissä, Keurulla ja Wirroilla, niin on luultavasti tuo Lehtimäen aukko vain satunnainen. Varmaa ainoastaan on, että nykyiset asukkaat tuolla puhuivat ukon-vavioista ikään kuin ulkoapäin tulleen hubun mukaan.

Minun tietääkseni oli Tri Emelé Waasassa ensimmäinen muinaiskalujen kerääjä Etelä-Pohjanmaalla, joka myös kokosi kivi-aseita. Hänen kadotetussa kokouksessansa löytyi tietysti:

1. Erittäin hyvästi säilynyt *vasarakirves*, kuten arveltiin, mustasta hietakivi-lajista. Sen oli eräs talonpoika löytänyt Kurikan kappelista. Emelé sai tuon kalun v. 1815 ja tallelti sitä vielä v. 1845 ¹⁾).

2. *Vasarakirves* hienosta hietakivestä, 1 \mathcal{E} ja 9 l. painava, löytyy Ilkan talon maalta Ilmajoella. Sieltä sai sen Maamittari C. G. Holm, joka lahjoitti tämän ynnä neljä muuta muinaiskalua mitallista Emelélle. Kaikeksi onneksi kuvasi Holm nuo kokoamansa muinaiskalut pieneen vihkoon, joka nimellä *Österbottenska Fornlemningar* säilytetään Yliopiston kirjaston käsikirjoituskokouksessa. Siinä kuvattu vasarakirves ei ole ensinkään tavallisista eriävä.

3. *Nuolenkovasimia*, tavallisesti valkoisesta kivilajista (ukonkivestä eli kvartsista) ja löytyjä Isossa Kyrössä ja Ilmajoella, kuuluu myöskin löytyneen Emeléen tallessa ²⁾).

4, 5. Kaksi *kivikirvestä* (jaspiksesta ?), löydetyt Etelä-Pohjanmaalla.

6. Useita *taltoja* ja *vavioita* sekä hienommasta että karkeammasta kivilajista, löytyjä Ison Kyrön ja Ilmajoen pitäjissä ³⁾).

Toinen Pohjalainen, joka kokosi kivi-aseita ynnä muita muinaiskaluja sekä Ison Kyrön että Lappajärven seuduilla, oli Pastori J. Fr. Reinius. Hänen kokouksessansa löytyi ainakin seuraavat kivi-aseet:

7. *Nuijakivi*, ymmyräinen, 6 à 7 naulan painava, löytyy kyntäessä Paalijärven talon pellosta Alijärvellä. Nuija, joka reijän kohdalta oli ohuempi, oli takomalla muodostettu Alijärvellä tavallisesta madekivestä eli kranitista. Löytäessä oli nuijassa vielä jäätuuran näköinen, puolen kyynärän pituinen, mutta pahasti ruos-

¹⁾ Jakob Fellman, *Fornlemningar från Stenåldern, funna uti Österbot-
ten i Finland; Annaler for Nord. Oldkynd. 1846: 310.* — ²⁾ L. c. 310. —

³⁾ L. c. 308—10; Suomi 1847: 64; Holmberg, *Finska Fornlemningar: 6.*

tunut *rautavarsi* jälillä. Nuija oli siis rautakauden aikuinen, mutta tärkeänä vertauskohtana mainitsemme siitä tässä ⁴⁾.

8. *Nuijakivi*, samallinen kun edellinen, ehkä ei yhtä pyöreä ja tehty löysemmästä madekivistä; $3\frac{1}{2}$ naulan painava; reikä tuskin tuuma ristiinsä, eikä oikein keskikohdallakaan. Erittäin huomattava on että tämä kivi on löytty „kivirauniosta“ Paalijärven talon maalla Alijärvellä, sillä kivirauniot ovat noilla seuduilla elävän tarinan mukaan Lappalaisten jättämiä ja ulkonäkönsäkin puolesta aivan omituisia. Tavallisesti löytään noista raunioista alkuperäisiä akeenpiikin näköisiä rautakuokkia. Myöskin *kivikuokasta* kuulin mainittavan Tervajärvellä.

9, 10. *Nuijakiviä* samasta kivilajista, myöskin Alijärvellä löyttyjä. Toinen $4\frac{1}{2}$, toinen 3 naulan painava.

11, 12. *Nuijakiviä* samasta kivilajista, löyttyjä Ilmajoen pitäjässä.

13, 14. *Kivikirveitä*, löyttyjä Alijärvellä ja tehtyjä hienosta ja kovasta, mustasta kivilajista; pituudeltaan 5 à 6 tuumaa; 2 à 3 tuuman levyisiä ja $\frac{1}{2}$ à $\frac{3}{4}$ tuuman paksuja.

15. *Vavio* tai taltta, pienellinen, hienosta mustasta kivilajista kuten edellisetkin.

16. *Vavioita*, yhdellaisia kun edellinen, joko karkeammasta tai hienommasta kivilajista ja löyttyjä Ison Kyrön ja Ilmajoen pitäjistä ynnä Alijärven kappelista, talletettiin useita Reinius'en ja Emelén kokoilemissa.

17. *Nuolenkovasin* valkoisesta hienosta kivilajista (ukonkivestä), syvät naarmat kaikilla neljällä sivulla, ikäänkuin siinä olisi jotain

⁴⁾ Tuollaisia nuijakiviä on löytty useita Tschudien muinoisista kulta-kaivannoista Siperiassa. Eräässä nähdään vielä lyhyt, hyvästi säilynyt puuvarsi, joka on reikään kiinnitetty lujilla nahkahihnoilla. Vrt. Eichwald'in *O Чудскихъ копахъ* kokouksessa Запскы Императ. Археологическаго Общества IX. Taulu IV, kuv. 1. Muut aseet noissa *vanhimmissa* kaivannoissa ovat tavallisesti joko vaskesta tai kivistä. Vrt. *Suomi VII: 13*.

terä-asetta hiottu. Löytty Ison Kyrön pitäjässä. Kansa nimitti sitä „linkokiveksi“. Samallaisia, löytyjä Isossa Kyrössä, Ilmajoella ja Alijärvellä, löytyi toisiakin Reinius'en ja Emelén tallessa. Numerot 7, 8, 13, 14, 15 ja 17 lähetti Reinius v. 1841 Kirjallisuuden Seuralle, jonka kokoilemat kivi-aseet nyt ovat lahjoitetut Yliopiston Museoon. Reinius'en lähettämistä ei kuitenkaan lahjoittaessa ollut tallella kun n:ot 7, 8 ja kenties 17 (vrt. Museossa löytyvä Kirjallisuuden Seuran katalogi: 3, 4, 20)! Pastori Reinius'en kokoilemia olivat kenties Ylioppilas Reinius'en lahjoittamat 3 kivinuijaa ja 1 nuolenkovasin, kaikki Isosta Kyröstä (? vrt. Kirjall. Seuran katal. n:ot 10—12 ja 14).

18. *Kivikirves*, 6 tuumaa pitkä, $2\frac{1}{2}$ leveä keskeltä, $1\frac{1}{2}$ niskasta; terävä, toinen puoli tasainen. Tehty erittäin hienosta mustasta kivilajista, joka tuliraudalla iski valkiaa. Se oli joitakuuta vuosia sitten löytty turpeen alta maasta Hannulanmäen talossa Alijärvellä.

19. Ymmyrkäinen kivi valkoisesta ukonkivestä, syvä naarma kyljessä, joka naarmatta ja isompana olisi ollut melkein samankaltainen, kun Lappalaisten *velges gedge* (valkoinen kivi), jota he jumalanpalveluksessansa pitivät pyhitetyn *gedge ibmet* l. kivi-jumalansa päällä. Tämä kivi löytyi vedenrajasta Kärnän saarelta Lappajärvessä.

20. *Onsitaltta* mustasta sarvikivestä, $6\frac{1}{2}$ tuumaa pitkä. (Muodosta vrt. *N. Tidskr. f. O. I B.* kuv. 16). Se löytyi kyntäessä Alijärven kappelissa. Reinius lahjoitti sen Kjöbenhavn'in museoon ynnä erään samoin kyntäessä Wenetpalon kylässä Pyhäjoen Kärsmäkeä tavatun $6\frac{3}{4}$ tuuman pituisen, kaksiteräisen, veitsentapaisen kiven, joka toiselta puolen oli litteäksi hiottu, toiselta vinoon terälle kummallekin puolen, joten keskelle jäi harjanne; tutkainta vastainen pää oli paksumpi ja pyöreämmälle hiottu kun terä. Sekin oli sarvikivestä.

V. 1844 lähetti Rovasti Fellman Kjöbenhavn'in museoon

erään nyky-aikuisen $3\frac{1}{4}$ tuumaa pitkän ja vähä toista leveän luukoristuksen Utsjoelta, joka omituisten piirrostensa vuoksi oli erittäin merkillinen, ja seuraavat kaksi kivikalua:

21. *Nuolenkovasin* ukonkivestä, $3\frac{3}{4}$ tuumaa pitkä, ura ympärillä ja syvät naarmat molemmilla tasaisilla sivuilla. (Muodosta vrt. *N. Tidskr. f. Oldk. I B.* kuv. 48). Se löytyi Lappajärvellä Kärnän saarelta.

22. *Vavio*, teroitettu, basaltista; $1\frac{3}{4}$ tuumaa pitkä, $1\frac{1}{2}$ leveä, niska hiukan ohuempi; näöltään aivan kun nuo pienet vaviot, joita, paksulla varrella varustettuina, Etelämeren saarelaiset käyttävät tasoihtaessa valkialla koverrettuja ruuhiansa (vrt. *N. Tidskr. f. Oldk. I B.* kuv. 11); niissä tavallinen reikä kuitenkin puuttuu Suomalaisessa, joka myöskin on lyhyempi.

Fellman'in kokoilemia olivat nähtävästi myös seuraavat, jotka luultavasti nekin nyt lienevät Kjöbenhavn'in museossa.

23. *Tasataltta* mustasta erittäisin hienosta limsiöntapaisesta kivilajista, hiottu paksulle terälle ja löytyy Kärnän saaren rannasta Lappajärvellä.

24. *Nuolenterä* (l. keihään-?), tehty valkoisesta limsiökivestä, 5 tuumaa pitkä, $1\frac{1}{4}$ leveä, $\frac{1}{4}$ tuumaa paksu; terällä kummassakin päässä, vaikka toisessa paremmin tutkaimella. Sivut ja kantit ikäänkuin nyhäiseksi seipitetyt ⁵⁾.

Lehtori Gottlundin kokouksessa löytyy vihdoin Etelä-Pohjanmaalta seuraavat kaksi kappaletta, joista omistaja suopuisasti on antanut minulle tiedot.

25. *Nuolenkovasin* punertavasta ukonkivestä, lähes tuuman paksuinen; ympärillä ura, mutta ainoastaan *toisella* sivulla on vähä naarmun alkua. Saatu v. 1859 Pernolan kylästä Isosta Kyröstä, jonne se oli Matti Pohdon avisionissa ostettu.

26. *Poikkikirves* mustaa kivilajia, lähes naulan painava;

⁵⁾ *Fellman, Fornlemn. från stenåldern. Annal. f. Nord. Oldk. 1846: 308—11.*

8 tuumaa pitkä, leveämmästä päästä $3\frac{2}{3}$ tuumaa leveä, toisesta puolta soukempi. Oikoinen puoli on melkein kokonaan tasaiseksi hiottu, toinen puoli on hiottu ainoastaan terälle. Saatu v. 1861 Rämälän talosta Ätsärin kappelista.

Waasan lukion tallessa olevista kivitaluista on lukion rehtori T:ri Rancken hyväntahtoisesti antanut minulle seuraavat tiedot.

27. *Vasarakirves* tummasta serpentiinistä, puhdasta tekoa; löytyy Piirtolan kankaalta Ilmajoella. Lukioon lahjoittanut Lukiolainen J. Roschier v. 1855.

28. *Vasarakirves*, löytyy Laihian ja Jurvan välisestä metsästä. Lukioon lahjoittanut Lukiolainen Eriksson.

29. *Onsitaltta* vaaleasta kivilajista, 5:detta tuumaa pitkä, varreltansa pyöreälläinen; löytyy Salmen talossa Alavuella. Lahjoittanut Tيرهtori Conradi.

30, 31. *Nuolenkovasimia* vaaleasta kivilajista (ukonkivestä luultavasti, kuten tietääkseni kaikki muut samanmuotoiset kovasimet).

32. *Taltta*, lyhyt, pahaksi pilattu kuten molemmat edellisetkin. Nämä kolme viimeksi mainittua sai Ylioppilas J. E. Wefvar v. 1869 Pensalan kylästä Munsalossa ^{o)}.

Hämeenlinnan lukiossa tallelletaan myös Nimismies Starck'in lahjana:

33. *Vasarakirves*, löytyy hietakuopasta Järvenpään talon

^{o)} Paitsi yllämainittuja löytyy Waasan lukiossa puolentoista korttelin pituinen *onsitaltta*, jokseenkin tasalevyinen, mutta löytöpaikasta ei ole tietoa; *onsitaltta* mustasta kivilajista, $1\frac{1}{2}$ korttelin pitkä, teräpäässä 3 peukalon leveä, vastaisessa tuskin peukalonkaan levyinen ja ainoastaan puoli peukaloa paksu. Se on muistaakseni, Ylioppilas Wefvarin luullen, löytyy Ala-Wetelissä. Ennen Waasan paloa oli lukion tallessa ainakin 2 *kiivikkiveistä*, silloisen Lehtori Renvall'in lahjoittamaa, joiden kotoperästä Suomessa ei ole tietoa.

maalta Karijoella, Teuvaan vievän karrutien varrelta, noin penikulma Karijoen kirkolta.

Vihdoin pitäisi Holmberg'in mukaan (*Finska Fornlemningar* siv. 24) Vapaaherra Linder'in kokouksessa löytymän:

34, 35. kaksi *kiviasetta* Ilmajoelta.

Kaikkein suurimman paljouden kiviaseita Etelä-Pohjanmaalta tallettaa kuitenkin Yliopiston muinaistieteellinen museo. Kirjallisuuden Seuran lahjoittamia löytyy siellä, paitsi ennenmainitut n:ot 7, 8 ja 17, seuraavat kalut:

36. *Kivikirves*, löytyy 4 kyynärää maan alta Isojoen Wanhankylän ja Dagsmark'in väliltä Lapvaärtissä. Kauppias Fontell'in lahjoittama. Se on etenkin siitä syystä merkittävä, että sen rannempaa löytöä ei, tietääkseni, Etelä-Pohjanmaalta tähän asti tunneta⁷⁾.

37. *Tasataltta* Isosta Kyröstä.

38. *Vasarakirves* Isosta Kyröstä. „pieni“; se, kuten edellisenkin, Prov. Castrén'in lahjoittama.

39. *Nuolenkovasin* Ilmajoelta. Jaakko Nikkolan lahjoittama.

40. *Talitta* Jalasjärveltä. Ylioppilas Skogman'in lahja.

Samoin löytyy museossa edellisinä aikoina koottuja:

41. *Verkkoneula* (?) kiilto-liuskamasta Knuter'in tai Ånäs'in talon maalta Oravaisissa. (Katso: *Holmberg, Finska Fornl.* kuv. 59).

42. *Varsivavio* kiilto-liuskamasta Wermaisen talosta Wirroilla. (Katso: *Holmberg, l. c.* kuv. 35).

⁷⁾ Valitettavasti ei T:ri Ignatius, Museon nykyinen vara-hoitaja, joka, kuten hänen apumiehensä Ylioppilas Färling, muuten ystävällisesti on pitänyt minulle Etelä-Pohjanmaan muinaiskalut alltiina, ole museossa nykyään osaksi vallitsevan häiriön vuoksi tahtonut antaa minulle tilaisuutta, hra Färling'in poissa-ollessa, itse tiedustella muita museon muinaiskaluja, kun mitä itse olen kokoillut ynnä pari n. k. Vöyrin löytöä rautakaudelta, koska hän tärkeän toimien tähden ei ole voinut olla läsnä. Minun on siis täytynyt seurata paljasta katalogia mainitessani n:oitia 36—57 y. m.

43. *Poikkikirves* kuutelo-liuskamasta Syvälahden talosta Wirroilla. (Katso: *Holmberg*, l. c. kuv. 28).
44. *Tasataltta* kuutelo-liuskamasta Luodespohjan talosta Wirroilla.
45. *Nuolenterä* talkki-liuskamasta samasta talosta kuin edellinen. (Katso: *Holmberg*, l. c. kuv. 39).
46. *Tasataltta* kuutelo-liuskamasta Pihlajajärven talosta Wirroilla.
47. *Kiviase*, jonka käytöstä ei vielä ole ymmärretty, saviliuskamasta Morrin talosta Wirroilla.
48. *Onsitaltta* kuutelo-liuskamasta Härkösen talosta Wirroilla.
49. *Onsitaltta* kovasta talkki-liuskamasta Yriälän talosta Wirroilla.
50. *Onsitaltta* kuutelo-liuskamasta Wuolen talosta Wirroilla.
51. *Kivikirves* kuutelo-liuskamasta, Wirroilta sekin saatu.
52. *Lyömä-ase* kiilto-liuskamasta, noin puoli toista korttelia pitkä, näöltään kun kivi-kuokka, mutta jokseenkin pyöreä varreltansa; kummaltakin puolen keskellä olevaa pitkälantaa reikää pistää peukalon kokoinen napa sivulle, joihin ehkä varsi hihnoilla kiinnitettiin. Se on laatuansa varsin erinomainen. (Katso: *Holmberg*, l. c. kuv. 45). Se löytyi Ruotsinkoskella Alavnnella.
53. *Kärki*, keihäanterästä katkennut, löytyy likellä Alavuen kirkkoa. Pastori B. H. R. Aspelin'in lahjoittama.
54. *Onsitaltta*, kaksiteräinen, saviliuskamasta.
55. *Vasarakirves* dioritistä.
56. *Nujakivi*.
57. *Ongenspaino*, Maisteri Aminoff'in saama sekin, kuten kolme edellistä, Ilkan talosta Ilmajoella.
- Vihdoin talleltaa Yliopiston museo seuraavat minun suvella v. 1868 kokoilemani kivi-kalut.

Karijoelta:

59. *Kirves* tummaa sekamaista vuorilajia, 113 mm. (millimeteriä) pitkä, 51—29 mm. leveä ja 48—28 paksu jokseenkin pyöreältä varreltansa; terä vasaralla pahaksi katkottu; löytyi aikoinaan Nokin torpan alalta Westerback'an talon maalta.

60. *Tasatalta* vihertävästä kivistä; ainoastaan toinen puoli terää löytäessä enää jälillä, 56 mm. pitkä, 47 leveä; 12 mm. paksu, molemmilta puolen tasaiseksi hiottu; löytyi entisen Talvitiien torpan alalta Westerback'an talon maalta.

61. *Kirves* vihertävästä löysästä kivilajista, 93 mm. pitkä, 51—37 leveä ja 33 paksu; toinen sivu vähä barjanteelle hiottu. Ostettu avisionissa Karijoella.

62. *Kirves* sekamaista vuorilajia, 107 mm. pitkä, 45—32 leveä ja 28 paksu, sangen muodokas. Saatu samalla tapaa kun edellinenkin. Käytetty ukonilman väistäjänä välikatossa.

63. *Keihäänteriä* punertavasta kalkkikivistä, 216 mm. pitkä, 42—44 mm. leveä, 23 paksu, hiottu yltä yleensä (Kts. kuv. 18). Löytyy korttelin syvyydeltä ojaa kaivaessa Skogslundin talossa. Kesällä v. 1858, kun kulovalkeat raivosivat, oli tällä kallulla tulen vallassa olevia aloja piiritetty.

64. *Kirves* vihertävää pilkullista kiveä, ainoastaan 78 mm. pitkä, 46 leveä, 26 paksu; löytyy hietakuopasta Marttusen kotomäestä, Hirvinevan sivulla. Sillä oli paisumia paineltu.

65. *Kirves* viheriästä kivilajista, 203 mm. pitkä, 63 leveä, 25—28 paksu. Ahkerasta käytännöstä on terä käynyt vinoksi. Löytyy hietakuopasta Saaraluoman pihan äärestä.

66. *Kirves* jostakusta porfyri-lajista, 127 mm. pitkä, 56 leveä, 37 paksu; löytyy Ohriluoman kotokorvesta.

67. *Tasatalta* harmaasta kivilajia, 103 mm. pitkä, 42 leveä ja 24 paksu; suurin osa terää on lohjennut pois. Saatu Ohriluoman kylästä.

68. *Vasarakirves* hypernitistä, 206 mm. pitkä, 72 leveä reijän kohdalta, vasara 43 ristiinsä, terä 33 mm. pitkä, reikä 50 pitkä ja 20—26 ristiinsä; selkäharjanne puuttuu; löyty hietakuopasta Kulhanmäellä ja käytetty hevoistauteja parantaessa.

Isojoelta:

69. *Poikkikirves* harmaata kivilajia, 143 mm. pitkä, 43—53 leveä ja 35 paksu; terä rikottu, etupuoli asetta melkein tasaiseksi hiottu, toinen puoli varsi-osalta pyöreälle. Saatu Penttilän talosta.

70. *Vasarakirves* hypernitistä, 197 mm. pitkä, 78 leveä reijän kohdalta, vasara 41 ristiinsä, terä 35 pitkä, reikä 55 pitkä ja 27 ristiinsä; selällä vähä harjannetta. (Muodosta vertaa *Greningk, das Steinalter der Ostseeprov.* kuv. 8). Löyty hietakuopasta maantien varrelta likellä Haaramon taloa.

71. *Nuijakivi* gneisistä. Se on luultavasti valkian vallassa lohjennut nykyiseen kiekän-näköiseen muotoonsa; 130—9 mm. ristiinsä, korkeintaan 19 mm. paksu, reikä 26 ristiinsä; löyty Lauhanmaan kankaalta, saatu Wiitakosken talosta.

72. *Kiviase* gneisistä, nuijakiven tapainen sekini, mutta yhtä keveä, ohut ja kanttinen kun nuo tavalliset „nakuu-kivet“, joita Ilmajoen Santavuorella löydetään; reikä 23 mm. ristiinsä on lävistetty luonnon muodostamaan 27 mm. paksuiseen kiveen, jossa vaan toinen kanttinen pää enää on eheä, nyk. pituus 113 ja leveys 84 mm. Löyty Lauhanmaalta.

73. *Nuijakivi* gneisistä, valkian vallassa pehmennyt ja lohjennut, mutta nähtäväsi alkuansa luonnon muodostama pyöreä kivi, johon reikä on lävistetty; kivi on 145 mm. ristiinsä, 56 paksu, reikä suulta 43, keskeltä 22 mm. avara ristiinsä. Löyty Lauhanmaalta.

Kauhajoelta:

74. *Onsitaltta* raskasta kiveä, 58 mm. pitkä, 21 leveä, 11 paksu; onsi puoli talttaa on varrelta tasainen, selkäpuoli koko

mitalta pyöreäksi hiottu; pintaa on aika syönyt, joten ase näyttää ylen vanhalta. Löytyy maantien varrelta Kosken ja Havuisen talojen väliltä.

75. *Tasatalta*, tavattoman pieni, sievä ja terävä, unohtui pahaksi onneksi Jalasjärvelle, jossa se toivoakseni vielä säilytetään Kanttorin talossa. Saatu erään Kauhajokelaisen perinnöstä.

76. *Vasarakirves* hypernitistä, 167 mm. pitkä, 69 leveä reijän kohdalta, vasara 39—44 ristiinsä, terä 40 pitkä. Kartanon-omistaja A. v. Schantz'in lahja; löytyy hietakuopasta Krankkalan torpan alalta Yli-Knuutilan maata.

77. *Kovasin* hietakivistä, 117 mm. pitkä, 33—45 leveä, 21—3 paksu; neliskanttinen, kaksi sivua on bionnasta käynyt notkolle, mutta myöskin toisia sivuja on käytetty. Se löyttiin savesta nevan alta, 7—8 korttelin syvyydestä, Yrjänäisen talon maalta. Merkillistä on että siitäkin puhuttiin kylällä ukonvaviona. Näyttää kun Ukko perheineensä kansan kuvituksessa vielä eläisi syvässä kivikaudessa. Kovasimen pinta näkyy osaksi takaavan sen vanhuutta.

78. *Tasatalta* kiteemmaisestä savi-liuskamasta, 94 mm. pitkä, 49 leveä, 17 paksu; löytyy hietakuopasta Nasianmäeltä Kyyryn talon maalta.

79. *Tasatalta* samaa kivilajia kun edellinenkin, 66 mm. pitkä, 31 leveä ja 10 paksu. Terä rikottu ja toisessakin päässä kaavimisesta jälkiä. Aikoja tallellettu Kauhajoella ja käytetty laakkeeksi sekä sisällisiin että ulkonaisiin tautiin. Sanoja kuitenkin aina piti olla lisäksi.

80. *Onsitalta* samaa kiveä kun edellisetkin, 176 mm. pitkä, teräpästä 40 leveä, josta yhä soukkenee, 22 paksu, onsi-puoli jokseenkin tasainen, toinen puoli hiottu pyöreälle; löytyy Latva-Kalan metsästä. Sillä on lehmäin paisumia paineltu, josta „välistä on ollut apua“.

81. *Onsitalta* samaa kiveä kun edellisetkin, sekä terää

että varitta osa katkennut, jotta jälellä oleva pala on ainoastaan 66 mm. pitkä, mutta 49 leveä ja 25 paksu; molemmat syrjät pyöreälle hiottu. Saatu Toivokkaan talosta.

82. *Tasataltta* tiivistä kivilajia; 81 mm. pitkä, 44 leveä ja 14 paksu. Saatu Toivokkaan talosta, jonka pellosto tämä tai edellinen on löytty.

Kurikasta:

83. *Tasataltan* terä, josta varsi katkesi löytäessä Koivulan rintapellosto; terä 33 mm. pitkä.

84. *Oikokirves* tiivistä, mustaa kivilajia, 94 mm. pitkä, 55 leveä ja 21 paksu; terä hyvä, 48 mm. pitkä. Löytty Koivulan rintapellosto. Sillä on paisumia paineltu.

85. *Poikkikirves* tai *tasataltta*, kiteentapaista saviliuska-maa; tavattoman suuri ja säännöllisesti hiottu, mutta valitettavasti on terä rikottu pois ja vastaisesta varsi-päästä „ $\frac{1}{2}$ korttelia“. Jälellä oleva pala on 206 mm. pitkä, teräpäässä 81 mm., varsipäässä 53 leveä ja korkeintaan 21 paksu. Selkäpuoli, josta terä loittoon alenee, on niin-ikään selälle hiottu ja hionnasta näkyy pitkiä aivan kun höylän jalkia. Toinen puoli on tasainen, kantit vaan pyöreäksi hiottu. (Katso kuv. 3). Saatu Kakkuriin talosta ja löytty, se tai eräs kadonnut, Tervamäeltä Kyttälän talon maalta.

86. *Kimpihöylä* (?) kiteemmaisestä saviliuska-masta, sangen omituinen ja kaunis kappale; toinen puoli on pyöreä, toinen tasainen aivan kuin kimpihöylässä ja samoin kuin sellaisessa laskee tasapuolelta suora, eikä kuten onsitaltassa onnella oleva hionta vinoon toista pyöreätä puolta vastaan, joten kimpihöylänkin terä syntyy. Terä ei kuitenkaan ole teroitettu, vaan ihan kuin ennen teroittamista olisi rikottua terää taholla tasoitettu. Arvata voisi, että terä ei vielä ollut valmis, vaan että aikomus oli tehdä leveä onsitaltta. Siihen arveluun ei kuitenkaan ase itsessään anna mitään syytä.

Valitettavasti sanotaan varsipäästä 2 tuuman pitkä palanen katkenneen. Pää oli ollut tasaiseksi hiottu, mutta kantit lovella (rikotut ?). Nyt on ase 123 mm. pitkä (alkuansa siis noin 145), terän juuresta 64 mm. leveä, mutta hoikkenee aivan tasaisesti ja on katkelman paikalla 50 mm. leveä. (Katso kuv. 21). Ase on erään Kurikan Piirtolassa eläneen ukon löytämä.

87. *Tasataltta* samaa kiveä kun edellinenkin, 89 mm. pitkä, 9 paksu, terä 32 leveä. Löytty Salomäellä.

88. *Tasataltta*, varsipäästä katkennut. Se ei ole teroitettu, vaan tässäkin on nähtävästi rikottua terää tasoitettu. Taltta on nykyään ainoastaan 56 mm. pitkä, 7 mm. paksu ja tasoitettu terä 35 leveä. Se on myös löytty Salomäeltä. Pintaa näyttää aika syöneen.

89. *Onsitaltta* samoin kuin edelliset kiteemmäistä savi-liuskamaa; taltta on nähtävästi puolitekoinen, sillä selkä on vielä kantillansa, vaikka terän onsiapuoli on jokseenkin syvälle hiottu. Terän-puolinen pää näyttää ensin hiotun tasaiseksi. Taltta on 108 mm. pitkä, terä-päästä 28 leveä ja 15 mm. paksu. (Katso kuv. 10). Sekin on löytty Salomäeltä.

90. *Ase-aincita*: 4 osaksi hiottua kappaletta tuota samaa kiteentapaista saviliuskamaa, löyttyjä Salomäeltä. Jos otamme lukuun, että myös n:ot 87—89, joista 88 oli teroitusta vaille ja 89 puolitekoinen, ovat Salomäeltä löyttyjä, nekin samaa kivilajia; että juuri Salomäen likitienoilla tavataan erittäin puhtaasti hiottuja aseita samasta kivilajista, jota kohta kummastelin, niin voimme epäilemättä päättää, että kivikauden ammoisina aikoina joku taitava kiviniikka oli asettanut pajansa Kurikan korkealle Salomäelle, jossa sepitteli ja hioi kansalaisillensa aseita. Hupaista olisi tutkia tuon kivisepän jalkia kivistä ja maasta tuolla mäellä. N:ot 87—90 ovat kaikki erään Salomäellä asuvan miehen löytämiä. Häntä en kuitenkaan itseä tavannut, eikä tuo päätöksään silloin vielä päähsäni pistänyt. En siis tiedä ovatko kaikki n:ot samasta pai-

kasta. Mäki ei kuitenkaan näytä avaralta, mutta on korkea ja kivinen. Löytöjä oli valittanut kiviä liian koviksi kovasimiksi rauta-aseille käyttää. Onko tuo kivilaji mäellä tavallinen? Eikö voisi valkian sioja tai muita jälkiä (esim. kivien halonnasta) kalujen löytöpaikalta keksiä?

91. *Tasatalta* samaa kiveä kun edelliset, 192 mm. pitkä, 42 leveä koko mitaltansa ja 26 paksu. (Katso kuv. 2). Talta on hionnaltansa omituinen sen vuoksi, että eräällä syrjällä nähdään ura, jolla ikään kuin on tahdottu merkitä kuinka syväle sivu olisi hiottava. Me saamme yhden toisen kappaleen johdosta puhua asiasta enemmän. Löytty kyynärän syvyydestä kiinteästä maasta suuren kiven alta Mäntylän talon ääressä.

92. *Onsitalta* nähtävästi sekim saviliuskamaa, 105 mm. pitkä, 43 leveä terän kohdalta, 15 paksu. Löytty Mäntylän vaiiosta.

93. *Onsi-* ja *Tasatalta* yhtenä. Tarpeen mukaan on siis käytetty joko toista tai toista päätä; 116 mm. pitkä, 37 leveä ja 17 paksu. Löytty Kananonjan torpan pellosto Anttilan maata.

94. *Tasatalta*, josta valitettavasti melkein koko varsi on katkennut. Se on muodoltaan sen puolesta varsin erinomainen, että talta leveältä vähä kaarella olevalta terältänsä (35 mm.) soukkenee varrelle käsim, pronssi-kirveen tapaan, mikä ehkä osoit-taisi kivikauden myöhimpiä aikoja. Katkelman kohdalta on varsi 21 mm. leveä, 13 paksu. Löytty Saaren talon rintapellosta.

95. *Onsitalta*, josta enim osa vartta puuttuu; nykyinen pituus 48 mm., levyys 43; 13 mm. paksu. Löytty Ala-Kaukolan rintapellosta.

96. *Kirves* vihertävästä kivilajista, 109 mm. pitkä, 45 leveä, 28 paksu. Löytty Pitkämäeltä, kyynärän syvyydestä kiven alta, Yli-Jyrän talon maalta.

97. *Tasatalta* kiteentapaista saviliuskamaa, 104 mm. pitkä,

43 leveä, 14 paksu; löyty parikymmentä vuotta sitten Yli-Jyrän vainiosta.

98. *Onsitaltta* mustaa kiveä, 49 mm. pitkä, 30 leveä terän kohdalta, 10 paksu; Oppaan rintavainiosta Luovan kylää.

99. *Kärves* vihertävää kiveä, enin osa vartta puuttuu; nykyinen pituus 67 mm., levyys 53; saatu Ala-Wennan torpasta Kurikan talon maata.

100. *Tasataltta* liuskamasta, 155 mm. pitkä, 38 leveä terän kohdalta, vastaisesta päästä 31; 14 mm. paksu. Löyty Tassilan talon maalta.

101. *Poikkikärves*, kiteemmäistä saviliuskamaa, osa vartta puuttuu; 100 mm. pitkä nykyisessä muodossaan, 47 leveä ja 27 paksu. Keski-Kurikan talon maalta.

102. *Tasataltta* vihertävää kivilajia, ainoastaan palanen terää. Nähtävästi on taltta rikottu juuri ennen kuin se minulle tarittiin, jotta tuota kallista lääke-ainetta vielä jäisi taloon. Löyty Ala-Kurikan talon maalta.

103. *Tasataltta*, josta suurin osa vartta puuttuu; terän kohdalta 46 mm. leveä, mistä soukkenee varteen päin; 24 mm. paksu. Löyty Paavolan talon maalta.

104. *Onsitaltta* kiteentapaista saviliuskamaa; 125 mm. pitkä, 37 leveä terän kohdalta, 48 varsi puolelta, 17 mm. paksu. Löyty Hirvelän talon metsäsarasta.

105. *Kivi-aseesta* kaksi minulle tarittavaksi lohottua palaa. Kooltaan näkyy ase olleen tavattoman suuri; yhdistettynä tekevät palat vieläkin pelkkää vartta 184 mm. Kenties on ase ollut samaa muotoa kuin n:o 85. Aine on kiteemmäistä saviliuskamaa. Saatu Komantin torpasta Äijälän maata.

106. *Tasataltta* vihertävää kiveä; 95 mm. pitkä, 43 leveä, 13 paksu. Löyty Rinta-Kurikan maalta.

107. *Poikkikärves* kiteemmäistä saviliuskamaa; varsi rikottu. Terä on 54 mm. leveä. Löyty Mietoisen talon maalta.

108. *Tasataltta*, 104 mm. pitkä, 39 leveä terän kohdalla, 16 paksu. Muodon suhteen kävisi sitä arvata pieneksi poikkiriveksi. Samalta maalta kun edellinen.

109. *Kirves* dioritistä tai viheriäiskivestä, pahaksi rikottu; 100 mm. pitkä, 50 leveä, 22 paksu. Löytty Yli-Äijälän maalta.

110. *Tasataltta* kiteemmäistä saviliuskamaa; enin osa vartta puuttuu; 34 mm. leveä terän kohdalla, 10 mm. paksu. Löytty Yli-Säntin metsäsaaralta.

111. *Tasataltta*, 179 mm. pitkä, 47 leveä, 21 paksu. Löytty Huhtakalliolta Ala-Jyrän maata.

112. *Tasataltta* kiteemmäistä saviliuskamaa, 65 mm. pitkä, 34 leveä, 12 paksu. Seurakunnan ylisestä päästä saatu.

113. *Nuijakivi* hienoliuskaista gneisiä, varsin muodokas, mutta ainoastaan toinen pää on enää eheä. Nuija on reijän kohdalla 80 mm. leveä ja 52 paksu, josta sitten soukkenee kumpaankin päähän käsin. Mitta reijän keskeltä eheän pään nenään on selkäpuolelta, missä reijän suu on ainoastaan 24 mm. ristiinsä, 110 mm., mutta sisäpuolelta, jossa reijän suu on 40 mm. ristiinsä ja jonne päin varsi on istunut, 106 mm. Tuo eheä pää kallistuukin ikään kuin noukalle nuijan kantajaan päin. Siitä ja reijän suunnasta päättäen näyttäisi kuin nuijan toisella päällä ei olisi voinut olla sama tarkoitus, kun tuolla eheällä; kuitenkin on senkin lasku reijän keskeltä 75 mm:n pituudelta aivan samallinen kuin eheänkin pään. Näöltä vastaa *Grevingk l. c.* kuv. 12 paraiten puheessa olevan nuijan muotoa. (Katso kuv. 35). Löytty Nummikankaalta Kauhajoella.

114. *Onsitaltta* liuskakiveä (?), 97 mm. pitkä, 27 leveä, 17 paksu. Terä on vuoltu pilalle, luultavasti lääkkeiksi. Taltta on sen puolesta merkillinen, että selkäpuolella vartta on tehty ura poikkipuolin sitä hihnaa varten, jolla taltta on sidottu kiinni varteensa. (Katso kuv. 8). Löytty Jyllilän talon maalta.

Jalasjärveltä:

115. *Nuijakivi (?)* saviliuskamaa, reijän kohdalta katkenut. Reijän keskeltä eteen päähän on 138 mm. Ase on reijän kohdalta 73 mm. leveä, nenältä, joka on tasaiseksi biottu, 13 mm. Selkäpuoli on pyöreä ikään kuin Holmberg'in, l. c., kuv. 54, mutta toinen puoli tasainen, joka tekee aseennäytteen käytäntöä nuijana suuresti epäiltäväksi. Reikä, joka keskeltä on 27 mm. leveä, mutta näyttää olleen 40:ttä mm. pitkä, on jollain karkealla harstintapaisella aaseella valmistettu, jota syvät, selvät jäljet osoittavat. Reijän suun aseennäytteen tasaiselta puolelta on hiukan avarampi kuin selkäpuolelta, mikä osoittaisi, että se vartta varten on valmistettu. Koko kalu näyttää kyllä nyky-aikuiselta, mutta sen puhdas hionta todistaa tottuneen kiviseppän työtä (katso kuv. 36). Löytty Lammin talon maalta.

116. *Onsitaltta* tiivistä viheriäiskiveä (?) *, 135 mm. pitkä, 42 leveä, 25 paksu. Saatu Mäki-Kivistön talosta.

117. *Tasataltta* kiteemmissä saviliuskamaa, 90 mm. pitkä, 49 leveä terän kohdalla, 10 paksu. Saatu Wintturin torpasta Jokipiin maasta.

118. *Vasarakirves*, pinta ajan syömänä; *ainoastaan 105 mm. pitkä*, 44 leveä ja 22 paksu reijän kohdalla, reikä 14 risiänsä, terä 28 mm. pitkä, vasara 21 korkea ja 28 leveä. Selällä on tavallista harjannetta (katso kuv. 32). Vasaran kaulan ympäri käy hieno rautalangan näköinen viiva kovempaa kivisuonta; näyttää ikäänkuin siinä ollut lanka olisi estänyt aseennäytteen pintaa silta kohden pehmenemästä. Löytty perunamaasta Salo-Petäyksen talossa.

119. *Onsitaltta*, 128 mm. pitkä, noin 58 leveä ja 20 paksu. Selkäpuoli terä on jokseenkin pyöreä, kuten onsitallassa, mutta

*) Dosentti Wiik, joka hyväntahtoisesti on kivilajittansa määrännyt suuren osan yllä mainittuja kivi-aseita, on katsonut mahdolltomaksi kaikkien määrämistä paljaan ulkonäön johdolla, kun useat tarjoavat määräjälle melkein ainoastaan biottua pintaa.

toisen puolen hionta suora; kun taltta kuitenkin tekisi samallaista jälkeä, kun tavallinen onsitaltta, en ole sille voinut muuta nimeä antaa. Saatu Salo-Petäyksen talosta.

120. *Tasatalta* viheriäiskiveä (?), 70 mm. pitkä, 34 leveä ja 12 paksu. Terältänsä sangen säännöllinen. Löytty erästä Jalasjärven rintapellosta.

121. *Onsitaltta* liuskakiveä, varsin omituinen muodoltansa. Terältänsä samaa laatua kuin n:o 119; selkäpuoli on pyöreä kuiten onsitaltassa, mutta toinen puoli hionnaltansa suora (vrt. tähän ennen mainittua „kimpihöylän“ terää n:o 86). Kaikkein merkillisin on tämä taltta kuitenkin siitä syystä, että *peräpuoli on hiottu varteen pistettäväksi soukaksi puikoksi*, joka sekun on teroitettu kahdella hionnalla kirveen tapaan (katso kuv. 6). Koko taltta on 74 mm. pitkä, 12 paksu; terä 32 leveä, varteen pistettävä osa noin 28 mm. Löytty Kannon talon rintamaalta.

122. *Onsitaltta* vihertävää kiveä, 66 mm. pitkä, 45 leveä terän kohdalta, 9 paksu. Toiselle sivulle on, kaikei vasta löydettyä, piirretty tuo tavallinen 5-kulman merkki, joka Hyllén-Cavalius'en mukaan merkitsee Neitsy Maarian vaakunaa (puumerkkiä?). Löytty Kannon talon vainiosta.

123. *Tasatalta* viheriäiskiveä, varsi katkennut, 12 mm. paksu, terä 34 leveä. Löytty Kannon talon maalta.

124. *Kirves* kiteemmissä saviliuskamaa, 154 mm. pitkä, 46 leveä, 17 paksu. Saatu Kannon talosta, johon eräs venäläinen sotamies viime sodan aikana oli sen jättänyt. Käytetty partaveitseen harstiksi.

125. *Kirves*, ainoastaan teräpuoli jälillä, 70 mm. leveä, 32 paksu. Sanottiin eheänä painaneen 4 naulaa. Se löyettiin erästä Aittavuoren rotkosta, johon se oli „pidättänyt suuren kuusen pirsattua“. Löytjä löi aseensa kolmeksi kappaleeksi ja jakoi ystävilensä lääkkeeksi. Tästäkin kappaleesta on muruja kaavittu lääkkeeksi tarttumia vastaan, joko maasta tai ihmisistä tulleita.

126. *Tasataltta* kiteemmissä saviliuskamaa, 103 mm. pitkä, 50 mm. leveä, 11 paksu. Vartta nähtävästi osa puuttuu. Saatu erästä Kannon talon torpasta.

127. *Kärves* tiivistä kivilajia, erittäin pieni ja sievä; 76 mm. pitkä, 15 paksu, 44 leveä terän kohdalta, 28 varsipuolelta. Saatu Hautamäen torpasta Rajalan maata.

128. *Tasataltta* kiteemmissä saviliuskamaa, 50 mm. pitkä, 26 leveä ja 9:ttä paksu. Löytty matalasta vedestä Jalasjärven rannalta Kuhalan talon maalta.

129. *Kärves* samaa kivilajia kun edellinenkin, 118 mm. pitkä, 45 leveä ja 22 paksu. Löytty Kivistön talon vainiosta.

130. *Kärves*, josta ensin osa vartta puuttuu; tavattoman pieni, 36 mm. leveä ja 13 paksu. Löytty 15 vuotta sitten Hirvijärven likeltä.

131. *Tasataltta*, kaksiteräinen, 106 mm. pitkä, varsipuolelta 14 paksu, terä toisesta päästä 28, toisesta ainoastaan 13 mm. leveä; löytty Kohtanevaa ojatessa Lintulan talon maalla.

132. *Tasataltta* vihertävää kiveä, 73 mm. pitkä, 12 paksu, 27 leveä terältä; löytty sekin nevista Perälän talon maalta.

133. *Kivi-ase* kiteemmissä saviliuskamaa. Aseen tarkoitusta on vaikea ymmärtää. Se on ikään kuin taltta varreltansa, toinen — selkäpuoli — on ollut pyöreäksi hiottu, toinen puoli on tasainen. Selkäpuolelta laskeekin hionta ihan kuin tasataltan terälle. Terää ei kuitenkaan löydy, vaan päinvastoin on pää hiottu yhtä tasaiseksi kun varsikin. Arvata sopii, että ase tosiaankin alusta on ollut tasataltta, mutta rikottua terää tahdottu tasoitaa uudestaan. Ase on 120 mm. pitkä, 38 leveä, päähionnan korko 10 mm. Saatu Luopajarven talosta.

134. *Lyömä-ase* jokseenkin samallinen kuin Holmberg'in, l. c., kuv. 53. Ase on nykyisessä tilassaan 160 mm. pitkä, mutta vahitettavasti on toisesta päästä kenties liki 10 mm. lohjennut pois. Reikä on hiukka eheän pään puolella, joka kenties ainoas-

taan on olemassa varren kannatuksena; kuitenkin on se teroitettu poikkikirveen tapaan. Reijän keskeltä eheän pään nenään on 62 mm., toiseen päähän 98. Ase on reijän kohdalta 37 mm. leveä, 25 paksu, mutta soukkenee siitä molemmille tahoille. Eheän pään terä on ainoastaan 12 mm. leveä. Paksumpi on toinen pää, jonka varsi kummallakin puolen on hiottu harjalle. Mutta merkillisin on tuon varren toisella puolella eräs siivosti hiottu koko varren levyinen alanne, joka alkaa 42 mm. reijän keskeltä ja katoa reijälle käsin. Tuossa alanteessa tavataan harjanne muutoin samalainen kuin varressa muuallakin (katso kuv. 28). Mahdollista on että oksa varren tukeena nojasi tuota alaunetta vastaan; oksaan olisi sitten sopinut hibnoilla kiinnittää asetta (vrt. esm. Holmberg, kuv. 26). Ase löytyi Haapalan talon perunamaasta.

135. *Poikkikirves* viheriäskivestä (?), 123 mm. pitkä, 50 leveä ja 21 paksu. Löytyy Haapalan talon maalta.

136. *Tasataltta* mustaa tiivistä kiveä, tavattoman terävä ja sievä hionnaltansa; 105 mm. pitkä, 43 leveä terältä, 25 varren nenästä, 12 à 13 paksu. Me näimme jo, katsellessamme n:o:ta 91, eräällä syrjällä tuonkin varressa uran l. alanteen, josta arvelimme, että sillä oli tahdottu merkitä kuinka syväälle syrjä olisi hiottava. Puheessa olevan taltan sekä ylisen että alisen puolen oikeassa syrjässä nähdään vielä selvemmin tuollaiset urat. Niilläkin on nähtävästi ollut äsken mainittu tarkoitus, sillä kummallakin puolen nähdään urain syvyisiä syvänteitä, joita tekijä ei ole huolinut hioa näkymättömiin (katso kuv. 9). Nuo yhtälevyiset urat (liki 7 mm.) osoittavat, että kivisepällä oli erityinen tehtaansa, jossa aseet valmistettiin. Minun arvatakseni oli hän puuseinään kiinnittänyt kovasimen, josta ainoastaan 7 mm:n levyinen syrjä pisti esiin; seinää vastaan pääsi sitten aseensa syrjä, uraa biotessa, luisutamaan. Merkillistä on että ura on saman levyinen tuossa Kurikan Salomäen seudulta löydetyssä n:o:ssa 91. Ebkä voisimme arvella, että nyt puheessa oleva taltta on sekin alkuansa kotoisin

tuolta Salomäen kiviätehtaan tehtaasta, josta ennen olen arveluja laske-
nut (vrt. n:o 90). Sivumennen tahdon tässä mainita kuinka Troyon on
kertonut kiviäkirveiden valmistamista Schweitz'in paalukylässä: „Ki-
ven valittua sepeitettiin se ensin vasaralla sopivaan muotoon. Sit-
ten ruvettiin tuohon ase-aineeseen uria hiestämään, mikä työ mah-
toi olla hyvin vaivaloista, kun tuossa tilassa ei ollut muuta käytet-
tävää kuin limsiö-veitsiä, hietaa ja vettä. Kun urat olivat kylläksi
syvät, ruvettiin taasen varovaisilla vasaralyönillä harjanteita tasoit-
tamaan, minkä tehtyä ase teroitettiin ja biottiin hietakivisellä ta-
holla“ (*Ladboock, Den Förhistoriska Tiden. Sth. 1869. Siv. 107*).
Nuo kirveet tehtiin joskus limsiöstä, mutta tavallisimmat olivat
serpentinistä, jota kivilajia joskus Etelä-Pohjanmaallakin aseiksi
käytettiin, kuten vasta saamme nähdä. N:o 136 on löytty nevaa
ojatessa Haapalan talon maalta; kun Luopajarvellä puhutaan ne-
vasta, tarkoitetaan tavallisesti tuota kuivattua Luopajarveä.

137. *Poikkikirves* savikiillukasta, 78 mm. pitkä, 48 leveä
ja 14 paksu. Löytty Anttilan maalta.

138. *Talita* harmaasta kivilajista. Ainoastaan kappale paksul-
laista vartta jälillä. Löytty Haapalan maalta.

139. *Talita* tai *kirves*, kiteemäistä saviliuskamaa; siitä-
kin vaan kappale vartta jälillä. Löytty Anttilan talon maalta.

140. *Kivikalu* tumman vihertävää kiveä; aivan omituinen
muodoltansa. Jos laivassa olisi tasainen pohja, niin kalua voisi
laivan muotoon verrata; siten olisi katto 101 mm. pitkä ja le-
veimmältä kohdaltansa — 40 mm. keulan nokasta — 26 mm. leveä.
Pohja sitä vastaan on ainoastaan 95 pitkä ja vähä keulan puo-
lelta keskimittaa 21 mm. leveä. Keula, teroitettu kuin vaaja, on
26 mm. korkea; perä, jonka muoto nähtävästi on ollut samallai-
nen, ehkä sitä vuolemalla, kalun lyytystä, on pilattu, on ainoastaan
16 mm. korkea. Jos lisäämme että katto on suora ja tasainen,
mutta pohja hiukan kupeellansa, niin emme voi tarkempaa seli-
tystä antaa kalun muodosta (katso kuv. 36). Kun kattopuolen

hionta on nykyään paljoo hienempi kuin muiden pintojen, niin luulen löytäjän sitä käyttäneen kovasimena; kuitenkin tekee saman puolen leveys ja tasaisuus juuri sen osan kalua mielestäni tärkeimmäksi muinoisessa käytännössä, mikähan sitten lienee ollut. Kalun säännöllinen hionta ei salli sitä halvaksi vavioksi arvata. Löytyy Anttilan talon rajavainiosta.

141. *Tasatalta* serpentiniä (?), 59 mm. pitkä, 30 leveä ja 12 paksu; selkäpuoli teräs melkeen yhtä pyöreällä, kun n:oissa 119 ja 121. Löytyy Anttilan talon maalta.

142. *Tasatalta* vihertävää kiveä, 72 mm. pitkä, 46 leveä, 14 paksu; terän subteen sama muistutus kun edellisestä. Löytyy sekin Anttilan talon maalta.

143. *Tasatalta* hypernitistä (?), 56 mm. pitkä, 34 leveä ja 8 paksu. Saatu Pentinmäen talosta.

144. *Onsitalta*, 68 mm. pitkä, 24 leveä ja 16 paksu. Löytyy Lintulan talon maalta.

145. *Poikkikirves* kiteemmäistä saviliuskamaa; varsi nähtävästi katkennut; nykyisessä tilassaan 96 mm. pitkä, 54 leveä ja 23 paksu. Löytyy savesta nevan alta Hakkolan talon maalta.

146. *Ase-ainetta* kappale, hiottu varrelta, joka on 96 mm. pitkä, 26—9 leveä ja 11 paksu; ase on nähtävästi teräs hiotessa katkennut. Löytyy Hakkolan talon maalta.

Peräseinäjoelta:

147. *Onsitalta*, 129 mm. pitkä, 45 leveä ja 26 paksu. Pitkin asetta nähdään tavattoman karkean harstin jalkia, joista en voi sanoa olivatko jo löytäessä tienteossa Sikainmaella Kihniön maalla olemassa.

148. *Nuolenkovasin* ukonkiveä, 91 mm. pitkä, 44 leveä keskeltä ja 33 paksu; syrjä-uraa ei löydy, mutta molemmilla sivuilla käytännöstä syvät naarmat (katso kuv. 34). Rautakaudesta puhuessamme, saamme muistuttaa, että Skandinavian muinaistie-

teikijät pitävät näitä kovasimia vanhemman rautakauden (noin ennen v. 500 j. Kr.) aikuisina. Saatu Jokihaaran talosta.

149. *Poikkikirves*, 77 mm. pitkä, 48 leveä ja 19 paksu. Saatu Juupajärven talosta.

150. *Vasarakirvestä* kappale, hypernitistä; ainoastaan reijän kohta jälillä. Reikä on 19 mm. ristiinsä. Saatu Juupajärven talosta.

151. *Tasatalta* vihertävän harmaata kiveä, 65 mm. pitkä, 8 paksu, 47 leveä terältä, josta soukkenee toiseen päähän, missä on ainoastaan 21 mm:n levyinen. Terällä on sama omituisuus kun n:ossa 141. Löytty Salanevalta Riihimäen talon maata.

Alavuelta:

152. *Poikkikirves* vihertävää kiveä; enin osa vartta puuttuu, 15 mm. paksu, 39 leveä terältä. Löytty Kohriluhdalla Kahran talon maalta.

153. *Onsitalta*, limsiöntapainen lohko, 104 mm. pitkä, 21—30 leveä, 20 paksu; ruskean-värinen, hiotulta pinnaltansa tavattoman hieno (katso kuv. 12). Löytty rintapellosta kirkonkylässä.

154. *Kirves* kiteemmiästä liuskakiveä, 174 mm. pitkä, 67 leveä, 29 paksu; painaa 1½ naulaa. Terä ei ole suora kun tavallisesti pienemmissä kirveissä, vaan pyöreä. Lapuan puolelta saamme nähdä useampia senlaistuisia kirveenterisiä. Löytty Kuivasjärveltä, veden rajasta Kierin-niemen nenältä.

155. *Nuijakivi*, noin 130 mm. ristiinsä, 53 mm. paksu; reikä toiselta puolen noin 34 mm. ristiinsä, toiselta 23. Reikä on lävistetty luonnon muodostamaan kiveen. Löytty Suomulan torpasta Huhtalan maata (Sapsalammin kylää, josta en onnistunut saamaan mitään kivikauden terä-asetta).

156. *Onsitalta* kalliopiitä, 100 mm. pitkä, terän kohdalta 36 leveä, 24 paksu; väritänsä harmaa, limsiöntapainen lohko (katso kuv. 13). Löytty Salmen talon vainiosta.

157. *Nuotan paino (?)*, noin 100—110 ristiinsä, 46 paksu; luonnon muodostama pyöreä kivi, johon on alettu kummaltakin puolen reikää tekemään, vaikka se tuskin puoliväliin on valmistunut. Syvämpi reijän alku on 31 mm. ristiinsä suulta ja noin 15 mm. syvä. Mutta poikkipuolin on tuohon reikään kiinnitetty rautalanka, josta paino — onko se sitten nuotassa vai missä käytetty — on ripustettu (katso kuv. 25). Rautakauteen kuuluvana vertauskohtana on tämä löytö kyllä tärkeä (vrt. n:o 7). Löytty maakamaran alta Isolahden torppaa perustaessa Alavuella.

158. *Tasataltaa* kappale, kiteemmäisestä saviliuskamasta, rikottu laakkeiksi löytäjän tuttaville. Löytty kirkonkylässä.

159. *Ase-ainetta* kappale, ruskean väristä kiveä, varrelta hiottua; löytty saarelta Alavuen järvessä.

160. *Kirves* sekamaista vuorilajia, 145 mm. pitkä, 58 leveä ja 42 paksu: terältä pyöreä melkein samoin kun n:o 154. Löytty Sillanpään torpan pellostä Selkämaan talon maata.

161. *Kovasin (?)* kalkkikivestä, neliskanttinen; 82 mm. pitkä, paksummasta päästä noin 26 mm. leveä joka kantillensa, soukemmasta 20 ja 24. Molemmat päät ovat tasaiseksi hiottu, mutta kaikki kantit pyöreälle. Aivan omituinen laadultaan (katso kuv. 23). Löytty Mursulan torpan Pikkutuvan pellostä Toysänjärven rinnalta ja käytetty partaveitsen harstina.

162. *Kirves* sinertävää kiveä, 100 mm. pitkä, 65 leveä terältä, josta soukkenee varrelle päin, 18 mm. paksu. Löytty peltoa tehdessä Koskelan talossa. Löytäjän aikomus oli halaista kirves kahdeksi vikahteen tikuksi, josta ura toisella sivulla.

163. *Tasataltta* liuskakivestä, nykyisessä tilassaan 105 mm. pitkä, 42 leveä ja 15 paksu. Samasta paikasta kun edellinen.

164. *Onsitaltta* harmaanväristä kiveä, 84 mm. pitkä, 16 leveä, 13 paksu. Samasta paikasta kun edelliset.

165. *Veistä* kappale, sarvikiillukasta, katkennut molemmista päistä; nykyisessä tilassaan 100 mm. pitkä, kärjen puoli-

sesta päästä 33 mm. leveä, 7 paksu harjanteen kohdalta, varren puolisesta päästä 43 mm. leveä ja 10:ttä paksu. Ensi arveluni tästä jokseenkin kehnosta aseesta oli, että sitä on käytetty *heittokeihäänä*. Mahdollista on että aseella oli tuokin tarkoitus, mutta nuo epäilemättä suurella vaivalla teroitettut syrjät eivät siinä tapauksessa olisi olleet niinkään tarpeelliset. Aika ja ilma on nähtävästi hiottua pintaa pehmittänyt. Samasta paikasta kun edelliset.

166. *Veitsi* kloritiliuskamaa, sekim katkennut kummastakin päästä. Kappale on 94 mm. pitkä, noin 6 paksu harjanteelta, kärkipäästä 21 leveä, varsipäästä 40 (katso kuv. 20). Mahdollista on että tätäkin on heittokeihäänä käytetty. Samasta paikasta kun edelliset. N:ot 162—6 ovat kaikki löytäjän, Koskelan isännän, antamia.

167. *Veitsi* saviliuskamaa, katkennut varsipäästä; nykyisessä tilassaan 90 mm. pitkä, katkelman kohdalta 42 mm. leveä ja keskilevyltä 7 paksu. Löytäessä oli veitsi toista verta pitempi. Tässä veitsessä ei ole keskellä sivuja sitä selvää harjanetta kun edellisessä. (Katso kuv. 19). Muuten voi tämän käytännöstä arvella samaa kun edellistenkin. Löytty erältä Pyyllammin niemeltä Nurmen talon likeltä.

168. *Onsitallta* jotakuta porfyri-lajia, 124 mm. pitkä, 21 paksu, 31 leveä terältä. Pintaa on aika syönyt. Löytty Teikarin niemeltä Nurmen talon likeltä.

169. *Poikkikirves* kiteemmäistä saviliuskamaa, 142 mm. pitkä, 50 leveä, 34 paksu. Löytty Nurmen talon vainiosta.

170. *Poikkikirves* vihertävää kiveä, 92 mm. pitkä, 40 leveä ja 20 paksu. Saatu Pyyllammin talosta.

171. *Onsitallta* kiteemmäistä saviliuskamaa, 140 mm. pitkä, 48 leveä ja 12 paksu. Löytty Pyyllammin talon maalta.

172. *Talilta* viheriäiskivestä tai dioritistä, kaksiteräinen, toisesta päästä onsi, toisesta tasatalilta tai pikemmin poikkikirves

terästä terään 93 mm. pitkä, 14 paksu, onsitaltan terältä 36, poikkikirveen terältä 37. leveä. Löytty sekim Pyylammin maalta.

173. *Veitsi*, 126 mm. pitkä, korkeintain 26 leveä ja 8 paksu harjanteen kohdalta. (Katso kuv. 16). Jos n:oista 165—7 saattoi arvella, että niitä myös heittokeihäinä käytettiin, niin on tämä ulkonäöltään varsin *nuolenterän* tapainen. Kivikauden aikana, kun aseiden valmistaminen arvattavasti oli suuren vaivan alaista, niin on luultavaa, että sellaiset aseet kun puheen-alaiset olivat mitä kalliimpia ja käytettiin tarpeen mukaan eri tiloissa, milloin kaloja, lintuja tai muita eläviä keihittäessä, milloin saalista nykiessä, puuta lävistäessä, milloin pisto-aseena. Löytty Pispán talon vainiosta Sulkavan rinnalta.

174. *Keihäänterä* vihertävää liuskakiveä (?); se on kenties ollut kärjellä kummassakin päässä, mutta kumpanenkaan ei enää ole eheä. Nykyisessä tilassaan on terä kuitenkin 221 mm. pitkä, keskeltä 58 leveä ja harjanteen kohdalta 21 paksu, josta soukkenee ja ohenee kumpaankin päähän päin samalla tavalla. Hionta on hyvin säännöllistä varsinkin toisella syrjällä. (Katso kuv. 17). Terä on niin vankkaa eli tukevaa tekoa, että se tapelu tosiaankin oli todentekoa, missä tuota käytettiin. Kenties teroitettiin keihäs kerran Sulkavanjärven ympärillä kierteleviä karhuja vastaan. Se on löytty Pispán talon vainiosta.

175. *Tasataltta* tai poikkikirves 61 mm. pitkä, 38 leveä ja noin 11 paksu. Löytty Wuorilammin talon maalta.

176. *Onsitallta* kiteemmäistä saviliuskamaa, peräpäätä „puoli toista tuumaa“ katkottu; nykyisessä muodossaan 158 mm. pitkä, 48 leveä ja 18 paksu. Löytty Tepoon talon maalta.

177. *Tasataltta* serpentiniä, 61 mm. pitkä, 13 paksu, 39 leveä terältä, 42 varrelta. Merkkillinen sen puolesta, että poikkipuoleen vartta on kaivettu ura nuoralle, jolla terä sidottiin varteen kiinni. (Katso kuv. 7). Löytty Pungán talon rinta-maalta.

178. *Veitsi* ruskeanharmaata kiveä, 152 mm. pitkä, josta 103 mm. terää, loppu vartta; terän juurelta 29 mm. leveä, josta soukkenee melkeen tasaisesti tutkaimen saakka, 6 mm. paksu. (Katso kuv. 15). Vielä selvempi kuin edellisissä veitsissä on tässä syrjien hionta. Löytty Rantalan torpan pellostä, Ilomäen talon maalta.

179. *Tasataltta* terältä rikottu; nykyisessä tilassaan 91 mm. pitkä, 33 leveä ja 15 paksu. Saatu Linnan talosta.

180. *Poikkikirves* sarvikiillukkaa (?), 114 mm. pitkä, 48 leveä ja 21 paksu. Nähtävästi on toistakin päätä alkuansa kirveenä käytetty. Löytty savesta ojaa nevaan kaivaessa Perälän talon maalla. Sitä ruvettiin käyttämään vikahteen tikkuna, mutta moistettiin kovaksi.

181. *Kirves* raitaista liuskakiveä, tavattoman terävä; 100 mm. pitkä, 13 paksu, terältä 66 leveä, mutta soukkenee siitä varrelle käsin. Löytty Lamminpään torpan pellostä Koskimäen talon maata.

182. *Nuotan paino* (?) gneisistä, varsin raakaa tekoa, eikä siis liene kivikauden aikainen; reikä kummastakin suusta noin 35 mm. ristiinsä, keskeltä ainoastaan 14. Löytty 2:den korttelin syvyydestä maasta sammaleen otossa Pukkilan talon maalla.

Töysästä:

183. *Veitsi* tai nuolenterä vihertävää kiveä, samaa muotoa, mutta suurempi kuin n:o 178; 148 mm. pitkä, josta noin 93 on ollut terää, loppu vartta, 7 paksu, terän juurelta 34 leveä, josta soukkenee tutkaimen saakka. Tässä aseessa eivät syrjät kuitenkaan ole terällä, mutta niin ei luullakseni ollut löytäessä. Toista sivua, missä luultavasti on ollut harjanne, on, näet, löytäjä laskenut tasaiseksi, käyttäöksensä sitä partaveitsen harjana ja varsin nähtävästi ovat myös syrjät samassa muodostamisessa kadottaneet teränsä. Löytty hietakuopasta Joki-ahon mäestä.

184. *Kirves* serpentiniä (?), 96 mm. pitkä, 45 leveä, 21 paksu, puhtaasti hiottu. Löytty koskesta purossa, joka lähtee Housujärvestä, Housun talon maalta.

185. *Veitsen* tutkainta kappale, löytty Puiralan torpan pellosto Wiitamäen maalta, on valitettavasti kadonnut kokoilemistani.

186. *Kirves* ruskeata kiveä, terältä rikottu; 154 pitkä, 65 leveä ja 23 paksu. Löytty Wuorenmaan talon maalta.

187. *Poikkikirves* raitasta liuskakiveä (vrt. n:o 181), 83 mm. pitkä, 52 leveä ja 19 paksu. Löytty Pennalan talon maalta.

188. *Onsitalta*, jokseenkin pyöreä varreltansa, 153 mm. pitkä, 34 leveä ja 32 paksu. Löytty Huutoniemen talon rintamaalta.

189. *Tasatalta* kiteemäistä saviliuskamaa (?), 61 mm. pitkä, 48 leveä ja noin 9 paksu. Löytty Huutoniemen rintapellosta.

190. *Tasatalta* harmaata kivilajia, 93 mm. pitkä, 37 leveä terältä, josta vähitellen soukkenee varrelle. Löytty kalliolta Riihoon talon alalta.

191. *Tasatalta* terältä pyöreä, 16 mm. pitkä, 32 leveä ja 13 paksu. Vähän epäiltävältä näyttää, eikö löytäjä ole terää muodostanut. Löytty Riihoon talon pellosto.

Lehtimäeltä:

192. *Nuijakivi* talkkiliuskamaa, muodoltaan korkean heinäkuupanon näköinen ja sellaisena 113 mm. korkea, juurelta 104 ja 87 ristiinsä avara, josta sitten soukkenee ylöspäin. Reikä on lävistetty pitkinpäin ja siis 113 mm. pitkä ja nuijan paksummasta päästä noin 45 mm. avara, suusta ainoastaan 11. (Katso kuv. 37). Se on löytty Keisasen pellosto Lehtimäellä, mutta saatu Ämmälästä Lapualla, jossa kiveä käytettiin kellon luotina. Omistaja, vanha ukko, piti kiveä Nuijasodan aikuisena ja kertoi että reikään pistettiin rautapiikki, jonka toisessa päässä oli torvi.

Torveen kiinnitettiin sylen pituinen kuorimatoin tuominen varsi. Varren peräpäähän oli sidottu pitkä nuora, jonka toinen pää on kiinnitetty nuijakiveen, joten kivi saatiin takaisin vedetyksi, kun oli nakattu.

Kuurtaneelta:

193. *Onsitaltta* serpentiniä (?), 134 mm. pitkä, 33 leveä ja 21 paksu. Löytty Erkkilän talon maalta Ylijoen kylää. Pinnalta on nähtävästi yltä yleensä kaavittu lääkkeitä.

194. *Poikkikirves* sarvikiillukkaa (?), 89 mm. pitkä, 44 leveä ja 14 paksu. Löytty Patalan torpan pellostä Sysilammin maata.

195. *Tasataltta*, tavattoman pieni, löytty Kuurtaneenjärven rannasta Sysilammin maalta, on kadonnut kokoilemistani.

196. *Onsitaltta* hietakivestä, 122 mm. pitkä, 44 leveä ja 22 paksu; lapset ovat hionneet kummaltakin puolen terää. Löytty Hallisen talon pellostä.

197. *Poikkikirves* vihertävää kiveä, 95 mm. pitkä, 14 paksu, 42 leveä terältä. Porkkuisen talon pellostä.

198. *Veitsi*, 86 mm. pitkä, keskeltä 24 leveä ja 5:ttä mm. paksu; terävämpi syrjä nykyisen veitsen tapaan vähä kaarella. Löytty kivenheitto Karankajärvestä.

199. *Poikkikirves*, nykyisessä muodossaan 146 mm. pitkä, 15 paksu, 52 leveä terältä, mutta kuuluu löytäessä olleen tuumaa leveämpi ja neljättä pidempi, kunnes olleesta halkoimesta jaettiin kahtia. Löytty Alisen Salmen rintapellostä. Käytetty „pata-krapuksi“.

200. *Poikkikirves* serpentiniä, 111 mm. pitkä, 18 paksu, terältä 38 leveä; hionnaltansa omituinen siinä kohden, että syrjäisivut eivät ole pystysuorat vaan kallistuvat toisiinsa päin siten, että kirveen alapuoli on esm. keskeltä 37, mutta ylipuoli samalta kohdalta ainoastaan 22 mm. leveä. Löytty Kuurtaneenjärven rannalta, jossa nähtävästi on maannut jollain mitallisekaisella pai-

kalla, sillä alinen puoli on suurimmalta osaltansa ruosteella peitetty.

201. *Tasatalta* ruskeaa kiveä. Nähtävästi on löytäjä talttaa paljo muodostanut. Nykyisessä muodossaan on se 48 mm. pitkä, 29 leveä ja 8:ttä paksu. Löytty Kuurtaneella.

202. *Poikkikirves*, löytty Kohtamaen maalta peltoa tehdessä *Maja* nimiselle „pakalle“ Kuurtaneenjärven Salmen rannassa, on kokoilemistani kadonnut. Samalla kertaa löytiin äkeenpiikin näköinen kuokka hyvästä raudasta. Kun Salmen yli rakennettiin siltaa, ajettiin Majalta kymmenkunta „Lapinrauniota“ sillan-arkkuihin.

Lapualta:

203. *Tasatalta* vihertävää kiveä, 60 mm. pitkä, 31 leveä ja 14 paksu; kummallekin puolelle on löytäjä piirtänyt vuosiluvun 1840. Löytty Keski-Ulvisen vainiosta.

204. *Tasataltaa* palanen, Löytty Marttilan talon maalta, puuttuu sekin kokoilemistani.

205. *Kirves* kiteemmäistä liuskakiveä, pyöreäteräinen kun seuraavakin; katkennut varsipäästä; 140 mm. pitkä, 60 leveä ja 35 paksu. Löytty Wuoren l. Hatunmäen torpan alalta Poutun maata.

206. *Kirves* kiteemmäistä liuskakiveä, pyöreäteräinen kunnot 154 ja 160, mutta varrelta katkennut; nykyisessä tilassaan 117 mm. pitkä, 67 leveä ja 31 paksu. Saatu Koveron torpasta Turjan talon maata.

207. *Vaaja* ruskeaa kiveä, laskultansa kummaltakin puolen noin 96 mm. pitkä, terältä 37 leveä, perältä noin 36 korkea, mutta ainoastaan noin 25 leveä. Löytty Töyrä-Karhun maalta. Terää vasaralla rikottu.

208. *Poikkikirves* kiteemmäistä saviliuskamaa, 96 mm. pitkä, 43 leveä ja 27 paksu. Löytty Luomamäeltä Pönttisen talon maalta.

209. *Tuura* liuskakiveä (?), terä pyöreä, kuten esm.-noissa 205 ja 206; koko tuura on 280 mm. pitkä, 58 leveä kummaltakin puolen ja molemmista päistä, 30 à 35 paksu. Ase on nelis-, mutta vinokanttinen ja on nähtävästi melkein valmiina lohbaistu lohkeavasta kalliosta. Ainoastaan terä ja joitakuita kanttia on hiottu. Löytty hietakuopasta Topparin talon maalta. Lehtori Gottlund talleltaa kahta jokseenkin samallaista, mutta koko mitaltaan hiottua asetta, joita hän luulee jäätuurina käytetyn. Varsin mahdollista, sillä paksuun jääbän ei voitu aventoa saada tavallisella kirveellä, mutta arvella sopii, että asetta monessa muusakin tilaisuudessa käytettiin, esm. valkian jälkiä ruuhessa siliittäessä tai „rautakankena“ seivästä maahan pystyttäessä y. m.

210. *Taltta* kovaa mustapilkullista sinertävää kivilajia, aivan omituinen kiverältä terältänsä. Selkäpuolelta on terällä niin jyrkkä lasku, että sitä ei ensinkään ole voitu sysäten käyttää. (Katso kuv. 24). Minun arvellakseni on sitä käytetty luu- tai puutekoja puhdistassa kaavimalla, missä muut aseet eivät soineet taikka kenties — puukaluja koristaessa. Kuinka olikaan, ainakin todistaa taltta että omistajansa oli astunut uuden askeleen sivistyksen ijankaikkisella polulla. Taltta löytyi hietakuopasta Hongimäellä Liuhtalan puustellin maalta.

211. *Vasarakirves* hypernitistä, selkäharjanne puuttuu, reijän kohdalta katkennut, vartta kun löytäjä reikään sulloi; palat yhdistettyinä on ase 175 mm. pitkä, reijän kohdalta 62 leveä, reikä 42 pitkä ja noin 19 mm. ristiinsä, vasara 42 leveä ja 35 korkea, terä noin 42 pitkä. Löytty Panulan maalta.

212. *Kivi-ase* liuskakiveä, ohut reikä keskellä ja molemmista päistä vavion tapaan teroitettu; reijän kohdalta katkennut, mutta palat yhdistettyinä on ase 184 mm. pitkä, reijän kohdalta 70 leveä ja koko pituudeltansa ja leveydeltänsä ainoastaan 10 mm. paksu; reikä on noin 15 mm. ristiinsä. Ase on muodostettu kalliosta tai kivistä — ehkä samasta kuin n:o 209 — lohjen-

neesta liuskasta, josta syystä sivut ovat hiomattomat. Muodostaminen on nähtävästi tapahtunut varsin karkealla harstilla (kenties rautaisella?), kuten syvät ja selvät jäljet sekä syrjiä, että reiässä osoittavat. Löytyy hietakuopasta Haapakosken kylässä, josta Pastori Litzell oli aseensa saanut hältuunsa ⁹⁾).

213. *Poikkikirves* ruskeata kivilajia, terältä rikottu; nyk. tilassaan 49 mm. pitkä, 57 leveä ja 17 paksu. Löytyi laattian alta Kosken talossa.

Kauhavalta:

214. *Vasarakirves* hypernitistä, 226 mm. pitkä, reijän kohdalta 76 leveä, reikä 45 pitkä ja suusta selkäpuolelta 23, varsi puolelta 21 ristiinsä; varsi puolisen suun ympärillä on leveä kanta, joka ehkä osoittaa, että varsi kohta ulkopuolella reikää oli paksumpi (42 mm. ristiinsä) ja nojasi tuota kantaa vastaan; vasara on 58 mm. korkea ja 46 leveä, terä 42 pitkä. Löytyy hietakuopasta Elunmäeltä Aron talon maalta.

215. *Tasataltta* liuskakiveä (?), aika pahaksi syönyt; 96 mm. pitkä, 35 leveä ja 12 paksu; löytyy Mahomäeltä Skuggilan maalta.

216. *Tasataltta*, 71 mm. pitkä, lähes 7 paksu, terältä ainoastaan 13, varrelta 19 leveä. Löytyy hiedasta Jussilan talon pihalta.

217. *Koristus* saviliuskamaa (?), mutta valitettavasti entiseltä omistajalta rikottu. Ainoastaan kaksi kaarella olevaa siipeä tai vartta, mitkä kalun eheänä ollessa kantoivat kolmatta sydämen näköiseksi muodostettua haaraa, on enää jälillä. (Katso kuv. 29). Varsien väli nokasta nokkaan on 77 mm. Levyltänsä on

⁹⁾ Pastori Litzelliltä sain myöskin erään pitkäläntäisen pisaran näköisen mustan kalun, muodoltaan ikään kuin puupuntari, mutta ainoastaan 45 mm. pitkä, varrelta liki 2 ristiinsä, pisaran kohdalla 9:ttä ristiinsä. Pari kiiltävää paikkaa, toinen katkelmassa, osoittavat, että kalu tosiaankin lienee joku lasitehtaasta Lapuulle erehtynyt pisara.

kumpikin varsi 11 mm., paksuudelta ainoastaan 5. Kummassakin nokassa on kaksi lovea, joihin rihma sidottiin, kun koristus ripustettiin kaulaan. Mahdotointa on tutkimuksen nykyisellä kannalla varmaan päättää onko tuo koristus kivikauden aikuinen, kuten aineesta olisi syytä arvella. Varmaa kuitenkin on, että hionta-kyky Etelä-Pohjanmaalla kivikauden aikana ei olisi tuon koristuksen mahdollisuutta estänyt, mutta suuresti on epäiltävää, josko tuon koristuksen hionta mitallikausilla olisi voinut tapahtua. Löytty Hatunvuorelta Wuorenmaan torpan likeltä Lapuan Poutun maata (vrt. n:o 205).

218. *Vasarakirves* hypernitistä, 197 mm. pitkä, liki 70 leveä reijän kohdalta; reikä 49 pitkä, 22 ristiinsä; vasara 40 leveä ja 33 korkea, terä noin 57 pitkä, harjannetta nimeksi. Toinen puoli kantaa reijän varsipuolisessa suussa rikottiin kuo-kalla, kun ase löytyi Perttulanmäellä nauriskuoppaa tehdessä.

219. *Vasarakirves* hypernitistä, katkennut reijän kohdalta ja ainoastaan kirves-puoli löytyy. Tuo puoliska on hiomatoin ja nähtävästi puolitekoinen, mutta sellaisena suuresta arvosta. Noita merkillisiä aseita, joiden tarkoitus vielä osaksi on arvion alainen, on, tästä kappaleesta nähden, takomalla muodosteltu teräväpiikkisellä epäilemättä mitalli-aseella samaan tapaan kun kivikuokalla myllynkiviä. Selkäpuolen toisella syrjällä on noin 8:aa mm:iä leveä alanne, jota nähtävästi on takomalla ikään kuin vieritetty harjanteelle päin. Reikä on lävistetty pyörivällä aseella kummaltakin puolelta, mutta reijät eivät ole käyneet suoraan toistansa vastaan, jonka vuoksi reijän keskikohta vielä olisi ollut tasoitettava. Reijän syrjän ja terän väli on noin 92 mm., reijän pituus 44 ja terän noin 38 mm. Ase löytyi Perttulanmäeltä tervahautaa tehdessä.

220. *Kirves* hypernitistä, 91 mm. pitkä, 47 leveä terältä ja 27 paksu; puhtaasti hiottu. Saatu Perttulan talosta.

221. *Painokivi*, muodoltaan kun n:o 192, mutta isompi,

unohtui mioultä valitettavasti Kaubavan kestikievariin. Siihen oli kiinitetty pieni rautakoukku. Kiven ympärillä oli vielä löytäessä ollut pahasti ruostunut rautavanne; kivi oli kuitenkin ehea. Löytty mäestä Oravan talon maalta.

222. *Kaari* viheriätä kivilajia; selkäpuolelta 94 mm. pitkä, nokkain lyhyin väli 63 mm.; 12 mm. leveä ja 7:ttä paksu; puhtaasti hiottu. Toisessa päässä on reikä, joka keskeltä on hyvin ahdas (tuskin 2:ta mm.), mutta näyttää kummastakin suustansa ikään kuin kuluneen paljoa avarammaksi; reikä on, näet, suusta noin 7 mm. ristiinsä (katso kuv. 30). Kenties on tämäkin kivi heilunut koristuksena ja nauhassa kummassakin reijän suussa istunut jonkunlainen helmi eli nappi (mitallinen?). Tavallisesti arvelaan pieniä kaluja, sellaisia kuin tämä ja n:o 217, suojeluskaluiksi (amuleteiksi), joita sivistymättömät kansat tavallisesti mielellään kantavat. Löytty hietakuopasta Lammin talon maalta.

223. *Hakkuukivi* (?) madekivistä, pyöreä luonnon muodostama kivi, 66 mm. ristiinsä ja 27 paksu, johon on tehty reikä keskelle. Reikää on kummaltakin puolen lävistetty, mutta reijät eivät ole sattuneet aivan yhteen. Minä sanon kiveä hakkuukiveksi, muun nimen puutteessa, siitä syystä että Holmberg (l. c. kuv. 51) on siksi nimittänyt melkein samallaista Alijärvellä löyttyä kiveä. Epäiltävää on, sopiko samallinen pyöreä kivi, kuin se, millä limsiö-aseita muodostettiin eteläisessä Skandinaviassa, Suomessa löytyviä ase-aineita sepitellessä; eikä kumpikaan puheessa olevista kappaleista tarjoa täyttä syytä Holmberg'in arvekuun. Löytty Lammin talon maalta.

224. *Kirves* porfyristä, 77 mm. pitkä, 41 leveä ja noin 14 paksu. Löytty Luomanperän talon pellostä.

225. *Vasarakirves* harmaasta hypernitistä, vasara rikottu; 133 mm. pitkä, 57 leveä reijän kohdalta; reikä 39 mm. pitkä ja suusta noin 20 ristiinsä, terä noin 38 pitkä. Löytty Härmän taipaleelta.

Nurmosta:

226. *Kirves* tiivistä vehristä kivilajia, 110 mm. pitkä, terältä 53 leveä, perältä 40; 18 mm. paksu. Varsin kaunis ja luonteva. Toinen puoli melkein tasainen. Löytty hietakuopasta Hipinmäellä.

227. *Vasarakirves* hypernitia, 182 mm. pitkä, 64 leveä reijän kohdalta; reikä 39 mm. pitkä, selkäpuolisesta 19 leveä; vasara noin 33 mm. ristiinsä, terä liki 40 pitkä. Selkäpuolella tavallinen puhdas harjanne, myöskin varsi puolelta on reijän ja terän väli hiottu harjanteelle. Puheessa oleva on epäilemättä kauniimpia Suomessa löytyjä vasarakirveitä (katso kuv. 31). Löytty hietakuopasta Hipinmäellä. Kolmattakymmentä vuotta siten löyttiin samasta paikasta toinen vasarakirves, jonka eräs nimismies Tillman oli korjannut.

Alaseinäjoelta:

228. *Reikäkivi* gneisistä, pyöreä luonnon muodostama kivi, jonka keskelle on tehty reikä; nähtävästi liian suuri nuijakiveksi, kun on 160 à 165 mm. ristiinsä ja 42 paksu. Reikä on keskeltä 30 ja 32 mm. ristiinsä, mutta kummastakin suusta avarampi. Kivi on paksun reikäleivän näköinen; sitä on ehkä käytetty jonakuna jalhana. Se löyttiin 3 kyynärän syyvydestä, kaivoa tehdessä Vainionpään makituvalla Uppalan maalla.

229. *Tasataltta*, hionnalta vrt. n:o 201; 45 mm. pitkä, 6:ttä paksu, 28 leveä terältä, josta soukkenee varrelle päin. Löytty Ruohoniemen torpan likeltä Mäenpään talon maalta.

230. *Poikkikirves* vihertävää kiveä, pintaa aika syönyt; 130 mm. pitkä, terältä 45, varrelta 57 leveä, 27 paksu. Löytty samasta paikasta kun edellinenkin.

231. *Onsitaltta* liuskakiveä, suurempi kenties kuin mikään muu Suomesta löytty onsitaltta; 242 mm. pitkä, terältä 56 ja varrelta ensin 61 leveä ja noin 32 paksu, josta soukkenee ja

ohenee perälle päin, jossa on hiottu ikään kuin pyöreälle terälle. Taltta on eheä ja varsin luonteva (katso kuv. 5). Se löytyi entisen Krapin torpan alalta, joka oli laaksossa Niemistön ja Katalan talojen välillä.

232. *Kirves* vihertävää kiveä; 195 mm. pitkä, terältä 35, varrelta 57 leveä ja 28 paksu. Löytyy n. k:ta Aapraminmäeltä, eräs korkeampi kohta Rinta-Myllymäen rintapellossa.

233. *Poikkikirves*, pieni, 77 mm. pitkä, 42 leveä teräpuolelta, 16 paksu. Löytyy samalta paikalta kun edellinenkin.

234. *Kirves* serpentiniä, pilattu luultavasti vikabteen hionnassa, 104 mm. pitkä, 39 leveä ja 21 paksu. Löytyy samalta paikalta kun edelliset.

235. *Poikkikirves* serpentiniä (?), omituinen muodoltansa: toinen puoli terää on pyöreä kuten onsitaltassa, toinen suora ja jyrkempään kallistuva pyöreälle terälle kuin edellinen puoli (katso kuv. 11). Kirves on 165 mm. pitkä, tasapuolelta korkeintaan 22 leveä; paksuutta (noin 38 mm.) on vaikeallaista määrätä, kun pyöreä tai selkäpuoli kirvestä varsi-osalta on jokseenkin muodostamainta ja vinoa. Me saamme vasta nähdä toisen samantapaisen, mutta suuremman kirveen Ylibärmästä (n:o 262). Myös puheessa oleva kirves on löytyy samalta paikalta kun edelliset. Meillä on siis tässä neljä asetta, kaikki löydetyt samalta pieneltä kummulta Seinäjoen rannalla. Kun ei tähän saakka kivikaudelta Etelä-Pohjanmaalla tunneta ainoatakaan kiinteätä muinaisjäännöstä, emmekä siis tunne kiviase-kantajien hautaus- eikä asumustapaa, ovat tuollaiset useampain aseiden löytöpaikat huomattavat. Valitettavasti on löytöpaikka tässä keskellä peltoa, mutta kenties ansaitsisi tuo paikka vielä erityistä tutkimista ojaamalla. Toinen merkittävä seikka on se, että kiviaseita varsin usein löyttään hietakuopista. Me saamme vasta keskustella asiasta enemmän.

Ilmajoelta:

236. *Onsitalta* tummanvibertävää kiveä, 102 mm. pitkä, 24 leveä ja liki 11 paksu; löyty mäeltä likellä Rintalan taloa.

237. *Onsitalta* liuskakiveä, varreltansa melkein neliskantainen, 155 mm. pitkä, 37:ttä leveä ja korkeintaan 30:ttä paksu. Löyty Sinainmäeltä Ojanperän maalta.

238. *Kirves* kiteemmäistä saviliuskamaa, 82 mm. pitkä, 49 leveä ja 13 paksu. Löyty Hautamäen hietakuopasta Peltoniemen kylästä.

239. *Linkokivi* gneisistä, noita „nuijaväen“ sota-aseita, joilla tarinan mukaan vihollisen sotaväkeä tavoitettiin. Pitkällä nuoralla vedettiin kivi jälleen takaisin. Tämä kivi on jokseenkin pyöreä-syrjäinen, mutta vähä pitkänsioikea eliikkä noin 113 ja 86 mm. ristiinsä, 28 paksu. Reikä on varsin avara kummastakin suusta, kun sitä nähtävästi on hakkaamalla tehty, mutta keskeltä vain noin 7 mm. ristiinsä. Löyty hietakuopasta Piirtolan kankaalta.

240. *Tasatalta* kiteemmäistä saviliuskamaa, 52 mm. pitkä, noin 28 leveä ja 11 paksu. Löyty Ala-Harjun torpan pellostä Peltoniemen maalta.

241. *Onsitalta* kiteemmäistä saviliuskamaa, 162 mm. pitkä, teräpuolelta noin 36 leveä ja 26 paksu. Taltan onsi puolelta on varsi tasainen, selkäpuolelta pyöreä, mutta löytäjä on nähtävästi toista syrjää paljon tasoittanut ja siinä hionut partaveistänsä. Se on saatu Pakin hävitetyistä torpasta Sihtoilan maalta.

242. *Kiviase* kiteemmäistä liuskakiveä, erinomainen sekä kokonsa, että muotonsa puolesta. Sitä on valitettavasti pahasti pilattu. Muodoltaan oli ase eheänä löytäjän ja näkijän kertomuksen mukaan aivan kuin kehdon antura, kuten aseeseen nykyisestäkin muodosta voi tunnustaa. Löytäjä tahtoi aseesta muodostaa itsellensä kelpo kovasimen ja lohkoili aseeseen kaarella olevaa puolta tasaiseksi mutta kyllästyi nähtävästi hiomiseen. Toinen

pää muodostettiin „tikuksi“. Siten ovat enää ainoastaan kiven tasainen ylipuoli, sivujen ylemmät osat ja asean toinen pää jokseenkin entisellä hionnallansa. Tasaista puolta on kuitenkin kovasimena käytetty. Se on 343 mm. pitkä, eheänä kenties pari kolmekymmentä mm. pidempi, sillä molempia päitäkin on rikottu. Keskeltä on ase 58 mm. leveä, mutta soukkenee kumpaankin päähän päin, joissa on katkelmien kohdalla noin 42 mm. leveä. Toisesta päästä, missä vielä on kappale eheää kaaripuoltakin, näemme että tuo puoli ei ole ollut tasaiseksi hiottu, kuten muka kehdonanturassa, vaan pyöreäksi ikään kuin selälle. Kuinka paljo löytäjä on alentanut tuota kaaripuolta on vaikea tarkkaan sanoa. Kuitenkin on syytä arvella, että ase eheänä on keskeltä ollut liki 70 mm. korkea. Toiseen laitaan on löytäjä piirtänyt sanat: *akkosen vavio*. Se on saatu Ilmajoen latvamilta.

243. *Painokivi* punertavaa ukonkiveä; urantapainen nuoran sija hakattu ympärille (katso kuv. 26; vrt. *Holmberg*, kuv. 49). Kiveä on löytäjä käyttänyt suolakivenä josta molemmat päät ovat alenneet. Nyt on näiden väli noin 107 mm.; uran ääriä on kivi noin 98 ja 73 ristiinsä. Se on löytty Seinäjoen rannasta Jussilan luhdalla Rintalan kohdalla.

244. *Nuolenvokasin* ukonkivestä, samaa pitkänsoikeata pyöreää muotoa kuin n:o 148:kin. Tässä kuitenkin löytyy, paitsi naarmat kummallakin levypuolella, myös syrjä-ura, joka siitä puuttui. Tuollaisessa urassa on joskus Skandinaviassa löytyy rautat tai pronssivyö, josta kovasin rippui, mutta kovasinta sanotaan myös kannetan reijässä, joka oli tehty kantajan nahka-vyöhön, minkä reijän syriin ura soveltui. Norjassa nimitetäänkin noita kovasimia siitä syystä myös *vyökiviksi* (vrt. *Foren. for Norske Fortidsmindesmerkers Bevaring. Aarsber. 1868*, siv. 92, 103). Puheessa oleva kovasin on 85 mm. pitkä, 53 leveä ja 21 paksu. Löytty Ala-Fossilin kydöltä.

245. *Kirves* kiteemmäistä saviliuskamaa, 182 mm. pitkä,

korkeintaan 57 leveä ja 37 paksu. Pyöreäteräinen kuin esm. n:o 154. Saatu Wesikon torpasta Ilkan maata.

246. *Kirves*, 97 mm. pitkä, 53 leveä terältä, 22 paksu; saatu samasta paikasta kun edellinen.

247. *Tasataltta*, 60 mm. pitkä, 32 leveä terältä, 10 paksu. Samasta torpasta kun edelliset.

248. *Reikäkivi* vibertävää kivilajia, epäilemättä kivikauden työalaa, 105 mm. pitkä, reijän kohdalta 22 paksu ja 57 leveä, josta soukkenee kumpaankin päähän, joissa on ainoastaan 20 ja 22 leveä. Vaikea on sanoa mikä aseella on ollut tarkoituksena, kun molemmat päät ovat tasaiseksi hiotut, eivätkä mielestäni anna syytä arveluun, että ennen olisivat piikillä olleet. Löytyy Yli-Ilkau maalta, jonka emäntä sen minulle lahjoitti.

249. *Linkokivi* kiiltoliuskamaa, luultavasti sekin nuijäväen aseita, sillä työalaa ei näytä kivikauden aikuiselta; reikä on osaksi hakkaamalla tehty. Ase on 141 mm. pitkä, 18—23 paksu, leveämmästä päästä 67, soukemmasta vain 30 leveä. Reikä on varsinakin toisesta -suusta avara, mutta keakelta 19 ja 21 ristiinsä. Pinta on ainoastaan vähemmältä osaltansa hiottu. Ase on löytty hietakuopasta Piirtolan kankaalta.

250. *Linkokivi* kiiltoliuskamaa, reikä vähän toisen pään puolella. Ase on noin 154 mm. pitkä, reijän kohdalta 25 paksu ja 73 leveä, josta soukkenee molempiin päihin, mitkä ovat tylsällä piikillä. Ase on puhdasta tekoa, kun kivikauden aikuinen ainakin, mutta reikä ei ole vartta varten tehty, kuten tavallisesti sellaisissa aseissa kivikauden aikana; reikä, näet, on avarampi kummastakin suusta, mutta soukkenee, kunnes on keskikohdalta vain 15 mm. ristiinsä. Kuinka onkaan, niin on varsin mahdollista että Nuijasodan miehet kantoivat monta maasta kaivettua kivikaudenkin aikuista nuijaa, joita luultavasti silloin kuten nytkin talletettiin Etelä-Pohjanmaan taloissa. Kerrottiinpa minulle Piirtelässä, että kankaasta myös oli löytty kaksi vasarakirvestä, joista

toinen ehkä on tuo jo mainittu n:o 27. Mahdointia on toisen, kun kenties itse löytäjän, päättää mitkä ovat nuijasten tuomia, mitkä maassa maanneita. Nurmossa ja Kauhavalla hoettiin joskus vasarakirveitäkin Nuijasodan aikuisiksi. Ase on sekini löytty hietakuopasta Piirtolan kankaalla.

251. *Tasataltta* harmaata kivilajia, 61 mm. pitkä, terältä 38 leveä, 11:tta paksu. Kolme viimemainittua n:oa ovat Pastori Reiniusen antamia.

Teuvalta:

252. *Onsitaltta* kiteemmäistä saviliuskamaa, tavattoman puhtaasti hiottu, mutta valitettavasti pahasti rikottu; 109 mm. pitkä, eheänä luultavasti noin 38 leveä, 18:tta paksu; onsi puoli talttaa on ollut varsiosalta tasainen, selkäpuoli on aivan pyöreä ja siloinen. Löytty hietakuopasta Äystönmäeltä (muin. Österback) Peltolan maalla.

253. *Kirves* vihertävää kiveä, erinomaisen jyrkkäteräinen; peräpää katkennut ja toista sivua rikottu; nykyisessä tilassaan on kirves 88 mm. pitkä, 42 leveä ja 14 paksu. Löytty samalta paikalta kun edellinenkin.

254. *Hiottu kappale* ruskeata kiveä, 80 mm. pitkä, korkeentain 45 leveä ja 18 paksu. Löytöpaikasta ei ole tarkempaa tietoa.

Jurvalta:

255. *Kirves*, 133 mm. pitkä, 51 leveä terän likeltä, mutta soukkenee varrelle päin, 17 paksu. Saatu Riihiluoman talosta.

256. *Tasataltta*, terä pilalla; 44 mm. pitkä, terältä 27 leveä, 8 paksu. Saatu Mäntylän talosta.

257. *Kirves*, terältä ja peräpästä rikottu; 99 mm. pitkä, 47 leveä ja 25 paksu. Saatu samasta talosta kun edellinenkin.

Viime matkallani koottuja kiviaseita talleltaa Yliopiston museo:

Jurvalta:

258. *Vasarakirves* hypernitistä, katkennut sekä reijän kohdalla, että vasaran kaulasta; palat yhteen sovitettuina on ase 195 mm. pitkä, reijän kohdalla 79 leveä; reikä on 64:ttä pitkä, selkäpuolisesta suusta 27, varsipuolisesta 23½ ristiinsä, kanta varsi-
puolisen reijän suussa on tavattoman korkea; sekä vasaraa että terää on pahasti rikottu. Löytty Rökäskalliolta, 6 uutta virstaa Sarvijoen kylästä, pohjoispuolella Jurvan kirkolle vievää tietä.

259. *Poikkikirves* dioritistä, 104 mm. pitkä, terältä 41 leveä, 25 paksu. Löytty hietakuopasta Ketunpesänmäeltä lähellä Koskimäen kylää.

Laihialta:

260. *Kirves* kiteemmäistä saviliuskamaa (?), pyöreäteräinen, noin 210 mm. pitkä, 60 leveä ja 27 paksu. Kanttori Gelanderin antama.

Wahästä Kyröstä:

261. *Nuolenkovasin* ukonkivestä, tavallista pitkänsoikeata pyöreätä muotoa, ura syrjällä ja molemmilla sivuilla hionta-naarma; 64 mm. pitkä, 44 leveä keskeltä, 24 paksu. Löytty Lehtisaa-
relta Hälvän-nevalla. Kahdesta toisesta tettiin puhua.

Ylihärmästä:

262. *Poikkikirves* augiti-porfyristä, samaa omituista muotoa kuin n:o 235. Tämän terä näyttää kuitenkin toiselta puolen kuluneen, josta ehkä olisi syytä arvella, että asetta on oiko- eli tavallisena kirveenä käytetty, eikä poikkikirveenä, joihin varsi kiinnitettiin kuokan tapaan poikkipuolin terän levyä. Kirves on 206 mm. pitkä, korkeintain 77 leveä ja 54 paksu. Löytty erältä lahdelta Pakan (Bastubacka'n) talon maalta.

Alahärmästä:

263. *Tuura* serpentiniä, 308 mm. pitkä, korkeintaan 50 paksu ja 66 leveä varsi-osalta, mutta soukkenee terään päin, jonka likellä on vain 34 leveä. Terä on pyöreäteräisen kirveen tapaan teroitettu, mutta niin soukka, että, jos aseenn pituus sen sallisi-kin, sillä ei voisi olla sama tarkoitus kun tavallisella kirveellä. Vrt. n:oon 209. Löytöpaikasta ei ole tarkempaa tietoa.

Kortesjärveltä:

264. *Reikäkivi* gneisistä, 327 mm. pitkä, korkeintaan 125:ttä leveä ja 27 paksu; soukempi kunnastakin päästä. Kivi on hiomatoin kalliosta tai suuremmasta kivistä lohkaistu levy ja melkeen ainoastaan reikä osoittaa ihmisen työnalaa. Reikä on keskeltä 21 ja 24 mm. ristiinsä, mutta paljo avarampi kunnastakin suusta. Reijän teko ei kuitenkaan näytä kivikauden aikuiselta. Ehkä on kivi ollut jossakin jalkana. Kuulin myös Korttesjärvellä kerrottavan, että tuollaisia kiviä joskus on käytetty riihen ovissa salpoina. Kivi löyttiin pappilan pellostä.

265. *Painokivi* gneisistä, melkeen hiomatoin, mutta pyöreäksi muodostettu, 68 mm. pitkä, 48 leveä ja 14 paksu; reikä 16 ja 18 mm. ristiinsä. Kivi, joka tuskin on kivikauden aikuisen, on arvatakseni ollut jossakin kalanpyydyksessä painona. Löytty sekin pappilan pellostä. Tämä ja edellinen Pastori J. Cederberg'in antamia.

266. *Vasarakirves* hypernitistä, ainoastaan vasarapuoli reijän syrjään asti jälillä. Vasara on 34 mm. korkea ja 36 leveä; mitta vasarapäästä reijän syrjään 66 mm. Aseen selkäpuolella on harjanne. Löytty eräältä luhtasaarelta Purmojoen rinnalta.

269. *Kirves* serpentiniä, sekä terä-, että peräpäästä rikkoonnut, josta syystä terää näkyy ruvetun tasaiseksi hiomaan; nyk. tilassaan 82 mm. pitkä, terältä noin 50 leveä, 22 paksu. Samasta paikasta löytty kun edellinenkin.

268. *Tasatalta* liuskakiveä, rikottu sekä terä- että peräpäästä; nyk. tilassaan 58 mm. pitkä, terältä 36 leveä, 17 paksu. Tästäkin, antajan väärtäri Elias Harjun tiedon mukaan, löytyy samalta paikalta kun edelliset kaksi.

269. *Reikäkivi* gneisistä, paitsi reikää, luonnon muodostama pyöreälläinen kivi; noin 95 ja 75 ristiinsä, 35 paksu. Reikä on varsinkin toisesta suusta hyvin avara, mutta ahtaimmalla kohdallansa ainoastaan liki 12 mm. ristiinsä; se on mielestäni kivi-kauden aikuista puhdasta työtä. Tarkempaa tietoa löytöpaikasta puuttuu.

Lappajärveltä:

270. *Onsitalta* sarvikiillukkaa (?), jokseenkin tasateräinen; 116 mm. pitkä, 42 leveä terältä, mutta sonkkenee varsi-osalla, 22 paksu. Löytyy Kärnän saaren etelä-rannasta.

Vihdoin ovat seuraavat kokoilemistani jäänyt paikallansa mainitsematta:

271. *Onsitalta* ajan syönyttä kiveä, terä löytäjän pilaama; noin 175 mm. pitkä, 42 leveä, 31 paksu; varsi hyvin pyöreälle hiottu. Löytöpaikasta Jalasjärvellä puuttuu tarkempaa tietoa.

272. *Reikäkivi* kiiltoliuskamasta, luonnon muodostama pyöreä kivi, johon reikä nähdäkseni jollain piikkisellä aseella on hakattu. Kivi on noin 126 ja 114 mm. ristiinsä, 36 paksu; reikä on keskeltä noin 27 mm. ristiinsä, mutta avarampi kummastakin suusta.

Etelä-Pohjanmaalla on kivi-aseilla yleisenä nimenä *ukon-vaaja* eli *-vavio*. Kauhavalla, Lapualla ja Kuurtaneella *ukon-pää*. Kanss, joka ei tunne sähkövoimaa ukonihmassa, luulee salaman edessä kulkevan tuollaisen hiotun kiviterän, joka pirstoo puut, kynää maata, halkoo kiviä ynnä muuta. Niin kauan kun terä on eheä, niin se kulkee, mutta pidättää kohta, jos joku vika tulee. Kuulimpa Teuvalla senki jutun, että se ensin menee kolme syltää syvään maahan, mutta nousee sieltä kolmen vuoden sisällä maan

pintaan jälleen. Tuo juttu on epäilemättä keksitty siitä syystä, että noita ukon vavioita usein turhaan etsitään pirskotun puun juurelta. Karijoella arveli vanha ukko, että ukonvavioita ennen sanottiin *Kalevan poikien tekemiksi*.

„Ukonvavioilla“ on Etelä-Pohjanmaalla monta virkaa. Mikä pitää sitä katossaan, sillä muka estääksensä ukonsalamaa lyömästä huoneeseen, mikä vakassaan, ett'ei ukko ja myrsky ottaisi laihoon, mikä kirnussa, että tulisi parempaa voita, mikä taas vaviollaan piirittää kulovalkeita taikka muita tulipaloja, sillä merkitäkseen sitä rajaa, jonka yli valkian ei pidä käymän. Kun kulovalkiat kesällä 1868 raivosivat Teuvan ja Karijoen metsissä, sanottiin yhdestä maksetun 20 markkaa. Karijoella eräs nuori torpan emäntä, jolla tapasin kauniin keihäänterän lainassa, sanoi piirityksensä olleen turhan, mutta tuollainen onnetoin kokemus jää tavallisesti piirittäjän syyksi.

Yhtä tavallinen on ukonvavioin käyttäminen lääkkeeksi. Muutamamat painelevat niillä paisumia ja ajoksia, toiset kaavivat vavioistaan lääkkeitä tarttumia ja muita tauteja varten. Tavallisin on kaavittujen murujen syöttäminen sairastaville lapsille. Niin oli esim. muutamassa Skoglund'in talossa Karijoella ruotsalainen ukko löytänyt *kärmeen päällä koristetun kiviaseen*, jonka pinnasta erittäin balukkaasti kaavittiin lapsille lääkityksiä ja jalella olevan palasen lahjoitti hellä isä tyttärelleen, joka nautti Dagsmark'in kylään Lapväärtissä. -Tuolla kysyin kuitenkin turhaan tuota merkillistä kivikalua. Siitä oli ennen sen katoamista ollut ainoastaan muodotoin kappale jälillä. Ase ehkä olisi todistanut yhteyttä Aunuksenmaan kivikauden kanssa, joka on ainoa maanos, missä eläinten päillä koristettuja kiviaseita on löytyy⁹⁾.

⁹⁾ Museossamme löytyy niistä pari kipsikaavaa. Vrt. A. Schiefner, *Bericht über eine Sammlung von Steinwerkzeugen aus dem Olonetzischen Gouvernement; Bull. de l'Acad. Imp. des Sciences de St. Petersb. 1865 V: 557*. Ne löytyvät kuvattuna kirjoituksessa: О каменныхъ орудіяхъ. Письма

Usein on noita ukonvavioita myös koetettu muodostella viikabteen tikuiksi, mutta enimmästi nähty liian koviksi. Sitä vastoin on moni varsin mukainen partaveitsen harstiksi ja sinä pillalle hiottu.

Limsiö-asetta en tavannut Etelä-Pohjanmaalla yhtäkään, ja ainoastaan muutamia Etelä-Suomessa löyttyjä on tähän saakka tiedossa. Tuosta voimme melkeen varmuudella päätätä, että varsinaisempaa keskuutta Suomen ja Etelä-Ruotsin välillä kivi-kauden ajalla puuttui ¹⁰⁾. Samoin kuin se ylipäänsä näkyy puuttuneen Etelä- ja Pohjois-Ruotsin välillä. Pohjois-Ruotsissa ovat kivikauden jäännökset melkeen samallaisia kun Suomessakin; siellä ei myöskään ole tavattu Etelä-Ruotsissa tavallisia kivikauden aikuisia ristihautoja. Tulevaa tutkintoa kaipaa toiselta kannalta se seikka: ovatko kaikki löydetyt aseet likiseutujen elikkä edes oman maan tuotteita. Ainakin väittelivät Suupohjan asukkaat usein, ett'ei moniaita aseissa tavattavia kivilajia tunnetuilla likimailla löydy.

Enimmät aseet ovat löydetyt kuivilla rinta- ja kangasmailla, varsinkin kalakkain järvien rannoilta. Tiheä liikunto on kivikauden aikana mahtanut olla Jalasjärven, Luopajärven (Jalasjärven) ja Sulkavanjärven (Alavutta) rannoilla, ensimmäisellä käydessäni kun tulin saamaan 12 (useampiakin tiedossa), toiselta 18 ja kommannelta 15 kiviasetta. Sekä Luopajärvi että Sulkava ovat nykyaikoihin kuivatut melkein kuiville. Luopajärven vetisiä luh-

П. Н. Рыбникова и П. И. Мерца. Извлечено изъ V-го Тома «Извѣстій Императорскаго Археологическаго Общества».

¹⁰⁾ Vertaa *Kuukaustehti 1866* siv. 158. Limsiö-aseet, jotka ymmärrettävästi olivat mukavimmat työ-aseiksi, poistivat, missä limsiötä löytyi, muut kiviaset alaltaan. Mutta toiselta kannalta asiaa katsoen, käy, noiden paraasta päästä hionnalla muodostettujen kivi-aseiden alalla, aikakauden tarpeet, kauneuden tunto ja sivistys, aseiden muodosta epäilemättä paljon selvemmin silmiin.

tia ojatessa tavataan entisen järven pohjalta, paitsi kiviaseita, myöskin kaikenmoista muutakin „vanhan kansan työalaa“. Niin on löytty puisia joutsenkaaria, katiskoja, vieläpä sylenpitäinen lylystä tehty ahkiokin. Se oli multioimen näköinen ja keula „ikään kuin suksessa“. Sivuilla oli ympyräisiä reikiä, joihin, arveltiin, oli jotakuta laidanmoista sidottu. Perä oli tasainen. Muutamassa nevrassa Kauhajoen latvamailla löytään myös katiskoja. Osaksi saattavat olla paljo myöhempää tekoa kun kivikauden ajan.

Missä maanviljelys on kuivannut vetiset jokirannat, löytään kiviaseita ainoastaan kuivemmilta paikoilta, esm. Ala-Seinäjoella. Kytömaista niitä harvoin on löytty. Niin näyttää kun Ilmajoella enimmäkseen löydöt tavattaisiin latvamailla ¹¹⁾.

Kuten edellisestä luettelosta näemme, tavataan noita kivi-
kauden jätteitä jokseenkin yleensä Etelä-Pohjanmaalla ja jos li-
säämme, että ainakin sata „ukonvaviota“ matkoillani sanottiin ka-
donneiksi, että luultavasti satoja ajan pitkään on rikottu paloiksi
tai lääkkeinä syötetty, niin voimme aavistaa mikä paljous niitä
maan povessa makaa, arvata että se maa, jota Pohjan Kyröläiset
kutsuvat omaksensa, missä heidän laihonsa hedelmöitsevät, aino-
astaan on ääretöin hautausmaa, jota lukuisat ihmis-suvut heitä
ennen ovat luillansa ruokkineet, jota yksi sivistys-aste toisensa
perästä tavallansa on viljellyt. Nykyisen sivistyksemme mahdolli-
suus on siis, sen voimme nähdä, ainoastaan kallis perintö men-
neiltä sukupolvilta, kuten meidän on jättäminen se viljelys, johon
me ehdimme, tuleville sukupolville perinnöksi. Muinaistiede, his-
toria luettelee noita menneitä sukupolvia, arvostelee heidän an-
siotansa ihmiskunnan suuressa sivistyksen työssä; se on kerran
lukeva meidänkin sivistys-asteemme menneiden joukkoon ja an-
tava tuomionsa meidänkin ansiosta samassa suuressa työssä.

Lähdemme luettelomme johdolla tarkastamaan kuinka kivi-

¹¹⁾ Kuitenkin on muistaminen että Tanskassa tärkeimmät löysät to-
distuskappaleet kivikauden tuntemiseen juuri nevoista ovat ilmiin saadut.

kauden kansa Etelä-Pohjanmaalla suoritti asiansa, kuinka se aikansa kehoilla keinoillansa, alhaisella sivistyksellensä kesti tuossa suuressa viljelyksen työssä. Me tapaamme kuitenkin edellisessä kiviase-luettelossa useampia kaluja, jotka meidän täytyy Pohjoismaiden yleisen muinaistutkinnon antamalla syillä eroittaa kivi-kauden aikuisista, ehkä me tuossa rajoittamisessa Suomenmaan suhteen voimme joutua erehdyksiin, joita tulevan tutkinnon on oikaiseminen. Sellaisia kaluja tuossa luettelossa ovat etenkin n. k. *vasarakirveet, nuolenkovusimet* ja joku osa *nuija- ja reikäkivistä*, jotka osaksi voidaan todistaa mitallikausien aikuisiksi. Mutta tuon ohessa täytyy meidän vastaiseksi omistaa kivikaudelle useita epäiläviä kaluja, joista emme voi, muinaistieteen nykyisellä kannalla, muuta sanoa. Me saamme kuitenkin paikallansa ottaa niistä puhuaksemme. Ennenkuin muinaistiede ehtii valaista ne eri aikakaudet, joilta jätteitä tavataan itäisissä ja eteläisissä naapurimaissamme, ovat vertauskohdat ainoastaan läntisistä naapurimaistamme aina yksipuolisia. Löydöt Suomesta ovat enimmästi satunnaisia maa-löytöjä, sillä hautoja, joissa tavattaisiin erimuotoisia saman-aikuisia esineitä yhdessä, ei kivikaudelta vielä tunneta ensinkään. Sama on asian laita pohjoisessa Skandinaviassa, jossa ei myöskään tunneta hautoja tuolta aikakaudelta ja ainoastaan senpuoliset vertauskohdat ovat siis meille otolliset. Etelä-Ruotsissa kantoivat ristihautojen rakentajat limsiö-aseita ja missä nuo haudat loppuvat, loppuvat myös limsiöstä tehdyt aseet. Valitettavasti ovat Skandinavian tutkijat tähän saakka varsin yksipuolisesti tutkineet noita limsiö-aseiden aloja ja jättäneet pohjoiset maanosat tutkimatta arvellen, että kolkko ilman laatu tuohon aikaan teki ne mahdottomiksi asua. Siten ei Skandinaviassa löydy yhtäkään maakuntaa niin pohjoista kun Etelä-Pohjanmaa, josta edes löytyisi sen verran kivi-aseita koolla, että se olisi varmaan tunnustettu asutuksi kivikauden aikana. Suomessa on tavattu kivikauden jätteitä ain

Lapin rajoille saakka, eikä löydy mitään epäilyksen syytä, että ei kivikauden asutus olisi aina sinne saakka ulettunut.

Grewingk on meille antanut varsin valaisevan esittelyn niistä kivi-aseista, jotka Itämeren-maakunnissa tähän saakka on tavattu. Kuitenkin todistaa hänen kertomuksensa niistä ja niiden löytöpaikoista, että suuri, ehkä enin osa niistä ei ensinkään ole luettava kivikauteen, vaan ovat mitallikausilla käytetyt. Enimmät noista aseista ovat reijillä varustetut ja „sotakirveitä“, joista moni on löytty yhdessä pronssi- ja rautakalujen kanssa haudoista. Talttoja ei Grewingk tunne alaltansa kuin 4. Syy tuohon epäkohtaan on arvatakseni se, että niistä 120:sta kivi-aseesta, jotka kertoja tuntee, enimmät ovat joko hautoja kaivellessa löydetty tai kuriosoina otetut talteen. Se tarkkuus millä hän on vähäiä varojansa käyttänyt tekee kuitenkin hänen teoksensa tutkijalle varsin otolliseksi, vaikka siitä kivikauden oloille on enemmän negatiivi hyöty. Merkillistä kuitenkin on, että noita reikäkirveitä, joita niin suuressa määrässä tavataan eteläisessä naapurimaassamme, varsin harvoin löytään Suomessa. Sitä vastoin ovat ne jokseenkin tavallisia Aunuksessa Äänisjärven ympäristöillä. Mutta Aunuksesta löytyykin melkoinen kokous kivi-aseita Pietarissa (240 kpp.), joista enimmät tosiaankin ovat kivikauden aikuisia ja aseiden muotojen ja aineiden puolesta ovat meikaläisen kivikauden jätteidensä likeisiä. Näyttää siis kuin Wenäjän Karjala kivi-aseinensa olisi joku välittävä ala Suomen ja Itämeren maakuntien välillä. Muistaminen on että myös nuo kivi-aseet Aunuksessa ovat satunnalta löydetty maata viljellessä, maan haljetessa keväisin tai järvien pohjasta kalastaessa ja rauta-ainetta pyytäessä. Siitä syystä kuuluu noiden aseiden pinnoilla usein löytyvän mitallisekainen kiiltävä kuori (vrt. *Schiefner, Bericht ü. eine Samml. v. Steinwerkz. aus dem Olon. Gouv. Bulletin de l'Acad. Imp. V: 554 ss. Vrt. myös n:o 200 Kuurtaneelta*). Aunuksessa ovat siis löytöpaikat yhtä hajanaiset ja erinäiset kun Suomessa, kun ei haudoista

noita aseita vielä kummallakaan alalla tietääkseni ole löytty. Tunnettu asia on, että tieteilijät eroittavat varsinaisen Wenäjän alan muusta Europasta luonnon laadun suhteen, joten Suomen-puolinen raja käy Laatokasta Äänisjärven ylitse Wienanmereen. Näyttää siltä kuin tuossa kävisi Euroopan-puolisen kivikaudenkin raja. Luonnontieteilijä Ruprecht onkin tuosta seikasta muistuttanut kirjoituksessaan *Neuere geo-botanische Untersuchungen über den Tschornosjom (Bull. de l'Acad. Imp. de S. Pb. IX)*, jossa hän on tahtonut mullasta maanpinnassa todistaa Wenäjän maanalan nuoruutta. Kivi-aseita, näet, ei ole ylipäänsä tavattu varsinaisen Wenäjän aloilla. Niitä löytetään siten ainoastaan Aunuk-sessa, Suomessa, Itämeren maakunnissa ja Lituassa. Holmberg on kuvannut (kuv. 34) erään reijällä varustetun sotakirveen, joka on löytty Wolgan varsilta Wenäjällä, mutta se on muotoonsa puolesta samaa uutta tekoa, kuin nuo kiviset sotakirveet, joita Grewingk'in mukaan vielä rautakaudella käytettiin Liivinmaalla. Tschudien kultakaivannoista Sipiriassa tosin tunnetaan kivi-aseita, mutta varsin luultavaa on, että ne enimmäksi osaksi ovat sikäläisen kuparikauden aikuisia.

Paremmän silmäilyksen vuoksi esittelemme lukijalle luettelossa mainitut löydöt, muotojen ja löytö-alojen mukaan tauluun järjestettyinä:

	Kirveitä.	Poikkikirveitä.	Tasatalkoja.	Onsitalloja.	Veitsiä.	Koivuhän teriä.	Nuolenteriä.	Touuria.	
Lapväärtistä . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Karijoelta	6	—	2	—	—	1	—	—	—
Isojoelta	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Kauhajoelta . . .	—	—	4	3	—	—	—	—	—
Kurikasta	4	3	14	8	—	—	—	—	—
Jalasjärveltä . . .	6	3	13	6	—	—	—	—	—
Peräseinäjoelta .	—	1	1	1	—	—	—	—	—
Wirroilta	1	1	2	3	—	—	1	—	—
Alavuelta	4	4	6	9	5	2	—	—	—
Ätsäristä	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Töysästä	2	1	3	1	2	—	—	—	—
Lehtimäeltä . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kuurtaneelta . . .	—	5	2	2	1	—	—	—	—
Lapualta	2	2	2	—	—	—	—	1	—
Kauhavalta	2	—	2	—	—	—	—	—	—
Nurmosta	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Alaseinäjoelta . .	2	3	1	1	—	—	—	—	—
Ilmajoelta	3	—	3	3	—	—	—	—	—
Teuvalta	1	—	—	1	—	—	—	—	—
Jurvalta	2	1	1	—	—	—	—	—	—
Laihialta	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Isosta Kyröstä . .	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Vähästä Kyröstä .	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ylihärmästä . . .	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Oravaisista	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Munsalosta	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Alahärmästä . . .	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Kortesjärveltä . .	1	—	1	—	—	—	—	—	—
Lappjärveltä . . .	—	—	1	1	—	—	1	—	—
Alijärveltä	3	—	—	1	—	—	—	—	—
E.-Pohjanmaalta .	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Summa	44	27	60	40	8	3	2	2	—

Summa.	Nuolen kovasimia.	Kovasimia.	Vasara- kirveitä.	Korjauksia.	Ase- aineita.	Aseita, joiden käyttö on tun- tematoin.	Painoja.	Reikkeitä.	Lyömä- aseita.	Nujakivitä.	Varal-
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
5	—	—	1	—	—	—	—	1	—	2	—
10	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—
36	—	—	1	—	4	2	—	—	—	—	—
34	—	—	1	—	1	2	—	—	1	—	—
5	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
37	—	1	1	—	1	—	2	—	1	—	—
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
13	—	—	2	—	—	2	—	—	—	1	—
12	—	—	4	2	—	—	1	—	—	—	—
3	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
8	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
29	4	—	2	—	—	3	2	4	—	3	—
3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
5	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
12	5	—	1	—	—	—	—	—	—	3	—
1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—
5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
289	15	2	22	2	7	12	6	9	2	17	—

Pää-summa on taulussa korkeampi kuin luettelossa siitä syystä, että olen siinä ottanut lukuun muutamia aseita, esim. sivv. 8—10 ja 19, joille en luettelossa antanut eri numeroa.

Me näemme että kaikista aseista ovat taltat ja kirveet tavallimmat ja voimme siis päätätä, että kolkko ilmanlaatu pakoitti kivikauden kansaa Etelä-Pohjanmaalla etukynnessä rauhallisiin toimiin. Nuija-aseita löytyy kuitenkin myös koko joukko, mutta niiden käytäntö oli luultavasti myöskin enimmästi rauhallinen, ja juuri niistä on enimmästi vaikea sanoa ovatko kivikauden vain myöhemmän aikuisia. Mutta mitkä olivat nuo rauhalliset toimet, joita kivikauden kansa harjoitti? Epäilemättä pää-asiallisesti kalastaminen ja metsästäminen ja pyydyksiä tehtiin kenties monellaisia molempiin tarpeisiin. Heidän asunnoistansa ei meillä vielä ole mitään tietoa, eikä muistakaan puisista tarvekaluistansa; mutta juuri tuo talttojen yleisyys todistaa, että puutyöt olivat jokapäiväisiä. Kaikkia talttoja ei olisi ruuhien kovertamiseen tarvittu. Toivottavaa on, että tulevaisuus vielä nevoista ja soista ilmaisee kivikauden kansan puuteoksiakin, joiden pinnalla kivi-aseiden jäljet kyllä tuntuvat. Jokainen kylöviljelijä Suomessa tietää kyllä omasta kokemuksestansa, että kaikellaista vanhan kansan työalaa tavataan saven päältä nevoja ojatessa. Niin oli, kertomuksen mukaan, Maalahdella kerran nevasta löytyä läjä kivi-vateja, jotka luultavasti olivat polttamattomia, kun hajosivat maasta nostaessa. Untamolassa (Ylistaroa) kerrottiin pienestä linnun haamuun tehdystä puukuvasta, joka myöskin oli tavattu nevassa. Kauhajoen Kainaan maalla löytyi Pölö-rämäkosta saven päältä 6 korttelin syvyydestä pienemmän sangon kokoinen astia, soukempi suusta kuin pohjasta: pohja oli kiinnitetty puoli uurteella, niin että ylempi puoli uurretta oli loivempi alemmaa nyrkemmästi kaivettua puolta vastaan. Vanteita oli kolme, kaksi pohjaa, kolmas suuta varten. Vanteiden päät eivät olleet ristissä kun nyky-aikuiset, vaan kummassakin päässä oli pykälä, jotka sopivat toisiinsa, kun päät ase-

tettiin vieretysten. Epäilemättä mahtoivat päät olleet yhteen sidotut, että pysyivät toinen toisensa pykälissä kiinni. Astien suu oli tasainen, eikä „niivattu“ kuten nykyisissä astioissa. Epäilemättä ovat tässä mainitut löydöt, luultavasti ensimmäinenkin, rautakauden aikuisia, mutta me voimme tällaisista esimerkeistä havaita, kuinka sivistynyt maanviljelijä voisi tiedettä hyödyttää. Kuitenkin tahdon mainita, että Kaubajoella myös kerrottiin tavattoman tylsällä kirveellä teroitetusta puusta, joka aikoinaan oli löytty nevestä ja ollut naurun-alaisena.

Kirveitä on Etelä-Pohjanmaalla kaikkiaastaan löytty 44. Kirveet eli oikokirveet, joiksi niitä myös sanotaan eroitukseksi poikkikirveistä, kiinnitettiin luultavasti varteen esim. samalla tavalla kuin sepät meidän aikana kiinnittävät varteen rautavaajansa. Otavat tuoreen kuorimattoman tuomisen varren, vuolevat toisen pään toista sivua ohuemmaksi, joten saavat sen taittumaan vaajan ympäri; sitten sidotaan taitettu pää kiinni varteen. Ristisiteillä saatiin luultavasti kirves melkein tukevasti kiinnitetyksi. Kirveet ovat joskus varsin leveä-teräisiä, kuten esim. n:ot 162 ja 181 (65 ja 66 mm.), jotka ovat melkein veistokirveisin verrattavat; näissä kahdessa ovat terätkin varsin ohuet. Enimmät ovat kuitenkin terältänsä soukemmaat kuin meidän aikuiset rautakirveet, mutta joskus varsin pitkät varsi-osaltansa, kuten esim. n:o 65. Terä on tavan mukaan hyvin jyrkkälaskuinen kummaltakin puolen, kuten viimeainitussa n:ossa; tuolla tavalla tahdottiin nähtävästi välttää kalliin terän rikkoonumista, kun kirves ehkä usein, kantajan hiki otsassa kovaa hakaten, luiskahti mäkeen. Mutta käyttäessä on kuitenkin usein, varsinkin pienempäin, kirveiden teriä teroitettu ainoastaan toiselta puolen, kuten esim. n:oissa 84 ja 253; viimeksi mainitussa on tuo hionta niin tavattoman jyrkka, että kirveen käytäntö ei näy voineen olla tavallinen. Sillä on kenties ainoastaan pintoja voitu tasoittaa. Useat terät ovat käyttäessä kuluneet vinoksi, kuten n:ossa 65 (vrt. n:o 262). Omi-

tuisia muodoltansa ovat nuo pyöreäteräiset kirveet, joita luettelossa tapaamme useampia (n:ot 125, 154 (kuv. 38), 160, 205, 206 ja 245). Ne ovat myös varsi-osaltansa pyöreitä, eikä kummallakaan sivulla tasapintaisia, kuten tavallisesti muut kirveet; suurempi koko näyttää myös olevan tuolle muodolle ominainen, jos vertaamme n:oit 154, 160, 205 ja 206; n:o 125 kuuluu eheänä painaneen 4 naulaa. Onko niiden käytäntö voinut olla yksi kuin tavallisen kirveen? Pyöreää puuta ei mielestäni ainakaan voitu ruveta tuollaisella terällä katkomaan; mutta se oli varsin sopiva ruuha syventäessä. Pieni ja sievä on n:o 220, tuo vavion näköinen kirves hypernitistä, samasta aineesta, josta vasarakirveet tehtiin. Holmberg tosin vakuuttaa että syenitiä ei Suomessa löydy, mutta jos huomaamme, että tämä kirves ynnä vasarakirveet n:ot 214, 218 ja 219, joista viimeksi mainittu vielä on tehdessä katkennut, kaikki ovat Kauhavan Perttulanmäeltä löydetty, niin en voi olla suuresti epäilemättä Holmbergin päätystä tuossa kohden. Tuo samasta aineesta tehty terä-ase väittää myös mielestäni suuresti Holmberg'iä vastaan, joka pitää syeniti-aseita uuden pronssikauden tuotteina ulkoapäin. (*Holmberg, Finska Fornlemningar*, siv. 27). Kuinka onkaan, niin ainakin ansaitsee tämä eriävä kohta huomiota. Kuten terä-aseet ylipäänsä ovat kirveetkin usein tehdyt kiteemmaisesta saviliuskamasta, joskus myös serpentiniä, porfyristä, sekamaisista vuorilajista y. m.

Poikkikirveitä on koottu 27. Ne ovat saaneet nimensä siitä, että varsi kiinnitettiin niissä poikkipuolia terää, ikään kuin kuokassa, eikä terän suuntaan kuten oikokirveissä. Tuosta syystä on poikkikirveessä tavallisesti ainoastaan varrenpuolinen sivu tasainen, enimmästi aina terälle saakka; toinen eli kirveen takapuoli taas on enimmästi pyöreä ja siltä puolen on teräkin tavun mukaan laskettu toista tasaista puolta vastaan. Holmberg'in kuvat 26 ja 27 antavat selvän käsityksen kuinka varsi poikkikirveeseen kiinnitettiin. Varreksi valittiin esim. oksa, joka jotenkin

suoraan oli puusta kasvanut, mutta oksa ei otettu sellaisena, vaan sen juurelta halaistiin kappale puuta lisäksi, joka muodostettiin siihen tapaan, että kirveen tasapuoli soveltui sitä vastaan, joten voitiin kirves hihnoilla siihen kiinnittää. Tavattoman suuri ja kauris hionnaltansa on n:o 85 (vrt. 105), joka valitettavasti ei enää ole eheä, mutta kuitenkin osoittaa erinomaista hiontakykkyä kivikauden ajalla. Se on löytty likeltä Salomäkeä, josta ennen olen puhunut. Omituinen ja siisti muodoltansa on n:o 201, jota kenties myös voisi tasataltaksi nimittää (vrt. n:o 91). N:ot 235 (kuv. 11) ja 262 poikkeavat muotonsa ja pyöreän terän suhteen varsin paljon tavallisista poikkikirveistä. Niiden käytöstä en voi tarkoin käsittää. Näihin on osaksi verrattava eräs Skandinaviassa löytty muoto (katso *Holmberg, Nordbon under Hednatiden*, kuva sivulla 17). N:o 202, joka löyttiin Majalta Kourtaneella, missä tarinan mukaan kalastavia Lappalaisia oli majoillut, näytti mais- taakseni syvän kivikauden aikuiselta. Minä en siis voi pitää sitä samanaikuisena kun esim. se rautakuokka, joka, kuten näimme, samalta paikalta löyttiin. Mitä aineeseen tulee, josta poikkikirveet ovat tehdyt, on näissäkin kiteemäinen saviliuskama tavallisin; harvemmin on aine sarvikiillukkaa, serpentiniä, joskus dioritia tai augiti-porfyyriä.

Tasataltat ovat, kuten jo on mainittu, tavallisimmat kivi- kauden aseet Etelä-Pohjanmaalla. Niitä on löytty 60. Ne ovat tavan mukaan tasaiset kummaltakin puolen, mutta terä on, sa- moin kuin tavallisissa poikkikirveissäkin, ainoastaan toiselta puo- len laskettu. Joskus onkin siitä syystä vaikeata erottaa pieni poikkikirveen terä tasataltasta, etenkin jos ei varren hionta anna vääntäystä. Missä varsi oli pitkä, käytettiin talttaa luultavasti usein sellaisena, puuvarteen kiinnittämättä; takaa-ajajana oli puukurikka. Mutta hyvin usein on kivessä ainoastaan sen verran varsi-osaa, että puuvarsi saatiin siihen eri tavalla kiinnitetyksi. N:o 91 on esim. tasataltta, jossa luultavasti ei ole ollut vartta. Monesta voi

ainoastaan arviolta sanoa kuinka kukin varteen kiinnitettiin, mutta me tapaamme esim. n:ossa 177 (kuv. 7) uran poikkipuolin hihaa varten, jolla terä sidottiin varteen (vrt. n:o 114, kuv. 8). Joskus tehtiin kenties myös varteen läpi taikka haloin, johon taltan varsi puoli pistettiin j. n. e. N:osta 94 olen maininnut, että se terän muodolta on verrattava pronssikauden aseisiin (vrt. esim. Nilsson, *Bronsåldern*, kuv. 35). Tuollainen yhtäläisyys tosin voi olla satunnainen, mutta kun taltta on kaikin puolin huolella valmistettu, niin astuu tuo yhtäläinen kauneuden tunto silmiin. Kuten jo olen muistuttanut on joskus vaikeata tarkkoin eroittaa tasatalttaa pienestä poikkikirveestä. Sellaisia tasatalttoja ovat esim. n:ot 108 ja 175 (vrt. n:o 200). N:o 139 taasen on hyvin oikokirveen näköinen. Se vaiva, mikä talttojen muodostamisesta oli, pakotti omistajia usein teroittamaan taltan molempia päitä. Niin on esim. n:oissa 93 ja 172 toinen pää teroitettu tasa-, toinen onsi-taltaksi; n:o 131 on teroitettu kummastakin päästä tasataltaksi. Varsin valaisevia aseiden hiomis-tavan suhteen ovat n:ot 91 ja 136, joiden syrjissä tavataan alanteet hiottuina, kuten jo luettelossa olen laveammin huomauttanut. Samassa suhteessa on myös tuo puolitekoinen n:o 88 merkittävä (vrt. n:ot 89 ja 90). Samoin kuin kirveissä on tasatalttoissakin kiteemmäinen saviliuskama tavallisin aine. Harvemmin tavataan aineina liuskama, serpentini, viheriäiskivi, hyperniti (?) y. m.

Onsitalttain luku on 40. Ne ovat terältänsä tavalliseati samantapaiset, mutta enimmästi paljoa leveämmät, kuin rautaiset onsitaltat eli kourupurat meidän aikana. Niiden kiinnittäminen varteen on ymmärrettävästi käynyt samalla tavalla kuin tasatalttojenkin. Varretta käytettäviä ovat luultavasti esim. n:ot 80, 231 ja 271 olleet. N:on 114 (kuv. 8) varsi-osalla tavataan samallainen poikkipuolinen ura sitoumista varten, kun se, jonka näimme tasataltassa 177. Varsin merkillinen on tässä suhteessa n:o 121, joka varsi-osalta on hiottu soukaksi puikoksi, varteen pistettä-

väksi. Me voimme siitä nähdä, että kivi-aseiden kantajat eivät ensinkään katsoneet mahdolliseksi saada reikä puuhun pitkin päin lävistetyksi. Viimeksi mainitusta numerosta on myös se muistutus, että vaikka alinen puoli terää on pyöreäksi hiottu kuiten onsitaltassa, ylempi puoli kuitenkin on hionnaltansa suora, eikä kourulla. Samantapainen on terä n:o:ssa 119. Kooltansa on n:o 231 erinomainen. Varsin usein puhutaan kivikauden kansojen kurjuudesta, mutta minä pidän melkein varmana, että meidän aikuisen pohatan ja mökkiläisen elämässä ilmaantuu paljoa suurempi eroitus kuin saman mökkiläisen ja kivikauden asukkaan. Viimeksi mainitun aseista voimme varsin usein nähdä, että aikaa oli tarpeellomaankin työhön, kun esim. kauneuden tunto sitä vaati. Hänen erinomainen hionta-kykynsä ja siinä työssä käytetyt oivalliset välikappaleet ilmaantuvat katsellessa esim. pintaa n:o:ssa 85, mutta monesti ei tuo yksinkertainen hionta tyydyttänyt, vaan hioja rupesi valmista asetta poleeraamaan. Siihen vakuutukseen tulemme, jos esim. katselemme pyöreätä selkäpuolta n:o:ssa 252, joka on tehty kiteemmäisestä saviliuskamasta (vrt. myös n:o 86). Käytettiinkö tuossa poleeraamisessa erinäistä kovainta? Sitä vastoin on n:o 147 varsin karkealla harstilla valmistettu, jos uskallamme taltan nykyisestä pinnasta mitään päätellä. Puolitekoisesta n:o:sta 89 (kuv. 10) voimme nähdä kuinka säännöllisesti hiotessa meneteltiin. Viimeinen työ näkyy olleen selkäpuolen hiominen pyöreäksi. Monessa taltassa näyttää aika pahasti syöneen hiottua pintaa, kuten esim. n:o:issa 74, 168 ja 215, mutta tuosta ei liene mitään syytä arvata niitä muita vanhemmiksi. Voineeko tuleva tarkasteleminen aseiden hionnassa eroittaa nuorempaa tai vanhempaa aikakautta Etelä-Pohjanmaalla? Yksityisissä aseissa tosin on hionta huolellisempi, vieläpä näyttää muutamissa osoittavan viljelyksen tai sivistyksen edistymistä, mutta siitä ainoastaan emme vielä uskalla päätellä, että halvemmat kiviaseet olisivat niitä vanhempia. Kuitenkin voimme pitää varmana,

että aseiden ijässä on vallan suurikita eroitus. Aseet tavataan koko maakunnassa yleensä ja tiheässä, eivätkä siis voi olla muutamana sadan, vaan luultavasti tuhansien vuosien jättämiä. Ehkä ilmaistaan kerran ne kalmistot, missä kivi-aseiden kantajat lepäivät, joten ehkä voidaan eri hautaustavoista tulla päätöksiin tuossa asiassa. Useasta paikasta Suomessa on löytty kivi-aseita lajissa. Tuollaisten ymmärrettävästi samanaikuisten aseiden vertailemisesta toisiinsa voisi ehkä huomata vähän omituisuuksia, joista olisi ajankäytöstä. Varmaa on että jota useampia ja jota enemmän noita aseita tarkastelee, sen runsaammin astuu omituisuuksia silmiin. Onsitaitoissa on myös kiteemäinen saviliuskama tavallisin aine; joskus on ase tehty talkki- tai saviliuskamasta, viheriäkivistä, kalliopiistä, hietakivistä, sarvikiillukasta y. m.

Veitsiä tapamme luettelossa 8 kappaletta. Nämä tähän saakka löydetty veitset ovat kahta eri lajia; eroitus ei kuitenkaan ilmaannu muussa kun veisten eri levyssä. Kaikki ovat muuten kaksiteräisiä ja ylipäänsä keihään tai tiketin muotoisia. Kaikki leveämmät veitset (n:o: 165—7) ovat peräpästä katkenneet, joten ei voi päätätä onko niissä varsi-osaa ollut varteen kiinnitettäväksi, kuten aivan selvään havaitaan soukemmissa n:oissa 173, 178 ja 183 (vrt. kuv. 14 ja 16). Soukempaa lajia ja harjanteella oli myöskin n:o 185. Numero 198 eriaa hiukan toisista siinä, että toinen syrjä on vähän kaarella, joko siten muodostettu tai käytännössä kulunut. Minä olen luettelossa arvellut noista leveämmistä veitsistä, että olisivat myöskin voineet olla heittokeihään teriä. Siitä arvelusta minun täytyy kuitenkin luopua. Paitsi sitä, että tutkain olisi keihäässä ollut pää-asia ja nuo suurella huolella ja vaivalla hiotut terät syrjillä hyödyttömät, ovat nuo aseet niin ohueita ja kehoja, että luultavasti olisivat, heitettyä, puuhunkin sattuessa katkenneet. Niin käytännölliset aseet taasen kun nuo olivat epäilemättä liian kalliita kerrassa hukata. Samoin voimme luottamuksella päätätä noista soukemmistakin

veitsistä, että omistaja ei raskinut lennättää niitä nuolenkärkinä kuusikkoon. Veitsi oli ymmärrettävästi jokapäiväinen tarvekaku, jolla eläviä nyljettiin ja nahkoja leikattiin y. m. Luultavaa on että nuolenterät Suomessa tavan mukaan tehtiin luusta, sillä kun ei ollut limsiötä, josta murtamalla iskulla olisi voitu muodostaa nuolenkärki, niin tuli joka kärjen hiominen epäilemättä liian työlääksi. Valitettavasti ei ole vielä Suomessa saatu talteen mitään huuteoksia kivikaudelta. Kivilajit, joista veitset ovat tehdyt, näyttävät olevan monenmoisia; veitsiä on tehty sarvikiillukasta, savi- ja kloritüliuskamasta y. m.

Keihästen luku on luettelossa 3, joista en myöskään ole, sivulla 13 mainitusta syystä, ollut tilaisuudessa näkemään n:o:ia 53, joka kenties sekin voisi olla ainoastaan veitsen tutkain. N:o:jen 63 ja 174 tarkoituksesta ei kuitenkaan ole tarvis esinkään epäillä. Edellinen on tasalevyinen aina liikkele tutkainta saakka, joka on pyöreänlainen hionnaltansa kuten koko varsi-osakin; peräpäätä on myös pyöreäksi tasoitettu. N:o 174 taasen on hionnaltansa aivan toisentapainen. Se on levein keskikohdalta ja soukkenee vähitellen kumpaankin päähän, jotka molemmat näyttäisivät olleen tutkaimella, mutta tuo on molemmista päistä vähän katkennut. Keskellä sivun leveyttä käy harjanne, josta hionta alenee loittoon kummallekin syrjälle. Syrjät eivät kuitenkaan ole terällä, eikä myöskään tasaiset, vaan niihinkin on jyrkällä hionnalla kummal-takin puolen syntynyt harjanne. Tässä aseessa on siis hionta-tapa kantällinen, toisessa se oli pyöreä-laatuinen. Todistaisiko tuo omituisuus kummassakin eri aikakausien muodostamista? Ih-mis-luonteessa näyttää vallitsevan joku mukailemisen halu niin suuressa määrässä, että se eri aikakausiksi muuttaa koko kanso-jen katsantotavan ja kauneuden tunnon vaatimukset. Tuo omi-tuisuus tekee varsinkin rautakaudella ajanmääräyksen mahdolli-seksi melkein enimmästi ainoastaan löydetyn esineen ulkomuo-dosta, jonka muuttamista vähitellen voidaan seurata pitkien aika-

kausien läpitse. Eikö tuo olisi mahdollista vähemmässä määrässä kivikaudellakin, ainakin niillä aloilla missä ei limsiö-aseita ole käytetty? Me olemme nähneet, että hiontakyyky oli suuri, että kau-
neuden-tuntoa joskus tyydytettiin. Eikö siinä ollut tarpeellisia vaikuttimia mukailemisen halun tyydyttämiseen? Syksyllä v. 1866 löysi maamittari Juvelius apulaisineen Lumijärven rannalla Wi-
hannin kappelissa kerrassaan 45 kivi-asetta („nuolen- ja keihään-
teriä, kirveitä eli n. k. vavioita, onsitalttoja“), jotka hra K. A. Castrén'in tiedon mukaan lähetettiin Helsinkiin (?). Toinen kokous kivi-aseita löytyi Kyröskosken niskasta. Tuollaisten löytöjen mo-
ninainen ja tarkka vertaileminen voisi saattaa huomioon omitui-
suuksia eri aikakausien hionta-tavassa. Muinaistiede on kuitenkin vielä niin alussa, että muinaistieteilijät esim. Skandinaviassa ovat melkein yksipuolisesti koonneet kivi-aseita limsiö-aseiden aloilta Etelä-Skandinaviassa ja suuresti laimin-lyöneet kivi-aseiden tutki-
mista ja kokoamista ylipäänsä pohjoisemmista maakunnista. Siitä syystä tallettavatkin museot Skandinaviassa suurimmaksi osaksi ainoastaan limsiö-aseita. Limsiö-aseiden suurempi arvo näyttää tehneen niiden tutkimisen kunnian-asiaksi, mutta tiede vaatii etu-
kynnessä totuutta, eikä yksipuolista kunnian tyydyttämistä. Muinaismusto-yhtiöjen perustamiuen Skandinavian pohjoisemmissakin maakunnissa tulee kuitenkin aikanaan levittämään suurempaa va-
loa kivikauden muillekin aloille, josta Suomen kivikaudelle on suurempi hyöty kuin tuon ristihauta-viljelyksen tutkimisesta Etelä-Skandinaviassa. Tuo pyöreä-laatuinen keihäänteriä on ruskeasta kalkkikivestä, toinen suonisesta vihertävän-harmaasta liuskakivestä.

Nuolenterät. Näitä tapaamme luettelossa ainoastaan 2, joista en ole nähnyt kumpaakaan. N:o 24 valkoisesta limsiö-kivestä (?) löytyi perunapellostä Lappajärven pappilassa; n:o 45, talkkilius-
kamasta tehty, on Wirroilta ja nähdään kuvattuna Holmbergilla, kuv. 39. Minä pidän varsin luultavana että molemmat ovat veit-
siä ja olen jo veitsistä puhuessani arvellut, että nuolenterät luul-

tavasti olivat luusta, sillä niiden hiominen kivistä aloilla, missä ei limsiötä löytynyt, olisi epäilemättä käynyt liian kalliiksi. Kuitenkin on T:ri Ignatius esittänyt kolme nuolenkärkeä Hämeenkyröstä (*Hist. Arkisto*, kuvv. 3, 4 ja 6), joita tuskin voi muuksi kuin kärjiksi arvella, mutta ne ovat, kuvista nähden, jokseenkin halpatekoisia, eivätkä ensinkään ole Etelä-Pohjanmaan veitsiin verrattavat. Me emme voi epäillä, ett'ei kivihautemme asukkailla olisi joutsia ollut, mutta viimeksi mainitut kärjet ovat kenties ainoat tähän saakka Suomessa tunnetut todistukset niistä. Lienen jo lukijalle maininnut, että kuivattua Luopajarveä ojatessa on muinoisen järven pohjasta löytty joutsen kaaria. Tietämättöintä on kuitenkin milta ajalta ne ovat olleet, kun ei yhtäkään ole tallellettu. Tietoa ei siis myöskään ole minkäläinen varsi nuolissa oli; tehtiinkö se puusta vain jonkunlaisesta kabilaputkesta, kuten monet villikansat vielä meidän aikana.

Taviksi olen luettelossa maininnut n:oita 209 ja 263. Terä on kummassakin samaa laatua kuin pyöreä-teräisessä kirveessä, ehkä jälkimmäinen on erittäin soukka; mutta varsi-osan tavatoin pituus ei tee aseiden käytäntöä kirveinä ensinkään uskottavaksi, tuskin, n:oon 263 katsoen, mahdolliseksikaan, mutta osoittaa, että aseella tarvittiin *syvälle* tunkea. Ensi arveluni oli siis aseista, että niiden tarkoitus muinoin oli ollut sama kuin meidän aikana rautakangen seipäitä pystyttäessä, kunnes kuulin hra Gottlundin mainitsevan samallaisia aseita kokouksessansa jäätuuriksi. Nimityksen olen siis häneltä lainannut, ehkä noiden tuurien tarkoitus saattoi olla monellinen. Huomattava on että toinen aseista on serpentiniä.

Vaviotta mainitsee luettelomme 8, joista en kuitenkaan ole nähnyt muita kuin n:on 207, enkä siis voi sanoa josko ne minun edellisessä seuratus "katsantotapani mukaan ovat oikein määrätty. Kun esim. n:o 15 nimitetään „vavioksi tai taltaksi“, niin en voi myöntää määräystä oikeaksi, sillä minun käsitykseni mu-

kaan voisi ainoastaan kirveen ja vavion tarkoituksesta joutua epäilykseen, koska ainoastaan niissä terät ovat kummaltakin puolen ylimalkaan samalla laskulla hiotut. Kuitenkin olen epäiltävissä kohdissa ollut kernaampi nimittämään asetta kirveeksi, sillä kirvestä voitiin melkein aina käyttää vaviona; vavio oli siis harvoin välttämättömästi tarpeellinen erinäisenä kaluna. Yhtä kaikki voi peräpää, jos se on tasaiseksi hiottu kurikolmista varten, olla jonakuna johtona, vieläpä ainekin, josta ase on tehty, ja minun täytyy myöntää että siinä suhteessa esim. n:o 59 ja, jos oikein muistan, n:o 66 ansaitsisivat uutta tarkastusta. Mitä n:oon 207 tulee, on se kokonaan muodoltansa kuin ainakin vaaja. Peräpää tai kanta on tasainen ja siitä saakka ovat sivupuolet hiotut laskulle yhtä suoraan aina terään asti.

Varsivavioksi on Holmberg nimittänyt luettelon n:oa 42, jonka hän kirjassaan Suomen kivi- ja pronssikaudesta on kuvannut (kuv. 35). Ase on kiiltoliuskamasta, joka aine tuskin paremmaksi terä-aseeksi soveltuisi. Varsivaviot ovat hionnaltansa kuin muutkin vaviot, mutta vavion kannan eli peräpään puolella on reikä syrjästä syrjään, missä ymmärrettävästi on ollut varsi. Tuollaisia aseita näkyy Grewingkin mukaan löytyvän runsaasti Wiron ja Liivin puolella, mutta siellä niitä tavallisesti arvataan sotakirveiksi, osaksi kenties suuremman kokonsa johdosta. Tuohon arvelaan on ehkä siellä syytä, jos, kuten lunden, enimmäkseen siellä löydetyt kivi-aseet ovat mitallikauden aikuisia; mutta varmaa on, että vielä meidän aikana kummittelevat sodat ja uhrit monen tutkijan päässä niin suuressa määrässä, että vähempi osa välikappaleita myönnetään välttämättömiin ja siis monta vertaa tavallisempiin rauhallisiin tarpeisiin.

Nuijakivien lukumäärä on luettelossa 17. Noiden aseiden määrääminen on mitä vaikeinta, sillä usealle voisi myöntää monta muutakin tarkoitusta, ja yhtä epävakainen on niiden määrääminen aikakausien suhteen, jolloin niitä on käytetty. Yhteinen omituisuus

kaikilla noilla nuijakivillä on reikä, johon varsi on kiinnitetty. Tavallisimmat nuijakivet ovat pyöreitä, paksun kakun muotoisia, usein luonnon muodostamia kiviä; reikä on tehty keskelle kiven levyä. Näistä on ainakin n:o 7, jossa vielä löytyessä Alijärvellä oli jäätuuran näköinen puolen kyynärän pituinen rautavarsi jählillä, rautakaudelta, ja me voimme siitä nähdä, että tällaisia nuijia eli kurikoita myös rautakaudella on käytetty. N:o 8 taasen on löytetty kivirauniosta Alijärvellä ja on siis luultakseni Lappalaisten jättämä. Kuitenkaan en ole itse nähnyt n:oja 7—12 ym. n:on 17 ohessa mainittuja, joista arvatakseni Holmberg kirjassaan on kuvannut kaksi (kuv. 56. ja 57), toinen Alijärveltä, toinen Isoista Kyröistä. Minun luultakseni voi varsin usein siitä tavasta, millä reijät ovat tehdyt, tulla päätökseen olivatko ne mitallisella aseella seipitettyt vai kivellä sorvatut. Itämaakunnissa on tavattu useita tapinmuotoisia lävistys-nauloja kivestä, joilla reikiä lävistettiin koneellisella tavalla. Kivisepän tehtaassa näyttää olleen joku rakennus, jossa kaksi tuollaista naulaa istuivat vastatusten ja pantiin jollain keinolla pyörimään, kun lävistettävä kivi oli asetettu väliin ¹³⁾. Että samalla tavalla Suomessa meneteltiin voimme arvata, jos katselemme reijän tekoa tuossa puolitekoisessa vasarakirveessä n:ossa 219, missä naulat eivät ole sattuneet aivan yhteen. Niitä näkyy todellakin tallellettavan meidänkin maassa. V. 1859 näki hra Gottlund Pitkälän kylässä Orimattilassa tuollaisen „muurtelinsurvottimen muotoisen ukon-vaajan“ ¹⁴⁾. Samallaisen kiven muistan minäkin nähneeni v. 1868, matkatessani Isojoelta pitkin Kauhajoen ylistä juoksea Kangasniemen ja Juonia (tai Teevahaisen?) välikä jossain talossa, missä sitä par' aikaa käytettiin

¹³⁾ *Grewingk, Das Steinalter der Ostsee-prov.*, siv. 26, kuv. 13.

¹⁴⁾ „Thorvigg i form af en mortelstöt, hvartil den äfven begagnades“. *Gottlund, Underdånigste Rapport den 29:de April 1860*, siv. 8. Käsikirj. Viopiston museossa. Hra Gottlund on myöhemmin turhaan koettanut saada asetta takseen.

survottimena. Se tuli puheeksi, mutta valitettavasti pidin sitä turhana kuriosumina, enkä siis huolinut ottaa kalua edes katsoakseni. Tuollainen kalu on antanut reijille paljoa puhtaamman muodon kuin jos reikä jollakin piikkisellä mitalli-aseella olisi seipitetty. Tuollaisesta seipittelemisestä saamme täyden käsityksen, jos katselemme reiksin tekoa esim. n:oissa 239, 249 ja 272. Viimeksi mainittu on tavallinen nuijakivi Lapualta, jonka löydöstä kerrottiin seuraavalla tavalla: „Ojukaankaalla, Kojoolasta 2 virstaa Kauhavalle päin, on jonkunmoisia hautoja pitkin harjua. Samalla kankaalla tavataan noin pari kolme korttelia maakamaraan alla 2 kiuasta, joiden keskellä löyttään hiiliä ja tuhkaa. Muutamaa tietä tehdessä kankaan likeiselle kydölle löyttiin 3:as kiuas ynnä toisesta paikasta kirveen tapainen ikään kuin rautakangen terä, johon vartta varten oli väännetty silmus. Pari sataa syltää siitä on Murtokangas, jolla myöskin on 2 hautaa, noin 7 kyynärsää pitkät ja kolmatta leveät. Niistä on multa koottu pakalle toiseen päähän. Likelta niitä löyttiin tämä ja toinen kadonnut reikäkivi. Virsta etelään Ojukankaasta on Hietakangas, jolla myös tavataan hautoja eli syvänteitä“. Nuo muinaisjäännökset ovat nähtävästi Lappalaisten jälkiä. Peuran tai hirven-hautoja näytetään, kuten vasta saamme nähdä, myös pitkin harjannetta Haaviston mäellä Kuurtaneella; samallaisia ovat ehkä nuo haudat Ojukankaalla. Sitä vastoin näyttävät nuo pitkänsoikeat haudat Murtokankaalla olevan tavallisia n. k. „Lappalaisten hautoja“, joita tavataan monella taholla Suomessa ja joiden tarkoituksesta saan vasta puhua. Tuo rautakangen terän näköinen ase, joka näyttää olevan samaa muotoa kuin tuo Kuurtaneen Majalta löytyä äkeenpiikin näköinen kuokka (siv. 36), todistaa että nämät jäännökset ovat rautakauden aikuisia, että samalta alalta löytyä nuija eli reikäkivi luultavasti myös on saman-aikainen ja kenties reikä tuollaisella äkeenpiikki-kuokalla seipitetty. Minä en voi pitää luultavana, kuten Holmberg eräästä yksityisestä ja arvatakseni aivan

satunnaisesta esimerkistä on arvellut, että tällaisia reikäkiviä olisi käytetty nuotanpainoina, sillä reikä on tavallisesti aina suurella huolella tehty; se on iso, pyöreä ja enimmästi yhtä tasainen kuin muissakin aseissa. Noin huolellisesti tehtyä reikää ei olisi tarvittu, jos reikä tehtiin ainoastaan ribmaa varten. Että tässä mainittuja reikäkiviä kuitenkin on voitu käyttää muuna aseena kuin kurikkana, on varsin mahdollista, vaikka en ole voinut muuta käytöstä arvata. Melkein kaikki tämänlaatuiset kivet ovat gneisistä, enimmäkseen luonnon muodostamia alkuansa.

Varsin toista laatua, vaikka toisistansa eräviä, ovat ne nuijakivet, jotka luettelossa ovat merkityt n:oilla 113, 115 ja 192. Niistä on viimeksi mainittu näöltään kuin pitkälantainen paino puupuntarissa; reikä on lävistetty pitkinpäin. Tämä eräissä noista toisista pyöreistä nuijakivista pää-asiallisesti siinä, että tässä on reijän suunnalla pituutta, noissa toisissa ainoastaan paksuutta. Reikä on nuijan paksummasta päästä neljä vertaa avarampi kuin toisesta ja soukkenee kuurnan tapaan. Jos nuijan soukempi pää on varsi puoli, kuten luulisin, niin on ase epäilemättä rautakauden aikuinen, sillä 11:tä mm. soukka varsi saattoi ainoastaan olla rautainen. Viimeinen omistaja oli nuijaa sivulta vähän rikkonut. Se on muodostettu talkkiliuskamasta. Varsin käytännöllinen ja muodokas on n:o 113 hienoliuskaisesta gneisistä (kuv. 35), joka on ollut piikillä kummastakin päästä, vaikka toinen pää on osaksi rikottu. Sen tarkoituksesta surma-aseena tuskin voi epäillä. Sitä vastoin voi n:osta 115 päätää yhtä ja tätä. Se on jo sen puolesta erinomainen, että reikä on pitkänsoikea, mutta varsin taitavasti tehty jollain karkealla harstilla. Pyöreä selkäpuoli on suuremmalla huolella biottu kuin toinen tasainen puoli. Minä olen muun nimen puutteessa käyttänyt siitä nimitystä „nuijakivi“, mutta katson luultavammaksi, että kivi lepäsi jotain tasaista pintaa vastaan jonkun reijässä olevan akselin tai muun esineen tukeena. Se on tehty saviliuskamasta, mutta on

ulkonäkönsä sellaista tekoa, että sen löytöpaikaksi mielellään luulisi nykyisen kivi-sepän tehtaan, eikä Lammin talon maata Jalasjärvellä.

Lyömä-aseiksi on luettelossa nimitetty n:oja 52 (*Holmberg*, l. c. kuv. 45) ja 134 (kuv. 28). Ne ovat varsin erinomaisia ja puhdastekoisia molemmat. Jälkimmäistä olen jo verrannut Holmbergin kuvaan 53, jonka muutoinen löytö myös tavataan kuvatuna kirjassa *Foren. til Norske Fortidsmindesmerkens Bevar. Aarsber. 1868*, siv. 47, kuv. 2. Se on kuitenkin myös löytty yksinäisenä, eikä siis tarvitse enempää selitystä. Noiden aseiden asettaminen kivikauteen voi olla kysymyksen alainen, mutta uskottavaa ei ole myöskään että sellaisia terä-aseita olisi mitallikaudella tehty kivistä. Myöskin voimme ylipäänsä epäillä, voiko hiontakyky ainakaan kauan mitallikauden alulla pysyä voimassa. Molemmat puheessa olevat aseet kohottavat suuresti sitä kunnioitusta, jota hiontakyky Etelä-Pohjanmaalla kivi- ja mitallikauden raja-aikoina ansaitsee.

Reikäkiviä mainitaan taulussa sopivamman nimen puutteessa 9 asetta. Niiden joukkoon olen myös lukenut nuo osaksi Santavuoren sotatantareelta löydetyt linkokivet (n:ot 239, 249 ja 250), joita kansa arvelee „nuijasodassa“ käytetyiksi (vrt. myös 192). Ne ovat enimmästi gneisistä tehtyjä, ohkaisia, pitkänsoikeita ja huonosti muodostettuja kiviä. Reikä on usein hakkaamalla tehty kuten n:oissa 239 ja 249. Toiset taas ovat melkein varmaan kivikauden tekoa, esim. n:ot 248, 250 ja 269. Omituisia suurelta kooltaan ovat n:ot 228 ja 264, vaikka muutoin eriävät muodoltansa. Ihmisen työtä on kummassakin ainoastaan reikä, jonka teko ainakin jälleimmäisessä näyttää myöhemmän aikuiselta. Siitä arveltiinkin Korttesjärvellä, että sellaisia joskus on nähty rihten ovissa vaittoina. Mahdollista on myöskin että tuollaisia kiviä on käytetty tukena keppiä pystyttyessä. Vihdoin olen näiden reikäkiviä lukuun ottanut n:on 223, jota luettelossa olen

saanut Holmberg'in mukaan „hakkuukiveksi“, jota asetta Suomessa arvellaakseni ei tarvittu. Syrjät ovat kivessä tosin hyvin epätasaiset, mutta se on nähtävästi maadekiven luonnon mukaista, eikä hakkaamisesta tullutta. Reikä on tässä n:ossa tutkimukselle suuresta arvosta: sitä on nähtävästi kummaltakin puolen lävistetty pyörivällä aseella, reiät eivät ole sattuneet yhteen ja keskikohta kuitenkin jätetty tasoittamatta. Onko tuokin lävistetty tuollaisilla kivinavareilla, joista ennen olemme puhuneet?

Painokiviä tapaamme taulussa 6. N:issa 157 ja 221 tavataan rautahangat, josta näemme että eivät kuulu kivikauteen, mutta niiden käytännöstä voi kuitenkin olla monta mieltä. Nuotan painoksi oli n:o 221 liian suuri ja oli vielä rautavanteellakin vyytetty, mutta varsin hyvin voisi eiksi arvella n:oa 243, johon on ura tehty rihmaa varten, jos se olisi järven eikä Ilmajoen rannasta löyty. Pikemmin en se voinut olla merrassa painona. N:oa 221 voisi kenties arvella ruuhan tai veneen ankkuriksi, mutta se ei myöskään ole järvien likimailta löyty. N:oa 57, jota museon katalogiassa mainitaan „ongenpainoksi“, en ole nähnyt. Varsin pieni ja keveä reikäkivi on n:o 265, joka ei myöskään näytä kivikauden aikuiselta. Gneisi on näissäkin kivissä tavallisia aine.

Aseita, joiden käyttö on tuntematon, tapaamme 12. Niiden seassa ovat kuitenkin n:ot 34, 35 ja 105, jotka luonnollisista syistä ovat jääneet määrämättä. Mutta tuossa luvussa on useita varsin omituisia esineitä, joita ainoastaan tahdon tulevaiselle tutkinnolle tässä huomauttaa, kun jo luettelossa olen niistä laueammin puhunut. Merkillisiä ovat esim. n:o 86, tuo erinomaisten hienotekoinen „kimpihöylä“, jonka käytöstä sellaisena ei uskalla ajatella (vrt. onsitaltan teriä n:issa 119 ja 121); n:o 210, tuo kiverä-teräinen tahtta, joka ikäänkuin osoittaa, että nuo entiset yksinkertaiset, suorateräiset menot eivät enää sivistyneelle omistajallensa kelvanneet; n:o 140, jota luettelossa olen laivan muotoon verratunut, ja tuo tavattoman suuri kehdon-anturan muo-

toinen n:o 242. Yhtä epäselvä on tuo ehkä myöhemmän-aikui-
nen n:o 212. Kivilaji ynnä naarma n:ossa 19 tekee ehkä luul-
tavaksi että se on vanhemman rautakauden aikuinen kovasin,
kuten nuo nuolenkovasimet, joista vasta saan puhua. Näiden
aseiden joukkoon olen myös lukenut Holmberg'in kuvaaman verk-
koneulan, n:on 41.

Ase-ainetta on luettelomme mukaan tavattu 7 osaksi hiottua
kappaletta, 4 Kurikan Salomäeltä (n:o 90), n:ot 146, 169 ja 254
eri taholta. Me olemme edellisessä nähneet monta puolitekoista
tai muuten merkittävää asetta, joiden johdolla meidän käsityk-
semme kivi-aseiden sepittelemisestä vähitellen jo jokseenkin on
selvennyt. Tuossa suhteessa ovat myös nämät aine-kappaleet jos-
takin arvosta ja tarpeellista olisi, että tuollaisista esineistä, jotka
jossain suhteessa selittävät aseiden sepittelemistä, hiomista, polee-
raamista, reikäin lävistämistä y. m., erotettaisiin museossa jon-
kunlainen teollisuusnäyttely, josta tutkijalle olisi suuri hyöty.

Koristuksien nimellä löydämme luettelossa 2 esinettä, n:ot
217 (kuv. 29) ja 222 (kuv. 30), joiden muodosta jo olen luette-
lossa puhunut. Varsin usein kuullaan se arvelu muodokkaimmista
kivi-aseista, että mahtavat olla mitallikausien aikuisia, mutta minä
olen jo edellisessä huomauttanut ja katson vielä tarpeelliseksi
muistuttaa, että se on varsin luonnotoista että kivityö mitallikau-
den levitessä olisi muuttunut entistä paremmaksi. Uusi sivistys
vaikuttaa aina häiriötä vanhemmassa. Ainoastaan siinä tapauk-
sessa, että samat muodot tavataan isommissa mitalli-aseissa, on
luultavaa, että mitallin puutteessa vielä muodostettiin samallinen
kivi-ase sijaan, mutta tuollaiset epäkohdat näkyvät ylimalkaan aino-
astaan kuuluvan pronssikauden aikoihin, josta kohta saamme puhua.

Vasarakirveitä tuntee luettelomme Etelä-Pohjanmaalta 22
kappaletta. Tuohon voimme vielä lisätä 3, joista kaksi maini-
taan sivuilla 41 ja 45 ja kolmas, löytyy hietakuopasta Lammin
talon maalla Kauhavalla, kuuluu olevan Keurun nimismiehen Hag-

man'in hallussa, joten koko määrä on 25 tai kenties 26, jos n:o 36, jota en ole nähnyt, on vasarakirves, kuten näyttää seuraavan siitä, että Holmberg Lapväärtistä mainitsee yhden (*Finska Fornl.* siv. 29) ja Ilmajoelta toisen, joka lienee n:o 38 luettelossa. Tuo lukumäärä on kyllä suuri, verraten siihen, että Holmberg muualta Suomessa v. 1863 tuntee yhteensä ainoastaan 31. Varsin vaikeata on päättää mihin aikakauteen nuo erinomaiset aseet ovat luettavat. Tuo määrääminen vaatisi laveampaa ja tarkempaa tutkimusta kuin tässä olisi paikallansa. Minä tahdon siis vastaiseksi tarjota lukijalle ainoastaan muutamia vertauskokoja. V. 1842 löyttiin Katslösa'n likillä Etelä-Ruotsissa kaksi hautarukkaa miehen-nostamista kivistä, joista toinen oli 6 kynn. pitkä, 2 leveä ja 2 korkea. Siinä tavattiin tuollainen *vasarakirves ja 3 leveää onsitalltaa*. Toisessa arkussa löyttiin *leveä tasataltta ja limsiö-lastuja*. Toinen vasarakirves löyttiin likellä Lund'in kaupunkia hietämässä ja sen muassa 2 kirvestä, toinen limsiöstä, toinen viheriäiskivestä, soukka onsitallta ja tavallinen monenkantinen kivi-aseiden kovasin¹⁶⁾. Me näemme siis että noiden vasarakirveiden omistajat vielä elivät täydessä kivikaudessa. Myöskin Tanskassa näitä aseita tavataan kivikaudella¹⁷⁾. Mutta kuitenkin löytään niitä myöskin pronssikauden aikuisissa haudoissa, vieläpä pronssisia samanmuotoisia aseita. Tuosta näyttäisi ikään kuin muoto olisi pronssikauden omituisuus, ja vasarakirves olisi uuden leveämäisillään olevan viljelyksen ensimmäinen hedelmä. Tuolla tavalla on kenties Holmberg'immekin päättänyt kun lukee vasarakirveet pronssikauteen, kuitenkin aivan arvelematta. Me olemme puolitekoisesta n:osta 219 päättäneet, että se nähtävästi on mitalli-aseella seipitetty, mutta siitä ei vielä ole syytä yleisiin päätöksiin, ennenkuin voimme löytää todistuksia että myös kivi-aseiden kanssa löydetty vasarakirveet ovat pronssikauden synny-

¹⁶⁾ Nilsson, *Skand. Urinv. I. 2:dra uppl.*, siv. 57.

¹⁷⁾ Worsaae, *Afbildninger fra det Kong. Museum. Kh. 1854* kuv. 24.

tämiä, mikä asean aivan omituisesta muodosta näyttäisi seuraavan. Holmberg on siinäkin suuresti erehtynyt kun päättää että ne ovat ulkoapäin tuodut, sillä syeniti, josta vasarakirveet enimmästi tehtiin, on vuorilaji, jota ei Suomessa tavata. Kuitenkin on hän itse toisessa paikassa myöntänyt, että tuota vuorilajia tosin vielä ei ole tavattu kiinteässä kerroksessa, vaan kuitenkin jolloin kulloin irtonaisina ajokivinä ¹⁸⁾). Että Etelä-Pohjanmaan muinaiset asukkaat tarkkaan tunsivat tuon kivennäis-seikan voimme varmaan päättää n:oista 219 ja 220. Puhuessani n:osta 235 olen huomauttanut, että, kuten luettelossa mainituista löytöpaikoista nähtävä on, kivi-aseita hyvin usein ilmaantuu hietakuopista, väliä moniaita samasta kuopasta. Tuo seikka on erittäin huomattava vasarakirveiden suhteen. Minä tahtoisin tuosta päättää että kivikauden kansalla oli tapana haudata kuolleitansa hietämäkihin. Verrattavaksi tahdon mainita että Wironmaalta tunnetaan kaksi tuollaista vasarakirvestä, joista toinen löytyi hietakuopasta ynnä sen vieressä puoleksi lahonnut pää-kallo ¹⁹⁾). Norjassa on haudastapa kivikaudella yhtä epätietoinen. Hardanger'issa mainitsee kuitenkin eräs epävakainen kertomus, että maakamaran alta löytyi kivilevyistä tehty ja katettu hauta, jossa oli luuranko ja liuisiöveitsi ²⁰⁾). Varsin eräviä ovat Etelä-Pohjanmaalla löydetyt vasarakirveet kooltaan. Lyhyin, n:o 118, on ainoastaan 105, pisin, n:o 214, 226 mm. pitkä. Jos asetta, kuten luullaan, on sota-aseena käytetty, niin oli epäilemättä edellinen lapsen harjoituskalu. Että vasarakirveiden käytäntö Suomessa olisi kestänyt vielä myöhäisellä rautakaudella on Holmberg epäilemättä liian hätäisesti päättänyt erästä löydöstä Luvian kappelissa, missä tuollainen ase löytyi muutamain punaisten ja keltaisten helmien kanssa yh-

¹⁸⁾ *Flnska Fornl.*, siv. 27; *Katalog öfver Al. Universitetets Etnogr. Saml.* 1859, siv. 8.

¹⁹⁾ *Grewingk, Das Steinalter d. Ostseeprov.*, siv. 20.

²⁰⁾ *Foren. t. N. Fortidsmind. Bevar. Aarsber. 1808*, siv. 67.

dessä (*Finska Fornl.* siv. 29). Kuitenkin on tuo löytö vastaiseksi muistossa pidettävä, ehkä en tiedä ovatko helmet tallella.

Kovasimia, tavallisessa merkityksessä, tuntee luettelomme ainoastaan 2 kappaletta. N:o 77 hietakivestä voimme ainoastaan löytöpaikan puolesta pitää kivikauden aikuisena; n:o 161 taasen, tehty kalkkikivestä, on kysymyksen alainen, sillä muodosta ei voi varmaan päättää kalua kovasimeksi, eikä tarkoin aikakautakaan, jolloin se olisi käytettävänä ollut. Tasaiset pinnat ynnä aine tekisivät kalun pikemmin rautakauden aikuiseksi.

Nuolenkovasimia mainitaan taulussa 15 kappaletta, joista ainoastaan vähempi osa enää on tallessa. Koska kaikki puheessa olevat kovasimet ovat yhtä pitkänsoukka, pyöreätä muotoa (vrt. kuvv. 33 ja 34) ja myöhemmät tutkimukset Skandinaviassa ovat osoittaneet, että nuo kalut ovat vanhemmalle rautakaudelle omia, niin tahdon vasta rautakaudesta puhuessani ottaa ne lähemmin tarkastaakseni.

Me olemme edellisessä laskeneet arveluita kivikauden asukkaiden rauhallisesta elämästä, joka heidän tavallisissa työkaluisiansa ilmaantuu, heidän pitkästä asumisestansa Etelä-Pohjanmaan aloilla, heidän asunto- ja hautaus-tavoistansa, heidän biontakyystänsä ja moninaisista tarpeista. Me voisimme vielä luoda silmämme noissa suhteissa taaksemme, kootaksemme nuo havainnot yhteen, mutta meillä on vielä pitkät aikakaudet edessämme ja meidän täytyy jo niihinkin ryhtyä.

B. Pronssikausi.

Tuosta aikakaudesta ei meillä Etelä-Pohjanmaan suhteen ole tällä kertaa paljo sanottavaa. Kupari oli se ase-aine, jota ihmiskunta ensin oppi vuorista sulattamaan, arvattavasti siitä syystä, että tuo mitalli usein pelkissäkin kappaleissa tavataan ²¹⁾). Niiden

²¹⁾ Vrt. *Worsaae, Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og Gravhøje. Åh. 1843, siv. 20.*

kansojen seassa, jotka itse kuparin keksivät, olivat luultavasti myöskin Siperian kultakaivajat Tschudit, jotka Eichwaldin mukaan jo Herodoton aikana näkyvät eläneen kuparikaudessa ²²). Mutta kupari oli jo tinan kanssa muodostettu pronssiksi, kun se tuli Länsi-Europan kansoille tutuksi. Mistä tuli tuo taito? Lubbock arvelee: Feniciasta, johon tina tuotiin Englannista ²³). Mutta mistä tuli pronssiteon taito Feniciaan? Likellä Nertschinsk'iä tavataan Siperiassakin tinaa ja että Tschudit ainakin myöhemmin tunsivat tavallisen pronssin (90% kup., 10% tinaa) on Struwe näyttänyt kirjoituksessaan *Analyse verschiedener antiker Bronzen u. Eisen aus der Abakan u. Jenissei-Steppe in Sibirien* (*Bull. de l'Acad. Imp. des Sciences de S. P. 1866. Tom. IX, siv. 282—90*). Hän on myöskin Tschudien haudoista esiintuneet pronssilajia, jossa tinan sijassa tavataan rauta, joka hämmennys ainoastaan tiedetään olleen Kreikassa muinoin tunnettu ja vasta viimeisinä aikoina on saatu jälleen onnistumaan. Siitä, että puhdaita kuparikappaleita tavataan Tschudien kaivannoissa, on ihmetelty, kuinka rauta voi jäädä tuntemattomaksi, kun kuparin eroittaminen siitä välttämättömästi olisi pitänyt raudan ilmaista. Munch on siitä syystä arvellut, että Tschudit kenties pitivät kuparin halpana, jättivät sen makaamaan ja ainoastaan ottivat raudan. Hän luulee sen ohessa että myöskin Gothilaiset kansat ovat Tschudilaisilta saaneet raudan, vieläpä arvelee, että Kreikkalaiset vasta jälkeen Skythiläis-retken noin 7:llä vuosisadalla e. Kr. tai siis samaan aikaan, kuin kreikkalaiset uudis-asutukset asetettiin Mustanmeren rannikolle, oppivat rautaa sepittelemään ²⁴). Tosin arvelee Eichwald, että nuo asutukset paraasta päästä tarkoittivat kultakauppaa, jota käytiin Tschudien kaivannoille Altain vuori-

²²) Sivulla 9 mainittu teos.

²³) Lubbock, *Den Förhist. Tiden*, siv. 41. Edellisellä sivulla mainitaan, että tinaa löytyy myös lähellä Nertschinsk'iä Siperiassa.

²⁴) *Annaler for Nordisk Oldkynd. 1846*; sivv. 64, 65.

maissa, mutta epäilemättä kulki tuota tietä myös kuparia — ja ehkä rautaakin — Keskimeren sivistyneille rannoille.

Kuinka olikaan, Suomeen Tschudien mitallirikkaus tuohon aikaan ei näy ulettuneen. Päin vastoin osoittavat tähän saakka vanhimmat mitallilöytömme likeista yhteyttä Skandinavian ja Länsi-Europan olojen kanssa. Niin on esim. pronssikaudenkin suhteen laita. Pronssikaudelta voi Etelä-Pohjanmaa tähän saakka esittää varsin vähä todistuksia. Eräs kaunis *pronssimiekka* on löyty Laurolan talon seuduilla Isossa Kyrössä. Sen on Holmberg kuvannut (*Finska Fornl.* kuv. 66). V. 1804 löyttiin *Hautamäestä*²⁵⁾ likellä Pernolan kylää puoli penikulmaa Ison Kyrön kirkosta *Celtiläinen vaaja* („en celtisk vigg“), jonka Tri Emelé v. 1846 lahjoitti Waasan lukioon. Silloin siitä mainitaan, että se varmaan on ainoa tähän saakka Suomessa löyty²⁶⁾. Luultavaa on että se oli tavallinen pronssikirves („celti“), mutta me saamme vasta nähdä Etelä-Pohjanmaalta rautaisenkin kirveen samaa pronssikauden muotoa, joten emme uskalla vakuuttaa asean pronssikautista perää, kun emme tunne mistä aineesta tuo „vaaja“ oli. Nimityksen oli epäilemättä Tri Emelé antanut.

Jos tähän lisäämme että tuollaiset aseet, kun molemmat viimeksi mainitut, ovat varsin tavalliset Etelä-Skandinaviassa pronssikaudella, että vasarakirveet, joista äsken puhuimme, luultavasti osaksi todistavat pronssikauden aikoja Etelä-Pohjanmaalla, niin olemme sanoneet ne teko-asiat, joista saimme syytä puhua pronssikaudesta Etelä-Pohjanmaalla. Sivumennen mainittakoon, että eräs pronssinen keihäänterä on löyty kivirauniosta Kyrkslätin pitäjässä. Tähän saakka täytyy minun omistaa Etelä-Pohjanmaan tavalliset hautarauniot rautakaudelle, mutta ehkä löytää tulevaisuus syytä päätökseni oikaisemiseen joksikuksi osaksi.

²⁵⁾ Lieneekö Hautamäen nimeen joku muinaistieteellinen syy?

²⁶⁾ *Wasa Tidsn.* 1847, n:o 42.

C. Jättiläis-kausi.

Me olemme jättäneet kivi- ja pronssikaudet taaksemme; meidän edessämme on rautakausi, joka yhä vielä kestää. Ensimmäinen jakso rautakaudessa on se, jota eroitukseksi muista tahdon nimittää jättiläis-kaudeksi.

Ensimmäiset tiedot tuon aikakauden muistoista Etelä-Pohjanmaalla sai oppinut mailma niistä kertomuksista Suomen pitäjien muinaisjätteistä, joita jo 200 vuotta sitten vaadittiin papistoilta. Sattumuskin on sallinut, että juuri Etelä-Pohjanmaalla useita kertomuksia löytyy tallella. Useampia niitä ei lienee löytynekkään. Katsotaan mitä niistä saamme aineesen kuuluvaa.

Lapväärtistä vaan mainittiin pitäjänkokouksessa Maaliskuun 1 p:nä v. 1674, että siellä taalla metsissä löytyy kiviraunioita, joiden merkityksestä ei kukaan ole kuullut puhuttavan ²⁷⁾.

Närpiöstä saamme kertomuksessa Helmikuun 24 p. 1674 useampia tietoja. Suuria kiviraunioita sanotaan löytyvän mäillä ja kallioilla moniaita. Ristiinaan vievän tien varrella, Pyhälahden kylän maalla on suuri kiviraunio, ympärinsä noin 18 sylvää, ynnä 2 rauniota likellä toisiansa. Itäpuolella tietä, joka Pyhälahdelta vie Tiukkaan, löytyy 3 kappaletta. Teuvan kylään menevän tien

²⁷⁾ *Suomi, 1858: 140.* Pyhävuoren juuressa hoetaan ammoiden olleen satama, *Pyhä Satama* nimellä. Siinä näytettiin vielä kivillä ympäröity „kirkonmaa“, useampia kumpuja ja kaksi pystytettyä kiveä, ikään kuin erityisissä satamoissa, vieläpä kompassi pielineen kivistä pantuna. Eräs Karjokilainen oli pojallensa kertonut, että hän nuorena Pyhävuoren lännenpuolisessa juuressa oli löytänyt aluksen ankkurin, josta tukki oli mädännyt, mutta ankkuri, jonka hampaat istuivat kivien välissä, ja ankkurin rengas olivat selvillään, ikään kuin nykyisin olisivat sinne tulleet. Kun ei itse saanut sitä irfalleen ja luuli tuohon tarvittavan neljän miehen voimat, niin haki toisena päivänä naapurinsa apuun, mutta paikkaa ei enää löytyy, eikä myöskään kukaan muu ole ankkuria sen enemmän nähnyt. — *Tarina elää vielä, mutta on sen verran muuttunut, että ankkuri on hopeasta. Vrt. Några Tradit. från Wörå; meddel. af Rancken, sid. 54.*

varrella tavataan myös raunio, jonka keskellä on syväne. Tuosta edelleen on korkealla pyöreällä kalliolla suuri *kataja*, missä kirkkoherra Holmius siellä käydessään oli nähnyt 6 puolenäyrin kuparilanttia, uhriksi kuten arveltiin sinne pantuina. Pirttikylästä länteen on *Rainankangas*, jolla tavataan 4 erittäin suurta kivi-rauniota, jokseenkin erillään toisistansa. Sinne sanotaan kaksi juopunutta sotamiestä menneen yhtä hajottamaan, vaan kun tulivat likemmäksi pohjaa, niin tapasivat sileitä *laakakiviä pantuna*, joita eivät uskaltaneet liikuttaa, kun olivat kuulleet niiden pahoin käyneen, jotka tuollaisten paikkain rauhaa rikkoivat.

Paitsi näitä tavataan enimmästi metsissä, missä vaan mäkiä löytyy, tuollaisia ihmisten tekemiä kiviläjiä. Keneltä ja mitä var-ten noita raunioita on koottu, tuosta on moniaita arveloja; kuka kehuu niitä Jättiläisten, kuka merimiesten tekemiksi muinoin, kuin vesi ylettyi korkeammalle ja laivanrauskoja löytäänkin vielä suu-ressa latvametsässä ja nevoilla. Muutamatsanovat kuitenkin kuul-leensa vanhemmilta, että nuo rauniot olisivat kuolleiden kivillä peitettyjä hautoja. Raha-aarteita tai muuta sellaista ei kuiten-kaan sanota niistä löydetyn.

Maalahdelta kerrotaan Maaliskuun 12 p. 1674, että suuri tehty kiviraunio löytyy Maalahden ja Pirttikylän välillä, vieläpa monta Riimalan talon ääressä ynnä metsässä. Niistä ei kuiten-kaan kukaan tiedä mitään mainittavaa sanaa. Matanevia laivan-rauskoja löytään täälläkin nevoilla ja Kivine-nimisellä mäellä Maalahden ja Sulvan välillä oli suuri ankkurivirtja löytyy.

Laihian jätinroukkioista, jotka myöhempinä aikoina ovat tulleet erittäin mainioiksi, ei kertomuksessa Maaliskuun 13 p. 1674 annettu sen parempia tietoja, kun että ylempänä pitäjässä tava-taan muutamia ihmisten käsin koottuja kiviläjiä, joiden tarkoitus tai merkitys on tietämätön.

Alastarosta tai Wähästä Kyröstä annettiin Maaliskuun 10 p. 1674 parempia tietoja. *Soinimäki* on lähellä Selkimäen kylää.

Tuolta mäeltä oli aikoja sitten kuollut talonpoika löytänyt noin *leiviskän vanhaa hopeata*, jota löytöä sen aikuinen nimismies Taneli Wolff oli kruunun puolesta kyllä kysellyt, mutta, kerrotaan, löytäjä oli sillä välin antanut osan hopeasta eräälle kultasepänkisällille, joka tuolla osallaan lähti karkuun. Epätietoista on, onko tämä löytö luettava jättiläis-aikakauteen. Johdoksi ollee kuitenkin se lisätieto, että mäki sittemmin melkein kokonaan oli kuo- kattu pelloksi, jossa työssä joukko *kaksipäisiä rautanauvoja* oli löytty. Eräs keski-ikäinen talokas Krekilässä, kerrotaan edelleen, sanoi löytäneensä suuressa kiviroukkiossa kappale kylästä met- sään vanhan melkein *läpiruostaneen miekan, vieläpä keihään ja nuolen*, jotka kappaleet kuitenkin ovat kadotetut. Vähän matkaa Tervajoen kylästä sanottiin olevan yksi suuri ja 3 pienempää ih- miskäsillä koottua kiviläjä.

Isosta Kyröstä annettiin kertomus Maaliskuun 7 p. 1674. Märjällä luhdalla Riarehdon (Isokylä Ylistarossa) ja Orismalan kyläin välillä kehuttiin olevan lähde, jossa vielä nähtiin ja aina oli nähty ihmisten luita. Pappilan ja Wentalan tilusten välillä penikulma pappilasta on Tuomaan mäellä kaksi korkeata kallioa, jolla kesä- kuun 5 p. 1673 kirkkoherra Alftanille oli näytetty kaksi suurta ihmisten tekemää kivirauniota. Mäen alla oli laeva neva (Terva- neva), josta vanhat miehet sanoivat muinoin löydetyn aluksen emä- puun ja juuri mäen alta suuren ankkurin, mistä syystä tuo nevan- osa sai nimensä Ankkurilahti. Tuosta olivat vanhat arvelleet että kiviläjät ovat olleet meriviittoja, jota Alftan katsoi mahdolli- seksi, kun nevan läpi kulkeva Tervajoki laskee Kyrönjokeen, muis- tutti vaan että rauniot olivat 3 täyttä penikulmaa merestä. Useita muitakin kiviraunioita löytyy, kertoo Alftan edelleen, eri taholla sekä korkeilla kallioilla että suurten nevojen keskellä paasikalli- oilla, joista joko päätetään samaa kuin edellisistä, taikka arveltaan että Lappalaiset ennen, kun maa on ollut asumaton tai viljele- mätön, ovat koonneet noita läjiä sekä viitoiksi että majakoiksensa.

Kun vihdoin Ilmajoelta saamme tiedon, että jätinroukkioita tai jätinhautoja siellä ei ensinkään löydy, niin loppuvat nuo vanhimmat tiedot Etelä-Pohjanmaan Jättiläis-aikakaudesta tähän. Vaikka mainittuja kertomuksia historiata ja muinaistiedettä varten koottiin, ei ole tietääkseni kukaan tutkija Ruotsiassa eikä Suomessa niitä käyttänyt, ennenkuin Bomansson ne julkaisi Suomikirjassa v. 1858.

V. 1733 ja 1734 bankki Upsalan ylioppilas, muistettava Pohjalainen P. Mathesius Pohjanmaan papistolta kertomuksia eri pitäjistä, käyttäöksensä niitä oivalliseen ja mainioon väittelöönsä *De Ostrobotnia*. Alkuperäiset kertomukset ovat luultavasti kadotetut, mutta kopiona olen ainakin nähnyt yhden kyllä lavean kertomuksen. Se on Israel Reinin sen kertomus Laihialta Lokakuun 11 piltä 1733, joka vielä luetaan eräässä inventariokirjassa Laihian ylipäänsä hyvin rikkaassa kirkonarkistossa. Kertomuksessa löytyy seuraava muinaistiedettä koskeva kappale, jota Mathesius ei ensinkään ole käyttänyt ja jonka siitä syystä tähän suomennamme:

„Kolme neljännestä Isosta Kylästä, joka on puoli penikulma kirkolta, löytyy metsässä suuri kiviläjä, mikä epäilemättä (!) näyttää muinoin olleen uhripaikka. Seutua kävin itse Lokakuun 4 p. 1725 katsomassa ja seurassani Kruunun Nimismies Antero Schöring, veljeni Vara-Maamittari Henrik Reinius ynnä Lautamies Jaakko Wiik ja Talollinen Matti Hoppa. Tuolla maalla, jota vanhastaan on sanottu *Jätinhaudan maaksi* (nyk. Peltomaa?), kohoaa metsässä joukko kauniita kukkuloita ja mäkiä liki toisiansa; eräällä niistä löytyy erittäin suuri kiviläjä, joka vanhastaan on ollut hajoitettuna, mutta jälleen on peitetty 3 korttelin syvällä sammaleella. Likellä tuota kiviläjää itäänpäin on kolme 12 kyynärän pituista jätinhautaa, pituudeltaan toinen toisensa perästä ja ikäänkuin runmiin-arkut (!) tuon mukaan leveitä. Niissä ei kuitenkaan tavata luun-jäänöksiiä. Eräällä toisella kukkulalla länteen päin löytyy pienempi hauta, noin 7 kyyn. pitkä, jossa ei kaivettu. Mutta

kolmannella paikalla hajotimme pohjia myöden 12:den kyy. pituisen haudan, kun äsken mainitut talonpojat siitä muutamia viikkoja ennen, vähän kaivettua, olivat löytäneet pääkallosta palasen, jonka kirveen hamaralla olivat musertaneet ja sanoivat olleen $\frac{1}{3}$ peukaloa paksun. Samassa haudassa, jonka asema samoin kuin toisten on idästä länteen, löysimme läntisessä tai avarammassa päässä joukon *multaan sekaantunutta luusoraa*, josta minulla vielä on osa tallella. Mutta ruumiin kokoon en voi siitä sorasta ottaa mitään vertausta. Emme myöskään mainitussa haudassa tavanneet vähintäkään luusoraa muussa paikassa. Haudat ovat muutoin suurella tarkkuudella kootut sileälle maalle noin *kyynärän korkuisiksi* harmaista kivistä, joita kolme miestä käsin vääntelivät; näyttävät myös olleen holvatuita, vaikka kivet nyt jo ovat pudonneet pohjaan. Emme ensinkään voineet huomata, että haudat olisivat olleet maanpintaa syvempiä; *koko asema oli maanpinnalla*. Kivien välit olivat pienillä kiviliuskoilla niin tiheään tukitut, että tuskin voi saada puukontutkainta väliin (1). Useampia hautoja sanottiin löytyvän toisilla saarilla, mutta lyhyt päivä esti meitä niitä katsomasta. Enkä myöskään voinut nähdä mitään runokiven merkkiä, jota kuitenkin sydämestäni olisin toivonut. Muutoin löytyy mainitun Ison Kylän ääressä joukko kiviläjiä, joista ennen on löytty *tuntemattomia rauta-aseita*, mutta minä en ole onnistunut näkemään sellaisia aseita, eikä minulla myöskään ole varaa kaivattaa tuollaisia läjiä“.

V. 1749 vaadittiin eri pitäjistä kertomuksia muinais-jäänökisistä ja muistoista. Niistä saamme kuitenkin tässä asiassa varsin vähän tietoa. Ainoastaan Ristiinan raastuvassa esitteli kauppias Hans Berg, eikä valitukseksi olisi että ne kiviärauniot, jotka löytyvät $\frac{3}{4}$ penikulmaa pohjoseen kaupungista ynnä kaupungin ja Pyhälahden kylän välillä, ovat kootut tunnusmerkeiksi muinoina aikoina, kun laivojen purjelaita kävi siinä, missä nyt on manner ja missä *Flybäcken* niminen puro juoksee, siis kaupungin

lahdesta *Storträskiin*, siitä *Stormossa'n* ynnä muiden alankomaiden halki, joten *Koppö*, millä kaupunki nyt on, silloin oli saarena. Todistukseksi lisäsi vielä puhuja, että *Kallmossa'n* eteläisessä päässä, koilliseen Pyhälahdesta, $\frac{3}{4}$ penikulmaa merenrannaista, vielä löytyy laivarauska, minkä myös porvari Matti Öhman todisti nähneensä.

E. O. Runeberg, joka v. 1758 julkaisi kyllä lavean maantieteellisen ja tilastollisen kertomuksen Laihian pitäjästä, ei virkaa sanaakaan Laihian muinaisjätteistä (Julkaistu kirjassa *Kgl. Vet. Akad. Handl. 1758*). Reiniusen kertomus ehkä ensin johdatti Gananderin huomioon nuo merkilliset muinaisjätteet. Ganander rakasti runollisella luonteellaan Suomen muinaisuutta ja hän rupesi noita hautoja kaivelemaan. Valitettavasti oli muinaistiede vielä silloin niin akuperäisellä kannalla, että tuosta kaivelemisesta tieteelle tuskin oli muuta hyötyä, kun että nuo muinaisjätteet löydetystä esineistä tulivat mainioiksi ja ovat, jos kuinka harvassakin maanmiehessä, herättäneet jotakin halua muinaistieteellisiin pyriätoihin. Gananderin lyhyen kertomuksen noista roukkioista, hänen havainnoistaan ja löydöistään, suomennamme tähän ²⁸⁾:

„Laihian pitäjässä silloin tällöin aikojen kuluessa hajotetut mahdollottoman suuret kiviläjät todistavat yltäkyllin, että maassa jo ammoisista ajoista saakka on ollut asujamia. Tässä pitäjässä löytyy varmaan enemmän kuin 200 sellaista kiviläjää, sekä metsissä, että vainioilla, paraiten ylempänä, missä ovat lukuisimmat ja suuremmat, kun pitäjän alemmassa merenrannikkoja lähemmässä osassa. Minä olen eräältä kukkulalta silmänluonnilla voinut lukea ympärilläni 24 sellaista kiviläjää. Ne ovat melkein kaikki ymmyrkäisiä; kootut mahdollottoman suurista harmaista kivistä erittäin syrjillä eli seinillä, jotka ovat tavallisen *kivijalan*

²⁸⁾ „Lyhyt kertomus Laihian pitäjässä Pohjanmaalla löytyvistä kivi-
1. hautakummuista“. *Åbo Tidn. 1782: 221—223.*

näköisiä²⁹⁾. Ne, jotka olen tavannut koskemattomina, ovat keskeltä korkeita, täytetyt ymmyrkäisillä ja irtanaisilla harmailla kivillä. Vaikka olen useita mullistanut, en ole kuitenkaan kivien paljouden ja vaikean työn vuoksi saanut talonpoikais-renkejä niitä hajottamaan niin, että olisimme saaneet pohjan ja maan selvästi käsiimme; kuitenkin ovat he kivien välistä ja alta löytäneet *mul-lasta, joka enimmästi on täytetty huosoralla ja hiihällä, kaksi suurta enemmän kuin tukaatin painoista kullasormusta, leveän liuskan kruusattua kultaa, valkeasta sulanneita ja yhteen juuttuneita hopea-, messinki- ja kupari-palasia*, paraiten vanhan kansan satula-, ratsu- ja hevois-asujen näköisiä.

Eräässä kiviläjässä ylempänä metsässä, joka kehältään on *29 syllää ja 3 syllää korkea*, löysin pohjalla paikan, näöltään kuin *valkeansia*; sen ympärillä nähtiin lahonneita *tervas-kekäleitä* ja lukematon paljous *linnunhuuta ja vähempien metsä-eläinten pääkalloja*.

Eräässä toisessa kiviläjässä, joka myöskin oli kaukana metsässä, en hajotettua löytänyt muuta kuin *tuolta* pohjalla ja aika lailla *tuohenpiikkaa*. Toisissa kiviläjissä on löytty *rautakaluja, veitsiä, tulirautoja, onkia ja jokseenkin pitkiä täyteläitä messinkiviija-kappaleita, vieläpä kypäri- ja kalpa-palasia*. Varsin harvat kivikummut ovat *pitkänsoikeita*, meidän aikuisten hautain näköisiä. Kaikki ovat *itään ja länteen*. Suurimmat, joissa on hyvä korkea kivijalka, ovat riippuneet eli levänneet pilarillansa, *istuvilla korkeilla kivillä, mitkä seisovat roukkion keskellä* ja joista keskikivistä muutamissa on nähty menevän ikäänkuin kiviseinä, *diagonalina jakaava kivironkkion kahteen osaan*. Nuo ovat

²⁹⁾ Kun Ganander tässä käyttää väärin ymmärrettävää sanaa *seinillä*, tahdon muistuttaa, että roukkion perustukseksi piiri aina näkyy ensin merkityn suuremmilla kivillä. Tuo „kivijalka“ on kuitenkin enimmästi niin vajonnut tai on maa roukkion ympärillä niin kasvanut, että kivijalka usein, vasta roukkion hajotettua perin pohjin, tulee näkyviin.

asumuksien näköisiä, joissa on löytty tarvekaluja, kekäleitä ja linnunluita j. n. e. ³⁰⁾. Niitä on noin 5 à 6 samalla mäellä kappale, noin kivenheitto tai paremmin, toisistansa. Noita kiviroukkioita tavataan, joko hyvin lähellä nykyisiä taloja likimainäisessä metsässä, kohta vainion takana, taikka kaukana metsissä, puolen, yhden tai kahden peninkulman päässä, tähän aikaan asuttomilla mailla. Merkittävää on että yhden peninkulman ja kolmen neljänneksen päässä ³¹⁾ Waasan kaupungista niitä ei tavata, mutta sitten ylempänä maassa, missä maa kohoo merenpinnan ylitse, aina Ilmajoen pitäjään saakka, metsässä Närpiön päin ja toisella puolen Wähässä Kyrössä. Kurikan kappelissa Ilmajoen pitäjää tavataan erittäin suuri ja avara maakumpu, jolla seisoo muutamia vanhoja mäntyjä, jotka tekevät paikan juhlalliseksi. Että se on ollut hautakumpu (*ättebacka*), on varsin varmaan siitäkin päätettävä, että paikkakunnan Suomalaiset vielä tänä päivänä sanovat sekä paikkaa että likellä olevata taloa *Ättäpääksi* ³²⁾. Minun tiedostani *ei ole tähän saakka yhtään rahaa löytty* noissa läjissä, mikä näyttää todistavan että niiden ikä on pidettävä niin

³⁰⁾ Minä en tunne omasta kokemuksestani missään roukkiossa tuolaista roukkion poikki menevää *kiviseindä*, mutta jos sellainen joissakuissa löytyneekin, jota en tahdo epäillä, niin on Ganander varmaan tehnyt väärän päätöksen, kun arvelee noita roukkioita asunnoiksi. Linnun- ja eläinten luita olen minä tavannut selvässä haudassa, kuten vasta saan näyttää. Tuo „pilari“ eli istuva korkea kivi roukkion keskellä, jolla hän sanoo roukkioin rippuvan, ei ole muuta kuin se varsinkin Wöyrillä hyvin tavallinen usein suuri kiviromu, jota kansa sen asemasta roukkion keskellä sanoo *silmäkiveksi*, minkä ympärille roukkio on läjätty. Tämä Gananderin kertomus antoi esim. Sjöborgille aivan väärän käsityksen Suomen roukkioista, kun arveli niiden kokonaan eriävän Ruotsalaisista. Vrt. *Sjöborg, Samlingar för Nordens Fornläskare III: 97.*

³¹⁾ Ymmärrettävä: $1\frac{3}{4}$ peninkulman päässä.

³²⁾ Tämä arvelu on minun luullakseni aivan perätöin, kuten vasta saan näyttää.

aikuisena, että rahat eivät vielä *meidän esi-isillämme* olleet yleisessä käytännössä“.

Me näemme tästä että Ganander piti noita roukkioita Suomalaisina ³³). Mitä löytöjen moninaisuuteen tulee, näemme että Ganander oli sekä edellisiä että jälkeisiä kaivajia onnellisempi, mutta me tunnemme nuo hänen löytönsä ainoastaan tuosta kertomuksesta. Ganander kuoli 1790 ja kalut katosivat kenties iäksi päiväksi tietämättömiin. Ruotsin valtio-museon luetteleissa niitä ei mainita, eikä, arvelaan, Kjöbenhavniisaakaan ³⁴).

Vuonna 1802 jätti Rykmentin Pastori Henrik Wegelius Suomen Talous-seuralla Kertomuksen Wähän Kyrön pitäjistä, joka v. 1804 seuralta palkittiin. Kertomuksesta löytyy Kirjallisuus-seuralla kopio, josta suomennamme aineesemme kuuluvan kappaleen:

Kerrottua luultavasti Aimeleusen kertomuksen mukaan Ison Kyrön kirkonarkistossa, että Hämeenkyröläiset muinaisina aikoina kalastivat Isossa ja Wähässä Kyrössä, mutta vähitellen muuttivat tänne asumaan ja toivat Kyrön nimen muassaan, että Ericus Olai tuosta syystä kutsui Birger Jaarlin maallenousu-paikkaa *Hämäläisten satamaksi*, samoin kuin Isokyröä ennen kutsuttiin *Kyröläisten Joensuiksi* (Kyröbominne), ja vihdoin mainittua Koivulahden, Wähän Kyrön ja Ison Kyrön saariston-näköisestä luonnosta, kuinka usein vielä heinäa tehdään missä 30 vuotta ennen kalastettiin —, jatkaa Wegelius näin:

„Merkittävää on myös että kaikki ne kivirauniot, jotka löytyvät näissä pitäjissä (Kyrössä, Laihialla ja Mustasaaressa), tavataan korkealähtäisillä paikoilla. Ne ovat ainoat jäännökset muinaisuudesta ja Ruotsalaisten soturien lepopaikkoja, joita täällä merisissi- ja ristiretkillä kuolema on saavuttanut, kamppauksissa maan

³³) Vertaa myös *Ganander, Myth. Fenn.* siv. 94.

³⁴) Tri Elingren sanoo kuitenkin jossain hukeneensa, että nuo muinaiskalut alussa tätä vuosisataa myötiin Englantiin. Ehkä tuo tieto vasta saadaan vahvistetuksi.

asujamia vastaan. Sellaisia tavataan täällä Wähässä Kyrössä, Tervajoen kylän maalla 19 vähän piirin sisällä, eivätkä myöskään muualla ole juuri harvassa. Ne ovat näöltänsä kun vähäiset ymmyrkäiset kukkulat, lajatyvät kivistä, jotka pohjalla ovat suurempia. Muutamat ovat 9 à 10 kyynärää poikkiimitaten ja 3 à 4 kyynärää korkeita, toiset vähempää, luultavasti kuolleen arvon ja varakkuuden mukaan. Niistä on vielä nykyisinä aikoina löytty hiitä, tukkaa, isompia ja vähempää kultasormuksia, vaski-, kupari- ja rauta-palasia, vieläpä eräästä kultanvärisestä sekamitalista, mikä palaset ovat kuuluneet joko sota-aseihin taikka ratsupukuum. Täällä kaivaessa löyttyjä Kreikan keisarien Zenon (+ 500) ja Phokaan (+ 610) kultarahoja on lähetetty Kuninkaall. Raha-kammioon. Ruotsalaiset ja Norjalaiset, jotka palvelivat Konstantinopelin hovissa, ovat epäilemättä tuoneet nuo rahat muassaan, sitten kun Sveitsiläisten tavalla ovat saaneet ikävän kotiin“.

Epätietoista on mihinkä nämäkin löydöt ovat joutuneet. Että ne eivät ole Gananderin löytämiä päättän siitä, että hän, vaikka tietäekin Wähän Kyrön roukkioista, sanoo kertovansa ainoastaan Laihialla löytyvistä²⁶⁾. Kun Ganander vihdoin arvelee että rahoja ei ole roukkioista löytty, voimme luultavasti päättää, että tuo rahalöytö oli Wegeliusen aikuinen, piankin hänen näkemänsä. Hän jättää mainitsematta oliko rahoja kaksi vai useampia. Ruotsin museossa ei löydöstä mitään tunneta, jos ei tietoa vasta ilmaannu Kanslia-toimikuntain pöytäkirjoista. Zeno hallitsi 474—491 ja Phokas 602—610. Rahat tulivat siis maahan jälkeen Phokaan aikoja. Wegelius ei suorastaan sano josko ne löyttiin roukkioista; kertomuksesta kuitenkin siltä näyttää.

Koska noin paha onni on seurannut muinaistutkintoa Etelä-Pohjaumaalla, niin on seuraava seikka hyvin ilahuttava. Yliopiston

²⁶⁾ Vrt. myös *Åbo Tidn.* 1783: 186. Laamanni Barck kertoi minulle, että myös tunnetulla Aessori Hast'illa Waasassa oli ollut muinaiskaluja koolla. Hast kuoli v. 1821.

kirjastossa säilytetään näet käsikirjoitettu vihko, 8 neljätaiteista lehteä, joista 6:lla nähdään osaksi erittäin arvokkaita muinaisjätteitä kuvattuna. Ne ovat Maamittari Carl Gustaf Holm'in tekemiä, luultavasti tämän vuosisadan kolmannella tai neljännellä kymmenellä. Kuu tämä vihko on ainoa säilynyt tieto noista muinaisjätteistä, niin julkaisemme tärkeimmät kuvat kirjan lopolla, suomentaen tähän kaikki selitykset kuvihin viittaamalla:

„Pohjanmaan muinaisjätteitä“.

„*Raunio* eli *hautakumpu*. Tuo kumpu tavataan maella Krus'in talon metsäsaareissa, $\frac{1}{4}$ penikulmaa Palvisen kylästä Wöyrin pitäjässä; on 100 kyynärää poikkimitaten ja 5 kyynärää korkea; ympäröity mustalla kuusimetsällä, syväneissä, jotka myöhempinä aikoina ovat kaivetut, kasvaa muutamia yksinäisiä koi-voja; koottu harmaista kivistä, enimmäkseen paremmin kuin miehen takkaisia, kuitenkin ovat kivet pienemmät eräissä pohjoseen pistävissä hännässä. Kesäkuun 2 p. 1816 tutki allekirjoittanut kummun *keskeltä* pohjaan saakka ja tuossa havaittiin se olevan karkeasta punaisesta hiedasta; paasiarkkuja ei löyty.

Carl Gust. Holm“.

„*Sotavasara* hienosta hietakivestä, löytyy Ilkan talossa Ilmajoen pitäjässä, luonnollisessa mitassa. 1 \otimes 9 luodin painava. Tuon ynnä kaikki seuraavat aseet on allekirjoittanut jättänyt Herra Tohtori *Æimeleus'*elle Waasassa“.

„*Keihäs* raudasta todellisessa mitassa. Löytyy hietakuopasta Kylänpään kylässä Laibian pitäjää. 15 luodin painoinen“. (Kuv. 39).

„*Kitvenkupura* raudasta, löytyy Kylänpään kylässä Laihian pitäjää“. (Kuv. 40).

„*Piikki* raudasta Kylänpään kylästä. 18 luodin painava. C. G. Holm“. (Kuv. 41).

„*Miekka* raudasta Kylänpään kylästä Laihian pitäjää. C. G. Holm“. (Kuv. 42).

Viimeksi mainituista esineistä on erittäin tuo rautainen celti

eli kirves, jota Holm arvelee „keihääksi“, merkillinen sekä ai-
neensa että ornamenttien puolesta. Arvosta vastaiselle tutkimuk-
selle on epäilemättä myös muotonsa puolesta tuo kuvattu „piikki“
eli nuoli. Mitä „kilvenkupuraan“ tulee, on valitettavasti takapuoli
jäänyt kuvaamatta. Varsin tervetullut on tieto että kaikki nuo
muinaiskalut tulivat kuulumaan T:ri Emelén kokoukseen.

T:ri C. Emelé Waasassa oli aikoinaan ahkerimpia muinais-
kalujen kerääjiä. Hänen sanotaan itse kaivattaneen Laihialla, mutta
osti myös sen ohessa talonpojilta löytöjä sekä Laihialla että Wä-
hässä Kyrössä. Hän tulikin sen kautta niin tunnetuksi, että muinais-
löytöjä hänelle usein kaupiteltiin. Kuitenkin oli eräs vanha mies
Wähässä Kyrössä tietävinänsä että kerääjiä useinkin oli muilla tur-
hanpäiväisillä rauta- ja vaskikaluilla petetty. Hänen kokoukses-
sansa näkyy kuitenkin, Holm'in jättämistä päättäen, löytyneen erit-
täin arvollisiakin kaluja. V. 1846 jätti hän myös Waasan luki-
oon, kuten kerrotaan ²⁶⁾, „celtiläisen vaajan“ (?), löytytty Hauta-
mäeltä likellä Pernolan kylää, Isonkyrön pitäjässä, 2 penikulmaa
kirkolta, ja varmaan ainoa, joka tähän saakka on tavattu Suo-
messä“. V. 1847 näki Warelius hänen kokoilemansa ja lausuu
niistä seuraavalla tavalla: „Toht. Emelé Waasassa omistaa muu-
tama paremmin säilyneitä pronssipalasia, löydetyt (kuten var-
maan kehutaan) Jätinroukkioin alta samassa Laihian pitäjässä,
jotka (kuten myös tekien löytämä) näkyvät olleen aseiden pislaina;
yhdeällä niistä on linnun haamu, toisessa on pilkkuja jostakusta
kiiluvasta aineesta. Mainitulla T:ri Emelé'llä on myös kaksi kivi-
kirvestä jaspis'esta (?), löydetyt Etelä-Pohjanmaalla, muodoltaan
vähän erillaisia Ruotsissa löytyttä, ynnä muutamia tasatakioja
samasta kivilajista“ ²⁷⁾. Tähän loppuvat meidän tietomme Eme-
lén kokouksesta *). Kerääjä kuoli ennen Waasan paloa ja mu-
inaiskalut katosivat kuulumattomiin. Vainajan poika Kamarikirjuri

²⁶⁾ *Wasa Tidning* 1847 n:o 26; *Odenwall, Program 1844—1846: 55.*

²⁷⁾ *Suomi 1847: 64.* — *) Vrt. edellisessä sivv. 8—10.

Aeimeleus Tukholmassa sanoo, saamani tiedon mukaan, muistelevansa että Kauppaneuvos Wolff huutokaupassa osti nuo kalut ja lahjoitti ne Waasan lukioon. Kuinka olikaan, on varsin luultavaa, että Waasan palo ne nieli.

Myöskin Hovioikeudenneuvos Asp'illa kehutaan olleen näillä tienoilla kerättyjä muinaiskaluja koolla, mutta niistä en minä ole mitään tietoa saanut. Jo Holmberg kuulusteli turhaan Emelén ja Asp'in kokoilemia ³⁷⁾.

Vihdoin kokoili aikoinaan noita muinaiskaluja Kirkkoherranapulainen Joh. Fr. Reinius, joka kaiveli Ison Kyrön jätinroukkioita esim. Tuomaanmäellä ja Lapinmäellä, mutta hänen kokoilemistansa tuskin on muuta tiedossa, kun että hän vuonna 1847 lahjoitti Waasan lukioon „1 hyvin säilyneen rinta- ja 1 samoin eheän selkähaarniskan raudasta ynnä 1 hillebardin, löydetyt kaivaessa Ison Kyrön pitäjässä, vieläpä kiven, jota kansan arvelun mukaan oli käytetty nuijana eli linkona n. k. nuijasodassa“ ³⁸⁾. Eräs hänen poikansa Isossa Kyrössä luuli muistavansa että ne vähät muinaiskalut, jotka isällänsä olivat olleet, huutokaupassa kuolemansa jälkeen joutuivat hajalle. T:ri Ignatius'en lauseen mukaan tavataan Reinius'en jälkeensä jääneissä papereissa muistutuksia Ison Kyrön muinaisjäänöksistä.

Paitsi tässä mainittuja lahjoja kokoontui Waasan lukioon ennen paloa useita muitakin muinaiskaluja, joista kuitenkin ei ole muuta tietoa, kun mitä yleinen lahjaluettelo antaa, sillä kaikki nuo kalut joutuivat tulen valtaan:

V. 1845 lahjoitti Kauppaneuvos Grönbergin leski paitsi muuta myös „muinaiskaluja“ ³⁹⁾.

V. 1846 antoi Hovioikeudenauskult. C. Hildén vanhan hyvin säilyneen suomalaisen joutsen nuolinensa ynnä kivikirveen ⁴⁰⁾.

³⁷⁾ H. J. Holmberg, *Finska Fornlemn. Hfors 1863: 5.* — ³⁸⁾ *Wasa Tidn. 1849 n:o 52; Odenwall, Program, 1847—9: 29.* — ³⁹⁾ *Odenwall, Program 1844—6: 55.* — ⁴⁰⁾ *L. c. 54; W. T. 1847 n:o 5.*

S. v. antoi Tri C. J. Estlander „useita rautakaluja, kuuluneita vanhaan sota-asuun, joka oli löytty kaivaessa Wöyrillä ⁴¹⁾.

S. v. ostettiin eri henkilöiltä Waasassa myös muutamia „muinaiskaluja ⁴²⁾.

V. 1847 lahjoitti „Majuri G. Grönhagen Ikaalisessa 3 hopeaja 4 kuparirahaa ynnä 2 pienempää kuparikalua, löyttyjä peltoa kaivaessa mainitun pitäjän kirkonkylässä“ ⁴³⁾.

V. 1848 antoi „Lukion Lehtori Maisteri T. T. Renvall joukon muinaiskaluja, joko Isossa Kyrössä löyttyjä taikka muuten Suomessa koottuja, esim. 4 kalpaa, pajonetti, rautainen keihäänterä, 2 kivikirvestä, vähäisen katholicen, kuvilla ja vuosiluvulla 1489 varustetun rukouskirjan messingistä (?), vaakakupin mainitusta mittallista, vuosiluvulla 1707 merkityn kaulauslaudan, ruutisarven vuosiluvulla 1720 y. m.“ ⁴⁴⁾.

V. 1852 lahjoitti „Nimismies K. J. Strømmer Mustasaaren pitäjän sinetin vuosiluvulla 1250“.

S. v. Maansihtööri Knorring muutaman ritaripukuun kuuluvan siiben saakka Maankansliassa säilytetyn rautakintaan ⁴⁵⁾.

Kaikki nämät ynnä muut Lukion museo-kokoilemat kadotettiin Waasan palossa 1852.

Muinaistieteellisellä matkallansa v. 1859 kulki vanha ja ahkera muinaistutkijamme Gottlund Pohjanmaalla ja katseli Wähässä Kyrössä noita muinoinisia hautoja. Hänen matkakertomuksestansa Yliopiston museossa lainaamme tähän kuuluvat sanat:

„Lokak. 11 p. Sain vankikulettajalta Tuomas Taitoselta Savilahden kylässä Wähän Kyrön pitäjässä vanhan *sotakirveen* (kuv. 43), 3 *keihäänterää* (kuv. 44—6) ynnä useita muita *muinaisjätteitä* (kuv. 47), jotka hän 1856 kaivaen oli löytänyt *Haavis-*

⁴¹⁾ L. c. n:o 42; *Program 1844—6: 54.* — ⁴²⁾ L. c. 58. — ⁴³⁾ W. T. 1847 n:o 42; *Odenswall, Progr. 1847—9: 28.* — ⁴⁴⁾ L. c. 52; *Ilmarinen 1849: n:o 51.* — ⁴⁵⁾ *Ilmarinen 1852 n:o 52.*

ton mässä ⁴⁶⁾. Torppari Matti Raukolan seurassa Tervajoen kylästä tutkistelin joukkoa *jätinroukkioita* sekä Aitto- että Höysölänmaella ynnä Karpin torpan ääressä. Roukkioit huomasin kahdessa suhteessa sangen omituisiksi; 1:ksi siinä, että olivat monta vertaa suuremmista kivistä, kun kaikkialla muualla olin nähnyt, mikä kuitenkin voi saada selityksensä paremmasta kivensaannista, mutta merkillisin kohta oli, että; 2:ksi, kaikilla — hautapaaden sijassa — läjän keskellä oli suuri — nähtävästi istuva — silmäkivi, 5 à 6 kyyn. pitkä, 3 à 5 kyyn. leveä ja 2 à 3 kyyn. korkea, läjästä kohoava —, vastaava n. k. *kuinkaan penkkiä*. Ainoastaan yksi oli päältä tasainen kun pöytä ja olisi voinut kelvata uhri-alttariksi ⁴⁷⁾; toiset ei. Hupaista olisi tutkia josko. noiden alla löytyy hautaa. Luultavalta kuitenkin näyttää, että ruumiit tai tubka-asiat pantiin noiden kivien juureen varjoon, joista eivät Skandinavian, eikä Sibirian muinaistutkijat näy mitään tuntevan. Raukolan ukko kertoi minulle, että hän, kuten hänen naapurinsa Jaakko Panula ja Isakki Lammi, oli seurannut Provasti J. Fellman'ia hänen vandalisilla retkillänsä ja auttaneet häntä ryöstäissä monella taholla pitäjässä löytyviä jätinroukkioita ⁴⁸⁾. Raukola oli myöskin Tri Emelén kehoituksesta silloin tällöin samoista roukkioista, jotka hän minulle näytti, bankkinut monta kupari- ja pronsi-koristusta, mitkä hän, vähäistä juomarahaa vastaan, oli jättänyt mainitulle Tohtorille Waasaan⁴.

⁴⁶⁾ Lehtori Gottlund on hyväntahtoisesti lainannut minulle nuo mainiskalut kuvattavaksi.

⁴⁷⁾ Epäilemättä sama roukkiosta paljastettu kivi, jonka äärestä Tervajoella käydessäni kultasormus löytyi.

⁴⁸⁾ Minun luullakseni on ukko antanut hra Gottlund'ille tässä väärät tiedot. Jaakko Panula ynnä muutkin kylässä kertoivat, että Provasti Fellman ei kaivanut, vaan ainoastaan mittailli *jätinroukkioita*. Ainoat mainiskalut, jotka hän Wähästä Kyröstä sai, olivat osa niistä, jotka kylän lapset olivat löytäneet yllämainitua tasaista kiveä paljastaessa ja ainoastaan ne olivat hänen tallessansa, minun käydessäni Lappajärvellä.

Vihdoin avasi Tri Ignatius suvella v. 1861 erään roukkion Lapväärtissä. Tuosta tutkimuksesta on hän antanut mahdollisuuden mukaan tarkan kertomuksen (Mehiläinen 1862: 154 ss.), jonka vuoksi se on varsin tärkeä määrätessä noiden bautojen yleistä luonnetta. Minä katson siis sopivaksi puhua siitä myöhemmin yhteydessä omien tutkintojeni kanssa.

Suomalaiset näillä seuduilla kutsuvat noita muinaisjäännöksiä *jätinroukkioiksi*. Ruotsalaiset käyttävät nimitystä *jätträjsor*.

Tulevaisuudelle tahdon tässä luetella kaikki ne hautakummut, joista olen kuullut puhuttavan taikka mitkä itse olen nähnyt.

Pari uutta virstaa Sidebyn kirkosta on satama nimeltä *Kilhamnen*, jonka suojana on soukka niemi. Tuolla niemellä on lepistössä vähälläinen roukkio melkein suurista kivistä koottu, mutta se tuskin voi olla pakanuuden ajoista, sillä niemi on matala ja roukkion päällä on ennen ollut kiuas eli uuni, jota arvellaan pakolaisten käyttäneen. Näkösällä satamasta on vähän matkan päässä täydessä pohjiosessa pieni luoto *Kyrkskäret*, jossa ennen sanotaan haudatun, vaikka sen kallioinen ja karinen luonto tuskin tekee hautaamisen mahdolliseksi. Luodon korkeimmalla kukkulalla pohjoisessa päässä on isollainen roukkio, jota kehutaan jättiläisten tekemäksi. Roukkio on yhteensä 15—16 kyyn. ristiin ja kolmatta kyynärää korkea, mutta jakaantuu oikeastaan kahteen osaan; vähempi kempu 1½ k. kork., jota ennen on vähin kaivettu, ja ympäri kummun käyvä ¾—1 kyyn. kork. muurikehä. Kehän ja kummun väli ei ole kivetöin, vaan hyvin sammaltunut. Kehän sisäpuolelta kasvaa vanha pihlaja. Kun roukkio oli ainoa likimaililla ja muuten omituinen, en tahtonut reveta sitä purkamaan, piirsin vaan kuvan paperille (kuv. 48). Tuota kumpua tarkoittaa luultavasti Warelius, kun kehuu saarella Sidebyssä löytyvän tavattoman suuren roukkion (Suomi 1848: 62). Luultavasti ei hän ole sitä itse nähnyt. Minäkin sain siitä ennakkolta sen tiedon, että tuskin 500:llä päivätyöllä saisin sen hajalle.

Lähes 8 uutta virstaa Sidebyn kirkolta itään päin ovat, Ömossa'an vievän tien varrella, *Heide* nimiset talot. Siitä poikkeee pohjoseen muutama kangasrinnettä kulkeva luhtatie, joka vie pappilan *Kanalid* nimiselle luhdalle. Kuljetuamme tuota tietä kolmatta uutta virstaa tulemme tiehaaraan, johon pystähdymme, sillä edessämme kohoaa tasasesta ihan kivettömästä kankaasta neljä kivikumpua, jotka seisovat rivissä etelästä pohjoseen harvassa männikössä. Ensimmäinen ja kolmas ovat melkein pieniä ja toisesta sanotaan ennen löydetyn pienellinen luu. Tätä roukkioriviä luulen Wareliusen tarkoittavan, kun sanoo $3\frac{1}{2}$ penikulmaa (vanhaa virstaa?) rannasta löytyvän rivin roukkioita, joista R. Alce-nius oli tutkinut yhtä ja löytänyt hiiliä (Suomi 1848: 62). Minä en luulisi niin kaukana tästä rannikosta löytyvän roukkioita. Toinen roukkio rivissä on tätä nykyä 18—20 kyynärää ristiin ja noin puoli kolmatta kyynärää korkea. Keskellä on vanha kaivanto, jonka pohjalla on lähes 4 kyynärää pitkä ja kortteli toista kyynärää leveä *kivi-arkku* pituudeltaan rivin ja kankaan suunnassa (kuv. 49). Arkun lähes $\frac{3}{4}$ kyynärän korkoiset laidat ovat tasasemmista kivistä pystytetyt liikuttamattomalle hietakankaalle. Kaksi paatta laidassa ovat nähtävästi yhdestä halaistut. Arkun pohjassa turhaan etsittiin hiiliä tai luukipeniä. Tuo kaivanto ei ole tehty miesmuistoon, josta syystä Ruotsalaiset näitä roukkioita tuntevat paraiten nimellä *stenringar* (kivikehät). Ainoastaan neljäs tai pohjoisin roukkio on melkein eheä, vaikka kyllä siinäkin keskellä on vähäinen alanae. Se on melkein saman kokoinen kun rivin toinen roukkio. Tuon roukkion tutkimiseen en voinut, poutapäivä kun oli, kiireen heinä-ajan vuoksi saada miehiä. Viides pieni roukkio, jota emme ⁴⁹⁾ tulleet näkemään, kuuluu olevan tienhaa-

⁴⁹⁾ Sideby'stä aina Waasaan saakka seurasi minua usein vaivaloisilla matkoillani ylioppilas *Georg Jurvelius* omalla kustannuksellaan, jota meidän maassamme kyllä harvoin tavattavaa historiallista mielihartautta en voi kylläksi kehua. Hänen moninaisesta avustansa matkalla kiitän häntä ystävällisesti.

rasta vähä etelään päin oikealla tai länsi puolella tietä. Lahdettyämme Heide'stä kuulimme myös eräällä mäellä Heide'stä etelään käsin löytyvän jätinroukkioita, kuitenkin nekin kehällä elikkä keskeltä kaivettuja.

Niukka uusi virsta *Ömossa'n* kylästä etelään päin kohoaa oikealla puolella Poriin vievää rantatietä matala kallio, jolla noin 50 askelta tiestä on lähes 20 kynn. pitkä idästä länteen ja 3—4 kynn. leveä kivipanos, jota arvellaan „jättiläisten tekemäksi“. Panos on tuskin kivikerrosta korkeampi. Jos siitä mennään 75 askelta etelää kohden, niin kohtaa toinen kivipanos, joka alkaa noin 30 askelta tiestä, menee siitä 30 kynn. suoraan länttä kohden, tekee siinä polven ja menee, missä selvästi, missä epäselvästi pantuna, 115 kynnärrää etelään, jossa vetinen rämäkkö vastaa. Panos on selvin noin 10 kynn. kummallekin taholle polvesta, 2—3 kivikerrosta korkea ja 4 kynn. leveä. Seutu on raaka-metsäistä alankomaata, eikä mitkään merkit puolusta mahdollisuutta, että panos olisi maanviljelyksen aikakautena kivi-aitauksesta syntynyt.

Tästä on *Träskvik* ensimmäinen kestikiivari Lapväärtiin päin. Tuosta kolmatta uutta virstaa itään käsin on vuori *Holmossa-*nimisen nevan ääressä. Vuori on siitä saanut nimityksensä *Holmossberget*. Se on korkein eteläisellä syrjällänsä ja laskee jyrkällä rinteellä nevaan, joka luultavasti muinoin on järvenä heilunut vuoren juurella. Liki tuota rinnettä seisoo kolme jätinroukkiota rivissä idästä länteen lähellä toistansa. Niistä on keskimäinen suurin, neljättä kynn. korkea ja ylipäänsä 14 kynn. risiin, paitsi luoteesta kaakkohon, jossa tekee 20 kynn. Kaakkohon näet pistää kummusta ikäänkuin liite, jossa ehkä on ollut pienempi hauta. Sekä emäkumpua että tuota liitettä on keskeltä kaivettu hyvin jyrkkään luultavasti pohjaan asti. Tasaisemmista kivistä ja suurimmista paasista kumpaisenkin kaivannon pohjalla voisi ehkä arvata että niissä on ollut kiviarkut. Kenties olisi

kummun tutkimisesta vielä tieteelle apua. Itäisin roukkio on tuota hiukan vähempi, läntisin pienempiä jätinroukkioita. Myös näitä kahta on miesmuistoon kaivettu. Viimeisen turhan ja hyödyttämättömän kaivajan-vaivan on Kirkkoherran-apulainen Sternberg nähnyt.

Ennenkun jätämme Sidebyn muinaisjätteet, poikkeemme pikimmältään Skaftungin rantakylään, jossa meille keuhuttiin että luotojen *Vestra* ja *Östra Kumlen* koillisilla kulmilla pitäisi löytymän jätinroukkioita. Tieto on kuitenkin epäiltävä. Ne ovat piankin muita merkkiä. Myrsky esti meidät niitä näkemästä. Tärkeämpi on tieto, että uusi virsta länteen päin vanhasta rantatiestä, joka vie Skaftungista Härkämeren kylään, on kangas nimeltä *Mur-åsen*, jonka rinteellä pitäisi oleman ainakin 3 pientä kumpua, joista kangas on perinnyt nimensä.

Kun Isojoelta tullaan Lapväärtiin, niin on Dagsmark ensimmäinen ruotsalainen kylä. Kylän kaakkoisella puolella on kangas nimeltä *Dragåsen*, läntisellä toinen nim. *Nya-åsen*. Molemmilla kankailla sanotaan olevan jätinroukkioita. Kaikissa on kaivettu, vaikka ei perin pohjin. Yksi on nykyään ajettu sillanarkkuun. Toisesta sanotaan Maamittari Helanderin löytäneen luun. Klemes nimisen talon ääressä kuuluu olevan kivitetty kuoppa, noin 3 sylvää ristiin, jota myös päätellään jättiläisten työn-alaksi.

Lapväärtin kirkosta itään tai Pyhävuorelle (Bötomberget) päin sanotaan olevan joitakuita jätinroukkioita, niin myös Perinkylästä pari Venäjänvirstaa idemmäksi ainakin yksi kumpu. En kuitenkaan sattunut saamaan saattajaa niille. 13:sta jätinroukkiosta, jotka T:ri Ignatius tapasi 3—4 vanhaa virstaa pohjoseen Lapväärtin kirkosta Biörs'in talon metsässä, viittaamme lukiata T:rin kirjoitukseen *Muutamia sanoja Suomessa löytyvistä kivekkummuista* aikakauskirjassa Mehiläinen v. 1862, n:o 7, sivv. 154—9, jossa myös löydämme kaksi kuvausta ja huolellisen kertomuksen muutamasta perin pohjin tutkitusta pitkänsoikeasta kummusta.

Merkillisimpiä ja hämäriimpiä muinaismuistoja Etelä-Pohjanmaalla on muutama „jättiläisten tekemä“ kivipanos 5 uutta virstaa itään Tiukan kylästä, muutamalla kankaalla nimeltä *Kuläsen*. Se on kankaan itäisessä rinnassa, matalan vuoren ääressä. Siinä nähdään useita kumpuja ja jatoja, joiden järjestyksestä liitämme kirjan loppuun kuvan (kuv. 50). Sekä jadat että kummut ovat ylipäänsä pantu noin hevoisen tai ihmisen pään kokoisista kivistä, paitsi pari kumpua, joissa päällimmäiset kivet eivät ole kuin nyrkin kokoisia. Kivipanoksella tuskin luulisi olleen käytännöllistä merkitystä, sillä panos näyttää enimmäksi osaksi eheältä, eikä kuitenkaan ole muutamaa kivikerrosta korkeampi. Mutta mikä merkitys sillä on ollut? Kumpu, 10 kyyn. ristiin ja kolmatta kyyn. korkea, hajoitettiin, mutta se ei sisältänyt nähtävästi mitään. Se oli lajattu suurille kiville, joita emme rautakangitta voineet liikuttaa. Luultavasti olivat kivet istuvia. Siitä tutkimisesta ei siis ollut mitään hyötyä ja valitettavasti jäi kumpu vastaiseksi hajalle, kun päivän lasku esti meitä sitä jälleen laajaanasta. Perustus-kivien liikuttamisesta kuitenkin seuraisi jokin vakuutus.

Kun Ristiinasta matkustetaan Pyhalahteen (Pielaks) päin, niin jää likellä 4:tä virstan-tolppaa oikealle puolelle tietä aita. Jos aitaa seuraa noin 50 askelta, niin tavataan aidan jatkona kappale kivi-aitaa, jota pohjoispuolelta kohtaa kivipanos, kaksinkertainen muurikehä, muodoltaan hevoisen kengän näköinen. Se on ehkä ennen ollut täydellä kehällä, mutta nyt sen katkaisee kiviaita, jonka kivet nähtävästi ovat otetut panoksesta. Näöltään se muistuttaa muutamasta yksinkertaisesta kivipanoksesta Lapuan ja Kauhavan välisen tien varrella Ristijärven rannalla, jota luullakseni on aiottu tervahaudan perustukseksi, mutta tämän kaksinkertaisuus ynnä muu rakennus ei puolusta sitä arvelua. Minun täytyy siis vastaiseksi arvella sitä pakanuuden aikuiseksi.

Närviössä ovat pakanuuden muistot harvat (vrt. siv. 80). Rangsbystä kolmatta uutta virstaa itään eli Öfvermark'iin päin on neva ni-

meltä Starrmossan. Nevan pohjoisessa päässä on pari mäkeä nimeltä *Jetthögdan*, joilla sanotaan olevan kummallakin vähälläinen jätinroukkio — arveltiin noin pari sylvää ristiin; kolmas ja neljäs roukkio on nevan eteläisessä päässä likellä Starrträsk nimistä järveä. Nevan ääressä on myös vuori nimeltä *Komposberget*, johon kuuluu olevan nuoli piirrettynä suunnassa etelästä pohjoseen ja sen poikki ristiviiva idästä länteen. Likellä noita viivoja on jatulintarha pantuna, Luodolla Grytskär kuuluu olevan sekä jätinroukkio että jatulintarha. Kaikissa tässä mainituissa roukkioissa on keskellä alanne.

Korsnäs'issä ei puhuta roukkioista. Ainoastaan jatulintarha kuuluu olevan kankaalla *Orrmoen*, noin kolmatta uutta virstaa kirkosta länteen. Suomalaisista paikkain nimistä mainittakoon Hinderjärvi. Jos Pirttikylästä matkustetaan Petolahdelle, niin tullaan Suoluoman (Björndal l. Riback) taloon. Siitä pari uutta virstaa etelään käsin on mäki, joka roukkioista on saanut nimen *Storstenröjsbackan*. Mäellä on 7—8 isompaa tai pienempää roukkiota. Eräässä niistä on löytty *kivi-arkku*, jossa oli murusia poltettua luuta. Suurimmat roukkioista ovat noin 20 kyyn. ristiin. Likellä mainittua mäkeä on toinen nimeltä *Småstenröjsbackan*, jolla kuuluu olevan 5 jätinroukkiota, mutta pienimmistä ja samankokoisista kivistä läjättyjä kun edellisellä mäellä⁵⁰⁾. Likellä näitä on suuri neva nimeltä Raine, joka luultavasti ennen on ollut järvenä (Riträsk). Jossain likimailla, en tiedä varmaan josko Raineen rannassa, kuten arvaan, sanotaan, muutaman Pirttikylästä poismuuttaneen miehen tarinan mukaan, kuusi vuotta sitten vielä olleen rautarengas kallioon kiinnitettyä. Ehkä se on samanaikainen kuin roukkiotkin. Jos ajetaan edelleen, niin menee tie lännempänä nevaa avaran kankaan yli, joka tunnetaan nimellä *Hömossockan*. Tuolla kankaalla on lukemattomia kivipanoksia tai läjää, matalia, noin pari kolme kiviker-

⁵⁰⁾ Vrt. *Suomi*, 1858: 138.

rosta, kukin noin 8 kynn. ristiinsä tai pikemmin kanttiinsa, sillä usein näyttää kuin olisivat olleet neliskulmaisia. Niitä on hajalla pian yli koko kankaan, vieläpä itä-puolellakin Snoluomaa, mäellä Storbackan. Jos eivät olisi niin yhdenkokoisia, eikä laadultaan järjestettyjä, niin olisi kenties saattajamme arvelussa perää, että 7-vuotisen sodan I. Ison Vihan aikana (jolloin Wenäläinen oli 7 vuotta maassa) pakolaiset ehkä ovat viljelleet nauriita ja koonneet kivet läjihin. Noin $2\frac{1}{2}$ uutta virstaa Nybyn kylästä on noin 50 ask. eteläisellä puolella tietä, erään vetisen alanteen ääressä, vähäinen maakumpu, jossa muutama kaivanto näyttää ikään kuin nauriin-kuopansuulta. Pahaksi onneksi on kangas, joka kymmenkunta vuotta sitten kasvoi vankkaa metsää, nykyään useammat kerrat nähnyt valkean vihan, joka on tehnyt nuo kummalliset merkit vielä epäselvemmäksi.

Johannisdalin kestikiivarista $1\frac{1}{2}$ uutta virstaa itä-koilliseen tavataan jätinroukkioita kolme. Pohjoisin on noin 15 kynn. ristiinsä, $2\frac{1}{2}$ korkea, keskeltä kaivettu. Siitä on etelään päin toinen 18—22 k. ristiinsä, $3\frac{1}{2}$ korkea; keskellä olevassa kaivannossa nähdään kiviarkku, jonka suunta on idästä länteen (Sidebyssä nähty oli pohjasta etelään). Tämä ei kuitenkaan ole niin muodokas kun Sidebyssä tavattu arkku. Itäisessä päässä on tämä 1 kynn. leveä, läntisessä vaan 2 korttelia. Seinäkivet ovat jokseenkin tasaisia hautaan päin, varsinkin molemmissa päissä. $2\frac{1}{2}$ kynnärän levyinen ja noin $\frac{1}{2}$ paksu paasi on nähtävästi maannut arkun peitteenä ja luultavasti toinen pienempikin. Arkku on 3 kynn. 3 kortt. pitkä. Tästä roukkiosta yhä etelämpänä on kolmas pienempi, noin 10 kynn. ristiinsä ja lähes 2 korkea.

Kaikista ruotsalaisista rantapitäjistä säilyttävät kenties Maalahti ja Wöyri enimmäkseen muistomerkit jättiläiskansasta. Pari uutta virstaa etelään käsin Maalahden kirkosta on *Böräng*-nimisen luhdan syrjässä metsä *Börskogen*, jossa *Forsbackan* mäellä luimme 9 roukkiota, jotka eivät kuitenkaan kaikki liene jätinroukkioita. Ne ovat vähän

piirin sisällä kaikki, suurin 26—28 kynn. ristiin, $1\frac{1}{2}$ korkea, muutama toinen 22 kynn. pitkä, 6 leveä ja puoli tai puoli toista korkea. Ne ovat kaikki matalia. Valkea on raivonut pitkin makeä ja tekee päätökset epävakaisiksi. Tuskin uusi virsta luoteesen päin on toinen maki, jolla v. 1864 näin kolme roukkiota. Pienin ja pohjoisin niistä, noin 10 kynn. ristiin, hajotettiin silloin, vaan tdrhaan etsittiin jotain mainittavaa. Siitä kappale lounaasen oli toinen, noin 30 kynn. ristiin, vaan tuskin kahta korkea. Siinä oli ainakin yksi toista kynnärää avara kolo näkyvässä. Vielä edempänä oli muutaman polun vieressä kolmas, joka ennen oli hajotettu. Se oli läjätty paasikalliolle.

Äsken mainitun luhdan läpi juoksee luoma nimeltä *Lilla* tai *Långmarkså*. Se tulee järvestä *Storsjön*, joka myöhempiä aikoina on kuivattu melkein kokonaan. Tuon järven tienoilla tavataan useammassa paikassa jätinroukkiota. Länsipuolella hajotettiin v. 1864 yksi *Susimäellä* (*Susibackan*). Se oli 15 kynn. ristiin, 2 korkea ja keskellä alanne. En siitäkään silloin keksinyt mitään. Pohjosempana on *Holsterbackan*, jolla mäellä mainittuna vuonna näin kolme isollaista roukkiota. Jos taasen lähdetään mainitulta järveltä ja seurataan äsken mainittua luomaa pohjoseen päin, niin on vielä järven näkyvässä itäpuolella luomaa pelto. Eteläpuolella tuota peltoa kasvaa muutamasta roukkiosta suuri koivu. Roukkio on 22 kynn. ristiin ja 2 kork. Siitä 120 ask. pohjaseen on kaksi, toinen 16 k. ristiin, puoli kolmatta korkea; toinen 20 k. ristiin ja puoli korkea. Niistä 130 ask. pohjaseen on neljäs: 27 kynn. avara ja saman korkuinen kuin edellä mainitut. Se on osaksi muodostettu peruna-kuopaksi. Tuosta 110 ask. edelleen on viides: 26 kynn. ristiin, $2\frac{3}{4}$ korkea. 27 ask. siitä pohjoseen on kuudes: 25 kynn. ristiin, $2\frac{1}{2}$ korkea ja vihdoin 35 ask. siitä seitsemäs ja viimeinen, joka on 18—20 k. ristiin ja 2 korkea. Tästä noin 400 ask. luoteesen (ja 250 askelta itään päin erästä uudesta sillasta luoman yli, siinä missä

Långmarkin luhta loppuu) on 80 kyyn. pitkä ja 6 kyyn. leveä kivipanos rämäkän syrjässä. Se on tuskin maanpintaa korkeampi, käy aivan suoraan idästä länteen; näyttäisi ikäänkuin siihen olisi kerran mailmassa aiottu tietä kivittää, jos ei suuri kivi yhdessä paikassa katkaisisi panosta. Se on ehkä mahdollista että meri kerran/ on peittänyt matalat luhdet kummallakin puolella usein mainittua luomaa aina järveen saakka. Siten olisivat kaikki tässä mainitut roukkioit olleet pitkän soikean lahden rannassa. Tuolla jätämme eteläpuolen Maalahden jokea.

Sulvan puolelta on ennen pistänyt kaksi pitkää lahtea etelään tai Maalahteen päin. Lantisempi niistä on vielä vetinen avara luhta nimeltä *Söderfjärd*, jonka kaakkoisella syrjällä olevassa kalliossa on nyky-aikoihin saakka näytetty kallioon kiinnitetty rautarengas. Itäisempi ja edellistä pidempi lahti on nähtävästi mennyt Itä- ja Länsi-Sulvan kylien välitse. Lahden perukka on ollut nykyinen *Kalasaaren (Kalasas)* luhta, joka on kylä likellä Maalahden Ylikylää. Luhdan länsipuolella on metsä, tunnettu nimellä *Kalasbrännon*, johon on noin 5 uusi virstaa kirkolta. Metsän rinteellä luhtaa vastaan on noin 50—60 askeleen päässä toisistansa kolme roukkiota. Kaksi itäisempää ovat 19—21 kyyn. ristiinsä, toinen 1, toinen $1\frac{1}{2}$ k. korkea. Lantisin on alankomaalla, 15 kyynärän avara, mutta niin matala ja sammaltunut, että tuskin on puolta kyynärää korkea. Ensimmäinen mainituista on toista ennen kaivettu ja sanotaan luu löydetyksi. Kun entistä kaivantoa nyt jatkettiin, niin tavattiin suurellainen, päältä tasainen, mutta vähä kourulla oleva kivi, jota kummastellen katsottiin, eikö se olisi voinut olla jonakuna uhrikivenä. Luhdasta etelään päin on kylän osuus nimeltä *Vias-gränd*. Tuosta puoli uutta virstaa takaisin tai pohjoseen päin on vähäinen mäki *Langnäsodöbackan*, jolla on suuri, osaksi mullistettu kumpu 25—30 kyyn. ristiin, $1\frac{1}{2}$ —2 kyyn. korkea. Uusi virsta etelään käsin on eräässä ha'assa uuden pellon syrjässä toinen roukkio, 27 kyyn. ristiin ja kaksi

kyyn. korkea, mistä 12 vuotta sitten kaivaessa oli löydetty luusoraa. Noin toista uutta virstaa *Pakosalon* (? *Paksal*) taloista pohjoseen on mäki *Junkasbrännon*, jonka eteläisellä osalla on 3 samankokoista roukkiota, 24 kyyn. ristiin ja puoli toista korkeita. Mäen pohjoisella osalla on neljäs, noin 25 kyyn. ristiin ja 2 kyyn. korkea. Noin 35 vuotta sitten löysivät siitä lapset kaivaessa korttelin pituisen rautapiikin. Roukkiosta on sittemmin paljo kiviä ajettu muutaman riihen rakennukseen. Vielä pohjoisempana on mäki *Langis-skogen*, jolla myös keuhataan olevan roukkioita. Samoin sanotaan Peltomäellä (*Peltobackan*) ylempänä *Lågas* nimisiä taloja olevan roukkioita. Muutamaan myllynpatoon tuolla puolen Paksal-kylää on myöskin joku roukkio ajettu.

Jo pari sataa vuotta sitten kehuttiin Riimalan metsässä Sulvan pitäjää olevan roukkioita. Turhaan kysyimme me noita Riimalassa. Ainoastaan kaakkoispuolella vuorta *Nysvedsberget*, toista uutta virstaa etelään päin Riimalasta, sanottiin yksi raunio olevan, arvelun mukaan noin 3 syltää ristiin ja toista kyyn. korkea. Laihialla puhuttiin että Sulvan ja Laihian rajamailla pitäisi jäätinroukkioita oleman. Niitä ehkä tarkoittavat nuo muinoin mainitut Riimalan roukkiot. Noin pari virstaa Sulvan kirkolta itään päin sanotaan olevan lampi, jonka rannassa olevaan vuoreen rautarengas on ollut kiinnitettynä. Paikan nimen olen unohtanut.

Kun Maalahdelta matkustetaan Sarvijokeen päin Jurvan pitäjää, niin tullaan noin puolivälillä postitieltä mainittuun kylään, muutamille Maalahtilaisten (*Ström*, *Smulter* ja *Gästgifvars* nimisten talojen) karja-asumuksille. Tuolla kohdalla sanotaan metsistä kummallakin puolen tietä olevan vähällaisia roukkioita. Eräs pohjoispuolella tietä, jonka näin, oli 11 kyyn. ristiin, puoli toista korkea ja keskeltä kaivettu. Tuosta uusi virsta Sarvijoenle päin on tien etelävarrella suuri roukkio, jonka silmäkivenä on suuri haljennut kivi. Roukkio on 27 kyyn. ristiin ja puoli kolmatta korkea. Sitä on Sarvijoenle miesmuistoon oltu kaivamassa, mutta

saarten-etsijät pakenivat „kun rupesi parkuminen metsästä kuulu-
maan“. Silmäkiven juuressa lounaisella puolella on syvä ja ah-
das luola, jonka seinät näyttävät palaneilta. Noin uusi virata
kaakkohon tästä on Märkänevan syrjässä toinen vähempi, jota
nykysin sanotaan kaivetun. Eräällä Peuranevan saarella kuuluu
olevan kolmas, suurellainen ja eheä.

Jos kuljemme Sarvijoelta noin 4 uutta virstaa Laihialle päin
viime nälkävuosina tehtyä tietä, niin on uusi virsta länsipuolella
tietä suuri jätinroukkio, jonka vertoja Etelä-Pohjanmaalla tietysti
vetää ainoastaan yksi Vähässä Kyrössä, josta vasta saamme pu-
hua. Se on piiriltänsä 100 kynn., siis 31 tai 32 kynn. ristiin
ja $4\frac{1}{2}$ kynn. korkea. Se on epäilemättä ollut sitäki korkeampi,
sillä sen keskellä on syvä, noin 5 sylvää pitkä kaivanto, kenties
Ganander'in työtä. Kansa ei tiedä, että se koskaan olisi toisen
muotoinen ollut. Kaivannon vanhuutta todistavat kaksi siihen
kasvanutta raitaa, joista toinen on kuivanut ja puoli toista kort-
telia ristiin. Sammaltuneen kaivannon pohjalla nähdään ainakin
kolme suurta laakakiveä, jotka kenties ovat kuuluneet kivi-ark-
kuun. Kivet tuossa roukkiossa ovat ylipäänsä hevoisen pään ko-
koisia. Roukkio on n. k. *Roukkiokankaan* syrjässä. Tästä noin
600 askelta pohjoseen on kalliolla vähäinen roukkio, 14 kynn.
ristiin ja kynnärän korkuinen. Kankaan luoteisella puolella on
neva, jonka tuolla puolen vastaa Laihian kirkkometsä, missä myös
sanotaan olevan pieniä roukkioita. Kahdessa paikassa liki Sarvi-
jokea, esim. Tukelan luhdan syrjässä, näytetään muutamia pie-
niä tuskin sylvenpituisia syvänteitä maassa, joista emme tätä ny-
kyä voi mitään sanoa, kun maa, niitä kaivaessa, näyttää liikutta-
mattomalta. Muistutamme vaan että ne näöltään ovat melkein
samankaltaiset, vaikka paljoa vähemmät ja epäselvemmät, kun nuo
Lappalais-„haudat“, joita Inan kylän seuduilla Evijärvellä tava-
taan muutamia; mutta niiden hautojen merkityksestä en myös-
kään vielä ole tullut selville.

Itse Jurvanjärven⁵¹⁾ ympäristöllä ei ole ainakaan meidän aikoihin säilynyt erinomaisia jättiläismuistoja. Sanotaan vaan Niemessä olleen seudun ensimmäisen asukkaan asumus. Tuo hoetaan olleen jättiläinen ja hänen hautansa „Vähällä luodolla“ Jurvan järvestä. Haudasta ei kuitenkaan enää näytetä mitään merkkiä. Järvenpään kylän ääressä pitäisi oleman roukkio ja siitä 7 uutta virstaa etelään päin metsässä toinen, „johon ei ole satuttu“. Tainusjärven puolella kuuluu olevan „Äijän pelto“, joka ei kuitenkaan kertomuksen mukaan ole muuta kun samallaista kivikköä, kun esim. Karijoella ja Teuvalla vasta näemme.

Jos nyt käännyimme roukkioistaan mainion Laihian puolelle, niin saamme seuraavat tiedot. Noin 12 uutta virstaa Laihian Kylänpäästä Jurvalle päin poikkeaa hietakankaalla maantietä itään päin vähäinen torpille vievä tie. Torppien likellä sanotaan olevan pieniä roukkioita, joita lapset usein ovat turhaan kaivaneet. Puoli kolmatta virstaa ennenkuin tullaan Kylänpäähän pitäisi jo kummallakin puolen maantietä oleman suuria roukkioita ynnä Untamo- eli Järvinevan ääressä, virsta Kylänpäästä. Ensimmäinen kylä Kylänpäästä kirkolle päin on Keskikylä. Siitä kolmatta uutta virstaa etelään päin on *Murhaaston kangas*, jolla muutaman kärrytien varrella näytetään 2 roukkiota, noin 100 askelta toisistansa. Kaakkoisempi on jokseenkin eheä, 17 à 18 kynn. ristiin, $2\frac{3}{4}$ korkea, luoteisempi, joka on pahasti kaivettu, 18 kynn. ristiin, $2\frac{1}{2}$ korkea.

Keskikylästä 5 uutta virstaa ja Isosta Kylästä 8 u. virstaa lounaasen on Sarvijoien tien varrella *Peltomaa* niminen laakso, minkä jatkona länteen päin on salmentapainen Monnansuolle vievä pitkälantä Soukanneva; Monnansuon jatkona länteen päin on avara

⁵¹⁾ Sivumennen mainitsemme maanmiehille esimerkiksi, että tuota muinoin erinomattain kalakasta järveä on meidän aikoina pahasti kuivattu. Ensin saatiin aika lailla heiniä, mutta nyt katkerasti valitetaan, että heiniäkään ei enää kasva, kaloja ei saada ja hallan-arkuus yhä karttuu.

Isoonkorventuhta. Tuonnempaa johtoa en tunne. Epäilemättä on tuo alanko kerran mailmassa ollut järvenä, jonka rannoille sekä mäki- että vuoririnteille „jättiläiset“ pystyttivät ikuiset muistopatsaansa. Peltomaan laakson pohjoisella syrjällä vetäytyy pitkä-läntä kangas, jonka eteläisellä, laakson puoluisella rinteellä taapaamme jokseenkin perätysten 10 roukkiota, joista Warelius näki vaan 8, sillä kaksi on vähän erillään pää-rivistä. Peltomaan keski-mäisten torppien kohdalla on läntisin, 20 kyyn. ristiin, $2\frac{3}{4}$ k. korkea. Sitä oli nykyisin kaivettu keskeltä ja löyty „luupala“. Siitä noin 60 ask. itäänpäin on toinen, 14 à 15 kyyn. ristiin, $2\frac{3}{4}$ k. k., 18 ask. idempänä on kolmas, 18 kyyn. ristiin, 2 à 3 kyyn. korkea; mutta viimemainittujen välillä, muutama askel riviä pohjempana on kivijata eli kivipanos, 16 kyyn. pitkä län-nestä itään, 6 kyyn. leveä ja noin kyynärrä korkea. Kun en vähällä koettelemuksellani tahtonut ruveta erinomaisempia mui-naisjätteitä tutkimaan, en voi sen merkityksestä mitään sanoa. Samassa rivissä kuin jata, 10 ask. pohjoseen askenmainitusta kolmannesta roukkiosta on neljäs, Wareliusen v. 1846 hajottama „jätinroukkio“, joka nähtävästi on ollut pienellinen, sillä nyky-jäänkin on se ääreltään ainoastaan 18 kyyn. ristiin. Se on jä-tetty kehälle, jonka keskellä on suurellainen istuva kivi. Kiven ympäryys on mullalla ja nähtävästi tarkkaan katsottu. Perustus-kivet roukkion ääriellä eivät näy olleen käsissä, sillä niiden koh-dalle ovat kivet keskeltä ladotut. Me voimme ehkä vasta siitä arvata miksi Warelius, kuten kertoo, ei tavannut luita, hiiliä, eikä tubkaa. Kivet vaan pohjalla olivat palaneita. Ainoa löytönsä oli melkeen läpiruostunut pronssipala, jota hän arvelee jonkun tarve-kalun pislaksi, mutta kansan tarina kehuu „tuliraudan näköiseksi kaluksi“. Tuon roukkion ääreen sattuu pohjoispuolella viides roukkio, 17 kyyn. ristiin ja $2\frac{3}{4}$ kyyn. korkea. Myös sitä on nähtävästi muinoisina aikoina kaivettu ja pari puuta kasvaa kes-kellä olevassa alangossa. Tämän äärtä taasen koskee itäpuolella

kuudes roukkio, 21 kyyn. ristiin ja *viidettä kyynärää korkea*. Sen korkuista en sittemmin ole tävannut Etelä-Pohjanmaalla, mutta kuitenkin oli senkin keskellä vähäinen kolmatta kyyn. pitkä ja noin puoli kyyn. syvä alanko, aarteenkaivajan jälkenä. Tuon roukkion sisällyksestä ynnä siinä tavatusta tornilatomasta saan vasta puhua. Roukkio hajotettiin, sisällys tutkittiin, jonka tehtyä *kumpu koottiin jälleen*; mitallia ei siitä löytty. Roukkion itäpuolella seisoo suuri kivi, johon kumppanini hakkasi nimemme tutkijoille varoitukseksi — vuosiluku 1869 jäi panematta. 60 askelta pohjoseen tuosta roukkiosta on seitsemäs ja kahdeksas, kaksi äärillään toisiinsa koskevata roukkioa, kumpanenkin ainoastaan 8 kyyn. ristiin, $1\frac{1}{2}$ korkeita. Niistä parikymmentä ask. koilliseen on *yhdeksäs*, 12 kyyn. ristiin, puoli toista korkea ja näöltänsä eheä. Tämä myös hajotettiin, tutkittiin ja *koottiin jälleen*, työmiesten suureksi ihmeeksi. Länsipuolella, noin 5 ask. roukkiosta olevaan kiveen hakattiin nimimerkit *J. R. A., G. J.* ynnä vuosiluku 1869. Ainoa mitallilöytö siitä oli melkein läpi-ruostunut pronssipala. Näistä roukkioista noin 600 ask. itään päin on raäkikumulla kymmenes ja viimeinen roukkio, 15 kyyn. ristiin ja 3 kyyn. korkea.

Lähdetään Peltomaasta Soukannevalle käsin, joka, kuten mainitsimme, soukkana 100 askeleen levyisenä salmena yhdistää Peltomaan laakson ja Monnansuon-nevan. Soukannevan syrjillä ko-
hoavat akkijyrkät kalliot, joiden ylimäisillä rinteillä tavataan useita pitkälantaisia jätinroukkioita, joista paimenet tai muut lapset ehtimiseen vierittivät kiviä nevaan. Jos Peltomaasta tullen kuljemme *etelänpuoleista* kallion-rinnettä, niin tullaan, toista uutta virstaa käytyä, pitkälle roukkiolle, joka on noin 34 kyyn. pituudeltaan, 12 kyyn. leveä ja $1\frac{1}{4}$ korkea. Siitä noin 40 ask. edelleen on toinen ja kolmas roukkio, jotka äärillään koskevat toisiinsa, itäisempi on 8 kyyn. ristiin, $1\frac{1}{4}$ korkea, läntisempi 11 kyyn. ristiin, $1\frac{3}{4}$ kyyn. korkea. Molempia on kaivettu. 50 ask.

yhä lännemmäksi aina samalla rinteellä on myös toistensa kyljellä neljäs ja viides roukkio, kummassakin suuret, päältä tasaiset silmäkivet keskellä. Lounaspuolinen on 18 kyyn. ristiin, $2\frac{1}{2}$ korkea; silmäkivi melkein neliskulmainen ja 4 kyyn. kanttiinsa. Roukkiosta pistää lounaasen 14 kyyn. pitkä liite eli häntä. Koillinen roukkio on vähempi, 11 kyyn. ristiin, $1\frac{1}{4}$ kork.; silmäkivi pari kyyn. ristiin.

Jos nyt pääsemme Soukannevan yli *pohjoisrinteen* roukkioita katsomaan, niin tapaamme asken mainitun 34 kyyn. pitkän roukkion kohdalla ensimmäisen, 14 kyyn. avaran ja $1\frac{1}{4}$ korkean roukkion, jota vähän näkyy kaivetun. Siitä 20 ask. lännemmäksi on toinen kyynärän korkuinen, 13 kyyn. pitkä, 4 à 5 kyyn. leveä roukkio. Noin 8 ask. lännempänä on ikään kuin roukkion jäänoksia. Jos kuljetaan samaa pohjoispuolta lännemmäksi, niin tavataan Monnansuon-nevan suun kohdalla metsikössä suuri ja kaunis roukkio, jolla melkein aina näkee käärmeitä makaavan päivänpaisteessa. Me tapoimme kolme. Roukkio on 22 kyyn. ristiin ja neljättä kyyn. korkea. Sitä on keskeltä kaivettu, ehkä tuskin pohjaan asti. Likitienoilla luuli opas muitakin roukkioita olevan.

Nyt meidän täytyy muutamaa aitausta myöden pyrkiä lajilla paraalla takaisin suon eteläpuolelle. Noin kiven heitto maalta on tuolla vähäinen saari, johon on tuota kamalampi kulku. Saarella on roukkio, 13 kyyn. ristiin, kolmatta korkea, jota lounais-syrjältä on pahasti kaivettu. Tästä noin kolme uutta virstaa lännemmäksi on Isoonkorvenluhdan eteläsyryllä akkijyrkkä vuori, jonka rinteellä tapasimme aivan sammaltuneen 18 kyyn. pitkän, korkeintain 8 kyyn. leveän ja toista kyynärää korkean roukkion, johon nähtävästi ei kukaan ole sattunut. Tällä ilmalla noin 10 uuden virstan sisällä länteen päin Peltomaasta sanotaan olevan roukkioita useilla mäillä, joille nuori oppaani ei osannut (vertaa Warelius). Poolasta, joka on Sarvijoen tien varrella, noin 2 uutta

virstaa pohjoseen on Poolanjärvi, minkä ääressä myös kehutaan olevan joukko roukkioita. Niistä yksi mainion suuri.

Kylanpäästä kun lähdetään Ilmajoelle päin, sanotaan Kuusistossa likellä jokea olevan roukkioita. Mikkoosen kylästä 5 uutta virstaa itään päin pitäisi metsässä Raattanevan ääressä ynnä Sorsanevan korvassa myös oleman roukkioita.

Mujalla liki Waroa on mäkinielessä lähellä maantietä 3 suurta roukkiota. Jokea likimäisestä, 25 kynn. ristiin, puoli kolmatta korkea, on ajettu kiviä myllyn arkkuun. Toinen vieressä on 25 kynn. ristiin ja 2 korkea. Näiltä roukkioilta noin 60 ask. ylempiä on kolmas, suuren „silmäkiven“ ympärille koottu. Se on 28 kynn. ristiin ja liki 4 kynn. korkea.

Kimkakankaalla juuri kirkon itäpuolella kehutaan myös olevan roukkioita, joita eräs herrasmies (T:ri Emelé?) noin 15 vuotta sitten on kaivattanut. Ne ovat kehällä, suuri kivi keskellä. Suuri roukkio pitäisi myös oleman erällä mäellä pari kolme virstaa kirkolta Kyrön joelle päin. — Vihdoin tavataan kolme roukkiota eräällä ha'assa, pari uutta virstaa länteen pappilasta; vieläpä Palsin luhdalla Sulvan rajalla, liki Riimalaa.

Jos muistamme että Laibialta Waasaan päin on yhä alanko- maata, jonka ympäristöilläkään en tiedä jätinroukkioita löytävän, niin voimme ehkä arvata että Ruto-luhdat kerran jättiläis- aikakaudella ovat olleet veden vallassa. Mainittava on myös yleinen puhe, että meri kerran on lainehtinut *Prinkinmäkeä* vastaan, joka on oikealla kädellä Waasan tien varrella noin kolme uutta virstaa Laibian kirkolta.

Mustasaaren pitäjässä ei tietääkseni löydy noita vastusta- mattomia Jättiläis-aikakauden muistopatsaita. Ainoastaan Waasan saaristossa tapaamme muutamia merkittäviä kivipanoksia, joita emme vielä tiedä mille kansalle omistaa. Jos Waasasta matkus- tamme pohjoista purjelaitaa, niin tapaamme kappaleen matkaa Wallgrundista meriviitan, tunnettu nimellä Kreivinna (Grefvinnan).

Tuon viitan ääressä on vähäinen pitkälinta saari nimeltä *Mabettangan*, jolla ylioppilas K. A. Castrén tapasi merkittäviä kivipanoksia. Saaren eteläisessä päässä on kivistä pantuna „kompassi“, s. t. s. kehä noin syltä ristiinsä, jonka keskeltä käy säteitä kahdeksalle ilmalle. Kompassin ääressä pohjoisella puolella on joukko pieniä raunioita noin kyynäri ristiinsä. Saaren läntisellä syrjällä taas tavataan noin syltä rannasta toinen soikea kehä, jonka kivimuuri keskeltä katkaisee. Muut ovat toista kyyn. korkeita. Rannanpuoliossa päässä on aukio ja toisesta päästä käy suuri kiviäitö toiselle puolelle saarta. Toisia merkittäviä kivipanoksia oli kauppias Åberg tavannut vähäisellä karilla itäpuolella Björkön saarta. Karia, joka on tunnettu nimellä *Fladigrunnet*, käyttävät saarelaiset lammaskaitumena. Panokset ovat rektangelin muotoisia, mutta vaan kolmisenäsiä kivilatomia, joissa seinät ovat noin puolen toista korttelin korkuisia. Pääseinistä puuttuu aina yksi samalla ilmalla, sillä kaikki panokset — niitä kuuluu olevan paljo — ovat samaan suuntaan ladotut. Karin länsipuolella on „korkeita kivivalleja“.

Koivulahdella emme myöskään tapaa jättiläishautoja. Lähdemme siis Kyrönjoen vartta vaeltamaan tullaksemme Jättiläis-aikakauden muinoiselle rannikolle. Tulemme niin Wäbbän Kyröön. Läntisimmät jätinroukkiot eteläpuolella jokea tavataan tietääkseni Saarensivun metsässä; niistä kuulin kuitenkin vasta myöhemmin puhuttavan. Kirkon kohdalla joen pohjoispuolella on Tuorila. Siitä noin 3 tai 4 uutta virstaa Wöyrille päin on Pahamäki, jonka etelä-syrjällä tavataan pahasti mullistettu jätinroukkio, nykyisessä tilassaan 16 kyyn. ristiin, puoli toista korkea. Pari sataa askelta tuosta länteen tavataan jäänöksiä toisesta. Kolme neljä sataa ask. tuosta koilliseen tapaamme Pahanmäen pohjoisrinteellä kolmannen ja neljännen, joista toinen on 20 kyyn. ristiin ja 2¹/₂ kyyn. korkea. Molemmissa on aarteenkaivajan työn-alaa näkyvissä. Noin 500 ask. tästä länteen tapaamme Palomäellä hajo-

teton roukkion, 16 kyyn. ristiin ja nykyään kynnärän korkuinen. Siinä on suurellainen kivi keskellä. Roukkiosta kehuaan löydetyn kaunis valkoinen helmivyö, joka kuitenkin, toisille näyttäessä, putosi löytäjän kädestä, eikä sen enemmän saatu silmiin. Vaikka itse puhuttelin kahta näkijää, täytyy minun kuitenkin epäillä helmivyön vanhuutta, varsinkin kuin helmet sanottiin olleen riimalle ripustetut. Noin 50 ask. siitä koilliseen on suuri roukkio, 26 kyyn. ristiin, puoli kolmatta kyyn. korkea. Puoli uutta virstaa pohjoseen on Huhmansaaren haka, jossa kehuittiin olevan 4 à 5 kappaletta.

Krekilän kylästä noin 5 uutta virstaa Laihialle päin on muutama laakso, nimeltä *Linnanpelto*. Nimen syntyä ei tarina ensinkään tiennyt selittää, päin vastoin on se tänaikuiselle kansalle itselle ihmeeksi. Ympäryksiä vaan kehuaan kasvirikkaudesta. Onko nimi jossakin yhteydessä ympärillä löytyvien roukkioin kanssa? Ehkä on laakso kerran ollut Korsholman linnalla tiluksena? Ennenkun rinnalta tulevaa kärry-tietä ehditään Linnanpellon suulla olevalle veräjälle, niin poiketaan oikealle kadelle Linnanpellon ja Hangusnevan väliselle mäelle, jossa kohta mäen rinteellä löydämme kolme yhdenkokoista roukkiota kolmikulmassa: pohjasessa yksi, etelässä toinen, idässä kolmas, ainoastaan 4 ask. toisistansa. Ne ovat kukin 23 kyyn. ristiin ja neljättä kynnärää korkeita, jokaisessa suuri silmäkivi. Tästä noin 30 ask. länteen on neljäs, 20 kyyn. ristiin, puoli kolmatta korkea. Kolme ask. lännemmäksi viides, 22 kyyn. ristiin, 3 kyyn. korkea ja silmäkivi keskellä. Noin 55 ask. yhä lännemmäksi kuudes 3:n kynnärän korkuinen roukkio, 22 kyyn. ristiin. Nyt poiketaan etelään ja mennään noin 200 ask. erään Linnanpellosta pistävän lahdekkeen yli, niin tullaan seitsemännelle, joka on 19 kyyn. ristiin, kolmatta kynnärää korkea ja suuri kivi keskellä. Tuosta 45 ask. etelään on kahdeksas, 16 kyyn. ristiin ja kolmatta kynnärää korkea. Nämät kahdeksan ovat ylipäänsä jokseenkin eheitä. —

Äsken poikkesimme Linnanpellon suulta oikealle kädelle. Jos poikkeisimme vasemmalle, niin tulisimme „Pukinmaelle“, jolla käytämme noin 150 ask. huomaamme erään hietakuopan ääressä osaksi hävitety suoukion, 15 kynn. ristiin, 1½ korkea. Siitä 50 ask. etelä-lounaasen on toinen yhtä pahasti mullistettu roukkio, joka nykyisessä tilassaan on 15 kynn. ristiin, 1½ kynn. korkea. Tuosta on miesmuistoon luytty 2 korttelin pituinen kapale miekan terää, joka vasta nykyisin on tallesta kadonnut. — Jos paluumatkalla poikkeemme Haukankivenluhdan yli Pahamäelle, joka on liki 2 uutta virstaa Linnanpellolta pohjoseen, niin näemme mäen etelä-rinteellä aivan vieretysten kaksi suurta roukkiota, etelä-puolinen 28: 3, toinen 24: 3. Pahamäeltä noin uusi virsta pohjoseen on Alhoululta 4 virstaa kirkolta Laihialle päin, jonka saarilla säötään olevan roukkiota; eräällä kymmenkunta.

Pohjoispuolella jokea kuuluu Kuutilan takalistolla olevan roukkiota; samoin pari uutta virstaa Hiiripellon takana Kurkkumäellä.

Ison Kyrön takalistolla Laihialle päin on muinosen järven muistona suuri Tervaneva, josta laskee vähäinen Tervajoki Kyrönjokeen Hiirikosken alle. Tuo joki on antanut nimensä Tervajoen kylälle, jonka likitienoilla, puolentoista virstan piirissä, tavataan noin 40 roukkiota. Nuo lukuisat muinaisjäänökset, joita myös tavataan joukottain Tervanevan ympärillä, todistavat muinoista liikettä mainituilla vesillä.

Tervajoen kylästä vie kärrytie latvalle päin. Noin uusi virsta käytä tuota tietä tullaan Höysölän mäelle. Pian huomaamme oikealla kädellä muinosen roukkion, jossa ainoastaan suurimmat pohjakivet ovat jälillä. Pienimmät kivet ovat tästä, kuten muista likeisistä roukkioista, ajetut vierivään jokirintaan maantien tukeeksi. Ainoastaan muutama vuosi takaperin ajettiin roukkioista kerrassaan 4000 kuormaa. Äsken mainittu roukkio on nähtävästi ollut 29 kynnärää ristiin. Keskellä on silmäkivi,

Ennen kuin seuraamme kärrytietä edemmäksi, poiketaan 40 askelta itäkoilliseen, jossa tapaamme roukkion kooltaan 27: 2,5. Tästä 125 ask. yhtä ilmaa on „Prunnimäen“ etelävierteellä kolmas roukkio 21: 1,5, joista noin 60 ask. pohjoseen Prunnimäen metsikössä tapaamme vieretysten kolme melkein eheää roukkiota, kukin kooltaan noin 20: 2,5. Pari kivenheittoa idemmäksi on vielä Laukkomäelläkin roukkioita, mutta me palaamme takaisin kärrytielle ja kuljemme ensimmäisestä roukkiosta tietä pitkin edelleen noin 75 ask., niin nähdään vasemmalla kädellä taasen roukkio, josta pienet kivet ovat kadonneet. Jäänökset ovat ristim 26 kynn., silmäkivi keskellä. Siitä 5 ask. pohjoseen on pellon syrjässä toinen, 19: 1,5, erittäin pienistä kivistä, jotka osaksi näkyvät olevan pellostä siihen nakattuja. Tuosta 20 ask. itään kolmas 18: 1,25, suuri kivi keskellä. Palataan noilta poikkipoluilta jälleen tielle, jota seurataan muutama askel, niin tulee tiehaara. Valitsemme tiehaaroista tällä kertaa vasemman, joka, käytyämme noin 300 askelta, lähenee muutamaa mäen nientä, jolla kyllä näemme kolme roukkiota, joista keskimäinen on 22: 2,5. Sitä on kuitenkin vähän kaivettu, joten suuri silmäkivi on tullut näkyviin. Pohjoisin on 17: 2,5, eteläisin 16: 2. Molemmissa näissäkin on silmäkivet. Näiltä roukkoilta noin 400 ask. kaakkohon on viimeksi kuljetun tiehaaran ääressä melkein eheä ja kaunis roukkio 19: 3.

Nyt palataan tienhaaralle jälleen ja otetaan asken hyljätty oikean käden puolinen tiehaara käydäksemme. Pari sataa askelta kuljettuamme lähestymme muutamaa torppaa ja havaitsemme vasemmalla kädellä roukkion 22: 1,5, silmäkivi keskellä. Siitä 50 ask. etelään on toinen 25: 3, josta 30 ask. länteen on kolmas 21: 2,5. Neljännestä on vielä torpan piha; jäännöksiä suuren silmäkiven ympärillä. Nyt käydään tien ylitse 30 ask. lännemmäksi, niin tapaamme Etelä-Pohjanmaan, minun tietäkseni, suurimman roukkion 32: 3,5. Noin kolmattakymmentä

vuotta sitten rupesivat lapset sitä kaakkoiselta rinteeltä kaivamaan, niin saivat käsille suuren ja kauniin kiven, päältä sileä melkein kuin pöytä, noin viisi kyyn. pitkä idästä länteen, kolme leveä ja puoli kolmatta kyynärää korkea. Tuolla sileällä kivellä tavattiin tarinan mukaan sipaleita palanutta luuta, 6 tai 7 „vaski“-rengasta, koneellisia solkia, eriskummainen risti ja likimain sata reijillä varustettua helmeä, joista muutamat olivat pienen perunan kokoisia, toiset peukalon pituisia ja soukempia toisesta päästä. Joistakuista puuttui reikä; ne olivat „pihjankarvaisia“ eli vaaleansinisiä ja „kuori“ meni rikki vähällä puristamisella. Tytöt olivat kantaneet noita helmiä kaulassaan. Renkaista oli yksi tallella; sen sain. Samoin muutamia pronssipalasia ynnä mainittu risti, jotka Fellman 20 vuotta sitten oli saanut. Kiven läntisestä päästä oli myöhemmin lohottu (kiilattu) pari kaunista perustuskiveä. Kun lapset vielä silloin tällöin olivat löynneet helmikappaleita kiveltä ja, noita etsiessään, varistaneet multaa ja luusipaleita kiven syrjille, rupesin minä koitteenksi kiven pohjoispuolta kaivattamaan. Luusipaleilla täytetty musta multa tuli käsille, jota varovasti käännettiin. Helmiä ei löyty, vaan pieni kultasormus ja pronssikapine, mikä lieneekään. Merkillinen seikka on että myös kaksi tiilikiven palaa löytyi roukkion alta. — Tähän saakka ei siis ole ollut käsiteltävänä kuin vähäinen osa tuota roukkiota. Kenties olisi roukkiossa paljo vielä ilmaistavaa. Hautaus-tapakin on siinä erinomainen. Minä olin jo useat päivät työskennellyt Tervajoella, enkä siis voinut kauemmin paikalla viivytellä.

Pari ask. mainitusta roukkiosta pohjois-luoteeseen on toinen vähempi 20: 2. Kymmenkunta askelta näiltä roukkiolta näemme tien ääressä jäänöksiä kahdesta roukkiosta. Jos kulkisimme hiukan lännemmäksi, niin tapaisimme sielläkin esim. Uikonmäellä useampia roukkiota; mutta me astumme tietä yhä edelleen noin 400 askelta, niin näemme vähäisellä mäkimäällä hiukan oikealla puolen tietä roukkion 19: 2 ja 25 askelta siitä edelleen toisen

turmellun 20: 1,5. Siitä käydään vinoon tien ylitse, niin taapaamme vähäisen mökin ääressä roukkion, kooltaan vielä 22: 2,5, vaikka mökkiläiset siitä ovat rakentaneet kappaleen kivi-aitaa ja kyhänneet korkea-muurisen tallin perustuksen. Noin 35 ask. etelään näemme mökin tuolla puolen toisen 15: 2, josta astumme vielä 60 ask. etelään, niin tulee kaksi perakanaa. Ensimmäinen on kooltaan 16: 2, toinen, kolme ask. tuonnempana, 20: 2. Molemmista on viereen kyhätty kivi-aitaa. Ensimmäisessä on aikoinaan löydetty jonkulainen „vaskikapine“, toinen puolestaan on merkillinen siitä, että sen keskellä on vielä avonainen, roukkion pohjalle asetettu kivi-arkku, 5 kyynärää pitkä, mutta ainoastaan kyynärä leveä. Luusipaleita etsin turhaan arkun pohjalta. Paitsi pituudeltaan on tämä arkku sen vuoksi merkittävä, että emme tännempänä Pirttikylää ole, roukkioita katsellen, arkkua tavanneet, sillä täälläpäin ovat „silmäkiviset“ roukkiot tavallisimmat, päin vastoin mitä laita rannikolla Pirttikylään saakka näkyy olevan. Tämä täälläkin tavattu arkku vaan osoittaa, että tuo erillaisuus ei ole eri viljelyksen synnyttämä. Tuosta roukkiosta 15 ask. etelään on kaunis roukkio 24: 3. Se hajotettiin, tutkittiin ja läjättiin jälleen, johon työhön meni 25 päivätyötä, puolen toista markan mukaan. Itäpuolella olevaan kiveen hakattiin merkit J. R. A. 1869 ynnä T. H. (Ylioppilas Tycho Hagman, matkakumppanini Wabässä Kyrössä). Tästä roukkiosta 125 ask. kaakkohon on vielä vähäinen raunio 14: 1. — Pari uutta virstaa kylästä kaakkohon on Wiholaismäki, jolla sanotaan olevan pieniä roukkioita. Roukkioita kutsuttiin Tervajoella myös *roomioiksi*, vieläpä *vuoriksikin*.

Kuten asken mainitsimme, tulee Tervajoki Tervanevasta, joka jo on Ison Kyrön alaa. Tuon nevan ympärillä kuuluu myös löytyvän roukkioita, etenkin Tuomaanmäellä, Laihian puolella nevaa. Tuolla mäellä kehutaan olevan ainakin kuusi isompaa roukkiota. Ensimmäisen tiedon niistä on antanut Ison Kyrön

kirkkoherra J. Alftan, joka Kesäkuun 5 p. v. 1673 muutamien miesten kanssa penikulman päässä kävi niitä katsomassa. Alftan ei kuitenkaan nähnyt kuin kaksi roukkiota mainitulla mäellä. Jo hänelle kertoivat vanhat miehet, kuten vieläkin, että nevästa oli löytty aluksen emäpuu, vieläpä Tuomaanmäen alta suuri ankkuri, josta vielä käytetty nimi Ankkurilahti on syntynyt ⁵²⁾. Nykyisimpinä aikoina on Kappalainen Reinius vainaja käynyt muutamien miesten kanssa niitä kaivelemassa ja hänen jättämien paperiensä mukaan oli suurin roukkio 18 ask. ristiin ja 8 à 10 korttelia korkea. Se tutkittiin osaksi. Päällimmäisen kivi-kerroksen poistettua löyttiin 7 à 8 korttelin pituinen ja 2 à 3 korttelia leveä laakakivi, makaava pituudeltaan pohjasta etelään. Kummassakin päässä seisoi pystyssä pienempi laakakivi; sivuseiniä ei ollut. Ei mitään muuta mainittavaa tavattu, ei luita eikä tuhkaa. Toiset roukkiot olivat paljo pienempiä ja osaksi kaivamattomia ⁵³⁾. Erästä ojasta, joka muutama vuosi sitten kaivettiin nevan halki, saadaan haukia. Korvenmaalla noin 7 uutta virstaa Wentalan kylästä kuuluu olevan Luomasen torppaan vievän tien ääressä n. k. Linnakivi; samalla mäellä suuri roukkio, „Laurilan poikkisaralla“ toinen. Pari uutta virstaa mainitusta kylästä on *Lapinmäki*, jolla on ollut pieniä roukkioita, mutta ne, puhutaan, oli Reinius hajottanut. Noin kolmatta uutta virstaa etelään Vähältä Tervajärveltä tavataan metsässä kaksi, kyyn. tai pari syvää kaivantoa, kukin hietämäellensä liki toistansa, joita sanotaan „Hiiden pesiksi“ tai „hauoiksi“. Toinen on ymmyrkäinen, toinen 4 kyyn. pitkä ja 2 kyyn. leveä, molemmat kovasti sammaltuneita. Sammalleen alla ovat kuoppain syrjät ja pohja kivitetyt ikään kuin katu-kivillä. — Wuorismaen juurelta alkaa nevalle päin pohjasta etelään menevä rivi kiviläjiä, kukin sylvä ristiinsä ja läjätty saven päälle

⁵²⁾ *Suomi 1668: 142.* Myös muualla pitäjässä, korkeilla kallioilla ja nevanhaarilla sanoo Alftan roukkioita löytyvän. — ⁵³⁾ T:ri Ignatius.

hirsi-perustukselle. Rivin pituutta ei tiedetä ennenkuin nevaa edemmäksi viljellään. Likellä riviä löyttiin parikymmentä vuotta sitten pahasti ruostunut rauta-passari, olleeko se samanaikainen. — Raunioita ja kivipanoksia pitäisi myöskin löytymän Niemenmaan ja Ojojan mäellä, noin 3 virstaa lounaasen Napujen kylästä; Marjamaella, Kalkkimäellä, Kumsilan ja Tervajoen, Jauriluoman ja Untamolan välisissä metsissä, esim. Penkkivuorella Jaurinnevan takana, noin 8 uutta virstaa latvaan Ulvilan kylästä ⁵⁴). Usein puhuttelee kuitenkin kansa turhamaisia kivenvierimätulvan luomia raunioita jättäiläisten työalaksi. Sellaisina pidän esim. Wuorisalon raunioita pari uutta virstaa Ulvilan kylästä latvaan. Samalla vuorella keksityt kirjapiirroksiset eivät myöskään ole muuta kuin kalliota pitkin kulkevan kvartsisuonen luonnollisia halkkeilemia. Eraalta kydöltä 2 uutta virstaa Ulvilan takalistolla löyttiin savesta kaksi suurta helmeä, suurellaiset reijät kummassakin. Toisessa oli aine ikäänkuin punaista savea ja helmi oli piirroksilla koristettu; toinen on sinistä lasia ja koristettu aaltoavilla valkoisilla ja punaisilla valetuilla lasisuonilla. Se oli haljennut kyttä polttaessa, mutta onnistuin saamaan molemmat palat (kuv. 56). Toinen merkillinen löytö on hopeinen käsivarsirengas, joka löyttiin Napujen kylän latvasta muutamia vuosia takaperin (kuv. 54). Sen sai kaikeksi onneksi Kruununnimismies Hra M. Liljeqvist käsiinsä ja lähetti Helsinkiin. „Celtiläisen vaajan“, löytyy Isossa Kyrössä, lahjoitti T:ri Emelé Waasan lukioon v. 1846, mutta se hukkui Waasan paloon, samoin kuin luultavasti myöhemmän aikuiset kalut, hillebardi ja rautaiset rinta- ja selkäharniskat, jotka Pitäjänapulainen J. F. Reinius oli sinne lahjoittanut (vrt. siv. 92).

Tanolan talon maalla, noin 5 uutta virstaa Orisperin pruu-kista, tavataan erään mäen rinteellä harmaasta kivistä tehty muuri, 10 sylvää pitkä, 3 kyyn. leveä ja kyynärä tai puoli toista

⁵⁴) Enimmät muistoon-panot Ison Kyrön muinaisjäänöksistä ovat T:ri Ignatiuksen tekemiä, osaksi Pastori Reiniusen paperien mukaan.

korkea. Kaukaisen kankaalla, peninkulma ⁵⁵⁾ pruurista on muuri-kehä, noin 8—10 kynn. ristiin ja kynn. korkuinen. Se on luultavasti kehälle hajoitettu roukkio ⁵⁶⁾.

Jos seurataan joenvartta Ylistaroon, niin kebutaan Heikkolan takalistolla olevan roukkioita; samoin Riuttamäellä Ison Kylän takana; Kaukolan latvassa myös muutamia hajotetuita silmäkivisiä, esim. Salomäellä, noin uusi virsta rinnalta. Pappilan takalistolla, peninkulma rinnalta, on Katumäki, jolla tavataan jätinroukkioita; samoin likimailla Warrasjärven ympäristöllä. Kontturin maalla, viisi uutta virstaa rinnalta, sanotaan „Kullahan kukkulalla“ olevan yksi pienellinen roukkio, noin 3 syltää ristiinsä. Vielä Kuritun torpan ääressä Hiipakan talon maalla kebutaan olevan jätinraunio.

Untamolän kylän ympäristöllä näytetään useita „jätinraunioita“, mutta minä en voi katsoa niitä muuksi kuin kivenvierimätulvan luomiksi. Aution talon metsässä tai „hässa“, noin uusi virsta lounaasen kylästä, näytetään melkein kivittömällä kankaalla eräs pienistä kivistä koottu roukkio, 50 kynn. pitkä ja 20 leveä, kolmatta kynn. korkea. Sitä on paikoin kaivettu ja sanotaan „jätinraunioksi l. -kartanoksi“. Kolme uutta virstaa edempänä on Lammaskallio, jolla myös näytetään „jätinraunio“, mutta sekä on noin kahden kapanalan avaraa, vähä-kivistä „kivi-peltoa“, jolla ei ole mitään tarkempaa rajoitusta eikä muuta järjestystä. Untamolän kylän länsipuolella on „Korkeamäki“-niminen vuori, jonka kukkulalla myös on pitkä „jätinraunio“, 80 kynn. pitkä, 25 leveä ja kolmatta kynn. korkea. Luonnon luomaksi katsoin sitäkin.

Höysölän („Höjsal“, Högsal) järven ääriellä olevaa maata Wüyrin puolella rajaa sanotaan Höysölän maaksi, jolla myös

⁵⁵⁾ Sivumennen mainitsemme että Kyrössä käytetään täysi muoto *peninkulema*, Wetelissä taas tuo tunnettu merkillinen muoto *peninkuorma*. — ⁵⁶⁾ T:ri Ignatius.

sanotaan olevan jätinraunioita, mutta kertomuksen mukaan ainakin yksi niistä samantapainen kuin Untamolalan rauniot. Tässä kuitenkin maiiuttakoon että eräs Wöyrin torppari oli kuusen kaunon alta löynnyt „vaskisen“, 6:tta korttelia pitkän, kahdesta $\frac{1}{4}$ tuuman paksusta vaskilangasta punotun ikään kuin vitsan. silmus kummassakin (?) päässä ⁵⁷). Se oli pahasti homehtunut. Samoilta tienoilta, ei tietty jos samasta paikasta, oli hän myös löytänyt kaksi rautaista pahasti ruostunutta „oven-saranata“. Wiitajärven ääriellä Kyrön ja Wöyrin rajalla on Wiitamaa. Tuolla maalla on mäki, tunnettu nimellä „Laakaprouki“. Muutama vuosi takaperin, kun otettiin siitä kiviä saunan-rakennukseen, niin löytyi kiven alta kaksi ymmyrkäistä kolmen kopeikan lantin kokoista vaskiesinettä; toinen toista vähä isompi ja kruusattu. Arveltiin suitsiin kuuluviksi.

Kaurajärvi on ruotsalainen talo Wöyrin puolella rajaa. Lähellä sitä näytetään „Kauramaalla“ 2 jätin rauniota („norr“ ja „söderröjson“), noin 80 askeleen pituisia; samoin Tavomaalla, u. virsta talosta länteen. Jos Kaurajärven talosta seurataan unta maantietä Ylihärmaan päin, niin näemme oikealla puolen tietä juuri tien ääressä kaksi erittäin suurta kiveä. Toinen pystyssä ikään kuin vartioiden pyhää paikkaa. Tämän juuressa tasaisella kalliolla lepää suuri laakakivi kolmella jalalla eli kolmella noin kahden miehen nostamalla kivellä. Laakakivi on ainakin puoli toista sylvää ristiinsä ja jokseenkin tasainen. Asema on kummasuttava, mutta tuskin sekään muuta kuin luonnon pilaa ⁵⁸).

Mitä Ylihärmaan tulee, niin puhutaan sielläkin jätinroukioista. Leikkivuorella Alikärrin torpan likillä, Perämäellä Porrin seuduilla ja Marjamäellä Wuosinevan takana sanotaan niitä löyty-

⁵⁷) Epäilemättä samallinen kuin eräs pronssivyo hra Gottlundin kokouksessa, josta vrt. *Kuukaustehti* 1870, n:o 6.

⁵⁸) Sjöborgin kuva 71, kirjassa *Samlingar för Nordens Fornälskare III*, on tähän jokseenki verrattava.

vän, mutta näillä mailla tehdään melkein kaikkia kivikkoja „jätinraunioiksi“, josta syystä en voi noihin juttuihin paljo luottaa. Pikemmin uskoisin että niitä Ylihärmässä kokonaan puuttuu. Palataan siis takaisin rinnalle.

Wöyrillä emme tarvitse noita jättiläiskauden muistomerkkejä epäillä, vaikka täälläkin enimmäkseen ovat pahasti mullistetut. Jos Nygård'in kestikiivarista mennään $\frac{3}{4}$ uutta virstaa länteen, niin tullaan mäelle nimeltä *Lillbacka*, millä tavataan $\frac{1}{2}$ kyyn. korkeita jäänöksiä eräästä roukkiosta, joka näöltään on ollut 17 kyyn. ristiin; suuri kivi keskellä. 100 ask. siitä luoteeseen on saman mäen rinteellä toinen, tätä nykyä kooltaan 21: 1,5, suuri kivi keskellä. Iso osa roukkioita on koottu kiviaitaan. Roukkion likellä on toinen suuri kivi, jonka juurelta on myöhempiä aikoina turhaan etsitty aarretta. Tältä mäeltä noin kolme virstaa länteen on pitkälantainen *Mustamäki*. Mäen itäpuolella on laava *Lätme* niminen luhta, jonka etelään päin pistävä jatko on nimeltä *Hirvsal*. Lätmeluhdalle kyötä tehdessä hoettiin vanha airo löydetyksi. Nämä luhdat ovat silminnähtävästi aikoinaan olleet veden alla. Niistä sanotaan paikoin soukka, maaton salmi kulkevan länteen aina mereen saakka, jonka rantaan pitäisi oleman noin 5 uutta virstaa. Kaikki seuraavat haudat tavataan tuon muinaisen lahdenperukan rannoilla. Mustamäen eteläisessä päässä on ensimmäinen kooltaan 17: 2. Siitä 200 ask. (jolla välillä kuitenkin nähdään 2:sta jälkiä) toinen 22: 3. suuri kivi keskellä. Viisi askelta siitä idemmäksi kolmas 19: 2,5, jossa silmäkivi ei ole näkyvissä. Sata ask. näiltä roukkioilta länteen on neljäs ja viides kooltaan 23: 3 ja 24: 3, molemmissa silmäkivet. Mainitusta kolmannelta roukkiosta 50 ask. itään on kuudes 17: 2,5, siinäkin silmäkivi. Tästä noin 1400 ask. länteen tullaan mäelle *Flackkullbackan*, jolla mitaamme ensimmäisen roukkion 22: 1,5, suuri kivi keskellä. Siitä 50 ask. pohjoseen on toinen 16: 2,5. Jos nyt kuljetaan 250 ask. länteen toiselle mäen osalle, niin tavataan jyrkällä länsi-

rinteellä kolmas 17: 2. Toiset 250 askelta pohjoseen, niin tullaan mäelle *Maggängs-backan*, jolla löydämme suuren roukkion, kooltaan 24: 4. Siitä 300 ask. pohjoseen tapaamme ha'assa *Kräkhagan* roukkion 25: 2,5. Samassa ha'assa kehui oppaani löytävän useita, joille hän ei osannut. *Kärtjine* nimisellä kalliolla, kolmatta uutta virstaa länteen, kuuluu olevan pitkä roukkio, joka ehkä on noita jo Untamolassa tavattuja luonnon töitä. Vaan jos viimen mitatusta roukkiosta kuljemme 200 ask. länsilounaasen, niin tullaan roukkioille 20: 1, josta 10 ask. etelään on toinen 25: 1,5; 25 ask. länteen kolmas 20: 2 silmäkivine ja 50 ask. tästä etelään neljäs 20: 1, jolla myös on suuri kivi roukkion keskellä. Jos nyt astutaan 600 ask. etelään, niin tavataan mäellä *Nörrbackan*, noin uusi virsta länteen Mustamäestä, roukkio kooltaan 22: 1,5 ja siitä 40 ask. länteen tien vieressä kolme kappaletta, noin kyynärän korkuisia ja kukin 12 kyyn. ristiin. Vielä 100 ask. lounaasen on samankaltainen roukkio. Siitä 400 ask. länteen toinen 20: 1,5, josta 250 ask. etelään on jäännöksiä roukkiosta, jonka kivet parikymmentä vuotta sitten koottiin kiviaitaan. Roukkio on seisonut bietakankaalla nimeltä *Läppeldkangas*. Sitä hajottaessa tavattiin löytäjän kertomuksen mukaan: 1. Tutkaimesta katkennut rautaveitsi, jonka kärkeen, sekä veitsen juureen, että kärjen takapäähän, holkki oli valettu, joiden väli arveltiin olleen tuohella täytetty, kuten Wöyrillä vielä joku aika sitten piti olleen tavallista. 2. Kaksi kyynärän pituista rautakeihästä, molemmissa kaksi väkää vastatusten. Takapäät kummassakin torvella vartta varten. Toinen oli tasakulmanen \diamond , toinen vinokulmanen \diamond . 3. Yhdeksän helmeä, keltaisia, punaisia ja vaaleansinisiä. Keltaiset olivat valkoisen herneen kokoisia, ymmyrkäisiä, mutta kaksinkertaisia ja reikä läpitse. Punaiset ja vaaleansiniset olivat hiukan isompia, joko ymmyrkäisiä taikka „hiotuita“ (? kantaisia) ikään kuin lasista, sydän pehmeätä ainetta. 4. Ymmyrkäinen sileä levy, puukon hamaran laajan reikä keskellä

ja äärillä kiinni niotuita piikkiä ikään kuin kellon-rattaassa. 5. Ruostumatoin esine ohuesta valkoisesta mitalli-pläkistä, näöltään kuin tavallinen pislai piipun suulla. Se oli ristiin puoli toista tuumaa. 6. Kaksi samannäköistä, mutta erikokoista pronssi-briskia, joista sain isomman — ainoa jäljellä oleva kappale koko löydöstä. Roukkion sijaa on sittemmin turhaan kaivettu. Tästä roukkiosta muutama kymmen askel itään on kivi-aita, johon vielä kolmesta muustakin likellä olevasta roukkiosta kivet ovat ajetut. Kussakin paikassa nähdään jäännöksiä. Läg-peldkankaalta noin 400 ask. lounaasen tuon muinoisen salmen ylitse pitäisi *Söderbacka'n Storsvedin* nimisellä rinteellä oleman muutama roukkio; mutta jos Läg-peldkankaalta kävelemme noin 400 ask. etelään, niin tapaamme 3 pahasti mullistettua roukkiota, kooltaan kukin noin 15: 1. Jos hetken kuljemme mainittua tietä, niin tullaan *Storkangas* nimiselle mäelle, jonka koillisella rinteellä erään tienbaaran ääressä näemme viimeisen kooltaan noin 15: 1.

Bertsby on valtatie varrella ensimmäinen Wöyrin kylä Vahään Kyröön käsin. Kylästä noin puoli nutta virstaa Vahään Kyröön päin nähdään oikealla puolen tietä, kivisen mäen syrjässä, avara hietakuoppa tunnettu nimellä *Gulldynt*. Pari kymmentä vuotta sitten kaiveli siinä poikanen ja löysi vadin täynnä tavarata. Juoksi kotiin isällensä kertomaan, josta palattiin ja saatiin käsiin tunnettu n. k. *Wöyrin löytö*, josta vasta saamme puhua.

Kun valtatieltä poiketaan pappilaan, niin jää vasemmalle kädelle pelto, josta on löytty hevoisen pukukaluja (?).

Kovjoelta 5 uutta virstaa itään on *Pikkajärvi*, jonka likellä on mäki nimeltä *Piktjebackan*, jolla sanottiin löytyvän matala noin sylen levyinen ja 4 sylen pituinen kivipanos, minkälainen lieneekään. Kavsor'in kylän likellä on joku makimaa nimeltä *Höbjers hållona*, jossa myös kehutaan olevan jätinroukkio, joka ehkä on yhtäläinen luonnollinen kivikkö kun eräs toinen, jonka näin Kar-

vatin kylän vieressä ja kolmas, jota Oravaisissa kävin katsomassa muinoisen *Öjen* nimisen kirkkosaaren korkeimmalla kukkulalla.

Minä en luule puheessa olevia roukkioita löytyvän pohjoispuolella Wöyriä, eikä Oravaisissa. Vasta Munsalossa, kolme uutta virstaa Pensalan kylän itäpuolella, tavataan niitä jälleen *Killis-mossan* äärillä, vieläpä kylän ympärillä. Ylioppilas Wefvar kehui noilla seuduilla kesällä 1869 nähneensä parikymmentä.

Lapuan Joensuulla ei myöskään paljo tiedetä jätinroukkioista. 5 uutta virstaa kaupungista eteläkaakkoseen on Sorvist niminen talo. Puoli-matkalla taloon kuuluu tienvarrella löytyvän pieniä raunioita, joita en kuitenkaan ole käynyt katsomassa.

Matkustetaan siis Jepuulle päin. Noin 200 ask. kirkosta lounaasen näytetään männikössä jälkiä jätinroukkiosta, jota keskeltä on kaivettu. Se on ollut noin 12 ask. ristiin. Jos kuletaan edelleen Kepposen sahalle ja siitä noin 3 uutta virstaa lounaasen Munsalon Pensalaan päin, niin tullaan *Etelä Kiviraumalle*, vähäinen kallio, jolla tapaamme kaksi kaunista roukkiota, toinen 20 kyynärää pitkä, 10 kyynärää leveä ja 2 korkea, toinen kymmenkunta ask. etelämpänä on kooltaan 16: 2,5. Molemmissa on kaivettu. Mahdollista on että tuo pitempi, jota kummastakin päästä on kaivettu, on kahdesta roukkiosta syntynyt siten että kiviä, kaivaessa, on väliin ladottu. — Noin 500 askelta pohjoseen on *Pohjois Kivirauma*, jolla tapaamme kalliolla vähäisiä roukkioita: ensimmäinen kooltaan 11: 1,5, toinen 15 ask. siitä itään 9: 1, kolmas 40 ask. pohjoseen 9: 1,5. Tuosta mennään 200 ask. pohjoseen, niin löydämme kivisellä mäellä kauniin roukkion 18: 4,5. Myös näitä Pohjoisrauman roukkioita on vähin kaivettu. Kaikki ovat ylipäänsä hyvin kummullansa. En tiedä ovatko nämä roukkiot samoja, joita ylioppilas Wefvar-Pensalan takalistolla kävi kaivamassa ja joista sanoi löynneensä „hiiliä“. Oppaani ei tuntenut muita tällä ilmalla. — Kepposesta kolmatta uutta virstaa

Alahärmään päin on torppa, josta uusi virsta länteen *Järvi-kalliolla* pitäisi löytymän pieniä raunioita.

Jos luomme yleisen katsahduksen noihin hautoihin, niin voimme sanoa, että ne enimmästi ulkonäkönä puolesta ovat piirittään ympyräisiä, kummun muotoon koottuja kiviläjiä, ristiänsä 8, korkeintain 32 kyynärää, korkeudeltaan vähintään $\frac{1}{2}$, korkeintain $4\frac{1}{2}$ kyynärää. Tavallisimmat ovat ehkä noin 18 kyynärää ristiin ja $2\frac{1}{2}$ korkeita. Roukkio on usein läjätty suuren, enimmästi istuvan kiven ympärille, jommoinen Wöyrillä tavataan niin suuri, että kohoaa toista sylvää roukkion ylitse. Talonpojat nimittivät tuota kiveä „silmäkiveksi“, jota nimitystä olen muun puutteessa käyttänyt. Silmäkivi-roukkioita tavataan melkein ainoastaan Laihialla, Vähässä Kyrössä ja etenkin Wöyrillä. Sitä vastoin näyttävät kiviarkut olevan omituisia roukkioille Laihiaa eteläisissä rantapitäjissä. Pitkänsoikeat roukkiot ovat, kuten olemme nähneet, hyvin harvassa. Vaikea on löytää yhtäkään kokonaan satumatointa roukkiota, sillä lyhyesti sanoen on joka kummun keskellä pienempi tai avarampi syväne, joka vähintään todistaa kaivajan aikomusta. Kuten edellisestä tiedämme on tuosta syvänteestä arveltu että roukkio alkuansa on ollut holvattu tai onnelaan, mutta olisi aikojen pitkään vajonnut, josta syväne olisi syntynyt. Tuohon arveluun eivät roukkioin sisustat anna mitään todistusta.

Päällimmäiset kivet roukkioissa ovat noin hevoisen pään suuruisia, vaan muutamissa harvoissa osaksi ainoastaan noin nyrkin kokoisia. Mutta jota syvemmälle tullaan sen suuremmat ovat kivet. Pohjakivet ovat enimmästi ainoastaan kangilla ja miebissä käännettäviä, joka työ on erittäin vaikeata siitäkin syystä, että nuo väkikivet ovat ladotut toinen toiseensa kiinani, ikäänkuin pohjan peitteeksi, jotta ei tahdo saada sukkoa sen verran, että

voisi ruveta kiviä järjestänsä kääntelemään ja haudan pohjaa jokaisen kiven alalta etsimään.

Roukkion hajottaminen alettiin aina korkeimmalta kukkulalta yhtä tasan siten, että kaikki kivet nakeltiin roukkion piirin ulkopuolelle. Kumpu siten aleni yhtä tasaisesti, siksi että koko perustus eli ainoastaan nuo suuret pohjakivet enää peittivät mantereeseen. Tuon tehtyä tiedusteltiin se kivikehä, millä roukkion piiri l. ääri aina näytti olleen merkittynä, ikään kuin perustukseksi. Tuo kehäpanos oli tavallisesti yksinkertainen, mutta yhdessä roukkiossa kaksinkertainen siten, että rinnakkain äärimmäisen kehän kanssa kulki toinen sisempi kehäpanos; kehän väli oli ainoastaan noin puoli kyynärää, joka väli läjätessä oli tullut täytetyksi pienemmillä kivillä. Tutkimus alettiin kehäpanoksen vierestä sillä tavalla, että hankittiin vähän aukkoa jollekulle syrjälle, johon päin sitten järjestänsä vieriteltiin noita raskaita pohjakiviä, jotta vähitellen saatiin jokaisen alus tutkituksi. Multa kuokittiin pienillä kuokilla ja etsittiin käsin. Viimeiseksi, muun alan tutkittua, otettiin tärkein osa, roukkion keskikohta, käsiin. Tuossa olivat kivet aina muita suurempia ja lepäsivät tavallisesti vielä suurempaa usein istuvaa kiveä vastaan, joka välistä oli niin matala, että roukkio sen kokonaan oli peittänyt, mutta toisinaan, kuten varsinkin Wöyrillä, kohosi roukkiota pari kolme kertaa korkeammalle. Kuinka suuri työvoima noita hautoja tehdessä on käytetty, todistakoon se esimerkki, että kun kerran kiilatun kolmannen osan tuollaisesta silmäkivistä, ja 8:n miehen voimalla kankien avulla saatiin jällellä oleva suurempi osa kiveä pari kolme tuumaa kallistumaan, niin keksittiin vielä kiven alta palaneita luusipaleita.

Ennenkun rupean noiden muinoisten asukasten hautaus-tavoista yleensä mitäkään arvelemaan, tahdon ensin selvyden vuoksi kertoa havannoistani avatessa muutamia sikäläisiä roukkioita.

1. Laibian Peltomaalla avattiin pieni roukkio, joka ristiinseä oli noin 12 kyynärää ja puolitoista kyynärää korkea. Se oli yleensä

jokseenkin sammaltunut, ja oli nähtävästi pinnaltansa ehea. Kuten hajoitettua nähtiin, oli roukkio alkuansa ollut ainakin puoli kolmatta kyynärää korkea, sillä se peitti istuvan silmäkiven, joka paljastettua oli tuon korkuinen ja avaruudeltansa liki kolme kyynärää ristiin. Ymmärrettävästi oli roukkio osaksi vajonnut ja osaksi musta multa kasvanut roukkion ympäristöllä. Tavan mukaan ruvettiin roukkiota alentamaan yhtä tasaisesti, kivien purkamalla piirin ulkopuolelle. Päällimmäiset kivet olivat tavattoman pieniä, noin yhden ja kahden nyrkin kokoisia, mutta suurenivat mitä syvemmälle tultiin. Alimmaista kertaa paljastaessa löysin kahden kiven välistä muutamia jokseenkin mädänneitä nahkapalasia, jotka, taitteesta päättäen, olivat kuuluneet kengän takakappaleeseen (kuv. 57). Varmaalta näytti että olivat joutuneet kivien väliin roukkiota lajattessa. Alikerran paljastettua havaittiin, että paitsi se äärimmäinen kivipanos, jolla haudan piiri ensin oli merkitty, tuon kanssa rinnakkaisin noin 2 à 3 korttelia sisempänä kävi toinen samallinen kehäpanos. Kehäin valit olivat lajattessa tulleet täytetyksi pienemmillä kivillä. Sisemmän kehän ja silmäkiven välillä, joka oli noin puoli kolmatta tai puoli neljättä kyynärää, olivat pohjakivet aivan järjestyksettä. Kun noita ruvettiin järjestänsä kääntelemään ynnä niiden alista multaa tutkimaan, niin tavattiin yleensä silmäkiven ympärillä hiiltä, liiatenkin länsipuolella. Vihdoin kun maa itäkoillisella puolella paljastettiin, havaittiin multa kirjavaksi pienistä palaneista luumuruista, sekä koskemattomalla pinnalla, että multaa käännellessä. Tuo luumuru-ala oli noin puoli kolmatta kyynärää pitkä ja toista leveä ja ulettui pituudeltansa silmäkivestä sisempään kehäpanokseen saakka (ikäänkuin raadiona). Neljä kyynärää tästä paikasta hautausseman pohjoisella puolella ruvettiin sisemmän kehäpanoksen sisäpuolisesta äärestä lyötämään yhdellaisia muruja, joita ulettui noin kolmen kyynärän pituudelta silmäkiven luoteiselle syrjälle asti. Tuo luumura-ala oli kehän puolelta, missä etenkin tavattiin

luusipaleita pääkallosta, kolmatta kyynärää leveä, mutta hoikkeni silmäkiveen käsin. Siltä alalta, likeltä silmäkiveä, löytyi veitsenterän näköinen kappale pahasti ruostunutta pronssia. Luusipaleita ei löytty syvemmällä mustaa multaa. Kummaltakin alalta koottiin suurimmat luupalat. Silmäkiven muilla kulmilla ei tavattu muuta merkittävää kun hiiltä. Kehäin välistä ei sitäkään. Mahdollista on, että ulompi kehä, jossa kivet olivat vähä pienemmät kun sisemmässä, vasta kumpua läjätessä oli pantu, kun oli havaittu ensimmäinen ääri liian ahtaaksi (kuv. 51).

Kun raunion ala tällä tavalla oli tutkittu, peitettiin pohja jälleen suurimmilla kivillä ja raunioa läjättiin entisellensä. Istuvaan kiveen, noin 15 ask. roukkion länsipuolella, hakattiin vuosiluku 1869 ynnä nimimerkit J. R. A. ja G. J.

2. Toinen suuri roukkio, joka hajotettiin Laibian Pelto-
maalla, oli 21 kyynärää ristiinsä ja $4\frac{1}{2}$ kyynärää korkea. Se oli itäisin ja suurin kolmesta yhdessä rivissä seisovasta roukkiosta, mitkä ääriensä koskivat toisiinsa. Roukkiot olivat läjätty pienelle kankaan rinteestä kohoavalle, itään päin pistävälle niemelle, jonka nenällä tämä suurin seiso i ja siitä syystä näytti vielä korkeammalta. Tiheä ja korkea mänty- ja kuusimetsä ympäröitsi ahtaasti kolmen roukkion asema-alaa ja loi näölle jylhyyttä ja juhlallisuutta. Läntisimmän ja pienimmän roukkion oli Warelius v. 1846 paljastanut keskeltä, jossa pienellinen istuva silmäkivi ja musta multa sen ympärillä olivat näkyvissä. Se oli jätetty kehälle. Siitä oli löytty ruostunut pronssipala (vrt. siv. 107). Myöskin keskimmäistä on aikoinansa kaivettu. Puheessa olevaan suurimpaan roukkioon oli myös puoli kolmatta kyynärää pitkä ja puoli kyyn. syvä alanne kaivettu. Roukkiota ruvettiin, samoin kuin edellistä yhtä tasaisesti purkamaan, josta oli se suuri hyöty, että varsin pian huomattiin, että roukkio ei ollutkaan aivan yksinkertaisesti läjätty. Roukkion keskellä nähtiin kiviä katsellessa eräs väli, joka kehänä kulki noin $2\frac{3}{4}$ kyynärää roukkion keskipisteestä

ja näytti eroittavan keskimmäisen osan kiviläjän syrjäpuolisesta. Niin todella olikin, sillä kun nyt alettiin ainoastaan ulkopuolelta tuota kehä-väliä kiviä purkamaan, niin jäi keskelle roukkiota ikään kuin täyteläs torni erinäisenä läjänä seisomaan (kuv. 52). Tornia ei kuitenkaan ollut pohjaan asti, vaan ainoastaan parin kyynärän syvyyteen, josta sitten tornin ja roukkion perustus suuremmista kivistä rupesi leviämään. Tuo kahden kyynärän korkeinen torni, joka hiukan soukkeni ylempää, oli lajattu hyvin tasaisesti tavallisista hevoisen-pään kokoisista kivistä, joiden välissä pienempiä kiviä nähtiin suutteina. Torni oli ristiinsä noin 5 kynn. ja 2 korttelia. Ensinnä tutkittiin tornia ympäröivä osa roukkiosta. Kivipanoksen äärellä oli ainoastaan yksinkertainen; pohjakivet osaksi varsin suuria. Roukkion pohjoispuolella löydettiin mullasta poltettuja luumuruja. Niitä tavattiin noin 3 kyynärää pitkällä ja toista kyynärää leveällä alalla, joka ylettyi äärimmäisestä kivipanoksesta alkain vinoon tornin läntiselle puolelle päin. Merkittävää on että mainitun kivipanoksen äärestä tavattiin luumuruja myöskin mustan mullan alta, kun sen alla olevaa ruskeaa hietamaata kuokittiin, noin korttelin syvyydeltä. Toinen luumuru-ala alkoi tornin koillisen syrjän alta ja oli myöskin noin kolme kyynärää pitkä roukkion itäiselle kulmalle päin ja toista kyynärää leveä. Paalakeen kuuluvia muruja tavattiin tämän alan itä-päästä, josta arvaten tämän ruumiin pää polttolavalla oli ollut itään päin. Hiiltä tavattiin hiukan sieflä tsällä. Viimeiseksi ruvettiin roukkion keskellä olevaa tornia purkamaan. Tornin keskuudessakin tavattiin täälläpäin samankokoisia kiviä kun tornin ulkomuurissakin, mutta toista kyynärää purattua tavattiin aika suuria kiviä, joita oli nojattu toinen toistansa vastaan ja joiden ympärille tornia oli ruvettu muodostamaan. Tuosta nähtiin aivan mahdolliseksi, että se alanne, joka, roukkion eheänä ollessa, oli nähty tornin keskellä, olisi voinut jostakunsta vajoomisesta syntyä, sillä nuo snuret pohja-

kivet nojasivat ahtaasti toinen toistansa vastaan ja jos voitaisiin ajatella, että niiden välissä tai ylempänä tornissa olisi onttu ollut, niin olisi tuon onnen hajotessa aikoinaan tornikin rikkoontunut. Alanne oli siis epäilemättä merkki aarteenkaivajan aikomuksesta. Kun en myöskään missään muussa roukkiossa ole tavannut holvauksen merkkiä, niin en voi ensinkään hyväksyä sitä selitystä, millä, kuten edellisessä näimme, Reinius ja yhteinen kansa ylipäänsä ovat tahtoneet selittää eninmissä roukkioissa nähtäviä kaivamisen jälkiä. Roukkiot ovat luullakseni alkuansa kaikki olleet pinnaltansa pyöreitä ja, puhumatta muutamissa löytyivistä kivi-arkuista, sisältä täyteläitä. Suurella uuteliaisuudella poistettiin nuo suuret kivet tornin pohjalta. Enimmät kaivajista aaveksivat rahakattilaa, minä ainakin rauta-aseita, mutta kaikki petyimme. Ainoastaan pienellinen luumuru-ala, puoli kolmatta kyynärää pitkä ja noin kyynärää leveä, tavattiin keskellä tornin pohjaa, pituudeltaan idästä länteen, ynnä hiukan hiiltä. Mieleeni johtui lause Liiviläisten haudoista: Matalimmat kummut tarjosivat rikkaimman sisällyksen, suurimmat eivät sisältäneet mitään; samoin on laita ollut Etelä-Saksanmaan kumpuhaidoissa⁶⁹). Tulevaisuus on näyttävä missä määrässä tuo ajatus toteutuu. Roukkio lajattiin entisellensä ja kumppanini hakkasi suureen kiveen roukkion itäpuolelle nimemme: *J. R. Aspelin et G. Jarvelius A:o* (Vrt. siv. 108).

3. Vähän Kyrön Tervajoella tutkittiin paremmalla menestyksellä suuri roukkio, kooltaan noin 24 kyyn. ristiin ja puoli neljättä kyynärää korkea (vrt. siv. 116). Roukkio seisoi vähän viertävällä maalla erään metsän syrjässä, oli jokseenkin eheä; ainoastaan lounaiselta syrjältä oli ennen mailmassa noukittu kiviä, joita sammaleet roukkion ulkopuolella jo olivat peittäneet näkymättömiin. Roukkiosta ladottiin kivet yhtä tasan roukkion äären

⁶⁹) Bähr, *Die Gräber der Liven*, sivv. 46, 47.

ulkopuolelle, mitään koneellista järjestystä huomaamatta, kunnes tultiin alimmaiseen kerrokseen saakka. Myöskin tässä roukkiossa oli suurellainen silmäkivi, joka ei kuitenkaan kohonnut roukkion pintaan saakka. Sitä vastaan oli toisia suuria kiviä nojattu, joten keskikohta tässäkin roukkiossa tarjosi hyvin samallaisen näköalan, kun tornin alusta eli perustus edellisessä roukkiossa. Suurista kivistä oli roukkion koko alimmainen kerros, mutta keskellä nähtiin niitä koko läjä, jota arvattavasti varsin suurella työvoimalla oli koottu. Tuo keskimäinen kiviläjä jätettiin roukkion pohjaa paljastaessa viimeiseksi, joten ensin käännettiin kiviä alimmaisessa kerroksessa keskuuden ympärillä järjestänsä, kunkin alustaa kookkimalla perunakuokilla ja multaa käsin käännetten. Noin 8 kyynärän piirin sisällä roukkion keskuudesta löydettiin eri kohdalla, etenkin kaakkoisella ja lounaisella, mutta myöskin pohjoisella kulmalla enimmästi eheitä lampaan luita. Kaikki makasivat roukkion pohjalla, joko kivien välissä tai kivien alla. Sekä työmiesten että oman ymmärryksen mukaan oli enimmissä jos ei kaikissa kohdissa mahdollointa ajatella, että luut olisivat voineet jälistäpäin roukkion päältä pohjaan varista. Muita luita tuskin löytyinkään kun päkkalloja, olka-, reisi- ja sääriluita, jotka paraiten säilyvät; noita kuitenkin tavattiin osaksi yksitellenkin. Erästä paikasta löydettiin lampaan ja karitsan päkkallot ja yllämainitut luut yhdessä, mikä seikka voisi näyttää epäiltävältä, mutta siinäkin vakuuttivat työmiehet, että luut eivät ole voineet varista; toisesta paikasta lampaan ja variksen luita yhdessä ja kuten kohta saamme tilaisuuden havaita ovat luultavasti variksenkin luut haudan aikuisia. Silmäkivi oli kooltaan noin 5:tta kyynärää pitkä, 3 leveä ja 3:tta korkea. Tuon ympärille kootun kiviläjän hajotettua löydettiin silmäkiven vierestä kaakkoiselta, eteläiseltä ja etenkin lounaiselta puolelta poltettuja luumuruja; niitä ilmaantui myöskin silmäkiven eteläisen syrjän alta, kun sieltä kuokittiin. Luumuru-ala oli epätasaista, sillä istuvain kivien kulmia kohosi maasta sieltä täältä.

Kaakkoisella ja eteläisellä puolella silmäkiveä ulottui muruja ai-noastaan toista kyynärää ulkopuolelle kiveä, mutta lounaisella ja läntisellä puolella noin kuusi kyynärää aina tuolle puolen erästä toista pienempää istuvaa kiveä. Tuon kiven pohjoiselta (siis silmäkiven läntiseltä) puolelta ynnä erittäin sen ja silmäkiven väliltä (eli silmäkiven lounaiselta puolelta) löytyiin pronssi-esineitä, lampaan, kettua pienemmän koiran ja variksen luita poltettujen luumurujuen seasta. Varsin merkittävää on, että kun eräs painava kivi silmäkiven lounaiselta puolelta vieritettiin kumoon, löytyiin ihan kiven painon alta mustan mullan pinnalta sekä luumuruja, pronssikaluja, että lampaan ja variksen luita, joiden aikaisuutta siis ei ensinkään voi epäillä. Tutkiakseni silmäkiven alusta, josta luumuruja alati löytyi, kiilatin noin kolmannen osan siitä. Kun sitten jalellä olevaa suurempaa osaa saatiin kangilla ja kahdeksan miehen voimalla muutama tuuma kohoamaan, niin löytyi kiven alta ehtimiseen luumuruja. Nähtävää oli siis, että kiveä oli hautoa tehdessä liikutettu miesvoimalla. Hiukan hiiltä tavattiin mullassa jokseenkin yleensä (kuv. 53).

Eläinten luille, jotka koottiin, on aika antanut mustan tai ruskean karvan. Ne ovat jokseenkin eheitä ja polttamattomia. Niiden seassa on neljä lampaan, kaksi karitsan, yksi koiran ynnä kaksi variksen pääkalloa. Ovatko lampaan luut jäännöksiä lam-paista, jotka annettiin kuolleille hautaan elatus-aineiksi, vai jät-teitä hautajaispidoista? Kuitenkaan ei yhdessäkään luussa ole huomattu veitsen jälkeä. Että koira olisi seurannut omistajaansa hautaan, ei ole ihmeteltävää; mutta mikä merkitys on variksella voinut olla, jota tietysti ei ole milloinkaan pidetty pyhänä lintuna? Eihän variksilla koiraa ruokittu? Vaikeaa on tästä yksityisestä haudasta tehdä yleisempiä päätöksiä eläinten luiden suhteen, mutta kun tunnemme, että jo Ganander aikoinaan tapasi hau-doissa eläinten ja linnun luita, niin on toivottavaa, että joku vastainen löytö tekee asian selveemmäksi.

Löydetyt pronssi-esineet olivat seuraavat:

a. *Panin-solki*, varustettu pitkällä perällä, johon luultavasti joku soukka vyö kahdella pronssinaulalla on ollut kiinnitettyä. Tuo peräpuoli on noin 8 millimeteriä leveä, 40 pitkä ja ainoastaan kahdella viivalla koristettu. Itse solki on noin 17 mm. leveä ja panimella varustettu. Koko esineen pituus on 52 mm. (Kuv. 58).

b. *Kaarisolki*, yksinkertaista, mutta sievää tekoa, kaari sileä-taitteinen ja molemmat päät poikki-viivoilla koristetut. Soljen alipuolella on haka ja osaksi kantakin, jossa neula on istunut, jälillä; neula puuttuu. Esineen pituus on noin 60 mm. (Kuv. 59).

c—e. *Kaularenkaasta* 2 puoliskaa, joista toinen niskapuolisesta ohuemmasta päästä on katkennut, toinen näyttää eheältä. Molemmat kappaleet ovat edessä rippuneesta paksummasta päästä koristetut poikkiviivoilla (vrt. *Worsaae, Afbildninger, Kh. 1854*; kuv. 340). Renkaan puoliskat ovat kenties olleet pronssilankaisella kierroksella yhdistetyt, josta kuitenkin ei näy merkkiä. Renkaasen on kenties 3:askin ohut pronssilanka-kappale kuulunut. Eheä puoliska on noin 217 mm. pitkä. (Kuv. 54).

Suurin työ roukkioita tutkiessa on pohjakivien käänteleminen. Puheessa olevan roukkion tutkiminen maksoi 24 päivätystä. Se lajattiin jälleen ja itäpuolella seisovaan kiveen hakattiin vuosiluku 1869 ja nimimerkit J. R. A. ja T. H. ⁶⁰).

4. Vähän Kyrön Tervajoella on kenties Etelä-Pohjanmaan avarin roukkio, 32 kyyn. ristiinsä ja 4 kyyn. korkea (vrt. siv. 115). Roukkion eteläisellä puolella paljastettiin parikymmentä vuotta takaperin suuri, päältä erittäin tasainen kivi, 5 kyyn. pitkä, 3 leveä ja puoli kolmatta korkea. Tuolla tasaisella kivellä tavattiin

⁶⁰) Avuliana kumppanina oli minulla Vähässä-Kyrössä Ylioppilas T. Hagman.

ruumiin jäännöksinä poltettua lausoraa ynnä joukko luultavasti naisen koristuksia, joista mainittiin:

a. Lähes 100 *helmeä*, pienen perunan kokoisia, toiset tuuman pituisia ja soukemmaat toisesta päästä; väritänsä „pihjan-karvaisia“ eli vaaleansinisiä; enimmäisä oli reikä, muutamista, jotka menivät rikki vähällä puserutamisella, puuttui reikä. Jalilla ei enää ollut yhtään.

b. *Vaskirenkaita* 6 à 7, joista vielä yksi oli jalilla (kuv. 61). Ne ovat kenties rippuneet kaularenkaassa (vrt. *Bähr, die Gräber der Liven. Taf. IV. Grab II.*).

c. Koneellisia *solkia* ynnä eräs ristinmuotoinen merkillinen kalu.

Helmiä olivat kylän tytöt kantaneet kaulassansa. Joku aika tuon rikkaan löydön jälkeen matkusti rovasti Fellman Vahassa Kyrössä ja onnistui saamaan muutamia löytöön kuuluvia pronssikappaleita, jotka hän, käydessäni Lappajärvellä, lähetti Helsinkiin. Ne olivat:

d. *Kaarisolki* (fibula) n. k. roomalaista muotoa, jossa neulan kanta ja haka ovat jalilla, mutta neula puuttuu. Se on arvatavasti se merkillinen risti, josta tarina tiesi mainita (kuv. 62).

e. *Kaarisolkeen* kuuluvaa jännekierrrosta pari kappaletta (kuv. 63; vrt. *Montelius, Från jernåldern, Pl. 4: 1*).

f. *Panin-soljesta* kappale (kuv. 64).

g. *Pronssikappaleita*, joiden muodosta ei voi mitään päät-
tää. Näistä jätettiin kappale Yliopiston kemialliseen laboratorioon tutkittavaksi. Tri J. J. Chydenius on hyväntahtoisesti antanut siitä seuraavan analysisin, jossa subteet kuitenkin eivät ole täydelleen luotettavat, kun pronssikappale oli niin ajan ja veden syömiä, ett'ei tarjonut täydelleen kelvollista ainetta tutkimukseen: ⁶¹⁾

⁶¹⁾ Kenties tulen tilaisuuteen antamaan liitteenä kirjoituksen lopulla näistä pronseista tarkemman analysisin.

Kuparia	94,95 prosenttia
Tinaa	4,84 „
	99,79.

Kun vihdoin kerrottiin että kylän lapset usein myöheminkin olivat kiveltä löytäneet helmiä ja helmiliuskoja, niin rupesin itsekin niitä etsimään, vaan ainoastaan poltettuja luumuruja tavattiin enää kivellä. Toivoen että mullan muassa myös joitakuita helmiä olisi varistettu kiven syrjille, kaivatin kiven koilliselta syrjältä mustan mullan käsiin. Tuota luusoran sekaista multaa oli ainakin kolmen korttelin syvyyteen, kenties syvemmällekin, sillä toista maakerrosta ei vielä nähty. Multaa buuhtoessa ei kuitenkaan helmiä löytty, vaan sen sijaan:

h. Kultasormus, painava puoli toista tukaattia ja analysiitti arveltu noin 21—23 karaatin arvoiseksi (kuv. 65).

i. Kaarisoljen neula (?), muutamalla poikkiviivalla koristettu. Reikäpää on osalta katkennut (kuv. 66).

j. Tiitpalaisia, noin puolen nyrkin kokoisia, joiden asema kivien alla oli sellainen, ett'en voi muuta arvella kun että ovat kummun aikuisia. Nekin otettiin talteen:

Aikani ei sallinut tuon jo vähäiseltä osaltakin rikkaan roukkion tutkimista. Toivottavaa olisi, että roukkio säilyisi vastaiseksi tarkan tiedemiehen tutkittavaksi.

Niistä tutkijoista, jotka edellisinä aikoina ovat kaivattaneet Etelä-Pohjanmaan roukkioita, on ainoastaan T:ri Ignatius malttanut tehdä tutkintonsa perin pohjin ynnä antaa tutkinnostaan niin täydellisen ja tunnollisen kertomuksen, että työstä on tieteelle täysi hyöty. Siitä syystä ynnä näytteeksi millä tavalla hän suoritti tutkintonsa tahdon tähän lainata hänen kertomuksensa siitä:

„Björns'in talon metsä-osuudella, noin $\frac{3}{4}$ peninkulmaa pohjoisessa Lapväärtin emäkirkosta tavattiin matalalla vuoriselänteellä viisi erityistä kivitumpua, ja tiukan neljänneksen päässä näistä kahdeksan kappaletta samanlaisia, jotka olivat suorassa linjassa

pohjoisesta etelään aivan pienellä välillä toisistansa. Näistä jälkimmäisistä se on kolmas pohjosesta lukien, jonka nyt tahdon asettaa lukijan tarkastuksen alle. Se näytti olevan tähän saakka koskematonna, kunnes se nyt kaikella tarkkuudella avattiin. Se niin kuin kaikki muutkin Lapinrauniot ⁶²⁾ oli asetettu vuoriselänteelle, jota lännestäpäin tiheä mäntyinen metsä-alanko ympäröi. Sen avaruuden mitta oli: suurin pituus pohjosesta etelään $17\frac{3}{4}$ kyynärää, suurin leveys idästä länteen 11 kyynärää ja korkeus 2 kyynärää ja 5 tuumaa. Se oli siis pitkänsoikea, melkein suorannurkkaisen nelikulman muotoinen. Keskellä kumpua pitkin kummun harjua oli neljä kuoppaa ja pohjoisimmassa kasvoi haapa, joka kuitenkin suuruudesta arvaten ei voinut liioin vanha olla. Kuminun eteläisessä päässä kasvoi nuori pihlaja. Nämä puut olivat lajiansa ainoat, jotka likipaikoilla voitiin havaita, sillä muuten kasvoi ympärillä ainoastaan mäntymetsää. Kumpu oli ulkopuolelta peitetty pienemmällä sammaltuneilla kivillä, mitkä olivat likipitien samankokoiset kuin ne, jotka katujemme kivittämiseen käytetään. Kun nämät vähäisemmät kivet vähitellen olivat pois-otetut, sattui oikea 5 korttelin korkuinen perustus-muuri vastaan, joka oli kokoon pantuna suuremmista noin $\frac{1}{2}$ kyynärän korkuisista ja 1 kyynärän leveistä kivistä. Kun oli syytä siihen arveluun, että kummulla alkuansa oli ollut se avaruus, jota tämä muuri osoitti, vaikka alas-vierevien kivien kautta lienee aikojen kuluessa saanut suuremman avaruuden, mitattiin se uudestaan ja nähtiin alkutilassaan, perustus-muurista arvaten, olleen $16\frac{1}{2}$ kyynärän pitkä ja 8 kyynärän leveä. Muurissa ei voitu havaita mitään sisälle-käytävän tapaista ⁶³⁾. Raunion avaaminen jatkettiin

⁶²⁾ Tässä on syytä huomauttaa, että vaikka hra Ignatius näillekin raunioille antaa tuon sivistyksesemme ja kirjallisuuteemme juurtuneen Lapinraunio-nimityksen, hän kuitenkin myöhemmin, Lappalaisista mainitsemattaan, tunnollisesti kysyy rauniojen kansallista perää.

⁶³⁾ Hra Ignatiusen mielessä ovat tässä nähtävästi Etelä-Skandinavian

sen jälkeen siinä järjestyksessä, että ylimmäiset kivi-kerrokset toistensa perästä pois-otettiin, jotenka vähitellen tultiin pohjaa yhä likemmäksi. Se kohta ensiksi veti tarkastuksen puoleensa, että kivet, jotka raunion keskeltä ylös-otettiin, olivat erinomaisen haperot, jotka menivät rikki kun heitä vähälläkin voimalla viikkattiin maahan. Luulo, että nämät kivet ennen olivat maanneet tulossa, sai kohta lisäksi toisen vahvistuksen, kun toisesta kuopasta pohjoisesta-päin löyttiin joukko pienempiä hiilenpalasia. Samassa paikassa tavattiin työtä jatkettaessa paitsi hiiliä myöskin murenneita luita eräässä suurempain kivien ympäröimässä ja noin $\frac{1}{2}$ kyynärän avarassa luolassa elikkä arkussa. Tämän luolan avaruutta ei kuitenkaan voitu tarkkuudella määrittää, kun kivet tässä paikassa olivat pantuina ilman nähtävää järjestystä. Toisella oli sitä vastoin sen kivi-arkun laita, joka oli eteläisin niistä, mitkä ennen raunion hajoittamista havaittiin sen keskiharjulla. Tämän arkun avaruus oli: pituus pohjoisesta etelään 6 jalkaa, leveys idästä länteen 2 jalkaa ja syvyys $1\frac{1}{2}$ tai likimäärin 2 jalkaa; sen seinät, jotka olivat jotensakin tasaiset ja sileät, olivat suurista kivistä pystytetyt, sillä lajilla, että 4 kapalta oli yhdessä rivissä kummallakin sivupuolella, ainoastaan yksi suurempi paasi eteläisessä päässä (luultavasti päänpuoli) ja pohjoisessa päässä (luultavasti jalkapuoli) muutamia vähän pienempiä. Arkku, joka oli itse kalliolla, raunion sisimmäisessä pohjassa, ei ollut peitetty millään suuremmalla paadella, vaan ainoastaan pienemmillä kivillä; nämät olivat ehkä ennen ladotut joksikuksi kuvaksi, joka sitten aikojen kuluessa lienee kukistunut, josta oli ehkä syntyneet kummun päällä ennen sen hajoittamista havaitut kuopat. Kun olivat arkussa löytyvät kivet poisotetut, havaittiin tämä puoleksi syvyydeltään täytetyksi mustalla mullalla, ja kun ylimmäinen kerros tätä multaa lapiolla varovasti ikäänkuin poisristihaudat kuvitelleet, joista nämät roukkiot eriyvät sekä aikakautensa että sisällyksensä puolesta.

kuorittiin, nähtiin selvästi mullassa valkoisia 1 tai 2 tuuman le-
veitä ja likimmiten saman verran syviä raitoja. Kun nämät rai-
dat eli viivat, jotka olivat paraiten nähtävänä arkun eteläisessä
päässä, olivat murennutta luuta, tuli se ihan selväksi, että täällä
säilytettiin vuosisatoja sitten kuolleen ihmisen ruumiilliset jää-
nökset. Sota-aseita tahi muita kaluja ei löytynyt ensinkään, vaikka
raunio niin juuriltaan hajoitettiin, ett'ei, jos arkun eroitamme,
jätetty kiveä kiven päälle“⁶⁴).

Hra Ignatiusen tutkima hauta on useammasta syystä tärkeä
sekä ulkomuotonsa että sisällyksensä puolesta. Se oli samaa
pitkänsoikeaa muotoa, kun ne roukkiot, jotka näimme esim. Sou-
kannevan rannoilla Laihialla (vrt. sivv. 108 ja 109). Roukkion
keski-harjulla nähtiin 4 syvännettä eli kuoppaa, samallaisia kun
ne kaksi, jotka v. 1864 nä'in eräässä roukkiossa Maalahdella (vrt.
siv. 102). Hra Ignatius arvelee, että ne kenties ovat syntyneet
arkkujen katoksien vajoomisesta. Erittäin tärkeät ovat hänen
ilmaisemansa kaksi arkkua tuossa roukkiossa, jotka puolestansa
todistavat näiden hautojen yhteyttä Skandinavian rautakautisten
rauniohautojen kanssa, kuten pian saamme nähdä. Minä olen
edellisessä maininnut, että arkkuja sisältäviä raunioita paraasta
päästä tavataan eteläpuolella Laihiaa, johon saakka harvoin näh-
dään silmäkivisiä raunioita. Laihialta taasen pohjoseen päin ovat
silmäkiviset rauniot yleiset. Tuosta en kuitenkaan uskalla päät-
tää, että nuo eri lajit olisivat eri aikakausien rakentamia, var-
sinkin kun Vähän Kyrön Tervajoella tapasin silmäkivisten seassa
myöskin erään ennen avatun arkkuraunioin. Tämä ynnä muut
arkut, mitkä edellisessä olemme ennen avatuissa roukkioissa näh-
neet, olivat kaikki pitkiä ja asemaltaan ymmyrkäisten rauniojen
keskellä. Sideby'ssä tavattu oli lähes 8 jalkaa pitkä ja 3¹/₂
leveä ja suunnaltaan P:esta E:ään samoin kuin roukkio-rivikin;

⁶⁴) *Mehiläinen 1862*, ss. 156, 157. Kertomusta Mehiläisessä seuraa
kaksi roukkiosta eri katsannossa olettua kuvaa.

toinen lähellä Johannesdalin kestikiivaria $7\frac{1}{2}$ jalkaa pitkä idästä länteen, läntisestä päästä 1 ja itäpäästä 2 jalkaa leveä; kolmas Tervajoella 8 jalkaa pitkä idästä länteen ja 2 jalkaa leveä. Hra Ignatiusen tutkimassa pitkänsoikeassa roukkiossa oli arkkuja kaksi, toinen varsin pieni aukko roukkion pohjoisessa päässä, toinen 6 jalkaa pitkä pohjoisesta etelään (s. o. roukkion ja roukkiorivin suunnassa), 2 jalkaa leveä ja $1\frac{1}{2}$ tai lähes 2 syvä.

Varsin suuri apu on muinaistutkinnossa vertailemisesta, ja onneksemme tarjoui meille tälläkin tutkimus-alalla odottamattomia vertauskohtia. Viimeisinä aikoina on, näet, ruvettu Pohjois-Ruotsinkin rauniohautoja tutkimaan ja kertomus niistä sopii niin tarkkaan Suomen-puolisiinkin edellisessä kerrottuihin, että emme ensinkään voi epäillä, että eivät rauniohaudat kummallakin puolen Pohjanlahtea olisi saman viljelyksen eli sivistyksen jälkiä. Lukija tuomitkoon itse, kun tähän lainaamme pääkohdat eräästä kertomuksesta Ångermanland'in raunioista.

„Rauniot ovat lajattuja suuremmista ja pienemmistä kivistä, enimmästi ymmyrkäisiä ja näöltään katkaistun kekon muotoisia. Piiri on alhaalta tavallisesti $1\frac{1}{2}$ à 2 kertaa avarampi ylhäisempää piiriä ja 20 à 30 vertaa pitempi raunion korkoa. Löytyy myöskin raunioita, jotka ovat muodoltaan pitkänsoikeita ja pyöreä-nurkkaisia; neliskulmaisia, jotka ovat joko pyöreä- tai tasanurkkaisia ja joissa syrjät ovat melkein pystysuoria ⁶⁶⁾. Joko alusta alkain tai kaivamisesta on moni suurempi raunio saanut keskuuteensa syvän tai matalan alanteen, kun sitävastoin pienemmät rauniot enimmästi ovat päältä pyöreitä“.

„Kivet ovat joko nyrkin tai hevoisen pään kokoisia taikka vielä isompia, mutta tavallisesti painoltaan miehen takkaisia, ja ovat enimmäksi osakseen samassa rauniossa jokseenkin yhden-

⁶⁶⁾ Neliskulmaisia Lapinraunioita, joissa keksittiin valkian sioja, tapasi hra V. Löfgren Keuruulla toista sataa. Muistoonpanot niistä ovat käsikirjoituksena hänen hallussansa.

kokoisia. Enimmästi ovat nuo kivet otetut jostakin likellä löytyvästä kivenvierimä-kokouksesta. Neliskulmaiset rauniot ynnä ylipäänsä ne, joiden syrjät ovat alhaalta ikään kuin muurille ladotut, ovat tavan mukaan tehdyt nurto-kivistä ⁶⁶⁾. Paikoilla, missä vierimäkivien ja murtokivien saanti on ollut yhtä helppo, on usein käytetty ainoastaan jälkimmäisiä. Yksi kohta on kuitenkin havaittu, missä hautaajat ovat jättäneet vuorella makaavat kantaiset, laaka- ja murtokivet käyttämättä ja tuoneet rauniokivensä noin $\frac{1}{8}$ penikulman päässä löytyvästä vierimäki-kokouksesta. Tavallisesti ovat kivet järjestyksettä heitettyt päälletysten raunioon. Tästä kuitenkin eriyvät neliskulmaiset rauniot (joita muutamia löytyy Vibyggerån pitäjässä), joissa syrjät koko korkeudeltaan, ynnä harvat ymmyrkäiset, joissa alimmaisat syrjäkerrokset ovat läjätty siten, että kivet nähtävällä huolella ovat ladotut päälletysten ja tasainen syrjä sovitettu ulospäin“.

„Pienimmät rauniot ovat piiriltänsä tuskin 20 jalkaa ja 1 jalan korkuisia. Suurimmat ovat 180 jalkaa piiriltänsä ja 9 (10) jalkaa korkeita. Tavallisin piiri on 60 à 70 ja korko 3 jalkaa. Pitkänsoikeissa on suhde pituuden, leveyden ja korkeuden välillä jokseenkin eriyvä. Esimerkiksi mainittakoon 72: 17: 4; 30: 15: 2 $\frac{1}{2}$; 15: 10: 2; 15: 9: 3 jalkaa. Neliskulmaiset ovat 6, 8, 10 ja 15 jalkaa kanttiinsa ynnä joitakuuta jalkoja korkeita“.

„Rauniojen pohjassa ja tavallisesti keskellä löytään usein kiviarkku. Ymmyrkäisissä raunioissa on yleisesti ainoastaan yksi, pitkänsoikeissa kaksi arkkua perätysten raunion pituudella, joskus korvatusten siten että pieniä arkkuja on asetettu raunion syrjille. Nuo arkut ovat enimmästi niin tehdyt, että mantereelle on syrjäkkäisin pystytetty laakakiviä ja siten muodostettu arkku katettu toisilla paasilla. Joskus pullistuvat syrjät arkussa ulospäin, joskus ovat syrjäpaadet niin ladotut, että peittävät toinen toisensa

⁶⁶⁾ Samoin Lapinrauniot Evijärvellä.

syryjä (samaa tapaan kuin kalan suomukset). Jos ei suurempia laakvoja ole löytynyt, niin on arkku muodostettu pienemmistä kivi-levyistä, jotka ovat ladotut, toinen toisensa päälle; harvoin on syrylaakvoja toisilla korotettu. Kattopaasien alla nähdään joskus tuohikatoksen jälkiä. Arkut ovat erikokoisia, 1—12 jalkaa pitkiä (tavallisesti 5 à 6 jalkaa), 1—2 à 2¹/₂ jalkaa leveitä ja korkeita. Arkkuja suunnittaessa ei ole mitään varmaa ilmankulmaa noudatettu, kuten Etelä-Ruotsissa, missä arkkujen yleinen suunta arvellaan olevan P:sesta E:ään. Arkun suunta on sama kuin sen vuoren tai kankaan suunta, jolle se on asetettu, taikka, jos useita raunioita tavataan perätysten, sama kun niiden pääsuunta. — Joskus on hautaraunio muodostettu luonnollisesta murto- tai vierimäkivi-kokouksesta; sellaisten rauniojen pohjassa on enimmästi kiviarkku. — Rauniot tavataan ainoastaan mäkimailta likellä merta tai suurempia vesii, joihin on purjelaita mereltä, korkeintaan ¹/₁₆ penikulmaa rannasta. Muutamia tosin tavataan, jotka nyt ovat kaukana purjelaidasta, mutta muinoiset purjelaidat eivät ole etäällä“.

„Usein havaitaan sillä paikalla, millä raunio lepää, valkian jälkiä ynnä että pohjalla oleva bietakerros on joko poltettu tai sisältää mädännyttä puuhiiltä ja sipaleita poltettua luuta. Enimmäkseen hiilet ja luusipaleet tavataan arkun pohjalla, mutta myöskin muualla raunion alla tavataan usein samallaisia jäänöksiä ruumiin polttamisesta. Jos ei rauniossa löydy arkkua, niin tavataan luut ja hiilet paraasta päästä keskellä. Useamman sadan raunion tutkittua suuremmalla tai vähemmällä tarkkuudella arvelee hra Sidenbladh, että hautaaminen on tapahtunut seuraavalla tavalla: Jollekulle sopivaksi katsotulle paikalle pinottiin polttolava, jolle ruumis laskettiin. Sittenkun valkia oli kokonaan syönyt ruumiin, niin että ainoastaan pieniä luupalasia oli jälillä, la’astiin luut, hiilet ja kekäleet yhteen ja noiden jäänösten ympärille muodostettiin kivilaakoista arkku, joka katettiin (ensin tuohilla ja sitten) kivilaakoilla. Viimeiseksi läjättiin raunio arkun ja hautauspaikan

ylitse. Jos arkku puuttuu, läjättiin raunio suorastaan ruumiin jäännösten yli polttopaikalla. Tuo päätös ei kuitenkaan sovellu niihin raunioihin, jotka oikeastaan ovat vierimäkivi-kokouksia ja paremmin luonteensa suhteen sopivat yhteen niiden rauniojen kanssa, joiden pohjassa ei tavata polttamisen jälkiä eikä luuta. Sellaisia löytyy sekä arkkune, että arkutta, eivätkä mielellään voi olla minkäänlaisia muistopylväitä, vaan ovat luultavasti läjätty polttamattomien ruumiiden ylitse ja rohkeaksi ei voi katsoa sitä päätöstä, että tuo kansa välistä poltti, välistä jätti ruumiinsa polttamatta, kun muistamme kuinka usein nuo tavat monessa muussa kansassa ovat vaihdelleet⁶⁷⁾.

Aivan omituiset ovat ne arvelut, joita hra Sidenbladh on laskenut sen ajan suhteen, jolloin nuo hautarauniot pystytettiin, ynnä siitä kansasta, jonka tekemiä ne ovat. Ahneet aarteenkaivajat ovat niin ryöstäneet nuo rauniot, että hra Sidenbladh ei ole itse löytänyt muuta kuin muutamia pahasti ruostuneita rautapaloja ja tarinan mukaan tietää löydetyksi kappaleen rautaisista suitsenkuolaimista ynnä ymmyrkäisen kupurasoljen ja 5 spiralkierteistä rengasta pronssista. Hän lausuu näin:

„Tästä näkyy jokseenkin selvään, että Ängermanland'in rauniot sisältävät ainakin jälkiä raudasta ja pronssista. Tunnettu asia on, että samallaiset rauniot Bohuslän'issä sisältävät pronssia; Suomessa ovat ne sisältäneet esineitä kuparista, kullasta, raudasta, hopeasta ja messingistä⁶⁸⁾. Blekinge'ssä ja Tanskanmaalla ou

⁶⁷⁾ Olen jo edellisessä huomauttanut, että hra Sidenbladh kenties ei ole arvannut eroittaa Lappalaisia muinaisjäänöksiä puheessa olevista hautaraunioista. Jos vihdoin muistamme, että Suomenpuolisista hautaraunioista on löytty poltettujen luusipalten ohessa myöskin jokseenkin eheänä säilyneitä eläinten luuta, niin en voi pitää luultavana, että polttamattoman ihmis-ruumiin luut olisivat niin tykkänään lahonneet, ett'ei jälkiä löytyisi. Vastaiseksi en siis uskalla antaa hra Sidenbladh'in yllämainitulle päätökselle suurempaa arvoa.

⁶⁸⁾ Nähtävästi Gananderin mukaan; vrt. siv. 86.

niissä löytty kaluja kivistä, pronssista ja raudasta. Tuosta nähdään, että eteläisimmissä on kivilaluja, mutta sen mukaan kuin pohjosempaan tullaan, niin katoa tuo todistus vanhimmista aikakausista ja nuorempain aikakausien todistukset sen sijaan karttavat. Tuosta päättäen, ei noita raunioita voi asettaa johonkuhun erinäiseen aikakauteen, vaan näyttää siltä, kun olisivat tehdyt pakanuuden kaikilla 3:lla aikakaudella, taikka — toisin sanottu — että se kansa, joka käytti tuota hautaustapaa, on elänyt eri seuduilla sekä kivi-, pronssi- että rautakausilla ja vetäynyt etelästä pohjoseen päin. Pronssi-viljelyksen tullessa Tanskanmaalle, peräytyivät rauniojen omistajat Etelä-Ruotsiin ja vetäyivät sieltä jollakulla tattuavuudella uuden mitallin kanssa joko Ruotsin länsirannikkoa pitkin Norjaan tai Ruotsin itärannikkoa myöden Uppland'iin, missä kansa jakautui kahteen haaraan, joista toinen levisi edelleen pitkin Norrlandin rannikkoa ja toinen, käytyä Ahvenanmaan ylitse, Suomen lounaisrannikolla jälleen jakautui pohjoseen ja itäiseen haaraan. Vaelluksen kestäessä saattoivat tuon alhaisemman kansan uudet kansat paremmilla viljelysneuvoilla ja kansalla ei ollut luonnollisen järjestyksen mukaan muu tarjona, kun joko peräytyä edestä tai kadota. Edellinen arvelu saisi täyden todistuksensa, jos voitaisiin näyttää rauniohautoja Tanskanmaata etelämmilläkin rannikoilla ynnä joku äkkinäinen raja, missä raunioviljelys loppuu juoksussaan pohjoseen ja itään päin. Niin todellakin on asian laita. Raunioita — sisältävätkö sitten poltettuja tai polttamattomia ruumiita, ollee edellisen johdosta yksi asia — löytyykin, Worsaae'n mukaan, pitkin Atlantin ja Keskimeren rannikkoja ja kenties myös Mustan Meren ja Intian Meren ranta- mailla. Muinaistieteellisellä matkallansa v. 1867 läntisen Suomen ja Pohjois-Ruotsin halki, sanoo hra Sidenbladh käsittäneensä seuraavat rajat raunio-viljelykselle. Rauniojen pohjoinen raja Ruotsissa on kohta eteläpuolella Åbyn jokea Skelleften pitäjässä, jota pohjempana ei tavata minkäänlaisia muinaisjäänöksiä. Suomessa on

pohjoisin raja Salon pitäjä Oulun läänissä. Pohjempana, kuten esim. Inarin seuduilla, on muinaisjäänöksiä tavattavana, mutta nuo, olkoot sitten tschudilaisia tai ugrilaisia, eivät ensinkään kuulu tähän. Itäisin raja Suomessa on Päijänteen järvi ja sen lasku Kymijoki. Idempänä mainittua vettä ei tavata raunioita ⁶⁹⁾.“

Edellisistä otteista näemme, että Ängermanland'in hautaroukkiot pää-asiansa ovat niin yhdenkaltaiset, kun Suomenpuoliset, että on mahdotointa pitää niitä muuna kuin saman viljelyksen, saman kansan jättäminä, kuten Sidenbladh'kin jo on huomannut. Hänen päätöksensä hautaustavasta sopivat niin hyvin Suomen- kun Ruotsin-puolisiinkin roukkioihin. Suomenpuoliset näyttävät kuitenkin olevan ylipäänsä suurempia, rikkaampia ja paremmin säilyneitä. Hra Sidenbladh sanoo suuremmalla tai vähemmällä tarkkudella tutkineensa useampia satoja hautaroukkiota. Kun hän kuitenkin Ängermanland'ista luettelee ainoastaan 3:tta sataa roukkiota, ynnä pitää roukkion keskikohdan tärkeimpänä, niin näyttää siltä kuin hänen tutkimisensa tarkoittaisi kaikkia roukkioita, mitä hän on nähnyt ja että hän ehkä on seurannut tuota mukavaa, mutta minun vakuutuksestani huolimattointa ja haitallista tapaa tutkia vaan roukkion keskikohda. Hän ei myöskään, luultavasti siitä syystä, tiedä mainita arkuttomien roukkioiden ääriellä löytyviä erinäisiä luumuru-aloja, joita olemme nähneet kahdessa Suomenpuolisessa haudassa, ja jotka ehkä todistanevat, että samaa roukkiota käytettiin myöhemminkin kuolleille.

⁶⁹⁾ *Hildebrand, Antiqu. Tidskrift för Sverige II. Sth. 1869; sivv. 194—202.* Hra Sidenbladh lisää vielä: „Kun näin on laita, niin on mahdotointa ajatella, että se kansa, joka teki rauniot, olisi tullut Wenäjän kautta, missä sen myöskin olisi täytynyt haudata kuolleitansa, mutta muita vanhempia hautapaikkoja, kun Kurganeja, Sopia ja Scytäläisiä hautoja ei siellä näy löytyvän mainittavia ja kaikki nuo ovat maakumpuja, eikä mitään raunioita“. Kuinka varmat varsinkin nuo pohjoiset hra Sidenbladh'in määräämät rajat lienevät, on tulevaisuus luultavasti pian näyttävä. Vrt. myös *l. c.* siv. 230.

Mahdotointa on varmaan päättää poltettiin ruumis täydessä puussa; luultavampaa on kuitenkin, että ne rauta-aseet ja pronssikoristukset, jotka haudoissa löyttään, vasta jälistäpäin perheeltä laskettiin luujäännösten sekaan, sillä epäilemättä olisivat pronssikalut palossa sulanneet. Sulanneita kappaleita kyllä myöskin tavaataan, mutta varsin mahdollista on, että ne ovat sulanneet poltto-paikan kuumuudesta. Noitakaräjistä on, näet, se tieto jälillä, että polttolavaan, jolla ihmisruumis poltetaan, menee kaksi syltää puita, josta voimme arvata palon suuruuden. Mikä taasen on ollut tarkoituksena niillä eläinten luilla, jotka tavattiin roukkiossa Tervajoella, en uskalla päättää tuosta yhdestä esimerkistä, kun ei ole tarkempaa tietoa niistä eläinten ja linnun-luista, jotka Ganander tapasi aikoinaan roukkioissa. Ovatko ne jäännöksiä hautaus-pidoista, vai ovatko lampaat vainajan karjasta pantu eheänä hänelle elannoksi tai karjaksi? Jälkimmäinen ajatus on luultavampi, sillä saman eläimen luut makasivat enimmästi samassa paikassa, eikä myöskään ole missään luussa havaittu veitsen jälkeä. Että koira seurasi vainajaa hautaan, ei ensinkään kummastuta; mutta mikä ammatti variksella on ollut kansan kuvituksessa, on vaikea päättää, sillä tuskin lienee kukaan kansa pitänyt raakkyvää varista pyhänä lintuna. Siitä viljelyksestä, jonka jälkiä nuo rauniobaudat ovat, tuskin ikänä voimme saada mitään muuta tietoa, kun mitä haudat itse antavat. Niiden tutkiminen on siis tehtävä mitä suurimmalla tarkkuudella ja jokainen pieninkin kohta huomattava, joka voi antaa selitystä kansan viljelyksestä ja tavoista. Varsin suurena haittana tieteelle on pidettävä se, kuten näyttää, hyvin tavallinen mielipide sekä meidän maassamme että muualla, kun katsotaan yksipuolisesti muinais-kalujen löytämistä tutkimuksessa pää-asiaksi, muistamatta että jokainen raunio, jokainen kiinteä muinaisjäännös itsessään on yhtä arvollinen muinaiskalu, kun mikään muu, että sen muoto, rakennus ja perustus usein kyllä voi olla ja on tieteelle tärkeämpi, kuin joku sen alta löytyy yksinäi-

nen muinaiskalu. Kiitotein muinaisjäännösten tutkiminen on juuri tuosta syystä suuresti vaarallinen, sillä niiden muoto, rakennus ja asema on kerrottava paikalla tutkijalta itseltä, jolta siis on vaadittava sama tieteellinen taito ja sama harjoitus, kun sillä tutkijalta, joka museossa tieteen avulla kohta käsittää muinaiskalun tarkoituksen ja harjoituksesta on tottunut huomaamaan pienimmänkin omituisuuden kalun muodossa ja siitä usein voi arvata kalun iän. Tuollaiset pienet seikat ja omituisuudet eivät astu harjaantumattoman tutkijan silmiin, vaan muistaminen on, että muinaistutkimuksen menestys juuri riippuu sellaisten omituisuuksien käsittämisestä ja selittämisestä.

Sidenbladh on ainoa mies, joka Ruotsissa nykyisinä aikoina on uskaltanut arvata puheessa olevia rauniobautoja jonkun eri viljelyksen jätteiksi. Skandinaavian enimmäkseen haudat rautakaudelta ovat maakumpuja; mutta nuo kummut ovat joskus hyvin kivisiä taikka on kumpu läjätty kivistä ja ainoastaan obuella multakeroksella peitetty. Tuosta hautakumpujen vaihtelevaisuudesta ovat Skandinavian nykyiset tutkijat saaneet sen ajatuksen, että ainoastaan erillainen aineen saanti on siihen ollut syytä ja arvelleet, että puheessa olevat hautarauniotkin ovat saman viljelyksen, saman kansan omia kun multakummutkin. Siitä syystä onkin noiden hautarauniojen tutkiminen erittäisin viimeisinä aikoina jäänyt takapajulle. Nilsson ja Holmberg arvelivat aikoinaan Etelä-Ruotsin hautaraunioita Keltalaisiksi ja pronssikauden aikuisiksi; mutta Keltalaisten arvo Skandinavian muinaistieteessä on nyky-aikoina ollut hyvin halpa, mikä seikka myöskin on ollut haitaksi rauniobautojen tutkimisen edistymisessä. Olen jo maininnut että Ruotsin rauniot ylipäänsä ovat köyhempiä kun Suomalaiset ja ne löydöt, jotka niistä tunnetaan, ovat usein samanmuotoisia ja siis nähtävästi saman-aikuisia kun löydöt maakummuista. Esimerkiksi tahdon mainita, että rautakeltiä ja soikeita (nuolen-) kovasimia on Ruotsissa löytetty sekä raunio- että maakumpuhautoista. Kui-

tenkin katson luultavaksi, että rauniobaudat Ruotsissa eivät ulotu nuorempaan rautakauteen, joka H. Hildebrand'in laskun mukaan alkaa noin v. 700 j. Kr. s. Hra Hildebrand on, näet, rautakauden ilmiöitä tutkiessa tullut siihen päätökseen, että koko Ruotsinmaa, Norrlandia myöden, ensin asuttiin etelästä päin tulleilta Göthiläisiltä, jotka ensin toivat rautaviljelyksen maahan. Vasta myöhemmin tulivat Svealaiset idästä päin Ahvenanmaan ylitse Ruotsiin ja asettuivat Mälarin järven senduille, josta ensin levitivät valtansa Etelä-Ruotsiin, missä Svealaiset ja Göthiläiset näyttävät sulanneen yhdeksi kansaksi noin 500 paikoilla, sitten pohjoseen, missä Svealainen viljelys voitti noin v. 700. Pää-asia kuitenkin on, että tuohon aikaan joku viljelyksen muutos tapahtui Ruotsissa. Epäilemättä tulee Suomen muinaisjäännösten tutkiminen suuresti vaikuttamaan noihin kysymyksiin Ruotsin asuttamisesta. Luultavaa on myöskin, että juuri se seikka, että Suomessa kyllä tavataan samallaisia hautaraunioita kun Ruotsissa, mutta ei yhtään maakumpua, antoi hra Sidenbladh'ille rohkeutta katsoa rauniobautoja eri viljelyksen jätteiksi.

Tuo viljelys, jonka jätteitä hautarauniot ovat, näyttää, sen mukaan kuin tähän saakka on tunnettu, Suomessa kehinneen korkeimmalleen, sillä vielä ainakaan ei tutkimus ole vahvistanut, josko nuo suuret rauniot Etelä-Ruotsissa, joista tunnettu Kivihauta lähellä Cimbrishamöia (piiriltänsä 360 kyyn.) on yksi, ovat saman viljelyksen omia, kuten Holmberg arvelee. Etelä-Pohjanmaan hautarauniot, jotka tähän saakka Suomessa ovat paraiten tunnetut, ja jotka kokonsa ja sisältönsä puolesta, Sidenbladh'in mukaan, voittavat ainakin Pohjois-Ruotsin rauniot, eivät suinkaan ole Suomen suurimpia. Kirjeessä Jouluk. 18 p. 1869 kertoi minulle hra A. Warelius: „Uskelan puolella Halikon lahtea löytyy korkeimmilla vuoren-kukkuloilla kiviraunioita, joita nimitetään 'kruunuiksi'. *Tammipaltan kruunu* on 9 kyynärää korkea ja 7 sylvää ristiinsä; *Witämäen kruunu*, joka on suurin, mutta kes-

keltä kaivettu, on 5 sylvää korkea (1) ja 12 sylvää ristiinsa. Wiitamaella on kaikkeastaan 4 rauniota“. Luvian kappelista olen kuulut kerrottavan, että siellä pitäisi löytymän tavattoman suuri raunio, jonka kyljelle rakennettu lato näyttää varsin tyhjänpäiväisellä raunion suhteen ⁷⁰⁾. Mutta nuo jalot muinaisjäänökset ovat tähän saakka tuntemattomina turhaan odottaneet muinaistieteellisen halun heräämistä maassamme. Ahvenanmaan hautaraunioista, joista papisto jo v. 1674 antoi useita tietoja, kertoo hra Bomanson seuraavalla tavalla: „Niitä löytyy Ahvenanmaalla jokseenkin suuri luku. Ne tavataan aina vuorilla, joko yksinäisinä tai useampia — suurempia tai pienempiä — liki toistansa. Niiden tutkiminen ei ole kuitenkaan tähän saakka onnistunut niin hyvin kun maakumpujen. Ne löydöt, jotka niistä sain, olivat vähäpätöisiä, esim. palasia rautaveitsistä, luuta ja hiiltä. Myös nuo muinaishaudat näkyvät siis sisältävän poltettuja ruumiita. Tärkeämpätä oli sitä vastoin, että Syllödan kylässä löytyiin kiviraunio, joka sisälsi oikean kiviarkun. Arkku makasi asemaltaan pitkin raunion eteläistä äärtä ja oli muodoltansa tällainen: . Arkun pituus oli 4 1/2 kyynärää ja suurin leveys keskeltä 1 1/2 kyynärää. Se oli pantu idästä länteen ja oli läntisessä pään-puolisessa päässä, jonka peitteenä makasi suurellainen laakakivi, hiukan avarampi kuin jalanpuolisessa. Kivilaakat, joista arkku oli tehty, olivat lujaan yhteensovitettut, jotta kannattaisivat raunion painoa. Arkku sisälsi ainoastaan vähän hiiltä. Ahvenanmaan rauniojen sisustat eivät muu-

⁷⁰⁾ Korposten kertoo kirkkoherra Alanus Maalisk. 12 p. 1674, että *Giuekär* nimisellä luodolla, 6 penikulmaa etelään päin emäkirkolta, oli suuri kiviraunio, jonka Pyhä Henriikki ja hänen miehensä, tarinan mukaan, olivat koonneet, kun hän ensin tuli Suomeen; mutta Turkulaiset olivat 40 vuotta sitten rauniota parannelleet ja salvanneet sen ympärille korkean majakan. Vrt. *Suomi 1858: 124* ja *Kort Berättelse om Kemi lapmarckz tillståndh i Öster Norlandens vnder Åbo Bishops Stijft Belägit* (saman Alanus'en tekemä 1674), mskr. pergamenti-siteessä Sko'n luostarissa.

ten sisällä mitään erinomaista, paitsi että kivet rauniojen sisässä, kappale keskipisteestä, näyttävät olevan ladotut suurella huolella kehälle muurin tapaan. Tuosta syystä kuullaan talonpoikain jo-
kus puhuvan, että he joissakussa rauniossa ovat tavanneet muu-
ratun haudan. Sellainen oli myöskin se tarinan mukaan muu-
rattu hauta eräässä rauniossa lähellä Finströmin Kulla'a, missä
muutama aika sitten (1849) löyttiin kaarisolkia, käsivarsirenkaita
ja helmiä, joista kuitenkin suurin osa tietämättömyydestä hävi-
tettiin⁷¹⁾. Perniossa on hra Färling viime suvena tutkinut pari
rauniohautaa, jotka myös ovat saman puheessa olevan viljelyksen
omia. Luultavasti tulee niistä pian kertomus julkaistavaksi. Kuinka
avaran alan tuo muinoinen viljelys Suomessa on käsittänyt, on vielä
mahdotointa sanoa. Suuria saman-näköisiä raunioita sanoo Rein-
holm löytyvän Eurassa, Wareljus Porin seuduilla ja Salmelainen
— Wiitasaarella⁷²⁾.

Jos vihdoin otamme esiin kysymyksen mihin aikaan tuo
viljelys maassamme vallitsi, niin tapaamme tähän saakka ainoas-
taan harvoja määräyskohtia, jotka nekin täytyy tutkimuksen
nykyisellä kannalla maassamme nojata Skandinavian muinaistie-
teeseen, jossa etenkin H. Hildebrand'in etevä tutkimus Norrlandin
suhteen on meille otollinen, mutta siihen katsoen, että tämä vil-
jelys Ruotsissa ja Suomessa näkyy olleen yhteinen, voimme laul-

⁷¹⁾ *Bomansson, Om Ålands Fornminnen*, sivv. 16, 17. Hra Bomansson'in
rauniolöydöistä tallettaa museo rautaveitsen (kuv. 67), kappaleen rauta-
avainta (?), hevoisen ja jonkun muun eläimen hampaita ynnä muita eläinhuita.
Finström'in raunio-löydöstä v. 1849 on pronssinen kaarisolki ja muutamia
emaljeeratuita helmiä jälillä. Siinä haudassa oli myöskin, luultavasti tari-
nan mukaan, tavattu kappaleita savi-astioista. *Katalog ö. Al. Univ:s Etnogr.
Saml.* sivv. 10—14. — Yllä mainitut «muuratut haudat» ovat nähtävästi samal-
laisia tornirakennuksia, kun tuo Laibian Peltomaalla tavattu. Sellainen
ladonta-tapa näyttää siis olleen jokseenkin tavallinen.

⁷²⁾ *Kuukauslehti 1870: 194*; Rudbeck'in matkakertomus Kirjall. Seuran
arkistossa. Hautalöydöistä Hauhossa vrt. *Kalm, Beskr. ö. H. Skn, 1766: 55*.

tavasti erehdyksettä niin tehdä. Me pysymme näissä vertauskohdissa Etelä-Pohjanmaan alalla, sillä Finströmissä hautarauniosta löytyjä helmiä ynnä kaarisolkea en ole nähnyt.

Meidän on ensin huomaaminen, että kaikki pronssi-esineet, jotka tähän saakka olemme tavanneet hautaraunioissa, ovat muo-
doltansa ja ornamenttiansa puolesta niin yksinkertaisia, että tuskin voivat kuulua edistyneempään rautakauteen. Etenkin on niistä merkittävä tuo n. k.

Roomalainen kaarisolki (fibula) (kuv. 62), josta kaikki myöhemmät monimuotoiset kaarisoljet vähitellen kehisivät, kuten varsinkin hra Montelius on osoittanut⁷³⁾. Tämä solkimuoto näyttää olleen omituinen Skandinavian n. k. denari-kaudessa noin vv. 200—450 ja on hyvin tavallinen Tanskan neva-löydöissä tuolta ajalta. Myöhempinä aikoina astuvat uudet tuosta kehinneet muodot sijaan⁷⁴⁾. — Jonkun määräyksen tarjoovat myös

Kultasormukset, joita Etelä-Pohjanmaan hautaraunioissa nähtävästi on löyty ainakin 5 kappaletta (vrt. sivv. 86, 89 ja 135). Niistä on ainoastaan viimeinen (kuv. 65) tallella, joka ei muotonsa puolesta tarjoa mitään selitystä. Mutta Skandinavian muuseoissa on varsin silmiin-astuva seikka, että kultanriikkaus on suurin Roomalaisella denari- ja liiatenkin Byzantinolaisella solido-
kaudella (noin vv. 425—525), kun hopea sitä vastoin Arabialaiskaupan aikana astuu kullan sijaan. Me uskallamme ehkä tuosta syyistä seurata hra Hildebrand'in esimerkkiä, kun hän ainoastaan tuolla perusteella luulee voivansa määrätä erään hautarauniossa Niurunda'n pitäjässä Medelpad'issa löydetyn kultasormuksen vanhempaan rautakauteen kuuluvaksi⁷⁵⁾. — Vielä voimme ottaa ajanmääräykseksi nuo

⁷³⁾ *Från Jernåldern II.* Kuvaliitteet.

⁷⁴⁾ *Hildebrand, Antiqu. Tidskrift II: 226—228, 241, 267.*

⁷⁵⁾ *L. c. 271.*

Soikeat kovasimet eli edellisessä n. k. nuolenkovasimet, joita Etelä-Pohjanmaalta tunnemme 15 (siv. 77). Niitä ei tosin tunneta siellä hautaraunioista löydetyksi ja Nilsson pitää niitä kivikauden aikuisina. Hra Hildebrand on kuitenkin niin monella ja jäykällä syyllä todistanut että nuo soikeat kovasimet ovat vanhemmalle rautakaudelle taikka, Tanskan nevalöydöistä päättäen, liiatenkin denari-kaudelle omituisia, että Nilsson'in päätös epäilemättä on aivan perätöln. Niitä on löyty Tanskan nevoista toista sataa; kolmesta hautarauniosta Bleking'essä, kappale kummastakin rauta-aseiden, kerran rautakeltinkin kanssa y. m. ⁷⁶⁾. Me emme siis, tuohon katsoen, voi epäillä, että Etelä-Pohjanmaankin soikeat kovasimet ovat siellä löytyvien hautarauniojen aikuisia. — Vihdoin on tässä suhteessa merkillinen tuo Holm'in piirtämä

Rautakeltti (kuv. 39), jota hän arvelee „keihääksi“ (siv. 90). Myös se näyttää olevan omituinen vanhemmalle rautakaudelle. Rautakelttiä on löyty kolmatta kymmentä Tanskan nevoista. Kuten jo näimme, on yksi löyty soikean kovasimen kanssa rauniosta Blekingessä, kaksi taasen hautaraunioista Öland'illa, toinen lasisen mosaiki-helmen kanssa ⁷⁷⁾. Meidän täytyy siis pitää tätäkin esinettä, vaikka se on löyty hietakuopasta Kylänpään kylässä Laihialla, sikäläisten rauniohautojen aikuisena. Muotonsa puolesta on tämä ase kokonaan pronssikautinen; ainoastaan ornamentit ovat osaksi omituisia. Me tunnemme että rauniosta Kasavuorella Kyrkslätissä on löyty pronssinen keihäänterä, että kaksi muuta pronssista terä-asetta on löyty Helsingin pitäjässä ⁷⁸⁾. Uskaltaisimmeko, tuosta arvella, että se viljelys, jonka jätteitä rauniohaudat ovat, on alkuansa Suomessa pronssikauden aikuinen, eikä rauniohaudat jonkun uuden rautakauden kansan tuomia? — Meillä ovat vielä jonakuna ajanmääräyksenä

⁷⁶⁾ L. c. 250 ss.

⁷⁷⁾ Hildebrand, *Antiqu. Tidskrift* II: 248, 249.

⁷⁸⁾ *Katalog öfver Al. Univ:s Etnogr. Saml. 1859: 8.*

Zenon (474—91) ja Phokaan (602—10) kultarahat, joista emme tosin tiedä ovatko löydetyt hautaraunioista vai maasta Vä-
hässä Kyrössä (siv. 89), mutta myös Medelpadissa on rauniosta
löytty Teodosio II:sen kultaraha, tehty v. 443⁷⁹⁾. Me voimme
tuosta ehkä arvella, että raunioviljelys vielä kesti Pohjanmaalla
7:llä vuosisadalla.

Tiilipalasista, jotka löytyi samasta rauniosta kun kulta-
sormus, tahdon tässä ainoastaan muistuttaa, kun en voi ajatella
mitään mahdollisuutta, että ne jälistä käsin olisivat roukkion alle
joutuneet (siv. 135).

Skandinavian sadusto tietää kertoa varsin paljon vilkkaasta
liikkeestä muinoisina aikoina Ruotsin ja Suomen välillä. Ruotsa-
laiset kuninkaat naivat Suomen kuninkaiden tyttäriä ja viipyivät
vuosikausia Suomessa. Saavatko nuo hämärit jutut vihdoin seli-
tyksensä puheessa olevasta viljelyksestä? Mikä lopetti tuon vil-
jelyksen? Milloin se loppui? Ensimmäiseen kysymykseen olisi
vielä liian rohkeata vastata, toiseen olisi tätä nykyä mahdollointa
antaa tyydyttävää vastausta, kun Suomalainen viljelys pakanuuden
ajalla on niin vähän tunnettu⁸⁰⁾. Viimeisen kysymyksen vastauk-
seen on epäilemättä n. k. *Wöyrin löytö* (1849, siv. 123) varsin
tärkeä, mutta museon paraikaa kestävän muuton vuoksi en ole,
tätä kirjoittaessani, tilaisuudessa ottaa siihen kuuluvia esineitä
uuteen tarkastukseen. Luettelon mukaan kuuluu löytöön: Kaula-
rengas, 2 taide-esinettä (!) ja punotuita lankoja (kuv. 68) hope-
asta, 69 emaljerattua helmeä, 2 käsirengasta pronssista, vitjoja
ynnä moniaita esineitä kullatusta pronssista⁸¹⁾. Jo hopearikkau-
desta tässä löydössä voimme arvata, että se on pakanuuden
uudemman rautakauden aikuinen. Samalle päin viittaavat nuo

⁷⁹⁾ *Montelius, Från Jernåldern I: 48, kuv. 2.; Hildebrand, l. c. 243.*

⁸⁰⁾ Näistä asioista olen jo ennen Kuukauslehdessä 1870, n:ot 6 ja 8,
lausunut muutaman sanan.

⁸¹⁾ *Katalog ö. Al. U:tets Etnogr. Saml. 1859: 9.*

merkilliset pronssiviitjat (kuv. 69), joita löytyy eri katkeissa useampia kynnäriä, jos vertaamme niitä Liivinmaan nähtävästi Arapialaiskaupan aikuisiin hautalöytöihin⁸²⁾, mutta ehkä emme erehdy jos niissä näemme jotakin sukulaisuutta Liiviläisen viljelyksenkin kanssa. Löydössä kuitenkin myös tavataan useita kappaleita kaarisoljista (kuv. 70), mitkä muotonsa puolesta pikemmin viittaavat Skandinavian myöhemmän aikuisen viljelykseen, ehkä ornamentit ovat jokseenkin omituisia. Tuo yhtäläisyys voi kuitenkin olla satunnainen; paljoa vaikeampi on satunnaisiksi selittää noita omituisia vitjakoristuksia. Käsirenkaan (kuv. 71) silmäsiraitit tavataan myös Pälkäneen käsirenkaassa (kuv. 55), josta alempana enemmän. Omituinen on myöskin tuo poikki-raidoilla koristettu kaularengas (kuv. 72). — V. 1834 tavattiin Wöyrillä toinen löytö *Kaparåkern* nimisellä paikalla Rekipellon ja Jörälän kylien välillä. Löytöön kuuluvat *hopeakahut* sulatti löytäjä ja ainoastaan rautainen keihäänterä⁸³⁾ ynnä 49 emaljerattua helmeä tarjottiin yliopistolle, joka niistä maksoi 11 rpl.

⁸²⁾ Bähr, *Die Gräber der Liven. Taf. II, Grab 1: 8*; siv. 29.

⁸³⁾ *Hels. Tidn. 1835: no 24* sanoo: rautakypäri. Kirjeessä Maaliek. 28 p. 1870 mainitsee T:ri C. J. Estlander, että samaan löytöön myös ne muinaiskahut kuuluivat, jotka hän Waasan lukioon lahjoitti ennen kaupungin paloa. Ne olivat hänen muistaaksensa katkennut miekan terä, keihään-terä, kypärikappaleita ynnä muutamia hevoispukuun kuuluvia solkia (vrt. siv. 93). *Kaparåkern* ja varsinkin sen ääressä oleva kivinen kumpu oli, Trin tullessa Wöyrille, ollut tunnettu löydöistä, jotka ajalehtivat löytäjän rautakopissa. Hän arvelee paikkaa tappelutantereeksi. Myös Mäkipään ja Rökiön kylien välisellä *Barkaråkern* nimisellä pellolla on samallaisia löytöjä tavattu. — Vati *Guldänt*-löydössä kuuluu olleen messingistä ja -ohut, kun lehti, mutta meni rikki nostaessa. Vrt. myös *Ilmarinen 1849: no 42*. Löytäjä oli Talollisen Fredrik Mikonpoika Juoperin ala-ikäinen poika. Hopeakappaleet painoivat 40 luotia. Helmiä mainitaan olleen ainoastaan 44, kenties siitä syystä, että muutamia arveltiin arpa-nopiksi. Löydössä sanotaan myös olleen nappikuosin näköisiä kalkkikappaleita.

50 kop. p. r. Keihäänteriä (kuv. 73) on hyvästi säilynyt ja on luultavasti samanaikainen kun Gottlundin talletamat keihäänteriät (siv. 93, kuvv. 44—6) Vähän Kyrön *Haavistonmäeltä*, joista viimeinen (kuv. 46) on kärjeltänsä omituinen ja verrattava Liiviläiseen muotoon (Bähr, Taf. XIX: 11). Myös kirves (kuv. 43) Haavistonmäen löydössä on samaa muotoa kuin muissa moniolla taholla Suomessa tavatuissa. Tuo kirveen muoto on myös Skandinaviassa ja nähtävästi Liivinmaallakin varsin omituinen pakuuden uudemmalle rautakaudelle. Hyvin luultavaa on että Haavistonmäen löytö on Kyröläisten vanhimpia jälkiä Pohjanmaalla. — Varsin tärkeä on Napujelta löyty spiralipiirteinen hopeinen käsi-rengas (siv. 118, kuv. 54). V. 1787, näet, lähetti Pälkäneen kirkkoherra Kustaa Idman Ruotsiin erään Pälkäneellä tavatun löydön, josta ovat seuraavat tiedot: *Käsirengas* spiralitaitteisesta pyöreästä hopeavanteesta, spiralipiirteinen paitsi lyhyt soukempi osa keskimittaa. Toisen pään loppuna on ylöspäin taitettu neliskulmainen nappi, toinen pää on silmukselle käännetty. Napin 4 kulmaa ovat laskulla ja sen keskellä olevassa yksinkertaisessa neliöpiirroksessa nähdään 5 silmäsiratia, pantuna kun viitinen arpanopassa. Rengas painaa 14½ luotia. 65 anglosaksilaista Etelredin ja Knutin rahaa, 25 Irlantilaista, 14 Saksan ja 7 suurempaa ja pienempää palaa Kufalaista rahaa. Rahat painoivat yhteensä 40 luotia. Löytöön kuului myös muutamia katkelmia hopearenkaista, joita ei lunastettu ⁸⁴⁾. Löytö ei siis voi olla vuotta 1035 vanhempi, vaan aarre on luultavasti joitakuita vuosia myöhemmin tullut maahan ⁸⁵⁾. Me tunnemme siis jokseenkin var-

⁸⁴⁾ *Hildebrand, Inventarium n:o 95.* — ⁸⁵⁾ Holmbergin mukaan käsittävät Skandinaviassa löydetyt Kufalaiset rahat mynttöänsä-aikansa puolesta vuosijakson 698—1002; enimmäkseen ovat aikakaudelta 890—955. Anglosaksilaiset ulottuvat keskivälillä 10:nettä keskivälillä 11:ttä vuosisataa. Saksalaiset ovat ylipäänsä samanaikuisia. *Nordbon u. Hednat.* sivv. 122 ja 133.

maan mihin aikaan tuota rengasta käytettiin. Napuen käsiengas on taas niin yhtäpitävä tuon kanssa, että täydellä syyllä voimme pitää sitäkin samanaikuisena. Sen neliskulmaisesta napista puuttuvat siratit; kaikki syrjät ovat vaan laskulla; se on ainoastaan hiukan vähemmällä huolella tehty. Samanmuotoinen ja epäilemättä myös samanaikainen on se hra Gottlund'in hallussa oleva spiralipiirteinen pronssivyö, joka löytyi erästä pellostä Tyrvällä ynnä 9 ihmisen päakalloa. Myös siinä on keskimitta siloinen; napin reunoilla on piikkiä, ehkä joksikukuksi varustukseksi sodassa. Samallinen oli luultavasti se „punottu pronssi vitsa“, joka löytyi Höysölän maalla (siv. 120). Ilmajoella oli 40 vuotta sitten löytty 1½ korttelia pitkä rautaveitsi ja hopeinen „ikään kuin kattilan hanka“, josta oli maksettu 30 riksia.

Näin olemme muinaistutkinnossamme lähestyneet niitä aikoja, jolloin Kristin usko toi valonsa Etelä-Pohjanmaallekin. Muinaistieteelliset kokoilemat noilta edellisiltä ajoilta ovat vielä osaksi liian vaillinaiset taikka, oikeimmin, vielä puuttuu tieteellistä taitoa niiden määräämiseen eri aikojen ja eri kansallisuuksien suhteen. Sen luulemme kuitenkin voineemme näyttää todeksi, että tutkimus voi seurata Etelä-Pohjanmaan asutusta tuhansia vuosia taa'päin. Varsin hämähäät ovat vielä nuo kaukaiset jäljet, mutta ne ovat kylläiset ilahuttamaan ja kehoittamaan tutkijata eksyttävällä polullansa, kunnes ne kerran eivät häntä enää hairauta ja hän niiden johdolla kertoo menneiden sukupolvien tapoja ja vaihteita. Sekä maantieteilijän että muinaistutkijan huomattava on se seikka, että Etelä-Pohjanmaan vanhimmat muinaisjätteet, ainakin sen mukaan kun tähän saakka tunnetaan, eivät ulotu meren rantaan asti. Se Etelä-Pohjanmaan kaita rannikko-ala, jolla meidän päivinä Ruotsalaiset asuvat, on eroitettu Suomalaisten asutuksesta korkealantaisella metsämaalla, jota ainoastaan jokilaaksot katkaisevat. Tuo metsämaa, joka ainoastaan Karijoella ja Wöyriellä saa korkeamman vuorisen luonnon, näkyy myöskin olevan

kivikauden rajana, kuitenkin siten että kiviaseita vielä tavataan metsämaan läntisellä rinteellä ⁸⁶⁾; varsinaisella Ruotsalaisella alalla niitä puuttuu. Laihialla, Vähässä Kyrössä ja osaksi Isossa Kyrössäkin on luonto varsin saariston tapaista. Siellä poikkeekin kivikauden raja ylöspäin. Tuo raja näyttää olevan vähintään 4—6 neljännestä meren rannasta, mutta se etenee jota matalampi rannikko on. Kenties on meillä tästä todistus, että maanpinta Pohjanmaalla on tasasesti kohonnut aina kivikauden ajoista saakka, ja että ne, kuten arvellaan, merestä kohonneet nevat Ruotsalaisella alalla, joissa tavataan suuria kantoja, muistuttavat erästä maankohoamista ynnä sen jälkeen tapahtunutta maanlaskemista ennen kivikauden aikoja ⁸⁷⁾. — Paljoo vaikeampi on rannikon suhteen määrätä Jättiläiskauden raja, sillä saaristossa tavataan useita kivipanoksia, joiden merkityksestä ei vielä ole tietoa ⁸⁸⁾. Jos taas ainoastaan otamme huomioon n. k. jätin-

⁸⁶⁾ Esimerkiksi Skogslund'issa Karijoella. Hietakuopasta lähellä Ömosaa Sideby'ssä oli tarinan mukaan eräs mies löynnyt ukonvaajan, joka oli reijästä katkennut; reikä tekee kuitenkin epäiltäväksi kuuluiko se ensinkään kivikauteen. — ⁸⁷⁾ *Österbotten 1867: 99.*

⁸⁸⁾ Sellaisia ovat esim. roukkio Kyrkskär-luodolla Sidebyssä (siv. 95), jota en raskinut hajottaa, mutta josta vasta saan luodon nimen johdosta lausua arvelun; kivipanokset Waasan saaristossa (siv. 111) y. m. Minkä aikuisia nuo merkilliset labyrinttipanokset eli *Jatulintrarhat* (*Jungfrudansen*) ovat, on vielä vaikea sanoa. Että ne eivät ainakaan alkuansa ole kalastajain lasten tekemiä, kuten esim. Wöyrillä arvellaan, pidän varsin varmaana, etenkin niiden yleisyyden vuoksi. Jatulintrarhat tavataan, pantuna nyrkin tai kahden kokoisista kivistä, esim. eräällä karilla ulkopuolella Kilhamn'in satamaa Sidebyssä, T:ri C. J. Estlander'in mukaan Pyhävuorella Karijoella, Grytskär'illä ja Kompass-vuorella Närpiössä, Orrmoen kankaalla Korsnäs'issä (siv. 100), Råg- ja Storskär'illä Maalahdella, Michelsöuran nimisillä luodoilla Wöyrillä (*Lassus, Trad. från Wörå*, siv. 14), Stubb-Lillskärillä ja Stubb-Storskärillä Munsalossa (viimeksi mainitulla luodolla myös joku muu kivipanoks) y. m. Pohjoispuolella Kokkolaa on niiden nimi «Pietarin leikki», Kemissä «Jatulintrarha», jota olen käyttänyt. Ångermanland'in saaristossa on niitä myös

roukkiot eli hautarauniot mantereella, niin määrittäminen ei näytä mahdolliselta. Noita todistuksia Jättiläiskaudesta tavataan Maalahdella ja Wöyrillä 2 neljännessä meren rannasta mailia, joiden juurilla nähdään laveja merelle päin aukeita luhtia. Sellaisia luhtia ovat esim. Kalasaaren (Kalasas) luhta Maalahdella ja Hirvisalon (Hirvsa) luhta Wöyrillä y. m. Varsin luultavaa on, että nuo luhdet Jättiläiskauden aikoina lainehtivat silloisten asukkaiden kalavesinä, humisten itkuvirttä manalaan menneille, jotka lepäsivät kivibaudoissansa rannoilla. Nivelleraaminen olisi näissä kohdin helppo ja tärkeä. Sidenbladh sanoo Ängermanlandin roukkiojen olevan vähintään 60 jalkaa ylempänä meren pintaa. Jos uskaltaisimme päätätä, että maa olisi yhtä tasaisesti kohonnut ja lueimme 4 jalkaa vuosisadalle, niin tulemme 1500 vuotta taaksemme, josta kuitenkin voimme ottaa 3—400 vuotta, päätäten että rauniot jo alusta alkain tehtiin kuivalle maalle tai noin 12—16 jalkaa ylempälle veden pintaa. Siihen katsoen, että Jättiläiskauden mumaisjäänökset tavataan melkein ainoastaan länsipuolella kivikauden rajaa ynnä tuon rajan etäisyyden suhteen, voisimme asettaa kivikauden kaksi, jos ei kolme vertaa taammaksi Jättiläiskautta. Tuollaiset määräykset, tarkastikin tehtynä, ovat kuitenkin tieteelliseltä kannalta katsoen epäluotettavia.

Aikajakson suhteen seuraisi tässä ehkä puhuminen Lappalaisten muinaisjätteistä Etelä-Pohjanmaalla, mutta kun ne jäävät asemansa suhteen maakunnan itäisille rajoille, niin katson sopivammaksi ensin puhua nykyisten asukkaiden muistoista, joiden viljelys asutus-alan suhteen on seurannut edellisessä kerrottuja.

(Hildebrand, *Antiqv. Tidskr.* II: 209); Gottlund sanoo Suomessa tuntevansa 49 jättilintarhaa useilla eri nimityksillä: «Kivitarha» Wirelahdella, «Nunnatarha» Wehmaalla, «Jätinkatu» Nurmijärvellä, «Rundborg» Saltvik'issä y. m. Niitä tavataan myös Wiron saaristossa, Lapin Kuolan ja Wienan Kemín seaduilla, vieläpä Novaja Semlia'lla. Vrt. Gottlund, *Underdånig Berättelse 1860: 9* muinaistieteellisessä museossa.

D. Kyröläisten muistot.

Kyrönjoki on Wainämöisen kyntämä, mutta sen nimi oli ammin Korpijoki ja Korpijokilaisiksi sanottiin niitä harvoja asukkaita, jotka täällä asuivat. Tarina ei selvitä olivatko Korpijokilaiset Kyrön sukua, kertoo vain, että Hämeen Kyröläisillä oli täällä kalavesiä ja kalamajat Napujen Marttamäellä. Siihen syntyi ensimmäinen talo Marttila ja Napujen kylä. Toiseksi taloksi mainitaan Ylistaron Punkaria, joka oli Hiipakkalan kylän alku. Punkaria alempana ei siis alkuansa ollut kuin yksi asukas, joka näki lastuja laskevan joella, lähti tiedustelemaan ja löysi Punkarin asutuksen. Kolmas asukas tuli Hiirikoskelle, jonka partaalle kun rupesi peltoa kuokkimaan, hiiri söi evään. Siitä syntyi Hiiripellon kylä eteläpuolelle koskea, sillä koski kuohui ennen kylän pohjoispuolella, missä vielä näytetään joen muinoinen uoma. Neljäs kylä, joka asutettiin, oli Koivulahti ⁹⁰⁾. Tuskin on tarina Napujen kalamajoista mahdollinen; siihen kuitenkin lisätään, että Hiiripeltokin oli aikoinaan kalapaikka, kunnes kalamajat vihdoin muutettiin Merikaartoon. H. Wegeliusen arvelun mukaan ovat Ericus Olai'n *Hämäläisten satama* ynnä Pohjan Kyrön entinen nimi *Kyröläisten Joensuu* (Kyrobominne) Hämeen Kyröläisten kalaretkistä saaneet alkunsa. Arokse sanotaan pitkälantäistä alankoluhtaa ja siitä, arvellaan, ovat Ylistaro ja Alastaro saaneet nimensä. Suomalaisista nimistä ruotsalaisella rannikolla voimme päättää, että

⁹⁰⁾ Vrt. *Beskrifning öfver Storkyro Sökn, uprättad, till följte af det Högwördige Domkapitlets bref och befallning af den 21 October 1752, af Johan Aelmelæus*. Käsikirj. Ison Kyrön kirkon-arkistossa. Korviksi sanotaan vielä asumattomia aloja jokivarsilla, esim. Ylistaron ja Ilmajoen välillä. Punkarin lastutarinan mukaan asui toinen asukas Hiiripellosa. (Samaan aikaan oli Ilmajoella yksi talo — Karjalako?). Itse Ruotsalaiset kertovat Koivulahdella, että Suomalaiset onsin asuttivat Taurilan, Woitilan, Miekkan, Majat (ruots. »Majona») ja Koivulahden, joka sai nimensä lahden ympärillä kasvavista koivuista. Useat maatuneet mäet kantavat vielä nimitystä *Durna* (*Darne*). Vanhassa tarinassa käytetään usein uudempaa nimeä (Marttila).

Kyröläisten asutus alkuansa, pätesi Vähän Kyrön, Ison Kyrön ja Ylistaron aloja, paraasta päästä käsitti Wöyrin ja Mustasaaren nykyiset pitäjät. Asutus Mustasaarta etelämpänä oli luultavasti harvaa. Näiden rantalaisten kohtalosta saan Ruotsalaisista puhuesani laskea arvelaita. Me voimme ehkä päätätä, että Ylistaro on myöhemmin asuttua alaa ⁹¹⁾ siitä, että aina Hiipakkalasta Napujen kylään saakka sanotaan siellä täällä pelloilla, missä korkeampi kohta on, löytyvän jälkiä tervahaudoista. Nyrhilän ja Wiitalan rintapelloilla näytetään joen rannassa tervahaudan paikkoja ja Hiipakkalan puolella jokea, pari sataa sylvää rannasta, makipaikoilla 3 kappaletta. Tervoja on tarinan mukaan ennen uitettu pitkin jokea. Tervanpoltto pidetään näistä syistä maanviljelystä vanhempana. Ainakin todistaa tuo tervanpoltto kauppaliikkeen vanhuutta.

Mitä tärkeimpiä muinaisjäänöksiä Etelä-Pohjanmaalla on Kyrön kirkko (kuv. 74). Sen synnystä on merkillisiä tarinoita. Mahdollista on että myös Kyrön varsinaisella alalla kristin uskon vahvistaminen tapahtui munkki-asumuksella (hospitiolla). Ainakin kertoo Aeimelæus tarinan mukaan, että munkkilaisilla ennen olisi ollut luostari nykyisen pappilan tilalla ja että tiilistä rakennettu sakaristo, joka pitäisi oleman kirkkoa vanhempi, kuten saumoistakin näyttää, on ollut munkkilaisten kirkko. Oliko tarina Aeimelæus'en aikana oikeastaan tuollainen, en tiedä, mutta tähän aikaan kertoo varsin yleinen tarina Kyrössä, että sakaristo ennen olisi ollut nunnaluostari, missä nunnat rukoilivat seurakunnan edestä

⁹¹⁾ Pohto on Ylistaron toinen talo. Heikkoolan kylässä on ensimmäinen talo Heiska; Kainaaostossa Wiipurista asutettu Tenkkula; Bitaalassa Esala; Hiipakkalan toinen talo on Loukoola, jossa on ollut ikivanha kapakka. Sen taulussa luettiin: "Tänä päivänä rahalla, huomana ilman". Rantalassa sanottiin tallelletun erinomaisen, vanhan-aikuinen rukki. — Untamolän kylässä on Rautio ensin asutettu Ylistarosta. Ensimmäinen asukas oli nähnyt unta paikasta ja sitä myöden kulkenut. Untamolän luoman varrelle oli tullut kaksi tyllöä ja asuttaneet Lammin talon. Kylän ala oli ennen ollut korpena.

ja elätettiin pitäjän kustannuksella. Noista nunnista kerrotaan heidän siveyttensä varsin loukkaava juttu. He olivat tavalla tai toisella saaneet luostariinsa miehen, joka nunnapuvulla ja nauhalla salaisi miehyytensä. Mutta totta nunnien siveyttä epäiltiin, sillä tavallista oli pitää luostarissa syyni. Kerran kun nunnia, toista toisen perään, katseltiin, ratkesi mies-nunnan salaisuus ja hän vietiin Komsilan veräjälle, paaluun ääreen, piestäväksi. Piestessä aina kysyttiin: „menetkö sinne?“ „En mene“, vakuutti raipan alainen. Sattui samassa kulkemaan matkustavia tiellä, jotka kuuluivat vakuutuksen. Tuosta, kun pieksijät pistäivät taloon, kysyi matkustavainen mieheltä mihin häntä niin pakolla vaadittiin. Silloin selitti mies, että häntä ahdistettiin nunnaluostariin nunnia hyväilemään. „Kyllä minä menen kernaasti, jos päästät minun siallesi“, arveli matkustaja. Mielellään luopuikin ruoskittu paikastansa, pääsi siteistä ja kiinnitti halukaan matkustavaisen paaluun. Kului hetki, niin jo palasivat pieksijät paikalle ja jälleen vinkuivat raipat. Tuskin taasen kysyttiin: „menetkö?“, niin vastasi matkustaja kiiruusti: „menen kun menenkin“. Tuosta varsin vimmastuivat pieksijät, kylpyä parannelen. Syyn-alainen sillä välin potki tuota tuonnemmaksi.

Yliä kerrottiin Aemelaus'elle, että, ennen kuin kivikirkko rakennettiin, oli samalla paikalla ollut puusta kirkko, jonka ympärille nykyinen muurattiin. Kirkkoa rakennettiin kovalla pakotuksella 7 vuotta, jolloin oli niin kallis aika, että, nykyisen tarinan mukaan, ainoastaan Alavuden Olkkosen emännällä oli evänsä purkista leipää, sillä rakennuksessa oli myöskin ollut naisia, jotka kaatissansa kantoivat kiviä. Melkein vastapäätä „Glansenstjernan“ eli „kuninkaan-kiveä“²³⁾ Napujen tappelukentällä, toisella puo-

²³⁾ «Glansenstjernan kivi» on korkea hajennut kivi kosken partaalla. Tappelun kestäessä oli kaksi upseeria (Ruotsalainen nimeltä G.) ajanut toistansa takaa kiven ympäri, kunnes halkeimessa törmäsivät yhteen ja molemmat kaatuivat. Tarina-toisinnon mukaan oli toinen Ruotsin kuningas.

lella maantietä on *Kaiwojen mäki*. Mäen ja tien välillä on kairannon näköinen alauko, josta tarinan mukaan on otettu savea Kyrön kirkon rakennukseen ja mäellä näytetään vielä tiilisoriaa ja sittaa siitä, että siinä tiilet poltettiin. Kirkon nimi on Laurentio siitä syystä, että ensimmäinen jumalanpalvelus pidettiin Laurin päivänä (Elokuun 10 p.). Itäpäädyn ulkoseinällä, noin puoli neljättä sylvästä maasta ja kyynärä vasemmalle kuorin akkunan kaaresta, on kivi, johon on hakattu hyvin selvä vuosiluku: 1304, jossa numerot ovat $\frac{1}{2}$ à $\frac{1}{4}$ tuumaa syvät ja ensimmäiset 4 tuumaa korkeat (kuv. 74). Numerojen muoto tuskin on uskonpuhdistuksen aikoja vanhempi, jolloin kirkkoa on jatkettu. Kenties hakattiin se vasta silloin. Kirkon pituus on ulkoa inventarion mukaan 62 kyynärää, leveys 25 ja korkeus katon harjanteeseen $34\frac{3}{4}$ kyynärää. Kirkko on ennen ollut tiilistä holvattu, mutta v. 1707 tehtiin katto laudoista. V. 1820 purettiin korkeimmat osat päädyistä ja lauta-vuoratut seinät tehtiin sijaan. Akkunat ovat pyöreä-kaarisia: itäpäädyssä on 1, pohjois-seinällä 1, etelä-seinällä 3 akkunaa ynnä pieni ymmyrkäinen länsipäädyssä. Sekä länsipäädyssä että eteläseinällä on sisäänkäytävä.

Pohjan Kyrö oli asuttu, mistä ja millä tavalla olemme jo edellisessä lyhyesti tarinan mukaan kertoneet. Siellä mahtoi kuitenkin harvalla asutuksella alusta olla tarpeeksi työalaa ja Kyrön joen latvat kokosivat vesiänsä Kyrön kirkon rakennuksen aikana melkein pelkkäin erämaiden ja nevojen halki varsinaisen Kyrön asutulle alalle. Tällä lavealla erämaalla, nykyisten Lapuan, Kauhavan, Kuurtaneen, Töysän, Alavuen, Nurmon, Seinäjoen, Ilmajoen,

Koskia peratessa on halkein osaksi täytetty kivillä. Kosken perkaaminen keskeytettiin ja 4000 markkaa maksanut pato revittiin Pietarin rautatien vuoksi v. 1868. — Toinen mainio kivi Ikkellä Napujen kylää on «Seppälän kivi», jonka päälle lapset konttivat erään kivessä olevan halkeimen läpi. «Seppälän kivellä käynyt» on jo jonkunmoinen mailmalainen. Nimen syntyä ei tiedetä. Seppälä on -talo Ylistaron Isossa Kylässä.

Jalaszjärven, Kurikan ja Kauhajoen alalla, oli *Kihniö* Peräseinäjoella ensimmäinen talo, *Tohni* Töysässä toinen. Kun nämät talot, tarinan mukaan, olivat milt'ei ainoat Kyröä etelämmät osakkaat Kyrön kirkon rakennuksessa ja noihin kahteen nimehen Suupohjan vanhimmat asutustarinat ylipäänsä liittyvät, kuulkaamme mitä heistä tarinoidaan.

„Lempäälässä“ asui muinoin neljä veljestä, joista yksi teki murhan ja täytyi mennä pakoon. Lähti niin pohjaan päin ja asui Kihniön yllisen Seinäjoen varrella. Vielä näytetään Kihniöllä kirkkopolon jälkiä *Karkkuun*, jossa ensin käytiin kirkkoa, kun ei Kyrössä vielä ollutkaan kirkkoa ⁹¹⁾. Lavealla paloivat pian Kihniön kasket ja lastut veivät sanan uudesta asutuksesta Kyrön asukkaille. Ylistaron Malkamäeltä tultiin joen vartta myöten tuota luvatointa asutusta moittimaan. „Jopa nyt silmiä ruvetaan ihmisiltä savuttamaan“ arvelivat Kyröläiset, kun näkivät Kihniön kasket palaavan. Mutta Kihniö jäi paikalleen ja hänen asutus-alansa vaan yhä levenivät. Kun Kyröstä tuli asukas Kauhajoen *Knuuttilaan*, lähti Kihniö veljestensä seurassa, jotka Lempälästä usein kävivät pakolaista tervehtimässä, Knuuttilaa hävittämään. Mutta tämä näkyy olleen hyvänsopuinen mies. Arveli, jos häntä niin kovalle pannaan, niin rupeaa hän vaikka torppariksikin Kihniölle ja näyttää vielä hyvän kalavedenkin veljeksille. Vei heidät siitä *Luopajärvelle*, josta saakka tämä mainion kalainen järvi jäi Lempäläisille kalavedeksi, kunnes eräs Ilmajoen Kirkkoherra riiteli järven Lempäläisiltä ja sai siitä puolen järveä pappilan kalavedeksi ⁹²⁾.

⁹¹⁾ Luhdalla, jonka yllä tuo polku käy, on Kihniön vanha asuma-pirtti latona. Vanhin vuosiluku seinässä oli 1686. Karkun kirkkoa ovat tarinan mukaan Kangasalan, Wesilahden, Lempälän, Pirkkalan, Messukylän, Oriveden, Längelmäen, Keurun, Ruoveden, Ikalisten, Kyrön, Mouhijärven, Tyrvään, Huittisten y. m. pitäjät alkuansa käyneet. Vrt. *En Relation om Lempälä Församlings förra och närvarande tillstånd*. Käsikirj. Suomen Waltio-Arkistossa: Grönblad'in kokous. Polut veivät Aluskylään Kuloveden rannalla, josta kuljettiin aluksilla perille.

⁹²⁾ Vielä näytetään Perälän mäellä sulkanurkkainen aitta, jota kehu-

Kihniön poika oli, niinkuin isänsäkin, hurjapäistä luonnetta, rupesi aikasin isältään taloa väijymään ja kun tämä lähti häntä viemään ristille Karkkuun, tappoi poika isänsä kirkkomatkalla. Murhapaikkaa näytetään erään kosken partaalla pari virstaa etelämpänä Kihniötä. Siihen aikaan, arvelivat tarinoitsiat, oli papilla

taan Lempäläisten kala-aitaksi; toinen on siirretty Koukolaan. Kalastajat suolasivat saaliinsa suvella aittoihin ja tulivat seuraavana talvena kalojansa peräämään. Toinen järvi, joka myös kehutaan olleen Hämmäläisten hallussa, on *Ikkälänjärvi* Kauhajoella, missä myös näytetään «Hämmäläisten kala-aittoja». Se on rüudatta heitetty. Humalistoja sanotaan noilla vierailloilla, samoin kuin Pohjanmaan omilla asukkailla, muinoin olleen. — Tuo tarina Luopajarven rüutelemisestä Lempäläisiltä on kansan seassa niin yleinen, että sitä ei lullisi perättömäksi, varsinkin kun Ilmajoen pappilalla vielä on puoli järveä luhtana. Ei kuitenkaan Lempäläisistä mainita sanaakaan järveä koskeviassa kirjoissa. Vanhin Ilmajoen kirkon arkistossa säilytetty kirja tästä järvestä kuuluu näin:

«Thenn 24 Februarij Anno d. 1601, Thå Thenn wålbördige mann Hans Hansson Till Monickala, Lagha winther [ting] Hult medh almogenn aff Hmola Sochn Thå bleff förhandlad något om Prestebolsens ågor ibland huilkit och wartt Handlad om Eett Benåmpd *Luopaiårfsui Huilkit Tilförenne war gifvit vnder Prestebolet* att Presterne skulle fiske och fare halffparthen aff Sama Tresch, och halff parthenn Egne bönder vthi huilkidh Tresch många hafue sig vthann all rått intrengdh och giorde Både Prestenn och the andre som ther till råtte ågande åhre stortt förfång, Huilke nu esther Tålfv måns Ransakann och menige mans Samtycke ifrå sagde. Och Kyrckeherdenn medh these Estherne Fyre Bönder som åhre Thomas Eskilssohn i Kyrckeby Thomas Ersson i Kockola, Hendrich marcusson i Iouppila och Ierenn Blusiusson i Kuricka. Sama tresch Obehindradt för alle andre niuthe bruka och behålla til Ewårdelig Egendom att ingenn schall fördrijsa sig att fiske eller fare vthi forne tresch vthann hann aff ågandenom hafuer Låf eller leego för sigh, widh luars och cens 40 ~~mark~~. Och these Såthe i Nåmpdenn som åhre Grels Madzson i miedoi Brusius Thomassonn i Neneltömå Matz Persson i Kyrckeby Knut Philpusson ibidem Matz Jonnsson ibidem Oleff Matzson i Rahanaste Eskil Bertilsson i Jalasiårff, Lewo (?) Påuelson i Tuiskula Frans Fransson i Käckola, Ions Henrichsson i Rahanaste Knuth Knutzson i Kauhakioki Och Ions Michilsson Kuricka».

täysi työ saada ristille tulleen pojan päätä kasteessa kallistetuksi, jos ei tämä kirjaakaan papin kädestä ruvennut riitelemään.

Kuinka mones polvi Kihniöllä asui, kun Kyrön kirkkoa ruvettiin rakentamaan, sitä ei tarina tiedä kertoa, eikä mitään erittäin Kihniön väkitöistäkään kirkon rakennuksessa ⁹³⁾.

Ilmajoen vanhin talo *Karjala* asutettiin joen rinteelle lähelle Santavuorta Kihniön paimenpojalta. Kului vielä aikaa, niin lähti seitsemän Kihniön poikaa yhdessä Ilmajolle. Täällä tapasivat he Kyröläisiä, jotka kysyivät mitä heillä oli asiaa. „Tulima ilman jokia kattomahan“, vastasivat Kihniön pojat, samassa antaen nimen seudulle, mutta kuinka kävikään, niin asuttivat likitysten seitsemän taloa, josta vielä hoetaan:

Olli poika Ollilahan,
 Matti poika Mattilahan,
 Hannu poika Hannukselahan,
 Seppä poika Seppäälähän,
 Kokki poika Kokkolahan,
 Lauri poika Laurooselahan,
 Kauppi poika Kauppilahan ⁹⁴⁾.

⁹³⁾ Sapsalammin kylässä Alavuella on talo nimellä Olkkonen, josta akka jutellaan olleen osakas Kyrön kirkon rakennuksessa ja kantaneen kaatissaan Simsiöltä kiven kirkolle. Olkkonen olisi ollut ainoa talo, jolla kirkon rakennuksessa oli purkista leipää syödä. Tuo todistaisi tarinasta, että silloin oli kova aika Pohjanmaalla (siv. 160; *Ignatius, Bidrag till Södra Österbottens Historia*, siv. 9). Olkkosen vanhuudesta en kuitenkaan kuullut missään muualla puhuttavan. Siitä vaan muuallakin tettiin, että akat kaatissaan olivat kantaneet kiviä kirkon rakennukseen.

⁹⁴⁾ Olli veljen muistoina näytetään vielä Kihniön seuduilla *Ollinkivi* ja *Ollinkangas*. — Myöhemmin, jutellaan, oli viisi sisarta Kihniöltä lähtenyt Kuurtaneelle, jossa asuttivat Hirvelän. Jokaisella oli eri virkansa. Mikä oli seppä, mikä nikkari, mikä suutari j. n. e. Aunee'lla oli avaimet ja kun toinen nai, niin tämä aina kehui: „Jos sull' on mies, niin mull' on avaimet“. Kerran pellolla kuokkiessa tuli kahden sisaren välillä riita, jossa toinen löi

Mutta vähitellen rupesivat Kihniönkin laveat asutus-alat supistumaan. Parkanolla puhutaan vielä *Kihniön perästä*, siellä on *Kihniön-neva*, *Kihniönkangas*, vieläpä keskellä maanselkää *Kihniönjärvi*, josta *Kihniönjoki* (l. Seinäjoki) lähtee. Tuonne järvenrannalle tuli etelästäpäin asukas ja rupesi *Korhosta* asuttamaan. Siinä kun huoneenhirsit hakkasi, osasi hirrenpää pudota järveen. Sen kuljetti vesi Kihniönjokea' alaspäin Kihniölle. „Hei lemparikos — arveli Kihniön isäntä tuon nähtyä — nyt on minun maalleni ruvennut taloa tekemään, pitääpäs tuota lähtea katselemaan!“ Lähti niin käymään ja käytyä neljä penikulmaa tuli Korhoselle. „Mistä sinä tänne olet tullut“, kysäsi ukko Korhoselta. „Täältäpäin maailmaa“, arveli toinen ja osoitti etelään. Kuinka ukot sopivat toistensa kanssa, sitä ei tarut tiedä kertoa, sen vain että Kihniön oli ollut kovasti paha mieli siitä „kun toisen pirtin akkunan alle ruvetaan taloja asumaan“.

Vieläpä siitäkin asiat pahenivat. Muutamana talvena taas tuli pohjasta päin kaksi miestä hiihtäen. Edellä hiihtää eräs Markus niminen mies, punanen piikkilakki päässä ja kirves pussissa, jäljissä toinen — sanotaanpa olleen Ruotsin kuninkaan mylläri, joka varkauden tähden oli kumppaninsa „haakskytin“ (tois. kuninkaan paimenen) kanssa täytynyt lähtea karkuun. „Kisäh!“ huusi punapää Markus, jolla oli kärjen äänne puheenpartena, kerran kun laski korkeasta mäkeä alas ja katosi näkymättömiin. „Niin p—e lensi kun kärki“ arveli selväksi suomeksi Ruotsin valta-mylläri, kun hiihti perähän. Tuosta ruvettiin Markusta haukkumaan Kärjeksi ja samoin Kalatie nimistä taloansa, jonka

kuokalla reijän seppätylön esinahkaan. Kun neito tästä ärjäsi: „Lemmon kuono, kun revit kaatini“, niin ruvettiin häntä kaatiaiseksi haukkumaan ja taloa *Kaatialaksi*, jolla nimellä talo tähän aikaan tunnetaan. Vielä näytetään talossa naisten salvaamia sulkaurkkaisia huoneita. — Vanhimmat talot Kuurtaneella ja Kyrön kirkon käyneitä ovat *Ruona*, *Hallinen* ja *Mäyry*, joka viimeinen kuuluu saaneen nimensä karhun eli mäyryn pesästä.

asutti, kuten Kihniö moitti, tämän karjalaitumelle, kolme virstaa Kihniöltä alaspäin. Vihdoin kun Markus lähetti trengin lasta kiitattamaan, muutti lukkari Kalatien Kärjeksi, josta trenki arveli kotiin tullessa: „Kuulkaappas lukkari tolvanoita, kun haukuttavat papillakin kirkossa“. Siitä lähin jäi *Kärki* talon nimeksi ⁹⁵).

Kihniöllä oli tähän aikaan Krekoo niminen isäntä. Krekoo ja Markus olivat kelpo noitia ja rupesivat kateudesta karhuja toistensa karjoihin nostattamaan. Siitäkin jutellaan seuraava taru. Kerran kun Kihniöllä piti olla varpahaiset, lähti Markuskin sinne, mutta palasi pian kiukkupäissä, eikä havannutkaan kotiin tullessa että Kihniö makasi pirtin lavitsalla, vaau arveli ämmälleen: „Kihniöllä oli varpahaiset, mutta ei Kihniö revon ämmä p—e antanutkaan pirttiryyppyä. Jopahan panin karhun Kalliokoskehen karjan niskaan — kiiäh!“ Pikaa luiskahti Kihniö penkiltä pitkin joen vartta juoksemaan Kalliokoskelle, jossa karhu karjaa möllisti ja kolme lehmää jo oli lyönyt kenttähän.

Sananpartena käytetään vielä: „ennen kun Kurki, Kärki ja Koukoo olivat kranneja“. Kurki pitäisi oleman vanhimpia taloja Wirroilla, Koukoo Jalasjärvellä, Hirvijärven ääressä. *Kouoon* asutti Tuomas niminen mies Kurun Sormusesta, joka paikalle tullen sitoi lehmänsä puuhun, teki hakokodan asuakseen ja rupesi metsää raivaamaan. Talonsa sai perinnölliseksi, kun otti kylmän veron maksaaksensa. Tanne kävi Kihniöltä metsän poikki vanha polku, jonka muistoksi Kouoolla vielä on luhta nimeltä *Kihniön tien suu*. Koukoo oli lepopaikka ja siitä erkani polku Jalasjärven (Harrin?) kautta Kurikkaan ja arvattavasti Karjalan kautta Ilmajokeen. Toinen polku meni, ja näkyy vieläkin, Kouoolta Mäntyjoen vartta Wuorenmaahan, siitä Korkealle Koskelle, siitä Hirvoon talohon,

⁹⁵) Mylläristä, joka asutti talonsa vielä likemmä Kihniötä, ei jutella muuta kun se, että ensin teki vengen rantaan. Talo on ollut kahdesti tuliona. Isossa vihassa kaatui kaksi miestä Kyrössä, kolmas Tunturin vuorella.

siitä Kohtakankaan kautta Wanhaan Taloon Koskuella, josta metsän halki Kauhajoen Knuuttilaan.

Tällaisia polkuja kuljettiin käyden tai ratsahin ⁹⁶⁾. Täällä peräseurakunnissa muistivat vielä vanhimmat ukot kun ensimmäiset rattahat tulivat kylään. Sitä ennen vedettiin sonta ja multa pelloille multioimella eli ahkion tapaisella ruuhella. Mitä rekihin tulee on vielä miesmuistossa, että kaupunkimatkoilla arveltiin rauta-anturan jäljistä: „Tuosta on herroja kulkenut“.

Kaski mahtoi kauan aikaa olla ainoa maanviljelys harvaan asutussa Suupohjassa. Kaskeen kylvettiin pian paraasta päästä juurikkaita. Vanhaa tapaa pitäen kylvetään aina vielä Kärjen vanhimpaan peltoon juurikkaita: nauriita, kaalia ja — pärinöitä. Kuinka tavalliset ohrat muinoin olivat, on vaikea sanoa. Veron maksosta näemme että vasta Kustaa Waasan aikoina rukiit rupe- sivat edes jotenkin vertoja vetämään ohrille ⁹⁷⁾.

Metsästyks ja kala olivat tarinankin mukaan päätoimia. Hirviä, peuroja ja karhujakin löytyi Suupohjan metsissä yltäkyllä. Kärjen miehet ovat vielä tunnettuja metsästäjiä. Eraasta ukosta Kihniöllä jutellaan seuraava satu: Ukko oli mennyt sauunaan maata ja pannut oven telkeen. Yöllä tuli metsän piika sisälle ja kysyi: „Onko täällä ketään?“ „On“, vastasi ukko. „Minä otan valkean“, arveli metsän piika. „Hama täällä nyt valkean tekee“, sanoi ukko. „Otan minä valkean“ kertoi taas metsän piika ja otti. Ukko näki nyt ihanan piian, joka tuli valkean sammutettua hänen viereensä ja rupesi häntä hyväilemään, jotta ukonkin sydä-

⁹⁶⁾ Jalasjärveltä Kurikkaan menevää polkua kulki kaiketi Kustaa II Adolfkin, joka Jokipiissä sanotaan yötä levänneen ja nähneen unta Saksan sodasta (Bäckman, Suomi 1853), sillä ukkoja elää vielä, jotka olivat ensimmäistä Jalasjärveltä kulkevaa käärytiestä tekemässä. Oluesta puhuessa muisteltiin että ennen oli tehty niin väkevää ja hyvää olutta, että täällä kulkeva kuningas oli ottanut sitä myötänsä Ruotsiin näyttääkseen.

⁹⁷⁾ *Ignatius, Bidrag till Södra Österbottens Historia*, siv. 25.

meen syttyi rakkaus. Siinä makasi metsän piika aamuun asti. Kysyi ennen lähtöänsä: „Sinä olet hyvä metsämies, sen tiedän, mutta mitä itikoita sinä parhaiten toivoisit saavasi?“ „Hirviä ja peuroja“, sanoi ukko. Lähti sitten aamulla metsästämään ja sai viisi peuraa. Ukolla oli siitä lähin ainoa hyvä onni hirviä ja peuroja saadessa, mutta karhuja ei saanut yhtäkään, kun ei muistanut niitä silloin pyytää ⁹⁸⁾.

Se harvaan asuttu maanselänne eli kangas, joka jakaa Kyrönjoen vesistön Alavuen, Kuurtaneen ynnä Lapuan joen vesistöistä, jakaa myös osaksi asutustarinat. Niin emme koskaan kuule puhuttavan Kihniön ja Tohnin yhteisestä olostu muualla kun Kyrön kirkon rakennuksessa. Niinkuin jo näimme, kuului Kihniön asutusalaa Kyrönjoen ylinen vesistö. Tohnin asutusala taas jää kokonaan mainitun vedenjakajan itäpuolelle.

Tohnin talo on Töysässä korkealla mäellä, jolla ei hallan sanota koskaan panneen ja jolta muuan isäntä, kun häntä metsäkyläläiseksi paneteltiin, kehui joka huomien näkevänsä „viiden pitäihän savut“. Tohninmäkeä kutsuttiin ennen Rissanmäeksi, kun arvellaan tuon mainion Tohnin tulleen Rissasta, joku paikka itäpuolella Suomea. Nuijasodan aikana jäi talo autioksi ja uusi, „Suomesta“ tullut asukas Matti Suomalainen muutti nimen Tohniksi. Kun talo taas Ison vihan aikana jäi autioksi, tuli Raiskin suku, joka puolestaan hävisi ja myi talon uudelle suvulle, jonka hallussa talo nyky-aikoihin asti on ollut ⁹⁹⁾.

Tohnin, tuon kuuluisan Kyrön kirkon rakentajan maine on koko Suupohjassa tarinalla rakkaana mielipiteenä. Tohnin mai-

⁹⁸⁾ Vertaa B. A. Paldanin tarut Satakunnasta. Kirjallisuuden Seuran Kirjastossa.

⁹⁹⁾ Tuota sukua, joka sekin nyt on gaimisen kautta tullut talosta, tapasin kaksi 80 ja 81 vuotista Tohnin poikaa Siirilässä Ranta-Töysässä. Heidän arvelunsa mukaan ei tuolla tarinan mainiolla Tohnilla olisi ollut mtuota nieä.

noin työ on tuo hänen kirkon rakennuksensa Kyrössä. Simsiolla oli hänellä matkoillaan tapana istua muutamalle kauniille kivelle lepäämään. Kiven kehutaan olleen noin kymmenen nykyiseen miehen pideltävä. Tohni otti kiven kainoloonsa ja vei sen mennessään kirkon muuriin, jossa sitä nykyaikoihin saakka oli näytetty n. k. Tohnin akkunan ääressä¹⁰⁰⁾. Akkunata muodostellessaan oli hän kehunut sopivaksi siitä katsella pitkin keskikäytävää. Kun päätyä noin miespolvi sitten purettiin, hävisi tämä Tohnikin työala.

Toinen yhtä yleinen juttu Tohnista on hänen käyntinsä Mustasaaren kauppapaikalla. Siellä osti hän kotimatkalleen puolen tynnyriä suoloja selkäänsä, padan päähänsä lakiksi ja leiviskän painavan rautakangen sauvakseen. Lähti niin aamulla, kun karjat Mustasaassa päästettiin laitumelle, Töysään päin ponnistamaan, söi puolipäiväseksi Lapuan Huhtakoskella lampaan liemensä ja kapan puuroa ja tuli Töysään ennen auringon laskua.

Paljo söi Tohni, mutta kovasti hän työtakin teki. Kun tervakoleita kaadettiin, niin Tohni kaatoi kuudelle miehelle katkoa. Kuitenkin rupesi talo köyhtymään. Nyt päätti Tohni heittää pois murkinanki ja syödä vain aamusin ja ehtosin. Kokosi niin toisten murkinalla ollessa mitä tervaksia siihen asti oli hakattu. Mutta eipä sekään kannattanut. Tohni kuoli nälkään.

Lienee moni muukin seikka ukkoa murehuttanut ja saattanut hautahan. Niin oli ruvettu Lapualla Huhtakosken partaalla *Huhtalan* taloa asuttamaan, vaikka Tohni sitä kovasti moitti ja varoitti „ett'ei hänen sikoovallillensa tehdä taloa“. Eräänä päivänä

¹⁰⁰⁾ *Ignatius, Bidrag t. S. Ö:s Hist. siv. 10*, sanoo, Aemilæus'en mukaan, tätä Kuurtaneesta koloisen *Maunuksen akkunaksi*. Kun ei Kuurtaneella tiedetä Maunuksesta mitään, eikä vanhinta taloa Ruonaa ensinkään pidetä tuon rakennuksen aikuisena, on tässä tarina epäilemättä tehnyt samasta miehestä kaksi. Tohnin nimi on, niinkuin äsken näimme, vähä epävakainen. Töysän ala kuului ennen Kuurtaneeseen.

taas näki hän mäeltään savun nousevan Wirtain puolelta metsästä. Siellä asutettiin *Seinäjärven* taloa. Tohni päätti lähteä noita perämaitansa puolustamaan, mutta eksi ja jätti sen erän perästä Seinäjärven asutuksen moittimatta ¹⁰¹). Toinen kerta, kun Tohni palasi Kyrön kirkolta, näki hän tuoreita lastuja Kuurtaneen joella. Lähti tiedustelemaan ja löysi *Sepposen* uudisasutuksen joen varrelta. Jopa nyt oli suhta pois, kun kuusi virstaa Tohnista asutettiin taloa. Kuitenkin sai Sepponen Tohnin sopimaan, kun lupasi, ett'ei asuta maita Toysään päin.

Sepposesta tuli siitäkin mainio talo, jonka kasket paloivat aina Wirtain ja Ätsärin seuduilla. Wirtain kirkkokin kehutaan seisovan Sepposen naurisaholla. Kun Sepponen oli parillaan, oli talossa kaksitoista perhekuntaa, jotka asuttivat noita laveita tiluksia ja kokoontuivat kaikki ainoastaan kahdesti vuodessa, Jouluna ja Mettu-Maarina, Sepposeen juhlaa viettämään.

Niin oli talo mahtava, että kerran, hääjoukon palatessa Kyrön kirkolta, kun kysyttiin muorilta, joka oli mennyt saunan lavitsalle istumaan, mitä hän antaa miniallensa huomenlahjaksi, vastasi tämä: „Taivaan ja maan tältä kohdalta“.

Olikohon mahtavuus tässäkin talon surma?

Talo seiso i kosken alla korkealla törmäniemellä. Eräänä mettumaari-ehtoona, kun kaikki perhekin olivat koossa, oli karjasta jäänyt härkänen vasikka metsään. Tuota lähti muori yötä vastaan etsimään. Kun palasi, oli talo kadonnut, mutta koski

¹⁰¹) Seinäjärvi kuuluu Wirtoihin, jonka ala ennen ulottui aina Sulkanjärvelle, missä vielä näytetään Wirtolaisten nauriskuoppia. Järvi on saanut nimensä oudosta *Sulkava* nimisestä kalasta (*Cyprinus Vimba?*), joka nyt järven kuivattua on kadonnut. Kala oli särjen tai pikemmin lahnan näköinen, mutta eroitettiin valkoisesta silmän ympäröksestä. Asutus järven ympärillä ei ole kahta sataa vuotta vanhempi. *Pispa* on vanhin talo, johon tuli asukas Pirkkalan Pispasta. *Linna* on maanjakajain antama nimi. •Kun tuossa on Pispä, niin pannahan tähän Linna• olivat arvelleet, eikä muuta perää nimellä ole.

kuohui entisellään. Keski-jokeen vaan oli ilmaantunut saari, jota vielä sanotaan Sepposen pihaksi. Vesi oli kaivanut törmän alustan ja tuo kerran mahtava Sepponen oli ikipäiviksi vajonnut jokeen. Vieläkin, kun törmä vuosittain vierii, löyttään sieltä tavattoman kovia tiiliä, vieläpä rautapelliä, huoneenpiitä y. m. Nyt on Sepposia kaksi muutaman sadan askelen päässä kosken partaalta, mutta entinen mahtavuus on kadonnut.

Niinkuin asken kuulimme, on aikeja sitten Tohnin mäeltä tuon mainion Tohnin suku hävinnyt. Toista sataa vuotta sitten seisoi vielä likellä Tohnin pihaa pienellä kivirauniolla puusta tehty kuva, jota sanottiin *Tohnin epäjumalaksi*. Tuon hävitti Lapuan nimismies, jonka piiriin Töysäkin ennen kuului. Rauniota kutsuttiin *ristiraunioksi*. Kun se noin kuusikymmentä vuotta sitten hajotettiin, löyttiin vielä osa kuvaa, jonka sisällä oli hopearaha, ja raunion pohjasta pieniä ristiä ja ikäänkuin sormuksia ¹⁰²⁾. Nyt pyörii tuulimylly raunion paikalla. — Talon vanha asunapirtti, jossa vanhin vuosiluku oven ohessa on 1592, on nyt talossa olkilatona. Seinät veistämättömistä hongista ovat hyvin säilyneet. Etupiit ovat toista kyynärää pitkät ja eriävät siinä tavallisten vanhain huoneitten piistä, ett'eivät ole kuusikulmaisia. Katto vaan on pahasti lahonnut.

Ponnenjärven itärannalla Töysässä on Huutoniemi, joka on saanut nimensä siitä, että muinoin kaikki Ätsäristä ja idästä päin kulkijat siinä huutivat venettä. Vastapäätä Huutoniemeä oli Ojanperä niminen vanha torppa, jossa asuvalla kalastajalla oli tuo ylisaatanta ammattina. Siitä luultavasti kulki tie luoteista suun-

¹⁰²⁾ Nähtävästi pystyttivät talonpojat paavinuskon aikana jonkun suojeluspyhän kuvan kartanollaan ja veivät sen muuttaessa muassaan. Vielä vuonna 1559, kun Wenäläiset Ruotsin hallitukselle valittivat uudisasutuksesta Oulujärven rannalla, kertoivat he että uudisasukkaat ensin pystyttivät veistokuvia (träbeläten) asuttavain talojen sijalle. Gottlundin kokoitelmista 1559 Suomen Waltio-Arkistossa.

taa Tohniin ¹⁰³⁾, josta Tohnin n. k. kirkkotie vei soiden välisiä kankaita Ranta-Töysään, Kätkän taloon; siitä metsän halki Kuurtaneen joelle tai Kuhalammille, josta polku kulki järvien ja jokien rantoja Lapualle ¹⁰⁴⁾. Taalla oli Huhtakoskesta ylikäynti, samoin kun arvaten myös Nurmonjoen suusta. Siitä poikkesi polku Simsiölle, jolle se nousee nykyisen hautausmaan syrjästä. Simsiöltä Kyröön kulkeva n. k. vanha maantie epäilemättä seurasi tuon vanhan polun jälkiä, sillä samassa mutkassa kun maantie, kierrettyä Simsiön pohjoispuolta, lähtee vuoren juurelta Kyrönjoelle päin, laskee polkukin vuorelta alas ja katoaa maantiehen. Kyrönjoen pohjoisvartta kuljettiin sitten aina tuolle puolen Kyrön kirkkoa, missä Hevonkoskesta Wälmän kohdalla kablattiin kirkon puolelle jokea. Tuo Simsiön poikki kulkeva hyvin säilynyt valtapolku on Suupohjan merkillisimpiä muistomerkkiä. Selvästi näkee, että polkua on miesvoimin tasoitettu. Missä on korkeimmilta paikoilta kiviä lohottu ja sýsätty syrjään, missä taasen viertävää polkua kivimuurilla ja multapenkillä tasoitettu. Tuollainen tasoitaminen oli arvattavasti tarpeellinen ratsahin kulkeville.

¹⁰³⁾ Toinen polku kenties meni Alavuolle, josta — Olkkosesta puhumatta — ainakin *Tusa* on Kyrön kirkkoa kulkenut. Jämsän Pänkälästä tuli Tusalle vävy, joka asutti silloisen Pänkälä nimisen torpan. Pänkälässä tallellettiin vielä nykyjään vanha suuri leili, jota ennen Kyrön kirkkomatkoilla olisi käytetty. — Alavuen järvessä on saari, jolla muinoin hoetaan saarnatun, kun ei vielä Alavuella ollut kirkkoa. Saarella sanotaan silloin myös olleen hautausmaa. Tähän aikaan viettää vuosittain saarella Alavuen nuorisio elokuun 17:tä päivää.

¹⁰⁴⁾ Haaviston kohdalla vähä alapäin löyttiin nykyjään Karankajoessa Kuurtaneella kokonaan tietämättömällä paikalla vanhat sillan ansahat, jotka luultavasti ovat tuon valtapolun jäännöksiä. — Kuurtaneesta Töysään sanottiin menevän polkumainen, vielä hyvin näkyvä käytävä, jota mainitaan *papin tieksi*. Sitä olivat papit ennen kulkeneet Töysään. Välillä on järvi, jonka yli oli heitä ruuhella saatettu. Tämän kulkua en tiedä tarkemmin. Se on ehkä sama kun Tohnin kirkkotie.

Mutta onpa polulla omat tarinansakin. Kun Kyrön puolelta tullaan jyrkkää polkua noin puoliväliin rinnettä, näytetään oikealla kädellä penkinmoinen kallionlohko, jota sanotaan *Pispanpenkiksi*. Kun taas tullaan polun korkeimmalle kohdalle, missä Simsiön laveat näköalat aukenevat, havaitsee kulkija polun vieressä oikealla puolen, käden viskattavista kivistä kootun, matalan, mutta noin kuutta sylvää leveän raunion, jota nimitetään *Uhripaikaksi*. Siitä on tällainen tarina. Ennen oli siinä vuoren haltioilla eli vuori-peikoilla mahdotoin valta. Jos ei ohitse menijällä ollut mitään heille uhrata, niin ei päässyt edes eikä takaisin. Paljoa eivät peikot vaatineetkaan. Kivi, lantti taikka muu kalu, joka vaan raunioon kolisi, oli heille kylläksi ja kulkijain täytyi pakosta taipua tuohon veronmaksoon. Vihdoin tuli Simsiön peikkojen valta pispankin korviin, kun tämä arvattavasti Pohjanmaalla matkusti. Tämä päätti lähteä tuota valtaa kukistamaan. Tuli niin ratsahin — taikka kuinka kulki — Simsiölle ja rupesi käyden ponnistamaan vuorelle vievää polkua, mutta ei mahtanut pispalla olla Tohnin sääriä, kun väsyi puolivälillä ja istahti lepäämään pispanpenkille, josta tuo sai nimensä. Levättyä hetken, tuli pispaperille, piti saarnan uhripaikalla ja nimitti vuoren Simsiöksi, jolla kukisti vuorenhaltiat niin, ett'ei sen erän perästä ole tarvittu sillä paikalla uhrata ¹⁰⁵). Pispapalasi siitä Kyröhön.

Ilmajokelaiset ovat tulleet Kyrön kirkolle suurilla veneillä. Uhrikoskessa, lähellä Korpelaa, oli suuri kivi nimeltä Kruunukivi, joka on saanut nimensä siitä, että siihen kerran hääjoukko hukui. Kruunukivi porattiin rikki koskea peratessa muutama vuosi takaperin. Uhrikosken ääressä on Uhrimäki, vaan en saanut uhrinimityksestä mitään tarinaa. Korpelasta lähtien oli joella ennen

¹⁰⁵) Tuosta uhripaikasta keuhataan joitakuuta lanttia löydetyn, josta syystä rauniokin on koloihin kaivettu. Mathesius sanoo löydetyn neliskulmasia hopearabvoja. *Suomi 1845, Geogr. beskr. om Österbotten, siv. 269.*

toinen juoksu, josta vielä tuntuva uoma on muistona. Se yhtyy nykyisen joen kanssa melkein vastapäätä Ylistaron kirkkoa ¹⁰⁶⁾, vähä alempana Wästimäkeä. „Tuon juoksun nimi oli Ilmajoki“. Kitinojan nimi oli ennen Kiitosoja. Kun Ilmajokelaiset palasivat kirkolta ja sauvomalla olivat päässeet koskien ohitse, niin he lepäsivät Kiitosojalla ja pitivät jonkunlaista jumalanpalvelusta. Kitinoja on puoli kolmatta virstaa ylempänä Hanhikoskea. — Lahialaisten kirkkopolku kulki Tervanevan ylitse ja Allistenmaan ohitse, missä vielä on muistona „kirkkotien korpi“. — Wöyryläisten muinoista kirkkotietä Rekipellon kylän kautta käytetään vielä oikaisevana kärrytienä. — Weikkalan, Woitilan ja Taurilan kylät olivat myös ennen, ehkä kuuluivat Mustasaareen, Suomalaisia ja kävivät Kyrön kirkkoa, mutta eräs kirkkoherra oli pakoittanut asukkaita lukemaan ruotsia, josta nuoret olivat alkaneet ja nyt on ainoastaan yksi vanha mumma enää Suomalainen.

Ylipäänsä seuraavat kaikki vanhemmat maantiet Suupohjassa noita ikivanhoja polkuja. Niin jutellaan Alavuelta Wirtoihin kulkevasta tiestä, että sen ovat ensin Sepposen siat polkeneet ¹⁰⁷⁾.

¹⁰⁶⁾ Ylistaron kirkon sijasta oli ensin ollut riita, pitikö se rakennettaman „Kaukolan pakkarille“, muutama sata askel ylempänä Rinta-Kaukolaa eteläpuolella jokea, vai Riskumäelle, missä, pohjoispuolella jokea, nykyinen haulausmaa on. Riskumäellä seisoi kirkko, kunnes nykyinen rakennettiin. Pappilakin oli alusta niemellä eteläpuolella Ruuskalaa, mutta se muutettiin varahin nykyiselle paikallensa, kuten näemme seuraavasta muistutuksesta, joka on luettava erään kirkonkirjan kannessa Y:n kirkon arkistossa: „A:o 1710 Ioulu atona satoi wettä eikä vielä siihen asti joki tullut umben eli jähän että ihmiset sitä vähimen hewoinen olis tainut ylitzten mennä Jonga tähden minä H:r Alftanuxen cansa Plöckilän cohdalda sen wenhellä ylitzten jubla puhtella meloimen
A Aphrén“

¹⁰⁷⁾ Leppäsestä ynnä muista taloista Wirroissa, keuhuttiin Kuurtaneella, oli ennen käyty Kyrön kirkkoa, jonne ruumiitakin sieltä kuljetettiin. Vielä näytetään Leppäsen vainiolla muinoinen vihitty hautamaa, kymmenkunta sylvää kanttiinsa, jota pidetään peitettyinä pellostä otetuilla kivillä.

Nuo olivat ennen käyneet Tulijoella ja kun toisen kerran lähtivät röhkien metsän halki menemään, kulki Sepposen isäntä pilkoten jälissä. Sikajuttu on samoin Ala-Seinäjoen, Ilmajoen ja Ylistaron välisistä teistä ynnä entisestä Maalahden ja Petolahden välisestä postitiestä.

Äsken mainitsimme, että hirviä ja peuroja ennen löytyi kyllä Suupohjan metsissä. Vielä miesmuistoon on joitakuita peuroja Pohjanperiltä karannut aina tänne asti. Nevoista löyttään joskus peuran sarvia. Hirviä samoin kun peurojakin pyydettiin ennen haudoilla. Noita kaivettiin pitkin makiharjanteita, missä suo ja nevamaat sivuilla pakoittivat hätyytetyt hirvet juoksemaan pitkin harjannetta. Haudat katettiin hoikilla riu'uilla, jotka peitettiin kankaan näköiseksi sammalilla. Hirvihautoja on esim. Kubalammin ja Kuurtaneen järvien välillä Haaviston mäellä ainakin parikymmentä. Tämä harjannes on soukka ja noin kaksi uutta virttaa pitkä. Hautojen sijat eivät ole tähän aikaan kun puoli toista kynnärää syvät ja puoli toista sylvää poikkimitaten suusta. — Samallaisia peuranhautoja (tois. Lapinhautoja) näytetään nykyään myös Sakarinmäellä Nurmossa ja Waltarinkankaalla Lehtimäellä ¹⁰⁸).

¹⁰⁸) Waltarinkankaan ylitse kebutaan ennen kulkeneen mainio talvitie, jota myöden kruunu olisi vedättänyt kuparitransporteja itään päin. Metsässä näytetään vielä paikka, missä jonkunmoinen kestäkiivari olisi asunut. — Provasti Fellman'in antaman tiedon mukaan oli Lappajärven, Kuurtaneen ja Ilmajoen asukkailla peuroja vielä Kaarlo XII:nen aikana, jolloin ne kuninkaan käskystä ammuttiin. *Warenius, Suomi 1847*, s. 68. Tuota epäilemättä muistuttaa tarina Lehtimäellä, että Kuninkaanlammin ääressä Soinin rajalla muinoin on ollut «metsäkotous» kuninkaan jahtiväellä, kun ovat täällä kerran käyneet peuroja ampumassa. Kaksi miehistä oli jäänyt tänne ja asutaneet Stor-Skytin ja Lill-Skytin talot. Nuo peurat eivät kuitenkaan näytä olevan aikuisempia kun Kaarlo IX:nen ajoista, joka Maaliskuun 30 p. 1608 käski asettaa Lappalaisia Ilmajoen erämaihin, jotka muka Suomalaisia opet-

Mitä tervanpolttoon tulee, näkee lukija jo edellisistä tarinoista, ett'ei sitä Suupohjassa voi ensinkään nuoreksi päättää. Päänsä tervanpoltolla ollut suuri vaikutus Suupohjan asuttamisessa, niinkuin kohta tulemme näkemään. Tässä robkenen ensin selitykseksi lainata muutaman lauseen tervapolton vanhuudesta Pohjanmaalla Juvelius'en väitteistä Pohjanmaan tervanpoltosta v. 1747¹⁰⁹⁾. Hän sanoo siv. 10: „Että Pohjalaisemme jo kauan ovat tervaa polttaneet, näemme noista monessa paikassa löytyvistä tervahaudoista, jotka tätä nykyä kasvavat vanhoja ja suuria puita ja aikojen kuluessa ovat tuntumattomiin täytetyt mustalla mullalla. Noilla tervahaudoilla on sama muoto kun nykyisillakin. Ne ovat ainoastaan pienempiä ja poikkimitaten noin kaksi sylvää, josta on ymmärrettävä että tervapoltto ennen ei ollut niin vahva, kun nyt. Että tervapolttoa muinoisista ajoista saakka on käytetty Pohjanmaalla, on myös siitä nähtävä, että rahvas on veroitettu metsien jälkeen, niinkuin vanhoista verokirjoista nähdään“. Vihdoin mainitsee väittelijä useita *rahvaan suusta keksityitä tarinoita* vanhemmista tervanpoltto-keinoista. „Heillä ei ole muinoin ollut pitkää, puusta koverrettua kuurnaa haudan pohjalla, johon terva pitäisi juokseman; vaan joko panivat haudan pohjaan suuren vadin, taikka kaivoivat sinne pienen kuopan, johon terva saisi kokoontua. Tervaksetkaan eivät olleet heillä sellaisia kun tähän aikaan; silloin ei hakattu kolotuita tervaksia, vaan otettiin kuivia ja pihkasia männynlatvoja taikka *karoja*, jotka noin kynnärän pituisina sidottiin kimppeihin ja pantiin tervahautaan tervaksiksi, eikä laskulle niinkuin tähän aikaan, vaan pystyyn. Sellaiset haudat kutsuttiin *kimppuhaudoiksi*. Sitten ruvettiin polttamaan

taisivat peuranhoitoon. Vertaa Dalin, *Svea Rikes Hist. III, 2: 574. Waara-*
nen, Handlingar mainitulta päivältä 1608.

¹⁰⁹⁾ Juvelius, *Tjårtilwårckningen i Österbotn, prä:s. Mennander; Åbo 1747*. Tekijä arvelee Pohjanmaalla aikanaan poltetun tervaa enemmän kun muissa Ruotsin ja, hänen tietonsa mukaan, koko mailman maakunnissa.

tervaa kolotuista mäntypuista ja männynjuurista, jotka ensin hakkattiin pieniksi, mutta sittemmin poltettiin sen pituisina ja kokoisina, kun vielä yleensä Pohjanmaalla heitä käytetään. — „Jos tahdomme uskoa“, jatkaa hän tästä vielä, „rahvaan juttuja, on eräs *Kihavaikonen* ¹¹⁰⁾ nimeltä ollut ensimmäinen, joka on polttanut tervaa männynjuurista Pohjanmaalla. Kun ei hänellä itsellä ollut varmaa asuntoa, kulki hän ympäri maata, varsinki Lohtajan, Pyhäjoen ja Kalajoen pitäjissä, opettaen tuota taitoaan rahvaalle. Mutta ensimmäinen, joka pani katkotut koleet, sen pituisina kun heitä nyt käytetään, tervahautaan, kehutaan olleen köyhä talollinen Töysän kylästä Lapuan pitäjää, joka ei ollut niin varakas, että voi halkoa tervaksensa niin pieniksi, kun siihen aikaan oli tavallista, vaan pani koleensa tervahautaan sen pituisina kun olivat katkotut metsässä ja sai poltostaan saman hyödyn kun toisetkin. Se taas, joka rupesi panemaan tervakset hautaan vielä käytetyllä tavalla, oli tarinan mukaan *Mursala* niminen talollinen samasta pitäjistä Kuurtaneen kylästä“ ¹¹¹⁾.

Töysässä puhuttiin pienistä „Muukilaisten tervahautoista“ Tohnin seuduilla. Tavattoman pieniä tervahautoja löytyy myös Kuurtaneella. Arvattavasti ovat ne „kimppuhautoja“. Ylipäänsä ovat nuo haudat niin tiheässä, että se kävisi näkijälle ihmeeksi, ellei tarina tietäisi tuota seikkaa selittää. Ennen, näet, olivat ihmiset niin pahansuopia, että noitumisellaan pilasivat toistensa haudat. — Jos vaan naapuri sattui kuulemaan hakkaamisen

¹¹⁰⁾ *Kihavanskoinen* mainitaan Kalevan poikana. *Suomi 1838: 119.*

¹¹¹⁾ *Juvelius l. c.* siv. 10 ja 11. Epäilemättä on tuo tarina köyhästä Töysäläisestä ennen kuulunut Tohnin juttuihin. Näimmepä ukon kaatavan ja katkovan koleitaan, mutta halkomisesta ei puhuta mitään; se vaan että ukko kantoi koleensa nälistyneenä tervahaudalle. — *Mursula* on talo Töysäjärven ääressä Ranta-Töysän kylää, joka nyt kuuluu Alavuteen. Siihen sanotaan tulleen asukas Pohjasta, Mursu nimisestä talosta. Likeinen Vanha Pohjola on myös Pohjasta päin asutettu.

toisen tervahaudalta, niin sai sen pilatuksi, eikä siitä haudasta sen perästä tervaa saatu. Tuosta syystä täytyi yhtä perää muutella hautoja. Noita pieniä hautoja Kuurtaneella, joita tavaataan tiheässä esim. Salmen paikoilla, arvellaan tämän asutuksen ensimmäisiksi. Ennen kehitään Kuurtaneen rannoilla koleita halotun väkivasaralla ja vaajalla.

Töysän puolella puhutaan *Muukilaisten* nimellä jostakusta muinaisesta kansasta ¹¹²). Muukilaisten tervahaudat Tohnin seuduilla ovat noin kolme sylvää ristiinsä. *Muukilaisten rajamerkkiä* taas ovat nuo vähäisellä kivijalalla seisovat väkikivet, joita ei miehissäkään tähän aikaan voida huiskuttaa. Tuollaisia rajapylväitä on pari Tohnin likillä. Kerrottiin että Waltarinmäellä, pohjoseen päin Lehtimäen kirkolta, pitäisi niitä oleman neljä yhdessä rivissä, joka käy erään peuranhauta-harjanteen poikki. Pylväiden välit sanotaan olevan noin 150 askelta. Tästä pylväsrivistä poikkeaa vielä toinen makeä pitkin, mutta siinä rivissä ei kuulu olevan kuin kaksi. Kenties ansaitsevat tämän perusteella nuo ihmeenalaiset kivipylväät, joita näytetään moniaalla taholla Suomessa, jotain tarkastusta. Itse en tullut tuota pylväsriviä matkoillani näkemään. Muukilaisista kuulin myös tuon tavallisen jättiläistarun, että tyttö oli löytänyt meidän sukuisen kytömiehen pellolta, koonnut miehen hevoisineen, auroineen päivineen kaatiinsa ja vienyt äitillensä nähdä. Tämä käski tytön viedä löytönsä takaisin ja arveli: „Ne ovat maamyrähä, jotka tulevat meidän perästä tänne asumaan, meidän täytyy lähteä täältä pois“. Sama taru juteltiin Lehtimäellä jättiläisistä. Näytettiinpä Ätsärinjärven itärannalla Jättiläisten asuntopaikkakin Suniniemen eteläpuolella. Paikalle on jo asuttu pelto, jota tehdessä hajoitettiin joitakuita kiuasjäunnöksiä. Meidän kokoisia asukkaita oli jo Jätti-

¹¹²) Luultavasti on tuo nimi muodostelma tavallisemmasta Munkkilaisnimestä, joka esim. tavataan Jämsässä. *Warelius, Suomi 1847: 51.*

laisten aikana asettunut niemen pohjoispuolelle. Kuurtaneen puolella, lähellä Lehtimäen rajaa, on Karankajärvestä noin virsta koillista ilmaa kohden nevalta *Valkonen Kallio*, jonka noikossa pitäisi oleman pari sylvää syvä kaivomainen rakennus, jonka kivimuurit ajan pitkään ainakin osaksi ovat vierineet pohjaan. Se on ymmärkätön ja läpi-mitatun noin kolme sylvää ¹¹³⁾. Tarina sanoo siinä olleen Jättiläisillä tupa ja lisää, että sillä kansalla on ollut hiukset kantapäihin asti. Täydellisyyden vuoksi mainittakoon että myös Lapualla Tiistenjoen kylässä, noin pari virstaa Paavolasta länttä kohden, pitäisi *Pitkäsellä vuorella* olleen ympyräinen muurirakennus, jota keuhuttiin Jättiläisten tekemäksi, mutta nyt, arveltiin, on rakennus hajoitettu ¹¹⁴⁾. Lähellä samaa vuorta näytetään vanhoja tervahauta-paikkoja, joita ei tunnusteta tämän kansan tekemiksi siitäkin syystä, kun viime aikoihin saakka on joen varilla ollut niin yltäkylä metsää tervankin polttoon, ettei kenenkään olisi tarvinnut sydänmaahan tunkea. Arvellaanpa Paavolan talostakin, että sen ensimmäiset asujamat ovat olleet jättiläis-sukua, suurikasvuisia, noitaisia ja harvapuheisia. Näytteeksi, kuinka harvapuheisia olivat, jutellaan, että kun kaksi heistä muutamana maanantaina lähtivät metsään viikkokuntaan ja toinen havaitsi karhun käyneen polun poikki ja arveli: *Kämpikö tuosta olle käynyt?* niin toinen vastasi lauantaina palatessa: *käyköön*.

Jos nyt lähemme tervapolton vaikutuksia Suupohjan asuttamisessa kuulustelemaan, niin tiedämme esim. ennestään että

¹¹³⁾ *Ilmäen kankaalla* Ilmajoen rajamailla Laihiaa ja Orisberg'iä vastaan pitäisi samoin hietakankaassa oleman ikäänkuin kaivo, joka osaksi on täytetty kivillä. Sitä sanotaan *Hiiden haudaksi*. Eräänä pyhänä oli 12 miestä turhaan tehnyt työtä siinä pohjaan päästäkseen. Samoilla seuduilla pitäisi myös oleman *Hiiden kiukaita* (?).

¹¹⁴⁾ *Pitkäsellä vuorella* on myös suuri kelkan-näköinen kivi kahdella istuinsialla, joka on ikäänkuin pidättänyt kalliobon. Sitä kutsuvat asukkaat *Ukon kelhaksi*.

Huhtala, joka Tohnin aikana asutettiin, on Lapuan ensimmäinen talo. Mistä siihen tuli asukas, ei tarina tiedä selvittää, mutta muuten ovat enimmäkseen talot Lapualla asutetut Kyröläisten tervahaudoille, joiden jäännöksiä tavataan melkein kaikkein kyläin vieressä. Niin on esim. *Saarenpää*, joka on vanhin talo Lapualla Huhtalan perästä, asutettu Vähän Kyrön Saarenpään haudan ääreen. Samoin on samannimisten Kyrössä olevain emätalojen haudoille asutetut: Nyrhilä, Annala, Anttila, Turja, Pouttu, Karhu (Kyrössä: Turjala, Pouttula, Karhula), Toppari j. n. e. Lapuan kirkko pitäisi oleman rakennettu „Keltoolan luhdalle“. Keltoola on talo Ylistaron Kylänpäässä. Tarina ei kuitenkaan tiedä selittää olivatko ensimmäiset asukkaat Kyröstä muuttaneita, niinkuin uskottava on.

Samallinen on laita Kauhavan asutuksen kanssa. Siellä on *Hemminki* vanhin talo, jonka asutuksesta en tavannut tarinata, sen vaan että kun toinen talo *Perttula* asutettiin ja sieltä tuli lastuja, moitti Hemmingin asukas talon asuttamista hänen „sikoovallilensa“. *Perttula*, *Hannuksela*, *Annala*, *Renko* y. m. ovat, tarinan mukaan, asutetut Kyröläisten samannimisten talojen hautain ääreen.

Lapuan aikuisen asutukseen voi siitäkin päätellä, että jokivarret Ylihärmässä ja Alahärmässä vielä ovat Lapualaisten luhtina. Vasta virsta tännempänä Alahärmän kirkkoa pääsevät Härmäläiset peltoineen rinnalle. Siihen saakka viljelevät Härmäläiset ihan latvamaita. Tuostakin sopisi arvata, jos ei se ennen olisi tietty asia, että Härmät ovat uudempaa asutusta.

Nurmon ala näkyy myös ennen kuuluneen Lapualaisten alle, sillä vielä tavataan tuonnempana Nurmoa Lapualaisten tiluksia. Mitä Nurmon rintamaihin tulee, ovat ne ennen olleet niin vetisiä ja nevaisia, että niiden asuttaminen siitä syystä on ollut ylen vaivaloista. Ensimmäinen talo on *Penttilä*, jonka asutti Pentti niminen mies. Tämä, jutellaan, oli tullut tienmutkan paikalle Penttilän ja Kalistajan välillä, tunsii siinä ikäänkuin rieskaleivän hajun ja arveli, eikö tässä rupeisi asuminen käymään. Kävi siitä vielä vähä alemma

ja rupesi hongan juurelle koteloa tekemään. — Toinen talo on *Jaskari*. Sen paikalla oli joenrinta ennen ylen nevaista vehka-alho maata, johon ensin oli asutettu *Wehka-alho* niminen mökki, missä paraasta päästä oli syöty vehkaleipää, mutta kun tuo hävisi, muutti Laihian Jaskarista asukas, joka asutti talon mökin paikalle.

Luultavaa on, että sekä Nurmo jotta Alaseinäjoki ovat saaneet asukkaansa eri tahoilta. Talojenkin nimet ovat näissä seurakunnissa tavattomasti vaihtelevia. Nevaiset jokirinnat eivät ole kummassakaan tehneet niiden asuttamista kateen alaiseksi. Kuka uskalsi, rupesi nevoja viljelemään. Samasta syystä on myöskin luonnollista, ettei näillä jokirinnoilla tavata noita asutusta levittäviä tervahautojakaan. Alaseinäjoen vanhin talo on *Jouppi* ja toinen *Niemistö*, joiden asutuksesta en tavannut tarinoita. Kitinoja, jolle samanniminen oja oli antanut nimensä, oli saanut asukkaansa Rautalammin pitäjistä Mättäsen talosta.

Ilmajoen ensimmäisistä asukkaista olemme jo ennen puhuneet. Luultavasti olivat nuo tähän aikaan niin satoiset jokirinnat muinoin yhdellaisia korpimaita, kun vielä Ylistaron ja Ilmajoen väliset rintamaat, joiden *korvet* muistuttavat „Korpijoen“ entistä nimeä. Tuolla välimaalla tai *joella* syöttävät Ylistarolaiset kesäseutuina karjojaan, tuottaen sieltä joka viikko lehmällistarpeensa. — Ilmajoella en liion kuullut Kyröläisten tervahautoista puhuttavan, jos niitä ennen olisi löytynytkin.

Jos tästä poikkeamme Kauhajoen varsilla asutustarinoita kuulustelemaan, niin kohtaa meitä ensin *Krekoola* Kurikan vanhin talo ynnä Kauhajoen vanhimmat talot *Knuuttila* (asutettu Ison Kyrön Knuuttilasta) ja *Havuunen*. Mikä noista kolmesta on vanhin, on tarinoista vähän vaikea päättää. Kyrössä kerrottiin että Ylistaron Punkari oli tappanut Kauhajoen Knuuttilan, kun oli asuttanut talon liian likelle. Krekoolan ensimmäinen asukas oli Krekoo nimeltä ja Kyröstä kotoisin. Hän oli Kyrössä nähnyt lastuja laskevan jokea alas ja tuosta ruvennut tuumittelemaan eikö tuolla

ylläpäin olisi hyviäkin asuntiloja. Silloin ei vielä ollut muita taloja Ilmajoella, kun Karjala. Krekoo kulki siitä vielä ylöspäin siksi kun tuli *Ätänotsan* tykö ¹¹⁵). Tuon niemen nenästä noin pari sataa askelta alaspäin seisoj rannalla ikivanha honka. Sen juureen laski Krekoo kirveensä ja kaatoi hongan maahan. Oksasta teki hän pöydän, jonka nykyinen Krekoolan isäntä vielä oli nähnyt. Väsyneenä pani Krekoo hongan kaadettuaan maata ja näki unta, jossa hänelle sanottiin: „Kun sinä minun päättäni olet ottanut takan, jota minä niin kauan olen kantanut, niin ota tästä kannon alta rahaa niin paljo kus' tarvitset, mutta älä kaikkia ota“. Herättyä löysi Krekoo aarteensa, josta otti tarpeeksensa. Krekoola olikin hänen aikansa varakkaampi, kun koskaan jälestäpäin, ja ukon sata nautaa kulkivat syötöllä kumpaakin puolta jokea. Kun ukko vihdojin joutui kuolinvuoteelle, pyysi paimen eräänä aamuna uusia kenkiä, mutta kun kiellettiin, vei karjan karhun kitaan, joka kaatoi viisikymmentä nautaa. Kun Krekoo sen kuuli, niin arveli: „Herra antoo ja Herra otti, kiitetty olkoon Herran nimi“, ja ennusti: „Tästä edes ei pidä Krekoolan maalla enempää menestymän“. Nyt on talo kuudessa osassa ja useita torppariaikin, mutta kumminkaan ei ole Krekoolan maalla viittäkään kymmentä lehmää. — Krekoola oli, niinkuin sanoimme, Kurikan ensimmäinen talo. Vanhaa asutusta on myös *Koiviston kylä*, jonka ensimmäinen läpikulkevasta luomasta otettu nimi oli *Nenättömä* ¹¹⁶).

¹¹⁵) *Ätänotsa*, jota myös sanotaan *Ättäpääksi*, ei ole nykyiseltä näöltään muuta kun matalammalla jokirinnalla jokeen asti ulottuva törmäniemi, joka tähän aikaan on pelloksi asuttu. Gananderin arveluja paikasta en ensinkään voi puolustaa, olkoon nimi sille syntynyt kuinka tahansa, jos ei sitä selväksi Suomeksi voida tunnustaa. Vastapäätä joen läntisellä rinnalla on vähän tyylympi törmäniemi, jota myös sanottiin ättäpääksi. Tarinalla ei löydy muuta kun yllämainitusta likeisestä aarteesta. Mietaan kylää sanotaan vielä kylän kesken Ättäpääksi. Vrt. siv. 87.

¹¹⁶) Nenättömän kylässä oli v. 1557 12 talollista. Vertaa *Ignatius* l. c. siv. 26, missä tekiä julkaisee luettelon Kyrön pitäjän kylistä mainit-

Kauhajoen ja likiseurakuntain asutuksesta oli Knuuttilassa ennen kaikilta talou omistajilta jatkettu aikakirja, joka hävisi kun Knuutila ja melkein koko Kauhajoen seurakunta poltettiin Wenäläisiltä 1808-vuoden sodassa. Tuon aikakirjan mukaan, kehui muutama kylänvanhin Havuudessa, olisi Havuunen ollut ensimmäinen talo Kauhajoella ja asutettu Hauhosta, Knuutila toinen, johon Pohjankyröstä tuli asukas ¹¹⁷). Kun Hyypänkylän vanhin talo Juoni asutettiin vielä ylemmä ja sieltä rupesi lastuja lappaamaan, lähtivät Havuunen ja Knuutila yhdessä katsomaan kuka sielä „juonitteli“. Ensi kerralla suutuivat joen mutkiin. Kun toisen kerran lähtivät, tulivat kumminkin perille ja arvelivat: „Jo nyt olemme juoneen joutuneet“. Siitä sai Juoni nimensä. — Kauhajoen varrella näytetään Kyröläisten muinaisia tervahautoja ehtimiseen, josta on arvattava, että tervanpoltto Kurikassa ja Kauhajoella on, samoin kun Lapualla ja Kauhavalla, paljo vaikuttanut maan asuttamiseen.

Laihialla on Sorvari, alapuolella kirkkoa, ensimmäinen talo, toinen Kasi, ylempänä Kylänpäättä. Sorvari oli lastuista huomannut Kasin asutuksen ja lähtenyt sitä moittimaan. Mikkola on sillä välillä ja olisi siis kolmas talo. Kuitenkin kerrotaan siitakin (toisena talona) ja Sorvarista lastutarina (vrt. *Ilmarinen 1852*, n:ot 12—20). Talojen nimet todistavat että Laihia asutettiin Kyröstä. Sellaisia ovat esim. Sorvari, Waro, Loukkoola, minkä viimeisen talon saarella näytetään tervahaudan sija jokirinnassa.

tuna vuonna. Erehdyksestä epäilemättä mainitaan luettelossa erittäin *Näsälöby* 19:llä talollisella. *Liuhtalan* kylässä Lapualla oli luultavasti 5 tai 6 talollista eikä 56. Liuhtalan kylässä ei ole tähänkään aikaan edes niin monta talonosaa.

¹¹⁷) Tuo aikakirja on luultavasti ynnä rasittavat sodat poistanut alkuperäiset tarinat, joita en onnistunut saamaan Kauhajoen vanhimmista taloista. Kihniön tarinan mukaan olisi Knuutila koko Suupohjan ensimmäisiä taloja.

Laibian pitäjä yhdistettiin sekä Kyrön että Mustasaaren pitäjään kuuluvista osista. Siitä syystä tavataan pitäjän alisessa osassa ruotsalaisia talojen nimiä, esim. Wiiki, Ritari, Palsi, Skinnari y. m. Laibian rikas kirkon arkisto antaisi, luullakseni, johtoa Kyrön ja Mustasaaren pitäjien muinoisesta rajasta. Tarinan mukaan on meri kerran peittänyt Rutoluhdat aina Prinkinmäelle saakka, 3 uutta virstaa alempana kirkkoa. Mäellä on muinoin löytty ankuri. (Vrt. Runeberg'in kertomus Laihian pitäjästä, *Kgl. Vet. Ak. Handl.* 1758, siv. 188). *Poolan* talon Laihian ja Jurvan välillä perusti Kaarlo XII:nen aikana Kalajokelainen, joka pitkän partansa vuoksi nimitettiin henkikirjoituksessa Polakaksi. Ison Vihan aikana kätki mies rahansa metsään, mutta jätti pussillisen kuparirahoja kotiin. Wenäläiset pakoittivat häntä oppaana seuraamaan heitä Sarvijokeen, mutta tiellä vaativat häneltä suuria rahoja ja löivät hänen lonkkaluunsa poikki. Tuosta kuoli ukko Talvitien ladossa, mihin hänellä oli ollut tapana kätkeä hirvennahkansa, kun hirvien ampuminen oli kielletty. — Kun Laihia Ison Vihan aikana oli joutunut miespuuttoon, sanotaan tänne muutaneen 60 poikaa Mäntyharjusta.

Siihen aikaan, kun Lapuan Huhtala asutettiin, ei Lapuan joen varrella ollut asukkaita kuin kaksi Kainuussa, joka oli Jepuan entinen nimi. Lastut olivat tuoneet viestin Huhtalan asuttamisesta Kainuun asukkaille. (Jepuan nimi olisi syntynyt siitä, että eräässä tappelussa huuttiin: *ge på!*). Ylihärnän ensimmäinen talo Wiitala on asutettu Lapuan Wiitalasta ja vielä näytetään ensi asutuksen muistona vanha tervahauta; Ikoola Kyröstä. Alahärnän Kojoola on asutettu Lapualta ja Heikkilä Kyröstä, Holma Purmojoelta ja Lööperi (Löfberg) Wöyriltä.

Paitsi noita Kyröläisten tervahautoja löytyy myös muita todistuksia, että Kyröläiset muinoin kulkivat lavealta Suupohjan erämaita. Niin juteltiin esim. Lappajärvellä, että Lappalaiset olivat käyneet aina kuninkaissa, riidellen Kyröläisten kanssa Lappajärven

kalavedestä. Raja heidän välillensä oli käynyt Rajaniemestä Pyhälahteen. Kyrönniemellä näytetään multakumpuja järven rannassa, joissa Kyröläisillä on ollut kuoppia; Kyrönsaarella taas Kyröläisten jälkinä kiukaita. Kärnänsaarella on latoina kaksi sulkanurkkaista „Kyröläisten kala-aittaa“, jotka ovat muutetut Kyrönsaarelta. — Kimossa nimitetään ylempää vasaristoa *Kyroboars*, sillä Kyröläisillä on siellä ennen suvisin ollut karjapitoja. Kimon asutuskin oli aina Isoon Vihaan saakka Suomalainen ¹¹⁸⁾. Ranta-

¹¹⁸⁾ Ison Kyrön kirkon arkistossa tavataan kopioituna kirjat eräissä rajariidassa v. 1756 Lapuan ja Pietarsaaren pitäjäläisten välillä. Riidassa esitettiin myös eräs Kyrön ja Pietarsaaren muinoista rajaa valaiseva todistuskappale, joka huonon kopion mukaan kuuluu näin:

-Iag Knuth Ebrsz: Laghman i Österbotn och i Satagunden, giör witterligit, med thz mitt närwahrande öpne bref at then tid iag Sommaring hölt medh allmogen i Kyro Sochn i ährlig och förständig mans närwaru, Lasze Ohlsz: Fougte på Korsholm, och i flere gode mäns närwaro, at ahret efter Christi börd 1533: um torsdagen näst sanct Olofs dagh, Tå kom för Rätta Lasze Olsz: Fougte på Korsholm mz thenne efterskrefne Härads Synemån, som är först Lasse i Wijf, Peder Iöns (*sic*) Lasse rutt, Peder Oloffs. Tomas P:sz: Iacob Knutsson: Måns anderson Olof Tord:sz: Anders Köyhäjärvi, Peder Anderss: Iöns Anderss: liten, och Iöns P:ss: och witterligit giorde på ett satt ting, at the hafwa synt och uplett och gildat thenne efterskrefne Råer förr gilda råer, emellan Pedersöre Sochn och Kyro Sochn, på then utmärk, och Fiskewatn, Förstarån heter *Andeström*, andre rån heter *Purmojn lärwi* på Södre sidan, Tredie rån heter *Hännikoski* och mitt i niska som watnet faller från Lappa lärwi på Södra Sidan Kyrobona och Norsidan Pedersöbona, fierde rån heter *Pitkästen Luoto* i synnersta näset något till Östandh (*sic*) Femte rån heter *Kätkänöndä*, och sedan rett österuth så länge Tawasterne taga weder, och hafwa Kyrobona undt Pedhersöre bona, et litet Fiske, med sambd wid Palvaniemi och sedan till Walkisari nordan för öön i Mayafiske och intz annat fiske och om Pedersöre bona hafwa fåått någon del inne med Kyrobona; antingen med skifte ellr. Köpe eller arf, ellr Giftermål tå skola the niuta och fara medh Pedersöre bona, hwarefter sin andel, uch icke mehra, hwilket ährende jag sköt till dhe XII män i nämnden soto som är först Bengt Ehers, Lasse i Wijf,

Töysän kylässä Alavuella juteltiin, että ennen oli tullut kalastajia Kyröstä Töysänjärvelle ja tehneet kala-aitan saarelle. Kuurtaneenjärven raunalla oli Kyröläisillä myös kala-aittoja, niin esim. Hallisen Majauiemellä, josta vasta saamme mainita. Puodinketokin kuuluu saaneen nimensä heidän kala-aitoistaan. Näyttää kun Kaubajokikin ennen olisi ollut varsin kalainen, kun nykyaikoihin saakka Sorvarin kosken partaalla on säilynyt huone, jota on keuhuttu „Kyröläisten nuottaladoksi“. Lähellä Kakkurin kestikiivaria

Mickel Lars, Olof Mickelsz., Lasze p:sz: Mats' Lämboinen, Clemet Memoinen, Mickel Larss: Anders Larsz: och Hendrick Nils, med them flere etc, the ther un ransakade, witnade, och stadfäste foreskrefne Råår med the- ras Eder, efter theszom föreskrefne skålom Rausakadom witnom, och Edom dömde iag föreskrefne XII Synemäns giärpningar och Råår stadugt och fast obrätstligit hållas, wid 6 m:r för min dom, Till yttermehrä wiszo och witenesbörd, trycker jag mitt insegel nedhan för thez breff, som gifwet och skrifwit är, anno d. die et loco ut supra.

Tarinan mukaan on Kyrön ja Pietarsaaren pitäjien raja alkanut Tuhkurin kylän paikoilla Wöyrillä (*Lassus, Trad. från Wörå*, siv. 13) ja käynyt Kimon ylisen ja alisen vasariston välillä Wakkurin taloille Kimon ja Alahärmän välisen tien varrella eli Mäenpään pohjoisen talon tykö, missä Wöyrin raja kulkee. Niillä paikoin on siis ensimmäinen rajapaikka *Andeström* haettava. Siitä kulki raja puoli neljännestä pohjoispuolelta Alahärmän kirkkoa, *Purmonjärven* eteläpuolta Kortjesjärvellä, *Hanhikoskeen*, joka on Evijärven ja Lappajärven väljoessa; siitä Wäljoen suuhun ja *Pitkäsen* luodon ylitse Lappajärvessä *Kolkannendän* (nimi on kadonnut ja jo v. 1607 mainitaan viimeisenä rajapaikkana *Kolkanniemi*). Tuosta meni raja itäistä suuntaa *Jiroon kivele* saman nimisen järven rannassa, 3 neljännestä pohjoispuolella Soinin kirkkoa, missä tarinan mukaan Pietarsaaren, Kyrön, Pirkkalan ja Rautalammin rajat kerran iskivät yhteen. Siitä kulki Pohjanmaan ja Satakunnan tai Kyrön ja Pirkkalan raja *Hattuhongan korkeimman* ja *Leväjärven korkeimman* kautta *Livonlähteelle*, joka vedenjakajana laskee vettä sekä Alijärveen että Ähtäriin; siitä *Mattisen kiveen*, noin 400 syytää itään Lehtimäen kirkosta, Töysän, Ähtärin ja Soinin tienhaarassa. Tuosta vihdoin *Mustalammen kiveen*, jossa vielä nähdään maakuntain rajamerkit piirrettynä j. n. p.

Kurikassa on taas jokitörmällä portaantapainen kivi, joka hoetaan olleen portaana Kyröläisten kala-aittaaan.

Teuva, Karijoki ja Isojoki ovat, varsinkin edelliset, nuorta asutusta. Asutus on sekä kielen että tarinan mukaan pää-asiallisesti tehty Ilmajoen puolelta noille Ruotsalaisten takamaille, ja vaikka asukkaat kaikki tähän aikaan ovat Suomalaisia, löytyy kuitenkin useita ruotsalaisia talojen ja paikkain nimiä vieläkin tuolla alalla, esim. Äystönmäki (Österback), Westerback y. m. Karijoella oli „*Marthaunen*“ ensimmäinen talo, *Hannula* toinen ja niistä jutellaan tavallinen lastutarina ¹¹⁹⁾. Karijoen ja Isojoen murteiden välillä on se eroitus huomaittava, että kun Karijokelainen käyttää Suupohjassa tavallisia lyhennetyitä muotoja, esim. *menit, olit*, sanoo Isojokelainen *menivät, tulivat* j. n. e. Ennen v. 1840, jolloin vasta isojako tehtiin Isojoella, oli metsä yhteinen ja unissä vaan paras oli, sinne mentiin ja „lyötiin tervapruuki“ tai sahattiin lautoja. Tuolle jakaamattomalle maalle tulvasi silloin „itsellisiä“ milloin mistäkin, esim. aina Kalajoelta, Wihdiltä ja Hämeen Kyröstä ¹²⁰⁾. Mutta jos tuosta onkin päätettävä, että Isojoki on sekalaista seurakuntaa, todistavat kuitenkin moni sananmuoto ja lausetapa pää-asiallisempaa sukuperää Suupohjasta, esim. „valmihna“, „ei joukana“, „minkä puoloosta kättä“ y. m. Vanhin talo Isojoella on Vähä-Filppula — ja Luukkaan talo (Svartti) Kirkonkylässä. Edellisen ensimmäisestä asuttamisesta veivät lastutiedon Ruotsalaisille Dagsmark'in kylän vanhimpaan taloon, mistä tultiin moittimaan tuota asutusta heidän maallensa ¹²¹⁾. Talo oli

¹¹⁹⁾ Toisen tarinan mukaan oli *Prosi* toinen talo, jonka asuja Ambrosius oli Lybeck'istä kotoisin. Hänen poikansa oli muutaman Prosin talossa löytyvän sukuuuttelon mukaan syntynyt noin v. 1630.

¹²⁰⁾ Isojoen kappalaisen Hjerpen antamat tiedot. Isojoen murteesta löytyy ylioppilas Amberg'in tekemä kirjoitus Suomikirjan viime vih'ossa.

¹²¹⁾ Lastutarinan yleisyyttä ei ylipäänsä ole ihmetteleminen, sillä

mäen alla lähellä nykyistä Filppulaa Vanhassa Kylässä. Sitä olisi muinoin asunut herrasmies, jota ei kuitenkaan tietty vanhimmaksi asukkaaksi; tämä oli lähtenyt pois ja jättänyt talon kahdelle palveliallensa jakaa; toinen niistä oli Filppu, toinen Markus, joista sen nimiset talot. Ikaalisen ja Kankaanpään asukkaat sanovat vielä Isojoen kirkkoa Luukkaan kirkoksi. Vanhimpia taloja on luultavasti myös Forssby Heikkilän kylässä. Muinoisesta kirkkomatkasta kerrotaan, että kuljettiin nevoja, vielä näkyviä portaita myöden, Kurjenkoskelle ja Uttermossa'lle, josta Wikbäck'iin Lapväärtissä. Siitä kappale matkaa Lappfjerd-lahdelle, joka silloin ylettyi Kynttilämäelle (Tjyntiläbackan), mistä kuljettiin vesimatkaa Skaftung'iin. Tietä osataksensa, kun palasivat Kynttilämäelle, pitivät luultavasti roviovalkeita Kynttiläkivellä (Tjyntilästenen), joka on mainitulla mäellä.

Isojoki on vielä tunnettu noitiensa puolesta, joista sain puhutella kahta. Toinen oli tunnettu nimellä „Jumalan Heikki“, toinen oli vielä mahtavamman noidan leski. Kolmas kuului vielä löytyvän — paras kaikista — jonka puheille en huolinut mennäkään, kun sanottiin vielä olevan kovasti vihoissaan muutamasta selkäsaunasta, jonka nimismies oli hänelle eräänä yönä kirkonmaalla toimittanut. Mainituilta kahdelta tulin kuitenkin vihdoin saamaan melkoisen joukon tauti-sanoja. Enimmät ovat katkelmia paremmista. Esim.

Madon sanat.

„Mato mytty mättähällä,
Mato musta maan alaanen,
Kiekuraanen kiven alaanen,
Suon karva, kanervan karva,
Pajun karva pannahinen,

tuollaiset merkit, joista sivistyneet ihmiset tuskin mitään ymmärtäisivät huomata, ovat aina ja joka maassa olleet luonnon kasvattamien kansain tärkeimpinä viestinä ja sanansaattajina.

Luuletkos puuta purrehes
 Eli pajua pannehes ¹²²⁾,
 Haapaa hakannehes?
 Kultana kulohon menit,
 Hopiana mättääsehen;
 Paha oli ettäs panit,
 Parempi ettäs parannit;
 Kanna mettä kielelläs,
 Rikki repimihin haavoihis!“

Äh'yy'n sanat.

„Ähkä, puhka pulleroon,
 Tule voille vierahalle,
 Maholehmän makkaralle,
 Nuoren lehmän ripehille“.

Laakkeiksi käytetään lisäksi kahvia, sakkaa ja leipää.

Enimmästi on sanoihin Kristinkin uskosta lisätty, mitä milloinkin voimallista. Kun äkkinäinen polte tulee, jota pidetään „Hiiden väen kohtelevana“, niin voidellaan viinalla ja annetaan viinaa sisälle. Silloin luetaan salaiset ja väkevät

Kiron sanat:

„Minä Hiittä hillomahan,
 Saatanata sortamahan,

¹²²⁾ Tästä sain myös toisen huonomman, näin kuuluvan jatkon:

Rimingaisten rintasolki,
 Pahan ämmän pajan palle,
 Kiviriitta on sun rintapeltos,
 Laho kanto on sun kartanos;
 Sull' on silmät heinän siemenestä
 Ja kiales kun kaksiteräinen miekka,
 Mutta panes nyt nurmelle nukkumahan!

Pahat henget painamahan:
 Ukon väki väkevä,
 Luojan kaikkivaltian —
 Minä manaan sinua
 Ryriän kosken syvihin,
 Ukon kuulumattomahan,
 Linnun laulamattomahan,
 Johonka ei paista aurinko armas!
 Erkane pois Saatana
 Ristitystä, kastetusta,
 Ristimättömästä, kastamattomasta (9:än kertaa)!
 Minä manaan että kuusen juuret jyrisee,
 Järven rannat järisee,
 Suuren (?) vesat, koivun vesat,
 Maat järisee, kalliot halkee,
 Saatanat hikoilee!“

Yhtä vaillinainen kun runomitta, on noissa katkelmissa usein ymmärryskin.

Veren pidditys-sanat esim. ovat:

„Tyysty veri, seiso veri,
 Niinku se Joortanin vesi!
 Musta mies merestä nousi,
 Jolla oli hyytä hypypysissä,
 Jaata jänkärä käresä,
 Laskeisansa haavan päälle;
 Iski tulta tullesansa
 Kikkerällä merikivellä,
 Kirjavasta kärmehestä,
 Tyystyppäs tuohon paikkahan!“

Toiset *madon sanat* ovat: „Pietari sanoo: nurmi puri;
 Kristus sanoo: terves se oli“. Kolmannet: „Meren sisäll' oli
 saari; saares oli tupa; tuvas oli neitsy. Mitä se siellä tekee?

Parannusta, tähän haavahan parannukseksi — Maarian, Kristuksen Jiesuksen, Pyhän Hengen, Lammin löyly; eppäs silloin suuri ollut, kun säs vannoot Kristukselle, ettes pahaa tekeväs“.

Muutamat *ajoksen sanat* ovat: „Pakene, pakene pakana, pakene siihen asti, kun Kristus ristihin naulittiin; ei sinun pidä enemmän kasvaman, kun Kristus kasvaa sittekun hän ristihin naulittiin!“ Samassa pidetään sormen nenä ajoksen päässä, johon viimeksi syljetään.

Löty sanat: „Itte noirat nuolihinsa, itte velhot veittihinsä, itte kiroijat kiroohinsa: yhdeksän kertaa ympäri päään. Jos yhdeksästä on sisälle mennä, yhdestä ulos tulkohon!“ Lääkkeeksi suoloja syötetään.

Synnyttämisen sanat: „Laulavatpa Lapin lapset: Teinpä sian sammalista, höyhenistä höyhöttelin, johon panin piian pirttiä pitämähän, vaimon vaivoja kokehen“.

Toiset *veren pidätys-sanat* ovat: „Seiso, seiso veri, niinku se vaimo seisoo helvetissä, joka erellä kirkon ajan voita kirnuua“; ja samassa pannaan suolaa haavaan.

Koin sanat: „Koi kulki tietä myöten; Kristus tuli vastahan. Kysy koilta: kuhunkas meet koi? Käyn luita luistahan; jäseniä katkomahan. Ei koi, mee puita puremahan, riviä repäisemähän“.

Äh'yn sanat ovat myös: „Pyhä Henki kohraattihin pyhän kirkon kynnyksellä, josa riemu riivaattihin, paha henki kohraattihin; Kristus kaikkein isäksi, Maria kivun äitiksi — sisältä kivuttomaksi ja paikat tuntumattomaksi“. Toiset ihmisen *äh'yn sanat* ovat: „Herodes ajoi meitä takaa — tässä henki huohui hevoisten ja miekka välkkyi verinen; tässä on kallio kahren puolen, meren syvyys eresä Mooseksen sauvalla avoittu ja Faraonin kansa upotettu“.

Karhun sanat:

„Nouse Hiisi helvetistä,
Takaa Pohjan Tornioista,

Läpi luiren, läpi puiren,
 Läpi kirkon kynnyksen,
 Läpi pienten perkeleitten;
 Juokseepi hyvä hevonen,
 Paha vaimo hapsellinen;
 Heitä hiitä, heitä jäätä,
 Heitä rautaasta raetta
 Seittemältä pilven kukkulalta!

Itkevän lapsen sanat: „Neitsyt Maaria meni kirkon hautahan, otti pienen langan, punaasen langan lapsen viiden pienen sormen kansa; sitoo sen lapsen ympärille; lapsi nukkuu, riisi puuttuu. Kristus meni kryptimaahan, otti pienen vittan lapsen pienen viiden sormen kans; lapsi nukkui, riisi puuttuu. Nimeen isän, pojan ja pyhän hengen“. — Lasta samassa kylvetään ja mitataan jalasta päähän asti ja lopuksi luetaan „Isä meidän“.

Kleinin sanat: „Kleini kulki tietä myören; Jeesus tuli vastahan. Kleini kysyy: mih'ukäs menet? Jeesus sanoo: kleiniä käyn parantahan“; ja sen ohessa voidellaan kipeätä paikkaa ibralla, rasvalla tai voilla.

Hivellyksen sanoina tavataan täälläkin kappale tunnettua runoa:

„Kristus kirkkohon ajeli,
 Maria messuhun mateli
 Hiirikolla hevoisella,
 Lohen mustan muotosella;
 Hivelytipä hevosen jalka
 Kivehen astuisansa;
 Kristus maahan ratsahista
 Suonia sovittelemahan
 Ja jäseniä sitelemähän
 Sisältä kivuttomaksi,
 Päältä tuntumattomaksi“.

Jalan ympäri sidotaan kolmenmoista lankaa yhdeksään solmuun niin, että selkiävät kun vetää.

Raudan vihat poistetaan varsin vähillä syntysanoilla:

„Ompa se Ruottis' rakettu,
Sepon pajas' valmistettu“.

Samoin *hampaan tauti*: „Mato musta molemmista päistä, kipinä yhreksistä helvetin tulesta“. Jos sairas tulee niin kipeäksi, että pyörtyy, niin otetaan vahtua suusta ja pannaan viinaan, jota annetaan juoda, „niin kyllä auttaa“.

Toiset sanat ovat varsin yksinkertaista laatua, esim. *naria* vastaan. Käsi pannaan paalun päälle, kalvois-sydämen kohdalle lyödään ja hoetaan: „Mitäs hakkaat? Naria hakkaan!“ (yhdeksän kertaa).

Saman-arvoisia ovat muutamit *Hiveltyksen sanat*:

„Jos sinä koet yksin,
Niin minä koen kaksin,
Jos sinä koet kaksin,
Niin minä koen kolmin“ j. n. e. kymmeneen asti.

Varsin kummallisia temppuja käytetään kaatuvaista parantessa. Kun ensi kerran kaatuu, otetaan hiuksista, missä tukka jakaantuu, kolme tukkaa, jotka poltetaan; taikka jaetaan vaatteet, jotka ovat kaatuvaisen päällä, takaa halki ja jos ei malteta polttaa, niin viedään niin etäälle, että eivät ikänä tule kaatuvaisen näkyviin. Sanat tuohon ovat:

„Jos sinä pusket yksin“ j. n. e. edellisten tapaan.

Minun aina uutta tietoa kaivatessani, moitti noitavaimo että minä Elisan mukaan puoli henkeä häneltä pyysin. „Jumalan Heikki“ neuvoi menemään „kosken kivelle istumahan kolmeksi yöksi, niin kyllä tulee tietoa, jos sieltä enää kolmantena yönä palajaa“. Likeisissä koskissa ei kehnut olevan niin väkevää haltiaa, mutta Soikan koski Porin tien varrella, Kyrön ja Tampereen kosket olivat oivallisia; viimeisellä vaan oli haitaksi paljo kansaa.

Rikkaita saturovoja oli mainitulla Heikillä myös, mutta, kun hänen seuraavana aamuna oli lähteminen kaukaiselle luhdalle viikkokuntaan, en tullut saamaan kuin kaksi kyllä ainakin puolin sukkela ja kielensä puolesta merkittävää satua, mutta joiden sisällys ei yleisölle kelpaa.

Muunka Stupohjasta en saanut erittäin mitään tähän lisättävää. Kauhajohella kuulin kappaleen Pyhän Henrikin Sermonivirtää. Paikoin tahtin kirjoista opittuja Korhosen runoja.

Tässä tahdon vihdoin mainita tuosta merkillisestä kirjallisuudesta, joka viime vuosisadalla kuuluu syntyneen Vähässä Kyrössä ja paraasta päästä sisältää käsikirjoitettuja Suomennoksia saksan- ja englannin-kielistä enimmästi Boehmen tekemistä kirjoista. Tuollaisia Suomennoksia tulii saamaan Kurikasta kymmenen sidettä. Saadaksen alkuperäistä Suomennoista oli omistaja, vanha merimies, yhden kopioimisesta maksanut kolmatta kymmentä riksiä. Enimmät ovat Ilmajoen Karjalasta saatuja, missä (samoin kun Kuortaneella) niitä vielä kuuluu löytyvän¹²³). Vähässä Kyrössä sain yhden. Mikä arvo näillä Suomennoksilla oli n. k. Wallenberg'in ushessa, on tunnettu asia.

E. Ruotsalaisten muistot.

Pohjanmaan asuttamisista Ruotsalaisten kautta on Messenius kertonut; millä luotettavuudella, emme tiedä. Katsomme kuitenkin tärkeäksi seurata hänen jälkiänsä.

¹²³) Monta Vähästä Kyröstä saatua kuuluu löytyvän Waasan lukion arkistossa. Vertaa *Ilmarinen* 1852: 65 ja 64. — Tahdon tässä sivumennen muistuttaa muutamasta käsikirjoitetusta kirjasta, 487 sivv. in 4:o, jonka näin Upsalan Konsistorion kirjastossa v. 1868, koska se ehkä on uusi todistuskappale Suomen uskonnollisten liikuntojen historiaan. Nimilehti kuuluu näin: *En skildig Förswars-Skrift emot Theologiæ Professorens wid Åbo Akademiæ Herr Mag: Ingemanns Bröms Titelskott till Mag: Indv. Melch. Fiachlini Pietism. Detect. efter Närmare Underrättelse om det [i] falkhetigen före-*

Elokuun 19 p. 1616 oli mainio Messenius katsottu syy-
 päiksi salavehkeisiin Ruotsin vihollisten kanssa ja pian sen jäl-
 keen tuomitsi Kuninkaall. M:teetti hänet ikuiseen vankeuteen Ka-
 janiinliinaan, missä hänen vaimonsa Helge Jesperinpoika oli voutina.
 Kun samaan aikaan Oulun maaherra Erik Haare oleskeli Tuk-
 holmassa, annettiin hänelle käsky ottaa Messenius mukaansa koti-
 matkalla ja saattaa hänet vankeuteen. Astuttiin tiistaina loka-
 kuun 15 p. alukseen, jonka Messenius sanoi olleen „rikki“, mutta
 syksymyrskyt pidättivät matkan ja ajoivat aluksen seuraavana maa-
 nantaina Waasaan, missä se jäättyi kiinni. Haare lähti maata myö-
 den Ouluun päin ponnistamaan, mutta Messenius joukkoneen, jota
 oli 9 henkeä, muutti seuraavana p:nä aluksesta Korsholmaan talvi-
 kelinä odottamaan. Samana vuonna oli Mustasaaren rovasti Hen-
 rik Martinpoika Brenner kuollut ja hänen leskensä Margaretha
 Knuutintytär Porshank haastoi Elias Brennerin antaman tiedon
 mukaan Messeniusta kuratorina perintö-asioita valvomaan. Pal-
 kinnoksi tarjosi leski historioitsijalle suuren hopeamaljan, jota
 tämä ei kuitenkaan ottanut, vaan pyysi perillisiltä ainoastaan yhden
 kirjan vainajan kirjastosta, johon mielellään myöntyivät. Silloin
 valitsi Messenius „vanhan kirjoitetun pergamentikirjan, jota kehui
 pitävänsä suuremmassa arvossa, kuin kaikkea muuta löytyvää
 perintöä“. Perillisten seassa oli myös 13-vuotias Isakki Bren-
 ner, jonka älykäs hönne pisti Messenius'en huomioon. Hän tarjousi
 ottamaan hänet Kajaniinliinaan kasvatukseen ja oman poikansa 8-
 vuotisen Arnold'in kumppaniksi, luvaten pitää häntä kuten omaa
 lastansa. Tuohon antoi Isakin äiti myönnytyksensä. Keskiviik-
 kona, marraskuun 20 p., lähdettiin Korsholmasta ja tultiin, 10
 päivää matkustettua, Antinpäivänä Kajaniinliinaan. Messeniusen

*gifve:] i swang gående, Pietisteriet, Hwarutinnan Sal. Doct. Philip Jacob Spe-
 ner och andre oskyldige, särdeles i wärt kära Fädernesland obewisligen an-
 gripas: Skrefwen och Utgifwen år 1715, af Guds Sannings samt Sal: Luthers
 och Sal. Speners älskare N. Lang. — Stockholm d: 24 febr. 1727.*

aikomus oli sittemmin omalla kustannuksellansa pitää molempia poikia ensin Upsalassa ja sitten ulkomaan yliopistoissa, mutta hän riitaantui pian Haaren kanssa ja jo toisen vuoden kuluessa otettiin häneltä väkisin molemmat pojat pois ¹²⁴). Isakin poika oli — Elias Brenner.

Tuo Messenius'en oleskeleminen Korsholmassa on siitä syystä merkittävä, että hän luultavasti silloin keksi tai ainakin selvitti kertomuksensa Birger Jarlin maalle-noususta Korsholman edustalla. Mitä sisälsi se vanha Brennerin kirjastossa löydetty käsi kirjoitettu pergamentikirja, joka historioitsijalle oli niin arvoisa, lähtiessä ikuiseen vankeuteen mainiota historiatansa tekemään? Myös Henrik Brenner vainajan isä Martino Brenner oli ollut rovastina Mustasaassa ja oli, Gottlundin mukaan, Kalalahden kylästä Närpiössä syntynyt (1516), jossa hänen isänsä jo v. 1480 pitäisi mainittaman ¹²⁵).

Kuinka olikaan, niin voisi Messeniusen kertomus Ruotsalsisten tulosta Pohjanmaalle olla kokonaan tarinoista kokoonpantu; ainoastaan tiedot, että Birger Jaarli oli ristiretken johtaja, ynnä hänen matkansa täältä Hämeen olisivat tuskin voineet kansan muistissa säilyä. Jos muistamme että Hämeen Kyrö luultavasti on Pohjan Kyrön emäseutu, niin oli Ison Kyrön mainoinen nimi *Kyrobominne*-kin voinut Messeniusen päähän johtaa ajatuksen, että tuo oli merkityksensä puolesta sama kuin *Hämeen Kyröläisten satama*.

¹²⁴) Minä olen tässä käyttänyt Rabben tekemää Messeniusen elämäkertomusta, joka aikoinaan aiottu kokoukseen *Finlands Minnesvärda män*, löytyy käsi kirjoituksena Prof. Z. Topeliusen hallussa, y. m.

¹²⁵) *Otava I: 566, 557*. Hra G. muisteli, kysyessäni lähdeä, saaneensa tiedon joko Kunink. kirjastosta tai Ruotsin valtio-arkistosta. *Peitzius*'en manuskriptissä, kopiona Vähän Kyrön kirkon arkistossa, sanotaan Martinon olleen *Aböensis* ja v. 1516 syntyneen Nybyn pitäjässä, Brenne'n kylässä, josta nimikin pitäisi alkunsa saaneen. Tuota epäi Strandberg. *Herdaminne II: 25*.

Meidän on kuulusteleminen mitä kansan tarina tähän aikaan Ruotsalaisten tälle-tulosta tietää. Tärkeimmät ja merkilliset ovat tarinat Korsnäs'n nimestä.

Ruotsalaiset olivat, näet, ristiretkellään ensin aikoneet astua maalle Korsnäs'n niemelle ja siihen *rakentaa linnansa*, jota varten siihen jo pystyttivät puuristin merkiksi, mutta ennenkuin ennättivät saada mitään toimeen, nousi mahdoton myrsky ja ajoi heidät rannasta (Waasan) *Korshamn'*iin, mistä vihdoin tulivat sinne, jossa *rakentivatkin Korsholman linnan*. Toisen tarinan mukaan olivat ensimmäiset ristiretkelijät heittäneet muutaman ristin mereen sillä uhrilla, että minne sen vesi veisi, sinne pitäisi kirkko rakennettaman. Vesi ajoi ristin Moikipään niemeen. Mutta *Korsnäs'n niemellä asuwait Suomalaiset* valtasivat ristin *Moikipään Suomalaisilta*. Nämä kuitenkin saivat vielä ristinsä pois, mutta kun Korsnäsiläiset uudestaan sen valtasivat, niin jäi risti Korsnäs'n niemelle, joten kirkkokin sinne rakennettiin ¹²⁶).

¹²⁶) K. A. Castrén, *Muistelmia vuosien 1808—1809 sodasta: 72, 75.* Muistuttamista ansaitsee, että Korsnäs'in kirkossa säilytettiin kaksi ristiä, joissa lippuja liuhui ja joita paavinuskon aikana juhkakäynnissä oli käytetty. Ne olivat ehkä muistoja ristisodasta. *Suomi 1858: 159.* Tarinata todistavatkin nimet *Stor* ja *Lill-Korshamn* Korsnäs'n rannikolla. Minulle kerrottiin että risti, joka piti kirkon sijaa osoittaman, ajeli maalle Lill-Korshamniin. Waasan Korshamni, johon tarina antaa ristiretkelijäin Korsnäsistä lähdettyänsä purjehtia, merkitään merikartoilla olevan saaristosta *Korshamnssjörd-*ulapan pohjois-syrjässä. Sitä arvattavasti tarkoittaa Messeniuskin, kun sanoo:

Kors upreste i första hamn,
Som theraf kallas än i dag
Och annat efter sitt behag,
På en befästen hög hart när,
Af thet han *Korsholm* nämnder är.

Messenius näkyy tässä saaneen tarinan kahdesta ristikstä. Ristiretkelijät näkyvät siis pystyttäneen ristin joka paikassa, missä pakanalliaelle maalle astuivat: *Korsnäsissä, Korshamnissa, Korsholmassa.*

Me näemme siis, että Korsholman linnan rakentaminen *ristiretkelijöillä* vieläkin on tarinan tiedossa. Tarinan mukaiselta kuuluu myös Elias Brennerin (Messeniuksen oppilaspojan) kertomus, kun juttelee, että Kristinuskon istuttajat Pohjanmaalla ensin ovat tulleet ja asettuneet Mustasaareen, jossa ensin ovat ruvenneet Jumalan sanaa julistamaan, perustaen „Korsholman linnan ja varustuksen“, josta voivat puolustaa itseänsä ympärillä asuvien pakauain päällekkarkauksia vastaan. Linnaan ovat pystyttäneet suuren ja korkean puuristin, josta linna peri nimensä ja jonka juurella kaikki läsnä-olevaiset pakanat, jotka ottivat Kristuksen nimeä tunnustaaksensa, löysivät turvaa, kun sitä vastoin-toisia (uppiniskaisia pakanoita) surmalla ja miekalla vainottiin.

Merkittävää on, jos kerran pidämme ristijutun mahdollisena, mitä jo ennen olen maininnut, että Korsholman linnamäki on väkivoimin tehty, suomal. tarinan mukaan Jättiläisten tekemä, saari, jota ymmärrettävästi ei ainoastaan ristin vuoksi olisi tehty ¹²⁷⁾.

Ensimmäinen Jumalanpalvelus pidettiin luultavasti siinä kappelissa, josta jäännökset, tarinan mukaan, noin v. 1635:n paikoilla, hautausmaata laajentaessa, hävitettiin. Perustuksen mukaan oli kirkko ollut vähäinen, soikea, ulospistävillä sivuperustuksilla. Sundomissa kehui eräs mies kappelin paikkana olleen *Gambel Släton* eli *Ryss-Kapellbackan*. Minun ei sepinut tuota seikkaa matkallani paremmiin ratkaista. Tarinan mukaan oli tuo kappeli Mustasaaren vanhaa kirkkoa vanhempi. Minkälainen oli tuo kappeli? Merkillistä on että Hyllén-Cavallius Småland'ista kuvaa vanhoja ensimmäiseen Kristilliseen Jumalanpalvelukseen käytettyjä kivipanoksia, jotka ulkonaoltaan ovat jokseenkin samallaisia, kun nuo Calamnius'en piirtämät linnat ja Metelinkirkot Pohjanperillä. Kuitenkin näkyy tarina pitävän tässä puheessa-olevaa kappelia

¹²⁷⁾ *Korsholman Linna ja Lääni keski-ajalla*, sivv. 27, 28.

varsinaisena kirkkona ¹²⁸⁾). Valitettavasti emme myöskään tunnne Mustasaaren kirkon ikää ¹²⁹⁾, jos ei taideniekat sen raunioista ja kuvista vasta voi sitä ilmaista (kuv. 75). Siitä ynnä Pietarsaaren kirkon iästä riippuu suureksi osaksi vastaus kysymykseen, kuinka vanha kristinuskoko Etelä-Pohjanmaalla on. Epäiltävää myöskin on, rakettiinko Kyröön, Suomalaistelle alalle, kivi-kirkko ennenkuin ruotsalaiselle rannikolle, ja kuitenkin pitäisi tarinan mukaan Kyrökin kirkko — vuosiluvullaan 1904 — oleman rakennettu vanhemman puukirkon ympärille.

Jos kuuhustelemme tarinoita yhä edelleen, niin saamme Wöyrillä tietää, että Ruotsalaiset toivat Kristinuskon tänne, kostaaksensa Suomalaisten pakanain ryöstöretkiä Ruotsinmaalle. Paganat voitettiin sotavoimalla, eikä tekivät kiivasta vastarintaa, mutta muuttivat sitten ylimaahan, jättäen osan rannikosta autioksi. Ruotsalaiset voitostansa hurrasivat, josta saivat *Hurri*-nimensä, jolla Etelä-Pohjanmaan Kyröläinen asutus vielä rannikon Ruotsalaisia herjaa. Korttesjärveä ja Lappajärveä myöden sanotaan rantalaisia Kainulaisiki.

Suomalaiset voitettuaan, kerrotaan Wöyrillä edelleen, Ruotsin hallitus toimitti tänne väkeä sekä suosiolla että pakolla useista paikoista Ruotsissa. Mutta ensimmäisten Kristittyin Suomessa täytyi aseissa kulkea kirkkoissa, missä aseet Jumalanpalveluksen aikana pidettiin „asehuoneessa“. Vahteja asetettiin kirkkoväkeä

¹²⁸⁾ Peitziusen manuskriptissä, kopiona Vähän Kyrön kirkon arkistossa, luetaan: „Wid sitt återtag från Finland skaff Birger Hätt åt de Svenska inflyttningarne bygga en träkyrka på Ladugårdsöslåtan. Vid samma tid l. snarare litet senare lär Pedersöre kyrka blivit anlagd.“

¹²⁹⁾ Mainitsemaatta emme tahdo jättää, että eräs kertomus kirkon laajentamisesta eri aikoina, joka löytyy vanhassa inventariokirjassa Mustasaaren kirkon arkistossa, alkaa seuraavalla tavalla: „Anno 1678 är Kyrckan Funderad och heeter St. Maria, förlängd A:o 683 till 26 alnar Nulstatutis on Kirkkovärthin kauppias Pedher Jakobssonin tekemä 16:nnen satuluvun lopulla. „Kort beskrifning öfver Wasa Stad.“; Åbo Tidn. 1788, Bl. 22,

varoittamaan, sillä usein oli sotiminen pakonain kanssa, jotka olivat kokoontuneet kirkonaikana päällekkäystä tekemään ¹³⁰⁾.

Tästä näyttää siis kuten Suomalaisia vielä olisi ympäristöllä asunut. Luonnollista myöskin on, että Suomalaisten karkoittaminen kokonaan rantamailta ei olisi ollut asianmukaista, kun kerrassaan tahdottiin voittaa heitä kristinuskoon ja uskollisiksi Ruotsin alamaisiksi. Heidän kukistamisensa olisi kyllä linnalla ja sotavarustuksella voinut tapahtua, mutta tuolla rauhallisella Ruotsalaisella asutuksella tahdottiin masentaa kerrassaan Suomalaisten kansallistuntoa ja kansallista vihaa. Meidän täytyy siis pitää Messeniuksen selitystä, että joka toinen kylä jäi Suomalaisten haltuun, olkoon se sitten kirjallisesta lähteestä tai tarinasta otettu, hyvin uskottavana (vrt. esim. Finnby). Meidän luullaksemme on siis noiden Ruotsalaisten veri suureksi ehkä puoleksi osaksi sekoitettu Suomalaisella verellä ¹³¹⁾. Sitä käsitystä todistaa moni seikka.

Olisivatko nuo lyhyesti sanoen tuhannet Suomalaiset paikannimet tuolla alalla voineet juurtua Ruotsalaisten muistoon muutoin kuin jokapäiväisessä kanssa-elämässä. Nuo nimet ovat myös melkein aina niin selväperäisiä, että tuskin kukaan muu, kun ruotsalaistunut Suomalainen olisi voinut niitä niin tunnollisesti tallettaa vieraasen kieleen. Ainoastaan harvat kylän nimet ovat ruotsalaisia ja ainoastaan ne, kenties ei nekkään kaikki, ovat alkuperäisesti Ruotsalaiselta tai ruotsalaistuneelta asutukselta asutut. Mitä talojen nimihin tulee, ovat ne tavallisesti ruotsalaisia, mutta niitä ruvettiin vasta pari sataa vuotta sitten manttalikirjoihin ko-

¹³⁰⁾ Rancken, *Några trad. från Wörö, ant. af M. Lassus*, siv. 11. — *Suomi 1857: 458, 459*, missä Koskinen on käyttänyt Lassuksen käsikirjoitusta, joka löytyy Wöyrin kirkon arkistossa.

¹³¹⁾ Onko myöskään uskottavaa, että tuohon levottomaan asuttamiseen *perheitä* pakoitettiin? Lassus'en suullisesti antaman tarinan mukaan syntyi Wöyrin asutus *300:sta nuorukaisesta Taalain maakunnasta*, joista kumminkin osa asettui Närviöön (Lapväärtiin?) asumaan.

koamaan ja tuohon aikaan olikin ruotsalaisuus parillaan virkäsäädissä.

Toinen seikka on seuraava. Missä vain Ruotsalaisella alalla asutustarinoita kysytään, niin kullaan tarina yhdestä tai kahdesta asukkaasta, jotka joko kalalla taikka miten mikin rupesi ennen asumattomalla alalla asumaan. Voivatko nuo tarinat koskea Ruotsalaisia, jotka säilyttävät Suomalaisia kyläin ja pitäjän niminä? Meidän vakuutuksemme on, että ne ovat ruotsalaistuneiden Suomalaisen suussa säilyneitä *Suomalaisia asutustarinoita*. Kun tuo rannikon valloitus tarkoitti rantalaisia Suomalaisia, jotka ensimmäksi osaksi muuttuivat ruotsalaisiksi, niin voimme ymmärtää miksi Suomalaiset niin vähän tuosta valloituksesta muistavat. Joskus, kuten Oravaisissa, on muisto asutustarinain Suomalaisuudesta säilynyt, minun luullakseni siitä syystä, että Oravaisten asutus on nähtävästi nuorimpia koko rannikolla ja ehkä ruotsalaisen naapurisuuden aikuinen. Oravaisten ensimmäinen asukas, kerrotaan, oli kalastaja Suomalainen, joka asettui pirttiin *Waldemansön* nimiselle mäelle. Pirtin sija näytetään vielä. Kului kotvan aikaa, niin tuli toinen Suomalainen, joka tullessaan sanotaan ampuneen oravia, ja asettui muinaiselle *Öjen* nimiselle kirkkosaarelle asumaan. Mutta kun ei kumpikaan naapuriansa hyväksynyt, ruvettiin kaupittelemaan, eikä toinen tai toinen olisi mieluinen lähtemään pois. Sovittiinkin vihdoin niin että myöhemmin tullut osti ensimmäisen asukkaan tekemän pirtin 100:lla oravannahalla, josta kaupasta koko paikkakunta peri nimensä. Tuolla tarinalla on senkin puolesta suuri arvo, että se Länsi-Suomessa on ehkä ainoa esimerkki muinoisesta nahka-kaupasta ¹⁸²).

¹⁸²) Seuraavat Maisteri Boehm'in antamat tarinat Ruotsalaisten pohjoisemmilla aloilla mainittakoon tässä, ehkä voivat koskea myöhempiä aikoja. *Kivilds* on talo lähellä Pietarsaaren kirkkoa. Siinä on ennen Suomalaisia asunut. Kolme virstaa kaupungista on lähellä Östensön laamanni-puustelliä *Soinas* niminen talo, jonka ensimmäinen asukas on ollut Soinista.

Mitä Kimoon tulee, muuttui se vasta Isoa Viikan aikana ruotsalaiseksi. Että Oravaisten asuttaminen on nuorellainen, todistaa myös Kimon asutustarina. Oravaisissa, kerrotaan, oli alkuansa vain kaksi asukasta, joista toinen oli nimeltään Jaakko Antinpoika (*Jakob Andersson*). Tuosta mukaeltiin hänen talollensa Öijensaarella nimi *Pandrus*. Hänen luoksensa tuli Kemistä miehiä työnansioon. Mutta kun olivat valmiit lähtemään pois, neuvoi heitä Jaakko joenvartta kulkemaan, ehkä *rookaisivat* ylempänä hyviä asutus-aloja. He lähtivätkin ja eräs laski laukkunsa paikalle, johon sitten syntyi *Laukkus* niminen talo. Toinen talo sai nimeksi *Röykkäs*, siitä että kehuivat *rookanneensa*. Kemistä sai siten Kimo nimensä¹³³).

Me olemme nähneet, että tarinain mukaan se alkuperäinen ristiretki, joka istutti ristin uskon Pohjanmaan rannikolle, tarkoitti Mustasaarta. Jos tuolla kysymme asutus-tarinoita, niin muisteli eräs ruotsalainen kuulleen muori vainajaltansa, että Suomalaiset ensin ovat tulleet aluksilla merenpuolelta (?) Kyrönjoen suulle ja asuttaneet Majat („Majona“), Koivulahden, jonka ympärillä silloin kasvoi koivu-metsää, Weitilan (*Weitby*) ja Miekän. Vähässä Kyrössä tämän lisäksi kerrotaan että myös Taurila (*Staffersby*) ja Weik-

Alavetelin *Kainuuden* pitäisi tulleen asujamia Kainuunmaalta. Toinen Suomalainen tulee Kokkojoen rinnalle, arvelee: «tässä minä *riippini* heitän» ja asuttaa *Riippa* nimisen talon. Mutta kun vielä kolmas tuli, niin arveli Kainuun isäntä vihoissaan: «taas tuli yks», josta tuo kolmas talo sai nimeksi *Testas*. *Tervajärvi* pitäisi myös oleman asuttu Suomalaisilta, mutta *Evijärvi* Ruotsalaisilta. *Tervajärveä* on tätä nykyä uudestaan Suomalaisuus karttumaisillansa. Näillä seuduilla herjaavat Suomalaiset Ruotsalaisia lauseella «p—leen *Murikkoita*», luultavasti *Murick* nimisen talon mukaan, jonka Ruotsalaiset sanovat rikkaan ruotsalaisen naisen (*mor rik*) esuttaneen. Tuo emäntä oli pitänyt hevoisia *Hästbackalla*.

¹³³) Kemin muutosta Kimoksi ruotsalaisessa suussa todistaa Kemin vanhoissa kirjoissa tavattava muoto *Kim*. Vai voisiko Kimo säilyttää Kemin alkuperäistä nimeä?

tala olivat Suomalaisia kyliä ja kulkivat „Kyrön kirkkoa“, mutta, kun kuuluivat Mustasaareen, niin papit pakottivat nuorimpia ruotsia lukemaan. Tuo ruotsalaistuminen on osaksi hyvin nuori (*Suomi 1857: 143*), mikä myöskin on lukutaidon myöhäisyydestä arvattava. Vielä miesmuistoon on noissa kylissä Suomalaisia vanhuksia löytynyt. Mutta juuri noilla aloilla näyttää muinoin elävä taistelu kestäneen ruotsalaisuuden ja suomalaisuuden välillä, kuten Mustasaaren likeisyydestä arvattavaa onkin. Taurila (Stafversby), kertovat nykyiset ruotsalaiset, on saanut nimensä siitä, että tuossa Suomalaiset ja Ruotsalaiset muinoin ovat seipäillä tappelleet. Lähellä oleva Woitila hoetaan toisesta tappelusta saaneen nimensä. Tappelusta olivat Suomalaiset arvelleet: „P—leen Harrit, ne voittivat!“ Että Suomalaiset *rikkollistensa voitosta* olisivat kylänsä nimittäneet, ei kumminkaan ole oikein luonnollista. Tappelujen muinaisuutta todistaa se seikka, että molemmat nimet jo Kustaa Waasan aikuisissa maakirjoissa tavataan *kyläin* niminä. *Miekka* sanotaan taas saaneen nimensä suuresta miekasta, jota muistona ammoisista ajoista suurella tarkkuudella siellä säilytettiin. Olisiko se kerran urhoollisen pöyhikön kantama ja tallutettiin Suomalaisuuden talismanina? V. 1674, kun tuosta mainitaan, oli kylä Suomalainen (*Suomi 1858: 137*). Nyt on miekka kadonnut ja Suomalaisuus kylästä hävinnyt.

Mutta ylipäätään ovat tarinat ruotsalaisten seurakuntien ensimmäisestä asuttamisesta tavallisia lastutarinoita. Lastutarinat tavataan Munsalossa ¹³⁴⁾, Wöyrillä, Maalahdella, Pirttikytässä, Närpässä ja Lapväärtissä. Ensimmäinen asukas Wöyrillä oli asuttanut *Dyväfors* nimisen talon jokirannalle *Lohilahden* kylässä (Lälax). Kun näki lastuja joella ajeltavan, niin lähti joonvartta kulkien tiedustelemaan ja löysi vihdoin *Rekipellon* kylässä talon, joka pitkän matkan vuoksi sai nimeksi *Långs* ¹³⁵⁾. Nimet Lohi-

¹³⁴⁾ *Österbotten 1867: 124.* — ¹³⁵⁾ *Trad. från Wörå, siv. 10.*

lähti ja Rekipelto ovat tässä Suomalaisuuden aikuisia nimiä ja todistavat siis että kylien ensimmäinen asutus tapahtui Suomalaisuuden aikakaudella. Ne talot, jotka nykyään kantavat nimiä Bredfors ja Långs, ovat luultavasti ensin asutut, mutta nuo ruotsalaiset nimet ovat siinä tapauksessa myöhemmin seipiteltäjä ja Långs-nimi tarinaan sovitettu. Kerrotaanpa samaan tapaan että Liedikkalan (= Sigtuna'n) kylä Kemissä on asuttu *Liedikkalan* kaupungista Ruotsissa!

Maalahdella asetetaan lastutarinaa ensimmäisistä asukkaista *Orre* (ennen *Tomasas*) ja *Ture* (ennen *Jopnars*) nimisiin taloihin. Edellisen isäntä näki lastuja tulevan, lähti kirves olalla rantaa pitkin kävelemään. Tultua koskelle *Yxforsen* (tois. *Yxpilforsen*), tapasi Turen isännän. Siinä syntyi tappelu, jossa nokkasivat toistensa kirveet koskeen. Koski on vielä Ali- ja Yli-Maalahden kyläin raja¹²⁶). Harvat talon-nimet Maalahdella, kuten muissakin seurakunnissa, kantavat Suomalaisia nimiä. Ainoastaan eräs äärimmäisiä taloja, *Paksal* (Pakosalo), ikäänkuin kantaa nimessään kertomuksen muinoisesta asutuksen muutoksesta. Suomalaisia luhtain' ja mäkien nimiä tavataan sitä vastoin kyllä: esim. Unijärvi, Kalasaaren luhta („Calasar“, „Kalasas“), Taikamaan luhta („Taikema“, „Töikmo“), Susibacken y. m. — Sulvalla ainoastaan tiedetään että vanhin talo on ollut *Skog*, josta vielä Herrbacka'lla näytetään jälkiä. Samoin on Petolahdella ainoastaan tiedossa, että Ruotsalaiset ovat karkoittaneet Suomalaiset rannikolta ja että Sperring'in talon on ensin eräs poika asuttanut erämaahan samaan aikaan, kuin toinen asutti *Majors* talon Maalahdella. Vasta viime vuosisadan viimeisinä vuosina (1774—96) asuttiin Petolahden *Nyby* Suomalaisilta, mutta papiston toimesta

¹²⁶) *Trad. från Wörå*, siv. 10. *Suomi VI: 419. Ilmarinen 1852: 47.* — Puoli penikulmaa itäpuolella Suoluomaa (Riback) käy Pirttikylän ja Petolahden välisen tien yli polku, joka ennen on ollut postitienä Maalahden ja Pirttikylän välillä.

tavataan nyt tuskin yhtään Suomea ymmärtävää miestä ¹²⁷⁾. Joka talokin sai ruotsalaisen nimen.

Pirttikylässä yhtyy kaksi johihaaraa Närpiön joeksi ¹²⁸⁾. Jokihäärain väliselle niemelle (*Smedsudden*) teki eräs Etelä-Suomalainen (Laihialainen, *Suomi 1843: 280*) pirtin, asui täällä ainoastaan kesät, mutta palasi talveksi Etelä-Suomeen. Hänen tekemänsä talon nimi on nyt *Odd*. Toinen Suomalainen asutti *Riback* nimisen talon Jurvan puolelle, josta lastuja Narvijokea myöden ajelehti *Odd*iin. Tämä tiedustelemaan, tapasi toisen ja rajasta sovittiin. Esimerkiksi, kuinka ruotsalaiset tarinoita muodostelevat, mainittakoon, että *Pörtom*-nimi olisi syntynyt, kun asukas kerran, tullessaan Etelä-Suomesta, eksyi ja kulki pirttinsä ohitse (*Pört-om*). Pirttikylän asutus ei kuitenkaan ole Kustaa Waasan aikaa vanhempi, sillä sen aikuisissa maakirjoissa mainitaan Pirttikylässä ainoastaan olleen *10 uudis-asukasta*.

Töiby (*Töby*) Korsnäsissä sanotaan saaneen nimensä siitä, että papeilla siinä muinoin oli tapana sattua yhteen, mutta täytyi odotella toisiansa. Samaan aikaan kuin Uusikylä asutettiin Suomalaisilta Petolahdelle, asuttivat Suomalaiset täälläkin noin puoli seurakuntaa. Näitä kohtasi sama kohtalo kuin Nybyläisiä Petolahdella. Harva suomalainen talon-nimikään enää asutusta muistuttaa. *Wiittaniemi* esim. kauniin *Häidenjärven* rannalla on kirjoissa ruotsinnettu *Lundnäs*.

Närviössä asui ensimmäinen asukas *Finnby*'ssä ja oli, sanoivat Ruotsalaiset, *haukavasti Suomalainen*. Hän näki lastuja Närpiön joella ja löysi toisen asukkaan Markan kylästä (*Fttermark*). Silloin käytiin vielä kestävä raja noiden kyläin välillä. Rangs-

¹²⁷⁾ *Suomi VI: 444, 445.*

¹²⁸⁾ Noista haaroista on toinen Jurvajärvestä tuleva nimeltä *Narvifjoki*, josta Ruotsalaiset nähtävästi ovat mukailleet *Nerpes* nimensä ja Suomalaiset, kenties ruotsalaisen nimen johdosta, *Närviön* ja *Närpiön*. Molempia muotoja käytetään.

hyssä oli ensimmäinen tale *Bredd*, josta ainoastaan tiedettiin että se oli erään tuulimyllyn sijalle asutettu.

Skaftungin kylä pitäisi oleman vanhin Lapväärtissä. Ensimmäisen asuannon jälkiä näytetään Norrgård'in pellolla, liikeitä muinoisen kirkon sijaa. Dagsmarkin kylä olisi toinen ja 12 vuotta Lapväärtiä vaabempi (?). Dagsmarkin ja Isojoen Filppulan väliltä kerrotaan, kuten jo tiedämme, lastutarinaa. Ömossaan Sidebyssä pitäisi eräs *Räf* niminen mies ensin asuneen, josta syystä naapurit vielä soimaavat kyläläisiä kettu-nimellä.

Me tunnemme jo Isojoen tarinoista että sieltä ennen maailmassa kuljettiin Skaftungin kirkossa. Merkillistä on että Lapväärtissä aivan yksimielisesti arvellaan, että tuo kirkko oli rannikon vanhimpia, eikä ensinkään puhuta Närpiön kirkosta, jota kuitenkin pitäisi emäkirkkona muistettaman. Pääin vastoin sanotaan, että ensimmäiset hautausmaat olivat Sastamalassa (tois. Vamhassa kylässä, *Gammelby*), Skaftungissa ja Pirttikylässä (!). Skaftungin kirkon sija näytetään vielä likillä Teerfolk'in taloa. Kirkon sijalla rakettiin 30 vuotta sitten torppa, jonka pihaa vielä pohjoiselta ja itäiseltä puolelta sulkee matala kiviaita, joka ennen kirkkoa ympäröitsi. Kappale kirkon sivutse menevää tietä sanotaan vielä „kappelin tanhuaksi“ (*kapellitåget*). Kirkon levyys, keffrottiin Teerfolk'issa, oli 9 sylvää, pituutta en muista. Ensimmäinen hautauspaikka oli *Kyrkskär* nimisellä saarella, toista penikulmaa Sidebyhyn päin. Saari on vähäinen, suurimmaksi osaksi kalliota, mutta paikoin kovaa, kivistä ja karkeata hietikkoo, jota nähtävästi laineet aikojen-pitkään ovat kalliota vastaan koonneet. Kuinka saari olisi sopinut tavalliseksi hautausmaaksi, on minun ymmärtääkseni vaikeallaista käsittää. Mutta saaren korkeimmalla kukkulalla on jokseenkin suuri jätinroukkio („*jättröiso*“). Roukkio on omituista laatua. Keskellä on puoli toista kyynärää korkea kivikumpu, jota vähin on kaivettu, mutta tuota ympäröisee tuskin kyynärän korkuinen muuri-kehä. Roukkio on kehän kanssa

15 à 16 kyynärsä ristin. Keskikummun ja kehän välistä kohoo pohjoispuolella vanha pöhläjä. Tarina ei selitä onko saari tuosta „jätinroukkiesta“ saanut nimensä ja maisionsensa, kuten ehkä mahdollista on, sillä jätinroukkioissa tavattoman muurikehän puolesta on se verrattava tuohon, tarinan mukaan Arvid Kurkin vihkimään hautausmaahan *Storskär* nimisellä luodolla Maalahden eli Waasan edustalla, jossa myöskin kehän sisälle haudattujen pispän seuralaisten ynnä sitaemmin kuolleitten kalastajain haudoilla nähdään kivitumpuja. Sassa laatua on myöskin minun ymmärtäkseni se Gotthundia kertoma hautausmaa Uusmaan rantamailla (*Stor-Pellängelandet, Hagnäsudden*), jota kansa myös kirkonmaaksi („*kyrkogård*“) nimittää, mutta jota Gotthund arvatakseni väärin, kehän sisällä löytyvän noin 20 hautakummun ¹³⁹⁾ vuoksi, luulee pakanuuden aikuisiksi. Kenties on tämäkin Kyrkskär-saarella Sideby'ssä löytyvä „jätinroukkio“ joku satunnainen, nimestä arvien kristinuskon aikainen hautauspaikka, jonka synnystä tarina on kuollut.

Skaftungin kirkkoon kuljettiin, kerrotaan Dagsmarkissa, ratsastain puusatuloilla. Naisilla oli eri satulat, joissa istuivat poikki-puolin ¹⁴⁰⁾. Siten vietin hevoisen selässä lapsiakin ristille, jota arveltiin ylen vaivaloiseksi. Merkillistä on, että tuosta kirkosta ei ole säilynyt mitään kirjallista tietoa. Kuitenkin mainitaan eräässä noin 1800 aikuisessa käsikirjoituksessa Vähän Kyrön kirkon arkistossa ¹⁴¹⁾, että Lapväärti sai ensimmäisen kirkkonsa v. 1594

¹³⁹⁾ *Waasbladet 1845: 80; Gotthund, Underåknig Berättelse angående mina om Sommaren 1860 vidtagne fornforaktningar*, siv. 2—4. Käsikirj. Yliopiston Muinaistieteellisessä Museossa.

¹⁴⁰⁾ Noita satuloita nähdään vielä siellä täällä taloissa ajolehtavan.

¹⁴¹⁾ Kopio kuultavasti n. k. „Perkzius'en munuskriptietä“, jota Strandberg *Nordminne'esän* ja Alcenius *Genealogia'ssaan* ovat käyttäneet. Se on ehkä kopio eräästä rovasti H. Wegelius'en omasta. Nuo kokoitemat perusti Pispa Terserus v. 1660. Hänen käsikirjoituksestaan on Alcenius'ella

Skaftung'iin; vasta toinen kirkko, joka rakettiin v. 1666, sai paikkansa Lapväärtin kylässä (Vrt. *Suomi 1843: 282*). Sideby luettiin v:een 1606 saakka hallinnollisessa katsannoosa Ulvilan kylään (*Suomi V: 103*).

Närpiön ensimmäinen kirkko oli Eskelsö nimisellä saarella vastapäätä Kaskiluotoa. Kalalahden isojako-kartalla v:lta 1763 pitäisi vielä perustus oleman merkittynä. Likiseutuja kuokkiessa on myöskin haudattujen ihmisten luita löytyy. Tuon kirkon sanotaan palaneen, mistä syystä v. 1455 rakettiin nykyinen Agrikolan v. 1555 vihkimä kirkko, jonka itä-päätyä pidennettiin kuoria varten 14:llä kyynärällä v. 1653 pitäjän kustannuksella. Etelä-risti rakennettiin v. 1734 ja pohjois-risti, vanhan sakariston re- vitettyä, v. 1771. Viime mainittuna vuonna pidennettiin vielä itä- risti 16:llä ja länsi-risti 12:llä kyynärällä, vieläpä nykyinen saka- ristokin rakettiin (kuv. 76). Noista rakennuksista on Nordlund Närpiön pitäjän kertomuksessa antanut varsin valaisevia ja hu- paisia tietoja ¹⁴²).

Lapväärtissä vanha kopio. Se ei voi olla originali, kuten omistaja luu- lee, sillä siinä tavataan v. 1660 järempiä tietoja samalla kädellä kirjoitet- tuna. Peltzius'en manuskriptistä, josta vertaa esipuhetta *Genealogia Sursil- liana'ssa*, pitäisi, paitsi Vähässä Kyrössä, myös kanslianeuvos Rein'illä olleen kopio, joka nyt luullakseni on Kirjallisuus-Seuralla. Alcenius'en mainittu kopio alkaa: *Österbottens församlingars beskrivelse såsom de finnas hafva varit tillförene, och såsom de nu finnes vara utj Visitatione 1660*. Siinä sanotaan Lapväärtin ensimmäisen kirkon vielä seisovan. Seurakunnassa oli silloin savuja 76, joista suurin osa oli läänityksenä kenraali Simon Helmfeldt'illä, joka ikelle kirkkoa on perustanut kartanon nimeltä *Nyhusen*; kenraalin prokuratoria oli Liiviläinen Caspar Conrad Billsteen, vouti Erkki Niilonpoika, edellisen pastorin poika-puoli. Nyhusen oli kenties Skaft- ungissa, missä nyt on Demaseur niminen talo.

¹⁴²) Vrt. myös äsken mainittua kopiota Terserusen käsikirjoituksesta, jossa myöskin mainitaan, että pitäjän 190:stä savusta v. 1660 enimmäkset oli- vat läänityksenä Antero Liljehöök'illä, jonka läänin-hoitaja (*hoppman*) oli Pie- tari Juhonpoika, syntynyt Norrköpingistä.

Näillä rantamailla tavataan hämäriä tietoja monesta muus-
takin kirkkokunnasta, joista ei tähän saakka lähteet virkkaa mi-
tään. Niin tietää Peitziusen manuskripti, että ensimmäinen kirkko
I. saarnahuone rakettiin Teuvaan jo paavinuskon aikana, mutta
rakennus kuuluu olleen niin halpa, että oli katettu maloilla.
Toinen oli parempi, mutta paloi aika-vanhana ukonvalkiasta v.
1704. V. 1705 rakettiin kolmas, jonka jälkeinen on nykyinen
kivikirkko. Kuitenkin sai Teuva vasta v. 1693 oman pappinsa.
V. 1660 pidettiin siellä joka kolmas pyhä jumalanpalvelus, Ter-
serus'en käsikirjoituksen mukaan. Samoin Pirttikylässä, jossa
vielä silloin oli ainoastaan 10 savua, mutta tuntemattomista aioista
saakka on ollut rukoushuone. Nykyistä edellinen kirkko raket-
tiin v. 1696.

Me olemme ennen nähneet, että Korsnäs'in ensimmäisen
kirkon rakennus tarinassa yhdistetään Ruotsalaisten maahan-tulon
kanssa. Paavinuskon aikuisia muistoja ei kuitenkaan enää ole
tallalla, vaikka v. 1674 tiedettiin miesmuistoon löytyneen vanhoja
munkkirjoja ynnä kaksi lipuilla varustettua ristiä, joita muinoin
oli paavilaisissa juhlakäynnissä kannettu. Korsnäs'in kirkko oli
aikoinaan mainio uhrikirkko, josta syystä rikastui niin, että kun
v. 1668 uusi kirkko rakennettiin edellisen rukoushuoneen sijaan,
se tehtiin kirkon omalla kustannuksella. Tuo kirkko oli tarinan
mukaan saman-näköinen kuin Lapväärtin kymmenkunta vuotta
sitten revitty puukirkko. Pohjoispuolella oli 5 kyynärän levyinen
sakaristo ja vastapäätä sitä eteläpuolella ovi. Katto oli jyrkkä.
Läntisessä päässä oli vähäinen tornirakennus, itäisessä samallai-
nen vielä vähempi ¹⁴³⁾.

¹⁴³⁾ Edellisistä kirkonrakennuksista vertaa myös *Suomi 1845: 280.* —
Korsnäs'issä muistettiin seuraava vanha rukous:

*Jungfru Maria är min moder,
Jesus Christus är min broder,
Sandsens nycklar, eders svärd (?)*

Närpiö kuului muinoin Satakuntaan. Närpiön ja Mustasaaren pitäjien raja oli siis ennen myöskin maakuntien, vieläpä Pohjanmaan ja Satakunnan kihlakuntien raja. Laamanni Juhon Knuutinpojan tuomiossa v. 1550 sanotaan Mustasaaren ja Närpiön oikeain rajamerkkien olleen: ensin *Segerviken*, josta raja kävi *Truutören* nimiselle luodolle ja siitä niemelle *Nötholms-skatan* Susiluodon pohjoiskulmalla. Tästä meni raja *Långör-skatan* nimiselle niemelle ja siitä luodolle *Rönnskär*, josta raja kävi täyää läntistä suuntaa merelle. Tuo raja, lisätään vielä, oli vanhastaan ollut sekä kyläin että kihlakuntain raja. Segervik'istä ei näytä raja olleen tarkoin määrätty latvaan päin, sillä Knuutti Erikinpojan kihlakunnan tuomion mukaan maanantaina ennen Laurinpäivää v. 1504 olivat Maalahtilaiset sopineet Petolahtilaisten kanssa luhta- ja neva-rajoistansa sillä tavoin, että *Enges träsk* ja *Finn äng* nimisen luhdan rajat piti siinä kohden oleman noiden eri pitäjiin kuuluvain kyläläisten ohjeena. Metsä ja muu maa piti oleman yhteinen. Vasta v. 1705 määrättiin, että raja piti käytämän merestä alkain sitä suuntaa kun jokien juoksut osoittivat ¹⁴⁴⁾.

Pohjanmaan vanhimmissa tilintekokirjoissa Kustaa Waasan ai'oilta mainitaan Mustasaaren pitäjäläisten kalapaikkana *Kirke-*

Jungfru Maria vände sig om,

Fick hon se sin välsignade Son

Uppå korsset hängde,

Utå blodet der han sprängde.

Jungfru Maria, hvi gråter du så mycke?

Wi hafva frälst så många själar

Ifrån helfvetets glöd.

Den som läser denna bönen afton och morgon,

Han mister så mång syndar,

Som sandkornen i hafvet

Och grästråden på marken.

¹⁴⁴⁾ Otteita Jooni Mollin'in tuomiosta 18 p. Lokak. 1705, josta löytyy kopio Maalahden nimismiehen-arkistossa. Vrt. *Suomi VI: 116, 117.*

gardsskär niminen luoto. Se on nykyään tunnettu nimellä *Stor-skär*. Luoto on meressä 5 penikulmaa mannermaasta ja puoli penikulmaa pohjoseen Rönnskär'in majakasta. Se on pituudeltaan pohjasta etelään noin 2 uutta virstaa ja noin virstan levyinen. Luoto on näöltään jokseenkin autio, sillä metsää ei kasva. Ainoastaan siellä täällä nähdään matala lepistö eli paremmin leppäpensahikko ynnä vähäisiä pihlajia. Luodon keskellä kohoo kivinen hietaharja, joka antaa luodolle etelästä päin purjehtijan silmissä kakun näköisen muodon. Keskellä tuota harjua tavataan hautausmaa, joka luodolle antoi ensinmainitun nimensä („kirkonmaaluoto“). Hautausmaata ympäröi pitkäsoikea, tuskin kyynärän korkuinen, sammaltunut muurikehä, jonka pituus pohjasta etelään on noin 48 ja levyys noin 20 kyynärää. I:ään, P:een ja E:ään on muurissa sisälle-käytävä eli avonainen paikka. Kalastajat kertovat että Suomen viimeinen paavinuskoinen pispa teetti ja siunasi tuon hautausmaan pakomatallaan Kristiani Tirannin edestä. Hänen laivansa näet seisautui eräässä meidän aikana maatuneessa salmessa luodon itäpuolella ja seurasta oli kaksi neittä, joita vaikutetaan pisan tyttäriksi, uupunut matkan vaivoihin. Muurikehän sisällä nähdään 5 kivirauniota, joista eteläisin on suurin, noin pari kyynärää korkea ja 6 kyynärää ristiin. Sen alla lepäävät mainitut neidet. Toiset kummut ovat matalat ja noin sylvä ristiinsä. Nuo kummut ovat sammaltuneita samoin kuin muurikin, paitsi itäisin, jonka alle haudattiin v. 1844 kuollut kalastaja Sulvan Sundom'ista. Neitien kumpua, kertovat kalastajat, ovat sinne tulleet herrat kahdesti ruvenneet kaivamaan, mutta läjännäet jälleen. Kumpanenkin kerta on rahoja löytty, joista vanhin, erään kalastajan kertomuksen mukaan, oli ollut neljättä sataa vuotta vanha. Itäisen sisälle-käytävän suulla on Maalahden kirkon oma köyhäin-tukki, joka aikojen pitkään on uudistettu. Nykyisessä luetaan vuosiluku 1844. Muutama askel eteläisen käytävän suulta tavataan tuo merkillinen „nunnantarha“ pantuna, jota

ruotsalaiset kalastajat täällä nimittävät *Jungfrudans*'iksi. Se on sammaltunut ja vanhan näköinen; sen synnystä tahi merkityksestä puuttuu tarinata. Luodon itäisellä puolella tavataan kahdella niemellä, joista toinen on nimeltä *Finnskatan*, jäännöksiä pienistä kivi-asumuksista, joita Suomalaiset kalastajat muinoin ovat käyttäneet. Perustus noissa kivirakennuksissa oli noin tavallisen oven kokoinen. Kivimullikoista olivat sivuseinät ja peräseinä ladotut noin puolentoista kyynärän korkuisiksi, jäännöksistä päättäen. Etuseinä puuttui, eikä myöskään mitään katon haamua enää ollut näkyvissä. Paikoin oli tuo kotous ladotta suuren kiven viereen tai kahden kiven väliin, jossa ainoastaan peräseinä tarvittiin. Noissa kotouksissa luultavasti ruokavarat talletettiin; niissä oli kalastajalla sateensuoja ja lepomaja öisin. Yhteen olisi voinut kaksi mahtunut makaamaan. Näiltä niemiltä löytyään myös vielä tuohikenttiä, Suomalaisien käyttämiä¹⁴⁶⁾.

Peitziuksen manuskriptin mukaan rakettiin Wöyryn ensimmäinen kirkko v. 1500, johon eräs pappi Laurentius Johannis v. 1519 omalla kustannuksellaan rakensi sakariston kivistä. Kirkon synnystä on tarina, että pohjoispuoli seurakuntaa rupesi kirkkoa rakentamaan *Risor*'in mäelle luoteispuolella Tuhkurin kylää; eteläpuoleiset *Lomby*'n paikoille Rekipellon tien varrella. Vihdoin päätettiin että kirkko oli yksin voimin siihen rakennettava, mihin ajamatoin härkä vetäisi hirren. Härkä seisautui mäelle *Eliékullen*, missä nykyinen kirkko seisoo (kuv. 78). Wöyryn pitäjä lohkaistiin Mustasaaren ja Ison Kyrön pitäjistä. Siihen tuli kenties vasta myöhemmin Pietarsaaren pitäjästä Oravaisten kirkkokunta Tuhkurin kylää myöden, jolla paikoin Ison Kyrön ja Pietarsaaren raja sanotaan käyneen. Wöyryn ja Pietarsaaren pitäjien rajasta hoetaan Munsalossa Pensalan kylässä ainakin ennen löytyneen raja-

¹⁴⁶⁾ *Wasabladet 1863: 30*. Me olemme ennen Sideby'n kirkkosaaresta-puhueissa vertailleet tätä hautausmaata muihin samankaltaisiin (siv. 207).

kirja, josta kertoja muisti sanat: *St. Pedersviken och sen i Sä-
miahällan*. Ennen Wöyrin syntyä oli kuitenkin Oravaisissa kirkko,
jossa luultavasti Pietarsaaren ja myöhemmin Wöyrin papit ylös-
kannoillaan pitivät jumalanpalvelusta. Tarinan mukaan olisi Wöyri
ensi aikoina Isoon Kyröön ja Oravaiset Pietarsaareen kuuluvia kap-
peleita. Kirkko seisoi *Öijen* nimisellä saarella, missä vielä kirkon
muinoisella sijalla on kiviaidalla ympäröity hautausmaa. Ulko-
puolella tuota aitaa on suuri kiviromu nimeltä *Ra'bandsten*, josta
kerrotaan että ennen kirkon rakentamista väkeä kokoontui siihen
jumalanpalvelusta pitämään. Siinä hoetaan ensimmäisinä aikoina
lauletun ja tanssitun, jolloin myös käytettiin helmivyötä, joka oli
tehty ikään kuin knuppi-päisestä latasimesta, jota pitkin oli nuora
kiinnitetty, missä oli kivärin kuulun kokoisia helmiä. Noita hel-
miä käytettiin pitkin nuoraa lauseella: *neni, neni*. Sittenmin
tuli tavaksi kertoa rukouksia, noita helmiä käyttäessä. Noista
rukouksista muistetaan muutamia. Yksi oli:

*Tre nystan gröna,
Gud ville vi tjena;
Stabban stå,
Jungfru Maria
Sitter och läser,
Boken i handen,
Korset på knä:
Gud ske mej, amen!*

Toinen:

*Tolf Guds englar mig bevare:
Två te' hand och två te' fot,
Två te' hvarje ledamot,
Två mig söfve, två mig väcke,
Två mig syndasorgen släcke.*

Taikka:

*Här sätter jag mig neder,
Tolf Guds englar vare mig veder,
Två te' hand och två te' fot,
Två te' hvarje ledamot,
Två mig söfve och två mig väcke,
Två mig in i paradís släppe* ¹⁴⁶).

Mainitun kiven ympäriltä on vielä miesmuistoon löytty „keltasia ja sinisiä helmiä“. Kirkou raketua oli kirkkoväellä tapana istaltaa kivelle helmivyyötänsä lukemaan. Tuossa kirkossa kulkiivat Munsalolaisetkin ja vielä näytetään bautausmaan luoteisella puolella maatunut hietavalli, johon Munsalosta tullut kirkkoväki laski veneensä.

Yliä säilytetään Oravaisten kirkossa pari kolme pyhäkuvaa. Niistä pitäisi yksi oleman Pyhän Martinon kuva, joka oli Oravaisten suojeluspyhä. Kun pellot keväällä olivat kylvetyt, etenkin kirkon seuduilla, otettiin Martinon kuva kirkosta ja kannettiin juhla-käynnissä peltojen ympäri litaniaa laulaessa.

Wöyrillä pidettiin ennen kahdet markkinat, Antinpäivänmarkkinat Kaitsorbobackalla, joilla sianlihoja oli ostettu, ja Jaakompäivänmarkkinat. Ensin oli markkinoita pidetty „Marknads-holmen“ nimisellä saarella, jossa Lapuan-Joensuun kauppiaat oli-

¹⁴⁶) Kun Korsnäsissä kyselin vanhoja rukouksia, sanoi eräs jumalinen eukko joka ilta maata pannessaan lukevansa tuon rukouksen. Toinen tuota muistuttava rukous luetaan kirjassa *Wärend och Wirdarne*. Vrt. myös *Lassus, Trad. fr. Wörå*; siv. 12. Eräässä kirkonkirjassa Oravaisissa luetaan seuraava muistoonpano, josta vertaa siv. 174: „A:o 1710. d. 25. 26. 27 och 28 December Skiedde Ett sådant vnder, som Wij aldrig nånsen till förne Hafs hört talas om, ia Eij Heller dhe gamble män som nu lefva, säija att dhe hafva Eij heller hört sina Fäder tahlä om sådant, som nu skeede, att om Jull mårgon så vähl som dhe andra dagarna i Helgen Rodde med Båth Oxkangarborne ifrån sitt fasta hemland, in till Åravais fasta Strandh. — Oxkangar ja Karvat kuuluivat ennen Oravaisiin.

vat panneet kontin osviitaksi. Siitä ruvettiin heitä „konttiporvareiksi“ haukkumaan. Porvarit olivat asuneet pappilassa, jossa vielä nykyään on näytetty Porvaritupa (Borgarstu), jossa he tavaroitansa säilyttivät. Tavara-arkut olivat nimismieheltä seilatut tullessa ja seilattiin jälleen paluumatkalle. Kuitenkin aukaistiin arkkuja usein matkallakin sarana-puolelta. — Karvatin kylän karttakertomuksessa kerrotaan, että tarinan mukaan venelaita muinoin sanotaan kulkeneen kylän itäpuolelta Kyröhön. Tarinan totuus on kyllä mahdollinen, jos muistamme, että Kyrön pitäjän raja oli Tuhkurin kylän paikoilla. Samoin hoetaan paras kalavesi olleen kylän itäpuolella ja vielä näytetään Mjölknäs niminen paikka muinaisen vene-laidan itäpuolella, johon kylästä soudettiin lehmää lypsämään. Näyttää siis kuten Karvatin kylä ennen olisi ollut saarella. Ehkä on *t* nimien lopussa *tuoto*-päätteestä syntynyt? Karvatin kylässä on tuo *Ulv*is niminen talo, missä kerran *iso-isät* kokoontuivat keskustelemaan kauppa-asioitansa syöden 7:stä eri kalalajista valmistettuja ruokia.

Munsalon kirkkokunnan synty on nykyisen tarinan mukaan seuraava. Munsalolaiset ovat tulleet Småland'ista ja „tapaturmassa“ joutuneet maalle Kantlahden kylän paikoilla. Sitten ovat laittaneet rukoushuoneen eräälle paikalle, joka nyt on nimeltä Kappasand. Se sanotaan olleen ensimmäinen näillä seuduilla. Heidän jumalanpalveluksensa oli sellainen, että heillä oli helmiä (*schmåldar*) rihmalla, joita sysättiin edes-takaisin ja samassa luettiin ¹⁴⁷⁾.

Kuitenkin löytyy vanhempi kertomus, jossa Munsalolaisten sukuperästä ei mitään tiedetä. Sanotaan vaan että kalastajia oli asettunut „Munsalon niemelle“ asumaan, jotka väen kartuttua „rakentivat“ itsellensä „uhripaikan“, jota vielä kirkonkin rakennettua yleisesti käytettiin. Kirkko-tupa rakennettiin jo paavinuskon aikana. Siinä pitivät Pietarsaaren papit kalamatkoilla ja

¹⁴⁷⁾ Maisteri A. Boehm'in antama tarina. Vert. *Österbotten 1867: 124.* — *Pensala*'sta ja *Gästgifvar* nimisestä talosta on lastutarina.

saatavilla ollessaan jumalanpalvelusta, mutta sillä välin kulkivat asukkaat sekä Mustasaaren että Pietarsaaren kirkkoissa. Munsalolaiset kuuluvat myöskin olleen osallisina Pietarsaaren kirkonrakennuksessa, johon kolmen penikulman päästä *Damskata* nimiseltä niemeltä olivat jäätä myöden kuljettaneet kiviä. Mainittu niemi on neljännes Munsalon kirkosta pohjoseen. Kaikki Munsalon kolme edellistä kirkkoa sanotaan seisoneen samalla paikalla kuin nykyinenkin. Ensimmäinen „kirkkotupa“ oli katettu tuohilla ja malöilla. Sen paanukattoisen kirkon ikää, joka tuon tuvan jalestä tehtiin, ei myöskään tunneta, mutta sen perästä rakettiin kolmas kirkko (*St. Michael* nimeltä) v. 1689 ja maalattiin v. 1700. Vakinaisen papin sai Munsalo kuitenkin vasta 1762! Nykyinen kivikirkko sanotaan rakennetun „Keilan“ l. Geflen kaupunkiin tehdyn piirroksen mukaan, joka epähuomiosta tuli Munsaloon lähetetyksi. Kirkon vihki mettumaripäivänä v. 1792 Pietarsaaren rovasti Brunnius ja nimitti nimellä *Gustaf Adolph*¹⁴⁸⁾. Munsalon kirkko hoetaan olleen tunnettu uhrikirkko, johon kaukaisetkin olivat ubranneet. Vielä talletetaan Munsalon kirkossa kaksi pyhäkuvaa, joista toinen luultavasti kuvaa P. Henrikkiä, toinen, naisen kuva, jolla ei ole säilynyttä tunnusmerkkiä, ehkä Hannaa.

V:ltä 1680 löytyy seuraava surkea muisto. Mainittuna vuonna oli toista sataa, miestä Munsalosta ynnä muista rantapitäjistä kokoontuneet hyljenpyynnissä erään *Helsingkallan* nimisen kallion luo pari kolme penikulmaa Munsalon rannasta ja siinä panneet maata erään jäävuoren suojaan. Jäävuori hajosi ja surmasi kaikki miehet, joista 50 olivat naineita. Sen erän perästä lakkasi hyljenpyynti peräti Lapuan Joensuusta ja ainoastaan har-

¹⁴⁸⁾ Vrt. *N. Myrman*'in tekemä *Några Anmärkingar om NyCarleby Sökn* v:ltä 1759 Lapuan Joensuun ala-alkeiskoulun arkistossa, jossa myös tavataan koulusta kertomuksia. — *Frösö*'n nimi Joensuun saaristossa arvellaan muistuttavan *Freja*-nimeä Ruotsalaisten Jumaluus-sadustossa, *Thorsö Thor*-jumalaa j. n. e.

vat Muusalolaiset enää hylkiä pyytävät. — Tarinan mukaan olisi eräs kreivi ennen muinoin asunut Danskatan talossa lahden ääressä, noin puoli neljännestä pohjoispuolella kirkkoa. Tuon kreivin itsepäisyydestä ja väkivaltaisuudesta kerrotaan, että hän ratsastusretkillänsä lystikseen ampui rahvaan lampaita ja muita eläimiä, vieläpä kirkolla käydessään ratsasti kirkon sisään, kuunnellen jumalanpalvelusta hevoisen selästä. Eräästä hänen teettämästä „kreivin tiestä“ näytetään vielä jälkiä. Tämä kreivi ei voi olla kukaan muu kuin Karleborg'in kreivikunnan isäntä Klaudio Tott, josta muualla kuulin kerrottavan, että hän karsajapaikoilla läänitysallallansa luki tuomiot maantiellä hevoisen selästä ¹⁴⁹⁾.

Karleborg oli länsipuolella Lapuanjokea, vastapäätä kaupunkia. Pari sataa askelta pohjoispuolella Högbacka'a näytettiin vielä

¹⁴⁹⁾ *Svedberg, Österbotten 1867: 174.* Seuraava Klaudio Tott'in kirja lälletetaan Kauhajoen Yli-Knuuttillassa:

Hans Kongl: Maj:tz Sampt Sweriges Rijkes Råd, Rijkz Stallmester och General Lieutnant öfwer Cavalleriet.

Claudius Tott

Grefwe till Carlborgh, Frijherre till Siundby Herre till Eekholmsundh och Enbals Lähn.

Giör här medh witterligitt, att efter såsom giestgifwaren och Postbonden Matz Nilsson i Kauhajockj skall medh Postbrefwen löpa öfwer Kiöro Skogen som ähr Siu och tiugo mihl både fram och tillbakars som och på andre Sijdan till Kuricka Twå mihl kan för then skull intet medh den frijheet som andre Postbönder, som eij mehr ähn Fyra eller Fäm Mihlar löpa, wara behållen, altså att bem:te Matz Nilsson sigh deste troligare uthj alle mätto, förhålla skall, hafwer jag be:te Matz Nilsson tillfridz gifwit både wisse och owisse Räntor sãm migh tillkommer af $\frac{2}{3}$ mantabl på Fyra ährs tijdh at äthniuta, då migh här om wijdare besökiass kan, undantagandes Extra ordinarie Krigzhielperne. Der alle mine betiente, som detta angår hafwe sigh att esterrätta, Datum Stockholm d. 12 Novemb: 1663.

Claudius Tott

(L. S.)

v. 1759 kivikellaria ynnä huoneen-perustuksia. Nyt tuskin tuntuu jälkiäkään (tiilisoraa), mutta paikka on tunnettu *Residentom'*in nimellä. Karleborg'issa asui Tott'in Ruotsalainen Hauptman'i Juha Forsman, Nordmaling'ista syntysin (v. 1656 mainitaan Hauptman'ina Pietari Juhonpoika Wärn), vieläpä jonkun aikaa Pohjanmaan maaherrakin. Kreivi kuuluu asuneen, ainakin tavallisesti, Tukholmassa. Hänen lainlukijansa oli Kustaa Kaupinpoika ja nimismiehensä Todeman. Wehkasalo, 7³/₄ manttalia, oli Tott'in karjakartano, kunnes se v. 1674 peräytettiin kruunulle ja muutettiin kihlakunnan tuomarin asunnoksi (Domarbacka).

Lapuanjoen suussa oli muinoin kylä sillä paikalla, missä nyt on kaupunki. Kylän nimi kirjoitetaan vanhoissa kirjoissa tavallisesti *Leppo*, joskus myös *Lappo* (Lapuan nimen ruotsalainen muoto). Joen suussa on vielä saari nimeltä *Leppo kobben* ja kaupungin aloilla *Leppäjärvi*. Ehkä oli joen nimi ennen *Leppäjoki*? Kenties on Lapuan nimi tästä syntysin, eikä, kuten arvelaan, Lappalaisten muistoja? Erään tarinoitsijan mukaan ruvettiin kirkkoa ensin rakentamaan *Kyrklösbacka*lle Sokaluodon kylässä, mutta mitä päivällä rakennettiin muka yöllä revittiin. Oli vihdoin ruvettu härjillä ajamaan ja nuo seisautuivat nykyisen kirkon paikalle ¹⁶⁰). Ensimmäinen kirkko seisoi samalla paikalla, kun nykyinenkin, ja oli myös puusta ja nimeltä S. Brigitta. Kun se tuli ahtaaksi, pidettiin nykyistä kirkkoa rakennettaissa jumalanpalvelus vanhassa koulutuvassa. — Lapuan Joensuu sai privilegikirjeensä samana päivänä, mutta muutamaa tuntia ennen kuin Kokkola. Läänitysaikana nimitetään kaupunkia myös Karleborg'iksi.

Lapuanjoen suulla on ruotsalaisuus nähtävästi aikoinaan voittanut paljon alaa, viime aikoina varsinkin Jepuan kappelissa. Jepuan nimi oli, kuten jo olen maininnut, eunen tarinan mukaan

¹⁶⁰) Tuota härkäjuttua matkittiin Kyrössäkin. Kitinäjällä oli yritetty kirkkoa turhaan. Härjillä ruvettiin kirkonkirjoja ajamaan. Sorron kohdalla panivat härjät polvillensa, mutta vasta kirkon paikalla maata.

Kainuu ja itäpuolella jokea tavataan vielä *Kainuunkangas*. Ähtävänjoen nimi on myöskin Evijärvestä alkain *Kainuunjoki*. Kun vihdoin Kyröläisten murre loppuu Alahärmässä ja Korttesjärvellä, missä myöskin muinoinen Kyrön pitäjän raja kulki, niin olen nykyisin Kuukauslehdessä tahtonut puolustaa sitä mietettä, että Kainulaisten asutus aikoinaan ulettui aina Lapuanjoen suuhun, kunnes Ruotsalaiset sen kukistivat Kälviää (*Kafvevik*) myöden. Lappajärven pitäjäläisten suussa ovat nykyiset Ruotsalaisetkin asukkaat tuolla alalla *Kainulaisia* ja *Kainuuntampi* Kuurtaneen rajamailla on saanut nimensä siitä että Pietarsaarelaiset siellä ennen ovat hakanneet laivaksia. Varsinaiset Kyröläiset eivät näy tuntevan Kainulaisnimeä ensinkään. Se ilmaantuu vasta Alahärmän ja Korttesjärven rajamailla. Luuloni on että kansantieteilijäkin voisi huomata monta eroitusta Kyröläisten ja Pohjois-Pohjalaisten välillä. Merkittävä on esim. venheiden ja suksien puute Kyröläisten aloilla. Ruuhet ovat sitä vastoin yhtä tavallisia kuin Hämeessäkin.

F. Lappalaisten jälkiä.

Varsin pitkät ajat ovat historioitsijat pitäneet Lappalaisia Suomen ainoana alkuväestönä. Kaikki kiinteät muinaisjäännökset ovat olleet „Lapinraunioita“, kaikki *Lap*-tavulla alkavaiset paikkain nimet ovat olleet jäykkiä todistuksia Lappalaisten muinoisista asuin-sijoista. Hra Europæus'en uudet mietteet viimeisinä aikoina Suomen alkuväestöstä riippuvat paikkain-nimien kielitieteellisestä selityksestä. Siksi kuin muinaistiede Suomessa keksii jäykempiä ja kiinteämpiä jälkiä oudosta viljelyksestä, joka noihin miettein sopii, emme puolestamme tahdo niihin ryhtyä. Paikkain nimien kokoilemisesta ja selityksestä on kuitenkin varsin suuri hyöty sekä kielitieteelle että historialle, jos ei kohtakaan aina siinä tarkoituksessa, missä niitä kootaan.

Mitä Lappalaisten asutukseen Suomessa tulee, on meillä muutamista osista maattamme niin myöhäisiä historiallisia tietoja heidän asuinsijoistansa, että melkein täydellä luottamuksella voimme omistaa Lappalaisille niitä jälkiä, joita kansan tarina heidän jättämiksi kehuu. Sellaisia aloja maassamme ovat, Pohjanmaan koillisista osista puhumatta, etenkin Savon ja Hämeen-pohjoiset osat ynnä Lappajärven pitäjän ala Etelä-Pohjanmaalla. Ne klinteat muinaisjäännökset, jotka elävä tarina noilla aloilla katsoo Lappalaisten jättämiksi, antavat muinaistutkijalle tärkeitä vertauskoltia määrätessä missä kaikkialla Suomenniemellä Lappalaiset kerran ovat asuneet. Sikäläisten Lapinrauniojen omituisuudet ovat kuitenkin vielä tuntemattomat. Ainoastaan Kandidati V. Löfgren on, kuten jo siv. 139 olen maininnut, mitannut ja asemaltansa määrännyt toista sataa Lapinrauniota Keuruulla. Hänen suullisen kertomuksensa mukaan ovat ne kaikki neliskulmaisia ja kunkin keskellä huomataan valkiansija. Vaikka ei hra Löfgren kiitettävästä varovaisuudesta ole hajoittanut yhtäkään rauniota, tutkiaksensa sen perustuksia, näemme jo rauniojen neliskulmaisesta ulkomuodosta, että varsinaisten Lapinrauniojen tunteminen ei ole ensinkään vaikea ¹⁶¹⁾. Toivottavaa vaan olisi, että kiinteät muinaisjäännökset myös muualla tulisivat samalla huolella määrätyksi asemaltaan ja ulkomuodoltaan, sillä ainoastaan siten voi muinaistieteemme, tietomme maamme muinoisista viljelyksistä, perustua tukevalle kannalle. Määrätkäämme ensin noilla jäykillä, kiinteillä todistuskappaleilla entisten viljelyksien avaaruus maassamme; kyllä taitavampi tutkinto tulevaisuudessa antaa viljelyksistä paremman selityksen kun tätä nykyä voimme. Minun luullakseni ei tulevaisuus voi olla suuresti kiitollinen sellaiselle tutkijalle, joka, kuten kreivi Uvarow Wenäjällä, kaivattaa 8000 Meri-hautaa Wladimir'in

¹⁶¹⁾ Lappalaisista muinaisjäännöksistä olen jo ennen hiukan puhunut. *Kuukauslehti 1870: 192, 195.*

kuperniassa, antaen niistä kolmatta 8-taitteista sivua lavean kertomuksen ¹⁵²⁾, vähäpätöisempiä esimerkkiä mainitsematta valistuneista läntisistä naapurimaistamme.

Mitä Etelä-Pohjanmaan Lappalaisjälkiin tulee, keskeytti lumisade syksyllä 1869 matkani Lappajärvellä, ennenkuin jouduin näkemään kuin pari kolme Lapinrauniota, joita, kun olivat ensimmäiset näkemäni, en tahtonut ottaa esimerkiksi rauniojen yleisestä muodosta. Ne ovat tavattavat erällä luhdalla lahden rannalla vastapäätä Inan kylää Evijärvellä. Yksi eheä, jota tarkemmin katselin, oli muistaakseni neliskulmainen muuraus, noin 5 kyynärää kantsinsa. Muurit, läjätyt murtokivistä melkein pystysuoraan, olivat noin kyynärän paksut ja toista korkeat, joten raunion keskelle jäi neliskulmainen, osaksi kivillä täytetty aukko. Samalla luhdalla näytettiin myös kaksi pitkänsokeata „Lapinhautaa“. Haudat olivat noin 4 kyynärää pitkät, toista leveät ja puoli toista syvät. Syrjillä oli multapakkoja. Pohjalla, jota kaivettiin, oli puoli korttelia paksu musta multa, mutta syvemmällä koskematon maa. Likeisessä metsässä näytettiin Lapinraunio, jota Rovasti Fellman oli kaivattanut; siitä oli löytytty rautakuokka ¹⁵³⁾. Huomioon pistävää oli, että kaikki rauniot olivat murtokivistä, luultavasti valkialla lohottuja. Yhdentapaisia raunioita ja hautoja sanottiin löytyvän myös muualla Inan ympäristöllä ja Tervajoen puolella. Lapinhautoja ja „Lapinkirkko“ näytetään Kalliokankaalla, neljännes länteen Kuopp'ahosta; samoin Nissikankaalla Wähjärven

¹⁵²⁾ *Извѣстіе о курганахъ Владим. Губерніи. Перечень захороненій Импер. археолог. Общества за 1855 и 54 годы. С. П. 1856, sivv. 102—4.*

¹⁵³⁾ Turun Hiippakunnan matrikelissä mainitaan Rovasti J. Fellman'in teoksina: *En afhandling om Lapprösen i Lillkyro och en d:o om Stenrösen vid Esse vattensystem, tryckt i Bulletin de la Société Royale des Antiquaires du Nord, Copenhague 1845.* En ole tähän saakka saanut selville josko tuollaisia Bulletin'ejä koskaan on julkaistukaan. Rovasti itse muisteli nähneensä teokset painettuna.

ässä. Nykälän, Lappajärven vanhimman talon, äässä näytetään rappiolla oleva kivimuuri, jota myös sanotaan Lapinkirkoksi. Sitä oli, sanottiin, M. A. Castrén'kin kummaksunut. Kortesjärvellä tavataan Lapinhautoja Saarijärven rannoilla, 4 uutta virstaa itään päin kirkolta. Niissä on Lappalaisilla ollut asumuksia. Tuossa Saarijärvessä oli ennen ollut lahnoja, mutta kun kerran Lappalaisen poika kuoli lahnan ruodosta, niin noitui isä järven lahnatomaksi. Kockmosan neva on kaksi uutta virstaa Kortesjärven kirkolta. Tuolla nevalta on Palosaari, jolla ihmeenä näytetään suuri raunio, 50 kyyn. pitkä, 20 leveä ja 2 korkea. Tuo oimtuinen kivikkö on epäilemättä luonnon sattumusta ¹⁵⁴). Kortesjärven ja Alahärman välillä on Haarusjärvi, jonka likellä on

¹⁵⁴). Samallaisia raunioita olemme ennen nähneet Ylistarossa ja Ylihärmässä (sivv. 119, 120). Karijoella ja Isojoella kuulee usein puhuttavan *Lauhanmaan kivijadoista*. Lauhanmaa on vähitellen kohoava korkea bieta-kangas Isojoen ja Kauhajoen välillä. Tuolla ihan kivettömällä ja mäntymetsää kasvavalla kankaalla löytyy ainakin neljä, parikin uutta virstaa pitkää kivijataa. Ne käyvät luoteesta kaakkohon, ovat ihan suorina, keskellä noin sylen korkuisia, mutta pian viisikymmentä sylvää leveitä. Kivet ovat kaikki melkein samankokoisia, noin kahden mielen nostamia ja ainoastaan hienoa valkoista myllykiveä. Kansa kertoo että muinoin, kun meri ulettui tänne asti, oli täällä Jättiläisillä kaupunkia, joiden muurit ovat hajonneet. Todellakin katsoo kulkija noita mahtavia metsää halkaisevia, järjestetyitä jatoja melkein kauhistuksella; todellakin näyttävät jadat siltä kun olisivat vuosituhansien kuluessa raunioiksi rauenneita marmori-muureja. K. A. Castrén kuuli niistä kerrottavan että Jättiläiset siinä puolustivat itseänsä kristityitä vastaan, kunnes kuulivat kirkon kellon helähtävän. Silloin pakenivat ja heidän, jatojen alle kälkettyä, kultaansa ja tavaraansa vartioitsee nyt enää ainoastaan käärme. Eräs lähettäjä Oulun Wiikko-Sanomissa (1854: 51) esittelee, että Lauhanmaalla Suomalaiset ja Lappalaiset taistelivat. Kuitenkin ovat jadat ainoastaan luonnontutkijan mietittäviä. — Karijoen Pyhävuorella on metsikössä ikään kuin laineissa käypä «Kivipelto», jonka korkeimmalla kukkulalla nähdään kuivanut honka ja siinä nimimerkkijä. Kivipeltoja näytetään myös Teuvalla.

Kalmoolakso ja *Kalmookangas*. Kankaan rinteellä näytetään myöskin „kaivantoja, joissa Lappalaisilla on ollut asumuksia“. Haarusjärven ja Perkiömäen välillä on Rauniomäki, jonka rauniot luultavasti ovat Lappalaisia. Yhdestä oli löytty luu. Varsin tavallisia löytöjä Lapinraunioista ovat muuten alkuperäiset rautakuokat. Tarinan mukaan oli rautakuokkia löytty Lapinraunioista sekä Kortesjärvellä, Evijärvellä että Tervajärvellä (vrt. sivv. 36 ja 70).

Selviä Lappalaismuistoja ei tavata etelämpänä Kuurtaneen järveä, jonka rannalla näytetään kaksi Lappalaisten kalamajaa, toinen *Majaniemellä* Hallisen rannassa ¹⁶⁵), toinen *Maja*-nimisellä kummalla Salmen kohdalla toisella puolen järveä. Mainitulla kummalla kuuluu ennen olleen kymmenkunta n. k. *Lapin kiuasta*, jotka siltaa tehdessä likisen salmen ylitse ajettiin sillan arkkuihin. Kumpu on Kohtamäen talon maalla. Kun siihen nykyjään tehtiin peltoa, löyttiin maasta kivi kirveen terä ja äkeenpiikin tapainen kuokka hyvästä raudasta. Salmen nevaantuneessa rannassa tavaetaan vielä saveen lyötyjä seipäitä, järjestetyt ikäänkuin katiskan aita, jossa on reikä, mihinkä ennen lienee sovitettu pyydys, johon kaloja hätyytettiin. Kuurtaneen nimikin kuuluu siitä alkunsa saaneen, että Lappalaisia ennen oli tullut kuurnalla Nisulan kohdasta yli nykyisen kirkon paikalle. Kuurtaneelta pitäin Lappalaismuistot enenevät Lehtimäelle päin. Lapualla, joka Lappalaisista kehutaan saaneen nimensä, noita muistoja ei paljo löydy (vrt. siv. 70). Nurmossa näytetään Sakarinmäen harjanteella Latiikan metsäsaralla pari *Lapin hautaa*, epäilemättä peuran- tai hirvenbautoja. Ala-Seinäjöella on Heikkilän kankaalla *Lapinkallio*, jonka vierteellä sanotaan olevan melkein hajotettu raunio ja Ilmajoen itärajalla mainitaan *Lapin-salo*. Mutta nuo ovatkin tiedostani ainoat

¹⁶⁵) Toisen jutun mukaan sanotaan tämä paikka olleen tuon mainion *Tohnin kalamaja*. Hallisen talossa on vielä pajana muutama tältä niemeltä siirretty kala-aitta, jota kehutaan vanhimmaksi huoneeksi Kuurtaneella ja *Kyröläisten kala-aitaksi*.

länteisimmät Lappalaismuistot Suupohjassa, *Lapp*-nimistä rannikolla puhumatta. Lehtimäellä näytetään Lappalaisten muistoja useammassa paikassa, esim. *Waltarinmäellä*, jonka harjannetta pitkin on n. k. peuranhautoja, joissa peuroja ennen on pyydetty. Kuitenkin viittaavat täällä vielä tarinat Lappalaisten pää-asumuksesta Alijärvelle ja Lappajärvelle päin. Kuurtaneella jutteli muuan mies kuulleensa vanhemmilta että Suomalaiset, kun ajoivat Lappalaisia edestään, *nimittivät Lappalaisia Hiisinimellä*, joka ei ollenkaan kuulu olleen näiden mieleen. Vielä, arveli mies, on siitä muistoa, kun sanotaan kadonneesta eläimestä: „se on Hiiren (sic) kansan luona“, eikä sitä löytäisi hakemalla, vaikka kuinka etsisi, jos ei *voi päästää*. Kauhavalla juteltiin, että *ennen mailmassa kuhjettiin täältä oppia Lapissa*. Muutamalle miehelle, joka sitä varten oli lähtenyt Lappiin, kehui Lappalainen että hän pääsee yöllä miehen tupaan. Kun tämä otti epäilläksensä, lupasi Lappalainen seuraavana aamuna tuoda Kaubavalaiselle hänen emäntänsä sukan. Niin tekikin, mutta moitti että oli saanut kauan odottaa porstuassa, kun oli siunattu ovia yöksi hakaan pannessa. Vihdoin oli trenki käynyt ulkoua ja Lappalainen oli saanut ovia siksi pidätetyksi, että trenki manasi: „mikä p—e ovesa on?“ Nyt luiskahdi Lappalainen kohta sisään, otti sukan ja palasi. Kun mies tuli takaisin Lapista, kuuli emännältänsä että oli todellakin sukka kadonnut.

Samoin kuin Lappalaiset, pääsevät — arveltiin Kaubavalla — vuoripeikotkin ruokahuoneeseen taikka tupaan, jos jätetään lukko siunaamatta lukitessa. Lähellä Ekoolan kestikiivaria Alahärmässä on *Kirkkopakka* niminen luolainen mäki, missä vuoripeikot pitävät asuntoa. „Kirkkopakan vaarista eli herrasta“, jolla on emäntä ja koko perhekunta, jutellaan, että hän kerran tuli korkeassa reessä ja mustalla hevoisella kestikiivariin. Emäntä luuli muuksi heräksi, mutta kun otti kaksitoista ryyppyä, kysyi vihdoin mistä kaukaa vieras oli. „En minä kaukaa ole“ vastasi tämä. Mennessä havaittiin että toinen jalka oli miehellä hevoisen kavio.

Hollimies oli jo vanhan tavan mukaan kannoilla, kun toiset näkivät mikä mies vieras oli ja saivat kumppaninsa kannoilta kiskoutuksi. — Toinen vuoripeikkojen tahi „metsävæn“ asumapaikka on luolainen *Penkkivuori* Alavuella. Sinne hoetaan ennen tyttöjä ja poikia haastetun. Kuuluupa Tusan isäntäkin kerran joutuneen kotvaksi aikaa peikkojen pideltäväksi ¹⁶⁶).

Varsin mahdollista on kuitenkin, että osa näistä Lappalaismuistoista ovat myöhempää perää. Meillä on nimittäin useita kirjeitä loppu-vuodelta 1607 jätillä, joissa Kaarlo IX kovan takaa kohoittaa Pohjanmaan silloista voutia ynnä Korsholman peurankaitsijaa tiedustelemaan ihmajoen erämaita ja asuttamaan niitä Ruotsalaisilla, Suomalaisilla ja erittäin Lappalaisilla, jotka voisivat elättää itseänsä kalalla ja peuroilla ¹⁶⁷). Vaan kun vouti myöhemmin ilmoitti, että erämaa oli suurimmaksi osaksi asutettu,

¹⁶⁶) Tuollaisia juttuja tavataan kuitenkin myös Suomalaisten länsirajalla. Äystönmäessä Teuvalla on ikäänkuin asuttu vuorenrotko, jota sanotaan *pirun pesäksi*. Tässä asuva haltia sanotaan kerran vieneen lapsenki, jota papin avulla haettiin. Mutta vaikka tämä pani kaikki voimansa, mitä hänellä oli, ei kumminkaan päästy lasta likemmä kun että itku kuului. Vihdoin tuli tuon mäenhaltiänkin aika, kun kirkonkellot rupesivat Teuvalla kuulumaan. „Täytyy lähteä pois kun Teuvan merankello kuuluu“, arveli nyt ja lähti niin kiiruhusti, että nahkahousut vielä jäivät seinään rippumaan ja hoetaan siinä rippuneen aina nykyaikoihin saakka! Teuvan ja Karijoen välisen tien varrella sanotaan olevan komia *portin alusta* kauniilla luonnollisilla pylväillä. — Tarina ei kuitenkaan noilla verrattavasti myöhään asutuilla aloilla eroita vuoripeikkoja jättiläisistä. Lappalaisista siellä ei puhuta. Isojoella, kun kysyin Jättiläisistä, arveltiin että ne eivät mahtaneet olla vallan vanhanaikaista kansaa, kun olivat rakentaneet Kyrön, Närpiön ja Karkun kirkot. Pyhävuorelta olivat nakanneet mahdollottoman suuren kiven Närpiön kirkkopaikalle, mutta se putosi jokeen ja on nyt sillan arkuna. Kun kysyin miksi Jättiläiset meille kirkkoja rakensivat, niin vastasi ukko: „Totta ne tiesi että tällainen kansa piti tuleman heidän perästänsä ja että kirkkoja piti tarvittaman“. — Jurvassa näin „Lapinbaudan“ näköisiä syvänteitä. — ¹⁶⁷) *Waaranen, Handlingar II: 553, 558.*

missä pellon- ja luhdanviljelys menestyi, moitti kuningas tuota tointa, arvelleen että, kun tuossa erämaassa metsäpeuroja kyllä löytyi, niin peuranhoito siellä hyvin menestyisi. Sinne piti siis asetettaman Lappalaisia ynnä Suomalaisia, jotka Lappalaisilta oppisivat peuranhoitoa ja elättäisivät itseensä metsänotuksilla, linnustamisella, kalalla ja peuroilla. Myöskin kruunun peuroja piti siellä pidettämän, joiden kaitsijat Lappalaiset saisivat jyvä-eläkkeensä Korsholmasta. Maanviljelijät eivät saisi tuolla alalla nauttia, ei metsän, eikä vesien tuotteita, vaan ainoastaan peuranhoitajat, joille sen lisäksi annettiin 6 vuoden verovapaus¹⁵⁸). Tuosta asutuksesta on kuitenkin tähän saakka varsin vähän tietoja. Viimeiset peurat, jotka vahingoittivat maanviljelijäin laihoja, ammuttiin Kaarlo XII:n aikana (vrt. siv. 175). Olisivatko nuo rantamailla tavattavat Lapp-nimet osaksi voineet syntyä peurojen kylpy-retkistä merelle suvisin? Lappvartin (*Lappafärd* v. 1303) nimi ehkä olisi voinut syntyä tuollaisista retkistä jo siihen aikaan, kun Lappalaiset asuivat Keurun ja Ruoveden aloja, missä kiinteitä Lappalaisjäänöksiä sanotaan löytyvän.

Täyttä selkoa Lappalaisten katoamisesta Pietarsaaren muinoisen pitäjän takamailta voisi ehkä avarampi tutkimus heidän muinoisilla asuinsijoillansa antaa. Lappjärven ja Evijärven asutustarinat, sen mukaan kun ennätin saada niitä onkeeni, eivät siihen anna selitystä. Evijärvellä esim. kerrottiin että ensin oli Pietarsaaren pitäjässä ainoastaan yksi Pietari niminen asukas. Hänellä oli äyri maksettavana Turussa. Eräänä vuonna oli hän tullut seuraavana päivänä, kun määrätty oli. Kysyttiin miksi ei määrättyllä päivällä Pietari tullut äyriään maksamaan. Tuohon arveli Pietari, että tuskin hän enään tulee ollenkaan, kun hänen tiluksillensa tukitaan. Oli, näet, Pekkolan niemelle Alajärvellä tullut asukas. Kolmas asukas tuli Keisalan mäen juurelle Soiniin, mihin syntyi

¹⁵⁸) L. c. siv. 367.

Keisalan talo. Kevzällä näki Pekkolanriemen asukas lastuja ajelehtavan joella ja lähti seuraavana talvena hiihtämään joen vartta ylöspäin. Joutui perille ja hiihti sinne tänne Keisalan tiluksilla. Tuota katseli Keisalan isäntä ja arveli: „Hiihtännä mitä hiihtännä, mutta tänä päivänä tuura tökkähtännä sisään“. Pian syttyi riita, jossa Pekkolanriemen asukas löi siihen aikaan tavallisella punta-rimaisella aseella toisen kuoliaaksi. Nyt on Keisalan talo muutettu mäelle, jossa ei halla koskaan ole pannut.

Savon kylä on Lappajärvellä vanhin ja Nykälä Savon kylän ensimmäinen talo. Nykälän ensimmäinen asukas oli Lappalainen ja talon ääressä näytetään ennen mainittu Lapin kirkko. Finnilä on Lappajärven toinen talo, josta taasen Wirsula on uudisasutus. Kärnänsaari on saanut nimensä eräästä talosta Savossa. Saaren ensimmäinen asukas asui Salonpään autiolla, missä vielä jalkia näytetään, muutti sieltä Salon kylään (Lappfors) Pietarsaaren puolella; hänestä sai Salon kylä nimensä. Wartiansaarella näytetään ymyrkäinen kivipanos, jossa on kaksi sisälle-käytävää. Siihen ovat Lappalaiset aikoneet rakentaa kirkon itsellensä. Vihan aikana oli Nykälässä asunut noitainen Lappalainen, jonka kaulaan Venäläiset sitoivat myllynkiven ja veivät järveen, mutta kivi ei uponnutkaan, ja mies istahti kivelle istumaan. Sitten keitetiin miestä karjapadassa, mutta turhaan. Vihdoin sidottiin hevoinen kummastakin jalasta vetämään. Ei sekään auttanut, vaan kun sidottiin toiseen jalkaan hevoinen, toiseen härkä, niin oli ukko ollut kovassa tuskassa, mutta kuitenkin pysynyt eheänä. Ison Vihan aikana oli väki ollut kätöksä eräässä metsämökissä Kärnänsaarella ja vahtia pidetty Wartiansaarella. Eräs Venäläinen, joka tuvanovella oli saanut ruokaa, sanoi „spasiba!“ „Vasikkaa vielä tahtoo“, arvelivat ruuan antajat. Lappajärven kirkko seisoo Palvo-niemellä, missä Venäläiset olivat palvanneet lihaa.

Inaan Evijärvellä oli aikoinaan tullut 3 veljestä idästäpäin, joista kaksi asettui kylän paikalle, kolmas vasta-päätä toiselle

puolen lahtea. Kun ukkonen tappoi viimeksi mainitulta akan, niin muutti mies Raisjärvelle, neljannes itään päin, missä vielä näytetään asumuksen jälkiä. Sieltä oli hän kuitenkin vihdoin muuttanut kokonaan pois. Evijärven ensimmäinen asukas oli kuitenkin se, joka rupesi asumaan eräälle saaren niemelle Inan ja kirkon välisen soutolaidan varrella. Paikalla näytetään Lappalaisjäännöksiä. Tuosta hän kuitenkin myöhemmin muutti Peltoniemelle asuntonsa. Inassa oli toinen asutus, Kuopp'aholla kolmas. Kuopp'ahon ääressä on vielä pelto, jota sanotaan „Nykälän ahoksi“, josta on arvattava, että talo on Nykälästä asutettu. Kahdella saarella Evijärvessä on ruumiita haudattu, ennenkuin kirkko saatiin.

Suureksi osaksi ovat uudisasukkaat Lappajärven pitäjän alalla olleet Ruotsalaisia, vaan suomalaisuus on vähitellen voittanut alan ¹⁵⁹⁾. Anttisaari oli ennen talo Alijärvellä, jossa asui rikas ruotsalainen perhekunta. Emäntä söi aina hopealusikalla arvellen: „kyllä Jumala hikoilee, ennenkuin saa meidät köyhtymään“. Silloin tuli 7 katovuotta: talo hävisi ja 5 veljestä muutti eri taholle. Yksi oli tullut Lappajärven Savolaan, toinen Girs nimiseen taloon Evijärvellä, kolmas Alavetelin Penttilään j. n. e. Anttisaaren talon paikalla näytetään vielä suuren riihen sia ynnä jokirantaan vievät portaat.

Varsin toivottavaa olisi saada Lappalaistenkin jättämät kiinteät muinaisjäännökset maassamme yleensä karttoihin merkityksi, joten päästäisiin tukevammalle kannalle muinaisen Lappalais-asutuksen suhteen, kun tähän saakka, jolloin jokaiselle Lapp-nimelle on annettu niin ratkaiseva todistusarvo siinä asiassa.

Tähän päättyköön tutkinto-retkemme Etelä-Pohjanmaan muinaisuuden aloilla. Tuota maakuntaa on pidetty, asutuksen suh-

¹⁵⁹⁾ *Suomi 1857: 149.*

teen, maamme noorimpina. Lukija on luultavasti minun kanssani tullut siihen huomioon, että Etelä-Pohjanmaalla jo vuosituhansia on ihmis-ääniä kaikunut. Kenties arvellaan, että olen liian suurella huolella tarkastanut noita menneiden sukupolvien jälkiä. Siihen voisin ehkä myöntyä, jos Suomen muinaistieteellä olisi ennestään tukeva perustus; mutta sen puutteessa olen katsonut oikeaksi oppilaana harhailla Suomen muinaisuudessa, tuoden tunnollisesti esiin huomioni, toivossa, että siitä on suurempi hyöty kotimaalliselle muinaistieteelle, kuin jos olisin meidän muinaisuuteen sovit-
 tanut muiden maiden kokemuksia. Muinaistieteen menestys riip-
 puu muinaisuuden jälkien ilmaisemisesta, niissä löytyvien omitui-
 suuksien huomaamisesta ja selvittämisestä ja ymmärrettävää on,
 että jota suuremmalla huolella me tarkastelemme noita satoja ja
 tuhansia jälkiä, sitä selvemmin astuu niiden omituinen luonto
 silmiin. Vertaileva muinaistiede tosin ei saa supistua oman maan
 muinaisuuteen, mutta jos emme opi oman muinaisuutemme oloja
 tarkkuudella käsittämään, niin vie vertaileva muinaistiede tutkijan
 pian harhateille. Kaikki kokoilemani muinaiskalut talleltaa Yli-
 opiston muinaistieteellinen museo; vanhat sekä painetut että
 manuskripti-kirjat, mitkä sain koolle, ovat Yliopiston kirjaston
 tallessa.

Tila ei enää salli minun tässä julkaista niitä muistoon-
 panoja, jotka matkoillani tein kirkoissa ja yksityisillä löytyvistä
 taide-esineistä, pyhäin kuvista, maalauksista y. m.; eikä myöskään
 hautakivissä, kirkon kelloissa, astioissa ja kruunuissa löytyviä
 piirtokirjoituksia, joita kokoontui melkoinen joukko. Jätän ne
 Muinaismuisto-yhtiön haltuun.

Samoin en voi tässä tuoda esiin kirkonarkistojen ynnä yksi-
 tyisten tallettamista kopioituja todistuskappaleita, joita vähitellen
 karttui, ehkä ei aikani sallinut ruveta arkistoista tietoja runsaammalta
 ammentamaan. Erityistä huomiota ansaitsisi Waasan Hovioikeuden
 arkisto, johon oikeutta perustaessa koko Pohjanmaan osasto muu-

tettiin. Tuo oli siis ainoa osasto Turun hovioikeuden arkistosta, jota ei Turun palo hävittänyt. Siellä tavataan muun seassa kaikki Pohjanmaan kihlakuntain tuomiokirjat ynnä kaupunkien pöytäkirjat 1620-luvulta alkain. Varsin rikas ja hyvästi hoidettu on myöskin Ristiinan kaupungin arkisto, jossa ei näy mitään puuttuvan kaupungin perustuksesta pitäin. Kirkon-arkistoista näyttävät Laihian, Ilmajoen, Ison Kyrön, Maalahden, Lapuan, Mustasaaren, Lapuan Joensuun, Vähän Kyrön ja Kurikan arkistot olevan tärkeimmät ja varsin toivottavaa olisi saada noissa, kuten muissakin arkistoissa säilytetystä todistuskappaleista tyydyttävän luettelon. 15:lta sataluvulta tavataan joitakuuta kirjoituksia, mutta mitä myöhempiin aikoihin tullaan, sitä enemmän karttavat todistuskappaleet. Maalahden kirkon arkistossa tavataan 16:lta sataluvulta varsin vahva kopio-kirja, sisältävä asetuksia ja kiertokirjeitä pitäjän perustuksesta alkain. Laihian arkistossa löytyy useampia siteitä alkuperäisiä kirjeitä, joista vanhin on pitäjän pergamentinen perustuskirje v:lta 1508. Mustasaaren arkistossa on useita kopio-kirjoja 17:lta sataluvulta j. n. e. Pergamentikirjeitä en tavannut muita kuin mainitun Laihialla, josta otin uuden kopion, ynnä toisen Qvimon kylässä Wöyrillä v:lta 1478 (Laamanni Juho Knuutinpojan uudistama), joka nyt on lunastettu Suomen Valtioarkistoon. Kopioita keski-aikuisista kirjeistä sain vaillinaisen v:lta 1517 (Juho Knuutinpojan uudistama) Ilmajoen kirkon arkistosta ynnä toisen myöskin virheellisen v:lta 1443 (sekin Juho Knuutinpojan uudistama) Ulvisen talosta Wöyrillä. Ne kopiokokoelmat näiltä aloilta, joita en itse voi käyttää, aivon jättää Valtioarkiston talteen.

Lopuksi tahdon tähän liittää luettelon niistä kivennäisoppisanoista, joita edellisessä olen käyttänyt:

Liuskama, skiffer.

Kiiltoliuskama, glimmerskiffer.

Kuutelo- „ kisel- „

Talkki- „ talk- „

Saviliuskama, lerskiffer.

Kloriti- „ klorit- „

Madekivi, granit.

Ukonkivi, qvarts.

Sarvikülhukka, hornblende.

Kalkkikivi, kalksten.

Viheriäiskivi, grönsten.

Hienorakeinen, finkornig.

Hienoliuskainen, finskiffrig.

Tiivis, tät.

Kuvien luettelo.

N:o	1.	<i>Kirves</i>		vrt.	siv.	18.
"	2.	<i>Tasataltta</i>		"	"	20.
"	3.	<i>Poikkikirves</i>		"	"	18.
"	4.	— — — *)				
"	5.	<i>Onsitaltta</i>		"	"	42.
"	6.	<i>Taltta</i>		"	"	24.
"	7.	<i>Tasataltta</i>		"	"	32.
"	8.	<i>Onsitaltta</i>		"	"	22.
"	9.	<i>Tasataltta</i>		"	"	26.
"	10.	<i>Onsitaltta</i>		"	"	19.
"	11.	<i>Poikkikirves</i>		"	"	42.
"	12.	<i>Onsitaltta</i>		"	"	29.
"	13.	"		"	"	"
"	15.	<i>Veitsi</i>		"	"	33.
"	16.	"		"	"	32.
"	17.	<i>Keihäänterä</i>		"	"	"
"	18.	"		"	"	15.
"	19.	<i>Veitsi</i>		"	"	31.
"	20.	"		"	"	"
"	21.	<i>Höylänterä (?)</i>		"	"	18.
"	22.	<i>Reikäkivi</i>		"	"	49.
"	23.	<i>Kovasin</i>		"	"	30.
"	24.	<i>Taltta</i>		"	"	37.

*) Kuvanumerot 4, 14, 35, 37 ja 38 puuttuvat siitä syystä, että muiden kirjoituksesta riippuvien toimien vuoksi voinut käyttää sitä tilaisuutta niiden kuvaamiseen, minkä T:ri Ignatius suvella erään muinaistieteellisen tutkimusmatkansa kestäessä oli minulle hyväntahtoisesti tarjonnut. Kohta sen jälkeen alkoi museon vielä kestävä muuttaminen uuteen huonokertaan, jonka vuoksi kalut eivät sittemmin ole olleet saatavina.

N:o		vrt.	siv.
25.	<i>Painokivi</i>		30.
"	26. "	"	44.
"	27. <i>Linkokivi</i>	"	45.
"	28. <i>Lyömä-ase</i>	"	25.
"	29. <i>Koristus</i>	"	38.
"	30. <i>Suojehuskaku (?)</i>	"	40.
"	31. <i>Vasarakirves</i>	"	41.
"	32. "	"	23.
"	33. <i>Nuolenkovasin</i>	"	44.
"	34. "	"	28.
"	36. <i>Kovasin</i>	"	30.
"	39. <i>Rautakeltti</i>	"	151.
"	40. <i>Kiivenkupuru</i>	"	90.
"	41. <i>Keihäänterä</i>	"	"
"	42. <i>Miekka</i>	"	"
"	43. <i>Kirves</i>	"	93.
"	44. <i>Keihäänterä</i>	"	"
"	45. "	"	"
"	46. "	"	"
"	47. <i>Rautakone (?)</i>	"	"
"	48. <i>Jätinroukkio (?)</i>	"	95.
"	49. <i>Hauta-arkku</i>	"	96.
"	50. <i>Kivipanos</i>	"	99.
"	51. <i>Jätinroukkion asema</i>	"	128.
"	52. <i>Tornirakennus roukkiossa</i>	"	129.
"	53. <i>Jätinroukkio asemaneen</i>	"	132.
"	54. <i>Käsirengas</i>	"	118.
"	55. "	"	154.
"	56. <i>Helmi</i>	"	118.
"	57. <i>Nahkapalasia</i>	"	127.
"	58. <i>Paninsolki</i>	"	133.
"	59. <i>Kaarisolki</i>	"	"

N:o 60.	<i>Kaularengas</i>	vrl.	siv.	133.
” 61.	<i>Rengas</i>	”	”	134.
” 62.	<i>Roomal. kaarisolki</i>	”	”	130.
” 63.	<i>Jännekiirrosta</i>	”	”	134.
” 64.	<i>Paninsoljesta kappale</i>	”	”	”
” 65.	<i>Kultasormus</i>	”	”	150.
” 66.	<i>Soljen neula (?)</i>	”	”	135.
” 67.	<i>Rautaveitsi</i>	”	”	149.
” 68.	<i>Punottua hopealankaa</i>	”	”	152.
” 69.	<i>Pronssiveitjaa</i>	”	”	153.
” 70.	<i>Kaarisolki-kappaleita</i>	”	”	”
” 71.	<i>Käsirengas</i>	”	”	”
” 72.	<i>Kaularengas</i>	”	”	”
” 73.	<i>Keihäänterä</i>	”	”	154.
” 74.	<i>Kyrön kirkko</i>	”	”	159.
” 75.	<i>Mustasuaren kirkko</i>	”	”	199.
” 76.	<i>Närpiön kirkko</i>	”	”	208.
” 77.	<i>Lapväärtin kirkko</i>	”	”	”
” 78.	<i>Wöyryn kirkko</i>	”	”	212.

Etelä-Pohjanmaan kartta.

Tutkimus Etelä-Pohjanmaan kielimurteesta.

Kirjoittanut

T. G. Aminoff.

Johdatus.

Suomen pohjoisin maakunta, Pohjanmaa on, niinkuin sekä kielitutkinto että kansantarut osoittavat, saanut Suomalaiset asukkaansa kahtaalta: Hämeestä ja Savosta päin. Pohjanmaan vanhin Suomalainen väestö, joka on asettunut pitkin meren rantaan, on epäilemättä luettava Hämäläiseen heimokuntaan. Etelä-Pohjanmaan vanhin Hämäläinen siirtokunta lienee asettunut Vähän Kyrön seuduille, jossa muinais-tarun mukaan Hämeen Kyröläiset ovat ennen vanhaan käyneet kalastamassa. Pohjanmaan Kyröstä ovat kansantarujen mukaan useimmat muut Etelä-Pohjanmaan pitäjät, niinkuin Laibia, Lapua (kappelineen), Alavuus, saaneet ensimmäiset asukkaansa. Ilmajoelle kerrotaan muuttaneen asukkaita Hämeestä. 15:llä sataluvulla alkoi Pohjanmaan sisä-osiin tunkeutua Savolaisia ¹⁾, jotka Lappajärvellä sattuiivat yhteen Ruotsalaisten siirtokuntalaisten kanssa ja siten katkaisivat rantamurteen alan. Wetelissä ²⁾ tulee rantamurre uudestaan näkyviin ja ulottuu sitten pitkin meren rantaan Tornion seuduille asti. Pohjoisempänä Lappajärveä on rantamurre kuitenkin vähemmän tai enemmän Savon kielen kanssa sekoitettuna.

¹⁾ Ks. Koitar, siv. 122.

²⁾ Ks. Suomi, Toinen Jakso, 6 osa, siv. 1—27.

Merkkillisin Pohjanmaan rantamurteista on epäilemättä se, jota puhutaan Lappajärveltä etelään päin olevissa Etelä-Pohjanmaan seurakunnissa, ja jota viime mainitun pitäjäin Savolaiset sanovat „*maakunnan*“ kieleksi. Sen ala ulottuu pohjoisessa Korttesjärvelle, jossa se kuitenkin jo alkaa sekoittua Lappajärven kielen kanssa. Korttesjärveltä etelään puhutaan „*maakunnan*“ murretta Lapualla (siihen luettuna entiset kappelit: Kauhava, Ala-Härmä, Yli-Härmä sekä Nurmo), Alavuudella (siihen luettuna Kuortaneskin), Ilmajoella (kappelineen), Kyröissä, Laihialla, Jurvalla, Teuvalla ja Isolla Joella, jossa viime-mainitussa, herra Alnberg'in ¹⁾ tutkimuksista päätän, tämän murteen omituisuudet jo alkavat riutua. Maakunnan murteen itä raja kulkee vähän idempänä Lapuanjoesta Maanselkää kohti, jota se sitten näyttää seuraavan mereen päin.

Tarkastaissaan Etelä-Pohjanmaan murretta huomaa Itä-Suomalainen siinä heti ylipäätä Hämaläisen eli Länsi-Suomalaisen tyyppin: konsonantti-diftongeja käytetään sanain alussa, esim. *trompia*, *honka-krässy*; kovia konsonantti-yhdistyksiä ei suvaita keskellä sanaa, esim. *teeri*, *koura*; konsonantteihin pehmenemis-tapa on Länsi-Suomalainen (*t* pehmenee *r*:ksi tahti *ö*:ksi, *k*:n katoaminen korvataan usein seuraavan vokaalin pitenemisellä, esim. *jalaas* = jalassa); *uo*, *yö*, *ie* äännetään (paitsi Ilmajoella) kuin *ua*, *yä*, *iä* l. *ia*; monikon 3:nneen persoonan päätteensä on imperfektissä ja konditionalissa *t*, esim. *ne sait*, *saisit*. Mutta toiselta puolen tapaamme tässä murteessa omituisuuksia, joita on totuttu pitämään Itä-Suomalaisina. Semmoisia ovat: *e*:n muuttuminen *o*:ksi, *ö*:ksi muutamissa verbi-muodoissa, esim. *tulova*, *tuloo*, *tulovat*; verbien persona-päätteet *ma*, *mä*, (*t*)*a*, (*t*)*ä* imperfektissä ja konditionalissa, esim. *me ottima*, *te ottia*, *me ottaasima*, *te ottaasia*. Edelleen taipuvat *ut*, *yt* päätteiset sanat sekä *nu'*, *ny'* päätteiset participit Etelä-Pohjanmaalla samaan tapaan kuin Suojärvellä ja

¹⁾ Ks. Suomi, Toinen Jakso, 8 osa, siv. 107.

Tverin Karjalassa. Emme luule kuitenkaan näiden seikkain todistavan mitään lähempää yhteyttä Karjalan ja Etelä-Pohjanmaan murren välillä. Pikemmin osoittanevat nämät seikat, että jälkimmäinen murre on pysynyt vanhemmalla kannalla kuin muuttanut Länsi-murteet. Etelä-Pohjanmaan kielen vanhempi kanta ilmaantuu monessa kohdassa. Niin erottaa tämä murre toisistaan *ei* (gen. *een*) ja *es* (gen. *ehen*) päätteiset sanat; kirjakielen *aja*, *äjä* päätteisillä verbeillä on Etelä-Pohjanmaalla taivutusvartalona *ai(t)a*, *äi(t)ä*; inessivillä on päätteensä (*s* ja) *hna*, *hndä*. Myöskin sanavarastossa tavataan vanhempia sanoja ja sanain muotoja, niinkuin esim. *parja* (*paŕja*) = patja, *perinkuulema* = peninkulma, *salasmaa* = salama. Kysymyksessä olevan murteen yksinomaisista omituisuuksista mainittakoon, että *i*:hin päättyvät diftongit muuttuvat (paitsi ensimmäisessä tavuussa) pitkiksi vokaleiksi, esim. *sanoon* = sanoin, ja ett'ei konjunktio löydy ollenkaan. Kaikki nämät seikat todistavat, että Etelä-Pohjanmaan „maakunnan“ väestö on hyvin aikaiseen eronnut Hämeäisestä pääheimostaan, ja ett'ei Pohjalaisten Etelä-Pohjanmaalle siirtymisen eroitus Länsi- ja Itä-Suomen murren välillä ollut yhtä suuri kuin tätä nykyä.

Tilaisuutta mainitun murteen tutkimiseen sain kesällä v. 1866, jolloin Kirjallisuuden Seuran kustannuksella matkustin Etelä-Pohjanmaalla. Ensin oleskelin muutamia viikkoja Ilmajoella, jonka murteen olen pannut perustaksi tutkimuksilleni. Ilmajolta matkustelin sitten ympäri murre-alaa käyden Jalasjärvellä, Kauhajoella, Teuvalla, Juvalla, Laihiella, Vähässä Kyrössä, Isossa Kyrössä, Lappualla, Kaubavalla, Ala-Härmässä ja Korttesjärvellä. Viimemainitusta kappelista palasin etelään, kulkien paluumatkallani Lappajärven, Kuortaneen ja Alavuuden kautta Wirtain pitäjääseen, jossa varsinainen Hämeen murre jo alkaa. Kaikissa yllämainituissa Pohjanmaan pitäjissä, paitsi Lappajärvellä, puhutaan samaa „maakunta“ murretta. Vähempiä eroavaisuuksia tavataan kuitenkin melkein

joka pitäjässä. Ilmajoen murre eroaa muiden Etelä-Pohjanmaan pitäjasten kielestä siinä, että se käyttää kirjakielen diftongeja *uo*, *yö*, *ie*. Lapuanjoen vartisissa pitäjässä alkaa jo huomaita Savon murteen läheisyyttä: praesens-ajan monikon kolmannen personan päätteiden edellä pitenee side-vokaali, esim. *sanoovaat*; *nu'*, *ny'* päätteisten participien taivutusvartalot päättyvät *nehe*:hen eikä niinkuin Kyrönjoen rantapitäjässä ja Ilmajoella *nue*:hen, *nye*:hen; komparativin yksikön nominativissa kuullaan jo usein kirjakielen täydellisiä muotoja, esim. *vanhempi* ja *vanhee*.

Koska Etelä-Pohjanmaan murre ylipäätä noudattaa Eurén'in kieliopissa esitettyjä lakeja, olen tässä teoksessani maininnut pääasiallisesti vain kirjakielestä poikkeavia tahi muuten tärkeämpiä kohtia.

I Ääni-oppi.

Etelä-Pohjanmaan murre viljelee, paitsi molemmille kielellemme päämurteille yhteisiä ääniä, myöskin *f*:ää laina- ja luonnonäänisissä sanoissa, esim. *fiili*, *kaffeli*, *fyrräta* = vyräta. Kaubajoella tavataan tuo omituinen (Lapinkielessäkin löytyvä) *r*:hän ja *h*:hän samalla kertaa vivahtava aspireerattu *d* ääni, jonka kirjoitamme *ð*:illä. *ð*:tä kuulin vanhempain ihmisten enimmäen käyttävän, ja näyttää sekin, niinkuin Suomen kielen vanhat aspireeratut äänet yleensä, olevan katoamaan päin antaen sijaansa *r*:lle.

Vokaaleista.

Verratessamme toisiinsa Etelä-Pohjanmaan ja Itä-Suomen murteita huomaamme Etelä-Pohjanmaalla usein lyhyen vokaalin vastaa-
van Itä-Suomen pitkää, esim. *tytyä*, *pyhkiä*, *pohrin*, *kärmes*, *vyhti*, *parma* = I. S. *tyytyä*, *pyhkiä*, *puohin*, *käärme'*, *vyyhti*, *paarma*. Muutamissa sanoissa vastaa taas päin vastoin Etelä-Pohjanmaan pitkä vokaali Itä-Suomen lyhyttä, esim. *suorsa* = I. S. *sorsa*, *laattia* = I. S. *lattia*. Länsi-Suomen lyhyet muodot, joita tavataan Häme-perteisissä heimokielissämme, esim. Wiron *tüdima*, *püh-*

kina, parm, Watjankielen pükä = pyhkiä, ovat nähtävästi alkuperäisemmät, ja Itä-Suomen pitkät vokaalit lienevät syntyneet koron vaikutuksesta.

Kirjakielen kaksois-vokaaleja *uo, yö ja ie* vastaa, niinkuin useimmissa muissakin Hämmäläisissä murteissa, *ua, yä ja iä* l. *ia*, esim. *tua, yä, miäs, viaras*. Muotamissa, etenkin lainatuissa sanoissa vastaa *oo, öö* kirjakielen *uo:ta, yö:tä*, esim. *voorokausi, kööpehi, köökki, nööri*.

Poikkeus. Ilmajoen seurakunnassa ja sen kappeleissa löytyvät *uo, yö ja ie*.

Kaksois-vokaaleja käytetään ainoasti ensimmäisessä tavuussa, etempänä sanassa yhtäläistyy kaksois-vokaalien *i* edellisen vokaalin kanssa, esim. *hevoonen* = bevoimen, *Suomalaanen, sanoon* = sanoin, *antaasin* = antaisin.

Puoli-vokaalit ovat Etelä-Pohjanmaalla yhtä yleiset kuin Savossakin. Kun *h:n* perästä seuraa *h, k, m, p, v, h:n* perästä *j, l, r, n, v, m* ja *n:n* perästä *h*, kuuluu konsonanttien välissä heikosti kerrottuna edellisen tavuun vokaali, esim. *veh^oho, verk^aka, kof^mme, sil^mmä, ky^ppy, tal^vvi, poh^ja, soh^llot, tah^rron, ahⁿnes, vah^ava, leh^mmä, van^aha*.

Jos *r:n* tahi *h:n* perässä on *j*, kuuluu näiden konsonanttien välissä heikko *i*, esim. *här^jjän, sär^jjen, kar^jjan, kul^jjen*.

Vokaalien muuttumisesta.

Pitkät vokaalit muuttavat *i:n* edellä niinkuin kirjakielessäkin. Sanassa *harmaa* muuttuu kuitenkin pitkä side-vokaali monikon *i:n* edellä *o:ksi*, esim. *harmoohin astioohin* = harmaitiia astioihin.

Kaksois-vokaalit *ua, yä ja iä (ia)* muuttuvat *i:n* edellä niinkuin kirjakielen *uo, yö ja ie*. Vartalossa *käy* pysyy *y i:n* edellä muuttumattomana, mutta kaksois-vokaali hajoaa, esim. *kä^yyyn* = kävin, *kä^yyysin* = kävisin.

Kaksois-vokaalit, joidenka jälkimmäinen vokaali on *i*, kadottavat *i*:nä useimmiten konditionalissa, mutta imperfektissä jääpi se olemaan, esim. *uisin*, joskus kuitenkin *u'uisin*, *u'iin* = *uin*, *my'ien*.

Kun side-vokaali diftongisessa tavuussa pitenee, hajoaa kaksois-vokaali, esim. *sy'öö* eli *sy'ää*, *ju'oo* eli *ju'aa*, *u'ii*.

Sanassa *ruaka* lyhenee kaksois-vokaali *ua* (Ilm. *uo*) *u*:ksi, kun se side-konsonantin kadottua yhtyy seuraavaan vokaaliin, esim. *ru'aan* = *ruo'an*.

Laihialla muuttuvat *ua*, *yä* ja *iä* (*ia*), kun ne seisovat *h*:n edellä, useimmiten *uu*:ksi, *yy*:ksi ja *ii*:ksi, esim. *miäs*, gen. *miihen*, *tuuhon* = *tuohon*, *tyyhön* = *työhön*, *myyhäinen* = *myöhäinen*.

Lyhyien vokaalien muuttumisen subteen on huomaittavaa: *ia*, *iä* päätteisissä adjektivi-vartaloissa muuttuu *a*, *ä* Laihialla ja Vähässä Kyrössä (jossa siis näiden vartalojen alkumuodot ovat joutuneet unhotuksiin) monikon *i*:n edellä *o*:ksi, *ö*:ksi, esim. *komiota* = *komeita*, *pimiöitä* = *pimeitä*. Muissa seurakunnissa katoaa *a*, *ä* *i*:n edeltä, ja alkuperäinen *a*:n, *ä*:n edellä *i*:ksi muuttunut *e* tulee esille, esim. *komeeta* = *komeita*, *pimeetä* = *pimeitä*.

Sanoissa *lorja* (= ruuhi), *hurja*, muuttuu *a* monikon *i*:n edellä joskus *o*:ksi, esim. *hurjoollen* = *hurjillen*, *lorjoos* = *lotjissa*. Tähän on nähtävästi syytä se, että kieletär puoli-vokaali *i*:n tähden pitää näitä sanoja kolmitavuisina.

Komparativin päätteen edellä muuttuu *a*, *ä* *e*:ksi ei ainoasti kaksitavuisissa, vaan useimmiten monitavuisissakin vartaloissa, esim. *matalae*, *rikkahee* = *matalampi*, *rikkahampi*.

ia, *iä* päätteisten adjektivien side-vokaali *a*, *ä* katoaa usein Laihialla, Vähässä Kyrössä ja Lapualla illativin *h*:n edeltä, esim. *pimihän* = *pimiahän*, *komihan* = *komiahän*.

Usein katoaa side-vokaali (etenkin *ä*) semmoisista *ta*, *tä* päätteisistä verbi-vartaloista, joidenka ensimmäisen tavuun vokaali on pitkä, *n*:n ja passiivin *t*:n edeltä, esim. *kaannut* ja *kaatanut*, *tienny'* ja *tietäny'*, *löyttähän* ja *löyretähän*.

e muuttuu *a:n* ja *ä:n* edellä aina *i:ksi*, esim. *jokia* = jokea, *kiviä* = kiveä, *pimiä* = pimeä, *rupian* = rupean. Jos sidevokaali *a*, *ä* katoaa, tulee *ia*, *iä* päätteisissä vartaloissa alkuperäinen *e* esille paitsi superlativissa, jossa *i a:n*, *ä:n* kadottuakin pysyy, esim. *rupian*, imp. *rupesin*, *pimiä*, mon:n part. *pimeetä*; mutta *koria*, superl. *koriin*, *sihä*, superl. *siliin*.

Muistutus. Tämä sääntö selittää meille adjektivien *ia*, *iä* päätteiden synnyn alkuperäisestä *ea:sta*, *eä:stä*. Meistä on *ia*, *iä* päätte kirjakielestä hyljättävä, ellei muissakin tapauksissa tahdota noudattaa sääntöä *e:n* muuttumisesta *i:ksi*.

Verbi-vartalojen sidevokaali *e* muuttuu *o:ksi*, *ö:ksi*, aktiivin ensimmäisessä adjektivi-muodossa ja siitä tekeytyneessä praesens-ajan yksikön ja monikon kolmannessa personassa, esim. *tulova* = tuleva, *tuloo* = tulee, *tulovat* = tulevat, *menövä*, *menöö*, *menövät*.

Lisäys. Tässä tapauksessa Länsi-Suomenkin murre-alalla ilmauman, joka Itä-Suomalaisissa murteissa on yleinen. Syy *e:n* muuttumiseen on nähtävästi ollut *v:n* vaikutus edelliseen kepeään vokaaliin, joka on muuttunut *v:lle* läheisemmäksi *o:ksi*, *ö:ksi*. Savossa tapahtuu paikoittain sama muutos myöskin adjektivisen johto-päätteiden *va*, *vä* edellä, esim. *väkövä* = väkevä. Paitsi Etelä-Pohjanmaalla tavataan sama ilmauma muutamissa muissakin Härmäläis-peräisissä murteissa. Wepsän kielessä muuttuu *e o:ksi* yksikön kolmannen personan *b:n* edellä, esim. *tegoḅ* = tekepi, *andanḅ* = antaneepi ¹⁾. Watjan kielessä muuttuu monitavuiisten verbi-vartalojen *e* *ë:ksi* praesens-ajan ja konjessivin yksikön kolmannessa personassa, esim. *juttelëḅ* = jutteleepi, *jutellëḅ* = jutelleepi ²⁾.

i jääpi olemaan monikon, imperfektin ja superlativin *i:n* edelle, mutta konditionalin *i:n* edeltä katoaa se tavallisesti, esim. *papūllen* = papeille, *reviin* = revin, *friskiin*, *repisin* ja *repiistin*.

¹⁾ Ks. Lönnrot, Om det Nord-Tschudiska språket, siv. 38.

²⁾ Ks. Ahlqvist, Wotisk Grammatik, siv. 63.

Vokaali-yhdistyksiä *oa*, *öä* ei murre suvaitse, vaan muuttaa ne *ua*:ksi, *yä*:ksi, esim. *sanua* = sanoa, *kokuan* = kokoan, *maita* = maitoa, *kytyä* = kyttää, *perintyä* = perintöä.

Lisäys. Viimemainittu äänilaki näyttää, samoin kuin *e*:n muuttuminen *i*:ksi *a*:n, *ä*:n edellä, olevan merenranta-murteille yhteinen. Hahnsson'in tutkimuksista näkyy, että tämä omituisuus on Rauman seuduilla tavallinen; niin on esim. *särk* yksikön part:ssa *särkki* (alkumuodosta *särkeä* on syntynyt *särkia* = *särkii* = *särkkii* = *särkki*), *lato*, yks:n part. *lattu* j. n. e. ¹⁾. Edelleen tavataan *e*:n muuttuminen *i*:ksi Wiipurin seudun murteessa, niinkuin muodot *järviä* eli *järviä* = järveä, *imiä* = imeä osoittavat. Myöskin varsinaisella Karjalan murteen alalla, Tverin Karjalassa ja Suojärvellä, löytyvät molemmat yllämainitut omituisuudet. *uo*, *yö* tavataan näissä Karjalan murteissa kirjakielen *oa*:n, *öä*:n asemesta, *ie* vastaa kirjakielen *ea*:ta, *eä*:tä, esim. *siauo* (Suoj.) = sitoa, *hobie* (Suoj.) = hopea, *ehuo* (Tveri) = eloa, *kebie* (Tveri) = kepeä.

Lyhennyksiä ja supistuksia tavataan Etelä-Pohjanmaan murteessa ylipäättä sangen vähän. Loppu-vokaaleista on ainoasti *i*:s:n perästä kulunut yksikön 2:n personan suffixi-päätteestä ja konditionalin sekä VI:n luokan verbien imperfektin yksikön 3:nnesta personasta, esim. *taloos* = talosi, *antaas* = antaisi, *hupas* = lupasi. Keskeltä sanaa katoaa verbien *tulen*, *menen*, *panen*, *olen* konditionaalissa *i* pois, paitsi yksikön kolmannessa personassa, esim. *tulsin*, *pansin*, *mensin*, *olstin*, *olis* = tulisin j. n. e. Kun *h* supistuvain sanain side-tavuussa tahi illativin ja passivin päätteessä seisoo kahden samaisen lyhyen vokaalin välissä, katoaa usein *h*:n edellä oleva vokaali etenkin murre-alan pohjois-osassa, esim. *Turk'hun*, *sanot'han*, *paj'han*, *tup'hin*, *ruk'his*, *katt'hon*, *sanom'han*, *oks'han*, *sanott'hin*, = Turkuhun j. n. e.

¹⁾ Ks. Suomi, Toinen Jakso, 7 osa, siv. 274 ja 305. -

²⁾ Ks. Ahlqvistin ja Genetz'in kirjoituksia, Suomi-kirja. Toinen Jakso, 4 ja 8 Osa.

Verbien II:ssa substantivissa *t:n* heiton kautta syntyvä *e'e* muuttuu *ie:ksi*, esim. *kulkies, itkien*. Kauhajoella supistuu *e'e* myöskin *e:ksi*, esim. *kulkees, itkeen, kiveen*. Monikon genitivin ja verbien II:n substantivin päätteen *e* näyttää *t:n* kadottua muuttuneen *a:n, ä:n* perässä *i:ksi*, joka sitten on yhtäläistynyt edellisen vokaalin kanssa, esim. *jalkaan* = jalkain, *antaa* = antaen, *heittää* = heittäen. *o:n, ö:n, u:n, y:n* perästä ilmaantuu mainituissa muodoissa kadonneen *t:n* sijaan *j*, esim. *vaimojen, kyttöjen, myllyjen, sanojen, ampujes*.

Verbien *ele* päätteen ensimmäinen *e* yhtäläistyy edellisen vokaalin kanssa, esim. *rukoolen* = rukoelen, *hakkaalen* = hakkaelen.

Verbi-vartaloissa *pane, tule, mene, ole* supistuvat sidekonsonantin kadottua syntyvät vokaali-yhdistykset pitkiksi vokaaleiksi, esim. *paan* (*panen* = *pä'en* = *paan*), *tunn, meen, oon*.

Supistuvaisista sanoista.

Koska Etelä-Pohjanmaan murre supistuvaisien sanain suhteen on alkuperäisemmällä kannalla kuin useammat muut murteet, tahdomme sen avulla vähän laivemmin tarkastella kirjakielimme supistuvaisia sanoja.

Etelä-Pohjanmaan murre eroittaa tarkasti toisistaan päätteet *et* (gen. *een*) ja *es* (gen. *ehen*), jotka kirjakielessä ovat, *t:n* ja *s:n* kuluttua aspirationiksi, sulaneet muodollisesti yhdeksi *e'* päätteeksi. Näistä on *et* johtopäätte, jolla synnytetään nomineja kaksitavuisista verboista tai nomineista, esim. *estet* = *este'*, *saret* (*sabet*), *puudet, rannet, rinnet*. Monitavuisissa sanoissa ei tavata *et* päätettä, vaan on kaikilla kirjakielen *e'* päätteisillä monitavuisilla sanoilla Etelä-Pohjanmaalla päätteenä *es* (gen. *ehen*). *s* (gen. *h-n*) päätteisten sanain joukossa löytyy paljon lainasanoja Liettuan ja Skandinavian kielistä, esim. *kärmes* = Liet. *kirmis*, *hernes* = Liet. *žirnis*, *kirves* = Liet. *kirvis*, *kaiðes* = Sk. *skeið*, *kaunis* = Got. *skauns*, j. n. e. ¹⁾.

¹⁾ Ks. Wih. Thomsen, Den gotiske sprogklassen indfyldelse på den finske, siv. 80.

Alkujansa Suomalaiset *s* (gen. *h-n*) päätteiset sanat näyttävät osaksi olevan alkuperäisiä, niinkuin esim. *venes* (Lap. *vānas*, Moksch. Mordv. *venš*), *mies*, osaksi taas johdannaisia tai pidennetyitä muotoja nomineista, esim. *silmustes*, *paras* (vrt. Moksch. Mordvan *para*, Lapin *puorre* = hyvä), *pitäjä* ja *pitäjäs*, *sammal* ja *sammales*. Näistä kirjakielen supistuvaisia vastaavista sanoista kadottavat ainoasti *et* päätteiset taivuttaissa side-konsonanttinsa vokaalin edeltä ja supistuvat sitten yleisten sääntöjen mukaan, esim. *estet*, gen. *esteen*. *s* (gen. *h-n*) päätteiset sanat muuttavat *s*:nsä vokaalin edellä *h*:ksi. Sekä *et* (gen. *een*) että *s* (gen. *h-n*) päätteiset sanat kadottavat sidevokaalinsa *t*:llä alkavain tavuiden edeltä, esim. *venes*, *venestä*, *venesten*, *päret*, *pärettä*, *päretten*. Essivin *n*:n edeltä katoaa samoin *s* (gen. *h-n*) päätteisten sidevokaali, mutta *et* (gen. *een*) päätteisten jääpi olemaan, esim. *venesnä* l. *venehtä*, *päreendä*.

Lisäys. Muutamissa muissakin murteissa eroitetaan vielä *et* ja *es* päätteiset sanat toisistaan. Kymen seuduilla, Anjalan ja Walkealan pitäjässä, on esim. *sale'* (= sade) genitivissä *sateen*, partitiivissa *sadetta*, mutta *vene'* l. *venes*, gen:ssä *veneh(en)*, part:ssa *venehtä*. Snojärvellä ¹⁾ supistuvat, samoin kuin Etelä-Pohjanmaallakin, verbeistä johdetut substantiivit päätteellä *e'*, mutta alkujansa *s* päätteiset sanat jäävät supistumattomiksi. Yksikön part:ssa ilmaantuu edellisissä päätteiden edelle *t*, mutta jälkimmäisissä *h*, esim. *pärettä*, *roajetta*, *hernehtä*, *uwehtä*. Watjan ²⁾ kielessä kuuluvat sanat *siē*, *kue* part:ssa *siettä*, *kuetta*, mutta sanoista *vene'* ja *terve'* syntyvät part:t *venehtä* ja *tervehtä*. Näkyypä Wiron kielen Tarton murteessakin ³⁾ vähän puheena olevan eroituksen jälkeä partitiivi-muodossa *hooneht* nominativista *hoone*. Edelleen kohtaamme saman eroituksen Wepsän, Liivin ja Lapin kielissä,

¹⁾ Ks. Suomi. Toinen Jakso, 8 osa, siv. 221.

²⁾ Ks. Ahlqvist, Wotisk Grammatik, siv. 37.

³⁾ Ks. Wiedemann, Versuch über den Werro-Estnischen Dialekt, siv. 30.

vaikka näissä Suomen *et* päätteen *tä* vastaa nähtävästi alkuperäisempi *g* (*k*). Esimerkkeinä olkoot: Wepsän *) *puheh*, gen. *puhegen* (= Etelä-P. *puhet*, gen. *puheen*), *sideh*, gen. *sidegen*, *madeh*, gen. *mادهen* (Etelä-P. *maðes* l. *mares*, gen. *matehen*), *veneh*, gen. *venhen*; Liivin *kasdög* = kastet, *ändög* = annet, *kõidas* = *kaiðes*; Lapin kielen *jurda(g)*, ajatus (verbistä *jurdat*, ajatella), *lavla(g)*, laulu (verb. *lavlot*, laulaa), *vânas* = venes, *moras* = mures, *äiervas* = terves y. m. Jos katsahdamme kaukaisempiin Suomi-sukuisiin kieliin, kohtaa meitä Wotjakin ¹⁾ kielessä johtopääte *et*, joka, niinkuin samainen pääte Etelä-Pohjanmaan kielessä, synnyttää verbeistä substantiveja, jotka merkitsevät tekemisen tuotetta tai välikappaletta, esim. *goshtet* = kirje (verbistä *goshto* = kirjoitan), *juket* = osa (verbistä *juko* = ja'an), Syrjäniin ²⁾ kielessä löytyy johtopääte *äd*, joka vastaa Suomen ja Wotjakin *et* päätettä ja merkitsee välikappaletta, esim. *körtäd* = sidet (verbistä *körtala* = sidon). Unkarin ³⁾ kielessä ilmaantuu *et* päätteen vastineena sekä *t* (*at*, *et*) että *g* (*ag*, *eg*) eli *k* (*ak*, *ek*), esim. *irat* = kirje (verbistä *ir* = hän kirjoittaa), *adag* = annet (verbistä *ad* = hän antaa), *vétek* = synti (verbistä *vét* = hän tekee syntiä). Tekemistä,

*) Huomaittava on kuitenkin, että *g* Ahlqvistin Sanakirjan mukaan tavataan muutamissa Wepsän kielen vartaloissa, joissa Etelä-Pohjanmaan murteesta päättäin olisi odottanut *h*:ta, esim. *ludeh*, gen. *ludegen* = Etelä-P. *lures*, gen. *lutehen*, *kegäleh*, gen. *kegälegen* = Etelä-P. *kekäles*, *roveh* gen. *rovegen* = Etelä-P. *roves*. Toisissa sanoissa kohtaamme taas päin vasten *h*:n odotetun *g*:n asemesta, esim. *kasteh*, gen. *kasthen* = Etelä-P. *kastet*, gen. *kasteen*. Jos nämät muodot ovat todella Wepsän kielessä löytyviä eivätkä epähuomiosta sanakirjaan joutuneita, osoittavat ne, että Wepsänkin kielessä eroitus *eh* (*she*) ja *eh* (*ege*) päätteisten sanain välillä alkaa joutua unohuksiin.

¹⁾ Ks. Wiedemann, Grammatik der Wotjakischen Sprache, Reval 1851, siv. 262.

²⁾ Ks. Castrén, Elementa Grammatices Syrjaenae, siv. 37.

³⁾ Ks. Riedl, Magyarische Grammatik, Wien 1858, siv. 88 ja 93 ja Blomstedt, Halotti Beszéd, siv. 165.

tekemisen tuotetta ja välikappaletta merkitsevä *el* (*ek*) päätte näkyy siis olevan kieleemme vanhimpia johtopäätteitä, koska se löytyy niin monessa Suomi-sukuisessa kielessä.

s päätteisten supistuvain taipuessa ilmaantuvaa *h*:ta on yleisesti pidetty alkuperäisenä ja *s*:ää *h*:sta syntyneenä. Todenperäisemmältä näyttää kuitenkin, että *s*:ääni on näissä sanoissa vanhempi, ja että *h* on siitä kulumalla syntynyt. Sitä todistaa mielestämme se, että *s*:n muuttuminen *h*:ksi on useammilla kieli-aloilla tavallinen ilmauma, josta meidänkin kieli tarjoo koko joukon esimerkkejä. Niin muuttuu usein Liettuan kielestä lainatuissa sanoissa alkuperäinen *s*:ääni Suomessa *h*:ksi ¹⁾, esim. *szėnas* = heinä, *lėsas* = laiha, *žambas* = hammas y. m. Edelleen mainittakoon illativin päätteiden *h*:n syntyminen *s*:stä ja Etelä-Pohjanmaalla yleinen konsonantti-yhdistyksen *sn*:n muuttuminen *hn*:ksi, esim. *toihna* = toisna, *kappalaahna* = kappalaisna. Vahvistuksena *s*:n alkuperäisyydelle on myöskin sen löytyminen muissakin Suomi-sukuisissa kielissä, esim. *venes* = Lapin *vėnas*, Mordvan *venš*, *purjes* = Lapin *borjas*, *mures* = Lap. *moras*. *s*:n perässä alkujansa olleen vokaalin luulisimme *e*:ksi, syystä että päätteiden *s*-äänellä näkyy etenkin *e*:n edellä olevan taipumus muuttua *h*:ksi. Sitä osoittaa illativin nykyinen *h*-*n* päätte verrattuna vanhempaan Wiron kielessä enimmäen vielä säilyneeseen *se*(*n*) päätteeseen, esim. *kalahan* = Wir. *kalasse*. Suomen passivin persona-pääteltä vastaa Wepsässä *he* (imperfeksissä) ja *s*, josta voinee päätellä, että senkin päätteiden *h*-*n* on tekeytynyt vanhemmasta *se*:muodosta. Wepsän sanassa *eräs*, gen. *erāsen* = Suom. *eräs*, *erähän* onkin alkuperäinen side-vokaali *e* vielä säilynyt ²⁾. *s* päätteisten supistuvain alkunainen sidetavu lienee siis ollut *se*; sanat: *vieras*, *vene* alkujansa *vierase*, *venese*. Alkumuodosta *vierase* on nykyinen taivutusvartalo *vieraħa* voinut tekeytyä samalla lailla kuin ill. *talohon* alkumuodosta

¹⁾ Ks. Wilh. Thomsen'in main. teosta, siv. 33, 34 ja 73.

²⁾ Ahlqvist, Anteckningar i Nord-Tschudiskan, siv. 77.

talosen (= *talohen* = *talohon*). Vahvistuksena luulolleni pidän senkin, että, jos *s* (*h*-)päätteisten sanain alkunaiseksi sidetavuuksi otaksutaan *se*, näiden sanain taivutus tulee melkein yhtä säännölliseksi kuin muidenkin *e* päätteisten monitavuisien vartaloiden. Alkuvartaloista *vierase*, *venese* syntyvät muodot: *vieras*, *venes*, *vierasta* ja *vierasten* aivan samoin kuin vartalosta *tyttäre* saadaan muodot *tytär*, *tytärtä* ja *tytärten*.

Supistuvain verbien suhteen on huomaittava eroitus, jonka Etelä-Pohjanmaan murre tekee *aa*, *ää* ja *aja*, *äjä* päätteisten verbien välillä. Suomen VI:n luokan verbit ovat, niinkuin Wepsän ja Lapin kielet osoittavat, alkuaan olleet *ta* ja *aita* päätteisiä. Molemmista näistä päätteistä on Suomen kielessä kadonnut *t*, ja *aita*-päätteen *i*, joka *t:n* kadottua joutui kahden vokaalin väliin, on tavallisen äänilain mukaan muuttunut *j*:ksi, joten siis kieleemme *aja* (*äjä*) päätte on syntynyt, esim. Wepsän kielen: *tabadan* = Suom. tapaan, *juraidan* = Etelä P. jyräjän, *osaidan* = Etelä-P. osajan, *lykaidan* (heitteä) = Etelä-P. lykkäjän; Lapin *jumaidet* = Suom. jumata.

aj(t)a, *äj(t)ä* päätteiset verbit kadottavat, samoin kuin muutkin VI:n luokan verbit, side-vokaalinsa *t:n*, *k:n* ja *n:n* edeltä. Silloin tulee kahden vokaalin välissä *j*:ksi muuttuva alkuperäinen *i* näkyviin, tehden edellisen *a:n*, *ä:n* kanssa pitkän vokaalin. Sidekonsonantti *t* yhtäläistyy VI:n luokan verbeissä seuraavan *k:n* ja *n:n* kanssa. Esim. (*lepäitän* = *lepäiän* =) *lepäjän*, (*lepäitä-tä* = *leväit-tä* =) *leväättä*, (*lepäitä-ny* = *leväit-ny* =) *leväännä*, (*lepäitä-kää* = *leväit-kää* =) *levääkkää*. Muissa muodoissa taipuvat *aj(t)a*, *äj(t)ä* päätteiset verbit säännöllisesti niinkuin monitavuiset *a*, *ä* päätteiset verbit, esim. *lepäjän*, *lepäjin*, *lepäjääsin*.

Poikkeus. Teuvalla, Jurvalla, Laihiolla ja Ilmajoen kappeleissa katoaa imperfektistä side-tavuun *j*, ja päätteen *i* tekee edellisen *a:n*, *ä:n* kanssa pitkän vokaalin, esim. (*lepäjin* = *lepä'in* =) *lepään* = *lepäsin*, (*lepäji* = *lepäi* =) *lepää* = *lepäsi*.

Lisäys. Aivan samalla lailla kuin Etelä-Pohjanmaalla taivutetaan *aja*, *äjä* päätteisiä verbiä usein Agricolankin kielessä. Esimerkeiksi otan Uudesta Testamentista seuraavat: ei korpi *palainut* (= Etelä-P. palaannu'), Mat. 1; *palaitesans* (= Etelä-P. palaatehnansa) leusi hen heiden macamast, Mark. 14; nytkö tahdotta *leveite* (= Etelä-P. leväätä); *palaitkat*, Apost. teot 3; mine *palaiian*, Mat. 12; *palaiaisit*, Mat. 13. Nykyisen kieleemme useammassa murteissa ovat alkuaan *aj(t)a*, *äj(t)ä* päätteiset verbit enimmiten jo kadottaneet *j*:nsä, joka niinkuin muutkin heikot konsonantit (*h*, *v*) helposti kuluu, ja supistuneet *aa*, *ää* päätteisiksi. Niin on Etelä-Pohjanmaallakin osaksi jo tapahtunut, ja ainoasti murre-alan eteläisessä osassa ovat vanhat supistumattomat muodot yleisemmin säilyneet.

Konsonanteista.

Niinkuin Hämläis-murteet yleensä viljelee Etelä-Pohjanmaan-kin murre kaksois-konsonantteja alku-äänenä etenkin lainatuissa ja luonnonäänisissä sanoissa. Sermoisia sanain alussa tavattavia konsonantti-yhdistyksiä ovat *fl*, *fr*, *kl*, *kn*, *kr*, *pr*, *pl*, ja *tr*, esim. *fikka*, *fiätäjää* = latäjää, lörpöttelee, *frouva*, *khykkähtää* = lynkähtää (vertaa lynkkä), *klipajaa* = puhuu pehmeästi, *kmyyty* = Ruots. knyte, *kronkkia* = ronkkia, *präiskää* = räiskää, *plakkari* = lakkari, *trompia* = tallustella (suossa). Paitsi näitä tavataan Laihialla vielä *sk* ja *st* enimmiten lainasanoissa, niinkuin esim. *skärri* = kärri, *stakka* = takka, mutta joskus peri-suomalaisiltakin näyttävissä niinkuin *skarpalo* = karpalo. Samassa pitäjässä tavataan kolmois-konsonanttiakin lainasanain alussa, esim. *skriivari* = Ruots. skrifvare, *spränälä* = Ruots. pränta.

Muistutus. Huomaittava on, että kolmois-konsonanttien käyttäminen Laihialla ei ole enää, niinkuin muualla Suomessa, mitään koreilevaa puhetapaa, vaan että se on juurtunut varsinaiseksi murteen omituisuudeksi. Se on siis suorana todistuksena erikielten vaikutuksesta toistensa äännötapaan.

Jos vertaamme Etelä-Pohjanmaan murretta Itä-Suomeen, huomaitsemme edellisen, niinkuin meämme muidenkin länsimurretten, karttavan sisä-äänessä kovia konsonantti-yhdistyksiä. Itä-Suomen konsonantti-yhdistyksiä *kl, kr, tr, pr* ei käytetä, esim. *kada, kaura, pewra, aara, teeri, koura*, eikä *kakla, kakra, petra, aatra, tetri, kopra*.

Poikkeus. Luonnonäänisessä sanassa *käpristydä* olen kuitenkin tavannut *pr:n*.

Itä-Suomen *tr:tä* vastaa usein *hr*, esim. *ohra = I. S. otra.kehrään = I. S. ketreän*.

Lisäys. Itä-Suomen *tr* on nähtävästi alkuperäisempi kuin Länsi-Suomen *hr*. Näitä kahta muotoa valittava on Wepsän, Watjan ja Wenäjän Karjalan *zr*, jossa alkuperäisestä *t:tä* on kielessämme tavattavan äänilain mukaan voinut syntyä *z (s)*, joka Länsi-Suomessa myöhemmin on vielä pehmennyt *k:ksi*. Esim. *otra = Watj. ozra = L. S. ohra*.

k vaihtelee Etelä-Pohjanmaalla *t:n* kanssa sanassa *muukama = muutama* (vertaa: muukalainen, muuanne).

k vastaa kirjakielen *a) t:tä* sanassa *puokkoo = puotte*, *b) p:tä* sanassa *muukkoo = nuppo*.

j muuttuu *i:ksi* seisossaan *kn* tabi *r:n* perässä ja *i:n* edellä, esim. *veli = veli, veliilen = veljille, nelikka = nelikka, netii-sylehinen = neti-sylinen, kuriilen = kurjilleen*.

aja, äjä päätteisten verbi-vartalojen sidetavuusta on *j* katoamaisillaan semmoisissa vartaloissa, joidenka alkutavu on arvollisesti pitkä, niinkuin esim. *hyppäjän, nakkajan, ryyppäjän*, joita muotoja kuulin ainoasti murre-alan etelä-osassa; pohjoisempänä sanottiin ainoasti jonkun vanhemman ihmisen niitä viljelevän. Lapualla ja Alavuudella on *j* säilynyt ainoasti luonnonäänisissä verbeissä, niin että sanotaan *jyräjää*, mut ei: osjaa, lepää, palajaa, vaan *osaa, lepää, palaa*.

h:n katoaminen on harvinainen. Kuitenkin katoaa usein muutamissa paikoin (esim. Kyrössä ja Lapualla) illativin päätteen *h*, kun

samainen ääni on side-konsonanttina, esim. *rahaan* ja *rahaan*. Samoin on *h* katoamaisillaan semmoisista johdannaisista, jotka ovat syntyneet *s* (*h*-) päätteisistä nomineista, esim. *varkaus* ja *varkaus*.

Aspirationi yhtäläistyy siihen yhtyvän konsonantin kanssa, esim. *ei se muutakkana, avutakkin, tullakkin, kuolhunna*.

t muuttuu *k:n* edessä *k:ksi*:

a) sanoissa *mukka* (= Lapin mokke) = mutka, *mukkaantua* = mutkaantua, joita käytetään semminkin etelämpänä kirjakielen muotojen rinnalla;

b) kun päätteen *t* yhtyy *k:lla* alkavaan liite-partikkeliin, esim. *miehekkkin* = miehetkin, *menikkös* = menitkös, *mikkä* = mitkä;

c) kun side-konsonantti *t* yhtyy imperativin *k:hon*, esim. *luvakkohon* = luvatkoon, *leväkkää* = levätkää.

Lisäys. Supistuvaisten verbien *tk* on muuttunut *kk:ksi* monessa muussakin murteessa. Esim. Wepsän *salbakkaha* = salvatkahan, Kymin seudun *leväkkäit* = levätkää.

j:n ja *v:n* edessä on *t* pehmennyt *r:ksi* (*ð:ksi* Kaubajoella) ja paikoin (esim. Alavuudella) *k:ksikin*, vaikka *k:ää* ei muissa tapauksissa käytetä *t:n* pehmennyksenä. Esim. *parja* (*paŕja, palja*) = patja, *lorja* (*loŕja*) = ruuhi, *larva* (*laŕva, laiva*) = latva.

Lainasanoissa *puori, huori* = puoti, luoti on Ruotsin *d* siirtynyt murteeseen *r:nä*. *t* on kulunut aspirationiksi aktiivin II:n adjektivin päätteessä *nu', ny'*, esim. *sanonu', tullu'*.

Kolmitavuisten vartalojen sidetavuun *t* katoaa enimmiten kahden lyhyen vokaalin välistä, esim. *päret(e)*, gen. *päre(t)en*, part. pl. *päreetä, kevät(e)*, gen. (*keväten* = *keväen* = *keväin*) = *kevään*. *ut, yt* päätteisissä sanoissa sekä *nu', ny'* päätteisissä participeissa muuttuu kuitenkin *t* tahti kirjakielen *t:tä* vastaava aspirationi *s:ksi* monikon ja superlatiivin *t:n* edessä, esim. *köijyt* = kevyt, *köijysidä* = keveitä, *kytkysidä* = kytkyä, *neittysillen* (nom. sing. *neittyt*) = neitsyille, *kuolhuisia* = kuolleita, *oppinusin* = oppimein. Sama muutos tapahtuu joskus myöskin komparatiivin

ja illativin päätteen edellä, esim. *oppinusee(t)* ja *oppinusee(t)* = oppineempi, *oppinusehen* ja *oppinusehen* = oppineeseen, *kytkyehen* ja *kytkyehen* = kytkyehen.

Poikkeus. Lapualla ja Alavuudella päättyy *nu'*, *ny'* päätteisten *participein* taiputusvartalo *nehē:hen*, josta sekä monikon että superlativin muodot kirjakielen sääntöjen mukaan syntyvät, esim. *oppinu'*, *oppinehen*, *oppinehia*, *oppinehin* j. n. e. *ut*, *yt* päätteisten sanain taipumis-tapaa en tullut näissä pitäjissä tarkastaneeksi. Muistoon-panojeni seassa löytyy kuitenkin muoto: *kytkyviä*, josta päättän *ut*, *yt* päätteisekin sanat taipuvat niinkuin kirjakielessä.

Lisäys. Aivan samalla lailla kuin Etelä-Pohjanmaalla muuttuu Suojärven ja Tverin Karjalan murteissa diminutivein *t* ja participien *h* (*t*) *s:*ääneksi (*z:*ksi), esim. *miehyt*, gen. pl. *miehyzien* (Suoj.), *olluh*, gen. pl. *olluzien* = Etelä-P. *ollusien*, *kuolluzilla* (Tver) = Etelä-P. *kuollusilla* = kirj. kuolleilla.

Kirjakielessä tavallinen *tn* muuttuminen *s:*ksi imperfektin *in* edellä on Etelä-Pohjalaiselle outo: hän sanoo esim. *soufi*, *sourin*, *lähti*, *kumarti*, *käänti*, eikä *sousi*, *sousin* j. n. e.

Kirjakielen *ts:*ää vastaa *tt*, esim. *mettät* = metsät, *lavitta* = lavitsa. (*hinen*) *hille* päätteisissä johdannais-vartaloissa vastaa *tt* kirjakielen *s:*ää, joka näissä vartaloissa onkin, niinkuin vanha kirjakielemme osoittaa, syntynyt alkuperäisestä *ts:*stä, esim. *jokahitten* = Ljungo Tuomaanpojan *jocahitzen* = jokahisen. Yhtyessään muihin konsonanttiin muuttuu *tt* niinkuin kirjakielen *ts*, esim. *kaulahinen*, part. *kaulahista*, ess. *kaulahisna* l. *kaulahimna*.

s muuttuu yleensä *n:*n edellä *h:*ksi, esim. *toihna yönä* = toisna yönä, se on meillä *kappalaahna* = kappalaisna, *päähmy'* = pääsenyt, *vierahna* = vierasna, *venehnä* = veneenä. Kaksitavuisissa vartaloissa näkyy *s* kuitenkin pysyvän muuttumatonna, kun ensimmäisen tavuun vokaali on lyhyt, esim. *pesny'* = pesnyt.

Poikkeus. Lapuanjoen varrella olevissa pitäjissä on *s:*n

muuttuminen *h*:ksi harvinaisempi. Konsonantti-yhdistys *sn* muuttuu siellä *ss*:ksi tahti pysyy muuttumatonna, esim. *toisna*; l. *toissa*, *parassa* l. *parasna*.

Myöskin sanain loppu-äänenä oleva *s* muuttuu monen suussa *h*:ksi vilkkaassa puheessa, esim. *rikah mies*, *runcha virsta*, *Jalahjärvi*, *lupah että*. Puheen lopussa kuuluu aina selvä *s* ääni, esim. *se mies on rikas*.

Merkillinen on sekä muotonsa että merkityksensä puolesta kirjakielen *salama* sanaa vastaava *salasmaa* l. *salahmaa*, joka nähtävästi on yhdistetty sanoista: salainen ja maa. Tätä arveluani vahvistaa *salasmaa* sanan käytäntötapa Etelä-Pohjanmaalla, jossa sanotaan esim. *ukkoonen ly'öö* l. *ly'ää salasmaata* l. *salahmaata*, *salahmaan lyönti näkyy*, vaan ei: salahmaat näkyvät. Nähtävästi on tämä lausetapa saanut alkunsa siitä käsityksestä, että salamat eli ukon tulet ovat muka tulisia nuolia, joita ukko heittelee johonkin näkymättömään maahan. Alkuperäisen käsitystavan unohuksiin jouduttua on *salasmaa* sanan sekä merkitys että muoto muuttunut, niin että se nykyisessä kirjakielessämme ilmaantuu *salama* muodolla ja merkitsee ukontulta. Jos olemme oikeassa, tarjoo *salasmaa* verrattuna *salama* sanaan meille viehättävän esimerkin kielen kulumisesta, jonka kautta tässä tapauksessa itsenäisestä sanasta *maa* on syntynyt johtopäätte *ma*.

r vastaa muutamissa sanoissa Itä-Suomen *ää*, esim. *ränget* = I. S. *länget*, *karikka* = I. S. *kalikka*.

Kepeät side-konsonantit *l*, *n* katoavat verbi-vartaloista *ole*, *tule*, *mene*, *pane* sidetavuun sulkeuttua, ellei side-vokaali *e* ole pois jätetty, esim. *tuun*, *tuut*, *tuloo*, *tuu'* = tulen, tulet, tulee, tule.

p vastaa Itä-Suomen *v*:tä sanassa *tapi* = Sav. tavi.

p vaihtelee Etelä-Pohjanmaalla *nt*:n kanssa mediali-verbien johtopäätteessä *pu*, *py* (Laihiolla) = *ntu*, *nty* (useimmissa muissa pitäjissä), esim. *ilmaapua* (Laih.) = *ilmaantua* (Ilmajoki).

Kovat konsonantit *k*, *t*, *p* pehmenevät:

a) Kun ne alkavat lyhyttä tai i:hin päättyvää kaksoisvokaalista syntynyttä pitkää tavuuta, joka ei ole sanan ensimmäinen, ja joka tulee suljetuksi, esim. *härkä*, gen. *härjän*, *puukoo* (alk. *puukoi*), gen. *puukoon*, *orpo* (alk. *orpoi*), gen. *orvoon*, *halkaasen*, inf. *halaasta*, *rankaasen*, inf. *rangasta*.

Poikkeus. *inen (ise)* päätteisissä nomini-vartaloissa ei tapahdu pehmennystä, vaikka viimeisen edellinen tavuu, sidevokaalin pois kadottua, tulee suljetuksi, esim. *rautaanen*, inf. sing. *rautaasta*, *pappis-sääty*.

b) Kun ne alkavat monitavuisessa vartalossa side-tavuuta, jonka vokaali johto- tai taivutus-päätteen *i:n* siihen liittymisestä pitenee, esim. *vasikoota* = vasikoita, *vasikookin*, *vasikoona*, *nimikoo*, *Kurikaanen*.

Poikkeus. Verbien konditionalissa tapahtuu konsonantin pehmeneminen ainoasti passivissa, esim. *annetaasihin*, *opetetaasihin*, mutta: *opettaasin*, *kumartaasin*.

k pehmenee

a) *n:n* ja *k:n* perästä niinkuin kirjakielessäkin, esim. *sangoon* = sangon, *akan*.

b) lyhyen vokaalin perästä *j:ksi*, jos *e* tai *y* seuraa, esim. *näjjen*, *hajjen*, *lujjen*, *jöjen*, *hijjen*, ei *näjy*; muiden vokaalien seurauksessa pehmenee *k* aspirationiksi, esim. *ha'as*, *ha'in*, *ta'on*, *ha'us*, *teo's*, *ko'os*, *su'us*, *su'alla*, *hu'in*, *pi'in*.

Poikkeuksia.

1) Kahden *e:n* välissä pehmenee *k* aspirationiksi, esim. *re'en*.

2) Monessa paikoin varsinkin murre-alan pohjois-osassa katoaa aspirationi kahden samaisen vokaalin välistä, ja vokaalit supistuvat pitkäksi vokaaliksi, esim. *reen*, *koos*, *haan*, *piin*. Kahden *u:n* väliin jääpi kuitenkin aspirationi olemaan ja kovettuu paikoin melkein selväksi *v:ksi*, esim. *su'un* ja *suvun*, *hu'un* ja *luvun*. Pehmennyttä

k:ta korvaava aspirationi saa usein, etenkin Lapuanjoen vartisissa pitäjissä, vieressään olevaa vokaalia vastaavan heikon konsonantti-äänen, niin että *e:n* vieressä kuulee heikon *j:n*, *o:n* ja *u:n* vieressä heikon *v:n*, esim. *ru'is* ja *ruwis*, *ta'on* ja *tavon*, *se'as* ja *sejas*.

- 3) Pehmenemätön on *k* partikeleissa *likillä*, *likillä*, *likillen* sekä johdannaisissa *likimmäinen* ja *jälkimmäinen* (myöskin *jäl'immäinen*).

c) aspirationiksi pitkän ja kaksois-vokaalin perästä, esim. *kau'an*, *hau'en*, *raa'n*, *a'an*, *poi'an*.

Poikkeus. Kaksois-vokaali *uo* l. *ua* lyhenee *k:n* pehmettyä *u:ksi*, ja seuraava vokaali pitenee, esim. *ruoka*, gen. *ru'aan*, *tuoko*, gen. *tu'oon*.

d) *h:n* perästä *j:ksi*, *e:n* seurattessa, esim. *rohjeta*, mutta muiden vokaalien edeltä katoaa *k*, ja seuraava vokaali pitenee, esim. *nahaat* = *nahat*, *pyhiin* = *pyh'in*, *tahoon* = *tah'on*, *älä ähyy* = *älä äh'y*, *tähään* = *täh'an*.

e) *kn* ja *rn* perästä *l:o j:ksi*, kun *e* tahi *ä* seuraa, esim. *kuljen*, *näljän*, *kärjen*, *härjät*; *2:o* kadoten muiden vokaalien edeltä, jolloin myöskin seuraava vokaali pitenee, esim. *jalaan* = *jalan*, *varaas* = *varas*, *kuitin* = *kuljin*, *sytiin* = *sylijn*, *härtilen* = *hürille*, *selin* = *selin*, *haloon* = *halon*, *pohun* = *polun*, *Turuus* = *Turussa*, *hylyyn* = *hilyn*, ei se *säryy* = *säry'*.

Poikkeus. Partikkelissa *ulvos* = *ulos* on *k* pehmenyt *v:ksi*.

Lisäys. Castrén ¹⁾ arvelee tämän, Hämeessäkin tavattavan, kadonnutta *k*:ta korvaavan vokaalin pidennyksen syntyneen siten, että puoli-vokaali, *k:n* kadottua, on yhtynyt seuraavaan vokaaliin, esim. *ja^mka*, gen. *ja^man*. Mutta koska vokaalin piteneminen tapahtuu semmoisissakin sanoissa, joissa ei ole ollut puoli-vokaalia *k:n* edellä, esim. *nahka*, gen. *nahaan*, *särkyä*, ei *säryy*, näyttää

¹⁾ Ks. Nordiska Resor och Forskningar, V, siv. 199.

todenmukaisemmalta, että *k* on ensin pehmennyt joksikuksi kepeäksi konsonantiksi, joka sitten on sulanut seuraavan vokaalin kanssa pitkäksi vokaaliksi. *i:n* edellä lienee *k* tässäkin murteessa pehmennyt *j*:ksi, joka myöhemmin, murteessa tavattavan äänilain mukaan, on voinut muuttua *i*:ksi (vertaa *velii*, *nelii* alkumuodoista *velji*, *nelji*). Muiden vokaalien edellä näyttää *k* pehmenneen *r*:ksi (joka onkin säilynyt sanassa *ulvos*), joka sitten, samoin kuin praesens-ajan yksikön kolmannessa persoonassa, on voinut muuttua vokaaliksi.

t pehmenee vokaalin ja *h:n* perästä *r*:ksi, esim. *tahron* = tahdon, *paran* = padan.

Poikkeuksia.

1) Murre-alan eteläisimmässä osassa Kaubajoella pehmenee *t* myöskin *ð*:ksi, esim. *tahðon*, *padan*.

2) *hta*, *htä*, *htu*, *hty* päätteisistä verbeistä johdetuissa kausalisissa verbeissä on *t* kadonnut *h:n* perästä, esim. *leimauttaa*, *tukehuttaa*.

Kirjakielen *ts*:ää vastaava *tt* ei ole pehennyksen alainen, esim. *mettät* = metsät.

Muissa tapauksissa pehmenee *t* niinkuin kirjakielessäkin. Samoin on *p*:nkin pehmenemis-tapa samanlainen kuin kirjakielessä.

II. Muoto-oppi.

Nominien johdosta.

Etelä-Pohjanmaan murre viljelee useimpia kirjakielen johtopäätteitä, paitsi muutamia oudompia Karjalan murteen alalta kotoisia, niinkuin esim. *tar*, *ue'*, *ke'*. Lisäksi on tämä murre säilyttänyt muutamia useimmista muista murteista ja kirjakielestäkin kuluneita päätteitä niinkuin *et*, *i* ja *hinen* (*hätte*). Muotonsa tahi merkityksensä suhteen huomaittavia ovat:

es (gen. *ehen*) ja *et* (gen. *een*) synnyttävät substantiveja verbeista. Edellinen liittyy monitavuisiin, jälkimmäinen kaksi-

tavuisiin vartaloihin, ja molempain päätetten edeltä katoaa verbi-vartaloon side-vokaali. Molemmilla päätteillä on sama merkitys: ne osoittavat tavallisimmasti tekemistä, tekemisen tuotetta tai välikappaletta. Esim. *hanket, pauket, saret* = sade', *ruostet, uurret, käydet, siret* = side', *silmustes* = silmukka, *viivytes*. Myöskin nomini-peräisissä johdannaisissa viljellään *et* päätettä, esim. *rinnet, rannet*. Hämäräperäisiä ovat *ainet, aset, päret, vaattet*.

Lisäys. Monitavuisien johdannaisten *es (ehe)* päätte on nähtävästi tekeytynyt *et (ete)* päätteestä, koska molempain päätetten merkitys on sama, ja *es (ehe)* tavataan ainoasti monitavuisista verbeistä johdetuissa sanoissa.

ha, hä tavataan muutamain partikkeli-vartalojen johtopäätteenä ja liittyy: a) nomini-vartaloihin, esim. *ylähällä, alahalla*, (nominativit *ylähä, alaha* tavataan yhdistyksissä *ylähä-sänky, alaha-sänky*), *yhtähällen, kahtahallen*; b) joko suorastaan verbi-vartaloon tahi aktiivin I:seen adjektiviin, esim. *istuhallansa* (Kyrö) ja *istuwahallansa* (Kauhajoki), *seisahallansa* (vertaa Wiron *seisan* = seison).

hinen (hitte) synnyttää nomineista: a) adjektiveja, esim. *mielehinen, yhtehinen, vertahinen*; b) substantiveja (eli kenties oikeammin substantiveina käytetyitä adjektiveja), esim. *lakehinen, jalkahinen, maahinen, kaulahinen*.

Lisäys. Huomaittavaa on, ett'ei taivutusvartalo pääty *hittehen* semmoisissa *hinen* päätteisissä sanoissa, jotka ovat johdetuita *s (h-)* päätteisistä sanoista, ja joissa siis *h* ei kuulu johto-päätteen, esim. *rukihinen* l. *ruk'hinen*, gen. *ruk'hisen*. *hinen (hitte)* päätte tavataan usein vanhassa kirjakielessä. Agrikolan Uuden Testamentin käännöksessä kohtaamme esim. *jocahitzelle* (Mat. 25 Luku) = E. P. *jokahittellen, omahitzens* (Mark. 3 L.) = E. P. *omahittensa, yhteitzen* merkin (Mark. 14 L.) = E. P. *yhtehitten*. Vielä tarkemmin kuin Agrikola eroittaa Ljungo Tuomaanpoika *inen (ise)* ja *hinen (hitse)* päätteet toisistaan. Esimerkeiksi

asetamme Maanlain käännöksestä: *yhtehinen*, *yhtehitzestä* cansasta (siv. 14), *jocahitzen* (15) ja *jocahaitzen* (16), *siahetzen* = E. P. *sijahitten*. Huomaittava on Maanlain käännöksen kielessä se omituisuus, että *htnen* (*hitte*) päätteessä *h:n* ja *i:n* välissä usein tavataan sama vokaali kuin *h:n* edellä, esim. *ikähäitzet*, *yhteheitzet*, *omahainen*. Samanlaisia muotoja asettaa Bergstadi ¹⁾ luettelossaan Suomen kielen johtopäätteistä *hinen* päätteisten muotojen rinnalle, esim. *jokahainen* ja *jokahinen*, *siahainen* ja *siahinen*, *omahainen*. Näistä muodoista päittäin näyttää todennukaiselta, että *hinen* (*hitze* l. *hitte*) päätte on tekeytynyt siten, että *inen* (*itse* l. *itte*) on liitetty illatiivin päätteeseen. Tämä arvelu soveltuukin hyvin *hinen* (*hitte*) päätteisten sanain merkitykseen, esim. *mielehinen* (= mielehen oleva), *lakehinen* (= lakehen kuuluva). *h:n* pois eroitettuumme *hinen* (*hitte*) päätteestä jälle jäävä aines *inen* (*itte*) lienee nykyisen *inen* (*ise*) päätteisen vanhempi muoto. Että nykyiset *inen* (*ise*) päätteiset sanat ovat alkuaan olleet *inen* (*itse*) päätteisiä, näyttää todennukaiselta useista syistä. Ensiksi tavataan *inen* (*itte* = kirjakielen *itse*) päätte länsimurteissa vielä nytkin muutamissa sanoissa, jotka kirjakielessä ovat *inen* (*ise*) päätteisiä. Niin kuulee monessa paikoin sanottavan *semmotia* = semmosia, ja herra Almborg'in ²⁾ havainnon mukaan päättyvät Isolla Joellakin *lainen*, *läinen*, *moinen*, *möinen* päätteisten adjektivien vartalot *tte:hen*, esim. *sellaatten*, *tällüätten*, *tämmöötten*, *tuommootten* = sellaisen j. n. e. Edelleen tavataan *ne* (*tse*) päätteestä jälkiä Wiron kielen Räävelin murteessa ³⁾, esim. *karjane*, gen. *karjajse*, ja Tarton (Weron) murteessa on se tavallinen semmoisisissa kolmitavuisissa adjektiveissa, joidenka penultima on koroton ⁴⁾, esim. *vii-*

¹⁾ Ks. Suomi, 1859, siv. 208.

²⁾ Ks. Suomi, Toinen Jakso, 8 osa, siv. 113.

³⁾ Ks. Ahrens, Grammatik der Ehstnischen Sprache, siv. 65.

⁴⁾ Ks. Wiedemann, Versuch über den Werro-Ehstnischen Dialekt, siv. 31, sekä Hupel, Ehstnische Sprachlehre, siv. 22.

mäne, gen. *viimätse*, *alone*, gen. *alotse*; joskus tavataan *ne(tse)* päätte diminutiveissakin, esim. *esäne*, gen. *esätse*, *emäne*, gen. *emätse*. Watjan kielessä ilmaantuu *d nē (sē)* päätte edelle, kun tämä päätte liittyy vartaloihin, jotka päättyvät *a*:han ¹⁾, esim. *karvadnē* = karvainen. *ts* äänen vanhemmuutta puolustaa myöskin Lapin kieli, jossa Suomen kielen *inen (ise)* päätte vastineena enimmäkseen tavataan *c' (z')* (myöskin vartalossa *jec' = itse* vastaa *c'* Suomen *ts*:ää) esim. *girjac'ak* = kirjaset, *famolaz'ak* = voimalliset, *Sabmelaz'ak* = Lappalaiset, *juökkehaz'ak* = jokahiset ²⁾. Nykyinen kirjakielikin on säilyttänyt *ts*:n sanoissa *suitset* ja *päitset* ¹⁾, joissa *ts* nähtävästi on säilynyt pitkän korollisen tavuun turvissa (vertaa: pui-ta, juo-pa). Samasta syystä näyttää *ts* kauemmin säilyneen pronomini-päätteissä *lainen (läinen)*, *moinen (möinen)*, jotka vielä nytkin ovat enemmän itsenäisiä sanoja kuin johtopäätteitä. *hinen (hille l. hitse)* päätteessä lienee *tt l. ts* säilynyt sentähden, että kieletär, karttaakseen kahden peräkkäisen tavuun alkamista *s*:lla, ei tahtonut muuttaa *ts*:ää *s*:ksi, koska edellinen tavuu alkoi illativin (myöhemmin *k*:ksi muuttuneella) *s*:lla.

i. Tämä vanhoissa sukunimissä (niinkuin esim. *Keijoi, Timoi*) sekä vanhemmassa kirjakielessä (esim. Agrikolan Uudessa Testamentissa: *isoi* parku Math. 2, *cuekot* lauloi Mark. 14, *eitei* Math. 10, *kuroit* cwlewat Math. 11; Maanlain käännöksessä: *enoi, taloi*) tavattava johtopäätte löytyy Etelä-Pohjanmaalla, jossa se murteessa vallitsevan äänilain mukaan sulaa edellisen vokaalin kanssa pitkäksi vokaaliksi tai jouduttuaan kahden vokaalin väliin muuttuu *j*:ksi, esim. *taloo, isoo, enoo* (= alk. *taloi j. n. e.*), yks. part. *taloja, isoja, enoja*. Merkityksensä puolesta on *i* päätte *inen (ise)*

¹⁾ Ks. Ahlqvist, *Wotisk Grammatik*, siv. 83.

²⁾ Ks. Friis, *Lappisk Grammatik*, siv. 19.

päätteelle läheisin. *Adjektivinen merkitys* tavataan esim. sanoissa: *isoo* (vartalosta isä?), *noloo*. Enimmiten on kuitenkin alkuperäinen adjektivinen merkitys muuttunut *substantiviseksi*, esim. *sankoo* (vart. sanku), *korvee* (vart. korva), *mettoo* (vart. mettä), *Aroo* (= aromaalle rakennettu talo). Substantivisista merkityksistä mainittakoon: *a) diminutivinen*, esim. *enoo*, *siskoo*, *veikkoo*, *mustoo* ja *peiloo* (lehmäin nimiä); *b) personallinen*, esim. *enoo* (kenties vartalosta *enä* = suuri ja siis alkujaan merkitsevä vanhempaa sukulaista), *juoppoo*, *juottoo* = juottovasikka.

i päätteen liittymällä muihin johtopäätteihin syntyvät seuraavat yhdistetyt päätteet:

kee, joka vastaa kirjakielen *kki* päätettä, esim. *lumikee* = lumikki, *juhlikee* = juhlikki, *tährikee* = tähdikki (kaikki kolme lehmäin nimiä);

kkoo, *kköö* kaksitavuisissa, *koo*, *köö* monitavuisissa johdannaisissa, esim. *puokkoo* = puotto, *voikkoo* = voikko (hevonen), *puukkoo* = puukko, *nmikoo* = nimikko;

ppoo tavataan sanassa *juoppoo*;

tee vastaa kirjakielen *tti*:pätettä, esim. *kasvatee* = kasvatti, *elätee* = elätti.

Lisäys. Johtopääte *i*, joka useimmin paikoin on nykyisestä kielestä kulumut ¹⁾, tavataan vielä Suojärven murteessa ²⁾ ja Wepsän kielessä, esim. Wepsän *lemboi* = E. Pohj. lempoo, *veikoi* = E. P. veikkoo, *reboi* = E. P. repoo; Suojärven *taloi* = E. P. taloo, *veikkoi* = E. P. veikkoo, *maamoi*, *taattoi* y. m. Savon murteessa ilmaantuu myöskin sama johtopääte puoli-vokaalina ja *j*:nä, esim. *taloⁱ*, yks. part. *taloja*. Savon murre osoittaa, että myöskin Kalevalan kielen *o*, *ö* päätteiset diminutivit oikeastaan ovat *oi*, *öi* päätteisiä, esim. *sulhoⁱ*, yks. part. *sulhoja*, *seppoⁱ*,

¹⁾ Vertaa kirjoitustantl Suomi-kirjassa, Toinen Jakso, 8 osa, siv. 512.

²⁾ Ks. Suomi, Toinen Jakso, 8 osa, siv. 219.

yks. part. *seppoja*. Melkein samassa merkityksessä kuin Etelä-Pohjanmaalla tavataan *i* johtopäätteenä monessa muussakin Suomisukuisessa kielessä. Syrjänin ¹⁾ kielessä löytyy diminutivinen johtopäätte *öj*, jonka *j* nähtävästi vastaa Suomen *i* päätettä, esim. *vokoi* (vart:sta *vok* = *veli*) = Suom. *veikkoi*, *mamöj* (vart:sta *mam* = äiti) = Suojärven *maamoi*, *äjöi* (vart:sta *äj* = isä) = isänen. Edelleen tavataan *i* päätteisiä johdannaisia, joidenka merkitys nähtävästi on diminutivinen, Mordvan kielen molemmissa murteissa, esim. *Mokschan* ²⁾ *aʔai* = isänen (varsisanasta *aʔa* = mies, isä), *aʔai* = appi, eno (varsisanasta *aʔa* = ukko), *avai* = anoppi (*avā* = vaimo); Ersan ²⁾ *aläi* = lanko (älterer Mannesbruder), *avai* = äiti, anoppi. Adjektivisena johtopäätteenä tavataan *i* Lapin, Mokscha Mordvan ja Unkarin kielissä, esim. Lapin ³⁾ *gæðgaj* = kivinen, *vajmoi* = behjertet, Mordvan ⁴⁾ *vedi* = vesinen (vart. *ved* = vesi), *äii* = jäinen (vart. *äi* = jää), Unkarin ⁵⁾ *ég-i* = taivaallinen (vart. *ég* = taivas), *atya-i* = isällinen (vart. *atya* = isä). *i* näyttää siis olevan kiellemme vanhoja johtopäätteitä, ja lienee se pantava yhteyteen monikon *i:n* kanssa.

in (*ime*), esim. *annin*, *avaan*, *pohrin*, *viskelöön*, *viertelöön*, *musteloon* = mustelma, *heittiöön*.

inen (*ise*) synnyttää: a) *adjektiveja*, esim. *rautaanen*, *kultaanen*, *sateenen*, *rukihiinen* l. *ruk'hinen*; b) *diminutiveja*, esim. *hevoonen*, *kalaanen*, *kukkaanen*, *lautaanen* = hylly. Myöskin synnyttää *inen* päätte paikkakuntain nimistä *asukasten* nimiä, esim. *Kirkonkyläiset*, *Kauhajokiset*, *Jalasjärviset*, *Kurikaaset*.

¹⁾ Ks. Castrén, *Elementa Grammatices Syrjänae*, siv. 35.

²⁾ Ks. Ahlqvistin ja Wiedemann'in Mordvalaisia kieli-oppia seuraavia sanaluetteluita.

³⁾ Ks. Friis, *Lappisk Grammatik*, siv. 118.

⁴⁾ Ks. Ahlqvist, *Versuch einer Mokscha-Mordv. Gr.*, siv. 26.

⁵⁾ Ks. Riedl, *Magyar. Gr.*, siv. 89.

Lisäys. Viime aikoina on yhä yleisemmin ruvettu eroittamaan toisistaan kolmitavuisia diminutiveja ja adjektiveja siten, että edellisille on pantu päätteeksi *nen*, jälkimmäisille *inen*. Tämä käytännöllisistä syistä syntynyt ¹⁾ eroitus on kuitenkin kansan kielelle outo. Monin paikoin sanotaan kyllä: *hevonen*, *kukkanen*, mutta niiden paikkakuntain murre onkin jo yleensä *kadottanut diftongien i:n korottomista supistumattomista tavuista*, niin että sanotaan myöskin *sanon*, *sanosin*, *akolle* eikä *sanoisin*, *sanoisin*, *akoille*.

Johtopäätte *inen* (*ise*) liittyy useampiin taivutuspäätteihin, joten syntyvät päätteet:

linen (*līse*) = adessivi + *inen*, esim. *lehmällinen* = maito, *palkoollinen* = palkoillinen, *vihoollinen* = vihoillinen;

ltaanen (*ltaase*), *ltäänen* (*ltääse*) = ablativi + *inen*, esim. *ämmältään* = ämmämäinen, *miehellään* = miehevä;

mmaanen (*mmaase*), *mmäänen* (*mmääse*) = superlativi + *inen*, esim. *ensimmäänen*, *lähimmäänen*, *ta'immaanen*, *perimmäänen*, *alimmaanen*, *keskimmäänen*;

naanen (*naase*), *näänen* (*nääse*) = essivi + *inen*, esim. *kokonaanen*, *yksinäänen*.

isa, *isä*, esim. *kuuhuusa*, *iloosa*.

Lisäys. Semmoiset muodot kuin: *kuuhusa*, *ilosa*, joita muuttamat kirjailijat käyttävät, ovat hyljättävät, koska ne ovat kotoisin paikoista, joissa *i* on kadonnut korottomista tavuista.

isin (*isime*), jonka merkitys on sama kuin *in* (*ime*) päätteen, synnyttää substantiveja: a) VI:n luokan verbeistä, esim. *kovaasin*; b) toisista substantiveista, esim. *alaasin*, *teräysin*.

kko, *kkö* päätettä käytetään kollektivisessa merkityksessä *sto*, *stö* päätteen rinnalla, joka viimeainittu päätte on tavalli-

¹⁾ Vertaa: kirjoitukseni Suomi-kirjassa, Toinen Jakso, 8 osa, siv. 512, sekä Blomstedt, Halotti Beszéd, siv. 145.

sempi murre-alan etelärajalla, esim. *männikkö* (Ilmaj.) l. *männistö* (Kauhajoki), *katajikko* (Ylistaro) l. *katajisto* (Ilmaj.).

oo, öö synnyttää substantiveja supistuvaisista verbeistä ja vastaa kirjakielen *uu, yy* päätettä, jota myöskin (etenkin pohjoisempänä) joskus viljellään. Esim. *leikkoo, sahoon, hakkoo, nakoo, korjoo* l. *korjuu* (Kauhava).

ri päätteellä on usein *halveksiva merkitys* samoin kuin Itä-Suomen *mus, mys* päätteellä, esim. *aituri* = I. S. aitomus, *lampuri* = I. S. lampomus, *ahturi* = I. S. makimys.

toon (ttoma), töön (ttömä), esim. *puhumatoon, isätöön*.

u, y tavataan diminutivi-päätteinä, esim. *kirju* (= kirjava lehmä), *poiku, Jaakku* (= pikku Jaakko), *Mattu*.

usta, ystä osoittaa paikkaa ja vastaa Savon *us (ukse), ys (ykse)* päätettä, esim. *tausta, ahusta, keskusta, vierusta, sisusta* = Savon *taus*, alus j. n. e.

ut (u(t)e), yt (y(t)e) päätte tavataan ainoasti yksityisissä sanoissa, niinkuin esim. *kytkyt, neittyt, köijyt* (= kevyt), *ohut, lyhyt* (useammin sanotaan *ohkaanen, lyhkäänen*).

Muistutus. *nta, ntä* päätettä en ole sattunut kuulemaan, vaikka sitä herra Albergin mukaan viljellään Isolla Joella (esim. *haukunta*).

Nominien yhdistyksistä.

Yhdistyksissä tavattavista sanoista, jotka ovat kadottaneet itsenäisen merkityksensä, mutta eivät vielä seuraa vokaali-sointua mainittakoon: *läntä* l. *läntään* sekä *moonen* ja *laanen* (jotka kuitenkin noudattavat vokaali-sointua muutamissa yhdistyksissä), esim. *pieneläntä* l. *pieneläntään*, *laiheläntä, suureläntä, minkämoonen* l. *mihinkä-moonen* = mimmainen, *minkä-laanen* = millainen.

Harvemmin kuin Itä-Suomessa viljellään Etelä-Pohjanmaalla yhdistyksissä monikon vartaloa. Tavallisin on se lukusanoissa, esim. *kolmi-haaraanen, nelii-haaraanen*. Muissa yhdistyksissä näyttää monikon viljeleminen olevan katoamaan päin, esim. *leipi-lastat*,

silmi-vesi, yhtä usein, ell'ei useamminkin, sanotaan kuitenkin *leipä-lasta, silmä-vesi*.

Länsi-Suomen tapaan sanotaan Etelä-Pohjanmaalla *lampahan-, porsahan-paisti* eikä lammas-, porsas-paisti. Samoin myöskin, niinkuin jo on mainittu, *uutis-vilja, pappis-sääty*.

Huomaittavaa on myöskin, että muutamat tavallisesti genitiivin kanssa seisovat postpositionit joskus liittyvät pääsanansa nominativiin eli kenties paremmin sanoen lyhennettyyn vartaloon tehden sen kanssa yhdistyksen, jossa partikeli on ikään kuin itsenäisen sanan ja sijapäätteen välillä, esim. *arvelus-alla* ja *arvelus-alla, porras-eres*. Muita esimerkkejä tästä omituisesta konstruktiotavasta en voi Etelä-Pohjanmaalta esiin tuoda, mutta Savossa olen myöhemmin huomainnut aivan samanlaisia muotoja, esim. se on *kynnys-alla, taivas-alla*. Sanomalehdistä olen nähnyt sanottavan *kangas-alla, kangas-alta*. Näistä esimerkeistä päätän näyttäisi, ikäänkuin tämä omituisuus olisi tavallinen ainoasti silloin, kuin postpositioni (*alla, alle, alta, edessä, edestä, etehen?*) seuraa *s* (gen. *ksen* tai *h-n*) päätteisten sanain perästä.

Nominiin talvutuksesta.

Deklinationin subteen ovat seuraavat seikat huomaittavia:

t katoaa partitiivin päätteestä, kun se liittyy kaksitavuisiin pitkään vokaaliin päättyviin vartaloihin, joidenka pitkä sidevokaali on syntynyt alkuperäisestä *i*:hin päättyvästä diftongista, esim. *mettoo* (= alk. *mettoi*), yks:n part. (*mettoi-ta* = *mettoi-a*) = *mettoja, taloo* (= alk. *talo*), mon:n part. (*taloi-ita* = *talo-ia*) = *taloja*. Jos kaksitavuisten vartalojen pitkä sidevokaali ei ole diftongista syntynyt, jääpi *t* olemaan, esim. *harmaa, harmaata, hakkoo, hakkoota*. Poikkeuksen tekee kuitenkin sana *ehtoo*, yks:n part. *ehtoja*. Monitavuisten sanain yksikön partitiivissa katoaa päätteen *t*, ell'ei sidetavu ole pitkä, esim. *jumalaa, koppehua, nimikoota* = nimikkoa, *kasvateeta* = kasvattia.

Poikkeus. Kauhajoella, Jalasjärvellä sekä Lapuanjoen varrella olevissa pitäjässä on yks:n part:n *t* säilynyt *o:n*, *ö:n* turvissa, esim. *rämäkkötä*, *koppelota*, *sovitota*.

Monitavuihen vartalojen monikon partitiivissa pysyy *t*, jos sen edellä on (diflongista syntynyt) pitkä vokaali, mutta lyhyen vokaalin perästä katoaa *t*. Esim. *vasikoota*, *koppeloota* eikä *vasikkoja*, *koppeloja*; *juomaria*, *haravia* eikä *juomarita*, *haravita*.

Inessivin päätte on tavallisesti *s*, mutta pronomini-suffiien edellä sekä pronomineissa *mikä*, *kuka* ja *joka* ilmaantuu inessivin päätteenä aina alkuperäsempi pitempi muoto *hna*, *hnä*, esim. *tuvass* = *tuvassa*, *tuvahnan* = *tuvassani*, *mihnä*, *kuhna*, *johna*. Selvästi näkyy tästä Etelä-Pohjanmaan inessivipäätteestä, että Suomen kielen inessivin alkunäimen päätte on ollut *sna*, *snä*, ja että se, niinkuin on arveltukin, on syntynyt sisällisyyttä osoittavasta *s*:stä ja essivin päätteestä. *sna*, *snä* päätteä olenkin muutamain paikoin kuullut, mutta useimpain suussa on *s* kuitenkin muuttunut *h*:ksi, samoin kuin essivin muodoissa *toihma* = *toisna*, *kappalaahma* = *kappalaisna*.

Illativin päätte on paitsi *s* (*h*-)päätteisissä supistuvaisissa *h-n*, esim. *koivuhun*, *maahan*. Pitkän vokaalin perästä, olkoonpa se alkuperäisesti pitkä tabi sanan taipuessa side-konsonantin kadottua syntynyt, on illativin päätte paitsi yksitavuisissa sanoissa *hin*, esim. *hakkoohin* = *hakuksen*, *päreihin* = *päreesen* ja *päreisin*, *taloohin* = *talohon* ja *taloihin*. Tähän on nähtävästi syynä se, että murre on hämmentänyt kaikki pitkään vokaaliin päättyvät sanat niihin, joidenka side-tavuussa on alkuaan löytynyt *i*:hin päättyvä diftongi. *s* (*h*-)päätteisten supistuvaisten illativin päätte on yksikössä *sehen* l. *s'hen*, monikossa *isihin* l. *is'hin*, esim. *venehesehen* l. *ven'hes'hen*, *venehisiin* l. *venehis'hin*, *vierahasehen* l. *vier'has'hen*, *vierahisiin* l. *vierahis'hin*.

Lisäys. Näistä *sehen* ja *isihin* päätteistä ovat supistumisen kautta syntyneet suuremmissa osassa maataamme nykyään tavalli-

set illativin päätteet *seen* ja *isiin*, joita muutamit kirjailijat viljelevät kirjakiellessäkin. Mitä *sehen*, *isiin* päätetten syntyperään tulee, ovat ne nähtävästi *erhetysmuotoja*, joissa illativin päätte on kaksinkertainen, ja jotka lienevät syntyneet siten, että kieletär, sittenkuin illativin alkuperäinen päätte *sen* jo oli yleisesti saanut muodon *h-n*, unhotti *sen* päätteän illativisen merkityksen ja liitti siihen vielä *h-n* päätteän. *s* (*h*-)päätteisissä sanoissa on illativin *sen* päätte pysynyt kauemmin muuttumattomana luultavasti siitä syystä, että näiden sanain illativissa muuten kaksi peräkkäistä tavua olisi tullut alkamaan *h*:lla.

Allativin päätte on *llen* ja adessivin *lla*, *llä* paitsi muutamissa adverbissa, joissa, jos ne ovatkaan adessiveja, *l* on yksinkertainen, esim. *tuola* = tuolla, *täällä* = täällä.

Abessisin päätte on *ta'*, Prolativin *tte'*.

Komitativia käytetään täälläkin *aina monikossa* eikä koskaan ilman suffixi-päätettä, esim. mies meni kirkkohon *akkoonensa*.

Essivissä viljellään enimmäkseen lyhennettyä muotoa, esim. *onnetoonna* (myös *onnettomana*), *nuorna*, *kuolhonna*, *sairahna* = *sairasna*, *apulaahna* = *apulaisna*. Jos side-vokaalin edellä on kaksi konsonanttia, ovat kuitenkin täydelliset muodot tavallisempia kuin lyhennetyt, esim. *kaulahittena* l. *kaulahinna*, *kypsenä* l. *kysnä*.

Monikon genitivin päätteet ovat *iten* ja *ten*. Edellistä viljellään aina yksitavuisissa sekä *o*, *ö*, *u*, *y* päätteisissä vartaloissa, esim. *mairen*, *laihujen*, *kytöjen*, *tukkujen*, *myllyjen*, *koppelooren* l. *koppelojen*, *männiköören* l. *männikköjen*. *ten* päätte on tavallinen *a*, *ä* päätteisissä vartaloissa, esim. (*koiraten* = *koiraen* = *koirain* =>) *koiraan*, *hyvään*, *harakkaan* (harvoin: *koirien* j. n. e.). Myöskin monitavuisissa *e* päätteisissä vartaloissa (niihin luettuina *s* (*h*-)päätteisetkin) viljellään enimmäkseen mon:n gen:n *ten* päätettä, esim. *päretten*, *venesten*, *vierasten*, *hevoosten*, *sisarten*, *eläinten*.

Jos *e:n* edellä on kaksi konsonanttia viljellään *mon:n gen:n* molempia päätteitä (kenties kuitenkin useammin *iten* päätettä), esim. *jäniksien* l. *jänisten*, *kaulahittien* l. *kaulahisten*, *kypsi* l. *kysten*. Kaksitavuisissa *e* päätteisissä on *iten* päätte yleisin, esim. *kivien*, *niemien* (etelämpänä joskus *kiveen*).

Monikon genitivin päätteestä *t* katoaa niinkuin kirjakielessäkin tahti pehmenee *r:ksi* (*ð:ksi*), mutta *tt:ksi* ei se koskaan *ko-*vene. *r:ksi* (*ð:ksi*) pehmenee *t: a)* yksitavuisissa ja *oo, öö, ee* päätteisissä monitavuisissa vartaloissa, esim. *mairen* (*maidēn*), *jäiren* (*jäidēn*), *nimikooren*, *kasvateeren*; *b)* enimmäiten myöskin *o, ö* päätteisissä monitavuisissa sanoissa, jotka kuitenkin muutamissa seuduissa kadottavat *mon:n gen:n t:n*, esim. *koppelooren* (Ilm.) l. *koppelooden* (Kauh.) l. *koppelojen* (Is. Kyr.), *männikköören* l. *männikköjen*.

Erityisten taivutussijain käytännön suhteen mainittakoon, että genitivia Hämeäläis-murren tapaan muutamissa tapauksissa käytetään allativin ja adessivin asemesta, esim. *mikä vasikkaan* = *vasikoille tuli?* (nousi puuhun kattom'han) kuinka *taloonpoikaan* (= talonpojille) käy, *pors'han* (= porsaalla) on näkää.

I Luokka.

Kaksois-vokaalit *ua, yä, ia* l. *iä* vaikuttavat illativin päätteeseen samoin kuin Ilmajoen ja kirjakielen *uo, yö, ie*, esim. *tyä*, illat. *tyähön*.

Taivutus-esimerkkejä.

Yksikkö.	Monikko.	Kyrö.	Ilmajoki.
N. maa	maat		Yksikkö.
G. maan	mairen (<i>Khj. maidēn</i>)	N. tyä	työ.
P. maata	maita	G. tyän	työn.
Il. maas	mais	Il. tyähön	työhön.
	(<i>maahna-ni</i>) (<i>maihma-ni</i>)		

Yksikkö.	Monikko.	Kyry.	Hmajoki.
El. maasta	maista		Monikko.
Il. maahan	maihiin	N. tyt	työt.
Ad. maalla	mailla	G.	toiren.
Abl. maalta	mailta	Il.	toihin.
Al. maallen	maillen		
Abes. maata'	maita'		
Tr. maaksi	maiksi		
	(maakse-ni) (maakse-ni)		
Es. maana	maina		
Kom.	maine(nsa)		

II Luokka.

Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.	Monikko.
N. vaimo	vaimot	kukoo	kukoot.
G. vaimon	vaimojen	kukoon	kukkojen.
P. vaimua	vaimoja	kukkoja	kukkoja.
In. vaimos	vaimoos	kukoos	kukoos.
	(vaimohtna-ni) (vaimoohna-ni)	(kukoohna-ni) (kukoohna-ni).	
Il. vaimohon	vaimoohin	kukkoohin	kukkoohin.
l. vaim'hon			
Al. vaimollen	vaimoollen	kukoollen	kukoollen.
Kom.	vaimoone(nsa)		kukoone(nsa).
Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.	Monikko.
N. männikkö	männiköt	nimikoo	nimikoot.
G. männikön	männiköiden (den)	nimikoon	nimikooren.
	l. männikköjen		(nimikooßen).
P. männikkyyä	männiköitä	nimikoota	nimikoota.
l. männikköitä			
Il. männikköhön	männiköihin	nimikoohin	nimikoohin.
l. männikk'hön			
Es. männikköinä	männiköinä	nimikoona	nimikoona.

III Luokka.

Karitivisissa adjektiveissa viljellään lyhennettyä muotoa partitiivissa (aina) ja essivissa (useimmiten), esim. *onnetoonta* = onnetointa, *onnetoonna* l. *onnettomana*. Superlativeissa ovat sekä part:n että essivin täydelliset muodot tavallisempia, esim. *kovimpaa*, *kovimpana* (harvemmin: *kovinta*, *kovinna*).

Taivutus-esimerkkejä.

	Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.	Monikko.
N.	jal ^a ka	jalaat	härkä	härjät.
G.	jalaan	jal ^a kaan	härjän	härkään.
P.	jal ^a kaa	jal ^a koja	härkää	härkiä.
II.	jal ^a kaban	jal ^a koohin	härkähän	härkihin
	l. jal ^a k'han		l. härk'hän	l. härk'hin.
AI.	jalaallen	jaloollen	härjälleen	härjillen.
Instr.	jalaan	jaloon		
N.	vasikka	vasikat	pimia	pimiät.
G.	vasikan	vasikkaan	pimian	pimiään.
P.	vasikkaa	vasikoota	pimiää	pimeetä l. pimiöitä ²⁾ .
II.	vasikkaban	vasikoohin	pimiähän	pimeehin l. pimiöihin ²⁾ .
	l. vasikk'han		l. pimihän ¹⁾	
Es.	vasikkana	vasikoona	pimiänä	pimeenä l. pimiöinä ²⁾ .

¹⁾ Laihialla, Vähässä Kyrössä ja Lapualla.

²⁾ Laihialla ja Vähässä Kyrössä.

IV Luokka.

Taivutus-esimerkkejä.

	Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.	
N.	pappi	papit	juomari	juomarit.
G.	papin	pappien	juomarin	juomarien.
P.	pappia	pappia	juomaria	juomaria.
In.	papis	papiis	juomaris	juomariis.
II.	pappihin	pappiihin	juomarihin	juomariihin.
	l. papp'hin		l. juomar'hin	

V ja VI Luokka.

Taivutus-esimerkkejä.

Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.	Monikko.
N. joki	jojet	hevoonen	hevooset.
G. jojen	jokien (jokeen)	hevoosen	hevoosten. (hevoosien).
P. jokia	jokia	hevoosta	hevoosia.
II. jokehen	jokihin	hevoosehen	hevoosihin
I. jok'hen	I. jok'hin	I. hevoos'hen	I. hevoos'hin.
Es. jokena	jokina	hevoosna	hevoosina.
		I. hevoohna	
N. köijyt	köijyet	oppinu' ¹⁾	oppinuet.
G. köijyen	köijyitten	oppinuen	oppinutten. I. oppinusiens.
P. köijyttä	köijysyä	oppinutta	oppinusia.
II. köijyehen	köijysihin	oppinueshen,	oppinusihiin
	I. köijys'hin	oppinueshen	I. oppinus'hin.
		I. oppinus'hen	
Es. köijynnä	köijysinä	oppinunna	oppinusiina.
		I. oppinuenä	
Yksikkö.	Monikko.		
N. kaulahinen	kaulahittet.		
G. kaulahitten	kaulahittien. (kaulahisten).		
P. kaulahista	kaulahittia.		
II. kaulahittehen	kaulahittihin.		
I. kaulahitt'hen	I. kaulahitt'hin.		
Es. kaulahisna,	kaulahittina.		
kaulahihna			
I. kaulahittena.			

¹⁾ Lapualla: Yks. G. oppin'hen, P. oppinutta, II. oppin'hes'hen, Mon. N. oppin'het, G. oppinehien, P. oppinehia j. n. e.

	Yksikkö.	Monikko.	Yksikkö.	Monikko.
N.	saret	sateet	venes	venehet l. ven'het.
G.	satoen	saretten	venehen l. ven'hen	venesten. (venehien).
P.	sareta	sateeta	venestä	venehiä. (ven'hetsä) ¹⁾
II.	sateehia	sateehin	venehesehen l. ven'hes'hen	venehisiin l. venehis'hin.
Es. (siteenä)	(siteenä)		venehnä l. venesnä	venehinä.

¹⁾ Laihialla, jossa *s* (*h*-)päätelsten sanain mon:n part. usein syntyy siten, että päätte *ta, tä* liitetään yksikön taiputusvartaloon, esim. *venhetä* = *venehiä*, *lykthetä* = *lyhteitä*.

*Komparatiini.

Komparatiivin taiputusvartalo päättyy niinkuin kirjakielessäkin *mpa:han*, *mpä:hän*, mutta yksikön nominativin päätte on ilmajoella ja TeuvaHa *t*, jonka edellä *vokaali pitenee*. Muissa pitäjissä osoittaa ainoasti vokaalin piteneminen komparatiivin yksikön nominativia. Esim. *huonoot* ja *huonoo*, *pareet* ja *paree*, *luonnolliseet* ja *luonnollisee*. Kirjakielen *mpi* päätettä viljellään lyhyemmän muodon rinnalla murre-alan itäisissä pitäjissä (Kauhavalla, Alavuudella), joidenka kieleen Itä-Suomi on jo vähin vaihtanut.

Etä side-vokaali *a, ä* kolmitavuisissakin vartaloissa komparatiivin päätteän edellä usein muuttuu *e:ksi*, on jo mainittu. Esim. *matalaa(t)* l. *matalee(t)*, *väkevää(t)* l. *väkevee(t)*, *rikka-haa(t)* l. *rikkahee(t)*.

Superlativia käytetään yleisesti, ja on se yhdenkaltainen kuin kirjakielessäkin.

Tavallisista säännöistä poikkeavalla tavalla kompareerataan:

(*enä*), komp. *enää(t)* = enempi;

pitkä, komp. *pitkää(t)*, sup. *pisin*;

ut, *yt* päätteiset adjektiivit, joidenka komp:ssa ja sup:ssa ilmaantuu *ut*, *yt* päätteen sijaan *e*. Esim. *lyhyt*, komp. *lyhe(t)*, sup. *lyhin*; *ohut*, komp. *ohet(t)*, sup. *ohin*. Nähtävästi tulevat näissä komparatiivi- ja superlatiivi-muodoissa *ut*, *yt* päätteisten johdannaisien kantasanat esille. Muutamia kertoja kuulin kuitenkin (esim. Kauhajoella) säännöllisemmät superlatiivit *lyhyisin* ja *ohusin*.

Lukusanoista.

Lukusanat ovat samanmuotoiset kuin kirjakielessäkin.

Sanain-yhdistyksissä käytetään monikon vartaloja *kolmi-* ja *nelii-*, mutta muista varsinaisista lukusanoista viljellään: a) *yksikön nominatiivia* (useimmiten), esim. *viisi-vuotinen*, *seitsemä-*, *kahreksa-*, *yhreksä-*, *kymmen-sykehinen*; b) *yksikön genitiivia* (harvemmin), esim. *kahren-haaraanen*.

Lisäys. Etelä-Pohjanmaan murre on, niinkuin esiin vedetyistä esimerkeistä näkyy, säilyttänyt kirjakieleltä puuttuvat nominatiivit *seitsemä*, *kahreksa*, *yhreksä*, jotka kuitenkin eivät koskaan ilmaannu itsenäisinä lukusanoina. Kirjakieleen Itä-Suomesta tulleet muodot: *kahdeks-*, *yhdeks-* ovat nähtävästi monikon vartaloita ja siis oikeastaan kirjoitettavat: *kahdeksi*, *yhdeksi*.

Varsinaisista lukusanoista johdetuilla iteratiivisilla adverbilla on päätte *isti*, esim. *kolmaasti*, *kahreesti*.

Lisäys. *isti* päätteen vastineena tavataan Agrikolan kielessä *iste*, esim. *colmaiste sine* minun kiellet (Math. 26), *colmaiste* (Mark. 14). Mordvan Mokscha murteessa vastaa tätä adverbi-päätettä *kst*¹⁾, esim. *nilekst* = neljäisti, *kolmikst* = kolmaisti, josta näkyy, että tämänkin päätteen *i* on syntynyt, samoin kuin monikon *i*, alkuperäisestä *ksta*.

¹⁾ Ks. Ahlqvist, Vers. einer Moksch. Mordv. Gr., siv. 30.

Pronomineista.

Personalliset pronominit ovat: *minä, sinä*; (joskus myöskin: *ma, mä, sa, sä*), *se, hän*; *me, te, ne, he*. Kirjakiielestä poikkeavalla tavalla taipuvat *minä* ja *sinä*, joidenka taiputusvartalat ovat *mu* ja *su*.

Taiputus-esimerkkejä.

Yksikkö.	Monikko.
N. minä	me.
G. mun	meidän (<i>meidän</i>).
P. mua	meitä.
In. mus	meis.
Il. muhun	meihin.
El. musta	meistä.
Es. muna	meinä.

Kolmannen personan pronomina tavataan sekä *hän* että *se*. Muistoon panojeni jälkeen (jotka kuitenkin ovat liian vaillinaiset asiasta varmuudella päättääkseni) on *se* käytettävä *päälauseissa*, mutta *hän* syrjälauseissa silloinkuin tarkoitetaan päälauseen subjektia. Esim. varkahat luulit, jotta *heitä* tullahan kiinni ottam'han; *se* (pappi) kirjootti, jotta nyt *hänellä* ei oo mitänä muresta; *se* (karhu) vibastuu siitä, kun *hän*en suustansa rasvaa tuloo ja *hän* vähä söi; fanki fundeeras, mitä *hän* huomenna teköö; *ne* (kanat) otit *sen* (vaimon) verhaban; mihnnä isäntä on? *se* meni larvahan.

Lisäys. Melkein yhdeksäläisen eroituksen näiden kahden pronominin käytännössä olen huomannut Pohjois-Savossakin. Kenties onkin *hän* ainoasti *se* sanasta tekeytynyt syrjämuoto, joka on voinut syntyä siten, että *se* sana, jolloin sillä ei ollut erinäistä painoa, vaan *se* ainoasti viittasi jo mainittuun päähenkilöön, heikontui *hän* sanaksi.

Demonstratiiviset pronominit ovat *tämä, tuo* l. *tua, se*, mon:ssa *nämä(t)*, nuo(t)* l. *nuat(t), ne*. Ainoasti *nuo(t)* l. *nuat(t)*.

*) Sulku-merkkien sisään pantu *t* kuuluu joskus.

eroaa kirjakielen taivutustavasta siinä kohdassa, että vartalo pysyy muuttumattomana obliqui-sijoissa, ja ett'ei siihen liiteta monikon *i:tä*. Nähtävästi on Etelä-Pohjanmaalla, samoin kuin vielä nytkin paikoin Itä-Suomessa, ollut kolmois-vokaali *uoi* l. *uai* *nuo(t)* l. *nuu(t)* sanan obliqui-sijoissa, koska illativin muoto on *nuohin* l. *nuahin* (= l. S. *nuoihin*) eikä *nuohon* l. *nuahon*.

Ilmajoki Yks. N. *tuo*, In. *tuos*, Ill. *tuohon*.

„ Mon. N. *nuo(t)*, P. *nuota*, G. *nuoren*, In. *nuos*,
II. *nuohin*.

Kyrö Yks. N. *tua*, In. *tuas*, Ill. *tuahon*.

„ Mon. N. *nuu(t)*, P. *nuata*, G. *nuaren*, In. *nuas*,
II. *nuahin*.

Relativiset pronominit ovat: *joka*, *mikä* ja (joskus käytetty) taipumaton *kua*. *ka*, *kä* partikkeli liittyy *jo*, *mi* vartalojen kaikkiin konsonantilla päättyviin ja yksitavuisiin muotoihin.

Yks. N. *joka*, In. *johna*, all. *jollenka*.

Mon. N. *jokka*, In. *jois*, all. *joillenka*.

Kysyväiset pronominit ovat: *kuka*, *mikä* ja *kumpi*. *kuka* sanasta viljellään nominativeja *kuka* ja *kukka* = *kutka*; muut sijat tekeytyvät nominativissa käyttämättömästä *ken* pronominista. *kuka* ja *mikä* pronominien monikon sijoista eroavat ainoasti *kukka* = *kutka* ja *mikkä* = *mitkä* vastaavista yksikön muodoista. *ke*, *kä* partikkeli liittyy kaikkiin konsonantilla päättyviin ja yksitavuisiin *ku*, *ke*, *mi* vartalojen muotoihin.

	Yks.	Mon.	Yks.	Mon.
N.	<i>kuka</i>	<i>kukka</i>	<i>mikä</i>	<i>mikkä</i> .
G.	<i>kenenkä</i>	<i>kenenkä</i>	<i>minkä</i>	<i>minkä</i> .
P.	<i>ketä</i>	<i>ketä</i>	<i>mitä</i>	<i>mitä</i> .
In.	<i>kehnä</i>	<i>kehnä</i>	<i>mihnä</i>	<i>mihnä</i> .
All.	<i>kellenkä</i>	<i>kellenkä</i>	<i>millenkä</i>	<i>millenkä</i> .

Reflexiivinen pronomini on *itse*, jonka asemestä ei koskaan käytetä, niinkuin muutamissa Humalais-murteissa tapahtuu, posses-

sivi-suffixilla varustettua personallista pronominia (ei: *häntänsä*, vaan *ittänsä*).

Epämääräisistä pronomineista olen kuullut: *joku* (iness. *johnakuhna*), *jompikumpi*, *jokin*, *kukin*, (ei) *kukana* l. *kukaa*, (ei) *mikänä* l. *mikää*, *jokahinen* (gen. *jokahitten*), *joka*, *muukama* l. *muutama*, *molemmat*, *muu*, *kaikki*. Murteelle outoja ovat *monias* l. *moniahta* ja *eräs*.

Personalliset possessivi-suffixit ovat:

Yksikössä. Monikossa.

1:sen personan suffixi	<i>ni</i>	<i>mma</i> , <i>mmä</i>
2:sen " "	<i>s</i>	<i>nna</i> , <i>nnä</i>
3:nnen " "	<i>nsa</i> , <i>nsä</i>	<i>nsa</i> , <i>nsä</i> .

Kolmannen personan suffixi *h-n* on murteelle outo.

Monikon 1:sen ja 2:sen personan suffixia ei käytetä personallisen pronominin genitivin perästä, esim. *meirän hevooset* on tallis, tuo on *teirän kontti*; sitä vastoin: me otamma pois *konttimma*, joko te oltia *konttinna*, annattako mun syöä *tabrikiltanna*.

Lisäys. Vaikka yleisesti on myönnetty, että sekä possessivi-suffixit että verbien persona-päätteet ovat syntyneet personallisista pronomineista, ei ole kuitenkaan oltu vielä aivan selvillä siitä, millä tapaa nämät päätteet ovat pronomineista tekeytyneet. Etenkin on monella eri tavalla koettu selittää, miksi possessivi-suffixien ja verbien persona-päätteen alku-konsonantti monikon 1:ssä ja 2:ssa personassa ilmaantuu kerrottuna. Castrén¹⁾ selitti konsonantin kertomisen syntyneen siitä, että kysymyksessä olevain päätteen edellä alkujaan on ollut *n*. Arveluttavaa Castrén'in selityksessä on kuitenkin se seikka, että alkumuodosta *n*te olisi tekeytynyt sekä possessivi-suffixi *nne* että verbien persona-pääte *tte*. Pääsyyinä siihen, ett'ei Castrén'in selitys voinut tulla kaikin puolin tyydyttäväksi, oli se, että hän, niinkuin häntä seuraavatkin tutkijat, arveli possessivi-suffixien ja verbien persona-

¹⁾ Ks. Nordiska Resor och Forskning, V, siv. 284.

päätetien syntyneen yksistä alkumuodoista. Mutta Etelä-Pohjanmaan murre osoittaa, että verbien persona-päätetien kaksinkertainen konsonantti alkuaan on löytynyt ainoasti indikativin praesensissä, jonka tähden onkin luultava, että syynä verbien päätetien alku-konsonantin kertomiseen on ollut, että joku praesens-ajan karakteristika on yhtäläistynyt persona-päätetien alku-konsonantin kanssa. Tässä tahdomme tarkastella ainoasti possessivi-suffixeja. — Nykyjään on Unkarilainen Budenz ¹⁾ osoittanut, että Suomi-heimoisissa kielissä personallisten possessivi-suffixien edellä monikossa on muinoin ollut *n*, jota hän pitää lyhennyksenä muinaisesta demonstratiivi-pronominista. Tähän Budenz'in mietteeseen tahtoisimme tehdä sen lisäyksen, että puheena oleva *n* on *myöskin yksikössä löytynyt possessivi-suffixien edellä*. Vanhemmassa runokielessä tavataan näet yksikön toisen personan suffixina *nsi*. Niin laulaa Berthold Vhael valitusrunossaan v. 1714:

Ole terve *tultuansi* = tultuasi.

Tuoppas rauha *tullesansi* = tullessasi.

Tukihinsi, Taulohinsi.

Tietyn *tahtonsi* (= tahtosi) tekisin.

Maxenius'en painattamissa loihtrunoissa ²⁾ tavataan muodot: *ruckaisens* (= rukkasesi), *vantuhunsi* (vanttuusi). Eikä *nsi*-suffixi nytkään ole tykkönään kadonnut kansan kielestä: se löytyy, näet, vielä litin murteessa. Esim. älä anna *hattuans*, sin *twassans*, *kontistans* = hattuasi j. n. e. Yksikön toisen ja kolmannen personan analogiasta voi päätellä, että *n* on löytynyt yksikön ensimmäisenkin personan possessivi-suffixin edellä. — Jos tarkastamme mon:1:sen ja 2:sen pers:n suffixia Suomen eri murteissa, kohtaa meitä, turmeltuneita muotoja mainitsematta, päämuodot: *mma*, *mmä*, *nna*, *nnä* (Pohjanmaalla), *mmo*, *mmö*, *nno*, *nnö* (Savossa), *mme*, *nne* (kirjakielissä ja Hämeessä). Epäilemättä ovat näistä

¹⁾ Ks. Suomi, Toinen Jaks, 8 Osa, siv. 521.

²⁾ Ks. Kirjallinen Kuukauslehti 1870, siv. 48.

muodot *mma* (*mmä*), *nna* (*nnä*) vanhimmat, koska niistä tavallisten sääntöjen mukaan *a:n* (*ä:n*) muuttamalla *e:ksi* tai *o:ksi* (*ö:ksi*) syntyvät *mme*, *nne* ja *mno* (*mmö*), *nno* (*nnö*) (vertaa: pahenee, antoi). Jos suffixeihin *mma*, *nna*, joissa alkuperäinen vokaali näyttää säilyneen, lisäämme niistä kuluneen monikon karakteristikan, saamme muodot *mmak*, *nnak*, jotka tavallisten äänilakien mukaan ovat tekeytyneet alkumuodoista *nmak*, *ntak*. Jos näistä monikon muodoista eroitamme pois monikon osoittajan *k:n*, saamme 1:sen ja 2:sen pers:n alkumuodoiksi yksikössä *nma*, *nta*. Alkumuodosta *nta* (*ntä*) on nykyinen yks:n 2:sen pers:n suffixi voinut syntyä aivan luontevasti seuraavalla tavalla: loppu-vokaali *a* (*ä*), joka monikon päätteän (*k:n*) turvissa on kauemmin pysynyt muuttumattomana, muttui yksikössä *i:ksi* (vertaa: kovempi = kovempa, ääneti = ääneti, Suomi, *Suoma*-lainen), joten syntyi vanhemmassa kielessä tavattava *nsi* muoto, josta taas *n:n* kulumalla (vertaa: kolmas = kolmansi) tekeytyi *si*. Enemmin sännöttömältä näyttää *ni* suffixin synty alkumuodosta *nma*, josta, edellämainitun muodostustavan mukaan, olisi pitänyt tekeytyä *nmi* = *mmi*. Kenties muuttui yks:n 1:sen pers:n suffixi-päätteessä *m* vasten tavallista sääntöä *n:ksi*, joten olisi syntynyt välimuoto *nmi*, josta taas *n:n* poiskulumalla nykyinen *ni* muoto on voinut muodostua (vertaa: kiini = kiinni). *m:n* muuttuminen *n:ksi* näyttää kyllä ensi katsannolla epäluontevalta, mutta muistettava on: 1:ksi, että suffixien edellä oleva *n* ei näytä olleen tavallinen *n* ääni, koska sillä vielä nytkin muutamissa paikoin (Isolla Joella) on vahvempi nenä-ääni, esim. *talosaa'nsa* ¹⁾; 2:ksi, että useissa murteissa monikonkin 1:sen pers:n suffixissa *m* on muuttunut *n:ksi*, niin että alkumuodosta *nma* (*nmä*) on tekeytynyt *nna* (*nnä*), joten mon:n 1:sen ja 2:sen pers:n suffixit ovat tulleet yhdenmuotoisiksi. *nna*, *nnä* tavataan mon:n 1:sen pers:n possessivi-suffixina Kymin seuduilla (Anjalassa ja Walkealassa) sekä joskus vanhemmassa kirjakielessäkin.

¹⁾ Ks. Suomi, Toinen Jakso, 8 Osa, siv. 112.

Esim. myö otetah meitin *konttinna* (Anjala), meiden *taudhinna* (Agrikolan Uusi Test. Math. 8 Luku), meiden *teghonna* (Agrikolan Psaltarin 25 ps.), Ehdi armas *apuhunne* (Vhaelin valitusruno). Sivuin mennen tahdon huomauttaa, että muutamissa sukukielissämmekin ilmaantuu *n* mon:n 1:sen pers:n possessivi-suffixissa, vaikka vastaavassa verbien persona-päätteessä on *m*. Niin on Ruotsin Lapin murteessa mon:n 1:sen pers:n suffixi *ne*, mutta vastaava verbien persona-pääte *me* (*be*). Mordvan Mokscha murteessa on niinikään mon:n 1:sen pers:n suffixi *nik*, mutta verbien pääte *mä* (*tama*). Kielemme kolmannen personan suffixi on muutamissa seu-
duin varustettu aspirationilla, jota Blomstedt ¹⁾ pitää korvauksena kadonneesta monikon *k*:sta, arvellen monikon suffixin tulleen yksikössäkin tavalliseksi. Ylempänä esitetyn suffixien muodostustavan avulla tuleekin ymmärrettäväksi, miksikä kolmannen personan suffixilla yksikössä ja monikossa on sama muoto. Alkumuodosta *nsa* (*nsä*) olisi *a:n* (*ä:n*) *i*:ksi muututtua syntynyt *nsi*, joten siis yksikössä kolmannen personan suffixi olisi tullut yhdenmuotoiseksi toisen personan suffixin kanssa. Hämmekkiä välttääkseen näyttää kieleltä *nsi* säilyttäneen *nsa* (*nsä*) muodon yksikössäkin. Kun myöhemmin monikon osoittaja *k* kului mon:n kolmannen personan suffixista, tulivat molemmat kolmannen personan possessivi-suffiit yhdenmuotoisiksi.

Verbien johdosta.

Verbejä syntyy:

a) taivutus päätetien liittymällä suorastaa nomini-vartaloihin, esim. *loppua*, *uskoa*;

b) johtopäätetien avulla, joista seuraavat ovat tavallisimmat: (t)a, (t)ä, joka synnyttää verbejä nomineista, esim. *lupaän*, *tikkuan*, *kokuan*, *vyhtiän*.

aase, *ääse*, esim. *rankaasen*, *potkaasen*, *halkeaasen* = rankaisen j. n. e.

¹⁾ Blomstedt, Halotti Beszéd, siv. 121 ja 122.

ahta, ähtä momentani-verbien päätte, esim. *helähtää, suutahtaa*.

aja, äjä (alkujaan: *aita, äitä*) tavataan päätteensä onomatopoetisissa ja muutamissa muissakin verbeissä, esim. *jyräjän, lepäjän, osajan, palajan, nakkajan, hyppäjän*.

Lisäys. Niinkuin ylempänä on mainittu on *j*, paitsi murrealan eteläisimmässä osassa, kadonnut semmoisista alkujaan *aja, äjä* päätteisistä verbeistä, joidenka ensimmäinen tavuu on pitkä. Niissä paikoin, joissa *j* on säilynyt, erotetaan tarkasti toisistaan *aja, äjä* ja *aa, ää* päätteiset verbit. Niin sanotaan esim. *hyppäjän, lepäjän*, vaan ei *saarnajan, lupajan*.

ele, esim. *kyselen, huutelen, kömähyttelen*. Että tämän päätteensä ensimmäinen *e* yhtäläistyy siihen yhtyvän edellisen vokaalin kanssa, on ylempänä mainittu, esim. *rukoolen, hyväälen*.

i synnyttää: a) verbejä nomineista, joidenka sidevokaaliin se vaikuttaa samoin kuin monikon *i*. Esim. *lahjoja, vesoja, varsoja, meloja, velkoja, vakoja, vieroja, lihoja, aikoja, yskii*; b) moderativisia verbejä toisista verbeistä, esim. *tempoja, ratkoja, potkia, puhkoja, viskoja, katkoja*. Nämäkin johdannaiset näyttävät oikeastaan oletettavan *a, ä* päätteisiä nomini-vartaloja. Niin näyttävät esim. verbit *tempoja* (ja *tempaasen*), *ratkoja* (ja *ratkaasen*) syntyneen vartaloista *tempa, ratka*, joka viimeksi mainittu onkin, vaikka vähän muuttuneena, säilynyt adverbi-muodossa *ratki*.

Lisäys. Tämä johtopäätte, joka niinkuin nominiinkin *i*-päätte on enimmäkseen kadonnut kansan kielestä, tavataan vielä Pohjais-Savossakin.

itte = kirjakielen itse synnyttää verbejä nomineista, esim. *ilootten, ansaatten, käräjöitten, haravootten* = iloitsen j. n. e.

ksu, ksy vastaa Itä-Suomen *ksi* päätettä ja liittyy nomini-vartaloihin, esim. *pahaksun* = I. S. pabeksin, *hyväksyn* = I. S. hyveksin, *uneksun, kummaksun*.

ne liittyy kaksitavuisiin adjektivi-vartaloihin, esim. *syvenöö*, *pimenöö*, *kevenöö*, *enänöö*. Niinkuin näistä esimerkeistä näkyy muuttuu side-vokaali *a*, *ä* (paitsi *enä* vartalossa) *ne* päätteen edellä *e*:ksi.

ntu, *nty*, vastaava Itä-Suomen *utu*, *yty* päätellä, synnyttää verba media nomineista ja (etenkin VI:nneen ja V:nneen luokan) verbeistä. Päätteen edellä pitenee varsisanan lyhyt side-vokaali. Esim. *savuuntua*, *tuuleentua*, *kasaantua*, *kokoontua*, *mukkaantua* l. *mulkaantua*, *ilmuuntua*, *tuskaantua*, *tallaantua*, *vaivaantua*, *tekeentyä*, *laskeentua*, *heittääntyä*.

pu, *py*, joka nähtävästi on edellisen päätteen vanhempi muoto. Suurimmassa osassa murre-alaa ei tavata tätä johtopäätettä muissa kuin *kaksitavuisissa* johdannaisissa, esim. *juopua*, *toipua*. Monitavuisissa johdannais-verbeissä viljellään *pu*, *py* päätettä Laihialla, Vähässä Kyrössä ja *ntu*, *nty* päätteen rinnalla joskus näiden seurakuntain naapuripitäjäissäkkin. Esim. *ilmaapua*, *tuuleepua*, *kiusaapua*, *vaivaapua*, *tekeepyä*.

Lisäys. Laihialaiset ovat säilyttäneet mediali-verbien alkuperäisen *pu*, *py* muodon, joka parhaiten soveltuu yhteen monessa Suomi-sukuisessa kielessä löytyvän passivin kanssa. Lapin kielen passivi-pääte on *uvvu*, l. *juvvu*¹⁾, ja Mordvan Mokscha murteessa löytyy *va* päätteisiä verba media²⁾. Suomen kielen mediali-verbien alkumuoto näyttää olleen *upu*, *ypy*, josta kieleemme eri murteissa tavattavat monet mediali-muodot luontevasti johtuvat. Alkumuodosta *upu*, *ypy*, on *p:n* mututtua *t*:ksi (vertaa: *yötyä* ja *yöpyä*, *vätys* ja *väpys*) syntynyt *utu*, *yty* pääte. Mutta koska Suomen kieli lyhyen vokaalin perästä mielellään karttaa (paitsi sanan toisessa tavuussa) kovia konsonanttia (*k*, *p*, *t*), on *utu*, *yty* pääte voinut pysyä ainoasti niissä murteissa, joissa (niinkuin

¹⁾ Ks. Friis, Lappisk Grammatik, siv. 88.

²⁾ Ks. Ahlqvist, Versuch einer Mokscha-Mordvinischen Grammatik, siv. 42.

esim. Savon kielessä) *u* tekee edellisen vokaalin kanssa diftongin, jonka turvissa *utu*, *yty* päätteen *t* on säilynyt, esim. *antautua*. Ne murteet, joissa *t* olisi tullut seuraamaan lyhyen vokaalin perästä, ovat menetelleet eri tavalla: muutamissa seuduoin on vahvikeeksi *t:n* eteen pistetty *n* ¹⁾, joten syntyi *untu*, *ynty* päätte, esim. *ilmauntua*; toisissa paikoin on päätteen *t* kadonnut ja *uu* supistunut *u:ksi*, esim. *ilmaun*. Paitsi näitä muotoja on *u:n*, *y:n* *t:ksi* muuttumisen kautta syntyneet muodot: *ipu*, *ipy*; *itu*, *ity*; *intu*, *inty*. Käyttämättömästä alkumuodosta *upu*, *ypy* ovat siis tekeytyneet muodot: *utu*, *yty*, esim. *ilmautua* (Pohjois-Savoessa); *untu*, *ynty*, esim. *ilmauntua*; *u*, *y*, esim. *ilmauta*; *ipu*, *ipy*, esim. *ilmaapua* (joka Laihian muoto luultavasti on = alk. *ilmaipua*); *itu*, *ity*, esim. *ilmaitua* (Wiipurin murteessa J. Krohn'in mukaan), *intu*, *inty*, esim. *ilmaintua* (Anjalassa) ja *ilmaantua* (Etelä-Pohjanmaalla).

skele synnyttää verbejä toisista verbeistä, esim. *kuljeskelen*, *pureskelen*, *sykseskelen*. Muistoon panojeni seasta olen löytänyt Kuurtaaneella kirjoitetun muodon *kuljekselovat*, jonka varmuutta en kuitenkaan voi ta'ata, koska minulla ei ole muita esimerkkejä *ksele* päätteestä.

tta, *tä* (*ta*, *tä*) synnyttää: a) verbejä nomineista, esim. *jäätää*, *muuttaa*, *myrkyttää*, *kouhuttaa*, *helpottaa*, *pakottaa*, *riippittää*, *seivästäää*. Kun kantasana on *a*, *ä* tahi *e* päätteinen, näyttää johtopäätte liittyvän monikon vartaloon, esim. *kirjootan* = kirjoitan, *haavootan*, *verhootan*, *pimitän*, *vihootan*, (*päivitäyn*); b) faktitivi-verbejä toisista verbeistä, esim. *juottaa*, *elättää*, *itketää*, *väsytää*, *kirjootuttaa*, *leimahuttaa*, *lakaasuttaa*. Kirjakielestä poikkeavia ovat frequentativeista johdetut faktitivi-verbis, joidenka johtopäätte on *ootta*, *ööttä* tahi *uutta*, *yyttä*, esim. *tappelootan* i. *tappelukutan*, *hyppelöötän* i. *hyppelyytän*. Luultavasti on faktitivi-päätte näissä muodoissa liittynyt verbi-johtoisen

¹⁾ Vertaa: Ahlqvist, *Auszüge aus einer neuen Grammatik der Finnischen Sprache*, siv. 8.

substantivin monikon vartaloon, niin että *tappeloitan* on = tappelo + i + tan, *tappehuutan* = tappelu + i + tan. Supistuvaisista verbeistä syntyy faktiiveja siten, että päätte *utta, yttä* lisätään suorastaan verbien vartaloon, esim. *hakkaautaan, sahaautan, siivuautan* (myöskin: *siivooutan*). Näiden muotojen rinnalla viljellään myöskin semmoisia, joissa päätte *tta, ttä* on liittynyt verbi-peräiseen *oo, öö* päätteiseen substantiviin, esim. *hakkootan*.
u, y, esim. *mustua, kastua, jäätyä, sammakua*.

Konjugationista.

Etelä-Pohjanmaan murre on köyhä verbi-muodoista. Siltä puuttuu tykkönään reflexiivinen konjugationi, ja, mikä on merkillisempi, myöskin konjessiivi on sille aivan outo (sen asemesta käytetään indikatiivin praesens-aikaa).

Imperativi ja optativi ovat, niinkuin monessa muussakin marteessa, hämmentyneet yhteen, niin että 2:ssa pers:ssa käytetään imperatiivin, mutta 3:ssa optatiivin muotoja.

Verbien substantivi-tavoista käytetään aktiivissa kaikkia, mutta passiivissa viljellään ainoasti III:nnen substantivin genitiivia, esim. *piti tehtämän*, eikä edes Itä-Suomessa yleistä passiivin II:sen substantivin inessiviäkkään: *siltä tehes* eikä *tehtäes*.

III:nnen substantivin lyhennettyä, Hämeessä yleistä, illatiivimuotoa, niinkuin esim. *tekeen* = *tekemään*, ei löydy, mutta sen asemesta käytetään *a, ä, e, o (ö)* päätteisistä verbeistä *o:hon, ö:hön* päättyvän substantivi-muodon illatiivia, esim. *mee hak'hon* puita = hakemahan, *me lähtimä hyppejöhön* = hyppäämähän, *se oli tavatoen tahto'hon* = tahtomahan, *mee katt'hon* lampahia, *vark'hat luulit jotta heitä tullaahan kiini oit'hon*. Nähtävästi kohtaa meitä tässä verbi-peräisten substantivien *o, ö* päätte vielä verbin luontoisena. *o, ö* päätteisistä johdannaisista eroavat kuitenkin näiden illatiivimuotojen vartalot siinä, että ne aina muodattavat kanta-verbinsä vokaali-sointua. Niin syntyy esim. ver-

biestä *tehdä* johdannainen *teko*, mutta kolmannen substantivin lyhempi illativi on *teköhön* l. *tek'hön*.

Aktivin I:sen ja II:sen subst:n *t a)* katoaa lyhyen ja kaksitavuisissa vartaloissa myöskin pitkän vokaalin perästä, esim. *opettaa*, *opettaas* = opettaessa, *melojen* (praes. *meloon*) = meloen; *b)* pehmenee *r*:ksi (*ð*:ksi) yksi- ja monitavuisissa vartaloissa pitkän vokaalin perästä, esim. *saara'* (*saaða'*), *saares* (*saaðes*), *haravoora'* (*haravooiða'*) = haravoida, *haravoores* (*haravooðes*).

Poikkeus. II:sen substantivin *t* pehmenee etelämpänä (eténkin Kauhajoella) usein kaksitavuisissakin pitkän vokaalin perästä *r*:ksi (*ð*:ksi), esim. *meloodehnani* l. *meloorehnani*, *meloodeen* l. *melooren* = melojessani, melojen. Verbi-vartalossa *sano* pehmenee samalla lailla *t r*:ksi (*ð*:ksi), jonka edellä side-vokaali pitee, esim. *sanoorehnani* l. *sanoodehnani*, *sanooren* l. *sanoodeen* (vertaa Raamatun: sanoden). Nähtävästi on *sano* vartalon vanhempi muoto ollut *sanoi*, niinkuin sen johtuminen *sana* substantivista olettaakin, vaikka sidetavuun *i* myöhemmin on kulunut.

Aktivin I:sestä, II:sestä ja IV:nnestä substantivista viljellään kaikkia Eurén'in kieli-opissa esitetyitä sijoja. Tavallisimmat III:nnen substantivin sijoista ovat yks:n genit., iness., elat., illat., adess., abess., esim. *sanoman*, *sanomas*, *sanomasta*, *sanomahan* l. *sanoohon*, *sanomalla*, *sanomata'*. III:nnaen subst:n monikon sijoja en ole voinut saada onkeeni ja tuskinpa niitä käytettäneenkään verbin-luontoisina. V:nnen substantivin sijoista käytetään enimmäin *mon:n adessivia* (joka aina ilmaantuu possessivi-suffixilla varustettuna), harvemmin *mon:n inessivia*, esim. asia oli *tapahtumaasillansa* l. *tapahtumaasis*, se oli *putuumaasillansa*. Käytetäänkö koskaan V:nnen subst:n *mon:n* elativia ja ablativia en voi varmaan päätätä; ne henkilöt, joidenka avulla koetin saada seikasta selvää, eivät koskaan niitä sijoja viljelleet.

pa, pä päätettä ei viljellä I:ssä adjektivissa, esim. *saava* eikä *saapa*. Että pääte *pa, pä* kuitenkin on ennen vanhaan löytynyt lässäkin murteessa, näkyy johdannaisista *syöpäläinen, käypäläinen*.

Aktivin II:sen adjektivin pääte on lounatpuolella *murre-alaa nu' (nute), ny' (nyte)*, mutta Lapuanjoen vartisissa pitäjässä *nu', ny (nehe)*, esim. *ottanu'*, gen. *ottanuen* (Ilmaj.) ja *ottan'hen* (Lapua).

Kun passivin II adjektivi on attributina tai predikatin-täyteenä, taipuu se samalla lailla kuin kirjakielessäkin, mutta kun se supistetussa personattomissa objekti-lauseissa seisoo perfektin tai plusquamperfektin asemesta, käytetään siitä *ttuen, ttyen (tuen, tyen)* päätteistä genitivi-muotoa. Esim. se sanoo *otettuen* heiniä (= että on I. oli otettu heiniä), se sanoo *pantuen*, sitä piti *nähtyen*. Passivin II:sen adjektivin translativin asemesta käyttää murre usein partitivia, esim. ei tullu' *pantua, otettua* heiniä = pannuksi, otetuksi heiniä.

Lisäys. Passivin II:sen adjektivin viimeksimainittu genitivimuoto näyttää viittaavan alkuperäiseen päätteeseen *ttut, ttyt (tut, tyt)*, joka löytyykin Wiron kielessä, esim. *pandud* = pantu, *tehtud* = tehty. Tämä *tut (tyt)* pääte on luullaksemme jaettava aineksiin *tu (ty) + t*, joista *t* on praeteritin, *tu (ty)* passivin osoittaja. Muoto *tu (ty)* on voinut syntyä passivin *ta (tä)* päätteestä siten, että *a (ä)* on muuttunut *u:ksi (y:ksi)*, niinkuin *t:n* edellä Suomen kielessä joskus tapahtuu (vertaa: *marja, marjut*).

Verbien persona-päätteet ovat aktivin

a) Ind:n Praesens'issä: Yks. 1 n.	Mon. 1 <i>mma, mmd.</i>
2 t.	2 <i>tta, ttä.</i>
3 vokaalin pidennys. 3 <i>vat, vät</i> ¹⁾ .	

¹⁾ mon:n 3:nnen personan asemesta käytetään myöskin yks:n kolmatta persona.

b) imperfektissä ja konditionalissa:

Yks. 1 n.	Mon. 1 ma, mä (mma, mmä).
2 t.	2 ta, tä, a, ä (ta, tä).
3 —	3 t. ¹⁾

¹⁾ mon:n 3:nnen personan asemesta käytetään myöskin yks:n kolmatta persona.

c) imperativissa. Yks. 3 hon, hön. Mon. 3 hot, höt.

Poikkeus. Lapualla ja Alavuudella pitenee niinkuin Savosakin side-vokaali (ei kuitenkaan yksitavuisissa) praesens-ajan monikon 3:nnen personan päätteen edellä, esim. *sanoovat* = sanovat, *tuloovat* = tulevat.

Huomaittava on, että yksitavuisestenkin verbien side-vokaali pitenee praesens-ajan yksikön 3:nnessä personassa, esim. *sy'öö* l. *sy'ää*, *ju'oo* l. *ju'aa*, *vo'ii*. Tietysti on tämä pidennys tapahtunut korvaukseksi pois kuluneesta *pi* päätteestä, jota Etelä-Pohjanmaalla ei ollekaan viljellä.

Yksinkertaiset konsonantit (*m*, *t*) ovat imperfektin ja konditionalin monikon persona-päätteissä tavallisimmat. Kaksinkertaisia konsonantteja kuulee harvoin paitsi yksitavuisesten verbien imperfektin mon:n 2:ssa personassa, jossa *tt* on jotensakin tavallinen, esim. joko *te saita* l. *saitta*.

Monikon 2:sen personan yksinkertainen *t* katoaa lyhyen vokaalin perästä aina, esim. *sanoosi(t)a* = sanoisitte, *tuli(t)a* = tulitte. Pitkän vokaalin perästä jää *t* enimmäiten olemaan yksitavuisissa vartaloissa, mutta kaksitavuisissa voi se tahi kadota tahi jäädä olemaan, esim. *sanoota* (Iso Kyr.) ja *sanoja* = sanoitte, *saita*, *söitä* (joskus: *sai'a*, *söi'ä*) = soitte.

Lisäys. Monikon persona-päätteen kaksinkertaista konsonanttia on koettu selittää monella eri tavalla ¹⁾. Meistä ei näytä kuitenkaan yksikään tähän asti tehdyistä selityksistä täydellisesti tyydyttävältä, koska niitä tehtäissä ei ole huomaittu, että persona-

¹⁾ Ks. Blomstedt, Halotti Beszéd, siv. 22 ja 23.

päätteen kaksinkertaiset konsonantit ovat, niinkuin Etelä-Pohjanmaan, Savon ja Tverin Karjalan murteet osoittavat, löytyneet alkujaan ainoasti indikativis praesens-ajassa, ja että ne vasta myöhemmin alkuperäisten muotojen unhotuksiin jouduttua ovat voineet tulla myöskin imperfektissä ja konditionalissa tavallisiksi. Muutamista Suomen sukukielistäkin saamme vahvistusta päätöksellemme, että monikon persona-päätteet praesensissä eivät alkujaan ole olleet samat kuin imperfektissä ja konditionalissa. Lapin kielessä ovat praesens-ajan persona-päätteet monikossa: 1 p. *p*, 2 p. *battet*, mutta imperfektissä ja Suomen konditionalia vastaavassa optativissa ovat ne: *mek*, *dek*. Lapin kielen praesens-ajan monikon 1:ssä ja 2:ssa pers:ssa ilmaantuu siis persona-päätteen kanssa yhteen liittyneenä *p*, *b* (epäilemättä samaa johtoperää kuin *p*, *v* Suomen päätteissä: *pi*, *vat*, *vät*), jota ei löydy imperfektissä ja optativissa. Mordvan Mokscha-murteessa ovat praesens-ajan monikon 1:sen ja 2:sen pers:n päätteet *tama*, *tada*, esim. *kulitama* = E. P. *kuolemma*, *kulitada* = E. P. *kuoletta*. Näistä Mordvan kielen päätteistä voipi aivan luontevasti johtaa Suomenkielenkin vastaavat muodot. Päätteistä *tama*, *tada* on voimut supistumisen kautta syntynyt *tma*, *ttä* (vertaa: lupata-ta' = luvatta' = luvata'). Konsonantti-yhdistys *tm* on Suomen kielelle outo, ja luultavaa on, että se on muuttunut *mm*:ksi, samoin kuin *tn* *nn*:ksi. Mordvan kielen imperfektissä ovat puheena olevain personain päätteet aivan samat kuin Etelä-Pohjanmaalla, nimittäin: *ma*, *ta*, esim. *kulima* = E. P. *kuolima*, *kulita* = E. P. *kuoli(t)a*. Ostjakin kielessä on Castrén'in mukaan praesens-ajan karakteristikana *de*, esim. *pandem* = panen. Näistä seikoista päätän näyttää todenmukaisesti, että Suomen kielessäkin on alkujaan löytynyt joku praesens-ajan karakteristika (ta? va?), joka monikon 1:ssä ja 2:ssa personassa on sulanut yhteen persona-päätteen kanssa ja siten synnyttänyt monikon persona-päätteen kaksinkertaisen konsonantin.

Imperativin toisella personalla ei ole persona-päätettä ei yksikössä eikä monikossa, esim. *sano'*, *sanokaa*. Imperativin monikon 1:sen personan asemesta käytetään aina niinkuin Savosakin *passivin praesens'*-iä, sillä eroituksella kuitenkin, että Etelä-Pohjanmaan murre passivin perästä viljelee *kolmannen personan suffixia*, esim. *otet'han nuo laukukunsa* = ottakaamme nuo laukukhumme, *muistet'han klasiansa* = muistakaamme klasiamme. Tämäkin seikka todistaa, että meidän passiviksi sanottu verbi-muoto oikeastaan on impersonali-muoto, jonka päätteessä kätkeytyy 3:nnen personan pronomini. Vielä merkillisempi esimerkki 3:nnen personan possessivi-suffixin käyttämisestä passivin perästä löytyy (sadussa tavattavassa) lauseessa: *mua pistettiin sapehillansa*.

Objektin käytännön suhteen mainittakoon, että personattomissa lauseparsissa (paitsi n. k. passivin perästä) kokonaisobjekti asetetaan yksikössä genitiviin eikä niinkuin Itä-Suomessa nominativiin, esim. sun pitää elättää l. elättämän *tuon poian* = tuo poika, *kannen* pitää ottaa pois = kansi j. n. e., sun täytyy tappaa *sian* = sika, mulla on lupa ottaa *omenan*, mun on aikoomus tehrä *sen*.

I Luokka.

Taiutus-esimerkkejä.

		Aktivi.		
Præs.	Yks. saan	uin	syän *)	käyn.
	saat	uit	syät	käyt.
	saa	u'ii	sy'ää	kä'yy.

*) Ilm. syön, syöt, syöö j. n. e.

Mon.	saamma	uimma	syämma	käyymä.
	saatta	uitta	syättä	käyttä.
	saavat	uivat	syävät	käyvät.
Imperf. Yks.	sain	u'iin	söin	kä'yyin.
	sait	u'it	söit	kä'yyt.
	sai	u'ii	söi	kä'yy.
Mon.	saima	u'iima	söimä	kä'yymä.
	saita (sai'a)	u'iita ja	söitä (söi'a)	kä'yytä ja
	ja saitta	u'iitta	ja söitta	kä'yyttä.
	sait	u'it	söit	kä'yyt.
Kond. Yks.	saisin	uisin (u'iisin)	söisin	kä'yyisin.
	saisit	uisit (u'iisit)	söisit	kä'yyisit.
	sais	uis (u'iis)	söis	kä'yyis.
Mon.	saisima	uisima (u'iisima)	söisimä	kä'yyisimä.
	saisia	uisia (u'iisiaa)	söisiä	kä'yyisiä.
	saisit	uisit (u'iisit)	saisit	kä'yyisit.
Imper. Yks.	saat'.			
	saakohon l. saak'hon.			
Mon.	(saarahan).			
	saakaa.			
	saakohot l. saak'hot.			
Subst. I transl.	saara' (saada).			
	saarakse-ni (saadaakse-ni).			
II iness.	saares (saades).			
instr.	saaren (saaden).			
III gen.	saaman.			
iness.	saamas.			
	ill. saamahan l. saam'han.			
IV nom.	saaminen.			
V mon. ad.	saamaasilla(nsa).			

Adj. I saava.

II saanu'.

(vart. saanute ja saanehe).

Passivi.

Praes. saarahan (*saasahan*) I. saar'han.

Imp. saatibin I. saat'hin.

Kond. saataasihin I. saataas'hin.

Imp. saatakohon I. saatak'hon.

Subst. IV gen. saatanan.

Adj. I saatava.

II saatu.

II Luokka.

Aktivi.

(taiv. vart. meloi).

Praes. Yks. sanon	meloon.
sanot	me loot.
sanoo	me loo.
Mon. sanomma	me loomua.
sanotta	me lootta.
sanovat ¹⁾	me loovat.
¹⁾ Lapualla: sanoovat.	
Imp. Yks. sanoon	me loon.
sanoot	me loot.
sanoo	me loo.
Mon. sanooma	me looma.
sanoja, sanoota	me loja, me loota.
sanoot	me loot.
Kond. Yks. sanoosin	me loosin.
sanoosit	me loosit.
sanoos	me loos.
Mon. sanoosima	me loosima.
sanoosia	me loosia.

	sanoosit		meloosit.
Imp. Yks.	sano'		meloo'.
	sanokohon l. sanok'hon		melookohon l. melook'hon.
Mon.	(sanotahan l. sanot'han)		(melootahan l. meloot'han).
	sanokaa		melookaa.
	sanokohot l. sanok'hot		melookohot l. melook'hot.
Subst. I	sanua'		meloja'.
	sanuakse(ni)		melojakse(ni).
	II sanojes ¹⁾		melojes ja meloores ¹⁾.
	sanojen ¹⁾		melojen ja melooren ¹⁾.
1)	Kauhajoella myöskin: <i>sanoodes, sanooden, melooides, melooiden.</i>		
III gen.	sanoman		melooman.
iness.	sanomas		meloomas.
elat.	sanomasta		meloomasta.
illat.	sanomahan l. sanom'han		meloomahan l. meloom'han.
	ja sanohon l. san'hon		
adess.	sanomalla		meloomalla.
abess.	sanomata'		meloomata'.
IV	sanominen		meloominen.
V iness.	sanomaasis		meloomaasis.
adess.	sanomaasilla(nsa)		meloomaasilla(nsa).
Adj. I	sanova		meloova.
II	sanonu'		meloonu'.
			Passivi.
Praes.	sanotahan l. sanot'han		melootahan (t'han).
Imp.	sanottihin l. sanott'hin		meloottihin (tt'hin).
Kond.	sanotaasihin l. sanotaas'hin		melootaasihin (s'hin).
Imp.	sanottakohon l. sanottak'hon		meloottakohon (k'hon).
Suomi.			19

Subst. III. gen. sing.	sanottavan	meloottavan.
Adj. I.	sanottava	meloottava.
	II. sanottu	meloottu.

III Luokka.

Aktivi.

Praes. Yks.	muistan	opetan	löyrän.
	muistat	opetat	löyrät.
	muistaa	opettaa	löytää.
	muistamma	opetamma	löyrämmä.
	muistatta	opetatta	löyrättä.
	muistavat ¹⁾	opettavat ¹⁾	löytävät ¹⁾ .
*) Lapuan murre: muistaavat, opettaavat, löytävät.			
Imp. Yks.	muistin	opetin	löyriin.
	muistit	opetit	löyrit.
	muisti	opetti	löyti.
	muistima	opettima	löytimä.
	muistia	opettia	löytia.
	muistit	opetit	löyrit.
Kond. Yks.	muistaasin	opettaasin	löytääsin.
	muistaasit	opettaasit	löytääsit.
	muistaas	opettaas	löytääs.
	muistaasima	opettaasima	löytääsima.
	muistaasia	opettaasia	löytääsia.
	muistaasit	opettaasit	löytääsit.
Imp. Yks.	muista'	opeta'	löyra'.
	muistakohon	opettakohon	löytäköhön
	l. muistak'hon	l. opettak'hon	(k'hön).
Mon.	(muistetahan)	(opetetahan)	(löyretähän).
	muistakaa	opettakaa	löytäkää.
	muistakohot	opettakohot	löytäköhöt
	l. muistak'hot	l. opettak'hot	l. löytäk'höt.

Subst. I muistaa'	opettaa'	löytää'.
muistaakse(ni)	opettaakse(ni)	löytääkse(ni).
II muistaas	opettaas	löytääs.
muistaan	opettaan	löytään.
III ill. muistamahan	opettamahan	löytämähän
(m'han)	(m'han) ja	l. löytäm'hän.
ja muistohon	opettohon	
(t'hon)	(t'hon)	
Adj. I muistava	opettava	löytävä.
II muistanu'	opettanu'	löytäny' ja löynny'.
	Passivi.	
Praes. muistetahan	opetetahan	löyttähän (t'hän) ja
I. muistet'han	l. opetet'han	löyretähän (t'hän).
Imp. muistettihin	opetettihin	löyttihin (t'hin) ja
I. muistet'thin	l. opetet'thin	löyrettihin (t'hin).
Kond. muistetaasihin	opetetaasihin	löyttäsihin (s'hin) ja
I. muistetaas'hin	l. opetetaas'hin	löyretäsihin (s'hin).
Imper. muistettakohon	opetettakohon	löyttäköhön (k'hön)
(k'hon)	(k'hon)	löyrettäköhön (k'hön).
Subst. III muistettaman	opetettaman	löyttämän l. löyrettämän.
Adj. I muistettava	opetettava	löyttävä ja löyrettävä.
II muistettu	opetettu	löytty ja löyretty.

IV Luokka.

Aktivi.

Praes. Yks. revin	pyhiin.
revit	pyhiit.
repii	pyhkii.
Mon. revimmä	pyhiimmä.
revittä	pyhiittä.
repivät ¹⁾)	pyhkivät ¹⁾).

¹⁾ Lap. repiivät, pyhkiivät.

Imp. Yks.	reviin		pyhiin.
	reviit		pyhiit.
	repii		pyhkii.
	repiimä		pyhkiimä.
	repiä, repiitä		pyhkiä, pyhkiitä.
	reviit		pyhiit.
Kond. Yks.	repisin (ja repiisin)		pyhkisin (ja pyhkiisin).
	repisit	f.	pyhkisit.
	repis		pyhkis.
Mon.	repisimä	n.	pyhkisimä.
	repisiä		pyhkisiä.
	repisit	e.	pyhkisit.
Imp.	revi'		pyhii'.
	repiköhön l. repik'hön		pyhkiköhön (k'hön).
	(revitähän)		(pyhiitähän).
	repikää		pyhkikää.
	repiköhöt l. repik'höt		pyhkiköhöt (k'höt).
Subst. I	repiä'		pyhkiä'.
	II repies		pyhkies.
	repien		pyhkien.
	III ill. repimämän l. repim'hän		pyhkimähän (m'hän).
Adj. I	repivä		pyhkivä.
	II repiny'		pyhkiny'.

Passivi.

Praes.	revitähän l. revit'hän	pyhiitähän (t'hän).
Imp.	revittibin l. revitt'hin	pyhiittihin (tt'hin).
Kond.	revittäsihin l. revittäs'hin	pyhiittäsihin (s'hin).
Imp.	revittaköhön (k'hön)	pyhiittaköhön (k'hön).
Subst. III gen.	revittämän	pyhiittämän.
Adj. I	revittava	pyhiittävä.
	I revitty	pyhiitty.

V Luokka.

oote (öötte) päätteisistä monitavuisista vartaloista katoaa koko tavuu *tte k:n, t:n, n:n* ja usein *m:n*kin edeltä.

Praes. Yks.	haen	haravootten	tuun *)	oon.
	haet	haravoottet	tuut	oot.
	hakoo	haravoottoo	tuloo	oon.
Mon.	haemma	haravoottemma	tuumma	oomma.
	haetta	haravoottetta	tuutta	ootta.
	hakovat ¹⁾	haravoottovat ¹⁾	tulovat ¹⁾	ovat.

¹⁾ Lap. hakoovat, haravoottoovat, tuloovat.

Imp. Yks.	hain	haravoottin	tulin	olin.
	hait	haravoottit	tulit	olit.
	haki	haravootti	tuli	oli.
	hakima	haravoottima	tulima	olima.
	hakia	haravoottia	tulia	olia.
	hait	haravoottit	tulit	olit.
Kond. Yks.	hakisin	haravoottisin	tulsin	olsin.
	hakisit	haravoottisit	tulsit	olsit.
	hakis	haravoottis	tulis	olis.
	hakisima	haravoottisima	tulsima	olsima.
	hakisia	haravoottisia	tulsia	olsia.
	hakisit	haravoottisit	tulsit	olsit.
Imp. Yks.	hae'	haravootte'.		
	hakekohon	haravookohon (<i>k'hon</i>).		
	l. hakek'hon			
Mon.	(haetahan)	(haravoorahan).		
	hakekaa	haravookaa.		
	hakekohot	haravookohot (<i>k'hot</i>).		
	l. hakek'hot			

*) Samoin taipuvat vartalot: pane, mene.

Subst. I hakia'	haravoora' (<i>haravooða'</i>).
II hakies	haravoores (<i>haravooðes</i>).
hakien	haravooren (<i>haravooðen</i>).
III ill. hakemahan (m'han)	haravoottemahan (<i>m'han</i>) ja
ja hakohon I. hak'hon	haravoomahan (<i>m'han</i>).
Adj. I hakova	haravoottova.
II hakenu'	haravoonu'.

Passivi.

Praes. haetahan (<i>l'han</i>)	haravoorahan (<i>r'han</i>).
Imp. haettihin (<i>l'hin</i>)	haravootihin (<i>l'hin</i>).
Kond. haetaasihin (<i>s'hin</i>)	haravootaasihin (<i>s'hin</i>).
Imp. haettakohon (<i>k'hon</i>)	haravootakohon (<i>k'hon</i>).
Subst. III gen. haettaman	haravootaman.
Adj. I haettava	haravootava.
II haettu	haravootu.

VI Luokka

Aktivi.

taiv. vart. lupa(t)a	rupe(t)a	lepäi(t)ä.
Praes. Yks. lupaan	rupian	lepäjän.
lupaat	rupiat	lepäjät.
lupaa	rupiaa	lepäjää.
lupaamma	rupiamma	lepäjämme.
lupaatta	rupiatta	lepäjättä.
lupaavat	rupiavat	lepäjävät.
Imp. Yks. lupasin	rupesin	lepäjin ¹⁾ .
lupasit	rupesit	lepäjät.
lupas	rupes	lepäji.
lupasima	rupesima	lepäjimä.
lupasia	rupesia	lepäjiä.
lupasit	rupesit	lepäjät.

¹⁾ Laihialla y. m.: lepään, lepääät j. n. e.

Kond. Yks.	lupaasin	rupiaasin	lepäjänsin.
	lupaasit	rupiaasit	lepäjänsit.
	lupaas	rupiaas	lepäjäns.
	lupaasima	rupiaasima	lepäjänsima.
	lupaasia	rupiaasia	lepäjänsia.
	lupaasit	rupiaasit	lepäjänsit.
Imp. Yks.	lupaa'	rupiaa'	lepäjä'.
	luvakkohon	ruvekkohon	levääkköhön.
	(kk'hon)	(kk'hon)	(kk'hön).
Mon.	luvakkaa	ruvekkaa	levääkkää.
	luvakkohot	ruvekkohot	levääkköhöt.
	(kk'hot)	(kk'hot)	(kk'höt).
Subst. I	luvata'	ruveta'	leväätä'.
II	luvates	ruvetes	leväättes.
III ill.	lupaamahan	rupiamahan	lepäjämhän (m'hän)
	(m'han)	(m'han)	ja lepäjöhön.
Adj. I	lupaava	rupiava	lepäjävä.
II	luvannu'	ruvennu'	leväännü'.
		Passivi.	
Praes.	luvatahan	ruvetahan	leväätähän
	(t'han)	(t'han)	(t'hän).
Imp.	luvattihin	ruvettihin	leväättihin
	(tt'hin)	(tt'hin)	(tt'hin).
Kond.	luvataasihin	ruvetaasihin	leväätäasihin
	(s'hin)	(s'hin)	(s'hin).
Imp.	luvattakohon	ruvettakohon	leväättäköhön
	(k'hon)	(k'hon)	(k'hön).
Subst. III gen.	luvattaman	ruvettaman	leväättämän.
	man		
I	luvattava	ruvettava	leväättävä.
II	luvattu	ruvettu	leväätty.

Negatiivisen konjugationin suhteen on huomaittava, että kielto sana on tavallisesti monikossa taipumaton. Jos tähän vertaamme Lappajärven (Savolais-) murretta, jossa kielto sana usein on yksikössä taipumaton, esim. *ei minä ti'ä*, *ei sinä ti'ä*, näyttää ikään kuin kielto sanan taipuminen ei olisikaan kovin vanha kielessämme. Myöskin Agrikolan kielessä ilmaantuu kielto sana usein taipumattomana, esim. sentehden *ettei sine voi tehdä*, *ei te voi palvella*, *eikö te muista*, *eipe mine taidha anda*.

Taivutus-esimerkki.

Aktivi.

Praes. Yks. en muuta'.

et muuta'.

ei se muuta'.

Mon. ei me ja emmä muuta'.

ei te ja että muuta'.

ei ne muuta'.

Imp. Yks. en muuttanu'.

et muuttanu'.

ei se muuttanu'.

Mon. ei me ja emmä muuttanu'.

ei te ja että muuttanu'.

ei ne muuttanuet ja

muuttan'het.

Kond. en muuttaas j. n. e.

Imp. Yks. alä muuta'.

alköhön l. alk'hön muuttako.

Mon. alkää muuttako.

alköhöt l. alk'höt muuttako.

Yhdistettyjen temporien muodostuksesta on mainittava, että pää-verbin liian adjektivin monikkoa viljellään ainoasti 3:ssa per-

sonassa. Esim. *oon muuttanu'*, *oot muuttanu'*, *on muuttanu'*, *oomma muuttanu'*, *ootta muuttanu'*, *ovat muuttanuet* ja *muut-tan'het*.

Partikeleistä.

Varsinaisista *adverbeista* ovat huomaittavat seuraavat: muo-tonsa suhteen kirjakiielestä vähän poikkeavaiset: *eileen*, *äsköön*, (alkujaan luultavasti = *eilein*, *äsköin*), *peräkkänaa* l. *peräkka-naasin*. Kirjakiielelle oudoista adverbeista mainittakoon: *lauree* l. *laureehinsa* (Eurén'in sanakirjassa: *laude*), joka merkitsee la-vealta, kokonaan, tykkeään, esim. *ruis on lauree la'os*.

Kielteisenä liitännäis-adverbina tavataan sekä *kana*, *känä*, *na*, *nä* että *kaa*, *kää*, *a*, *ä*, jotka vümemainitut ovat nähtävästi syntyneet edellisistä Kalevalan kielessäkin tavtavista pitemmistä muodoista. Esim. *ei ollenkana*, l. *ollenkaa*, *ei ookkana* l. *ook-kaa* = ei olekkaan; hänellä ei oo *mitänä* l. *mitää* muresta, ei me ilkiä *millänä* tavalla, *ei kukana*, *ei ketänä* l. *ketää*.

Kun liitännäinen *ki'* l. *kin* tulee seuraamaan vokaalin pe-rästä, katoaa murre-ajan eteläisessä osassa (Jalasjärveltä, Kauba-joella) *k*, ja *n:i* eli aspirationiin sijaan ilmaantuu *t*, esim. *minäät* = *minäkin*, *meilläät* = *meilläkin*, *karhujaat* = *karhujakin*.

Erityisistä adverbeina käytetyistä nominien sijoista ovat ta-vallisimmat:

Partitivi, esim. *se kopistaa kovaa*, *hijjaa*, *se tuloo nopiaa* = *nopeasti*, *meen tärkeää* = *menen mielelläni*;

Inessivi, esim. *ei se hamassa oo* = *ei ole kaukana* (*hama* tavataan myöskin merkityksessä: *pahalainen*);

Elativi, esim. *tavasta*, *vähistä*;

Illativi, esim. *vissihin*, *en minä vakahan* muista;

Ablativi, esim. *aijalla* (= *aikaisin*), *huomenna huomenella* = *huomen aamuna*, *ämmältään* on mies, joka sekaa ittensä *paljolta* vaimoväen puheehin, *se huuti täyrellänsä* = *täydel-tänsä*;

Prolativi, esim. *sivutte'*, *läpätte'*, *peräätte'*, *alaatte'*. Prolativeja ovat nähtävästi myöskin semmoiset adjektiveista syntyvät adverbit kuin esim. *leviäätte* l. *leviäätti* (se on kulkenu' *leviäätte*), *pehmiäätti* (puhuu p.).

Lisäys. Näissä viinemainituissa esimerkeissä näyttäytyy prolativi selvänä adverbipäätteenä, jonka oikea muoto on *itte'* (= kirjakielen itse). Jos tähän lisäksi otamme huomioon, että *a*, *ä* päätteisissä vartaloissa ei tapahdu prolativin *i:n* edellä tavallista side-vokaalin muuttumista, niinkuin näkyy ylempänä mainituista esimerkeistä *peräätte*, *alaatte*, lienee selvintä deklinationipillemme, että prolativi siirretään adverbipäätteen joukkoon.

Translativi sekä supistuneessa että täydellisessä muodossaan, esim. *ulvos* = ulos, *kauas*, *ulommas*, *ensiksi*.

Essivi, esim. *kotona*, *kaukana*.

Instruktivi sekä yksikössä että monikossa, esim. *korvan* (kävellähän *korvan* = vieretysten), *nuon* l. *nuan* = noin, *kovan* l. *kovin*, *kiioon*, *paljahin päin*, *kevääsin*, *syksyisin*.

Tavallisimmat adverbien johtopäätteet ovat:

ist', esim. *kolmaasti'*, *kahdeest'*, *monaasti'*;

itellen, esim. *voorootellen*, *yksitellen*;

iten l. *ite'*, esim. *esite'* l. *este'*, *parahite'*, *enemmän*;

ittaaan, *ittään* l. *ittaaasin*, *ittääsin*, esim. *nauloottaan* l. *nauloottaasin*, *saroottaasin* = sadoittain;

ksutta, *ksyttä* l. *ksuttaasin*, *ksyttäasin*, esim. *kattotahan vastaksutta*, ne pitäjehet ovat *rajaksuttaasin* = rajakkain;

la, *lä* pronomini-vartaloista johtuvissa adverbeissa: *tuola* l. *tuala*, *tädälä*, *sielä* l. *siälä* = kirjakielen tuolla j. n. e.

lloon, *lööön*, esim. *silloon*;

nne', supistuneena ', esim. *sinne'*, *tänne'*, *kahra'* päin, *yhä'* päin;

sti', esim. *kovasti'*;

t', esim. *peräti'*.

Postpositionia alle ei viljellä, sen verosta käytetään *ala'*. *Luona, luokse* ja *tuota* ovat outoja, niiden asemesta sanotaan: *työnä, työ* (myöskin suffixin seuratussa, esim. tuloo mun *työni*), *tykyä*. Kirjakielen kanssa partikkelia vastaa *kans* ja suffixin seuratussa *kansahna*, esim. *käy' kylähän mun kans, lapsi on mun kansahmani*. Nämät viimeksimainitut muodot näyttävät osoittavat, että *kanssa* on *kansa* sanasta tekeytynyt. Mitä murteen *kans* muotoon tulee, on vaikea päättää, onko se lyhennetty nominativivai inessivi-muoto. Wiron kielessä tavataan partikkelina sekä nominativi *kaas* että inessivi *kaasas*, ja mahdollista on, että molempia näitä sijoja on Suomenkin kielessä käytetty. Samassa merkityksessä kuin *kans* tavataan myöskin inessivi *joukos* (suffixin seuratussa *joukohma*), esim. se on mun *joukohmani*. *korva* varatalosta syntyvät postpositionit *korvalla* = vieressä, *korvalle, korvalta*. Länsi-Suomen mukaan sanotaan *myören* = I. S. myöten. *Paiitti* on säilyttänyt (etenkin Laihialla) alkuperäisemmän konkreettillisen merkityksen: sivuitse, esim. se ajaa isän *paiitti*.

Kirjakielen *että* konjunktionia vastaa useimmissa pitäjäissä *jotta*. *Kun* sanaa käytetään verrattaissakin, esim. *endät kun* = suurempi kuin. *Eti* ja *taikka* konjunktionilla, joista jälkimäistä käytetään harvoin, ei ole eroitusta merkityksen suhteen, esim. yhtä kaikki, jos ma ajan reellä eli (taikka) kärryillä; mee eli tuu.

Kielemuutokset.

Satu Kaubajoelta.

Oli hullu ämmä. Ei se kovin (kovan) hullu ollu', vaan oli kummiinkin vähän hullu. Se menöö yh'rellen (*yhdellen*) kalliollen, jok' oli viertävä kol'mellen tahollen. Siellä oli kol'me vaa-
raasta, jotka räknäsit rahaa. Ämmä kaatoo vettä sen kiven pääl-
len ja sanoo kol'me kertaa: mee sinä tuollen tahollen, minä oon
itte' tällä taholla. Ne varkahat sitte' luulit, jotta heitä tullaan

kiinni ottamahan (ottohon), juoksit pois ja jätit rahansa kalliollen. Ämmä meni ja otti rahan sieltä, mih'nä varkahat oli olluet, sai suuren sylillisen. Sen äijä kysyy: mistä sinä rahaa oot saanu? Ämmä vastas: minä oon sitä löynny'. Ruvettiin perähän kysymähän: mistä ootta saanu' rahaa? Käskettiin niitä siitä karajahan. Se äijä sanoo sille' ämmällensä: huomenna on kuuma päivä, kun kolme aurinkota paistaa. Ämmä kysyy mihinkähän minä sille' meen. Äijä sanoo: mee sinä tuonne paran (*paðan*) ala'. Äijä pani puita paran (*paðan*) päällä ja val'kian puihin, jotta ne rupeait palamahan. Ja kun pata kuumootti ämmän sel'kähän, se luuli, jotta auringot kuumootti, kun kolme aurinkota paistoo. Äijä käski ämmän pois tulla'. Sanoo ämmä: voi! voi! kun kovasti mua kuumootti. Äijä taas sanoo ämmällen: mutta huomenna vasta kova päivä on. Ämmä kysyy: no, mikä nyt sille' on? Niin äijä sanoo: kun huomenna tulee isoo Frankriikin sota. Ämmä kysyy taas äijältä: no, mihinkä herran täh'ren (*tähden*) minä sille' meen. Sill' oli yksi pönttö (pönttö) äijällä; ämmä meni sinne' pöntön (pöntön) ala'. Se äijä pirotti oh'ria pöntön sivullen; kanat menit ja noukiit siitä ja reviit aina ämmän verhaa. Kun ne lakkasit noukkimasta, niin äijä otti ämmän pois pöntön alta. Ämmä sanoo, kun tuli pois: voi! voi! kun mua *pistettiin sapelillansa* (sapelilla). Äijä taas sanoo: huomenna on vissihin hyvä päivä. Ämmä kysyy: no, mikä nyt sille' on? Huomenna sataa rusinoota ja juustua. Ne menit sille' karajahan, ämmä ja äijä, siitä rahasta, kun (jonka) ne sait. Ämmä meni erellä (*erellä*) ja äijä meni peräs, nakkas rusinoota ja juustua ämmän pään ylitte', jotta ämmä luuli niitä satavan. Kun ne tulit karajapaikalle; niin tuomari kysyy ämmältä: mistä sinä sen suuren rahan sait? Ämmä sanoo: minä sen löyryn (*löyryn*). Tuomari kysyy: no, koska sinä sen löyrit (*löydit*)? Ämmä sanoo: silloin kun kolme aurinkota paistoo. Tuomari kysyy taas: koska se kolme aurinkota paistoo? Ämmä sanoo: silloin kun oli se isoo Frankriikin sota. Tuomari kysyy:

no, koska se isoo Frankriikin sota on ollu? Ämmä sanoo: silloon kun juustua ja rusinoota satoo. Ei ne saanuet selokua rahasta. Niiren (*niiden*) täytyy antaa pitää rahan sen ämmän ja äijän.

Kappale samasta sadusta sommiteltuna Lapuan murteen mukaan.

Oli hullu ämmä. Ei se kovan hullu ollu', vaan (vain) oli kumminkin vähän hullu. Se menöö yll'rellen kalliollen, jok' oli *viärtävä* kolmellen tahollen. *Siältä* oli kolme varaasta, jokka räknäsit rahaa. Ämmä j. n. e. Ne *vark'hat* luulit, jotta heitä *tull'han* kiinni ott'hon, *juaksit* pois ja jäit rahansa kalliollen. Ämmä meni ja otti rahan *siältä*, mih'nä *vark'hat* oli *oll'het* j. n. e. *Ruvel'hin per'hän kysym'hän*: mistä ootta saanu' rahaa? *Käskell'hin* niitä *käräj'hän*. Se äija sanoo j. n. e.

Karhu ja kettu.

(Sadun katkelma Kauhajoelta).

Kettu ja karhu söit verolla (*vevolla*) voita, ja se kettu söi enemmän kun karhu. No, se sanoo karhu, jotta pannahan päivä-lakkoosehen maata' kummanko puosta ennemmin rasva nokkaa. Kettu meni sille', kun karhu nukkuu, tuhras puostansa karhun puohon rasvaa. Ja se sille' vihastuu, karhu, siitä, kun hänen puostansa rasvaa tuloo ja hän vähä söi. Se sille' haastaa, kettu, jotta pannahas vielä maata? Karhu nukkuu taas, ja se meni sille' ja söi pyyryksestä (*pyydyksestä*) kalan, se kettu. Karhu kysyy: millä sinä sen sait? Niin kettu sanoo: pistin häntäni aventahan, sillä minä sen sain. Karhu meni ja pisti kans aventahan häntänsä ja istun siinä kauvan sille'. Niin sen häntä katkes, kun jäätty sinne' aventahan. Kun sen häntä katkes, niin se peräti' vihastuu siihen kettuhun ja sanoo: sinä aina mullen valehtelet. Sille' sanoo kettu taas karhulle: kattotahas vastaksutta, kumpiko ennemmin nauraa. Joka ensiksi nauraa, se valehteloo. Ja ketun suupielestä sille' näkyy nauru. Karhu hairas ketun keskeltä suu-

hunsa. Sitte kun kettu oli karhun suus, niin se vielä tieti kounkun ja sanoo karhullen: itä tuuli. Kun karhu avaa suunsa ja sanoo: länsipä, niin kettu pääsi suusta pois, kun se karhu niin huuti täyreltänsä (*täyðeltänsä*).

es (ehe) päätteisiä sanoja:

ahnes, eines, hernes, homes, huones, Hämes, imes, kahles, kaires (*kaiðes*), kalves, kanteles, kappales, kekäles, kortes, kuves, kärmes, luores (*luoðes*), lyhres (*lyhðes*), lähres (*lähðes*), mares (*maðes*), mures, (*oris*), perkeles, pitäjes, purjes, ra'es, rahjes, roves, silmustes, tarves, terves, tiines, tuores, vales, venes, viivytes.

hinen (hätte) päätteisiä sanoja:

etehinen, hätähinen, jalkahinen = kirj. jalkine, jokahinen, kaulahinen, lakehinen, maahinen, mielehinen, nälkähinen, omahinen, pielehinen, päähinen, sijahinen, sormahinen = kirj. sormaus, sylehinen, vertahinen, vikahinen, yhtehinen.

i päätteisiä

a) nomineja: aimoo, aroo, (ehtoo), elätee, emoo, enoo, eukkoo, isoo, juhlikee, juoppoo (juappoo), juottoo (juattoo), karoo, kasvatee, kieloo, korvee = kirj. korvo, kukkoo, kuuroo, Kyröö, lempoo, lumikee, mekkoo, mettoo, mustoo, nimikoo, nuukko = kirj. nuppo, noloo, orpoo, paskoo, peiloo, puokkoo, puukkoo, pöhköö, pönttöö, pöyröö = kirj. mörkö, repoo, salkkoo, sankoo, saukkoo, Savoo, siskoo, taloo, tährikee, täikköö, ujoo, veikkoo, voikkoo, yökköö (yökköö), äitee;

b) verbejä: halkoja, katkoja, lahjoja, lihoja, lohkoja, lumoja, meloja, paloja, puhkoja, ratkoja, tempoja, vakoja, varsoja, velkoja, vesoja.

Muoto-opillinen selitys Eurajoen, Lapin, Rauman, Pyhänmaan, Laitilan ja Uudenkirjon pitäjien kielestä.

Kirjoittanut

J. A. Hahnsso.

II. Muoto-oppi. (Jatkoa).

IV:s Luokka.

a) Tekiällisen kerronnosta mainittakoon:

1) Eurajoella päättyy kerronto *i*:hin, jonka edellä rungon viimeinen *i* muuttuu *e*:ksi. Esim. *kadetein'* kadehdin, *kaihtein'* kaitisin (rungosta *kaihti*).

2) Lapissa, Raumalla, Pyhässämaassa, Laitilassa ja Uudessakirkossa on *si* kerronnon päätteenä. Jos sana on kaksi-tavuinen, muuttuu tämän edellä rungon viimeinen *i* *e*:ksi, mutta kolme-tavuiseen sanaan jää mainittu *i* olemaan. Sidekerakkeena oleva *k*, *p*, *t* pehmenee *si*-päätteen edellä niitten sääntöjen mukaan, jotka ääni-opissa löytyvät. Esim. *kuaresin'* ja *kuaresi'* kuorin, *kaihtesin'* ja *kaihtesi'*, Uudessakirkossa *kaitesi'* kaitisin (rungosta *kaihti* ja *kaitti*), *revesin'* ja *revesi'* revin, *muretisin'* ja *muretisi'* murehdin.

Poikkeuksia: α) Laitilassa muuttuu myös kolme-tavuis-ten tehikköjen viimeinen *i* *si*-päätteen edellä *e*:ksi, esim. *muretes'* murehdin (rungosta *muretti*). β) Lapissa ja Laitilassa päättyy kerronto usein myös *i*:hin, jonka edellä rungon *i* muuttuu *e*:ksi. Päätteen *i* katoaa aina Laitilassa ja tavallisesti

Lapissakin, vaikka se myös väliin jää olemaan viimein mainitussa pitäjässä. Vaikka *i* on kadonnutkin, pehmenee kuitenkin sidekerakkeena oleva *k*, *p*, *t* tavallisten sääntöjen mukaan. Esim. *kaihen'* ja *kaihe'* kaitsin (rungosta *kaihti*), *reven'* ja *reve'* revin, *murele* murehti; ja Lapissa väliin *kaihein'* ja *kaihei'*, *revein'* ja *revei'*. *γ*) Myöskin Uudessakirkossa on päätteenä joskus *i*, joka aina katoaa, mutta sidekerake pysyy kuitenkin pehmenneenä, ja rungon *i* e:ksi muuttuneena, esim. *reve'* revin, *sove'* sovin.

b) Eurajoella, Lapissa ja Raumalla päättyy tekiällisen luulento *ne*:hen, jonka edellä runko on muuttumatta. Esim. *repinnengön* repinonko ja *repinonmekö*, *kadettinnek* kadehtineeko.

Poikkeus: Lapissa päättyy väliin luulento *ne*:hen.

Pyhässämaassa taas, Laitilassa ja Uudessakirkossa on *ne* tekiällisen luulennon päätteenä. Esim. *huatinek* huolineeko.

Poikkeus: Jos tehdikkö on kolme-tavuinen, käytetään väliin Pyhässämaassa *ne* luulennon päätteenä, esim. *murettinnek*.

c) Ehdonto päättyy Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa *isi*:hin, jonka edellä rungon *i* muuttuu *e*:ksi. Esim. *hualeisin'* ja *hualeis'* huolisin, huolisimme, *soveisin'* ja *sobetsi'* sopisin, sopisimme, *kaitheisin'* ja *kaitheisi'* kaitsisin, kaitsisimme.

Laitilassa käytetään ehdonnon päätteenä *sisi*, jonka edellä rungon viimeinen *i*, jos sana on kaksi-tavuinen, muuttuu *e*:ksi, ja sidekerakkeena oleva *k*, *p*, *t* pehmenee. Esim. *hualesisi'* huolisin, *kaitthesis'* kaitsisin, *kuaresisi'* kuorisi, *revesisi'* repisin, *sovesisi'* sopisin, *muretistisi'* murehtisin.

Uudessakirkossa taas on ehdonnon päätteenä tavallisesti *si*, jonka edellä myös sidekerake pehmenee, ja *i* muuttuu *e*:ksi. Esim. *hualesi'* huolisin, *kaitesi'* kaitsisin, *reves* repisi.

d) Tekiällisen toivonto päättyy kaikissa näissä pitäjissä *kko*:hon, *kkö*:hön. Esim. *kaithtikkon'* ja *kaithtikko'*, Uudessakirkossa *kaittikko'* kaitkoon, kaitkoot.

e) Jos loppu-ääne on käskennön yksikön 2:sen personan päätteenä, katoaa sen edeltä rungon viimeinen ääntiö, mutta tämän personan muitten päätetten edellä on runko muuttumatta. Esim. *kaitk*, *kaithis* ja *kaithist*, Uudessakirkossa *kait'*, *kaitis* ja *kaitist* kaitsi, *pyh'*, *pyhis* ja *pyhist* pyhi, *rev'*, *revis* ja *revist* revi.

Poikkeus: Jos tehdikkö on sellainen kaksi-tavuinen, jolla on ensimmäisessä tavuussa lyhyt ääntiö, ja ainoastaan yksi kerake on ensimmäisen ja toisen tavuun ääntiöin välillä, jää Laitilassa väliin loppu-äänteen eteen rungon viimeinen ääntiö olemaan. Esim. *pyh'*, *revi'*, *sovi'*. Tämä tapahtuu joskus myös Pyhässämaassa.

Käskennön monikon 1:sen personan päätetten edellä pehmenee sidekerakkeena oleva *k*, *p* ja *t*. Esim. *revitän'*, *revitö'*, *revitäs* ja *revitäst* repikäämme.

Monikon 2:sen personan päätteenä on aina *kkä'*, *kkä'*. Esim. *pyhikkä'*, *repikkä'*.

f) 1:sen siannon edellinen muoto on kaikissa näissä pitäjissä päätteenä, ja jälkimmäisen muodon päätteellä on tavallisesti *akse*, *äkse*, mutta väliin myös *kse*. Jos rungon sidekerakkeena on *k*, *p*, *t* taikka *s*, kerrotaan sitä. Esim. *huali* huolia, *hualiaksen*, väliin *hualiksen*, *karssi*, *karssiaksen*, väliin *karssiksen*, *muretti*, *murettiakses*, väliin *murettikses*, *onkki*, *onkkiaksen*, väliin *onkkiksen*, *reppi*, *reppiäksen*, väliin *reppiksen*.

Poikkeus: Jos joku muu kerake, kuin *k*, *p*, *t*, *s* on sidekerakkeena, sekä myös jos *k*, jonka edellä on *s* taikka *t*, ja jos *p* tai *t*, jonka edellä on *s*, on sidekerakkeena, päättyy Pyhässämaassa ja väliin myös Lapissa I:sen siannon edellinen muoto *t:hen* ja jälkimmäinen *takse:hen*, *täkse:hen*. Esim. *hualit*, *hualitaksen*, *kuarit*, *kuaritakses*, *potkit*, *potkitakses*, *tahrit*, *tahritakses*.

g) II:sta siannosta mainittakoon:

1) Eurajoella on II:sen siannon päätteellä *i*, jonka edellä rungon viimeinen *i* muuttuu *e:ksi*, ja sidekerakkeena olevaa *k:ta*,

p:tä, t:tä ja s:sää kerrotaan, kuten ääni-opissa on selitetty. Esim. *hualeis* huoliessa, *hualein'* huolien, *kaithteis* kaitessa, *kaithtein'* kaiten, *karsseis* karsiessa, *karssein'* karsien, *onkkeis* onkiessa, *onkkein'* onkien, *soppeis* sopiessa, *soppein'* sopien, *reppeis* repiessä, *reppain'* repien.

2) Lapissa, Raumalla ja Uudessakirkossa on H:sen siannon laita tällöinen:

a) Asunnon päätteenä on tavallisesti muuttumaton *tes*, jonka edellä rungon *i* on muuttumatta. Jos *k*, *p* taikka *t* on sidekerakkeena, kerrotaan sitä tavallisesti, mutta väliin pehmenee se. Jos taas *s* on sidekerakkeena, kerrotaan sitä aina. Esim. *hualites*, huoliessa, *karssites* karsiessa, *murettites*, *onkites*, väliin *ongites*, *pyhkites*, väliin *pyhites*, *soppites*, väliin *sovites*. Usein on kuitenkin myös *is* asunnon päätteenä. Tämän edellä muuttuu *i* *e*:ksi, ja sidekerakkeena olevaa *k*:tä, *p*:tä, *t*:tä ja *s*:sää kerrotaan. Esim. *karsseis*, *onkkeis*. Uudessakirkossa katoaa tästä päätteestä aina *i*, ja samoin käypi väliin myös Lapissa ja Raumalla, varsinkin jos liite on perään tullut. Esim. *karsses* karsiessa, *onkkes* onkiessa, *onkkesan*, *reppesäs*, *tahresas*.

β) Avunnon päätteenä on aina muuttumaton *ten'*, *te'*, jonka edellä rungon *i* on muuttumatta, ja *k*:tä, *p*:tä, *t*:tä ja *s*:sää kerrotaan. Lapissa pehmenee myös joskus sidekerakkeena oleva *k*, *p*, *t*. Esim. *hualiten'* ja *hualite'* huolien, *karssiten'* ja *karssite'* karsien, *murettiten'* ja *murettite'* murehtien, *nyppiten'* ja *nyppite'* nyppien, *onkkiten'* ja *onkkite'* onkien; ja Lapissa väliin myös *pyhiten'* ja *pyhite'* pyhkien, *ongiten'* ja *ongite'* onkien, *reviten'* ja *revite'* repien.

Poikkeus: Lapissa on Eurajoen rajalla H:sen siannon avunto usein samallinen, kuin Eurajoella.

3) Pyhässämaassa ja Lajtilassa on asunnon päätteenä aina muuttumaton *tes*, ja avunnon aina muuttumaton *te'*, joitten edellä rungon *i* on muuttumatta, ja sidekerakkeena olevaa *k*:tä,

p:tä, t:tä ja s:sää tavallisesti kerrotaan, mutta väliin myös pehmenevät *k, p* ja *t*. Esim. *hualites* huoliessa, *hualite'*, *kärssites*, *kärssite'*, *kaihtites* kaitessa, *kaihtite'* kaiten, *murettites*, *murettite'*, *onkkites*, *onkkite'*, *soppites* sopiessa, *soppite'*, ja väliin pehmenneellä sidekerakkeella *ongites*, *ongite'*, *pyhites* pyhkiessä, *pyhite'*, *sovites* sopiessa.

Muistutus: Avunnon päätteen edellä ei sidekerake koskaan pehmene Laitilassa ja ainoastaan harvoin Pyhässämaassa.

h) Tämän luokan sanoihin liitettynä on IV:nen siannon päätte *mise* aina muuttumatta, niin ettei *i* siitä koskaan katoa.

i) Tämän luokan tehdikköjen II:sen verrannon runko sekä sen yksikön nimentö päätyvät kaikissa näissä pitäjissä samalla tavalla, kuin II:senkin luokan tehdikköjen II:sen verrannon runko ja sen yksikön nimentö kussakin pitäjässä. Kuten mainituksessa luokassa on tämänkin luokan tehdikköjen runko näitten päätteen edellä aina muuttumatta. Esim. Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *noukkin* noukkinut, *noukkinu'* noukkineet, *murettin* murehtinut, *murettinmu'* murehtineet; Pyhässämaassa ja Laitilassa *onkin'*, joskus juuri *onkinu* onkinut, *onkinu'* onkineet, *kadettin*, joskus juuri *kadettinmu* kadehtinut, *kadettinmu'* kadehtineet; ja Uudessakirkossa *hualin'*, väliin *hualinu* huolinut, *hualinu'* huolineet, *kadettin'*, väliin *kadettinu* kadehtinut, *kadettinu'* kadehtineet.

j) Tekiättömän lausunnon päätte on, tämän luokan tehdikköihin liitettynä, aina muuttumaton, ja *ttin'*, *tti'* on aina kerronnon päätteenä. Esim. *hualitan'* ja *hualita'* huolitaan, *hualittin'* ja *hualitti'* huolittiin.

k) Tämän luokan tehdikköjen tekiättömän luulento päättyy kaikissa näissä pitäjissä samalla tavalla, kuin II:senkin luokan tehdikköjen mainittu luulento kussakin pitäjässä. Päätteen edellä pehmenevät sidekerakkeet *k, p* ja *t*. Esim. Eurajoella, Lapissa ja Raumalla sekä usein myös Pyhässämaassa ja Laitilassa

nypittänek nypittäneenkö, ja Uudessakirkossa taas sekä väliin myös Pyhässämaassa ja Laitilassa *nypittänek*.

Muistutus: Laitilassa päättyy tämä tavan-muoto väliin *ttannen:hen, ttänen:hen* taikka *ttanen:hen, ttänen:hen*, esim. *kuarittannen* taikka *kuarittanen* kuorittaneenko.

l) Tämän luokan tehdiköihin liitetyinä ovat tekiättömän ehdonnon päätteet muuttumatta, mutta niitten edellä pehmenee rungon sidekerakkeena oleva *k, p* ja *t*. Esim. Eurajoella ja Pyhässämaassa *kaihtitais* kaittisiin, Lapissa ja Uudessakirkossa *ongitassit* ja *ongitassit*, Raumalla *kaihtitais* ja *kaihtitassit*, Laitilassa ja Uudessakirkossa *revitäs* ja *revitäs* revitäsisiin, sekä Laitilassa *revitässis* ja joskus *revitässis*.

m) Tämän luokan tehdikköjen tekiättömän toivonto, III:nen siannon omanto ja I:sen verrannon runko päättyvät samalla tavalla, kuin II:senkin luokan tehdikköjen samat muodot.

n) Tässä tehdikkö-luokassa päättyy tekiättömän II:sen verrannon runko aina *ttu:hun, tty:hyn*. Yksikön nimennössä muuttuu tämä päätte kussakin pitäjässä yhdellä tavalla, kuin sama päätte ennen on sanottu muuttuvan II:sen luokan tehdikköjen tekiättömän II:sen verrannon yksikön nimennössä.

Talvutus-esimerkkiä Eurajoelta.

Tekijällinen.

Suora-tapa.

Lausunto.

Yksikkö 1 p. kaithin'	Monikko 1 p: kaithin'.
2 p. kaithi'	2 p. kaithit.
3 p. kaithi	3 kaithtiva'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. kaithein'	Monikko 1 p. kaithein'.
2 p. kaithei'	2 p. kaitheit.
3 p. kaithei	3 p. kaithei', väliin kaitheiva'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. kaith', kaithis ja Monikko 1 p. kaithitan', kaithi-
 kaithist tas ja kaithitast.
 2 p. kaithtikka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest Monikko 2 p. olkka' kaithtinnu'.
 kaithtin

I:nen sianto.

kaithti.

kaithtiaksen, kaithtiakses, väliin kaithtiüksen, kaithtikses.

II:nen sianto.

As. kaihteis

Av. kaithtein'.

III:as sianto.

(runko kaithtima).

Yksikkö.

Om. kaithtiman'

Men. kaithtimahan' ja kaithti-
 man'.

As. kaithtimas

Läh. kaithtimast

Siv. kaithtimall j. n. e.

IV:äs sianto.

(runko kaithtimise).

Yksikkö.

Nim. kaithtiminen'

Om. kaithtimisen'

Os. kaithtimist

j. n. e.

Monikko.

Nim. kaithtimise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko kaithtiva).

Yksikkö.

Nim. kaithtivainen'

Om. kaithtivan' j. n. e.

II:nen verranto.(runko kaithinnu). **Yksikkö.****Nim. kaithin** **Om. kaithinnun'.**Muita yksikön sioja eu luule' tällä olevan, ehken sitä va-
kuutta voi.**Monikko.****Nim. kaithinnu'.**Muita monikon sioja en luule' tällä olevan, ehken sitä va-
kuutta voi.**Tekiätön.****Suora-tapa.****Lausunto.****Kerronto.**

kaithitan'.

kaithittin'.

Perfektum-aika.

on kaithitt.

Plusquamperfektum-aika.

ol kaithitt.

Luulento.**Presens-aika.**

kaithittannek.

Perfektum-aika.

ollek kaithitt.

Ehdonto.**Presens-aika.**

kaithitais.

Perfektum-aika.

olis kaithitt.

Toivento.**Presens-aika.**

kaithittakkon'.

Perfektum-aika.

olkkon' ja olkko' kaithitt.

III:as sianto.**Yks. Om. kaithittaman'.**

I:nen verranto.**Yksikkö.**

(runko kaithittava taikka kaithittapa).

Nim. kaithittava taikka kaithittapa
ja kaithittav taikka kaithittap.

Os. kaithittava taikka kaithittappa.

Om. kaithittavan' j. n. e.

II:nen verranto.(runko kaithittu). **Yksikkö.**

Nim. kaithittu Os. kaithittu Om. kaithitun' j. n. e.

Taivutus-esimerkki Lapista ja Raumalta.**Tekiällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.**

Yksikkö 1 p. karsin' ja karsi'	Monikko 1 p. karsin' ja karsi'.
2 p. karsi'	2 p. karsit.
3 p. karsi	3 p. karsiva'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. karsesin' ja kar- sesi'	Monikko 1 p. karsesin ja kar- sesi'.
2 p. karsesi'	2 p. karsesit.
3 p. karses	3 p. karsesi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olen' ja ole' kar- sin j. n. e.	Monikko 1 p. olen' ja ole' kar- sinnu' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olin' ja oli' kar- sin j. n. e.	Monikko 1 p. olin' ja oli' kar- sinnu' j. n. e.

Laulanto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. karsinneng	Monikko 1 p. karsinneng.
2 p. karsinneks	2 p. karsinnettak.
3 p. karsinnek	3 p. karsinnevak.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ollenneng karsin	Monikko 1 p. ollenneng kar-
j. n. e.	sinnu' j. n. e.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. karseisin' ja kar-	Monikko 1 p. karseisin' ja kar-
seisi'	seisi'.
2 p. karseisi'	2 p. karseisit.
3 p. karseis	3 p. karseisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisin', olsin',	Monikko 1 p. olisin', olsin', olisi'
olisi' ja olsi'	ja olsi' karsinnu'
karsin j. n. e.	j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. karsikkon' ja	Monikko 3 p. karsikkon' ja
karsikko'	karsikko'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkkon' ja olkko'	Monikko 3 p. olkkon' ja olkko'
karsin	karsinnu'.

Käskentä.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. kars', karsis ja	Monikko 1 p. karsitan', karsita',
karsiat.	karsitas ja karsi-
	tast.
	2 p. karsikka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest Monikko 2 p. olkka' karsinnu'.
karsin.

I:nen sianto.

karssi.

karssiaksen, karssiakses, väliin karsikeen, karsikses.

II:nen sianto.

As. karssites, karsseis ja väliin Av. karssiten' ja karssite'.
karsses.

III:as sianto.

(runko karsima).

Yksikkö.

Om. karsiman' ja karsima'. Men. karsimahan', karsimaha',

As. karsimas.

karsiman' ja karsima'.

Läh. karsimast.

Siv. karsimall j. n. e.

IV:äs sianto.

(runko karsimise').

Yksikkö.

Nim. karsiminen' ja karsimine'. Om. karsimisen' ja karsimise'

Os. karsimist.

j. n. e.

Monikko. Nim. karsimise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko karsiva).

Yksikkö.

Nim. karsivainen' ja karsivaine'. Om. karsivan' ja karsiva' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko karsinnu).

Yksikkö.

Nim. karsin.

Om. karsinnun' ja karsinnu'.

Muita sioja ei ole'.

Monikko.

Nim. karsinnu'. Muita sioja ei ole'.

Muistutuksia: 1) Lapissa sanotaan sekä *karsin'*, *karse-*
sin', *olen' karsin*, *olän' karsin*, *olen' karsinnu'*, *olän' karsinnu'*,
karseisin', *olisin'* ja *olsin' karsin*, *olisin'* ja *olsin' karsinnu'*, että
karsi', *karseisi'*, *ole' karsin*, *olä' karsin*, *ole' karsinnu'*, *olä' kar-*
sinnu', *karseisi'*, *olisi'* ja *olsi' karsin*, *olisi'* ja *olsi' karsinnu'*,
mutta Raumalla ainoastaan *karsi'* karsin ja *karsimme*, *karseisi'*
karsin ja *karsimme*, *ole' karsin* olen karsinut, *olä' karsin* olin
karsinut, *ole' karsinnu'* olemme karsineet, *olä' karsinnu'* olimme
karsineet, *karseisi'* karsisin ja *karsisimme*, *olisi'* ja *olsi' karsin*
olisin karsinut, *olisi'* ja *olsi' karsinnu'* olisimme karsineet.

2) Tekiällisen kecrontona käytetään Lapissa myös *kar-*
sein', *karsei'*, *karsen'* ja *karse'* karsin, *karsimme*, *karsivat*, *karsei'*
ja *karse'* karsit, *karsei* ja *karse* karsi, *karseit* ja *karset* karsitte.

3) Lapissa kuulee väliin *karsinnek* karsinevatko, *karsi-*
neet. Samassa pitäjässä sanotaan myös Laitilan rajalla väliin
karsineng karsinenko, *karsinemmeko*, *karsineks* karsinetko, *karsi-*
nek karsineeko, *karsinettak* karsinetteko, *karsinevak* ja *karsinek*
karsinevatko, *olleneng karsin* lienenkö karsinut, *olleneng kar-*
sinnu' lienemmekö karsineet.

4) Väliin kuulee Lapissa myös *karseis* karsisivat.

5) Käskennön monikon Isena personana käytetään Lapissa
karsitan', *karsita'*, *karsitas* ja *karsitast* karsikaamme ja Rau-
malla *karsita'*, *karsitas* ja *karsitast*.

6) Il-sen siannon avuntona käytetään Lapissa Eurajoen
rajalla *karssein'* ja *karssei'* karsien.

Tekiätön.

Suora-tapa.

Lausunto.

karsitan' ja *karsita'*.

Perfektum-aika.

on' *karsitt*.

Kerronto.

karsittin' ja *karsitti'*.

Plusquamperfektum-aika.

ol *karsitt*.

Luulento.

Presens-aika.	Perfektum-aika.
karsittannek.	ollennek karsitt.

Ehdonto.

Presens-aika.	Perfektum-aika.
karsitais, karsitaisi' ja karsitassi'.	olis karsitt.

Toivento.

Presens-aika.	Perfektum-aika.
karsittakko'.	olkkon' ja olkko karsitt.

III:as sianto.**Yksikkö.**

Om. karsittaman' ja karsittama'.

Iinen verranto.**Yksikkö.**

(runko karsittava ja karsittapa).

Nim. karsittava taikka karsittapa
ja karsittav taikka karsittap.

Om. karsittavan' ja karsittava' j. n. e.

Iinen verranto.

(runko karsittu).

Yksikkö.

Nim. karsitt.

Om. karsitun' ja karsitu'

Os. karsittut, väliin karsittu.

j. n. e.

Muistutuksia: 1) Lapissa sanotaan *karsitan'* ja *karsita'* karsitaan, *karsittin'* ja *karsitti'* karsittiin, mutta Raumalla ainoastaan *karsita'*, *karsitti'*. 2) Luulennon perfektum-aikana käytetään Lapissa Laitilan rajalla väliin myös *ollenek karsitt* lie-neekö karsittu. 3) Raumalla sanotaan *karsitais*, *karsitaisi'* ja

Lapissa *karsitaiissi'* sekä *karsitassi'* karsitaisiin. 4) Toivonnon presens-aikana käytetään Lapissa myös *karsittakkon'* karsittakoon. 5) Esen verrannon runkona on Lapissa sekä *karsittava* että *karsittapa*, ja yksikön nimentö siis sekä *karsittava*, *karsittav* että *karsittapa*, *karsittap*. Raumalla taas käytetään ainoastaan *karsittava*-runkoa ja siitä syntyneitä sioja, jotta yksikön nimentö aina on *karsittava* taikka *karsittav*.

Taivutus-esimerkki Pyhästämaasta.

Tekijällinen.

Suora-tapa.

Lausunto.

Yksikkö 1 p. mureti'.	Monikko 1 p. mureti'.
2 p. mureti'.	2 muretiti.
3 p. muretti.	3 murettiva'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. muretisi'.	Monikko 1 p. muretisi'.
2 p. muretisi'.	2 p. muretisit.
3 p. muretiis.	3 p. muretisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ole' murettin	Monikko 1 p. ole' murettinnu'
j. n. e.	j. n. e.

Plusvampperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. oli' murettin	Monikko 1 p. oli' murettinnu'
j. n. e.	j. n. e.

Luulento.

Presens-aika.

Yksikkö 3 p. murettineek, väliin	Monikko 3 p. murettinevak, väliin
murettinneek.	murettinnevak.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. ollek murettin. Monikko 3 p. ollelak muret-
tinnu'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. mureteisi'.	Monikko 1 p. mureteisi'.
2 p. mureteisi'.	2 p. mureteisit.
3 p. mureteis.	3 p. mureteisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisi' ja olisi' murettin j. n. e.
Monikko 1 p. olisi' ja olisi' murettinnu' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. murettikko'. Monikko 3 p. murettikko'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkko' murettin. Monikko 3 p. olkko' murettinnu'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. muret', muretis ja muretist.
Monikko 1 p. muretita', muretitas ja muretitast.
2 p. murettikka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest murettin.
Monikko 2 p. olkka' murettinnu'.

Inen sianto.

muretti.

murettiaksen, murettiakses, väliin murettiksen, murettikses.

II:nen sianto.

As. murettites, väliin murettites.

Av. murettite', juuri joskus murettite'.

III:as sianto.

(runko murettima).

Yksikkö.

Om. murettima'.

Men. murettimaha' ja murettima'.

As. murettimas.

Siv. murettimall' j. n. e.

Lah. murettimast.

IV:äs sianto.

(runko murettimise).

Yksikkö.

Nim. murettimine'.

Om. murettimise' j. n. e.

Os. murettimist.

Monikko.

Nim. murettimise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko murettiva).

Yksikkö.

Nim. murettivaine'.

Om. murettiva' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko murettinnu).

Yksikkö.

Nim. murettin, joskus murettinnu.

Om. murettinnu' j. n. e.

Monikko.

Nim. murettinnu' j. n. e.

Muistutus: II:sen verrannon yksikön nimentönä kuulee väliin käytettävän *murettinnu* murettinut. Sitä sanan-muotoa käytetään joskus myös suora-tavan perfektum- ja plusquamperfektum-ajan yksikössä sekä luulennon, ehdonnon, toivonnon ja käskenön perfektum-ajan yksikössä.

Tekijän.**Suora-tapa.****Lausunto.**

muretita'.

Perfektum-aika.

on' muretitt'.

Kerronto.

muretitti'.

Plusquamperfektum-aika.

ol muretitt.

Lauleto.**Presens-aika.**

muretittannek ja muretittaneek. ollek muretitt.

Perfektum-aika.**Ehdonto.****Presens-aika.**

muretitais.

Perfektum-aika.

olis muretitt.

Toivonto.**Presens-aika.**

muretittakko'.

Perfektum-aika.

olkko' muretitt.

III:as sianto.

Yks. Om. muretittama'.

I:nen verranto.

(runko muretittava). Yksikko.

Nim. muretittava ja muretittav.

Os. muretittava ja muretittavat.

Om. muretittava' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko muretittu).

Yks. Nim. muretitt.

Os. muretittut, vähiin muretittu.

Om. muretitu' j. n. e.

Taivutus-esimerkki Laifilasta.**Tekijällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.**

Yksikkö 1 p. revi'.	Monikko 1 p. revi'.
2 p. revi'.	2 p. revit.
3 p. repi.	3 p. repivä'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. revesi', väliin reve'.	Monikko 1 p. revesi', väliin reve'.
2 p. revesi', väliin reve'.	2 p. revesit, väliin revet.
3 p. reves, väliin reve.	3 p. revesi', väliin reve'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ole' repin' j. n. e.	Monikko 1 p. ole' repiny' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. oli' repin' j. n. e.	Monikko 1 p. oli' repiny' j. n. e.

Luulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. repinek.	Monikko 3 p. repineväk.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. ollek repin'.	Monikko 3 p. ollevak repiny'

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. revesisi'.	Monikko 1 p. revesisi'.
2 p. revesisi',	2 p. revesisit.
3 p. revesis.	3 p. revesisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisi', olisi', olisisi' ja olisisi' repin' j. n. e.

Monikko 1 p. olisi', olisi', olisisi' ja olisisi' repiny' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. repikkö'.

Monikko 3 p. repikkö.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkko' repin'.

Monikko 3 p. olkko' repiny'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. rev', revis ja revist, väliin revi'.

Monikko 1 p. revitä', revitäs ja revitäst.

2 p. repikkä'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest repin'.

Monikko 2 p. olkka' repiny'.

I:nen sianto.

reppi.

reppiäksen, reppiäkses, väliin reppiäksen, reppiäkses.

II:nen sianto.

As. reppites, väliin revites.

Av. reppite'.

III:as sianto.

(runko repimä).

Yksikkö.

Om. repimä'.

Men. repimäähä' ja repimä'.

As. repimäs.

Siv. repimäll j. n. e.

Läh. repimäst.

IV:äs slanto.

(runko repimise).

Yksikkö.

Nim. repimine'.

Om. repimise' j. n. e.

Os. repimist.

Monikko.

Nim. repimise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko repivä).

Yksikkö.

Nim. repiväine'.

Om. repivä' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko repiny).

Yksikkö.

Nim. repin', joskus repiny. Om. repiny'.

Muita sioja ei ole' minun tietääkseni.

Monikko.

Nim. repiny'. Muita sioja ei ole' minun tietääkseni.

Muistutus: II:sen verrannon yksikön nimentänä kuulee väliin käytettävän *repiny* repinyt. Sitä sanan-muotoa käytetään joskus myös suora-tavan perfektum- ja plusquamperfektum-ajan yksikössä sekä luulennon, ehdonnon, toivonnon ja käskennön perfektum-ajan yksikössä.

Tehtäön.

Suora-tapa.

Lausunto.

Kerronto.

revitä'.

revitti'.

Perfektum-aika.

Plusquamperfektum-aika.

on' revitty.

ol revitty.

Lauleto.

Presens-aika.

Perfektum-aika.

revittänek ja revittänek *). ollek revitty.

*) Väliin *revittänenk* taikka *revittänenk*.

Talvutus-esimerkki Undestakirkosta.**Tekiällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.**

Yksikkö 1 p. ongi'.	Monikko 1 p. ongi'.
2 p. ongi'.	2 p. ongit.
3 p. onki.	3 p. onkiva'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. ongesi'.	Monikko 1 p. ongesi'.
2 p. ongesit.	2 p. ongesit.
3 p. onges.	3 p. ongesi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ole' onkin', väliin onkinu j. n. e.
Monikko 1 p. ole' onkinu' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. oli' onkin', väliin onkinu j. n. e.
Monikko 1 p. oli' onkinu' j. n. e.

Laulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. onkinek.	Monikko 3 p. onkinevak.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. ollek onkin', väliin onkinu.
Monikko 3 p. ollevak onkinu'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. ongesi'.	Monikko 1 p. ongesi'.
2 p. ongesit.	2 p. ongesit.
3 p. onges.	3 p. ongesi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisi' onkin', väliin onkinu j. n. e.

Monikko 1 p. olisi' onkinu' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. onkikko'.

Monikko 3 p. onkikko'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkko' onkin', väliin onkinu.

Monikko 3 p. olkko' onkinu'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. ong', ongis ja ongist.

Monikko 1 p. ongita', ongitas ja ongitast.

2 p. onkikka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest onkin', väliin onkinu.

Monikko 2 p. olkka' onkinu'.

I:nen slanto.

onkki.

onkkiaksen, onkkiakses, väliin onkkiksen, onkkikses.

II:nen slanto.

As. onkkites, ongites ja onkkes. Av. onkkite'.

III:as slanto.

(runko onkima).

Yksikkö.

Om. onkima'.

As. onkimas.

Luulento.

Presens-aika.
ongittane*k*.

Perfektum-aika.
olle*k* ongitt*'*, väliin ongittu.

Ehdonto.

Presens-aika.
ongitaissi, ongitaissi', ongitaiss*'* ja ongitaiss.

Perfektum-aika.

olis ongitt*'*, väliin ongittu.

Tolvonto.

Presens-aika.
ongittakko'.

Perfektum-aika.
olkko' ongitt*'*, väliin ongittu.

III:as sianto.

Yksikkö.
Om. ongittama'.

I:nen verranto.

Yksikkö.
(runko ongittava).
Nim. ongittava ja ongittav.
Os. ongittava.

Om. ongittava' j. n. e.

II:nen verranto.

Yksikkö.
(runko ongittu).
Nim. ongitt*'*, väliin ongittu.
Os. ongittut, väliin ongittu.

Om. ongitu' j. n. e.

V:des Luokka.

a) Tekiällisen kerronto päättyy kaikissa näissä pitäjissä i:hin, jonka edellä rungon viimeinen e katoaa. Esim. *auken* aukeni, *ahdistelin'*, *ahdisteli'* ja *ahdistlin'*, *ahdistli'* ahdistelin, ahdistelimme, *aristel* aristeli, *juttlin'*, *juttli'*, Undessakirkossa *jutteli'* juttelin, *kuul* kuuli, *nylk* nytki, *luk* luki.

Poikkeus: Jos kaksi-tavuisen tehdikön sidekerakkeena on *k*

taikka *r*, päättyy Pyhässämaassa, Laitilassa ja Uudessa-kirkossa kerronto väliin *si*:hin, jonka edellä *k* pehmenee, esim. *tuvesi* lu'in, *nyljesi* nyljin, *suresi* surin, *sujesi* suljin. Tämöistä kerrontoa kuulee kuitenkin ainoastansa harvoin.

b) Luulennosta mainittakoon:

1) Tämän luokan tehdikköjen luulento on Eurajoella tämmöinen:

a) Jos kaksi-tavuisen tehdikön sidekerakkeena on *k*, *m*, *p*, *t* taikka *v*, päättyy luulento *ne*:hen, jonka edellä runko on muuttumatta. Esim. *hakennek* hakeneeko.

Poikkeus: *Näke-* ja *teke-*rungon luulento päättyy *ne*:hen.

β) Jos *l*, *n*, *r* taikka *s* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, päättyy luulento *ne*:hen, jonka edeltä rungon *e* katoaa. Jos *s*:än edellä on joku mun kerake, katoaa myös se, ja jos *l*, *r* taikka *s* on sidekerakkeena, muuttuu luulennon päätettä alkava *n* *l*:ksi, *r*:ksi taikka *s*:ksi. Esim. *kuullek* kuulleeko, *mennek* menneeko, *surrek* surreeko, *juassek* juosseeko.

Muistutus: *Nouse-*rungosta katoaa ensimmäisen tavuun *u*, esim. *nossek* nousseeko.

γ) Kolme- ja neljä-tavuisten luulento päättyy *ne*:hen, jonka edeltä rungon *e* katoaa. Jos *e*:n edellä on *thi*, muuttuvat mainitut kerakkeet *n*:ksi, ja jos *l* taikka *s* on sidekerakkeena, muuttuu luulennon päätettä alkava *n* *l*:ksi taikka *s*:ksi. Esim. *auennek* au'enneeko, *aristellek* aristelleeko, *auassek* auasseeko, *haparoinnek* haparoinneeko.

2) Lapissa ja Raumalla on asian laita näin:

a) Jos *k*, *m*, *p*, *t* taikka *v* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, on luulento samallinen, kuin Eurajoella.

Poikkeus: Lapissa on väliin Laitilan rajalla *ne* luulennon päätteenä, ja runko mainitun päätteen edellä muuttumatta.

β) Jos *n* taikka *s* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, on luulento samallinen, kuin Eurajoella.

γ) Jos *r* on kaksi-tavuisen sidekerakkeena, päättyy luulento *nne*:hen, jonka edellä runko on muuttumatta. Esim. *purennnek* *purreeko*, *surennnek* *surreeko*.

Poikkeus: Lapissa päättyy Laitilan rajalla luulento väliin *ne*:hen, jonka edellä runko on muuttumatta. Esim. *purennnek* *purreeko*, *surennnek* *surreeko*.

δ) Jos *l* on kaksi-tavuisen tehdikön sidekerakkeena, käytetään luulennon päätteenä tavallisesti *nenne*, jonka edellä rungon *e* katoaa, ja jonka ensimmäinen *n* muuttuu *l*:ksi. Esim. *kuullennnek* *kuulleeko*, *huullennnek* *huulleeko*, *ollennnek* *olleeko*, *tullennnek* *tulleeko*, *tuullennnek* *tuulleeko*. Väliin on myös, jos ensimmäisessä tavuussa on pitkä ääntiö, *nne* päätteenä, ja runko sen edellä muuttumatta, esim. *kuullennnek*, *huullennnek*, *tuullennnek*, mutta aina *ollennnek*, *tullennnek*.

Poikkeus: Lapissa käytetään väliin Laitilan rajalla luulennon päätteenä *nene*, ja, jos ensimmäisessä tavuussa on pitkä ääntiö, myös *ne*. Rungon *e* katoaa *nene*-päätteen edeltä, ja mainittua päätettä alkava *n* muuttuu *l*:ksi, esim. *kuullennnek*, *huullennnek*, *tuullennnek*, *ollennnek*, *tullennnek*. *Ne*-päätteen edellä on runko muuttumatta, esim. *huullennnek*, *kuullennnek*, *tuullennnek*.

ε) Kolme- ja neljä-tavuisten luulento on samallinen, kuin Eurajoella.

3) Pyhässämaassa, Laitilassa ja Uudessakirkossa on luulento tällainen:

α) Jos *k*, *m*, *p*, *t* taikka *v* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, päättyy luulento muuttumattomaan *ne*:hen, jonka edellä myös runko on muuttumatta. Esim. *hakennnek* *hakeneeko*.

Muistutus: *Näke*- ja *teke*-rungot muuttuvat luulennon päätteän edellä kuten kirjakielessä.

β) Jos *l* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, on luulento Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa samallinen, kuin Eurajoella, esim. *kuullennnek*, *huullennnek*, *tuullennnek*, *ollennnek*, *tullennnek*. Lai-

tilassa taas päättyy tällaisten luulento tavallisesti muuttumattomaan *ne*:hen, jonka edellä myös runko pysyy muuttumattomana, esim. *kuulenek* kuulleeko, *tuulenek* luulleeko, *tuulenek* tuulleeko, *tuulenek* tulleeeko. Jos rungon ensimmäisessä tavuusea on lyhyt ääntiö, on kuitenkin luulento väliin myös samallinen, kuin Eurajoella, esim. *tullek*.

Muistutus: *Ole*-rungon luulento on Laitilassa aina samallinen, kuin Eurajoella, Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa.

γ) Jos *n* on sidekerakkeena, on luulento näissä pitäjissä samallinen, kuin Eurajoella.

δ) Jos *r* on sidekerakkeena, on luulento Uudessakirkossa samallinen, kuin Eurajoella. Laitilassa ja Pyhässämaassa taas on tällaisten luulennon päätteinä tavallisesti muuttumaton *ne*, jonka edellä myös runko on muuttumatta. Väliin on täällä kuitenkin luulento samallinen, kuin Eurajoella ja Uudessakirkossa. Esim. tavallisesti *purenek* purreeko, *surenek* surreeko, mutta väliin myös *purrek*, *surrek*.

ε) Jos *s* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, päättyy luulento Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa muuttumattomaan *ne*:hen, jonka edeltä *e* katoaa. Jos *s*:än edellä on joku muu kerake, katoaa se. Esim. *pesnek*, *juasnek*. Laitilassa taas käytetään silloin luulennon päätteinä muuttumatonta *netä*, jonka edellä myös runko on muuttumatta, esim. *pesenek* pesseeko, *juaksenek* juosseeko, *nousenek* nousseeko.

Muistutuksia: 1) Jos *s*:än edellä on joku muu kerake, luulen luulennon Laitilassa väliin olevan samallaisen, kuin Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa, mutta sitä en tarkoin taida sanoa. 2) Myöskin Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa katoaa *nouse*-rungon ensimmäisestä tavuusta *u*, esim. *nosnek* nousseeko.

ξ) Jos kolme-tavuisen rungon viimeisen *e:n* edellä on *tht*, Uudessakirkossa *tt*, päättyy luulento muuttumattomaan *ne:hen*, jonka edeltä *thte*, Uudessakirkossa *tte* katoaa. Esim. *haravoinek* haravoinneeko, *haparoinek* haparoinneeko, *punninek* punninneeko, *tuaminek* tuominneeko.

Poikkeus: Pyhässämaassa on väliin tällaisten luulento samallinen, kuin Eurajoella, Lapissa ja Raumalla.

η) Muitten kolme- ja neljä-tavuisten luulento on näissä pi-täjissä samallinen, kuin se on Eurajoella, Lapissa ja Rau-malla.

c) Ehdonnosta mainittakoon:

1) Eurajoella, Lapissa, Raumalla, Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa päättyy tekiällisen ehdonto *isi:*hin, jonka edeltä rungon *e* katoaa. Esim. *aukenis* ja *auknis* aukenisi, *ahdistelis'*, *ahdistelisi'* ja *ahdistelisin'*, *ahdistelisi'* ahdistelisin, ahdistelisinimme.

Poikkeuksia: α) Jos *n* taikka *l* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, ja ensimmäisessä tavuussa on lyhyt ääntiö, katoaa väliin Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa *isi-päätteen* ensimmäinen *i*. Esim. *mensin'* ja *mensi'* menisin, menisimme, *olsin'* ja *olsi'* olisin, olisimme, *pansin'* ja *pansi'* panisin, panisimme, *tulsin'* ja *tulsi'* tulisin, tulisimme. Jos *isi* on teke-runkohon liitetty, katoaa myös väliin ensimmäinen *i*, esim. *teksin'* ja *teksti'* tekisin, tekisimme.

β) Lapissa olen kuullut *koske*-rungon *e:n* jäävän *isi-päätteen* eteen, esim. *koskeisin'* ja *koskeisi'* koskisin, koskisimme.

γ) Jos tehdikkö-runko on kaksi-tavuinen, päättyy väliin Uudessakirkossa tekiällisen ehdonto *isisi:*hin, jonka edeltä rungon viimeinen *e* katoaa. Esim. *hakisisi'*, *olisisi'*, *panisisi'*, *tulisisi'*.

2) Laitilassa on ehdonto tämmöinen:

α) Kaksi-tavuisten ehdonto päättyy tavallisesti *isisi:*hin, mutta

usein myös *isi*:hin. Näitten päätetten edeltä katoaa rungon viimeinen *e*. Esim. *hakisisi'*, usein *hakisi'*, *läksisisi'* ja *läksisi'*, *juaksisisi'* ja *juaksisi'*, *pesisisi'* ja *pesisi'*, *olisisi'* ja *olisi'*, *pääsisisi'* ja *pääsisi'*.

Poikkeus: Jos *n* taikka *l* on sidekerakkeena, ja ensimmäisessä tavuussa on lyhyt ääntiö, katoaa väliin sekä *isii-* että *isii-*päätteestä ensimmäinen *i*. Esim. *mensisi'* ja *mensi'*, *olsisi'* ja *olsi'*, *pansisi'* ja *pansi'*, *tulsisi'* ja *tulsi'*. Samoin käypi luullakseni myös, jos mainitut päätteet ovat *teke*-runkohon liitetyinä.

β) Kolme-tavuisilla, joitten rungot päättyvät *the*:hen taikka *se*:hen, on samallinen ehdonto, kuin niillä on Eurajoella, Lapissa, Raumalla, Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa.

γ) Muilla kolme- ja neljä-tavuisilla on päätteenä sekä *isii* että *isi*, joitten edeltä rungon *e* katoaa. Jos toisen taikka kolmannen tavuun ääntiö on kadonnut, käytetään molempia päätteitä, mutta, jos mainitut ääntiöt ovat runkoon jääneet, tavallisesti *isii*-päätettä. Esim. *ahdisthisisi'* ja *ahdistlisi'*, *auknisisi'* ja *auknisi'*, *ennusthisisi'* ja *ennustlisi'*, *lämpnisisi'* ja *lämpnisi'*, *juttthisisi'* ja *juttthisi'*, *keskusthisisi'* ja *keskustthisi'*, *painthisisi'* ja *painthisi'* painelisisi, painelisisimme, painelisisivat, mutta, jos toisen taikka kolmannen tavuun ääntiö on olemaan jäänyt, tavallisesti *ahdistetisi'*, *aristetisi'*, *aukenisi'*, *lämpenisi'*.

d) Toivonnosta mainittakoon:

1) Jos *k*, *m*, *p*, *t* taikka *v* on kaksi-tavuisen tehdikön sidekerakkeena, päättyy kaikissa näissä pitäjissä toivonto *kko*:hon, *kkö*:hön, jonka edellä runko on muuttumatta. Esim. *hakekkon'* ja *hakekko'* hakekoon, hakekoot.

Poikkeus: *Näke*- ja *teke*-rungoilla on *kö* toivonnon päätteenä.

2) Jos *l*, *n* taikka *r* on kaksi-tavuisen sidekerakkeena, päättyy toivonto myös *kko*:hon, *kkö*:hön, mutta sen edeltä katoaa

silloin rungon *e*. Esim. *kuulkkon'* ja *kuulikko'* kuulכון, kuulկoot, *menkkön'* ja *menkkö'*, *purkkon'* ja *purkko'*.

3) Jos *s* on kaksi-tavuisen sidekerakkeena, on toivonnon päätteenä *ko*, *kö*, jonka edeltä rungon *e* katoaa. Jos *s*:än edellä on joku muu kerake, katoaa se. Esim. *peskön'* ja *peskö'*, *juaskon'* ja *juasko'*. *Nouse*-rungosta katoaa ensimmäisen tavuun *u*, esim. *noskon'* ja *nosko'* nousկոոն, nousկoot.

4) Jos kolme- taikka useamman-tavuisen tehdikön viimeisen *e:n* edellä on *n*, *s* taikka *tht*, Uudessakirkossa *tt*, päätty toivonto kaikissa näissä pitäjissä *ko:hon*, *kö:hön*, jonka edeltä rungon *e* katoaa. Jos *e:n* edellä on *n* taikka *tht*, Uudessakirkossa *tt*, muuttuvat mainitut kerakkeet *k*:ksi. Esim. *auelkon'* ja *auelkko'* au'elկոոն, au'elկoot, *auaskon'* ja *auasko'* au'askոոն, au'askoot, *huamakkon'* ja *huamakko'* huomaitկոոն, huomaitկoot, *haravoikkon'* ja *haravoikko'* haravoitկոոն, haravoitկoot, *lämmekön'* ja *lämmekkö'* lämnetկոոն, lämnetկոոտ, *lohgaskon'* ja *lohgasko'*, *lohvaskon'* ja *lohvasko'* sekä *lohkaskon'* ja *lohkasko'* lohaskոոն, lohaskoot.

5) Jos *l* on kolme- taikka useamman-tavuisen tehdikön viimeisen *e:n* edellä, päätty toivonto aina *kko:hon*, *kkö:hön*, jonka edeltä rungon viimeinen *e* katoaa. Esim. *hypytelkkön'* ja *hypytelkkö'*, *jutelkkon'* ja *jutelkko'*, *ahdistelkkon'* ja *ahdistelkko'*, *palvelkkon'* ja *palvelkko'*, *riidelkkön'* ja *riidelkkö'*.

e) Käskennöstä mainittakoon:

1) Käskennön yksikön 2:sen personan kaikkia päätteitä käytetään kaikissa näissä pitäjissä. Jos loppu-ääne on päätteellä, katoaa sen edeltä rungon viimeinen ääntiö, ellei sidekerakkeen pehmettyä viimeisen tavuun ääntiö joutu ensimmäisen tavuun ääntiön perään, sillä silloin jää viimeisen tavuun *e* olemaan. Jos *j* viimeisen ääntiön kadottua joutuisi loppu-äänteen eteen, muuttuu se *i*:ksi. Esim. *ahdistel'*, *ahdisteles*, *ahdistles*, *ahdistelest* ja *ahdistlest* *ahdistele*, *hae'*, *haes* ja *haest*, *näe'*, *näes* ja *näest*, *kuli'*,

kuljes ja *kuljest* kulje, *juttel'*, *juttles* ja *juttlest*, Uudessakirkossa *jutteles* ja *juttelest* juttele, *hw'*, *hwes* ja *hwest* lu'e, *nyli'*, *nyljes* ja *nyljest* nylje, *ol'*, *oles* ja *olest* ole, *syki'*, *syjjes* ja *syljest* sylje, *tee'*, *tees* ja *teest* te'e.

Poikkeus: Laitilassa jää väliin kaksi-tavuisen sanan *e* loppuäänteen eteen, jos *e:n* edellä on ainoastaan yksi kerake. Esim. *hwe'*, *mene'*, *pane'*, *pese'*.

2) Käskenön monikon 1:sestä personasta mainittakoon:

a) Jos *k*, *m*, *p*, *t* taikka *v* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, ovat sekä päätteet että rungon viimeinen *e* muuttumatta. Sidekerakkeena oleva *k*, *p*, *t* taas pehmenee. Esim. *haetan'*, *haeta'*, *haetas* ja *haetast* hakekaamme, *kuljetan'*, *kuljeta'*, *kuljetas* ja *kuljetast* kulkekaamme.

Poikkeuksia: 1) *Näke-* ja *teke-*rungosta katoaa *e* käskenön monikon 1:sen personan päätteen edeltä, ja *k* muuttuu *h*:ksi. Mainitun personan päätteitä alkava *t* taas pehmenee *ä*:ksi. Esim. *nähdän'*, *nähdä'*, *nähdäs* ja *nähdäst* nähkäämme, *tehdän'*, *tehdä'*, *tehdäs* ja *tehdäst* tehkäämme. 2) Jos nämät päätteet ovat *hake-*runkohon liitetyt, pehmenee Laitilassa ja Uudessakirkossa päätteen alussa oleva *t* *ä*:ksi. Esim. *haeda'*, *haedas* ja *haedast* hakekaamme.

β) Jos *l*, *n* taikka *r* on kaksi-tavuisen tehdikön sidekerakkeena, katoaa rungon *e*, ja monikon 1:sen personan päätteitä alkava *t* pehmenee *h*:ksi, *n*:ksi taikka *r*:ksi. Esim. *kuullan'*, *kuulla'*, *kuullas* ja *kuullast* kuulkaamme.

γ) Jos *s* on kaksi- taikka useamman-tavuisen tehdikön sidekerakkeena, ovat nämät päätteet muuttumattomat, mutta rungon *e* katoaa niitten edeltä. Jos *s:n* edellä on joku muu kerake, katoaa se. Esim. *lohgastan'*, *lohgasta'*, *lohgastas*, *lohgastast*, *lohwasta'*, *lohvastas*, *lohvastast*, *lohkastan'*, *lohkasta'*, *lohkastas* ja *lohkastast* lohaskaamme.

Muistutus: *Nouse*-runгон ensimmäisestä tavuusta katoaa *u*, esim. *nostañ*, *nosta'*, *nostas* ja *nostast* nouskaamme. Samoin käypi myös monikon 2:ssa personassa, esim. *noska'* nouskaatte.

δ) Jos kolme- taikka useamman-tavuisen rungon *e:n* edellä on *n* taikka *tht*, Uudessakirkossa *tt*, katoaa sekä *e* että mainitut kerakkeet, mutta päätteet ovat muuttumatta. Jos *k*, *p*, *t* alkavat tehdiikkö-runгон toista tavuuta, pehmenevät mainitut kerakkeet. Esim. *haravoitan'*, *haravoita'*, *haravoitas* ja *haravoitast* haravoitkaamme, *paratan'*, *parata'*, *paratas* ja *paratast* paratkaamme.

ε) Jos *l* on kolme- taikka useamman-tavuisen tehdiikön sidekerakkeena, katoaa runгон *e* ja käskennön monikon 1:sen persoonan päätteitä alkava *t* pehmenee *l*:ksi. Esim. *jutellat'*, *jutella'*, *jutellas* ja *jutellast* jutelkaamme.

3) Käskennön monikon 2:sen persoonan laita on tämmöinen:

α) Jos *s* on kaksi-tavuisen runгон sidekerakkeena, käyteen päätteenä *ka'*, *kä'*, jonka edellä runгон *e* katoaa. Jos *s*:än edellä on joku muu kerake, katoaa myös se. Esim. *juaska'*, juoskaatte, *peskä'* peskäätte, *pääskä'* pääskäätte, *noska'* nouskaatte.

β) Muilla kaksi-tavuisilla on käskennön monikon 2:sen persoonan päätteenä *kka'*, *kkä'*, jonka edeltä runгон *e* katoaa, jos *l*, *n* taikka *r* on sidekerakkeena. Esim. *hakekka'* bakekaatte, *imekka'* imekäätte, *kuulka'* kuulkaatte, *luulka'* luulkaatte, *menkka'* menkäätte, *purkka'* purkaatte.

Poikkeus: *Näke-* ja *teke-*rungolla on *kä'* päätteenä, jonka edeltä *e* katoaa, ja *k* muuttuu *h*:ksi. Esim. *nähkä'* nähkäätte, *tehkä'* tehkäätte.

γ) Jos kolme- taikka useamman-tavuisen runгон viimeisen *e:n* edellä on *n*, *s* taikka *tht*, Uudessakirkossa *tt*, päättyy tämä käskennön persona aina *ka'*:han, *kä'*:hän, jonka edeltä *e* katoaa. Jos *e:n* edellä on *n* taikka *tht*, Uudessakirkossa *tt*, muuttuvat mainitut kerakkeet *k*:ksi. Esim. *auokka'* au'etkaatte, *auaska'* au'askaatte, *huamakka'* huomaitkaatte.

δ) Kolme- sekä useamman-tavuisilla, joilla on *l* sidekerakkeena, on päätteinä *kkä'*, *kkä'*, jonka edeltä *e* katoaa. Esim. *hyppytelkkä'* hyppytelkääte.

f) I:stä siannosta mainittakoon:

1) Jos *k*, *p*, *t* taikka *v* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, on kaikissa näissä pitäjissä I:sen siannon edellinen muoto päätteetön, ja *akse*, *äkse* jälkimäisen muodon päätteinä. Rungon viimeinen *e* muuttuu *i*:ksi, ja sidekerakkeita *k*, *p*, *t* kerrotaan niitten sääntöjen mukaan, jotka ääni-opissa löytyvät. Esim. *hakki* hakea, *hakkiaksen*, *tumtti* tuntea, *tumttiaksen*, *nylkki* nykeä, *nylkkiiäksen*, *kulkki* kulkea, *kulkkiiäksen*.

Poikkeuksia: α) Väliin, varsinkin Uudessakirkossa, päättyy I:sen siannon jälkimäinen muoto *kse*:hen, jonka edellä rungon *e* muuttuu *i*:ksi, ja sidekerakkeita *k*, *p*, *t* kerrotaan. Esim. *hakkiksen*, *kulkikses*.

β) Rungoilla *näke* ja *teke* on Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja tavallisesti Pyhässämaassakin *t'*, mutta Laitilassa ja Uudessakirkossa sekä väliin myös Pyhässämaassa *ta'*, *tä'* I:sen siannon edellisen muodon päätteinä. Jälkimäinen muoto taas päättyy kaikissa näissä pitäjissä *täkse*:hen. Kaikissa näissä päätteissä pehmenee *t* *d*:ksi, niitten edeltä katoaa rungon *e*, ja *k* muuttuu *h*:ksi. Esim. Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *nähä'* nähdä, *tehä'* tehdä, Laitilassa ja Uudessakirkossa *nähä'*, *tehä'*, Pyhässämaassa tavallisesti *nähä'*, *tehä'*, mutta väliin myös *nähdä'*, *tehdä'*, ja kaikissa näissä pitäjissä *nähdäksen*, *nähdäkses*, *tehdäksen*, *tehdäkses*.

2) Jos *m* on kaksitavuisen rungon sidekerakkeena, käytetään päätteitä *t* ja *takse*, *täkse*, joittenka edellä runko on muuttumatta, esim. *imet* imeä, *imetäksen* imeäkseni, imeäksemme ja imeäksenne, *imetäkses* imeäksesi ja imeäksensä.

3) Jos *l*, *n* taikka *r* on kaksitavuisen tehdikön sidekerakkeena, päättyy I:sen siannon edellinen muoto Eurajoella, La-

pissa, Raumalla ja tavallisesti Pyhässämaassakin *t'*:hen, mutta Laitilassa ja Uudessakirkossa sekä joskus myös Pyhässämaassa *ta'*:han, *tä'*:hän. Jälkimmäinen muoto päättyy aina *takse*:hen, *täkse*:hen. Kaikissa näissä päätteissä pehmenee *t* *n*:ksi, *k*:ksi taikka *r*:ksi, ja rungon *e* katoaa niitten edeltä. Esim. Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *kuul'* kuulla, *men'* mennä, *oll'* olla, *pur'* purra, Laitilassa ja Uudessakirkossa *kuulla'*, *panna'*, *olla'*, *purra'*, Pyhässämaassa tavallisesti *kuul'*, mutta joskus myös *kuulla'*, ja kaikissa näissä pitäjissä *kuullaksen*, *kuullakses*.

Poikkeuksia: *a)* Uudessakirkossa on joskus I:sen siannon edellinen muoto samallinen, kuin Eurajoella, Lapissa ja Raumalla. *β)* Lapissa, Pyhässämaassa ja Laitilassa päättyy *sure*-rungon I:sen siannon edellinen muoto *t'*:hen ja jälkimmäinen *takse*:hen. Nämä päätteet pysyvät muuttumattomina, ja samoin runko niitten edellä. Esim. *suret'* surra, *suretaksen*, *suretakses*.

4) Jos *s* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, käytetään edellisen muodon päätteenä Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja tavallisesti myös Pyhässämaassa *t'*, mutta Laitilassa ja Uudessakirkossa sekä väliin Pyhässämaassakin *ta'*, *tä'*. Jälkimmäisen muodon päätteenä on aina *takse*, *täkse*. Näitten kaikkien edeltä katoaa rungon *e*, ja, jos *s*:än edellä on joku muu kerake, myös *s*:än edellä oleva kerake, mutta päätteet pysyvät muuttumattomina. Esim. Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *pest'* pestä, *juast'* juosta, Laitilassa ja Uudessakirkossa *pestä'*, *juasta'*, Pyhässämaassa tavallisesti *pest'*, mutta väliin myös *pestä'*, ja kaikissa näissä pitäjissä *pestäksen*, *pestäkses*. *Nouse*-rungosta katoaa ensimmäisen tavuun *u*, esim. Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *nost'* nousta, Laitilassa ja Uudessakirkossa *nosta'*, Pyhässämaassa tavallisesti *nost'*, mutta väliin myös *nosta'* ja kaikissa näissä pitäjissä *nostaksen*, *nostakses*.

Poikkeus: Uudessakirkossa on joskus edellinen muoto samallinen, kuin Eurajoella, Lapiissa ja Raumalla.

5) Kolme- sekä useamman-tavuisilla, joilla on *e:n* edellä *n*, *s* taikka *tht*, Uudessakirkossa *tt*, on kaikissa pitäjissä edellisen muodon päätteenä *t'* ja jälkimäisen *takse*, *täkse*. Mainitut päätteet pysyvät aina muuttumattomina, mutta niitten edeltä katoaa rungon *e*, ja, jos sen edellä on *n* taikka *tht*, Uudessakirkossa *tt*, myös mainitut kerakkeet, ja, jos *k*, *p* taikka *t* alkaa rungon toista tavuuta, pehmenee se. Esim. *auet'* au'eta, *auetakses*, *auast'* au'asta, *auastaksen*, *haravoit'* haravoita, *haravoitaksen*.

6) Jos *l* on kolme- taikka useamman-tavuisen rungon *e:n* edellä, päättyy kaikissa näissä pitäjissä *l*:sen siannon edellinen muoto *t'*:hen ja jälkimäinen *takse*:hen, *täkse*:hen. Näitten edellä katoaa rungon *e*, ja päätteissä oleva *t* pehmenee *h*:ksi. Esim. *hyppytell'* hypytellä, *hyppytelläksen*.

Poikkeus: Uudessakirkossa on tällaisten *l*:sen siannon päätteenä väliin *ta'*, *tä'*, jonka *t* pehmenee *h*:ksi. Esim. *kastella'*, *oleskella'*.

g) *l*:sta siannosta mainittakoon:

1) Jos *k*, *m*, *p*, *t* taikka *v* on kaksi-tavuisen tehdikön sidekerakkeena, on *l*:nen sianto tällöinen:

a) Eurajoella ja Raumalla on *l*:sen siannon päätteellä. Sen edellä kerrotaan rungon *k*:ta, *p*:tä ja *t*:tä niitten sääntöjen mukaan, jotka ääni-opissa löytyvät, mutta *e* on muuttumatta. Esim. *hakkeis* hakeissa, *hakkein'* ja *hakkei'* hakein, *nylkkeis* nylkeissä, *nylkkein'* ja *nylkei'* nylkein, *tuntteis* tunteissa, *tunttein'* ja *tunttei'* tuntein.

Poikkeus: Rungoilla *näke* ja *teke* on *te* *l*:sen siannon päätteellä. Tämän päätteellä edeltä katoaa rungon *e*, ja *k* muuttuu *h*:ksi. Päätteellä *t* taas pehmenee *d*:ksi. Esim. *nähdes* nähdesä, *nähden'* ja *nähde'* nähden, *tehdes* tehdesä, *tehden'* ja *tehde'* tehden. Näitten tehdikköjen *l*:nen sianto ei ole tällöinen.

nen ainoastaan Eurajoella ja Raumalla, vaan myös Lapissa, Pyhässämaassa, Laitilassa ja Uudessakirkossa.

β) Lapissa on asunto samallinen, kuin Eurajoella ja Raumalla. Kuitenkin katoaa väliin *i*, jos liite on perään tullut, esim. *kulkkesan*, *lukkan*. Joskus on myös muuttumaton *tes* päätteensä. Silloin jää *e* myös olemaan ja *k*:ta, *p*:tä sekä *t*:tä kerrotaan. Esim. *käsketes* käskeissä, *lukketes* lukeissa, *kulkketes* kulkeissa. Avunto taas on väliin samallinen, kuin Eurajoella ja Raumalla, esim. *käskein* ja *käsketi*, *lukkan* ja *lukkan*, *kulkein* ja *kulketi*. Usein katoaa kuitenkin päätteensä *i*, esim. *laskein* ja *laske* laskein, *hakkan* ja *hakke* hakein. Väliin taas päättyy avunto muuttumattomaan *ten*:hen, *te*:hen, jolloin rungon *e* jää olemaan, ja *k*:ta, *p*:tä sekä *t*:tä tavallisesti kerrotaan, mutta väliin pehmenevät ne. Esim. *hakketen* ja *hakkete* hakein, *kulketen* ja *kulkkete* kulkein, *lukketen* ja *lukkete* lukein, mutta väliin myös *tuven* ja *tuve* lukein.

Poikkeus: *Hake*-rungon II:sen siannon avuntona olen myös kuullut *hakketen*, *hakkete* ja *haeden*, *haede*.

γ) Pyhässämaassa, Laitilassa ja Uudessakirkossa on muuttumaton *te* II:sen siannon päätteensä. Rungon *e* jää olemaan ja sidekerakkeena olevaa *k*:ta, *p*:tä ja *t*:tä kerrotaan. Esim. *hakketes* hakeissa, *hakkete* hakein, *tunttetes* tunteissa, *tunttete* tuntein.

Poikkeuksia: 1) Väliin on *is*, josta *i* on kadonnut, ja jonka edellä *k*:ta, *p*:tä ja *t*:tä kerrotaan, asunnon päätteensä, esim. *laske* laskeissa, *kulkket* kulkeissa. 2) *Hake*-rungon II:sen siannon avuntona olen Laitilassa kuullut *haede*.

2) Jos *n* taikka *r* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, on kaikissa näissä pitäjissä *te*, jonka edeltä rungon *e* katoaa, II:sen siannon päätteensä. Päätteensä alussa oleva *t* taas pehminee *n*:ksi ja *r*:ksi. Esim. *menne* mennessä, *menen* ja *menne* menneen, *purres* purressa, *purren* ja *purre* purren.

Poikkeus: Laitilassa olen kuullut sanottavan *puretes* purressa, *purete'* ja *purte'* purren.

3) Jos *l* on kaksi- taikka useamman-tavuisen tehnikön sidekerakkeena, päättyy II:nen sianto aina *te*:hen, jonka edeltä rungon *e* katoaa. Päätteen *t* taas pehmenee *ksi*. Esim. *ajatelles* ajattellessa, *ajatellen'* ja *ajatelle'* ajatellen.

Poikkeus: Jos II:sen siannon avunnon päätettä *ten'*, *te'* on liitetty *kuule*-runkohon, on päätteen *t* pehmenemättä. Esim. *kuul-*
ten' ja *kuulte'* kuullen.

4) Jos *s* on sidekerakkeena, päättyy II:nen sianto aina muuttumattomaan *te*:hen, olkoon runko kaksi- taikka useamman-tavuinen. Rungon *e* katoaa mainitun päätteen edeltä. Jos *s*:än edellä on joku muu kerake, katoaa myös se, ja *nouse*-rungosta ensimmäisen tavuun *u*. Esim. *auastes* au'astessa, *auasteri'* ja *auaste'* au'asten, *juastes* juostessa, *juasteri'* ja *juaste'* juosten, *nostes* nous-
tessa, *nosteri'* ja *noste'* nousten.

5) Jos *n* taikka *tht*, Uudessakirkossa *tt*, on kolme- taikka useamman-tavuisen rungon viimeisen *e*:n edellä, päättyy II:nen sianto kaikissa näissä pitäjissä muuttumattomaan *te*:hen. Sen edeltä katoaa sekä rungon viimeinen *e* että myös *n* ja *tht*, Uudessakirkossa *tt*, ja rungon toista tavuuta alkava *k*, *p* taikka *t* pehmenee tavallisten sääntöjen mukaan. Esim. *aletes* aletessa, *haravoites*, *haravoiten'* ja *haravoite'*.

h) Tämän luokan tehniköihin liitettynä on IV:nen siannon päätte *mise* muuttumatta.

Poikkeus: Jos *mise*-päätettä on liitetty kaksi-tavuiseen runkoon, katoaa siitä väliin Raumalla *i*. Esim. *menemnen'* ja *menemne'* meneminen, *olemmen'* ja *olemne'* oleminen, *panemnen'* ja *panemne'* paneminen, *tulemmen'* ja *tulemne'* tuleminen.

i) Tekiällisen II:sta verrannosta mainittakoon:

1) Eurajoella, Lapissa ja Raumalla on tekiällisen II:sen verrannon laita tämä:

α) Jos *k, m, p, t* taikka *v* on kaksi-tavuisen tehdikön sidekerakkeena, päättyy II:sen verrannon runko *nu:hun, ny:hyn*, jonka päätteen edellä tehdikön runko pysyy muuttumattomana, mutta *nu, ny* muuttuu yksikön nimennössä *n:ksi*. Esim. *haken hakenut, hakennu' hakeneet*.

Poikkeus: Rungoilla. *näke* ja *teke* on *ny* päätteenä, josta *y* katoaa yksikön nimennössä. Päätteen edeltä katoaa rungon *e*, ja *k* muuttuu *k:ksi*. Esim. *nähn nähnyt, nähny' nähneet, tehni tehnyt, tehny' tehneet*.

β) Jos *n* on kaksi- taikka useamman-tavuisen rungon sidekerakkeena, päättyy II:sen verrannon runko *nu:hun, ny:hyn*, jonka edeltä *e* katoaa. Jos *nu, ny* on kaksi-tavuisen sanaan liitettynä, katoaa siitä *u, y* yksikön nimennössä, mutta, jos mainittu pääte on useamman-tavuisen rungon perässä, katoaa koko *nu, ny* mainitusta siasta. Esim. *pann pannut, pannu' panneet, auen au'ennut, auennu' au'enneet*.

γ) Jos *l, r* taikka *s* on sidekerakkeena, päättyy II:sen verrannon runko aina *nu:hun, ny:hyn*, olkoon tehdikkö kaksi- taikka useamman-tavuisen. Tämän päätteen edeltä katoaa *e*, ja, jos *s:n* edellä on joku muu kerake, myös se, sekä *u* *nouse*-rungon ensimmäisestä tavuusta. Päätteen *n* taas muuttuu *k:ksi, r:ksi* taikka *s:ksi*, ja sen *u, y* katoaa yksikön nimennöstä. Esim. *ahdistell ahdistellut, ahdistellu' ahdistelleet, auass au'assut, auassu' au'asseet, noss noussut, nossu' nousseet, surr surrut, surru' surreet, juass juossut, juassu' juosseet*.

Muistutus: Lapissa ja Raumalla on *sure*-rungolla usein *nuu* päätteenä, jonka edellä *e* on muuttumatta. Päätteestä katoaa yksikön nimennössä *nu*. Esim. *suren surrut, surennu' surreet*.

δ) Jos *tht* on kolme- taikka useamman-tavuisen tehdikön viimeisen *e:n* edellä, päättyy II:sen verrannon runko myös *nu:hun, ny:hyn*, jonka edeltä *e* katoaa, ja *tht* muuttuu *n:ksi*. Yksikön

nimennöistä katoaa koko päätte *nu*, *ny*. Esim. *haravoim* haravoinnut, *haravoimnu'* haravoinneet.

2) Pyhässämaassa, Laitilassa ja Uudessakirkossa päättyy II:sen verrannon runko aina *nu*:hun, *ny*:hyn. Tämä päätte ja sen edellä oleva tehdikkö-runko muuttuvat seuraavien sääntöjen mukaan:

α) Jos kaksi-tavuisella tehdiköllä on *k*, *m*, *p*, *t* taikka *v* sidekerakkeena, on tehdikkö-runko *nu*-, *ny*-päätteen edellä muuttumatta. Päätteen *u*, *y* taas muuttuu yksikön nimennössä loppuäänteeksi. Esim. *hakeni* hakenut, *hakenu'* hakoneet.

Poikkeuksia: 1) Väliin on, varsinkin Uudessakirkossa, II:sen verrannon runko muuttumatta yksikön nimennössä. Esim. *kulkenu* kulkenut. 2) Rungot *näke* ja *teke* muuttuvat tämän päätteen edellä siten, että *e* katoaa, ja *k* muuttuu *h*:ksi. Niihin liitettyä on *ny*-päätte yksikön nimennössä Laitilassa ja Uudessakirkossa tavallisesti muuttumatta, ja ainoastaan väliin on *y* loppuäänteeksi muuttunut, mutta Pyhässämaassa on *y* tavallisesti loppuäänteeksi muuttunut ja on ainoastansa väliin olemaan jäänyt. Esim. Laitilassa ja Uudessakirkossa tavallisesti *nähny* nähnyt, *tehny* tehnyt ja vaan väliin *nähti*, *tehti*, mutta Pyhässämaassa tavallisesti *nähti*, *tehti* ja ainoastaan joskus *nähny*, *tehny*.

β) Jos *l*, *n*, *r* taikka *s* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, katoaa rungon *e nu*-, *ny*-päätteen edeltä. Jos *s*:än edellä on joku muu kerake, katoaa myös se, ja *u nouse*-rungon ensimmäisestä tavuusta. Päätteen *n* taas muuttuu *hn* perässä *h*:ksi ja *r*:än perässä *r*:ksi. Yksikön nimennössä on Laitilassa ja Uudessakirkossa II:sen verrannon runko tavallisesti muuttumatta, mutta väliin on myös *u*, *y* loppuäänteeksi muuttunut. Pyhässämaassa taas on *u*, *y* tavallisesti loppuäänteeksi muuttunut ja on ainoastaan väliin olemaan jäänyt. Jos *s* on sidekerakkeena, ja *u*, *y* on yksikön nimennössä päätteestä kadonnut,

muuttuu päätteen *n* s:ksi. Esim. Laitilassa ja Uudessakirkossa tavallisesti *kuullu* kuullut, *menny* mennyt, *juasnu* juossut, *nosnu* noussut, *purru* purrut, ja ainoastaan joskus *kuull'*, *menn'*, *juass'*, *noss'*, *purr'*, mutta Pyhässämaassa tavallisesti *kuull'*, *menn'*, *noss'* noussut, ja harvemmin *kuullu*, *menny*, *nosnu*.

Poikkeus: Sure-runko on *nu*-päänteen edellä muuttumatta, ja samoin myös päätteen *n*, mutta *u* muuttuu yksikön nimennössä tavallisesti loppu-äänteeksi ja jää ainoastaan harvoin olemaan. Esim. *suren'* surrut, *surenu'* surreet, ja juuri joskus *surenu* surrut.

γ) Jos *l* taikka *s* on kolme- taikka useamman-tavuisen tehnikön sidekerakkeena, on II:nen verranto samallinen, kuin Eurajoella, Lapissa ja Raumalla.

δ) Jos kolme- taikka useamman-tavuisen rungon *e:n* edellä on *n* taikka *tht*, Uudessakirkossa *tt*, katoaa *nu-*, *ny-*päänteen edeltä rungon *ne* taikka *thte*, Uudessakirkossa *tte*, mutta kuitenkin pehmenee rungon toista tavuuta alkava *k*, *p*, *t* tavallisten sääntöjen mukaan. Päänteestä taas katoaa *u*, *y* yksikön nimennössä. Esim. *auen* au'ennut, *auenu'* au'enneet, *haravoin* haravoinnut, *haravoinu'* haravoinneet.

Muistutus: Joskus on, muistaakseni, *u*, *y* jäänyt olemaan yksikön nimentöön, mutta sitä en taida varmaksi vakuuttaa.

j) Tekiättömän kaikkien päätteen edellä muuttuvat tämän luokan tehnikkö-rungot seuraavalla tavalla:

1) Sellaiset kaksi-tavuiset, joilla on *k*, *m*, *p*, *t* taikka *v* sidekerakkeena, eivät muulla tavalla muutu, kuin siten, että *k*, *p* ja *t* tekiättömän kaikkien päätteen edellä pehmenevät tavallisten sääntöjen mukaan.

Poikkeus: Rungot *näke* ja *teke* muuttuvat siten, että *e* katoaa, ja *k* muuttuu *h*:ksi.

2) Jos *l*, *n*, *r* taikka *s* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, katoaa *e*. Jos *s*:än edellä on joku muu kerake, katoaa myös *se*, ja *nouse*-rungosta samoin ensimmäisen tavuun *u*.

Poikkeus: Lapissa, Pyhässämaassa ja Laitilassa on *sure*-runko muuttumaton tekiättömän kaikkien päätellen edellä.

3) Kolme- sekä useamman-tavuisista katoaa rungon viimeinen *e*. Jos *e:n* edellä on *n* taikka *thi*, Uudessakirkossa *tt*, katoavat myös mainitut kerakkeet.

k) Jos tekiättömän lausunnon päätteen alussa oleva *t*, *e:n* kadottua, joutuu *kn*, *n:n* taikka *r:n* perään, pehmenee se *k:ksi*, *n:ksi* taikka *r:ksi*. Esim. *haetan'* ja *haeta'* ha'etaan, *kuullan'* ja *kuulla'* kuullaan, *mennän'* ja *mennä'*, *nostan'* ja *nosta'* noustaan, *purran'* ja *purra'*, *surrän'* ja *surra'*, Lapissa, Pyhässämaassa ja Laitilassa *suretan'* ja *sureta'* surraan, *haravoitan'* ja *haravoita'*.

Poikkeuksia: *α)* *näke-* ja *teke-*rungon perässä pehmenee kaikissa näissä pitäjissä tekiättömän lausunnon päätteitä alkava *t* *d:ksi*, esim. *nähdän'* ja *nähdä'*, *tehdän'* ja *tehdä'*. *β)* *Hake-*rungon perässä pehmenee *ta'*-päätteen *t* *d:ksi* Laitilassa ja Uudessakirkossa, esim. *haeda'* ha'etaan.

l) Jos *s* on sidekerakkeena, käytetään tekiättömän kerronnan päätteinä *tin'* ja *ti'*, mutta, jos rungolla on joku muu sidekerake, *tiin'*, *tii'*. Esim. *tunnettin'* ja *tunnetti'*, *kuulltin'* ja *kuulltti'* kuultiin, *menttin'* ja *mentti'*, *nostin'* ja *nosti'* nousiin, *juustin'* ja *juusti'*, *purttin'* ja *purtti'*, *haravoittin'* ja *haravoitti'*.

Poikkeus: *Näke-* ja *teke-*rungoilla on *tin'*, *ti'* päätteinä, esim. *nähtin'*, *nähti'* nähtiin, *tehtin'*, *tehti'* tehtiin.

m) Tekiättömän luulennosta mainittakoon:

1) Eurajoella, Lapissa ja Raumalla on tekiättömän luulennon päätteen laita tällöinen:

α) Jos *k*, *p*, *t*, *m* taikka *v* on kaksi-tavuisen tehdkön sidekerakkeena, päättyy tämä tavan-muoto *ttanne:hen*, *ttänne:hen*. Esim. *haettannek* ha'ettaneenko.

Poikkeus: *Näke-* ja *teke-*rungoilla on *tanne*, *tänne* päätteenä, esim. *nähtännek* nähtäneenko, *tehtännek* tehtäneenko.

β) Jos *n* taikka *r* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, on *tanne*, *tänne* päätteenä. Esim. *mentännek* mentäneenko, *pantannek* pantaneenko, *purtannek* purtaneenko.

Poikkeus: Sure-rungon perään liitetään Lapissa *ttanne*-päätettä, esim. *surettannek* surtaneenko.

γ) Jos *l* taikka *s* on kaksi- taikka useamman-tavuisen tehdikön sidekerakkeena, käytetään päätettä *tanne*, *tänne*. Esim. *oltannek* oltaneenko, *valeteltannek* valehdeltaneenko, *juastannek* juostaneenko, *lavastannek* la'astaneenko.

δ) Jos kolme- taikka useamman-tavuisen rungon viimeisen *e:n* edellä on *n* taikka *tht*, päättyy tekiättömän luulento *ttanne:*hen, *ttänne:*hen. Esim. *auettannek* au'ettaneenko, *haravoittannek* haravoittaneenko.

2) Pyhässämaassa ja Laitilassa päättyy tämä tavamuoto näin:

α) Jos *k*, *m*, *p*, *t* taikka *v* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, on tekiättömän luulennon pääte tavallisesti samallainen, kuin Eurajoella, Lapissa ja Raumalla. Väliin käytetään kuitenkin täällä *ttane*-, *ttäne*-päätettä, esim. *haettanek*.

Muistutuksia: 1) *Näke*- ja *teke*-rungoilla on aina *täne* päätteenä, esim. *nähtänek* 'nähtäneenko, *lehtänek* 'lehtäneenko.

2) Laitilassa käytetään väliin päätteitä *ttannen*, *ttännen* ja *ttanen*, *ttänen*, esim. *haettannenek* ja *haettänenek* haettaneenko.

β) Jos *l*, *n*, *r* taikka *s* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, päättyy tekiättömän luulento *tane:*hen, *täne:*hen. Esim. *kuultanek* kuultaneenko, *mentänek* mentäneenko, *purtanek* purtaneenko, *juastanek* juostaneenko, *nostanek* noustaneenko.

Poikkeuksia: 1) Sure-rungolla on *ttanne*, väliin *ttane* päätteenä, esim. *surettannek*, väliin *surettanek* surtaneenko. 2) Laitilassa käytetään väliin päätteitä *tannen*, *tännen* ja *tanen*, *tänen*, esim. *mentännenek* mentäneenko, *oltanenek* oltaneenko.

γ) Jos *l* taikka *s* on kolme- taikka useamman-tavuisen tehdikön sidekerakkeena, on tekiättömän luulennon pääte tavallisesti samallinen, kuin Eurajoella, Lapissa ja Raumalla. Väliin käytetään kuitenkin *tane-*, *täne-*päätettä. Esim. *auastanek*, *juteltanek*.

Poikkeus: Laitilassa on tällaisilla sanoilla väliin myös *tannen*, *tännen* taikka *tanen*, *tänen* päätteensä, esim. *juteltannenek*, väliin *juteltanenek* *juteltaneenko*.

δ) Jos *n* taikka *tht* on kolme- taikka useamman-tavuisen tehdikön viimeisen *e:n* edellä, päättyy tämä tavan-muoto myös tavallisesti samoin, kuin Eurajoella, Lapissa ja Raumalla. Väliin olen kuitenkin kuullut myös *tane-*, *täne-*päätettä käytettävän, jos *e:n* edellä on *tht*, esim. *haravoitanek* *haravoittaneenko*.

Poikkeus: Laitilassa kuulee väliin päätettä *ttannen*, *ttännen* ja *joskus* myös, jos *e:n* edellä on *tht*, *tanen*, *tänen*, esim. *haravoittannenek*, *joskus haravoitanenek* *haravoittaneenko*.

3) Uudessakirkossa taas päättyy tekiättömän luulento näin:

α) Jos kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena on *k*, *m*, *p*, *t* taikka *v*, käytetään päätettä *ttane*, *ttäne*. Esim. *haettanek* *ha'ettaneenko*.

Poikkeus: *Näke-* ja *teke-*rungoilla on samallinen pääte, kuin niillä on Pyhässämaassa ja Laitilassa.

β) Jos *l*, *n*, *r* taikka *s* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, on tämä tavan-muoto samallinen, kuin Pyhässämaassa ja Laitilassa.

γ) Jos *l* taikka *s* on kolme- taikka useamman-tavuisen rungon sidekerakkeena, päättyy tekiättömän luulento *tane:*hen, *täne:*hen. Esim. *ajateltanek* *ajateltaneenko*, *auastanek* *au'astaneenko*.

δ) Jos *n* taikka *tt* on kolme- taikka useamman-tavuisen rungon viimeisen *e:n* edellä, päättyy tekiättömän luulento *ttane:*hen,

ttäne:hen. Esim. *auettanek* au'ettaneenko, *haravoittanek* haravoittaneenko.

n) Jos tekiättömän ehdonnon päätteitä alkava *t*, rungon *e:n* kadottua, joutuu *h:n*, *n:n* taikka *r:n* perään, pehmenee mainittu *t* *h:ksi*, *n:ksi* taikka *r:ksi*, ja, jos se joutuu *h:n* perään, *d:ksi*. Jos tekiättömän ehdonnon päätte on *hake*-runkohon liitettynä, pehmenee myös päätte *t* *d:ksi* Laitilassa ja Uudessakirkossa. Esim. Eurajoella ja Pyhässämaassa *tunnetais* tunnetaisiin, *nähdäis* nähtäisiin, *kuullais* kuultaisiin, *mennäis* mentäisiin, *juustais* juostaisiin, *nostais* noustaisiin, *purrais* purtaisiin, *haravoitais* haravoitaisiin, Raumalla *tunnetais* ja *tunnetaisi*, *nähdäis* ja *nähdäissi*, *kuullais* ja *kuullaissi*, *juustais* ja *juustaisi*, *nostais* ja *nostaisi*, *mennäis* ja *mennäissi*, *purrais* ja *purraisi*. Lapissa ja Uudessakirkossa *tunnetaisi* ja *tunneitaisi*, *nähdäissi* ja *nähdäissi*, Lapissa *haetaissi* ja *haetass*, mutta Uudessakirkossa *haedaissi* ja *haedassi*, *kuullaissi* ja *kuullass*, Laitilassa *haedassis*, *nähdäissis*, *kuullaissis*, *juustassis*, *nostassis*, *purrais*, *mennäissis*, ja joskus *haedaissi*, *nähdäissi*, *kuullaissi*, ja Laitilassa sekä Uudessakirkossa *haedais* ja *haedas*, *itketäis* ja *itketäs*.

Muistutus: Laitilassa jääpi joskus *taissis*-päätteeseen ensimmäisen tavuun *i*. Esim. *hwetaissis*, *nähdäissis*, *pannaissis*, *jutellaissis*, *tuamitaissis*.

o) Tekiättömän toivonnosta mainittakoon:

1) Jos *k*, *p*, *t*, *m* taikka *v* on kaksi-tavuisen tehdikön siederakkeena, on tämän tavan-muodon päätteenä Eurajoella *ttakkon*, *ttäkkön* ja muissa pitäjissä *ttakko*, *ttäkkö*. Esim. Eurajoella *haettakkon*, ja muissa pitäjissä *haettakko*; kuitenkin käytetään Lapissa väliin samaa päätettä, kuin Eurajoella.

Poikkeus: *Näke*- ja *teke*-rungoilla on Eurajoella *ttäkkön* ja muissa pitäjissä *ttäkkö* päätteenä, esim. Eurajoella *nähtäkkön*, *tehtäkkön* ja muissa pitäjissä *nähtäkkö*, *tehtäkkö*.

2) Jos *n* taikka *r* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, päättyy tämä tavan-muoto Eurajoella *takkon'*:hon, *täkkön'*:hön, mutta muissa pitäjissä *takko'*:hon, *täkkö'*:hön. Lapissa on kuitenkin väliin päätte samallinen, kuin Eurajoella. Esim. Eurajoella *mentäkkön'*, *purtakkon'* purtakoon ja muissa pitäjissä *mentäkkö'*, *purtakko'*.

Poikkeus: *Sure*-rungolla on Lapissa, Pyhässämaassa ja Laitilassa *ttakko'* tekiättömän toivonnon päätteenä, jonka edellä runko pysyy muuttomattomana.

3) Jos *l* taikka *s* on kaksi- taikka useamman-tavuisen tehdikön sidekerakkeena, käytetään Eurajoella ja väliin Lapissa *takkon'*-, *täkkön'*-päätettä, mutta muissa pitäjissä *takko'*, *täkkö'*. Esim. *kuuttakkon'* ja *kuuttakko'*, *ajateltakkon'* ja *ajateltakko'*, *juastakkon'* ja *juastakko'*.

4) Jos kolme- taikka useamman-tavuisen rungon viimeisen *e*:n edellä on *n* taikka *tht*, Uudessakirkossa *tt*, päättyy tekiättömän toivonto Eurajoella ja joskus myös Lapissa *ttakkon'*:hon, *ttäkkön'*:hön, mutta muissa pitäjissä *ttakko'*:hon, *ttäkkö'*:hön. Esim. *auettakkon'* ja *auettakko'*, *haravoittakkon'* ja *haravoittakko'*.

p) Tekiättömän III:nen siannon omanto päättyy näin:

1) Jos *k*, *p*, *t*, *m* taikka *v* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, käytetään tämän tavan-muodon omannon päätteenä Eurajoella *ttaman'*, *ttämän'*, Lapissa ja Raumalla sekä *ttaman'*, *ttämän'*, että *ttama'*, *ttämä'*, ja Pyhässämaassa, Laitilassa sekä Uudessakirkossa *ttama'*, *ttämä'*. Esim. *haettaman'* ja *haettama'*.

Poikkeus: *Näke*- ja *teke*-rungot päättyvät Eurajoella *tätämän'*:hän, Lapissa ja Raumalla *tätämän'*:hän ja *tätämä'*:hän ja Pyhässämaassa, Laitilassa sekä Uudessakirkossa *tätämä'*:hän. Niitten tekiättömän III:nen siannon omanto on siis *nähtämän'* ja *nähtämä'*, *tehtämän'* ja *tehtämä'*.

2) Jos *n* taikka *r* on kaksi-tavuisen rungon sidekerakkeena, on päätteenä Eurajoella *taman'*, *tämän'*, esim. *mentämän'*, *purtaman'*, Lapissa ja Raumalla sekä *taman'*, *tämän'* että *tama'*, *tämä'*, esim. *mentämän'* ja *mentämä'*, Pyhässämaassa, Laitilassa sekä Uudessakirkossa *tama'*, *tämä'*, esim. *mentämä'*, *purtama'*.

Poikkeus: Sure-rungolla on päätteenä Lapissa *ttaman'* ja *ttama'* ja Pyhässämaassa sekä Laitilassa *ttama'*. Sen tekiättömän III:nen siannon omantona käytetään siis Lapissa *surettaman'* ja *surettama'* ja Pyhässämaassa sekä Laitilassa *surettama'*.

3) Jos *l* taikka *s* on kaksi- taikka useamman-tavuisen tehnikön sidekerakkeena, päättyy tämän tavan-muodon omanto Eurajoella *taman':han*, *tämän':hän*, esim. *kuultaman'*, *nostaman'* noustaman, Lapissa ja Raumalla sekä *taman':han*, *tämän':hän*, että *tama:hän*, *tämä:hän*, esim. *kuultaman'* ja *kuultama'*, ja Pyhässämaassa, Laitilassa sekä Uudessakirkossa *tama':han*, *tämä':hän*, esim. *kuultama'*, *nostama'* noustaman.

4) Jos kolme- taikka useamman-tavuisen rungon viimeisen e:n edellä on *n* taikka *tht*, Uudessakirkossa *tt*, on tekiättömän III:nen siannon omannon päätteenä Eurajoella *ttaman'*, *ttämän'*, esim. *auettaman'*, *haravoittaman'*, Lapissa ja Raumalla sekä *ttaman'*, *ttämän'* että *ttama'*, *ttämä'*, esim. *auettaman'* ja *auettama'*, ja Pyhässämaassa, Laitilassa sekä Uudessakirkossa *ttama'*, *ttämä'*, esim. *auettama'*, *haravoittama'*.

g) Tekiättömän I:sen verrannon laita on seuraava:

1) Jos *k*, *p*, *t*, *m* taikka *v* on kaksi-tavuisen tehnikön sidekerakkeena, päättyy tämän tavan-muodon runko Eurajoella, Lapissa ja Laitilassa tavallisesti *ttava:hän*, *ttävä:hän*, mutta usein myös *ttapa:hän* *ttäpä:hän*. Pyhässämaassa taas, Raumalla ja Uudessakirkossa päättyy se aina *ttava:hän*, *ttävä:hän*. Esim. Eurajoella, Lapissa ja Laitilassa *haettava* ja *haet-*

tapa, mutta Pyhässämaassa, Raumalla ja Uudessakirkossa aina *haettava*.

Poikkeus: Näke- ja teke-rungoilla on Eurajoella, Lapissa ja Laitilassa tavallisesti *tävä*, mutta usein myös *täpä*, vaan Raumalla, Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa aina *tävä* tämän tavan-muodon rungon päätteensä. Tekiättömän Isen verrannon runkona käytetään siis kaikissa näissä pitäjissä *nähtävä*, *tehtävä*, mutta Eurajoella, Lapissa ja Laitilassa usein myös *nähtäpä*, *tehtäpä*.

2) Jos *n* taikka *r* on kaksi-tavuisen, sekä jos *l* taikka *s* on kaksi- taikka useamman-tavuisen tehdikön sidekerakkeena, päättyy tekiättömän Isen verrannon runko Eurajoella, Lapissa ja Laitilassa tavallisesti *tava*:han, *tävä*:hän, mutta väliin myös *tapa*:han, *täpä*:hän. Esim. *mentävä*, *purtava*, *ajatettava*, *kuultava*, *juastava*, *revästävä*, mutta väliin myös *mentäpä*, *purtapä*, *juastapä*, *kuullapä*, *ajatettapä*, *revästäpä*. Raumalla taas, Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa päättyy tämän tavan-muodon runko aina *tava*:han, *tävä*:hän.

Poikkeus: Sure-rungon tekiättömän Isen verrannon runko päättyy Pyhässämaassa aina ja Lapissa sekä Laitilassa tavallisesti *ttava*:han ja on siis *surettava*. Lapissa ja Laitilassa on se kuitenkin usein *surettapä*, päättyen *ttapa*:han.

3) Jos kolme- taikka useamman-tavuisen rungon viimeisen *e:n* edellä on *tht*, Uudessakirkossa *tt*, käytetään tämän tavan-muodon rungon päätteensä Eurajoella, Lapissa ja Laitilassa tavallisesti *ttava*, *ttävä*, mutta väliin myös *ttapa*, *ttäpä*. Raumalla taas, Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa kuulee ainoastansa *ttava*-, *ttävä*-päätettä. Esim. kaikissa näissä pitäjissä *haravoittava*, mutta Eurajoella, Lapissa ja Laitilassa väliin myös *haravoittapä*.

Muistutus: Sellaisilla kolme- sekä useamman-tavuisilla joilla on *n* sidekerakkeena, ei ole tekiättömän Isästä verrantoa.

r) Jos *s* on tehdikön rungon sidekerakkeena, päättyy tekiättömän II:sen verrannon runko kaikissa näissä pitäjissä *tu:hun, ty:hyn*, mutta jos tehdikön rungolla on joku muu sidekerake, *ttu:hun, tty:hyn*. Näistä päätteistä katoaa yksikön nimennössä *u, y* aina Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa, esim. *haultt* luultu, *mentt* menty, *tunnnett* tunnettu, *pest* pesty, *purtt* purtu, *auett* au'ettu, *juteltt* juteltu. Laitilassa taas ja Uudessakirkossa ovat tämän tavan-muodon runkojen päätteet *tu, ty* ja *ttu, tty* yksikön nimennössä muuttumatta, jos mainittujen päätteen edeltä kaksi-tavuinen tehdikön viimeinen *e* on kadonnut, esim. *kuaulttu* kuoltu, *menttly* menty, *juastu* juostu, *purttu* purtu, *nostu* noustu. Mutta jos tehdikkö on kolme-tavuinen taikka sellainen kaksi-tavuinen, jonka *e* jää olemaan tekiättömän päätteen eteen, on tämän tavan-muodon runko yksikön nimennössä tavallisesti Laitilassa muuttumatta, mutta usein myös siten muuttunut, että *u:n, y:n* siaan on tullut loppu-ääne. Uudessakirkossa taas muuttuu *u, y* tavallisesti loppu-äänteeksi ja jää ainoastaan väliin olemaan. Esim. Laitilassa tavallisesti *imetty, kuljettu, ajateltu* ajateltu, *lavastu* la'astu, mutta usein myös *imett', kuljett', ajatelt'*, *lavast'*, mutta Uudessakirkossa taas tavallisesti *imett', ajatelt', lavast'* ja ainoastaan väliin *imetty, ajateltu, lavastu*.

Poikkeus: Näke- ja teke-rungoilla on kaikissa näissä pitäjissä tekiättömän II:sen verrannon rungon päätteenä *ty*, joka yksikön nimennössä on muuttumatta Laitilassa ja Uudessakirkossa, mutta josta mainituksessa siassa *y* katoaa Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa. Tekiättömän II:sen verrannon yksikön nimentönä käytetään siis Laitilassa ja Uudessakirkossa *nähty, tehty*, mutta muissa pitäjissä *näht, teht*.

Talvutus-esimerkkiä Eurajoelta.**Tekiällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.**

Yksikkö 1 p. luven'	pesen'.	Monikko 1 p. luven'	pesen'.
2 p. luve'	pese'.	2 p. luvet	peset.
3 p. luke	pese.	3 p. lukeva'	peseva'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. luvin'	pesin'.	Monikko 1 p. luvin'	pesin'.
2 p. luvi'	pesi'.	2 p. luvit	pesit.
3 p. luk	pes.	3 p. luvi', vä-	pesi', vä-
		liin lukiva'	liin pesiva'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olen'	luken j. n. e.	olen' pess j. n. e.
Monikko 1 p. olen'	lukennu' j. n. e.	olen' pessy' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olin'	luken j. n. e.	olin' pess j. n. e.
Monikko 1 p. olin'	lukennu' j. n. e.	olin' pessy' j. n. e.

Laulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. lukennengon'	pessengön'
2 p. lukenneks	pesseks.
3 p. lukennek	pessek.
Monikko 1 p. lukennengon'	pessengön'.
2 p. lukennettak	pessettäk.
3 p. lukennevak, väliin	pessevak, väliin pessek.
lukennek	

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ollengon' luken j. n. e. ollengon' pess j. n. e.
 Monikko 1 p. ollengon' lukennu' j. n. e. ollengon' pessy' j. n. e.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. lukisin' pesisin'.
 2 p. lukisi' pesisi'.
 3 p. lukis pesia.
 Monikko 1 p. lukisin' pesisin'.
 2 p. lukisit pesisit.
 3 p. lukisi', väliin lukis pesisi', joskus pesis.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisin' ja olsin' luken olisin' ja olsin' pess
 j. n. e. j. n. e.
 Monikko 1 p. olisin' ja olsin' lukennu' olisia' ja olsin' pessy'
 j. n. e. j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. lukekkon' ja lukekko' peskün' ja peskö'.
 Monikko 3 p. lukekkon' ja lukekko' peskün' ja peskö'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkkon' ja olkko' luken olkkon' ja olkko' pess.
 Monikko 3 p. olkkon' ja olkko' lukennu' olkkon' ja olkko' pessy'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. luv', luves ja luvest pes', peses ja pesest.
 Monikko 1 p. luvetan', luvetas ja luvetast pestän', pestäs ja pestäst.
 2 p. lukekka' peskä'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest luken ol', oles ja olest pess.

Monikko 2 p. olkka' lukennu' olkka' pessy'.

I:nen sianto.

lukki pest'.

lukkiaksen, lukkiakses pestäksen, pestäksesä.

II:nen sianto.

As. lukkeis pestes. Av. lukkein' pesten.

III:as sianto.

(runko lukema).

Yksikkö.

(runko pesemä).

Om. lukeman' pesemän'. Men. lukemahan' pesemähän'

As. lukemas pesemäs. ja lukeman' ja pesemän'.

Läh. lukemast pesemäst. Siv. lukemall pesemäll

j. n. e. j. n. e.

IV:äs sianto.

(runko lukemise).

Yksikkö.

(runko pesemise).

Nim. lukeminen' peseminen'. Om. lukemisen' pesemisen'

Os. lukemist pesemist. j. n. e. j. n. e.

Monikko.

Nim. lukemise' j. n. e. pesemise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko lukevä).

Yksikkö.

(runko pesevä).

Nim. lukevainen' peseväinen'. Om. lukevan' pesevän'

j. n. e. j. n. e.

II:nen verranto.

(runko lukennu).	Yksikkö.	(runko pessi).
Nim. luken	Om. lukennun' pessin'.	
pest.	j. n. e.	Muita sioja ei ole.
	Monikko.	
Nim. lukennu' j. n. e.	pesty'.	Muita sioja ei ole.

Tekiätön.**Suora-tapa.**

Lausunto.	Kerronto.
luvetan' pestän'.	luvettin' pestin'.

Perfektum-aika.	Plusquamperfektum-aika.
on' luvett on' pest.	ol luvett ol pest.

Luulento.

Presens-aika.	Perfektum-aika.
luvettannek pestännek.	ollek luvett ollek pest.

Ehdonto.

Presens-aika.	Perfektum-aika.
luvetais pestäis.	olis luvett olis pest.

Toivonto.

Presens-aika.
luvettakkon' pestäkkön'.

Perfektum-aika.

olkkon' ja olkko' luvett	olkkon' ja olkko' pest.

III:as sianto.

Yks. Om. luvettaman'	pestämän'.

I:nen verranto.

(runko luvettava taikka luvettapa).	Yksikkö.	(runko pestävä taikka pestäpä).
Nim. luvettava, luvettav, luvet- tapa ja luvettap		pestävä, pestäv, pestäpä ja pestäp.
Os. luvettava ja luvettappa		pestävä ja pestäppä.
Om. luvettavan' j. n. e.		pestävän' j. n. e.

(runko luvettu).	II:nen verranto.	(runko pesty).
Yks. Nim. luvett	pest.	Os. luvettu pesty.
Om. luvetun' j. n. e.	pestyn' j. n. e.	

Tekijällinen.

Suora-tapa.

Lausunto.

Yksikkö 1 p. riitlen'.	Monikko 1 p. riitlen'.
2 p. riitle'.	2 p. riitlet.
3 p. riitle.	3 p. riitlevä'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. riitlin'.	Monikko 1 p. riitlin'.
2 p. riitli'.	2 p. riitlit.
3 p. riitel.	3 p. riitli' väliin riit- liva'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olen' riidell	Monikko 1 p. olen riidelly'
j. n. e.	j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olin' riidell	Monikko 1 p. olin riidelly'
j. n. e.	j. n. e.

Luulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. riidellengön'.	Monikko 1 p. riidellengön'.
2 p. riidelleks.	2 p. riidelletäk.
3 p. riidellek.	3 p. riidelleväk, väliin riidellek.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ollengon riidell	Monikko 1 p. ollengon riidelly'
j. n. e.	j. n. e.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. riitlisin'.	Monikko 1 p. riitlisin'.
2 p. riitlisi'.	2 p. riitlisit.
3 p. riitlis.	3 p. riitlisi', väliin riitlis.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisin' ja olsin' riidell j. n. e.
Monikko 1 p. olisin' ja olsin' riidelly' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. riidelkkön' ja riidelkkö'.
Monikko 3 p. riidelkkön' ja riidelkkö'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkkon' ja olkko' riidell.
Monikko 3 p. olkkon' ja olkko' riidelly'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. riitel', riitles ja riitlest.
Monikko 1 p. riidellän', riidellas ja riidelläst.
2 p. riidelkka'

Perfektum-aika.

Yksikko 2 p. ol', oles ja olest riidell.

Monikko 2 p. olkka' riidelly'.

I:nen sianto.

riidell'

riidellaksen, riidellakses.

II:nen sianto.

As. riidelles.

Av. riidellen'.

III:as sianto.

(runko riitlemä).

Yksikko.

Om. riitlemän'.

Men. riitlemähan' ja riitlemän'.

As. riitlemäs.

Siv. riitlemall j. n. e.

Läh. riitlemäst.

IV:äs sianto.

(runko riitlemise).

Yksikko.

Nim. riitleminen'.

Om. riitlemisen' j. n. e.

Os. riitlemist.

Monikko.

Nim. riitlemise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko riitlevä).

Yksikko.

Nim. riittleväinen'.

Om. riitlevän' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko riidelly).

Yksikko.

Nim. riidell.

Om. riidellyn'.

Muita sioja ei ole.

Monikko.

Nim. riidelly'. Muita sioja ei ole.

Tekijän.
Suora-tapa.

Lausunto.
riidellän'.

Kerronto.
riideltiin'.

Perfektum-aika.
on' riideltt.

Plusquamperfektum-aika.
ol riideltt.

Presens-aika.
riideltännek.

Luulento.
Perfektum-aika.
ollek riideltt.

Presens-aika.
riidelläis.

Ehdonto.
Perfektum-aika.
olis riideltt.

Presens-aika.
riideltäkkön'.

Toivonto.
Perfektum-aika.
olkkon' ja olkko' riideltt.

III:as sianto.

Yks. Om. riideltämän'.

I:nen verranto.

(runko riideltävä taikka riideltäpä).

Yks. Nim. riideltävä, riideltäv, riideltäpä ja riideltäp.

Os. riideltävä ja riideltäppä.

Om. riideltävän' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko riideltty).

Yks. Nim. riideltt.

Os. riideltty.

Om. riideltyn' j. n. e.

Taivutus-esimerkkiä Lapista.**Tekiällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.**

Yksikkö 1 p. enenen' ja enene'	ahdistlen' ja ahdistle', väliin ahdistelen' ja ahdistele'.
2 p. enene'	ahdistle', väliin ahdistele'.
3 p. enene	ahdistle', väliin ahdistele'.
Monikko 1 p. enenen' ja enene'	ahdistlen' ja ahdistle', väliin ahdistelen' ja ahdistele'.
2 p. enenet	ahdistlet, väliin ahdistelet.
3 p. enenevä'	ahdistleva', väliin ahdisteleva'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. enenin' ja eneni'	ahdistlin' ja ahdistli' väliin ahdistelin' ja ahdisteli'.
2 p. eneni'	ahdistli, väliin ahdisteli'.
3 p. enen	ahdistel.
Monikko 1 p. enenin' ja eneni'	ahdistlin' ja ahdistli', väliin ahdistelin' ja ahdisteli'.
2 p. enenit	ahdistlit, väliin ahdistelit.
3 p. eneni'	ahdistli' ja ahdisteli'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olen' ja ole' enen	olen' ja ole' ahdistell j. n. e. j. n. e.
Monikko 1 p. olen' ja ole' enen-	olen' ja ole' ahdistellu' j. n. e. ny' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olin' ja oli' enen	olin' ja oli' ahdistell j. n. e. j. n. e.

Monikko 1 p. olin' ja oli' enen- olin' ja oli' ahdistellu' j. n. e.
ny' j. n. e.

Laulanto.

Presens-aika.

Yksikkö 1 p. enenneng	ahdistelleng.
2 p. enenneks	ahdistelleks.
3 p. enennek	ahdistellek.
Monikko 1 p. enenneng	ahdistelleng.
2 p. enennettäk	ahdistellettak.
3 p. enenneväk, vä- lün enennek	ahdistellevak, väliin ahdistellek.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ollenneng, joskus ollenneng, joskus olleneng ah-
ollenneng enen distell j. n. e.
j. n. e.

Monikko 1 p. ollenneng, joskus ollenneng, joskus olleneng ahdis-
ollenneng enen- tellu' j. n. e.
ny' j. n. e.

Ehdonto.

Presens-aika.

Yksikkö 1 p. enenisin' ja eni- nisi'	ahditlisiin', ahdistlisi', väliin ah- distelisiin', ahdistelisi'.
2 p. enenisi'	ahdistlisi', väliin ahdistelisi'.
3 p. enenis	ahdistliä, väliin ahdistelis.
Monikko 1 p. enenisin' ja eni- nisi'	ahditlisiin', ahdistlisi', väliin ah- distelisiin', ahdistelisi'.
2 p. enenisit	ahdiatlisit, väliin ahdistelisit.
3 p. enenisi', joskus enenis	ahdistlisi', väliin ahdistelisi', jos- kus ahdistliä ja ahdistelis.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisin' ja olsin', olisin' ja olsin', olisi' ja olisi' ah-
olisi' ja olisi' enen distell j. n. e.

j. n. e.

Monikko 1 p. olisin' ja olsin', olisin' ja olsin', olisi' ja olisi'
olisi' ja olisi' enen- ahdistellu' j. n. e.

ny' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. enekkön' ja enekkö' ahdistelkkon' ja ahdistelkko'.

Monikko 3 p. enekkön' ja enekkö' ahdistelkkon' ja ahdistelkko'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkkon' ja olkko' enen olkkon' ja olkko' ahdistell.

Monikko 3 p. olkkon' ja olkko' enenny' olkkon' ja olkko' ahdis-
tellu'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. enen', enenes ja ahdistel', ahdistles, ahdistlest ja
enenest väliin ahdisteles, ahdistelest.

Monikko 1 p. enetän', enetä' ahdistellän', ahdistella', ahdis-
enetäs ja enetäst tellas ja ahdistellast.

2 p. enekkä' ahdistelkka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest ol', oles ja olest ahdistell.
enen

Monikko 2 p. olkka' enenny' olkka' ahdistellu'.

Inen sianto.

enet' ahdistell'.

enetäksen, enetäkses ahdistellaksen, ahdistellakses.

II:nen sianto.

As. enetes	ahdistelles.
Av. eneten' ja enete'	ahdistellen' ja ahdistelle'.

III:as sianto.

Yksikkö.

(runko enenemä).	(runko ahdistlema, väliin ahdistelema).
Om. enenemän' ja enenemä'	ahdistleman' ja ahdistlema', väliin ahdisteleman' ja ahdistelema'.
As. enenemäs	ahdistlemas, väliin ahdistelemas.
Läh. enenemäst	ahdistlemast, väliin ahdistelemast.
Men. enenemähän', enenemähä', enenemän' ja enenemä'	ahdistlemahan', ahdistlemaha', ahdistleman' ja ahdistlema', sekä väliin ahdistelemahan', ahdistelemaha', ahdisteleman' ja ahdistelema'.
Siv. enenemäll j. n. e.	ahdistlemall, väliin ahdistelemall j. n. e.

IV:äs sianto.

Yksikkö.

(runko enemise).	(runko ahdistlemise, väliin ahdistelemise).
Nim. eneneminen' ja enenemine'	ahdistleminen' ja ahdistlemine', väliin ahdisteleminen' ja ahdistelemine'.
Os. enenemist	ahdistlemist, väliin ahdistelemist.
Om. enenemisen' ja enenemise' j. n. e.	ahdistlemisen' ja ahdistlemise', väliin ahdistelemisen' ja ahdistelemise' j. n. e.

Monikko.

Nim. enenemise' j. n. e. ahdistlemise', väliin ahdistele-
mise' j. n. e.

I:nen verranto.**Yksikkö.**

(runko enenevä). (runko ahdistleva, väliin ahdisteleva).
Nim. eneneväinen' ja enene- ahdistlevainen' ja ahdistlevaine',
väine' väliin ahdistelevainen' ja ahdis-
televaine'.
Om. enenevän' ja enenevä' ahdistlevan' ja ahdistleva', väliin
j. n. e. ahdistelevan' ja ahdisteleva'
j. n. e.

II:nen verranto.

(runko enenny). Yksikkö. (runko ahdistellu').
Nim. enen ahdistell.
Om. enennyn' ja enenny' ahdistellun' ja ahdistellu' j. n. e.
j. n. e. Muita sioja ei ole.

Monikko.

Nim. enenny' j. n. e. ahdistellu' j. n. e.
Muita sioja ei ole.

Tekijän.**Suora-tapa.****Lausunto.**

enetän' ja enetä' ahdistellan' ja ahdistella'.

Kerronto.

enettin' ja enetti' ahdistelttin' ja ahdisteltti.

Perfektum-aika.

on' enett on' ahdisteltt.

Plusquamperfektum-aika.

ol enett

ol ahdisteltt.

Luulento.**Presens-aika.**

enettännek

ahdisteltannek.

Perfektum-aika.

ollennek, väliin ollenek enett ollennek, väliin ollenek ahdisteltt.

Ehdonto.**Presens-aika.**

enettäissi' ja enettässi'

ahdistellaissi' ja ahdistellassi'.

Perfektum-aika.

olis enett

olis ahdisteltt.

Toivonto.**Presens-aika.**

enettäkkö', väliin enettäkkön'

ahdisteltakko', väliin ahdistel-
takkon'.**Perfektum-aika.**

olkkon' ja olkko' enett

olkkon' ja olkko' ahdisteltt.

III:as sianto.Yks. Om. enettämän' ja enät-
tämä'ahdisteltaman' ja ahdistel-
tama'.**I:nen verranto.**(runko ahdisteltava,
väliin ahdisteltava).Yks. Nim. Ei ole ahdisteltava ja ahdistel-
1:stä ver- ja ahdistel-
tap.Om. rantoa ahdistelävän' ja ahdistel-
tava' j. n. e.

Ilmen verranto.

(runko enetty).	Yksikkö.	(runko ahdisteltu).
Nim. enett		ahdisteltt.
Os. ei ole		ahdistelttut, väliin ahdistelttu.
Om. enetyn' ja enety'		ahdisteltun' ja ahdisteltu' j. n. e.
muita sioja ei ole		

Talvutus-esimerkkiä Raumalta.**Tekiällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.**

Yksikkö 1 p. haravoithe'.	Monikko 1 p. haravoithe'.
2 p. haravoithe'.	2 p. haravoithet.
3 p. haravoithte.	3 p. haravoithteva'.

Kerronto. ♣

Yksikkö 1 p. haravoithi'.	Monikko 1 p. haravoithi'.
2 p. haravoithi'.	2 p. haravoithit.
3 p. haravoitht.	3 p. haravoithi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ole' haravoin	Monikko 1 p. ole' haravoinnu'
j. n. e.	j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. oli' haravoin	Monikko 1 p. oli' haravoinnu'
j. n. e.	j. n. e.

Luulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. haravoinneng.	Monikko 1 p. haravoinneng.
2 p. haravoinneks.	2 p. haravoinnettak.
3 p. haravoinnek.	3 p. haravoinnevak.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ollenneng hara- Monikko 1 p. ollenneng hara-
voin j. n. e. voinnu'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. haravoithtisi'. Monikko 1 p. haravoithtisi'.
2 p. haravoithtisi'. 2 p. haravoithtisit.
3 p. haravoithtis. 3 p. haravoithtisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisi' ja olisi' hara- Monikko 1 p. olisi' ja olisi' hara-
voin j. n. e. voinnu' j. n. e.

Toivonto.● **Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. haravoikkon' ja Monikko 3 p. haravoikkon' ja
haravoikko'. haravoikko'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkkon' ja olkko' Monikko 3 p. olkkon' ja olkko'
haravoin. haravoinnu'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. haravoith', haravoithes ja haravoithest.
Monikko 1 p. haravoitha', haravoithas ja haravoithast.
2 p. haravoikka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest Monikko olkka' haravoinnu'.
haravoin.

I:nen sianto.

haravoit'. haravoitaksen, haravoitakses.

II:nen sianto.

As. haravoites. Av. haravoiten' ja haravoite'.

III:as sianto.

(runko haravoithtema). Yksikkö.

Om. haravoithteman' ja haravoithtema'.

As. haravoithtemas.

I.ä. haravoithtemast.

Men. haravoithtemahan', haravoithtemaha', haravoithteman' ja haravoithtema'.

Siv. haravoithtemall j. n. e.

IV:äs sianto.

(runko haravoithtemise). Yksikkö.

Nim. haravoithteminen' ja haravoithtemine'.

Os. haravoithtemist.

Om. haravoithtemisen' ja haravoithtemise' j. n. e.

Monikko.

Nim. haravoithtemise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko haravoithteva). Yksikkö.

Nim. haravoithtevainen' ja haravoithtevaine'.

Om. haravoithtevan' ja haravoithteva' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko haravoinnu). Yksikkö.

Nim. haravoin.

Om. haravoinnun' ja haravoinnu'.

Muita sioja ei ole.

Monikko.

Nim. haravoinnu'.

Muita sioja ei ole.

Tekijän.**Suora-tapa.****Lausunto.**

haravoita'.

Kerronto.

haravoitti'.

Perfektum-aika.

on' haravoitt.

Plusquamperfektum-aika.

ol haravoitt.

Luulento.**Presens-aika.**

haravoittannek.

Perfektum-aika.

ollennek haravoitt.

Ehdonto.**Presens-aika.**

haravoitais ja haravoitaissi'.

Perfektum-aika.

olis haravoitt.

Toivonto.**Presens-aika.**

haravoittakko'.

Perfektum-aika.

olkkon' ja olkko' haravoitt.

III:as sianto.

Yks. Om. haravoittaman' ja haravoittama'.

Inen verranto.

(runko haravoittava). Yksikko.

Nim. haravoittava ja haravoittav.

Om. haravoittavan' ja haravoittava' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko haravoittu). Yksikkö.

Nim. haravoitt.

Os. haravoittut, väliin haravoittu.

Om. haravoitun' ja haravoitu' j. n. e.

Taivutus-esimerkkiä Pyhästämaasta.**Tekiällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.**

Yksikkö 1 p. nylje'.	Monikko 1 p. nylje'.
2 p. nylje'.	2 p. nyljet.
3 p. nylke.	3 p. nylkevä'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. nylji', väliin nyljesi'.
2 p. nylji', väliin nyljesi'.
3 p. nylk, väliin nyljes.
Monikko 1 p. nylji', väliin nyljesi'.
2 p. nyljit, väliin nyljesit.
3 p. nylji', väliin nyljesi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ole' nylken' j. n. e.
Monikko 1 p. ole' nylkeny' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. oli' nylken' j. n. e.
Monikko 1 p. oli' nylkeny' j. n. e.

Luulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. nylkenek.	Monikko 3 p. nylkeneväk.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. ollek nylken'. Monikko 3 p. ollevak nylkeny'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. nylkisi'.	Monikko 1 p. nylkisi'.
2 p. nylkisi'.	2 p. nylkisit.
3 p. nylkis.	3 p. nylkisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisi' ja olisi' nylken' j. n. e.
 Monikko 1 p. olisi' ja olisi' nylkeny' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. nylkekkö'. Monikko 3 p. nylkekkö'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkko' nylken'. Monikko 3 p. olkko' nylkeny'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. nyli', nyljes ja nyljest.
 Monikko 1 p. nyljetä', nyljetäs ja nyljetäst.
 2 p. nylkekkä'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest nylken'.
 Monikko 2 p. olkka' nylkeny'.

Inen sianto.

nylkki nylkkiäksen, nylkkiäkses.

II:nen sianto.

As. nylkketes, väliin nylkkes. Av. nylkkete'.

III:as sianto.

(runko nylkemä).

Yksikkö.

Om. nylkemä'.

Men. nylkemäähä' ja nylkemä'.

As. nylkemäs.

Siv. nylkemäll j. n. e.

Läh. nylkemäst.

IV:äs sianto.

(runko nylkemise).

Yksikkö.

Nim. nylkemine'.

Om. nylkemise' j. n. e.

Os. nylkemist.

Monikko.

Nim. nylkemise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko nylkevä).

Yksikkö.

Nim. nylkeväine'.

Om. nylkevä' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko nylkeny).

Yksikkö.

Nim. nylken', väliin nylkeny'. Om. nylkeny'.

Muita sioja en luule olevan.

Monikko.

Nim. nylkeny'. Muita sioja en luule olevan.

Tekiätön.

Suora-tapa.

Lausunto.

Kerronto.

nyljeta'.

nyljetti'.

Perfektum-aika.

Plusquamperfektum-aika.

on' nyljett.

ol nyljett.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. suri', väliin suresi'.

2 p. suri', väliin suresi'.

3 p. sur, väliin sures.

Monikko 1 p. suri', väliin suresi'.

2 p. surit, väliin suresit.

3 p. suri', väliin suresi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ole' suren', joskus ole' surenu j. n. e.

Monikko 1 p. ole' surenu' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. oli' suren', joskus oli' surenu j. n. e.

Monikko 1 p. oli' surenu' j. n. e.

Laulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. surenek, väliin surrek.

Monikko 3 p. surenevak, väliin surrevak.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. ollek suren', joskus ollek surenu.

Monikko 3 p. ollevak surenu'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. surisisi' ja surisi'. **Monikko 1 p.** surisisi' ja surisi'.

2 p. surisisi' ja surisi'.

2 p. surisisit ja surisit.

3 p. surisis ja suris.

3 p. surisisi' ja surisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisisi', olisisi', olisi' ja olisi' suren', joskus surenu
j. n. e.

Monikko 1 p. olisisi', olisisi', olisi ja olisi' surenu' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. surkko'.

Monikko 3 p. surkko'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkko' suren', joskus surenu.

Monikko 3 p. olkko' surenu'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. sur', sures, surest ja väliin sure'.

Monikko 1 p. surra', surras ja surrast.

2 p. surkka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles, olest ja väliin ole' suren', joskus surenu.

Monikko 2 p. olkka' surenu'.

I:nen sianto.

suret'.

suretaksen, suretakses.

II:nen sianto.

As. surres, joskus juuri suretes. Av. surre', joskus juuri surete'.

III:as sianto.

(runko surema).

Yksikkö.

Om. surema'.

As. suremas.

Läh. suremast. Siv. suremall j. n. e.

Men. suremaha' ja surema'.

IV:äs sianto.

(runko suremise). Yksikkö.

Nim. suremine'. Om. suremise' j. n. e.

Os. suremist.

Monikko.

Nim. suremise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko sureva). Yksikkö.

Nim. surevaine'. Om. sureva' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko surenu). Yksikkö.

Nim. suren', joskus surenu. Om. surenu'. Muita yksikön sioja en ole kuullut.

Monikko.

Nim. surenu'. Muita monikon sioja en ole kuullut.

Tekiäton.

Suora-tapa.

Lausunto.

Kerronto.

sureta'.

suretti'.

Perfektum-aika.

Plusquamperfektum-aika.

on' surettu, väliin on' surett'. ol surettu, väliin ol surett'.

Laulento.

Presens-aika.

surettannek, väliin surettanek, surettannenk ja surettanen.

Perfektum-aika.

ollek surettu, väliin ollek surett'.

Ehdonto.**Presens-aika.****Perfektum-aika.**

suretassis, suretais ja suretas. olis surettu, väliin olis surett'.

Toivonto.**Presens-aika.****Perfektum-aika.**

surettakko'.

olkko' surettu, väliin olkko' surett'.

III:as sianto.

Yks. Om. surettama'.

I:nen verranto.**Yksikkö.**

(runko surettava, väliin surettapa).

Nim. surettava ja surettav, väliin surettapa ja surettap.

Os. surettava ja surettavat, väliin surettappa.

Om. surettava' j. n. e.

Monikko.

Nim. surettava'.

Os. surettavit j. n. e.

II:nen verranto.

(runko surettu).

Yksikkö.

Nim. surettu, väliin surett'. Om. suretu' j. n. e.

Os. surettut, väliin surettu.

Tekiällinen.**Suora-tapa.****Lausunto.**

Yksikkö 1 p. vanhene' ja vanhne'.

2 p. vanhene' ja vanhne'.

3 p. vanhene ja vanhne.

Monikko 1 p. vanhene' ja vanhne'.

2 p. vanhenet ja vanhnet.

3 p. vanheneva' ja vanhneva'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. vanheni' ja vanhni'.

2 p. vanheni' ja vanhni'.

3 p. vanhen.

Monikko 1 p. vanheni' ja vanhni'.

2 p. vanhenit ja vanhnit.

3 p. vanheni' ja vanhni'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ole' vanhen j. n. e.

Monikko 1 p. ole' vanhenu' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. oli' vanhen j. n. e.

Monikko 1 p. oli' vanhenu' j. n. e.

Luulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. vauhennek.

Monikko 3 p. vanhennevak.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. ollek vanhen.

Monikko 3 p. ollevak vanhenu'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. vanhenisi', vanhnisisi' ja vanhniisi'.

2 p. vanhenisi', vanhnisisi' ja vanhniisi'.

3 p. vanhenis, vanhnisis ja vanhniis.

Monikko 1 p. vanhenisi', vanhnisisi' ja vanhniisi'.

2 p. vanhenisit, vanhnisisit ja vanhniisit.

3 p. vanhenisi', vanhnisisi' ja vanhniisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisisi', olisisi', olisi' ja olisi' vanhen j. n. e.

Monikko 1 p. olisisi', olisisi', olisi' ja olisi' vanhenu' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. vanhekkö'.

Monikko 3 p. vanhekkö'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkkö' vanhen.

Monikko 3 p. olkkö' vanhenu'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. vanhen', vanhenes, vanhnes, vanhenest ja vanhnest.

Monikko 1 p. vanheta, vanhetas ja vanhetast.

2 p. vanhekkä'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles, olest ja väliin ole' vanhen.

Monikko 2 p. olkka' vanhenu'.

I:nen sianto.

vanhet.

vanhetaksen, vanhetakses.

II:nen sianto.

As. vanhetes.

Av. vanhete'.

III:as sianto.

(runko vanhenema ja vanhnama).

Yks. Om. vanhenema' ja vanhnama'.

As. vanhenemas ja vanhnamas.

Läh. vanhenemast ja vanhnamast.

Yks. Men. vanhenemaha', vanhnemaha', vanhenema' ja vanhnama'.
Siv. vanhenemall ja vanhnemall j. n. e.

IV:äs sianto.

(runko vanhenemise ja vanhnemise).

Yks. Nim. vanhenemine' ja vanhnemine'.
Os. vanhenemist ja vanhnemist.
Om. vanhenemise' ja vanhnemise' j. n. e.

Monikko.

Nim. vanhenemise' ja vanhnemise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko vanheneva ja vanhneva).

Yks. Nim. vanhenevaine' ja vanhnevaine'.
Om. vanheneva' ja vanhneva' j. n. e.

(runko vanhenu). **II:nen verranto.**

Yks. Nim. vanhen.
Om. vanhenu'. Muita sioja ei usein käyteta.

Monikko.

Nim. vanhenu'. Muita sioja ei usein käyteta.

Tekijätön.

Suora-tapa.

Lausunto. **Kerronto.**
vanheta'. **vanhetti'.**

Perfektum-aika.

on' vanhettu, väliin on' vanhett'.

Plusquamperfektum-aika.

ol vanhettu, väliin ol vanhett'.

Laulento.**Presens-aika.**

vanhettannek, väliin vanhettannenk.

Perfektum-aika.

ollek vanhettu, väliin ollek vanhett'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

vanhetassis, vanhetais ja vanhetas.

III:as sianto.

Yks. Om. vanhettama', jota kuitenkin harvoin kuulee.

I:nen verranto.

vanhene-rungolla ei ole tekiättöman I:stä verrantoa.

II:nen verranto.

(runko vanhettu) Yksikkö.

Nim. vanhettu, väliin vanhett'. Muita sioja ei ole.

Taivutus-esimerkkiä Uudestakirkosta.**Tekiällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.**

Yksikkö 1 p. sylje'	kattele'.
2 p. sylje'	kattele'.
3 p. sylke	kattele.
Monikko 1 p. sylje'	kattele'.
2 p. syljet	kattelet.
3 p. sylkevä'	katteleva'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p.	syłji', väliin syljesi'	katteli'.
2 p.	syłji', väliin syljesi'	katteli'.
3 p.	syłk, väliin syljes	kattel.
Monikko 1 p.	syłji', väliin syljesi'	katteli'.
2 p.	syłjit, väliin syljesit	kattelit.
3 p.	syłji', väliin syljesi'	katteli'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p.	ole' sylken', väliin ole' sylkeny	ole katell
	j. n. e.	j. n. e.
Monikko 1 p.	ole' sylkeny' j. n. e.	ole' katellu' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p.	oli' sylken', väliin oli' sylkeny	oli' katell
	j. n. e.	j. n. e.
Monikko 1 p.	oli' sylkeny' j. n. e.	oli' katellu' j. n. e.

Laulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p.	syłkenek	kattelék.
Monikko 3 p.	syłkenevák	kattellevák.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p.	ollek sylken', väliin ollek sylkeny	ollek katell.
Monikko 3 p.	ollevák sylkeny'	ollevák katellu'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p.	syłkisi', väliin syłkisisi'	kattelisi'.
2 p.	syłkisi', väliin syłkisisi'	kattelisi'.
3 p.	syłkis, väliin syłkisis	kattelis.

Monikko 1 p. sylkisi', väliin sylkisisi'	kattelisi'
2 p. sylkisit, väliin sylkisisit	kattelisisit.
3 p. sylkisi', väliin sylkisisi'	kattelisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisi', väliin olisisi' sylken', joskus sylkeny j. n. e.	olisi', väliin olisisi' katell j. n. e.
Monikko 1 p. olisi', väliin olisisi' sylkeny' j. n. e.	olisi', väliin olisisi' katellu' j. n. e.

Toivonto.

Presens-aika.

Yksikkö 3 p. sylkekkö'	katelkko'.
Monikko 3 p. sylkekkö'	katelkko'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkko' sylken', joskus sylkeny	olkko' katell.
Monikko 3 p. olkko' sylkeny'	olkko' katellu'.

Käskentö.

Presens-aika.

Yksikkö 2 p. syli', syljes ja syljest	kattel', kätteles ja kättelest.
Monikko 1 p. syljetä', syljetäs ja syljetäst	katella', katellas ja katellast.
2 p. sylkekkä'	katelkka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest sylken' joskus sylkeny	ol', oles ja olest katell.
Monikko 2 p. olkka' sylkeny'	olkka' katellu'.

I:nen sianto.

sylkki	katell'.
sylkkiäkseen, sylkkiäkses	katellaksen, katellakses.

I:nen sianto.

As. sylkketes, joskus sylkkes	katelles.
Av. sylkkete'	katelle'.

III:as sianto.

(runko sylkemä).	Yksikkö.	(runko kättelevä).
Om. sylkemä'	kättelevä'.	
As. sylkemäs	kätteleväs.	
Läh. sylkemäst	kätteleväst.	
Men. sylkemäähä' ja sylkemä'	kätteleväähä' ja kättelevä'.	
Siv. sylkemäll j. n. e.	kätteleväll j. n. e.	

IV:äs sianto.

(runko sylkemise).	Yksikkö.	(runko kättelemise).
Nim. sylkemine'	kättelemine'.	
Os. sylkemist	kättelemist.	
Om. sylkemise' j. n. e.	kättelemise' j. n. e.	
	Monikko.	
Nim. sylkemise' j. n. e.	kättelemise' j. n. e.	

I:nen verranto.

(runko sylkevä).	Yksikkö.	(runko kättelevä)
Nim. sylkevaine'	kättelevaine'.	
Om. sylkevä' j. n. e.	kättelevä' j. n. e.	

II:nen verranto.

(runko sylkeny).	Yksikkö.	(runko katellu).
Nim. sylken', joskus sylkeny	katell.	
Os. En luule olevan.	Ei ole.	
Om. sylkeny'	katellu'.	
Muita sioja en luule olevan.	Muita sioja en ole kuullut.	

Monikko.

Nim. sylkeny' katellu'.
 Muita monikon sioja en luule Muita sioja en ole kuulleet.
 tällä tavan-muodolla olevan.

Tekijätön.**Suora-tapa.**

	Lausunto.		Kerronto.
syljetä'	katella'.	syljetti'	kateltti'.

Perfektum-aika.

on' syljett', väliin on' syljetty on' kateltt', väliin on katelttu.

Plusquamperfektum-aika.

ol syljett', väliin ol syljetty ol kateltt', väliin ol katelttu.

Lunlento.**Presens-aika.**

syljettäneek kateltäneek.

Perfektum-aika.

ollek syljett', väliin ollek syl- ollek kateltt', väliin ollek ka-
 jetty telttu.

Ehdonto.**Presens-aika.**

syljetäissi', syljetässi', syljetäis katellaissi', katellassi', katellais
 ja syljetäs ja katellas.

Perfektum-aika.

olis, väliin olisis syljett', jos- olis, väliin olisis kateltt', joskus
 kus myös olis taikka olisis myös olis taikka olisis katelttu.
 syljetty

Toivento.**Presens-aika.**

syljettäkko'

kateltakko'.

Perfektum-aika.olkko' syljett', joskus myös
olkko' syljettyolkko' kateltt', joskus myös
olkko' katelttu.**III:as aianto.**

Yks. Om. syljettämä'

kateltama'.

I:nen verranto.

(runko syljettävä).

Yksikkö.

(runko kateltava).

Nim. syljettävä ja syljettäv

kateltava ja kateltav.

Os. syljettävä

kateltava.

Om. syljettävä' j. n. e.

kateltava' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko syljetty).

Yksikkö.

(runko kateltu).

Nim. syljett', väliin syljetty

kateltt', väliin katelttu.

Os. syljetyt, väliin syljetty

katelttut, väliin katelttu.

Om. syljety' j. n. e.

kateltu' j. n. e.

- Tämän edellisessä Suomi-*kirjassa* olevassa kirjoituksessani: „Muoto-opillinen selitys Eurajoen, Lapin, Rauman, Pyhänmaan, Laitilan ja Uudenkirkon pitäjien kielestä. II. Muotooppi. (Jatkoa)“ on seuraavia paino-virheitä:
- Siv. 280. *b*)-kappaleen 2:lla ja 3:lla rivillä on: *neljäsneliätt* lue: *neljäsnelijätt*
- Siv. 286. *e*)-kapp. 1 riv. *kumppa*-asemon lue: *kumppa*-asemon ja *b*)-kappaleen viimeisellä rivillä: *kuninkkal* lue: *kuninkkall*
- Siv. 291. *j*)-kappaleen taivutus-esimerkissä on: *Men. Jokathtehen*, lue: *Men. Jokathtehen* ja: *Ol. Jokathten* lue: *Ol. Jokathten* sekä saman sivun *k*)-kapp. 1 riv. *muutman*, lue: *muutmani*;
- Siv. 293. Tämän sivun yli-päässä on: *Mon. Ol. Semmohtin*. lue: *Mon. Ol. Semmohtin*. sekä Muistutuksen 6 riv. *korkkialtta* lue: *korkkialtta* ja 8 riv. *pidemältä* lue: *pidemältä*
- Siv. 295. *a*)-kapp. 9 riv. on: *lamppatas*, lue: *lamppatas*;
- Siv. 297. 3 riv. on: *auroian* lue: *auroian* 4 riv. *auroias*, lue: *auroias*, ja 8 riv. *ikävimpien* lue: *ikävimpiän*
- Siv. 299. 4 riv. *on* lue: *on*
- Siv. 301. 4)-kapp. 7 riv. *teiän* lue: *teiän*
- Siv. 302. 4 riv. on: *jouduttansa*, lue: *jouduttuansa*, ja *b*)-kappaleen 12 riv. *rattaitansakaan*, lue: *rattaitansakaan*;
- Siv. 303. Muistutuksen 5 riv. *olen* lue: *olen*
- Siv. 304. 4)-kapp. 2 riv. on sanat: *eikä* myös *presens*-ajalla, mutta niitten ei siellä pitäisi oleman lainkaan. Myös on *c*)-kapp. 3 riv. *antan* lue: *antan* ja: *keittän* lue: *keittän* sekä 4 riv. *luken* lue: *luken* ja: *punnin* lue: *punnin*
- Siv. 306. 9)-kappaleen alla olevassa muistutuksessa on: *Ellei* toivonto ole kieltävä, lue: *Ellei* toivontoa ole kielletty,

- Siv. 310. a)-kapp. 3 riv. *punkkatten* lue: *punkkatten*
- Siv. 312. 25)-kapp. 1 riv. on: *tekijättömän* lue: *tekiättömän*.
Myös on se muistutus, joka on saman kappaleen perässä ja jonka 1 riv. on sana: *tehdiköillä* lue: *tehdi-
köillä*, oleva seuraavan kappaleen perässä.
- Siv. 313. b)-kapp. 10 riv. *leevottava* lue: *leevottavat*
- Siv. 314. 5 riv. on: *puolikuntoiseksi* lue: *puolikuntaiseksi*
- Siv. 318. p)-kappaleen perästä on jäänyt pois sanat: sekä *Lai-
tilassa juadassis, jäädäsis*.
- Siv. 322. II:sen verrannon monikon *Nim.* perästä on jäänyt pois sanat: *Muita monikon sioja en ole kuullut.*
- Siv. 334. 1)-kapp. 1 riv. on: *isi'* lue: *isi* ja 2)-kapp. 3 riv. *savuttuisi*, lue: *savutuisi*,
- Siv. 363. Käskennössä on *Yks. 2 p. haod'*, *haodas* ja *haodast*.
lue: *haod'*, *haodos* ja *haadost*.
- Siv. 369. 1)-kapp. on: *isi:hin* lue: *is:ihin*
- Siv. 380. II verrannossa on: *Yks. Os. laolettut* ja *laolettu'*. lue: *laolettut* ja *laplettu*.

J. A. H.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keskus- telemukset v. 1868—1869.

Huhtikuun 1 p. 1868.

§ 1. Esimies, provessori Akiander, avasi kokouksen puheella, jossa sanoi jonkunlaisella epäilyksellä käyvänsä tähän sijaan, millä ennen häntä niin monta jaloa Suomen miestä, Melartin, Lönnrot ja Rein, oli istuneet, vaan kuitenkin rupeevansa siihen sillä luottamuksella että hyvä tahtonsa hänelle ansioksi luettaisiin.

§ 2. Vuosikokouksen pöytäkirja luettiin oikaistavaksi.

§ 3. Lahjoja oli tullut: Seuralta Die Gelehrte estnische Gesellschaft Tartossa: 25 Urkunden zur Geschichte Livlands im 13:ten Jahrh. herausgeg. v. Schirren; Sitzungsberichte der gelehrt. estn. Gesellschaft zu Dorpat, 1867; Ueber die frühere Existens des Renthieres in d. Ostseeprovinzen, v. Grevingk. — Norjan yliopistolta: Statistisk Årbog for Norge, af Broch, 1867, 1 hefte. — Opettajalta Siitoisen kansakoulussa Sortavalassa, varapastori Lyralta: Käsikirjoitettu elämäkertomus Pieksämäen kappalaisesta Henrik Lyrasta.

§ 4. Vielä oli tullut laivuri Raussin perillisiltä Wirolahdella vainajan kirjoittama kertomus Wirolahden pitäjistä ynnä muita jälkeenjääneitä papereita. Allekirjoittaneelle sihteerialle annettiin toimeksi katsoa ne läpi ja antaa niistä lausunto.

§ 5. Provessori Akiander ilmoitti ei katsovansa sopivaksi että Seuran esimies samassa olisi historiallisen toimikunnan esimiehenä, josta syystä tahtosi luopua siitä jäsenyydestä mainitussa toimikunnassa, johon vuosipäivänä oli valittu. Tämän johdosta määrättiin kolmanneksi jäseneksi historialliseen toimikuntaan assessor Rabbe, jolla äänien paljouden suhteen oli ollut lähin sija.

§ 6. Samaten proessori Ahlqvist kirjallisesti ilmoitti aikansa olevan niin kiinni muissa, suomen kielitutkintoa, runoutta ja kirjallisuutta koskevissa toimissa, ettei salli hänen ottaa vastaan sitä jäsenyyttä Seuran eri toimi- ja tutkijakunnissa, mihin vuosipäivänä oli valittu.

Tämän johdosta Seura pyysi esimiestensä että hän puhutteleisi proessori Ahlqvistia edes yleisessä tutkijakunnassa ja runous-toimikunnassa pysymään, koska hän, niinkuin nyt ilmoitettiin, jo oli antanut kieltäväisen vastauksen kielitieteellisen toimikunnan muiden jäsenten pyyntöihin.

Viimeinmainittuun toimikuntaan olisi nyt proessori Forsmanilla ollut suurin ääniluku; mutta kun hänkään ei sanonut joutavansa, määrättiin sitä lähimpänä proessori Ingman. Runous-toimikunnassa ja yleisessä tutkijakunnassa piti väli-aikaisesti, sikskun proessori Ahlqvistilta lopullinen vastaus saataisiin, istua edellisessä maisteri Bergbom ja jälkimäisessä maisteri Jaakko Forsman.

§ 7. Kysymyksen noustua uuden Suomi-kirjan osan painoonpanemisesta, päätettiin jättää se asia sykyyn.

§ 8. Koska nyt yleisen tutkijakunnan toimet uusien erinäisten toimikuntien asettamisella olivat melkein vähiin huvenneet, nähtiin kohtuulliseksi ettei sen jäsenet, niinkuin tähän asti tavallista oli, saisi kaikkia Seuran toimituksia, vaan piti täst'edes jokaiselle tutkijakunnalle annettaman ne teokset, jotka se oli tutkinut. Suomi-kirjaa piti kuitenkin kaikkien tutkijakuntien jäsenille jaettaman.

§ 9. Maisteri Rothstenin pyyntöön, että hän, vastaista maksua vasten, saisi saksalaista sanakirjaa arkitellen, sitä myöten kuin se ilmi tulee, annettiin myöntäväinen vastaus.

§ 10. Kun oli ilmoitettu, että viimeinen osa ylioppilas Rähkosen suomentamaa Berlinin lukukirjaa luonnontieteessä on painosta valmistunut, nousi puhe siitä annettavasta palkkiosta, ja päätettiin heittää Tutkijakunnalle toimeksi tarkastaa mainittu teos ynnä kuinka paljo palkkiota siitä jo oli kaikkiansa annettu, ja sitten tuoda Seuralle ehdotus pitikö tästäkin osasta vielä antaa palkkio.

§ 11. Proessori Ahlqvistin viime kokouksessa tekemän ehdotuksen mukaan valittiin proessori J. A. Friis Seuran kirjevaihto-jäseneksi.

§ 12. Otettiin esille se ehdotus romanien ja novellien toimittamiseen, jonka Runoustoimikunta vuosipäivänä oli esiin tuonut, ja määräsi Seura koetteeksi vuoden ajaksi enintänsä 2,000 markkaa siihen tarpeeseen.

Proessori Forsmanin ehdotuksesta päätettiin koettaa ensi vuoden alusta tarjota novelli-vuosikertaa sanomalehtein tavalla tilattavaksi, jolla lailla toivottavasti vähimmällä kuluongilla voitaisiin saada suurin määrä tällaisia teoksia ulos. Runoustoimikunnan piti Seuralle ehdottaa siihen vuosikertaan tulevat kappaleet ja tutkia suomennosten kelvollisuutta. Mutta muita sitä asiaa koskevia toimia varten piti Runoustoimikunnan keskuudestaan tai muualta valita pienempi toimituskunta.

§ 13. Rahavartia luki näin kuuluvan kuukaustilin:

Kassa-Tili:

Vastattavaa:

Siirtovarot edellisestä tilistä:

1868. Maalisk. 16 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 920: 79. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o velkakirjoja vastaan: G. F. Öhmanilta 105 m. — F. G. Stieriltä 115 m. — Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. — d:o juoksevalta d:o 872 m. — Korkoa kasvavissa seteleissä 8,013: 84. — Rahaa kassassa 539: 65 18,578: 06.

Tuloja:

19 p. Freneckellin kirjakauppa Tampereella, v. 1867 myödyistä kirjoista 355 m. — 23 p. T. G. Aminoff, jäsenrahansa 24 m. — 27 p. P. Aschan ja kump., Kuopiossa, v. 1867 myödyistä kirjoista 494 m. — 27 p. Hra Bergdahl, Oulussa, nyt ostamistansa kirjoista 87: 45. — 31 p. A. Anttonen, Pietariassa, v. 1867 myödyistä kirjoista 287: 09 1,247: 54.

Yhteensä 19,825: 60.

*Vastaavata:***Menoja:**

1868. Maalisk. 28 p. Seuran Paino-Yhtiö, Suomen VII painosta ja paperista 942 m. — d:o d:o 2 kuvasta samaan kirjaan 58 m. — A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 66: 60 1,066: 60.

Siirtovarot tulevaan tiliin:

Huhtik. 1 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 920: 79. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011 78. — d:o d:o velkakirjaa vastaan: G. F. Öhmanilta 105 m. — d:o d:o d:o F. G. Stieriltä 115 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletus-tilillä 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevilla d:o 872 m. — Korkoa kasvavissa seteleissä, à 4°/_o 8,628: 84. — Rahaa kassassa f05: 59 . . . 18,759: —

Yhteensä 19,825: 60.

Helsingistä, 1 p:nä Huhtikuuta 1868.

Carl Gust. Borg.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

J. Krohn.

Toukok. 6 p. 1868.

§ 1. Maaliskuun kokouksen pöytäkirja luettiin.

§ 2. Lahjoja oli tullut:

Maisteri Leinbergiltä hänen kääntämänsä „Kirkkohistoria“ ynnä „Helsingfors Lyceum under de 35 första åren af dess verksamhet“.

Herra Kandidaatti E. Sundtilta Kristianiassa Folkevennen 16 aarg. 4 og 5 hefte.

Tohtori Tikkaselta „Kukka kultain kuusistossa“.

§ 3. *Proessori Friisiltä* oli tullut näin kuuluva *kiitoskirje*:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle!

Siitä suuresta kunniaista, jonka Suomal. Kirjallisuuden Seura on minulle osoittanut, kutsuen minun tämän mainion Seuran

kunnia-jäseneksi, saan minä tämän kautta kantaa Seuralle nöyrät kiitokseni.

Tämä kunnian-osoitus on aina minua kehoittava erinomattain ahkeroimaan kaikin voimin edistää kristillistä ja kansallista valistusta niiden Suomalaisten seassa, jotka elatuksensa tähden ovat Suomen maasta tulleet asumaan minun kotimaahani, ja, suosi-mallani sillä muotoa Norjan Suomalaisia mielihalulla ja rakkaudella, toivon myös jollakin tavalla edistäväni Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kallis-arvoista tarkoitusta.

Kaikella kunnioituksella

J. A. Friis.

Helsingissä 26/4 1868.

§ 4. Kirjavarain hoitajan ilmoitettua että *Luonnonkirja* taas alkaa loppua kirjakaupasta, päätettiin painattaa se uudestaan. Kun samassa muntamista entisissä painoksissa löytyivistä vähemmin onnistuneista kohdista tuli puheeksi, annettiin allekirjoittaneelle toimeksi pitää huolta siitä että kirja ennen painamista tulisi korjatuksi varsinkin runo-kappaltensa suhteen. Korjaukset piti sitten Tutkijakunnalle näytettämän ja koko asia valmistettaman ensi kokoukseen, jolloin Seura oli päättävä painoksen kappale-määrästä y. m. Samaan kokoukseen piti myös rahavartijan tuoda tarkka luvunlasku kuin paljo tämä painos maksaisi.

§ 5. Historiallisesta Osakunnasta oli tullut seuraava suosituskirje kandidaatti Aspelinille.

Seuran

Historialliselta

Osakunnalta.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle

Helsingissä.

Huhtik. 30 p. 1868.

Koska Herra Kandidati J. R. Aspelin on kirjoituksella, joka tässä nöyrimmästi liitetään, pyytänyt Osakunnan puolustusta, saadaksensa Seuralta 500 markkaa apurahaksi erästä Suu-pohjassa ja Keskiellä Pohjanmaalla tehtävää tutkimus-matkaa varten historiallisessa ja muinaistieteellisessä tarkoituksessa, niin Osakunta pyytää saadaksensa Seuralle ilmoittaa, että se puolestaan katsoo tämän esitetyn matka-määrän erinomaisen hyödylliseksi useiden historiallisten kysymysten selvittämiseksi, ja tahtoo sitä suuremmalla mielihyvällä puolustaa Kandidati Aspelin'in hakemusta, koska Osa-

kunta jo useasti on ollut tilaisuudessa huomaamaan sitä tunnollista tarkkuutta ja kehuttavaa taitoa, jolla hän on ryhtynyt kotimaisen historian tutkimiseen.

Osakunnan puolesta:

Yrjö Koskinen.

Tätä seurasi myös herra Aspelinin näin kupluva matka-kaava:

Korkeasti kunnioitettavalle Historialliselle Osakunnalle!

Jo useammat vuodet on hartaana työnäni ollut aineitten kokoileminen kertomusta varten Pohjanmaan vaiheista vanhimmissa ajoista Kustaa Waasan kuolloon saakka. Olen tässä työssäni nähnyt monessa suhteessa välttämättömäksi tarpeeksi, ennen kertomuksen julkaisemista, päästä kertomukseni maa-alalle muinaismuistoja tiedustelemaan, sekä kansan suussa eläviä, että maahan kiinnitettyjä. Ahkera historioitsiamme Koskinen, joka teoksessaan „Pohjanmaan asuttamisesta“ viskasi soiton tällekin sitä ennen melkeen kokonaan pimeälle alalle, piti kuitenkin tämän muutamissa kohden täydellisenki teoksensa paraasta päästä vaan osviitana tuleville tutkioille ja kehoitti erittäin paikallisiin tiedustelumiisiin. Kuinka paljo tuo pohjoisempi, vaikka nähtävästi Hämeen viittaava, asutus Kokkolan tienoilta pohjoseen päin, eriiä Suupohjan asutuksesta kielimurteensa suhteen, on liian merkittävä, kun että näitä asutuksia, tuon huomattua, uskaltaisi asiaa tarkastamatta samanaikuisiksi päättää. Ja kun Suupohjassa tarinan ja kielenki perusteella voi nykyistä asutusta seurata melkeen kylästä kylään, niin mahtaa tuo pohjoisempikin ala jokseenki selvät paikallisella kuulustelemisella. Mitä taas Pohjanmaan ruotsalaiseen asutukseen tulee, niin ei ole sitäkään kun yllämainitussa teoksessa otettu tieteelliseen tarkastukseen ja pian ainoat välikappaleet sen selvittämiseen ovat kansan muistot ja kieli.

Tämän ohessa tuskin löytynee Suomessa muiden maakuntain muinaismuistoissa niin eräviä jälkiä entisistä asutuksista, kun Pohjanmaalla. Puhumatta Hiisimuistoista, jotka yli kaiken Suomen kummittelevat kansan tarinassa ja mielessä, puhumatta Metelkansasta, jonka muisto elää varsin vilkkaana Pohjan perillä, tahdon muistuttaa tuosta merkillisestä Jatulikansasta, jonka muistoja

kansa paraasta päästä tietää Kemijoen varsilla ja osittain etelään aina Kokkolan tienoilte saakka, jossa kukatiesi katoavat ruotsalaisen asutuksen tähden. Mille kansalle nuo välistä mahtavatkin muinaisjäänökset kuuluvat; joista T:ri Calamnius viime Suomivihkossa on kertonut ja joita Petersson'in ja Reinius'en matkakertomuksien mukaan tavataan ainakin Lohtajaan asti, on vielä selvittämättä ja jos nuo Lappajärven pitäjän alalta maasta kaivetut kiviaseet ammoin ovat Lappalaisten jättämiä, niin ovat ne erittäin Vähänkyrön, Laihian ja Jurvan pitäjissä, tavattavat väkevät kivi-rauniot, joissa on löydetty taidollisuudellaki tehtyjä kaluja pronssimaisesta aineesta ja kultarahoja Byzantinon keisarien Zenon († 491) ja Prokaan († 610) ajoista, varmaan mahtavamman kansan tekemiä. Mutta — toiselta kannalta katsoen — onko näillä ammoisen ajan jäänöksillä yhteyttä mainittujen pohjoisempain muistomerkkien kanssa, — ovatko saman kansan latomia kun kivikummut Lapyvärtissä, joiden tutkimiseen T:ri Ignatius tieteellisellä tarkkuudella ryhtyi, vai ovatko sen Kyröläis-asutusta aikaisemman asutuksen jättämiä, joita Pohjan-Kyrössä muistetaan Korpijokilaisten nimellä?

Tahalla olen edellisessä jättänyt mainitsematta Kainulaisasiaa, jonka ratkomisessa jo niin moni on kynäänsä tylsyttänyt. Sivumennen tahdon kuitenkin mainita arveluni että jos Kvenit eli Kvainit on paikallinen nimi ja on alkunsa saanut asunto-alasta Kainunmaa, niin on tämän maan rajoitus ja merkitys tutkittava Savolaiselta eli Pohjanmaan itäisemmältä asutukselta, joka ainoastaan siitä tietää puhua. Nimi on siis nähtävästi Kainunmaan ulkopuolisilta Suomalaisilta annettu ja kun niin on, niin Skandinaaviset tuskin olisivat Suomalaista nimeä hankkineet, jos Kainunmaa ja sen kansa paraasta päästä olisi löytynyt länsipuolella Pohjanlahtea.

Olen jo luullakseni esimerkillä osoittanut kuinka epävakaisella alalla Pohjanmaan mainaishistoria tällä haavalla liikkuu. Pohjanmaan nykyinen asutus on melkeen uusi. Kentiesi voisi siis täällä helpommin kun muualla Suomessa päästä selville maakunnan muinais-asutuksesta ja sillä tiedolla levittää valoa Suomen muinais-
teen yleensä. Minä en uskalla toivoa pääseväni selville mainit-
tuissa kysymyksissä, mutta toivon varmaan ainakin teko-asiolla

voivani enentää tiedon tuosta hämärästä ajasta. Tätä yritystäni varten uskallan korkeasti kunnioitettavalta Histor. Osakunnalta anoa Osakunnan mahtavaa puolustusta saadakseni Suomen Kirjallisuus-Seuralta tarpeellista raha-apua matkalleni. Aikomukseni olisi tulevana kesänä alkaa matkani Suomenalaisesta Suupohjasta ja täältä, niinkuin toivon, pian selvitettyäni asutus-tarinat ja mitä muinaismuistoja löytynee, Härmäin, Lappajärven ja Wetelin pitäjien kautta joutua tuolle melkeen vähän tunnetulle asutus-alalle Kälviän pitäjämä pohjoseen. Kuinka kauas pohjaan kesänaika myöntäisi uinun mennä, en voi ennakoita sanoa ja Pohjan perillä onkin moni tiedustelia tätä ennen kulkenut. Pohjoisista seikoista saadulla tiedollani olisi aikomukseni paluumatkalla kerätä asutus-tarinat Pohjanmaan Ruotsalaisilta ja tiedustella minkämoisia muistomerkkiä Suomalaisesta asutuksesta heidän alallaan löytyy, sekä mantereella että saaristossa. Tällä paluumatkalla pidän myöskin soveliaampana ottaa muinaisjäänökset Vähässä Kyrössä ja siitä etelään käsin tutkittavaksi. Etten aivo ruveta muinaisjäänöksiä hajoittamaan missä nuo ovat ainoat paikallaan en tarvinne vakuuttaa. Merkillisimmistä aivon niissä tapauksissa ainoastaan tehdä piirtokuvan. Mitä muinaiskaluja ja todistuskappaleita löytyy aivon taasen tarkkaan kuulustella ja jos mahdollista on toimittaa Helsinkiin. Kirkonarkistoista en tällä lavealla alalla ehtisi hankkia muuta kun tärkeimpiä tietoja nykyisemmiltä ajoilta, paitsi tiedon kunkin sisällyksestä; samoin kansan myöhäisemmistä muistoista.

Näitä keräämisiä ja tutkimisia varten en voi pitää 500 markkaa paljona ja pyydän siis nöyryydestä korkeasti kunnioitettavan Historiallisen Osakunnan suosiollista puolustusta saadakseni tämän rahan matkatarpeihini.

Helsinki 29 p. huhtik. 1868.

J. R. Aspelin.

Näiden johdosta myönsi Seura herra Aspelinille matkarahaksi 400 markkaa.

§ 6. Esimies luki ehdotuksen Seuran tuloista ja maksuista tällä alkaneella toimivuodella, jonka ehdotuksen rahavartija ja sihteeri olivat yhteisesti tehneet. Kun maksujen määrä oli paljo suurempi tulojen summaa, katsoi Seura tarpeelliseksi vähentää

siitä muutamat maksut, jonka perästä se siis tuli tällä tavoin säätyksi:

	Tuloja:	Markkaa.
Korkoja noin		4,500.
Kirjakaupoista noin		8,500.
Keisarin apuraha		1,200.
		14,200.
Liikkuvaa pää-omaa noin	15—16,000.	
Lätkikirja-rahasto		1,700.

	Maksuja:	Markkaa.
Lönnrotin sanakirjan vihko II		3,800.
” ” ” III		3,800.
Historiallinen Arkisto		700.
Grube VII		1,350.
Wiron sanakirja noin		880.
Saul		—
Saksan sanakirja noin		1,300.
Novelleihin ja romaaneihin		1,000.
Matkaraha Aspelinille		400.
Reinin hautakivi		800.
Palkat ja hyrryt		3,400.

Tämän päätöksen kautta tulivat siis kumotuksi ennen tehdyt päätökset 2,000 markan suomalaisesta Runoustoimikunnan käytettäväksi ynnä Suomi-kirjan painamisen aloittamisesta syksyllä; jälkimäinen oli jätettävä tulevaan toimivuoteen.

§ 7. Kielitieteellisestä Osakunnasta tulleen ehdituksen mar-
teentutkinto-matkaan Uudellamaalla täytyi jäädä toiseksi vuodeksi,
koska Seuran varat tänä vuonna eivät siihen riittä.

§ 8. Luettiin maisteri Levanderilta Loviisassa tullut kirje,
jossa hän tarjoo Seuran kustannettavaksi jatkoon sitä Wälskärin
juttuin suomennosta, mistä hän jo on yhden osan omalla kustan-
nuksellaan painattanut. Lykättiin Runoustoimikunnalle.

§ 9. Niin-ikään lykättiin yleiseen Tutkijakuntaan lehtori
Aschanin pyyntö saada palkkiota toimittamastansa Eläintieteen

jälkimmäisestä osasta samaten kuin pappismies Murman on Seuralta saanut edellisestä.

§ 10. Tilintutkijat antoivat seuraavan kertomuksen toimestansa:

Kirjallisuuden Seuran käskyn mukaan me allekirjoittaneet olemme tarkastelleet Seuran rahavartijan vuosikokouksessa antaman tilin Seuran hoidettavina olevista rahastoista ja kassoista ja nähneet raha-asiat olevan siinä tilassa kuin mainittu tili näytti, niinkuin myöskin että rahavartija kaikella tunnollisuudella ja ahkeruudella on toimittanut tehtävänsä.

Samaten me olemme tutkineet kirjavarain ja muinais-kalain hoitajan tilin ja havainneet senkin olevan todellisten asian haarain kanssa yhteensopiva, sekä kaiken Seuran kirjaston hoitajan vottavana olevan omaisuuden tulleen tänä vuonna samalla tarkkuudella kuin ennenkin holhotuksi. Mitä erikseen Seuran kirjastoon tulee, pyydämme nöyrästi saada huomauttaa:

Tämä kirjasto säilytetään, niinkuin tunnettu on, viidessä kaapissa, jotka ovat asetetut Yliopiston kirjaston eteishuoneeseen. Näihin kaappihin on täytyntä tungeta kirjat toisiensa viereen, päälle ja taakse, aina sitä myöten kuin on sopinut ja tila sallinut, että ehkä jollakulla tavalla saataisiin pitää nidotut- ja käsikirjat lukon takana. Nämät seikat näyttävät ettei kirjojen rivihin panemista ja kunnollista järjestämistä ole voitu koetellakkaan, eikä myöskään tavallista kirjojen lainaamista määrättyllä tunnolla panna toimeen. Siitäpä näkyy taas että jos Seura tahtoo pitää kirjastonsa semmoisessa kunnossa kuin kunkin kirjaston pitää oleman, täytyy Seuran, jo löytyvää ahtauden tähden ja kuin kirjasteonsa kuuluvat kirjat vuosi vuodelta enentyvät, näiden säilyttämistä varten hankkia uusia kaappia. Mutta kuin nämä kaapit taas vaativat enemmän tilaa ja tila Yliopiston kirjaston eteishuoneessa tulee liian ahtaaksi, saattaisi jo kohtakin tapahtua että Kirjallisuuden Seuran pitäisi kirjastonsa varten voutara eri huone.

Kaiken tämän tähden juohtuu se kysymys mieleen: onko kirjaston pitämisen Kirjallisuuden Seuran tarkoitukselle tarpeellinen? Ja onko tämmöisestä muutama kaappihin tungetusta kirjastosta, jossa usein itse kirjaston hoitajalle on vaikeata löytää tämä tai tuo kirja, kenellekään mitään hyötyä?

Enimmät kirjastoon lahjoitetut kirjat jäävät melkein ijäksi päiviksi peitetyiksi tähän „*indigesta moles*“iin. Paitse sitä on moni näistä kirjoista, jolla joku hyväntahtoinen maamies on näytännyt arvossa pidettävää ystävyyttensä Senraa kohtaan, sen laatuinen että se ei kuulu niihin kirjoihin, joista Seuralle töissään ja toimituksissaan suorastaan olisi hyötyä. Senpätähden ja edellä mainittuihin syihin nojaten me uskallamme Kirjallisuuden Seuralle nöyrästi esitellä:

1) että semmoiset kirjat, joita Seura ei voi muulla tavalla hyödyksensä käyttää, eroitetaan pois kirjastosta ja jollakulla tavalla myydään niinkuin ennenkin jonkun kerran on tapahtunut.

2) että Seuralle kuuluvat Suomen kieltä, historiaa ja muita keskuuksia koskevat painetut kirjat annetaan Yliopiston kirjastoon, jossa niitä voitaisiin tehdä yleisölle monta vertaa enemmän hedelmällisiksi ja hyödyllisiksi. Nämä kirjat ovat silloin — samalla tapaa kuin on päätetty Yliopistolle lahjoitetuista muinaiskaluista — varustettavat eri osoittimella, joiden päällekirjoitus näyttää että ne ovat Suomen Kirjallisuuden Seuran lahjoittamia.

3) että siis Seuran kirjastoon vastedes kuuluisi etenkin vaan käsikirjoittamia kokouksia, matkakertomuksia, lauluja, satuja ja muita kirjoituksia, niinkuin nekin vähät painetut kirjat, jotka suorastaan koskevat Seuran toimekkuutta, sen kanssa ovat yhteydessä ja sille tarpeelliset.

Sillä tapaa poistettaisiin tulevina aikoina kirjaston hoitajalta paljon vaivaa, Seuralta kustannuksia, voitettaisiin tarpeellinen tila ja lahjoittajain alkuperäinen tarkoitus, että kirjat tekisivät jotakin hyötyä, tulisi parahiten arvossa pidetyksi.

Mitä edellisenä vuotena pidetyssä tarkastelussa olemme muistuttaneet että nimittäin entisinä aikoina kirjastosta lainatut kirjat olisivat takaisin haettavat, on tällä vuodella enimmäksi osaksi täytetty, vaikkapa muinaisista ajoista vielä on muutamia lainaksi annettuja kirjoja, joita esittelemme poispyyhittäviksi, kuin ei niitä nyt enään voi saada takaisin. Nämät kirjat ovat:

Stockflethin Lapin kielioppi, uusi testamentti ja piplian historia, jotka Castrén 1849 lainasi prinssi Louis Lucien Bonaparte'lle;

Neljä vihkoa noita-lauluja ja vihko noita-runoja v. 1849 lainatut Valtioneuvos A. J. Sjögren vainajalle;

Kokous Suomalaisia arvoituksia, jotka v. 1853 lainattiin silloin olevalle Ylioppilaalle K. W. Regnell.

Anoen että Kirjallisuuden Seura suosiollisesti ottaisi tämän esityksen tutkittavaksensa pyydämme myöskin että Seuran rahavartijalle ja kirjastonhoitajalle annettaisiin täydellinen edesvastauksen vapaus heidän toimituksistaan nyt loppuun kuluneena tili-vuotena. Helsingissä 2 p. Toukokuuta 1868.

K. Collan.

Wilhelm Lavonius.

Tämän johdosta lausui Esimies sekä rahavartijalle että kirjaston ja kirjavarain hoitajalle täydellisen vapautuksen edesvastauksesta ynnä kiitoksen heidän toimistaan. Tilin tutkijain ehdoitus kirjaston suhteen jätettiin tulevaan kokoukseen, joksi kirjaston hoitajankin piti tuoda mietintönsä siitä. Tilin tutkijain toiseen ehdoitukseen muutamain lainattuun kirjain poispyhkimisestä suostuttiin.

§ 11. Murhenäytelmän Saulin painettava kappaleluku määrättiin 500:ksi.

§ 12. Rahavartija luki näin kuuluvan kuukaustilin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa:

1868. Huhtik. 1 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 920: 79. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Velkakirjoja vastaan: G. F. Öhmanilta 105 m. — F. G. Stieriltä 115 m. — Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. — d:o juoksevilla d:o 872 m. — Korkoa kasvavissa seteleissä 8,628: 84. — Rahaa kassassa 105: 59. 18,759: —

Tuloja:

Huhtik. 2 p. Voittoa korkoa kasvaneista seteleistä 1: 39. — Huhtik. 14 p. d:o d:o d:o 10: 67. — Huhtik. 25 p. N. A. Eklund,

Kristinan kaup., v. 1867 myödyistä kirjoista
 11: 50. — Toukok. 1 p. C. E. Barck, Oulussa, v. 1867 d:o d:o 529 m. — Voittoa korkoa kasvaneista seteleistä 7: 90. 560: 46.

Yhteensä 19,319: 46.

Vastaavata.

Menoja:

Huhtik. 6 p. Seuran Paino-Yhtiö, loppusaamisensa Suomi-kirjan VII painosta ja paperista 44: 80. — Huhtik. 17 p. Waseniuksen kirja-kauppa, kirjamyttyjen frahtia v. 1867 2: 50. — Huhtik. 19 p. J. Krohn, Gruben kertomusten VII osan totmituspalkkaa 200 m. — Toukok. 2 p. J. Pávén, vahtimestaripalkkaansa 25 m. — Toukok. 4 p. J. C. Frenckell ja poika, saksalais-suomal. sanakirjan painatuspalkkaa ja paperihintaa 618: 20. 890: 50.

Säästöä tulevaan tiliin:

Toukok. 6 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 920: 79. — Lakikirjarahastosta 2,011: 78. — Velkakirjoja vastaan: G. F. Öhmanilta 105 m. — F. G. Stieriltä 115 m. — Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. — d:o d:o juoksevalla d:o 3,900 m. — Korkoa kasvavissa seteleissä 5,344: 50. — Rahaa kassassa 31: 89. 18,428: 96.

Yhteensä 19,319: 46:

Helsingistä, 6 p:nä Toukokuuta 1868.

Carl Gust. Borg.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

J. Krohn.

Kesäk. 4 p. 1868.

§ 1. Huhti- ja Toukokuun kokouksien pöytäkirjat luettuaan oikaistaviksi, pyysi sihteeri saada jättää pöytäkirjan pitämisen allekirjoittaneelle, jonka hän myös ehdotti virantoimittajakseen kesä-lupa-aikana, koska hänen tuli itse jo lähtee yöllä matkaan. Seuran suostuttua tähän, astui allekirjoittanut sihteerin sijaan.

§ 2. Esimies ilmoitti, että H. M. Keisarilta oli tullut vuotuinen määrä-raha hyödyllisten kirjain toimittamista varten, tuhannen ja kaksisataa (1200) markkaa.

§ 3. Kirjoja olivat lahjaksi lähettäneet:

I. *Det Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab i Kjöbenhavn:*

1) Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie etc. 1866. Hefte I—IV. Neljässä eri vihkossa. — d:o d:o d:o d:o 1867. Hefte I—III. Kahdessa eri vihkossa. — 2) Tillæg til Aarbøger for Nordisk Oldk. etc. 1866. Yksi vihko. — 3) *Memoires de la société royale des Antiquaires du Nord.* 1850—1860. Copenhague 1861. Yksi vihko. — 4) d:o d:o d:o *Nouvelle série* — 1866. Yksi vihko. — 5) *Antiqvarisk Tidskrift utgivet af det K. Nord. Oldskr. Selskab* 1861—1863. Yksi vihko. — 6) *Clavis Poëtica antiquae Linguae Septemtrionalis, quam e lexico poëtico Sveinbjörnii Egilssonii collegit etc.* B. Gröndal, edid. Societas regia Antiqv. septemtr. Hafniae 1864. — 7) *Fynske Mosefund. I. Kragehul Fundet 1751—1865. Et overgangsfund mellem den ældre jernalder og mellem-jernalderen af Conr. Engelhardt.* Kjöbenhavn 1867. — II. *Herra Koulun-inspehtori H. Rink Grönlannissa:* 1) *Atuagagdlintit. Nalinginarnik etc.* Nungme Nunop Nalagata etc. 1864—65. Kuvilla. — 2) *Assiligssat Kavdlunät [avangnardit] nunänit pissut ässilivdlugit nakitikat.* — III. *Herra Jumaluusopin Kandidati E. Sundt Kristianiassa:* 1) *Om Husfliden i Norge, ved Eilert Sundt.* Andet oplag. Kristiania 1867—68. 1 vihko. 2) *Folkevennen, Et Tidskrift utgivet af Selsk. f. Folkeoplysn. Fremme Sextende aargangs 6:te hefte.* Kristiania 1867. 1 vihko. — IV. *Herra professori J. A. Friis Kristianiassa:* 1) *D:r M. Lutheruksen vähäinen Katekismus etc.* Helsingissä J. C. Frenc-kell ja poika 1868. 1 vihko suomeksi ja norjaksi. — 2) *Ulosveto seurattavaksi määrätystä Alttarikirjasta.* Helsingissä 1867.

1 vihko suomeksi ja norjaksi. — V. Herra Kanslianeuvos Elias Lönnrot: 1) Vanhoja ja Uusia Wirsiä Suomalaisen virsikirjan korjaamista varten toimittanut j. n. e. E. Lönnrot. Turussa Frenck. kirjap. 1865. — 2) 86 Virttä erinäisiä tiloja varten. Virsikirjan komitean tarkattavaksi toimittanut E. L. Turussa 1867. — 3) Kymmenen virttä d:o d:o d:o. Turussa 1868. — 4) Lapin-kielisiä käsikirjoituksia. 9 vihkoista. — VI. *Wiron Kirjall. Seura Tallinnassa*: Beiträge zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands, herausgegeben von der Ehstl. Lit. Gesellschaft durch E. Pabst. Band I heft I. Reval 1868.

§ 4. Sihteeri ilmoitti korjanneensa korjattavat kohdat „Luonnonkirjassa“ alkuperäisen mukaan; päätettiin lähettää tämä korjattu teos tutkijakunnan arvosteltavaksi ja, sen hyväksytyttyä tehdyt korjaukset, painattaa viisituhatta kappaletta tätä kirjaa J. Simeliuksen kirjapainossa, joka oli tarjounut tekemään sitä halvemmalla hinnalla kuin S. Kirj. Seuran kirjapainonyhtiö. Makso kirjapainolle suoritetaan kun kirja on valmiiksi painettu.

§ 5. Luettiin herra laintieteen kokelas W. Lavonius'en mietintö niistä malleista virka-kirjoituksiin, joita laamanni Strählman-vainaja oli Seuran toimesta valmistanut.

„Beträffande affidne Assessor Strählmans formulärer till embetskrifvelser anhåller jag att få fästa Litteratursällskapets uppmärksamhet på följande omständigheter:

1:o. Formulärerne till embetskrifvelserne från Guvernörs-embeten tyckes vara ganska fullständig och torde af Assessor Strählman hafva ansetts för ett afslutadt arbete. Då denna samling är större än den, som undergått granskningsutskottets pröfning, torde hela samlingen böra underställas granskningsutskottet, i hvilket jag föreslår att Professor Liljenstrand och Bankodirektör Nykopp, såsom i saken synnerligen kompetente domare, skulle inväljas.

2:o. Efter skedd granskning borde tryckningen af formulärerne genast begynna och dessa Guvernörsembetets formulärer utgöra första häftet af de formulärer Litteratursällskapet utgifver. I margina för hvarje formulär borde utsättas hvad saken gäller, emedan man derigenom hästigast kan finna det formulär, som för gången behöfves.

3:o. Ifall Bankodirektör Nykopp ville lofva att vaka öfver tryckningen sålunda, att han genomgår ytterligare hvarje formulär innan det till trycket aflemnas, kunde saken ej annat än vinna derpå. Med korrekturläsningen kan han naturligtvis ej besväras, utan bör detta åligga någon annan t. ex. Ahlman, som ju redan varit vid arbetet engagerad.

4:o. Granskningsutskottet torde ej försumma, att ur Suomi 1866(?) eller 1865 uppsöka hvad inom Granskningsutskottet sedan uttalats om dessa formulär.

5:o. Öfriga formulärer, som Assessor Stråhlman efterlemnat, äro strödda stycken från skilda domstolar, hvilka endast kunna öfverlemnas åt fortsättarne af arbetet.

6:o. Då Professor Liljenstrand ej tillbringar sommarn i staden, hemställes till Litteratursällskapets pröfning-huru med hans inväljande i granskningsutskottet skall tillgå, att ej arbetet må fördröjas, och om Bankodirektör Nykopp ensam kan fylla platsen.

W. Lavonius.“

Päätettiin toimittaa painosta ensimmäinen vihko näitä virkakirjoituksia, sisältävä Kuvernöörivirastoon kuuluvat mallit, ja lähetää koko painos ynnä rätinki Seuran kulungista Keis. senaatiin, joka oli luvannut kustantaa kirjan.

§ 6. Luettiin herrain K. Collan ja R. Lagi mietintö herrain F. W. Illbergin ja L. Hämääläisen keräämistä kansan-lauluista ja soitelmista.

„Till Finska Litteratursällskapet i Helsingfors.

På anmodan få undertecknade, beträffande de af herrar Hämääläinen och Illberg till Litteratursällskapet inlemnade samlingar af finska folkmelodier, afgifna följande utlåtande:

Ibland hr Hämääläinens samlingar anse undertecknade åtskilligt af värde förekomma, såsom några visor och varianter af förut bekanta dylika, åtskilliga polskor och de s. k. „bröllopsmarscherne“, hvilka sistnämnda otvifvelaktigt i tiden spelats af den fordna finska militärens musikkorpsor och sedan dess traditionsvis fortlevat bland folket. Undertecknade anse därför hr Hämääläinen vara välförtjent af någon gratifikation för dessa sam-

lingar, på hvilkas harmoniska behandling han dessutom nedlagt mycken flit.

Uti den samling af visor och danser hr Illberg inlemnadt hafva undertecknade funnit endast få stycken af sådant värde, att de förtjenade att bevaras för framtiden.

Helsingfors den 3 Juni 1868.

K. Collan.

R. Lagi.“

§ 7. Luettiin herra D. Europæus'en kirje, jossa hän anoo seuralta matka-apua lähteäksensä Bielo-oseron tienoille muinaistieteellisessä tarkoituksessa. Kiellettiin koska varoja puuttui.

§ 8. Herra soittoniekka L. Hämäläinen oli sihteerin kautta pyytänyt matka-apua lähteäksensä kansan-lauluja ja soitelmia keräämään Kajaanin tienoilta; kiellettiin samasta syystä kuin edellinenki pyyntö.

§ 9. Historiallinen Osakunta pyysi saadaksensa teettää pari muinaiskalujen kuvaa kohta ilmestyvään toiseen vihkkoon Historiallista Arkistoa; myönnettiin.

§ 10. Kielitieteellisen Osakunnan pyyntöön, saada painattaa osakunnan säännöt ja kutsumuskirjeet, suostuttiin.

§ 11. Kandidaati T. Aminoff jätti seuralle käsikirjoituksena Wirolaisen Sanakirjan, joka nyt oli korjattu tutkijakunnan tekemien muistutusten johdolla. Päätettiin odottaa herra Kreutzwaldilta luetteloä painovirheistä Wirolaisissa saduissa ennenkuin mihinkään painatus-toimiin ryhdyttäisiin.

§ 12. Rahavartialle annettiin toimeksi valvoa Seuran etua herra leipurimestari Westerlund'in talossa, joka on julistettu pakko-hautokaupalla myytäväksi.

§ 13. Rahavartia luki seuraavan kuukaustilin seuran varoista:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

Säästöä edellisestä kassatilistä:

1868. Toukok. 6 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 920: 96. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. —| d:o d:o velkakirjoja vastaan: G.

F. Öhmanilta 105 m. — d:o d:o d:o d:o F. G. Stieriltä 115 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. — d:o d:o d:o juokse-
valla d:o 3,900 m. — Korkoa kasvavissa sete-
leissä 5,344: 50. — Rahaa kassassa 31: 89. 18,428: 96.

Tuloja:

A. Karttunen, jäsenrahansa 24 m. — Toukok. 12 p. J. Th. Åkerman, Turussa, v. 1867 myödyistä kirjoista 292 m. — Toukok. 16 p. P. Aschanin ja kump. kirjakauppa, Kuopiossa, v. 1867 myödyistä kirjoista 200 m. — Toukok. 26 p. G. L. Söderström, Porvoossa, v. 1867 myödyistä kirjoista 92: 74. — Toukok. 28 p. Hänen Majesteetinsa Keisarin apuraha vuodelta 1868 1,200 m. 1,808: 74.

Yhteensä 20,237: 70.

Vastaavata.

Menoja:

1868. Toukok. 7 p. J. C. Frenckell ja Poika, paperista Grubeen VII 400 m. — Toukok. 9 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 36 m. — Toukok. 11 p. Seuran Paino-Yhtiö, Lönurotin sanakirjan 2 vihon painatuksesta ja paperista y. m. 1,198: 94. — Toukok. 13 p. J. R. Aspelin, matkarahansa 400 m. — Toukok. 14 p. F. Ahlman, korjauksistansa Stråblmanin lakitieteisiin mallikirjoihin 46 m. — Toukok. 30 p. J. Krohn, sihteeripalkkaansa 200 m. — d:o tekiäpalkkaa Gruben kertomuksista VII 100 m. — Kesäk. 2 p. T. G. Aminoff, etumaksoa Wiron satujen sanakirjasta 150 m. — Kesäk. 3 p. Neljäs hyryryneljännes Piblflycktille 150 m. . . . 2,680: 94.

Säästöä tulevaan kassatiliin.

1868. Kesäk. 3 p. Kassalla saatavaa: Kollgrenin rahastosta 920: 79. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o velkakirjoja vastaan: G. F. Öhmanilta 105 m. — F. G. Stieriltä 115 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevalla tilillä 3,395 m. — Korkoa kasvavissa seteleissä 4,316: 05. —
Rahaa kassassa 693: 14. 17,556: 76.

Yhteensä 20,237: 70.

Helsingissä, 3 p:nä Kesäkuuta 1868.

Carl Gust. Borg.

§ 14. Kirjastonhoitajan mietintöä seuran kirjaston hoitamisen suhteen tehdystä ehdotuksesta ei otettu esille, koska osa seuran saapuvilla olleista jäsenistä jo oli mennyt tiehensä.

§ 15. Kirjastonhoitaja ehdotti, että hänen poissa-ollessansa kesän kuluessa maisteri O. E. Edlund saisi toimittaa hänen virkaansa; johon suostuttiin.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Siöör.

Syysk. 2 p. 1868.

§ 1. Esimies ilmoitti Seuran varsinaisen sihteerin ei tulla tänäpäpä kokoukseen, jonkatähden hän pyysi Seuran valitsemaan jonku toisen pöytäkirjaa kirjoittamaan. Seuran jäsenten anomuksesta istui allekirjoittanut siis pöytäkirjaa pitämään.

§ 2. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin oikaistavaksi ja hyväksyttiin.

§ 3. Kirjoja olivat lahjakai lähettäneet:

- 1) Jumaluusopin Kandidaati Eilert Sundt Kristianiassa: *Folkvevnen 1868. 2 heft.*
- 2) Tilastollinen virasto Tukholmassa: „*Kongl. Statistika Byråns Berättelse för år 1866*“.

3) Kenraalimajori O. Fugenhjelm Pietarissa: „Дипломатическія Сношенія между Россією и Швецією въ первые годы Царствованія Императора Александра 1:го до присоединенія Финляндіи къ Россіи (К. К. Злобина)“.

4) Talollinen J. Lemmetty: Käsikirjoituksia a) Walkjärven pittäjän kirkollisista asioista, b) Paikkakuntain nimistä ja niiden merkityksistä, ja c) Koulumestari Adam Marilan tekemä runo: Vanhemmille lasten kasvattamisesta.

§ 4. Kiitoskirjeitä Seuran heille lähettämistä kirjoista oli tullut: Kouluninspehtori H. Neus'iltä Räävelissä ja professori Carl Säve'ltä Uppsalassa.

§ 5. Loppuvihkot A. Cannelinin suomentamaa Merikulunoppikirjaa päätettiin käyttää Tutkijakunnalla ennenkuin ne lähetettäisiin Keis. Senaatiin.

§ 6. Luettiin Tutkijakunnan antama lausunto Topelius'en Luonnonkirjaan tehdyistä korjauksista.

„Tutkijakunnan mielestä on „Luonnon-kirja“ korjausten kautta yleensä parantunut; muutamia muutoksia on T:kunta kuitenkin tehnyt. Huomattava on eräs paikka siv. 205, joka alkuperäisessä ruotsalaisessa kirjassa oli väärin, vaan suomennoksessa oikein, ja jota siis ei saa muuttaa. — Luonnon-kirjaa saa siis ruveta painamaan, niinkuin päätetty oli.

B. F. Godenhjelm“.

Ja määrättiin palkkioksi niistä sekä korrehturin lukemisesta kahsisataa (200) markkaa. Kirjan valmistuttua päätettiin nivottaa ainoastaan 500 kappaletta ja loput, 4500 kapp., sidottaa koviin kansiin.

§ 7. Esimies ilmoitti, että 45 osa Seuran Toimituksia, sisältävä: „Saul, mrhenäytelmän mukainen runoelma viidessä näytöksessä, kirjoittanut Tuokko“, oli kesän kuluessa valmistunut painosta ja että sille oli määrätty hinnaksi 2 markkaa 50 penniä.

§ 8. Kansakoulujen päätarkastaja herra U. Cygnaeus Jyväskylässä oli kirjeessä Kesäk. 22 p:ltä tänä vuonna, vastaukseksi Seuran sihteerin kirjeelle 23 p:ltä Huhtikuuta 1866, lähettänyt luettelon niistä kansakouluista, joille kappale Alnthanin karttaa

olisi terve-tullut lahja. Päätettiin kuulustella, oikö herra Päätar-kastaja tahtoi ottaa tarkastus-matkoillansa jaellaksensa nämä kar-pat mainituille kansakouluille, koska Seuran oli vaikea postin kautta saattaa ne turmeltumatta perille.

§ 9. Herra kapteeni Julius Mankell Tukholmassa ilmoitti asiamiehensä kautta että toimittamansa *Suomen Sotahistoria* oli valmiina ja että hän oli saanut kustantajanki sille herroissa Nordstedt & Söner. Hän pyysi sentähden saadaksensa kirjallisen va-kuntuksen siitä, että Seuran määräämä palkkio kaksituhatta (2,000) markkaa maksetaan hänelle heti kun kirja joko painettuna tai käsikirjoituksena Seuralle tuodaan. Tämän johdosta päätettiin antaa hänelle seuraavaisesti kuuluva kirjoitus, varustettuna esi-miehen ja v. t. sihteerin nimillä:

„Till Herr kapten Julius Mankell eller den hans fullmägt företer utbetalar Finska Litteratursällskapet det för hans arbete *Finlands Krigshistoria* af nämnde sällskap utfäste pris, stort Finska mark 2,000 (två tusen), när detta arbete antingen i handskrift eller i tryckt exemplar till Litteratursällskapet öfverlemnas; dock sålunda, att om arbetet i tryckt exemplar till Sällskapet inkommer, hälften af prissumman eller *Fmg.* 1,000 (Ett tusen) utbetalas vid första delens aflemnande och återstoden *Fmg.* 1,000 (Ett tusen) när sednare delen af arbetet blifvit till Sällskapet inlemnadt. Helsingfors den 2 September 1868.“

§ 10. Seuran rahavartija ilmoitti, että herra lääninkamreeri A. Nordenstreng oli, Seuran varoista saamansa lainan vakuudeksi, jonka takausmiehinä olivat olleet kauppias R. Kellgren, laamanni A. E. Stråhlman ja läänin-maanmittari K. A. Rehnström, ehdot-tanut laamanni Stråhlman-vainajan sijaan posti-kamreerin Clas Wilh. *Sahlstén* ja kysyi: suostuuko Seura ottamaan herra Sahl-stenia kolmanneksi takausmieheksi; johon myönnettiin.

§ 11. Ilmoitettiin että Seuran asiamies Kuopiossa herra lehtori Zitting oli pyytänyt eron toimestansa. Päätettiin tulevassa kokouksessa valita toinen asiamies herra Zittingin sijaan.

§ 12. Professori Forsman ilmoitti, että tutkijakunnan jäsen, lainopin kandidaati maisteri Jaakko Forsman siksi aikaa, kun hän on poikessa, oli ehdottanut sijaiseksensa maisteri A. Tärneroosin; johon Seura suostui.

§ 13. Esimies ilmoitti Seuran sihteerin, dosenti Julius Krohmin pyytäneen eroa sihteerivirastansa, syystä, että hänen aikansa ei salli hänen toimittamaan sitä virkaa niinkuin hän itse tahtoi ja Seuran etu vaatisi. Paitsi sitä aikoi hän kohta lähteä kauemmaksi aikaa ulkomaalle, jolloin hänen kuitenkin olisi pyydettävä virkavapautta. Sentähden oli hän arvellut parahimmaksi heti luopua peräti koko virasta.

Päätettiin ottaa pöytäkirjaan, että Seura puolestansa ei tietänyt herra Krohmin sihteerinä ollessaan milloinkaan laimiin lyöneen Seuran etua, jonkatahden Seura paheksii sitä, että herra Krohmin aika ei salli hänen edelleen toimittamaan tätä Seuran luottamus-virkaa.

Kysymyksen noustua uuden sihteerin vaalista, päätettiin kahden viikon perästä pidettävässä välikokouksessa valita uusi sihteeri, jonka mielivaltaan jätettäisiin, tahtooko hän entistä sihteerin palkkaa vastaan, 800 markkaa vuoteensa, toimittaa kaikki sihteerille tähän asti kuuluvat tehtävät, siihen luettu korrehturin lukeminenkin kaikkiin Seuran toimituksiin, vaiko tyytyä 600 markkaan, jolloin hänen ei huolisi lukea mouta korrehturia kuin Suomikirjaan ja ainoastaan valvoa muiden painettavien yli. Allekirjoittannutta pyydettiin siksi aikaa hoitamaan sihteerin virkaa.

§ 14. Kysymyksen noustua Wirolaisen Sanakirjan painattamisesta päätettiin toistamiseen pyytää tohtori F. Kreutzwaldilta luettelo Wirolaisissa Saduissa löytyvistä painovirheistä, ennenkuin sanakirjaa ruvettaisiin painamaan.

§ 15. Rahavartija luki seuraavan kuukaustilin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

Säästöä edellisestä tilistä:

1868. Kesäk. 3 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 920: 79. — d:o d:o Lakikirjarahastosta 2,011: 78. — d:o d:o velkakirjoja vastaan 220 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevilla d:o 3,395 m. — Korkoa kasvavissa sete-

leissä, à 4 % 4,316: 05. — Rahaa kassassa
693: 14 17,556: 76.

Tuloja:

Kesäk. 3 p. A. Lindman, jäsenrahansa 24 m. —
7 p. Korkorahoja Blombergin rahastosta 172
m. — d:o Rabben d:o 92 m. — Kesäk. 11 p.
P. Aschan ja Kump., Kuopiossa, v. 1867 myö-
dyistä kirjoista 200 m. — Heinäk. 1 p. Korko-
rahoja talletustililtä Yhdyspankista 150 m. —
d:o Blombergin rahastosta 443: 82. — Rabben
d:o 81: 39. — d:o Sirénin d:o 50 m. — Kell-
grenin rahasto maksanut velkaansa 41: 75.

Kesäk. 24 p. Korkorahoja Blombergin rahastosta
147: 57. — Voittoa korkoa kasvaneista sete-
leistä à 4 % 7: 58. — Elok. 1 p. d:o d:o d:o
11: 25. — Sanakirjarahastolle Heinäkuun 3:nä
ja 16:sta päivänä annetut lainat, yhteensä
tekevät 768 markkaa, otetaan tähän lisäyk-
senä 768: —

Elok. 6 p. Kellgrenin rahasto maksanut velkaansa 49: 66.

Syysk. 1 p. Voittoa korkoa kasvaneista seteleistä à
4 % 1: 15. 1,380: 76.

Yhteensä 19,796: 93.

Vastaavata.

Menoja:

1868. Kesäk. 10 p. J. Pavén, vahtimestaripalkkaansa
25 m. — 11 p. C. G. Borg, rahastonhoitaja-
palkkaansa 200 m. — 16 p. A. Törneros,
palkkiota „Saul“-näytelmästä 250 m. — 29 p.
Seuran Paino-Yhtiön konkurssipesä, Kielitieteel-
lisen Osakunnan asetuksista ja kutsumuskirjoista
49: 60. — Heinäk. 1 p. Kellgrenin rahas-
ton tänä päivänä maksama osa velkaansa kui-
tiksi pannaan 41: 75.

1688. Heinäk. 3 p. Lainattu Suomal. Sanakirjan rahastolle 368 m. — d:o d:o d:o 400 m. — 27 p. A. Törneros, palkkiota „Saul“ näytelmästänsä, loput 100 m. — Elok. 3 p. J. Pavén, vahtimestaripalkkaansa 25 m. — 4 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 40 m. — 8 p. Seuran Paino-Yhtiön konkurssipesä, „Saul“ murhenäytelmän painosta ja paperista 442: 80. — 12 p. C. Hahnemann ja Kump., yhdestä kuvasta Luonnonkirjaan 4 m. — Kellgrenin rahaston tämän kuun 6 p:nä maksama osa velkaansa kuitiksi pannaan 49: 66. — 31 p. R. A. Renvall, kirjastonhoitajapalkkaansa 400 m. — J. Krohn, sihteeripalkkaansa 200 m. . . . 1,736: 40.

Säästöä tulevaan tiliin.

1868. Syysk. 2 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 829: 38. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o Sanakirja d:o 768 m. — d:o d:o velkakirjoja vastaan 220 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevalla d:o, à 2 % 1,038 m. — Korkoa kasvavissa seteleissä, à 4 % 6,288: 73. — Rahaa kassassa 45: 23. . . . 17,201: 12.

Yhteensä 19,796: 93.

Helsingistä, 2 p:nä Syyskuuta 1868.

Carl Gust. Borg.

§ 16. Jumaluusopin kandidaati K. G. Leinberg esitti, että Seura ottaisi toimittaaksensa suomen kielellä jonku hyväksi tunnetun kasvatustieteellisen käsikirjan. Seura arveli asian kuuluvan suorastaan Kasvatustieteellisen yhtiön toimi-alaan, eikä tätä nykyä katsonut voivansa omilla varoillaan sitä toimittaa. Seura tarjoutui kumminki olemaan avallisena suomennoksen tarkastamisessa, jos sitä vaadittaisiin.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarle Siöör.

Syysk. 16 p. 1868.

§ 1. Esimies ilmoitti tämän välikokouksen kutsutuksi koon uuden sihteerin valitsemista varten ja pyysi sentähden Seuran läsnäolevia jäseniä suljetuilla lipuilla valitsemaan jonkun Seuran jäsenistä siihen virkaan. Sittenkun kaikki läsnä-olijat olivat antaneet äännöslippunsa esimiehelle, avattiin nämä, jolloin neljästä toista vaaliin osaa ottavista yksitoista olivat kutsuneet allekirjoittaneen tähän virkaan, kaksi kandidaati T. Aminoffin ja yksi maisteri F. Ahlmanin. Vaalin toimitettua ilmestyi vielä kolme Seuran jäsentä, joiden ääniä ei kuitenkaan otettu lukuun, koska ne missään tapauksessa eivät olisi voineet muuttaa tehtyä vaalia.

§ 2. Allekirjoittanut kiitti Seuran läsnä olevia jäseniä tästä hänelle osoitetusta luottamuksesta, jolle hän voimiensa mukaan kokisi vastata. Vaan koska Seura tämän edellisessä kokouksessa oli jättänyt valittavan sihteerin mielivaltaan, tahtooko hän entistä sihteerin palkkaa vastaan, 800 markkaa vuoteensa, toimittaa kaikki sihteerille tähän asti kuuluvat tehtävät, siihen luettu korrehturin lukeminenkin kaikkiin Seuran toimituksiin, vaiko tyytyä 600 markkaan, jolloin hänen ei huolisi lukea muuta korrehturia kuin Suomikirjaan ja ainoastaan valvoa muiden painettavien yli, pyysi allekirjoittanut saada jälkimäisillä ehdoilla toimittaa sihteerin virkaa; johon suostuttiin.

§ 3. Herra varakirjastonhoitaja Tohtori S. G. Elmgrén ilmoitti aikansa nyt sallivan jatkaa Porthanin teosten painatukseen toimittamista, jos Seura katsoisi sen soveljaaksi. Seura arveli ei voivansa ennenkuin ensitulevassa vuosikokouksessa päättää tästä asiasta, koska sen täksi vuodeksi määrättyt varat jo ovat kaikki käytetyt.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Slöör.

Lokak. 7 p. 1868.

§ 1. Pöytäkirjat kokouksesta Syyskuun 2. p:nä ja välikokouksesta saman kuun 16 p:ltä luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2. Ilmoitettiin lahjoja lähettäneen:

- 1) *Kong. Nordiske Oldskrift-Selskabet* Kööpenhaminassa:
 - a) *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1867. Fjerde Hefte.
 - b) " " " " 1868 Förste Hefte.
 - c) Tillæg till d:o Aargang 1867.
- 2) *Herra Jumaluusopin kandidaati E. Sundt* Kristianiassa:
 - a) *Folkevennen, Syttende Aargangs* 1, 2 & 3 Hefte.
 - b) Tillæg til *Ole Vigs Sange & Rim for det Norske Folk* ved H. Lassen. Kristiania P. T. Mallings Bogtryk 1868.
- 3) *Herra Tohtori Budenz Jozsef: A Magyar és Finn-Ugor Nyel-vekkeli Szóegyzések. Előterjeszti D:r Budenz Jozsef.* Pesten, Nyomatott Emich Gusztav. 1868.
- 4) *Herra E. Beauvois* Parisissa: *Revue Contemporaine, Dix-Septième Année, 2 serie — Tome Soixante Cinquième, Paris 1868, sisältävä: Quelques vues nouvelles sur les origines de la nationalité Française.*
- 5) *Suomen Tiedeseura:*
 - a) *Bidrag till kännedom af Finlands Natur och Folk, kaksi vihkoa.*
 - b) *Finska Vetenskaps-Societetens Förhandlingar, 1 vihko.*
- 6) *Herra lektori O. H. Cleve* Jyväskylässä:
 - a) *Föreläsningar öfver Theologiens historia, hållna af professor Porthan, hösttermin år 1795.*
 - b) *En samling Theser, ventilerade vid Tavastländska nationens möten omkring år 1790; molemmat käsikirjoituksia.*
- 7) *Ylioppilas Robert Alarik Hasselblatt: „Anmärkningar öfver then, igenom framledne landssekreteraren Samuel Forsoens örsorg författade Finska öfversättningen af Sveriges Rijkets förnyade Lag“, käsikirjoituksena, jonka lahjoittaja oli ostanut ent. tullivahvistamarilta Gustav Beurling Kokkolassa. Lainopin kokelas maisteri W. Lavonius'en arvelun mukaan lienevät nämä muistutukset assessori Thauvonin kirjoittamat ja saattavat kieleemme historialle olla suuresta arvosta, jonka tähden Seura päätti herra Lavonius'en kautta kiittää lahjoittajan tästä ansiollisesta lahjasta.*

§ 3. Keisarillisen Senaatin sinetin alla oli tullut kirje.

sisältävä G. E. Klemmingin „Rättelser till Fragmentet af Konunga Styrelsen“.

§ 4. Allekirjoittaneen hankittua kustannusehdotuksia kolmelta kirjansitojalta, päätettiin jättää Luonnonkirja sidottavaksi kirjansitojamestari J. A. Lindén'ille, joka oli tarjonnut halvimmasta hinnasta tekemään sitä. Kirjaa ei kuitenkaan aluksi sidotaisi koviin kansiin enempää kuin 2,000 kappaletta.

§ 5. Allekirjoittaneen kysyttyä kirjeen kautta kansakoulujen pää tarkastajalta pastori U. Cygnaeus'elta: tahtoisiko hän ottaa jakaaksensa Alftanin kartat niille kansakouluille, jotka hän oli ehdotellut saamaan niitä, oli herra päätarkastaja tämän kuun 1 p:nä vastannut mielellään ottavansa niitä jakaaksensa tarkastusmatkoillansa. Tämän johdosta päätettiin lähettää kaikki mainitut kartat herra päätarkastajalle Jyväskylään.

§ 6. Allekirjoittaneen hankittua kustannusehdotuksia kolmelta kirjanpainajalta päätettiin painattaa kolmesataa kappaletta Wirolaista Sanakirjaa Suom. Kirj. Seuran kirjapainoyhtiön konkurssipesän painossa, joka oli tarjonnut halvimmasta hinnasta tekemään sitä. Tähän teokseen tarvittavia tavattomia kirjaimia hankittaisiin Kirj. Seuran kustannuksella.

§ 7. Maisteri Ahlman antoi tutkijakunnan puolesta suullisesti lausunnon loppuvihkoista A. Cannelinin suomentamaa Merikulunoppikirjaa, joka ylipäänsä hyväksyttiin samoilla muistutuksilla kuin edellisetkin vihkot. Päätettiin lähettää ne kaksi Seuran hallussa olevaa vihkoa Keis. Senaatin valtio-varaintoimistolle.

§ 8. Kysymyksen noustua Seuran päättämän Novelli-jakson toimeen panemisesta ensivuoden alusta alkain, päätettiin viikon perästä pidettävässä välikokouksessa ottaa asia keskusteltavaksi, jolloin Runoustoimikunnaltaki oli vaadittava selkoa, mitä se oli tämän asian eteen tehnyt.

§ 9. Seuran asiamieheksi Kuopiassa valittiin kymnaasin lehtori Anders Helander.

§ 10. Seuran rahavartijalle lehtori Borg annettiin täysi valta valvoa Seuran saamia leipurimestari Westerlundin talosta, joka on julistettu ryöstöhuutokaupalla myötäväksi tämän kuun 22 p:nä.

§ 11. Rahavartija luki seuraavan kuukaustilin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

Siirtovarot edellisestä kassatilistä:
 1868. Syysk. 2 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 829: 38. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o Sanakirja d:o 768 m. — d:o d:o velkakirjoja vastaan 220 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevilla d:o 1,038 m. — Korkoa kasvavissa seteleissä, à 4 % 6,288: 73. — Rahaa kassassa 45: 23. 17,201: 12.

Tuloja:

Syysk. 11 p. E. Ignatius, jäsenrahansa 24 m. —
 Korkorahoja Rabben rahastosta 500 m. 524: —
 Yhteensä 17,725: 12.

Vastaavata.

Menoja:

Syysk. 8 p. J. Pavén, vahtimestaripalkkaansa 25 m.
 — 19 p. Ensimmäinen hyryneljännes Pihlflycktille 150 m. — 28 p. Hilda Olsson, Kivikalun-kuvasta Historiall. Arkistoon 40 m. —
 Lokak. 6 p. J. Pavén, vahtimestaripalkkaansa 25 m. 240: —

Siirtovarot tulevaan kassatiliin:

Lokak. 7 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 829: 38. — d:o d:o Lakikirjarahastosta 2,011: 78. — d:o d:o Sanakirjarahastosta 768 m. — d:o d:o velkakirjoja vastaan 220 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevilla d:o, à 2 % 1,138 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 5 % 6,497: 65. — Rahaa kassassa 20: 31. 17,485: 12.

Yhteensä 17,725: 12.

Helsingistä, 7 p:nä Lokakuuta 1868.

Carl Gust. Borg.

§ 12. Kirjavarain hoitaja ilmoitti ensimmäisen osan Pütz'in vanhaa historiaa loppuneen, jonkatähden uusi painos siitä olisi toimitettava, koska kirjaa yhä vielä käytetään kouluissa.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
Kaarlo Slöör.

Valikokouksessa Lokak. 14 p. 1868.

§ 1. Esimiehen ilmoitettua, että tässä välikokouksessa tulisi päättää miten se Novelli-kirjasto, jonka Seura oli päättänyt tulevan vuoden alusta tarita tilattavaksi, olisi toimeen pantava, pyysi Runoustoimikunnan esimies herra Valtioneuvos F. Cygnaeus suun vuoroa ja ilmoitti, että Runoustoimikunta oli päättänyt ehdottaa Björnstjerne-Björnsonin Novellin „*Fischerjenten*“ ensimmäiseksi kappaleeksi tähän Novellijaksoon ja että herra kandidaati A. Almborg oli luvannut ottaa sen suomennettavaksi. Muita Novelleja ei Runoustoimikunta vielä voinut ehdottaa, koska maisteri Bergbom, joka oli saanut toimekseen tarkastaa muutamia niistä, ei vielä ollut palannut kaupunkiin. Asiasta vielä vähän keskusteltua päätettiin asettaa eri toimituskunta, jonka tulisi hankkia suomentajat ja muutoin pitää huolta siitä, että Novellikirjasto tulevan vuoden alusta voisi ilmestyä. Toimituskunnan jäseniksi valittiin lisensiaati J. W. Calamnius, lehtori O. Blomstedt ja allekirjoittanut sihteeri, sekä varajäseneksi professori Y. Forsman.

§ 2. Allekirjoittaneen hankittua kustannus-ehdotuksia kolmelta kirjanpainajalta, päätettiin muuttumattomana painattaa *Pütz'in Vankan ajan historiaa* tuhatta kappaletta Hefvndstadsbladin kirjanpainossa, joka oli tarjounut tekemään sitä halvemmalla hinnalla kuin muut.

§ 3. Tohtori O. Donner ehdotti, että Seura rupeisi lähempään yhteyteen Magyarilais-Akademian ja Kisfaludy-Seuran (társasá) kanssa Pestissä, tarjoten niille Toimituksiansa heidän toimittamia kirjoja vastaan; johon Seura suostui.

§ 4. Jumalansopin kandidaati K. G. Leinberg oli lahjaksi lähettänyt toimittamansa kirjasen: „*Om Folkhögskolorna i Danmark*“, H:fors 1868.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
Kaarlo Slöör.

Marrask. 4 p. 1868.

§ 1. Pöytäkirjat kokouksesta lokakuun 7 p:nä ja välikokouksesta saman kuun 14 p:nä luettiin oikaistaviksi.

§ 2. Ilmoitettiin lahjoja tulleen:

- 1) Seuran Esimieheltä: Herdaminne för fordna Wiborgs, numera Borgå stift, af M. Akiander. I osa.
- 2) Herra Kamarijunnkari Konstantin Linderiltä: Riimisauva, vaskirasian muotoisena, löydetty Kytäjän kartanon maalla Nurmi-järvellä.

§ 3. Niiden muistutusten johdosta, jotka muuan „Koulunopettaja“ Helsingfors Dagbladin 256 numerossa tältä vuodelta oli tehnyt „Pützin vanhan ajan historiasta“, päätettiin että allekirjoittaneen piti korjata kieltä kirjassa, missä se on epäselvää tai virheellistä, ja pyytää pää-opettajaa H. L. Melanderia hyväntahtoisesti oikaisemaan kirjassa ehkä löytyvät asialliset virheet.

§ 4. Allekirjoittaneen ehdotuksesta päätettiin julkisen ilmoituksen kautta sanomalehdissä kehoittaa asianomaisia koulunopettajia, varsinkin niitä, jotka ovat käyttäneet Seuran suomennuttamaa „Palmladin Geografiaa“ opetuskirjana, ensitulevan tammikuun kuluessa ilmoittamaan Seuralle, joko kohdalteen tai Seuran asiamiesten kautta, 1:ksi: onko tätä geografiaa ollenkaan enää tarvis, sittenkun sekä Coranderin että Hallstenin maantiedot ovat ilmestyneet, ja 2:ksi: jos Palmladin Geografia vielä katsottaisiin sopivaksi, minkä muutosten ja korjausten tarpeessa se olisi.

§ 5. Runoustoimikunnan puolesta luki maisteri A. Törne-roos seuraavan lausunnon:

Runoustoimikunnan kokous Marraskuun 2 p:nä 1868.

Puheenjohtajansa, Herra Valtioneuvos Fredr. Cygnæus'en kutsumuksesta kokoontui runoustoimikunta yllämainittuna päivänä kl. 1 Tiedekuntain kokoussaliin keskustelemaan novelleista, joita otettaisiin Kirjallisuuden-seuran kustannettavaan aikakautiseen novellikirjallisuuteen, ja mitä ulkomaalaisia novelleja sitä varten toimitettaisiin suomennettaviksi. Puheenjohtaja ehdotteli, että kun hänen tietääksensä Herra A. Kiven novelli „Seitsemän veljestä“ olisi juuri tulossa toimikunnan tutkittavaksi, sitä ensin odotettaisiin

ja sen kelpoisuutta toimikunnassa piammiten tarkastettaisiin; sillä Pubeenjohtaja arveli novellikirjallisuudelle aivan otolliseksi ja isänmaallisen kirjallisuuden subteen tuiki tärkeäksi saada alkuperäinen kotimainen novelli ensimmäiseksi aikakauskirjaan. Tähän ehdotukseen suostui toimikunta. Kuitenkin päätettiin Björnstjerne Björnson'in novelli „Fiskerjenten“, julkisen ilmoituksen jälkeen tulevan kuun alussa, ottaa suomennettuna novellien ensimmäiseen vihkoon, ellei Kiven edellämainittu teos valmistuisi eikä toimikunta sitä tarkastettuansa hyväksyisi. — Maisteri K. Bergbom ehdotteli suomennettaviksi seuraavat novellit:

Auerbach'in „*Der Lehnhold*“,
 Dickens'in „*Syrsan vid spiseln*“ ja
 J—a'n „*Margaretha*“.

Näiden suomennoksesta tahtoi toimikunta vasta päättää, saatunsa kokonaisuudessaan tarkemman tiedon niiden sisällyksestä. Bergbom'in ehdotus, hakea sanomalehdistä Zachris Topelius'en entisiä novelleja, jotka jo ovat joutuneet unhotuksiin, suomennettaviksi novelli-aikakauskirjaan, hyväksyttiin.

Runoustoimikunnan puolesta:

A. Törneroo.

§ 6. Novellikirjaston toimituskunta ilmoitti, että niillä tuhannella markalla, mitkä Seura oli määrännyt siihen toimeen, kirjastoa ei voisi tarjota sanomalehtien tavalla tilattavaksi, koska niillä rahoilla ei saataisi toimeen kuin korkeintansa 25 painoarkkia, jotka paremmin voisivat ilmestyä eri kirjoina. Vaan jos Seura suostuisi antamaan kaksituhatta (2000) markkaa tähän tarpeeseen, arveli Toimikunta että noin 50 arkin paikoilla, semmoista kokoa kuin Topelius'en Ruotsissa painetut „*Fältskärens Berättelser*“ ovat, voisi vuodessa toimittaa, jotka sanomalehtien tavalla tilattaina paremmin leviäisivät maakuntaankin.

Seura myönsi korkeintansa kaksituhatta markkaa Novellikirjaston toimittamiseen ja määräsi samassa 1:ksi: ettei suomennospalkkaa saisi maksaa enempää kuin viisikolmatta markkaa painoarkilta; 2:ksi: että 15 painoarkkia pitempiä kappaleita ei saisi ollenkaan ottaa tähän kirjastoon, ja 3:ksi: Runoustoimikunta saisi suorastaan Toimituskunnalle lähettää ne novellit, mitkä se on kat-

sonut sopiviksi Novellikirjastoon, paitsi alkuperäisiä teoksia, joista Seura tahtoi joka kerta orittain päättää.

§ 7. Kustannusehdotuksia Novellikirjaston painattamiseen oli tullut ainoastaan yksi, herra Theodor Sederholmilta, joka päätettiin hyväksyä ennenkuin se avattiin. Siinä herra Sederholm tarjoutui painamaan Novellikirjastoa samankokoisena kuin ennenmainitut Topelius'en „Fältskärens Berättelser“ latinaisilla kirjaimilla kuuteenkolmatta (26) markkaan 50 penniin arkki.

§ 8. Tutkijakunnan arvosteltavaksi lykätystä kirjasta „*Eläintiede* II toimittanut Pekka Aschan“, luki tutkijakunnan esimies tohtori P. Tikkanen seuraavan professori F. W. Mäklinin suotuisasti antaman lausunnon, johon tutkijakuntaki kaikin puolin oli yhdistynyt.

Helsingfors d. 3 Novemb. 1868.

Värderade Broder!

Enligt din önskan har jag genomgått det på hr Lilljas förlag utgifna arbetet *Eläintiede*, tryckt i Åbo 1866. Öfver den del deraf, som blifvit utarbetad af hr Murman, har jag meddelat dig anmärkningar förut; jag skall här derföre endast beröra den af hr lektor Aschan sammanskrifna delen.

Enligt min uppfattning är det en nödvändighet, att handböcker i zoologin med afseende å den systematiska indelningen stå, så vidt möjligt är, i öfverensstämmelse med den ståndpunkt vetenskapen innehar, då arbetet utges. — Förf. anför sjelf vid slutet af sin bok de hjälpkällor han begagnat och ibland dessa *Handbuch der Zoologie* von Troschel und Ruthe samt det bekanta arbetet af Thorell (*Zoologins grunder*), hvilka hvardera äro att rekommenderas; men det är utan tvifvel en äldre upplaga af Troschel's och Ruthe's *Handbuch* förf. anlitat, och att han begagnat sig af ofvannämnda arbete af Thorell, framgår ingalunda ur förf:s eget arbete. Detta är emellertid att beklagas, ty hela indelningen af de lägre djuren (*Evertebrata*) står tillfölje häraf i allmänhet efter sin tid och gäller detta derföre naturligtvis äfven de kännetecken, som blifvit anförda för de skilda grupperna. En lärare vore vid begagnandet af denna handbok oupphörligen nödsakad att framställa anmärkningar emot det genomlästa innehållet och för sina lärjungar framhålla, att den eller den indelningen eller

sammanställningen af djurformer numera anses onaturlig. Så t. ex. borde han upplysa sina elever derom, att *Koreunot* (*Libellulina*) icke höra till ordningen *Neuroptera* samt att benämningen *Koreunot* för bemälda ordning *Neuroptera* i sin helhet tillfölje häraf är fullkomligen olämplig.

Det är vidare önskvärdt, att hvarje handbok i zoologin, som nedskrifves för Finlands elementar-skolor, hufvudsakligen afser vår inhemska fauna samt att af exotiska former endast de uppräknas och beskrifvas, hvilka äro temmeligen allmänt bekanta eller nödvändiga för karakteriserandet af de skilda hufvudgrupperna. Förf. tyckes emellertid hafva följt en alldeles motsatt princip. Utländska former, som hvarken läraren eller eleverna sett eller någonsin komma att se — icke ens i afbildningar — uppräknas och till en del beskrifvas i största mängd, och t. o. m. djurgrupper, som hafva inga representanter i vårt land, indelas i småaktiga underafdelningar, hvilka förnuftigtvis aldrig kunna inpluggas vid undervisningen i en skola. Några djurgrupper deremot, såsom t. ex. *Lepidota*, hvilka verkeligen framstå genom egenheter i sin organiska byggnad och genom sitt lefnadssätt, förbigås alldeles. Arter, som förekomma i vårt eget land och hvilka i främsta rummet äro eguade att fästa skolungdomens uppmärksamhet på djurlifvet i naturen, beröras endast helt flygtigt och åtskilliga, som t. o. m. äga en större ekonomisk betydelse i vårt land, t. ex. *Noctua graminis*, hvars larv är den bekanta ängsmasken, hvilken under somliga år i kusttrakterna helt och hållet förstör gräsvexten, omnämnas icke ens till namn, och ehuru förf. t. ex. bland musslorna uppräknar af släktet *Pecten*, som icke förekommer i Finland, icke mindre än 3 skilda arter, så omnämnes af genus *Anodonta*, som i vår fauna representeras af 4 skilda species, icke ett enda, ehuru t. ex. *Anodonta anatina* är allmänt känd och förekommer talrikt öfver hela landet. Det är dessutom t. o. m. nästan undantagsvis som förf. anser det löna mödan att upplysa sina läsare derom, haruvida en art förekommer i vårt land eller icke. Men äfven på dessa få ställen förekomma anmärkningsvärda misstag. Som exempel vill jag anföra följande:

S. 9 uppger förf. att i vårt land förekomma 2:ne arter af släktet *Lacerta*, ehuru endast *L. vivipara* är känd som finsk.

S. 13 & 14 säger förf. om *Coluber laevis*, som är anträffad i Finland: „Harvinaisempi ja tuskin meillä tavattava on sileä Tarhakäärme“. Den generiska benämningen Tarhakäärme är förbifrigt olämplig, då ifrågavarande art ej förekommer på lokaliteter, som berättiga en sådan benämning.

S. 34 anför förf. beträffande *Gobioidei*: „Näistä mainittakoon: Voi-möykkö (*Gobius*), esm. *G. niger* ja *G. minutus*, joista viimeksi nimitetty luultavasti on tavattava meren patamissa meidänkin rantamilla“. Begge arterna äro emellertid kända såsom förekommande i Finland.

S. 41 påstår förf., att *Pleuronectes limanda*, hvaraf universitetet icke äger något finskt exemplar, är den „tavallisin Suomen rantamilla“; det borde emellertid af flere skäl vara bekant, att *Pl. flesus* är den vid våra kuster allmänna flundran.

S. 73 säges „yleisesti tavattava on *Forficula auricularia*“, ehuru densamma hittills blifvit anträffad endast på få ställen i vårt land.

S. 104 anför förf.: „Ihmisen ruumiissa on 2 eri laatua heisimatoja: leveämpi (*Taenia mediocanellata*) etelä- ja itä-Europassa, kapeampi (*T. solium*) pohjois- ja länsi-Europassa“. Hos menniskan hafva flere arter bandmaskar blifvit observerade och den i norra och östra Europa äfvensom hos befolkningen i Finland allmänt förekommande arten är *Bothriocephalus latus*.

S. 119 uppges om *Unio pictorum* och *Unio crassus* „ovat tavalliset“, ehuru ingendera af dessa former hafva en allmännare utbredning i vårt land.

Ortografiska fel äro isynnerhet menliga i en lärobok, helst då de förekomma i benämningar, som naturligtvis äro beräknade till utanläsning. Författarens handbok kan emellertid uppvisa ett nästan för betydligt antal dylika, uppkomna dels genom vårdslöshet, dels genom bristande kritik vid afskrifningen. För att bevisa det sagda, skola vi här anföra några:

S. 60 „*Dyticus*“ i stället för *Dytiscus*; s. 61 „*Rynchites*“ i st. f. *Rhynchites* & *Bostrichus* „*typographicus*“ i st. f. *B. typographus*; s. 62 „*Ceromyx*“ i st. f. *Cerambyx*; s. 64 „*Tenthrenidæ*“ i st. f. *Tenthredinidæ*; s. 67 „*Bomhus*“ i st. f. *Bombus*; s. 70 „*Nemerobius*“ i st. f. *Hemerobius* & „*Myrmeleon*“ i st. f.

Myrmecoleon; s. 78 „*Sarcophylla*“ i st. f. *Sarcopsylla*; s. 83 *Tortrix*; „*viridiana*“ i st. f. *T. viridana*; s. 92 „*Argyraneta*“ i st. f. *Argyroneta*; s. 101 *Serpula* „*spiralis*“ i st. f. *S. spirorbis*; s. 102 „*Oxyurus*“ i st. f. *Oxyuris*; s. 109 „*Hylea*“ i st. f. *Hylea*; s. 115 „*Pterotrochea*“ i st. f. *Pterotrachea*.

Allt förf. vid utarbetandet af sin för skolungdomen i Finland beräknade lärobok icke heller i öfrigt nedlagt någon särdeles omsorg, torde kunna bevisas redan genom ett par mera framstående exempel:

S. 35 anföres beträffande *Cyprinoiderna* i allmänhet „*Kitaiskalvon säteet 3*“, men s. 37 beträffande släktet *Abramis* bland dessa *Cyprinoïder*: „*ja kitaiskalvossa löytyy vähintään 6 sädettä*“.

S. 132 och s. 135 uppföres släktet *Spongia* såsom hörande till 2 skilda djurklasser. Troligt är det emellertid, att förf. på det förra stället eller s. 132 med *Vamppu-koralli* menar släktet *Fungia* och icke *Spongia*; men som detta släkte till formen liknar hatten med de derunder förekommande lamellerna t. ex. af en flugsvamp och derföre på finska bordt kallas *Sieni-koralli*, torde förf:s ord „*että on kivettyneen peso-vampan näköinen*“ lemna skolungdomen ett temmeligen förvändt begrepp om dessa korallers verkliga utseende.

Flere dylika exempel kunde framhållas och ett par, nemligen beträffande *Salmo ocla* och låständerna hos *Margaritana margaritifera*, hafva redan blifvit utpekade af en recensent på ett annat ställe.

Jag kan slutligen ej underlåta att tillägga, att det synes mig besynnerligt, att förf. som nog borde hafva sig bekant, att alla safter och muskler hos de lägre djuren, hvilka icke äga någon egen kroppsvärme, i öfverensstämmelse med allmänna naturlagar, måste förfrysas vid en temperatur under 0° — sid. 69 om *Panorpa* „*hyemalis*“ (läs *hiemalis*) säger: „*välittä nähdään lumihangella matelemassa kovankin pakkaisen aikoina*“. Det är visserligen sant, att ifrågavarande *Panorpa* eller egentligen *Boreus hiemalis* anträffas t. o. m. under nyårstiden vandrande på snön, men det är under blida vintrar och alltid endast vid en temperaturgrad öfver fryspunkten. Derföre finner man denna art äfven på Alperna och på Caucasus endast vid snögränsen.

Språket och de finska benämningarna kan ni herrar filologer bäst sjelf bedömma; för min del tror jag likväl att åtminstone icke alla benämningar äro särdeles väl lyckade. — Jag vill exempelvis anföra en: förf. benämner s. 41 *Hippoglossus maximus* till Juhla-Kampelo. Det svenska namnet *Hällefundra* kommer enl. Nilsson emellertid af norska ordet hällir (= hålor), der fisken anträffas och deraf erhållit benämningen *Hälleflynder*.

Skada är det emellertid, att ifrågavarande arbete, som säkerligen kostat betydligt i uppsättning och tryckning samt derjemte är utrustadt med temmeligen goda plancher, skall lida af så många och väsentliga brister. Boken hade onekligen kunnat blifva äfven för äldre personer en lika nöjsam som lärorik lektur på lediga stunder.

Taus

Fr. W. Mäklin.

Ja koska tutkijakunta lisäksi oli havainnut tämän teoksen kielenki puolesta virheelliseksi, niin Kirjallisuuden Seura ei voinut mitään kiitos-lausetakaan, saati rahapalkintoa siitä antaa; josta kirjantekijälle pitäisi pöytäkirjan-otteen kautta ilmoittaa.

§ 9. Professori Fr. W. Mäklinille päätettiin tohtori P. Tikkasen kautta sanoa sulimmat kiitokset siitä työstä ja vaivasta, jota hän oli pannut vastamainitun kirjan tutkimiseen.

§ 10. Rahavartijan kuukaustili luettiin:

Kassa-Tili:

Vastattavaa:

Säästöä edellisestä tilistä:

1868. Lokak. 7 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 829: 38. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Sanakirja d:o 768 m. — Velkakirjoja vastaan 220 m. — Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — Juoksevalla d:o, à 2 % 1,138 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteloissa, à 4 % 6,497: 65. — Rahaa kassassa 20: 31. . . . 17,485: 12.

Tuloja:

Lokak. 22 p. Danielson ja Kump., Waasassa, v. 1867 myödyistä kirjoista 294: 68. — 24 p. Seder-

holm & Komp:n konkurssipesästä Seuralle tuleva
osaus, v. 1866 myödyistä kirjoista 121: 75. . . 416: 43.

Yhteensä 17,901: 55.

Vastaavata:

Menoja:

1868. Lokak. 24 p. C. Hahnemann ja Pojat, tehdyistä kirjaimista 39: 25. — 31 p. A. Schanman, paperista Pützin historiaan 200 m. — Marrask. 3 p. A. Røhkonen, korjauksista Luonnonkirjaan 200 m. 439: 25.

Säästöä tulevaan tiliin:

Marrask. 4 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 829: 38. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Sanakirja d:o 768 m. — Velkakirjaa vastaan 220 m. — Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. — Juoksevilla d:o 1,135 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä 6,497: 65. — Rahaa kassassa 49 p. 17,462: 30.

Yhteensä 17,901: 55.

Helsingistä, 4 p:nä Marraskuuta 1868.

Carl Gust. Borg.

§ 11. Allekirjoittaneen esityksestä päätettiin kutsua seuraavat herrat Seuran jäseniksi: herra Senaatori ja ritari Samuel Henrik Antell, ylioppilas Arvid Oskar Gustav Genetz, provasti Johan Kristoffer Öhqvist, kappalainen Aloyse Piispanen ja kirjansitojamestari Juhana Brusse Pietarissa, Slayankan kirkkoherra Alexander Stråhlman ja seminarinjohtaja Oskar Groundstroem Inkerinmaalla.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Siöör.

Jouluk. 2 p. 1868.

§ 1. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2. Seuraavia lahjoja ilmoitettiin tulleen:

- 1) Maasta ulkona olevalta, nimensä ilmoittamattomalta maamieheltä kahdeksankymmentä (80) markkaa.
- 2) Satakunnan maanviljelysseuralta seuraavat kirjaset: 1—6) Pöytäkirja, pidetty Porin maanviljelysseuran toimittamassa maanviljelyskokouksessa vv. 1862—67. 7) Onko maanviljelyksemme parannettava ja taidetaanko se parantaa? kirj. P. Östring, Porissa 1862. 8) Kehoituksia ja ohjeita Nauriin ja Lantun viljelemiseen, Porissa 1868.
- 3) Kamarijunkkari C. Linderiltä: vanhanaikainen käsinkirjoitettu kirja, sisältävä erinäisiä tietoja Kaarle XII:n ajoista, joka oli löydetty Kytäjän kartanon maalla Nurmijärvellä.

§ 3. Rahavartija ilmoitti, että kirkkoherra F. H. Bergroth Keuruulla oli Lokakuun 28 p:nä lähettänyt Seuralle loppu-osat provasti Malmsten-vainajan testamentissaan Seuralle määräämiä rahoja, kaksituhatta (2000) Markkaa, joista kahdesta tuhannesta (2000) markasta kirkkoherra Bergrothille 5 p:nä Marraskuuta lähetettiin kuitti. Seura päätti eri kirjeessä lausua kirkkoherra Bergrothille kiitoksensa siitä vaivasta, jota hän oli nähnyt Seuran etua provasti Malmsten-vainajan pesässä valvoessa.

§ 4. Rahavartija luki seuraavan kuukaustilin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

Säästöä edellisestä kassatilistä:

1868. Marrask. 4 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 829: 38. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Sanakirja d:o 768 m. — Velkakirjoja vastaan 220 m. — Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o juoksevalla d:o, à 2 % 1,135 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 4 % 6,497: 65. — Rahaa kassassa 49 p. . 17,462: 30.

Tuloja:

Marrask. 5 p. A. Helander, Kuopiossa, jäsenrahansa 24 m. — F. H. Bergroth, loput provasti L. Malmstén vainajan testamenttilahjaa 2,000 m. —

Marrask. 20 p. J. Brusse, Pietarissa, jäsenrahansa 24 m. — 24 p. Ulkomaalla oleskeleva, nimensä salaamaton kansalainen lahjaksi, Yhdyspankin kautta 80 m. — Jouluk. 1 p. Kirjakauppias Wilh. Chydenius'en, Kokkolassa, konkurssista, myödyistä kirjavaroista 168: 20. 2,296: 20.

Yhteensä 19,758: 50.

Vastaavata.

Menoja:

1868. Marrask. 12 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 40 m. — 16 p. A. Schauman, 5—7 arkkiain painatuksesta Gruben kertomuksia VII osa 120 m. — Seuran vuosimaksu kirjankustantajaseuralle 20 m. — 27 p. J. C. Frenckell ja Poika, paperista Gruben kertomuksiin VII 400 m. — Jouluk. 2 p. Suomal. Kirjall. Seuran Paino-Yhtiön konkurssipesä, Hist. Arkiston II osan painamisesta ja paperista y. m. 648: 10. — 2:nen Hyyryneljännes Pihlflycktille 150 m. . . . 1,378: 10.

Säästöä tulevaan Kassa-Tiliin:

Jouluk. 2 p. Kassalla saatavaa: Köllgrenin rahastosta 829: 38. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Sanakirja d:o 768 m. — Velkakirjoja vastaan 220 m. — Yhdyspankiasta talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — Juoksevalla d:o, à 2 % 211 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 4 % 8,182: 13. — Rahaa kassassa 158: 11. . . . 18,380: 40.

Yhteensä 19,758: 50.

Helsingistä, 2 p:nä Joulukuuta 1868.

Carl Gust. Borg.

§ 5. Pää-opettaja Normalikoulussa, herra lehtori Melander, esitti, että Seura Palmbladın geografian sijaan suomennuttaisi tanskalaisen Erslevin maantiedon, joka viehättävän esitystapansa vuoksi sopisi varsinaiseksi kansankirjaksi. Seura tahtoi kummin-

kin ensin odottaa asianomaisten koulunopettajain lausuntoja Palmbladin Geografiasta, ennenkuin Seura mitään päättäisi siitä, etenkin kun Erslevin suomennuttaminen ja painattaminen vaatisi suuria kustannuksia, joihin Seura tätä nykyä ei voinut ryhtyä.

§ 6. Novellikirjaston toimituskunnan puolesta ilmoitti allekirjoittanut: että herra Björnstjerne Björnson Norjassa oli antanut suostumuksensa „Fiskerjenten“in suomentamiseen, ja että Painotoimien ylihallituksen lupa Novellikirjaston toimittamiseen oli saatu, sekä esitti, että Runoustoimikunta ja Novellikirjaston Toimituskunta yhtenä toimituskuntana työskentelisivät. Novellikirjaston toimittamisessa koska Toimituskunta, joka yleisön edessä on vastauksen alainen, ei voisi yksinänsä täyttää lupauksensa, jos Runoustoimikunta esimerkiksi viivyttäisi niiden novellien määräämistä, jotka Kirjastoon ovat otettavat. Asiasta keskusteltua päätti Seura jättää koko toimitushuolen Novellikirjaston Toimituskunnalle, joka parhaan ymmärryksensä jälkeen saisi valita sekä kappaleet että niiden suomentajat kuin myös määrätä palkinnon heille, ehdolla ettei enempää kuin 2000 markkaa Seuran varoista tähän Kirjastoon käytettäisi. — Samoin jätettiin Toimituskunnan päätettäväksi, painetaanko Novellikirjastoa antiquaHa vaiko taite-kirjaimilla.

§ 7. Novellikirjaston hinnaksi määrättiin kaksitoista (12) markkaa vuosikerrasta, siihen luetta kaikki postimaksutkin.

§ 8. Ilmoitettiin Seuralle lähetetyn suomennos Oehlen-schlaegerin näytelmää „*Aksel ja Walborg*“; lykättiin Runoustoimikuntaan.

§ 9. Allekirjoittanut ilmoitti, että *Luonnonkirja* oli valmiiksi painettu.

§ 10. Rahavartija ilmoitti, että Sanakirjarahasto on loppunut, jonkatähden Lönnrotin Sanakirjaa tästä lähtien tulee painattaa Seuran yleisen rahaston kustannuksella.

§ 11. Seuran jäseniksi esiteltiin: Pää-opettaja, lehtori H. L. Melander täällä ja lehtori Viktor Lars Helander Oulussa, joille kutsumuskirjat olivat lähetettävät.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Siöör.

Välikokouksessa 13 p. Tammik. 1869.

§ 1. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin tarkastettavaksi.

§ 2. Ilmoitettiin lahjoja tulleen:

- 1) Lainopilliselta Yhdistykseltä: 1 kapp. *Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift*. Tredje årgången. H:fors 1868.
- 2) Pastori Kaarle Dahlbergilta Naantalissa: Naantalin kanttori Lignellin, seudulta kansan suusta keräämiä, paikan kielitapaan paperille panemia:
 - N:o 1 Sananlaskuja.
 - N:o 2 Arvoituksia.
 - N:o 3 Vakolauluja.
 - N:o 4 (Muistonkehittäjä.)
- 3) Herra H. F. Helmiseltä Tampereella: a) *Peter von Muschenbroek: Inledning til Naturkunnigheten*. Stockholm & Upsala 1747. (Ollut M. Caloniusen omana.) b) *Psalmpoaeographia af Lars Högmärck*. Stockholm 1736.
- 4) N. A. Siljanderilta Karttulassa: *Runo Kinkeristä*, talollinen Paavo Husson Pielavedeltä tekemä.

§ 3. Pastori Dahlbergin esityksestä päätettiin lähettää kanttori Lignellille Naantalissa kehoitukseksi *Korhosen Runot* sekä *Eustakiuksen Elämäkerta*, kappaleen kumpaistakin.

§ 4. Allekirjoittanut ilmoitti Kisfaludy-Társaság seuran sihteeriltä A. Greguss Pestissä tulleen kirje, jossa herra G. Kisfaludy-Seuran puolesta ehdottaa molemminpuolista toimituksien vaihtoa Kirjallisuuden Seuralle.

Seura suostui tähän Kisfaludy-Seuran ehdotukseen sitä mieluisammin, kun se jo itsekin oli juuri samaan aikaan ehdottanut tämmöistä kirjojen vaihtamista Kisfaludy-Seuralle.

§ 5. Rahavartijan ehdotuksesta päätettiin, että Novelli-Kirjaston Toimituskunta saisi tavallisessa järjestyksessä Rahavartijalta vaatia tarpeen mukaan rahoja, joista vuoden kuluttua lopullinen tili olisi tehtävä, ja sitä vastoin jättäisi hänelle kaikki Novelli-Kirjastosta tulevat tilausrahat.

§ 6. Herra Ylioppilas A. Genetz oli jättänyt sihteerille suomenkielisinä: *Kertomuksen Suojärven pitäjäästä ja hänen matkustuksistansa siellä v. 1867*, ynnä *Kieliopin ja kielennäytteiden kokouksen* sen murteesta. Päätettiin lähettää ne Kielitieteellisen Osakunnan tarkastettaviksi.

§ 7. Seuran jäseneksi ehdoteltiin herra Maisteri Viktor Reinhold Kockström tässä kaupungissa.

§ 8. Seuran kirjastonhoitaja maisteri R. Renvall pyysi, että Seura vihdoinkin ottaisi päättääksensä, mitä Seuran kirjastolle olisi tehtävä, koska sitä nykyisellä kannallaan on miltei mahdoton kunnollisesti hoitaa. Hänen mielestensä pitäisi Seuran joko antaa pois kaikki muut, paitsi suomenkieliset ja Seuran tarkoitukseen kuuluvat, kirjat ja käsikirjoitukset, taikka vourata eri huoneet kirjastolle, jos sitä nykyisessä laveudessaan tahdotaan säilyttää. Päätettiin ensi kokouksessa ottaa asia lopullisesti ratkaistavaksi.

§ 9. Seuran vara-esimies Professori Y. Forsman ehdotti, että Seura toimittaisi uuden halpabintaisen painoksen Kalevalaa, jotta se paremmin voisi levitä yhteisen kansanki keskuuteen. Asiasta keskusteltua päätettiin lykätä asia toistaiseksi.

§ 10. Ilmoitettiin että lehtori A. E. Modeen Wiipurissa oli lähettänyt muistutuksia Palmbladn geografiaan.

§ 11. Rahavartija luki seuraavan kunkaustilin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

Säästöä edellisestä kassatilistä:

1868. Jouluk. 2 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 829: 38. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Sanakirja d:o 768 m. — Velkakirjoja vastaan 220 m. — Yhdyspankissa talletustilillä 6,000 m. — Juoksevilla d:o 211 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 4 % 8,182: 13. — Rahaa kassassa 158: 11. 18,380: 40.

Tuloja:

Jouluk. 4 p. Korkorahoja Rabben rahastosta 400 m. — 12 p. A. Genetz, jäsenrahansa 24 m. —

15 p. Korkorahoja talletustililtä Yhdyspankissa	
150 m. — Blombergin rahastosta 355: 36. —	
Rabben rahastosta 125 m. — Sirenin d:o 50 m.	
— Kellgrenin rahasto maksanut velkaansa . . .	60: 22.
31 p. Sanakirja d:o d:o d:o . . .	703: 35.
1869. Tammik. 13 p. A. F. Almborg, jäsen-	
rahansa 24 m.	1,128: 36.
	Yhteensä 20,272: 33.

*Vastaavata.***Menoja:**

1868. Jouluk. 2 p. J. W. Calamnius, Novellikirjaston	
tarpeisin 41: 52. — 4 p. A. Rahkonen, suomen-	
noksesta Novellikirjastoon 45 m. — 12 p.	
A. Genetz, matkarabaa v. 1867 tehdystä mat-	
kuksesta 100 m. — 13 p. R. A. Renvall,	
kirjastonhoitaja-palkkaansa 200 m. — 15 p. J.	
Pavén, vahtimestaripalkkaansa 25 m. — H. J.	
Stigell, etumaksoa kanslianeuvos Rein vainajan	
hautakivestä 300 m. — d:o d:o kanslianeuvos	
Reinin rouva vainajan hautakiven korjaamisesta	
32 m. — Kellgrenin rahaston tänä päivänä mak-	
sama osa velkaansa kuitiksi kirjoitetaan . . .	60: 22.
17 p. J. Simeliuksen perillisten kirjapaino, Luon-	
nonkirjan 4 painoksesta 2,195: 25. — K. Slöör,	
sihteeripalkkaansa 150 m. — 31 p. Sanakirja-	
rahaston tänä päivänä maksama osa velkaansa	
kuitiksi kirjoitetaan	703: 35.
1869. Tammik. 9 p. T. G. Aminoff, tekijäpalkkaa	
Wirolaisesta sanakirjastansa 150 m.	3,238: 77.

Siirtoa tulevaan kassatiliin:

13 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 769: 16. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Sanakirja d:o 64: 65. — Velkakirjoja vastaan 220 m. — Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. — d:o juoksevalla d:o 222 m. — Korkoa kasva-

vissa velkaseteleissä, à 4% 6,964: 89. — Rahaa
kassassa 17: 51. 16,269: 99.

Yhteensä 20,272: 33.

Helsingistä, 13 p:nä Tammikuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Slöör.

Helmik. 3 p. 1869.

§ 1. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

§ 2. Ilmoitettiin lahjoja tulleen:

- 1) *Herra Eug. Beauvois'ltä Parisissa: Une Penalité des lois gombettes et les lumières qu'elle jette sur l'origine Des Burgondes.* Chalon sur Saone, 1868. (Extrait des Mémoires de la Societé d'Histoire et d'Archeologie de Chalon-sur-Saone).
- 2) *Kunink. Norjan Yli-opistolta Kristianiassa:*
 - a) Index Scholarum in Universitate Regia Fredericiana etc. etc. Kevätlukukaudella 1868.
 - b) d:o d:o d:o syyslukukaudella 1868.
 - c) Norske Universitets- och Skole-Annaler, udgivne af Universitetets Secretair, Tredje Raekke IX, 1 & 2 sekä 3 & 4 Hefte, Februar & Marts 1868. Kristiania 1868. 2 Osassa.
 - d) Det Kong. Norske Frederiks Universitets Aarsberetning for Aaret 1867 med Bilage. Christiania 1868.
 - e) Motiveret Forslag til Lov om Kirkeforfatningen etc. afgivet af den ved Kong. Resol. 27 Jan. 1859 til Drøftelse af forskjellige kirkelige anliggender nedsatte Commission. Christiania 1868.
 - f) Meddelelser fra det Norske Rigs Archiv, indeholdende Bidrag til Norges Historie af utrykte kilder. Første Bind II. Christiania 1867.
 - g) Statistik Årbog for Kongeriget Norge af Dr O. J. Broch. 1868. 2 Hefte. Kristiania 1868.
 - h) Foreningen til Norske Fortidsmindemerkens bevaring. Aarsberetning for 1867. Kristiania 1868.

i) Selje Klosterlevninger af kaptajn O. Kresting. Kristiania 1868.

- 3) *Professori C. A. Holmboe'sta Kristianiassa: Bibelsk Real-Ordbog af C. A. Holmboe.* Kristiania 1868. 1 nios.
- 4) *Seuran kunnia-esimieheltä kanslianeuvos E. Lönnrot: Kalevala,* ensimmäinen painos, varustettu toisintoja sisältävillä välilehdillä.
- 5) *Maisteri R. V. Kockströmiltä täällä: Lärobok i Finska språket, I & II.* Helsingissä 1868.

§ 3. Esimies ilmoitti Suomenmaan ministerivaltiosihteeriltä saaneensa kirjeessä Tammikuun 15 p:ltä neljäsataa (400) markkaa, H. M. Keisarin käsirahoista Kirj. Seuralle suotuja apurahoja hyödyllisten kirjain toimittamista varten.

§ 4. Luettiin seuraava Kirj. Seuralle tullut Keisarillisen senastin Valtiovarain toimikunnan ja sen ensimmäisen osakunnan kirje Tammikuun 15 p:lä tätä vuotta:

FINANS-EXPEDITIONEN

1
Kejsrerliga Senaten

för

FINLAND.

Första Afdelningen.

Till Finska Litteratur-
sällskapet.

Helsingfors, den 15 Januari 1869.

N:o 27.

Sedan Kejsrerliga Senaten den 18 Januari 1865 till Litteratursällskapet öfverlemnat att ombesörja öfversättningen till finska språket af den utaf Navigations-skolelärarene B. M. Ekelund och B. U. Ljunggren utarbetade lärobok i navigationen, till den del densamma enligt inledningen innefattar fullständig lärokurs för Östersjö-skeppare och styrmän, sam- Kejsrerliga Senaten under den 28 Juni 1867, efter det Litteratursällskapet aflemnat en genom Litteratursällskapets föranstaltande verkställd och numera genom trycket utgifven öfversättning af första eller terrestra delen utaf sagde lärobok, förordnat, bland annat, att med öfversättningen af lärobokens öfriga delar skulle tillsvidare anstå, har Litteratursällskapet uti skrifvelse till Finans-Expeditionen af den 14 December sistlidet år, jemte förmålan att, såvida återstoden af den förstnämnde dag föreskrifna öfversättningen redan före Kejsrerliga Senatens senare förordnande varit fullbordad, ehuru icke aflemnad, Litteratursällskapet icke kunnat

i saken vidare tillgöra, insäudt nästnämnde, af föreståndaren för navigationsskolan i Uleåborg A. Cannelin, på Litteratursällskapets föranstaltande verkställda och af Litteratursällskapet jemväl granskade och godkände öfversättning, som motsvarar senare delen af ifrågavarande lärokurs; hvarhos Litteratursällskapet anhållit om utananordnande af den, enligt Kejslerliga Senatens förståberopade dag fattade beslut, bestämda ersättning för nu ifrågavarande öfversättning, uppgående för tjuguatta tryckta ark, efter femtio mark per ark, till inalles ettusen fyrahundra mark.

Vid häraf i dag skedd föredragning har Kejslerliga Senaten anbefallt t. f. Guvernören i Nylands län att, på Litteratursällskapets requisition, af allmänna medel i omförmäldt afseende utauordna förberörde summa ettusen fyrahundra mark, för att genom Litteratursällskapets försorg vederbörande tillhandahållas; Hviiket, samt att tryckningen af sagde öfversättning kommer att genom Finans-Expeditionen särskilta föranstaltande ombesörjas, Expeditionen, enligt Kejslerliga Senatens tillika fattade beslut, får Litteratursällskapet till kännedom härigenom meddela.

Robert Trapp.

C. J. Jägerhorn.

Päätettiin Kirj. Seuran nimessä vaatia Uudenmaan läänin v. t. kuvernööriltä mainitut rahat, jotka allekirjoittanut sihteeri sai toimekseen lähettää herra A. Cannelinille Oulussa.

§ 5. Esimies ilmoitti antaneensa omin luvuin, koska aika ei sallinut Kirj. Seuraa asiasta kuulustella, nuoren kuvanveistotaiteen oppilaisen J. Takasen hyödyksi täällä toimitettuubin iltahuviin seuraavat kirjat Seuran kirjavaroista:

- 2 kapp. Arvoituksia.
- 2 „ Korbosen Runot.
- 2 „ Suomen Kansan Satuja, 3 ja 4 osa.
- 2 „ Kanteletar.
- 2 „ Kalevala, 3 painos.
- 3 „ Kalevala, lyhennetty laitos.
- 2 „ Näytelmistö 1—4.
- 2 „ Gruben Kertomuksia 1—6.
- 3 „ Tuokko: Saul.

- 2 kapp. Arkisto 1—2.
 2 „ Porthans Skrifter 1—3.
 2 „ Stöckhardt, Kemia.
 2 „ Suomi, Toinen Jakso 1—7.

Kirj. Seura hyväksyi kaikin puolin tämän esimiehensä toimen.

§ 6. Leipurimestari Fridolf Westerlundilta luettiin seuraava kirje:

Till Herrar Ordförande och Ledamöter uti Finska Litteratursällskapet.

Sedan jag, redan uti aflidne Bagaremästaren Blombergs lifstid, under en tidsföljd af 13 år arbetat uti mitt yrke uti min nu innehafvande gård och densamma derigenom, obetraktadt dess lämpliga belägenhet, af vana blifvit mig kär, blef jag genom denna min förkärlek och till en del äfven af oerfarenhet eggad till ingående af handel om samma gård, såsom Litteratursällskapet nog samt har sig bekant, dervid det af mig erbjudna pris af 48,000 mark äfven under dåvarande förhållanden, enligt hvad erfarenheten sedermera visat, och destomera nu, då fastighetsprisen i betydlig mån nedgått, måste anses särdeles högt.

Då härtill kommer att all affärsverksamhet och jemväl uti mitt yrke så godt som alldeles afstannat, utom det att särskilde kännbara förluster de senare åren drabbat mig, hvaribland här endast må nämnas den af något öfver 8,000 mark, som jag 1867 fått vidkännas för åtagen mjöl-leverans till Finska Kronan, hvilken förlust uppstått genom den inträffade och af menskliga beräkningar oförutsedda svåra missväxten i landet och deraf härleddes höga prisstegring å säd och mjöl, har följden blifvit den att jag, som dessutom nedlagt stora kostnader å gårdens tidsenliga förseende med nya kakelugnar, gasledning, gatläggning å nyo samt andra vidlyftigare reparationer, nu beklagligtvis nog blifvit urstånd-satt att tillfredsställande fullgöra mina förbindelser till Litteratursällskapet och att gården i följd deraf blifvit dömd i mät för Dess räkning.

I den händelse gården emellertid nu kommer att förauktioneras, kan jag icke inse att för densamma under närvarande förhållanden kommer att erläggas mera än knappast halfva priset,

hvilket åter ovilkorligen kommer att ej allenast leda derhän att jag med familj blifver aldeles utblottad, med en orimlig skuld för framtiden, än ock att åtskillige personer blefve lidande på mig, hvaribland den hos Litteratursällskapet qvarstående fyllnadsborgen blefve nödsakad att fylla bristen uti den intecknade summan och sedermera tvifvelsutän icke underlåter att omedelbart derefter återkräfvat det utbetalta.

Städse alltid mån om att göra hvar man rätt, skulle antyddas utgång af saken särdeles smärta mig och otvifvelaktigt för alltid bräcka min arbetskraft och förhindra all utsigt för framtida utkomst, redan genom förloradt förtroende hos medmänniskor. Derföre och då enligt min åsigt Litteratursällskapet i allt fall har full säkerhet för Dess fordran, vågar jag i all ödmjukhet bönsfalla att intill dess bättre tider inträffa samt fastighetsprisen något hinner jemna sig, hvilket jag med full tillförsigt hoppas, Litteratursällskapet ville låta nåd gå för rätt och tills vidare återkalla den nu beramade auktionen, samt derjemte, derest jag ej kunde helt och hållet befrias från erläggande af den resterande räntan för ett år, hvilken mildring måhända icke vore oförtjent med afseende å det för gården utlofvade höga pris, att Litteratursällskapet åtminstone gunstbenäget ville tillåta mig att före den beramade auktionsdagen erlägga ett års ränta samt sedermera under förloppet af våren det återstående.

Med full förtröstan det Litteratursällskapet godhetsfullt vill behjerta det af mig nu anförda, vågar jag utlofva att, i händelse min ödmjuka framställning bifalles, göra och verka allt hvad i min förmåga står, för att ärligt fullgöra mitt löfte och dymedelst undgå den mig nu hotande totala ruin. Helsingfors, den 28 Januari 1869.

Fridolf Westerlund,
Bagaremästare.

Asiasta keskusteltua päätti Kirj. Seura antaa asian mennä menoansa ja antaa rahavartijallensa lehtori C. G. Borg toimeksi valvoa Kirj. Seuran etua huutokaupassa ja hätätilassa, ostaa Westerlundin talon Kirj. Seuran omaksi, jota varten lehtori Borg oli varustettava laillisella valtuuskirjalla.

§ 7. Otettiin esille viime kokouksesta tämän kokouksen ratkaistavaksi lykätty esitys Seuran kirjaston järjestämiseen ja päätettiin erottaa siitä pois kaikki semmoiset kirjat, jotka eivät ollenkaan kuulu Seuran toimi-alaan. Tätä valikoimistytötä toimittamaan yhdessä kirjastonhoitajan kanssa päätettiin pyytää yliopiston kirjastonhoitajaa tohtori K. Collania ja maisteri Aug. Schaumania. Mitä noilla eroitetuilla kirjoilla tehtäisiin, siitä tahtoi Seura päättää sitten kun nämä herrat olivat lopettaneet työnsä.

§ 8. Maisteri Aug. Schauman esitti, että sitten kun Seuran kirjasto oli saatu uudelle kannalle, luettelo siinä olevista kirjoista painettaisiin; johon suostuttiin.

§ 9. Palmbladın geografian uudesta painattamisen päätti Seura jättää yksityisten huoleksi, koska Seura arveli ei pitävänsä ryhtyä semmoisten kirjain toimittamiseen, joita helposti voidaan yksityisten toimella saada painetuiksi.

§ 10. Kysymyksen noustua *Erslevin Lärebok i den almindelige Geografi* kirjan toimittamisesta suomeksi, päätettiin pyytää Historiallisen Osakunnan lausuntoa siitä, ennenkuin mihinkään päätökseen ruvetaan.

§ 11. Rahavartija luki seuraavan kuukaustilin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa:

Säästöä edellisestä tilistä:

1869. Tammik. 13 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 769: 16. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Sanakirja d:o 64: 65. — Velkakirjoja vastaan 220 m. — Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. — d:o juoksevalla d:o 222 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 4 % 6,964: 89. — Rahaa kassassa 17: 51. 16,289: 99.

Tuloja:

18 p. J. K. Öhqvist, jäsenrahansa 24 m. — d:o lahjaa 1 m. — A. B. Stråhlman, jäsenrahansa 24 m. — Helmik. 2 p. K. Slöör, Novellikir-

jaston tilausrahoja 1,044: 05. — Juoksevan tilin
 korko Yhdyspankista vuodelta 1868 41: 33. . 1,134: 38.
 Yhteensä 17,404: 37.

Vastaavata.

Menoja:—

Tammik. 18 p. K. Slöör, Novellikirjastoa varten
 100 m. — 30 p. Th. Sederholm, Novellikir-
 jaston I osan prántistä ja paperista y. m. 178:
 95. — Helmik. 2 p. J. Pavén, vahtimestari-
 palkkaansa 25 m. 303: 95.

Säästöä tulevaan tiliin:

3 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta
 769: 16. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Sana-
 kirja d:o 64: 65. — Velkakirjoja vastaan 220
 m. — Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. —
 d:o juoksevilla d:o 222 m. — Korkoa kasva-
 vissa velkaseteleissä 7,781: 17. — Rahaa kas-
 sassa 31: 66. 17,100: 42.

Yhteensä 17,404: 37.

Helsingistä, 3 p:nä Helmikuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

§ 12. Herra lehtori Godenhjelm kysyi ottaisiko Seura kus-
 tantaaksensa tekeillä olevaa käännöstä Gruben kirjasta: *Biogra-
 phien aus der Naturkunde*, johon Seura kielsi, koska kirja hel-
 posti voinee saada yksityisen kustantajan.

§ 13. Ilmoitettua, että kirjakauppias lehtori G. L. Pesonius
 Jyväskylässä moneen vuoteen ei ole tehnyt tiliä niistä kirjoista,
 jotka Seura oli uskonut hänelle myötäväksi, päätettiin pyytää siellä
 olevaa Seuran asiamiestä vaatimaan herra Pesonius'elta mainittua
 tiliä, ennenkuin ankarampiin toimiin ryhdyttäisiin.

§ 14. Historiallinen Osakunta antoi lausunnon herra kan-
 didati Salenius'en kirjoituksesta: „*Muutamia tietoja Walkjärven
 pitäjäst*“, jota kiitettiin hyväksi ja buolellisesti tehdyksi, vaikka
 se ennen painattamista vaatii vähän lisätietoja Senaatin arkistosta.

§ 15. Historiallinen Osakunta ehdotti, että pitäjänkertomukset tästä lähtien annettaisiin ulos eri vihkoina, koska niitä sillä tavoin enemmän ostettaisiin. Asiasta keskusteltiin, vaan jätettiin vuosijuhlaan viivähtämään.

§ 16. Laakmanni Strählman-vainajan toimittamalle virkakirjoitusten malleille määrättiin seuraava nimilehti: *Wirkakirjoitusten Malleja. Toimittanut A. E. Strählman. Kuvernööreiltä ja Kuvernöörin virastoilta.*

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Slöör.

Maalisk. 3 p. 1869.

§ 1. Edellisen kokonksen pöytäkirja luettiin tarkastettavaksi.

§ 2. Ilmoitettiin lahjoja tulleen:

- 1) Seuralta „Die Gelehrte Estnische Gesellschaft zu Dorpat“:
 - a) *Sitzungsberichte* 1868 ja b) *Schriften d. g. e. G. N:o 7. Johann Meilof, von Dr. E. Winkelmann. Dorpat 1869.*
- 2) *Herra jum. opin kand. E. Sundtilla* Kristianiassa:
 - a) Folkevennen, Syttende Aargangs 5:te Hefte.
 - b) Om Husdyrenes Fodring i Misvaextaar af J. Arrhenius. Oversaettelse fra Svensk. Kristiania 1868.
- 3) Suomen Lääkäri-seuralta: *Finska Läkaresällskapets Handlingar. Tionde Bandet. Fjerde Häftet.*

§ 3. Lukiolainen —v—, —nen (Paavo Poutiainen) Sor-tavalassa oli lähettänyt vihkosen runoelmia Seuran kustannettavaksi. Lykättiin Runoustoimikunnan arvosteltavaksi.

§ 4. Luettiin herra J. Erslevin kirje Kyöpenhaminasta allekirjoittaneelle sihteerille, jossa hän tarjoo alennettuun hintaan kuvia Erslevin Lukukirjaan Maantieteessä.

Asia otetaan päätettäväksi sitteken Historiallinen Osakunta on ennättänyt antaa lausunnon Erslevin kirjasta.

§ 5. Lehtori Borg ilmoitti, että leipurimestari Westerlundin talo oli Seuran saatavan suorittamiseksi myöty ryöstöhuutokaupalla 32 tuhannesta markasta ja että ostaja, kauppias Ivan Koroleff on tarjounut maksamaan heti Seuralle 10,000 markkaa sekä pyytänyt että Seura antaisi loppupuolen saatavastansa, noin 18,000 markkaa,

jääää toistaiseksi lainaksi hänelle 6 prosentin korolla. Vakuudeksi näistä 18,000 markasta, jotka kauppias Koroleff lupaa vähitellen maksaa, täysillä tuhansilla kerrassaan, tarjoo hän ensimmäisen kiinnityksen mainitussa talossa sekä veljensä kauppiaat Wasili ja Feodor Koroleff vara-takausmiehiksi.

Seura suostui näihin ehtoihin ja valtuutti lehtori Borgin Seuran nimessä sopimaan kauppias Koroleffin kanssa tästä asiasta.

§ 6. Luettiin seuraava kassatili:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

Säästöä edellisestä kuukaustilistä:
 1869. Helmik. 3 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 769: 16. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Sanakirja d:o 64: 65. — Velkakirjoja vastaan 220 m. — Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. — d:o juoksevilla d:o 222 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä 7,781: 17. — Rahaa kassassa 31: 66. 17,100: 42.

Tuloja:

H. L. Melander, jäsenrahansa 24 m. — 1:nen kolmannes Hänen Majest. Keisarin apurahaa tältä vuodelta 400 m. — 6 p. H. Sallin, Sortavalassa, v. 1868 myödyistä kirjoista 18: 02. — 7 p. Frenckellin kirjakauppa, Turussa, v. 1867 d:o d:o 522 m. — 9 p. Helsingin kansakoulun johtokunta, 60 exx. Luonnonkirjaa 72 m. — 13 p. O. Groundstroem, jäsenrahansa 24 m. — 22 p. A. A. Borenus, d:o 24 m. — A. & A. Antell, Mikkelissä, v. 1868 myödyistä kirjoista 15 m. — 23 p. K. J. Moberg, Käkisalmissa d:o d:o d:o 37 m. — A. Elfving, Haminassa, d:o d:o d:o 122: 25. — 25 p. S. Stadius, Savonlinnassa, d:o d:o d:o 92: 14. — 26 p. A. W. Grönholm, Hämeenlinnassa, d:o d:o d:o 338⁸ 80. — Maalisk. 1 p. Clouberg & Comp., Wiipu-

rissa, v. 1868 myödyistä kirjoista 871 m. —
 Voittoa korkoa kasvaneista velkaseteleistä 28:
 33. — 2 p. Frenckellin ja Pojan kirjakauppa,
 Helsingissä, v. 1868 myödyistä kirjoista 1,950
 m. — M. Perdén, Heinolassa, v. 1868 myö-
 dyistä kirjoista 126: 43. 4,664: 97.

Yhteensä 21,765: 39.

Vastaavata.

Menoja:

1869. Helmik. 3 p. F. Ahlman, Strählmännin malli-
 kirjan korrektoeurista 33: 75. — 7 p. 1869
 vuoden suomalaisten sanomalehtien tilaus 56: 55.
 — R. A. Renvall, yhtä ja toista kirjastoon 13:
 90. — 16 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta
 25 m. — J. Simeliuksen perillisten kirjapaino,
 Mallikirjan prääntistä ja paperista 284: 65. —
 26 p. K. A. Slöör, Novellikirjastoa varten 300
 m. — 27 p. Th. Sederholm, Novellikirjaston
 2 osan prääntti ja paperi 194: 75. — 28 p. R.
 A. Renvall, kirjastonhoitajapalkkaansa 200 m. —
 Maalisk. 2 p. Kolmas hyryneljännes Pihlflycktille
 150 m. — C. G. Borg, rahastonhoitajapalkkaansa
 200 m. — 3 p. A. Åkerblom, kirjain nitomi-
 sesta y. m. 20: 50. 1,479: 10.

Siirtoa tulevaan kassatiliin.

3 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta
 769: 16. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Sana-
 kirja d:o 64: 65. — Velkakirjoja vastaan 220
 m. — Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. —
 d:o juoksevalla d:o 1,880 m. — Korkoa kas-
 vavissa velkaseteleissä à 4 % 9,261: 99. —
 Rahaa kassassa 78: 71. 20,286: 29.

Yhteensä 21,765: 39.

Helsingistä, 3 p:nä Maaliskuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

§ 7. Pastori K. Dahlberg Naantalissa tarjoutui toimittamaan Seuralle joko itse kirjat tai päiväkirjakopiat seuraavista kirjoista:

- 1) Hushälls Almanach för 1740 af And. Celsius.
- 2) Almanach på Åhret 1745 af Daniel Menlös.
- 3, 4 & 5) " " " 1746—1748 af Lars Liedbäck.
- 6) " " " 1749. Tr. hos Lars Salvius Sthlm.

Seura arveli niistä ei olevan mitään hyötyä.

§ 8. Kielitieteellinen Osakunta antoi lausunnon ylioppilas Genetz'in Suojärven murteen kieli-opista, joka vaatii vähäisempiä korjauksia ja paradigmeja ennenkuin sitä painoon annetaan.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Slöör.

Vuosikokouksessa 16 p. Maalisk. 1869.

§ 1. Esimies, professori Akiander avasi kokouksen seuraavalla puheella:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on edesmenneenä vuotena kulkenut entisiä jälkiänsä ja ahkeroinnut täyttää katsumistansa, työskennellen niissä toimissa, mitkä se on pitänyt tarkoituksensa. Mitä se on Kirjallisuuden suhteen toimeen saanut, siitä on Seuran sihteeri lukeva tavallisen vuosikertomuksen. Olkoon siis tässä tilaisuudessa minulle suota muutamalla sanalla mainita Seuran vaikutus-alasta yltäisesti. Ensi-aikoina Seura piti huolenansa varojansa myöten kartuttaa kirjallisuutta kokoilemalla ja painattamalla runoja, satuja, historiallisia tietoja ja kielenopillisia tutkintoja. Viimeisenä vuosikymmenenä Seuran on kuitenkin täytyntä kääntyä toisapäin ja ottaa työksensä toimittaa muitaki kirjoja sikäli kuin suomen kieli on pääsnyt luonnollisiin oikeuksihiinsa sekä virka- että kouluhuoneissa. Mitä enemmän Seura on harjoituksissansa saanut nauttia maanmiestensä suosioa ja apua, sitä kalliimpana velvollisuutena se on pitänyt poistaa puutoksia kirjallisuuden alalta, erinomattain koululaitoksissa, joissa suomen kieltä on ruvettu opetuskielenä käyttämään. Osittain Seuran, osittain yksityistenki kustantamalla luulisin melkein kaikki tarpeelliset koulukirjat jo olevan valmiit, niin että Seura nyt taas voisi ottaa varsinaiset aineet: Suomen historian, kielen ja kirjallisuuden viljelläksensä. Seurassa

ovatki jo syntyneet eri osastot, joista yksi on ottanut historian ja toinen kielen hoitaaksensa. Näiden osastoin toimista voipi toivoa hyödyllisiä hedelmiä, jos vaan Seuran varat sallivat laajentaa heidän teoksiansa. Ahkerat tutkimiset ulkomaiden kirjastoissa ja tarkat urkkimiset arkistoissa ovat tuottaneet ilmiin monenkaltaisia tärkeitä tietoja ja hyödyllisiä selityksiä Suomenmaan historiassa. Näitä tutkimisia tulisi kaikin tavoin jatkaa, saadaksemme vihdoinki täydellinen kertomus Suomen kansan entisistä oloista ja menoista aikoin, josta maamiehemme tulisivat paremmin tuntemaan itseänsä kuin mitä he oppivat hajanaisista tiedoista, jotka silloin tällöin ovat sanomalehdissä ja muissa teoksissa olleet luettavina. Maamiehemme eivät kaipaa halua lukemiseen, jos vaan heille hankitaan kirjoja hyödyllisissä aineissa. Tämän todistaa hengellisen kirjallisuuden laeva käytäntö ja ahkera nautinto. Kaunokirjallisuuden tuotteet ovat tähän asti olleet vähät ja harvat. Tällä alalla olisi Seuralla vielä paljon tekemistä ja vaikuttamista. Nyt on pantu novelli-kirjasto alulle, sentähden toivon tälle työlle menestystä, ja vielä enemmän, että Seura toisenlaatuisiaki kaunokirjallisia teoksia sekä kehoituksilla että palkinnoilla matkaansaattaisi.

§ 2. Allekirjoittanut Seuran sihteeri luki seuraavan kertomuksen Seuran viime-vuotisista toimista:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran aloittaessa tätä kahdeksattaneljättä toimivuottaansa, joka tänä iltana päättyy, oli kamala aika maassamme. Yleinen katovuosi, jonka vertaista nykyinen miespolvi ei muista, oli saattanut suurimman osan maattamme äärettömään kurjuuteen ja ajanut tuhansittain kansalaisistamme mieron tietä kulkemaan. Ettei tällöisenä etsimyksen aikana, jolloin kansan tärkeimpänä, miltä ei ainoana, huolena on leivän hankkiminen niille sadoille tuhansille, joita nälkäkuolema uhkaa, ettei semmoisena aikana hengen tarpeita tarkoittavaiset toimet, jommoisia Kirjallisuuden Seuran ovat, voi menestyä, on luonnollista. Siinä toivossa kuitenkin, että paremmat ajat vielä koittavat maallemme, jolloin kirjallisuuden tuotteitakin pidetään elämän välttämättöminä tarpeina, on Kirjallisuuden Seura jatkanut ennen aloitettamia toimituksiansa, vieläpä uskaltanut ryhtyä uusiinkin. Niin on Seura tämän vuoden alusta ruvennut toimittamaan eri jaksona kaunokirjallista lukemista, joka nimellä *Novelli-Kirjasto* ilmestyy

kuukautisissa vihkoissa ja näyttää tyydyttävän tositarvetta kansassa, koska sille tänä köyhänäkin aikana on karttunut tilaajia paljoa enemmän kuin kenkään uskalsi toivoakaan. Niin on Seurassa myös nostettu kysymys kuvilla varustetun maantieteellisen Lukukirjan toimittamisesta yhteisen kansan luettavaksi, joka asia jää tulevan toimivuoden päätettäväksi, koska historiallinen osakunta ei vielä ole ennättänyt antaa lausuntoansa siitä. Niin on vihdoin ehdoteltu uuden halpabintaisen Kalevala-painoksen toimittamisesta sekä Porthanin teosten jatkamisesta, jotka molemmat asiat tulevat tässä vuosikokouksessa päätettäväksi.

Hallitukselta saatuja toimia on Seura kuluneella toimivuodellansa saanut valmiiksi kaksi teosta, nimittäin: 1) suomennoksen herrain Ekelandin ja Ljunggrenin toimittamaa *Merikulun oppikirjaa*, jonka merikoulun johtaja herra A. Cannelin on Seuran silmän alla valmistanut ja josta toinen osa Joulun alla lähetettiin käsikirjoituksena keis. senaatin enemmän toimen alaiseksi, sekä 2) *Virkakirjoitusten malleja* kuvernööreiltä ja kuvernöörinvirastoilta, jotka laakmanni A. E. Strählman-vainaja oli koonnut ja suomentanut. Kirja on painettu ja valmis lähetettäväksi keis. senaatiin.

Käsikirjoituksia, joista tutkijakunta tai Seuran osakunnat joko ovat antaneet tai vastapain antavat mietteensä, ovat, paitsi äsken mainittua A. Cannelinin teosta, seuraavat: Hr. Illberg'in ja Hämläisen kansanlaulut ja soitelmat; herra J. Saleniusen „Muutamia tietoja Walkjärven pitäjästä“; nimensä ilmoittamattoman suomennos Oehlen-schlaegerin näytelmää „*Aksel ja Walborg*“, sekä vihkonen *Runoelmia* nimimerkillä —v—nen. Paitsi näitä on Seuralle tarjottu suomennokset Z. Topeliusen Wälskärin Juttuja ja A. W. Gruben kirjaa *Biographien aus der Naturkunde*, joita Seura kuitenkin tätä nykyä ei ottanut kustantaaksensa. Samoin ei Seura puuttunut ehdotettua Rüeggin Pedagogiaa suomennuttamaan, koska se arveltiin lähemmin kuuluvan kasvatusopillisen yhdistyksen toimialaan.

Seuran omat painosta toimittamat kirjat ovat seuraavat:

- 1) *Suomalainen ja Ruotsalainen Sanakirja*. 2 vihko.
 - 2) *Saul*, marhenäytelmän mukainen runoelma, kirjoittanut Tuokko.
- 45:s osa Seuran Toimituksia.

- 3) *Historiallinen Arkisto*, Toimittanut Historiallinen osakunta. II. Varustettu 2 kuvataululla. 41 osa Seuran Toimituksia.
- 4) *Luonnonkirja*, ala-alkeiskouluin tarpeeksi Z. Topeliukselta. Suomennos. Neljäs parannettu painos. 23:s osa Seuran Toimituksia. Tämä kirja, josta kahdeksan vuoden kuluessa on jo myöty 3 eri painosta, yhteensä 8,000 kappaletta, nähtiin tarvitsevan muutamia korjauksia, varsinkin runokappaltensa suhteen, joka toimi uskottiin Seuran silloisen sihteerin herra dosentti J. Krohnin ja ylioppilas A. Rahkosen tehtäväksi. Kirjaa painettiin nyt 5,000 kappaletta.

- 5) *Novelli-Kirjasto* 1869. I ja II vihko.

Painettavina olevia teoksia on tänäpäivänä seuraava arkkimäärä valmisna:

- 1) *Lönnrotin suurta Suomalais-Ruotsalaista Sanakirjaa* 55 puoli-arkkia, siis on kolmas vihko kohta valmistumaisillaan.
- 2) *Saksalais-Suomalaista Sanakirjaa* 74 puoli-arkkia.
- 3) *Kertomuksia Ihmiskunnan Historiasta*. VII osaa 7 arkkia. Tämän osan painattaminen on tauonnut siitä syystä, että sen toimittaja dosentti J. Krohn syksyllä matkusti ulkomaille, jossa hän vieläkin viipty.
- 4) *Novelli-Kirjasto*. III vihkoa 3 arkkia.
- 5) *Wirolais-Suomalaista Sanakirjaa* Wiron satuihin 6 puoli-arkkia.
- 6) *W. Pützin Yleisen Historian Oppikirja*. Suomentama. I. Vanha Aika. Toinen painos. 37 osa Seuran Toimituksia (1000 kappaletta), joka näinä päivinä valmistuu painosta.

Tekeillä on Seuran käskystä:

- 1) Suomenkielinen lakiteos senaatori J. P. Palmónilla ja kirkkoherra G. Cannelinilla.
- 2) Pienempi suomalais-ruotsalainen sanakirja lehtori G. E. Eurénillä.
- 3) Suomen Sotalaitoksen historia, jonka ruotsinkielellä toimittaa kapteeni Jul. Mankell Tukholmassa ja josta ensimmäinen osa odotetaan kohta ilmestyväksi.

Matkustuksia on Seura tällä vuodella teettänyt ainoastaan yhden, herra kandidaati J. R. Aspelinilla, joka mennä kesänä sai Seuran varoista 400 markkaa apurahaksi erästä tutkimusmatkaa varten historiallisessa ja muinaistieteellisessä tarkoituksessa Suu-

pohjassa ja Keskiellä Pohjanmaalla. Sitä vastoin ei Seura arvellut varansa nyt riittävän kielitieteellisen osakunnan ehdottamaan murteentutkinto-matkaan Uudella maalla, eikä herra D. E. D. Euro-paeusen pyyntöön saada matka-apua lähteäksensä Bielo-oseron tienoille muinaistieteellistä tutkimista varten, niinkuin ei myöskään herra L. Hämäläisen anomukseen päästä Kajaanin tienoille keräämään kansanlaulantoja ja soitelmia.

Palkintoja toimittamistansa kirjoista ovat pyytäneet ylioppilas A. Rahkonen loppuvihkosta Berlinin Lukukirjaa ja lehtori P. Aschan Eläintieteensä jälkimäisestä osasta, vaan kumpaistakaan ei ole myönnetty.

Raha-labjoituksia ei Seuralle ole tällä vuodella tullut muuta kuin loput, 2000 markkaa, herra provasti L. R. Malmsten-vainajan testamentissaan Seuralle määräämiä rahoja, ja 80 markkaa nimensä ilmoittamattomalta maamieheltämme Wenäjällä.

Ulkomaalaisten tieteellisten seurain yhteyteen on Seura tänä vuonna ruvennut Kisfaludy-Seuran kanssa Pestissä niin muodoin, että kumpainenkin Seura vaihtaa toimituksensa toiselle, ja on esittänyt samaa Magyarilaiselle Akademialle Pestissä, josta ei kumminkaan vielä ole mitään vastausta saatu.

Kirjastosta, johon vuosien kuluessa on keräytynyt koko joukko semmoisia kirjoja, jotka eivät ollenkaan kuulu Seuran toimi-alaan, vaan ainoastaan ottavat tilaa muilta tärkeämmiltä, on Seura päättänyt eroittaa pois kaikki semmoiset kirjat, ja uskoi sen toimen sitä varten valitulle komitealle. Samassa päätti Seura painattaa Luettelon kirjastossa jällellä olevista kirjoista.

Seuran virkamiehissä on se muutos tapahtunut, että Seuran viime vuosikokouksessa valitsema uutterra ja toimellinen sihteeri, herra dosenti Julius Krohn, joka vähän päälle kolmatta vuotta oli tätä virkaa Seurassa toimittanut, syyskuun kokouksessa 1868 luopui tästä toimesta lähteäksensä kauemmaksi aikaa ulkomaille, jonka perästä Seura välikokouksessaan saman kuun 16 p:nä valitsi allekirjoittaneen tähän vuosipäivään asti toimittamaan sihteerin virkaa. Seuran asiamiehissä on se muutos tapahtunut että lehtori J. Zitting Kuopiossa pyysi eron virastansa ja hänen sijaansa valittiin lehtori Anders Helander, ja Seuran asiamies Savonlinnassa, kolleginassessori tohtori P. F. Lindfors on kuoleman kautta eronnut.

Seuran varsinaisista jäsenistä on Tuoni äsken kuluneena vuonna temmannut useampia, joista tässä mainittakoon: yliopiston riittausopettaja Magnus von Wright, kirkkoherra Konstantin Schröder Walkiasaarella Inkerinmaalla sekä piirilääkäri, viisus- ja lääketieteen tohtori Martti Joh. Lindfors, joista kirkkoherra Schröder on Suomen kirjallisuuden, varsinkin runollisuuden, alalla vähin työskennellyt, ja tohtori Martti Joh. Lindfors oli yksi Seuran perustajista, vieläpä se mies, josta alkuperä tämän Kirjallisuuden Seuran perustamiseen on lähtenyt.

Seuran kirjeenvaihtojäsenistä on kolme kuollut, nimittäin: kontraktiprovasti ja kirkkoherra Johan Ernst *Rietz* Tygelsjön seurakunnassa Ruotsinmaalla, joka vuonna 1866 kutsuttiin Seuran kirjeenvaihtojäseneksi ja 16 p:nä Heinäkuuta 1868 kuoli Kyöpenhaminassa 53 vuoden vanhana; professori August *Schleicher* Jenassa, joka vuonna 1860 kutsuttiin Seuran kirjeenvaihtojäseneksi ja kuoli 6 p:nä Joulukuuta 1868, sekä professori ja akateemikko Anton *Boller* Wienissä, joka vasta mennä vuonna kutsuttiin Seuran yhteyteen ja 19 p:nä Tammikuuta tänä vuonna nukkui kuolemaan uneen. Sen sijaan on kirjeenvaihtojäseneksi kutsuttu herra professori J. A. Friis Kristianiassa.

Varsinaisten jäsenten luku on lisäytynyt 13:lla ja he ovat seuraavat:

- Almberg, A. F., Filosofian kandidaati.
- Aminoff, T. G., d:o d:o.
- Borenus, A. A., Ylioppilainen.
- Brusse, J., Kirjansitojamestari Pietarissa.
- Genetz, A., Ylioppilainen.
- Groundstroem, Oskar, Seminarin johtaja Inkerinmaalla.
- Helander, A., Kymnaasin lehtori Kuopiossa.
- Ignatius, E., Kruununnimismies.
- Karttunen, A., Maakauppias.
- Lindman, A., Linnansaarnaaja Turussa.
- Melander, H. L., Pää-opettaja Normalikoulussa.
- Strahlman, A. B., Kirkkoherra Wenjoella Inkerinmaalla.
- Öhqvist, Joh. Kr., Provasti, kirkkoherra Pietarissa.

Helsingissä 16 p. Maaliskuuta 1869.

Kaarlo Slöör.

§ 3. Seuran Rahavartija luki seuraavan vuositilin:

Yhteenveto

kaikista Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralla kassassaan ja rahastoissaan olevista varoista, 16 p:nä Maaliskuuta 1869.

1. Seuran Yleinen Kassa.

Mikaa. p:nä.

Saatavaa: Kellgrenin rahastosta 689: 36. — Laki-
kirja d:o 2,011: 78. — Velkakirjoja vastaan lain-
nassa, à 6 % 215 m. — Yhdyspankissa talletus-
tilillä, à 5 % 6,000 m. — Juoksevilla d:o à 2 %
8,960 m. — Korkoa kasvavissa seteleissä, à 4 %
6,609: 20. — Rahaa kassassa 1: 29. . . . 24,486: 63.

2. Blombergin rahasto.

Velkakirjoja vastaan lainassa, à 6 % 31,400 m. —
Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 % 22,700 m.
— Suomen Suuriruhtinanmaan 6 % Valtiolainan
velkaseteleissä 1,600 thaleria, à 368: 75. 5,900
m. — Näiden velkasetelien parhaillaan kasva-
vissa korkolipuissa, à 2: 50. 40 m. — Rahaa
kassassa 268: 85. 60,308: 85.

3. Rabben rahasto.

Velkakirjaa vastaan lainassa, à 6 % 15,000 m. —
Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 % 5,000 m. . 20,000: —

4. Sirénin rahasto.

Velkakirjoja vastaan lainassa, à 6 % 2,440 m. —
Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 % 2,000 m. . 4,440: —

5. Kellgrenin rahasto.

Velkakirjaa vastaan lainassa, à 6 % 1,330 m. —
Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 % 2,670 m. —
Velkaa Seuran Yleiseen Kassaan 689: 36. . . 3,310: 64.

6. *Stenbergin rahasto.*

Pää-oma kahdessa 5 %:n korkoa kasvavassa Hypoteeki-Yhdistyksen velkasetelissä, à 5,000 markkaa 10,000 m. — Rahaa kassassa 585: 90. . . . 10,585: 90.

7. *Sotilaisrahasto.*

Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 % 2,000 m. —
Rahaa kassassa 283: 89. 2,283: 89.
Yhteensä 125,415: 91.

8. *Lakikirjarahasto.*

Velkaa Seuran Yleiseen Kassaan 2,011: 78.
Jäännössumma 123,404: 13.
Helsingistä, 16 p:nä Maaliskuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

Summittainen Tili Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Yleisestä Kassasta vuodelta 1868—1869.

Vastattavaa.

Siirtovarat vuodesta 1867—1868. M:kaa. p:nä.

Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 920: 79. —
Lakikirja d:o 2,011: 78. — Velkakirjoja vastaan lainassa, à 6 % 220 m. — Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — Korkoa kasvavissa seteleissä, à 4 % 8,013: 84. — Rahaa kassassa ja Yhdyspankissa juoksevilla tilillä 1,411: 65. 18,578: 06.

Tuloja:

Myödyistä kirjavaroista v. 1867 3,567: 96. — V. 1868 4,623: 27. — Maksettuja jäsenrahoja 312 m. — Apurahaa Hänen Majesteetinsa Keisarin käsikassasta 1,600 m. — Lahjoja ja Testamentteja 2,081 m. — Novellikirjaston tilausrahoja 1,464:

83. — Korkorahoja kassan omista rahavaroista
646: 43. — Rabben rahastosta 1,198: 39. —
Blombergin d:o 5,458: 75. — Sirénin d:o 246: 40. 21,199: 03.
Kassalle takaisin maksettuja velkoja 236: 43.

Yhteensä 40,013: 52.

Vastaavata.

Vähennyistä. M:kaa. p:niä.
Kassalle takaisin maksetut velat 236: 43.

Menoja:

Kirjanpainatus- ja nitomis- y. m. kustannuksia
8,441: 39. — Kirjantekijä- ja suomentaja-palk-
koja 1,578: 50. — Novellikirjaston toimittami-
seen 880: 72. — Virkakirjoitusten mallikirjan
toimittamiseen 389: 40. — Kirjateosten palkin-
toja 350 m. — Matkarahoja 500 m. — Kans-
lianeuvos Rein vainajan hautakivi-kustannuksia
352 m. — Virkamiesten ja palveliain palkkoja
2,100 m. — Huoneenhyrryä 600 m. — Kai-
kenlaisia maksettavia 98: 45. 15,290: 46.

Siirtovarot vuoteen 1869—1870.

Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 689: 36. —
Lakikirja d:o 2,011: 78. — Velkakirjoja vas-
taan lainassa, à 6 % 215 m. — Yhdyspankissa
talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — Juoksevalla
d:o, à 2 % 8,960 m. — Korkoa kasvavissa
seteleissä, à 4 % 6,609: 20. — Rahaa kas-
sassa 1: 29. 24,486: 63.

Yhteensä 40,013: 52.

Helsingistä, 16 p:nä Maaliskuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

§ 4. Samoin antoi Seuran kirjaston- ja kirjavarainhoitaja
vuositilin:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjastoon on viimeisen vuoden kuluessa lahjaksi tullut 72 kirjaa, joista isompi osa ulkomailta.

Ulkomaalaiset antajat ovat seuraavat: Unkarilainen Kisfaludy-seura Pesth'issä 18 niosta; Kristianian yliopisto 9; Die gelehrte Ehstnische Gesellschaft zu Dorpat 5; Herra Eilert Sundt Kristianiassa 6; Kongl. Nordiska Oldskrift-Selskabet i Kiöbenhavn 4; Proessori Friis Kristianiassa 2; Herrat E. Beauvois Pariisissa ja F. J. Wiedemann Pietarissa kumpikin 2; Pohjois-Amerikan Konsuli Schuyler Moskovassa, Die Ehstländische Literarische Gesellschaft zu Reval, Kirjastonhoittaja Klemming Tukholmissa, Kongl. Statistika Centralbyrån i Stockholm, Kirjastonhoittaja Budenz Pesth'issä ja Proessori Holmboe Kristianiassa kukin 1 nioksen.

Kotomaalta ovat kirjoja lahjoittaneet: Suomalainen Tiedeseura 5; Porin Maaviljelysseura 8; Kanslianeuvos Lönnrot 3; Kenraali O. Furuhjelm Warsovassa, Herra H. F. Helminen Tampereella, Talonpoika M. Juutila, Lakitieteellinen Seura Helsingissä, Herra V. Kockström Helsingissä, Herra K. G. Leinberg Helsingissä, Pormestari Nygrén Mikkelissä, Keisarillinen Senaatti, Suomen Lääkäriseura ja Tilastollinen Virasto kukin 1 kappaleen.

Käsi kirjoituksia ovat antaneet Herrat Jöel Boxström, Lehtori O. Cleve, Ylioppilas R. A. Hasselblatt, Översti C. von Kraemer, Kanslianeuvos E. Lönnrot ja Pormestari J. Nygrén. Vertaamatta etevin on Lönnrotin lahjoittama Kalevala, johon toisinnot ovat omalla kädellensä kirjoitetut.

Helsingissä, 16 p. Maaliskuuta 1869.

R. A. Renvall.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjavarain tila
on seuraava:

Maaliskuun 16 päivänä 1868 maksoivat Seuran M:kaa p:niä.
kirjavarat, myyntöhintansa mukaan luettuina 133,039: 27.
Nyt päättyvän vuoden kuluessa präntätyt kirjat,
saman laskun mukaan 16,450: —

Yhteensä 149,489: 27.

Vuonna 18 ⁶⁶ / ₆₉ myydyistä kirjoista ovat Kirjankauppiat, myyntö- prosenttinsa siihen luettuina, Seuralle maksaneet	9,908: 79.	
Vuoden kuluessa lahjaksi annettuina kirjain hinta	1,021: 40.	10,930: 19.
Kirjankauppioiden edellisinä vuosina lähetetyt niillä vielä myytävänä olevat kirjavarat	32,766: 18.	
Nyt päättyvänä tilintekovuonna Kir- jankauppioiden myytäviksi lähe- tetyt kirjat	7,268: 40.	40,034: 58.
Seuran arkistossa tänä päivänä ole- vat kirjavarat, myyntöhintaansa luettuina		98,524: 50.
		<u>Yhteensä 149,489: 27.</u>

Helsingissä, 16 p. Maaliskuuta 1869.

R. A. Renvall.

§ 5. Niin myös luki Historiallisen Osakunnan puolesta professori Forsman seuraavan vuosikertomuksen:

Vuosikertomus Seuran Historialliselta Osakunnalta.

Historiallisen Osakunnan toimista viime-kuluneena vaikutusvuotena ei tarvitse tälläkään kertaa laajasti puhua, koska se uusi osa „Historiallista Arkistoa“, mikä kolme kuukautta takaperin Seuran kustannuksella ulos-annettiin, johonkin määrin antaa todistusta Osakunnan ahkerasta työnteosta. Mainitussa osassa on painettu: 1) P. A. Munch'in Vatikanolaiset todistuskappaleet Suomen historiaan; 2) Osakunnan esimiehen Assessori Rabbe'n tekemä katsahdus syntyväisyyden, kuolevaisuuden ja väkiluvun subteisien Suomenmaassa vuosisadan kuluessa 1751—1850, ensimmäinen kappale; 3) Tohtori Ignatius'en antamat tiedot Suomen kaupasta 16:nnessä sataluvulla; 4) muutamia Tohtori Elmgren'in julkaisemia muinaiskirjoituksia keski-ajalta, niiden seassa ensin tuo monen kiistan alainen, mutta nyt vihdoinkin Tohtori Elmgren'in löytämäksi tunnustettu kappale kirjasta „Om konunga styrilse“, sekä kappale

Brigittalais-nunnioiden luostari-säännöistä ja eräs kappale luostarilaitteen vihkiäis-kaavasta; 5) Proessori Hjelt'in antamat otteet erään Turun opistolaisen päiväkirjasta vv. 1648—1656; ja 6) kaksi kava-talua muutamista Yliopiston kansatieteellisessä museossa säilytetyistä, Suomesta löydettyistä merkillisemmistä kiviluista. Tämän lisäksi on samaan vihkoon liitetty kahden vuoden pöytäkirjat Osakunnan keskusteluista, jotka paikottain sisältävät täydellisiä tutkimuksia yksityisistä kysymyksistä. Juuri sen vuoksi, että Osakunnan pöytäkirjat sisältävät melkoisen määrän valmiita tutkimus-tuotteita, on katsottu tarpeelliseksi aakkosellisella aine-luettelolla helpottaa niiden käyttämistä ja on siis semmoinen luettelo kaikista tähän saakka painetuista pöytäkirjoista tähän vihkoon liitetty.

Vaikka Osakunta niin-muodoin on äskettäin toisen osan Arkistoonsa painattanut, sen olisi tarve niin pian kuin mahdollista aloittaa uutta kolmatta osaa, koska useat sen kirjoitukset tätä nykyä odottavat julkaisemistaan. Osakunnan toivo on siis, että Seura, määrätessään nyt aloitettavan vuosikauden kulunki-arvion, tavallisella anteliaisuudellaan ottaa Osakunnan tarpeet siinä kohden huomionsa. Kiitollisuudella on mainitsemista, että Seura menneenä vaikutus-vuotena on Osakunnan pyynnöstä antanut erinäisen matkarahan Pohjanmaalla tehtävää tutkimusta varten, ja toivoo Osakunta voivansa Arkiston tulevaan osaan painattaa kertomuksen tästä matkasta.

Osakunta on kuluneena vuosikautena saanut vastaan-ottaa muutamia arvollisia lahjoja, joista erittäin tässä on mainitseminen: herra kapteini Linder'iltä Kytäjän kartanosta vanha nelitaitteinen kopio-kirja siltä aialta, jolloin useat Suomen soturit Pultavan tappelon jälkeen elivät vankina Wenäjän perämaissa, ja herra opistolaiselta N. V. A. Löfgren'iltä täydelliset pohjapiirrokset Wiipurin linnasta sen nykyisessä tilassa. Viime-mainitut piirrokset selityksinensä, samate kuin ne kuvat ja piirrokset Raseporin rannioista, mitkä Osakunnan on ollut onni saada jo ennen vastaan-ottaa, katsoisi Osakunta tarpeelliseksi painattaa ennen-mainittuun kolmannen Arkiston osaan, mutta odottaa tietysti siinäkin asiassa Seuran lähempää määräystä tulevan vuosikauden kulunkien subteen. Tämän ohessa minun tulee mainita, että Osakunnassa on kysymys nousnut, mitenkö ne keski-aikaiset kattomaalaukset, joita vielä

paikottain tavataan maamme vanhemmissa kirkoissa, saataisiin kopiaituiksi ja sillä tavoin muinais-tieteelle korjuun otetuiksi aian ja ihmisten hävityksen alta; mutta Osakunta ei ole tähän asti osannut keksiä soveliaista keinoa, millä tämmöiseen toimeen tarvittavat varat kävisi hankkia.

Se ennestään kyllä vähäinen työ-voima, joka kotimaisen historian tutkimista harjoittaa, on menneen vuoden kuluessa kärsinyt tuntevan häviön Tohtori Waarasen kuoleman kautta. Vainajan jokseenkin runsaat kokoilemat, jotka nyt tarjotaan valtio-arkistomme lunastettaviksi, tuottavat melkoisen lisäyksen niihin varoihin, joiden nojassa Suomen historiaa käy laatiminen. Vaan näiden ja muiden jo ko'ottujen aarteiden julkaiseminen painon kautta olisi sitä suotavampi, koska ainoastaan sillä tavoin käypi synnyttää ja voimissa pitää yleisempää harrastusta kotimaisen historian tutkimisessa. Nykyisessä asian-tilassa täytyy valitettavasti havaita, että historiallinen harrastus, varsinkin maaseuduillamme, on jokseenkin heikko, johon syytä muun seassa myöskin lienee historiallisten kirjastojen harvinaisuus maassamme. Sen puolesta olisi erinomaisen suotavaa, että ainakin kaikkien lukioin kirjastot varustettaisiin niin täydellisesti kuin mahdollista niillä teoksilla, jotka ovat lähteinä oman maan ja yleensä pohjoismaiden historiaan. Ainoastaan sillä tavoin on toivo saada syntymään sitä paikallis-historian harrastusta, joka meidän maassa on niin ylen harvinainen. Illoksensa on Osakunta kuluneena vaikutus-vuotensa saanut vastaan-ottaa yhden teoksen, joka kiitettävällä tavalla todistaa sen-laatuista harrastusta, nimittäin Kertomuksen Walkjärven pitäjistä Wiipurin läänissä. Vaan Osakunta katsoo välttämättömän tarpeelliseksi, ellei kaikki halu tämmöisiin töihin ole tukehutettava, että niin hyvin tämä teos kuin myös se Kertomus Pirkkalan pitäjistä, joka jo kauan aikaa on maannut Seuran tallessa, saadaan niin pian kuin mahdollista julkisuuteen.

Osakunnan jäsenistä on vuoden kuluessa ainoastaan yksi, nimittäin Tohtori Esaias Waaranen, tuonelaan mennyt, hänpä kuitenkin työnsä ja toiveidensa paraalla iällä. Yhteyteensä on Osakunta kutsunut kaksi, nimittäin herra proffessori O. Hjelt'in ja herra linnansaarnaajan A. Lindman'in.

Yrjö Koskinen.

§ 6. Lopuksi luki Kielitieteellisen Osakunnan sihteeri kandidaati Aminoff seuraavan vuosikertomuksen:

Kielitieteellisen Osakunnan Vuosikertomus.

Sitä myöten kuin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimet ovat karttuneet ja kirjallisuutemme voimistuessa yhä laajemmalle alalle levinneet, on nähty tarpeelliseksi jakaa ne eri toimikuntien välillä. Niin jätettiin muutamia vuosia sitten historialliset tutkimukset eri Osakunnan huostaan ja runo-teosten tarkastamista varten asetettiin Runous-toimikunta. Vaan olipa vielä yksi Seuran tehtävä, josta se tähän asti ei ollut kuin aivan satunnaisesti pitänyt huolta ja joka kuitenkin oli mitä tähdellisimpiä. Tämä oli kielimme lakien selvittäminen, jonka tärkeyttä ei kukaan kieltäne juuri tähän aikaan, jolloin Suomen kielen yhä laajentuva viljeleminen kirjallisuuden eri haaroissa ja käytännöllisen elämän monelaisilla aloilla toiselta puolen vaatii kaikkien sen varain ilmoitumista ja toiselta puolen saattaa sen omituisen luonteen suurempaan vaaraan sortua muukalaisuuden alle. Sentähden päättikin Kirjallisuuden Seura viime vuosikokouksessaan asettaa Maisteri J. Krohn'in ehdotuksen mukaan kieli-tieteellisen Osakunnan samalle perustukselle kuin Historiallinen Osakunta ja valitsi kielitieteellisen Osakunnan Toimikuntaan Prof. A. Ahlqvist'in, Maisteri F. W. Rothsten'in ja Maisteri J. Krohn'in. Koska Prof. Ahlqvist muilta toimiltaan oli estettyinä rupeamasta Toimikunnan jäseneksi, astui siihen hänen sijaansa Prof. A. W. Ingman. Osakunnan 11 p. Huhtikuuta pidetyssä kokouksessa valittiin Osakunnan esi-mieheksi Prof. Ingman, sihtieriksi allekirjoittanut, Toimikunnan lisä-jäseniksi Maisteri F. F. Ahlman ja allekirjoittanut. Asettain päämääräksensä Suomen kielen kaikenpuolisen tutkinnon on Osakunta Kirjallisessa Kuukauslehdessä julkaistussa kirjoituksessa esitellyt aikeensa ja tarkoituksensa „Suomen kielen ystäville“ ja kehoittanut heitä tehokkaaseen osan-ottoon Osakunnan piennoissa. Kokouksissaan on kielitieteellinen Osakunta keskustellut erityisistä kieltämme koskevista seikoista sekä tarkastellut ja arvostellut sille lähetetyitä kirjoituksia. Paitsi Kirjallisuuden Seuran jättämiä kirjoituksia on Osakunta saanut vastaan-ottaa Suomalaista kielentutkimtoa koskevia teoksia ja muistoon-panoja, joista tässä erittäin mainitsemme

Maisteri J. Krohn'in tekemitt: 1) Wiipurin seudun murre; 2) Omituisesta Optativi- ja Imperativi-muodosta Liivin, Watjan, Tverin Karjalan ynnä Turun ja Wiron vanhassa kielessä; 3) Genitivin käyttämisestä Dativina Liivin kielessä ja Suomen eri murteissa, sekä kandidaati Salenius'en kirjoitusta Walkjärven pitäjään kieli-murteesta. Myöskin tahdomme mainita että Osakunta saadakseen kieli-opilliset taide-sanat vakautumaan, ett'ei joka oppi-kirjassa käytettäisi eri oppi-sanoja, on asettanut komitean, jonka tehtävänä on täydellinen kieli-opillisten taide-sanojen ehdotus. Osakunnan jäsenten luku-määrä on sen ensimmäisenä vuonna noussut 39.

Torsten G. Aminoff.

§ 7. Otettiin keskusteltavaksi tähän vuosikokoukseen lykätty ehdotus uuden halpabintaisen Kalevalapainoksen toimittamisesta yhteisen kansan luottavaksi. Päätettiin painattaa 3,000 kappaaleen suuruinen painos ja käyttää sen kustantamiseen provasti Malmsten-vainajan lahjoittamat rahat. Professori Forsman, kandidaati Aminoff ja allekirjoittanut saivat toimekseen tulevaan kokoukseen valmistaa ehdotus minkämuotoiseksi kirja olisi tehtävä.

§ 8. Samoin otettiin esille tähän vuosikokouksen lykätty Historiallisen Osakunnan tekemä ehdotus, että Pitäjän kertomukset tästälähin painettaisiin eri jaksone, johon vuosikokous suostui.

§ 9. Kolmanteen, vuosikokouksen päätettäväksi lykättyyn ehdotukseen Porthan'in Toosten jatkamisesta, suostuttiin myöskin, sillä ehdolla ettei kirjaa painettaisi enempää kuin 400 kappaletta.

§ 10. Luettiin seuraava Jyväskylän Seminaarin opettajakunnalta tullut kirje:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle Helsingissä.

Maamme sanomalehdet ovat yleisille tiedoksi antaneet, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seura kokouksessaan Helmikuun 3 p. tänä vuotena on päättänyt kirjastostaan erottaa kaikki ne kirjat, joita Seura ei eduksensa tarvitse, sekä ne taikka myöde taikka Yliopiston kirjastolle lahjoittaa. Muistaen sitä totista hyötyä, jota isänmaaiselle sivistykselle voisi odottaa täällä olevan seminarin kirjaston laventamisesta mahdollisimman täydelliseksi suomalaisen ja ruotsalais-suomalaisen kirjallisuuden tuotteiden kokoukseksi, oi

seminarin opettajakunta ole voinut olla huomaamatta edellä mainittua ilmoitusta eikä sen johdosta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle esittelemättä nöyrää pyyntöä.

Meistä on näyttänyt, että lähinnä Helsinkiä, missä Yliopiston ja Yliopistolaisten kirjastot valistusta ja sivistystä voimaakkaasti edistävät, ei liene paikkakuntaa maassamme, jossa isompi, etenki sisällöltään isänmainen, kirjasto voisi tuottaa niin suurta siunasta, kuin täällä. Täkäläisen seminarin sangen lukuisassa nuorisossa, jonka sivistys tärkeään kansankoulun-opettajan ja opettajattaren virkaan on toimitettava mielen hartaalla teroittamisella isänmaan vaibeisin, sen tarpeisin ja varoihin, tulisi Suomen entisen ja nykyisen kirjallisuuden enimpäin tuotteiden kanssa tutustuminen ei ainoastaan ylimalkaan synnyttämään selkeätä tietoa kansamme kirjallisista barrastuksista, vaan monessa epäilemättä virkistämään hengen intoa ja vakaampaa kansallisuuden tuntoa, ehkäpä vielä jossakussa kerättämään kirjallisen työskentelemisenki halua tulevana aikana. — On vielä onnetar saattanut tähän kuntaan ei aivan vähäisen laulun kirjallisissa taidoissa sivistyneitä henkilöitä, joille paikkakunnassa oleva, sisällölleen isänmainen kirjasto tekisi mahdolliseksi laveammassa määrässä kuin muutoin vireillä pitää ja kiihoittaa kirjallista mieltä; monipa saisi siten vielä syytä ja tilaisuutta isänmaisten seikkain bedelmälliseen tutkintoon.

Semmoisen kirjaston tänne hankkimisen eduksi näyttää meistä vielä sekin seikka puhelevan, että kansalliset aarteet, mimmoisia isänmaisen kirjallisuuden tuotteet ovat, epäilemättä tulevat parhaiten hukkaantumisen ja hävityksen vaaroista varjelluiksi, kun ne ovat useampaan kuin yhteen maamme paikkaan säilyksiin kerätyinä.

Tämän tähden ja kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa on nousnut kysymys Seuran omistaman liian rihkaman sopivasta tiloittamisesta, missä tavarassa luullaksemme on paljo semmoista, joka täkäläisen seminarin kirjastolle, sekä muutoin että etenkin edellä mainitun laventamisen tähden, tulisi olemaan suuresta ja pysyväisestä arvosta, uskallamme me saada Kirjallisuuden Seuran tarkasteltavaksi nöyrimmästi esitellä, eikä Seura tahtoisi täkäläisen kansankoulunopettaja-seminarin kirjastolle suosiosellisesti lahjaksi antaa yhtä kappalta kaikkia Kirjallisuuden Seuran omistamia suomalaisia ja ruotsalais-suomalaisia kirjoja ynnä ulkomaisia, mutta Suo-

men asioita koskevia teoksia, jotka Seuran kirjastolle ovat näkyneet liiallisiksi ja joita Yliopistonkaan kirjasto ei tarvitse.

Sen rahamääräyksen vähyys, joka valtion varoista juoksee seminarin kirjastolle ja kokouksille, estää opettajakuntaa tarjoamasta mitään lunastinta niistä kirjoista, joita pyytäneet olemme. Kuitenkin mieleemme johdattaen, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjastokin on suurimmaksi osaksi keräytynyt rahamaksuitta isänmaatansa rakastavain kansalaisten vapaa-ehtoisista lahjoista, rohkenemme me kaikessa nöyryydessä mieltä siihen toivoon, että Seura tässä asiassa jalomielisesti on noudattava Math. evank. 10:n l. 8:n värsyn lopulla luettavaa muistutusta.

Jyväskylässä Maaliskuun 9 p. 1869.

Opettajakunnan puolesta:

K. G. Leinberg,
Seminarin johtaja.

K. Goös.

Päätettiin ottaa tämä asia ratkaistavaksi sitten kun ne komitealaiset, joille kirjaston karsiminen uskottiin, olivat lopettaneet työnsä ja antaneet ehdotuksen asiasta.

§ 11. Kirjalahjoja ilmoitettiin tulleen:

- 1) Jyväskylän Suom. Kirj. Seuralta: Yleinen Maatiede. Lavus Koranderin kirjoittama. Toinen laitos. Jyväskylässä 1868.
- 2) Ylioppilaiselta O. A. J. Carlejus: Kansan Laulantoja ja soitelmia. Viisi vihkoa; jotka päätettiin lähettää toht. Collanin tarkastettaviksi.

§ 12. Luettiin näin kuuluva rahanvartijan kuukaustili:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

Siirtovarot edellisestä tilistä:

1869. Maalisk. 3 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 769: 16. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Sanakirja d:o 64: 65. — Velkakirjoja vastaan: G. F. Öhmanilta 105 m. — F. G. Stieriltä 115 m. — Yhdyspankista talletustilillä 6,000 m. — d:o juoksevilla d:o 1,880 m. — Korkoa

kasvavissa seteleissä, à 4 % 9,261: 99. —
 Rahaa kassassa 78: 71. 20,286: 29.

Tuloja:

Ch. Face, Kekkolassa, v. 1868 myödyistä kirjoista 11: 15. — 5 p. Danielson ja Kump., Waasassa, d:o d:o d:o 113: 44. — G. Marelus, Oulussa, d:o d:o d:o 21: 50. — J. Malm J:r, Pietarsaaressa, d:o d:o d:o 3: 55. — 8 p. Korkorahoja Blombergin rahastosta 4,340 m. — 9 p. G. F. Öhman, korkorahoja velastansa 21: 16. — Pää-omaa d:o 5 m. — 11 p. Waseniuksen kirjakauppa, Helsingissä, v. 1868 myödyistä kirjoista 346: 54. — K. Slöör, Novellikirjaston tilausrahoja 420: 78. — 12 p. Frenckellin kirjakauppa, Tampereella, v. 1868 myödyistä kirjoista 397 m. — 13 p. Kellgrenin rahasto maksanut velkaansa 79: 80.
 Voitto kassassa talletetuista, korkoa kasvavista velkaseteleistä tämän kuun 16 päivään asti 215: 67. — Korkorahoja Sirénin rahastosta 146: 40. 6,042: 19.
 Yhteensä 26,408: 28.

Vastaavata.

Menoja:

1869. Maalisk. 5 p. J. Pavén, vahtimestaripalkkaansa 25 m. — 9 p. F. Tilgmann, kirjoituksen kuvaamisesta Reinin hautakiveen 20 m. — 10 p. S. Roos, Saksalais-Suomalaisen sanakirjan tekijäpalkkaa 712: 50. — G. F. Öhmanin eilen maksama osa velkansa pää-omaa kuitiksi kirjoitetaan 11 p. K. Slöör, Pützin historian I osan korrektuurista 66 m. — d:o sihterinpalkkaansa 150 m. — 13 p. Aug. Schauman, Pützin I osan painatuksesta 355: 70. — Kellgrenin rahaston tänä päivänä maksama osa velkaansa kuitiksi kirjoitetaan 79: 80.
 5: —

1869. Maalisk. 13 p. Sanakirjarahastolle, korvausta Lönnrotin sanakirjan kustannuksista, tämän kassan saamisen kuittamiseksi 64: 65. — J. H. Lindén, kirjain nitomisesta 437: 50. — 15 p. Waseniuksen kirjakauppa H:ssä, kahden ulkomaisen kirjamylyn kuljetuspalkkaa 5: 50. . . 1,836: 85.

Siirtovarot tulevaan tiliin:

16 p. Kassalla saatavaa: Kollgrenin rahastosta 689: 36. — Lakikirja d:o 2,011: 78. — Velkakirjoja vastaan: G. F. Öhmanilta 100 m. — F. G. Stieriltä 115 m. — Yhdyspankista talletustilillä, 6,000 m. — d:o juoksevilla d:o 8,960 m. — Korkoa kasvavissa seteleissä, à 4 % 6,609: 20. — Rahaa kassassa 1: 29. . . . 24,486: 63.

Yhteensä 26,408: 28.

Helsingistä, 16 p. Maaliskuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

§ 13. Asioiden loputtua ilmoitti Esimies nykyisten virkamiesten toimi-ajan päättäneeksi ja kehoitti Seuraa uuteen vaaliin, jolloin enimmäkseen äännet saivat:

Esimieheksi: professori M. Akiander 14 ääntä.

Vara-esimieheksi: professori Y. S. Forsman 10 ääntä.

Sihteeriksi: allekirjoittanut 14 ääntä.

Rahavartijaksi: lehtori C. G. Borg 13 ääntä.

Kirjaston ja kirjavarain hoitajaksi: maisteri B. A. Renvall 12 ääntä.

Tutkijakunnan jäseniksi: professori Y. S. Forsman, maisteri F. W. Rothsten ja lehtori B. F. Godenhjelm kumpikin 13 ääntä, tohtori P. Tikkanen 12 ja lainopin kandidaati Jaakko Forsman 9 ääntä. Sitä paitsi lankesi ääniä: maistereille F. Ablman ja A. Törneroo kumpaisellekin 3 ääntä, lehtorille O. Blomstedt 2 ääntä ja dosentille J. Krohn 2 ääntä, professorille Ahlqvist, tohtorille Elmgren ja lisensiaati Calamnius 1 ääni.

Historiallisen Osakunnan Toimikuntaan: hovineuvos F. J. Rabbe ja professori Y. S. Forsman 14 ääntä kumpainenki ja tohtori

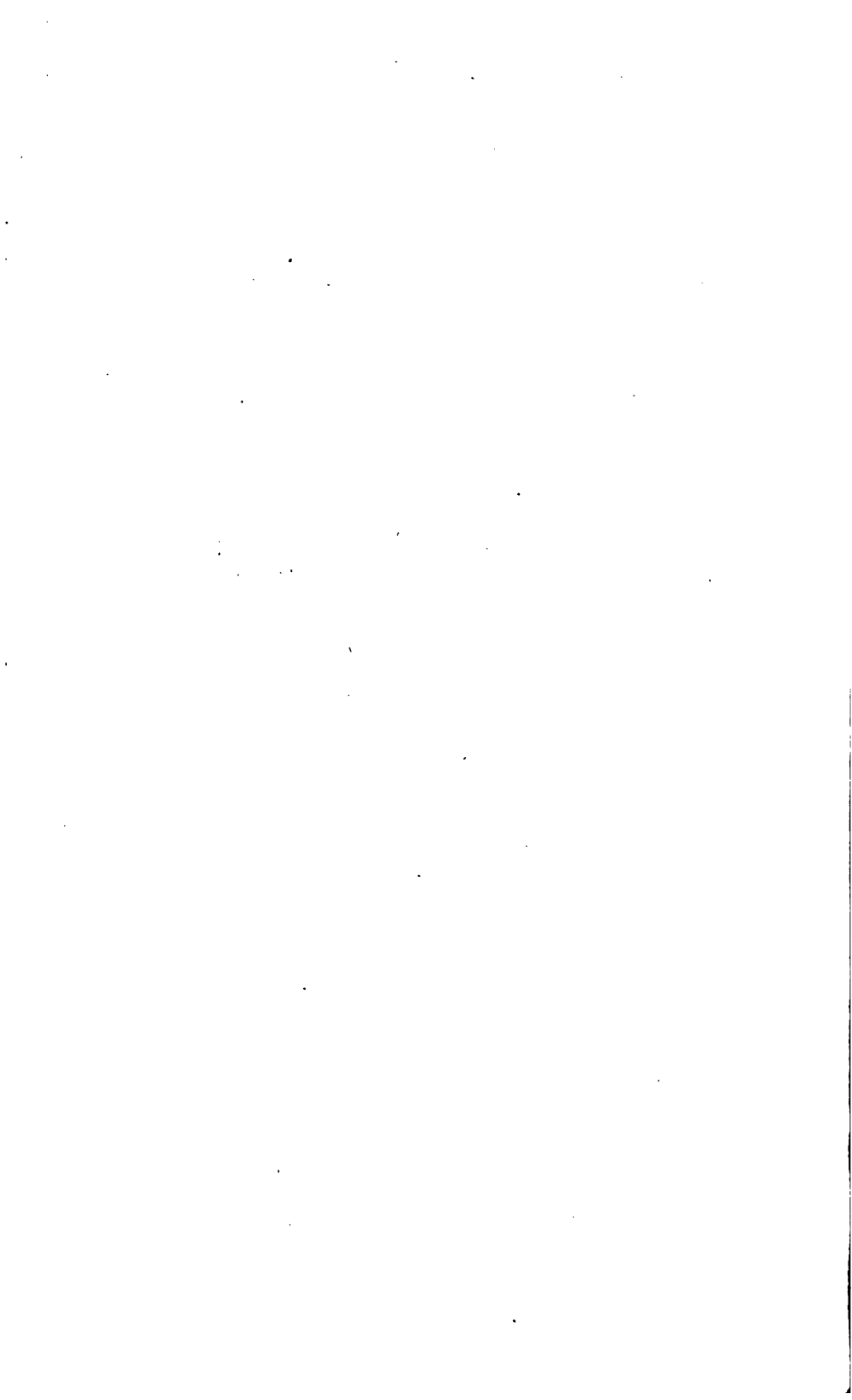
K. E. F. Ignatius 13 ääntä, jota paitsi tohtori Bomansson sai 2, tohtori Elmgren 1 ja kadidaati Aspelin 1 äänen.

Kielitieteellisen Osakunnan Toimikuntaan: maisteri F. W. Rothsten 15 ääntä, professori A. W. Ingman 13 ääntä ja dosentti J. Krohn 11 ääntä, jota paitsi herrat prof. Ahlqvist, maisteri Ahlman, kandidaati Aminoff, lehtorit Blomstedt ja Godenhjelm sekä tohtori Ignatius kukin saivat yhden äänen.

Runoustoimikunnan jäseniksi: dosentti J. Krohn 15 ääntä, maisteri K. Bergbom 14 ääntä, tohtori O. Toppelius 13 ääntä, maisteri A. Törneros 13 ääntä ja valtioneuvos F. Cygnaeus 11 ääntä, jota paitsi maisteri K. Slöör sai 4 ääntä, prof. A. Ahlqvist 2 sekä herrat Calamnius, Lavonius ja professori Z. Topelius kukin 1 äänen.

Revisoreiksi: lainopinkokelas W. Lavonius 7 ääntä ja tohtori S. G. Elmgren 6 ääntä, jota paitsi ääniä saivat: tohtori Collan 5, maisteri Edlund 5, tohtori Rein 2, maisteri A. Schauman 2 ja maisteri Svan 1.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
Kaarlo Slöör.

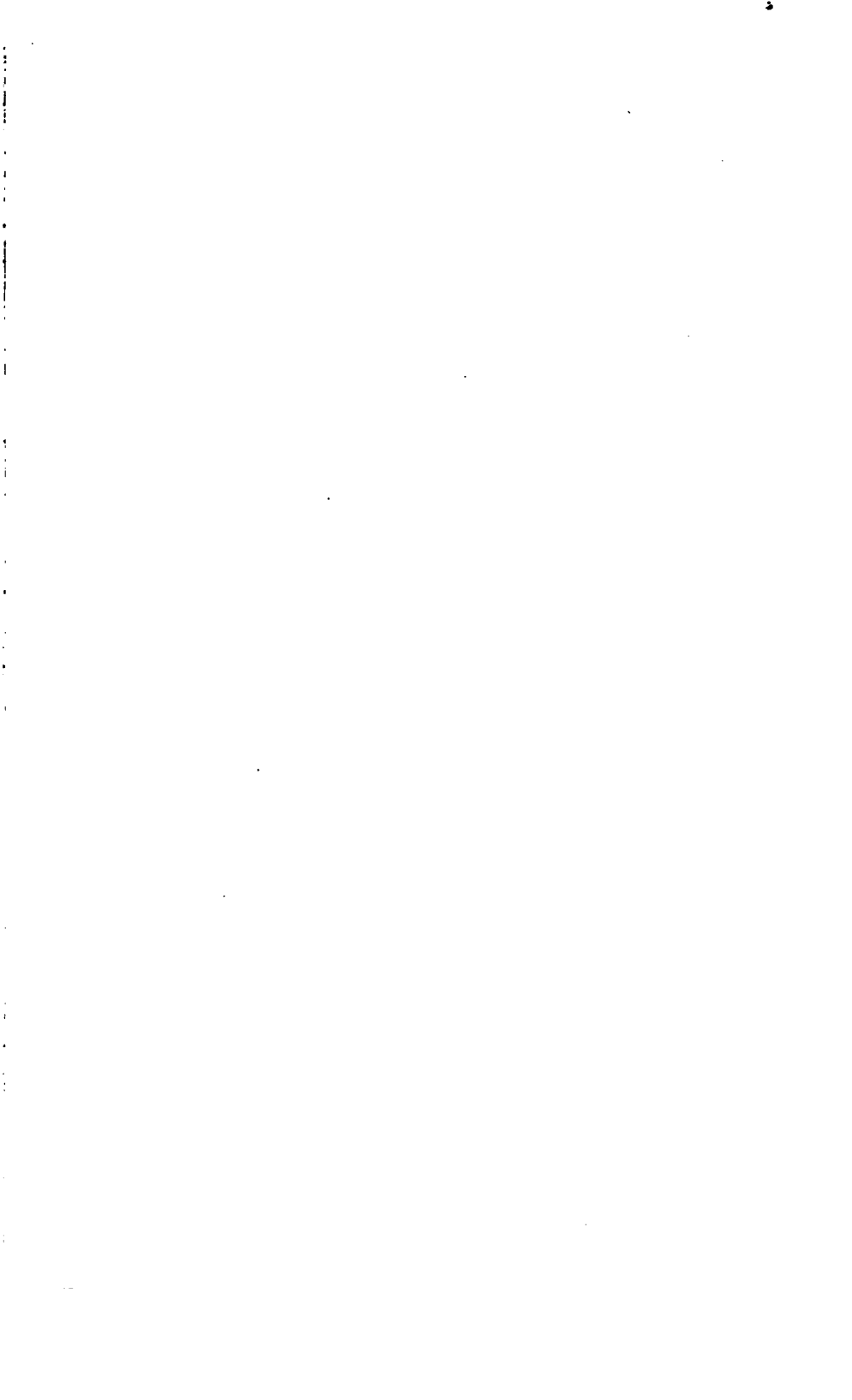
1. KIRVES ½
Kurikka, Koivula.

2. TASATALTTA ½
Kurikka, Mäntylä.

3. POIKKIKIRVES ½
Kurikka, Tervämäki.

5. ONSITALTTA $\frac{1}{2}$
Alaseinäjoki, Krapa.

7. TASATALTTA $\frac{1}{2}$
Sulkava, Pönkä.

6. TALTTA $\frac{1}{2}$
Jalasjärvi, Kanto.

8. ONSITALTTA $\frac{1}{2}$
Kurikka, Jyllilä.

9. TASATALTTA $\frac{1}{2}$
Luopajarvi, Haapala.

10. ONSITALTTA $\frac{1}{2}$
Kurikka, Salomäki.

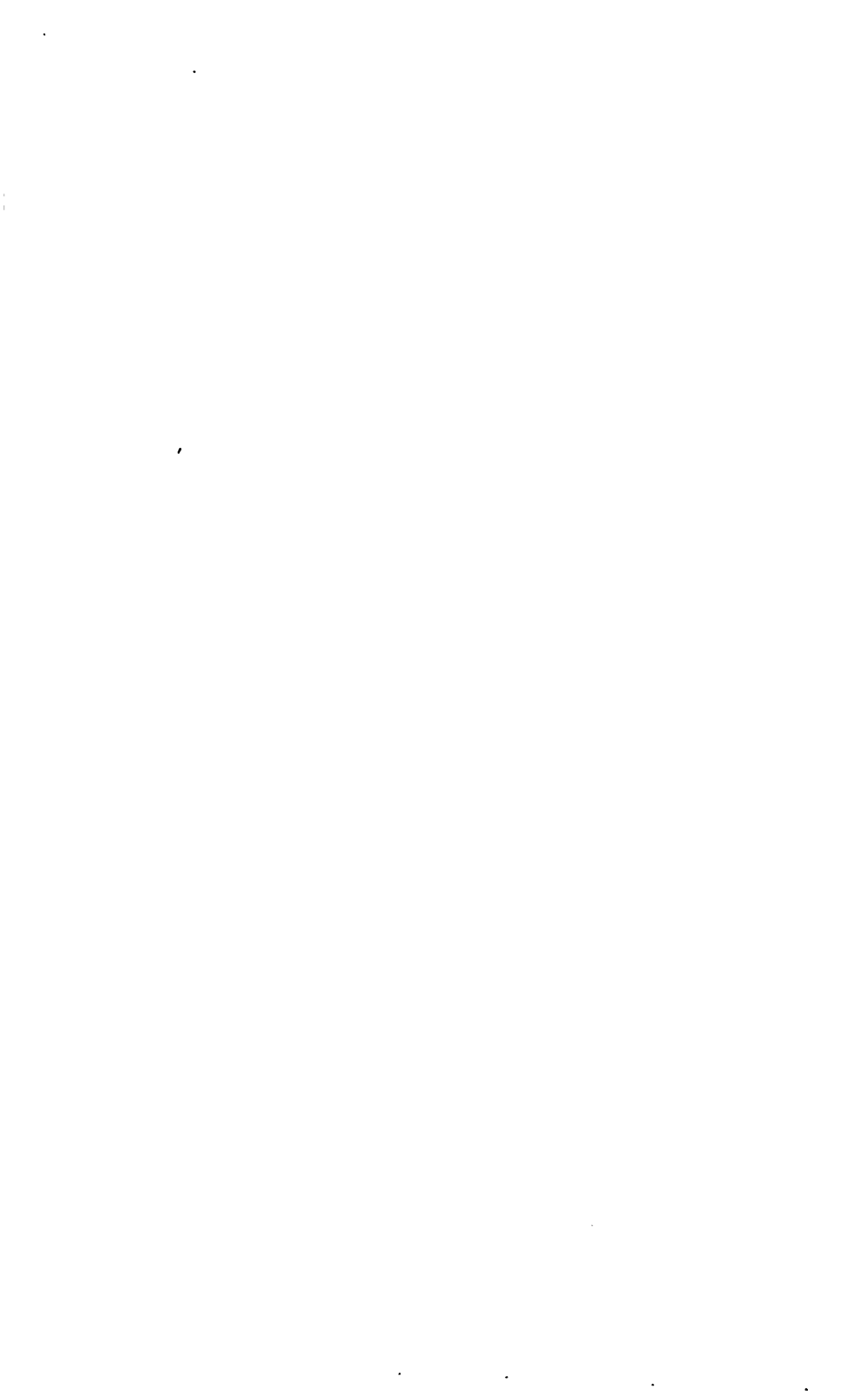
12. ONSITALTTA $\frac{1}{2}$
Alavut, Kirkonkylä.

11. POIKKIKIRVES $\frac{1}{2}$
Alascinäjoki, Myllymäki.

13. ONSITALTTA $\frac{1}{2}$
Alavut, Salmi.

15. VEITSI $\frac{1}{2}$
Sulkava, Rantala.

16. VEITSI $\frac{1}{2}$
Sulkava, Pispä.

17. KEIHÄS $\frac{1}{2}$
Sulkava, Pispä.

18. KEIHÄS $\frac{1}{2}$
Karijoki, Skogslund.

19. VEITSI $\frac{1}{2}$
Alavut, Pyylampi.

20. VEITSI $\frac{1}{2}$
Alavut, Koskela.

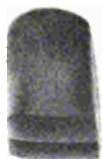
21. KIMPIHÖYLÄ (?) $\frac{1}{2}$
Kurikka, Piirtola.

22. REIKÄKIVI, siv. 70. $\frac{1}{2}$
Lapua, Mustakangas.

23. KOVASIN $\frac{1}{2}$
Alavut, Mursulu.

24. TALTTA $\frac{1}{2}$
Lapua, Hongimäki.

25. PAINOKIVI $\frac{1}{2}$
Alavut, Isolahti.

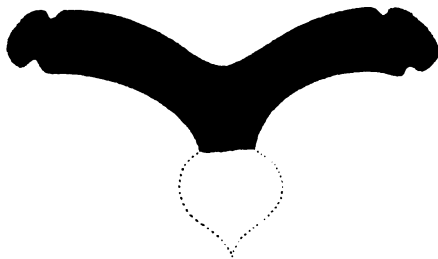
26. PAINOKIVI $\frac{1}{2}$
Ilmajoki, Rintala.

27. LINKOKIVI $\frac{1}{2}$
Ilmajoki, Piirtola.

28. LYÖMÄ-ASE $\frac{1}{2}$
Luopajarvi, Haapala.

29. KORISTUS $\frac{1}{4}$
Lapua, Hattuvuori.

30. SUOJELUSKALU (?) $\frac{1}{4}$
Kauhava, Lammi.

31. WASARAKIRVES $\frac{1}{2}$
Nurmo, Hipinmäki.

32. WASARAKIRVES $\frac{1}{2}$
Jalasjärvi, Salo-Petäys.

33. NUOLENKOVASIN $\frac{1}{2}$
Ilmajoki, Ala-Fossila.

34. NUOLENKOVASIN $\frac{1}{2}$
Peräseinäjoki, Jokihaara.

36. KOVASIN (T) $\frac{1}{2}$
Luopajarvi, Anttila.

39. RAUTAKELTTI. $\frac{1}{2}$
Laihia, Kylänpää.

41. RAUTAKEIHÄS.
Laihia, Kylänpää.

42. RAUTAMIEKKA.
Laihia, Kylänpää.

40. KILVENKUPURA RAUDAUSTA.
Laihia, Kylänpää.

RAUTAISIA ESINEITÄ 1/3
WÄHÄ KYRÖ, HAAVISTONMÄKI. siv. 98.

43. KIRVES.

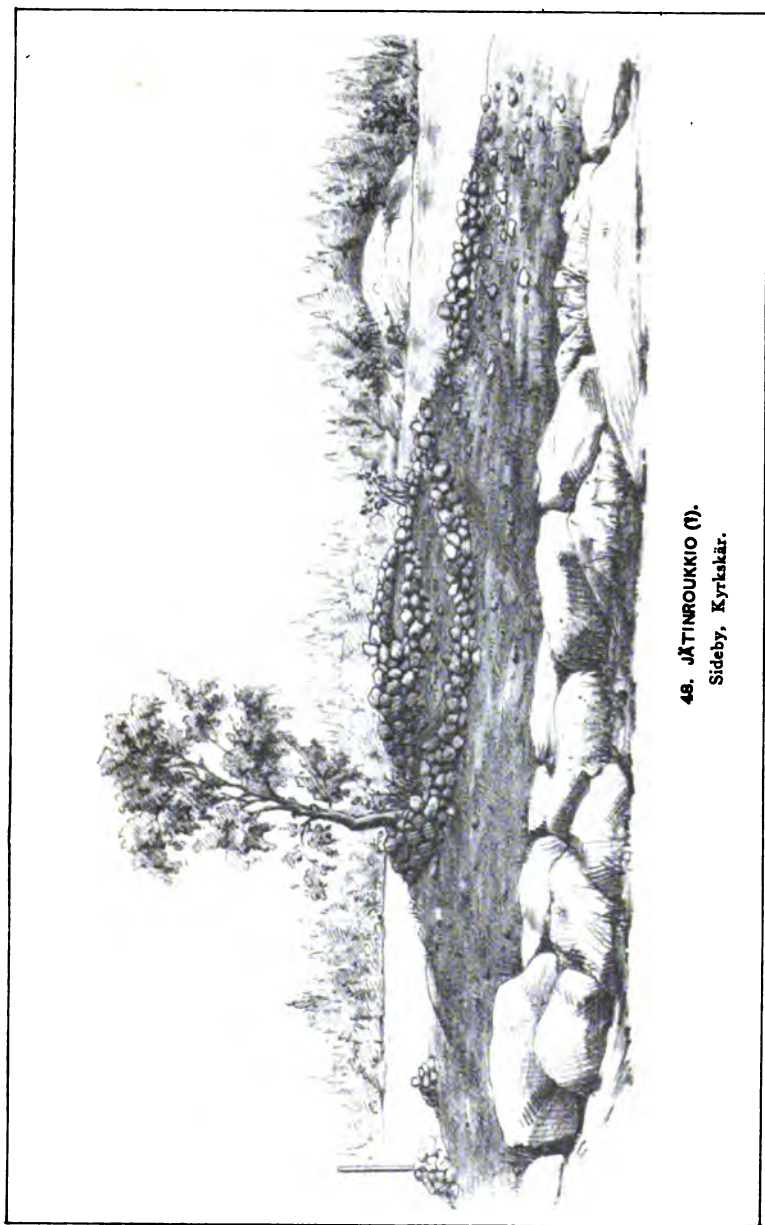
44. KEIHÄÄNTERÄ.

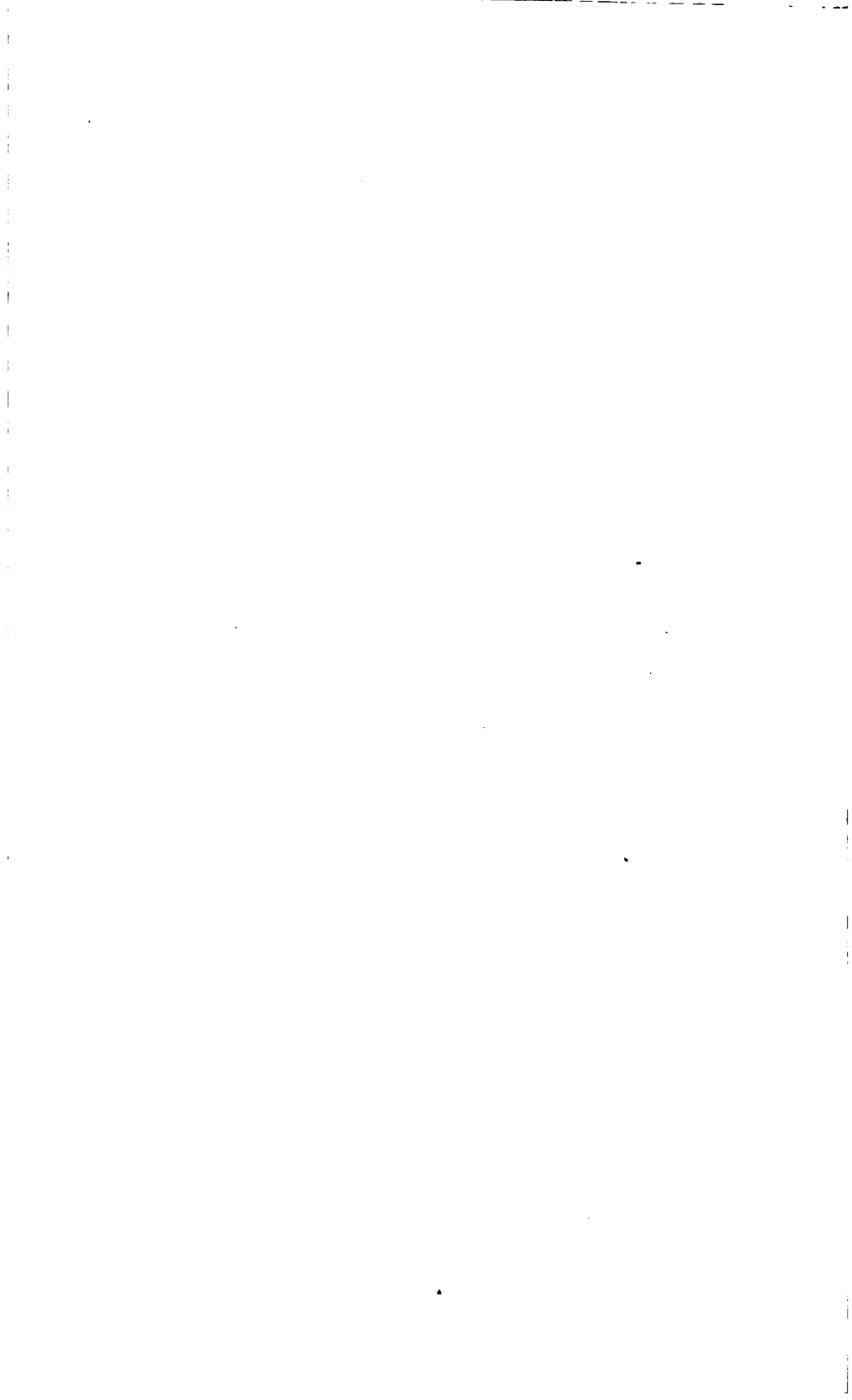
45. ja 46. KEIHÄÄNTERIÄ.

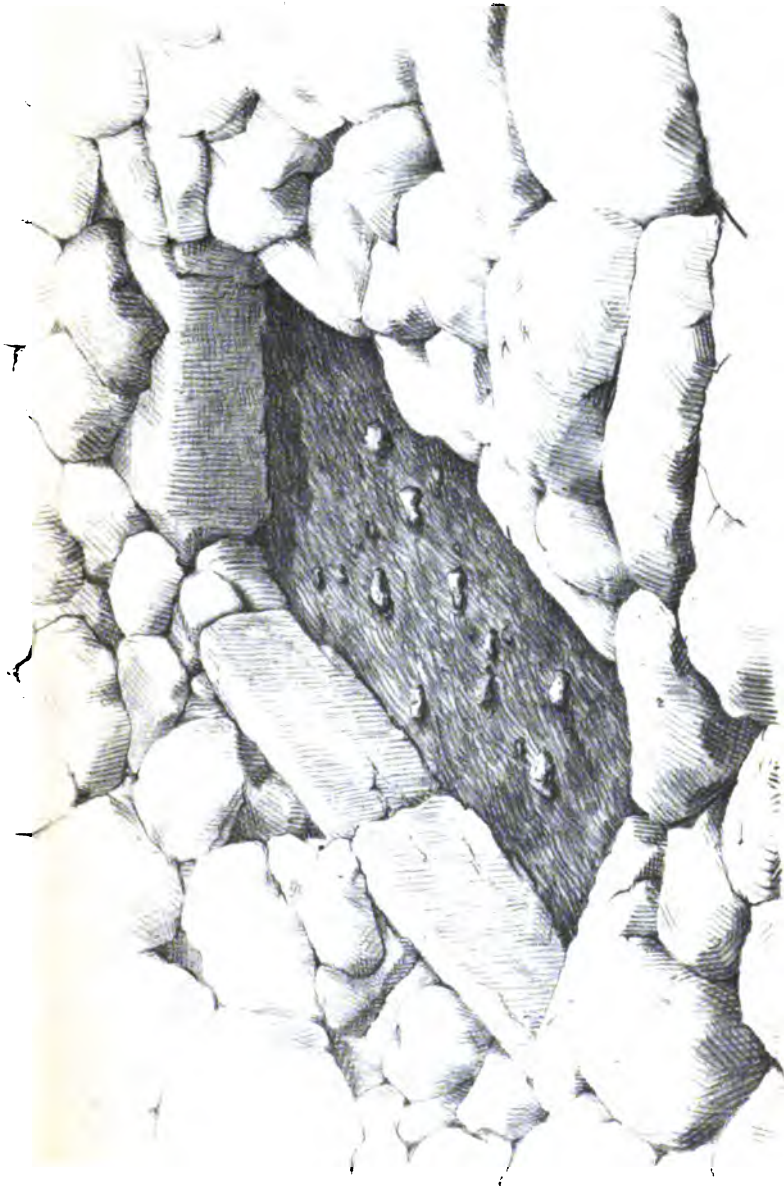

47. RAUTAKONE

48. JÄTINROUKKIO (†).
Sideby, Kyrkskär.

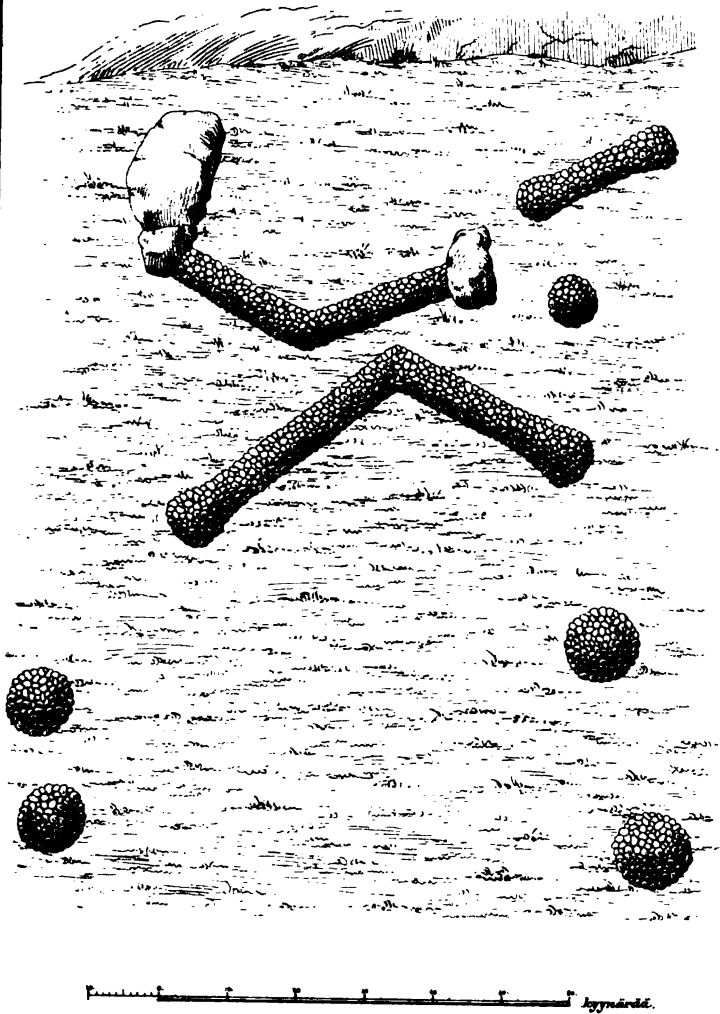

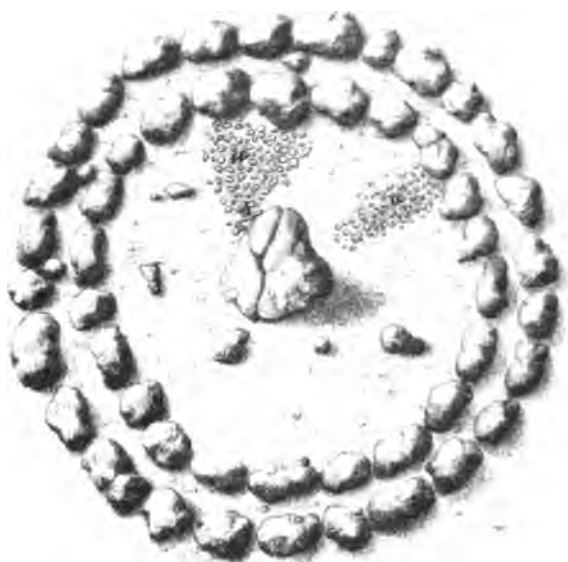
49. HAUTA-ARKKU.
Sideby, Heide.

50. KIVIPANOS.

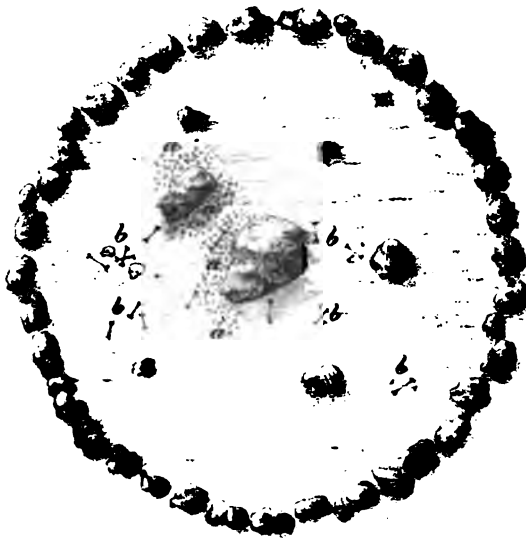
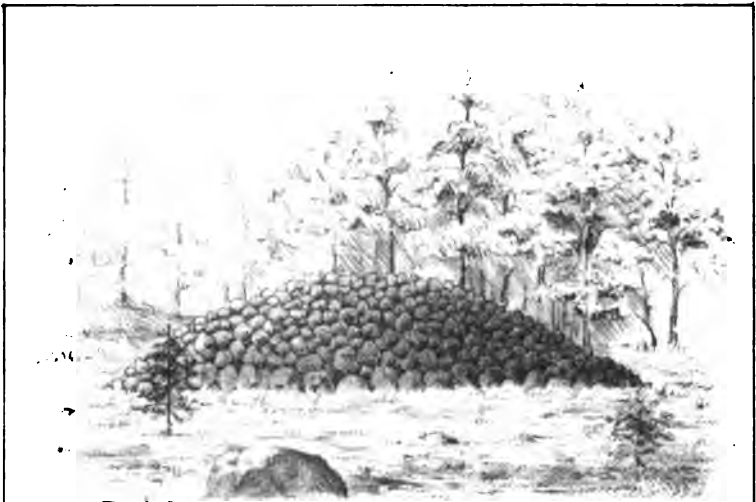
1000000

51. JÄTINROUKKION ASEMA.
a. Poltettuja Luusipaleita.
b. Veitsen näk. pronssikappale.

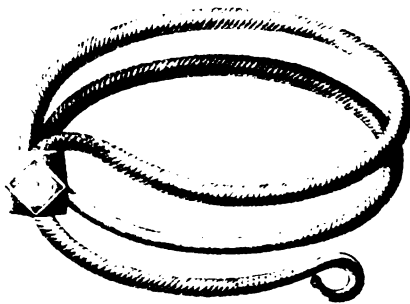
52. TORNIRAKENNUS ROUKKIOSSA.

58. JÄTINROUKKIO ASEMANEEN.

Wähäkyrö, Tervajoki.

- A.* Poltettuja luusipaleita, joiden seassa tavattiin pronssi-esineitä ja polttamattomia eläinten ynnä linnun luita.
B. Polttamattomia eläinten luita.

55. KÄSIRENGAS HOPEASTA ½
Pälkäne.

54. KÄSIRENGAS HOPEASTA ½
Iso Kyrö, Napuje.

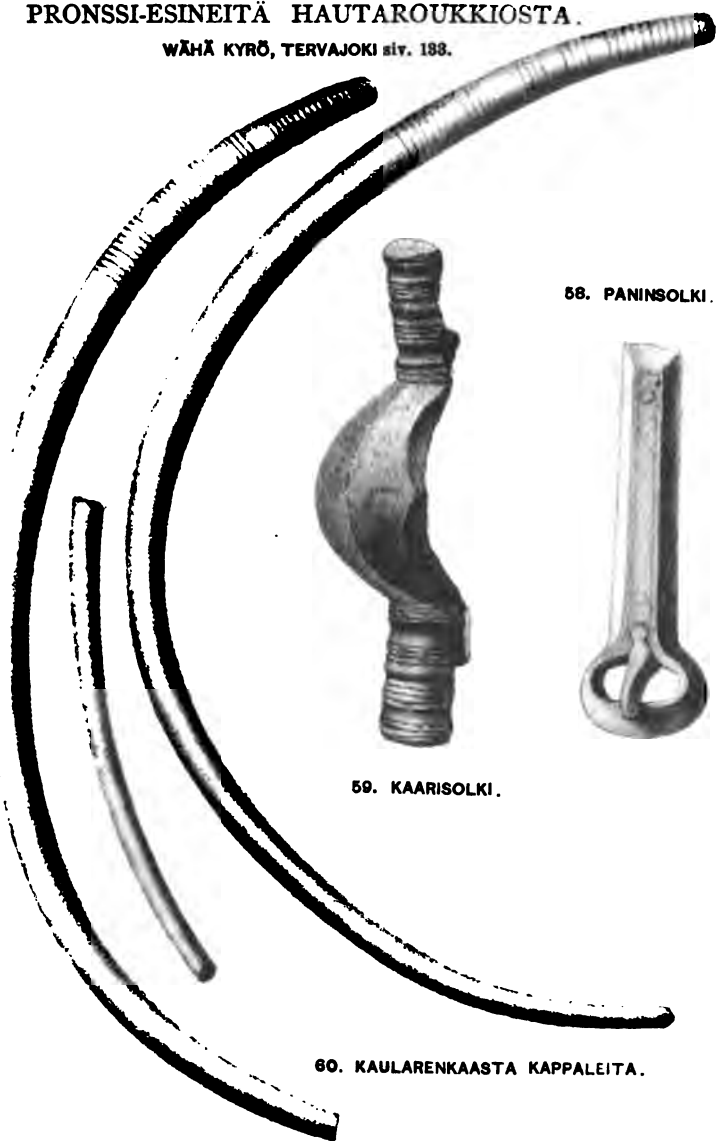
56. HELMI ¼
Isokyrö, Ulvila.

57. NAHKAKAPPALEITA HAUTAROUKKIOSTA ¼
Laihia, Peltomaa.

PRONSSI-ESINEITÄ HAUTAROUKKIOSTA.

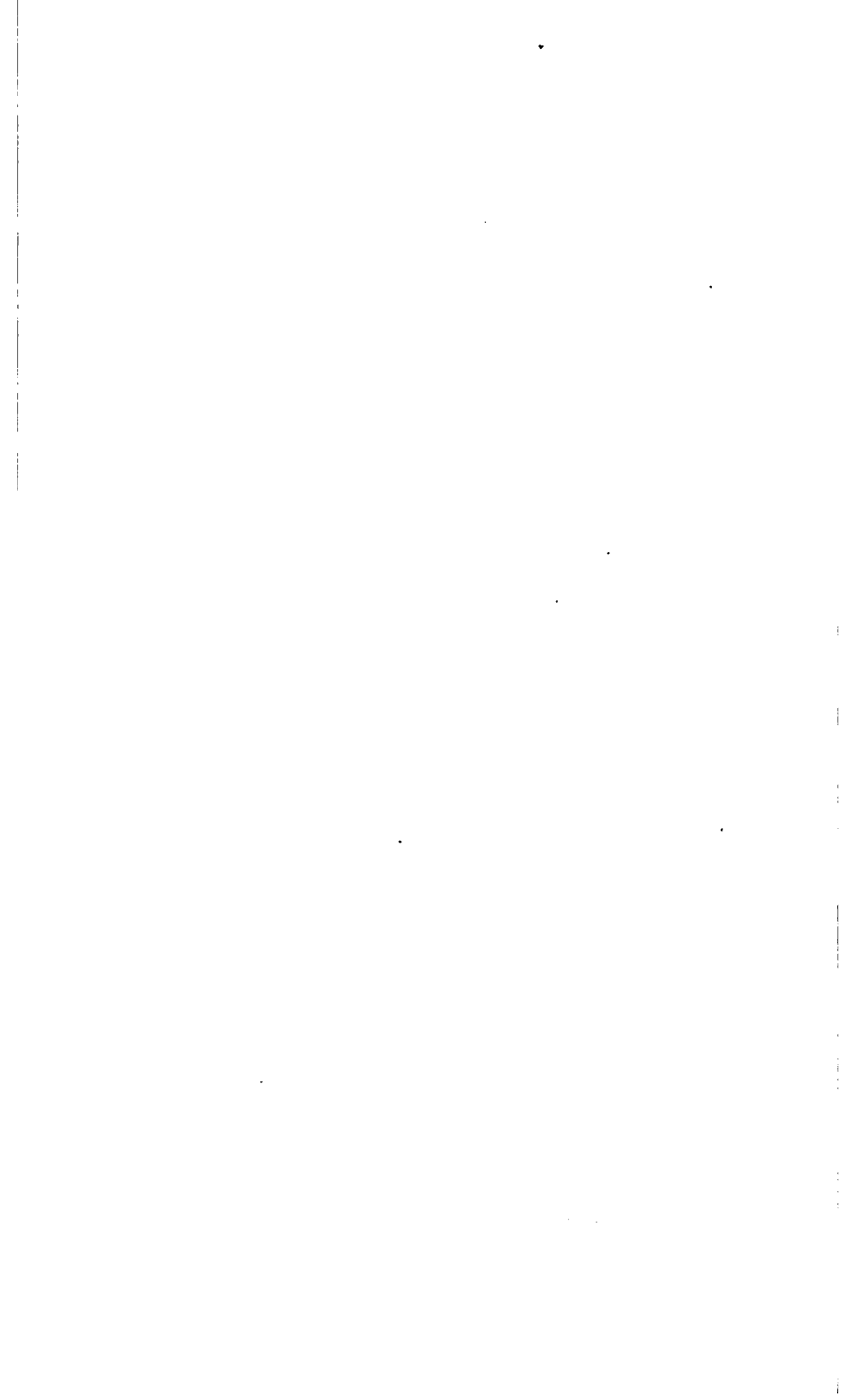
WÄHÄ KYRÖ, TERVAJOKI siv. 188.

58. PANINSOLKI.

59. KAARISOLKI.

60. KAULARENKAASTA KAPPALEITA.

PRONSSI-ESINEITÄ HAUTAROUKKIOSTA.

WÄHÄ KYRÖ, TERVAJOKI sivv. 124-5.

62. KAARISOLKI.

63. JÄNNEKIERROSTA.

65. KULTASORMUS.

64. PANINSOLJESTA KAPPALE.

61. RENGAS.

66. SOLJEN-NEULA (?).

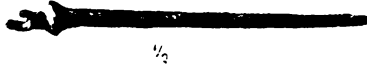

68. HOPEALANKAA $\frac{1}{4}$
Wöyri, Gullydnt.

69. PRONSSI-VITJAA $\frac{1}{2}$
Wöyri, Gullydnt.

57. RAUTAVEITSI HAUTAROUKKIESTA $\frac{1}{2}$
Salrvik, Syllöda.

$\frac{1}{2}$

70. KAARISOLKI-KAPPALEITA.
Wöyri, Gullydnt.

$\frac{1}{2}$

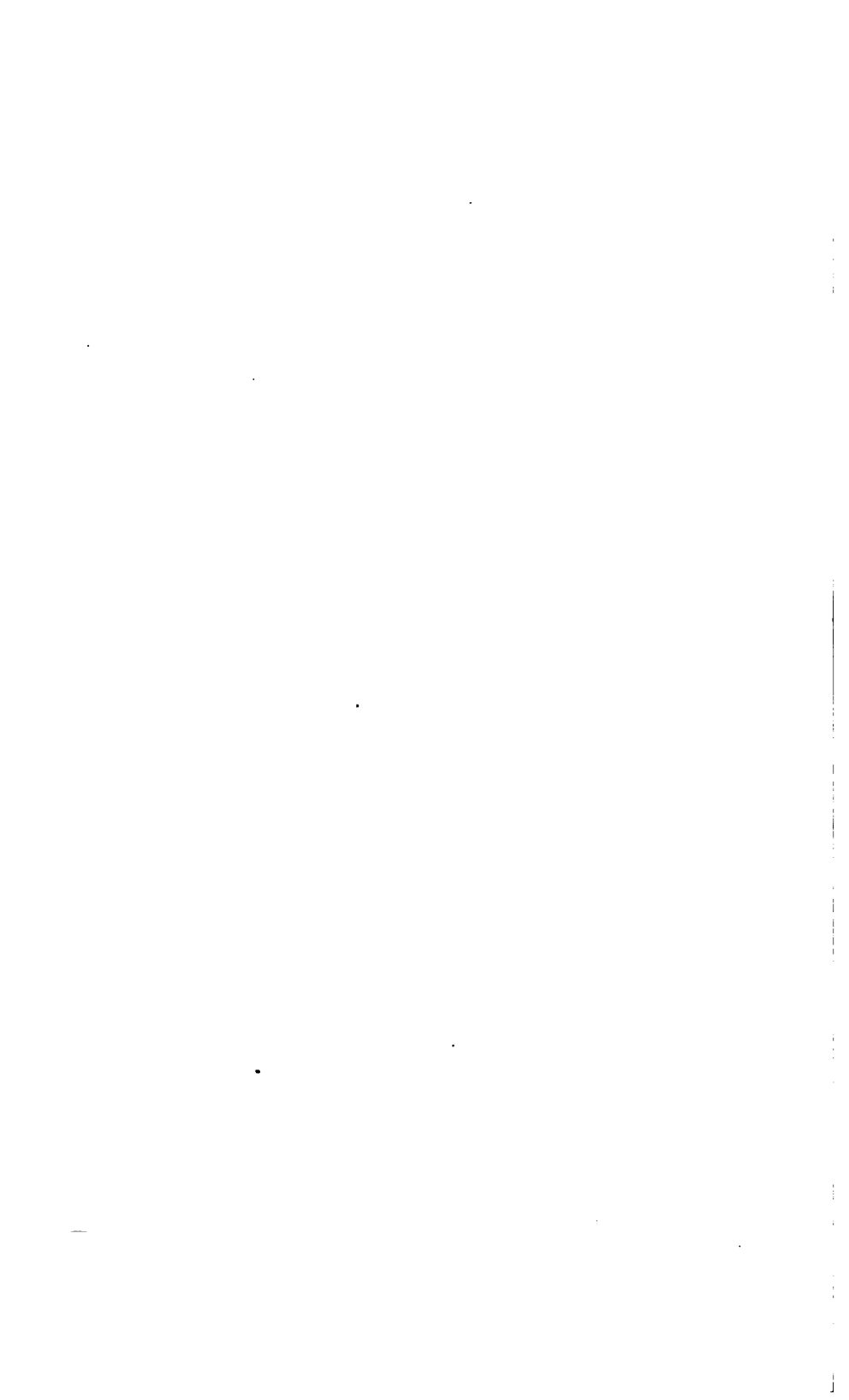
$\frac{1}{4}$

$\frac{1}{4}$

$\frac{1}{4}$

72. KAULARENGAS HOPEASTA .

Wöyri, Gullydynt.

71. KÄSIRENGAS PRONSSISTA .

Wöyri, Gullydynt.

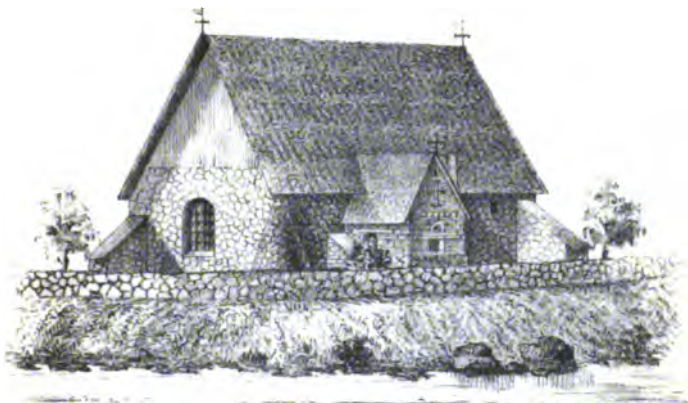
73. KEIHÄÄNTERÄ .

Wöyri, Kaparäker.

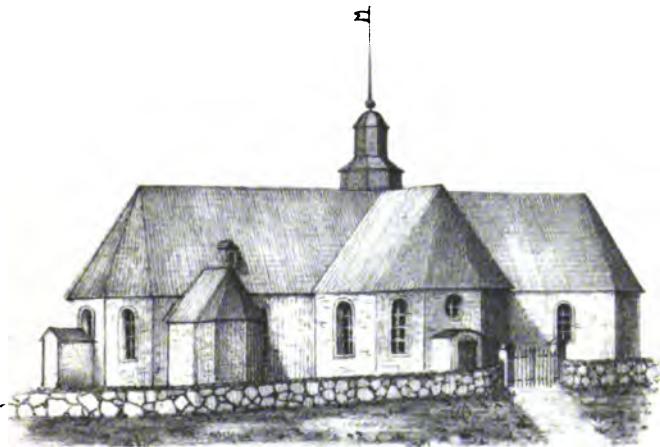
1304

Kopio vuosiluvusta kirkonmuuriassa, hakattu karkeaan tummanharmaan kiveen itäpäädyn ulkoseinällä, noin 3½ sylvää maasta ja kyy-närä vasemmalla puolen kuorinakkunan kaarta. Numerot ovat selviä, $\frac{1}{2}$ & $\frac{1}{4}$ tuumaa syviä; ensimmäiset kaksi 4 tuumaa korkeita.

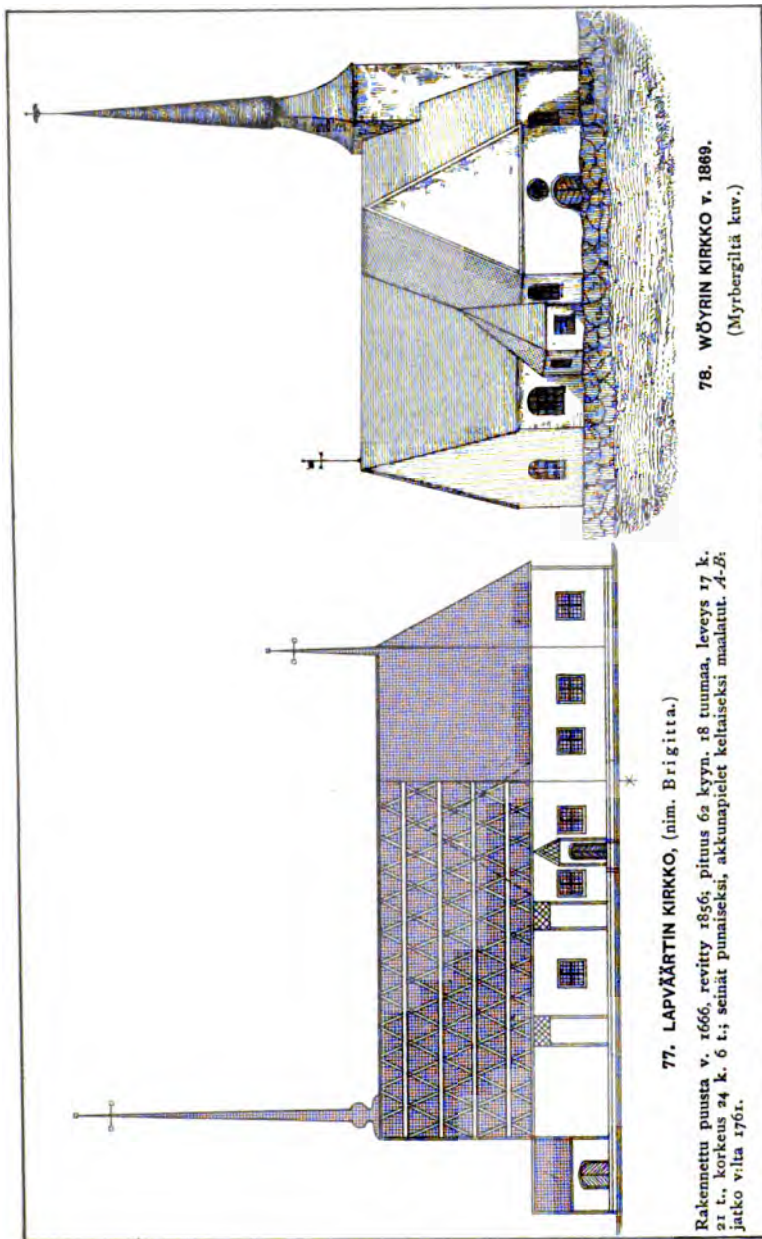

74. POHJAN KYRÖN KIRKKO.

Koillisesta.

76. NÄRPIÖN KIRKKO v. 1869.

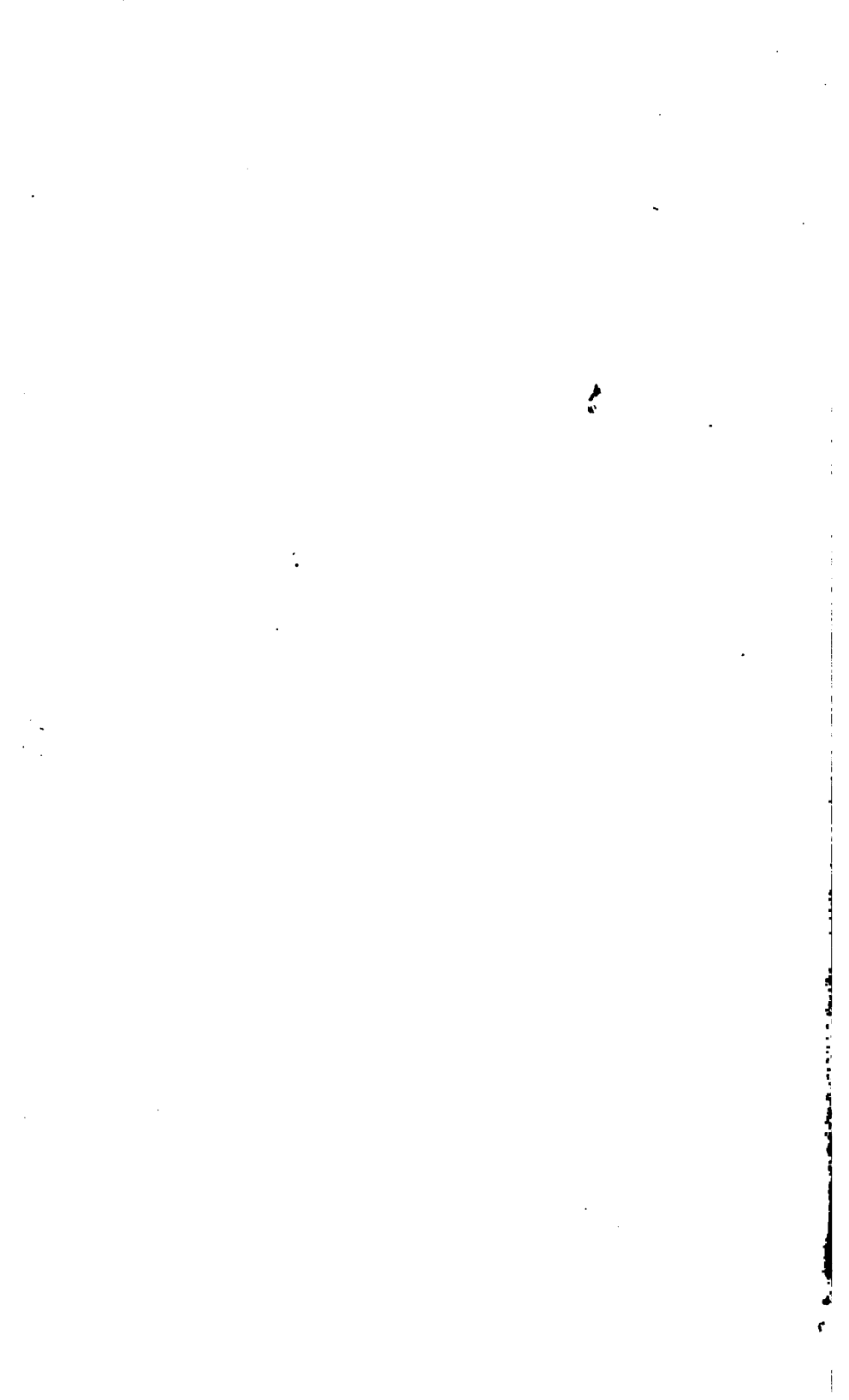

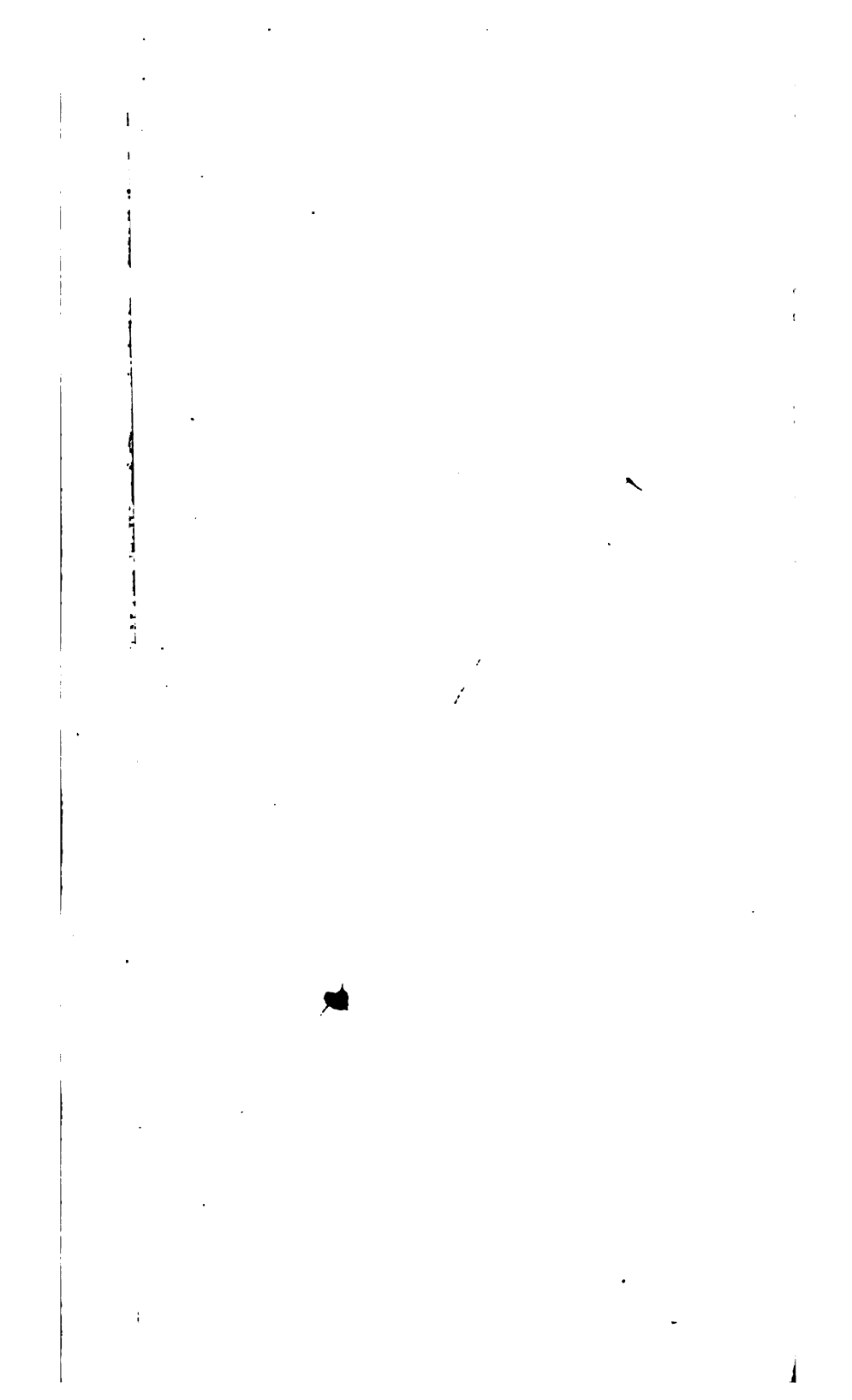
77. LAPVÄÄRTIN KIRKKO, (nim. Brigitta.)

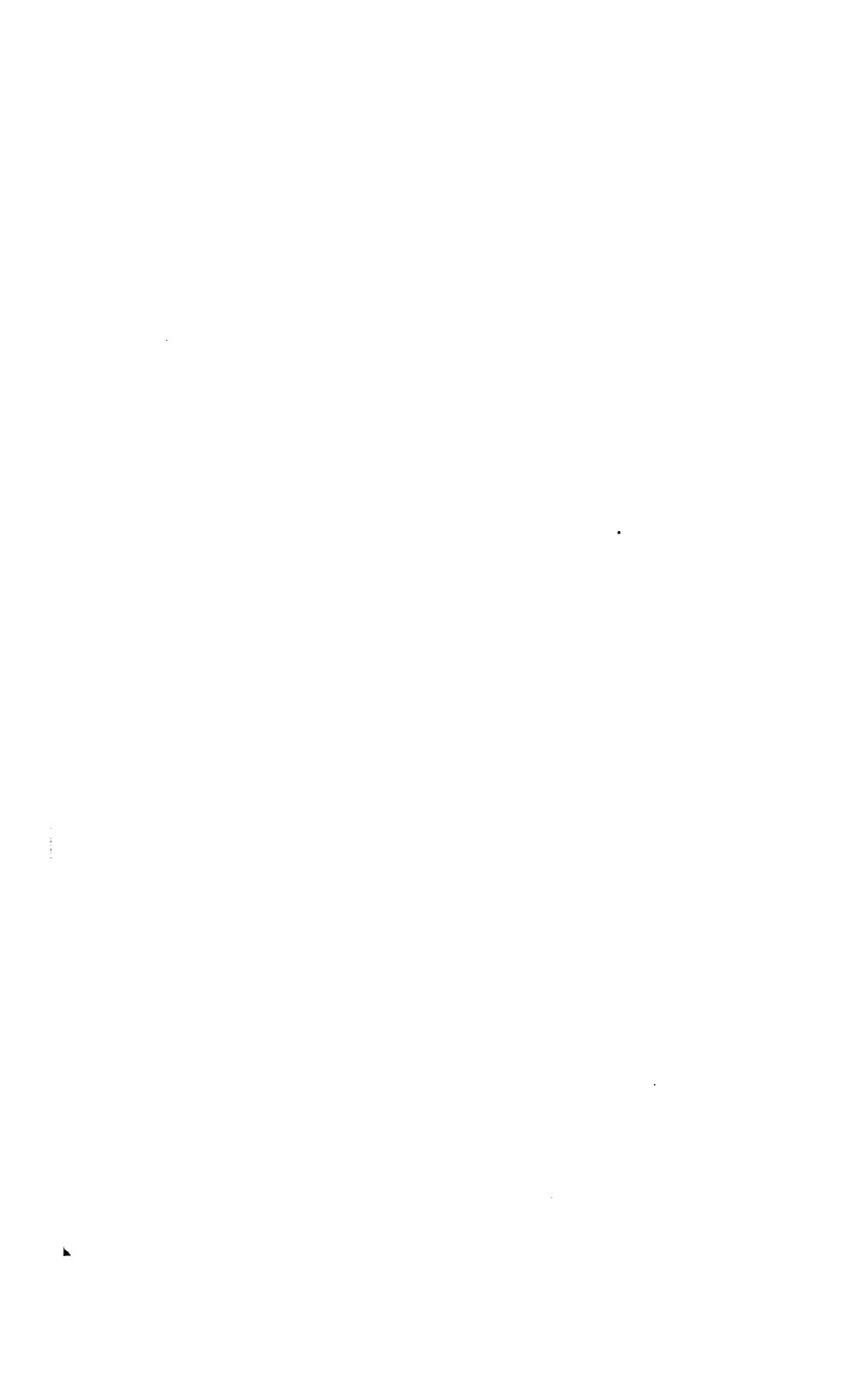
Rakennettu puusta v. 1666, revitty 1856; pituus 62 kyynä, 18 tuumaa, leveys 17 k. 21 t., korkeus 24 k. 6 t.; seinät punaiseksi, akkunapielet keltaiseksi maalaut. A-B; jatko viltta 1761.

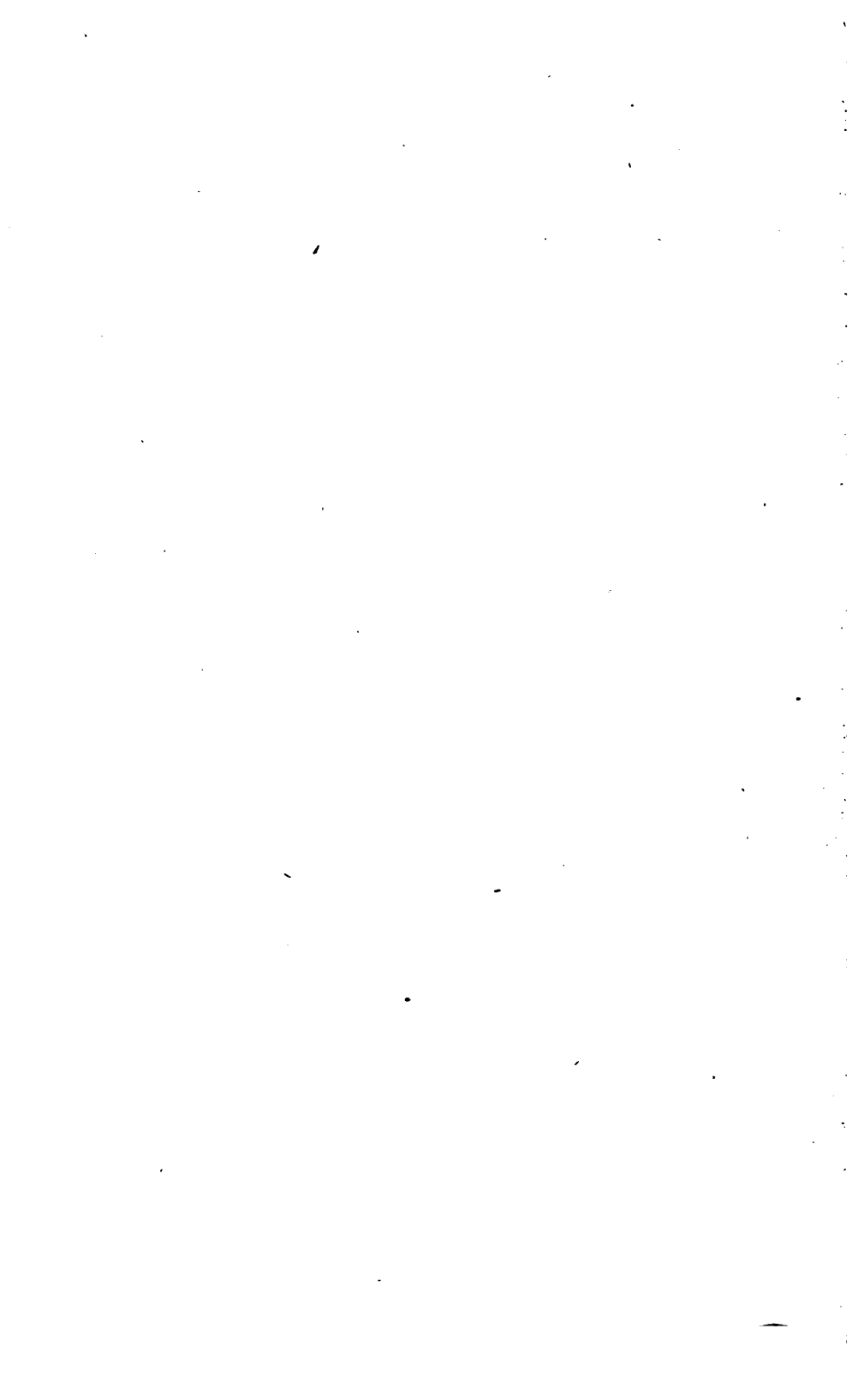
78. WÖYRIN KIRKKO v. 1869.

(Myrbergiltä kuv.)

Kaikkissa maamme kirjakaupoissa:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.

	Markkaa.	penn.
III. Kanteletar, 2 painos	5:	—
V. Suomen Kansan Arvoituksia, 2 painos	1:	60.
IX. Yhteinen Historia	1:	—
X. KORHOSEN Runot	1:	60.
XI. Pyhän Kustakin elämänvaiheet, 2 painos	1:	—
XII, 1. EKLÖF, Tasannes-Kolmiomitanto	—	60.
XII, 2. " Pallokolmiomitanto	—	60.
XIV. Kalevala, 3 painos	5:	—
XVII, 1. Suomen Kansan Satuja ja Tarinoita I 2 painos	2:	—
XVII, 2. " " " " II	2:	—
XVII, 3. " " " " III.	2:	60.
XVII, 4. " " " " IV.	1:	—
XVIII. GYLDÉN, Suomenmaan Korkokartta	8:	—
XIX. KORNELIUS NEPOS	2:	—
XX. PIPPING, Luettelo Suomeksi prantätyistä kirjoista	12:	—
XXI, 1. PORTHAN, Opera selecta I.	4:	60.
XXI, 2. " " " " II.	5:	20.
XXI, 3. " " " " III.	5:	60.
XXI, 4. " " " " IV.	5:	—
XXII. THILÉN, Kuopion läänin kartta I.	1:	—
XXIII. TOPELIUS, Luonnonkirja, 3 painos	5:	60.
XXIV. Suomen Kasvio. Uusi parannettu laitos	5:	50.
XXV, 1. Näytelmistä I.	2:	40.
XXV, 2. " II.	3:	—
XXV, 3. " III.	4:	—
XXV, 4. " IV.	3:	—
XXVII. Kalevala, lyhennetty laitos	4:	—
XXVIII. STJERNCREUTZ, Meri-sanakirja	3:	—
XXIX. CANNELIN, Kreikan Kielioppi	2:	—
XXX. PALMÉN, Lainopillinen Kasikirja	2:	50.
XXXI. FLOMAN, Ranskan Kielioppi, uusi painos	3:	—
XXXII. STÖCKHARDT, Kemianoppi	5:	—
XXXIII. Latinais-Suomalainen Sanakirja	10:	—
XXXIV, 1, 2. GRUBE, Kertomuksia Ihmiskunnan Historiasta, I, II	2:	—
XXXIV, 3. " " " " III	2:	50.
XXXIV, 4. " " " " IV	3:	50.
XXXIV, 5. " " " " V	3:	—
XXXIV, 6. " " " " VI	3:	—
XXXVII. PÜTZ, Yleisen historian oppikirja I—III, 1—2, à	2:	—
XXXIX. PANTSAR, Yleislaskun Alkeet	4:	—
XLI. Historiallinen arkisto I—II à 2 mk.; III	3:	—
XLII. Eestirahva ennennuisteed jutud	4:	50.
XLIII. OPPMAN, Englannin kielioppi	5:	—
XLIV. CANNELIN, Sanakirja Xenophonin Anabasis-kirjaan	2:	—
XLY. TUOKKO, Saul	2:	50.
XLVI. AMINOFF, Wirolais-Suomalainen sanakirja	2:	—
XLVII, 1, 2. Pitsjänkertomuksia I, II. yht.	4:	50.
Suomalainen ja Ruotsalainen Sanakirja I—IV	5:	—
SUOMI, tidskrift i fosterländska ämnens 1842—60 à	1:	60.
" toinen jakso I—VIII	3:	—

SUOMI

Kirjottuksia vanha-maallista aineista.

Toinen jakso.

10 911

Hinta: 3 markkaa.

SUOMI

Kirjoituksia isän-maallisista aineista.

Toimittanut

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Toinen Jakso.

10 Osa.

HELSINGISSÄ,

Suomalaisen Kirjallis. Seuran kirjapainossa,

1872.

Duplicate money

Aineisto:

	Siv.
<i>Muoto-opillinen selitys Eurajoen, Lapin, Rauman, Pyhänmaan, Laitilan ja Uudenkirjon pitäjien kielestä, kirjoittanut J. A. Hahsson. II (Jatko ja loppu)</i>	1.
<i>Kertomus kielimurteen tutkimusta varten kesällä v. 1869 tehdyiltä matkoiltani Kiskon, Karjalohjan, Lohjan, Wihdin ja Nurmijärven pitäjissä. Kirjoittanut Paavo Salenius</i>	71.
<i>Kielimurteista Kiskon, Karjalohjan, Lohjan, Wihdin ja Nurmijärven pitäjissä. Kirjoittanut Paavo Salenius</i>	87.
<i>Wirolaiset ja ylimalkaan Länsi-suomalaiset aineet Kalevalassa. Tutkistellut J. Krohn.</i>	135.
<i>Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keskustelemukset v. 1869—1870</i>	177.
<i>Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kielitieteellisen Osakunnan keskustelemukset vv. 1870—1872.</i>	253.
<i>Luettelo Suomi-kirjain sisällöstä.</i>	347.
<i>Yksi kuvalehti (edelliseen Suomi-kirjan Osaan kuuluva).</i>	

Muoto-opillinen selitys Eurajoen, Lapin, Rauman, Pyhänmaan, Laitilan ja Uudenkirkon pitäjien kielestä.

Kirjoittanut

J. A. Hahnsso n.

II. Muoto-oppi. (Jatko ja loppu).

VI:des Luokka.

a) Miten tämän luokan tehdikköjen rungot muuttuvat tekiällisen lausunnossa, luulennossa, toivonnossa, käskennön monikon 2:ssa personassa, III:ssa ja IV:ssä siannossa sekä I:ssä ja II:ssa verrannossa ja myös tekiättömän kaikkien päätetten edellä, on jo selitetty ääni-opin 14—17 sivulla.

b) Kerronnon päätteenä on aina tässä luokassa *i*, jonka edellä runko muuttuu kuten kirjakielessä, paitsi että, jos runko päättyy *ii*:hin taikka *ia*:han, *iä*:hän, *i* viimeisen ääntiön kadottua muuttuu *e*:ksi. Esim. *halkesiñ* ja *halkesi*, *hävesiñ* ja *hävesi*, *hävisiñ*.

c) Luulennon päätteenä on kaikissa näissä pitäjissä *ne*. Esim. Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *pejännek* pelänneekö, mutta Pyhässämaassa, Laitilassa ja Uudessakirkossa *pejäne*k.

d) Ehdonnon päätteenä käytetään: 1) Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa *isi*, jonka edellä runko muuttuu niin, kuin ääni-opin 14 sivulla b)-kappaleessa ja 16 sivulla myös b)-kappaleessa on selitetty. Mainituissa kappaleissa

on kuitenkin se selittämättä jäänyt, että, jos runko päättyy *i:*hin taikka *ia:*han, *iä:*hän, *i* viimeisen ääntiön kadottua muuttuu *e:*ksi. Esim. *halkkeisiñ* ja *halkkeisi'* halkeaisiin, *hakkaisiñ* ja *hakkaisi'* hakkaisiin, *häveisiñ* ja *häveisi'* häviäisiin, *huppeisiñ* ja *huppeisi'* häpeäisiin, *puttoisiñ* ja *puttoisi'* putoaisiin. 2) Laitilassa tavallisesti *sisi*, mutta joskus myös *si* ja Uudessakirkossa taas tavallisesti *si* ja ainoastaan väliin *sisi*. Näitten päätetten edellä muuttuu runko samalla tavalla kuin Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa. Esim. Laitilassa tavallisesti *kelppasisi'* kelpaisiin, *halkkesisi'* halkeaisiin, *hävesisi'* häviäisiin, *happesisi'* häpetäisiin, *luppasisi'* lupaisiin, *puttosisi'* putoaisiin, *pysäsisi'* pysäisiin, ja ainoastaan joskus *kelppasi'*, *hävesi'*, *huppasi'*, *puttosi'*, *pyssäsi'*, *halkkesi'*; ja Uudessakirkossa taas tavallisesti *kerkkesi'* kerkeäisiin, *makkasi'* makaisiin, *pyssäsi'* pysäisiin, ja ainoastaan väliin *kerkkesisi'*, *makkasisi'*, *pyssäisi'*.

Muistutus: Väliin päättyy Laitilassa tämä tavan-muoto myös *isi:*hin, jonka edellä runko muuttuu samoin, kuin Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa.

e) Toivonto päättyy *ko:*hon, *kö:*hön. Esim. *kelvakkonñ* ja *kelvakkon'* kelvatkoon, kelvatkoot, *hävikkönñ* ja *hävikkön'* hävitkoon, hävitkoot, *kerjekkönñ* ja *kerjekkön'* kerjetkoon, kerjetkoot, *pudokkonñ* ja *pudokkon'* pudotkoon, pudotkoot.

f) Tekiällisen käskennöstä mainittakoon:

1) Yksikön 2:sen personan päätteensä on kaikissa näissä pitäjissä *loppu-äänne*, *s* ja *st*. Jos *loppu-äänne* on päätteensä, muuttuu sen edellä runko niin, kuin on selitetty ääni-opin 15 sivulla e)-kappaleessa ja 17 sivulla f)-kappaleessa. Esim. *hari'* harjaa', *häpp'* häpeä', *kerkk'* kerkeä', *kori'* korjaa', *likk'* likoa', *oss'* osaa', *putt'* putoa', *pyss'* pysää', *tari'* tarjaa', ja Eurajoella usein myös *häppi'* häpeä', *kerkki'* kerkeä', *ruppi'* rupea', *reppi'* repeä'. Jos taas *s* taikka *st* on päätteensä, muuttuu runko samalla tavalla, kuin lausunnossa. Esim. *huppas* ja *huppast* lupaa', *lohkes*

ja lohkest lohkea', korjas ja korjast korjaa', likkos ja likkost likoa, makkas ja makkast makaa', ruppes ja rupppest rupea', pyssäs ja pyssäst pysää', tarjos ja tarjost tarjoa'.

2) Monikon I:sen personan päätteen edellä muuttuu runko samalla tavalla, kuin tekiättömän kaikkien päätteen edellä. Tämän personan päätteet taas muuttuvat aina niin, että niitä alkava *t* katoaa. Esim. hävetän', hävetä', hävetäs ja hävetäst hävetkäämme, kerjetän', kerjetä', kerjetäs ja kerjetäst kerjetkäämme, maatan', maata', maatas ja maatast ma'atkaamme.

3) Monikon 2:sen personan päätteenä on näillä tehdiikoilla aina *ka'*, *kä'*. Esim. hävekkä' hävetkäätte, kerjekkä' kerjetkäätte, luvakka' luvatkäätte, maakka' ma'atkaatte, pudokka' pudotkäätte, ruvekkä' ruvetkäätte, uhgakka', uhakka', uhvakka' ja uhkakka' uh'atkaatte.

g) I:sen siannon edellinen muoto on kaikissa näissä pitäjissä päätteen ja jälkimäisen muodon päätte on *akse*, *ükse*. Kuten ääni-opin 14 sivulla *c*)-kappaleessa ja 16 sivulla *d*)-kappaleessa on näytetty, muuttuvat rungot tässä tavan-muodossa samalla tavalla, kuin kirjakielessä, kaikissa näissä pitäjissä, paitsi väliin Lapissa, jossa sellaisissa rungoissa, jotka päättyvät *lkea*:han, *lkeä*:hän taikka *rkea*:han, *rkeä*:hän, *ea*, *eä* usein, mutta ei kuitenkaan aina, muuttuu *i*:ksi. Esim. haljet haljeta, haljetakses, hakat hakata, hakataksen hakataksenne, kerjet, Lapissa tavallisesti kerit kerjetä, kerjetäksen, Lapissa tavallisesti keritäksen, luvat luvata, luvataksen, seljet, Lapissa tavallisesti selit seljetä, seljetäkses, Lapissa tavallisesti selitäkses.

h) II:sen siannon runko päättyy kaikissa näissä pitäjissä *te*:hen. Kuten ääni-opin 14 sivulla *c*)-kappaleessa ja 16 sivulla *d*)-kappaleessa on näytetty, muuttuvat tämänkin tavan-muodon päätteen edellä rungot samalla tavalla, kuin kirjakielessä, kaikissa näissä pitäjissä, paitsi väliin Lapissa, jossa, jos runko päättyy *lkea*:han, *lkeä*:hän taikka *rkea*:han, *rkeä*:hän, *ea*, *eä* usein, mutta

ei kuitenkaan aina, muuttuu *it*:ksi. Päätte *te* taas muuttuu aina niin, että *t* pehmenee siten, että se katoaa. Esim. *hakates* hakatessa, *haljetes* haljetessa, *kerjetes*, Lapissa tavallisesti *kerites* kerjetessä, *helletes* helletessä, *loukateni* ja *loukate'* loukaten, *maateni* ja *maate'* ma'aten, *seljetes*, Lapissa tavallisesti *selites* seljetessä.

Poikkeus: Jos runko päättyy *ite*:han, *iteä*:hän, käytetään Lapissa joskus, vaikka harvoin, *i* tämän tavan-muodon pääteenä. Mainitun pääteen edellä muuttuu runko niin, että *a*, *ä* katoaa ja *t*:tä kerrotaan, esim. *helteis* helletessä.

i) IV:nen siannon päätte *mise* on tämän luokan tehdiköihin liitettynä aina muuttumatta.

j) II:sen verrannon runko päättyy kaikissa näissä pitäjissä *nu*:hun, *ny*:hyn. Yksikön nimennössä muuttuu tämä runko Eurajoella, Lapissa ja Raumalla niin, että *nu*, *ny* katoaa. Esim. *häven* hävennyt, *hävenny'* hävenneet, *kerjen* kerjennyt, *kerjenny'* kerjenneet, *luvan*, *luvanu'*. Pyhässämaassa, Laitilassa ja Uudessakirkossa taas muuttuu runko yksikön nimennössä niin, että *u*, *y* muuttuu loppu-äänteeksi, paitsi väliin Laitilassa ja Uudessakirkossa, joissa pitäjissä joskus runko on yksikön nimennössä muuttumatta. Esim. *kerjeni* kerjennyt, *kerjeny'* kerjenneet, *luvani* luvannut, *luvanu'* luvanneet, *peljäni* pelännyt, *peljäny'* pelänneet, ja Laitilassa sekä Uudessakirkossa väliin myös *kerjeny* kerjennyt, *luvanu* luvannut, *peljäny* pelännyt.

k) Tekiälömän lausunnon päätteet muuttuvat tämän luokan runkoihin liitetyinä aina niin, että niitä alkava *t* katoaa. Esim. *hävetäni* ja *hävetä'* hävetään, *kerjetäni* ja *kerjetä'* kerjetään.

l) Kerrannon pääteenä on Eurajoella *tiin'*, Lapissa sekä *tiin'* että *ti'* ja Raumalla, Pyhässämaassa, Laitilassa ja Uudessakirkossa *ti'*. Esim. *hävittin'* ja *hävitti'* hävitettiin, *kerjettin'* ja *kerjetti'* kerjettiin.

m) Tekiättömän luulento päättyy Eurajoella, Lapissa ja Raumalla aina *tanne*:hen, *tänne*:hen, esim. *huamattannek* huomattaneenko, *kaupattannek* kaupattaneenko. Pyhässämaassa ja Laitilassa päättyy tämä tavan-muoto myös tavallisesti samalla tavalla, mutta väliin kuitenkin *tane*:hen, *täne*:hen, esim. *huamattanek*, *kaupattanek*. Uudessakirkossa taas päättyy tekiättömän luulento aina *tane*:hen, *täne*:hen, esim. *kerjettäne*k kerjettäneenkö.

Muistutus: Laitilassa käytetään väliin *tannen*-, *tännen*- ja joskus myös *tanen*-, *tänen*-päätettä. Esim. *huamattannen*k, joskus *huamattanen*k, joissa *k* kuuluu pehmeältä.

n) Tämän luokan tehdiköihin liitetyinä muuttuvat tekiättömän ehdonnon päätteet aina niin, että niitä alkava *t* katoaa. Esim. Eurajoella ja Pyhässämaassa *hakatais* hakataisiin, *haodatais* haudataisiin, *kelvatais*; Raumalla *hakatais* ja *hakataissi*; Lapissa ja Uudessakirkossa *hakataissi* ja *hakatassi*, Laitilassa *hakatassis*; ja Laitilassa sekä Uudessakirkossa *hakatais* ja *hakatas*.

o) Tekiättömän toivonnon päätteenä käytetään Eurajoella *takkon*, *täkkön*, esim. *hakattakkon*; Lapissa tavallisesti *takko*, *täkkö*, mutta väliin myös *takkon*, *täkkön*, esim. tavallisesti *haodattakko*, mutta väliin myös *haodattakkon*; ja muissa pitäjissä aina *takko*, *täkkö*, esim. *kerjettäkkö*.

p) Tekiättömän III:nen siannon omanto päättyy Eurajoella *taman*:han, *tämän*:hän, Lapissa ja Raumalla sekä *taman*:han, *tämän*:hän, että *tama*:han, *tämä*:hän, ja Pyhässämaassa, Laitilassa sekä Uudessakirkossa *tama*:han, *tämä*:hän. Esim. Eurajoella *hypättämän*; Lapissa ja Raumalla *hypättämän* ja *hypättämä*; ja Pyhässämaassa, Laitilassa sekä Uudessakirkossa *hypättämä*.

q) Tekiättömän I:sen verrannon runko päättyy Eurajoella, Lapissa ja Laitilassa tavallisesti *tava*:han, *tävä*:hän,

mutta joskus myös *tapa:han, täpä:hän*: Raumalla, Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa taas päättyy se aina *tava:han, tävä:hän*. Esim. kaikissa näissä pitäjissä *hyljättävä*, ja Eurajoella, Lapissa ja Laitilassa joskus myös *hyljättävä*.

r). Tekiättömän II:sen verrannon runko päättyy kaikissa näissä pitäjissä *tu:hun, ty:hyn*. Tästä päätteestä katoaa yksikön nimennössä *u, y* aina Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa, esim. *hyljätt* hyljätty. Laitilassa on runko yksikön nimennössä tavallisesti muuttumatta, mutta usein myös siten muuttunut, että *u:n, y:n* siaan on tullut loppu-äänne, ja Uudessakirkossa taas on *u, y* tavallisesti loppu-äänneeksi muuttunut, ja ainoastaan joskus olemaan jäänyt. Esim. Laitilassa tavallisesti *hyljätty, hypätty*, mutta usein myös *kyljätt', hypätt'*; ja Uudessakirkossa tavallisesti *kaupatt'*, ja ainoastaan joskus *kaupattu*.

Taivutus-esimerkkiä Eurajoelta.

Tekijällinen.

Suora-tapa.

Lausunto.

Yksikkö 1 p. pyssän'	ruppen'.	Monikko 1 p. pyssän'	ruppen'.
2 p. pyssä'	ruppe'.	2 p. pyssät	ruppet.
3 p. pyssä	ruppe.	3 p. pyssävä'	ruppeva'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. pysäsin'	rupesin'.
2 p. pysäsi'	rupesi'.
3 p. pysäs	rupes.
Monikko 1 p. pysäsin'	rupesin'.
2 p. pysäsit	rupesit.
3 p. pysäsi', väliin pysäsivä'	rupesi' väliin rupesiva'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olen' pysän j. n. e.	olen' ruven j. n. e.
Monikko 1 p. olen' pysänny' j. n. e.	olen' ruvennu' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olin' pysän j. n. e.	olin' ruven j. n. e.
Monikko 1 p. olin' pysänny' j. n. e.	olin' ruvennu' j. n. e.

Lulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. pysänngön'	ruvenngon'.
2 p. pysänneks	ruvenneks.
3 p. pysännek	ruvennek.
Monikko 1 p. pysänngön'	ruvenngon'.
2 p. pysännettäk	ruvennettak.
3 p. pysänneväk, väliin py- sännek	ruvennevak, väliin ruven- vennek.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ollengon' pysän j. n. e.	ollengon' ruven j. n. e.
Monikko 1 p. ollengon' pysänny' j. n. e.	ollengon' ruvennu' j. n. e.

Ehdento.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. pyssäisin'	ruppeisin'.
2 p. pyssäisi'	ruppeisi'
3 p. pyssäis	ruppeis.
Monikko 1 p. pyssäisin'	ruppeisin'.
2 p. pyssäisit	ruppeisit.
3 p. pyssäisi, väliin pyssäis	ruppeisi', väliin ruppeis-

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisin' ja olsin' pysän	olisin' ja olsin' ruven
j. n. e.	j. n. e.
Monikko 1 p. olisin' ja olsin' pysänny'	olisin' ja olsin' ruvennu'
j. n. e.	j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. pysäkkön' ja pysäkkö'	ruvekkon' ja ruvekko'.
Monikko 3 p. pysäkkön' ja pysäkkö'	ruvekkon' ja ruvekko.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkkon' ja olkko'	olkkon' ja olkko' ruven.
pysän	
Monikko 3 p. olkkon' ja olkko'	olkkon' ja olkko' ruvennu'.
pysänny'	

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. pyss', pyssäs ja	rupp', ruppes ja ruppes, usein
pyssäst	myös ruppi'.
Monikko 1 p. pysätän', pysä-	ruvetau', ruvetas ja ruvetast.
täs ja pysätäst	
2 p. pysäkkä'	ruvekka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest pysän	ol', oles ja olest ruven.
Monikko 2 p. olkka' pysänny'	olkka' ruvennu'.

Inen sianto.

pysät	ruvet.
pysätäkseen, pysätäkseen	ruvetäkseen, ruvetäkseen.

II:nen sianto.

As. pysätes ruvetes. Av. pysäten' ruveten'.

III:as sianto.

(runko pyssämä). Yksikkö. (runko ruppema).
 Om. pyssämän' ruppeman'.
 As. pyssämäs ruppenias.
 Läh. pyssämäst ruppemast.
 Men. pyssämähän' ja pyssämän' ruppemahan' ja ruppeman'.
 Siv. pyssämäll j. n. e. ruppemäll j. n. e.

IV:äs sianto.

(runko pyssämise). Yksikkö. (runko ruppemise).
 Nim. pyssäminen' ruppeminen'.
 Os. pyssämist ruppemist.
 Om. pyssämisen' j. n. e. ruppemisen' j. n. e.

Monikko.

Nim. pyssämise' j. n. e. ruppemise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko pyssävä). Yksikkö. (runko ruppeva).
 Nim. pyssäväinen' ruppevainen'.
 Om. pyssävän' j. n. e. ruppevan' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko pysänny). Yksikkö. (runko ruvennu).
 Nim. pysän ruven.
 Om. pysännyn' j. n. e. ruvennun' j. n. e.

Monikko.

Nim. pysänny' j. n. e. ruvennu' j. n. e.

Tekiätön.**Suora-tapa.****Lausunto.****Kerronto.**

pysätän' ruvetan'.

pysättin' ruvettin'.

Perfektum-aika.**Plusquamperfektum-aika.**

on' pysätt on' ruvett.

ol' pysätt ol' ruvett.

Laulento.**Presens-aika.****Perfektum-aika.**

pysättännek ruvettännek.

ollek pysätt ollek ruvett.

Ehdonto.**Presens-aika.****Perfektum-aika.**

pysätäis ruvetäis.

olis pysätt olis ruvett.

Toivonto.**Presens-aika.****Perfektum-aika.**

pysättäkkön' ruvettäkkön'.

olkkon' ja olkko' pysätt olk-
kon' ja olkko' ruvett.**III:as sianto.**

Yks. Om. pysättämän'

ruvettaman'.

I:nen verranto.(runko pysättävä, joskus py-
sättäpä).(runko ruvettava, joskus
ruvettapä).Yks. Nim. pysättävä, joskus py-
sättäpä, jota sias kui-
tenkin ainoastaan har-
voin kuulee.ruvettava ja ruvettav, jos-
kus ruvettapä ja ruvettap.

Os. Ei ole	ruvettava, joskus ruvettappa.
Om. pysättävän	ruvettan' j. n. e.
Muita sioja tällä ei ole.	

Il:nen verranto.

(runko pysätty).	(runko ruvettu).
Yks. Nim. pysätt	ruvett.
Os. Ei ole	ruvettu.
Om. pysätyn'	ruvetun' j. n. e.
Muita sioja tällä ei ole.	

Talvutus-esimerkki Lapista.

Tekijällinen.

Suora-tapa.

Lausunto.

Yksikkö 1 p. kerksen' ja kerkke'.	Monikko 1 p. kerksen' ja kerkke'.
2 p. kerkke'.	2 p. kerkket.
3 p. kerkke.	3 p. kerkkevä'.

Kerronto.

Yks. 1 p. kerkesin' ja kerkesi'.	Mon. 1 p. kerkesin' ja kerkesi'.
2 p. kerkesi'.	2 p. kerkesit.
3 p. kerkes.	3 p. kerkesi'.

Perfektum-aika.

Yks. 1 p. olen' ja ole' kerjen	Mon. 1 p. olen' ja ole' kerjenny'
j. n. e.	j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yks. 1 p. olin' ja oli' kerjen	Mon. 1 p. olin' ja oli' kerjenny'
j. n. e.	j. n. e.

Luulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. kerjenneng.	Monikko 1 p. kerjenueng.
2 p. kerjenneks.	2 p. kerjennettäk.
3 p. kerjennek.	3 p. kerjenneväk, valiin kerjennek.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ollenneng, joskus olleneng kerjen j. n. e.
Monikko 1 p. ollenneng, joskus olleneng kerjenny' j. n. e.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. kerkkeisin' ja kerkkeisi'.
2 p. kerkkeisi'.
3 p. kerkkeis.
Monikko 1 p. kerkkeisin' ja kerkkeisi'.
2 p. kerkkeisit.
3 p. kerkkeisi', joskus kerkkeis.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisin' ja olsin', olisi' ja olisi' kerjen j. n. e.
Monikko 1 p. olisin' ja olsin', olisi' ja olisi' kerjenny' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. kerjekkön' ja kerjekkö'.
Monikko 3 p. kerjekkön' ja kerjekkö'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkkon' ja olkko' kerjen.
Monikko 3 p. olkkon' ja olkko' kerjenny'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. kerkk', kerkses ja kerkest.

Monikko 1 p. kerjetän', kerjetä', kerjetäs ja kerjetäst.

2 p. kerjekkä'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest kerjen.

Monikko 2 p. olkka' kerjenny'.

I:nen sianto.

kerit, joskus juuri kerjet.

keritäksen, keritäkses, joskus juuri kerjetäksen, kerjetäkses.

II:nen sianto.

As. kerites, joskus juuri kerjetes.

Av. keriten' ja kerite', joskus juuri kerjeten' ja kerjete'.

III:as sianto.

(runko kerkkemä).

Yks. Om. kerkkemän' ja kerkkemä'.

As. kerkkemäs.

Läh. kerkkemäst.

Men. kerkkemähän', kerkkemähä', kerkkemän' ja kerkkemä'.

Siv. kerkkemäll j. n. e.

IV:äs sianto.

(runko kerkkemise),

Yks. Nim. kerkkeminen' ja kerkkemine'.

Os. kerkkemist.

Om. kerkkemisen' ja kerkkemise' j. n. e.

Mon. Nim. kerkkemise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko kerkkevä).

Yks. Nim. kerkkeväinen' ja kerkkeväine'.

Om. kerkkevän' ja kerkkevä' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko kerjenny).

Yks. Nim. kerjen.

Om. kerjennyn' ja kerjenny'.

Muita sioja en luule olevan.

Mon. Nim. kerjenny'.

Muita sioja en luule olevan.

Muistutus: II:sen siannon avuntoa kuulee ainoastaan harvoin.

Tekijätön.

Suora-tapa.

Lausunto.

kerjetän' ja kerjetä'.

Kerronto.

kerjettin' ja kerjetti'.

Perfektum-aika.

on' kerjett.

Plusquamperfektum-aika.

ol kerjett.

Presens-aika.

kerjettännek.

Luulento.**Perfektum-aika.**

ollennek, väliin ollenek kerjett.

Presens-aika.

kerjetäissi' ja kerjetässi'.

Ehdonto.**Perfektum-aika.**

olis kerjett.

Toivonto.**Presens-aika.**

kerjettäkkö', väliin kerjettäkkön'. olkkon' ja olkko' kerjett.

Perfektum-aika.

III:as sianto.

Yks. Om: kerjettämän' ja kerjettämä'.

I:nen verranto.

Yksikön nimentoa ei minun luullakseni käytetä, ehken sitä juuri vakuuttaa taida. Osantoa *kerjettävän'* ja *kerjettävä'* taas käytetään, mutta ei muita sioja.

II:nen verranto.

(runko kerjetty).

Yks. Nim. kerjett.

Os. Ei ole.

Om. kerjetyn' ja kerjety'.

Muita sioja ei ole.

Taivutus-esimerkki Raumalta.**Tekiällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.****Kerronto.**

Yksikkö 1 p. hävi'.

Monikko 1 p. hävi'.

2 p. hävi'.

2 p. hävit.

3 p. hävi.

3 p. häviva'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. hävesi'.

Monikko 1 p. hävesi'.

2 p. hävesit'.

2 p. hävesit.

3 p. häves.

3 p. hävesi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ole' hävin j. n. e. Monikko 1 p. ole' hävinny'
j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. oli' hävin j. n. e. Monikko 1 p. oli' hävinny' j. u. e.

Luulento.**Presens-aika.**

Yksikkö	1 p. hävinneng.	Monikko	1 p. hävinneng.
	2 p. hävinneks.		2 p. hävinnettäk.
	3 p. hävinnek.		3 p. hävinnevak.

Perfektum-aika.

Yksikkö	1 p. ollenneng hävin j. n. e.
Monikko	1 p. ollenneng hävinny' j. n. e.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö	1 p. häveisi'.	Monikko	1 p. häveisi'.
	2 p. häveisi'.		2 p. häveisit.
	3 p. häveis.		3 p. häveisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö	1 p. olisi' ja olisi' hävin j. n. e.
Monikko	1 p. olisi' ja olisi' hävinny' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö	3 p. hävikkön' ja hävikkö'.
Monikko	3 p. hävikkön' ja hävikkö'.

Perfektum-aika.

Yksikkö	3 p. olkkon' ja olkko' hävin.
Monikko	3 p. olkkon' ja olkko' hävinny'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö	2 p. häv', hävis ja hävist.

Monikko 1 p. hävitä', hävitäs ja hävitäst.
2 p. hävikkä'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest hävin.

Monikko 2 p. olkka' hävinny'.

I:nen sianto.

hävit.

hävitäksen, hävitäkses.

II:nen sianto.

As. hävites.

Av. häviten' ja hävite'.

III:as sianto.

(runko hävimä).

Yksikkö.

Om. hävimän' ja hävimä'.

Men. hävimähän', hävimähä',

As. hävimäs.

hävimän' ja hävimä'.

Läh. hävimäst.

Siv. hävimäll j. n. e.

IV:äs sianto.

(runko hävimise).

Yksikkö.

Nim. häviminen' ja hävimine'. Om. hävimisen' ja hävimise'

Os. hävimist.'

j. n. e.

Monikko.

Nim. hävimise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko hävivä).

Nim. häviväinen' ja häviväine'.

Om. hävivän' ja hävivä' j. n. e.

II:nen verranto.
(runko hävinny).

Yksikkö.

Nim. hävin.

Om. hävinnyn' ja hävinny' j. n. e.

Monikko.

Nim. hävinny' j. n. e.

Tekijätön.

Suora-tapa.

Lausunto.

hävitä'.

Kerronto.

hävitti'.

Perfektum-aika.

on' hävitt.

Plusquamperfektum-aika.

ol hävitt.

Lunlento.

Presens-aika.

hävittänek.

Perfektum-aika.

ollennek hävitt.

Ehdonto.

Presens-aika.

hävitäis ja hävitäissi'.

Perfektum-aika.

olis hävitt.

Toivonto.

Presens-aika.

hävittäkö'.

Perfektum-aika.

olkkon' ja olkko' hävitt.

III:as sianço.

Yks. Om. hävittämän' ja hävittämä', jota kuitenkin ajnoestaann hyvin harvoin kuulee.

I:nen verranto.

Tätä tavan-muotoa ei tällä tehdiköllä ole.

II:nen verranto.

(runko hävitty).

Yks. Nim. hävitt.

Os. Ei ole.

Yks. Om. hävityn' ja hävity'.

Muita sioja ei tällä
tavan-muodolla ole.**Talvutus-esimerkki Pyhästämaasta.****Tekiällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.**

Yksikkö 1 p. luppä'.

2 p. luppä'.

3 p. luppä.

Monikko 1 p. luppä'.

2 p. luppät.

3 p. luppäva'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. lupasi'.

2 p. lupasi'.

3 p. lupas.

Monikko 1 p. lupasi'.

2 p. lupasit.

3 p. lupasi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ole' luvan' j. n. e.

Monikko 1 p. ole' luvanu' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. oli' luvan' j. n. e. Monikko 1 p. oli' luvanu' j. n. e.

Luulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. luvaneak.

Monikko 3 p. luvanevak.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. ollek luvan'. Monikko 3 p. ollelak luvanu'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. luppaisi'.	Monikko 1 p. luppaisi'.
2 p. luppaisi'.	2 p. luppaisit.
3 p. luppais.	3 p. luppaisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisi' ja olisi' luvan' j. n. e.
 Monikko 1 p. olisi' ja olisi' luvanu' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. luvakko'. Monikko 3 p. luvakko'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkko' luvan'. Monikko 3 p. olkko' luvanu'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. lupp', luppas ja luppast.
 Monikko 1 p. luvata', luvatas ja luvatast.
 2 p. luvakka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest luvan'.
 Monikko 2 p. olkka' luvanu'.

I:nen sianto.

luvataksen, luvatakses.

II:nen sianto.

As. luvates. Av. luvate'.

III:as sianto.

(runko luppama).

Yks. Om. luppama'.	Yks. Men. luppamaha' ja lup-
As. luppamas.	pama'.
Läh. luppamast.	Siv. luppamall j. n. e.

IV:äs sianto.**Yksikkö.**

Nim. luppamine'.	Om. luppamise' j. n. e.
Os. luppamist.	

Monikko.

Nim. luppamise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko luppava).

Yksikkö.

Nim. luppavaine'.	Om. luppava' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko luvanu).

Yksikkö.

Nim. luvan'.	Os. Tätä siaa ei minun luullakseni ole
Om. luvanu'.	Muita yksikön sioja en luule käytettävän, ehken sitä vakuuttaa voi.

Monikko.

Nim. luvanu'.

Muita monikon sioja en luule tällä olevan, ehken sitä vakuuttaa voi.

Tekijätön.**Suora-tapa.****Lausunto.****Kerronto.**

luvata'.

luvatti'.

Perfektum-aika. **Plusquamperfektum-aika.**
on' luvatt. ol luvatt.

Presens-aika. **Luulento.** **Perfektum-aika.**
luvattannek, väliin luvattaneek. ollek luvatt.

Presens-aika. **Ehdonto.** **Perfektum-aika.**
luvatais. olis luvatt.

Presens-aika. **Toivonto.** **Perfektum-aika.**
luvattakko'. olkko' luvatt.

III:as sianto.
Yks. Om. luvattama'.

Inen verranto.
(runko luvattava).

Yks. Nim. luvattava ja luvattav.

Os. luvattavat, väliin luvattava. Om. luvattava' j. n. e.

II:nen verranto.
(runko luvattu).

Yks. Nim. luvatt.

Om. luvatu' j. n. e.

Os. luvattut, väliin luvattu.

Talvutus-esimerkkiä Laitilasta.

Tekiällinen.

Suora-tapa.

Lausunto.

Yksikkö 1 p. putto'.

Monikko 1 p. putto'.

2 p. putto'.

2 p. puttot.

3 p. putto.

3 p. puttova'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. putosi'.	Monikko 1 p. putosi'.
2 p. putosi'.	2 p. putosit.
3 p. putos.	3 p. putosi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ole' pudon', joskus ole' pudonu j. n. e.
Monikko 1 p. ole' pudonu' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. oli' pudon', joskus oli' pudonu'.	Monikko 1 p. oli' pudonu'.
oli' pudonu	2 p. olit pudonu'.
j. n. e.	3 p. oli' pudonu'.

Luulento.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. pudonek.	Monikko 3 p. pudonevak.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. ollek pudon', joskus ollek pudonu.
Monikko 3 p. ollevak pudonu'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. puttosisi', joskus puttosi' ja puttoisi'.
2 p. puttosisi', joskus puttosi' ja puttoisi'.
3 p. puttosis, joskus puttos ja puttois.
Monikko 1 p. puttosisi', joskus puttosi' ja puttoisi'.
2 p. puttosisit, joskus puttosit ja puttoisit.
3 p. puttosisi', joskus puttosi' ja puttoisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisisi', olsisi', olisi' ja olsi' pudon', joskus pudonu
j. n. e.

Monikko 1 p. olisisi', olsisi', olisi' ja olsi' pudonu' j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. pudokko'.

Monikko 3 p. pudokko'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkko' pudon', joskus olkko' pudonu.

Monikko 3 p. olkko' pudonu'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. putt', puttos ja puttost.

Monikko 1 p. pudota', pudotas ja pudotast.

2 p. pudokka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles, olest ja väliin ole' pudon', joskus pudonu.

Monikko 2 p. olkka' pudonu'.

I:nen sianto.

pudot.

pudotaksen, pudotakses.

II:nen sianto.

As. pudotes.

Av. pudote'.

III:as sianto.

(runko puttoma).

Yksikkö.

Om. puttoma'.

As. puttomas.

Läh. puttomast.	Ot. puttomalt.
Meu. puttomaha' ja puttoma'.	Vaj. puttomat.
Siv. puttomall.	Muita sioja ei ole.

IV:äs sianto.

(runko puttomise).

Yksikkö.

Nim. puttomine'.	Om. puttomise' j. n. e.
Os. puttomist.	

Monikko.

Nim. puttomise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko puttova).

Yksikkö.

Nim. puttovaine'.	Om. puttova' j. n. e.
Os. puttova ja puttovat.	

II:nen verranto.

(runko pudonu).

Yksikkö.

Nim. pudon', joskus pudonu.	Om. pudonu' j. n. e.

Monikko.

Nim. pudonu' j. n. e.

Muistutus: I:sen verrannon monikon osanto päättyy sekä vi:hin että vii:hin, esim. *puttovi* ja *puttovit*.

Tekiätön.

Suora-tapa.

Lausunto.	Kerronto.
pudota'.	pudotti'.

Perfektum-aika.

on' pudottu, usein myös on' pudott'.

Plusquamperfektum-aika.

ol pudottu, usein myös ol pudott'.

Luulento.**Presens-aika.**

pudottannek, väliin pudottanek, ja pudottannen' sekä joskus myös pudottanen'.

Perfektum-aika.

ollek pudottu, usein myös ollek pudott'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

pudotassis, pudotais ja pudotas.

Perfektum-aika.

olis pudottu, usein myös olis pudott'.

Toivonto.**Presens-aika.**

pudottakko'.

Perfektum-aika.

olikko' pudottu, usein myös olikko' pudott'.

III:as sianto.

Yks. Om. pudottama'.

I:nen verranto.

Tätä tavan-muotoa ei ole tällä tehdiköllä.

Ilnen verranto.**Yksikkö.**

Nim. pudottu, usein myös pudott'.

Om. pudotu'.

Muita yksikön sioja ei ole tällä tehdiköllä, eikä myöskään monikkoa.

Taivutus-esimerkki Udestakirkosta.**Tekiällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.**

Yksikkö 1 p. hakka'.	Monikko 1 p. hakka'.
2 p. hakka'.	2 p. hakkat.
3 p. hakka.	3 p. hakkava'.

Kerronto.

Yksikkö 1 p. hakkasi'.	Monikko 1 p. hakkasi'.
2 p. hakkasi'.	2 p. hakkasit.
3 p. hakkas.	3 p. hakkasi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. ole' hakan', joskus ole' hakanu j. n. e.
Monikko 1 p. ole' hakanu' j. n. e.

Plusquamperfektum-aika.

Yksikkö 1 p. oli' hakan', joskus oli' hakanu j. n. e.
Monikko 1 p. oli' hakanu' j. n. e.

Lauleto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. hakanek.	Monikko 3 p. hakanevak.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. ollek hakan', joskus ollek hakauu.

Monikko 3 p. ollelak hakanu'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 1 p. hakkasi', väliin hakkasisi'.

2 p. hakkasi', väliin hakkasisi'.

3 p. hakkas, väliin hakkasis.

Monikko 1 p. hakkasi', väliin hakkasisi'.

2 p. hakkasit, väliin hakkasisit.

3 p. hakkasi', väliin hakkasisi'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 1 p. olisi', väliin olisisi', hakan', joskus hakanu j. n. e.

Monikko 1 p. olisi', väliin olisisi', hakanu' j. n. e.

Tolvonto.**Presens-aika.**

Yksikkö 3 p. hakakko'.

Monikko 3 p. hakakko'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 3 p. olkko' hakan', joskus olkko' hakanu.

Monikko 3 p. olkko' hakanu'.

Käskentö.**Presens-aika.**

Yksikkö 2 p. hakk', hakkas ja hakkast.

Monikko 1 p. hakata', hakatas ja hakatast.

2 p. hakakka'.

Perfektum-aika.

Yksikkö 2 p. ol', oles ja olest hakan', joskus hakanu.

Monikko 2 p. olkka' hakanu'.

I:nen sianto.

hakat.

hakataksen, hakatakses.

II:nen sianto.

As. hakates.

Av. hakate'.

III:as sianto.

(runko hakkama).

Yksikkö.

Om. hakkama'.

Siv. hakkamall.

As. hakkamas.

Ot. hakkamalt.

Läh. hakkamast.

Vaj. hakkamat.

Men. hakkamaha' ja hakkama'.

IV:äs sianto.

Yksikkö.

Nim. hakkamine'.

Om. hakkamise' j. n. e.

Os. hakkamist.

Monikko.

Nim. hakkamise' j. n. e.

I:nen verranto.

(runko hakkava).

Yks. Nim. hakkavaine'.

Yks. Om. hakkava' j. n. e.

II:nen verranto.

(runko hakanu).

Yksikkö.

Nim. hakan', joskus hakanu.

Om. hakanu'.

Os. En luule olevan.

Muita yksikön sioja en luule olevan, vaikken sitä juuri tarkoin tiedä.

Monikko.

Nim. hakanu'.

Muita monikon sioja en luule käytettävän, vaikken sitä juuri vakuuttaa voi.

Tekijätön.**Suora-tapa.****Lausunto.**

hakata'.

Kerronto.

hakatti'.

Perfektum-aika.

on' hakatt', joskus on' hakattu.

Plusquamperfektum-aika.

ol hakatt', joskus ol hakattu.

Lunlento.**Presens-aika.**

hakattaneh.

Perfektum-aika.

olleh hakatt', joskus olleh hakattu.

Ehdonto.**Presens-aika.**

hakataissi', hakatassi', hakatais ja hakatas.

Perfektum-aika.

olis, väliin olisis, hakatt', joskus myös olis taikka olisis hakattu.

Toivonto.**Presens-aika.**

hakattakko'.

Perfektum-aika.

olkko' hakatt', joskus olkko' hakattu.

Ill:as sianto.

Yks. Om. hakattama'.

I:nen verranto.
(runko hakattava).

Yksikkö.

Nim. hakattava ja hakattav. Om. hakattava' j. n. e.
Os. hakattava.

Monikko.

Nim. hakattava'. Os. hakattavi j. n. e.

II:nen verranto.
(runko hakattu).

Yksikkö.

Nim. hakatt', joskus hakattu. Om. hakatu' j. n. e.
Os. hakattut, väliin hakattu.

Monikko.

Nim. hakatu'.
Os. hakatuit, joskus juuri hakatui j. n. e.

Tehdikköjen kieltävistä muodoista.

1) Kieltävinä tehdiköinä käytetään kaikissa näissä pitäjissä *en, jollen* ja joskus, mutta harvoin, *ellen*.

2) *En*-tehdiköllä on sekä tekiällisen että tekiättömän suora-tavan, luulennon ja ehdonnon kaikki ajan-muodot, mutta *jollen*- ja *ellen*-tehdiköillä ainoastaan suora-tavan lausunto, kerronto ja perfektum-aika sekä ehdonnon presens- ja perfektum-aika.

Muistutuksia:

a) Laitilan- ja Rauman-puolisessa Lapissa sekä koko Rauman pitäjässä ja Pyhässämaassa käytetään ainoastaan harvoin *en*-tehdiköitä sekä tekiällisen että tekiättömän luulentoa. Viimein mainittua kuulee Pyhässämaassa hyvinkin harvoin. Laitilassa taas ja Uudessakirkossa kuulee tekiällisen luulentoa ainoastaan juuri joskus eikä tekiättömän ollenkaan.

b) *En*-tehdikön luulentoa, jonka tekiällisen ajan-muodoilla on ainoastaan yksikön ja monikon 3:as persona, käytetään vain kysyissä.

3) *En*-tehdikkö taipuu täten:

Tekiällinen.

Suora-tavan ja ehdonnon ajan-muodot.

Yks. 1 p. en.

2 p. es.

3 p. ei.

Mon. 1 p. emme ja emme, väliin myös me en.

2 p. ette, väliin te et.

3 p. ei.

Luulennon presens- ja perfektum-aika.

Yks. 3 p. eik, eiköst ja eikost.

Mon. 3 p. eik, eiköst ja eikost.

Toivonnon presens-aika.

Yks. 3 p. alkkön' ja alkkö'.

Mou. 3 p. alkkün' ja alkkö'.

Käskennön presens-aika.

Yks. 2 p. ala, alas ja aläst.

Mon. 1 p. ei.

2 p. alkkä' ja alkkäst.

Tekiätön.

Suora-tavan ja Ehdonnon ajan-muodot.

ei.

Luulennon presens- ja perfektum-aika.

eik, eiköst ja eikost.

Muistutuksia: a) *Enne* käytetään Laitilassa, mutta *emme* kaikissa muissa pitäjissä. b) Eurajoella, Lapissa ja Raumalla käytetään sekä *älkkön'* että *älkkö'*, Pyhässämaassa ja Laitilassa ainoastaan *älkkö'* ja Uudessakirkossa tavallisimmasti *älkkö'*, mutta väliin myös *älkköst.* c) Luulennon *ei:n* perässä on aina kysymys-liite, jona käytetään *k* kaikissa näissä pitäjissä, *köst* Eurajoella ja Lapissa, *kost* Pyhässämaassa ja Laitilassa ja sekä *kost* että *köst* Raumalla ja Uudessakirkossa.

4) *P-, pän-, ppäs-*liitteen lisään tultua taipuvat *en-*tehdikön tekiällisen suora-tavan ja ehdonnon ajan-muodot näin:

Yks. 1 p. emp ja empän.

2 p. eppäs.

3 p. eip.

Mon. 1 p. emp me ja empän me.

2 p. ettäp.

3 p. eip.

5) Kysymys-liitteen perään tultua täten:

a) Eurajoella ja Lapissa.

Yks. 1 p. eng minä, engön, engöst minä ja engöstän.

2 p. eks, ekköst sinä, ekkös ja ekköstäs.

3 p. eik ja eiköst.

Mon. 1 p. eng me, engön me ja engöst me.

2 p. ettäk ja ettäkköst.

3 p. eik ja eiköst.

b) Laitilassa.

Yks. 1 p. eng minä, engost ja engostan.

2 p. eks, ekkost sinä, ekkos ja ekkostas.

3 p. eik ja eikost.

Mon. 1 p. eng me ja engost me.

2 p. ettäk ja ettäkost.

3 p. eik ja eikost.

c) Pyhässämaassa.

Yks. 1 p. eng minä, engon, engost minä ja engostan, Mon. 2 p. ettäk ja ettäkos, mutta muut personat, kuten Laitilassa.

d) Raumalla.

Sekä samoin, kuin Eurajoella ja Lapissa, että myös muutoin samoin, kuin Pyhässämaassa, paitsi Mon. 2 p., jona ei *että-*kost käytetä, vaan *ettäkkost*.

e) Uudessakirkossa.

Yks. 1 p. eng minä, engos minä, engös minä, engon, engön, engostan ja engöstän.

2 p. eks, ekkos ja ekkös.

3 p. eik, eikost ja eiköst.

Mon. 1 p. eng me, engon me, engön me, engos me ja engös me.

2 p. ettäk, ettäkos ja ettäkös.

3 p. eik, eikost ja eiköst.

6) *G-*, *gän-*, *k-*liitteen, kirja-kielen *kä*, lisään tultua taas näin:

Yks. 1 p. eng ja engän.

2 p. eik sinä.

3 p. eik.

Mon. 1 p. eng me.

2 p. eik te.

3 p. eik.

7) *Jollen* ja *ellen* taipuvat näin:

Tekiällinen.

Suora-tavan lausunto, kerronto ja perfektum-aika
sekä ehdonnon ajan-muodot.

Yks. 1 p. jollen	ellen.
2 p. jolles	elles.
3 p. jollei	ellei.
Mon. 1 p. jollemme ja jollenme	ellemme ja ellenme.
2 p. jollette	ellette.
3 p. jollei	ellei.

Tekiätön.

Suora-tavan lausunto, kerronto ja perfektum-aika
sekä ehdonnon ajan-muodot.

jollei ellei.

Muistutus: *Jollenme* ja *ellenme* käytetään Laitilassa, mutta *jollemme* ja *ellemme* kaikissa muissa pitäjissä.

8) *En-*, *jollen-* ja *ellen-*tehdikoilla kielletään kaikki ne muodot, joita mainituilla tehdikoilla on sanottu kussakin pitäjässä olevan.

9) Kielteväen tehdikön perässä muuttuvat kiellettävän tavanmuodon ajan-muodot seuraavalla tavalla:

I Tekiällisessä.

a) Suora-tavan lausunnosta katoavat aina persona-päätteet, ja loppu-äänne tulee siaan. Ellei tehdikko ole' yksi-tavuinen, sekä ellei side-kerake pehmetessänsä ole' kadonnut, jolloin rungon viimeinen ääntiö aina on muuttumatta, katoaa myös, vaikka runko olisi supistunutkin, mainittu ääntiö kaikissa muissa pitäjissä paitsi Laitilassa, jossa tavallisesti, vaikka ei kuitenkaan aina, rungon viimeinen ääntiö, supistuvissa kuitenkin supistu-

neena, jää olemaan, jos kaksi-tavuisessa rungossa vain *yksi* kerake on sen edellä ja lyhyt ääntiö ensimmäisessä tavuussa. Jos *j* on side-kerakkeena, taikka jos side-kerake pehmetessään on *j*:ksi muuttunut, muuttuu mainittu *j* kaikissa näissä pitäjissä *i*:ksi rungon viimeisen ääntiön kadottua. Esim. *en ann'*, *hupp'*, *amm'*, *korj'* *en anna'*, *lupaa'*, *ammu'*, *korjaa'*, *jolles hari'* jos et harjaa', *en hae'*, *en näe'*, *en kulj'*, *kuul'*, *kiäl'*, *hual'*, *syk'* *en kulje'*, *kuule'*, *kiellä'*, *huoli'*, *sylje'*, *ei oss'*, *putt'*, *pys'* *ei osaa'*, *putoo'*, *pysää'*; kaikissa muissa pitäjissä, paitsi Laitilassa, *en im'*, *hw'*, *rik'*, *rev'*, *es ol'*, *jollette kys'*, mutta Laitilassa tavallisesti *en ime'*, *hwe'*, *riko'*, *revi'*, *es ole'*, *jollette kysy'*, vaikka siellä myös väliin sanotaan kuten muissakin pitäjissä.

Muistutus: Jos runko on supistunut, jääpi kaikissa näissä pitäjissä väliin viimeisestä ääntiöstä ikään kuin *puoli ääntiö* loppu-äänteen eteen. Tämä ei kuitenkaan tapahdu' Eurajoella sellaisissa rungoissa, joilla on supistumalla syntynyt *e* viimeisenä ääntiönä, sillä, jos ei sellaisten *e* peräti katoa', kuten kuitenkin tavallisimmasti tapahtuu, muuttuu se tässä pitäjässä *i*:ksi loppu-äänteen edellä. Jos rungon viimeisestä ääntiöstä on puoli ääntiö jäänyt, pysyy side-kerakkeena oleva *j* sen edellä aina muuttumatta. Esim. *en harja'*, *hupp'*, *oss'*, *jollen korja'*, *makk'*, ja Eurajoella *en häppi'*, *jollen kerkk'*, mutta muissa pitäjissä *en häpp'*, *jollen kerkk'*.

b) Kerronto muuttuu kussakin pitäjässä siellä tavalliseksi II:sen verrannon yksikön ja monikon nimennöksi. Esim. Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *jollen ottan*, *oll'*, *hwan*, *jollemme ottannu'*, *ollu'*, *hwannu'*; Pyhässämaassa sekä Laitilassa *es parantun*, *vetän'*, joskus juuri *es parantunnu*, *vetäny*, *ette*, väliin *te et*, *parantunnu'*, *vetäny'*, *jolles ruven'*, (Laitilassa joskus juuri *jolles ruvenu*), *jollette ruvenu'*; Laitilassa tavallisesti *ei ollu*, väliin myös *ei oll'*, *jollenme ollu'*; mutta Pyhässämaassa tavallisesti *ei oll'* ja ainoastaan väliin *ei ollu* ei ollut, *jollemme*

olk'; ja Uudessakirkossa *en ampon'* ja *en amponu*, *en olku*, väliin *en olp'*, *en peljän'*, väliin *en peljäny*, *emme*, väliin *me en*, *amponu'*, *olk'*, *peljäny'*.

c) Suora-tavan perfektum- ja plusquamperfektum-aika muuttuvat siten, että apu-tehdikkö muuttuu niin, kuin ennen on selitetty.

d) Luulennon presens-ajan yksikön 3:as persona on aina muuttumatta, mutta monikon 3:sta personasta katoaa *va-*, *vä-* pääte, joten molemmat personat tulevat yhtäläisiksi. Molempain perään liitetään aina *kkä'*, *kkä'*, *kkär'*, *kkär'*. Esim. Eurajoella, Lapissa sekä Raumalla *eik* ja *eiköst*, Raumalla myös *eikost lwannekkä'*, *viännekkä'*, *kantannekkä'*, Lapissa joskus myös *viännekkä'*, *kantannekkä'*; ja Pyhässämaassa, Laitilassa sekä Uudessakirkossa *eik* ja *eikost*, Uudessakirkossa myös *eiköst kaatunnekkä'*, *ryypännekkä'* eikä ja eivätkö ryypännekkään.

e) Luulennon perfektum-ajan muuttumisen laita on se, että siinä apu-tehdikkö muuttuu niin, kuin edellisessä kappaleessa on näytetty; se vain eroituksena, ettei siihen mitään liitettä tule. II:sen verrannon nimentö taas muuttuu saman verrannon rungoksi, jonka perään aina *kkä'*-, *kkä'*-, *kkär'*-, *kkär'*-liite tulee. Esim. Eurajoella *eik* ja *eiköst olle antannukka'*; Raumalla ja Lapissa *eik* ja *eiköst*, Raumalla myös *eikost, ollenne*, Lapissa joskus *ollene, hakannukka'*; Pyhässämaassa sekä Uudessakirkossa *eik* ja *eikost*, Uudessakirkossa myös *eiköst, olle sitonukka'*; ja Laitilassa *eik* ja *eikost ollene*, väliin *olle, ruvenukka'*.

f) Ehdonnon presens-ajasta katoavat persona-päätteet ja tapa-päätteen niitten edellä oleva *i*. Jos V:nen luokan tehdiköihin liitetystä *isi*-päätteestä ensimmäinen *i* on kadonnut (esim. *men-sin'* ja *men-si'*), palajaa mainittu *i* takaisin persona-päätteen ja sen edellä olevan viimeisen *i*:n kadottua. Esim. Eurajoella,

Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa *jollen olis, menis, siiräis, en palvelis, häveis, kaitheis, luppais* en palvelisi', häviäisi', kaitsiisi', lupaisi'; Laitilassa *en kiidläsis, sivalasis, sovesis* en kieltäisi', sivallaisi', sopisi', *jollen asusis, auknisis* ja *auknis, olisis* ja *olis*, väliin *olsis, pyssäsis*, joskus juuri *pyssä* ja *pyssäis*; ja Uudessakirkossa *en alenas, soves, jolles noedus* jos et noituisi, *en olis, myysis, kelppas*, väliin *olisis, myys, kelppasis*.

g) Ehdonnon perfektum-aika muuttuu siten, että aputehdikön käypi niin, kuin edellisessä kappaleessa on näytetty.

h) Jos toivonnon presens-ajan päätteen päässä on loppuääänne, jääpi se olemaan, mutta jos siinä on *n*, muuttuu se loppuäänteeksi. Myöskin katoaa toivonnon päätteen *o, ö* Eurajoella, Lapissa, Raumalla sekä Pyhässämaassa *aina* ja myös Laitilassa, jos ei mitään tärkeyttä tarkoiteta', mutta jos tärkeyttä tahdotaan tarkoittaa, jääpi siellä, ja Uudessakirkossa *aina*, mainittu *o, ö* olemaan. Esim. Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa *älkkö viipykk', antakk', repikk', olkk', menkk', luvakk'*; Laitilassa *älkkö viäkk', leipokk', ahdistelkk'* ja, jos tärkeyttä tahdotaan tarkoittaa, *älkkö viäkkö', leipokko', ahdistelkko'*; ja Uudessakirkossa *älkkö*, väliin *älkköst, ottakko', kerjäkkö'*.

i) Käskennön presens-ajan personat muuttuvat seuraavalla tavalla:

α) Jos yksikön 2:lla personalla on loppuääänne päätteessä, pysyy mainittu persona muuttumatta, mutta jos sillä on *s* taikka *st* päätteessä, muuttuvat mainitut päätteet loppuäänteeksi, ja rungon viimeisen ääntiön käypi samoin, kuin suora-tavan lausunnosakin kieltävän tehdikön perässä. Esim. *älä, äläs* ja *älästä lyä', riitel', näe', tee', ann', heit', nilku', as', siä', rev', men'*, Laitilassa usein *asu', sido', rev', mene'*; *älä, äläs* ja *älästä korä', harä', makk'*, väliin *korj^o, harj^o, makk^o, häpp', rupp', kerkk'*, Eurajoella usein *häppi', rupp', kerkki'*, ja muissa pitäjissä

väliin *häpp^o*, *rupp^o*, *kerkk^o*; *hal'*, Laitilassa usein *hala'* ja muissa pitäjissä väliin *hal^o*; *siir'*, *leev'* siirrä', leivo'.

β) Monikon 1:ssä personassa muuttuu *tañ-*, *täñ-*, *tas-*, *täs-* ja *tast-*, *täst-* päätetien päässä oleva *n'*, *s* ja *st* loppu-äänneeksi, mutta *ta'-*, *tä'-* päätteen päässä oleva loppu-äänne on muutumatonta. Jos tehdikön runko on yksi-tavuinen, sellainen *e*:hen päättyvä kaksi-tavuinen, josta *e* on kadonnut tämän personan päätteen edeltä, taikka *e*:hen päättyvä useamman-tavuinen, ei *a*, *ä* koskaan katoa' päätteestä muissa pitäjissä, kuin Uudessakirkossa väliin, jos tehdikön runko on yksi-tavuinen; mutta jos ei tehdikön runko ole' tässä mainituista runkoja, katoaa kaikissa näissä pitäjissä, varsinkin Uudessakirkossa, väliin *a*, *ä*, vaikka se kuitenkin useammin jää olemaan. Esim. *ei jääää'*, Uudessakirkossa väliin myös *ei jäää'*, *ei juasta'*, *mennä'*, *olla'*, *kysellä'*, *tiädustella'* alkäämme jääkä', juoska', menkä', olka', kyselkä', tiedustelka'; *ei sidota'*, *hakata'*, *väänätä'*, *sovita'*, *kuhjeta'*, mutta väliin myös *ei sidot'*, *hakat'*, *väänät'*, *sovit'*, *kuljet'*, alkäämme sitoka', hakatka', vääntäkä', sopika', kulkeka'.

γ) Käskennön presens-ajan monikon 2:sta personasta katoaa Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa, ellei *kkä'-*, *kkä'-*, *kkäñ-*, *kkäñ-* liite ole' perään tullut, päätteen *a*, *ä*, vaan loppu-äänne jää olemaan, mutta jos mainittu liite on perässä, muuttuu *a*, *ä* *o*:ksi, *ö*:ksi, ja loppu-äänne katoaa. Esim. *älkkä'* ja *älkkästä syäkk'*, *kaatukk'*, *ottakk'*, *repikk'*, *olkk'*, *punnikk'*, *pankk'*, *lykäkk'*, mutta *älkkä'* ja *älkkästä syäkkökkä'*, *ottakkokka'*, *olkkokka'*, *pankkokka'*. Laitilassa käypi, jos ei mitään tärkeyttä tarkoiteta', tämän personan samoin, kuin edellä mainituissakin pitäjissä, mutta jos tärkeyttä tahdotaan tarkoittaa, muuttuu, vaikkei *kkä'-*, *kkä'-* liite olekkaan perässä, *a*, *ä* *o*:ksi, *ö*:ksi, mutta loppu-äänne jää olemaan. Esim. *älkkä'* ja *älkkästä siirtäkk'*, mutta, jos tärkeyttä tahdotaan tarkoittaa, *älkkä'* ja *älkkästä siirtäkkö'*, *menkkö'*, *ruwekko'*. Uudessakirkossa taas

on tämä persona muuttumatta, jos ei *kkä'*-, *kkä'*-liite ole' perään tullut, mutta silloin muuttuu päätte samoin, kuin muissakin pitäjissä. Esim. *älkkä'* ja *älkkäst syäkkä'*, *ottakka'*, *hypäkkä'*, *menkkä'*, mutta *ottakkokka'*, *syäkkökä'*, *hypäkkökä'*, *menkkökä'*.

II Tekiättömässä.

a) Suora-tavan lausunnon laita on tällöinen:

α) Jos *n'* on päätteessä, muuttuu se loppu-känteeksi, mutta siellä oleva loppu-känne on muuttumatta.

β) Jos tehnikön runko on yksi-tavuinen, jää päätteessä *a*, *ä* olemaan, esim. *ei jääää'*.

Poikkeus: Usein katoaa' *a*, *ä* Uudessakirkossa ja myös väliin Eurajoella, Lapissa sekä Raumalla, esim. *ei jäää'*.

γ) Jos runko on sellainen *e*:hen päättyvä kaksi-tavuinen, jonka *e* tekiättömän päätteen edeltä katoaa, on päätteessä *a*, *ä* aina muuttumatta, jos ei rungon ensimmäisessä tavuussa ole' kaksisäänike, sillä silloin katoaa väliin *a*, *ä*. Esim. *jollei olla'*, *ei panna'*, *purra'*, *juasta'*, mutta väliin myös *ei juast'*.

δ) Jos ei tehnikön runko ole' sellainen, kuin edellisissä kappaleissa mainitut rungot, katoaa päätteessä *a*, *ä*, mutta jää kuitenkin väliin, Eurajoella, Lapissa ja Raumalla useinkin, olemaan, semminkin jos runko on *e*:hen päättyvä kolme- tai kaksitavuinen. Esim. *ei kudot'*, *hakat'*, *sovitt'*, *väännet'*, *jollei keskustell'*, *kysell'*, mutta myös väliin, Eurajoella, Lapissa ja Raumalla useinkin, *ei kudota'*, *hakata'*, *sovitta'*, *väännettä'*, ja usein, varsinkin Eurajoella, *jollei keskustella'*, *kysellä'*.

b) Kerronto muuttuu kussakin pitäjässä siellä tavalliseksi II:sen verrannon yksikön nimennöksi. Esim. Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa *ei haudett'*, *murettitt'*, *ollt'*, *voedeltt'*; Laitilassa ja Uudessakirkossa *ei myyty'*, *olltu'*, *jollei mentty'*; Laitilassa tavallisesti *ei ajettu'*, *ahdisteltu'*, *ykäty'*, mutta väliin *ei ajett'*, *ahdisteltt'* ja varsinkin *ei tykätt'*;

sekä Uudessakirkossa tavallisesti *jollei riideltt, tarjott, ja* ainoastaan väliin *jollei riideltty, tarjottu.*

c) Suora-tavan perfektum- ja plusquamperfectum-aika muuttuvat siten, että apu-tehdikkö muuttuu niin, kuin ennen on selitetty.

d) Eurajoella, Lapissa, Raumalla ja Pyhässämaassa on luulennon presens-aika muuttumatta, mutta sen perään liitetään aina *kka', kkä', kkan', kkän'*. Perfektum-ajan taas siellä käypi niin, että apu-tehdikkö jää muuttumattomaksi, mutta tekiättömän II:sen verrannon yksikön nimentö muuttuu saman verrannon rungoksi, jonka perään aina *kka', kkä', kkan', kkän'* liitetään. Esim. Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *eik* ja *eiköst*, Raumalla myös *eikost*, *ammuttannekka'*, Eurajoella *olle*, Raumalla ja Lapissa *ollenne*, Lapissa joskus myös *ollene, olttukka'*; ja Pyhässämaassa *eik* ja *eikost juatanekka'*, *olle neolottukka'*.

Muistutus: Laitilan- ja Rauman-puolisessa Lapissa sekä koko Rauman pitäjässä kielletään tekiättömän luulentoa ainoastaan harvoin ja Pyhässämaassa vain juuri joskus.

e) Tekiättömän luulentoa ei kielletä' koskaan Laitilassa eikä Uudessakirkossa.

f) Jos ehdonnon presens-ajalla on päätteensä *tais, täis, tas, täs* taikka *tassis, tässis*, on se muuttumatta, mutta jos päätteensä on *taissi', täissi'* taikka *tassi', tässi'*, katoaa *si'* päätteestä. Esim. *ei myydäis, ammutais, ahdistellais, nähdäis*, Lapissa, Laitilassa sekä Uudessakirkossa myös *ei myydäs, ammutas, ahdistellas, nähdäs*, ja Laitilassa vielä *ei myydässis, ammutassis, ahdistellassis, nähdässis*.

Muistutus: Jos tämän muodon perään *kka'-, kkä'-, kkan'-, kkän'*-liitettä pannaan, tulee *si'* päätteeseen liitteen eteen. Esim. Eurajoella ja Raumalla *ei viädäissikkä', heitetäissikkä'*; Lapissa, Laitilassa ja Uudessakirkossa *ei pannaissikka'* ja *ei*

pannassikka'. Pyhässämaassa sekä joskus *tai-*, *täis-*päätteen perässä myös Raumalla ei kuitenkaan *kka'*-, *kkä'*-liitettä käytetä, vaan sen verosta *ka'*, *kä'*, jonka edellä ehdonnon presens-ajan kieltävä muoto pysyy muuttumattomana. Esim. *ei otetaiska'*, *mennäiskä'*, *uidaiska'*. Samoin käypi myös Laitilassa, jos *tassis*, *täsis* on päätteenä, esim. *ei uidassiska'*, *mennässiskä'*.

g) Ehdonnon perfektum-aika on aina muuttumatta.

h) Kieltävän tehdikön perässä en ole' kuullut tekiättömän toivontoa käytettävän.

Talvutus-esimerkkiä.

Tekiällinen.

Suora-tapa.

Lausunto.

Eurajoelta.

Lapista.

Yks. 1 p. en rupp', väliin ruppi'	nyli'	luul'
j. n. e.	j. n. e.	j. n. e.

Kerronto.

Yks. 1 p. en ruven	nylken	luull
j. n. e.	j. n. e.	j. n. e.

Mon. 1 p. emme, väliin me en, ru-	nylkenny'	luulla'
vennu' j. n. e.	j. n. e.	j. n. e.

Luulento.

Presens-aika.

Yks. sekä Mon. 3 p. eik ja eiköst ru-	nylken-	luullenekka',
vennekka'	nekkä'	väliin luulen-
		nekka', luul-
		lenekka' ja
		luulenekka'.

Perfektum-aika.

Yks. sekä Mon. 3 p. eik ja eiköät olle	olle nyl-	ollenne, jos-
ruvennukka'	kennykkä'	kus ollene,
		luullukka'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

Yks. 1 p. en ruppeis	nylkis	luulis
. j. n. e.	j. n. e.	j. n. e.

Toivonto.**Presens-aika.**

Yks. sekä Mon. 3 p. alkkön' ja alkkö'	nylkekk'	luulkk'.
ruvekk'		

Käskentö.**Presens-aika.**

Yks. 2 p. alä, aläs ja aläst rupp',	nyli'	luul'.
usein ruppi'		
Mon. 1 p. ei ruveta', väliin ruvet'	nyljetä',	luulla'.
	väliin nyljet'	
2 p. alkkä' ja alkkäst ruvekk'	nylkekk'	luulkk'.

Tekilätön.**Suora-tapa.****Lausunto.**

ei ruvet', usein ruveta'	nyljet', usein	luulla'.
	nyljetä'	

Kerronto.

ei ruvett	nyljett	luultt.

Luulento.**Presens-aika.**

eik ja eiköst ruvettannekka' nyljettannekka' luultannekka'.

Perfektum-aika.

eik ja eiköst olle ruvettukka' olle nyljettykkä' ollenne, jos-
kus ollene,
luulttukka'.

Ehdonto.**Presens-aika.**

ei ruvetais nyljetäis luullais ja luullas.

Laitilasta.**Tekiällinen.****Suora-tapa.****Lausunto.**

Yks. 1 p. en lave', väliin luv' putt', väliin putt'
j. n. e. j. n. e.

Kerronto.

Yks. 1 p. en luken', joskus juuri pudon', joskus juuri pu-
lukenu j. n. e. donu j. n. e.
Mon. 1 p. enne, väliin me en, lu- pudonu' j. n. e.
kenu' j. n. e.

Luulento.**Presens-aika.**

Yks. sekä Mon. 3 p. eik ja eiköst pudonekka'.
lukenekka'

Perfektum-aika.

Yks. sekä Mon. 3 p. eik ja eiköst ollene, ollene, väliin olle, pudo-
väliin olle, lukenukka' nukka'.

Muistutus: Näihin taivutus-esimerkkiin ei ole' tekiällisen eikä tekiättömän suora-tavan eikä ehdonnon yhdistymällä syntyneitä ajan-muotoja pantu, kun jo ennen sanotusta on selvä, mimmiset ovat. Tekiättömän luulennon kieltävää muotoa en koskaan ole' kuullut Laitilassa.

Taivutus-esimerkkiä.

Tekiällinen.

Suora-tapa.

Lausunto.

Raumalta.

Uudestakirkosta.

Yks. 1 p. jollen kori', väliin korj'
j. n. e.

ann' j. n. e.

Kerronto.

Yks. 1 p. jollen korjan
j. n. e.

antan', väliin antanu
j. n. e.

Mon. 1 p. jollemme korjannu'
j. n. e.

antanu'
j. n. e.

Ehdonto.

Presens-aika.

Yks. 1 p. jollen korjais
j. h. e.

annas
j. n. e.

Tekiätön.

Suora-tapa.

Lausunto.

jollei korjat', usein korjata'

annet', väliin anneta'.

Kerronto.

jollei korjatt

annett', väliin annettu.

Ehdonto.**Presens-aika.**

jollei korjatais

annetais ja annetas.

Muistutus: Näihin taivutus-esimerkkiin ei ole' tekiällisen eikä tekiättömän suora-tavan eikä ehdonnon perfektum-aikaa pantu, kun on muutoinkin selvä, mimmoiseksi se muodostuu.

**Niistä liitteistä, jotka eivät liite-asemoja eli persona-
liitteitä ole'.**

1) Näitten liitteen edellä muuttuvat sanat seuraavalla tavalla:

a) Nimikköjen siat muuttuvat täten:

a) Jos II:sen, III:nen ja IV:nen luokan nimikköjen sekä V:nen luokan kaksi-tavuisten yksikön nimennöstä rungon viimeinen ääntiö on kadonnut, ilmauu liitteen eteen sama ääntiö, kuin siinä on kirja-kielessäkin, ja jos side-kerakkeena oleva *j* on *i*:ksi muuttunut, palajaa se takaisin. Esim. *mari*, *kukä*, *pessi*, *methä*, *anopp*, *särk*, *kalssemp*, *korkki*, mutta *marjakä*, *kujukä*, *pessiäkä*, *methäkä*, *anoppikä*, *särkikä*, *kalssempikä*, *korkkiäkä*. Muitten yksikön nimentö pysyy muuttumattomana.

Muistutuksia: 1) Jos verta-tilan yksikön nimentö päättyy *ve*:hen, sekä jos siitä *mpa-*, *mpä-*pääte peräti on kadonnut, pysyy mainittu nimentö liitteenkin edessä muuttumattomana, esim. *eneveki* ja *enekä*, *syveveki*.

2) Vaikka VI:nen luokan nimikköjen yksikön nimennöstä rungon viimeinen ääntiö olisi peräti kadonnut taikka puolikuntaiseksi ääntiöksi muuttunut, palajaa se kuitenkin lyhyenä liitteen eteen, ja samoin myös *i*:ksi muuttunut side-kerake *j*, esim. *terv* ja *terv^o*, *hyki*, mutta *terveki*, *hyjeki*.

3) *Miäs*-nimentöön ilmauu *i*, esim. *miäsiki*.

4) *S:*ään päättyvään nimentöön tulee *i* *k*-kysymys-liitteen eteen, esim. *äesik*, *seeväsik*, *varvasik*, *rakasik*, *puutosik*, *varesik*.

5) *Se*:hen päättävään runkoin nimennön päästäj katoaa *n* taikka *loppu-äänne s*-liitteen edellä, esim. *tulines kyll ole* tulinen kyllä olet.

β) Monikon nimennöstä katoaa loppu-äänne, esim. *miähep, sudekki', turppakki'*.

γ) Yksikön sekä monikon osanto, asunto, lähdentö, otanto, sivunto, annanto ja vajanto muuttuvat samalla tavalla, kuin liiteasemojenkin edellä. Esim. *seevästäkki'*, Uudessakirkossa *seippätäkki'*; *seippäittäkki'*, *kirveitäkki'*; Eurajoella ja Pyhässämaassa *aukkoakki'*, *nuarempatakki'*, Lapissa *lattuakki'* latoakin, ja muissa pitäjissä *aukkuakki'* *nautinotakki'*, *kylmemätäkki'*; *niitäkki'*, *aukkioitakka'*, *penkkiäkki'*, *ahventakki'*, *mäkkiäkki'* mäkeäkin, *sirpeiäkki'*, *mäciäkki'*, *kässiäkki'* ja *kädeiäkki'*; Eurajoella *penikkakki'* ja muissa pitäjissä *penikkatakki'*; *jalasakki'*, *jaloisakki'*, *sirpistäkki'*, *sirpeistäkki'*, *lamppaillek* ja *lamppaillak hän annoi, härjilläk* ja *härjillek on*, *miähetäkki'*, *miähitäkki'*.

Poikkeuksia: 1) Raumalla, Pyhässämaassa, Laitilassa ja Uudessakirkossa on III:nen luokan kaksi-tavuisten yksikön osanto muuttumatta, esim. *lehmäkki'*, *hauittakki'*, *hakkakki'*, ja samoin myös Eurajoella joskus II:sen luokan kaksi-tavuisten yksikön ja V:nen luokan kolme-tavuisten monikon osanto, esim. *appukkan', talokkan', oraksikin'* oraitakin. 2) *Ki'*- ja *ka'*-, *kä'*-liitteen edellä ovat Lapissa joskus muuttumatta kolme-tavuisten III:nen ja V:nen luokan yksikön ja III:nen luokan monikon osanto sekä kaikkein nimikköin muut tässä mainitut siat, esim. *silakkatka'*, *silakoitka'*, *heostka'*, *kädestkä'*, *heosellki'*, *kissoiska'*, *kissatki'* kissattakin. Näitten ja *kka'*-, *kkä'*-liitteen edellä on myös Laitilassa väliin muuttumatta II:sen, III:nen, IV:nen ja V:nen luokan kaksi-tavuisten yksikön ja III:nen sekä V:nen luokan saman-tavuisten monikon osanto, esim. *lattuiki'*, *trenkkikä'*, *sonttiki'*, *kanassiki'* kanojakin, *särkkiki'* särkeäkin, *haueka'* ja *hau-eikka'* haukiakaan.

δ) Yksikön ja monikon omannon sekä menennön, ja myös monikon avunnon päässä oleva *n* taikka *loppu-äänne* muuttuu *p*-liitteen edellä *m*:ksi ja muitten edellä *n*:ksi. Myös muuttuu VI:n luokan Uudessakirkossa tavallinen yksikön menennön *s*-pääte *p*-liitteen edellä *ssem*:äksi ja muitten edellä *ssen*:äksi. Esim. *niitungi*, *jättengri*, *orppohongi* ja *orppongi*, *orvoihingi*, *heosemp*, *heostemp*, *heosshemp* ja *heossemp*, *sormimp*, *sormingi*; Uudessa-kirkossa *seippässengi*.

Poikkeuksia: 1) *N* taikka *loppu-äänne* katoaa yksikön omannon, sekä yksikön ja monikon menennön päästä *s*-, *st*- ja *ks*-, ja samoin myös monikon avunnosta *s*- ja *ks*-liitteen edeltä. Esim. *niitus vissin lööää* niitun vissisti löydät, *kylähäs* ja *kylihis kyll ossa* kylähän ja kylihin kyllä ostaat, *mihin kylähäst hän on tullukka*, *mink talost miähi siäll mahta ollakka*, *sormis vissin saa* sormin vissisti saat, *kylähäks pääsi vai*, *sormiks sai vai*. 2) Jos, kuten väliin kuulee, *stan*, *stän*, *stas*, *stäs* on yksikön omantoon pantu, katoaa sen päästä *n* taikka *loppu-äänne*, esim. *mink heosestan saan*.

ε) Monikon kautannon loppu-äänne katoaa *s*- ja *ks*-liitteen edeltä, muuttuu *p*-liitteen edellä *m*:ksi ja muitten edellä *n*:ksi, esim. *merihtes*, *merithleks*, *merihtemp*, *merithleng*.

ζ) Yksikön ja monikon muutannon *ks*- ja *iks*-päätteet muuttuvat *ksi*:ksi ja *iksi*:ksi, esim. *hyväksik*, *sirpeiksikkä*.

η) Yksikön ja monikon olennon päätteet muuttuvat samalla tavalla, kuin liite-asemojenkin edellä, paitsi Pyhässämaassa, jossa *in* aina muuttuu *ina*:ksi, *inä*:ksi eikä koskaan *ine*:ksi, ja Laitilassa, jossa *n* ja *in* muuttuvat *na*:ksi, *nä*:ksi ja *ina*:ksi, *inä*:ksi taikka, jos sana liitteen lisään tultua on koko tavuulla pidennyt, tavallisesti *nna*:ksi, *nnä*:ksi ja *inna*:ksi, *innä*:ksi eikä koskaan *ne*:ksi ja *ine*:ksi. Esim. Pyhässämaassa sekä Uudessa-kirkossa *tadikkonakki*, *tadikoinakki* ja *tadikonakki* ja muissa

pitäjissä *lautannakka'*, *laodoinnakka'*; Laitilassa *sikanak*, *sioinak*, mutta tavallisesti *sikannakki'*, *sioinnakki'*.

θ) Monikon seurantoon ei näitä liitteitä koskaan liiteta'.

b) Kaikkien asemojen perään ei näitä liitteitä sovi' liittää, mutta ne, joitten perään niitä sopii panna, muuttuvat kussakin siassa samoin, kuin nimikötkin. Esim. *sillän*, *siitäs*, *minustakki'*, *teilläkkä'*, *hänesäkki'*, *näittängi'*, *miksikkä'*, *johonkuhumi'*, *milästän*, *miksist*.

Poikkeuksia: 1) Muuttumatta ovat yksikön nimennöt sekä kaikki ne siat, jotka ääntiöön päätyvät. 2) *Jonk-* ja *min-*omannoihin tulee *a*, *ä* liitteen eteen, ja jo ennaltaan pehmeänääninen *k* pehmenee *g*:ksi, esim. *jongan*, *mingäs*, *mingästän*.

c) Miten liite-asemot muitten liitteen edellä muuttuvat, on jo ennen selitetty; se vain lisättäköön, että jos loppu-äänne on liite-asemona, muuttuu se *p*-liitteen edellä *m*:ksi ja *gi'*-, *ga'*-, *gä'*-, *ka'*-, *kä'*-, sekä kysymys-liitteen edellä *n*:ksi, mutta katoaa muitten edeltä, esim. *avaralltangi'*, *ennalltamp*, *ensmälltängä'* ja *ensmälltänkkä'*, *paksumalltang*, *levemälltän*, *tihualttas*.

d) Jos ei tehdiikkä ole' kielletty, muuttuvat sen muodot seuraavalla tavalla:

a) Tekiällisen lausunnon ja kerronnon sekä ehdonnon presens-ajan personat muuttuvat täten:

1) Yksikön sekä monikon I:sen personan päätteet muuttuvat *pan-*, *pän*-liitteen edellä *m*:ksi ja muitten edellä *n*:ksi, mutta yksikön 2:sen personan päätteenä oleva loppu-äänne katoaa. Esim. *menempän*, *menengön*, *menepäs kyll*, *meneks*, *menikki'* menitkin, *menikköstäs* menitkö, *käskisingön*, *käskisiks*, Laitilassa tavallisesti *käsisisingön*, *käskisiks*.

2) Lausunnon yksikön 3:as persona pysyy muuttumattomana ja samoin myös kerronnon, ellei siitä ole' kadonnut *i*, sillä se palajaa liitteen eteen. Jos kuitenkin mainittu *i*, vaikka siitä ja rungon viimeisestä ääntiöstä olisi kaksi-äänike syntynyt, liitteettö-

mästä yksikön 3:sta personasta on kadonnut, pysyy se myös liitteen lisään tultua poissa. Ehdonnon yksikön 3:as persona taas muuttuu niin, että sen päätteen päästä kadonnut *i* palajaa. Esim. *näkeki*, *antaki*, *joiki*, *myysik* myikö, *kiälsiki*; Eura-joella *sidoiki*, *annoiki*, ja muissa pitäjissä *sidosiki*, *annoki*; *sulkik*, *hupasiki*; *myysisik*, Lapissa myös *myisik*, Pyhässämaassa aina *myysik* myisikö; Laitilassa *niitätsisik*, Uudessa-kirkossa *niitätsik* ja muissa pitäjissä *niitätsik*.

Poikkeuksia: 1) Jos *si* on kerronnon päätteenä, sekä jos sana on VI:nen luokan tehdiikköjä, on väliin, varsinkin Laitilassa, kerronnon kadonnut *i* palajamatta, jos liite on sanahan *koko tavuun* tuonut, esim. *putoski*, *kudoski* kutoikin. Samallaisten liitteen eteen on myös aina *isisi-* ja *sisi-* sekä väliin, varsinkin Lapissa, Laitilassa ja Uudessa-kirkossa, ehdonnon muittenkin päätten päästä kadonnut *i* palajamatta, esim. *mysisiki*, *haktiki*. 2) *Oi*:ista syntyy *p*-liitteen perään tultua *omp*.

3) Monikon 2:sen personan *i* muuttuu aina *ta*:ksi, *tä*:ksi, esim. *menettäk*, *tullttak*, *saisittak*.

4) Monikon 3:nen personan päästä katoaa loppu-äänne, mutta jos ehdonnon tämä persona on päätteetön, palajaa siihen päätteen kadonnut *i* liitteen eteen, esim. *ottavakki*, *teikki* teki-vätkin, *löisik he*, *otaisikki* ottaisivatkin.

β) Jos käskennön presens-ajan yksikön 2:lla personalla on *st* ja monikon 1:llä *tast*, *täst* päätteenä, sopii niitten perään *as-*, *äs-*liite, jonka edellä pysyvät muuttumattomina, mutta, jos niillä on joku muu päätte, ei niihin koskaan mitään liitettä panna, esim. *menestäs*, *mennästäs*. Monikon 2:sen personan perään sopii *st*-liite, jonka edellä loppu-äänne päätteen päästä katoaa, esim. *nylkekkäst*, *olkkast*.

Poikkeus: Jos *tast-*, *täst*-päätteinen käskennön monikon 1:nen persona on kolme- tai kka useamman-tavuinen, en ole' kuulut siihen *as-*, *äs*-liitettä liitettävän.

γ) Jos suora-tavap, luulennon, ehdonnon ja käskennön yhdistymällä syntyneitten ajan-muotoin perään liite tulisi, liitetään se joko apu-tehdikköön taikka taivutettavan tehdikön 2:sen verrannon nimentöön. Myös sopii liitteen yht'aikaa olla molempain perässä, mutta silloin on aina eri liite kumpaankin liitetynä. Mikä apu-tehdikön laita on liitteen suhteen, näkee edellisestä. 2:sen verrannon nimentö taas, jonka perässä käskennössä saattaa olla *kki'*-, mutta muissa tavan-muodoissa sekä *kki'*- että *kka'*-, *kkä'*- ja joskus myös kysymys-liite, suora-tavassa ja ehdonnossa vielä *p*-, *ppan*-, *ppän*-, *ppas*-, *ppäs*-kin, muuttuu yhtäläiseksi, kuin sen runko on, ellei se jo ennaltaan ole' samallinen. Jos lauseen maine on yksikön taikka monikon I:ssä personassa, eikä *minä*-sana ole' aluksena, tulee kuitenkin *n* rungon päähen kysymys-liitteen eteen. Esim. *olkkast vaar' olukk'*; Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *kyll olengi' ampun, kyll on' ampunnukk'*, *olik kaatunnukk'*, *kaatunnungon olengi'*, *olisp* ja *olsip he antanukk'*, *olestas vaar' nylkennykk'*; Eurajoella *ollevak*, Lapissa ja Raumalla *ollennevak kalthonnukk'*; sekä muissa pitäjissä *paisunnung me olengi'*, *olengon heittänykkä'*, *olittak ajanukka'*, *ollek hautanukk'*, *olestas vaad' ottanukk'*, *antanuppas olisikk'*, Pyhässämaassa myös *olsikk'*, Laitilassa *olisisikk'* ja *olsikk'*, ja siellä sekä Uudessakirkossa *olisisikk'*.

δ) I:sen siannon edellisen muodon muuttumisen laita on tällöinen:

1) *Ta'*-, *tä'*-päätteestä katoaa *loppu-äänne* ja samoin myös *t'*-päätteestä, mutta viimein mainittuun ilmauu *a*, *ä* liitteen eteen. Näin käypi, olkoon sitten päätteen *t* muuttumatta taikka pohmenneenä. Esim. *syädäkkä'*, *kuallakka'*, *pestäkkä'*; ja muissa pitäjissä paitsi Eurajoella *kehütakk'*, *anotakk'*, *nooratakk'*.

2) Päätteetön III:nen luokan I:nen sianto pysyy muuttomattomana, mutta VI:nen luokan I:seen siantoon ilmauu *a*, *ä* liitteen eteen, esim. *antakka'*, *tappakk'*, *hakatakk'*, *kuwatakk'*.

3) Pääteettömään II:sen, IV:nen ja V:nen luokan I:seen siantoon tulee tavallisesti *a*, *ä* liitteen eteen, mutta mainittu muoto pysyy kuitenkin väliin myös muuttumattomana, ellei rungon viimeisenä ääntönä oleva *o* ole *u*:ksi muuttunut. Esim. *pysyäkstä*, *karssiakstä*, *nylkkästä*, väliin myös *pysyäkstä*, *karssiakstä*, *nylkkästä*; Eurajoella, Pyhässämaassa, Lapin luoteisissa ja Rauman pitäjän pohjois- sekä itä-päässä olevissa kylissä *rikkokstä*, *sittoakstä*, väliin myös *rikkokstä*, *sittokstä*, mutta muualla aina *rikkuakstä*, *sittuakstä*.

e) I:sen siannon jälkimäisen muodon perässä on aina liite-*aseno*.

g) Sekä tekiällisen että tekiättömän sianto- ja verranto-siat muuttuvat niin, kuin nimikköjenkin siat.

Muistutus: Tekiällisen II:sen verrannon yksikön nimentö muuttuu samallaiseksi, kuin sen runko on.

7) Tekiättömän lausunnon ja kerronnon päässä oleva *n* taikka *loppu-äänne* muuttuu *p*-liitteen edellä *m*:ksi ja muitten edellä *n*:ksi, esim. *ammutamp*, *ammutimp*, *kudotangost*, *kudotting*. Ehdonnon presens-ajan päätteet taas muuttuvat *p*-liitteen edellä *taisim*:iksi, *täissim*:iksi ja muitten edellä *taissim*:iksi, *täissim*:iksi taikka, jos niistä *s*:än edellä oleva *t* on kadonnut, *tassim*:iksi, *tässim*:iksi ja *tassin*:iksi, *tässin*:iksi. Näitten *t* pehmenee, jos mainittu kerake liitteettömässäkin päätteessä on pehmennyt. Esim. *nukutaisimp*, *haullaissingi*, *pestäissimp*, Lapissa, Uudessakirkossa ja Laitilassa myös *nukutassimp*, *huullaissingi*, *pestässimp*. *Tais-*, *täis-*, *tas-*, *täs-* ja *tassis-*, *tässis-*päätteet ovat kuitenkin väliin *ki*-liitteen edellä muuttumatta, esim. *kiäletäiskä*, Laitilassa ja Uudessakirkossa myös *kiäletäskä*, ja Laitilassa *pestässiskä*.

Poikkeus: *Tais-*, *täis-*päätte muuttuu väliin, varsinkin Eurajoella, *taissi*:ksi, *täissi*:ksi, esim. *hakataisski*, *huvataissikki*, ja

samoin myös Laitilassa ja Uudessakirra *tas-*, *täs-* pääte joskus *tassi:*ksi, *tässä:*ksi, esim. *kiäletässäik*.

δ) Sekä tekiällisen että tekiättömän luulennon presens-ajan perässä on aina kysymys-liite. Toivonnon presens-aikaan taas ei koskaan liitettä liitetä' eikä myös sen perfektum-ajan apu-tehdikköön, mutta II:sen verrannon perään sopii *kkä'*-liite, esim. *olkko' olhukki', jutelhukki', olkko' neolottukki'*.

ε) Jos tekiättömän yhdistymällä syntyneisin ajan-muotoihin liite tulisi, liittyy se niihin samalla tavalla, kuin tekiällisessäkin; se vain eroituksena, että II:sen verrannon runko aina pysyy muuttumattomana, sekä ettei siihen sovi *ppan-*, *ppän-*, *ppas-*, *ppäs-* liitettä liittää.

e) Sekä kieltävään että kiellettyyn tehdikköön, ja vielä molempiinkin yht'aikaa, sopii liitteen olla liitettynä, kuitenkin ei sitä koskaan ole' *ellen-* eikä *jollen-* tehdikön perässä. Miten *en-* tehdikön käypi liitteen edellä, on jo ennen selitetty; tässä vain mainittakoon, ettei liitettä koskaan ole' sen toivonnon eikä myös käskennön muitten personain, kuin yksikön 2:sen personan *äläst-*muodon, perässä, johonka *äs-*liitettä sopii liittää, joten syttyy *älästäs*.

f) Kielletyn tehdikön muotoin perässä sopii *kkä'*-, *kkä'*-, väliin *ka'*-, *kä'*-liitteen olla. Sen edellä muuttuvat mainitut muodot seuraavalla tavalla:

α) Tekiällisen lausunnosta katoaa loppu-äänne, ja siihen ilmauu liitteen eteen, supistuvissa kuitenkin supistuneena, rungon viimeinen ääntö, jos se on kadonnut taikka puoli-kuntaiseksi ääntöksi muuttunut. Jos side-kerakkeena oleva *j* on *i:*ksi muuttunut, palajaa se liitteen lisään tultua. Esim. *eks ann'*, *kori'*, *hae'*, *kui'*, *riitel'*, *oss'* väliin *oss'*, mutta *annakka'*, *korjakkä'*, *haekka'*, *kuljekka'*, *riitlekkä'*, Uudessakirkossa *riitelekkä'*, *ossakka'*; *eks olekka'*, *jollette kysykkä'*.

Muistutus: Jos supistuvan rungon viimeinen *e* Eurajoella on *i*:ksi muuttunut, jääpi *i* olemaan liitteen eteen, esim. *en kerkkikkä*.

β) Ehdonnon presens-ajan päätteiden päästä kadonnut *i* palajaa muihin, paitsi *isist-* ja *sisi-*päätteisiin. Esim. Laitilassa *engost oisiska', oisiska', oisikka'* ja *olstikka', annasiska', joskus annasikka'*; Uudessakirkossa *en keitäsikkä'*; ja muissa pitäjissä *epäs niitäsikkä'*.

Poikkeus: Laitilassa on *isi-*päätteiden viimeinen *i* väliin palajamatta, esim. *ekkos pesikkä'*.

γ) Toivonnosta katoaa loppu-ääne ja *o, ö* palajaa, jos se on kadonnut, esim. *älkkö'*, Uudessakirkossa myös *älkkost antakkokka'*. Käskenön yksikön 2:nen persona taas muuttuu samalla tavalla, kuin lausuntokin, ja monikon 1:stä personasta katoaa loppu-ääne, mutta päätteiden *a, ä* palajaa liitteen eteen, jos se on kadonnut. Esim. *ällä, äläs, äläst* ja *älästä korjakka', makkakka', revikkä', ruppekka'*, Eurajoella väliin myös *ruppikka'; ei vaan ametakka'*.

δ) Sekä tekiällisen että tekiättömän kerrontona oleva II:sen verrannon nimistö muuttuu saman verrannon rungoksi, esim. *jollette oltukka', eik oltukka'*. Mikä taas suora-tavan ja ehdonnon yhdistymällä syntyneitten ajan-muotoin laita on tämän liitteen suhteen, on edellisestä selvää.

ε) Tekiällisen ja tekiättömän luulennon ajan-muotoin, tekiällisen käskenön monikon 2:sen personan sekä tekiättömän ehdonnon presens-ajan muuttumisesta on jo ennen puhuttu.

ζ) Tekiättömän lausunnon käypi, kuten käskenön monikon I:sen personankin, esim. *ei kudotakka', eik ollakka', kyselläkkä'*.

g) Avukot muuttuvat seuraavalla tavalla:

α) Jos avukon selvästi näkee alku-peräänsä olevan jonkun nimikko-sijan, on sen muuttumisen laita sama, kuin nimikkojenkin. Esim. *ylhättäk, päälläkkä', vastangi', ettengi', kaukkaki'*;

Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *kaukannakka'*, *takanakka'*, mutta muissa pitäjissä *kaukanakka'*, *takanakka'*.

Poikkeuksia: 1) Jos avukko on s:ään päättyvä alku-peräinen muutanto, ilmauu siihen *i* liitteen eteen, esim. *kauas*, mutta *kauasikka'*. 2) *Tänäpä'*, *huame'*, *toishuame'*, *ylihuame'* eli *tänäpäni'*, *huamen'* j. n. e. muuttuvat joko siten, että *loppu-äänne* taikka *n'* *p*-liitteen edellä muuttuu *m*:ksi ja muitten edellä *n*:ksi, esim. *huamemp'*, *huamengi'*, *tänäpämp'*, *tänäpäng'*, tahti siten, että *loppu-äänteen* taikka *n'*:ään siaan tulee Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *nna*, *nnä*, mutta muissa pitäjissä *na*, *nä*, esim. *huamennakka'* ja *huamenakka'*, *tänäpännäp'* ja *tänäpännäp'*.

β) Sellaiset avukot, jotka eivät selviä nimikkö-sioja ole', muuttuvat täten:

1) Jos *loppu-äänne* taikka *n'* on niitten päässä, katoaa se *s-*, *st-*, *stan-*, *stän-*, *stas-*, *stäs-* ja *ks-*liitteen edeltä sekä muuttuu *p:n* ja *p:llä* alkavan liitteen edellä *m*:kai ja muitten edellä *n*:ksi. Esim. *niit'*, *nami'*, *eilä'*, *ehtoste'*, *tuana'*, *tähde'* eli *niim'*, *namim'*, j. n. e. *vaivihka'*, *huamelta'*, mutta *niingi'*, *niis ole'*, *namimp'*, *eiläng'*, *eiläks'*, *ehtostempan'*, *tuanas tuil'*, *mink tähdestäs'*, *vaivihkamp'*, *huamelttangi'*.

2) Jos *s* taikka *st* on päässä, ilmauu *i* ja myös *a*, *ä* liitteen eteen, esim. *ehtost'*, *myäs'*, *jos'*, *poijes'*, mutta *ehtostik'* ja *ehtostak'*, *myäsiki'*, *josan'*, *mene'* *kyll poijesikki'*, *oled'* *kyll poijesakki'*.

3) Jos päästä joku kirja-kielen ääntiö on kadonnut, palajaa se, esim. *myät'*, *kyll'*, *mutt'*, *kuing'*, vaan *myätäk'*, *kyllän'*, *muttas'*, *kuingan'*.

4) *Ny'*-sanasta katoaa loppu-äänne, esim. *nykkä'*.

5) Seuraavain perässä ei koskaan ole' liitettä: *ehnak'*, *kahdestas'*, *vaivihkas'*; *kummingi'*, *kuitengi'*, *kumminkka'* ja *kumminga'*, *kuitenkka'* ja *kuitenga'*, *laisinkka'* ja *laisinga'*, *laisinkka'* ja *lainga'* eli *kummingin'*, *kumminkkan'* ja *kummingan'* j. n. e.

Ga', *gar'*, *kka'*, *kkar'*-päätteisten perässä kuulee kuitenkin väliin *ga'*-liitettä, jonka edellä *loppu-äänne* taikka *n'* muuttuu *n:ksi*, esim. *laisikkanga'* ja *laisinganga'*.

2) Kaikissa näissä pitäjissä käytetään seuraavia liitteitä, jotka eivät liite-asemoja ole:

a) *Ki'*, *kki'*, *gi'*, Eurajoella, Lapissa ja Raumalla väliin myös *kir'*, *kkir'* ja *gir'*, jota liitettä ei koskaan kieltavissa lauseissa ole. Tämän liitteen eri muodoista liitetään:

a) *ki':tä*, *kir':tä*:

1) Nimikkejen ja tekiällisen sekä tekiättömän *Laen* verrannon yksikön nimentöön aina, ja myös niitten yksikön sekä monikon osantoon, jos se liitteen edellä pysyy muuttumattomana. Esim. *nättäki'*, *anoppiki'*, *vareski'*, *niittäväki'*, *niitettäväki'*; *hautaki'*, *takkaki'*; Eurajoella, Raumalla ja Uudessakirkossa yksikön osannot *penikkaki'*, *hakattavaki'*, *hakkavaki'*; ja Laitilassa *lataki'*, *sontäki'*, *hauveiki'*.

Poikkeus: Jos yksikön nimento päättyy *n:ään*, käytetään sen perässä *gi'*, *gir'*-muotoa, esim. *pohdingi'*, *heonengi'*.

2) Ääntöön päättyviin asemo-sioihin, paitai monikon nimentöön, esim. *tätäki'*, *tänäki'*, *josaki'*.

3) Tekiällisen lausunnon ja kerronnon sekä ehdonnon presens-ajan yksikön 3:teen personaan, suora-tavan ja ehdonnon yhdistymällä syntyneiden ajan-muotoin saman personan apu-tehdikköön sekä tekiättömän viimeksi mainittuin muotoin apu-tehdikköön. Esim. *antaki'*, *tekiki'*, *oläki'*, *tekisiki'*.

Poikkeus: *On'*-sanana perään liitetään *gi'*, *gir'*.

4) Semmoisiin avukoihin, jotka alku-peräänsä ovat liitteen edellä muuttumattomia yksikön osantoja, esim. *kaukkaki'*, yksitavuisiin *s:ään* päättyviin, joitten perään *i*, ja semmoisiin, joihin, vaikk'eivät selviä nimikko-sioja ole, kirja-kielen viimeinen ääntiö on ilmaantunut liitteen eteen, esim. *myäsiäki'*, *meneä poisiki'*, *myätäki'*, *kyläki'*, *kiiniki'*.

β) *kk'*:tä, *kkiv'*:tä:

1) Tekiällisen sekä tekiättömän I:sen ja II:sen verrannon yksikön ja monikon sekä nimikköjen ja asemojen monikon nimennön, ja myös niitten sekä tekiällisen II:sen, III:nen ja IV:nen siannon kaikkiin niihin sioihin, joihin *a*, *ä*, *e* taikka *i* ilmauu liitteen eteen. Esim. *heosekki'*, *nekk'*, *antavaisekki'*, *annettavakki'*, *annettukki'*, *annetukki'*; *perstantunukki'*, Uudessaakirjossa *perstantunukki'* perstantunutkin ja perstantuneetkin; *maatakki'*, *maitakki'*, *siksikki'*, *ladoiksikki'*; Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *kenkännäkki'*, *kenkinnäkki'*, muissa pitäjissä *lato-nakki'*, *ladoinakki'*; *jaloistakki'*, *heosellekki'* ja *heoseltakki'*, *syä-desäkki'*, *juaksevastakki'*, *otetuistakki'*, *hakkamisellakki'*.

Poikkeuksia: a) Eurajoen pohjois-päässä käytetään aina kaikkien näitten, paitsi monikon ja tekiällisen II:sen verrannon yksikön nimennön, perässä *ki'*-, *ki'*-muotoa. Muuallakin Eurajoella kuulee *ki'* muutannon sekä olennon ja Uudessaakirkossa otannon perässä. b) Kaikissa näissä pitäjissä liitetään *ki'* tekiällisen III:nen siannon asuntoon, lähdentöön ja vajantoon.

Muistutus: Jos Lapissa lähdentö, otanto, annanto, sivunto ja vajanto pysyvät muuttumattomina, liitetään *ki'* niihin.

2) Liite-asemoihin, jos niihin on *i* ilmaantunut liitteen eteen, mutta *gi'*:tä, *gin'*:tä, jos *n*, ja *ki'*:tä, *ki'*:tä, jos *s* on liitteen edellä, esim. *heostanikki'*, *kenkkiäsikki'*, mutta *avaralttang'*, *heostang'*, *kenkkiäsiki'*.

Poikkeus: Eurajoella käytetään aina *i*nkin perässä *ki'*, *ki'*, esim. *lapstinneniki'*.

3) Suora-tavan lausunnan ja kerronnon sekä ebdonnon presens-ajan yksikön 2:seen ja monikon sekä 2:seen että 3:teen personaan ja myös mainittujen tavan-muotoin yhdistymällä syntyneitten ajan-muotojen samain personain apu-tehdikköön. Esim. *kysykki'*, *olekki'*, *ovakki'*, *oikki'* olikin ja olivatkin, *teikki'* teit-

kin ja tekivätkin, *olettakki*, *kysyisikki*, Laitilassa *kysysistikki* ja siellä sekä Uudessakirkossa *kysysikki*.

4) Isen siannon edelliseen muotoon, esim. *hakkiaikki*.

Poikkeus: Jos ei *a*, *ä* ilmau' liitteen eteen, käytetään Laitilassa *ki*, esim. *hakkiki* hakeakin.

5) Semmoisiin avukoihin, jotka alkunsa ovat joukun nimenkän sellainen *sia*, johon *a*, *ä*, *e* taikka *i* ilmauu liitteen eteen, esim. *päättäkki*, *keskelläkki*, *kauasikki*, *kauaksikki*, *sisällekki*, *kaksi-tavuisiin st*:hen taikka *sään* päättyviin, esim. *ehtostikki* ja *ehtostakki*, *menen* *poijesikki* ja *olen* *poijesakki*, sekä *ny*-sanaan, esim. *nykkki*.

γ) *gi*, *giri* :

Kaikkiin niihin sanan-muotoihin, joilla on *n* tämän liitteen edessä. Esim. *kättehengi* ja *kättengi*, *kässähengi* ja *käsringi*, *silmingi*; *olengi*, *olingi*, *soisingi*, Laitilassa myös *soirisingi*; *uidengi*, *hyädyngi*; *luwettingi*; *kuullaissingi*, Lapissa, Laitilassa ja Uudessakirkossa *kuullaissingi*; *namingi*, *tuanangi*, *nisingi*, *aamusingi*.

Muistutus: Jos *tais-*, *täis-*, *tas-*, *täs-* päätteet ovat muuttuneet *taissi:ksi*, *täissi:ksi*, *tassi:ksi*, *tässi:ksi*, käytetään *kk*'-, *kkki*'-muotoa, esim. Eurajoella *hakataissikki*. Muuttumattoman tekijättömän ehdonnon perässä on *ki*'-muoto.

b) *Ka'*, *kä'*, *kkä'*, *kkä'*, *ga'*, *gä'*, Eurajoella väliin ja Lapissa sekä Raumalla joskus myös *kan'*, *kän'*, *kkän'*, *kkän'*, *gan'*, *gän'*, jota käytetään ainoastaan kyvyissä ja kieltävissä lauseissa. Tämän liitteen eri muodoista liitetään:

α) Nimikköjen, asemojen ja sekä tekiällisen että tekijättömän sianto- ja verranto-sloihin:

1) Yksikön nimentöön *ka'*:ta, *kä'*:tä, ja monikon *kkä'*:ta, *kä'*:tä, esim. *paitaka'*, *monika'*, *ehukkaka'*, *pelloka'*, *pyydyskä'*, *vikaäekä'*, *minäkä'*, *sekä'*, *pidettäväkä'*; *nämäkkä'*, *särjekkä'*.

Poikkeuksia: 1) Jos yksikön nimentö päättyy *n*:ään taikka

n:stä syntyneeseen *loppu-dänteesen*, liitetään siihen *ga':ta, gä':tä*, esim. *hängä', heonenga', pohdinga', leipominenga', antavainenga'*, ja Eurajoella, Lapissa sekä Raumalla usein myös *kaa':ta, kää':tä*, esim. *hänkkä', alasinikka', punanenikka', neolovainenikka'*.

2) Tekiättömän I:sen verrannon yksikön nimen töön liitetään Eurajoella ja Lapissa myös *kaa':ta, kää':tä*, esim. *pidettäväkkä'*.

3) Sekä tekiällisen että tekiättömän II:sen verrannon yksikön nimennön perässä käytetään aina *kaa'-, kää'-*muotoa, esim. *sidottukka',* Eurajoella, Lapissa ja Raumalla *pettynnykkä'* sekä maissa pitäjissä *pettynykkä'*.

2) Niihin sioihin, jotka liitteen edellä päättyvät *ään*, *ga':ta, gä':tä*, esim. *sinunga', särjengä', niittengä', särkkehengä'* ja *särkkengä', käsingä', sydängä', kutomisenga', kudottamanga', kudotmga'*; ja Eurajoella, Lapissa sekä Raumalla tavallisimusti myös *kaa':ta, kää':tä*, esim. *sinunkka', merihtienkkä', peltoinikka',* Lapissa ja Raumalla myös *pelltottenikka'*.

3) Yksikön osantoon: Laitilassa, Pyhässämaassa sekä Uudessakirkossa *ka':ta, kää':tä*, esim. *sitäkää', hauttaka', heotaka', lattuaka', särkkiäkää',* Laitilassa myös *lattuka', särkkikää'; leevottutaka' ja leevottuaka', antamistaka', leipovataka', vikadetaka';* ja samoin myös Eurajoen pohjois-päässä, esim. *montakar', sikkakar', mädäntynnyäktä'*; mutta muualla *kaa':ta, kää':tä*, esim. *varssakka', tätkäkää', järviäkää', porsastakka', ostettuakka';* Eurajoella ja Raumalla *silakkakka'*.

Poikkeus: Jos Lapissa III:nen ja V:nen luokan kolmetavuisten yksikön osanto liitteen edellä on muuttumatta, liitetään siihen *ka':ta, kää':tä*.

4) Monikon osantoon *kaa':ta, kää':tä*, esim. *meitäkkä', reesiäkkä'* reikiäkään, *kässäkkä'*.

Poikkeuksia: 1) Jos joskus Lapissa tämä sia liitteen edellä pysyy muuttumattomana, käytetään sen perässä *ka':ta, kää':tä*. Samoin myös Laitilassa muuttumattoman III:nen ja tavallisesti

V:nenkin luokan monikon osannon perässä, esim. *härkkikkä*, *haueka*, mutta myös *hauelikka* haukiakaan. 2) Eurajoen pohjois-päässä käytetään aina *ka*:ta, *kä*:tä, esim. *rattaitakari*, *ehukoittakari*, *niitäkäri*.

5) Muihin sekä yksikön että monikon sioihin *kka*:ta, *kkä*:tä, esim. *kysymäsäkkä*, *syädesäkkä*, *nilkuttavistakka*, *täsäkkä*, *heoseksikka*, *lamppailakka* ja *lamppaillekka*, *siltäkkä*, *taloistakka*, *heosetakka*, *tänäkkä*; Pyhässämaassa ja Uudessakirkossa *penikkanakka*, ja muissa pitäjissä *niimäkkä*.

Poikkeus: *Ka*:ta, *kä*:tä käytetään: 1) Eurajoen pohjois-päässä väliin, esim. *silläkä*, 2) Lapissa muuttumattoman asunnon, lähdennön, otannon, sivunnon, annanon ja vajannon perässä.

β) I:sen siannon edelliseen muotoon *kka*:ta, *kkä*:tä, esim. *pannakka*, *ruvetakka*, *kyssyökkä*, väliin *kyssyökkä*.

γ) Liite-asemoihin *kka*:ta, *kkä*:tä, jos niihin *i* on ilmaantunut liitteen eteen, esim. *kenkkiänikkä*, *heostasikka*, mutta *ka*:ta, *kä*:tä, jos *s*, ja *ga*:ta, *gä*:tä, Eurajoella, Lapissa ja Raumalla myös *kka*:ta, *kkä*:tä, jos *n* on liitteen edellä, esim. *elämälläskä*; *pitkälttängä*, Eurajoella, Lapissa ja Raumalla myös *pitkälttänkkä* pitkälttänsään.

δ) Kiellettyyn tehdikköön *kka*:ta, *kkä*:tä, esim. en *imekkä*, *pessyökkä*; *äikkö kerjääkökkä*; ei *hvetakka*, *hvetukka*; ei *syädässikkä*, Lapissa, Laitilassa ja Uudessakirkossa myös ei *syädässikkä*.

Poikkeus: *Ka*:ta, *kä*:tä käytetään: 1) *Iisi-* ja *sisi-*päätteisen tekiällisen ehdonnon perässä, esim. Laitilassa *ekkos pesisikä*, *ölsisikä* ja *ölsisikä*. 2) Tekiättöman ehdonnon perässä Pyhässämaassa, esim. *ei otetaiskä*, Laitilassa, jos on *tassis*, *tässis* päätteensä, esim. *ei viädässikä*, ja Raumalla joskus *tais-*, *täis-*päänteen perässä, esim. *ei tehdäiskä*.

e) Niihin avukoihin, joitten selvästi näkee olevan jonkun nimikkö-sian, sama muoto, jota liitetään nimikköjen vastaavaan

siaan, Esim. *alhaltakka'*, *kauaksikka'*; *ettengä'*, *niingä'*, Eurajoella, Lapissa sekä Raumalla myös *ettenkkä'*, *niinkkä'*.

§) Muihin avukoihin: jos *n* joutuu liitteen eteen, *gä'*:ta, *gä'*:tä, esim. *päistikkanga'*, *huamelaisinga'*, Eurajoella, Lapissa sekä Raumalla usein myös *kkä'*:ta, *kkä'*:tä, esim. *päistikkankka'*, *huamelaisinkka'*; mutta, jos sinne ilmauu ääntö, aina *kkä'*:ta, *kkä'*:tä, esim. *myötäkkä'*, *kansakka'*, *kauttakka'*, *poijesikka'*, *ainakka'*.

η) Myös kysymysliitteen *gon-*, *gön-* (Laitilassa myös *gost-*, *göst-*), *ks-*, *kkostas-*, *kköstäs-* ja *kost-*, *köst-*muotojen perään kumlee *kkä'*-, *kkä'*-liitettä liitettävän, jos lauseen maine on yksikön 1:ssä tai 2:ssa taikka monikon 2:ssa personassa, eikä asemaa ole aluksena. Silloin ilmauu *i ks-* ja *kkostas-*, *kköstäs-* sekä *a* muitten muotoin perään. Esim. *tulengonakka'*, Laitilassa myös *tulengostakka'*; *tukksikka'*, *tukkkostasikka'*, *tulettakkostakka'*.

d) *As*, *äs*, jota suuremman tärkeyden osoittamista varten sopii liittää *st*:hen päättyvään käskennön yksikön 2:seen, ellei se apu-tehdikkönäkin, sekä kaksi-tavuiseen *tast-*, *täst-*-päätteiseen monikon 1:seen personaan, esim. *purestas ny'*, *olestas vaa'* *perurukki'*, *pamastas vaa'*.

e) *N* ja *S*.

Ellei mainetta ole kielletty, liitetään tavallisesti näitä (*n*:ää, jos maine on yksikön 1:ssä, eikä *minä-*, ja *s*:ää, jos se on yksikön 2:ssa personassa, eikä *sinä-*sana ole aluksena) lauselta alkavan nimikön, luku-sanan, aseman sekä avukon perään. Jos kuitenkin mainittu nimikko, luku-sana tai asema on vierellisena taikka nimikön vaatimä omanto, liitetään liitettä pää-sanaan. Esim. *hyvällä kyll saam'*, *näitus viss' saa' näitetyks*, *heones tauste' ole'*, *meidän saam'*, *se, jollas sa' tehdyks*, *kahdestan saam' tarppeksen*, *tästän otam'*, *milläs mene'*, *muttan vihti vaa'*, *koskas täällä olekki*, *tuanan kävin'*, *eilläs ok'*, *mill tavallan teem'*, *kahdell kädelläs ot'*, *siihen kylähäs viime' joudu'*, *mink miähen*

talos sai, suden kiältis puhu, huanon miäheri turvisas ole, kolmen karhan suustan vein, tuan kyläi kauttas meni, kak-sin käsii siihen oti.

Muistutuksia: 1) Väliin liitetään näitä lausetta alkavaan *minä-* ja *sinä-*alukseen, esim. *minän taatustengi' kävin, sinäs hyvästikki' kelppa'*. 2) Jos lausetta alkavan luku-sanan nimen-
nön tahi omannon perässä on sen vaatima yksikön osanto taikka *ilma'*-sanan perässä vajanto, liitetään näitä osannon ja vajannon perään, esim. *kaks miästän näini, kahdeksan' heostas sai, ilma' heosetan kyll pääsen, ilma' lehmitäs vissi' kuatis'*. 3) Näitä ei sovi liittää kaikkiiin sioihin eikä avukoihin. Epä-määräisiin ase-
moihin ei niitä koskaan panna'. 4) Kysyissä liitetään näitä usein kysyvään määrä-sanaan, vaikk'ei se lausetta alakkaan, esim. *pu-nanen' kais ole, sininen' kain olet'*. 5) *N*-liitteen perässä kuu-
lee usein *gon-*, *gön*-kysymys-liitettä, esim. *pahallangon sain', siksingön menin'*.

f) Stan, stän ja stas, stäs.

Suuremman tärkeiden osoittamista varten liitetään kysyissä usein *stan*:ta, *stän*:tä samallaisissa lauseissa, kuin *n-*, ja *star*:ta, *stäs*:tä sellaisissa, kuin *s*-liitettä, lausetta alkavan kysyvän asemon ja määrä-sanan perään, ellei asemo ole vierellisenä. Jos asemo on toisen sanan vaatima omanto, ei liitettä kuitenkaan siihen liiteta', vaan omantoa vaativaan sanaan. Esim. *ketästän otan', kukastas ole, kummastas vii', mihistäs ole' pannukka', millästän saan', miksisstäs ole' tullekka', kumppahastan viän', koskastas tule', kuingastan teen', mink tähdestäs, mink kauttastan.*

Muistutuksia: 1) Jos kysyvä asemo on lauseen kohteena olevan omannon vierellisenä, liitetään väliin näitä liitteitä mai-
nitun omannon perään, esim. *mink heosetas ole' nähmykkä'*. 2) Kysyvien asemojen kaikkien siain perään ei näitä sovi liittää.

g) St.

Ellei mainetta ole kielletty, olkoon se missä personassa

hyvänsä, kun vain, jos se on l:ssä taikka 2:ssa, saman persoonan asema on aluksena, liitetään kysyissä usein tätä liitettä, lausetta alkavaan, kysyvään asemaan ja määrä-sanaan. Jos kuitenkin asema on vierellisenä taikka nimikön vaatima omanto, liittyy liite pääsanaan, ellei myös se ole' toisen nimikön vaatima omanto, jolloin liitettä liitetään omantoa vaativaan sanaan. Esim. *mitästä minä täädän, millistä me saan, kumpast saa, kukast sinä ole', ketästä te olet, miksi miähe' täällä ova', mink kautta minä menen, kumpast se on mahdollist, mill midhellästä on kirves, mink asiast tähdest sinä täällä ole', kumman miähen' kädestästä se katu pysy.*

Muistutuksia: 1) Kaikkien siain perään ei tämä sovi. 2) Tätä liitetään myös käskennön monikon 2:seen personaan, esim. *ottakast vaa', olkkast vaa' tullukki'.*

h) P kirja-kielen *pa, pä*, esim. *heonemp, härjillöp, menep, kaksip, tupap, twamp, merehemp, hakattimp, niimp.*

Tämä liite muodostuu:

1) *pa:ksi, pä:ksi* se-nimentöön liitettynä, esim. *sepä se ongi'*, ja *jo*-sanan perässä, jos maine on yksikön 3:ssa personassa taikka monikossa, esim. *jopa hän ongi', jopa me olengi'.*

2) lausetta alkavan sanan perässä *pan:iksi, pän:iksi, ppan:iksi, ppän:iksi*, jos maine on yksikön l:ssä, eikä *minä-*, ja *pas:iksi, pä:iksi, ppar:iksi, ppäs:iksi*, jos se on yksikön 2:ssa personassa, eikä *sinä*-sana ole' aluksena. *Pan:ta, pän:tä, pas:ta, pä:stä* liitetään samallaisiin sanoihin, kuin *g':tä* ja *ki':tä*, ja *ppan:ta, ppän:tä, ppar:ta, ppäs:tä* sellaisiin, kuin *kk':tä*. Esim. *sempän tein', tätäpä's ole' ottaman' tullukki', siksippän olen' mennykki', olkappas olekki', kiinipän otingi', myätäpä's tulikki'.*

Muistutus: *En*-tehdikön monikon l:seen personaan *pän:tä* myös väliin liitetään, joten syntyy *empän me*.

i) *Ko, g, k* kirja-kielen *ko, kö*. *Ko:ta* liitetään *jo*-sanaan ja *g:tä*, jos *n* tulee liitteen eteen, mutta *k* sopii kaikkein muitten kirjainten perään. Esim. *joko, heoneng se'i söi, kudotung sinä*

sai, kudotang vai, tulettak vai, tullak sopi, mensesäk hän sei näk, rahallanik minä sen sain vai, tuvastak vaim tuliki, sopik puhhuakka. Tämän liitteen muotojen muuttumisesta mainittakoon:

1) Jos maine on yksikön 1:ssä persoonassa, eikä *minä* ole aluksena, ruuuttuu:

a) *ko* kon:iksi ja *kostan*:iksi.

b) *g gon*:iksi, *gön*:iksi, väliin *gostan*:iksi, *göstän*:iksi, Laitilassa myös *gosti*:iksi, *gösti*:iksi, esim. *saangon* ja *saangostan*, *tuangon*, väliin *tuangostan*, *otan*, *sillängön elän*, *ihmisten tähdengön tulin*, *tuangon olin*; ja Laitilassa *engost menekkä*, *se tähdengöst tulingi*.

Muistutus: Eurajoella, Lapissa ja Raumalla liitetään menentöön usein myös *kkon*:ta, *kkön*:tä, esim. *tukkahankkon otin kiin*.

c) ja *k*:

a) *kon*:iksi, *kön*:iksi, väliin *kostan*:iksi, *köstän*:iksi, jos se on sellaisiin sanan-muotoihin liitettynä, joihin *ki*-kin liittyy. Esim. *vareskon*, väliin *vareskostan*, *olen*, *hauttakon* ja *hauttakostan haen*, *kiinikön* ja *kiiniköstän tulin*.

β) *kkon*:iksi, *kkön*:iksi, joskus *kkostan*:iksi, *kköstän*:iksi, jos se liittyy semmoisiin sanan-muotoihin, joitten perään *kki*-kin sopii. Esim. *tarppeksikkon sain*, *ajamasakkon kävin*, *silläkkön*, joskus *silläkköstän*, *saan*, *heosestakkon otin*, *kenkkiänikkön paikkasin*, *tullakkon*, joskus *tullakkostan*, *tupasin*, *pojesikkon pääsen*. Kysymys-liitteen joutuessa tällaisten perään on kuitenkin tavallisesti *minä* aluksena ja *k* muuttumatta, esim. *tarppeksik minä tein*.

2) Jos maine on yksikön 2:ssa persoonassa, eikä *sinä* ole aluksena, muuttuu:

a) *ko* *kos*:iksi ja *kostas*:iksi.

b) *g gos*:iksi, *gös*:iksi, väliin *gostas*:iksi, *göstäs*:iksi, esim. *merihtengös pääsi*, *tuangos*, väliin *tuangostas*, *täällä kävi*,

siangos ja siangostas osti, uidengos ja uidengostas pääsi, sei tähdengös tuli.

Muistutuksia: 1) Väliin muuttuu *g* myös *gs*:ksi, esim. *sei tähdengs sai*.

2) Eurajoella, Lapissa ja Raumalla liitetään menettöön usein myös *kkos*:ta, *kkös*:tä, esim. *vettehenkkös putosi*.

3) *N*:ään päättyvän sanan perässä käytetään Eurajoella myös *ks*-muotoa, jonka edeltä *n* katoaa, esim. *köödeks näi köydenkö näit, uideks meni, köytteheks kiin karasi, näiks ole oll.*

c) sekä *k* tavallisesti *ks*:ksi, mutta väliin myös *kos*:iksi, *kös*:iksi, *kostas*:iksi, *köstäs*:iksi, jos se on sellaiseen sananmuotoon liitettynä, johon *k*-kin liittyy, ja *kkos*:iksi, *kkös*:iksi, joskus myös *kkostas*:iksi, *kköstäs*:iksi, jos se joutuu seinmoisen sanan perään, johon *kk*'tä-kin liitetään. Esim. *meneks, seljälläsiks makka', heostaniks hae', meresäks ui', tullaks tahdo', myätäks tule'*; ja väliin myös *susikos ja susikostas ole', kiimikös ja kiiniköstäs sai', rauttakos ja rauttakostas piteli', menekkös ja menekiköstäs, tullakkos ja tullakkostas lupasi', pojjesikkos meni', kädestäsikkös päästi'*.

Muistutus: *K*:ta ei koskaan liitetä' yksikön 2:seen personaan eikä kautantoon, vaikka *sinä*-kin on aluksena, vaan tavallisesti *ks*:ää, esim. *otiks sinä niit, eks sinä olukka', methihteks sinä meni'*.

3) Olkoon maineena mikä tehdikön muoto hyvänsä, kun vain, jos se on yksikön 1:ssä, *minä*-, ja, jos se on yksikön 2:ssa personassa, *sinä*-sana on aluksena, muuttuu usein:

a) *ko kost*:iksi, esim. *jokost te sait*.

b) *g gost*:iksi, *göst*:iksi, esim. *tuangost minä vai, namingost hän sai, sei tähdengöst sinä tuli, talohongost minä olen tulhukki', söingöst me, vai ku', pelltohongost te olet päässykki', tuanangost te täällä oit, hakatangost*.

Muistutus: Eurajoella, Lapissa ja Raumalla liite-

taan menentöön myös *kkost:a*, *kköst:ä*, esim. *puttomankkost se pääsiki?*

c) sekä *k kost:iksi*, *köst:iksi* sellaisten sanain perässä, joihin *ki-*, ja *kkost:iksi*, *kköst:iksi* niitten perässä, joihin *kk-*muotoakin liitetään. Esim. *leippäköst minä söin'*, *miäsiköst hän on'*, *sitäköst te tahdot*, *peorakost sinä ole'*, *kiimiköst me tuler'*, *hätäköst minun on'*, *myätäköst ne ova'*, *silläkköst minä sain'*, *vareksekost he ova'*, *sill laillakkost sinä sa'*, *talostakkost me otin'*, *tullukkost te olettakki?* Niitten muotoin perässä, joihin *kk-:*tä sopii liittää, on kuitenkin *k-kysymys-liite* tavallisesti muuttumatta, esim. *taivastak se tulis*, *seljästäsik sinä ole' ark*, *lukkiak he osasi?*

Poikkeus: Kielteväen tehdikön monikon 2:seen personaan liitetään Laitilassa *kost:a*, Pyhässämaassa *kos:ta* ja Uudessa-kirkossa sekä *kos:ta* että *kös:tä*.

Muistutus sekä a)-, b)- että c)-kappaleesen: Jos *minä* taikka *me* on aluksena, käytetään Uudessa-kirkossa myös *gos:ta*, *gös:tä*, *kos:ta*, *kös:tä* ja *kkos:ta*, *kkös:tä*, esim. *jokos me sa'*, *tuangos minä ot'*, *kiimikös me ot'*, *heostakkos minä lyä'*. Samoin luullakseni myös, jos *sinä* on aluksena.

Avukolsta.

Näissä pitäjissä ovat seuraavat avukot tavallisimmat:

1) *All*, *alt*, *alas*; *alathte'*, *alithte'*, Uudessa-kirkossa *alatte'*, *alitte'*; *alallas* utan *att röra sig*; *edes*, *edest*, *edell*, *edelt*; *alaha'* ja *ala'*, *ettehe'* ja *ette'* eli *alahan'* j. n. e.

2) *Enne'*, *ensi'*, *ennemi'*, *ilma'* eli *ennen'* j. n. e.; *kans*, *kauutt*.

3) *Nii'*, *näi'*, *noi'*, *ku'*, *ku'* eli *niini'* j. n. e.; *kuing*.

4) *Jälkil*, *jähis*, *jähist*; *peräs*, *peräst*; *jälkke'*, *jälkki'*, *perähä'* ja *perä'*, *takaperi'* eli *jälkken'* j. n. e.; *jälkken-*, *jälkkin-*,

jälit- ja *peräst-päi* eli *päin*; *päräte*, *peräte*, joskus juuri *peri*, eli *peräteri* j. n. e.; *pärät*, *perät* alledes, helt och hållet.

5) *Kaukka*, *kauemalt* ja *kauemallta*, *kaukan*, *kauempan*, *kauas*, *kauemaks*, *kauaks* för lång tid; *kaua*, *kauema*, *kauemi* eli *kauari* j. n. e.

6) *Pualell*, *pualett*, *pualest*; *sisäll*, *sisält*, *pääll*, *päätt*, *keskell*, *keskelt*, *kohdall*, *kohdalt*; *päi*, *keske*, *kohde* eli *päin* j. n. e.; *kohi* straxt.

7) *Takan*, *takka* *takaa*, *taa* taaksi; *taahite*, *ohihte*. Uudessakirkossa *taatte*, *ohitte*; Laitilassa joskus *ohes* vid sidan, *jemte*.

8) *Tyyjõ* ja *tyyjõn*, Eurajoella myös *tyä* tykö, *tykõn*; *tykkõ* tyköä, *poijes*, Laitilassa *tykky*, *poiken*; *pois*.

9) *Ylhäll*, *ylhält*, *ylemält* ja *ylemälttä*, *alhall*, *alhalt*, *alemalt* ja *alemalttä*, *alas*, *alemaks*, *ylõs*, *ylõmäks* ja *ylemäks*, *alempan*, *ylempdn*.

10) *Tähde*, *vastaha* ja *vasta* eli *tähden* j. n. e.; *vastas*, *vuaks*.

11) *Vähäll*, *vähis*; *vähist* ja *vähiste* emellanät, *vähiki* ja *vähii* väliin, *vähii* välin eli *vähisteri* j. n. e.

12) *Ulkon*, *ulos*, *koton*; *ulko* ulkoa, *kotto* kotoa, Lapin ja Rauman pitäjien etelä-päässä, Laitilassa ja Uudessakirkossa *ulku*, *kottu*; *ulompan*, *ulomaks*, joita en kuitenkaan ole kuullut Rauman pitäjässä.

13) *Ympär*; *ymprill*, *ymprilt*, *ympris*, *ymprist*, Uudessakirkossa *ympärill* j. n. e.

14) *Tänäpä*, *huame*, *toishuame*, *ylihuame*, *eillä* eli *tändpäni*, *huameri* j. n. e.; *ehtost*, *aamust*; *ehtoste*, *ehtosi*, *aamuste*, *aamusi*, *huamelaisi* om morgnarna, *päistikka* hufvudstupa eli *ehtosteri* j. n. e.; *huamelttä* på morgonen, *vaiivikas* ja *vaiivikka* hiljaa ja salaa.

15) *Sillo'*, *millo'*, *jollo'*, *sillon-tällö'*, *millon-kullo'*, *jollon-kullo'*, *kummingi'*, *kuitengi'* eli *sillon* j. n. e.; *kuitenga'*, *kumminga'*, *lainga'*, *laisinga'* eli *kuitenga'*, *kuitenka'* sekä *kuitenka'* j. n. e.

16) Laatu-sanoista ja tekiättömän 1:stä ja 2:sta sekä kohteettomien tekiällisen 1:stä verrannosta johtuneet *st-*, *ste'*- eli *sten'*-päätteiset määrä-sanat, esim. *kaunist*, *tarkast*, *verrattavast*, *taatust*, *palavast* eli *kauniste'* sekä *kaunisten'* j. n. e.

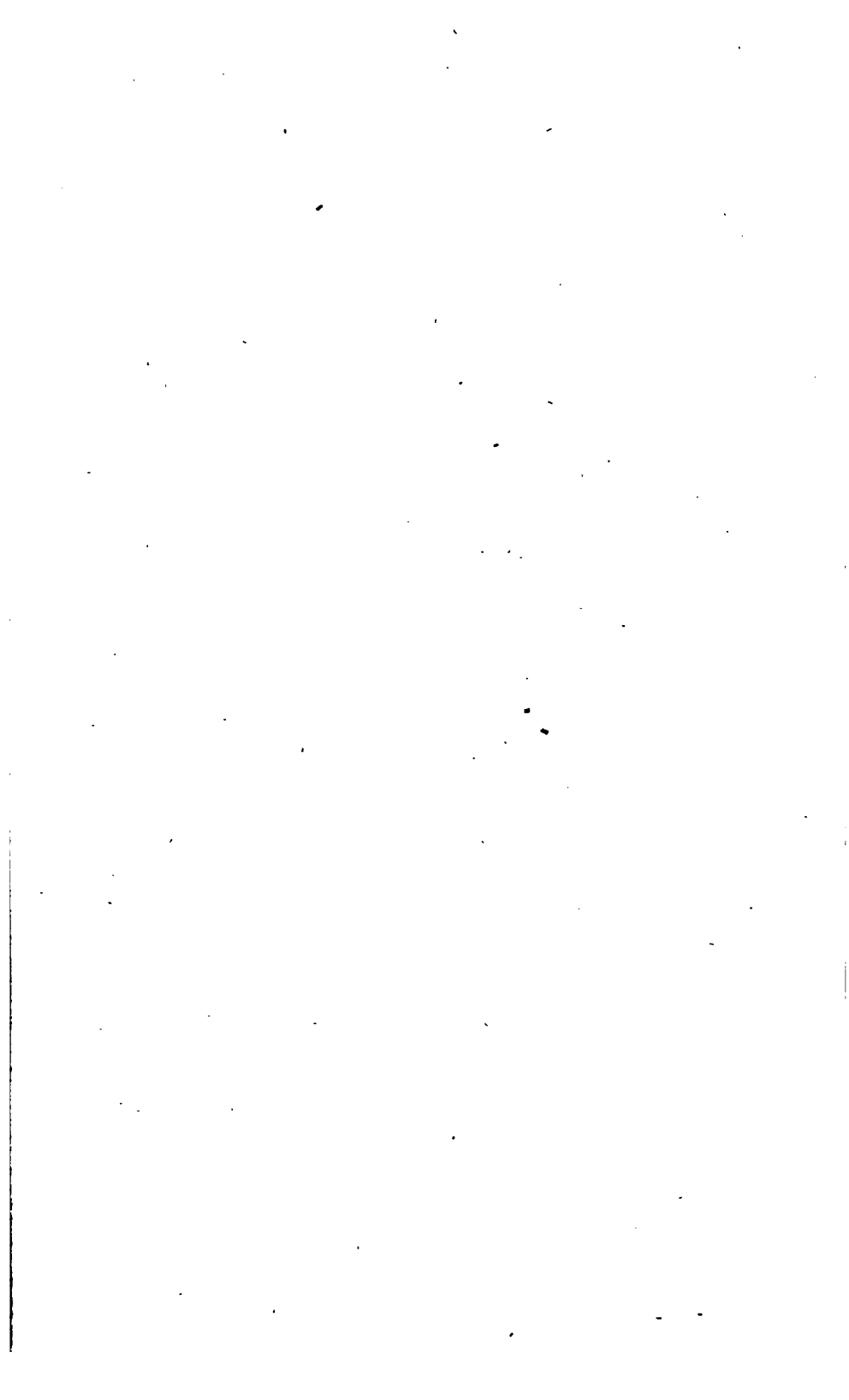
17) Laatu-sanoista, varsinkin niitten yli-määräisestä, *mitte'*-, *mitten'*- ja *miste'*-, *misten'*-päätteillä syntyneet määrä-sanat, esim. *salamitte'*, *enimiste'*, *parhamitte'* eli *salamitten'* j. n. e.

18) *Jälle'* taas, *liia'*, *aiva'*, *nami'* tuskin, *tuana'* joku aika sitten, *vissi'*, *tosi'*, *kerra'*, *vaa'* eli *jällen'*, *liian'* j. n. e.; Laitilassa *heti* ja *varsi'*.

19) *Kyll*, *kyllält* ja *kyllättä'*, *kylliks'*, *ain*, *ennak* ennen aikaan; *kyllä'*, *ainia'*, *ennakkoste'*, *ennakkoiste'*, *ennakkoisi'* eli *kyllin'* j. n. e.

20) *Sala* salaa, *tott*, *koolt*, *kooks*, *samate'*, *myüt* muassa, *kahdestas* på tumanhand, *huamas* esim. *onnen'* *huamas*; *verka'*, *verkan'*, *verkalles* ja *verkallas* långsamt eli *tyst* och *stilla*.

21) *Jo*, *ny'*, *kosk*, *mar*, *seh*, *iki*, *ast*, *saakk*, *saatikk*, *sinn*, *tänn*, *poikk*, *viäl*, *ja*, *eli*, *vai*, *vaikk*, *taikk*, *sekä*, *ett*, *mutt*, *jos*, *siis*, *kiin*, *paitht*, Undessakirkossa *paitt* *paitsi*.

Kertomus kielimurteen tutkimusta varten kesällä v. 1869 tehdyiltä matkoiltani Kiskon, Karjalohjan, Lohjan, Wihdin ja Nurmijärven pitäjissä.

Vaikka jo kesäkuun 8:nä p:nä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta sain määrätyn matkarahan, en kuitenkaan, eriuaisista syistä, kerinnyt matkalleni ennenkuin kesäkuun lopulla, jolloin kotopitäjästäni, Huittisista, Loimaan, Marttilan, Halikon ja Uskelan kautta matkustin ensin Kiskoon ja sieltä sitten Karjalohjalle, Lohjalle, Wihtiin ja Nurmijärvelle. Samassa järjestyksessä annan myös nyt Seuralle matkoiltani näissä pitäjissä seuraavan lyhykäisen kertomuksen.

Kisko ynnä Suomensjärven kappeli.

Kiskossa oleskelin heinäkuun 10:teen päivään asti, ensin Suomensjärvellä ja sitten emäkirkolla. — Melkein koko Suomensjärven kappeli ja enin osa emäkirkkoakin kuuluu Turun lääniin. Raja käy pitkin Kiskojärveä ja -jokea; sitten on Enäjarvi läänin rajana Sammattia kohden.

Kisko on yleensä kaunista pitäjää. Isompien järvien seasta mainittakoon Enäjarvi Suomensjärvellä, Kisko- eli Kirkkojarvi ja yhdistetty Orijarvi, Maräjarvi ja Seljanala emäkirkolla. Eriittäin ovat Suomensjärvellä Enäjärven seudut ihania.

Kisko on ennen ollut Pohjan pitäjän kappelina, josta se 15:llä sataluvulla on erotettu eri pitäjäksi (Åbo Stifts Herda-

minne, Strandberg 1 osa, 393 siv.). — Mistä pitäjä on saanut nimensä „Kisko“, ei kansa tiedä. Joku koetti johdattaa pitäjän nimen siitä, että se on „kiskottu“ muista pitäjistä! — Uskokoon kuka tahtoo! Numjärven kylä on kumminkin ennen kuulunut Karjalohjan pitäjään, johon se taas tulee kuulumaan Kiskon nykyisen kirkkoherran, 87 vuotisen Laurell'in, kuoltua.

Nykyinen emäkirkko, Kiskojärven rannalla, on puinen ja rakennettu v. 1810. Entinen kirkko paloi elok. 21 p:nä 1807 ykkösen valkean kautta. Silloin sanotaan myös paljon pitäjän asioihin koskevia kirjoituksia menneen tuhaksi. Nämät kirjoitukset tallitettiin kirkon „porsnoossa“ (porstuassa). Suomusjärven vanhin kirkko on ollut Enäjärven rannalla, Laikeen kylässä. Sekä Suomusjärven kirkossa että emäkirkossa on kaunis alttari-taulu, kumpikin Ekmanin tekemä. Vanhoista aatelis-taloista pitäjässä mainittakoon Horn'ein entinen säteri, Haapaniemi, Kiskojärven rannalla. Haapaniemi on 14:llä sataluvulla ollut Etelä-Suomen laamannin Kristian Frillen oma. Naimisen kautta tuli säteri kuulumaan vapaaherra valtioneuvos Klas Heikinpoika Horn'ille, joka oli nainut yllämainitun Frillen tyttären. Horn'ein hallussa oli Haapaniemi pari sataa vuotta. Viimeinen Haapaniemen herra nimeltä Horn oli everisti Kustaa Horn, joka kuoli v. 1673. (Lagus, Finska adelns gods och ätter). — Vanhoista rakennuksista ei ole enää jällellä kuin ainoastaan pytingin kivinen alustus, jonka alla vielä on viisi holvattua kellaria. Kellareissa puhuu kansa olleen seinissä rautarenkaita, joissa vankia olisi pidetty kahleissa. Sellaisia renkaita ei enää siellä löydy, eikä luultavasti ole löytynytkään. Että tällaisessa paikassa aaveita kuullaan ja joskus, keskellä päivääkin, nähdään sotaherra täydessä puvussa ratsastavan ympäri tähteitä, ei ole ihmeellistä.

„Piruista“ ei Kiskossa paljoa tiedetä jutella. Sanotaan heidän jo ottaneen asuntonsa ihmisiin. Lapin ja Kajalan kylien välillä kiusaa kuitenkin piru vielä matkustavaisia kilistämällä ja

kaliestamisella metsässä. Tällaisia pahoja henkiä „manataan“ vieläkin. „Aarnin-hautoja“ tapaa täällä harvoin. Sodap melkeet eivät ole tänne ulottuneet. Vaski-veneestä puhutaan, joka Horn'ein aikana, rahaa täynnä, olisi upotettu „Sampa“ selkään, ulkopuolella „Sampa“ makeä, lähellä Haapaniemen säteriä. Tämä aarnin-hauta paloi, niinkuin muutkin, öisin. Nuottaa ve-täessä oli tämä vene kerran tullut apajaan, vaan kun joku seura-rasta huusi: „se on nytten jo apajas“, vaipui vene nuotan läpi syryyteen, jonka jälkeen sitä ei enää ole näkynyt. „Kurjen kruopaksi“ nimitettiin Kurkelan kylässä erästä kallion penkereellä olevaa ympyriäistä kuoppaa. Kurjen sanotaan siinä hautoneen munansa, josta myös nimi.

„Jättiläisistä“ ovat tiedot hyvin hämärät. Jätin heittämiä kiviä löytyy useita, niinkuin „Hermolan vaha“ Suomensjärvellä, hirmuisen iso, yksinäinen kivi niittymäisessä maassa. „Jätin kankareeksi“ kutsutaan ympyriäistä, santaista kumpua Sortilajärven rannalla. Tästä kertoo taru: kerran suuttui jättiläisvaimo ja aikoi sen vuoksi peittää koko Sortilajärven sannalla, vaan päästyänsä rantaan rupesi hänen lapsensa itkemään; vaimon oli hehmallisensa päästäminen siihen, missä nyt kumpu on nähtävänä. Kumpu on ympäri-mitatun arviolta 50 syltä, ja pelto sen ympärillä savimaata. Iso-Kiskon järvessä on jäännöksiä Jätin rakentamasta sillasta, „Kivisilta“ nimeltä. Pitkin tätä siltaa hoetaan Jätin aikoneen mennä rikkomaan Kiskon kirkkoa.

„Lappalaisista“ muistuttaa Suomensjärvellä: „Laperlan“ kylä Aneriojärven rannalla (kartassa on tämän järven nimi väärin: Omerio); — „Lapinsuo“, ja sen lähellä „Lapinniitty“ ja „Lapin-abde“, Laperlasta kirkkoa kohden. Emäkirkolla: „Lapinkylä“ Kiskojärven rannalla; — „Lapinkallio“, vastapäätä Jätin kankareta, Sortilajärven rannalla.

Kansa, pait muutamia ruotsalaisia Pohjan pitäjään päin ja Orijärven kulmalla, on vallan suomalaista. Pitäjässä on ennen

asunut enemmän umpi-ruotsalaisia. Sivistys ei ole niin korkealla kannalla kuin sopisi odottaa; sillä jo vanhoista ajoista on taalla ollut kansakoulu, ja opettajan piti samassa oleman papin, vaikka sittemmin koulun-opettajan ja papin virat eroitettiin toisistaan. — Muuten kuuluu kansa minusta emäkirkolla Varsinais-Suomalaisiin, Suonusjärvellä taas Ali-Satakuntalaisiin,

Matkustaessani Karjalohjalle kävin Orijärven vaski-aarniossa („kruubussa“), johon eräs ruotsalainen „sourari“ johdatti minua. Vaikeata on tottumattoman käydä pitkin keinoja tikapuita lähes 300 jalkaa maan sisään. Aarnio avattiin jo v. 1757, mutta viimeisinä vuosikymmeninä ei enää ole saatu siitä niin paljon vaskea kuin ennen. Orijärvi on nyt Julin'in, Fiskars'in herran, oma.

Karjalohja

ynnä Sammatin kappeli.

Karjalohjalla oleskelin heinäkuun 25:teen päivään saakka. Pitäjä, semmenkin emäkirkko, on epäilemättä luontonsa puolesta mitä kauniimpia Uudella-maalla: järviä, kauniita kukkuloita, viherioitseviä laaksoja ja lehtimetsiä. Laaksot ovat hyvin hedelmällisiä ja tiheästi asuttuja, niin että peninkuorman alalle tulee lähes 1,000 asukasta. Ainoastaan Helsingin pitäjä on tiheämmin asuttua Uudella-maalla. Isommista järvistä mainitsen kauniin Puujärven ja Lohjanjärven, joka idän puolelta kauniine lahtineen pistäyy pitäjään. Näiden järvien välitse käy maantie Sammattiin, jossa luonto tulee autiommaksi: havumetsiä, yksinäisiä metsäjärviä ja siellä taalla asumia. Järvistä on muistettava Walk'järvi. Kauniilla paikalla tämän järven rannalla on Haar'järven Paikkarin puustellin torppa. Tässä torpassa syntyi Elias Lönnrot. Karjalohja on jo 1400 sataluvulla ollut hyvin viljeltyä ja tiheästi asuttua paikkakuntaa (Åbo Tidn. 1775 ja 1792). Nykyisestä pitäjästä on melkein koko emäkirkko ennen kuulunut Karjan

pitäjään. Sammatti taas on kuulunut ennen Lohjan pitäjään. Rajan sanotaan käyneen Lohjantaipaleen kylän kohdalla. Vuonna 1547 oli Karjalohjalla saarnahuone. Sitten se oli Karjan kappelina vuoteen 1614, jolloin erotettiin eri pitäjäksi (Strandberg, Herdaminne). Pitäjään tuli kuulumaan osia Karjan ja Lohjan pitäjistä, josta sen nimi „Karjalohja“. Nykyinen kirkko, joka on harmaasta kivistä, on rakennettu v. 1860 korkealle harjulle likellä Puujärveä. Tämä kirkko on kumminkin jo neljäs pitäjässä; sillä pait yllämainittua saarnahuonetta perustettiin („funderades“), vanhan muistokirjoituksen mukaan, v. 1674 kirkko. Se oli luultavasti rakennettu pappilan maalle, jossa vieläkin näkyy merkkiä hautausmaasta. Senjalkeinen kirkko, josta vielä on hautausmaa ja kellokastari jällellä, oli rakennettu v. 1745 lähelle nykyistä kirkkoa. Tässä kirkossa vielä tallitettiin useita vanhoja pyhiin kuvia, puusta tehtyjä; vaan kun kirkko kellokastarineen muutamia vuosia takaperin myytiin julkisessa huutokaupassa, katsottiin myös hyväksi myydä kaikki nämät kuvat. Lohilammen kylässä Sammatin kappelissa näin näistä kaksi, nimittäin neitseen Maarian kuvan, lapsi sylissä, melkein täysikokoisena, ja Vapahtajan kuvan ristin päällä. Kummastakin oli maksettu 10 kop. hop. Ostaja oli ne sitten uudesti maalauttanut, ja kun eivät muutoinkaan olleet mitään taidekaluja, olivat ne nyt peräti kamalat nähdä. Vaikka eivät olisikaan suuresta taiteellisesta arvosta, niin sopisi seurakunnan kuitenkin jollakulla tavalla säilytellä tällaisia muistomerkkiänsä kuluneista ajoista.

Sotatapauksia ei Karjalohjalla muistella. „Piru“ ja „hiisi“ ovat yhtä. Ennen oli piru eli hiisi usein äestänyt Haarjärven vuorilla, niin että „mäen karttu“ tuntui kylään. „Jättiläisistä“ ei ole puutetta. „Jättiläis-silta“ on täälläkin. Tätä siltaa aikoi jättiläinen kulkea, menneänsä rikkomaan Suomusjärven kirkkoa. Silta on aiottu yli Puujärven. Jätin „heittämiä“ kiviä on myöskin paljon, ja niiden seassa yksi, Sammatin ja emäkirkon rajalla,

joka kääntyy joka kerta kun kuulee kirkon kellojen soivan. Suureutensa vuoksi on mainittava eräs kiviläjä, luultavasti luonnon tekemä, vaikka kansa kutsuu sitä „Jätin roukkioksi“. Tämä roukkio on korkealla vuorella lähellä Kärkelän vaskipajaa. Mikä tässä tekee roukkion luonnolliseksi on se, että se on notko-paikassa vuoren luoteisella puolella ja kaikki kivet ovat pyöreän-läntiä, pääkallon kokoisia, vähän vähempiä ja isompiakin. Kivi-läjä on arviolta 15—20 sylen pituudesta, 8—10 sylen levyydestä ja 2—3 sylen syvyydestä. Muutoin ei vuorella ole ollenkaan vähempiä kiviä. Taru kertoo tästä: kerran viskeli kaksi jätti-läistä toisiensa päälle. Toinen heistä oli Kärkelän vuorella, toi-nen Kiskon puolella, Sortilan metsässä. Tästä nämät läjät Kär-kelessä ja Sortilassa, jossa myös yhtäläinen läjä on. — „Aarnin-häutoja“ on siellä taalla.

„Lappalaisia“ on myös luultavasti asunut pitäjässä, vaikk'ei kansa mitään heistä tiedä jutella. Paikkojen nimiä on, jotka heistä muistuttavat, niink. „Lapin saari“ Enäjärvenssä, „Lapin tai-pale“, niityn nenä lähellä Enäjärveä, ja „Lapin lato“ Lohilammen men kylän niityllä, kaikki Sammatissa. Emäkirkolla en kuullut mitään paikan nimeä, joka muistuttaisi Lappalaisista. — Kansa, joka on melkein vallan suomalaista, on hyvin voipaa, hyvän-tahtoista ja kohteliasta. Karjan pitäjään päin asuu vielä joku ruotsalainen, ja moni suomalainenkin osaa puhua ruotsia. Kus-tenkin sanotaan pitäjässä ennen asuneen enemmän ruotsalaisia kuin nykyään, niin että suomalaisuus taälläkin enenee enene-mistänsä. Karjalohjalainen rakentaa talonsa kauniiksi ja on muu-ten yleensä puhdas oloissansa. Sivistys on hyvällä kannalla, erittäinkin verraten naapuri-pitäjiin Pohjaan ja Karjaan, joissa kauemman aikaa on ollut sekä ruukkia että isoja herran-taloja. Pohjan pitäjässä esim. ei ole kuin ainoastaan 9, 10 itsenäistä talollista. Muut ovat lampuotia, jotka eivät samalla mielihalulla voi työtä tehdä, kuin vapaat talonpojat, jotka itse saavat nauttia

palkan työstänsä. — Monet vuodet on Karjalohjalla jo ollut kansakoulu, jonka opettajana seurakunnan lukkari on. Myös Sammatti on hiljakkoin Lönnyrotin toimesta saanut oman koulunsa. Opettaja on tullut Jyväskylän seminarista. Kuitenkin on pitäjässä vielä taika-uskoisiakin, ja aina Ruovedellä saakkakin sanotaan joskus käytävän tietoa hakemassa varastetuista kaluista y. m. Sentäänkään en muualla tavannut sellaista taika-uskoa kuin matkallani Karjalohjalta Pohjan pitäjään, jolloin kyytimieheni, joka oli Karjan pitäjästä, täyttä totta vakuutti „omin silmin“ kerran nähneensä noita-ammän tulevan suhinalla ja kohinalla ilmasta alas. Sama mies tiesi myös jutella, että Pohjan kirkko on „mamseli Jatin“ rakentama.

Lohja

Ynnä Nummen ja Pusulan kappelit.

Karjalohjalta matkustin heinäkuun 25 p:nä Pohjan ja Karjan pitäjien kautta Lohjan pitäjään, jossa oleskelin elokuun 6:teen päivään, ensin emäkirkolla, sitten Nummella ja Pusulassa. Lohjan, niinkuin Karjalohjankin, voi täydellä syyllä verrata luonnon puolesta maanme kauniimpiin pitäjiin. Lohjan järvi viheriöine saarineen ja niemineen ja kauniine lahtineen kaunistaa emäkirkon, tehden luonnon vaihtelevaksi. Erittäin on luonto Lohjan järven saarissa kaunis. Näistä saarista on mainittava Jalasaari, jossa itsestänsä kasvaa, pait muita puulajia, tammia, vaahteria, niinipuita, saarnipuita, marjakuusia (*taxus baccata*) ja omenapuitakin. Samoja puulajia kasvaa myös Karkkali-niemessä, joka Lohjan pitäjästä pistäyy Karjalohjaan. Muutoinkin on kasvikuunta näillä saarilla hyvin rikas; jonkatähden luonnontutkioita täällä usein käy. Lohjan pitäjä on vanhimpia Uudella-maalla. Tätä todistaa seurakunnan vanha kirkkekin, joka luullaan rakennetuksi jo 13:nen satakavun alussa, ehk'ei vuosilukua tiedetä; sillä

v. 1323 mainitaan täällä eräs Ingvaldus seurakunnan johtajana („curatus“) ja 1332 Peder Provest y. m. (Herdaminne, Strandberg). Kirkko on harmaasta kivistä ja hyvin iso, verraten muihin tänaikaisiin kirkkoihin. Kirkon, porstuan ja sakariston katto ja seinät ovat ennen olleet vallan täynnä maalikuvia pyhästä raamatusta ja pyhien elämästä, ehkä sellaisiakin kuvia on joukossa, joiden merkitystä ei kukaan voine selittää. Evankelistat ovat kuvatut eläinten haahmossa. Näistä maalauksista ei ole enää jällellä kuin ainoastaan kuvat kirkon katossa. Kaikki muut kuvat ovat, jo useita vuosia takaperin, provasti Forsman vainaan toimesta valkomaalilla peitettyt. Näiden kuvien seassa oli myös helvetti, joka oli maalattu niin hirveästi, että „heikkopäitten“ sanotaan „pyörtyneen“ sitä katsellessa. Miltä ajalta nämät kuvat lienevät, en voi arvata. Taitoteoksia eivät suinkaan ole. Näistä kuvista käy puhe pitäjässä, että eräs naisihminen olisi ne maalannut ja sillä aikaa asunut kirkon porstuan ullakossa, missä vielä sanotaan olevan varpukimppuja, joiden päällä neito oli maannut. Hauskutteena oli hänellä ollut kuttu, jonka maidosta hän eli. Palkaksensa tästä työstä oli hänelle se, että hän, viimeisen kuvan maalattua, putosi alas katosta ja — kuoli.

Pait tätä vanhaa kirkkoa puhuu kansa vielä vanhemmasta-kin Kirkonkylän (Kyrkstad) keskiekvarin lähellä, missä vielä muutamia vuosia takaperin oli ollut kivijalasta jätteitä, ehkä kivet sittemmin ovat poisvedetyt johonkuhun tarpeesen. Taru kertoo, että Lohjan kirkko ensin tähän piti rakennettaman, vaan mitä päivällä saatiin tehtyä, rikkoi paha henki yöllä. Senvuoksi päätettiin rakentaa kirkko toiselle paikalle, pantiin kiviä kaksoishärkäparin perään ja laskettiin nämät käymään mihin tahtoivat. Härkäpari pysähtyi Lohjan kedolle, ja tähän nyt kirkko rakennettiin. Sanotaan muihinkin paikkoihin Lohjan kirkkoa aiotun rakentaa. Millaista perää tässä tarussa lienee, en voi varmaan päättää, mutta minusta näyttää kuin olisi tässä paikassa joskus

ollut joku kirkko (puinen?), joko ennen nykyistä kirkkoa, taikka katolis-aikana joku eri kirkko; mutta kauan aikaa siitä on, sillä paikka, missä jäännökset ovat olleet, on nyt aika honkametsää. Jos kirkkoa tähän ainoasti olisi „ai'ottu“ rakentaa, niinkuin taru kertoo, on vaikeata selittää paikkojen nimet: „Kirkonkylä“, „Kirkkoniemi“ (Gerknäs), „Kirkkosaari“, „Munkkiyuori“, j. n. e. Piispala („Biskopsnäs“) ja Työtari (muinoin Biskops), jotka myöskin ovat näillä tienoin, ovat kukatiesi ennen olleet Turun piispojen hallussa. — Nummen ja Pusulan kappelilla on kumpaisellakin jo toinen kirkkonsa. Nummen kirkko on harmaasta kivistä ja jokseenkin kaunis sekä sisältä että ulkoa, Pusulan sitä vastaan julma ja puinen. Nummi ja Pusula ovat samana vuonna, 1640, tulleet kappeliksi, ja tulevat myös samalla kertaa, nykyisen kirkkoherran kuollessa taikka muuttaessa, eri pitäjiksi. Remalan kylää hädetaan vanhimmaksi Nummella, Radusta Pusulassa.

Sotatapauksia ei pitäjässä muistella. — Kirkonkylän keskivierin vieressä, lähellä yllämainittuja kirkon tähteitä, on hyvin paljon hautoja. Nämä haudat havaittiin vasta muutamia vuosia takaperin, kun nuorta metsää siitä hakattiin pois. Työtarin maalla, lähes ruotsin virsta tästä, on myös hautoja. Nämä haudat, sekä Kirkonkylässä että Työtarissa, luullaan olevan ison vihan ajoista, jolloin täällä sanotaan sotaväkeä majailleen. Luultavasti on näillä seuduin silloin, jos ne sillä ajalta ovat, ollut jonkinmoinen sairas-huone eli lasaretti. — 1808-vuoden sodasta muistellaan, kuinka ryssät Piispalan kylässä rikkoivat talon asuntorivin ja tekivät siitä lautan mennäksensä Lohjan saariin. Jotakin sotatapausta osoittanevat täällä „linna“nimiset mäet, niinkuin „Neitsylinna“ Ojamon metsässä, toinen „linna“ Siuntioon päin, „Wenäjän linna“ Suomelan kylässä Pusulan kappelissa. Miltä ajalta nämä „linnat“ ovat, ei käy arvaaminen. Myöskään en ollut tilaisuudessa nähdä yhtäkään näistä. — „Kivimäeksi“ kutsutaan korkeata vuorta Kosken kartanon lähellä. Täällä sanotaan olevan paljon kiviläjiä ja

muita merkkiä. Pahaksi onneksi ei aikani myöntänyt minun tännekkään mennä.

„Jättiläisistä“ ovat tiedot hyvin hämärät. Lohjan kirkko sanotaan jätin rakentamaksi. Eräässä jutussa pirusta ja Matista sanotaan kirkko heidän tekemäksi. „Pahan haamon suoksi“ kutsutaan Hermalan kylässä suota, jossa selvä, hirmuinen iso ihmisen kuva näkyy. Taru tästä on, että ukkonen kerran Hermalan kylässä ison kiven viereen löi kuoliaaksi kolmivuotisen jätin. Tämä jätti vietiin kahdeksalla parilla härkiä haudattaa suohon. Suolle tultua putosi ruumis reestä, kädet ja jalat leveälle. Jätin ruumiin sialla ei ole ruohoa. — Kaikki isot, yksinäiset kivet ovat myös täällä jätin heittämiä.

„Lappalaisista“ muistuttaa „Lapinniitty“ ja „Lapinoja“ Nummen Huhdin kylän maalla, Sammattia kohden. Koko sitä maata, joka on erämaata, kutsutaan „Lapin kulmaksi“.

Kansa kuuluu minusta kielen, suhteen Lohjalla niinkuin Karjalohjallakin enemmän Ali-satakuntalaisiin kuin varsinais-Hämäläisiin. Nummella ja vielä enemmän Pusulassa havaitsee kuitenkin paljon hämäläisyyttä. Pusulassa on rakennustapakin hämäläisen tapaista. — Emäkirkön eteläisessä osassa on kansa ruotsalaista, pohjaisessa osassa taas ja kappelissa suomalaista. Suomalaisuus täälläkin on tullut enemmän vallalle kuin ennen, ehkä isommat rusthollarit myös osaavat ruotsia ja muutamat siitä kerskaavatkin. — Sivistys on jokseenkin hyvällä kannalla, ehkä ei nykyään ole ainoatakaan koulua pitäjässä. V. 1661 asetettiin tänne koulu valtion varoilla. Se vaikutti aina v. 1816, jolloin se hävitettiin. Sittemmin yhdistyivät emäkirkkolaiset Siun- telaisten kanssa palkkaamaan opettajaa. Kuinka kauan tämä koulu oli vireellä, en tiedä. Nykyään on suostuttu opettajan palkasta, kouluhuoneesta y. m., niin että koulu piankin tulee toimeen. — Lohjan emäkirkolla on kansa hyvin voipaa, siivoa ja puhdasta. Pusulassa on kansa köyhää, ja puhtaus koto-oloissa ei

myöskään kehuttava. Sekä Nummella että Pusulassa poltetaan kalkkia. — Kauniita herran-taloja ovat Paloniemi, Laksphja, Kirkkoniemi, Ojamo y. m. — Ojamossa on Suomen vanhin rauta-aarnio, vuodesta 1542, ehkä aarnio nyt jo on kylmillä.

Wihti

ynnä Pyhäjärven kappeli.

Wihdissä oleskelin elokuun 6:sta päivästä saman kuun 21:teen päivään, ensin Pyhäjärvellä, sitten emäkirkolla. Pitäjän luonnosta voi sanoa samaa kuin Karjalohjan ja Lohjan: kauniita järviä, kukkuloita ja metsiä. Tästä syystä asuukin täällä hyvin paljon herrasväkeä. Vanhoja aatelitaloja ovat Irjala, Tervalampi, Olkkala, Kourla y. m. — Pitäjän vanhuudesta puhuu vanhan kirkon jätteet Kirkkojärveen pistäyvällä niemellä. Tämän kirkon rakentamisesta on sama tarina kuin Lohjan kirkosta ja monesta muustakin kirkosta Suomessa. Miltä ajalta tämä lienee, ei tiedä. Kirkosta on jälellä koko läntinen pääty, ja vaikka se nykyisen miesmuistin aikana on ollut ihan yhtäläinen, s. t. s. niin heikko, että luulisi ensimmäisen tuulenpuuskan sen kaatavan, on se kuitenkin jo kestänyt monet myrskyt. Muutamat luulevat, ettei sitä saataisikaan rikki*). — Mitä muuten pitäjän asioihin tulee, viittaaan Hippingin tekemään Wihdin pitäjän kertomukseen. Sotatapauksista mainitsee Hipping Novgorodilaisten v. 1311 käyneen Wihdissäkin ja kulkeneen aina Wanjärveen saakka. Millaisiin syihin Hipping tämän väitteensä tukee, en tiedä. Kansalla ei ole mitään muistoa tällaisesta retkestä. En myöskään tavannut näillä seuduin mitään paikkaa, joka tähän olisi viitannut. Sitä vastaan on Pyhäjärvellä kumminkin kolme makeä, jotka kantavat nimen

*) Sittemmin kuin tämä oli kirjoitettu, on raju tuuli kuitenkin kaatanut mainitun päädyn.

„linna“, nimittäin „Wenäjänlinna“ Tuorilan kylässä, „Leikkilinna“ ja „Puibalinna“ Ahmoon kylässä. Wenäjänlinnasta ja Leikkilinnasta en kuullut mitään juttua, mutta Puihalinnasta, jota kävin katsomassa, puhuu kansa seuraavaa: „hyvin vanhoina aikoina on tässä ollut linna, mutta viholliset, jotka tulivat ylös pitkin „„mustaa jokea““, hävittivät sen“. Mustalla joella tarkoitetaan Karjan jokea, joka juoksee läpi kappelin, lähellä Puihalinnaa. Tästä muistuttanee vielä „Mustalan“ koski ja „Mustalan niitty“, noin 3, 4 ryssän virstaa Karkkilan (Högfors) ruukista, pitkin jokea, etelää kohden. Puibalinna on yksinäinen, hyvin jyrkkä mäki, joka nyt kasvaa metsää. Ainoasti eteläpuolella on mäki loitompaa ja tällä puolella näkyykin jäännöksiä jonkunmoisista varustuksista. Mäki on ryssän virstan päässä Ahmoosta etelään. Milta ajoilta nämä varustukset lienevät, ja mikä se vihollinen lienee ollut, jonka sanotaan hävittäneen linnan, sanokoot muut. Jätit ovat Wihdissä „hiisiä“. Heistä muistuttaa monta paikkaa Enäjärven kulmalla niink. „hiidenmäki“ Enäjärven rannassa, „hiidensilta“, 50, 60 syltä pitkä kivikari, pistävyä Enäjärveen; toinen „hiidensilta“ on samoilla seuduin vähäisen ojan yli. Tähtän oli hiisi tappanut erään pojan. Hiisi oli asunut luolassa, jota kutsutaan „hiiden kellariksi“. Tämä on hyvin kummallinen luola. Se jakauu kahteen osaan. Etumainen osa on vieläkin 5 syltä pitkä, mutta on ennen ollut pitkempi. Leveys on 1 sylti, korkeus samoin. Tästä etumaisesta osasta viepi läpi, niin iso, että sitä voi kontata, toiseen osaan kallion sisään. Tämän osan sanotaan olevan yhtä ison. Vuoressa on kalkkikiveä. Vielä on Wihdissä „hiidenvesikin“, Hiiska ja Hiiskola. — „Helvetin kattilaksi“ nimitetään Hulttilan metsässä, kalliossa olevaa, 3 kynnärää syvää, vallan ympyriäistä kuoppaa.

„Lappalaisista“ muistuttaa Pyhäjärvellä „Lapinniemen nokka“, Pyhäjärveen pistävyä niemi. Tätä järveä kutsuttiin ennen Paha-järveksi, vaan kun siihen kuoli vuosittain ihmisiä, ruvettiin sitä

kutsumaan Pyhäjärveksi. Kappelia, joka ennen oli Nyhkylä, kutsutaan väliin, pahoin päin, Pahajärveksi.

Kansa, joka on melkein vallon suomalaista, on toimeliasta, puhdasta ja voipaa, erittäin mitä emäkirkkoon tulee. Pyhäjärvellä, jossa vielä on paljo erämaita, on kansa raa'empaa ja köyhempää. — Vuonna 1868 kuului emäseurakuntaan suomalaisia 4802, ruotsalaisia 529 (näiden joukossa luettu kaikki „herrasväki“, jota on „hyvin“ paljo). Pyhäjärven suomalaiseen seurakuntaan kuului 2228, ruotsalaiseen 8. Nämä 8 ovat: pappi ja hänen kaksi tytärtänsä (suomalaisia), Karkkilan herra (Brehmer) rouvaneen, kaksi puukhollaria ja 1 sisäneitsyt myös Karkkilassa. Sanotaan Wihdissäkin ennen asuneen enemmän umpiruotsalaisia. — Sekä Wihdissä että Pyhäjärvellä on koulu. Kansa kuuluu minusta enemmän Hämäläisiin kuin Satakuntalaisiin, vaikka sen luonto pitkällisen kanssakäymisen tähden ruotsalaisten kanssa jokseenkin on muuttunut.

Rautaa kaivetaan Kuolonsuomäestä Pyhäjärvellä. Karkkilassa on maasuna ja masiinain vapriiki. — Ojakalassa, Enäjärven rannalla, on laasiruukki.

Nurmijärvi.

Nurmijärvellä oleskelin elokuun 29:teen päivään, jolloin tulin Helsinkiin. Nurmijärvi ei ole niin kaunista kuin edelliset pitäjät. Järvet katoavat ja isot metsät tulevat niiden siaan. Kolkko Lohjanselänne kulkee pitäjän läpi. Pitäjän pohjaisessa osassa on kuitenkin vähempiä järviä. Kytäjän (Näs) kartanon alustalla ainoasti sanotaan olevan 53.

Nurmijärvi ei voi olla erin vanha pitäjä, vaan on ennen ollut isoja erämaita täynnä. Vieläkin on Nurmijärvi vähimmin viljeltyä koko Uudella-maalla. Ainoasti kahdestoista osa pitäjää on viljeltyä. Tämän vuoksi tuleekin täällä peninkuorman alalle vaan 472 henkeä, sen siaan kun naapuripitäjässä Tuusulassa jo on lähes 700 ja Helsingin pitäjässä 1,000.

Nurmijärveä on aina sanottu köyhäksi. Syy tähän köyhyyteen on kukatiesi, osaksi kumminkin, se seikka, että pitäjäläiset isoksi osaksi hakevat elatuksensa metsästä. Melkein joka paikassa, missä kulkee, näkee sahapukit nurkan takana. Tämä on oikein Nurmijärveläisten tunnusmerkki. Kiiruimmallakin vuoden ajalla saha käy. Tällä lailla tulee maanviljelys laiminlyödyksi, pellot huonosti hoidetuiksi.

Nurmijärven nykyinen kirkko, rakennettu puusta v. 1793. on lähellä matalaa Nurmijärveä. Kirkoista puhuttuani sopii vähesen mainita kirkkoveisustakin. Ilahuttavaa oli Nurmijärven kirkossa kuulla koko seurakunnan ottavan osaa veisuun. Niin ei ollut laita muissa seurakunnissa, joiden kirkkoveisua olin tilaisuudessa kuulla, niinkuin Kiskossa, Karjalohjalla, Nummella, Wihdissä ja Pyhäjärvellä. Näissä seurakunnissa sai lukkari melkein yksinensä veisata. Missä urut on, niinkuin Wihdissä ja Nummella, on se nyt jotakin kuulla, mutta missä lukkari, erittäinkin jos hän on huono, yksinensä pingottaa, on sitä oikein valloista kuulla.

Piruihin taallakaan ei ole puutetta. Kirkonkylän metsässä on luola, johon taru asettaa piruja. Kerran kulki trakuuna luolan ohitse ja havaittuansa valkean loistavan poikkesi hän pyytämään juotavaa. Tätä tarjottiinkin hänelle lehmän, sian y. m. sorkissa, vaan trakuunan kysyttyä: „eikös paratiisissa (toiset: helvetissä) ole parempaa juoma-astiaa“, annettiin hänelle tätä hopeapukaalissa. Tämän pukaalin otti trakuuna, heitti sisällön yli olkapäänsä ja ajoi pakoon. Trakuuna edellä, pirut perässä. „Aja viilletylle“ kuului trakuunalle ääni ilmasta. Viimein pääsi trakuuna Helsingin pitäjän kirkkoon, johon hän ajoi bevoispäivin, ja jätti sinne pukaalin, jota vielä sanotaan käytettävän kalkkiastianä. Melkein samankaltainen tarina on Lohjalla, niink. monessa muussakin pitäjässä.

„Lappalaisista“ muistuttaa täällä „Lapinkulma“, erämaa Kytäjän kulmalla.

Kansa on Nurmijärvellä vallan suomalaista. Ainoa ruotsalainen hautakirjoitus, jonka hautausmaalla kävellessäni havaitsin, oli mainion suomenkielisen runoiliamme A. Kiven isän haudan päällä, ja sekin oli niin huonosti „stiliseerattu“, etten voinut olla sitä muistoon panematta. — Kansan sivistystä varten on täällä monet vuodet ollut kansakoulu, joka luultavasti on paljon hyvää aikaan saattanut. Nuoret ylioppilaat pitäjässä ovat myös suvisaikana kansalle koettaneet saattaa kaikenmoisia tietoja luentojen kautta. Muuten kuuluu kansa, joka ulkomuodoltansa on jolsaa, minusta Hämäläisiin, ehkä vähän Savoakin lienee joukossa. Silloin tällöin on joku Wirolainen tänne muuttanut.

Tämän lopetan matkakertomukseni. Itse kielimurteen tutkimuksiani ei aika vielä ole myöntänyt järjestellä; vaan niin pian kuin mahdollista on koetan saada nekin Seuralle jätetyiksi, niin täydellisinä kuin ne olen voinut saada sillä liian lyhykäisellä ajalla, jonka Seura minulle määräsi. Oman kokemukseni nojaan ehdottelisin Seuralle, että Seura, vast'edes lähettäissä jonkun tutkimaan kielimurteita, määräisi vähemmän alan, taikka pidentäisi ajan. Silloin voisi myös kuulla enemmän yhtä ja toista muistoon pantavaa. Laulu ja muut tarinat ovat näistä pitäjistä melkein kokonaan kadonneet. Täällä ei ole tapana, niinkuin ylimaassa, että vanhemmat ihmiset puhuvat nuoremmille muinaisasioista. Vakuutukseni on kuitenkin, että Suomen eteläisissäkin pitäjissä olisi paljoa enemmän muistoon pantavaa, kuin mitä tässä kertomuksessa olen kertonut, ja jota hyvin satunnallisesti olen tullut kuulemaan.

Paavo Salonius.

Kielimurteista Kiskon, Karjalohjan, Lohjan, Wihdin ja Nurmijärven pitäjissä.

Kirjoittanut

Paavo Salenius.

Se, joka Kiskosta matkustaa Nurmijärvelle halki luoteisen Uudenmaan, Karjalohjan, Lohjan ja Wihdin pitäjän läpitse, ja tarkastelee näissä pitäjissä asuvain suomalaisten puheenpartta, havaitsee, kuinka kieli Kiskosta Nurmijärvellepäin aina enemmän lähenee kirjakieltä. Kielimurteen eriäväisyys ei kuitenkaan Karjalohjalta alkaen ole niin silmiinpistävä kuin Kiskon murre on muista näiden pitäjän murteista. Sen siaan esim. kun Kiskossa pitkää ääntiä ei kuulu pait ensimmäisessä tavussa, niinkuin Wiron kielessäkin ja lyhennetyssä Turun murteessa, niin jo Karjalohjalla, vaikka on rajapitäjä, selvästi kuulee tällaisia ääntiöitä muissakin tavuissa.

Niinkuin jo sanoin, ei kielimurre Karjalohjan, Lohjan, Wihdin ja Nurmijärven pitäjissä niin paljon eroa toisistansa, mutta kuitenkin sen verran, että nämätkin voidaan eroittaa eri murteisin. Tästä edempänä.

Mitä kielimurteiden tutkimukseen tulee, semmenkin jos murteiden vertailemalla toisiinsa tahdotaan tulla historiallisiin johtopäätöksiin, niin on erittäin huomattavat ja tärkeästi muistoon pantavat ne kohdat, missä murre yleisesti eroaa kirjakielestä. Jos vähäisiä poikkeuksia näistä säännöistä tapahtuu, näyttää se

minusta olevan vähäisemmästä arvosta; sillä tällaisiin poikkeuksiin on useinkin satunnallinen syy. Joku perhe esim. on jo aikojen sitten muuttanut murrepiiriin sisään muualta ja jollakulla tavalla voinut vaikuttaa läheisönsä puheeseen. Tällaista vierasta vaikutusta huomaa isoin teittenkin varrella, missä paljon matkustavia kulkee. Vielä tulee tähän, että kieli kuuluu välisti vähän eroavaisella tavalla jos sen kuulee vanhain taikka lasten, samalta taikka sorakielisten j. n. e. suusta. Tämä kaikki ei kuitenkaan estä, esim. jossakussa pitäjässä, yhteistä murretta olemasta. Mitä erittäin yllämainittuun pitäjään kieleen tulee, niin on ruotsalaisuus tietysti myös vaikuttanut ja tehnyt, että kieli monessa kohden on epäselvää. — Tätä kaikkea katsoen olen koettanut, niin paljon kuin mahdollista on ollut, erottaa vieraat vaikutukset ja kertoa lyhykäisesti kielen niinkuin se näissä pitäjissä on näyttäinnyt minulle itsessään olevan.

Ne omituisuudet kielessä, joihin nojaten syyllä saattaa erottaa yhden murteen toisesta, ovat ne, jotka jokapäiväisessä puheessa useimmin tulevat esiin; sillä tällaiset eivät ole satunnaisia, vaan kuuluvat itse murteen luontoon. Tällaisiin omituisuuksiin, kuuluu paitsi muita, 1) itse kirjainten ääntäminen; 2) ääntöjen pidentäminen; 3) kerakkeiden kertominen; 4) kerakkeiden pehmeneminen monikon *i:n* sekä imperfektin ja konditionalin *i:n* edessä; 5) sanain katkaiseminen y. m. Tähän tulee vielä hyvin tärkeä, milt'ei tärkein seikka, nimittäin itse puheen nuotti eli melodia. Samoin kuin Karjalohjalainen sanoo muutamasta sanasta tuntevansa Kiskolaisen, niin Lohjalainenkin vähästä puheesta tuntee Wihtiläisen. Sillä vaikka eivät murteet erin paljoa eroa toisistansa, on niillä kuitenkin eri sointo. „Wihtis' pubutaan enemmän *i:n* pääl“, sanoo Lohjalainen täydellä syyllä, sillä ei ainoasti sanoissa johtopäätteellä *-inen*, merkiten ainetta, josta jotakin tehdään, taikka kappaleen omituisuutta, kuulu *i* selvästi, niinkin myös sanoissa johtopäätteellä *-aisen*, *-iisen*, vaan myös

kin johtopäätte *-ton, -tön*, merkiten vajanaisuutta, kuuluu taällä *-toin, -töin*; esim. „kultainen“, „kalainen“, „potkaisen“, „isätoin“, „rahatoin“; tähän tulee vielä „tukkoinen“, „pakkainen“, „kirjoitan“, „kouluitan“ j. n. e. — Tämä tekee, että Wihdin kieli on sulosointoista muihin näihin murteisiin verrattuna.

Ylämainitulta kannalta katsoen, olen tarkastellut näiden pitäjän kielimurteita enkä erin tarkkaan huolinut kaikista poikkeuksista ja poikkeusten poikkeuksista, semmenkin kun aikainkaan sitä ei olisi myöntänyt.

Selveyden vuoksi ja’an ne neljään osaan:

1) *Kiskon murre*, johon kuuluu ainoasti Kiskon emäkirkko. Suomensjärven kappelissa, joka kuuluu Turun lääniin, puhutaan emäkirkon kielestä eroavalla tavalla.

Omituisuus Kiskon murteessa: pitkiä ääntöitä ainoastaan ensimmäisessä tavussa.

2) *Karjalohjan ja Lohjan murre*, johon kuuluu molemmat pitäjät kappelineen.

Omituisuus: kovat kerakkeet *k, t* ja *p* pehmenevät monikon *i:n* sekä imperfektin ja konditionalin *i:n* edessä.

3) *Wihdin murre*, johon kuuluu Wihdin emäkirkko ynnä Pyhäjärven kappeli.

Omituisuus: kovat kerakkeet *k, t* ja *p* pehmenevät ainoasti imperfektin ja konditionalin *i:n* edessä.

4) *Nurmijärven murre*, johon kuuluu Nurmijärven pitäjä. Taällä eivät pehmene kovat kerakkeet kirjakiielestä eroavalla tavalla, ehkä kyllä muita omituisuuksia on.

Tämän kirjoituksen ja’an kahteen osaan:

1) *Muoto-oppi*.

2) *Vieraita sanoja ja lausetapoja*.

Kirjakiielestä puhuessa tarkoitan Eurén’in kieli-opin mukaista suomea.

Lyhykäisyyden vuoksi käytän seuraavia lyhennyksiä:

K = Kisko.

KLL = Karjalohja ja Lohja.

W = Wihti.

N = Nurmijärvi.

KK = kirjakieli.

Seuraten jakoa Eurén'in kieli-opissa aloitan

Kirjainten ääntämisestä.

Pait tavallisia kirjakielen käyttämiä kirjaimia käytetään vielä *f*, tietysti lainatuissa sanoissa, esim. „fati“, „fiini“, „fikka“, „frouva“ j. n. e. Muista kirjaimista ääntyy:

d kaikissa näissä pitäjissä kuin hieno *r*.

k ja *t*, ja K:ssa *p*:kin ääntyvät melkein kuin *g*, *d* ja *k*, jos ne yksinänsä seuraavat *m*:ää taikka *n*:ää.

ts ääntyy K:ssa, W:ssä ja Nurmijärvellä kuin *tt*, esim. „itte“, „mettä“ j. n. e. KLL:lla taas ääntyy sama *ts* kuin *ss*, esim. „messä“, „vassa“, „veissi“ j. n. e. Tämä *ss* pehmenee usein kovain kerakkeiden tavalla, esim. „mesän“, „mesäs“, „mesäst“.

Nummen ja Pusulan kappelissa kuitenkin kuuluu *ts* kuin *tt*. — Sellaista omituista ääntä *ts*:llä kuin sillä on Ali-satakunnassa ja jota voisi merkitä *th*:llä, en ole täällä kuullut iällistenkään suusta.

Ääntiöistä ääntyy ainoastaan *ä* KK:stä eriaivällä tavalla. K:ssa nimittäin ääntyy *ä* kuin *e* ensimmäisessä tavussa, jos sama tavu on lyhkäinen, esim. „lehde“ lähde, „herkä“ härkä, „temä“ tämä, „heis“ häissä, mutta „pää“ pää, „taäl“ täällä j. n. e.

Kaksiaäntiöistä ääntyvät *uo*, *yö*, *ie* KLL:lla, W:ssä ja N:llä kuin *ua*, *yä*, *iä*, esim. „sua“ suo, „tyä“ työ, „tiä“ tie. Muut kaksiaäntiöt kuten KK:ssä.

K:ssa ääntyvät kaksiaäntiöt seuraavalla tavalla:

uo, *yö*, *ie* kuuluvat kuin *ua*, *ye*, *ie*, esim. „juan“ juon, „ye“ yö, „tie“ tie.

iu, ui, öi, yi kuten kirjakielessä.

au, ou, eu, öy, ai, oi, ei muuttuvat samain sääntöin mukaan kuin Eurajoen, Lapin y. m. pitäjän kielessä (katso J. A. Hahnsson: Muoto-opillinen selitys näiden pitäjän kielestä, Suomi 1866). *äi* muuttuu *ee*:ksi jos *d* taikka *v* seuraa, muutoin muuttuu se *ei*:ksi, esim. „eedin“ äidin, „peevä“ päivä, mutta „eiti“ äiti, „heijy“ häijy, „tei“ täi. Joskus muuttuu se *ää*:ksikin, esim. „säälly“ säilyy. *äy* muuttuu *ee*:ksi jos *d* taikka *v* seuraa, muutoin muuttuu se *ei*:ksi, esim. „keeda“ käydä, „keevä“ käyvä, mutta „kein“ käyn, „keipäläine“ käypäläinen. Väliin se muuttuu *öy*:ksi *t:n* taikka *s:n* seuratessa, esim. „töytän“ täytän, „töysi“ täysi.

Muist. Näitä kaksiaäntiöin muuttumisia ei K:ssa kuule niin selvästi kuin esim. Loimaalla, Huittisissa ja Kokemäellä.

Ääntiöin sointu.

Ääntiöin sointua noudatetaan yleisesti. K:ssa muodostuu sellaiset sanat kuin heinä, seinä, „heina“, „seina“ y. m.

Supistuvista sanoista.

Ensimmäisen luokan supistuvat sanat käytetään kaikissa näissä murteissa aina supistuneina, esim. „vieraan“, „kuninkaan“, „vanttuun“, „saarnaan“, „lepään“, „seuraan“ j. n. e.

Toisen luokan supistuvista sanoista tehdyt aina supistuvat. Nimiköistä sitä vastaan supistetaan ainoastaan ne, joilla ei ole *e:tä* (näissä pitäjissä *i:tä*) edellisenä ääntinä, esim. „rupeen“, „kokoon“, „ainoo“, „silia“, „pimia“, „koria“ j. n. e. K:ssa kerrotaan *k:ta*, *t:tä*, *p:tä* ja *s:sää* tällaisten supistuneiden tavujen edessä. Tästä edempänä.

Päätteitä liitettäessä vartaloon käytetään vielä muita supistamisia. Tällaisista satunnaisista supistumisista enemmän, kun sanain taivutuksista puhun.

Sanoja ei näissä pitäjissä, ei Kiskossakaan katkaista sillä tavalla kuin Uudenkaupungin ja Rauman tienoilla, vaan ainoastaan päätteet nimikköin ja tehdiikköin taivutuksissa ovat katkaistuja, niinkuin edempänä nähdään. Pikaisessa puheessa kuitenkin lyhennetään, niinkuin kukatiesi yli koko Suomen, sanoja myöskin näissä pitäjissä ja K:ssa erittäinkin; minkä säännön mukaan, on vaikea sanoa.

Ääntiön ja kerakkeiden muuttumisesta.

Ääntiöt ja kerakkeet muuttuvat yleisesti kirjakielen jälkeen. Pienet poikkeukset säännöstä sopinee parahiten sefittää sanain taivutuksista puhuessa.

Kerakkeiden kertomisista.

Kerakkeita kerrotaan KK:stä eroavalla tavalla ainoastaan K:ssa, ja tämä kertominen tapahtuu saman säännön jälkeen kuin yleisesti Turun murteessa. Sääntö: jos *k, t, p* taikka *s* on sidekerakkeena ja sen edellä on ääntiö taikka *l, m, n, r*, kerrotaan niitä, jos ne tulevat olemaan supistumisen kautta tulleen pitkän ääntiön taikka kaksiaäntiön edessä. Esim. „aorinkko“ aurinkoa, „hamppan“ hampaan, „hamppas“ hampaasen, „kuttest“ kuteesta, „roppen“ rupean, „luppan“ lupaan, „porttail“ portaille ja portailta, „runssampa“ runsaampi j. n. e.

Muist. Koska ei Kiskon murteessa ole pitkiä ääntiöitä pait ensimmäisessä tavussa, niin on ymmärrettävä, että tällainen kerakkeiden kertominen tapahtuu niissä kohden, jolloin kirjakielissä pitkä ääntiö olisi.

Tämä sääntö, jonka jälkeen Turun murteessa kerakkeita kerrotaan, on pää-asiallisesti eroava siitä säännöstä, minkä jälkeen Tammelassa, Loimaalla, Huittisissa, Punkalaitumella, Kokemäellä ja osassa Ulvilaa, eli pitäjissä Loimajoen ja Kokemäenjoen ympäristöllä, kertominen tapahtuu. Kertominen näissä pita-

jissä tottelee seuraavaa sääntöä: Jos joku kerake, mikä tahansa, tulee olemaan pitkän ääntiön taikka supistumisen kautta tulleen kaksiaäntiön edessä, ja sen edellä on lyhyt ääntiö, kerrotaan kerake toisessa, neljännessä, kuudennessa j. n. e. tavussa. Esim. „tullee“, „mennee“, „sannoo“, „ajattellee“, „karraillemaan“ karaalemaan, „sannoin“, „kyssyin“ sanoen, kysyen, mutta „sain“, „kysin“ (imperf.).

Sijoitteleminen.

Sijoitteleminen on vaillinainen näissä pitäjissä siinä kohden, että siltä yksikössä kokonaan puuttuu Prolativi, Komitativi ja Instruktivi. Monikossa tavataan Prolativia aika harvoin, eikä Komitativiakaan pait asemoliitteen kanssa, jota vastaan Instruktiivia taas ei asemoliitteen kanssa tavata.

Nimiköillä on seuraavat sijapäätteet:

Yksikkö.

Nominativi. Ei ole sija-päätettä.

Infinitivi *ta, tä, a, ä, t*, taikka ei mitään päätettä.

Genitivi *n* taikka loppu-äänne.

Inessivi *s*.

Elativi *st*.

Illativi *h-n, h' seen, s', n'*.

Adessivi *t*.

Ablativi *lt*.

Allativi *t*.

Abessivi *t*.

Translativi *ks*.

Essivi *na, nä, n'*.

Monikko.

Nominativi *t* taikka loppu-äänne.

Infinitivi *ita, itä, it', i*.

2) Illativin päätte on K:ssa *h'* ja KLL:lla, W:ssä ja N:lla *h-n*, jonka välissä oleva ääntiö pidennetään.

3) Monikon Genitivin päätte on aina *itte'* ja *itten*. Päätetty *iden* ei käytetä.

Muist. Monitavuisia sanoja ei tähän luokkaan kuulu, sillä sellaiset sanat kuin sunnuntai, maanantai y. m. kuuluvat „sunnuntaki“, „maanantaki“.

Ääntiön pitenemistä *h:n* ja *n:n* välissä Illativin päätteessä ei kuulu KLL:lla niin selvästi kuin W:ssä ja N:lla. Tämä tekee ison eroituksen itse puheen soinnossa.

II:nen Luokka.

Lato.

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
Infinitivi	latto'	latoo	latoo	latoo
Illativi	latton'	latoon	latoon	latoon.

Monikko.

Infinitivi	ladoi	ladoi	latoi	latoi
Genitivi	ladotte', -je'	ladoitten, -in	latojen, -jen	latojen, -jen
Illativi	ladoihi'	ladoihin	latoihin	latoihin.

Outo.

Yksikkö.

Infinitivi	outto'	outoo	outoo	outoo
Illativi	outton'	outoon	outoon	outoon.

Monikko.

Infinitivi	oodoi	oudoi	outoi	outoi
Genitivi	oodotte', -je'	oudoitten, -in	outojen, -in	outojen, -in
Illativi	oodoihi'	oudoihin	outoihin	outoihin.

Aurinko.

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
Infinitivi	aurinkko'	aurinkoo	aurinkoo	aurinkoo
Illativi	aurinkkon'	aurinkoon	aurinkoon	aurinkoon.

Monikko.

Infinitivi	auringoi	auringoi	aurinkoi	aurinkoi
Genitivi	auringotte', -je	auringoitten	aurinkoin, -jen	aurinkoin, -jen
Illativi	auringoihii'	auringoihin	aurinkoin	aurinkoin.

Lohko.

Yksikkö.

Infinitivi	lohko'	lohkoo	lohkoo	lohkoo
Illativi	lohkon'	lohkoon	lohkoon	lohkoon.

Monikko.

Infinitivi	lohvoi	lohvoi	lohkoi	lohkoi
Genitivi	lohvotte, -je	lohvoitten, -in	lohkojen, -in	lohkojen, -in
Illativi	lohvoihii'	lohvoihin	lohkoin	lohkoin.

1) Yksikön Infinitivi päättyy aina, sekä kaksi- että monitavuisissa sanoissa, *a:hän*, *ä:hän*, joka myös aina supistuu sideääntiön kanssa. K:ssa kerrotaan sidekerake edellä mainitun säännön jälkeen (kats. siv. 92).

2) Monikon Infinitivin päätte on sekä kaksi- että monitavuisissa sanoissa ainoastaan *i*, jonka edessä K:ssa ja KLL:lla kovat kerakkeet *k*, *t*, *p*, kirjakielestä eroavalla tavalla, aina pehmenevät.

Muist. Tällainen kovain kerakkeiden pehmeneminen tavaan ei ainoastaan koko Turun murteessa, vaan myöskin Loimaalla, Huittisissa, Punkalaitumella, Kokemäellä ja osassa Ulvilaa,

vaikka kieli muuten eroaa näissä pitäjissä hyvin paljon Turun murteesta.

3) Illativin päätte supistetaan aina yksikössä, ja monikossakin, pait K:ssa ja KLL:lla.

4) Monikon Genitivin päätte on K:ssa *tte'*, ja *je'*, jonka edessä kerakkeet pehmenevät. KLL:lla on päätte *itten* ja *in*, joista edellistä enemmän käytetään Karjalohjalla. W:ssä ja N:llä muodostuu Genitivi KK:n jälkeen.

Kovan kerakkeen *k:n* pehmenemisestä sopii tässä mainita seuraavaa:

1) Kahden *u:n* välissä muuttuu *k v:ksi*, esim. „suvun“, „puvun“, „lunun“.

2) Kovain kaksiaantiön perässä pehmenee *k usein v:ksi*. esim. „kauvan“, „touvon“, „aivoi“, „aivon“. N:llä muodostuu hauki, leuka „haveen“, „levaan“.

3) Jos *h* on *k:n* edellä pehmenee *k a) v:ksi*, jos *o* taikka *u* seuraa, esim. „tahvon“, „nahvoi“, „lohvon“, „uhvun“; *b)* on pehmenemättä, jos *y* taikka *ö* ja väliin (K:ssa ja KLL:lla) *a:kin* seuraa, esim. „ähkyn“, „pöhkön“, „nahkan“ „tuhkan“, mutta myös „nahan“, „tuhan“.

4) *l:n* perässä pehmenee *k a) j:ksi*, jos *ä* seuraa, esim. „soljän“, „naljän“; *b) v:ksi*, jos *o* taikka *u* seuraa, esim. „pelvon“, „palvon“, „kulvun“.

5) Jos *r* on *k:n* edellä, pehmenee *k a) j:ksi* jos *ä* seuraa, esim. „härjän“, „märjän“; *b)* muuttuu usein K:ssa, KLL:lla ja W:ssä *v:ksi*, jos *o* taikka *u* seuraa, esim. „parvois“, paroissa, „urvut“, „parvun“. N:llä pehmenee *k r:n* perässä kuten KK:ssä.

Muist. Jos *h*, *l*, *r* on *k:n* edellä ja *a* taikka *ä* seuraa, pidennetään usein N:llä, niinkuin isossa osassa Satakuntaa ja Hämettä, viimeinen ääntiä, esim. „nahaan“, „selään“, „härään“, (Huittisissa y. m. nahhaan, sellään, j. n. e.). Tässä tapauksessa pehmenee *k KK:n* jälkeen.

III Luokka.

Ranta.

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
Infinitivi	rantta'	rantaa	rantaa	rantaa
Illativi	ranttan'	rantaan	rantaan	rantaan

Monikko.

Infinitivi	rannoi	rannoi	rantoi	rantoi
Genitivi	rannatte', -daje'	rannoitten, -tain	rantain	rantain
Illativi	rannoihi'	rannoihin	rantoin	rantoin

Härkä.

Yksikkö.

Infinitivi	herkka'	härkaa	härkaa	härkaa
Illativi	herkkan'	härkaan	härkaan	härkaan

Monikko.

Infinitivi	herkki'	härkii	härkii	härkii
Genitivi	herjätte'	härjitten, -kain	härkain	härkain
Illativi	herkkin'	härkiin	härkiin	härkiin

Penikka.

Yksikkö.

Infinitivi	penikka'	penikkaa	penikkaa	penikkaa
Illativi	penikkan'	penikkaan	penikkaan	penikkaan

Monikko.

Infinitivi	penikoi	penikoi	penikoi	penikoi
Genitivi	penikoitte', -katte'	penikoitten, -kain	penikkain	penikkain
Illativi	penikoihi'	penikoihin	penikkoin	penikkoin

Matalampa.

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
Infinitivi	matalemppa'	matalemppaa	matalemppaa	matalemppaa
Illativi	matalemppan'	matalemppaan	matalemppaan	matalemppaan

Monikko.

Infinitivi	matalemppi'	matalempii	matalempii	matalempii
Genitivi	matalematte', -paje'	matalempain	matalempain	matalempain
Illativi	matalemppin'	matalempiin	matalempiin	matalempiin

1) *A* ja *ä* muuttuvat monikon *i:n* edessä **KK:n** jälkeen. **K:ssa** jää kuitenkin *a* ja *ä* usein olemaan *-lle* ja *je-*päänteen eteen.

2) Monikon Illativin pääte supistuu niissä sanoissa, joidenka sideääntiö on kadonnut.

3) Yksikön Illativin olen joskus kuullut **K:ssa**, **KLL:lla** ja **W:ssä** päättyvän *sään*, erittäinkin taloin nimissä, esim. „Laurilas“, Laurilaan j. n. e.

T:n ja *p:n* pehmenemisestä mainittakoon, että

1) Jos *t:n* edellä on *l*, *n*, *r* katoaa **K:ssa** ja **KLL:lla** *t* monitavuisissa sanoissa ja kaksitavuisissakin, jos ensimmäisessä tavussa on pitkä ääntiö taikka kaksiaäntiö, esim. „perinön“, „sovinon“, „kumaran“, „aalon“, „kiärän“, „kiälän“ y. m.

2) Monitavuisissa sanoissa katoaa väliin samoissa pitäjissä *p m:n* perässä, esim. „huanoman“, „oudoman“, „pareman“, j. n. e.

IV Luokka.

Torppi.

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
Infinitivi	torppi'	torppii	torppii	torppii
Illativi	torppin'	torppiin	torppiin	torppiin

Monikko.

	K.	KLL.	W.	N.
Infinitivi	torpei	torpei	torppei	torppei
Genitivi	torpitte', ppie'	torpitten, -ein	torppein, -ien	torppien, -ein
Illativi	torpeihi'	torpeihin	torppein	torppein.

Mökki.

Yksikkö.

Infinitivi	mökki'	mökkii	mökkii	mökkii
Illativi	mökkin'.	mökkiin	mökkiin	mökkiin.

Monikko.

Infinitivi	mökei	mökei	mökkei	mökkei
Genitivi	mökkitte'	mökkiten, -ein	mökkeiin, -ien	mökkien, -ein
Illativi	mökeihi'	mökeihin	mökkeiin	mökkeiin.

Tuomari.

Yksikkö.

Infinitivi	tuamari'	tuamarii	tuamarii	tuamarii
Illativi	tuamarin'	tuamariin	tuamariin	tuamariin.

Monikko.

Infinitivi	tuamarei	tuamarei	tuamarei	tuamarei
Genitivi	tuamaritte', -eitte'	tuamaritten, -ein	tuamarein, -ien	tuamarien, -ein
Illativi	tuamareihi'	tuamareihin	tuamarein	tuamarein.

Tähän luokkaan kuuluvista sanoista on ainoastaan sanottava, että sideääntiö monikon *i:n* edessä muuttuu *e:ksi*, pait K:ssä ja KLL:lla, jossa se myös Genitivin *itte*-päätteen edellä katoaa. Päätteet ovat samat kuin kahden edellisten luokkain. Näissä pitäjissä käytetään „torppi“ torppa-sanan verosta.

V Luokka.

Särki.

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
Infinitivi	serkke'	särkee	särkee	särkee.
Illativi	serkken'	särkeen	särkeen	särkeen.

Monikko.

Infinitivi	serkki'	särkii	särkii	särkii
Genitivi	serjette, -kie	särkien, -ein	särkien, -ein	särkien, -ein
Illativi	serkkin', -jeihi'	särkiin	särkiin	särkiin.

Vesi.

Yksikkö.

Infinitivi	vett'	vett'	vett'	vett'.
Illativi	vetten'	veteen	veteen	veteen.

Monikko.

Infinitivi	vessi'	vesii	vesii	vesii.
Genitivi	vesie', vette'	vesien, -tten	vesien, -tten	vesien, -tten.
Illativi	vessin'	vesiin	vesiin	vesiin.

Varsi.

Yksikkö.

Infinitivi	vartt'	vartt'	vartt'	vartt'.
Illativi	vartten'	vartteen	vartteen	vartteen.

Monikko.

Infinitivi	varssi'	varsii, -sei	varsii	varsii
Genitivi	varsie', -tte'	varsien, -sein	varsien, -tten	varsien, -tten.
Illativi	varssin'	varsiin	varsiin	varsiin.

Siemen.

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
Infinitivi	siement'	siäment'	siäment'	siäment'.
Illativi	siemenen'	siämeneen	siämeneen	siämeneen.

Monikko.

Infinitivi	siemeni	siämenii	siämenii	siämenii.
Genitivi	siemenitte'	siämenitten,	siämenten,	siämenien,
		-ten	-ien	-nten.
Illativi	siemenin'	siämeniin	siämeniin	siämeniin.

1) Yksikön Infinitiviin jää sideääntiö olemaan KK:n jälkeen. Jos sideääntiö jää olemaan, on päätte *a*, *ä*, joka aina, niinkuin IV:n luokan sanoissakin, supistuu sideääntiön kanssa. Jos sideääntiö katoaa, on päätte ainoastaan *t*.

2) Illativin päätte supistetaan aina yksikössä, ja monikossakin pait joskus K:ssa.

3) Monikon Infinitivin päätte on aina *i*, jonka eteen sideääntiö väliin jää olemaan, niinkuin myös muissa sijoissa monikossa, esim. „varsei“, „kivei“, „oveihi“, „lävei“.

4) Monikon Genitivi muodostuu KLL:lla, W:ssä ja N:llä kuten KK:ssä. K:ssa käytetään myös päätettä *-itte'*.

5) Vartalossa „vete“ muuttuu W:ssä ja N:llä sidekerake *t* *s*:ksi kaikissa sijoissa yksikössä, missä *t* KK:n jälkeen pehmenee *d*:ksi; samoin myös monikon Nominativissa, esim. „vesen“, „veses“, „vesest“, „veset“ j. n. e. Tämä tapahtuu luultavasti sen vuoksi, että sana muutoin ääntyisi samalla tavalla kuin „veri“, „veren“; sillä *d* ääntyy näissä pitäjissä kuin hieno *r*.

VI Luokka.

Seiväs.

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
Infinitivi	seeväst'	seiväst'	seiväst'	seiväst'.
Illativi	seippäs'	seipääs'	seipääs'	seipääseen.

Monikko.

Infinitivi	seippäi'	seipäi	seipäi	seipäi
Genitivi	seeväste', sei- päje'	seivästen, sei- päin	seivästen, sei- päin	seivästen, sei- päjen.
Illativi	seippäis'	seipäis'	seipäis'	seipäisiin.

Lähde.

Yksikkö.

Infinitivi	lehdett'	lähdett'	lähdett'	lähdett'
Illativi	lehtes'	lähtees'	lähtees'	lähteeseen.

Monikko.

Infinitivi	lehtei	lähtei	lähtei	lähtei
Genitivi	lehdette', leh- teje'	lähdetten, -tejen	lähdetten, -tejen	lähdetten, -tejen.
Illativi	lehteis'	lähteis'	lähteis'	lähteisiin.

Ruumis.

Yksikkö.

Infinitivi	ruumist'	ruumist'	ruumist'	ruumist'.
Illativi	ruumis'	ruumiis'	ruumiis'	ruumiiseen.

Monikko.

Infinitivi	ruumei	ruumei	ruumei	ruumei
Genitivi	ruumiste', -meje', -me'	ruumisten, ruumeitten -mejen	ruumisten, -mein	ruumisten, -mein
Illativi	ruumeis'	ruumeis'	ruumeis'	ruumeisiin.

Puhdas.

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
Infinitivi	puhdast'	puhdast'	puhdast'	puhdast'.
Illativi	puhtas'	puhtas'	puhtas'	puhtaaseen.

Monikko.

Infinitivi	puhtai	puhtai	puhtai	puhtai
Genitivi	puhtaje'	puhtain, -jen	puhtain, -tajen	puhtajen, -sten
Illativi	puhtais'	puhtais'	puhtais'	puhtaisiin.

Harmaa.

Yksikkö.

Infinitivi	harmaat'	harmaat'	harmaat'	harmaat'.
Illativi	harmas'	harmaas'	harmaas'	harmaaseen.

Monikko.

Infinitivi	harmai	harmai	harmai	harmai.
Genitivi	harmaje'	harmajen, -itten	harmain	harmajen.
Illativi	harmais'	harmais'	harmais'	harmaisiin.

1) Infinitivin päätte on yksikössä *t* ja monikossa *i*. Monikon Infinitivin olen kuullut sanoista „puhdas“, „karvas“ muodostuvan väliin, K:ssa ja Lohjanjärven saarilla, „puhtii“, „karvii“ ja „karvoi“, esim. „puhtii vaattei“, „karvii omenii“, „karvoi“, „karvois“ karvaisin (K.).

2) Illativin päätte on yksikössä *s*, monikossa *is*. N:llä on päätte täydellinen sekä yksikössä että monikossa ja viimeinen ääntiö pidennetty.

3) Monikon Genitivin päätte on *itten*, *ten*, *jen* ja *in*, *je'*, *ja'*. Näitä päätteitä käytetään kaikissa yllämainituissa pitäjissä

toistensa verosta. Päätteitä *jē, ja-* ei kuitenkaan tavata muualla kuin K:ssa, esim. „ruume“, „kaune“ ruumisten, kaunisten.

4) Sanoissa, joidenka sideääntiö on *i*, muuttuu *i* *e*:ksi monikossa.

Vertailminen.

Laatusanat sijoitellaan samain sääntöin mukaan kuin nimi-sanatkin. Vertailemisessa poikkeavat näiden murteiden laatusanat KK:stä seuraavissa kohden.

1) puuttuu niiltä Superlativi, joka palkitaan sillä tavalla, että Komparativin eteen pannaan sana „kaikkein“, „kaikist“, „kaikke“, esim. „kaikkein pahempa“ pahin, „kaikist' vanhempa“ vanhin, „kaikke' kovempa“ kovin j. n. e.

2) Komparativi johdetaan KK:n jälkeen siten, että *mpa*, *mpä* liitetään Positiivin vartaloon. Liite *mpa*, *mpä* jää kaikissa näissä murteissa olemaan Nominativissa. Siis „huonompa“, „hyvempä“, „kovempä“, eikä huonompi, hyvämpi, kovempi.

3) *mpa-*, *mpä-*päätteen edessä muuttuu sideääntiö KK:stä eroavalla tavalla siten, että *a*) myös monitavuiset sanat, jotka päättyvät *a*:han, *ä*:hän, muuttavat *a*:n, *ä*:n Komparativin päätteen edessä *e*:ksi, esim. „matalempa“, „väkevempä“, „korieempa“, „siliempa“, mutta myös, varsinkin N:llä, „matalampa“, „makiempa“, „siliempa“ j. n. e. *b*) Jos vartalo päättyy *i*:hin, muuttuu se Komparativin päätteen edessä *e*:ksi, esim. „nätempä“, „kiltempä“, „fossempä“. *c*) VI:nen Luokan sanoissa muuttavat *ne*, jotka päättyvät *ihi*:n, myös usein *i*:n *e*:ksi, esim. „kallempä“, „kauneempa“, mutta myös „kalliempa“, „kauniempa“. K:ssa kerrotaan *k*, *t*, *p* ja *s* ennen mainitun säännön jälkeen, esim. „runssampa“ j. n. e.

Lukusanat.

Lukusanat eroavat yleensä hyvin vähän KK:stä. Suoranaisista ja järjennäisistä mainittakoon seuraavaa:

Kymmenien väliset luvut, sekä suorannaisissa että järjennäisissä lukusanoissa, saadaan siten, että, Ruotsin kielen mukaan, yksiköt asetetaan kymmenlukuin perään. Nämät sijoitellaan siten, että sekä kymmenluvut että yksiköt saavat eri sijapäätteensä, esim. „kaksikymmenel' taikka kahdel'kymmenel viidel'“ viidellekolmatta, „kaksikymmenennel' taikka kahdenuel'kymmenennel' viidennel'“, viidennelle kolmatta. K:ssa ja KLL:lla kuulee vielä väliin „yksikolmatt'“, „kaksneljätt'“ j. n. e. Järjennäisistä on mainittava, että W:ssä viimeinen tavu pitenee, esim. „yhdees“, „kahdees“, „kolmaas“, „kaksikymmenees ja kahdeeskymmenees viidees“, viideskolmatta. — Luvuissa yksi, kaksi, viisi, kuusi katoaa viimeinen i, esim. yks', kaks', viis', kuus'. Muuten sijoitellaan lukusanat kuten nimi- ja laatusanakin. Murtoluvut muodostuvat myös Ruotsin kielen mukaan, esim. $\frac{1}{3}$ kolmas osa, $\frac{1}{4}$ neljäs osa, $\frac{2}{3}$ kaks kolmatt' osaa, $\frac{3}{4}$ kolme neljätt' osaa j. n. e.

Asemosanat.

Personalliset asemosanat muodostuvat seuraavalla tavalla:

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
Nominativi	mää	mää	mää	mie.
	sää	sää	sää	sie.
	hen	hän	hän	hän.
Infinitivi	minu	minuu	minuu	minuu.
	sinu	sinuu	sinuu	sinuu.
	heut'	hant'	hant'	hant'.
Genitivi	minu'	minun	minun	minun.
	sinu'	sinun	sinun	sinun.
	hene'	hänen	hänen	hänen.
Inessivi	minus'	minus'	minus'	minus'.
	sinus'	sinus'	sinus'	sinus'.
	henes'	hänes'	hänes'	hänes'.

	K.	KLL.	W.	N.
Illativi	minun'	minuun	minuun	minuun.
	sinun'	sinuun	sinuun	sinuun.
	henen'	häneen	häneen	häneen.

Monikko.

Nominativi	me	mei	mei	me.
	te	tei	tei	te.
	he	hei	hei	he.
Infinitivi	meit'	meit'	meitii, meit'	meitii, meit'.
	teit'	teit'	teitii, teit'	teitii, teit'.
	heit'	heit'	heiti, heit'	heiti, heit'.
Genitivi	meidä'	meidän	meitin, meidän	meitin, meidän.
	teidä'	teidän	teitin, teidän	teitin, teidän.
	heidä'	heidän	heitin, heidän	heitin, heidän.
Illativi	meihi'	meihin	meitiin, meihiin	meitiin, meihiin.
	teihi'	teihin	teitiin, teihiin	teitiin, teihiin.
	heihi'	heihin	heitiin, heihiin	heitiin, heihiin.

j. n. e.

1) Pait Nominativia „Mää“, „Sää“, kuulee K:ssa, KLL:lla ja W:ssä sen täydellisenäkin „Minä“, „Sinä“, vaikk'ei jokapäiväisessä puheessa.

2) Monikossa taipuvat W:ssä ja N:lla personalliset Asemo-sanat Infinitivistä alkaen kahdella tavalla, esim. meitii ja meit', meitin ja meidän, joista edellistä muotoa kuitenkin tavallisesti käytetään, jos puhe on ihmisistä, ja jälkimäistä muotoa, jos puhe on asunnosta (talosta, torpasta, y. m.).

Osoittavaiset Asemosanat kuuluvat:

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
Nominativi	temä, tää	tää	tää	tää
	toi	toi	toi	toi
	se	se	se	se
Infinitivi	tetä	tätä	tätä	tätä
	tota	tota	tota	tota
	sitä	sitä	sitä	sitä
Genitivi	ten, temä'	tän	tän	tän
	ton	ton	ton	ton
	sen	sen	sen	sen
Illativi	tehä'	tähän	tähän	tähän
	toho'	tohon	tohon	tohon
	sihe'	sihen	sihen	sihen

j. n. e.

Monikko.

Nominativi	nemä	nääät	nääät	nääät
	noi	noit	noit	noit
	ne	net	neet	neet

j. n. e.

„Se“ taipuu Inessivissä, Elativissa, Illativissa: siin', siit', siihen.

Takakohtaisina käytetään: „kuka“, „mikä“; jota vastaan kirjakielen „joka“ hyvin harvoin käytetään. Kuka (kun) käytetään ainoastaan Nominativissa sekä yksikössä että monikossa. Muissa sijoissa sitä vastaan „ken“, esim. kuka (kun), ketä, kenen, kutka (kun), keitä j. n. e.

Kysyväiset Asemosanat kuka, mikä, ken ja kumpi sijoitellaan kuten KK:ssä. Mikä kuuluu Illativissa „mihen“.

Itsekohtainen „itse“ (isse) sijoitellaan kuten tavalliset nimikötkin. Monikossa ei tätä käytetä. — Epämääräisistä ei käytetä

„moniahta“, „monias“, enkä „muuan“, „eräs“ sanojakaan ole kuullut, vaan niiden verosta „joku“ taikka „yks“. „Muutama“ käytetään ainoasti monikossa.

Asemoliitteet kaikissa näissä pitäjissä ovat:

Yksikkö.

1:sen personan *n* ja *in*.

2:sen „ *s*.

3:nen „ *s*.

Monikko.

1:sen personan *mme* ja *n*.

2:sen „ *nne* ja *n*.

3:nen „ *s*.

1) 1:sen personan liitteet ovat W:ssä ja N:lla yksikössä *in* ja monikossa *mme*; K:ssa ja KLL:lla ovat liitteet yksikössä ja monikossa yhtäläiset, nim. ainoasti *n*.

2) 2:sen personan liite on yksikössä kaikissa näissä pitäjissä *s*; monikossa on liite *nne* täydellinen W:ssä ja N:lla.

3) 3:nen personan liitteestä *nsa*, *nsä* on kaikissa näissä murteissa, sekä yksikössä että monikossa, jälellä ainoasti *s*.

4) Asemoliitteiden asettaminen nimikköjen perään missä sijassa hyvänsä tapahtuu KK:n jälkeen, sillä muistutuksella, että sijapäätteet ajatellaan täydellisinä.

Muist. Inessivin päätte on yksikössä *sa*, *sä*, ja monikossa *isa*, *isä*; Abessivin päätte *ta*, *tä*, yksikössä, ja monikossa *ita*, *itä*. Näiden päätteiden edessä pehmenevät kuitenkin kovat kerakkeet *k*, *t*, *p*, vaikk'ei sidetavu tulekkaan suljetuksi. Esim. „pojassani“. „piipusas“, „nokassas“, pojassani (*mme*, *nne*), piipussasi (*nsa*), nokassasi (*nsa*), j. n. e.

5) Infinitivin päätte on tavallisesti kaikkien luokkain sanoissa *ta*, *tä*; *ita*, *itä*. Esim. „poikatan“ poikaani (*mme*, *nne*), „talotas“ taloasi (*nsa*), „kummitan“ kummiani (*mme*, *nne*) j. n. e.

6) Illativissa tapahtuu se omituisuus, että asemoliitettä lii-

-tettäessä sijapäätte on *sa, sä, isa, isä*. Esim. „otti puita laiva(a)-sas“ laivaansa; „meni kamari(i)sas“ kammariisi (nsa); „tuli m. kimppu(u)sa(i)n“ kimppuuni; „tupakkii piippu(u)sas“ piippuusi (nsa); „suuhusa(i)n“ suuhuni; „nokka(a)san“ nokkaanne (mme, ni); „kirja(a)sas“ kirjaasi (nsa); „fol(i)sän“ föliini, j. n. e. — W:ssä ja N:llä kuuluu viimeisen edellinen tavu pitkänä: laivaasan, piippuusas, nokkaasan j. n. e. Adessivi- ja Allatvisijat vaihtelevat väliin. Kuulee esim. „veti ruuben maalla ja maalle“; mutta, että Inessivi- ja Illatvisijat vaihtelisivat, en ole havainnut näissä murteissa, ja etteivät sanat: „laiva(a)sas“, „piippu(u)sas“, „nokka(a)san“ j. n. e. ole Inessiviin sijoitetut näkyy siitä, että 1) kovat kerakkeet eivät ole pehmenneet, ja 2) viimeisen edellinen tavu on väliin pitkä. (Vertaa Muist. edellisellä sivulla). Lienevätkö nämä muodot syntyneet siten, että Illativin ja Inessivin päätteet käytetään kumpaisetkin yhdessä ja „piippuusas“ esim. muodostunut sanasta piippu(n)sa(n)s(a). Selittävät taitavammat. Tämä omituisuus on vallan yleinen kaikissa näissä murteissa.

Tehdiköt.

Itsekohtaista tehdikköä näiden pitäjain murteissa ei käytetä. Tehdiköt ovat siis kahta lajia: kohteelliset ja kohteettomat. Nämä käytetään tietysti yhdenlaisesti, mutta käyelmä on vaillinaisempi kuin KK:n. Tältä puuttuu seuraavat muodot:

Optativin 1 ja 2 persona sekä yksikössä, että monikossa; Imperativin 1 ja 3 persona sekä yksikössä että monikossa. Optativa ja Imperativa käytetään toisiensa täyteinä. Passivissa puuttuu: Imperativi, jonka verosta käytetään Optativa; Substantivi, josta ei käytetä muuta III:n Genitivisijaa. Muiden sijain verosta käytetään vastaavia sijoja Aktivissa. 1 ja 2 Adjektiviltä, sekä Aktivissa että Passivissa puuttuu Superlativi.

Koncessivia käytetään aika harvoin ja silloinkin ainoastansa kysymyslauseissa.

Laatupäätteet ovat seuraavat:

	K.	KLL.	W.	N.
Presens	ei ole laatupäätettä.			
Imperfekti	-i-, -si-	-i-, -si-	-i-	-i-
Konjessiivi	-ne-	-ne-, -nne-	-ne-, -nne-	-ne-, -nne-
Konditionali	-isi-, -isis(i)	-isi-, -isisi-	-isi-	-isi-, -si-
Optatiivi	-ko-, -kö-	-ko-, -kö-	-ko-, -kö-	-ko-, -kö-
Imperatiivi	-ka-, -kä	-ka-, -kä	-ka-, -kä	-ka-, -kä
Substantivi I	-ta-, -tä	-ta-, -tä	-ta-, -tä	-ta-, -tä
„ II	-te-	-te-	-te-	-te-
„ III	-ma-, -mä-	-ma-, -mä-	-ma-, -mä-	-ma-, -mä-
„ IV	-mise-	-mise-	-mise-	-mise-
„ V	-maise-, -mäise-	-maise-, -mäise-	-maise-, -mäise-	-maise-, -mäise-
Adjektiivi I	-va-, -vä-	-va-, -vä-	-va-, -vä-	-va-, -vä-
„ II	-nu', -ny'-	-nu', -ny', -nnu-, -nny-	-nu', -ny', -nnu-, -nny-	-nu', -ny', -nnu-, -nny-

Passivin laatupäätteet ovat yhdenlaiset, paitsi Adjektiivi II, jonka laatupäätte on: -u-, -y-.

Personapäätteet ovat seuraavat:

	Yksikkö.			
	K.	KLL.	W.	N.
1 persona	-n	-n	-n	-n
2 „	-t	-t	-t	-t
3 „	ei ole päätettä.			

	Monikko.			
1 persona	-n	-n	-mme	-mme
2 „	-t	-t	-tte	-tte(n)
3 „	yhtä kuin yksikössä		-vat, -vät	-vatten, -vätten.

K:ssa ja KLL:lla ovat personapäätteet monikossa niin kulu-
neet, että yksikkö ja monikko tulevat kuulumaan yhdenlaisesti. —
Imperfektissä kuuluu väliin *-t* monikon 3 personassa ja KLL:lla,
erittäin Nummella ja Pusulassa, väliin *vat-*, *vät-*päätteet.

Passivissa ei koskaan käytetä Aktivin personapäätteitä. Sillä
on aina oma personapäätteensä: *h-n*, joka supistetaan.

Kuinka tehdikön vartalo muuttuu näiden päätteitten edellä
sekä mitkä laatupäätteet kussakin kohden näissä murteissa käyte-
tään, nähdään seuraavista taiputuskaavoista. — Niinkuin nimiköt-
kin, jaetaan myös tehdiköt siteensä vuoksi kuuteen luokkaan.

I Luokka.

Jää.

Presens.

	K.	KLL.	W.	N.
Yksikkö 1	jään	—	—	—
	j.	n.	e.	

Imperfekti.

Yksikkö 1	jein	jäin	—	—
	j.	n.	e.	

Koncessivi.

Yksikkö 1	jäänen	jäänen	jäänen	jäänen.
2	jäänet	jäänet	jäänet	jäänet.
3	jääne'	jäänee	jäänee	jäänee.
Monikko 1	jäänen'	jäänen'	jäänemme	jäänemme.
2	jäänet'	jäänet'	jäänette	jäänette(n).
3	jääne(vä')	jääne(vät)	jäänevät	jäänevätten.

Konditionali.

Yksikkö 1	jeisis(in)	jäisin	jäisin	jäisin.
2	jeisis	jäisit	jäisit	jäisit.
3	jeisis	jäis	jäis	jäis.

	K.	KLL.	W.	N.
Monikko 1	jeisis	jäisin'	jäisimme	jäisimme.
2	jeisis	jäisit'	jäisitte	jäisitte.
3	jeisis	jäis	jäisivät	jäisivätten.

Optativi.

Yksikkö 3	jaakkon	jaakoon	jaakoon	jaakoon.
Monikko 3	jaakkon	jaakoon	jaakoot	jaakoot.

Imperativi.

Yksikkö 2	jaa'	jaa'	jaa'	jaa'.
Monikko 2	jaakka'	jaakaa	jaakaa	jaakaa.

Substantivi.

I.

Infin.	jaada	jaada	jaada	jaada.
Transl.	jaadaks'	jaadaks'	jaadaks'	jaadaks'.

II.

Iness.	jaades'	jaades'	jaades'	jaades'.
Instr.	jaade'(n)	jaaden	jaaden	jaaden.

III.

Genit.	jaama(n)	jaaman	jaaman	jaaman.

j. n. e.

IV.

Nom.	jaamine'	jaaminen	jaaminen	jaaminen.
Infin.	jaamist'	jaamist'	jaamist'	jaamist'.

V.

Iness.	jaamaisil'	jaamaisil'	jaamaisil'	jaamaisil'.

j. n. e.

Adjektivi.

I.

K.	KLL.	W.	N.
jaava	jaava	jaava	jaava.

II.

jaany'	jaany'	jaany'	jaany'.

Passivi.

Presens.

jaadan'	jaadaan	jaadaan	jaadaan.

Imperfekti.

jaattin'	jaatiin	jaatiin	jaatiin.

Koncessivi.

jaatänen	jaatäneen	jaatäneen	jaatäneen.

Konditionali.

jaadaisis	jaadais	jaadaisiin	jaatasiin.

Optativi.

jaatakkon	jaatakoon	jaatakoon	jaatakoon.

Substantivi.

III.

Genit:	jaataman	jaataman	jaataman	jaataman.

Adjektivi.

I.

jaatava	jaatava	jaatava	jaatava.

II.

jaaty	jaaty	jaaty	jaaty.

1) N:llä kuuluu monikon 2:en personan päätteessä väliin *n*; 3:en personan päätteessä monikossa on *-vatten, -vätten*.

2) Konkessivian käytetään ainoastansa kysymyslauseissa, esim. „jäänenko“, „jääneeko“ j. n. e.

3) Konditionalin päätteessä K:ssa on luultavasti ollut „isisi“, sillä joskus kuulee vielä muotoja semmoisia kuin „jeisisin“, „söisisin“ j. n. e., mutta aikain kuluessa on tästä kadonnut sekä *i* että personapäätteekin, niin että kaikki personat tulevat kuulumaan yhdenlaisesti, „jeisis“, „söisis“ j. n. e.

4) Kerakkeiden kertomisesta K:ssa, katso sivu 92.

5) Substantivimuodot sekä Adjektivimuodot sijoitellaan kuten nimiköt (katso siv. 95—106) ja vertaillaan kuten laatusanat (siv. 106).

6) Substantivi V:tä käytetään aika harvoin.

7) Adjektiivi II:n päätteessä on *ni, ny*.

8) Konditionalin *i:n* edessä pehmenevät kovat kerakkeet *k, t, p* K:ssa, KLL:lla ja W:ssä. N:llä on Konditionalin laatupäätte Passivissa „si“.

II Luokka.

Kuto.

Presens.

	K.	KLL.	W.	N.
Yksikkö 1	kudon	kudon	kudon	kudon.
		j. n. e.		

Imperfekti.

Yksikkö 1	kutosin	kutosin	kudoin	kudon.
2	kutosit	kutosit	kudoit	kudot.
3	kutos(i)	kutos(i)	kudoi	kuto.
Monikko 1	kutosin'	kutosin'	kudoimme	kudomme.
2	kutosit'	kutosit'	kudoitte	kudotte.
3	kutos(i)	kutos(i)	kudoivat	kutovatten.

Koncessivi.

	K.	KLL.	W.	N.
Yksikkö	kutonen	kutonen	kutonnen	kutonnen
		j. n. e.		

Konditionali.

Yksikkö 1	kudois(isin)	kudois(isin)	kudoisin	kutosin
		j. n. e.		

Optativi.

Yksikkö 3	kutokkon	kutokoon	kutokoon	kutokoon.
Monikko 3	kutokkon	kutokoon	kutokoot	kutokoot.

Imperativi.

Yksikkö 2	kudo'	kudo'	kudo'	kudo'.
Monikko 2	kutokka'	kutokaa	kutokaa	kutokaa.

Substantivi.

I.

Infin.	kutto	kutoo	kutoo	kutoo
		j. n. e.		

II.

Iness.	'kuttois'	'kutoes'	'kutoes'	'kutoes'
		j. n. e.		

III.

Genit.	kutoman	kutoman	kutoman	kutoman
		j. n. e.		

IV.

Nomin.	kutomine'	kutominen	kutominen	kutominen
		j. n. e.		

V.

	K.	KLL.	W.	N.
Iness.	kutomaisis'	kutomaisis'	kutomaisis'	kutomaisis'
		j. n. e.		

Adjektivi.

I.

kutova	kutova	kutova	kutova.

II.

kutonu'	kutonu'	kutonnu'	kutonnu'.

Passivi.

Presens.

kudotan'	kudotaan	kudotaan	kudotaan.

Imperfekti.

kudottin	kudottiin	kudottiin	kudottiin.

Konjessiivi.

kudottanen	kudottaneen	kudottaneen	kudottaneen.

Konditionali.

kudotaisis'	kudotais(is)	kudotais'	kudotaisiin.

Optatiivi.

kudottak- kon	kudotta- koon	kudotta- koon	kudotta- koon.

Substantivi.

III.

Genit.	kudottama(n)	kudottaman	kudottaman	kudottaman.

Adjektivi.

I

K.	KLL.	W.	N.
kudottava	kudottava	kudottava	kudottava.

II.

kudottu	kudottu	kudottu	kudottu.

1) II:n luokan tehdikköjä taivuttaessa verrattakoon mitä I:n luokan tehdiköistä on sanottu siv. 116, 1), 2), 3), 4), 5), 6).

2) Imperfektin päätte on tämän luokan tehdiköissä myös KLL:lla „si“.

3) N:lla ei ole Imperfektillä ollenkaan laatupäätettä. Imperfektit tulee kuulumaan yhdenlaisesti kuin Presens pait yksikön 3:ttä personaa, jolla tietysti ei ole päätettä.

4) W:ssä ja N:lla on Koncessivin laatupäätte „nne“. Kovat kerakkeet eivät tämän päätteen edellä pehmenne. Samoin on laita Adjektivi II:n kanssa, jonka päätte on „nnu“, „nny“.

5) Konditionalin päätte Aktivissä on KLL:lla sama kuin K:ssakin (katso siv. 116, 3). Passivissa harvoin. N:lla on Konditionalin päätte „si“.

6) Imperfektin ja Konditionalin i:n edessä pehmenevät kovat kerakkeet K:ssa, KLL:lla ja W:ssä.

7) Useat sijat Substantivi-muodoista käytetään ainoasti asemoliitteen kanssa, esim. „kutookses“, „kutoessas“ j. n. e., ei ainoasti tämän luokan tehdiköistä vaan kaikkein luokkain. Substantivi II supistetaan K:ssa.

III Luokka.

Anta.

Presens.

	K.	KLL.	W.	N.
Yksikkö 1	annan	annan	annan	annan
		j. n. e.		

Imperfekti.

	K.	KLL.	W.	N.
Yksikkö	annoin	annoin	annoin	annon
		j. n. e.		

Koncessivi.

Yksikkö	antanen	antanen	antannen	antannen
		j. n. e.		

Konditionali.

Yksikkö	annaisis'	annaisis(in)	annaisin	antasin
		j. n. e.		

Optativi.

Yksikkö 3	antakkon	antakoon	antakoon	antakoon
		j. n. e.		

Imperativi.

Yksikkö 2	anna'	anna'	anna'	anna'
		j. n. e.		

Substantivi.

I.

Infin.	antta'	antaa	antaa	antaa
		j. n. e.		

Adjektivi.

I.

antava	antava	antava	antava.

II.

antanu'	antanu'	antannu'	antannu'.

Passivi.

Presens.

K.	KLL.	W.	N.
annetan	annetaan	annetaan	annetaan.

Imperfekti.

annettin	annettiin	annettiin	annettiin.

Koncessivi.

annettanen	annettaneen	annettaneen	annettaneen.

Konditionali.

annetaisis	annetais(is)	annetais	annetasiin.

Optativi.

annettakkon	annettakoon	annettakoon	annettakoon.

Substantivi.

III.

Genit.	annettama(n)	annettaman	annettaman	annettaman.

Adjektivi.

I.

annettava	annettava	annettava	annettava.

II.

annettu	annettu	annettu	annettu.

1) Tämän luokan tehdkköjä taivuttaessa verrattakoon mitä II:n luokan tehdköistä on sanottu siv. 119, 1), 3), 4), 5), 6), 7).

2) Sellaiset sanat kuin: huudan, kaadan, pyydän, puhallan, kiellän, käännän, kynnän y. m. kuuluvat Imperfektissä: huusi, kaasi, pyysi, puhalsi, kielsi j. n. e.

IV Luokka.

Repi.

Presens.

	K.	KLL.	W.	N.
Yksikkö	revin	revin	revin	revin
		j. n. e.		

Imperfekti.

Yksikkö	repisin	revein	revein	revin
		j. n. e.		

Koncessivi.

Yksikkö	repinen	repinen	repinnen	repinnen
		j. n. e.		

Konditionali.

Yksikkö	revisis'	reveisis'	reveisin	repisin
		j. n. e.		

Optativi.

Yksikkö 3	repikkön	repiköön	repiköön	repiköön
		j. n. e.		

Imperativi.

Yksikkö 2	revi'	revi'	revi'	revi'
		j. n. e.		

Substantivi.

L

Infln.	reppi	repii	repii	repii
		j. n. e.		

Adjektiivi.

I.

K.	KLL.	W.	N.
repivä	repivä	repivä	repivä.

II.

repiny'	repiny'	repinny'	repinny'.

Passivi.

Presens.

revitän'	revitään.	revitään	revitään.

Imperfekti.

revittin	revittiin	revittiin	revittiin.

Koncessiivi.

revittänen	revittäneen	revittäneen	revittäneen.

Konditionali.

revittäisis	revittäis(is).	revittäis	revittäisiin.

Optatiivi.

revittäkkön	revittäköön	revittäköön	revittäköön.

Substantivi.

III.

Genit.	revittämä(n)	revittämän	revittämän	revittämän.

Adjektiivi.

I.

revittävä	revittävä	revittävä	revittävä.

II.

revitty	revitty	revitty	revitty.

1) Vertaa mitä on sanottu I:n luokan tehdikoista siv. 116, 1), 2), 4), 5), 6) ja II:n luokan tehdikoista siv. 119, 4), 5), 6), 7).

2) Sideääntiö muuttuu Imperfektin ja Konditionalin in edessä e:ksi K:ssa, KLL:a ja W:ssä. N:llä katoa sideääntiö KK:n jälkeen.

3) Tämän luokan sanoissa on Imperfektin päätte „si“ ainoasti K:ssa.

V Luokka.

Tule.

Presens.

	K.	KLL.	W.	N.
Yksikkö 1	tulen	tulen j. n. e.	tulen	tulen

Imperfekti.

Yksikkö 1	tulin	tulin j. n. e.	tulin	tulin

Koncessivi.

Yksikkö 1	tullen	tullen j. n. e.	tullen	tullen

Konditionali.

Yksikkö 1	tulisis'	tulisis(in) j. n. e.	tulisin	tulisin

Optativi.

Yksikkö 3	tulkkon	tulkoon j. n. e.	tulkoon	tulkoon

Imperativi.

Yksikkö 2	tule'	tule' j. n. e.	tule'	tule'

Substantivi.

I.

	K.	KLL.	W.	N.
Infñ.	tulla	tulla	tulla	tulla
		j. n. e.		

Adjektivi.

I.

tuleva	tuleva	tuleva	tuleva.

II.

tulnu'	tullu'	tullu'	tullu'.

Passivi.

Presens.

tullan	tullaan	tullaan	tullaan.

Imperfekti.

tultin	tultiin	tultiin	tultiin.

Koncessivi.

tultanen	tultaneen	tultaneen	tultaneen.

Konditionali.

tullaisis'	tullais(is)	tullais	tultasiin.

Optativi.

tultakkon	tultakoon	tultakoon	tultakoon.

Substantivi.

III.

Genit.	tultama(n)	tultaman	tultaman	tultaman.

Aktivi.

I.

K.	KLL.	W.	N.
tultava	tultava	tultava	tultava.

II.

tultu	tultu	tultu	tultu.

1) Tähän luokkaan kuuluvat tehdyt, jotka päättyvät *-tsen* (*-tten*, *-ssen*) taikka *-nen*, niinkuin punnitsen (*-tten*, *-issen*), haravoitsen j. n. e. Ne muodostuvat Adjektivi II Aktivissa, „punninu“, „haravoinu“, eikä punninnu’ j. n. e. — *Nen*-päätteisiä tehdiköjä tässä laadussa ei juuri käytetä, vaan esimerkiksi sanat „paranen“, „pahenen“, „alenen“ j. n. e. saavat Adjektivi II:nsa tehdikoista „parannun“, „pahennun“, „alennun“, ja kuuluvat siis „parantunu“ (*-nnu*) j. n. e.

2) Nummella ja Pusulassa sekä N:llä kuulee jo noita itä-suomalaisia lausetapoja „me tultiin, mentiin, oltiin, saatiin“ j. n. e.

3) Vertaa muuten mitä jo ennen on sanottu I:n luokan sanoista siv. 116, 1), 2), 3), 4), 5), 6) ja II:n luokan sanoista siv. 119, 5), 6), 7).

VI Luokka.

Lupa’a. =

Presens.

	K.	KLL.	W.	N.
Yksikkö 1	lupaan	lupaan	lupaan	lupaan
		j. n. e.		

Imperfekti.

Yksikkö 1	lupasin	lupa(s)iin	lupain	lupain
		j. n. e.		

Koncessivi.

	K.	KLL.	W.	N.
Yksikkö 1	lupanen	lupanen j. n. e.	lupanen	lupanen

Konditionali.

Yksikkö 1	lupaisis	lupaisis j. n. e.	lupaisin	lupaisin

Optativi.

Yksikkö 3	luvakkon	luvakkoon j. n. e.	luvakkoon	luvakkoon

Imperativi.

Yksikkö 2	luppa'	lupaa j. n. e.	lupaa	lupaa

Substantivi.

I.

Infm.	luppa	lupaa j. n. e.	lupaa	lupaa

Adjektivi.

I.

luppava	lupaava	lupaava	lupaava

II.

lupanu'	lupanu'	lupanu'	lupanu'.

Passivi.

Presens.

luvatan	luvataan	luvataan	luvataan.

Imperfekti.

K.	KLL.	W.	N.
luvattin	luvattiin	luvattiin	luvattiin.

Koncessivi.

luvattan(en)	luvattaneen	luvattaneen	luvattaneen.

Konditionali.

luvataisis	luvatais(is)	luvatais	luvattasiin.

Optativi.

luvattakkon	luvattakoon	luvattakoon	luvattakoon.

Substantivi.

III.

Genit.	luvattama(n)	luvattaman	luvattaman	luvattaman.

Adjektivi.

L

luvattava	luvattava	luvattava	luvattava.

II.

luvattu	luvattu	luvattu	luvattu.

1) Vertaa mitä on sanottu I:n luokan tehdiköistä siv. 116, 1), 2), 4), 5), 6), 7).

2) Imperfektin päätte on W:ssä ja N:llä aina ainoasti „i“, eikä „si“ niinkuin KK:ssä. KLL:lla kuulee väliin, mutta harvoin, päätte „si“.

3) Koncessivissa, niinkuin Adjektivi II:ssakin, ei koskaan kerrota n:ää niinkuin KK:ssä. K:ssa pehmenevät kuitenkin joskus kovat kerakkeet tämän päätte edellä, esim. „lvanu“, „palkanu“ j. n. e.

4) Konditionalin pääte on K:ssa ja KLL:lla „isis(i)“ (katso siv. 116, 3), W:ssä ja N:lla „isi“. Passivissa on Konditionalin pääte N:lla ainoasti „si“.

5) Optativissa ja Imperativissa muuttuu loppu-äänne *k:n* edellä *k:ksi*.

6) Substantivi I:n Genitivi-sija ei koskaan saa päätettä *ta*, *tä*, vaan aina ainoasti *a*, *ä*, esim. lupaa, mittaa, seuraa, hautaa, palkkaa j. n. e. eikä KK:n jälkeen: luvata, mitata, seurata, haudata, palkata j. n. e. — Tämän luokan omituisuuksia Imperfektissä, Adjektivi II:ssa ja Substantivi I:ssä noudatetaan myös Lopella.

Kieltosana „ei“ taipuu seuraavalla tavalla:

Presens, Imperfektii, Koncessiivi ja Konditionali.

Yksikkö.

	K.	KLL.	W.	N.
1	ei	en	en	en
2	ei	et	et	et
3	ei	ei	ei	ei.

Monikko.

1	ei	emme	emme	emme
2	ei	ette	ette	ette
3	ei	ei(vät)	eivät	ei(vät).

Optativi.

Yksikkö 3	elkkön	alkoon	alkoon	alkoon
		j. n. e.		

Imperativi.

Yksikkö 1	ela	ala	ala	ala
		j. n. e.		

Nillä tapahtuu usein se omituisuus, että kieltosana monikon 3:ssa personassa ei saa päätettäväksi, vaan sen sijaan kielletty tehdikkö, siis esim. „ei ovat(ten)“, „ei menevät(ten)“, „ei sanovat(ten)“, (= eivät ole, eivät mene, eivät sano).

Epäileväisen tehdikön „ellen“ verosta käytetään enimmäiten „jollen“ (jos en, jolsen), joka taipuu: „jollen“, „jollet“ j. n. e. Aputehdikoista ei ole juuri muuta sanomista kuin että:

1) ne myös supistetaan, esim. „oon“, „lien“ (liän), olen, lienen j. n. e.

2) Imperfektin 3 personassa yksikössä W:ssä, Nummella ja Pusulassa väliin kuuluu „oil“, oli-verosta. Pikaisessa puheessa lyhennetään, erittäin K:ssa, niinkuin ennen on mainittu, tämä sana „ol“:ksi, samoin myös „tul“, „men“, tuli, meni y. m.

Avukot.

Outoja avukoita näissä murteissa en ole kuullut. Eurén'in kieliopissa luetelluista avukoista seuraavia ei käytetä: „kera (jonka verosta käytetään „kansa, muka“), luo (= tykö; väliin kuuluu „tyköltä“ = tyköä); perki, ratki (näiden verosta „iki“, „ihan“), tokko (= -ko, -kö), paki; jotta (= että), toki (= kuitenkin), Kanssa ilmestyy muodossa „kansa“. Liiteavukko *kahan, kähän* (supist. *kaan, kään*) ilmestyy muodossa „kan, kän“.

Johdetuista sanoista mainittakoon että:

1) johdepäätteet: *-linen, -lloinen, -llöinen, -nnan, -nnän, -nnun, -nny, -rran, -rryn* käytetään *-linen, -loinen, -löinen, -nan, -nän, -nun, -nyn*-muodoissa, esim. rahalinen, kivuloinen, pahenau, pahenun, vähenän, vähenyn. (Vertaa siv. 100).

2) *-ia, -iä, -ja, -jä*-päätteet, merkiten tekijää, käytetään siten, että ääntäväisen perään pannaan *-ja, -jä*, mutta ääntyväisen *-ia, -iä*.

3) Pait KK:ssä tavallisia johdepäätteitä tavataan N:llä vielä päätteet *-mustun*, *-mystyn*, *-un*, *-yn*, vastaavat kirjakielen päätteitä *-stum*, *-styn*, *-nuun*, *-nnyn*, merkiten tulemista eli joutumista siksi eli semmoiseksi kuin alkuperäinen sana sanoo, esim. „*kyllämystyn*, *vauramustun*, *ikämystyn*, *järkämystyn*, *surkamustun*“; „*aikäun*, *viisaun*, *kuivaun*, *tallaun*, *tuleun*“ j. n. e. *-un*, *-yn* päätte on harvinaisempi.

Lopuksi liitän muutamia oudompia sanoja, joita joko Eurén'in sanakirjassa ei löydy, taikka joilla on vähän toisenlaisempi muoto tai merkitys.

F.

Fossi, ylpeä, kopea. Tätä sanaa käytetään vallan yleisesti KLL:lla, W:ssä ja N:llä. Sana „*Fäss*“ merkitsee Westgötein murteessa „*förmäten*“ ja Helsinglannin murteessa „*förmäten*“, „*äregirig*“; on siis nähtävästi tullut näiden pitäjän kieleen ruotsalaisilta Uudellamaalla. (Kats. Almqvist, *Svensk språklära, öfversedd och tillökad med samlingar öfver 10 svenska landskapsdialekter*, 3:dje upplagan, siv. 315 ja 395). Vertaa „*framfusig*“ (ruots.).

H.

Halju, veltto. Halju mies (ruots. *esterläten*, *slapp*).

Hitsi, takous, uunillinen; *aika hitsi*, hyvä kyyti.

Humeeraan, *ta*, hurjailla, juopoitella.

Humeeraavainen, juoppo; (*h. mies*, ruots. *rant*).

Humppu, umpi. „*Vetivät takin humppuun*“.

Härme, *een*, härmä.

J.

Jööti, kankea (j. hevonen).

K.

„*Kelpaa mennä*“, sopii (on sopiva) mennä.

Kirsti, kirsi.

Kohjo, rohjo (hevois-kohjo).

Komsu, romsu, sohja, (jäällä).

Kauhdon, tua, virtyn, vaalenen.

Karttu, sato, tulo (jyvän karttu).

Koko, kuhila, kyäs, pystö, nakkinen.

Kiirikka, kiekko. *Lyöää kiirikkaa*.

Kruuhu, kaivos (Orijärven kruuhu).

Kusema, vierre, rinne, laita; (*mäen kusema*, m. rinne, vähän kostea).

L.

Liunon, koa, ajan (esim. rattailta).

Lauskatin, men, roukku (re'essä).

Leiskun, ua, hypin, hyppelen.

Lentopirkku, perho, perhonen.

Loiskaan, ta, loikkaan (ruots. skutta).

Lökönen, hikinen, helteinen (l. ilma); ruots. *qualmig*.

M.

Muheva, tumma, musta (mörk, ruots.).

Mukeloitsen, ta, mutkin (*sai mukeloittua*, ruots. *vigilera*).

N.

Nakkinen, pieni kuhila.

O.

Orelma, nuori oras.

P.

Pasma, joukko, parvi (pasma poikia).

Pohnoksissa, olla p. = olla tuntemattomassa tilassa, esim. poltetaudin aikana.

Porsnoo, porstua.

Posetti, positivi (soittokone).

Puteet, jätteet leikkaamisen jälkeen pellolla.

R.

Rimha, rihma.

Rahnu, unka, junka.

Ruima, *ruimake*, säippära, hoikka.

S.

Sammatti, kirkon etelä-oven päällä oleva parvi „miesten parvi“ (lännepuolinen), „naisten parvi“ (pohjanpuolinen) ja „sammatti“.

Sirma, sirpale, liuska, päre.

Sourari, eroittelija (ruots. *sofrare*).

T.

Torttonen, käpy (kuusen t.).

Tulla änttiin, tulla toimeen (tulivat omillansa änttiin).

U.

Ujun, uin.

Ulosten, erinomaisen (ulosten hyvä).

V.

Vesiperä, vetinen, vedenpeitteinen.

Vikaperä, kivulloinen, viallinen.

Viikaan, ta, viipyä, viivytellä.

Viiilos, pelto, vainio.

Sanaa „isonen“ käytetään K:ssa, KLL:lla ja W:ssä merkityksessä „iso“, „suuri“. Tämä on omituisista koko n.k. Turun murteella. W:ssä kuuluu tämä sana „isoinen l. isoonen“, samoin kuin myös „ukkoinen l. ukkoonen“ y. m.

Wirolaiset ja ylimalkaan Länsi-Suomalaiset aineet Kalevalassa.

Tutkistellut

J. Krohn.

Siihen aikaan kun Kalevalan uutta, helppohintaista painosta laitettiin, oli minulla ystäväni maisteri Rothsten'in kanssa usein puhe Kalevalassa löytyvistä oudommista sanoista. Sattuipa silloin pari kertaa että muistin juuri nykyisin nähneeni jonkun puheenalaisen sanan Wiedeman'in virolaisessa sanakirjassa, jota par'aikaa katselin läpi. Huomioni tällä lailla käännettyä tähän seikkaan, havaitsin pian että *enim osa* Kalevalan oudoista sanoista myös löytyy Wiron kielessä, useinpa vasta tämän avulla saa oikean selityksensä. Tämmöisiä sanoja ovat seuraavat, joista tarkempi, vastainen tutkinto epäilemättä kyllä on pyyhkivä pois muutamia, vaan samassa myös, siitä olen varma, vielä lisäävä useampia. Ne sanat, joita Wenäjän Karjalassa, niissä paikoissa, missä Kalevalan runoja vielä lauletaan, tiettävästi käytetään, ovat merkityt tähdellä. Ne, joista ei sitä varmaan tiedetä, vaan joita viljellään Suomen Karjalassa Laatokan pohjois-rannikolla, on osoitettu ristillä. Näistä paikkakunnallisista tiedoista tulee minun kiittää kandidaatti A. Genetziä. Kysymysmerkki osoittaa että minun mielestani suomen ja viron sanan yhtäläisyys eivät ole varmat.

Aihella 50: 216

Aihut 14: 424 = haava

Aina 36: 345

Aina 48: 58

Aino, Ainoa, Ainoinen esim.

(*Ainoisin anelen* 14. 77 =
oikein anelen)

Alistaa 2: 254

* *Ammoin* (*Karjalassa ammuin*)

Ange 47: 268 (kurja), 50: 250 }
= *Angervoinen* 15: 41 }

Ani esim. 4. 82

Ankein 14: 334; 17: 166 = }
hätyttävästi, pahasti. }

Ankeloinen 26: 733 hätyyttävä, }
paha. }

Astala 9: 97

Asu 35: 47; 48: 168

Auer 20: 448; 42: 342

Auvo 32: 440

Ehto esim. 4. 187 } = kaunis
Ehtoinen, ehtoisä }

Erä

? *Ahineda**) = ahnehtia, vaadis-
kella, karttaa.

Ael = pykälä, iskemäpaikka.

Aina = aivan.

Ain pl. *ainad* = selys-nuorien
pää, joilla nuotan osat köy-
tetään yhteen.

Ainus myös = oikea, täydelli-
nen; *ainus pabe* = harras
rukous.

Haletada = kaataa kasken; *hale*,
g. *halge* kaski.

Ammu = aikaa sitten.

Ängne l. *änglane* = ahdistuk-
sessa oleva, kipeä, voimaton,
surullinen. *Ängistada* = ahdis-
taa, hätyyttää.

Aina = aivan.

Katso *ange*.

Astel, g. *astla* = tuuran kärki.

Asu = tilaisuus.

Aur = höyry.

Au g. *auu* = kunnia.

Ehtida = kaunistaa itseänsä; *ehe*
g. *ehte* = koristus.

Äri = asia, askare.

*) Wiron ja Suomen kielen välillä tavalliset äänenmuutos-lajit selite-
tään kerrassaan lopussa.

Haapio 35: 38

Haikea 7: 223

Haimentaa 29: 390

Hakki 18: 525 = koira

Halea ja *haleahka*

Hahu-vesi 22: 348

Harkku 16: 133 = soppena lentävä hanhikarja.

Hattara = hajanainen, repaleinen pilvi.

* *Haven* (Karjal. *Habenet* = viikset)

Heiskaroida 38: 142

Helevä l. *heleä*

Helve, helpeen 9: 421; 15: 400, 20: 224

* *Hepo* 50: 39

Herhettää 21: 86

Herhiläinen

Herja

Hersua 23: 513

Hieprukka 44: 222

Hingata 17: 169

Haabju = pieni, nelihankainen vene.

Haige = kipeä.

Aimata = epäselvästi loistaa.

Metsa-akku = susi.

Hale, g. *haleda* = vaalea, väritön.

Hahu (Loun.) l. *valu* = myös kipu, tuska.

Hark g. *hargi* = hanko.

Hatt g. *hatu* = kankaan riesonnut paikka, puun pilppoutuma.

Habe g. *habeme* = parta.

Heiskten, *heiselda* (T) = riidellä, väitellä.

Hele, g. *heleda* = loistava, kirkas.

Helve g. *helbe* = kuitunen, lehtinen, kesi (esim. tuohessa).

Hobu (T) = tamma.

Höretada (T) = kiiltää.

Hörilane = vaapsainen, ampiainen.

Herine = konnamainen, veijarimainen.

? *Eriseda* = olla tulinen, vilkas.

? *Eblakas* = keikasteleva, teikka-roiva, koreileva.

Hingata = päästää läpi tai ulos ilmaa, savua, tautia. *Maast hingand* l. *maa hingamine* = rupi, jonka luultiin maasta tulleen.

Hippoa 13: 242

Hudella 39: 59

Huitukka 11: 179 = hoikka kuin
seiväs; myös *hutjukka* 12: 436

Hulpilo 23: 48

Huolain 16: 63.

Huomen

Huppelehtaa 8: 164

Huppeloita 20: 424

Hurahdella 16: 208

+ *Hurme*

* *Hurtta*

Huude

Hyppyä 3: 503

Häväs, häpään 20: 32

Ihaella

Iho esim. 30: 201

Hippuda (Wilj.) = heilua.

Hudida = pieksää.

Hudi g. *hudja* = seiväs, tanko.

{ *Ultus* l. *upus* = palttina-päärme
l. reunus.

Hulbe (T) = kirjava reukus.

Vool g. *voola* l. *hoole* (Saarissa)
= kolo, halkeama koivun kuo-
ressa.

Hommiku = aamu.

? *Upitada* intr. kohota, karahtaa,
trans. esim. *vaati upitada* =
kohottaa tynnyriä, niin että
sisus valuu ulos.

Upil olla = kykkiä niin että pää
on takapuolta alempana, olla
karkaamaisillaan, hyppäämäi-
sillään.

Hurada = surista.

Urm g. *urma* = veri, véri-haava.

Hurt g. *hurda* = eräs pitkä, hoik-
ka metsäkoiran laiji (yindbund),
vertaa *hurtijas* = hoikka.

Uude (Hiidenmaa) = kuura,
härnä.

Hüübida = juoksettua, piimetyä,
paksuta.

Aba-huu = lapaluu.

Iha = halu, himo; *ihaldada* l.
isaldada = haluta, himota.

Ihu = ruumis.

* *Ijanko* 22: 164

Imanne 25: 104

Imara 32: 280

Impi

Inha

Inkua 42: 474

Jolkutella 39: 46

Jolua 48: 343

Juhmutella 18: 527

Jukainen 46: 425

Järkiään 7: 6

* *Kaarne*

Kaaso 23: 52 = morsius-piika.

* *Kaatiot*

Kahnatella 42: 48 = ahkerasti
työtä tehdä.

Kaiha 23: 570

Kaiho esim. 1: 80, 22: 168

+ *Kaihoella* 4: 194

Kaihostua 38: 268 = tulla vialle

Kalho 29: 112

Kalki 23: 605 (vokaali-vaihdok-
sella myös *kälkö* 23: 550)

? *Hiilas jääd* = sileä jää.

Imane = makea, imelä.

Imar = imelä.

Impe g. *impe* (T) = neitsyt.

Inutu g. *inutuma* = ruma, ilkeä.

Hinkuda = kiljahtaa esim. kuin
hevonen potkaistessa.

Jölkida (Loun.) = hitaasti travata.

Jölada = tehdä hulvivilin tekosia,
hullutella, löpöitellä.

Juhmida = olla julkeana, vas-
tuksena, tungetella itseänsä,
hännitellä.

Jugu = paksu, junttura, varsin-
kin ihmisestä.

Järgi l. *järke* = perätysten.

Kaaren g. *kaarna* = korppi.

Kaasa = kumppali, toveri.

Kaatsad = leveät pöksyt.

Kahmakas naene = joka uutte-
rasti, rivakasti työtä tekee.

Ära-kaeda = karsaalla silmällä
katsoa, silmiä.

Kahju = vahinko, hukka, sääli,
surkutteleminen.

Kahjuda = surkutella, surra.

Kahjustada = vahingoittaa.

Köle (Itä) suuri, pitkä.

Kalk g. *kalgi* l. *Kalg* g. *kalle* =
kova, kolkko. Hiidenmaalla
myös = repaleinen lapsi; siis
= kova-osainen.

Kalkkare 14: 164

Kalkuttaa 35: 120 kenties = puhua kovasti, tylästi

Kallotella 4: 38

Kalhua 38: 304; 42: 142

* *Kalma*

Kania 6: 39, 23: 384

Kapea 33: 290

Kapistaa 30: 72

Kapo 5: 125; 6: 45

Kapu = 23: 16; *Kapoinen* 18: 343, 25: 574

Kapusta

Karehdella ja *karetella* 35: 129, 39: 326

Karehtia esim. 6: 205, 19: 418

Kari-perä 12: 306

* *Karkelo* 11: 20

Karski 24: 34

* *Karu* (Karj. huono)

* *Kasi* 23: 344

Kalkar = suuri kappale, juttura, esim. puuta.

Kalk = kova, ankara. Tai kenties *kölgutada* = kantaa konttia, puhua pahaa, soimata.

Kallutella = valella, vuodatella.

Kalhuda l. *kalduda* = 1) kallistua (astioista) niin että sisällys ulos vuotaa; 2) kaatua, alas mennä.

Kalm g. *kalma* l. *kalmu* = pakanallinen hauta.

Kannida = saada laitokseen, valmiiksi, siivota.

Kabe g. *kabeda* (Loun.) = kapea, soma, sievä.

Käbistada = pieksää.

Kabo (T.) = tyttö, neiti.

Kapos g. *kabosa* (T.) = soma, kaunis.

Koost g. *koosta* (Saarissa) = lusikka.

Karistada l. *käristada* = ratsuttaa; räätisyttää.

Kariseda, *käriseda* l. *käritsedä* = meluta, pauhata.

Kari = kova, karkea.

Kergutada = tanssia (Heluntaina)

Karsk = väkevä, siivo, kaino.

Kari liiv = karkea hiekka.

Kass g. *kassi* = kissa.

* *Kassapääd* = palmikkopää

Kasuta

Katala

Katsoa 9: 472

Kauna 31: 348

Kautokenkä

Kave g. *kapeen* = nainen (joskus kuitenkin merkityksessä *eläin*)

Kehata 23: 218

Kehittää 30: 142

Kehjo 35: 204

Kehno

Kehä 47: 78, 48: 280

Kepittää 44: 216

* *Kerittää* esim. 1: 303 (Karjal. = purkaa esim. solmu)

Kerta esim. 9: 32, 12: 473

* *Kerus* 50: 121 (Karj. kero)

Küstoin 18: 459.

Kikka-nokka 8: 169

* *Kirja*

* *Kirkua* 50: 81

Kirsahata 40: 314

Kassa-pea (Peiposj. ranta) = kähäräpää.

Kasuda (Lounas) = kasvaa.

Kadal = heikko, huono.

Katsuda = koettaa.

Kawn g. *kauna* = palko, verholehti.

Koot g. *kooda* = nahkakenkä.

Kabehine l. *kabene* (T.) = nainen. *Kabu* = kuohittu elävä; *merø kabu* = merilehmä.

Kõheldada = vetelehtiä, laiskoitella.

Kähitada = kohottaa, nostaa; korjata.

Kõhe g. *kõheda* = huono, heikko.

Kõhn g. *kõhna* = paha, ilkeä, huono.

Keha = astia.

Kebida (T.) = kepeästi astua, tepsuttaa.

Kergitada = helpoittaa, virvoittaa.

Kord g. *korra* = järjestys, jakso.

Kõri = kurkku.

Kuusta = kilpaa.

Kikis korvad = korvat pystyssä; *ta seisab silmad kikis* = se seisoo väijyksissä.

Kiri, g. *kirja* = kirjava koriste.

Kirguda = kiljahtaa, huutaa.

Kirsata (Kaakko) = kiljahtaa.

* *Kisa*

Koikkelehtaa 41: 34
Koikkua 16: 65; 33: 104 }
Koikutella 17: 55; 41: 239

Koksentaa 39: 200

Kolkkia 31: 352

Konkahuu 40: 120

* *Konsa*

Kopata l. *koppaa*
Kopru 12: 175, 251; 45: 77
Kopsa 25: 265
Korento

* *Korja*

* *Korko* 26: 453 (Karj. matala kohta niemen päässä l. pitkitys veden alitse).

Kortti 49: 218 = miekka

* *Korvalla* 4: 63; 6: 77 (Karj. ainoasti: sillan korvassa)

* *Koskut* 13: 117

Kostua 14: 31; 46: 464

Kouotella 19: 233 = iskeä?

Kuleahka 5: 64 = vaalea

Kisa = melu, huuto.

Kõikuda = kiikkua.

Kõigutella = kiikutella, liikutella, järkytellä.

Keksida = varpailta hyppiä, liikkaamalla kiireesti astua.

Kolkida = lyödä, riihtä puida, pellavia loukuttaa.

Konk = koukku; *nina konk* = nenän kaari.

Koos (Itä) = koska, milloin.

Koppida = lyödä, iskeä.

Kobr g. *kobru* = vaahto, kuobu.

Kops (P.) = pikku astia.

Kõrend = tanko.

Kori g. *korju* (Saar.) = re'en t. tuolin selkälauta.

Kerk g. *kerga* = kukkula.

Kard = rantakisko.

Kõrval, *kõrvale*, *kõrvall* tavallisia postpositionveja = vieressä j. n. e.

Kosk g. *kose* = kuusen kuori.

Kostuda = pelmetä, sulaa.

Käü (Kaakko) = sivallus, lyönti (toisessa merkityksessä *käü* ja *köü* ovat yhtä, niin kenties alkuansa tässäkin).

Kuletada (T.) = vaaleta, lakastua.

Kulleroitella 14: 286
Kullervoita 34: 13; 36: 190 }
Kuloharja (myös *kulokas*)
Kumea 14: 28

Kumpu

Kumpuan, kummuta

* *Kunis* esim. 22: 35 (Karj. kuni)

Kunnas

Kuolio 31: 372

Kuras 33: 86

Kurimus 30: 211

Kurja

Kuvas, kupaan 5: 92

Kyhmästellä 46: 452 = ma'ata
 kimpurassa.

Kypärä

* *Kyty*

* *Kyven, kypenen*

Kyykähdellä 41: 186; *kyykähyt-*
tää 20: 110; *kyykertyä* 6: 225

Kyyttä-niska 22: 280 = kiuk-
 kuinen, uppiskainen.

Käes 5: 47

Kälkö 23: 550 katso *kalki*

? *Kullerdada* = vieritella, pyöri-
 tellä.

Kuhu-pea = harmaapää.

Kume, g. kumeda = hämärä, hä-
 myinen; kaikuva.

Komp g. komba (T.) = pieni
 kukkula.

Kummuda = kokoontua kasaan
 l. läjään.

Künni l. kuni = siksi kuin.

Küngas = pieni maki.

? *Koold g. koolu* = käännös, väärä.

Kuurask (Peiposj. ranta) = veitsi.

Kurismus (A) = pohjaton juopa,
 veden nielu.

Kuri g. kurja = paha, ilkeä.

Kupp g. kupa = uiva nuotan vita.

Kühm = kuhmu; *kühmal olema*
 = olla turvoksissa, kohossa.

Kübar = hattu.

Küdi (Raamat., Runot) = mie-
 hen veli.

Kübe g. kübeme (P.) = höytö-
 tuhka.

Kukutada trans. = kaataa, pu-
 dottaa; intrans. = pudota.

Kiud g. kiuu l. kiuz g. kiusa
 = itsepäisyys, pahansuopuus,
 kiukku.

Käis l. käss = verkon pohjus;
 verkko, jolla heiniä tai muuta
 sellaista kannetaan.

*Käly**Käperräitä* 26: 654*Käpeä* 25: 525*Käpsätä* 29: 230*Käpäs* 22: 58 = halukas tarttu-
maan*Kärtsä* 31: 39*Käyrä* 41: 10*Käämi* 8: 12*Kääperöitellä* 50: 374 (vertaa
myös käperräitä)* *Laatia* (Ven. Ладить)*Laatuisa**Lailatella* 21: 348* *Laituri**Lakla* 19: 444*Lallockki* 46: 437 = enonen (kun-
nioitus-nimi)*Lamoa* 23: 162, 787*Lunko* 3: 536*Lansata* 25: 476*Käli* = miehen veljen vaimo.*Käperdada* (T.) = ryömiä, kon-
tata.*Käbe* g. *käbeda* = kepeä.*Käpsatada* = läiskyttäjä; *kinni*
käps. = kaapata kiinni.*Käpata* = sormin tarttua; *käp-*
sakas = kiivas.*Kärsik* = maltiton, äkäinen, pi-
kainen.*Köver* = kiverä, väärä.*Kääv*, *kääve* = hui, puola.*Käpätäda* (T.) = käyda nelin ryö-
min (vert. *kääpä* = *käpp* g.
käpa).*Laaditada* = valmistaa, laittaa.*Ladus* = sopiva, luonteva, kun-
nollinen.*Lailata* (P.) = väikkyä, häilyä.*Lauter* (Saarissa) = ulospistävä
kiviröykkiö, johon veneet kiin-
nitetään.*Lagl* = metsähanhi.*Läll* (Hiidenmaalla) *vana läll* =
karhu; *lell* (yleisesti) = eno.*Lamada* = maata pitkällään, vat-
sallaan.*Lang* g. *langu* = naimisella saatu
sukulainen (ei ainoastaan si-
saren mies tai miehen veli).*Laanida* = puhdistaa, korjata
pois.

Lanta 13: 149

Lapo 44: 22

Lapoa 26: 702

Lappaa 41: 158

Lappea esim. 24: 325 = leveä
laita.

Latsottaa 25: 139

Laukki

Lausua = julki puhua }
Lausia 12: 450 = loitsia }

**Lautsa* l. *lavitsa* = seinäpenkki

Lautua 2: 36

Leino 23: 586 = sutullinen, on-
neton. (Ehkä *lienosti* 23: 130
on oikeastaan *leinosti*).

Leivo = 41: 90

Lemetti 33: 32

Lieto

Lietse 10: 296.

Suomi.

Laas g. *laane* = tiheä lehto,
korpi, erämaa.

Labu = pieni heinäkeko.

Labiseda = loiskia, läiskyä, rois-
kia.

Lappan, *lapata* = tehdä litte-
äksi, panna levälleen.

Lape g. *lappe* = sian puolisko;
lapeti = leveällä puolellaan.

Laisutada (T.) = kämmenellä
lyödä litteäksi jotakin peh-
meää esim. savea.

Lauk = pläsi (vertaa *laik* =
suuri tahra).

Lausuda = 1) puhua julkisesti
(*lausa* = julki, ilmi); 2) loitsia
(joka nähtävästi onkin sama
sana pienellä diftongin muu-
toksella).

Laits = lautateline seinää myö-
ten; *lavats* (Kaakko) = ma-
talajalkainen sänky.

Lautada = levittää.

Lein g. *leina* = suru, huoli.

Lökene = kiuru.

Lemm = levy, viljan jyvän verho-
lehti.

Löödal (Lännessä) = löyhällään,
jrrallaan.

Lööts g. *löötsa* = palje.

- Liäatenkin* 13: 126; 20: 394 *Liäate* = varsinkin, etenkin.
y. m. m.
- Liädellä, laadella.* *Liäitan, liidata* (P.) = liukua.
- Liitto* 22: 51; 24: 312; 27: 414 *Liituda* = paeta (Viljannin ete-
lähtö, ero?) läp.).
- Liiva* 12: 494; 35: 58 = lieju *Liiv* = hiekka; *vee keeratud liiv*
= upottava liejubiekka.
- * *Lipeä* 46: 70, 115. *Libe g. libeda* = liukas, ketterä,
sukkela.
- Lojua* 17: 60; 38: 325 *Logudella* = vetelehtää, laiskoi-
tella.
- Lokottaa* 38: 283 *Lokutada* = laahaella, lerpattaa,
roikkua.
- Lonka* 3: 324 ; *Lont* gen. *londi* (*pilve lont* =
pilviryhmä, paksu pilvi, adv.
longus = roikuksisa.
- Lonkaella* 7: 190 *Lonkida* = horjua, notkua.
- Lonkallaan* 20: 535. (Siitä lon-
kua 33: 139 = mennä alas-
päin) *Longus olema* (*lonk*) = ripuk-
sissa, roikuksissa, retkullaan
olla.
- Lonsua* 50: 545 = levätä. *Lonts g. lonsu* = leveä, suuri.
- Lodata* 19: 212 *Lodistada* (*regi lodistab üti* =
laahaa, retkuttaa yli).
- Lotea* 48: 47 *Lodev* = löyhä, pehmeä.
- Lotista* 17: 80 *Lödiseda*, sanotaan hampaista,
kun ne vapistessa lyövät yh-
teen.
- Lotti* 9: 374 *Lott* (*kübara-lott* l. *lots* = kula-
nut, hajalleen painunut hattu).
- Loukkua* 44: 259 *Lõuk g. lõugu* = kalke, kolina.
- * *Loumas* 40: 198 (Karj. lounat) *Lõuna* = päivällis-ruoka.
- Luho* katso *lusu*

- Luidella* 17: 125; 47: 323. *Luitan, huida* = kulkea, liikkua istumisen perästä.
- Luikata* 33: 35 *Luigutada* = imeä, imeksiä.
- Luikutella* 18: 488. *Luikan, luigata* = kaikuttaa; mylviä.
- Lukki* 18: 478 *Luka, g. lukme* (T) = hammas, pii.
- Luku* 26: 384; 39: 128; 46: 615 *Lugu* = asia, seikka, tila.
- Lumoa* *Lummata* = noitua (vert. *hümada* = olla lamassa; siis *lumoa* = loitsulla saattaa lamaan. (Vert. myös vir. *läm-mija* = lumoja).
- Luonteita* 26: 442 *Loondeleda* l. *loundeleda* = (sairaudessa) heitellä itseään.
- Luopuisa* 5: 71 *Löbus* = hauska, huokea.
- **Luppakorva* 18: 488 = riepuna riippuva korva. *Lupal* g. *lupati* = rätti, riepu.
- Lusu* 42: 115. (Sen kanssa *Losa* = vanha, kulunut kappale.
yhtä *luho* 15: 369)
- Lyhmistäitä* 33: 209. (Sen kanssa ?*Lümerdada* = kumartua, köyristyä, kykähtyä, vajota.
epäilemättä yhtä *lysmyä* 2: 182, *lysmättää* 13: 252, *lysmä* 46: 401).
- **Lyty* 13: 39 = *lylystä tehty* *Lülü* = myös: männyn kovempi puoli (vaan ei: suksi).
- Läilyä* 17: 404 *Läilada* = heilua, väikkyä.
- Länkämöisillään* 23: 150 *Längakile* l. *langakile* = lankeamaisillaan, kallellaan.
- **Läsiä* (ven. *Лъжать*) 45: 186 *Läsida* = olla pitkillään, sairastaa.
- **Läyhi* (Karj. *Läylen, emän*) *Läila* = ilkeä, inhoittava.

Lääniä 18: 491.

**Maanitella* (ven. МАНИТЬ) =
houkutella

Mahla = veri.

Mahti 16: 324

**Maima* 31: 28

Maku 19: 293

Malka

Malkio 15: 560

+ *Manata*

**Mato* monessa paikoin.

**Metto* 9: 62, 17: 36

Mestata 43: 111 = viskata

**Miniä*

Minuinen 11: 292

Muikata 50: 88

Muhata 17: 199

Murto 33: 132

**Mutso* 25: 313 = nuorikko.

Laanida = korjata, siivota; silitellä; *läänitseda* = silittelemällä, liehakoimalla anoa.

Maanitseda = kehoittaa, pyytää.

Mahi = haava, naarmu paussa; *mahla* = mahala. Samoin *urn* = haava, veri.

Maht = voima.

Maim g. *maimu* = pikkukala, varsinkin pienet Cyprinus-lajit, kalanpoika.

Magu g. *mau* = vatsa.

Malk g. *malga* = kerttu, korento.

? *Molgus* = tuhmikko, pöttö.

Manada = soimata, sadattaa.

Madu = käärme.

? *Mölkida* = vääntyä (liian pehmeästä veitsen terästä).

Mestata = antaa alttiiksi, vaaran alle.

Minij g. *minija* (juurisana *minna* = mennä (*siis* = miehelle menijä).

Minune = minun kaltaiseni.

Muigutada *mokke* = ruoan halusta liikuttaa huulia.

Muhiseda = mureta, löyhkätä, (mullasta ja sorasta).

Murd = viidakko, vesakkoniittu.

Mutsu (P.). Tällä sanalla mies leikillään nimittää vaimoansa.

Mutsu-moor = vanha ämmä.

Mykeltää 9: 41*Määhkä* 32: 398*Nalja-silmä* 22: 282* *Nato**Niekottaa* 50: 45*Nivusihä* 3: 329*Norahtaa* 15: 28*Noro*+ *Noutaa* esim. 10: 95*Nukaton* 30: 111*Nukittaa* 24: 243. (Luultavasti *mukittaa* 24: 206 on sama sana, alkuseinon vuoksi vähän muuttuneena).*Nukkeroida* 29: 471*Nuurua* 9: 559*Näsäpää* 25: 331*Orko**Otso** *Pahka* 23: 689*Paikka* 25: 226 = hiina.*Pakahtua* 49: 252* *Pakisen, paista**Pakko* 44: 97*Mägada* = tunkentua paubulla.*Mähkan, mähata* = kolota pois kuori, saadaksensa mäihää.*Nali* g. *nalja* = leikki, pila.*Nadu* = miehen sisar.? *Nögutada* = hitaasti liikkua edestakaisin.*Nius* g. *niukse* l. *niue* g. *niude* = lanteet.*Nörida* = hiljaa vuotaa.*Nörg* = hiljainen puro.*Nöuda* = pyytää, hakea.*Nukk* = huippu; *mäe nukk* = kukkula.*Nukistada* = tukistaa, porhöittää.*Nukerdada* = hieroa, rutistaa.*Nuruda* = kiusata, kättää, puistaa.*Näsa* = ulospistävä nenä l. kärki.*Org* g. *oru* = notkelma.*Ott* g. *otte* l. *otta* = karhu.*Pahk* = visa.*Raigas* g. *paika* (A.) naisten hunnun laji.*Pakatada* = puhjeta, haljeta.*Pajatada* = puhua.*Pakk* g. *pakti* = paimo, pinne, hätä.

Pakkua 8: 111

Pakkula 48: 282

Palvoa 35: 162

Panu 2: 180 = tuli.

Patakoitella 34: 14

Patja 11: 367 (ven. подушка
= korvan-alainen),

Pemahdella 44: 138. (Kukaties
kuitenkin vaihdos alkusoinnun
vuoksi sanasta *pamahdella*)

Peni

Permanto 44: 318

Pettäjäiset 22: 82

Pieli 39: 198; 43: 184

Pilke 8: 112

**Pilla* esim. 20: 588

Pillastua 32: 370

Pilpa 30: 253

Piukutella 32: 228. (Sen kanssa
epäilemättä yhtä on myös *puu-*
kuttaa 9: 59 Wirossa hyvin
tavallisella vaihdoksella).

Pakatada = haljeta, puhjeta.

Pakal g. *pakla* = rohtimet, tap-
pura.

Pahuda = rukoella.

Panu (L.) = väänne l. pakotus
käsissä tai jaloissa (vert. suom.
luu-*valo*).

Padiseda = läiskyttää, lorpoit-
tää.

Padi g. *padja* = pään-alainen,
polstari.

Pömmutada = paukkua.

Peni (varsinkin Tarton puolella
ja runoissa) = koira.

Pörmand = lattia (juuri: *pörm*
= tomu).

Peti-piim = kirnumaito.

Peel g. *peelee* = masto.

Pilk g. *pilga* (A.) = pirsta, lei-
kattu palanen.

Pill g. *pilla* = vahinko; *pilla*
peale käima = käydä rosvo-
retkellä.

Pillata = mennä pelosta karkaa-
maan, hurjistua (hevosista).

Pilbas g. *pilpa* = lastu, pirsta.

Piug g. *piuu* = pieni torvi.

Potea

**Poukku* 11: 379; 26: 257.

Puikkia 43: 125

Pujottaa 26: 638

Puhus 23: 675

Pulma 17: 189

Pungastaa 17: 186 = kuhmulle,
paiseelle ajaa.

Punoa 29: 73 = riennättää.

Puurakoida 20: 314

Puuskassa kädet 50: 252

Pynnätä 48: 76.

Päreä 41: 192

**Pätevä, päätöinen*

Päällis-panka 18: 236

Pää-ripa 46: 501 = pääpaula.

Raknoa 35: 288

Rainta

Pödeda = sairastella.

Pöök g. *pöugu* = karkea pesu
l. pyykki.

Puiklen, puigelda l. *pöiklen,*
pöigelda = hyppiä milloin
tälle, milloin toiselle sivulle.

Pugeda = madella.

?*Viha-pull* = akäpussi.

Pulm l. *pulmad* = melu, häviö,
levottomuus, häät.

Pungitseda = turvottaa silmu-
koita; *pung* = silmukka, kuh-
mu, paise.

Punuda = rientää, pötkiä mat-
kaan.

?*Purada* l. *puriseda* = lorinalla
vuotaa.

Puus l. *puusk* (P.) g. *puusa* =
lanteet, kuve.

Pundida = vaivalla tehdä, kiu-
sallaan tehdä, itsepäisesti reh-
miä.

?*Pärakas* = paksu.

Pädev (ainoasti sananparressa:
pädev mis se on = sekin on
olevinansa jotain kelvollista).

Pangel g. *pangla* = solki.

Riba = verkainen jalkapaula,
jonka toinen reuna on kirjava.

Rahnata = lyödä.

Raant g. *raanda* (Lännessä,
Saarissa) = puinen ämpäri.

- Raittaa* 25: 12
- Rakentaa* 25: 521; 35: 12; 46: 60.
- Rapaa* esim. 24: 228
- Rapea* 26: 708
- Ravahtaa* 43: 30
- Remmätellä* 20: 570 = vaivalla kuljettaa?
- Retukka* 35: 166 kenties = kuomu.
- Riehkata* 50: 2A
- Riehtilä* 20: 510
- Riehto* 14: 315
- * *Rieska* 33: 45
- Rike* 45: 239
- Rikotella* 24: 416, 42A
- Ripo-rihma* 10: 280 = rihman repale.
- Rihkuttaa* 18: 162; 25: 580
- Rivedä* 23: 619
- Riipoa* 1:
- Raidan, raiata* (aega) = tyhjään kuluttaa aikaa.
- Rakendada* = raataa, vääntää; panna kehään.
- Rabada* = lyödä.
- Rabe g. rabeda* (P.) = hilpeä, liikkuvainen.
- Rabada* intrans. = heittäytyä, viskautua.
- Rämp* = raskas kappale.
- Rõdu* = katettu eteinen, lakka.
- Rõhuda* l. (T.) *rõhkuda* = painaa, rutistaa.
- Reht g. rehi* = paistinhalsteri.
- Rõht g. rõhu* = seiväsvähi aidassa.
- Reesk leib* (Wilj. et.) = hapoitamaton leipä.
- Rike g. rikke* = vika, kadotus, tauti.
- Rõkjtada* = hiljaa hirnua (varsa tai kauroja).
- Ribu* = repale.
- Ruigada* = vinkua, loopumattomasti kiertää l. vaatia.
- Rive* l. *ribe* = hajallinen, rikkinäinen.
- Riibuda* = kädellä pois repiä, l. poimia, haravoida kokoon.

- Ruktoa** 20: 108; 43: 325. (Myös *Rudsuda* = painaa, rutistaa, *rutjoa* 26: 211.)
(myös *rudjuda*).
- ***Ruma** 32: 378 (Karj. r. ostaja, *Rumal* = tuhma, mieletön.
joka ei tingi; hevonen on ruma
l. halukas syömään)
- Ruode** 25: 483
Rood (*katukse rood* = katto-
riuku).
- Ruopostella** 44: 61
Roobitseda = riipii, karsia.
- Rutimo** 2: 182 = heikko
Rudu = huono, heikko.
- ***Ruton** 16: 370; *rutosti* 20:
108; *ruttoisesti* 26: 28
Ruttu l. *rutuste* = kiireesti.
- Ruuttu** 44: 61 *ruo'on ruuttu*
= menneenvuotinen *ruo'on*
korsi.
Ruut g. *ruudi* = kaali- tai muu
kasvi, joka jääpi seisomaan
siemenen kypsymistä varten.
- Ryti** 48: 127
Rädi = kaislan menneenvuoti-
nen korsi.
- Räimilötdä** 43: 224; *räimyttää*
16: 170
Raimata = hakata, iskeä.
- Räväs, räpään** 16: 170
Räävas, g. *rääva* (P.) = vaste.
- Räykyä**
Kräuguda (T.) = kiljua kuin
kissa kiiman aikana.
- Räämiä** 23: 216 = olla siivoo-
matta, korjaamatta.
Rääm (*pöld on räämis* = pelto
on nurmettunut, täynnä rikka-
ruohoa, korjuutonna).
- ***Saada**
Saada = myös: tulla, päästä.
- ***Saaja-nainen** 25: 608
Saja l. *sajad* = häät; *saja-*
nainen = valittu nainen, joka
on morsiamen äitin sijassa.
- Saani** (ven. сани) 25: 65
Saan g. *saani* = reki.
- ***Saanikka** 42: 424
Saanik (Kaakko), *saani* (T.) l.
saadik = saakka, saatikka.

- Samota*
- Sapso* 6: 177
- Siili* 19: 445
- Silota* 2: 225 = kaunistua.
- Sima* 9: 225 = puhtain mesi.
- Sini* 31: 279; *sinnes* 34: 90
- Sinkua* 22: 257
- **Sintsi* 24: 447 (ven. СВНЦЫ)
- Sipoa* 27: 251
- Siretellä, sirettää* = pitkinä siemyksinä juoda (vertaa myös *viiletellä*)
- Sirkeä* esim. 4: 124
- Sirota* 41: 65; *sirkoova* 41: 72
- Sirottaa* 2: 248 = heittää siemenet *pitkiin jonoihin* vako-
väliä myöden; 18: 26 kulkea
pitkää jälkeä merta myöten;
sirotella 25: 395 leikata *pit-
kiä* kaistaleita.
- Siru* 18: 320 = palanen.
- Siukoa* 25: 362; *siukua* = 42:
385
- Sammuda* = astua (*samm*, g-
sammu = askel).
- Saps* g. *sapsu* = lapaluu (he-
vosissa).
- Siil* g. *siiku* = kaistale.
- Silendada* = silitää, kaunistaa.
- Sima* = uutos (extrakt).
- Senni* l. *senniks* = niin kauaksi,
niin pitkälle.
- Singuda* = vinkua, torua.
- Sents* g. *sendse* (T.) = aukinai-
nen, laipiolla eroitettu paikka
katoksen alla.
- Sibuda* = kiireesti juosta edes-
takaisin, viipoitella *hantaa*.
- Siretada* = tehdä suoraksi, pit-
käksi.
- Sirge* = suora, hoikka.
- Sirguda* l. *siretä* = ojentaa it-
sensä, suoriutua.
- Sirutada, sirutella* = tehdä suo-
raksi, pitkäksi.
- ?*Söru* = pivollinen pellavia.
- Siukan, siugata* = juosta pois
(nähtävästi alkuansa: ojentaa
jalkoja). *Siugadella* (run.) =
viskata kiviä niin että vinkuu.

Siutella 15: 499; 30: 324; *Siug* = pitkä.

31: 322; *siuottaa* 50: 78 = kulkea pitkää rataa (vertaa *sirottaa*)

Siivahuttaa 12: 490; *siivatella* 15: 562 = *ma'ata* sekä intr. että trans. Tähän myös kuuluu sivumuotona *soikottaa* = 9: 87

Sivakka 13: 43 = oikean jalan suksi.

Soljua 15: 358

Solkikoivu 31: 252

+ *Somer* 17: 201

* *Sopa*

Sorajouhi 50: 336

Sorehtia 24: 373; *sorkehtia* 46: 222; *sorkahtaa* 21: 110; 32: 113.

Soronen 47: 106

Sueta intrans. 9: 204; enimmisten trans. esim. 3: 228; 30: 480; 31: 196; 35: 263.

Siukan, *siugata* (leikilla) = siikeästi nukkua (oikeastaan olla pitkällensä, vertaa *siug*). Tavallisemmin kuitenkin virossa tavallisella diftongin ympäri-viskauksella *suikuda* l. *soikuda* = nukahtaa, *suigutada* l. *soigutada* = nukuttaa.

Siivakas = pitkä, hoikka (nähtävästi suomalaisen sanan alkujuri).

Solgutada = loiskia, roiskia.

Sölg = tanko, piena- l. poikkipuu.

Sömer = sora, pieniä kiviä.

Söba = villainen, valkea vaippa, päärmeiltään kirjava ja täynnä betaleita, rinnan päällä soljella kiinnitettävä, jota muinoin pidettiin juhlatiloissa.

Sörane = loistava; *söra-silm* = säihkyvä silmä.

Soratada l. *sorgatada* = karah-taa ylös.

Söra = säde.

{ *Sugeda* = kasvaa.

{ *Soetada* = luoda, kasvattaa.

Suikahtaa 47: 106

* *Suka*

Sula 30: 303

Summa 7: 114; 8: 270 = sumuinen, pimeä.

Suvi

Sykkä 26: 691 kenties: käärme.

* *Sykysy*

Säsä 18: 349

Säterinen 25: 590; 46: 97

Taari 1: 96

* *Taatto*

+ *Talka-pohja* 5: 58

Talma 42: 342

* *Tahua* 5: 58

* *Tanhua*

* *Tapikkainen* 35: 188

Tarkka monasti kenties = viisas esim. 25: 536

Telkittellä 43: 320

Teltamoinen 19: 409 = vauhuissa ajava, rikas ja mahtava. (Tavallinen selitys *teltassa asuva* minun ymmärtääkseni ei osoita mitään rikkautta tai mahtavuutta).

Suikuda l. *soikuda* = viihtyä, nukkua; *soikuv tuli* = sammumaisillaan hiilava tuli.

Suga = kampa (ei ainoasti hevösille).

Sula myös: oikea, totinen.

Summe = sumu.

Suvi = kesä.

Siug = käärme.

Sügise = syksy.

Säsü (T.) = ydin, aivo.

Sälder = kiilto-paluttina (Saks. zeter).

Taar g. *taari* = kalja.

Taat g. *taadi* = isä.

Tald g. *talla* = irtonainen emppu l. antura veneessä.

Tolm g. *tolmu* = tomu, pöly.

Tahuda = kantaa, tuoda.

Tanuv = kuja, katu.

Täplik = täynnä tähtsiä, paperimus.

Tark g. *targa* = viisas.

Tellettää (T.) = paisuttaa.

Töld g. *tölla* = vaunu.

Temminkäinen 25: 135 (ven. *Tõmmu* = tumma, ruskea.
темноенкиӧ)

Terhen

Terendus = kangastus (joka
vaan sumuisella ilmalla on
mahdollinen.

Terho 2: 76

Tõru = tammen bedelmä.

Teukkalehtaa 26: 642

Tõuklen, tõugelda = sysätä, tun-
kea itsensä.

Teuotella 40: 68

Tõugata katso edell.; *teed tõu-
gata* = astua, vaeltaa.

Teutaroida 2: 153

?*Täidan, täiata* = tunkeutua,
tõydätä.

Tihu

Tigu = loka, soimaus, häväs-
tys; *tige g. tigeä* = ilkeä,
häijy.

**Toivotella* 3: 38; 18: 43

Tõutada = luvata, käetä.

**Tora*

Tõra = riita, kapina.

Torkutella 17: 53 = pistätellä

Torkida = pistää.

(NB. neuloja). Samoin *tor-*

kahtaa 17: 95 = pistää; *tor-*

kahuttaa 2: 171 pistättää.

**Totku* 31: 27 = (Karj. kalan
perkeet)

Tõtkes = tuutain l. suutari-kala
(*Tinca vulgaris*).

Tuho

Tuhing = myrsky, puuska, häätä.

(Vert. *vahing* = vihan puuska

ja vahinko; *vimm* = äkä ja

taudin aine, siis = vimma ja

vamma). *Tuhiseda* = tuis-

kuta ja kirveltää, kivistää.

Tuhotin 17: 136

Tuhistada = puhaltaa liikkeelle,
tuiskuttaa.

- Tuhutella* 15: 411; 39: 405 = Se sama.
kulkea niin että tuhisee.
- Tuikahtaa* 47: 177; 50: 523 = *Tuikuda* = horjua.
pudota, horjahtaa.
- Tuikuttaa* = tutisi työtä tehdes- *Tuikutada* = horjahduttaa. kii-
sään 16: 348; = kiikuttaa 42: kuttaa.
- 472.
- Tuiottaa* 40: 80 (perää pitäessä Se sama.
on perä yhä horjutettava, kään-
nettävä sinne tänne).
- Tummeli* 33: 207 *Tummal* (*peeru tummal* = pä-
reen tynkkä l. pätkä).
- Turjuttaa* 39: 37 *Turjata* (T.) = ottaa niskasta
kiinni, tukistaa.
- Turkka* 23: 583 *Turk* (*turk süda* = kova sydän).
- Tuura* *Tuur* g. *tuura* = myös: keihäs,
harpuuni.
- Tuuritella* 14: 358 = ajaa hor- *Tuurata* = horjua.
jhdellen niinkuin ahkiassa
ainakin; 16: 340 = tutista
työtä tehdessä.
- Tyhjä* 27: 129 = kelvoton; *Tühi* g. *tühya* = myös: kelvo-
44: 99 = köyhä. ton, köyhä.
- Tyyskä* 25: 475 *Tüiske* (Hiidenmaa) l. *tüzakas*
= paksu, vahvatyvinen.
- Tähytä* *Tähendada* = huomata.
- Täristä* 17: 364 *Tering* (*tähed löövad teringid*
= tähdet tuikkivat).
- Täyttää* 2: 83; *täytyä* 35: 282; *Täidan*, *täiata* = tunkeutua.
50: 290.
- + *Täytyä* 29: 191 *Täidida* = olla mahdollinen, olla
tarpeeksi, tarjona.

Tölläyttää 20: 62

* *Uinaella*, *uinua* 15: 559; 42:

90

* *Uksi* (ei Pohjois-Karjalassa)

Ummiskenkä 21: 413

Urkenen, *urjeta* 29: 360; 50:

616

+ *Vaaja* 13: 239

Vaakua 16: 66; 33: 103

+ *Vaalia* 39: 220; 40: 38; 47:

98. (Myös merkityksessä *hoitaa*, jota ei Wirolainen tunne).

Vaapua 38: 286; 47: 80

* *Vaarna*

Vaartaa 28: 77

Vaatia 47: 174

* *Vaha* 21: 204

Vaikutella 18: 545

Vaimennella 48: 369

Vaino

Vaja 6: 68; 24: 192; 25: 213

Valkain 39: 88

* *Valvatella* 18: 540

Töllata = olla ojennettuna, roikuksissa.

Uinuda = nukkua.

Uks = ovi.

Ummisking = kenkä, niinkuin miehen saapas, jota ei tarvitse pauloilla kiinni panna.

Ūrgan, *Ūrata* = äkisti karata; alkaa.

Vai g. vaia = suudin l. kiila, maahan lyöty seiväs.

Vaakuda myös variksen äänestä.

Vaalida = vierittää, painaa.

Vaabuda (L.) = häilyä, heilua.

Varn g. varna = puinen seinänäula.

Väärda (T.) = voittaa.

? *Vaatan*, *vaadata* = katsoa, perään katsoa.

Vaha = vaksi.

Vaigutada pead = pudistella päätä.

Võimatada = raukaista, poistaa voiman.

Vaen g. vainu = sota, vihollisuus.

Vaja = liiteri.

Valk g. valgi = nuija, kurikka.

Valvata l. *valvatada* = valvoa.

Vanttura 32: 448

* *Varsin* 26: 110; 35: 209; 49: 90, 395.

Vatoo 50: 370; *vatvoo* 7: 146

Veikata 8: 145; 9: 581; 43: 94; *veikan* 19: 516.

+ *Velho* 46: 440 (ven. *воухва*)

Vennon-selkäinen 17: 70; 27: 298

* *Venyä* = ma'ata.

Vesu 14: 423

Viehkuroida 3: 154; 4: 212; 44: 126.

Vieno esim. 40: 110; 47: 266, 344

Vieprahdella 14: 191; 43: 166.

Vieremä 14: 175; 25: 396

Vieri 44: 78

Vierin virkkaa 17: 162 = tarkalleen virkkaa.

* *Viha* 9: 242

* *Vihmoa* 2: 327 (Karj. vihmua)

* *Vihuri* 5: 91

+ *Viipsin-puu* 23: 382

Vikellä 29: 412

Väntsakas = suuri lönttyrä.

Varsi l. *varsti* = kohta, paikalla.

Vaduda = poimimia, nyhtää (esim. villaa).

Vöiki (T.) = kilpaa.

Völu = noita-akka.

? *Vönn* (Peipoisj. ranta) = vuonna.

Venitada = pitkällään levätä.

Vesu = kassara, vesikirves.

Vähkreda = piehtaroida; *vehkten*, *vehelda* = käsin ja jaloin peuhata.

Wein-meri = selkämeri, ulkokeri.

Viperdada = nopeasti liikkuu edestakaisin; *viperduda* (T.) päästä karkuun.

Veere g. *veerne* = mäen vieta, rinne.

Veer g. *veere* = ranta, reuna.

Veerib sõnu = lausuu joka sanan painolla; *veerimisi* = arvellen, ajatellen.

Viha = myös tauti-aine, myrkkyy.

Vihmata = sataa.

Vihetik (Itä) = äkillinen rajuilma.

Viipsi-puu = vyhdin-puu.

Vikerdi = huiskin, haiskin.

**Vipajava* 15: 92

Vitaista 43: 432; 46: 440

Vitahan 15: 263

+*Viti* 3: 47 = hieno, udun-
tapainen lumi

Voipua 15: 389

Vuo 17: 348; 40: 56

Vuolas 4: 122; 50: 531

Vyö-riipa 50: 115 = vyö-nauha.

Väikkyä 9: 509

+*Väkä* 27: 172; *väkä-rauta*
5: 40

**Välehen*

**Väljä* 18: 33

**Yskä* 40: 36

Ähmissänsä 24: 285

+*Äked* 42: 306

Ängätä 45: 164

Ääri (veran) 14: 342

**Öitsilö* 11: 18 = yöllinen hu-
vitus.

Vibada = heilua.

Vidada l. *vedada* = vetää.

Viidakas = viistoinen.

Vidu = sumu; *vidu vee peal*
= kirjava kalvo lätköissä.
(Huomaa myös *kidu* = hie-
no, maata myöten tuiskuava
lumi).

Voibuda l. *vaibuda* = raueta,
vaipua.

Voo = virta, maininki.

Voolas = virtaava, sukkela, no-
pea, virkku.

Vertaa *Pää-riipa*.

Vaiguda = painaa.

Vägi (*õnge* t. *piigi vägi* =
häävi, väakki.

Väle g. *väleda* = nopea, suk-
kela.

Väli g. *välja* (*välivesi* = avara
veden selkä).

Üsk g. *üsa* = syli.

Ähm = kiire, hätä; pikastus.

Äge g. *ägeda* = palava, tuli-
nen, tuittupäinen.

Ängistada = painaa, rutistaa.

Äär (pallistuse) = verkahulpilo,
reunus.

Öits g. *öitse* = yöllinen paimen-
taminen.

Lyhennysten selitys: A. = Alutahan (Allentacken) maakunta Inkerin
rajalla. K. = Kaakkois-Wiro. L. = Läänen maakunta Saarten vasta-
Suomi.

päättä. Loun. — Lounais-Wiro. P. — Pernon seutu lännessä. Saar. — Saaret: Hiidenmaa, Saarenmaa y. m. T. — Wöron kihlakunta, missä Tarton murre on puhtain. Wilj. et. — seutu Tarton ja Wiljannin kaupungin välillä.

Näissä sanoissa on muutamia semmoisiakin, joita myös Suomessa käytetään, vaan *ainoasti*, minun tietääkseni, läntispuolella, Hämäläisten alalla. Ne ovat: *huomen, lanko, leivo, liiatenkin, mahti, maku* l. *mako, malka, manata, noutaa, orko, permanto, suvi, vaja, voipua* *). Niihin tulee sitten vielä lisätä sanat: *ammoin, awo* (merkityksessä *voima*, joka sopii run. 32: 440), *mato, pieli, pilven hattarat, samota, saada* (merkityksessä: päästä), *uksi*, joita ei nyt enää Länsi-Suomessa tunneta, vaan jotka vielä ovat käytetyt Agricolan kirjoissa tai Turun murteella lauletuissa runoissa 16:lta vuosisadalta. Viimeinkin on huomattava että Kalevala paitsi näitäkin vielä viljelee useampia sanoja, joita ei Wirossa eikä Itä-Suomessa tunneta, vaan jotka ovat omittuiset Länsi-Suomelle, välistä vaan Turun murteelle. Ne ovat:

Haaksi

Haaksi = laiva (hyvin tavallinen Länsi-Suomessa 16:lla vuosisadalla; nimistä päätisin muinoin Wirossakin tuttu.

* *Huolitella naista* 37: 232

(Karj. harrastaa)

Huolla = mennä miehelle (raamatussa).

Juoni 16: 19; 32: 475

Juoni = tie, matka (Agricolan kirjoissa).

* *Kauris* 36: 18

Kauris = vuohi (Agricolassa).

Kempi 49: 148

Kempi = jalo (Agricolassa).

Lempi

Lempi = halu (Agricola).

* *Mahtaa* 12: 200; 22: 424; 28: 171

Mahtaa = voida (koko Länsi-Suomessa).

*) Moni näistä on kirjakielessämmekin aivan tavalliseksi tullut, vaikka minä, siitä syystä kun ne eivät Karjalassa löydy, panin ne outoin sanojen sekaan.

Orpana 48: 26

Orpana = serkku (koko Länsi-Suomessa).

Salko

Salko = riuku, tanko (koko Länsi-Suomessa).

Sanka = suuri, mahtava.

Sangen = suuresti (Raamatussa).

Suvikunta 14: 291; *päiväkunta* 25: 280

Päiväkunta = päivän-aikuinen (Agricolassa).

Tarvas 3: 170

Tarvas = hirvi (Ljungo Tuomaanpojan lakikäänn.)

Tomu 10: 401

Tomu = pöly (yleiseen Länsi-Suomessa).

Tykö 3: 488; 4: 29; 26: 24; 28: 46

Tykö = luokse (koko Länsi-Suomessa).

Vaha 10: 302; 318

Vaha = kallio (Turun murteessa).

Vihdoim 31: 269

Vihdoim = kerran (Agricolassa).

Paitsi virolaisia ja länsi-suomalaisia sanoja tavataan myös joskus Kalevalassa muotoja, jotka eivät löydy karjalassa, vaan päinvastoin ovat edellä-mainituille murteille omituiset. Monitavuuksien sanain partitivissa nähdään sangen usein *t* esim. *taittajata*, *sortajata*, *wrheata* 2: 91, 92, 98; *kaatajata* 20: 85. Monikon Genitivi on sangen usein Länsi-Suomen tavalla muodostettu esim. *merimiesten* (Itä-Suom. *merimiehien*) 1: 280, *naisten* (L-S. naisien) 16: 20; *neitten* (L-S. neitten) 19: 379. Verbien imperfekti-päätteensä on joskus Wiron ja Turun murteen tavalla *si* esim. *puhusti* (puhui) 39: 108, *ulvosi* (ulvoi) 41: 29, *ruhtosi**) (ruhtoi) 45: 170. Lisättävä on tähän että Wenäjän-Karjalaiset eivät kontraktisissakaan viljele *si*-päätettä, joten siis semmoisetkin muodot kuin *katosi* j. n. e. ovat heille outoja. Semmoiset lyhennykset verbein 2:ssa infinitivissä kuin *taiten* 11: 168, *tieten* esim. 22: 224, 32: 345;

*) Jos ei liene oikeastaan *ruhtasi* l. *ruhtaisi*?

vähiten 20: 488 ovat Turun murteelle omituiset. Niistä on vaan *taiten* tavallinen Karjalassa; muuten ei niitä käytetä. — Sentapaisia supistuksia kuin *tyhjettävä* (tyhjennettävä), 20: 411, *kuumettiin* (kuumennettiin) 20: 435, *kaattuani* 29: 23, *raattu* (raadettu) 35: 84, *kaannut* (kaatanut) 46: 110, *väälessänsä* (vääntäesssänsä) 1: 40 tavataan paitsi Karjalan murteessa myös Wiron kielessä ja Agricolan kirjoissa, vaan ei juuri monin paikoin Suomessa. — Aivan virolainen ja Suomen raamatun mukainen on myös imperfektin monikon 3:n personan lyhennys, joka nähdään r. 9: 51 *lypsit* ja r. 9: 52 *uhkutit*. — Turun murteelle ja Wironle sekä Wenäjän Karjalalle omituinen on koncessivi-muoto *ollen* = *lienen*. — Wepsäläinen (ja myös Wiron runoissa hyvin tavallinen) on tuo koncessivista ja konditionalista syntynyt liitto-muoto 23: 219, 220 *puuttuneisi, kuristuneisi*. — Personallista passivianinkuin *et panna* 22: 485, ei tunneta Karjalassa, vaan Tarton murteessa ja Agricolan kielessä. — *Uinen*-päätteisiä mitta-adjektiveja runorikkaat Wenäjän Karjalaiset eivät käytä, vaan sen sijaan vastaavia *us*-päätteisiä substantiveja. He sanovat: *poika polven korkeus*, vaan Kalevala: *korkeuinen*. — Lyhennetty karitivinen muoto esim. *lehmitys* on sekä Karjalalle, Wironle että Agricollallekin omituinen. — Liittosanoissa viljelee Kalevala monasti genitiiviä Wiron tavalla. Esim. *kullansormus* (kultasormus) 4: 61; *palkanpiika* 24: 150; *kullan-suortwainen* 25: 600; *kullan-kiehkura* 25: 636; *kaupanmiesi* 31: 12; *kullansolki* 33: 105. — Merkillisin kuitenkin kaikista Kalevalan virontapaisista muodoista tavataan r. 48: 47—49, jossa liinasta kerrotaan että se *loteasti loukuttihin, lipenästi lipsuttihin, hapeasti harjattihin*, joissa värsyissä ei näy olevan mitään järjellistä mieltä. Mutta asian todellinen laita on se että *-sti* Wironmaakunnassa Wironmaalla toimittaa *Translativin* sijan. Me saamme siis *loteaksi* (pehmeäksi) *loukutettiin, lipenäksi* (nuljakaksi) *lipsutettiin, hapeaksi* (jokainen hapsi l. kuitu erikseen) *harjattiin*, ja se paikka on aivan selvä. —

Nämä samat rivit sisältävät vielä toisenkin virolaisuuden, joka muuallakin Kalevalassa toisinaan nähdään, nimittäin *te:n* katoamisen monitavuisten verbein passivissa: *loukuttihin* (loukutettiin), *lipsuttihin* (lipsutettiin). — Wirolainen johtopäätte on myös sanoilla *piilokkali* 12: 394; *sikäli* 3: 280; *täkäli* 3: 280. (Vertaa esim. *ubakale* = vatsallaan). — Samoin saa *Ilmarisen* nimen muoto Wirosta täyden selityksen. Wiedemann'in sanakirjassa näet löytyy nimitys *Nevarised* i. *Nevala-rahvas* (puoli-suomalaisia Wirolaisia Narvan tienoilla), josta näkyy että *rinen* vaan on vaihdos *lainen*-päätteestä. Samoin myös Karjalassa kutsutaan Ilmarista usein *Ilmolliseksi*.

Lauseopin suhteen sisältää Kalevala niinkään muutamia virolaisuuksia ynnä muuten länsisuomalaisuuksia. Välistä nähdään siinä adjektivin sijasta käytettävän substantivia paikkasijassa. Esim. *tuhat jousella urosta* 43: 12. — Wirolainen on myös verbin paneminen monikkoon lukusanain perästä: *läksivät urosta kaksi* 47: 121; 48: 89. — Turun rantakielen ja Liivin tapaista sitä vastoin on genitivin käyttäminen allativin tai adessivin sijasta, joka Karjalaiselle on vallan outo. Esim. *nuoren Joukahaisen jopa tuskaksi tulevi* 3: 341, 342; *mikäs neitosen kotona* 22: 313; *ikävä minun tulevi* 14: 145; *kiitos kaunoisen Jumalan* 21: 145. — Länsisuomalainen samoin on lausetapa: *piti tulla toisen kerran* (Karj. toinen kerta) 9: 95.

Mitäpä on siitä päättäminen että Kalevala sisältää niin paljon aineita, jotka sen nykyisille pesäpaikoille ovat oudot, ja päinvastoin suomen kansan toiselle päähaaralle, hämäläisheimolle omituiset? Minun arvatakseni tämä on taas uusi ja tärkeä vahvistus sille ajatukselle, jonka jo Kalevalan-sukuisten virolaisten runoin ilmaisaaminen herätti, että nimittäin vanhat runomme eivät ole yksinomaan Karjalaisten luomia, vaan koko suomen kansan yhteinen kallis perintö siltä ajalta kun heimo- ja murre-eroitukset vasta olivat alullaan. Heimot myöhemmin vieraantuivat, murteet erosi-

vat toisistaan, mutta yhteinen runo-aarre säilyi kuitenkin monessa kohdin vanhassa muodossaan. Runokieli tosin on joka paikassa johonkin määrään ollut paikkakunnan murteen vaikutuksen alainen, vaan *se on kuitenkin joka ainoassa paikassa paikkakunnan murteesta suuresti eroavainen*, Karjalassa enemmän länsisuomalainen, virossa paljon enemmän karjalainen kuin tavallinen puhekieli. Muutamat suomen kansan heimot (Länsi-suomen asukkaat) unohtivat Kalevalan runot kokonaan, niin ettei niitä ole heiltä enää sukuakaan löytynyt. Mutta hekin ovat kuitenkin paikannimissä (esim. *Kalevan* kylä Paimiossa, *Untamala* Laitilassa, *Tursas* Liedon pitäjässä) säilyttäneet jonkun muiston niistä. Tarkempi tutkinto, mikä Kalevalan runojen osa enemmän toiselle tai toiselle heimolle kuulunee, on vasta silloin mahdollinen, kun Kirjallisuuden Seurassa puheeksi otettu Kalevalan toisintojen painatus on lopetettu. Olenpa kuitenkin arvellut tämänkin tutkimuksen ensi-alkuksi voivan olla joksikin selitykseksi meidän vanhan kertoma-runomme synnylle.

Yhtä vastaväitettä, joka luultavasti on nouseva arveluani vastaan, tahtoisin tässä, ennen kuin lopetan, jo ennalta vastustaa. Mitenkä oli, sanonee kenties moni, runoin syntyminen mahdollinen suomen alkukielellä, jossa arvattavasti konsonantteja ei pehmenetty eikä myös ollut sitä lyhyitten vokaalien paljoutta mikä Kalevalan kielessä. Kuinka jälkimäisen seikan laita oli, sen näyttävät viron runot. Kalevalan partitivia *emeä* esim. vastaa niissä *emada*, *rautoa* = raudada. Mitä sitten konsonanttein pehmennykseen tulee, on kyllä luultava ettei alussa noudatettu runomitan vaatimuksia niin tarkoin kuin ne myöhemmin muodostuivat, eikä olekaan värssyt kansan suusta kirjoitetuissa runoissa koskaan niin kaikin paikoin säännölliset kuin ne painetussa Kalevalassa ovat, koska Lönnrot on huonommat värssyt hylännyt ja toisoinnoista paremmat sijaan pannut. Mutta paitsi sitä taisivat pehmenemättömät sanat ennen olla toisessa järjestyksessä värssyssä kuin tätä

nykyä, niin etteivät ne kankeutta vaikuttaneet. Pehmennyksen sitten tultua tavaksi, siirtyivät ne nykyisille sijoilleen. Hyvän esimerkin kuinka tällöinen muutos tapahtui, osoittaa meille 16:n vuosisadan lopussa syntynyt runo Kaarle herttuan retkestä Suomen herroja vastaan. Se on täynnä sen seudun murteen senaikuksia omituisuuksia, niinkuin ne Agricolan Uudesta Testamentistäkin tunnemme. Muun muassa siis ovat konsonantit usein pehmenemättä. Niinpä kuuluu yksi värssy:

Hahdet halgoixi ricomme.

Se sama värssy on toisinnossa muuttunut seuraavalla tavalla, niin että se nykyisempää murretta noudattaa:

Haaksi haloiksi hakatkaam' (eli paremmin järjestettynä:
Haaksi hakatkaam' haloiksi).

Lisäys.

Sellitys muutamista äänten muuttumisista suomen ja viron samain välillä.

Yleisesti muuttuu virossa suomen *kk*, *pp*, *tt* yksinkertaiseksi *k*:ksi, *p*:ksi, *t*:ksi, kun se seisoo vokaalin tai *kn*, *m:n*, *n:n*, *r:n* perässä. Ainoasti kaksitavuisissa vartaloissa pysyvät ne lyhyen vokaalin jäljestä. Esim. *kaup* = kauppa, *pink* = penkki, *kasvatama* = kasvattamaan. Mutta *leppida* = leppyä, *vakka* = vakkaan.

Meidän *k*, *p*, *t* mainittuin äänten perästä aina pehmenee *g*:ksi, *b*:ksi, *d*:ksi. Esim. *tedr* = tetri l. teeri, *kaevand* = kivantto, *halb* = halpa, *tegema* = tekemään.

Harvoin vaan ovat virossa yllämainitut konsonantit pehmenemättä, joskus myös sentään yhtä astetta kovemmat taikkapa kaksikin astetta pehmeämmät. Esim. *voodi* l. *voote* = vuode, *okas* = oas, *viidlen* = viettelen, *süütada* = syyttää. Katso näistä: *hidellä*, *malka*, *siukoa* y. m.

2) Viron *g* välistä on suomessa pehmennyt *j*:ksi, joskus *h*:ksi. Joskus on viron *g* (*kn*, *r:n* perästä) kokonaan pois kulu-

nut. Esim. *pugeða* = pujottaa, *laguda* = lahota, *salg* = salo. Katso näistä *lojuu*, *sojua*, *tihu*, *noro*. Sanassa *pakisen* on suomen *k* vastoin tavallisuutta virossa pehmennyt *j*:ksi.

3) *H*:n jättää Wirolainen puhuessaan enimmäkseen pois sanain alusta, vaan lisääpä myös päinvastoin välistä semmoisiin, missä sitä ei meillä ole. Esim. *hirvitada* = irvistää, *hallikas* = allikko. Katso näistä: *alistaa*.

Samoin myös on virossa *h* sanain keskeltä aina kadonnut *h*:n, *n*:n, *r*:n perästä. Esim. *sulane* = renki (vert. sulhanen), *vana* = vanha, *karu* = karhu. Katso näistä: *herhettää*, *kalho*, *tanhua* y. m. m.

4) Suomen *m*:ää kahden lyhyen vokaalin välillä vastaa, etenkin Tarton murteessa, sangen usein *mm*, harvemmin *n*:ää *nn*. Esim. *kummutada* = kumota, *ammak* = hamaan, *munnid* = munat (merkityksessä: sijittimet), *kiini* = kiini. Katso näistä: *lemetti*, *humoa*, *samota*, *kuni*, *kania* y. m.

5) *S*:n edessä katoaa *n* virossa usein, jolloin tavallisesti edellinen vokaali pitenee. Esim. *kaas g. kaane* = kansi, *kütis*, *g. kütine* = kynsi. Katso näistä: *lanta*, *konsa*.

Verbejä tämmöisistä substantiveista syntyy kahdellaisia, taikka nominativista, taikka genitivistä. Esim. *kütisida* ja *kütinida* sanasta *kütis*. Sillä lailla selviää myös kuinka näissä sanoissa *lansata* ja *läänidä* on johdettu yhdestä juuresta. Jälkimmäisen vokaalimuutos on alempana selitetty.

6) Wiron (ja Karjalan) *ts* on suomen kirjakeielessä jo usein pehmennyt *j*:ksi, jopa *ij*:ksi. Esim. *mutso* = muija. Katso näistä *kaatiot*, *rujoo*. *Ruhtoa* on savontapainen vaihdos, niinkuin *mehitä* = metsä.

7) Suomen *lts*, *ntt*, *rtt* on virossa usein siinä suhteessa toisenkaltainen (alkuperäisempi?) että *s* on jälkimmäisen *t*:n sijassa. Esim. *kints* = kinttu. Katso näistä *lonsua*, *vantura*. Päinvastoin on laita sanassa *otso*.

8) Vartalon lopputavua alkavan *v:n* Wirolainen tavallisesti jättää pois *u:n* edessä. Esim. *tautan* = tavoitan, *kuiuda* = kuu-
vua. Katso näistä: *auvo*, *palvoa*, *vatvoa*, *leivonen*, *toivotan*.
Viimeisissä molemmissa tapahtuva vokaalin muutos on alempana
selitetty.

9) *M* ja *n*, tai *m* ja *v* vaihtelevat joskus suomen ja viron
välillä, samoin kuin myös viron omilla sanoissa. Esim. *aun* =
auma, *kõhn* = kõhnä, *virveldada* l. *virvendada* = väristellä;
läikytellä, *urm*, *urv* l. *urb* = urpi. Katso näistä: *kahmatella*,
kdämi.

10) Joskus harvoin muuttuu virossa frequentativeista synty-
neissä faktitivisissa verbeissa ja niiden adverbisissä *l r:*ksi. Samoin
vaihtelevat nämät molemmat konsonantit muutenkin joskus kes-
kenään. Esim. *loogeldi* l. *loogerdi* = polvitellen; *näpeldada*
l. *näperdada* = sormitella; *õbras*, dimin. *õbrukene* = heikko,
vieno. Katso näistä *hieprukka*.

11) *Ne*-päätteiset adjektiivit muodostuvat virossa juurisanan
nominativista taikka genitivistä. Esim. *varine* l. *varjune* (*vari*, g.
varju) = varjoisa. Se selittää kuinka *herine* ja *hërja* ovat yhtä
sukua.

12) Wirossa sangen usein (myös Suomessa joskus) vaihte-
levat *k* ja *t* keskenään. Esim. *õnnata* l. *õngata* = ontua, *paaks-
puu* = paatsain. Katso näistä: *lonka*, *meito*, *talka*.

13) Ensimmäisen tavun pitkä vokaali on virossa sangen
usein lyhennyt. Esim. *kinni* = klini, *kakk* = kaakko. Katso
näistä: *kyykähdellä*, *naurua*, *saaja*, *vaaja*, *vaarna*, *laatuissa* y. m.

Joskus, vaikka paljon harvemmin, on virossa päinvastoin,
etenkin lainasanoissa, alkutavun vokaali pitkä, suomessa lyhyt.
Esim. *aapostel* = apostoli, *laast* = lastu, *naaskal* = naskali.
Katso näistä: *säterinen*, *räväs*, *kuras* y. m.

14) Meidän diftongi *uo* muuttuu virossa *oo:*ksi tai *o:*ksi,
ie = *öö:*ksi, *ee:*ksi, *i:*ksi tai *e:*ksi, joskus harvoin *ei:*ksi. Esim.

joon = juoni, *rohi* = ruoho, *võõras* = vieras, *leem* = liemi, *virre* = vierre, *peksan* = pieksän, *peinar* l. *peenar* = piennar. Katso näistä: *huolain*, *ruopostella*, *huomen*, *lieto*, *lietsoa*, *vieri*, *pieli*, *vieprahdella*, *riehtilä*, *vieno* y. m. m.

Sanoissa *lõbus* = luopuisa, *nõgutada* = niekottaa, *rõhkida* = riehkata, *rõht* = riehto, *vähkreda* = viehkuroida on paitsi sitä sitten vielä tapahtunut edempänä selitettäviä vokaalinmuutoksia.

15) Samalla tavoin Wirolainen monesti, varsinkin Saarissa, muuttaa *u-* ja *i-*päätteiset diftongit yksinkertaisiksi vokaaleiksi taikka joskus päinvastoin tekee pitkän vokaalin diftongiksi. Esim. *kaar* (paikoitt.) = kaura, *naaris* (paik.) = nauris, *laane* (paik.) = laine, *kook* = koukku, *kool* = koulu, *koor* (paik.) = koira, *mook* l. *mauk* = makkara, *mere room* = meren rauma, *iüges* = jyvänen, hiukka, *riüstada* (*rive*, josta taisi tulla ensin *riivustada*, sitten *riustada* vert. lohko 8); *kauk* = kuokka, *nuiskan* l. *nuuskan* = nuuskaan. Katso näistä *rainia*, *kauto-kenkä*, *kapusta*, (jossa nähtävästi *p* ensin pehmeni *v*:ksi, sitten tämä 8:n lohkon mukaan katosi), *kyyttä-niska*, *sykkä*, (jossa sitten vokaali olisi lyhennyt).

Meidän *au*:n sijasta, jos se muuttuu, on kuitenkin viron kirjakielessä tavallisesti *ae*. Esim. *kaer* = kaura, *naeris* = nauria. Katso *aihut*, *vaino*. Päinvastainen vaihdos näkyy sanassa *laitari*.

Diftongit iu ja *ui* vaihtelevat joskus harvoin virossa ja samoin myös suomen ja viron välillä. Esim. *iüguda* l. *häiguda* = liukua, *liuk* l. *liuk* = paimenen luikku, *kaera-kuik* l. *kiuk* = kien piika (lintu), *kiud* = kuitu. Katso näistä: *riukuttaa*, *siivahuttaa*.

16) Virossa sangen yleinen on vokaali *õ* (epäselvä *ö*), joka tavallisesti vastaa meidän *o*:ta ja sangen usein *e*:tä. Esim. *jõgi* = joki, *mõta* = mela. Katso näistä: *kehata*, *kehno*, *kerus*, *kehjo* (jossa *i* on konsonanttiintunut samoin kuin esim. myös suomessa *sorja*, ja virossa *kehja* = kepeä), *koikkua*, *korento*, *lotista*, *jolkutella* y. m. m.

Harvoin vaan vastaa *õ* suomen *a*:ta, vielä harvemmin *it*ä.
 Esim. *õng* = lanka, *rõuk* = riuku. Katso näistä: *vaimennella*,
kalho, *rikotella*, *siru*.

Joskus on virossa selvä *o* suomen *e*:n, *a*:n, *u*:n sijassa.
 Esim. *hobune* = hevonen, *onu* = eno, *voibuda* = vaipua, *konä*
 = kunta. Katso näistä: *kerta*, *malkio*, *talma*, *kumpu*, *husu*.

Päinvastoin joskus harvoin vastaa suomessa *o* tai *õ* viron
e:tä, *a*:ta, *u*:ta. Esim. *teine* = toinen, *leida* = löytää, *haugutada*
 = houkuttaa, *ju* = jo. Katso näistä: *koksentaq*, *koriko*, *koritti*.

17) Wirossa on alkutavussa usein *ä*, kun suomessa *a* tai *e*.
 Sama on laita viron omaan sanain välillä. Esim. *ränk* = rankka,
räästas = rastas, *kähtan* = kehtaan, *räännata* = rientää. Katso
 näistä: *ange*, *kapistaa*, *karehtia* (jossa viron *ts* on pehmennyt
ht:ksi, samoin kuin esim. *muretseda* on tullut *murehtia*) *vaar-*
taa, *lallokki*, *taplikkainen*, *erä*, *kehittää*, *remmätellä* y. m.

Joskus harvoin on päinvastoin suomessa *ä*, virossa *a* tai *e*.
 Esim. *vaidlen* = väittelen, *parista* = päristä, *veikene* = vähäinen,
seinakus = säynäjä. Katso näistä: *häväs*, *räimilöidä*, *vääkkyä*.

18) *U* ja *y* vaihtelevat sängen usein viron sanoissa keske-
 nään ja samoin joskus suomen ja viron välillä. Esim. *pütik*
 (Tartto) ja *putk* = putki, *nüreti* (Loun.) ja *nureti* = nurin, *nuri*
 l. *nüri* = nyrhi, *kühm* l. *kuhm* = kuhmu, *muhatada* (Kaakko) =
 myhäellä. Katso näistä: *kunnas*, *urkenen* ja päinvastoin *pynnätä*,
kyykähdellä.

Joskus hyvin harvoin vaihtelevat *ü* ja *ä* tai *a* viron ja
 suomen välillä. Esim. *maru* = myrsky (paik. myry), *nügis* (tavall.
nugis) = näätä (ennen: *nägits*). Katso näistä: *ryti*.

19) Diftonginen *i* virossa *h*:n edessä hyvin usein siirtyy kon-
 sonantin taakse. Samoin myös vaihtelee murteittain useampain
 muiden konsonanttein edessä diftongin *i* taakse siirtyneen *i*:n tai *j*:n
 kanssa. Esim. *lahi* g. *lahja*, = laiha; *mähi* g. *mähja* = mäihä;
pailas l. *paljas* = paljas; *kuil* l. *kull* = haukka, *tall* l. *tall* = talli,

huiluda l. *huljuda* = hiipiä. Katso näistä: *aihella*, *kaiho*, *iljanko*, *ani*, *hutjukka* l. *huitukka*.

20) Wirossa vastaa *i* alkutavussa joskus suomen *e*:tä, esim. *king* = kenkä, *pink* = penkki, *hing* = henki, *nina* = nenä. Katso näistä: *hingata*.

21) Lopputavun *y* on virossa aina *i*. Esim. *eti* = öljy, *käbi* = käpy. Katso näistä: *hyypyä*, *lyly*, *sykysy* y. m.

Samoin vastaa virossa *i* aina suomen *y*:tä, kun se on diftongin jälki-äänenä. Esim. *leida* = löytää, *käin* = käyn. Katso näistä: *läykä*.

22) Wirossa (paitsi osaksi Tarton murteessa) ei ole vokaali-sointua. Siitä syystä on jälempmississä tavuissa kova vokaali, kun suomessa on pehmeä.

23) Lopputavun *o* virossa aina äännetään *u*:ksi. Katso näistä esim. *ammoin*, *terho*, *aino*.

Muuten on loppuvokaali virossa sangen usein ilman säännöttä toisellaan kuin meillä. Esim. *kaine* = kainu, *kuke* = kukon, *koiva* = koiven, *kelgu* = kelkan. Katso näistä: *hurme*, *hark* y. m. m.

Wiron kielessä löytymättömät Kalevalan sanat.

<i>Aari</i> 4: 513.	<i>Haihtaa</i> 46: 143.	+ <i>Hipiä</i> 1: 220.
<i>Aihe</i> 3: 570.	<i>Haivertaa</i> 19: 396.	<i>Hoivata</i> 22: 302.
<i>Aimo</i> 21: 144.	* <i>Halj akka</i>	<i>Horma</i> 17: 137.
<i>Airut</i> 26: 94.	<i>Hampsia</i> 44: 217.	+ <i>Huima</i> esim. 3:
* <i>Akkiloida</i> 17: 358.	* <i>Hattara</i> 44: 217.	567.
+ <i>Alve</i> 16: 382.	+ <i>Hempeä</i> 23: 749.	<i>Hulikka</i> 3: 463.
* <i>Apea</i> , <i>Apeutua</i> .	<i>Hempu</i> 9: 365.	<i>Huotra</i>
<i>Arina</i> 47: 238.	* <i>Heväistä</i> 24: 236.	<i>Hurnakko</i> 22: 435.
<i>Auhto</i> 2: 19.	<i>Herkeä</i> 41: 190.	<i>Hurskaa</i> 38: 243.
<i>Epaton</i> 30: 222.	<i>Hiiata</i> 35: 96.	<i>Huveksinen</i> 17: 69.
+ <i>Eväitä</i> 3: 42.	<i>Hiipoa</i> 41: 145.	<i>Hykertää</i> 3: 526.

- Häkytellä* 42: 248. *Karvas* 40: 172. +*Kukku* 4: 485.
**Häätää* 11: 87. *Kasahuttaa* 33: 84. *Kulahuttaa* 17: 103.
Höpöstellä 26: 441. *Kasu* (pää-k.) 27: *Kulas-vesi* 36: 153.
lhala 18: 52. 286. *Kuomikko* 21: 113.
Imertimet 14: 111. *Katras* 33: 116. **Kuplia* (Karj. kestäen
Irjua 17: 79. *Keitolainen* 26: veden päällä).
Jaksaa 15: 104. 746. *Kursikko* 26: 658.
**Joikua* 39: 322. *Kensti* 11: 378. *Kurso* 19: 85.
Juolea 25: 654. **Kera* *Kutisko* 41: 46.
Juttua 46: 83. *Kierä* 18: 38. **Kuu* 20: 116.
**Jykeä* 23: 620. **Kiitää* 18: 549. **Kusja* 5: 64.
Jämätä 18: 474. *Kimmahuttaa* 4: *Kytkäistä* 23: 145.
Jäytää 17: 171. 132. **Käkeän, käetä*.
Kaahistaita 26: 508. *Kinahmi* 12: 174. *Käiveräinen* 38: 36.
Kaide 14: 190. *Kirvota* 4: 47. *Källeröinen* 46: 64.
Kaikeroittaa 26: **Kiukoa* *Källeröittää* 20: 43.
598. *Kivastaita* 19: 270. *Kävystellä* 30: 98.
**Kaimata* 20: 37. *Kohhu* 31: 111. **Kääkä* 23: 774.
Kaimistaita 26: 188. *Koikata* 7: 261. *Laahaa* 12: 415.
Kaisku 6: 76. **Koillinen* (Karj. = *Laahko* 21: 168.
Kaittu 44: 62. itä). +*Laaka* 22: 179.
Kalhu 13: 40. *Koitto* 4: 277. *Laatta* 15: 596.
Kalpa 1: 33. **Kokko* *Laihtia* 18: 85.
Kalpoella 13: 62. *Kollotella* 23: 343. *Laikahtaa* 21: 322.
Kaltoin 35: 7. *Kontio* *Laikkua* 44: 261.
Kalvin 8: 126. +*Kontu* 23: 613. *Laikutella* 27: 212.
Kalvo 5: 141. **Koppelo* 26: 492. *Laihto*
**Kamahuttaa* 20: 48. (Karj. koppala). +*Lapatta* 19: 444.
**Kamana* 21: 123. *Kotkata* 32: 536. *Latu* 10: 73.
Kammeltua 20: 546. **Kotva* 3: 473. *Liesio* 23: 747.
Kamuta 20: 509. *Kuuhua* 26: 234. +*Lieve* 4: 144.
Karsina 12: 400. *Kujertaa*

- Limi* 16: 112; *limi-*
tysten 15: 343.
**Lipas*
Lipu 46: 204.
Liutasuoni 15: 343.
**Loittona* 26: 460.
Louhtaa 17: 244.
Luaslauta 21: 165.
Luimahuttaa 27: 379.
Luote 1: 46.
Lyllyä 43: 86.
Lymähyttää 10: 472.
Läimähyttää 40: 148.
Lämsä 14: 246.
Maire 32: 217.
Mairotella 35: 181.
Maleksia 24: 374.
Malo 5: 143.
Mantu 2: 302.
**Marhaminta* 14:
 281.
Marut 17: 510.
Mauriainen 15: 120.
Melkeä, melkein.
 + *Miekkoinen* 4:
 197.
**Miero* 23: 482.
Muikkea 3: 196
 (Karj. hapain).
Muikua 46: 251.
Murmatella 44: 98.
Muskula 15: 279.
**Myöstyttää* 33:
 241.
Mäikähyttää, mä-
jellyttää 40: 362.
 + *Nassakka* 20:
 549.
Nuiva 15: 220.
Nyrskytellä 30: 108.
Nytystellä 40: 99.
Oikoa 26: 501.
Ojelvoinen 29: 520.
Oleva 44: 163.
Ongelma 1: 52.
Orhea 6: 147.
Orhitella 5: 49.
Osma 21: 161.
**Otus* (Karj. metsä-
 lintu).
Pahkoa 19: 216.
Paipotella 17: 468.
**Palja* 17: 515.
Paljin 26: 202.
Pallea 4: 326.
Paltsasilmä 4: 416.
Pallta 39: 340.
Pasata 24: 507.
Pasikoida 24: 372.
Patvaska 25: 564.
 + *Paivi* 21: 164.
Peiputtaa 33: 34.
Pelmuta 30: 246.
Penseä 46: 394.
Piitämä 24: 78.
Poloinen
**Portimo* 24: 38.
Pouahuttaa 17:
 144.
 + *Purnu* 10: 419.
Puujelo 18: 146.
Puuttaa 16: 107.
Pyyly 46: 625.
Pyötikkö 32: 110.
Pälkäre 2: 198.
Päläs 3: 349.
Pätine 14: 131.
Päätellä 4: 136.
**Päätyä*
**Raataa*
Raiio 1: 58.
Ramata 24: 505.
Rankinen 37: 180.
**Retuinen* 47: 183.
Reutoa 8: 211.
Riinata 35: 134.
**Riütsiä* 12: 286.
**Riüttehinen* 48: 320
 (Karj. verbi riüt-
 tää).
**Rikenehen* 45: 110
 (Karj. = usein).
Ripa 43: 382.
Ripeä 4: 484.
Riuskuttaa 35: 146.
Riüutella 9: 282.

- Riivahuttaa* 45: 110. *Suakko* 23: 383. *Tola* 30: 500.
Rivahtaa 41: 159. *Sykerö* 25: 72. *Tuhnio* 14: 228.
Roikata 32: 96. *Sylkytellä* 17: 376. *Tuivertaa* 22: 219.
Romeikko 25: 483. *Sylvetä* 14: 3. **Tuohus* 21: 203.
Romu 40: 257. *Syy* 14: 3. *Tupittaa* 14: 188.
Romut 48: 141. *Syyllätellä* 50: 540. *Tuppeloinen* 25:
Rovi 26: 549. *Säilä* 11: 280. 254.
Rämäkkä 21: 199. *Sääliä* 28: 138. *Tuppuri* 10: 161.
**Rätsinä* 23: 216. *Taakea* 43: 46. *Tuuhu* 32: 500.
Rääky-rauta 9: 66. (Karj. = tibeä). *Tyrehtyä* 9: 377.
+*Säverikko* 24: 509. *Taikea* 29: 318. **Työntää* 7: 328.
Savitsen, savita 7:
144. *Tainta* 29: 318. *Uappa* 1: 126.
Sepale 26: 212. **Taival*
Seuroa 6: 204. +*Taki* 23: 138. *Umakka* 31: 61.
Sihertää 36: 282. *Takra-rauta* 5: 56. +*Usva* 3: 100.
Sipsoa 46: 126. *Talas* 46: 62. *Utala* 31: 23.
Siula 48: 68. **Talkkuna* 20: 512. *Utra* 5: 129.
Soihua 32: 107. *Tallus* 23: 676. **Uve* 41: 29.
Soiverraita 32: 350. *Talmata* 13: 78. *Vaahtokuu* 23: 487.
+*Sommelo* 1: 72. **Talus* 17: 30. *Vaakalintu* 19: 180.
Sompa *Tanea* 23: 102. *Va'ata* 26: 448.
Suikka 23: 215. *Tanhuella* 11: 130. *Varski* 24: 32.
Suimistaita 26: 187. +*Tarmo* 35: 18. *Varvennella* 48:
Sukea 13: 49. (Karj. verbi *tär-*
Sukku 11: 178. *mentaa* = ym-
Suoltaa 1: 5. *märtää*).
**Suoria* *Teljo* 18: 129. *Vas* 46: 122.
Suortwa 14: 132. *Telkkiä* 9: 418. *Veihläähtää* 15: 367.
Suovero 13: 256. *Tenho* 9: 273. *Velloa* 4: 201.
**Suppu* 17: 128. *Tesmälleen* 25: 487. *Vennoa* 47: 338.
Sutsuma 23: 215. *Tevana* 13: 122. *Vento* 18: 93.
+*Tienoo* 10: 74. **Viikon* *Vetre* 4: 448.
+*Viini* 6: 71. *Viekua* 18: 397.

<i>Viistä</i> 7: 47.	<i>Vinkelo</i> 45: 64.	<i>Vääjää</i> 8: 203.
<i>Viitsiä</i> 32: 92.	* <i>Vuohinen</i> 6: 22.	<i>Völlehtiä</i> 50: 128.
<i>Vikoa</i> 21: 248.	<i>Vuotu</i> 40: 58.	* <i>Äijä</i> 10: 82.
<i>Vilotteleita</i> 41: 250.	<i>Vuottaa</i>	<i>Äitelä</i> 37: 21.
<i>Vinkalo</i> 17: 208.	<i>Vänkeä</i> 25: 652.	<i>Äsken.</i>
<i>Vipla</i> 4: 26.	<i>Värjyä</i> 45: 288.	<i>Äyräs.</i>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keskus- telemukset v. 1869—1870.

Huhtikuun 7 p. 1869.

1 §. Vuosikokouksen pöytäkirja luettiin oikaistavaksi.

2 §. Merikoulun johtaja A. Cannelinilta luettiin seuraava kirje:

Oulussa 1³/₃ 69.

Kunnioitettava Suomal. Kirjal. Seura Helsingissä.

Arvoisan kirjeenne 14 p:stä helmikuuta ynnä siihen suljetussa vekselissä 1,400 markkaa olen saannut. Nämät 1,400 markkaa, jotka ovat suomennos-palkkio 28 arkista Merikulun oppikirjaa, saan kiitollisuudella kuitata, mutta myöskin ilmoittaa, en voivani ymmärtää, mistä syystä minulle ei tulisi mitään palkkiota Liitteistä eli lisäyksistä, koska ne, niin kuin itse kirjakin, ovat teetetyt. Pyydän siis että ensi tilassa saisin niistäkin neljästä arkista suomennos-palkkani.

Kaikella Kunnioituksella

A. Cannelin.

Päätettiin vastata, ettei Kirj. Seura, niinkuin sen pöytäkirjoista näkyy, tiedä teettäneensä häneltä *koko* teosta suomeksi, vaan ainoastaan sen osan, joka on aiottu täydelliseksi opinosaaksi Itämeren laivureille ja perämiehille.

3 §. Toimitus-palkaksi *Virkakirjoitusten Malleista* määrättiin kaksisataa (200) markkaa, jotka maksettaisiin laamanni A. E. Strahlman-vainajan perillisille niin kohta kuin Keisarilliselta Senaatilta rahat tästä kirjasta saadaan.

4 §. Halpahintaisen Kalevalan ulkomuodosta ehdotti sitä varten valittu komitea, että kirjaa painettaisiin kaksi palstaa

bourgeois-kirjaimilla ja että sanasselitykset asetettaisiin tekstin alle. Päätettiin pyytää kirjanpainajilta kustannus-ehdotuksia tulevaan kokoukseen, jolloin asia otettaisiin lopullisesti ratkaistavaksi.

5 §. Rahavartijan kassatili luettiin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

1869. Siirtovarot edellisestä tilistä:
Maalisk. 16 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 689: 36. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o velkakirjoja vastaan 215 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o d:o juoksevilla d:o, à 2 % 8,960 m. — Korkoa kasvavissa seteleissä, à 4 % 6,609: 20. — Rahaa kassassa 1: 29 m. 24,486: 63.

Tuloja:

G. L. Pesonius, Jyväskylässä, v. 1866 & 67 myödyistä kirjoista 1,912: 08. — 24 p. O. Palander, Porissa, v. 1868 myödyistä kirjoista 93: 95. — Voittoa korkoa kasvaneista velkaseteleistä 3: 30. — Huhtik. 2 p. Korkorahoja Rabben rahastosta 28 m. — 7 p. d:o Blombergin d:o 144 m. 2,181: 33.

Yhteensä S. Markkaa 26,667: 96.

Vastaavata.

1869. Menoja:
Maalisk. 22 p. Juoksevan tilin lippukirja Yhdyspankista 2 m. — 25 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 31: 10. — Huhtik. 1 p. Th. Sederholm, Novellikirjaston III osan paino ja paperi 194: 75. — 2 p. J. Pavén, vahtimestaripalkkaansa 25 m. — 5 p. F. Ahlman, suomenoksesta Novellikirjastoon 200 m. 452: 85.

1869. Siirtovarot tulevaan tiliin:

Huhtik. 7 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 689: 36. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o velkakirjoja vastaan 215 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevilla d:o, à 2 % 7,691 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 5 $\frac{2}{5}$ % 7,117: 60. — d:o d:o d:o, à 4 % 2,345: 20. — Rahaa kassassa 145: 17 . 26,215: 11.

Yhteensä S. Markkaa 26,667: 96.

Helsingistä, 7 p:nä Huhtikuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

6 §. Päätettiin Keisarilliselta Senaatilta pyytää yhden vuoden määrärahat, 4000 markkaa, Lakiteoksen toimittamiseen.

7 §. Erslevin kirjasta: „*Lærebog i den Almindelige Geografi N:o 1*“ antoi professori Forsman Historiallisen Osakunnan puolesta seuraavan lausunnon:

Ote Historiallisen Osakunnan pöytäkirjasta Huhtik. 1 p. 1869.

6 §. Vihdoin otettiin tarkastettavaksi Erslev'in Tanskalainen teos „*Almindelig Geographie*“, josta Kirjallisuuden Seura on aikoinut toimittaa suomenkielisen painoksen. Tohtori Elmgren'in ehdotuksen mukaan päätettiin antaa siitä se lausunto, että teos huvittavan esitys-tapansa tähden hyvin ansaitsisi tulla luku-kirjaksi Suomen yleisölle, johon tarkoitukseen erittäinkin sen hyvät kuvat tekevät sen soveliaaksi; kuitenkin olisi kirja useissa kohden muodostettava meidän tarpeidemme mukaan, etupäässä kertomus Tanskanmaasta lyhennettävä ja sen sijaan valmistettava tarkka ja tyydyttävä esitys Suomen maasta, jonka ohessa myöskin Wenäjä ja Pohjois-Amerikka ansaitsisivat laveampaa selitystä, kuin mitä niistä on tässä tehty. Kirjan nimi-registeri on aivan vaillinainen ja olisi uudistettava, koska ainoastaan sen kautta tämmöinen teos saapi käytännöllisen hyötynsä. Myös kuvistakin tarvitaan luettelo.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Yrjö Koskinen.

Seura arveli kuitenkin ett'ei tämä kirja tätä nykyä olisi niin kovin tarpeellinen, koska yksityinen kustantaja on ilmoittanut tahovansa suomennuttaa Erslevin *Lärebog N:o 2*, joka ei paljo eroa tästä suuremmasta kirjasta. Tästä syystä ja koska Kirj. Seuran varat muutoinkin ovat tiukassa, päätettiin jättää tämä asia sikseen.

8 §. Novellikirjaston toimituskunnan ehdotuksesta päätettiin parahimmista Novelleista ottaa 600 kappaleen suuruinen painos.

9 §. Seuran jäseniksi ehdoteltiin: Herra filosof. kandidaati K. K. Lundenius sekä ylioppilaat P. E. Cajander ja L. O. W. af Heurlin.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
Kaarlo Slöör.

Toukok. 5 p. 1869.

1 §. Pöytäkirjat Maaliskuun 3 ja Huhtikuun 7 p:ltä luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Tohtori P. Tikkanen lahjoitti Seuralle:

Hedervärda Bondeständets Enskilda Besvärtskotts vid sednaste landtdag afgifna Betänkande i anledning af landtdagsmännen Muttilainens, Wärris och Tijainens petitionsförslag derom, att finskan måtte införas såsom undervisningspråk uti åtskilliga af landets lärdomsskolor. Ylipainos Tidskrift Pedag. Föreningen i Finland N:o 5 1867.

3 §. Herra Alexis Kivi tarjosi Seuran kustannettavaksi kertomuksen nimellä: *Seitsemän Veljestä* ja oli ilmoittanut suostuvansa kaikkiin niihin muutoksiin, jotka Seura näkisi hyväksi tehdä tässä teoksessa; lykättiin Runoustoimikunnan tarkastettavaksi.

4 §. Maisteri Hahnsson Kokkolassa oli lähettänyt loppupuolen kirjoitustansa: „*Muoto-opillinen Selitys Eurajoen, Lapin, Rauman, Pyhänmaan, Laitilan ja Uudenkirjon pitäjien kielestä*“; lykättiin Kielitieteelliseen Osakuntaan.

5 §. Lakkari Maur. Lindberg oli lähettänyt Seuran kustannettavaksi: „*Sigismund Rustig eli Uusi Robinpoika, katteini Marryatilla. Käännös. Suomentanut M. L.*“; lykättiin Tutkijakuntaan.

6 §. Herroilta C. G. Tötterman, Z. J. Cleve, P. Hannikainen, y. m. luettiin seuraava kirje:

Till Finska Litteratur-sällskapet i Helsingfors.

Med anledning deraf, att Handlanden I. D. Stenberg medelst donationsbref af den 5 Oktober 1864, i Sällskapets värför evärdeliga tider anförtrött ett kapital af tiotusen mark, med förbehåll, att räntan deraf skulle användas för ävägbringandet af en finsk fruntimmersskola i Helsingfors, så undertecknade härmed tillkännagifva, att Hans Kejslerliga Majestät, medelst öppet bref af den 1 sistlidne April, i nåder meddelat oss tillstånd att i denna stad inrätta en fruntimmersskola, hvilken, med finskan såsom undervisningsspråk, i afseende å läroämnen och lärokurser komme att i det närmaste motsvara den nuvarande publika fruntimmersskolan härstädes. Då denna skola från och med nästa läseårs början skall träda i verksamhet, hoppas vi, att Sällskapet, i öfverensstämmelse med gifvarens ursprungliga afsigt och i närlagde skrift ytterligare uttalade önskan, finner skäl att nu till densamma öfverlåta den ränta, som å donationskapitalet befinnes vara upplupen och oanvänd, och framgent, sålänge skolan äger bestånd, hvad derå i årlig ränta inflyter. Häremot förbinda vi oss att i enlighet med donationsbrefvets föreskrift dessa medel använda och dem i sådant afseende särskilt bokföra, äfvensom att en för alla och alla för en med vår egendom ansvara för deras återbärande, i händelse den tillernade skolan icke skulle komma i stånd. En afskrift af Hans Kejslerliga Majestäts förenämnda bref bilägges. Helsingfors den 3 Maj 1869.

C. G. Tötterman. Z. J. Cleve. P. Hannikainen.

B. F. Godenhjelm. Yrjö Sakari Forsman. Gab. Stigell.

Afskrift.

Hans Kejslerliga Majestät vill, på gjord och af Domkapitlet i Borgå stift förordad underdånig ansökning, härmedelst i nåder meddela Professorerne vid Alexanders-Universitetet Yrjö Sakari Forsman och Zachris Joachim Cleve samt Kommissionslandtmätaren P. Hannikainen, Universitets lektorn B. F. Godenhjelm, Missionsskolläraren C. G. Tötterman och gårdsägaren G. Stigell tillstånd att i Helsingfors stad inrätta en privat fruntim-

mersskola, hvilken, med finskan såsom undervisningspråk, i afseende å läroämnen och lärokurser komme att i det närmaste motsvara den nuvarande publika fruntimmereskolan i samma stad: ägande Domkapitlet att öfver sagde privata läroanstalt utöfva in-seende på sätt Nådiga Förordningen af den 7 April 1856, angående enskilda undervisningsanstalters ställande under Styrelsens tillsyn, närmare innehåller. Det enhvar, som vederbör till underdånig efterrättelse länder. Helsingfors den 1 April 1869.

I Hans Kejsrerliga Majestäts Höga Namn,

Dess tillförordnade Senat för Finland:

J. M. Nordenstam.

M. W. Nordenheim.

K. Furuhielm.

J. A. von Börn.

Oskar Norrmén.

B. Indrenius.

Robert Trapp.

H. Antell.

Ph. Palmén.

Koska allekirjoittanut Lokak. 5 p. 1864 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran haltuun on jättänyt 10,000 markkaa Suomen rahaa, joiden vuotuiset korot ovat käytettävät suomenkielisen tyttökoulun alkuun panemiseksi tässä kaupungissa, ja tietooni on tullut, että professorit Forsman ja Cleve, maanomittari Hannikainen, lehteri Godenhjelm, lähetyskoulun-opettaja Tötterman ja talon-omistaja Stigell aikovat täällä perustaa tyttökoulun, jossa suomenkieli tulee olemaan opetuskielenä ja joka oppiaineiden ja lukumäärän puolesta likimmiten tulee vastaamaan Helsingin yleistä ruotsinkielistä naiskoulua, ilmoitan tämän kautta suostuvani siihen, että mainitun pää-oman vuotuiset kasvut vast'edes, nyt kuluneen vuoden korot niihin luotaina, käytetään tämän uuden oppilaitoksen hyväksi, niinkuin Kirjallisuuden Seuralle annettu lahjoituskirjan 1:ssä §:ssä tarkemmin on määrätty.

Helsingissä, Huhtik. 28 p. 1869.

J. D. Stenberg

Kauppias.

Yksimielisesti suostui Seura näiden herrain pyyntöön, että Stenbergin rahaston kasvut vastedes käytettäisiin suomalaisen tyttökoulun hyväksi, joka niiden alkuperäinen tarkoitus onkin. Vaan

koska eri mieliä ilmaantui siitä, oliko Seuralla tai herra Stenbergilläkään valta, vastoin 2 § Lahjoituskirjassa 5 p:ttä Lokakuuta 1864, käyttää nyt säästetyt ja käyttämättöminä olevat kasvatkin tähän tarkoitukseen, vaativat muutamat Seuran jäsenet että asiakirjat laakettaisiin pöydälle viikon perästä pidettävään välikokoukseen; jolloin asiasta lopullisesti päätettäisiin. Tähän Seura suostui.

7 §. Valtioneuvos F. Cygnaeus ilmoitti, että Seuran entisen Esimiehen kanslianeuvos G. Rein-vainajan hautakivi oli valmistumisillaan. Päätettiin jonakuna päivänä tämän kuun lopulla k:lo 1 päivällä juhlallisesti paljastaa se.

8 §. Valtioneuvos F. Cygnaeus ehdotti, että Kirjallisuuden Seura jollakin tavalla viettäisi lääninlääkäri M. J. Lindfors-vainajan muistoa, koska hänestä oli alku tämän Seuran perustamiseen lähtenyt. Päätettiin ottaa tämä muistutus varteen.

9 §. Kirjastonhoitaja tohtori K. Collan antoi seuraavan lausunnon ylioppilas O. A. J. Carleniusen nuoteista.

Till Finska Litteratursällskapet.

Den af studeranden O. A. J. Carlenius verkställda samling af finska folkmelodier, som af F. Litteratursällskapet blifvit öfverlemnad till granskning af undertecknad, innehåller 52 äldre och 20 nyare sångstycken, 54 polskor, 27 valser och 38 danser af åtskilliga andra slag, således tillsammans öfver 190 bland allmogen i särskilda delar af landet upptecknade melodier. Det är naturligt att bland en så anseelig mängd uppteckningar, och isynnerhet bland dem som äro gjorda i förut af samlare besökta nejder, måste förekomma åtskilliga af underordnad värde. Detta är i synnerhet fallet med sångmelodierna, af hvilka flere sakna en framstående karakteristisk prägel och måste anses såsom musikaliska obetydligheter. Ett mindre antal synas mig deremot origi-nela och vackra, bland dem t. ex. i 1:a häftet n:ris 1, 2, 13, 14, 19, 20, 22, 29, 48—51, samt dessutom de vallsånger och hornlåter från Sääminki som finnas upptagna i samma häfte under n:ris 30—37; likaså i 4:e häftet n:ris 4, 9, 11, 12, 15 m. fl. Äfven bland polskorna och valserna förekomma åtskilliga ganska anmärkningsvärda, t. ex. polskorna n:ris 1, 2, 5, 6, 10, 21, 38, 36—39, samt valserna 1, 2, 7, 12, 18—20, 25—27 m. fl. Herr

Carlenii samlingar lemna sálunda, efter nödig utgallring af deras mindre användbara beståndsdelar, ganska välkomna bidrag till de melodisamlingar Sällskapet redan förut eger i sin värjo.

Helsingfors, 5 Maj 1869.

K. Collan.

10 §. Kielitieteellisen Osakunnan ehdotuksesta määrättiin kolmesataa (300) markkaa matka-avuksi sille, joka ensikesänä ottaisi tutkiaksensa kielimurteen Nurmijärven, Wihdin, Lobjan, Karjalohjan, Kiskon ja Sammatin seurakunnissa; josta sanomissa olisi ilmoitettava.

11 §. Ylioppilas O. A. J. Carleniuselta luettiin näin kuuluva anomuskirja:

Till Finska Litteratursällskapet i Helsingfors.

Då jag under tidernas lopp hopsamlat en mängd Finska Folksagor (numera uppgående till ett antal af 130 för Finska litteraturen nya) samt folkmelodier, vågar jag hos Finska Litteratursällskapet ödmjukast anhålla om ett understöd af 350 Finska Mark, för företagandet af en resa till trakterne emellan Uleåborg och Kajana, norr om Uleå elf, för att derstädes i nämnde tvenne afseenden göra vidare insamlingar. Hufvudändamålet vore, att uppsamla sagor, hvilka jag då, så ofta det vore af nöden, skulle anteckna på den dialekt, de blifvit berättade, men melodier endast då tillfälle dertill erbjode sig och tid blefve öfrig. För sistnämnde omständighets skull, skulle jag önska att understödet blefve mig tilldeladt redan vid detta möte.

Såväl de skördar, som i Österbotten stode att inberga, som ock det af mig förut uppsamlade skulle sedermera, såsnart allt blifvit bragdt i behörigt skick, komma att tillfalla Litteratursällskapets samlingar.

O. A. J. Carlenius
Stud. vid Kejs. Alex. Univ.

Seura arveli varansa ei sallivan tämän matkustuksen kustantamista tänä kesänä.

12 §. Kassatili luettiin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

1869. Säästövarat edellisestä tilistä:

Huhtik. 5 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 689: 36. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o velkakirjoja vastaan, à 6 % 215 m. d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevilla d:o, à 2 % 7,691 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 5³/₈ % 7,117: 60. — d:o d:o d:o, à 4 % 2,345: 20. — Rahaa kassassa 145: 17. • 26,215: 11.

Tuloja:

10 p. Voittoa korkoa kasvaneista seteleistä 6: 38. — 15 p. Aschan ja kump., Kuopiossa, v. 1868 myödyistä kirjoista 477 m. — G. L. Söderström, Porvoossa, d:o d:o d:o 65: 33. — Kirjastonhoitajan kautta myödyistä kirjoista 36: 50. 585: 21.

Yhteensä S. Markkaa 26,800: 32.

Vastaavata.

1869.

Menoja:

Huhtik. 21 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 70 m. — 26 p. Th. Sederholm, Novellikirjaston IV osan präntti ja paperi 194: 75. — A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 18 m. 282: 75.

Siirtovarat tulevaan kassatiliin:

Toukok. 5 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 689: 36. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o velkakirjoja vastaan, à 6 % 215 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juokse-

valla d:o, à 2 % 10,483: 83. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 5²/₆ % 7,117: 60. 26,517: 57.

Yhteensä S. Markkaa 26,800: 32.

Helsingistä, 5 p:nä Toukokuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

13 §. Seuran rahavartija lehtori C. G. Borg ja tohtori P. Tikkanen saivat toimekseen kuulustella, oliko kauppias G. Stierin konkursiin luovutetussa pesässä sen verran varoja, että Seuran kannattaisi valvoa saataviansa siitä, ja ilmoittaa asiasta Seuralle.

14 §. Uutta halpahintaista Kalevalaa päätettiin painattaa 3000 kappaletta seuraavaan muotoon: sivun pituus ja leveys niinkuin J. Simeliusen perillisten tekemä kaava osoittaa; johdanto runoihin petit-kirjaimilla välimineen; sanan selitykset, jotka kulkevat yhdessä jaksossa yli koko sivun, petit-kirjaimilla ilman välimittä; yläpuolelle sivua runon osoitus; joka kymmenes rivi numeroidaan. Sen perästä avattiin kolmen eri kirjapainon antamat kustannus-ehdotukset, joista Hufvudstadsbladın kirjapainon antama oli halpahintaisin ja hyväksyttiin.

15 §. Vuosikokouksessa valitut revisorit antoivat seuraavan kertomuksen toimistansa:

Kirjallisuuden Seuran käskyn mukaan me allekirjoittaneet olemme tarkastaneet Seuran rahavarat, kirjaston ja sen kustannuksilla toimitetut kirjat, sekä havainneet rahaston ja kirjaston hoitajan samalla huolenpidolla kuin aina tähänki asti toimittaneen tehtävänsä. Kuitenkin täytyy meidän kirjaston suhteen mainita että siinä puuttui kolme pienempää kirjaa, jotka kumminkin toivomme kohta löytyvän, jonka jälkeen pyydämme Kirjallisuuden Seuran kirjaston hoitajalle antamaan edesvaastauksen vapauden vasta kuluneelta tilivuodelta, niinkuin rahanvartijallekin heti kohdastansa. Helsingissä 5 p. Toukokuuta 1869.

Sven Gabr. Elmgren.

Wilhelm Lavonius.

16 §. Seuran jäseneksi ehdotteli tohtori Tikkanen Talollisen Lassi Laitisen Nilsin pitäjistä Kuopion läänissä.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Siöör.

Välikokouksessa Toukok. 12 p. 1869.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Herra kandidaati J. R. Aspelinilta ilmoitettiin lahjaksi tulleen hänen toimittamansa kirja, nimellä:

„Korsholman Linna ja Lääni. Helsingissä, 1869.“

3 §. Seuran rahavartija lehtori C. G. Borg ja tohtori P. Tikkanen, jotka olivat saaneet toimekseen kuulustella, oliko kauppias G. Stierin konkurssiin luovutetussa pesässä sen verran varoja, että Seuran kannattaisi valvoa saataviansa siitä, ilmoittivat tarkastaneensa Stierin antamaa velkain ja varain luetteloa ja että, heidän nähden, Seuralla ei olisi muuta kuin sulaa vahinkoa, jos se valvoisi saataviansa tässä pesässä. Tästä syystä ja koska tämä saatava, jonka Kirjallisuuden Seura oli perintönä saanut Blomberg-vainajan epävarmojen saatavien joukossa, vaikka Stier oli antanut siitä uuden velkakirjan 25 p. Tammik. 1866, oli ainoastaan 115 markan suuruinen, päätti Kirjallisuuden Seura olla sitä valvomatta.

4 §. Muuttamalla edellisessä kokouksessa tekemän päätöksen, päätettiin paljastaa Seuran entisen esimiehen, kanslianeuvos G. Rein-vainajan hautakivi sunnuntaina 30 p:nä toukokuuta kello 5 j. pp., puheella, jota pitämään valittiin esimiehen ehdotuksesta Seuran vara-esimies prof. Yrjö Forsman.

5 §. Prof. A. Ahlqvist pyysi saada ilmoittaa Seuralle, että hän kohta aikoi antaa ulos kirjan nimeltä: *Suomen kansan valittuja Sanalaskuja, sana- ja asiaselitysten kanssa, kodon ja koulun tarpeeksi*, johon hän, paitsi muuta, myös oli ottanut noin kolmannen osan Seuran toimittamista sanalaskuista, johon hän oli saanut luvan kanslianeuvos Lönnrotilta. Tätä vastaan Seuralla ei ollut mitään sanomista, etenkin kun Sanalaskut jo ovat peräti myytyt.

6 §. Sen perästä otettiin jälleen esille herrain proff. Cleven, Forsmanin y. m. anomuskirja, jossa nämä herrat pyytävät saada Stenbergin rahastossa olevat säästövaratkin, 565 m. 90 p., täällä perustettavan suomalaisen tyttökoulun käytettäväksi. Lainopin kandidaati W. Lavonius antoi seuraavan kirjallisen muistutuksen pöytäkirjaan:

Kirjallisuuden Seuran pöytäkirjaan otettavaksi pyydän minä

saada lausua seuraavata, lisäksi siihen mitä ennen Herra kauppias Stenbergin lahjan korkorahain käyttämisestä olen maininnut:

Lahja-kirjassa määrätään 1:ksi että lahjoitetun rahasumman korkorahat pitää käyttää *suomalaisen tyttökoulun alkuun panemiseksi* Helsingissä, sillä tarkemmalla määräyksellä että ne annettakoot palkan lisäykseksi suomen kielen opettajalle siinä koulussa.

2:ksi sanotaan että siksi kuin edellisessä §:ssä toivotta tyttökoulu toimeen tulee, annettakoot ja jaettakoot kasvut tämän lahjoituksen pää-omasta viideksi eli useammaksi palkinnoksi semmoisille oppilaisille nykyisessä Helsingin tyttökoulussa (*Fruentimmerskola*), jotka ovat tässä kaupungissa syntyneet eli pienuudesta kasvaneet, ja jotka koulussa näyttävät parainta taitoa suomenkielen niin kirjallisessa kuin suullisessa käytännössä.

Mitä 3:ksi lausutaan koskee nähtävästi vaan sitä tapausta, kuin suomalainen tyttökoulu viiden vuoden kuluessa ei tule toimeen, eikä siis puheen-alaisessa asiassa mitään vaikuta.

Näihin määräyksiin nähden ja kuin Herra Stenberg tänä keväänä Kirjallisuuden Seuralle annetussa kirjoituksessaan on selittänyt nyt alkuun pannun tyttökoulun olevan semmoisen, että se on hänen päätarkoituksensa mukainen, eikä mikään lupaus tällä lukukaudella antaa kysymyksenä olevat korkorahat Helsingin ruotsin kieliselle tyttökoululle sido Kirjallisuuden Seuraa, kuten minä viime kokouksessa muiden puheista päättäen luulin, niin on ajatukseni että nämät rahat ovat uudelle suomalaiselle tyttökoululle annettavat sen mukaan kuin Herra Stenberg viimeisessä kirjoituksessaan Kirjallisuuden Seuralle on määrännyt.

Vastapuolelta muistutettiin, ettei herra kauppias Stenbergiläkään, vielä vähemmin Kirjallisuuden Seuralle olisi valtaa ennen viiden vuoden kuluttua lahjoituskirjan antopäivästä muuttaa mitä siinä oli sääetty. Asiasta sinne tänne kotvan aikaa väiteltä, esitti esimies että nämä säästövarat jaettaisiin niinmuodoin, että ruotsalaiselle koululle annettaisiin 300 m. ja suomalaiselle jännössumma. Seura ei kuitenkaan katsonut sitä sopivaksi, vaan päätti äänneöstämällä ratkaista tämä asia. Esimiehen kysymykselle:

Annetaanko ruotsalaiselle tyttökoululle Helsingissä tänäkin vuonna ne 500 markkaa, jotka sitä varten ovat säästetyt kassassa?

Vastattiin suurella äänten enemmistöllä ei.

Kun asia näin oli ratkaistu suomalaisen tyttökoulun eduksi, päätettiin että mainitun koulun johtokunta saa kuluneen vuoden kasvun syyskuun alussa, kun koulu on alkaanut vaikutustaan, vaan sen perästä aina kahdesti vuodessa Hypoteeki-yhdistyksen velka-setelien kasvuliput.

7 §. Maisteri A. Schauman ehdotteli halpahintaiseen Kalevalaan paperin, joka ei maksa kuin 6 markkaa painetulta riisiltä, Seura hyväksyi sen ja päätti edeltäpäin maksaa paperin hinnan herra maisteri Schaumanille.

8 §. Wirolaiselle Sanakirjalle määräämään hinta valittiin maisteri R. Renvall, kandidaati T. Aminoff ja allekirjoittanut Seuran sihteeri.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
Kaarlo Slöör.

Kesäk. 5 p. 1869.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin oikaistavaksi.

2 §. Kirjalahjoja olivat lähettäneet:

- 1) Lukkari Lignell Naantaalissa käsikirjoituksena: „Utkast Till Undervisning för Informatorer, rörande deras skyldigheter och kloka förhållande, af H. G. Porthan, i Åbo värtermin 1791.“ Vajanainen.
- 2) *Wilh. Thomsen*, Kjöbenhavniissa kirjansa: *Den gotiske sprogklassens indfyldelse på den finske*, En sproghistorisk undersøgelse af Wilh. Thomsen. København 1869.
- 3) *Jumatusopin*. kandidaati *E. Sundt* Kristianiassa: a) „*Carl XII i Norge*, Ved A. Faye.“ Christiania 1868, b) *Naturvidenskabelig Læsning*, udgivet af Selskab. f. Folke-oplysningens Fremme. Christiania 1868, ja c) *Folkevennen*, Syttende Aargangs 6:te hefte.

3 §. Esimies ilmoitti saaneensa h. ylh. ministeri valtiosihteeriltä toisen neljänneksen niitä rahoja, jotka H. M. Keisari kävirahoistaan on määrännyt Seuralle hyödyllisten kirjain toimittamiseen.

4 §. Kielitieteellinen Osakunta antoi hyväksyvän arvelun maisteri Hahnssonin kielipiillisista tutkinnoista.

5 §. Matkarahaa kieliopillisia tutkinnoita varten Uudella-
maalla olivat hakeneet: maisterit A. Törneros ja P. Salenius.
Seura määräsi matkarahan maisteri P. Saleniuselle, jonka tulisi
tehdä tarkka selko kaikista niistä kohdista koko kieliopin alalla,
joissa tutkinnonalaiset murteet eriyvät kirjakielestä, sekä kirjoittaa
yhte kaikki odommat sanat.

6 §. Historiallisen Osakunnan ehdotuksesta päätettiin lästälä-
hin painattaa Pitäjänkertomukset eri vihkoina saman kokoisina
kuin Suomikirja, mutta taitekirjaimilla. Näiden toimittajille maksetaan
tekijäpalkkaa kolmekymmentä (30) markkaa painetulta arkilta.

7 §. Sanaselitysten toimittamisesta halpahintaiseen Kalevalaan lupasi Seura maksaa kolmesataa (300) markkaa.

8 §. Tutkijakunta antoi semmoisen lausunnon lukkari M. Lindbergin suomennoksesta Marryatin kirjaa „*Sigismund Rustig eli Uusi Robinpoika*, että se oli huonosti käännetty eikä ansaitse Seuran kustannuksella painatettaa. Päätettiin lähettää käsikirjoitus suomentajalle takaisin.

9 §. Historiallisen Osakunnan ehdotuksesta päätettiin painattaa maisteri Aspelinin matkakertomus Suomikirjaan, koska se oli liian laeva Historialliseen Arkistoon otettavaksi.

10 §. Päätettiin panna pöytäkirjaan muistoksi, että se hautakivi, jonka Seura on pystyttänyt monivuotisen esimies-vainajansa Gabriel Reinin haudalle, paljastettiin viime sunnuntaina 30 p:nä toukokuuta, lukemattoman ihmisjoukon läsnäollessa, seuraavalla puheella, jonka Seuran vara-esimies professori Y. S. Forsman piti suomenkielellä:

Kunnioitettavat läsnä-olijat!

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on tänä päivänä kokoon-
tunut Tuonelan esikartanoon, hiljaisten hautojen keskelle. Vielä
kerran, ainoan viimeisen kerran on Gabriel Rein johtajamme ja
esimiehemme, vielä kerran on hän meidät ko'ennut ympärillensä,
tosin ei enää neuvottelemiseen ja toimeen, vaan kumminkin nytkin
asemaamme, tarkoituksiamme ja vastaisia tehtäviämme miettimään.
Sillä elämän monituisissa askareissa tarvitsee ihminen joskus vir-
kistäviä miettimisen hetkiä, ja Seura semmoinen kuin meidän vir-
kistyy, voimistuu, jalostuu, virittäessään menneiden jalojen mies-

tensä muistoa. Me olemme kokoontuneet viettämään Gabriel Rein'in muistoa; olemme tulleet nostamaan hänen haudallensa yksinkertaisen, koruttoman muistokiven, minkä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura kiitollisuutensa ja kunnioituksensa merkiksi pyhittää

„Johtajallensa jalolle,
Kansalaisten kaivatulle,
Suomen muistoin suosialle,
Vaihetten valaisialle.“

Näillä lyhyillä säkeillä, mitkä tässä näemme kiveen piirretyinä, on Seura tahtonut lausua miehen merkitystä sekä meille yksityisesti että koko maallemme yhteisesti. Ja kohumatta Kirjallisuuden Seura voikin sanoa, oman vaikutuksensa olleen sitä laastua, että, mitä sen palveluksessa on tehty, ei ole voinut olla ilman merkityksestä yleisessä isänmaallisessa katsannossa. Gabriel Rein'in nimi on kasvanut yhteen Seuran koko vaikutuksen kanssa. Hän oli tämän seuran ensimmäisiä perustajojta; hän oli ainainen ja luopumaton osan-ottaja sen toimissa ja tuumissa; päälle-päätteekei hän oli kaikkiansa 15 ajastaikaa saman seuran esimiehenä ja johtajana. Siinäpä jo kylläksi syytä, minkä tähden hänen muistonsa on *meille* kallis, minkätähden etenkin Kirjallisuuden Seura vaatii itsellensä kunnian, saada viljellä hänen mainettansa. Mutta tarkoin punnittuna onkin Rein'in koko elämän toimi ja harrastus ollut sama kuin Seuran; hän on kaikessa vaikutuksessaan, niin hyvin tiedemiehenä kuin kansalaisena, ollut niin sanoaksemme Kirjallisuuden Seuran henkisiä isä. Hän oli hartaimpia kansallisen kielen ystäviä ja suosijoita, ja vaikka hän ei itse ollut tilaisuudessa ryhtymään kielen viljelemiseen, on harva ollut lujempi uskossaan tämän kielen kykyyn ja kunteon, kannattamaan itseänsä kansallista sivistystä, harva myöskin vakavampi puolustamassa kielemme luonnollisia oikeuksia. Mutta tämä vahva vakuutus olikin perustettu ei aineastaan hänen isänmaalliseen mieleensä ylipäänsä, vaan myöskin hänen tieteelliseen kantaansa. Gabriel Rein'illä on, kuten kaikki tiedämme, etevä sija niiden joakossa, jotka ovat Suomen kansan muinaisia vaiheita tutkimuksillaan valaisseet; hänellä on ensimmäinen sija Suomen nykyisyyden tutkijana; sillä hän on tilastotieteen isä ja alkuun-panija tässä maassa. Ja että nämäkin kaksi isänmaallista tiedettä ovat saaneet sijansa Seu-

ran harrastusten seassa, se on kenties enimmäksi osaksi Gabriel Rein'in ansio.

Vaan nämä erinäiset kohdat miehen vaikutuksessa eivät anna kuin vaillinaisen käsityksen hänen luonteestaan; ja kuitenkin hänen henkensä oli ehjä ja kokonainen, niinkuin harvoin elämän riehunassa nähdään. Jos tälle luonteelle tahdomme etsiä yhteisnimeä, niin tuskin löydämme soveliaamman sanan kuin: *vilpitön isänmaallisuus*; sillä tähän sulkeutuu koko hänen vaikutuksensa ei ainoastaan tiedemiehenä ja kirjallisuuden harrastajana vaan myöskin kansalaisena. Se oli hänen puhdas, vilpitön sydämensä, joka vaikeimpinakin aikoina ohjasi hänen tointansa esm. Suomen Yliopiston hallitusmiehenä. Se oli hänen isänmaallinen mieleensä, joka saattoi häntä lausumaan ensimmäisen toiveen perustuslaillisen valtio-elämämme uudistamisesta. Ja toivo, iloinen toivo, jota ei mitkään vastukset voineet lannistaa, ohjasi kaiken hänen toimensa, jännitti hänen voimansa. Vaan tämä iloinen toivo oli hänessä hänen tieteesnä tuotteena; se oli sen ohessa myöskin tuotteena hänen oman elämänsä tiedosta ja kokemuksesta. Hän joka oli tutkinut Suomen kansan menneitä vaiheita, ja niissä nähnyt mitä muinoin kestimme, mitä menneet polvikunnat olivat nykyisen miehopolven edestä tehneet, miten itse Kaikkivalta oli maamme kohtaloo ihmeellisesti johtanut, — hän tietysti ei voinut hetkeäkään epäillä tämän kansan tulevaisuudesta. Tähän luottamukseensa hän oli vahvistusta saanut oman pitkän ikänsä tapauksista, ja yksi seikka niistä ansaitsee erittäin mainita. Hän oli syntynyt Kalevan kansan emämaassa, „vanhassa Karjalassa“, semmoiseen aikaan, jolloin koko tämä kaakkoinen osa isänmaastamme oli irti revittyinä kansallisesta rungostaan. Aika oli toivoton, jos mikään; — ja kun vibdoin 1808 vuoden sota syyti, ja se kohtalo, mikä sata vuotta ennen oli niellyt Wiipurin läänin, nyt uhkasi koko isänmaastamme, näytti kansallinen perikatomme tulleen. Se oli laillansa sisällinonkin sota, tämä mainio 1808 vuoden ottelu; sillä Siikajoen, Lapuan, Kolionvirran ja muissa tappeluissa moni Wiipurin läänin Suomalainen taisteli Wenäjän armeijan riveissä omia kansalaisiansa vastaan, ja monellakin näistä lienee sydän ollut täynnä kovinta taistelua eri velvollisuutten välillä. Gabriel Rein oli vielä lapsi eikä muutoinkaan luotu sotaisten tekojen mieheksi. Mutta hän

oli sillä iällä, jolloin ympärystän mielipiteet lähtemättömästi painuvat mieleen, ja hän oli siis hänkin kulkenut tätä synkkää läpi-käytävää toisesta aikakaudesta toiseen. Se kesti hänelle niinkuin Wiipurin läänin asukkaille ylipäänsäkin neljä vuotta; sillä vasta Tammik. 1 p. 1812 yhdistettiin tämä ala jälleen Suomenmaahan, vasta silloin tuli Gabriel Rein Suomen alamaiseksi. Mutta tuo tuskallisesti saavutettu kansalais-oikeus olikin hänelle kalliimpi kuin mikään muu etu maailmassa. Hän oli omin silmin nähnyt Suomen kansan astuvan kansakuntien joukkoon, hän oli itse nähnyt, taikka oikeastaan itse *tuntenut*, kuinka kansan hajonneet kapaleet jälleen liitettiin yhteen. Nämä tapaukset perustivat iäksi hänen isänmaallisen katsantotapansa, hänen lojaalisuutensa, hänen vakuutuksensa olevaisten olojemme historiallisesta oikeudesta ja hänen turvallisen uskonsa kansan tulevaisuuteen. Juuri tässä kohden hän oli kokonaan uuden ajan mies, suuremmassa määrässä kuin melkein kukaan hänen yht'ikäisiänsä. Ja tämä seikka myöskin selittää, kuinka hän saattoi pysyä niin *nuorena*. Vielä seitsemännellä vuosikymmenellänsä hän oli niinkuin nuorukainen meidän nuorten keskellä, yhdistäen olemisessaan vanhuuden ja nuoruuden erilaiset edut, tyvenenä ja kuitenkin palavana, malttavaisena ja samassa kiihkoisena. Ja sen vuoksi me nuoret häntä kunnioitamme, niinkuin isällistä ystävää, niinkuin kokeneempaa veljeä, joka mieltämme, toiveitamme ja surujamme kaikin puolin ymmärsi. Ja kun äkkiä kuului sanoma, että hän oli meiltä pois temmattu, niin hämmästyksemme oli sanomattoman suuri; sillä vasta silloin muistimme, että Gabriel Rein jo oli ollut iäkäs mies, — —

Vaan emmehän tänne ole tulleet murheen juhlaa viettämään; olemme tulleet viettämään iloista muistoa miehestä semmoisesta, joka toivon silmillä tähtäsi tulevaisuutta, sitä tulevaisuutta, joka hautojenkin yli astuu eteenpäin. Hän oli tosin entisyyden tutkija; mutta hän ei vaipunut muinaisuuden muistoihin, vaan on niistä aina etsinyt nykyisyyden ja tulevaisuuden syntyisanat. Ja näin tehden on hän omalla elämänsä vaikutuksella lisännyt jalojen muistojemme lukua ja jättänyt meille kalliin syntyisanan hänkin. Tämä sana on: *Vilpitön isänmaallisuus*. Tämä on mahtisana, jota ei mikään kuolema meiltä riistä, ja iloisella luottamuksella voimme kertoa runon lauseet:

Ei sanat salahan jouda,
Eikä luottehet lovehen,
Mahti ei jouda maan rakohon,
Vaikka mahtajat menevät.“

Puheen sekä edellä että jälkeen laului yli-oppilaisten laulukunta sopivia laulukappaleita, jonka perästä Seuran jäsen senaatori J. W. Snellman, kehoitettuna lausumaan muutaman sanan juhlan merkityksestä sille suurilukuiselle väki-joukolle, joka ei ymmärtänyt suomen kieltä, piti seuraavan puheen ruotsin kielellä:

„Utí denna församling torde mången vara närvarande, hvilken, ehuru kárt det språk på hvilket nyss talats än är för honom, tyvärr icke kunnat fatta dess innehåll, och för hvilken det derföre icke vore okárt att erinras om, hvarföre vi stå vid denna graf och hvem som hvilar under densamma. Hans namn är Gabriel Rein. Han var i lifvet lärare vid detta Finlands universitet, han lärde dess ungdom att känna det egna landet, detta vårt älskade fädernesland. Han lärde sig känna dess folk, huru det blifvit hvad det är, och hvilka öden det genomgått. Det finnes icke något mera upphöjdt ämne att lära sig känna och veta. Hvad betyder kärleken till fäderneslandet om människan icke känner detta; hvad betyder kärleken till folket, om hon ej vet hvilket detta folk är, hvilket detta land är, hvars klippor, torfvor, stenar äro de punkter, der vi tänka stanna för lifvet, — detta vida land, inom hvars omfång, inom hvars gränser så många hundratusende människor lefva, med tänkesätt, seder, som icke fullkomligt äro våra och hvilka vi äfven borde lära känna? Folket utgöres af så många skilda samhällen, om hvilka hvar och en upplyst och bildad människa ibland detsamma borde ega noga kännedom för att kunna verka för det allmänna bästa.

Hvad detta folk för närvarande är, har det blifvit genom en rad af vexlande öden, hårda, mycket hårda. Att lära känna dessa är att lära älska ett folk, som förmått att under sådana öden hålla sig uppe, och hvilket ännu kan blicka mot framtiden med några förhoppningar. — Ett sådant vetande har Gabriel Rein bragt till ungdomens kännedom och sedan spridit till alla sina landsmän. Redan derföre är det, som vi här med tacksamhet

kunna samlas kring denna hans graf. — Han använde sina bästa krafter för att samla vetande, för att öfverlemna det åt andra.

Det var en tid af 30 till 40 år han så lefvat och arbetat för detta ändamål. Det var icke underligt att med ett sådant ämne, hans kärlek för fäderneslandet skulle växa. Derföre utbredde sig hans verksamhet äfven utom hans lärarekrets och han deltog med hela sin själ för alla sträfvanden, hvilka varit egnade att höja folket, höja dess sjelfmedvetande, höja dess upplysning, höja kärleken till fäderneslandet, höja förhoppningarna för dess framtid. Det sällskap, som rest stenen öfver hans graf, Finska Litteratursällskapet, har sin tillvaro för att arbeta i denna anda. Han var, för några och trettio år tillbaka, en af dess stiftare. Under dessa års förlopp deltog han äfven ifrigt i dess arbeten. Det är derföre detta sällskap närmast är församladt kring hans graf, rest stenen och höjt några ord för att ära hans minne. Under arbete för sitt land ännu vid en ålder af sextio år, gick han hädan. Jag kan säga: under arbete för sitt land, ty såsom ledamot af sednaste landtdag arbetade han ifrigt, äfven sedan landtdagen åtskiljts, för dess angelägenheter, och man har den öfvertygelsen att öfveransträngning icke litet bidrog att kalla honom hädan tidigare än man hade anledning att befara då man såg honom vid så friska krafter, ehuru till åren kommen, Dessa äro allmänna orsaker nog för att göra hans minne i Finland äradt. Jag tror också, och många säga med mig, att den tiden icke snart skall komma, då detta minne skall glömmas. För den, som lefde kring honom, finnes anledning nog till kär erinran. Ty ett ädlare, lugnare, vänskapsfullare, redligare människosinne, än hans träffas sällan. Han skiljdes hädan utan att äga någon ovän och utan att under sitt långa lif hafva haft någon ovän; det är om få menniskor det kan sägas. Omkring hans graf samlades derföre icke annat än trofasta vänner, och såsom mångt öga då tårades vid den, skola många, som nu samlats här, vid hågkomsten af de lyckliga ögonblick, de åtnjutit i hans närhet, rörda närma sig hans graf och rörda skiljas från honom.“

Hautakivi on tehty harmaasta graniitikivestä ja sen etupuolella, joka on sileäksi polierattu, luetaan seuraava kirjoitus:

GABRIEL REIN

Syntynyt 18 $\frac{2}{3}$ 00. Kuollut 18 $\frac{3}{4}$ 67.

Johtajallensa jalolle,
Kansan kaiken kaivatulle,
Suomen muistoin suosialle,
Vaihetten valaisialle,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

11 §. Maisteri J. R. Aspelin pyysi Seuralta 500 markkaa matka-apua, tehdäksensä muinaistieteellisiä tutkimuksia Suupohjassa, johon Historiallinen Osakuntakin kehoitti. Seura katsoi tämmöisen tutkimuksen varsin hyödylliseksi, mutta ei voinut tätä nykyä antaa siihen tarpeeseen pyydettyjä rahoja.

12 §. Rahavartijan kuukaustili luettiin:

Kassa-Tili.*Vastattavaa.*

1869. Säästövarat edellisestä tilistä:
Toukok. 5 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 689: 36. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o velkakirjaa vastaan: G. F. Öhmanilta 100 m. — d:o d:o d:o d:o F. G. Stieriltä 115 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, á 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevalla d:o, á 2 % 10,483: 83. — Korkoa kasvavissa lainavelkaseteleissä, á 5 $\frac{2}{5}$ % 7,117: 60. 26,517: 57.

Tuloja:

Toukok. 17 p. J. Th. Åkerman, Turussa, v. 1868 myödyistä kirjoista 437 m. — 24 p. Toinen kolmannes H. Majesteetin Keisarin apurahaa tältä vuodelta 400 m. — 28 p. Strählmanin „Virkakirjoitusten Mallikirjan“ präntti- ja teko-palkka Senaatista seuralle palkittu 543: 40. —
Kesäk. 2 p. K. K. Lundenius, jäsenrahansa 24 m. -1,404: 40.

Yhteensä S. Markkaa 27,921: 97.

Vastaavata.

1869.

Menoja:

Toukok. 18 p. P. Tikkanen, 51—60 puoli-arkkien korrektuurista Lönrotin sanakirjaan 160 m. —	
22 p. Aug. Schauman, etumaksoa paperista uuteen Kalevalaan 900 m. — 29 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 43: 50. — 30 p. H. J. Stigell, loput Rein vainajan hautakiven hinta 250 m. — Kesäk. 1 p. Th. Sederholm, Novellikirjaston V osan prääntti ja paperi 194: 75. — 4 p. Neljäs hyyrneljännes Pihlflycktille 150 m. — 5 p. Seuran Paino-Yhtiön konkurssipesä: Lönrotin sanakirjan 3 vihkon paperi ja prääntti 1,166: 50. — Wirolais-suomalaisen sanakirja d:o d:o 366: 80. — Uuden Kalevalan näyttölehdistä 9 m.	3,240: 55.
Seuran saatava velkakirjan mukaan F. G. Stieriltä kuitiksi kirjoitetaan	115: —

Siirtovarot tulevaan tiliin:

Kesäk. 5 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 689: 36. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa vastaan 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevilla d:o, à 2 % 209 m. — Korkoa kasvavissa lainavelkaseteleissä, à 5 ² / ₈ % 7,117: 60. — d:o d:o d:o, à 4 % 8,245: 20. — Rahaa kassassa 193: 48.	24,566: 42.

Yhteensä S. Markkaa 27,921: 97.

Helsingistä, 5 p:nä Kesäkuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
Kaarlo Slöör.

Syyäk. 8 p. 1869.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja, 5 p:ltä kesäkuuta 1869, luettiin oikaistavaksi.

2 §. Kirjalahjoja ilmoitettiin tulleen:

1) *Keisarilliselta Suomen Senaatilta*: Viisi valokuvaa Hämeenlinnan linnasta, Kruunulinna. 2) Seuran Esimieheltä prof. M. Akiander: *Herdaminne för fordna Wiborgs och nuvarande Borgå sif. II Delen*. 3) Herra D. E. D. Europaeuselta: *Die finnisch-ungarischen Sprachen und die Urheimath des Menschengeschlechts, von D. E. D. Europaeus. Helsingfors*. 4) *Seminarin oppilaiselta Juhana Henrik Erkkonen*: a) käsikirjoitus: *Itinerarium* mitt ausführlicher Verzeichniss aller remarquablesten Örter, Beschaffenheiten und Rariteten der durchgereisten Städte und Länder, als aus Schweden durch Dänemark, Deutschland, Italien, Frankreich und Hollandt, in dreij gantzer Jahr, von Anno 1665, biss 1668 verrichtet, und mitt dem Hochwohlgebornen Grafen Herrn Gustaf Stenbock durchgereiset von mir.

Ververtiget Nijmijnde Schantz.

Anno 1673 d. 3 Majj.

b) *Histoire d'Agathe de St. Bobaire I partie. Amsterdam 1769.*
 c) *Wegweiser zur Deutschen Sprache, verfasstet von J. J. Fichtelio. Stockholm 1717.* d) *Walmistus eli Esipuhe Pyhästä Raamatusta yhteisest.* 5) *Statistiska Centralbyrån Tukholmassa: Bidrag till Sveriges Officiela Statistik. A) Befolknings-Statistik. Ny följd. IX.* 6) *Herra Professori George Stephens Köpenhaminassa: a) Scandinavian Old-Lore. By Prof. George Stephens [Reprinted from the Gentlemans Magazine, Feb. 1865]. b) The Runic Stone at Habblingbo, Gotland. By Prof. G. Stephens (d:o d:o Nov. 1865). c) The Cause of Cholera, by a Danish Naturalist. Copenhagen 1866. d) De causa Cholerae, scripsit Investigator Naturae Danus. Hofniae 1866. e) Origine du Cholera par un Naturaliste Danois. Copenhagen 1866.* 7) *Herra Eugene Beauvois Corberonissa Franskan maalla: a) Les Antiquités Primitives de la Norvége, âge de pierre et âge de bronze par Eugene Beauvois. Paris 1869. b) Origine des Burgondes par Eugene Beauvois. Dijon 1868.* 8) *Herra E. Sundt Kristianiassa: a) Folkevennen 8 Aargangs*

3:die Hefte. Kristiania 1869. b) Vore beste spiselige Soparter. Kristiania 1869.

3 §. Juhana Henrik Haapanen Turussa oli lähettänyt käsi-
kirjoituksena vihkosen „*Uusia Hengellisiä Virsiä*“, jotka lykättiin
Runoustoimikunnan tarkastettavaksi.

4 §. Herra Senaatori J. Ph. Palménilta luettiin seuraava
kirje, koskeva tekeillä olevaa lakiteosta:

„*Till Finska Litteratursällskapet.*“

Sällskapetets åt mig lemnade uppdrag att leda utarbetandet af de författningstillägg, som under vissa ställen af 1734 års lagtext borde i en framtida upplaga af lagen inflyta, har under sednare år mött oförväntade svårigheter, emedan jag, oaktadt allt bemödande, icke lyckats att, såsom i början, erhålla sakkunniga biträden, genom hvilkas medverkan redaktionen skulle fortgå. Emellertid äro tilläggen vid Giftermåls-, Ärfda-, Jorda- och Byggningsbalkarne redan så till vida färdiga, att endast de sista årens författningar återstå att vid en slutlig revision der införas och af Rättegångsbalken är omkring en tredjedel utarbetad, äfvensom en mindre del af Missgerningsbalken. De öfriga balkarne, hvilkas innehåll blifvit genom sednare tiders författningar i viss mån för-
enkladt och närmare bestämdt, borde icke medföra synnerlig svårighet, om skicklige personer erhållas till att ur författningarne göra nödiga utdrag, hvilket för mig i följd af embetsgöromål är omöjligt att medhinna.

Det svåraste hinder för arbetet möter likväl deraf, att Missgerningsbalken genom en ny författning, som ännu ej kunnat utgifvas, kommer att undergå ganska betydlig förändring i sina straffbestämningar. Denna nya författning, känd under namn af öfvergångsstrafflag och äsyftande att i stället för döds- samt spö- och risstraff införa tukthusbesträffning, förutsätter en total reform af Finlands fängelseinrättningar, hvilken medtager stora kostnader och derföre erfordrar flera års tid att utföras. Af sådan orsak, eller emedan man ännu ej kunnat med säkerhet beräkna tiden för fängelserereformens inträdande, beror nämnde nya författning ännu på promulgation; men då denna likväl förestår, vore det nära nog gagnlöst att sammanfatta de till Missgerningsbalken

hörande författningar, hvilkas giltighet snart skall upphöra, liksom det på andra sidan åter är omöjligt att i deras ställe upptaga en ny förordning, hvilken ej är promulgerad och således ännu icke vunnit gällande kraft.

Häraf framgår det resultat, att, om ock tilläggen vid de öfriga lagens balkar skulle nu redan fås utarbetade, likväl Missgerningsbalken synes böra lemnas åsido tills den omförmälda nya författningen hunnit emanera; och torde under den tid, som sålunda ännu måste afvaktas, utväg jemväl yppas till erhållande af någon eller några redaktörer för de författningstillägg, hvilka redan kunde under lagens öfriga balkar införas.

Helsingfors den 31 Augusti 1869.

J. Ph. Palmén.“

5 §. Allekirjoittanut ilmoitti, että sillä binnalla, minkä Kirj. Seura kokouksessaan 5 p:nä kesäkuuta oli määrännyt sanaselitysten toimittamisesta uuteen halpahintaiseen Kalevalaan, ei voitu saada ketään siihen pystyvää miestä; jonkatähden allekirjoittanut oli pyytänyt herra maisteri Rothsteniä ryhtymään työhön siinä varmassa toivossa, että Seura kyllä palkitsisi hänen vaivansa. Ja määräsi Seura nyt *Seitsemänsataa* (700) markkaa yhteensä sekä sanaselitysten toimittamisesta että korrehtuurin lukemisesta herra maisteri Rothstenille.

6 §. Allekirjoittaneen esitettyä että Kirj. Seuran kohta pitäisi päättää, jatketaanko Novelli-Kirjastoa tulevana vuonna vai eikö, päätettiin ottaa tämä asia esille viikon perästä pidettävässä välikokouksessa, joksi rahavartijalta pitäisi pyytää selvitys, kannatta- vako Seuran varat kustantaa tätä kirjastoa vielä edelleen.

7 §. Professori Y. S. Forsman esitti venäläisen seurakunnan kirkkoherran Sortavalassa *Ljvov* Seuran jäseneksi.

8 §. Rahavartijan kassatili luettiin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

1869. Säästöä edellisestä kassatilistä:

Kesäk. 5 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta

689: 36. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. —

Kesäk. 5 p. d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa vastaan 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 0/0 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevalla d:o, à 2 0/0 209 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 5²/₅ 0/0 7,117: 60. — d:o d:o d:o, à 4 0/0 8,245: 20. — Rahaa kassassa 193: 48. 24,566: 42.

Tuloja:

Kesäk. 17 p. C. E. Barck, Oulussa, v. 1868 myödyistä kirjoista 617 m. — Voittoa 4 0/0:n korkoa kasvaneista velkaseteleistä 6: 05. — Puolen vuoden (¹/₁₂68—¹/₆69) korko 5²/₅ 0/0:n velkaseteleille 189 m. — 22 p. Edellisen puolen vuoden korko talletuksilta Yhdyspankissa 150 m. — Korkorahoja Blombergin rahastosta 592: 83. — d:o Rabben d:o 157: 08. — d:o Sirenin d:o 50 m. — Kellgrenin rahasto maksanut velkaansa 66: 75. — Heinäk. 1 p. Voittoa 4 0/0:n korkoa kasvaneista velkaseteleistä 2: 40. — 2 p. B. J. Anthoni, Raumalla, ostamistansa kirjoista 12 m. — 15 p. Korkorahoja Blombergin rahastosta 151: 45. — 28 p. A. W. Edgren, Turussa, v. 1868 myödyistä kirjoista 364 m. — Voittoa 4 0/0:n korkoa kasvaneista velkaseteleistä 1: 80. — Elok. 23 p. Arkistosta A. Montellille myödyistä kirjavarjoista 36: 80. — 31 p. Voittoa 4 0/0:n korkoa kasvaneista velkaseteleistä 12: 80. — Syysk. 4 p. K. Slöör, Novellikirjaston tilausrahoja 126: 08. 2,536: 04.

Yhteensä S. Markkaa 27,102: 46.

Vastaavata.

Menoja:

Kesäk. 7 p. Seuran vuosimakso Suomal. kirjankustantaja-Yhtiöön 20 m. — 8 p. P. O. Salenius, kielitieteellistä matkarahaa 225 m. —

Kesäk. 8 p. E. Lönnrot, Suomal. Sanakirjan 53—60 puoli-arkkien tekopalkka, à 60 m. 480 m. — A. E. Strählmanin perilliset „Virkakirjoitusmallien“ toimituspalkka 200 m. — 10 p. K. Busk, Rein vainajan haudan turpastamisesta 43: 40. — d:o, Blombergin hautakummun korjaamisesta 4: 40. — 11 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 27 m. — 17 p. R. A. Renvall, kirjastonhoitajapalkkaansa 200 m. — Osettaiissa ($2\frac{2}{3}/69$) maksettu korko $5\frac{2}{3}$ %:n lainavelkaseteleistä kuitiksi pannaan 117: 60.

18 p. J. Pavén, vahtimestaripalkkaansa 25 m. — 21 p. F. Ahlman, suomennoksesta Novellikirjastoon 187: 50. — 22 p. Kellgrenin rahaston tänä päivänä maksama osa velkaansa kuitataan 66: 75.

28 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 9 m. — 29 p. Th. Sederholm, Novellikirjaston VI osan präntti ja paperi 212: 80. — 30 p. K. Slöör, Novellikirjaston toimittamiseen 250 m. — Heinäk. 2 p. C. G. Borg, rahastonhoitajapalkkaansa 200 m. — 6 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 45 m. — 15 p. B. F. Godenhjelm, Saksalais-Suomal. sanakirjan tekiäpalkkaa 360 m. — 16 p. K. Slöör, sihteeripalkkaansa 200 m. — 26 p. Lönnrot, etumaksoa Suomal. Sanakirjan IV osasta 300 m. — 29 p. V. Nordling, puupiirroksesta Suomi-kirjaan 13 m. — Elok. 2 p. Th. Sederholm, Novellikirjaston VII osan präntti ja paperi 249: 50. — 2 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 9 m. — 2 p. J. Pavén, kirjalaatikon teosta y. m. 1: 45. — 10 p. D. E. D. Europæus, kirjoituksesta Suomeen 8. 30 m. — 18 p. J. Pavén, kirjapakettien kuljettamisesta y. m. 3: 25. — 21 p. A. Warelus, apulaistoimittajapalkkaansa Lönnrotin sanakirjan 51—60 puoli-arkeista 400 m. —

Elok. 30 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 9 m. —
 J. Pavén, vahtimestaripalkkaansa 25 m. — 31
 p. Th. Sederholm, Novellikirjaston VIII osan
 präntti ja paperi 194: 75. 3,924: 05.

Säästöä tulevaan kassatiliin:

Syysk. 8 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahas-
 tosta 622: 61. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011:
 78. — d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa
 vastaan 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista tal-
 letustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o
 juoksevalla d:o, à 2 % 1,576: 25. — Korkoa
 kasvavissa velkaseteleissä, à 5²/₈ % 7,000 m.
 — d:o d:o, à 4 % 5,565: 51. — Rahaa kas-
 sassa 117: 91. 22,994: 06.

Yhteensä S. Markkaa 27,102: 46.

Helsingistä, 8 p:nä Syyskuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Sjöör.

Syysk. 15 p. 1869.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin oikaistavaksi.

2 §. Lahjaksi oli tullut:

Wirolaiselta Kirj. Seuralta Tartossa: Verhandlungen der
 gelehrten Ebstnischen Gesellschaft zu Dorpat, V Band, 4 Heft.
 Dorpat 1869.

3 §. Seuran Rahavartija pyydettiin tekemään täydellinen
 tili Lakikirjarahaston tuloista ja menoista ennenkuin Keis. Senaa-
 tilta mentäisiin pyytämään rahoja lisäksi siihen.

4 §. Otettiin esille viime kokouksesta tähän välikokoukseen
 lykätty kysymys *Novellikirjaston* jatkamisesta tulevana vuonna.
 Rahavartijan luettua arvio Seuran yleisen kassan tuloista ja me-
 noista, havaittiin kyllä Seuran varojen olevan niin täpärällä, ettei
 uusiin toimiin olisi ryhtymistä, jos Seuran pää-omia tahdotaan

säilyttää; vaan toiselta puolelta katsoen sangen tärkeäksi asiaksi, että kaunokirjallista lukemista suomenkielellä toimitetaan, päätti Seura vielä tulevana vuonna kustantaa Novellikirjaston samankokoisena ja samaan hintaan kuin tänäkin vuonna, ainoastaan sillä eroituksella että se painettaisiin taite- (frakturi-)kirjaimilla.

5 §. Yliopiston dosentti herra Julius Krohn, joka oli tarjonnut siihen toimeen, valittiin Novellikirjaston pää-toimittajaksi tulevana vuonna, jonka ohessa sitä Toimitus-kuntaa, joka tänä vuonna oli pitänyt huolta sen toimituksesta, pyydettiin edelleen olemaan herra Krohnille avuksi siinä. Tohtori O. Blomstedt, joka oli kokouksessa saapuvilla, suostui siihen, vaan allekirjoittaneen ilmoitettua olevansa muilta toimilta estettynä ottamasta osaa Novellikirjaston toimitukseen, määrättiin dosentti J. Krohn kolmanneksi jäseneksi toimikuntaan, joka taloudellisissa asioissa saisi käyttää apunansa Seuran sihteerinä. Tämän toimituskunnan huoleksi jätettiin sekä kirjapainon että paperin määrääminen.

6 §. Seuran jäseniksi esiteltiin maisterit Kaarle Blomstedt ja Ivar Odenvall.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
Kaarle Siöör.

Lokak. 6 p. 1869.

1 §. Välikokouksen pöytäkirja 15 p:ltä Syyskuuta 1869 luettiin oikaistavaksi.

2 §. Esimies ilmoitti saaneensa h. ylh. ministeri-valtiosihteeriltä toisen kolmanneksen H. M. Keisarin käsirahoista tulevaa apurahaa hyödyllisten kirjain toimittamiseen, tekevä neljäsataa (400) markkaa.

3 §. Kirjalahjoja ilmoitettiin tulleen:

1) *Suomen Tiedeseuralta*: a) Öfversigt af Finska Vetenskaps-Societetens Förhandlingar XII. 1. b) Bidrag till kännedom af Finlands Natur och Folk. 15 Häftet. 2) *Professori Aug. Ahlqvistilta*: a) *Säkeniä* A. Oksaselta II. Helsingissä 1868; b) *Valittuja Sananlaskuja* nuorisolle. Helsingissä 1869 ja c) *Tervehdyssanoja* 31 p. Toukokuuta 1869 seppelöidyille Filosofian Majistereille. Helsingissä 1869.

4 §. Seuran Rahavartijan ilmoitettua, että Lakikirjan rahaston saatava Seuran kassasta on ainoastaan 506 markkaa 50 penniä, koska suurin osa 1505 m. 28 p. on vielä käyttämättömässä paperissa, päätettiin ettei tällä erää pyytää Keis. Senaatilta mitään raha-lisäystä Lakikirjarahastoon, varsinkin kun työ tätä nykyä lepää.

5 §. Kirjavarainhoitaja maisteri R. Renvall ilmoitti, että Ahlmanin Ruotsalais-Suomalainen Sanakirja oli loppumaisillaan, jonkatähden uusi painos siitä olisi hetimiten toimitettava. Kun tämän johdosta Seurassa muutamat arvelivat, että mainittu sanakirja olisi sekä lisäysten että korjausten tarpeessa ennenkuin sitä uudestaan painoon annetaan, päätettiin, ennenkuin mihinkään painatustoimiin ryhdyttäisiin, pyytää Seuran kielitieteellistä Osakuntaa antamaan lausuntoansa tästä asiasta.

6 §. Rahavartija luki seuraavan kassatilin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

1869. Säästöä edellisestä kuukaustilistä:
 Syysk. 8 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 622: 61. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa vastaan 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o juoksevalla d:o, à 2 % 1,576: 25. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à $5\frac{2}{5}$ % 7,000 m. — d:o d:o d:o, à 4 % 5,565: 51. — Rahaa kassassa 117: 91. 22,994: 06.

Tuloja:

Syysk. 14 p. Korkorahoja Rabben rahastosta 810 m.
 — Lokak. 4 p. 3:mas kolmannes Hänen Majesteetinsa Keisarin apurahaa tältä vuodelta 400 m. — 5 p. Korkorahaa Blombergin rahastosta 90: 90. 1,300: 90.

Yhteensä S. Markkaa 24,294: 96.

Vastaavata.

1869.

Menoja:

Syysk. 20 p. 1:sen vuosineljänneksen hyöry Pihl-
flycktille 150 m. — J. Pavén, vahtimestari-
palkkaansa 25 m. — 22 p. F. Ahlman, Pirk-
kalan pitäjänkertomuksen korrektaurista ja kor-
jauksista 50 m. — 25 p. A. Åkerblom, kir-
jain nitomisesta 29 m. — Th. Sederholm, No-
vellikirjaston IX osan präntti ja paperi 213 m.
— 28 p. J. Krohn, suomennoksesta Novelli-
kirjastoon 150 m. 617: —

Siirtovarot tulevaan kassatiliin:.

Lokak. 6 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahas-
toista 622: 61. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011:
78. — d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa
vastaan 100 m. — d:o d:o Yhdyspankissa tal-
letustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o
juoksevalla d:o, à 2 % 904 m. — Korkoa
kasvavissa velkaseteleissä, à 5²/₆ % 7,000 m.
— d:o d:o d:o, à 4 % 7,029: 34. — Rahaa
kassassa 10: 23. 23,677: 96.

Yhteensä S. Markkaa 24,294: 96.

Helsingistä, 6 p:nä Lokakuuta 1869.

Carl Gustaf Borg.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
Kaarlo Siöör.

Marrask. 3 p. 1869.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin tarkastettavaksi.

2 §. Kirjalahjoja ilmoitettiin tulleen:

1) *Suomen Lääkäriseuralta*: Finska Läkaresällskapets Hand-
lingar. II bandet. 1 häftet. 2) *Juum., kand. Eilert Sundt* lita

*Kristianiassa: Folkevennen. Attende aargang. 4 hefte. Kristiania 1869. 3) Lehtori G. E. Euréniltä Hämeenlinnassa: vanhan-
aikainen päärmekirja, koskeva Noran vuorisoutuja, Ruotsissa, ku-
ningas Mauno Eerikinpojan antama. 4) Kauppias John Lind-
manilla Turussa: käsikirjoituksena Föreläsningar öfver Brunmarcks
moral, hållna af prof. H. G. Porthan.*

3 §. Kirkkoherra J. W. Murmannin kautta Narvassa oli
Kirj. Seura saanut näin kuuluvan kirjeen Narvan Maistraatilta:

Copia.

„Prod. in Magist. Narv. 4 Novembris 1868.

Kraft dieser offenen Schrift urkunde und bekenne ich En-
desunterzeichneter Pastor an der schwedisch-finnischen S:t Michae-
lis Kirche in Narva Andreas Schening, dass ich, aus dem Nach-
lass bei meinem Tode, meiner Wirthschaftsführerin Anna Nyberg,
als Anerkennen für ihren seit 1845 mit seltener Redlichkeit und
Treue, zu meiner vollkommenen Zufriedenheit vorgestandenen Dienst,
eine Lebenslängliche Pension von Einhundert Rubel bestimme,
welche Summe sie halbjährlich praenumerando zu (50) Fünfzig
Rubel Silb. zu haben hat, falls sie, Anna Nyberg, wie ich es
voraussetze, bis zu meinem Ableben meine Wirthschaft bevorsteht.

Zum Fond, woraus diese von mir bestimmte Pension ausge-
zahlt werden soll, verschreibe ich hiemit von meinem nicht geerb-
ten, mit Gottes Segen durch Sparsamkeit rechtlich wohl erworbe-
nen Vermögen Zweitausend Rubel Silber in fünfprocent tragende
Reichs-Bankbillete, von welchem Gelde bloss die Zinsen zur
Deckung der Pensionszahlung angewandt werden mögen, das Capi-
tal selbst aber ungeschmälert bleiben soll.

Zugleich erkläre ich, dass es mein unabänderlicher Wunsch
und Wille ist, über das oben erwähnte Capital nach dem Able-
ben der Pensionsempfängerinn Anna Nyberg, dermassen hiemit zu
verfügen, dass Eintausend Rubel Silber als Beihilfe zum Bau
einer neuen steinernen lutherischen Kirche in Kosemkina zufal-
len soll und Eintausend Rubel Silber für die finnische Litteratur-
gesellschaft in Helsingfors zu einem von derselben Gesellschaft
selbst zu bestimmenden Zweck als Fond.

Auf Befehl Seiner Kaiserlichen Majestät, des Selbstherrschers aller Russen wird dem Magistrate der See- und Handelsstadt Narva unter beglaubigender Unterschrift und begedrucktem Stadtsiegel desmittelst attestirt, dass vorstehende Abschrift mit dem im Nachlass des weiland Predigers an der Narvaschen evangelisch-lutherischen schwedisch-finnischen St. Michaelis-Kirche, Herrn Pastors Andreas Schening vorgefundenen am 4:te November 1868 hieselbst eingelieferten Originale von Wort zu Wort übereinstimmend ist.

Narva Rathhaus den 22:ten September 1869.

Bürgermeister und Rath zu Narva und in deren Namen:

Ad mandatum: G. v. Bulle.

Consil. et Secret. Mag. Imp. Civ. Narvae.*

Päätettiin tämän johdosta kuulustella mitä Seuran olisi tehtävää valvoaksensa etuansa tässä asiassa.

4 §. Luettiin Seuran asiamieheltä Kuopiossa lehtori A. Helanderilta tullut kirje 30 p:ltä lokakuuta, jossa hän ilmoittaa luotettavasta lähteestä saaneensa tietää, että metsäherra Torsten Gustav Collan-vainaja oli testamentissaan määrännyt seitsemäntuhatta (7,000) markkaa Suom. Kirjallisuuden Seuralle, etenkin Suomen historian tutkimista varten, ja lupaa lähempiä tietoja jakka testamentti avataan.

Päätettiin lähettää lehtori A. Helanderille valtuuskirja valvoa Seuran etua tässä asiassa, heti kun sieltä oli saatu lähempiä tietoja testamentin sisällyksestä.

5 §. Ilmoitettiin että I osa *Pitäjänskertomuksia*, sisältävä Carlssonin kertomuksen *Pirkkalan pitäjämästä*, oli painosta valmistunut, ja määrättiin sen hinnaksi kaksi (2) markkaa 50 penniä.

6 §. Allekirjoittaneen ehdotuksesta päätettiin alentaa *Novelli-kirjaston* tilaushinta tulevaksi vuodeksi kymmeneen (10) markkaan vuosikerrasta.

7 §. Runoustoimikunta ilmoitti ei tutkineensa J. H. Haapasen „*Hengellisiä Lauluja*“, koska Seura ei ryhdy hengellisten kirjain toimittamiseen. Päätettiin lähettää nämä laulat tällä ilmoituksella takaisin niiden tekijälle.

8 §. Runoustoimikunta antoi seuraavan lausunnon herra A. Kiven teoksesta „*Seitsemän veljestä*“:

„*Runoustoimikunnan arvostelulause teoksesta „Seitsemän veljestä, kirjoittanut A. Kivi“.* 27 p. Lokakuuta 1869.

Teosta 1:o kansalliselta kannalta katseltua oli toimikunnan mieli: että teoksen etevämpiä ja arvollisempia puolia on sen omi-
tuinen ja nerokas kuvaus kansanluonteesta, jommoista tähän saakka kirjallisuutemme alalla ei ole huomattu. Se avaa ihan uuden kat-
santoalan Suomalaisten, etenkin Hämäläis-Uusmaalaiisten kansa-
elämään. — Suomen luonto ei ole siinä vaan etnografillisesti ku-
vattu, mutta kansan katsomustavan mukaan, jossa se ikäänkuin
kuvastimessa kuvauu. Luonto ulkomaailmassa ja luonne ihmis-
mielessä ovat siinä saatetut runolliseen sopusointoisuuteen. —
Humorin alalta taas on teos erittäin omituisesti ja sattuvasti
kuvannut kansa-elämää.

2:o Kirjailijan, omituisesta runo-kuvituksesta: vaali aineesta
on runollista. Aine, vaikka otettu kansan jokapäiväisestä elämästä,
ei kuitenkaan ryhdy sen jokapäiväiseen mitättömyyteen. Kirjailija
on näyttänyt erinomaista kykyä ja rohkeutta kuvaus-aiustissaan
valitsemalla aineensa alalta, jonka luonnollisuutta yleinen sivistys
ja vihjelys ei vielä ole ehtinyt yleisen mallin mukaan tasoittaa ja
tukehduttaa. Toiminta teoksessa liikkuu enemmiten erämaissa,
esim. metsästäjien toimissa raikkaassa metsäilmassa. Sen asema
on läpi-luonnollinen ilman mitään teeskenneltyjä asetelmia. —
Kirjailijan suurimmaksi ansioksi on kuitenkin luettava hänen nero-
kas ja todellinen kuvaamisensa henkilöinsä luonteesta.

3:o Mitä esitykseen tulee, ei toimikunta voinut antaa aivan
samaa kiitosta siitä kuin teoksen edellämainituista puolista. Se on
paikoittain liian pitkää ja ikävyyttävää, semminkin silloin, kuin
pitkät dramalliset kanssa-puheet hämmentävät sen kertoma-runollista
tyyneyttä. Kieli kumminkin siinä on tervettä ja omituista, vaikka
oikeenkirjoituksen puolesta vähän huolimaton, joka vika kuiten-
kin toimikunnan mielestä voidaan helposti korjauksella poistaa.

Loppupäätös, johon toimikunta teosta tarkasteltuaan tuli, on:
että isänmaiselle kirjallisuudelle olisi suureksi vahingoksi, jollei
sitä painon kautta saataisiin yleiseen luettavaksi.“

Päätettiin kahden viikon perästä pidettävässä välikokouksessa keskustella miten tämä teos saataisiin painetuksi.

9 §. Luettiin rahavartijan kuukaustili:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

1869. Säästöä edellisestä kassatilistä:
 Lokak. 6 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahas-
 tosta 622: 61. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011:
 78. — d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa
 vastaan 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista tal-
 letustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:
 juoksevalla d:o, à 2 % 904 m. — Korkoa kas-
 vavissa velkaseteleissä, à 5 $\frac{2}{5}$ % 7,000 m. —
 d:o d:o d:o, à 4 % 7,029: 34. — Rahaa kas-
 sassa 10: 23. 23,677: 96.

Tuloja:

Lokak. 23 p. Voittoa 4% korkoa kasvaneista velka-
 seteleistä 3: 04. — Marrask. 1 p. d:o d:o d:
 d:o d:o 1: 97. 5: 01.

Yhteensä S. Markkaa 23,682: 97.

Vastaavata.

Menoja:

Lokak. 7 p. J. Pavén, vahtimestaripalkkaansa 25 m.
 — 22 p. F. Ahlman, Pirkkalan pitäjänkerto-
 muksen korrehtuurista 64: 75. — 23 p. A.
 Schauman, Pitäjänkertomusten I paino ja paperi
 623: 62. — 25 p. J. Krohn, suomennoksesta
 Novellikirjastoon 100 m. — 27 p. Seuran
 paino-yhtiön konkurssipesä, Pirkkalan pitäjän
 kartasta Pitäjänkertomuksiin I 78: 75. — Marrask.
 2 p. Th. Sederholm, Novellikirjaston X paino
 ja paperi 194: 75. 1,086: 87.

1869. Säästää tulevaan kassatiliin:

Marrask. 3 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 622: 61. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa vastaan 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 0/0 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevilla d:o, à 2 0/0 904 m. — Korkea kasvavissa velkaseteleissä, à 5³/₅ 0/0 7,000 m. — d:o d:o d:o, à 4 0/0 5,774: 55. — Rahaa kassassa 183: 16. 22,598: 10.

Yhteensä S. Markkaa 23,682: 97.

Helsingistä, 3 p. Marraskuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
Kaarlo Slöör.

Valikokouksessa Marrask. 17 p. 1869.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin oikaistavaksi.

2 §. Otettaissa esiin viime kokouksesta tähän välikokoukseen lykättyä asiaa, koskeva A. Kiven kertomusta „*Seitsemän veljestä*“, ilmoitti dosentti J. Krohn Wiipurin Kirjallisuuden Seuran tarjoutuneen jonku vuoden perästä, kun sen varat ovat parantuneet, painattamaan mainittua teosta jos Kirjallisuuden Seura Helsingissä maksaisi tekijälle palkan. Asiasta keskusteltua päätettiin painattaa tämä kertomus tulevan vuoden *Novellikirjastoon*, johon se olisi sijoitettava neljään, tarpeen mukaan lavennettuun, vihkoon. Tekijälle määrättiin palkinnoksi tästä teoksesta *Seitsemänsataa* (700) markkaa, joista hänen tulisi palkita maisteri A. Törnerosin vaivat, joka oli luvannut korjata teoksessa löytyvät kielivirheet.

3 §. Kielitieteellinen Osakunta antoi seuraavan mietteen siitä tavasta, jolla uusi painos Ruofsalais-Suomalaisesta Sanakirjasta olisi toimitettava:

„Koska Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on pyytänyt saada kuulla Kielitieteellisen Osakunnan ajatusta siitä tavasta, jolla uusi

painos Ahlman'in Ruotsalais-Suomalaisesta sanakirjasta olis toimittava, saa Osakunta tästä asiasta antaa seuraavan mietteen. Vaikka puheena olevalla sanakirjalla tosin on monta ansiota, olisi se kuitenkin Osakunnan mielestä monessa kohden parannettava. Mutta koska se jo on kirjakaupoista melkein loppuun myyty, ei toisen painoksen ilmestymistä sopine aivan kauan viivytellä eikä siis tehdä mitään perijuurisempia muutoksia; vaan toiselta puolen puheena oleva teos on niin tärkeä, että se välttämättömästi vaatii edes muutamia parannuksia, jonka tähden Osakunta saa ehdotella ainoastaan seuraavia muutoksia.

Yleensä olisi erittäin toivottava, että sanojen merkitykset tarkemmin rajoitettaisiin; ainakin olisivat liika runsaat lauseparret supistettavat, josta olisi sekin hyöty, ett'ei kirja, jos se varustetaan uusilla lisäyksillä, tule entistään laveammaksi ja että se tulee huokeammaksi käyttää. Sanain selitykset olisivat silläkin tavoin lyhennettävät, ett'ei saman sanan eri muotoja suotta lueta eikä esimerkeissä mitään sanaa, joka ei suorastaan ole selitettävänä, käännettäisi useammalla kuin yhdellä tavalla. (Katso näiden muistutusten suhteen esm. sanaa: „leda“, jossa tavataan sama sana neljässä eri muodossa: taluttaa, talutella, taluta, talata). Sopisi esimerkkienkin lukua monessa paikoin vähentää, missä ei selitettävä sana esimerkissä ilmaannu uudessa merkityksessä. — Mitä muutoin esimerkkeihin tulee, olisi sanojen asema lauselmissä sovitettava kielen vaatimuksia myöden.

Ne erehdykset, jotka siellä täällä ilmaantuvat, olisivat tietysti pois korjattavat. Niin on esim. *ebb* käännetty sanalla *luode*, joka vastaa ruotsalaista sanaa *flod*, kun *ebb* päinvastoin on *vuoksi*. Ruotsinkielen suhteen sopii muistuttaa, että sana *fått*, joka ei ole ruotsia, olisi poistettava. Pois jääneet sanat ovat kirjaan pantavat, semmoiset kuin: bekämpa, bäcken (merk. vesistö), klyffvarbom, spårlös, vaken, ruinera, sönderslita, vis-à-vis, skurtak. — Semmoiset lausetavat, joissa sana „olla“ adessivin kanssa vastaa ruotsalaista sanaa *kafva*, olisivat selitettävät kokonaisilla lauseilla eikä semmoisilla sanain yhdistyksillä kuin esm.: olla jkulla viisauus. — Samaten *ei*-sanan ja verbien 1:sen substantivin sijassa olisi käytettävä 3:nen substantivin abessivi. — Semmoisiin sanoi-

hin, joiden nominativista ei voi päättää, mikä niiden vartalo on, tarvitsis lisätä genitivin päätte.

Koska siitä ajasta, jolloin Ahlman'in sanakirja ilmestyi, monta kirjaa eri tieteissä on tullut ulos ja kieli muutenkin monessa kohden on vakaantunut, tarvitsis näistä uusista teoksista, tietysti tarpeellisella viisaudella ja varovaisuudella, koota mitä kelvollisia sanoja ja puheenparsia niissä ehkä lienee tarjona. Semmoisia teoksia ovat: Suomalainen Valtiokalenteri, Lakisanain luettelo (josta sopis ottaa ne sanat, joita ei ennestään löydy Ahlman'in sanakirjassa), Kertomuksia Ihmiskunnan Historiasta, Murman'in toimittama Eläintiede, Rahkosen suomentama Berlinin lukukirja Luonnontieteessä (jonka lisäksi vielä sopisi tarkastaa erästä saman kirjailijan arvostelua Murman'in ja Aschan'in Luotuis-opista K. Kuukauslehdessä v. 1868), Merikulun oppikirja, Voimistelu-oppi, Physiikin opasto, Bonsdorff'in Luvunlaskukirja, Hippius'en Piirustus-taidon-oppikirja, Cleven Sielutieteen suomennos. Kieli-opilliset tiedesanat sopisi panna sen ehdotuksen mukaan, jonka eräs Kielitieteellisen Osakunnan asettama komitea piakkoin on toimittava. Paitsi sitä olisi tarpeellista, että jumaluus-oppiin koskevia sanoja tähän nuteen painokseen pantaisiin runsaammin kuin mitä niitä vanhassa on ollut, koska niistä siinä on huomattu olevan suuri puute. Näitä saisi koota erittäinkin Tunnustuskirjoista. Koska kirjan alussa sanain selitykset eivät ole niin runsaita kuin muutoin puheena olevassa teoksessa, tarvitsisi tässäkin kohden saattaa koko sanakirja yhtäläiseksi.

Oikokirjoituksen suhteen on se komitea, jonka Kielitieteellisen Osakunta tätä asiaa varten on asettanut, yksimielisesti päättänyt, että semmoiset sanat, joita vanhassa laitoksessa kirjoitetaan esim. *kulettaa, puheta, jären, järjestys, vihoillinen, palkoillinen, elä*, nyky-ajan kirjoitustavan mukaan ovat kirjoitettavat *kuljettaa, puhjeta, järjen, järjestys, vihollinen, palkollinen, älä*. Samaten on komitea ollut yksimielinen siitä, että semmoiset, latinasta lainatut erittäinkin kieli-opilliset taidesanat, kuin *adjektiivi, verbi* y. m. sopisi näin käyttää *i-* eikä *o-*päätteisinä. Päinvastoin on komitean jäsenillä ollut eri ajatus muutamista muista oikokirjoituksen seikoista; vaan enemmistön mielen mukaan on tehty se ehdotus, että *ea* eli *ia* päätteiset adjektiivit sekä adjektiva *caritiva't*

uudessa painoksessa saisi pysyä muuttumatta *ea (eä)* sekä *ten* päätteisinä, mutta tekiää osottavat sanat kirjoitettaisiin *ia (iä)* eikä *ija (ijä)* päätteellä, ja että yhdysperäisissä sanoissa tavausmerkki olisi pois heitettävä paitsi missä sanan jälkimäinen polvi alkaa ääntiöllä. Taikka kolme sanaa on yhdeksi yhdistynyt taikka sana muutoin on peräti pitkänlätäinen tahi oudonlainen.

Osakunnan jäsen, Maisteri Ahlman, pani vastalauseen sitä Osakunnan päätöstä vastaan, että puheen-alaisen teoksen toiseen painokseen lisättäisiin eri kirjoista koottuja tiedesanoja, tahtoen siihen vaan lisätä sielutieteelliset ja uskon-opilliset sanat, sekä sitä ehdotusta vastaan, että tekiää osottavat sanat ovat kirjoitettavat *ia (iä)* päätteellä.

Kielitieteellisen Osakunnan puolesta:
B. F. Godenhjelm.“

Sen ohessa ilmoitettiin että maisteri F. Ahlman sanotussa osastossa oli luvannut antaa vastalauseen, jota hän ei kuitenkaan tähän kokoukseen vielä ole joutanut panna paperille. Tästä syystä jätettiin tämä asia tulevaan kokoukseen, jollaikaa soveliasta miestä pitäisi kuulustella, joka ottaisi tämän työn tehdeksensä.

4 §. Kielitieteelliseltä Osakunnalta oli tullut näin kuuluva kirje:

„Kielitieteellinen Osakunta on tilanhaltia E. Avellan'ilta saanut lahjaksi vastaan-ottaa hänen isä vainajansa, tunnetun kielen-tutkijan G. A. Avellan'in, jälkeen jääneet, Suomen kieltä koskevat kirjoitukset, ja sen ohessa on hän kirjeessä lausunut sen toivon, että nämä kirjoitukset yhdistettäisiin erinäiseksi teokseksi, johon myöskin mainitun tutkijan ennen painetut kieli-opilliset kirjoitukset lyhentämättä sopisi painattaa. Sen lisäksi on herra professori Akiander Osakunnalle lahjoittanut joukon G. A. Avellan'in selityksiä Suomenkielen asioissa. Muistaen sihteeri Avellan vainajan erinomaista Suomenkielen taitoa ja suurta tarkkuutta sen tutkimisessa sekä tietäen hänen kirjoitustensa olevan parhaita lähteitä vastaisen Suomalaisen lause-opin tekijälle, on Osakunta päättänyt kehoittaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa tällöisen teoksen painattamiseen, jonka kautta nämä tärkeät tutkinnot säilyisivät vastaisten tutkijain hyödyksi, samalla kuin tällöinen teos olisi

oleva arvokas muistomerkki tälle nutteralle työntekijälle Suomen kielen alalla; ja Osakunta saapi siis Seuralle tämän asian suhteen tehdä seuraavan ehdotuksen.

Koska puheen-alaiset kirjoitukset aineellansa ovat erilaiset, sopisi tämä teos toimittaa nelijakoiseksi, niin että sen eri osat sisältäisivät: 1) muoto-opilliset, 2) lause-opilliset ja 3) runous-opilliset kirjoitukset sekä 4) kirjeet ja arvostelut, jotka koskevat eri aineita. Tähän teokseen olisivat myöskin G. A. Avellan'in ennen painetut kirjoitukset yhdistettävät, että kaikki hänen käsi-alansa saataisiin yhteen paikkaan kootuksi. Tämän teoksen laajuutta ei ole mahdollinen ennalta määrätä, semminkin kun hänen paperiensa joukossa löytyy paljon erityisiä muistutuksia, jotka olisivat pitempiin kirjoituksiin mikä mihinkin sovitettavat. Ennen painamattomien kirjoitusten toimittaminen kysyy siis paljon sekä aikaa että tarkkuutta ja vaivaa, jonka tähden joku taitava mies tähän toimeen olisi hankittava. Koska tähän työhön menevää vaivaa on mahdoton muulla tavalla palkita, on Osakunnan mielestä kohtuullista, että Seura maksaisi tästä toimesta, niinkuin oman takeisesta tieteellisestä työstä ja sen ohessa suostuisi tekijän palkkaa arvaamaan siihen menevän ajan mukaan.

Kielitieteellisen Osakunnan puolesta:

B. F. Godenhjelm.“

Seura katsoi näiden G. A. Avellan-vainajan paperien järjestämisen sangen tarpeelliseksi, jonkatähden allekirjoittanut sai toimekseen kuulustella, eikö maisteri F. W. Rothsten ottaisi tämän työn tehäksensä.

5 §. Maisteri P. Salenius jätti kertomuksen siitä murteen tutkinto-matkasta, jonka hän vastakuluneena kesänä Seuran kustannuksella oli tehnyt Uudenmaan länsi-osassa.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Siöör.

Jouluk. I p. 1869.

1 §. Pöytäkirja, pidetty välikokouksessa 17 p:nä Marraskuuta tänä vuonna, luettiin oikaistavaksi.

2 §. Allekirjoittanut ilmoitti saaneensa herra koulunjohtaja F. M. Saukolta sen tiedon, että Narvan kaupungin maistraati oli valvonut Seuran etua kirkkoherra Schening vainajan perästä pidetyssä vuosi-haastossa. Päätettiin kuitenkin H. Ylh. kenraalikuvernöörin kautta kuulustella, kenenkä hallussa Seuralle tulevat rahat ovat ja kuka Seuralle ilmoittaa vainajan taloudenhoitajan Nybergin kuolemasta.

3 §. Uutta painosta Seuran Ruotsalais-Suomalaisesta sanakirjasta tarjoutui toimittamaan maisteri Ferd. Ahlman, tohtori P. Tikkasen avulla. Näiden herrain astuttua ulos, päätti Seura uskoa tämän työn näiden herrain tehtäväksi ja määräsi toimituspalkaksi heille 50 korkeintansa 60 markkaa 16 sivuiselta paino-arkilta samaa kokoa kuin ensimmäinen painos. Herrain Ahlman'in ja Tikkasen jälleen tultua sisään, keskusteltiin Kielitieteellisen Osakunnan ehdottamista muutoksista ja lisäyksistä tähän sanakirjaan, jotka kaikki hyväksyttiin, paitsi mitä sanain oikokirjoitukseen tulee, josta päätettiin tämän kuun keskipaikoilla pidettävässä välikokouksessa erittäin päättää. Lisäksi päätettiin ruotsalaisten sanojen perästä liittää niiden sukupuolta, sijoitelmaa, käytelmää y. m. osoittavia merkkejä, joiden merkinnöstä esipuheessa olisi tarkemmin selitettävä.

Maisteri F. Ahlmanin viime kokouksessa mainittu *vastalause* Kielitieteellisen Osakunnan lausuntoa vastaan kuului näin:

„Vastalause.

Niitä määräyksiä vastaan, joita valitut komitealaiset Suomal. Kirjall. Seuran Kielitieteellisestä Osastosta ovat nuteen ruotsalais-suomalaiseen sanakirjaan tarvittavain korjausten ja muutosten suhteen tehneet, pitää minun, sanotun Osaston jäsenenä, antaa seuraava vastalause.

Komitealaiset vaativat sanakirjaan lisättäväksi termiä eli oppisanoja kaikenmoisista tieteistä, niinkuin filosofiallisia, teologiallisia, lainopillisia, eläintieteellisiä, kasviopillisia j. n. e. Näistä tietysti sanamäärä hyvin paljon kasvaa, niin ett'eivät muualla tapahtuvat pyyhkimiset esimerkeistä, lauseparsista ja sanoista suinkaan vastanne lisäysten viemää tilaa, jotta siis kirjan hinta sen puolesta tulee pysymään entisellään, sen sijaan kuin sopivain

pyyhkimisten kautta voitaisiin saada sanakirja nykyistä vähemmäksi ja köyhempäänkin käyttäjien lunastaa mahdolliseksi. Muuten en minä hyväksy sitä ajatusta, että oppisanat eli termit kaikkemoisista tieteistä ja opin haaroista pitäisi pantaman sellaiseen käsi-sanakirjaan, jonka päätarkoitus on edesauttaa yleisessä elämässä tavallisen ja tarpeellisen kielen kirjoittamista ja osaamista ylimalkaan, vaan olkoon kunkin tieteen oppikirjassa erinäinen terminluettelo niiden käytettäväksi, jotka harvemmin yleisessä keskuuselämässä kysymykseen tulevista tieteistä kirjoittavat, niinkuin esim. eläintieteestä, kasviopista, mekaniikasta, merikulun-opista, kaikellaisista teollisuuksista j. n. e. Jos kuitenkin puheenalaisia termejä lisättäisiin sanakirjaan, niin minä puolestani en myönnä muuta tarvittavan kuin filosofiallisia, teologiallisia ja kenties lakitieteellisiäkin, sekä virkojen ja virkamiesten nimityksiä.

Mitä taas tulee siihen, että komitea on vaatinut verbeistä johdettuja, työn toimittajaa merkitseviä substantiveja kirjoitettavaksi päätteellä *ia* (*iä*), kun johtuvat niistä verbeistä, joiden sidevokali on *e* tai *i*, vaan kaikissa muissa tapauksissa päätteellä *ja* (*jä*), niin en suinkaan voi olla samaa mieltä, vaan vaadin päin vastoin aina pantavaksi päätteen *ja* (*jä*). Jos aina pannaan sama päätte osottamaan samaa käsitettä, niin se on paljaaksi selvyudeksi, joka jo ulkoapäinkin näkyy; se pieni lisäsääntö vaan, että verbin *e ja:n* edellä muuttuu *i*:ksi, ja siinä on kaikki, Paitsi sitä uskallan monellaisesta kokemuksesta sanoa, että päätettä *ja* (*jä*) rahvaskin kirjoituksissaan viljelee yhtä paljon, ellei enemmän kuin päätettä *ia* (*iä*), puhumatta itse nykyajan kirjailijoista, joiden seassa *ja*-päätte kieltämättä on tavallisempi. Eipähän Lönnrotkaan käytä *ia* (*iä*) muissa kuin niissä sanoissa, jotka johtuvat verbeistä, joiden sidevokali on *e*, jos kohta myönnänkin sellaisen menettelyn sulaksi mielivallaksi.

Lopuksi minä jyrkästi myös panen vastaan sitä komitean seassa tehtyä ehdotusta, että muka semmoiset sanat kuin *haikea*, *vaikaa*, *oikea* j. n. e. pitäisi kirjoittaa *oikia*, *haikia*, *vaikia* j. n. e., joilla vaan on perä länsisuomalaisissa murteissa.

Ferd. Ahlman.“

4 §. Allekirjoittanut ilmoitti kuulustelleensa herra maisteri F. W. Rothstenilta, ottaisiko hän järjestääksensä G. A. Avellan

vainajan paperit, vaan saaneensa sen vastauksen, ettei hän tätä nykyä jouda muilta toimita ottamaan tätä luottamusta vastaan.

5 §. Professori A. Ahlqvist. teki kirjallisesti seuraavan esityksen:

„Allekirjoitettu pyytää saada ehdotella Seuran kirjeenvaihtajaksi jäseneksi herra Pastorin Johan Vahl Tanskanmaalla.

Pastori Vahl on jo hyvin tunnettu siitä hartaudesta ja milt'ei rakkaudesta, jolla hän monet vuodet on tutkinut Suomiheimon kansaistiedettä, ja josta eräs bedelmä jo joku aika sitten tuli ulos kirjassa: „Lapparne og den Lapske Mission“.

Pastori Vahlin adressi on: *Danmark, Horsens Postkontor, Snede v. Lösning.*

Aug. Ahlqvist.“

Asetusten mukaan on tämä asia tulevassa kokouksessa ratkaistava.

6 §. Esimies ilmoitti Kirj. Seuralle lähetetyn listan, jossa „maanmiehiä pyydetään vapaaehtoisille lahjoituksilla osaa ottamaan runoilian *Paavo Korhosen* hautamerkitä Rautalammin kirkkomaille“. Seura määräsi varoistansa Sata (100) markkaa tähän tarkoitukseen, tahtoen näin osoittaa kunnioitustansa tämän kansan runoilijan muistolle.

7 §. Rahavartijan kysyttyä, miten Seura tahtoi että sen pää-omat talletettaisiin, päätettiin ostaa Yhdyspankin viidenprosenttisia talletustodistuksia, milloin semmoisia oli saatavana, koska ne, vaikkapa antavatkin vähempää korkoa, eivät ole niin monen vaaran alaiset kuin muut velkasetelit.

8 §. Rahavartijan kuukaustili luettiin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

1869. Säästöä edellisestä kassatilistä:
Marrask. 3 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 622: 61. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa vastaan 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juokse-

valla d:o, à 2 % 904 m. — Korkoa kasvavissa
 velkaseteleissä, à 5²/₈ % 7,000 — d:o d:o d:o,
 à 4 % 5,774: 55. — Rahaa kassassa 183: 16. 22,596: 10.

Tuloja:

Marrask. 30 p. Korkovoittoa 4 %:n kasvoa kasva-
 neista velkaseteleistä 11: 01.

Yhteensä S. Markkaa 22,607: 11.

Vastaavata.

1869.

Menoja:

Marrask. 11 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 39:
 50. — K. Siöör, sihteeripalkkaansa 200 m. —
 22 p. F. Rothsten, halpahintaisen Kalevala-
 painoksen selityksistä ja korrektuurista 400 m. —
 26 p. J. Krohn, suomennoksesta Novellikir-
 jastoon 68: 75. — 27 p. A. Åkerblom, kir-
 jain nitomisesta 25 m. — 30 p. Th. Seder-
 holm, Novellikirjaston XI osan paino ja paperi
 160: 45. 893: 70.

1869.

Säästöä tulevaan kassatiliin:

Jouluk. 1 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahas-
 tosta 622: 61. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011:
 78. — d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa
 vastaan 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista talle-
 tustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juok-
 sevalla d:o, à 2 % 236 m. — Korkoa kasva-
 vissa velkaseteleissä, à 5²/₈ % 7,000 m. —
 d:o d:o d:o, à 4 % 5,153: 25. — Rahaa kas-
 sassa 589: 77. 21,713: 41,

Yhteensä S. Markkaa 22,607: 11.

Helsingistä, 1 p. Joulukuuta 1869.

Carl Gust. Borg.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
 Kaarlo Siöör.

Välikokouksessa Jouluk. 22 p. 1869.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin oikaistavaksi.

2 §. Ilmoitettiin seuraavia kirjalahjoja tulleen:

1) *Herra A. P. Berggreeniltä Kyöpenhaminassa*: Suomalaisia Kansanlauluja ja Soitelmia, koonnut ja pianolle sovittanut A. P. Berggreen. Kyöpenhaminassa 1868.

2) *Tohtori Jos. Budenz'iltä Pestissä*: Ugrische Sprachstudien. I Nachweis und Erklärung einer ursprünglicheren Gestalt der pluralischen possessiv-affixe in den ugrischen Sprachen. Pest. Ludwig Aigner 1869.

3) *Herra D. E. D. Europaeus'elta*: Die finnisch-ungarischen Sprachen und die Urheimath des Menschengeschlechtes. H:fors. Gedruckt bei J. Simelius' Erben.

4) *Tohtori Oskar Blomstedt'iltä*: a) *Halotti Beszéd*, ynnä sen johdosta vertailevia tutkimuksia Unkarin, Suomen ja Lapin kielissä. Yli-opistollinen väitöskirja. Kirjoittanut Osk. Blomstedt. Helsingissä 1869. b) *Suomen verbien vi eli pi Päätteestä Tutkimus*. Yli-opistollinen väitöskirja. Kirjoittanut Osk. Blomstedt. Helsingissä 1869.

5) *Herra opettaja F. W. Illberg'iltä*: Suomalaisia Kansan Lauluja ja Soitelmia. Koonnut Fredr. Wilh. Illberg.

6) *Herra A. Lindman'ilta Turussa*: *Bidrag till Åbo stads historia*, samlade och utgifna af A. Lindman. Första Häftet. Åbo 1869.

3 §. Maisteri F. Ahlmanin esityksestä päätettiin erittäin palkita niiden vaivat, jotka kirjoista keräävät sanoja nuteen Ruotsalais-Suomalaiseen sanakirjaan.

4 §. Maisteri Ahlman pyysi, että Kirjallisuuden Seura päättäisi mitä oikein kirjoitusta hänen tulisi noudattaa uudessa Ruotsalais-Suomalaisessa sanakirjassa seuraavien seikkojen suhteen, joista päätettiin niinkuin seuraa:

1) *Oikeinkirjoitus vai oikokirjoitus?* — Edellinen mielestäni parempi, sillä jälkimäinen osottaa suorunutta, samoin kuin *oikotie*, *oikomatka* j. n. e.

Heitettiin tekijän mielivaltaan.

2) *Pitääkö kirjoittaa: kaupunkejs, tuomarefta, papeille* j. n. e.

vai: kaupunkia, tuomaria, papille? Edellinen tapa pitää monikon aina selvänä.

Edellinen tapa hyväksyttiin.

3) Kumpiko: kirjoittaa, ehdottaa, vahingoittaa, nauhoittaa, j. n. e., vai: kirjottaa, ehdottaa, vahingottaa, naulottaa j. n. e.? Edellinen tietysti oikeampi, koskapa mainitun kaltaiset verbit johduvat monikkomuodosta. — Päin vastoin taas; pitääkö olla: alottaa, kehottaa, osottaa, karkottaa, pakottaa j. n. e., vai: aloittaa, kehoittaa, osoittaa, karkoittaa, pakoittaa j. n. e.? Edellinen tapa lienee oikeampi, koskapa mainituilla verbeillä ja niiden kaltaisilla on juurena joko vieläkin kielessä löytyvä verbum, miinkuin: alan, osoan, karkoan, pakkoan, taikka kumminkin verbiksi sopivin alku, esim. „kehoan“ eli jotakin sellaista.

Katsottiin oikeammaksi pysyttää *i*-kirjainta kaikissa tällaisissa sanoissa, koska olisi vaikea eroittaa missä sitä olisi poisheittäminen.

4) Onko kirjoittaminen: hevonen, poikainen, kirjainen j. n. e. vai: hevoinen, poikainen, kirjainen j. n. e.? — Ja taas kultainen, muotoinen, kykyinen, vaivainen, vai: kultanen, muotonen, kykyinen, vaivainen? — Selvempää lienee jos diminutiveille annetaan päätte *nen* ja adjektiveille päätte *inen*; kauniimpaa taas, jos kaikkiin pannaan „inen“, ja kansan kielen mukaisempaa, jos pannaan vaan „-nen“.

Päätettiin tehdä se eroitus, että diminutiveille pannaan päätteeksi *-nen* ja adjektiveille *-inen*.

5) Muutamat kirjoittavat: ilmoitaisin, annetaisiin, otetaisiin, luvataisiin, toiset taas: ilmoittaisin, annettaisiin, otettaisiin, luvattaisiin. Jälkimmäisten luku on suurempi ja niin ikään enemmän osassa maata puhuttaneen, s. o. ilman *t:n* pehmentymistä mainituissa muodoissa. — Samoin on laita seuraavain sananmuotojen: annetuina ja annettuina, otetuina ja otettuina, ajateltuina ja ajateltuina.

Päätettiin noudattaa sitä, että *t:tä* ei pehmennetä mainituissa muodoissa.

6) Väärinpä lienee kirjoittaa: pappismies, pappissäätty j. n. e., kun pehmennyksellä pitää olla: papismies, papissäätty. — Samoin läpitse eikä läpitse.

Päätettiin panna niinkuin ensimmäisessä painoksessa.

7) Pannaanko jälkiliitteeksi *-kin* vai *-ki*? Minusta edellinen soi täysinäisemmältä ja niin useimmat kirjoittavatkin.

Jälkiliitteeksi pantakoon *-kin*,

8) Eikö sopisi suostua niin, että *kun* on konjunktio ja *kuin* adverbi?

Suostuttiin.

9) Onko kirjoitettava: ensimmäinen, viimeinen, jälkimäinen (eli jälimmäinen), alamainen, vai: ensimmäinen, viimeinen, jälkimmäinen, alammainen? Rahvas vissiin sanoo useimmissa paikoin: ensimmäinen ja viime(i)nen.

Kahdella *m*:lla kirjoitettavat.

10) Pitääkö sanat *ensi*, *eri* ja *viimmeis* (viimme, viime) kirjoittaa erilleen seuraavasta sanasta vai yhdistetyksi? Perätöntä ja tarpeetonta lienee tässä yhdistäminen. — Samoin ei myöskään liene hyvä kirjoittaa sanoja *parka*, *raukka*, *rukka*, *poloinen*, *vainaja* toisten sanain jälkiosiksi, vaan eri sanoiksi.

Näiden sanojen eteen pannaan liittomerkki *kun* edellinen sana lyhennetään, esim. hevos-luuska, muuten ei.

11) Kuoliaaksi vai kuolijaksi? Edellinen tulee sanasta „kuolias“ s. o. kuoleman tilassa oleva, samoin kuin „sairas“ on sairaana, mutta „kuolija“ on se, joka paraikaa tekee kuoloa. Puhekiessä sanotaan pitkällä *a*:lla: kuoliaaksi ja niin siis lienee kirjoittaminenkin.

Kirjoitetaan *kuolija*.

12) Hyvä lienee kirjoittaa *sija*, *sijan* j. n. e., niin että *sika* saa omakseen *sian* ja *siat* ja muut.

Suostuttiin.

13) *Laji*, *lajin*, *lajia*, *lajit*, *lajeja*, vaiko *lai*, *lain*, *laít*, *laia*? Jälkimäinen tapa polkee *lakia*.

Edellinen tapa parempi.

14) Onko oikeampi kirjoittaa: *annappa*, *tuoppa*, *menepää*, ei *ollakkaan*, ei *annetakkaan* j. n. e., vai *annapa*, *tuopa*, *menepä*, ei *ollakaan*, ei *annetakaan*? Edellinen tapa on puhekielen mukaan, jälkimäistä pitävät useammat kirjoittajat.

Päätettiin ylipäänsä kertoa kerake.

15) *Aika* ja *poika* saavat useimmilta kirjoittajilta muodot:

ajan, ajalla, pojan, pojalla j. n. e. eikä aian, poian j. n. e., vaikka tosin *reikä* ja *taika* saavat reiän, taian j. n. e.

Kirjoitetaan *ajan, pojan*.

16) Kun verbeistä: antaun, keräyn, asettaun, j. n. e. pannaan imperfektissä antausin, keräysi, asettausivat j. n. e. niin sujuu se paremmin kuin muodot antauin, keräyi, asettauivat.

Parempi käyttää muotoja *antausi, keräysi* j. n. e.

17) Se usein tarpeellinen lyhennys sanasta *esimerkiksi* sopinee olla: *esimr.* eli *esmr.*

Olkoon tekijän mielivallassa.

Tohtori Osk. Blomstedt lupasi antaa vastalauseen näitä päätöksiä vastaan.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Slöör.

Helmik. 2 p. 1870.

1 §. Välikokouksessa 22 p:nä Joulukuuta 1869 pidetty pöytäkirja luettiin tarkastettavaksi,

2 §. Tohtori Osk. Blomstedt antoi lupauksensa mukaan pöytäkirjaan otettavaksi seuraavan kirjallisen vastalauseen Seuran viime kokouksessa tekemää päätöstä vastaan oikeinkirjoituksen suhteen uudessa Ruotsalais-Suomalaisessa Sanakirjassa:

Niitä oikeinkirjoituksen sääntöjä vastaan, jotka Seura viimeisissä kokouksissaan menneen Joulukuun 6 ja 22 p:nä, vahvisti noudatettaviksi ruotsalais-suomalaisen sanakirjan nyt toimitettavassa toisessa painoksessa, pyydän minä lupaukseni mukaan saada antaa seuraavan vastalauseen:

„*Substantivus actor'in* päätteenä on pidettävä *ia (iä)*, ei *ja (jä)*. Totta kyllä on, että jälkimäinen päätteän muoto on alkuperäisempi, sillä se on varmaankin muodostunut suomalais-unkarilaisten kielten 3 persoonan pronominin alkumuodosta *ta (sa)*, samoin kuin esim. suomen verbi *Vastajan* alkuperäisestä *vastadan* j. n. e. (Vrt. Ugrische Sprachstudien von D:r Jos. Budenz I siv. 16 ja 34—35 sekä Suomen verbien *vi l. pi* päätteestä tutkimus, siv. 34—36); mutta siinä seikassa ei ole enempää syytä määrätä sitä muotoa päätteeksi kuin kirjoittaa esim. *sanojsi, talojhin*, eikä *sanoisi, taloihin*, siksi että *j* ääni niissä on alkuperäisempi kuin *i*.

Kysymys mainitusta päätteestä on tässä kokonaan käytännöllinen: tässä on vain katsottava, että päätte otetaan siinä muodossa, jossa se soveltuu kieli-opin sääntöihin. Ja semmoinen muoto on juuri tuo *ia* (*iä*). Jos liitämme sen esm. verbi-vartaloihin *tuo*, *sano*, *anta*, *pelkää*, niin saamme ensiksi muodot: *tuo-ia*, *sano-ia*, *anta-ia*, *pelkää-ää*, joista syntyy *tuoja*, *sanoja*, *antaja*, *pelkääjä*, koska tavallisen säännön mukaan muuttuu *j*:ksi kahden vokaalin välissä, joiden ei välttämättömästi tarvitse olla lyhyitä, kuten Eurén kieliopissaan sanoo. Kun taas liitämme mainitun päätteen *e*-päätteisiin verbi-vartaloihin, esm. *näke*, *katsele*, saamme *näke-ää*, *katsele-ia*, ja näistä sitten *näkiä*, *katselia*. Tässä ei näet mikään se oudompi puustavi-muutos tapahdu, kuin että vartalon loppu-vokaali *e* häviää *i:n* edestä, samoin kuin nominien monikon ja verbien imperfektin sekä konditionalin *i:n* edestäkin. Jos lopuksi *i*llä päätyvään verbi-vartaloon pannaan tämä *ia* (*iä*) päätte, niin tässäkin *i* katoa *i:n* edestä, samoin kuin vastamainituissa nominien ja verbien muodoissa. Näin tekeytyvät siis esm. vartaloista *risti*, *purjehti substantivus*-muodot *ristiä*, *purjehtia*, ei *ristiä*, *purjehtia*. Se tahtoo sanoa, jos otaksomme tämän *ia*, (*iä*) muodon *substantivus actor'in* päätteeksi, niin säilyvät kaikki tähän kuuluvat kieli-opin säännöt loukkaamattomina, eikä tarvitse niihin lisätä mitään uutta. — Toista on, jos *substantivus actor'in* päätteestä oletetaan *ja* (*jä*). Tällä tosin johtuvat suorastaan vartaloista *tuo*, *sano*, *anta*, *pelkää*, *risti*, *purjehtia* muodot: *tuoja*, *sanoja*, *antaja*, *pelkääjä*, *ristijä*, *purjehtija*; mutta *e*-päätteisistä vartaloista ei tekeydy kysymyksessä oleva muoto niin mutkattomasti. Kun esm. vartaloihin *näke* ja *katsele* liitetään tuo *ja* (*jä*) päätte, syntyy niistä: *näke-jä*, *katsele-ja*, joista muodot *näkijä*, *katselija* saadaan siten, että *e j:n* edessä muutetaan *i*:ksi, jossa asemassa semmoista muutosta muuten ei tapahdu kielessä. Kun siis tähän kuuluvaa sääntöäkään ei vielä tavata suomen kieli-opissa, olis se siihen lisättävä, jos tämä *ja* (*jä*) pantaisiin *substantivus actor'ille* päätteeksi. Ja kuitenkin myöntäne jokainen, joka vähänkin käsittää kieli-opin luontoa, että se on sitä järjellisempi jota vähempi määrä sillä on sääntöjä.

Ne jotka suosivat tätä viimeksi mainittua päätteen muotoa, puolustavat mieltään sillä, että *j*:ääni kuuluu *i:n* ja seuraavan

vokaalin välissä semmoisissa *substantivus actor'issa* kuin edellä mainitut: *näkijä, katselija, ristijä, purjehtija*. Totta kyllä on, että se ääni niissä tavallisesti kuuluu enemmän tai vähemmän selvästi; mutta siinä ei ole kyllin syytä sen merkitsemiseen kirjoituksessa. Pitäisihän siinä tapauksessa kirjoittaa myös esm. *kivijä, korkija = kiviä, korkia*, koska näissäkin sana-muodoissa kuuluu *j*:ääni *i:n* ja *a:n* tai *ä:n* välissä; ja siihen olis jälkimäisessä sanassa sitä enemmän syytä, kun senkin päätteän ainekset alkuaan ovat samat kuin esm. *näkiä* sanan päätteän [*korkia = korke + da (ta), näkiä = näke + ta*]. *J*:äänen kuuluminen tämmöisissä sanoissa onkin oikeimmittain vain puhujan velttouden ja huolimattomuuden synnyttämä, samoin kuin myös esm. tuo usein kuultava *v*:ääni sanoissa *tyhyvellä, ohuvella* ynnä muissa. Yhtä vähän kuin tämä *v*:ääni näissä sanoissa merkitään, on nyt tietysti syytä kysymyksessä olevan väli-äänen *j:n* merkitsemiseen. Onpa päin vastoin niinkuin, että juuri kirjoitetun kielen tämmöisissä tapauksissa tulee hillitä puhkielä; muuten se saattaisi mukavuuden saavuttamiseksi poiketa vielä etäisemmillekin harha-teille.

„Mutta“ sanovat *ja (jä)* päätteän puolustajat, „*i*:päätteisistä verbi-vartaloista johdetuissa *substantivus actor'issa* täytyy epäselvyyden ja hämmennyksen välttämiseksi käyttää tätä päätteän muotoa.“ Muuten saattaisi muka, kun kirjoituksessa kohtaa semmoisia sanoja kuin esm. *ristiä, onkia*, olla vaikea sanoa, ovatko ne *ristin* ja *ongin* verbien *substantivus primus* vai *substantivus actor* muotoja, vaiko vielä *risti* ja *onki* substantivien infinitivi sioja. Totta kyllä on, että saattaa ajatella joukon semmoisia esimerkkiä, joissa epäselvyyttä voisi syntyä minun puolustamani kirjoitustavan kautta; mutta tämän suhteen on huomattava, että suomenkielen lause-rakennus ylipäänsä on erittäin selvä, niin että kielletär juuri sen vuoksi ei kammokaan yhdenlaisia muotoja.

Sen havaitsemme, jos ajattelemme esm. semmoisia muotoja kuin *lapseni* (yksikön ja monikon nominativi sekä yksikön genitivi), *kalaani* (yksikön infinitivi ja illativi *sia*), *kalan* (yksikön genit., akkusat. ja instr. *sia*), *kuulevat* (ind. presens'in monikon 3 pers. ja part. presens'in monikon nominat.) j. n. e. Paitsi sitä on tähdelle pantava, ett'ei tuon *ja (jä)* päätteän kautta tässä kohden kuitenkaan kokonaan voitaisi välttää epäselvyyttä. Jos *substantivus actor*

kirjoitetaisiinkin: *ristijä, onkija*, jäisi kuitenkin kaksi muotoa, jotka voisivat toisiinsa hämmentyä, ja konseqvensi vaatisi siis tietysti kirjoituksessa eroittamaan myös verbien *substantivus* I muotoa nominien infinitivistä siten, että edellisessä merkittäisiin tuo lopussa kuuluva aspirationi ja se siis kirjoitetaisiin *ristiä', onkia'*.

Mutta jos siis nämät perustukset eivät tarjoo mitään tukevaa turvaa ja (*jä*) päätteen puolustajille, niin sopii heidän vielä vähemmin nojautua historiallisiin tosi-asioihin. Kuten tunnetta, on aina Agrikolan ajoista nykyisiin aikoihin asti *ia (iä)* päte ollut vallalla. Kuka tuon ja (*jä*) päätteen oikeimmittain lienee keksinyt ja saattanut käymään, en nyt ota vissiin sanoakseni jos ei tuo vain lienee ollut Suometar vainaan toimitus; mutta sillä ei olekaan mitään erinomaista arvoa kysymyksessä olevan asian ratkaisemiseen nähden. Tähdellisempi asia tämän suhteen on nykyinen käytäntö. Myönnettävä on, että tätä nykyä arvollisimmat kirjalliamme suosivat ja (*jä*) päätettä; mutta jos siihen katsotaan, mikä näistä päätteistä on yleisemmin tavattava, niin enpä laule voittoa kallistuvan vasta-mainitun päätteen puolelle. Huomattava on näet, että melkein koko maasentujen sanoma-kirjallisuus noudattaa vastaapäistä kirjoitus-tapaa. Niin tekee esim. Härmäläinen, niin Tampereen Sanomat, Sanomia Turusta, Tapio, Kansanlehti, Ilmarinen ja Pietarin Sanomat. Ja mikä vieläkin tärkeämpää on, ne jotka viime aikoina oikeimmittain ovat suomen kielen lakia tutkineet ja sille sääntöjä laatineet, ovat myöskin tämän *ia (iä)* päätteen hyväksyneet. Siinä muodossa se on Collan'in sekä Eurón'in kieliopissa; ja Eurón'in suomalais-ruotsalaisessa ja Rothstenin latinais-suomalaisessa sanakirjassa myöskin tätä päätteen muotoa käytetään. Itse Lönnrot'kin näkyy hyväksyvän sen pää-asiaassa tekeillä olevassa sanakirjassaan, vaikka hän i:päätteisistä verbi-vartaloista, tietysti epä-selvyuden poistamiseksi, johtaa *substantivus actor'in ja (jä)* päätteellä. Kun nyt nämä ovat ne kirjat, joiden johdolla nuorisomme pää-asiallisesti oppii Suomen kieltä, olisi yhtämukaisuus tämän kysymyksessä olevan päätteen kirjoituksessa saavutettu, jos Seura olis päättänyt mainituissa kirjoissa käytetyn kirjoitustavan seurattavaksi myös ruotsalais-suomalaisen sanakirjan uudessa painoksessa. Nuoriso olis, näet, ravennut tätä kirjoitustapaa seuraamaan. Ja epäilemättä olisivat useimmat niistäkin vanhemmista

kirjailioista, jotka niin heikoilla tieteellisillä perusteillä, kuin sen ylempänä toivon näyttäeneeni, taikka kenties ilman kaikkia perusteita ovat otaksuneet tuon *ja (jä)* päätteen ja nyt rippuvat siinä kiini ainoastaan säilyttäöksensä sitä pyhyyttä, jonka sille on antanut heidän käyttämisensä, — epäilemättä, sanon minä, olis moni niistäkin luopunut nousevan nuorison puoleen, ja niin olis yhtä mukaisuuteen päästy kysymyksessä olevassa asiassa. Sitä valitettavampaa on se, että Seura hyväksyi tuon *ja (jä)* päätteen ja niin lykkäsi tuon yhtämukaisuuden saavuttamisen toivon tässä kaukaiseen tulevaisuuteen.

Jo silloin kun kysymys nostettiin tämän ja muiden yllämainittua tarkoitusta varten tehtävien oikeinkirjoitus-sääntöjen määrittämisestä Seuran täys-kokouksessa, oli minulla kunnia muistuttaa; miten sopimatonta se oli ottaa tän-luontoisia asioita semmoisissa tiloissa keskusteltaviksi ja ratkaistaviksi. Nyt rohkenen saadun kokemuksen nojassa tehdä saman muistutuksen ja tämän yhteydessä sen vakaan vaatimuksen, että kieliopilliset kysymykset, koskivatpa niin ulkonaista kohtaakin kun oikeinkirjoitus on, vasta lykätäisiin sinne, mihin ne oikeimmittain kuuluvat, nimittäin Seuran kieli-tieteelliseen osastoon. Mutta sen ohessa on toivoni, ett'ei Seuran kunnioitettavista jäsenistä kukaan, joka kieli asioissa on harjaantunut, vetäydy pois mainitun kieli-tieteellisen osaston yhteydestä.

Muutamia muitakin Seuran kysymyksessä olevassa tilaisuudessa tekemiä päätöksiä vastaan pitäisi minun panna vastalause, mutta kun tämä kirjoitukseni ilmankin on liian pitkäksi venynyt, tahdon rajoittaa muistutuksen vain yhtä päätöstä vastaan, nimittäin sitä, joka koskee kovien konsonanttien pehmenemistä monitavuisissa sanoissa, semmoisissa kuin: *auringoita, laulannoina, kasvatetaisiin*, jotka Seuran päätöksen mukaan olisivat kirjoitettavat: *aurinkoita, laulantoina, kasvatettaisiin*. Edellinen kirjoitustapa, joka tavataan länsi Suomessa, on nimittäin hyväksyttävä siksi, että asianomaiset tavut niissä alkuaan ovat olleet suljetut, vaikka tuo sulkeva konsonantti aikaen kuluessa on lievennyt. Näissä sanamuodoissa on nimittäin seuraava lievennys-meno tapahtunut: *aurin-gokta* tai *auringotta* = *auringoita, laulannokna* tai *laulannotna* = *laulannoja, laulannoina, kasvatetaksiin* = *kasva-*

tetajsiin, kasvatetasiin, joiden kieli-ilmaumain suhteen pyydän saada osoittaa *Halotti beszéd* kirjaa, sivv. 35—37. Sitä vastoin on Itä-Suomessa käytettävissä yhdistetyissä sanoissa, sommoisissa kuin: *papis-sääty*, *uudis-asukas* tavattava konsonantin pehmennessä vältettävä ja siis länsi-suomen mukaan kirjoitettavat *pappis-sääty*, *uutis-asukas*, siksi että kieli sana-yhdistyksissä vaatii säilyttämää yhdistyksen eri osia niin eheinä kuin mahdollista.

Helsingissä, Helmik. 2 p:nä 1870.

Osk. Blomstedt.“

3 §. Kirjalahjoja ilmoitettiin tulleen:

1) Wiipurin Kirjallisuusseuralta: a) *Näytelmiä II* vihko. Wiipurissa 1869; ja b) *Kirjallinen Aarre-aitta*. Ensimmäinen jakso. I. Wiipurissa 1869.

2) Seuralta: Juridiska Föreningen i Finland: *Juridiska Föreningens i Finland Tidskrift*. Fjerde & Femte Årgångarne. Helsingfors, tryckta hos J. Simelii arfvingar 1870.

3) Seminarin johtaja K. G. Leinbergiltä: *Jyväskylänsä kansakouluttajain kokouksessa laaditut pöytäkirjat, suomen ja ruotsin kielillä*.

4) Kirjannitoja M. Jürgens'iltä Pernoossa: *50 aastase Jubeli pühha mälestuseks 1869*. Salmikuks kólksutanud M. Jürgens. Pernau 1869.

4 §. Kirjannitoja M. Jürgens Pernoossa Wirossa ilmoitti kirjeessä 13 p:ltä Joulukuuta 1869 ko'onneensa noin 1500 Wirolaista kirjaa, jotka hän aikoi kuolemansa jälkeen jättää Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, ehdoittaen samassa että Kirjallisuuden Seura painattaisi niistä luettelon vielä hänen eläissään, jota luetteloa hän vaivoistaan pyysi saada 60 kappaletta.

Päätettiin vastata että Kirjallisuuden Seura kiitollisuudella ottaa kirjat vastaan, jos ne lahjaksi annetaan ja painattaa niistä luettelon sitten, vaan ettei Seuran sovi semmoista tehdä yksityisen kirjastosta.

5 §. Kirjannitoja M. Jürgensin pyyntöön saada *Eestirakva Ennemuistesed Jutud* kirjaa myötäväkseen halvempaan hintaan, kuin mikä niillä on kirjakaupassa, päätettiin vastata, että hän saa niitä yhdestä (1) ruplasta kappale kun hän lähettää rahat edeltäpäin.

6 §. Professori A. Ahlqvistin Joulukuun kokouksessa tekemän kirjallisen ehdotuksen johdosta päätettiin kutsua Seuran kirjeen vaihtaja-jäseneksi Pastori *Johan Vahl* Horsens'issa Tanskanmaalla.

Tohtori Finzille Corregiossa Emilian maakunnassa Italiassa päätettiin professori Ahlqvistin ehdotuksesta lähettää Seuran toimituksista semmoiset kirjat, joita hän halunnee saada tutkintojensa varten.

8 §. Historiallinen Osakunta pyysi herra professori Y. S. Forsmanin kautta saada korkeintansa kolmesataa (300) markkaa, toimittaaksensa ensi kesän kuluessa valokuvia niistä muistomerkeistä, joita tavataan lounaisen Suomenmaan kirkoissa.

9 §. Rabhavartijan kuukaustili luettiin:

K a s s a - T i l i.

Vastattavaa.

1869. Säästöä edellisestä kassatilistä:
 Jouluk. 1 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 622: 61. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa vastaan 100 m. —, d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevilla d:o, à 2 % 236 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 5²/₅ % 7,000 m. — d:o d:o d:o, à 4 % 5,153: 25. — Rahaa kassassa 589: 77. 21,713: 41.

Tuloja:

2 p. Puolenvuoden ($\frac{1}{7}$ — $\frac{1}{12}$) korko 5²/₅ %:n lainavelkaseteleistä 189 m. — Korkorahoja Rabben rahastosta 35: 10. — 7 p. d:o d:o d:o 7: 92. — 16 p. Viimeisen $\frac{1}{2}$ vuoden korko talletuksilta Yhdyspankissa 150 m. — Korkorahoja Blombergin rahastosta 567: 50. — d:o Rabben d:o 125 m. — d:o Sirénin d:o 50 m. — 17 p. Kellgrenin rahasto maksanut velkaansa 66: 75.

1869 Jouluk. 28 p. Korkovoittoa 4 %:n velkaseteleistä 26: 35. — d:o 5 ² / ₆ %:n d:o 9 m. — 1870 Tammik. 17 p. Menneen vuoden korko juoksevalta tililtä Yhdyspankissa 41: 39.	1201: 26.
Yhteensä S. Markkaa 22,981: 42.	

Vastaavata.

1869.	Menoja:	
Jouluk. 2 p. Toisen vuosineljänneksen hyiry Pihlflycktille 150 m. — 8 p. W. Carlsson, Pirkalan pitäjänkertomuksen tekiäpalkkaa 382: 50. — 16 p. R. A. Renvall, kirjastonhoitajapalkkaansa 400 m. — 17 p. Th. Rein, A. Kiven palkkio „Seitsemän veljestä“ kertomuksesta 600 m. — J. Pavén, vahtimestaripalkkaansa 25 m. — Kellgrenin rahaston tänä päivänä maksama osa velkaansa kuitiksi kirjoitetaan		66: 75.
22 p. K. G. Levander, suomennoksesta Novellikirjastoon 41 m. — 27 p. K. Slöör, Paavo Korhosen hautakiveä varten 100 m. — 1870 Tammik. 3 p. Th. Sederholm, Novellikirjaston XII paperista ja präntistä 266: 55. — 4 p. A. Åkerblom, kirjain nitomisesta 29 m. — 7 p. R. A. Renvall, 1870-vuoden Suomenkielisten sanomalehtien tilaushinta 67: 75. — 12 p. O. Blomstedt, „Haapakallio“-novellin tekiäpalkkaa (Novellikirjastoon) 81: 25.		2,143: 05.

Säästää tulevaan kassatiliin:

Helmik. 2 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 555: 86. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa vastaan 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevalta d:o, à 2 % 2,881 m. — Korkoa kas-

vavissa 4 %:n lainavelkaseteleissä 4,122: 60.
 — d:o d:o 5³/₈ %:n d:o 5,000 m. — Rahaa
 kassassa 100: 38. 20,771: 62.

Yhteensä S. Markkaa 22,981: 42.

Helsingistä, 2 p:nä Helmikuuta 1870.

Carl Gust. Borg.

Pöytäkirjan vakundeksi:
 Kaarlo Siöör.

Maalisk. 2 p. 1870.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin oikaistavaksi.

2 §. Ilmoitettiin kirjalahjoja tulleen:

1) *Suomen Lääkkäriseuralta*: Finska Läkaresällskapet's Hand-
 lingar. Elfte Bandet, Andra Häftet. H:fors J. C. Frenckell &
 Son 1870.

2) *Rusthollari Samuel Kylämattilalta* Alastarolla: Kivinen
 kourupura, löydetty Vähän Yrjölän pelloilta Männistön kylässä
 sanottua pitäjää.

3 §. Esimies ilmoitti saaneensa Suomenmaan ministeri-
 valtiosihteeriltä neljäsatua (400) markkaa niitä apurahoja, jotka
 H. M. Keisarin käyttörahoista ovat määrätty Kirjallisuuden Se-
 ralle hyödyllisten suomenkielisten kirjain toimittamista varten.

4 §. Merikoulunopettajalta A. Cannelin oli tullut kirje,
 annettu Oulussa 12 p. helmikuuta tänä vuonna, jossa hän pyytää
 Kirj. Seuralta 200 markkaa palkintoa „*Lisäysten*“ suomentami-
 sesta merikulun oppikirjaan, perustaen pyyntönsä siihen, että Kirj.
 Seuran entinen sihteeri kirjeessään 4 p:ltä marraskuuta 1864,
 josta oikeaksi todistettu kopia seurasi myötä, olisi muka käsenyt
 herra Cannelinin suomentamaan koko Ekelundin ja Ljunggrenin
 oppikirjan. Vaan koska Seuran hoteessa olevasta, herra A. Can-
 nelinin kirjeestä, 22 p:ltä maaliskuuta 1865 selvästi näkyy että
 Seuran sihteeri myöhemmin kirjeessä 17 p:ltä helmikuuta 1865
 on tarjonnut herra Cannelinille ainoastaan *sen osan* suomentamista
 mainitusta oppikirjasta merikulussa, joka on aivottu täydelliseksi
 opinosaksi Itämeren laivareille ja perämiehille, johon oppijaksoon

Lisäykset eivät kuulu; päätettiin vastata ettei Seura ole nähnyt syytä olevan mennä Keis. Senaatiin pyytämään hänelle palkintoa työstä, jota Seura yhtä vähän kuin Keis. Senaatiin on teettänyt herra Cannelinilta.

5 §. Kirjavarainhoitaja antoi seuraavan luettelon osoittava kuinka paljon Seuran kustantamia kirjoja on myöty ja mitä vielä on jäljellä:

Paino- vuosi.		Painettu kappaletta.	Myömatöntä kappaletta.
1864.	Kanteletar, 3 painos	1000.	486.
1851.	Arvoituksia, 2 painos	1500.	915.
1847.	Yhteinen historia	2000.	276.
1848.	<i>Korhosen</i> runot	2000.	721.
1851.	Eustakius, 2 painos	2500.	196.
1848.	<i>Eklöf</i> , Kolmiomitanto	750.	191.
1856.	„ Pallokolmiomitanto	750.	290.
1866.	Kalevala, 3 painos	1000.	544.
1852.	Satuja I	1000.	0.
1854.	Satuja II	1000.	119.
1863.	Satuja III	1000.	347.
1866.	Satuja IV	1000.	549.
1854.	<i>Gylden</i> , Korkokartta	400.	101.
1856.	Kornelius Nepos	750.	101.
1857.	<i>Pipping</i> , Luettelo	400.	253.
1859.	<i>Porthans</i> Skrifter I	500.	309.
1862.	„ „ II	500.	338.
1867.	„ „ III	500.	391.
1861.	<i>Thilén</i> , Kuopion kartta	500.	141.
1866.	<i>Lönnrot</i> ja <i>Saelan</i> , Kasvio	1000.	629.
1868.	<i>Topelius</i> , Luonnonkirja, 4 painos	5000.	4612.
1861.	Näytelmistö I	750.	214.
1863.	„ II	750.	325.
1864.	„ III	500.	137.
1867.	„ IV	500.	291.
1862.	Kalevala, lyhennetty	2000.	1102.
1863.	<i>Stjerncreutz</i> , Merisanak.	1050.	745.
1863.	<i>Cannelin</i> , Kreik. Kielioppi	750.	371.

1863.	<i>Palmén</i> , Lainopill. Käsik.	1500.	757.
1865.	<i>Floman</i> , Ranskan Kielioppi, 2 p.	500.	245.
1864.	<i>Stöckhardt</i> , Kemia	500.	194.
1864.	<i>Rothsten</i> , Lat. Suom. Sanak.	1000.	498.
1864.	<i>Grube</i> , Kertomuksia I	1500.	412.
1865.	" " II	1500.	691.
1865.	" " III	1500.	961.
1867.	" " IV	1500.	1128.
1866.	" " V	1500.	1132.
1867.	" " VI	1500.	1099.
1867.	1734-vuoden Laki, 2 painos	750.	465.
1865.	<i>Palmblad</i> , Geografia	750.	0.
1869.	<i>Pütz</i> , Historia I, 2 painos	1000.	841.
1865.	" " II	750.	252.
1865.	" " III, 1	1000.	594.
1866.	" " III, 2	1000.	617.
1865.	Svenskt-Finskt Lexikon	1500.	58.
1865.	<i>Pantsar</i> , Yleislasku	750.	436.
1866.	Lakisanain Luettelo	1000.	2.
1866.	Historiallinen Arkisto I	500.	288.
1868.	" " II	500.	347.
1866.	<i>Kreutzwald</i> , Eestin jutud	500.	179.
1867.	<i>Oppman</i> , Engl. Kielioppi	502.	351.
1868.	<i>Cannelin</i> , Xenophonin Sanakirja	500.	379.
	<i>Tuokko</i> , Saul	500.	261.
—————			
1866.	<i>Lönnrot</i> , Suom. ja Ruots. Sanak. I 1000 (272 myöty) 728.		
1868.	" " " II 1000 (263 ") 737.		
	" " " III 1000 (259 ") 741.		

6 §. Rahavartija luki seuraavan kuukaustilin:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

1870. Siirtovarot edellisestä kassatilitä:
 Helmik. 2 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 555: 86. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o G. F. Öhmanilta velkakirjaa vas-

taan 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletus-
 tilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juokse-
 valla d:o, à 2 % 2,881 m. — Korkoa kasvavissa
 velkaseteleissä, à $5\frac{2}{3}$ % 5,000 m. — d:o d:o
 d:o, à 4 % 4,122: 60. — Rahaa kassassa
 100: 38. 20,771: 62.

1870.

Tuloja:

Helmik. 5 p. 1:nen kolmannes Hänen Majesteetinsa
 Keisarin apurahaa tältä vuodelta 400 m. —
 10 p. S. Stadius, Savonlinnassa, v. 1869 myö-
 dyistä kirjoista 94: 49. — 15 p. A. G. Wei-
 lin, Jyväskylässä, d:o d:o d:o 420: 44. —
 23 p. Clouberg ja kump., Wiipurissa, d:o d:o
 d:o 940 m. — A. W. Grönholm, Hämeen-
 linnassa, d:o d:o d:o 191: 50. — 24 p. M. A.
 Wahlforss, Kristinan kaupungissa, d:o d:o d:o
 17: 38. — Hedda Sallin, Sortavalassa, d:o d:o
 d:o 15: 95. — 25 p. A. & A. Antell Mik-
 kelissä, d:o d:o d:o 134: 19. — Korkorahoja
 Blombergin rahastosta 418: 48. — 27 p. A.
 Elfving, Haminassa, v. 1869 myödyistä kir-
 joista 181: 20. 2,813: 63.

Yhteensä S. Markkaa 23,585: 25.

Vastaavata.

1870.

Menoja:

Helmik. 2 p. P. Tikkanen, 61—70 puoli-arkkien
 korrektuurista Lönnrotin sanakirjaan 160 m. —
 11 p. J. Pavén, vahtimestaripalkkaansa 25 m. —
 17 p. E. A. Bäck, Gruben kertomusten 7 osan
 1—4 arkkien painosta (Widerholmin perillisten
 konkurssipesän puolesta) 56 m. 241: —

1870.

Siirtovarot tulevaan kassatiliin:

Maahisk. 2 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta
 555: 86. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. —

d:o d:o G. F. Öhmanilta, velkakirjaa vastaan
 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä,
 à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevilla
 d:o, à 2 % 4,539 m. — Korkoa kasvavissa
 lainavelkaseteleissä, à 5³/₈ % 5,000 m. — d:o
 d:o d:o, à 4 % 4,972: 60. — Rahaa kas-
 sassa 165: 01. 23,344: 25.

Yhteensä S. Markkaa 23,585: 25.

Helsingistä, 2 p:nä Maaliskuuta 1870.

Carl Gust. Borg.

7 §. Komitea, joka asetettiin antamaan lausuntoa, mitkä kirjat olisivat karsittavat pois Seuran kirjastosta ja mitkä siinä säilytettävät, ehdoitti että kirjastoa pidettäisiin semmoisenaan kuin se on siksi kun saadaan paremmat huoneet sekä kirjastoa että kirjavaroja varten, johon ehdoitukseen Seura suostui.

8 §. Kielitieteellisen Osakunnan ehdoituksesta päätettiin lähettää yksi kappale *Kanteletarta* laulunopettaja Lehtiselle palkinnoksi niistä saduista Rymättylän kielimurteella, jotka hän oli lähettänyt mainitulle Osakunnalle.

Pöytäkirjan vakuudeksi:

Kaarlo Siöör.

Vuosikokouksessa Maalisk. 16 p. 1870.

1 §. Esimies avasi kokouksen seuraavalla puheella:

„H. H.

Kun vanha Wäinämöinen veisti venettä ja sen oli juuri saamisillansa valmiiksi, niin häneltä puuttui kolme mahti-sanaa, „pannessansa parraspuita, päitä kaarten päätellessä“. Näitä sanoja hän haki monesta kohdin, eikä niitä löytänyt ennenkuin Wipunen, joka nielaisi Wäinämöisen vatsaansa, päästäksensä vatsansa vasta, julkaisi hänelle tarpeelliset sanat. Näiden mahti-sanain vertaisina ovat ne Kirjallisuuden Seuran synnytyssanat pidettävänä, jotka tohtori Lindfors muutamassa tilassa lausui. Asia oli näin.

Syksypuolella vuotta 1830 Lönnrot asui Helsingin entisen triviaali-kouluhuoneen ullakkokammarissa ja valmisteleisi lääketieteen kandidatiksi. Eräänä pyhä-aamuna tuli tohtori Lindfors häntä tervehtimään. He katselivat jotakuta vanhaa suomalaista kirjaa, ja Lönnrot, joka edellisinä vuosina oli kuljeskellut läpi Hämeen, Savon ja Karjalan maat, sanoi semmoisia vanhanaikuisia kirjoja löytyvän ympäri maata, jos vaan ne saisi kootuiksi ja hukkaantumasta varjelluiksi. Tästä asiasta neuvotellessa, sanoi Lindfors: „vi stifta ett sällskap“ (me asetamme seuran), ja nämät sanat tulivat Seuran synnytyssanoiksi. Samat miehet alkoivat puhutella Suomen kielen ja kansan ystäviä yhdistymään seuraksi, joka ottaisi työksensä levittää tietoja kotimaasta, viljellä Suomen kieltä, valvoa sen kirjallisuuden edistymistä ja kokoilla kaikenlaisia kirjatekoja. Aikeet onnistuivat pian. Seura tuli samana syksynä toimeen ja otti Lönnrotin sihtieriksensä ja Lindforsin rahavartiaksensa. Tohtori Lindfors on jättänyt ajallisen elämän, sentähden tahdon muutamalla sanalla mainita hänen elämä-vaiheistansa.

Martti Juhana Lindfors, joka oli syntynyt 25 p. syyskuuta 1800, samana vuotena, jona hänen isänsä Martti Kristofer Lindfors pääsi kirkkoherraksi Kiteen pitäjään, tuli studentiksi Turun yliopistossa v. 1818, filosofian maisteriksi 1823 ja lääketieteen tohtoriksi 1832, oli sitten kahteen erään piirilääkärinä Kuopion läänissä vuoteen 1866 asti, jona hän erkani virastansa ja kuoli 12 p. tammikuuta 1869. Hän oli mainiompia miehiä aikansa sekä tieteellisen oppinsa että järkensä terävyyden ja lujan muistinsa suhteon. Minkä hän kerran oli lukenut — ja hän luki abkeerasti — se ei koko elinaikana luikahtanut hänen muististansa. Hän olisi siis ollut sovelias yliopiston jäsenenä lääketiedettä viljelemään ja sen oppilaita neuvomaan ja johdattamaan, mutta asian mutkat käänsivät hänen vaikutusalanansa toisepäin ja panivat hänen itsensä lääkärin virkaa toimittamaan, mikä ei ollenkaan sopinut yhteen hänen luontonsa ja aikomustensa kanssa. — Suomen kieli pysyi hänelle aina rakkaana, ja vaikka hän ymmärsi monta euro-palaista kielenparttia, piti hän kuitenkin kotimaan kielen kauniim-pana muita, eikä koskaan lakannut ihailemasta Suomen kansan sanalaskuihin suljettua viisautta ja sen runoissa kaikuvaa kielen suloisuutta. Muutamia vuosia hän toimitti apulaisen virkaa Kuo-

pion uudessa gymnaasissa ja opetti Suomen kieltä lukiolaisille, jota tehden hän innostutti nuorukaisia, selittäissänsä heille Kalevalan kertomuksia esi-isäimme entisoloista ja urostöistä.

Yhdeksän neljättä kymmentä vuotta Seura on ahkeroinut noudattaa määrättyä tarkoitustansa ja saanut yhtä ja toista aikaan. Mikä vielä on tekemättä, se on Seuralle kehoituksena puutoksia poistamaan ja kirjallisuutta kartuttamaan niissä aineissa, joita tähän asti on niukkaasti viljelty. Suomen kieli on koululaitoksissa, oikeuskunnissa ja monissa muissaki kohdin pääsnyt luonnolliseen valtaansa, mutta niin kauan kuin se kaipaa kaunokirjallisia teoksia, se ei voi päästä sivistynein säätyin huulille. Mainittuja teoksia on jo saatu alulle, nyt työ on jatkettava hankkimalla suomennoksia parhaimmista vieraskielisistä, kaunokirjallisista teoksista ja kehoittamalla alkuperäisiä suorasanaisia ja runollisia tarinoita sepittämään.

Sekä tähän että kaikkihin muihinki Seuran toimiin toivotan minä menestystä nyt kuin tänäpäivänä viimeisen kerran tältä istuimelta puhun Seuralle. Vanhuus heikontaa yhäti voimiani, että täytyy erotani sekä tästä esimiehen että muistaki viroista ja toimista, joita en enään jaksa mieltäni myöten hoitaa.“

2 §. Allekirjoittanut sihteeri luki seuraavan kertomuksen Kirj. Seuran toimista nyt kuluneena vuotena:

„Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Sihteerin vuosikertomus.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on yhdeksänneljäneljättä toimitusvuodellansa parhaasta päästä jatkanut ennen aloittamia töitensä, ryhtymättä mihinkään suurempiin uusiin kirjallisiin toimiin. Vasta kuluneet kovat nälkävuodet, jotka olivat peräti lannistaa kansamme voimat, eivät voineet olla vaikuttamatta haitallisesti Seurankin toimiin. Vaan nyt kun, Herralle olkoon kiitos, tämä etsimyksen aika jo näkyy loppuneen ja uusi toivo eläyttää kaikkoin mielet, uusi into ilmoitaisken kaikilla haaroilla, voi Kirjallisuuden Seurakin turvallisemmin työskennellä sillä alalla, jonka se on ottanut omaksensa ja jolla se jo on voittanut yleisen suosion ja luottamuksen.

Ett'ei tätä luottamusta nyt kuluneenakaan vuotena ole Seuralta puuttunut, sen todistavat ne kallisarvoiset lahjoitukset, joilla

Seuraa on muistettu. Paitsi niitä 1,200 markkaa H. M. Keisarin, maamme Suuriruhtinaan käsirahoista, jotka Seura edelleen on saanut vastaanottaa hyödyllisten kirjain toimittamista varten, on Seura nyt kuluneena vuotena saanut kaksi suurempaa testamentillista määrystäkin käytettäväksensä. Viime marraskuun kokouksessa ilmoitettiin nimittäin että suomalais-ruotsalaisen seurakunnan kirkkoherra Narvan kaupungissa Inkerinmaalla Andreas Schening-vainaja ja ylimetsänhoitaja Kuopiossa Torsti Gustaf Collan olivat testamentissaan määränneet Kirjallisuuden Seuralle, edellinen 1,000 ruplaa venäjän rahassa perusrahostoksi Seuran määräämää tarkoitusta varten ja jälkimäinen 7,000 markkaa varsinaisesti Suomen muinaishistorian tutkimista varten. — Nämä lahjoitusrahat saatuansa, joista Scheningin määräämät vasta vainajan taloudenhoitajan kuoltua joutuvat Seuran omiksi, voi Seura laajentaa toimi-alaansa ja yhä suuremmalla luottamuksella tulevaisuuteen jatkaa työnsä Suomalaisen kirjallisuuden kartuttamiseksi.

Kääntyessämme Seuran varsinaisiin toimiin nyt käläneenä vuotena, tulee ensiksi mainita että Seuralle sen kuluessa tarjottiin ensimmäinen alkuperäinen romaani suomen kielellä, nimittäin Alexis Kiven „Seitsemän veljestä“, jonka Seura palkitsi 700 markalla ja painattaa Novelli-Kirjastossa. Toinen tärkeä toimi, nimittäin kuvilla varustetun maantieteellisen lukukirjan toimittaminen Tanskalaisen Erslevin kirjan mukaan, jätettiin sikseen, koska yksityinen kustantaja aikoi suomennuttaa melkein yhtäläisen kirjan samalta tekijältä. Muutoin on käsikirjoituksina tutkittu: kanttori M. Lindbergin suomennosta Marryatin mukaan tehtyä kirjaa nuorisoa varten, nimeltä „Sigismund Rustig eli Uusi Robinpoika“, jota ei Seura ottanut kustantaaksensa; loppupuoli maisteri J. A. Hahnssonin „Muoto-opillista selitystä Eurajoen, Lapin, Rauman, Pyhamaan, Laitilan ja Uudenkirkon pitäjien kielistä“, joka painetaan Suomi-kirjaan, sekä ylioppilas O. A. J. Carlenius'en Seuralle lahjoittamat Laulannot ja Soitelmat, jotka talletetaan Seuran kirjastossa. — G. A. Avellan-vainajan papereille, jotka sisältävät tärkeitä tutkimuksia Suomen kieliopissa, ei Seuran ole vielä onnistunut saada miestä, joka ottaisi ne järjestääksensä.

Painosta on Seura vuoden alla toimittanut seuraavat kirjat:

- 1) Suomalainen-Ruotsalainen Sanakirja, 3 vihko.

2) Wirolainen-Suomalainen Sanakirja Satukokoukseen Eestirahva Ennemuistesed Jutud, toimittanut Torsten G. Aminoff, joka on 46 osa Seuran Toimituksia.

3) Pitäjään kertomuksia I. Historiallinen ja maantieteellinen kertomus Pirkkalan pitäjäästä, kirjoittanut Wilh. Carlsson, 47 osa Seuran Toimituksia.

4) W. Pützin Yleisen Historian Oppikirja. Suomentama. I. Vanha aika. Toinen painos. 37 osa Seuran Toimituksia.

5) Novellikirjasto v. 1869, III—XII vihko.

6) Novellikirjasto v. 1870, I ja II vihko, jotka sisältävät alkupuolen A. Kiven romaania „Seitsemän Veljestä“.

Painettavia teoksia on tänä päivänä seuraava arkkimäärä valmiina:

1) Suomalais-Ruotsalaisen Sanakirjan 4:ttä vihkoa 12 puoli-arkkia eli 72 puoli-arkkia koko teosta.

2) Saksalais-Suomalaista Sanakirjaa 92 puolta arkkia.

3) Halpahintaista Kalevalaa 15 arkkia.

4) Suomi, kirjoituksia isänmaallisista aineista. Toisen jakson 8 osaa 23 arkkia.

5) Novellikirjaston 1870 III vihkoa 4 arkkia.

6) *Henrici Gabrielis Porthan Opera Selecta, pars quarta* 10 arkkia.

Tekeillä on Seuran käskystä:

1) Suomenkielinen lakiteos senaatori J. Ph. Palménilla ja kirkkoherra G. Cannelinilla.

2) Pienempi Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja lehtori G. E. Eurénilla.

3) Kertomuksia Ihmiskunnan historiasta VII osa dosentti J. Krohnilla.

4) Suomen Sotalaitoksen historia, jonka ruotsin kielellä toimittaa kapteeni Julius Mankell Tukholmassa.

5) Uusi painos Ruotsalais-Suomalaista Sanakirjaa maisteri F. Ahlmanilla ja tohtori P. Tikkasella.

Matkustuksia on Seura kuluneena vuotena teettänyt ainooaan yhden, maisteri P. O. Salenius'ella, joka Kielitieteellisen Osakunnan ohjeen mukaan tutki kielimurteen Nurmijärven, Wihdin, Lohjan, Karjalohjan, Kiskon ja Sammatin seurakunnissa.

Sitä vastoin ei Seura arvellut varansa riittävän maisteri Aspelinia pyyntöön saada 500 markkaa muinaistieteellisiä tutkimuksia varten Suupohjassa eikä myöskään ylioppilas O. A. J. Carlenius'en anomukseen saada 350 markkaa lähteäksensä Oulun ja Kajaanin väliseltä seudulta, pohjoispuolella Oulun-jokea, keräämään satuja ja laulantoja.

Seuran muista toimista mainittakoon että Seuran edellisenä vuotena teettämä muistokivi monivuotisen esimiehensä kanslianeuvos Gabriel Reinin haudalle viime kevännä saatiin valmiiksi ja juhlallisesti paljastettiin toukokuun 30 p:nä. Toisen Suomen kirjallisuudessa muistettavan miehen, runoniekkan Paavo Korhosen, muistokiveä varten on Seura varoistansa määrännyt sata markkaa. Tohtori Finzille Correggiossa Italiassa, joka on ruvennut tutkimaan Suomen oloja, on Seura päättänyt lähettää ne osat Toimituksiansa, joita hän saattaa tarvita tutkintojansa varten.

Mainiommista Seuran jäsenistä ovat vuoden alla kuolleet: lääniinprovasti K. Aejmelæus, piirilääkäri L. J. Ahlström, senaatori ja ritari J. E. Bergbom, ylimetsänhoitaja P. G. Collan, salaneuvos, vapaaherra L. Sackleen, professori K. S. Sirelius ja piirilääkäri K. E. Soldan. Ulkomaisista jäsenistä ei ole yhtään kuollut. Sen sijaan on yksi uusi tiedustusjäsen, pastori Johan Wahl Horsens'issa Tanskanmaalla, kutsuttu Seuran yhteyteen.

Varsinaisten jäsenten luku on enentynyt seuraavilla neljällä kansalaisella:

Blomstedt, K., maisteri, opettaja.

Cajander, P. E., ylioppilas.

Heurlin, af, L. O. W.

Lundenius, K. K., maisteri.

Helsingissä 16 p. Maaliskuuta 1870.

Kaarlo Slöör."

3 §. Kirjastonhoitaja antoi seuraavan kertomuksen kirjaston kartuttamisesta nyt kuluneen vuoden kuluessa:

„Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjastoon on vuoden kuluessa tullut seuraavia lahjoja:

Ulkomaalta ovat lähettäneet: Herra E. Sundt Kristianiassa 4, Proessori Geo. Stephens Köpenhaminassa 3, Herra E. Beauvois

Parisissa 3, Herrat *J. Budenz* Pest'issä, *W. Thomsen* Köpenhaminassa, *T. J. Wiedemann* Pietarissa, *Statistiska Centralbyrån i Stockholm* ja *Die Gelehrte Ehstnische Gesellschaft zu Dorpat* kukin 1 kappaleen, taikka yhteensä 15 kapp.

Kotomaalta ovat lahjoittaneet: *Satakunnan Maanviljelyseura* Porissa 8, *Suomen Tiede-Seura* 4, *Suomen Lääkäriseura* 4, *Provessori Ahlqvist* 3, *Tohtori Blomstedt* 2, *Tohtori Polén* 2, *Herra Illberg* 2, *Seminarinjohtaja Leinberg* 2, *Provessori Aklander*, *Herra D. E. D. Europaeus*, *Pastori A. Lindman*, *Lakiteellinen Yhdistys*, *Keis. Senaatti* ja *Suom. Kirjallisuuden Seura Jyväskylässä* jokainen 1, taikka yhteensä 33 kirjaa.

Keis. Senaatti on Seuralle lähettänyt viisi valokuvaa ja käsi- kirjoituksia ovat antaneet v. *Pastori Dahlberg*, *Kauppias J. Lindman* Turussa ja *Lehtori O. Cleve* Jyväskylässä. Seuran kustannuksella on kirjastoon tilattu kaikki suomenkieliset sanomalehdet.

Helsingissä 16 p. Maaliskuuta 1870.

R. A. Renvall.

4 §. Kirjavarain hoitaja antoi seuraavan vuosikertomuksen Seuran kirjavaroista:

Vuosikertomus Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjavaroista:

Maaliskuun 16 päivänä v. 1869 maksoivat Seuran M:kaa.	p.
kirjavarat, myyntöhintansa mukaan luettuina	138,559: 8.
Nyt päättyvän vuoden kuluessa präntätyin kirjain hinta, saman laskun mukaan	14,387: 50.
	Yhteensä 152,946: 58.

Vuonna 1869—1870 myydyistä kirjoista

ovat kirjankauppiaat, myyntöprosenttinsa siihen luettuina, Seuralle maksaneet 13,117: 87.

Vuoden kuluessa lahjaksi annettuain kirjain hinta 1,283: 80. 14,401: 67.

Kirjankauppioille edellisinä vuosina lähetetyt, niillä vielä myytävänä olevat kirjavarat 24,890: 61.

Nyt päättyvänä tilinteko-vuonna kirjan- kauppioille myytäviksi lähetetyt kirjat	14,921: 25.	39,811: 86.
Seuran arkistossa tänä päivänä olevain kirjain hinta, myyntöhintansa mu- kaan		98,733: 5.
	Yhteensä 152,946: 58.	

Helsingissä, Maaliskuun 16 päivänä 1870.

R. A. Renvalk

5 §. Rahavartija antoi Summittaisen tilin Seuran yleisestä
kassasta vuodelta 1869—1870:

*Summittainen Tili Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Yleisestä
Kassasta vuodelta 1869—70.*

Vastattavaa.

Siirtovarot vuodesta 1868—1869.

Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta	689: 36. —
d:o d:o Lakikirja d:o	2,011: 78. — Velka-
kirjoja vastaan lainassa, à 6 %	215 m. —
Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 %	6,000 m.
— d:o juoksevalla d:o, à 2 %	8,960 m. —
Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 4 %	6,609: 20. — Rahaa kassassa
1: 29.	24,486: 63.

Tuloja:

Myödyistä kirjavaroista vuosina 1866 ja 1867	1,912: 08. —
d:o d:o vuonna 1868	2,054: 28.
— d:o d:o vuonna 1869	6,500: 29. — Mak-
settuja jäsenrahoja	96 m. — Apurahaa Hänen
Majesteetinsa Keisarin käsikassasta	1,200 m. —
Novellikirjaston tilausrahoja	678: 71. — Korko-
rahoja kassan omista varoista	691: 89. — d:o
Rabben rahastosta	1,191: 43. — d:o Blom-
bergin d:o	2,865: 16. — d:o Sirénin d:o
246: 40. — Kassalle takaisin maksettuja velkoja ja	
kustannuksia	781: 70.
	18,217: 94.

Yhteensä S. Markkaa 42,704: 57.

Vastaavata.

Vähennystä:

Kassalle takaisin maksetut ja kuitit kirjoitetut velat 353: 30.

Menoja:

Kirjain painatus- ja nitomis- y. m. kustannuksia 4,305: 87. — Kirjantekiäin, suomentajain ja korrehtuurinlukiain palkkoja 3,777: 25. — Kirjateosten palkkioita 600 m. — Matkaraajoja 225 m. — Novellikirjaston toimittamiseen 3,775: 08. — Kanslianeuvos Rein vainajan hautakiveen 293: 40. — Virkamiesten ja palveliain palkkoja 2,000 m. — Huoneenhyöryä 600 m. Kaikenlaisia maksettavia 282: 78. . . 15,859: 38.

Siirtovarot vuoteen 1870—1871:

Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 476: 06. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — Velkakirjaa vastaan lainassa, à 6 % 75 m. — Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 % 6,000m. — d:o juoksevalla d:o, à 2 % 7,937 m. — Korkea kasvavissa velkaseteleissä, à 5 $\frac{3}{5}$ % 5,000 m. — d:o d:o d:o, à 4 % 4,972: 60. — Rahaa kassassa 19: 45. 26,491: 89.

Yhteensä S. Markkaa 42,704: 57.

Helsingistä, 16 p:nä Maaliskuuta 1870.

Carl Gust. Borg.

6 §. Rahavartia luki Yhteenvedon kaikista Kirj. Seuralla kassassaan ja rahastoissaan olevista varoista 16 p:nä Maaliskuuta v. 1870:

Yhteenvedo kaikista Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralla kassassaan ja rahastoissaan olevista varoista 16 p:nä Maaliskuuta 1870.

1. Seuran Yleinen Kassa.

Saatavaa: Kellgrenin rahastosta 476: 06. — d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — Velkakirjaa vastaan lainassa, à 6 % 75 m. — Yhdyspankissa tal-

letustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o juokse-
valla d:o, à 2 % 7,937 m. — Korkoa kasva-
vissa velkaseteleissä, à $5\frac{2}{5}$ % 5,000 m. —
d:o d:o d:o, à 4 % 4,972: 60. — Rahaa kas-
sassa 19: 45. 26,491: 89.

2. *Rabben rahasto.*

Velkakirjaa vastaan lainassa, à 6 % 12,000 m. —
Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 % 8,010: 42. 20,010: 42.

3. *Blombergin rahasto.*

Velkakirjoja vastaan lainassa, à 6 % 27,400 m. —
Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 % 32,800 m.
— Rahaa kassassa 220 m. 60,420: —

4. *Sirenin rahasto.*

Velkakirjoja vastaan lainassa, à 6 % 2,440 m. —
Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 % 2,000 m. 4,440: —

5. *Kellgrenin rahasto.*

Velkakirjaa vastaan lainassa, à 6 % 1,330 m. —
Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 % 2,670 m. —
Velkaa Seuran Yleiseen Kasaan 476: 06. . . 3,523: 94.

6. *Stenbergin rahasto.*

Pää-oma kahdessa 5 %:n korkoa kasvavassa Hypo-
teeki-Yhtiön velkasetelissä, à 5000 markka . 10,000: —

7. *Sotilaisrahasto.*

Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 4 % 2,322: 03.—
Rahaa kassassa 61: 86. 2,383: 89.

Yhteensä S. Markkaa 127,270: 14.

8. *Lakikirjarahasto.*

Velkaa Seuran Yleiseen Kasaan 2,011: 78.

Jäännössumma S. Markkaa 125,258: 36.

Helsingistä, 16 p:nä Maaliskuuta 1870.

Carl Gust. Borg.

7 §. Kielitieteellisen Osakunnan sihteeri luki seuraavan vuosikertomuksen Osakunnan toimista nyt kuluneena vuotena:

„Kielitieteellisen Osakunnan vuosikertomus.

Nyky-ajan tärkeyttä Suomenkielen historiassa ei kukaan kiel-täne. Se kylvö, jonka armaan äidinkielemme ensimmäiset harras-tajat toimittivat, on jo ruvennut oraalle nousemaan, jopa paikat-tain hedelmiäkin kantamaan. Kaikissa käytännöllisen elämän toi-missa, kaikilla kirjallisuuden aloilla on oman maan kieltä ruvettu viljelemään ja joka päivä tuopi uusia ilmiöitä, joista isänmaan ystävä riemuitsee. Mutta samassa määrässä, kuin kielemme näin on varttunut ja kirjallisuutemme vaurastunut, on kielen lakien tut-kiminen yhä enemmän jäänyt syrjälle. Siihen on meidän luullak-semme se selvä syy, että Suomenkieli nyt on kohonnut uudelle edistyskannalle. Kirjakielemme perustus on jo laskettu, sen muoto-oppi jokseenkin vakaantunut ja ne tuhannet pikkuseikat, jotka koskevat kirjakielen yleistä suuntaa ja ulkomuotoa ja jotka suu-ressa määrässä vaikeuttavat sen ensimmäisten viljelijäin työtä, ovat melkein kaikki jo lopullisesti ratkaistut. Uusia sanoja tietöellisiä ynnä muita korkeamman sivistys-elämän käsitteitä varten on niin koolta karttunut, että Suomenkielen tätä nykyä paljoo vähemmin, kuin esm. Ruotsinkielen, tarvitsee turvata noihin sivistyskansain yhteisiin sanavaroihin, joita tietysti joka kansan on lupa hyväk-sensä käyttää. Kielemme nykyisellä edistyskannalla sen muodos-tumisen tulee ilmaantua siinä, että kirjoitus- ja puhetapa kaikilla niillä eri aloilla, joilla kieltämme käytetään, vakaantumistaan va-kaantuu ja yhä enemmän saavuttaa sitä tarkkuutta ja sievyyttä, joka tekee klassillisen lausuntotavan. Sanain merkitykset ovat tarkemmin toisistaan erotettavat, rahvaan kielen eri murteista sem-moiset sanat ja lauseparret kirjakieleen otettavat, jotka sitä todel-lakin rikastuttavat, ja samalla kuin kirjakieltä yhä enemmän tai-vutetaan korkeamman sivistys-elämän kaikkia vaatimuksia myöden, kansan suussa elävän puhekielen luonteisuus säilytettävä. Vaan että kielen muodostumisen tähän suuntaan paraasta päästä täytyy tapahtua käytännöllisyyden alalla, siten että kieltä viljellään kai-kissa eri toimen ja tiedon haaroissa, lienee varsin selvää. Kui-tenkin tulee kielentutkimuksenkin puolestansa vaikuttaa tämän

käytännöllisen tarkoituksen toteuttamiseksi, erittäinkin lause-opin selvittämisellä, joka sangen likeisesti koskee kirjoitustavan muodostumista. Sen tehtävä on niinkään kansan suusta koota kielen varoja ja tarkemmin määrätä sanojen oikeata käytäntöä. Sen lisäksi tulee kielentutkimuksen meidän maassa tietysti puhtaan tieteellisyyden kannalta tarkastaa sekä omaa kieltämme että sea heimokieliä ja ajoissa kääntää huomionsa Suomenkielen eri murteisin, ennenkuin nämä sortuvat yhteisen kirjakielen vallan alle.

Näiden peri-ajatusten nojalle on Kielitieteellinen Osakunta vaikutuksensa asettanut. Kootaksensa ainetta vastaiseen Suomenkielen lause-oppiin on Osakunta tietysti ensin tahtonut talteen korjata, mitä tällä alalla tähän asti on aikaan saatu, ja etupäässä muistanut mainion kielentutkijamme, G. A. Avellan vainajan teoksia. Osakunta on siis hänen pojaltansa, tilanhaltia E. Avellan'ilta, pyytänyt hänen jälkeen-jääneitä kieliopillisia kirjoituksiansa, jonka pyynnön johdosta tilanhaltia Avellan hyväntahtoisesti on jättänyt Osakunnan huostaan kaikki ne isä vainajansa paperit, jotka Suomenkieltä koskevat. Näiden lisäksi on Osakunta professori Akiander'ilta saanut kiitollisuudelta vastaan-ottaa useat G. A. Avellan'in jättämät, hänen hallussansa olleet käsikirjoitukset. Osakunnan mielestä olivat kaikki nämä ynnä mainitun kielentutkijan ennen painetuina olleet Suomenkieltä koskevat kirjoitukset kokonaiseksi teokseksi järjestettävät, jonka tähden Osakunta on kehoittanut Kirjallisuuden Seuraa kustantamaan niiden toimitusta ja järjestämistä ja tästä asiasta tehnyt ehdotuksen, jonka Seura on hyväksynyt.

Saadaksensa erittäinkin lause-opin suhteen niin tarkkaa tietoa kuin mahdollista yhteisen kansan omituisesta puhetavasta, on Osakunta kehoittanut Suomenkielen harrastajia kansan suusta sanasta saanaan kirjoittamaan satuja taikka muita juttuja, jotka tyystin kuvaisivat kansan puhetta eri paikkakunnissa. Tämän kehoituksen painatti Osakunta Uuteen Suomettareen ja lähetti myöskin kaikille ylioppilas-osakunnille kirjoituksia tästä asiasta; vaan, ihme kyllä, ei Osakunta ole saanut vastaan-ottaa kuin kaksi tällöistä kielen-näytettä, joista Osakunnan tässä tulee lausua kiitollisuutensa. Molemmat, toinen Muola-Walkjärven murteesta, kandidati J. Salenius'en toimittama, toinen laulun-opettaja Lehtisen lähettämä, Rymättylän puheenparresta, tarjoovat erittäinkin murteentutkijalle

hyvää ainetta. Suotavaa olisi, sekä murteentutkimuksen että lauseopin tähden, että muualtakin maastamme tulisi täynnöisiä näytteitä eri paikkakuntain kielestä.

Jo menneen vuoden kuluessa oli Osakunta Seuralle ehdottanut murteentutkimus-matkaa Läntiselle Uudellemaalle, vaikka se silloin tuli estyneeksi. Tämän ehdotuksen on Osakunta tänä vuonna uudistanut ja Seuran kustannuksella on maisteri P. Salenius käynyt mainitun seudun murretta tutkimassa.

Mitä Osakunta muutoin kokouksissaan on keskustellut ja esiin-tuonut, on ollut lyhykäisesti julkaistuna Kirj. Kuukauslehdessä; vaan suotava olisi, että Osakunta jossakin varta-vasten painetussa kirjasessa saisi yleisölle täydellisesti esittää sekä pöytäkirjansa että ne pitemmätkin kirjoitukset, joita Osakunnan kokouksissa toisinaan on luettu.

Osakunnan virkamiehistössä on se muutos tapahtunut, että Osakunnan entinen sihteeri, nykyinen lehtori Aminoff, joka muutti pois tästä kaupungista, on luopunut johtokunnasta ja sihteerin virasta ja allekirjoittanut on hänen sijaansa astunut.

B. F. Godenhjelm.“

8 §. Esimies esitti kirjakauppias G. W. Edlundin tästä kaupungista pyynnön, että Seura myöntäisi hänelle tästä lähtien 20 prosenttia alennusta niistä kirjoista, jotka hän Seuran puolesta myö, ja 25 prosenttia niistä, jotka hän omaksensa ottaa vuoden lopulla maksaaksensa. Seura ei suostunut tähän herrä Edlundin pyyntöön, arvellen ei voivansa myöntää toiselle kirjakauppiaille suurempia etuja kuin toisellekaan.

9 §. Valtioneuvos F. Cygnaeus tahtoi saattaa Kirj. Seuran huomioon, että Suomal. Kirjallisuuden Seuran kirjapaino, joka oivallisilla teoksillansa aina on tuottanut kunniaa Kirj. Seuralle, juuri näinä päivinä hajoitettanee. Seura surkutteli sitä, vaan ei voinut tehdä mitään sen estämiseksi.

10 §. Professori Ahlqvist ehdoitti että Seura vaatisi joko sihteeriansä hänen vuosikertomuksessaan tai Kielitieteellistä Osakuntaansa vuosipäivänä kertomaan myös mitä vuoden alla on Suomen kielen tutkimista varten tehty sekä koti- että ulkomaalla. Seuran mielestä tämä toimi parhaiten sopi Kielitieteelliselle Osa-

kunnalle, jonkatähden päätettiin lausua se toivo, että mainittu Osakunta vast'edes vuosikertomuksessaan tahtois muistaa tätä asiaa niinkuin myös että Seuran muutkin Osakunnat kukin alallansa toimittaisivat semmoisen kertomuksen.

11 §. Tohtori Osk. Blomstedt ehdoitti, että Seuran Kieli-tieteellinen Osakunta saisi eri kirjasissa painattaa keskustelunsa ja pienemmät kielitieteelliset tutkimuksensa. Siihen ei Seura kuitenkaan suostunut, koska Suomi-kirja jo ennestään löytyy juuri semmoisia kirjoituksia varten.

12 §. Rahavartija antoi seuraavan kassatilin nyt kuluneelta puolelta kuukaudelta:

Kassa-Tili.

Vastattavaa.

1870. Siirtovarot edellisestä kassatilistä:
 Maalisk. 2 p. Kassalla saatavaa: Kellgrenin rahastosta 555: 86. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011: 78. — d:o d:o velkakirjan mukaan, à 6 % 100 m. — d:o d:o Yhdyspankista talletustilillä, à 5 % 6,000 m. — d:o d:o d:o juoksevilla d:o, à 2 % 4,539 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 5²/₅ % 5,000 m. — d:o d:o d:o, à 4 % 4,972: 60. — Rahaa kassassa 165: 01. 23,344: 25.

Tuloja:

Maalisk. 5 p. V. Weurlander, Kuopiossa, v. 1869 myödyistä kirjavaroista 653: 28. — C. Freese, Waasassa, d:o d:o d:o 317: 43. — 8 p. M. Perdén, Heinolassa, d:o d:o d:o 49: 75. — Korkorahoja Blombergin rahastosta 900 m. — d:o Sirenin d:o 110: 40. — Kellgrenin rahasto maksanut velkaansa 79: 80. — Korkorahoja Rabben rahastosta 28: 33. — 10 p. G. F. Ohman maksanut 1 vuoden koron velastansa 6 m. — d:o d:o velkansa pää-omaa 25 m. —

Maalisk. 11 p. Korkorahoja Sirenin rahastosta	24 m.	
— 12 p. Frenckellin ja Pojan kirjakauppa, Helsingissä, v. 1869 myödyistä kirjoista	2,767: 95.	
— Waseniuksen kirjakauppa, d:o, d:o d:o	411: 43.	
— 13 p. A. Schlüter, Joensuussa, v. 1869 myödyistä kirjoista	220 m.	
— 14 p. P. E. Cajander, jäsenrahansa	24 m.	
— O. af Heurlin, d:o	24 m.	
— K. Slöör, Novellikirjaston tilausrahoja v. 1870	392: 34.	
— d:o, d:o d:o vuodelta 1869	160: 29.	
— Korkorahoja Sirenin rahastosta	12 m.	
— 15 p. K. Blomstedt, jäsenrahansa	24 m.	
		6,230: —
Yhteensä S. Markkaa		29,574: 25.

Vastaavata.

1870.

Menoja:

Maalisk. 4 p. Kolmannen vuosineljänneksen hyyry Pihlflyctin perillisille	150 m.	
— 7 p. J. Simeliuksen perilliset, Novellikirjaston I & II vihkojen v. 1870 prántistä ja paperista	370: 94.	
— 8 p. Kellgrenin rahaston tänä päivänä maksama osa velkaansa kuitiksi kirjoitetaan		79: 80.
— 10 p. G. F. Öhmanin maksama osa velkaansa kuitiksi kirjoitetaan		25: —
— P. Tikkanen, A. Wareliukselle ja K. Dahlbergille tuleva palkkio 61—70 puoli-arkkien toimittamisesta Lönnotin sanakirjassa	400 m.	
— 12 p. Frenckellin ja Pojan kirjakauppa Helsingissä, kaikenlaisesta kirjastoon y. m.	52: 95.	
— B. F. Godenhjelm, saksalais-suomalaisen sanakirjan 84—96 puoli-arkeista tekiäpalkka	390 m.	
— R. A. Renvall, yhtä toista kirjastoon	21: 60.	
— 13 p. d:o, kirjastonhoitajapalkkaansa	200 m.	
— C. G. Borg, rahavartiapalkkaansa	200 m.	
— 14 p. J. Pavón, vahtimestaripalkkaansa	25 m.	
— J. C. Frenckellin ja Pojan kirjapaino, saksalais-		

suomalaisen sanakirjan 69—92 puoli-arkkien
 prántistä ja paperista 897: 60. — 14 p. K.
 Slöör, sihteerinpalkkaansa 200 m. — d:o, yhtä
 toista sihteerin tarpeita 7: 38. — d:o, Novelli-
 kirjastoa varten 49: 69. — A. Åkerblom, nido-
 tuista kirjoista 12: 40. 2,977: 56.

Siirtovarot vuoteen 1870—1871.

Maalisk. 16 p. Kassalla saatavaa: Kollgrenin rahas-
 tosta 476: 06. — d:o d:o Lakikirja d:o 2,011:
 78. — d:o d:o velkakirjaa vastaan, à 6 %
 75 m, — Yhdyspankissa talletustilillä, à 5 %
 6,000 m. — d:o juoksevalla d:o, à 2 % 7,937
 m. — Korkoa kasvavissa velkaseteleissä, à 5²/₅
 % 5,000 m. — d:o d:o d:o, à 4 % 4,972:
 60. — Rahaa kassassa 19: 45. 26,491: 89.

Yhteensä S. Markkaa 29,574: 25.

Helsingistä, 16 p:nä Maaliskuuta 1870.

Carl Gust. Borg.

13 §. Asiain näin päätyttyä kehoitti Esimies Seuran jäse-
 niä valitsemaan Seuran virkamiehet tulevaksi toimivuodeksi, pyy-
 täen toistamiseen ettei häntä enää valittaisi esimieheksi. Vaali
 toimitettiin suljetuilla lipuilla, joiden avattua nähtiin että 36:sta
 valitsijasta seuraava äänimäärä kutsui:

Esimieheksi: Senaatori J. V. Snellmanin 32, Professori A. E.
 Ahlqvistin 3 ja Hovineuvos F. J. Rabben 1 ääni.

Vara-esimieheksi: Professori Y. S. Forsmanin 30, Professori
 A. E. Ahlqvistin 2, Hovineuvos F. J. Rabben 2, Valtioneuvos
 Fredr. Cygnaeusen 1 ja Professori Th. Reinin 1 ääni.

Sihteeriksi: maisteri F. W. Rothstenin 20, maisteri K. A.
 Slöörin 14, lakitieteen kandidaati J. Forsmanin 1 ja dosentti
 J. Krohnin 1 ääni.

Rahavartijaksi: lehtori C. G. Borgin 35 ja tohtori P. Tikka-
 sen 1 ääni.

Kirjaston ja kirjavarain hoitajaksi: maisteri R. Renvallin 35
 ja maisteri E. O. Edlundin 1 ääni.

Tutkijakunnan jäseniksi: Tohtori P. Tikkasen 31, Professori Y. S. Forsmanin 28, Lehtori B. F. Godenhjelmin 27, Lakitieteen kandidaati J. Forsmanin 27, Maisteri F. W. Rothstenin 24, Tohtori Osk. Blomstedtin 7, Dosentti J. Krohnin 6, Maisteri F. Ahlmanin 5, Tohtori J. W. Calamniusen 4, Maisteri K. Slöörin 4, Professori A. E. Ahlqvistin 3, Maisteri A. W. Jahnssonin 2, Professori Reinin, Tohtori Bergbomin ja Ylioppilas af Heurlinin kutakin 1 ääni.

Historiallisen Osakunnan jäseniksi: Professori Y. S. Forsmanin 33, Hovineuvos F. J. Rabben 29, Tohtori K. J. Ignatiuksen 29, Tohtori S. G. Elmgrenin 7, Tohtori Bomanssonin 3, Tohtori Tikkasen ja Calamniusen sekä Maisteri J. R. Aspelinin kutakin 1 ääni.

Kielitieteellisen Osakunnan jäseniksi: Professori A. W. Ingmanin 29, Maisteri F. W. Rothstenin 25, Dosentti J. Krohnin 23, Tohtori Osk. Blomstedtin 13, Professori A. E. Ahlqvistin 7, Lehtori B. F. Godenhjelmin 6 sekä Tohtorit K. Ignatiuksen ja Maisteri J. R. Aspelinin kutakin 1 ääni.

Runoustoimikunnan jäseniksi: Tohtori K. Bergbomin 33, Valtioneuvos Fredr. Cygnaeusin 32, Dosentti J. Krohnin 32, Maisteri A. Törneröösön 31, Tohtori O. Toppeliuksen 15, Professori A. E. Ahlqvistin 8, Maisteri K. Slöörin 7, Tohtori J. W. Calamniusen 3, Lehtori B. F. Godenhjelmin 3, Tohtori O. Donnerin 2, Läänin Maanmittari P. Hannikaisen 2, sekä Professori Reinin, Lakitieteen kandidaati J. Forsmanin ja Ylioppilas P. E. Cajanderin 1 ääni.

Revisoreiksi saivat: Tohtori S. G. Elmgren 17, Kirjastonhoitaja K. Collan 6, Lakitiet. kandidaati J. Forsman 6, Amanuensi B. O. Schauman ja Maisteri Aug. Schauman 5, Tohtori Osk. Blomstedt 4, Maanmittari P. Hannikainen 4, Lakitieteen kandidaati W. Lavonius 4, Maisterit F. Ahlman, O. Edlund, K. G. Svan ja Tohtori P. Tikkanen kukin 3, Tohtorit Calamnius ja Ignatius, Pastori Petterson, Ylioppilas af Heurlin ja Maisteri K. Slöör kukin 1 ääni.

Koska toiseksi revisoriksi olivat saaneet yhtä monta ääntä Kirjastonhoitaja Collan ja Lakitieteen kandidaati J. Forsman, heitettiin arpa, jolloin arpa sattui Lakitiet. kandidaati J. Forsmaniin.

14 §. Lopuksi pyysi Seuran vara-esimies Professori Y. S. Forsman sananvuoroa ja lausui Seuran puolesta sulimmat kiitokset nyt eroavalle kunnioitettavalle Esimiehelle, joka hamasta Seuran perustamisesta oli ottanut osaa Seuran rientoihin, toivoen että Seura vielä edelleenkin saisi nauttia hänen neuvoansa ja apuansa; johon Professori M. Akiander vastasi muutamilla sanoilla, kiittäen siitä rakkaudesta, jota hänelle hänen esimiehenä ollessa oli osoitettu.

Pöytäkirjan vakuudeksi:
Kaarlo Slöör.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kielitieteellisen Osakunnan keskustelemukset vv. 1870—1872.

Maaliskuun 30 p:nä 1870.

Saapuvilla olivat: Esimies professori Ingman, tohtori Donner, maisterit Rothsten ja Krohn sekä allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Tiedon siitä saatuaan, että Kirjallisuuden Seura oli Osakunnan Toimikuntaan uudestansa valinnut professori Ingman'in, dosentti Krohn'in ja maisteri Rothsten'in, määräsi Osakunta näiden lisäksi Toimikunnan jäseneksi tohtori Blomstedt'in ja allekirjoittaneen. Samassa valittiin professori Ingman jälleen esimieheksi ja tohtori Blomstedt sihteeriksi.

3 §. Päätettiin Seuralle ehdottaa, että Osakunnan keskusteluksista, jotka ovat painettavat Suomi-kirjaan, otettaisiin 100:n kappaleen suuruinen ylipainos Osakunnan jäsenille jaettavaksi.

4 §. Tohtori Donner luki kirjoituksen Sammon alkuperäisestä merkityksestä.

B. F. Godenhjelm.

Toukokuun 14 p:nä 1870.

Saapuvilla olivat: Esimies professori Ingman ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §. Maalisk. 30 p:nä pidetyn kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Jäseniksi siihen Valiokuntaan, jolle Kirjallisuuden Seuran kokouksessa tämän kuun 4 p:nä oli toimeksi määrätty tehdä ehdotus siitä kirjallisuudesta, jota Seuran ensi aikoina etu-

päässä pitäisi kehoittaa ja painosta toimittaa suomen kielen viljelyksen edistyttämiseksi ja sivistyttävän, klassillisen lukemisen hankkimiseksi suomalaiselle yleisölle, valittiin: dosentti Krohn ja maisteri Rothsten sekä allekirjoittanut sihteeri.

3 §. Päätettiin, ett'ei tämän lukukauden kuluessa enää pidetäisi mitään kokousta, joll'ei erityistä syytä siihen ilmaannuisi.

Osk. Blomstedt.

Syyskuun 28 p:nä 1870.

Saapuvilla olivat: esimies prof. Ingman, lehtori Godenhjelm, tohtori Donner ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §. Maisteri J. M. Salenius oli lähettänyt Osakunnalle seuraavan kirjoituksen:

Muutamia tietoja Säckjärven saariston murteesta.

Luettelu siellä käytetyistä oudommista sanoista sekä semmoisista sanoista, joita siellä käytetään toisessa merkityksessä, kuin Äyräpään kihlakunnassa. Tässä mainitaan etenkin semmoisia sanoja, joita Eurén ei ole ottanut samalla merkityksellä sanakirjaansa.

Alituss (alatus) = alituisesti. — „*Artteli*“—sanaa käytetään useissa lauseen-pärsissä; esim. oikein artteliss' (= miehissä, lukuisalta) nyt männöt; aina semmoista nauretaa, vaikk ollaa vaa omin arttelineekin (= omilla valloillaan, omaistensa kanssa). — *Asu* = ase, astia, alus. — *Elot* = eläimet. — *Haltattu* = halvattu. — *Hellakaloiksi* sanotaan niitä kaloja, joita pyydetään siten, että verkkoja varovaisesti vedetään rantakivien välitse, kun kalat tyvenellä ilmalla keikkuvat ja kutevat rannoilla. — *Heltuttaa* = borjua, notkistua. — *Hiikra* = vaikea; esim. tuoss' on vähän hiikra paikka, ennenku sitä saahaa kii; senku panno. urakalta (= arviolta) vaa, arvion kauppaa(n). — *Hiirien smoti* = tarhapöllö, huuhkain. — *Hiitolainen*, mies Hiienmaalta, vaan tätä nimeä annetaan myöskin Ruhaansaaren asukkaille, joilla muuten Säckjärven puolella on nimitys Runtukset; he tulevat syksyllä ja keväällä Riikan lahdelta ampumaan hyköitä Säckjärven rannoilta ja saaristosta. *Hiitrana*,

laatusana, joka merkitsee jotakin oivallista omaisuutta, laatua. *Hoiva* = tuulen alapuoli, suojan puoli, holme. — *Hoju* (nuotan hoju) = peite, jota tehdään olkiloista ja talvella pannaan nuotan katteeksi jäällä. *Hotka* = ketterä, sukkela, kärkeä; esim. hää on hotka katsomaa peiliä. — *Hovuss'* = hopuss (sanasta hoppu). — *Hunnikolle jäädä* = jäädä nälkää näkemään, retuiseksi, raatikkoon, paljalleen, tyhilleen. — *Huokusimet* = rei'ät, joitten lävitse vesi juoksee veneen pohjaa myöten kaarian alitse. *Hölle* (helli) = hyöky, maininki. — *Hötsyllään olla* = olla epäjärjestyksessä, siivottomassa tilassa. — *Tili* = sade-tuuli, sateen roikkaus. — *Imelöiset* = aineet, joista kaljaa tehdään. *Itäpohja* on siellä yleisempi nimitys kuin „koillinen“. — *Jalain* = jalana. — *Jalkahuikka* = polku, ura. — *Kahist* = kahdesti. — *Kakko* = kaakko. — *Kallallinen* = kallellensa oleva. — *Kangun*, nkua (kankun) = astun jäykästi, toimin kömpelösti; esim. Mie lähen essimää lehmia kankumaa(n). — *Karvamarja* = karviainen, ruusperi, tikkelperi. — *Karvi*, ruotsin kielen sanasta „skarf“ (liitoksen paikka). — *Kaukalo* = räystään eli katon kouru. — *Kellorömö* = kovasti lyövä, järeä kello. — *Kemadhan* = lankeen jyskäen, kolisten. — *Kerroo-poika* = kerjääjäpoika. — *Keruuheinä* = lehtoheinä. — *Ketkuttaa* = kantaa raskaasti, vaivaloisesti; esim. ämmä ketkuttaa heinätaakkaa. — *Kimpinen*; esim. toiskimpinen = toiskuosinen, toista muotoa, laatua, näköä. — *Kinunki* = se tila, joka on veneessä löysäin pohjalautain ja itse pohjan välissä. — *Kirsi-säynäs* = eräs säynään laji. — *Kohtu*, ruotsin sanasta „kofta“ = röijy, liivit. — *Konttikaari* = etummainen ja taimmainen kaari veneessä. — *Konttoriska* eli *konttuorsikka*, sanasta „kontorist“ (= rikasikka). — *Kontrapankki* sanasta „kontraband“ (sala-kuletuks, salatavara). — *Kortsi* = kapakka (vironkielen körts). — *Kosettelen* = koskettelen. — *Kouti* (kuutti), sanasta „skot“ = purjenuora. — *Kouhko* = keuhko. — *Kuuri* = katos, liiteri, vara-aita, sarain. — *Kuutta*, sanasta „skuta“ (eräs aluksen laji). — *Käpälä* = käpälän muotoinen pölikkä, joka kiinnittää istuinlaudan veneen laitoihin. — *Kärpi* (kärppi) = kapea- eli kolo-pohjainen ja korkealaitainen alus. — *Köli* (= antura), ruotsin kielen sanasta „köl“. — *Költär* = takki. — *Lanninki* = liitos veneen laitojen välissä (limi). — *Latti*, sanasta „flat“ = litteä. — *Liiskeä* = veltto, kostea (liiskeät

heinät). — *Liiveri* = klyväri, viistopurje. — *Lomppi* = puu, joka pannaan toisen puun kupeeseen kiini. — *Lope*, ppeen = Loppiainen. *Lotnikka* = työmies. *Louko*, herjaussana. — *Luovi*, sanasta „lof“ = polvi, käänne kryssäessä. — *Luovitsen* eli *luovin* = kryssään. *Luue* = luode. *Luuppi*, ruotsin sanasta „slup“. — *Lyömättymät* = lyömättömät. — *Molotsa* = varma, ripeä (mies). — *Mutrana* = vaikea. — *Mökkäisen* = paiskaan, koppaan. *Möriminen* = napina, nurina. — *Mürrö* (myrri) = vahva, möhkeä ihminen. *Noiva* (talvi) = lauha, suojainen. — *Nunnittaa* = vaivaa; esim. potilasta nunnittaa. — *Orlinki*, sanasta „ordning“, järjestys. — *Paatti* on siellä yleisemmin käytetty sana kuin vene. — *Parkka* = litteäpohjainen, proomun muotoinen lotja. — *Parakaassi* = laivan iso vene („barkas“). — *Parkki* = parkkilaiva. — *Pettyvissä*; esim. Hää luuli pettyvissä (erehdyksestä), ett' jo oli makkooaika. — *Pieksut* merkitsee siellä naisen kenkiä. — *Piia puikale* = pitkä, hoikka tyttö. — *Piimä* merkitsee siellä samaa kuin „rahkamaito“ Äyräpäässä = „jäsmjolk“ (pöhöpiimä). — *Piitta* = tuhti (sanasta „toft“); esim. piitta-airot, joilla soadetaan „keula-airojen“ ja „peräairojen“ välissä. — *Piritös* sanasta „spiritus“. — *Pirsi* = lautatapuli. — *Pirteli* = priitanko, pirkkeli („spristång“). — *Plärkki* sanasta „länk“ (= lenkki). — *Polittaa*; esim. lauseenparressa „haastaa polittavat“. — *Prouva* = rouva. — *Pukikas* (mies) = ylpeä, uljas, upea. — *Puokki* sanasta „båk“ = majakka. — *Punki* sanasta „bog“ = keula-laita; esim. Tää tuul antaa luovia; ei se vie yhtä punkia Wiipurii(n). — *Pytrörkä* = pilvinen, samea (ilma). — *Pyörtää* = tuiskuaa, pyryy (lumi). — *Pärtsä* = pula. — *Päättövät* = ylhäisemmät, lyhyimmät hirret latojen ja muitten rakennusten ylöspäin kapenevassa pääty- eli peräseinässä. — *Pöppörö* (ilma) = rankka, nuoskea, paha. *Pötrö* (ihminen) = epäselvä, sekavasti ajatteleva. — *Pötröön*, pötrötä, edellisestä sanasta johdettu; esim. hää haastaa pötröää. — *Raaki* (vaakki) sanasta „vrak“ = haaksihylky, vaan sitä käytetään myös haukkumasanana. *Raakaan*, raakata = revin, räökkään. — *Raaveli* = vuoliainen (?). *Rahokas* = rahasta rikas (mies tahi ammatti). — *Ramaan*, ramata = kerskailla. — *Rapelli* sanasta „kravel“ = tasasauma. — *Reivi* (kreivi!) sanasta „ref“ = kääre purjeessa. — *Rennakka* = rohkea, äreä; esim. ukko on rennakka, ku on humalass, jott' älä

kosekkaa. — *Ressaila* = pahasti käsitellä, menetellä, pidellä. — *Retku* = huolimaton, retukas ihminen. — *Risentti* (risetti) = presenninki, terva-vaate. — *Rohdin*, rohtia = uskaltaa; esim. ei rohtint ajaa jäätä myöten; ei rohi männä. — *Roika* = roju, rikka. — *Roikkana* (laatusana) = pitkä (?); esim. roikkanat heinät. — *Roitikko* = ruumiin muodolta pahannäköinen (koira). — *Ropsisti* = ravakkaasti. — *Rosta* (venään kielestä lainattu) = upea, oiva (mies). — *Ruona* = lammikko. — *Ruoteli* sanasta „roder“ = peräsin. — *Ruovi* sanasta „grof“ = järeä. — *Ryki* = laituri rannalta ulos selälle päin. *Salkka* = vastenmielinen, vastahakoinen. — *Seijar(i)* = heiluri, penteli. — *Seili* on siellä useammin käytetty kuin purje. — *Sekaloidun* = sekaannon; esim. pää sekaloituu. — *Serpa* = pala (leivän serpa). *Sesta* = saiko, saitta, jolla venettä lykätään eteenpäin. — *Siihi* = sammal-nuora, jota tehdään „kellalla“ ja pannaan tukkeeksi, täytteeksi saumoihin veneen laitojen välissä. — *Sill. kompii* (vertaa viron kielen „sel kombel“) = sillä tavoin. — *Siro*; esim. panna korvat sirroon (pystyy). — *Sumatan* = kapsäkki, matkalaukku. *Syöte* = se, mitä napakaira syöpi esiin puun sisuksesta. — *Taati* = taatto (suurtaati = isänisä). — *Tievi*, sanasta „stäf“ = keula. — *Tiltti*, sanasta „stiltje“ = tyyni. — *Tullinen* = hanka (airoille). — *Turittaa* = käydä lylleröiten. *Tylli* = eräs linnunlaji. — *Tyyli* sanasta „styl“ = rakennustapa. — *Tölöreikä* = reikä kivijalassa, joka vie kelleriin. — *Upokkaat* = Venäältä tuodut, mustaamattomat saappaat (Äyräpäässä merkitsevät „upokkaat“ vanhanaikuisia, pieksuntapaisia kenkiä). — *Vaarnas*, ksen = puunala. — *Valskata* = poiketa oikeasta; esim. kello valskaa = käy epävakaisesti (väärin). — *Vara* = „ryktmätt“; varaan, varata = piirtää viivoja, uurteita varalla. — *Vietrata* = notkua, liekkua. — *Voittaa* = voida; esim. nii se voittaa olla; ei saaetta tuolta voita tulla. Tätä sanaa käytetään siellä sangen usein siinä merkityksessä. — *Vokka* sanasta „fock“ (=masto ja -purje). — *Fyörä, vyöri, vyöry* sanasta „förr“ (= kokka) aluksessa. — *Värtti*, eräs vesilinnun laji. — *Vääräsyryjä* = viistoon rakennettu vene.

Niinkuin muutamista yllämainituista sanoista näkyy, ovat Sakkjärven saariston asukkaat lainanneet sangen monta sanaa ruotsin kielestä, esim. useimmat purjehtimis-seikkoihin kuuluvat

nimitykset. Venään kielestä ei siellä ole lainattu niin paljon kuin Wiipurin itäpuolella olevilla seuduilla. Kahta keraketta sanojen alussa ei siellä vältetä aivan arasti; esim. proukata. Ne, jotka ovat purjehtineet ulkomaille tahi muuten paljon olleet keskuudessa sivistyneempien kanssa, koristavat mielellään puhettaan, lisäten lainattuihin sanoihinsa varsin montakin keraketta alkuun, esim. kreivi („ref“), prouva, plänkki. —

Ts ei kuulu siellä niin kovasti, kuin Äyräpään tienoissa, vaan tavallisesti kuin *ss*, toisinaan kuin *pehmeä tt*; esim. messä, vassa, seissemän, isse, veissi (veitti). — Semmoista kerakkeitten kertomista pitkien ääntiöitten ja kaksoisääntiöitten edellä, kuin tavataan Äyräpäässä (vertaa: „Muolan pitäjänkertomus“), kuuluu myös Säkjärvellä; esim. jallaimii (jaloimia), hätä hättää (tön tuskin), nuoinikkää, vakkoittaa (vakuuttaa). Semmoiset muodot kuin juua (juoda), syyä, myy, luuat (luodot) ovat myöskin yhteiset näille molemmille murteille. Loppu-ääntiöt kuuluvat toki kenties vähän selvemmin Säkjärvellä kuin Äyräpäässä. *N* on lopussa tuskin kuuluva, niinkuin Äyräpäässäkin, esim. illativossa ja passivon praesens-ajan lopussa (yhteen(n) otteese(n) = „ett skof“). Omituista on, että pehmenneistä ei aina tapahdu, vaikka kerake on tavuun lopussa, esim. monikossa: reikist, jalkoist, poikist, lautoist; niin sanotaan myös lautoittaa, laitoittaa, etempää(n). rantimmainen ja sekall („Koivistolaiset haastat paljo enemmän sekall, ku myö; pannoot venään sanoja sekkaa“). *D* ei kuulu koskaan, kun *t* pehmennetään; ennemmin kova kerake *t* jääpi muuttumatta tahi katoa se tykkönään, esim. kabeksan, yheksän. —

Verbojen kolmannessa personassa (praes. indik. ja concess.) on lopussa päätte *oo* (*öö*), eikä *ee*; esim. kyll sielt nyt tulloo, mikä mörrö sielt tulenookaan; kuka hakkoo (hakee) lehmät messästä?

Supistamattomia muotoja kuuluu Säkjärvellä useammin kuin Äyräpäässä, esim. rahnuan. —

Omituinen on päätte *ia* semmoisten verbojen infinitivossa, joitten vartalo päättyy *e*-llä, esim. ei ossaa lusia; potia (potea). Niin tapahtuu nimisanojen partitivossakin; esim. siellä on paljon väkiä.

Johto-päätte *-inen* on toisinaan *oinen*-päätteeksi muuttunut; esim. kosteanpuoloinen. Johtopäätte *lo*, *löö* monikossa ei ole niin yleinen, kuin Wiipurin itäpuolella. |

Nimisanojen genitivo monikossa päättyy toisinaan päätteeseen *ihe*, esim. muihe (sanasta muu); supistettavilla sanoilla on tavallisesti lyhyt päätte siinä sijassa, esim. huonein.

Asemot, jotka aseimmin ovat erilaiset eri murteissa, ovat Säkjärven saaristossakin omituiset muutamissa kohdissa.

Yksikkö.

Nom.	Mie.	Sie.	Hää.	Tuo (toi).	Tää (tämä).	Se'.
Gen.	Miun.	Siun.	Hänen.	Tuon.	Tään (tämän).	Sen.
Adess.	Miulla.	Siulla.	Hällä.			
Allat.			Hälle.			
Transl.						Siiheks.

Monikko.

Nom.	Myö.	Työ.	Hyö.	Nuot.	Nämät.	Ne.
Part.			Höitä.			
Gen.	Meiän,	Teiän.	Höihii.	Noihii.	Näihii.	Niihii.
Adess.			Höillä.			
Instrukt.				Nuoin.		

2 §. Tohtori Donner luki seuraavan arvostelun Herra Hannikaisen kirjoituksesta: *Suomen kielen alku-äänet, verratut indoeurooppalaisiin kieliin.*

„Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle Helsingissä.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kielitietellinen Osakunta saapi tämän kautta antaa vaaditun arvostelu-lauseen Herra P. Hannikaisen kirjoituksesta: *Suomen kielen alku-äänet, verratut indoeurooppalaisiin kieliin.*

Mainitun tutkimuksen tarkoitus on vertaamalla enemmän kuin 500 suomen sanaa indoeurooppalaisten kielten sanoihin todistaa suomen syntyperää samasta alkukielestä näiden kanssa ja osoittaa ei aivan kaukaista yhteistä henkisen viljelyksen kantaa, joka ei ole käsitännyt ainoastansa luonnon kansain ensimmäistä sivistyksen tilaa, vaan on ulottunut enemmän kehittyneen yhteiskunnallisen ja henkisen seura-elämän aikoihin. Johdannossa mainitaan, miten tarpeellista on, että tälle vertaamiselle perustukseksi pannaan *runko*, jota sanaa kirjantekijä käyttää samassa merkityksessä kuin uudempi kielitutkimus *juuri* sanaa. Valitettavasti hän ei kuitenkaan ole

niin tehnyt, ja vielä vähemmin on hän pitänyt lukua yhtämukaisuudesta ja järjestyksestä tutkimuksissansa. Seuraus on, että joukko sointunsa puolesta enemmän tai vähemmin yhtäläisiä sanoja on syydetty kokoon, ilman vähintäkään johtavaa peri-aatetta tai syyvarjoakaan. Tällä tavoin ei sanan merkitys eikä sen alkuperäinen muoto tule tarkoin määrättyksi, eikä kumpaisenkaan oikeatetut vaatimukset täytetyiksi. Saattaaksemme tätä selväksi muutamilla esimerkeillä, ei meidän tarvitse muuta koin umpimähkään valita joukosta. *Vala (sacramentum)* verrataan skr. sanaan *vad, vādāmi*, puhua, tulkita, vaikk'ei mistään voi päättää *vala* sanan alkumerkityksen olleen: *puhe, selitys*. Samoin verrataan myös *anastaa* kreikan sanaan *ἀνάσσω*. Nämä hienommat eroitukset merkityksessä eivät kuitenkaan mitään ole sen hillittömän miellivallan suhteen, jota tekiä käyttää eri ääniä samoiksi saadaksensa. Niinpä verrataan *huutaa* skr. sanoihin *hve, hvayāmi, have, huve; himo (μερος, hilloa χιλλω, hirvi cervus (vrt. κέρως), keti ἡδη* sanoihin; mutta lisäksi tulee vielä seuraavat sanat: *haudata = θάπτω, hermo = nervus, νῆυρον ja hekuma = skr. bhoga (nautinto) ja latinan voluptas (!)*. Suomalaista *k*:ääntä vastaavat näin muodoin *h, χ*, alkuperäinen *k*:ääni, spiritus lenis sekä *θ, n, bh* ja *v*. Näin vapaasti liikkuen voipi todeksi näyttää mitä hyvänsä, ja kaikki säännöllisyys häviää kielestä. Samanluontoisia esimerkkiä ovat *julki = vulgo, juoda = πλουαι, juttu = skr. yudha, tapolu, julma = olematon skr. galma, iloita (jossa t:ääni kuuluu johtopäätteeseen) = skr. hlād, olla iloinen. Ilma ja ilta sanat johdetaan juuresta ir (irti), ja verrataan kreikan ἀήρ, lat. erro, saksan irren, ja skr. fr sanoihin (ei ars' kuten tekiä sanoo).*

Nämä esimerkit osoittavat kyllin, että tekiä vielä seisoo tykkänään sillä etymologeeraamisen kannalla, jota harjoitettiin viime vuosisadan loppupuoleen asti ja joka jo Kreikan maalla ja Roomassa tuotti nuo tunnetut selitykset: *lucus a non lucendo, prata quod sine opere parata, facere a facie, qvi rei, qvam facit, impo-nit faciem y. m. semmoisia.*

Ken ikänensä vain vähänkin tuntee suomiheimoisia kieliä, tietää niissä monelta puolen, sanakirjallisellakin alalla, olevan yhtäläisyyttä indoeurooppalaisten kielten kanssa. Jos ei otetakkaan lukuun suoria lainoja, on kuitenkin sanoja, joiden kokoominen ja

vertaaminen maksaisi vaivan; mutta tämä vertaaminen on toimittava tarkkuudella ja yhtämukaisuudella. Se suhde, missä *asuu*, *asia*, *ase* ja kenties myöskin mordvan *ašdan* (olla) sanain juuret ovat indoeurooppalaiseen juureen *as* (olla), ja jota tekiä mainitsee, ansaitsee kyllä likempää tutkimista; ja samoin myös, missä suhteessa yksinomaisesti suomalaisella alalla semmoiset sanat kuin *arka*, *närkästyä*, *oro*, *noro* y. m. ovat toisiinsa, taikka missä suomalaiset juuret suvaitsevat juuri-vokaalien pidennystä. Semmoiset erityistutkimukset ovat tärkeitä suomen kieliopille; ja kun tekiä perin-pohjin tuntee suomen kielen, olis se toivottavaa, että hän ryhtyisi semmoiseen tutkimustyöhön. Vaan nykyisestä koelmasta ei tieteelle ole mitään hyötyä.“

Päätettiin lähettää tämä arvostelu Osakunnan nimessä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle.

3 §. Allekirjoittanut sihteeri luki Osakunnan kuulla seuraavan esitelmän:

„Lähes puoli toista vuotta on sitten kulunut, kun minulla oli kunnia tässä arvoisassa seurassa ilmottaa I vihko t:ri J. Bundenzin ansiollista teosta: *Ugrische Sprachstudien*. Nykyisin on II vihko samaista teosta lähtenyt painosta, ja koska sekin sisältää arvollisia tutkimuksia, jotka koskevat myös suomen kieleen, pyydän saada lyhyimmittäin tehdä selvää niistä. Päällekirjotuksena on tällä vihkolla: *Determination des Nomens durch affigirten Artikel im Mordwinischen und in einigen anderen ugrischen Sprachen*.

Se ajatus on näihin asti ollut jokseenkin yleinen, että artikkeli, olipahan sitte liitetty sanain eteen tai perään, on vieras suomalais-unkarilaisille kielille. Siksi onkin se oudostuttanut tutkijaa, kun unkarin kielessä on kohdannut demonstrativipronominin *az* sekä lasku-sanan *egy* artikkelina käytettynä, ja vielä enemmän on se häntä kummastuttanut, kun mordvan kielessä nominilla on määrätty ja määräämätön muoto. Mainitun ilmiön unkarin kielessä on sentään voinut selittää saksan vaikutukseksi, mutta mordvan kahdenlaista deklinationia ei ole mitenkään käynyt selittäminen naapuri-kielistä tulleeaksi, sillä venäjässä ei enempää kuin tatarin kielissäkään ole artikkelia. Niinpä ovat siis oppineet tämän kielikohdan suhteen olleet pahanpäiväisessä pulassa. Tosin on

Ahlqvist mordvan kielen mokscha-murteen kieli-opissa (siv. 21) sen ilmiön selitykseksi väittänyt, että suomenkin kielessä taipumusta näkyy semmoiseen nominien määräykseen loppu-artikkelilla, mutta hänen esiintuomansa kaksi esimerkkiä, nimittäin: *Pekka se tyttärinensä* sekä: *miehet ne huutaa ja huiskaa*, joissa muka demonstratiivi-pronomininit *se* ja *ne* seisovivat semmoisen määrääväisen päätteen asemessa, ei suinkaan riitä todistukseksi hänen väitteellensä. Yhtä hyvillä perustuksilla sopus tietysti sanoa esim. ruotsinkielisessä lauseessa: *månen kan skiner* personallisen pronominin *kan* tekevän määrääväisen artikkelin virkaa; ja kuitenkin on *månen* jo itsessään määrätty muoto. Paremmalla menestyksellä on Budenz kysymyksessä olevassa teoksessaan todeksi näyttänyt, että mainittu mordvan kielessä kohtaava ilmiö ei ole yksinomaaisesti sille kuuluva, vaan on ollut jo alkukielessä ja jättänyt enemmän tai vähemmän selviä jälkiä lähes kaikkiin suomalais-unkarilaisiin kieliin.

Esityksensä alottaa tekiä määrätyn muodon päätteen selityksellä mordvan kielessä. Tämä päätte on yksikössä *s'* tai *t*, monikossa *nä* (*ne*), ja tekiä johtaa *ne* mordvan demonstratiivi pronominista *sä* ja *tä*, jonka jälkimäisen monikolla alkuaänenä on *n* aivan samoin kuin suomen kielen demonstratiivi pronominilla. Tämä johto on varsin luonnollinen ja soveltuu erinomaisen hyvin määrätyn muodon syntyyn Skandinavian kielissä. Nuot yksikön eroavat päätteet *s'* ja *t* ovat tekiän ajatuksen mukaan alkuaan olleet samat, ja alkuperäinen niistä on *t*, samoin kuin hänen mielestään mainittu demonstratiivi pronomini *sä* on johtunut alkuperäisemmästä *tä*. Kun tämä ajatus likeltä koskee suomenkin kieleen, koska siinäkin tietysti *se* on pidettävä *tämä* pronomini-juuresta *tä* kehittyneenä, ei liene liiallista tässä esiintuoda niitä perusteita, joiden nojassa tekiä on tullut mainittuun päätökseen. Hän sanoo tästä seuraavalla tavalla (sivv. 8—9, muist. 3): „Für die Ansicht, dass *sä* od. *se* im Finnischen und Mordwinischen, d. h. ein mit *s* anlautendes hochlautiges Demonstrativpronomen mit *tä* zusammen nur Doppelformen eines einzigen Pronominalstammes darstellen, lässt sich geltend machen: 1) dass mehrere Ugrische Sprachen nur zweierlei Demonstrativpronomen kennen, ein hochlautiges auf das Nähere, und ein tieflautiges auf das Entferntere zeigendes Prono-

men, und zwar beide (wenigstens für den Singularis) mit *t* anlautend: so ostj. *te* (*tī*) und *to* (*tema-toma*); wog. ebenso; magy. *ez* und *az* (*oz*) für *te-z*, *to-z* (welche mit *t* anlautenden Formen noch in adverbium *té-tova* „hierhin-dorthin“ erhalten sind, vgl. Nyelutudományi közlemények IV, 36 *); — 2) dass sowohl das Finnische als das Mordwinische zu denjenigen Ugrischen Sprachen gehören, welche aus *t* entstandenes *s* im Anlaut aufweisen: md. *sev-*, f. *syö-*, essen = ostj. *tév*; md. *sel*, f. *syle-*, Kloster = vog. *tel* j. n. e.; — 3) dass das dem Finnischen zunächst stehende, aber oft noch ältere Lautstufe bewahrende Lappische kein mit *s* anlautendes Demonstrativpronomen kennt; — 4) dass in ähnlicher Weise, wie *sä* für und neben *tä*, sich in anderen ugrischen Sprachen ein fernzeigendes *so*, *sī* für *to* entwickelt hat — — — —; 5) dass das Finnische *se* nur durch die Vernachlässigung des *tuo* (welches im Ehstnischen und Liwischen kaum noch Vorhanden) mehr und mehr zum „fernzeigenden“ geworden, aber gleichwohl in vielen Fällen noch entschieden mit „dieser“ übersetzt werden muss, wovon sich Jedermann bei Übertragung finnischen Originaltexte ins Deutsche leicht überzeugen kann.“

Edellämainituista aineksista tekeytyneen määrääväisen artikkelin on tekiä myös osoittanut olevan semmoisissa mordvan mokscharn teen nomineissa, joihin persoonallinen possessivi-suffixi on liitetty, vartalon ja tämän suffixin väliin asettuneena. Myöskin tämmöisellä määrääväisen artikkelin käytännöllä on vastikkonsa ruotsin kielessä, jossa tavataan semmoisia lauseita kuin esm. *gif hit boken min*. Ainoastaan yksikon kolmannen persoonan possessivi-suffixin kanssa ei tämä määrääväinen artikkeli muka sovi yhteen, koska demonstrativi- ja 3:nen persoonan-pronomini, joista ne johtuvat, ovat lähistä sukua toisilleen. Mutta sen siasta tavataan itse 3 persoonan suffixi puheena olevassa kielessä määräävän artikkelin virkaa toimittamassa. Samalla lailla sanoo Wiedemann kieliopissaan 3:nnen persoonan suffixia käytettävän myös syrjäin ja vortjakin kielessä, ja Rogow myöntää, permian murteessa niinkään mainittua suffixia määrääväisen artikkelin asemesta käytettävän. Mutta Budenz näyttää kysymyksessä olevassa teoksessaan tukevina pidettävillä perusteilla, että tämä näin käytetty pääte syrjäin ja

*) Vrt. Halotti beszéd, s. 116.

votjakin kielissä onkin oikeastaan määrääväinen artikkeli, koska se yhtä hyvin johtuu demonstratiivi pronomiinista kuin 3:nnen persoonan pronomiinista ja tavataan semmoisissakin kohdissa, missä se ei voi osottaa 3 persoonaa. Ja se seikka, että määrääväistä artikkeleita näin käytetään niin kaukaisina aikoina toisistaan eroneissa kielissä, kuin mordvan ja syrjänin sekä votjakin kielet ovat, antaa tekiän mielestä aihetta siihen arveluun, että nominien määräys artikkelilla on alkuperäistä suomalais-unkarilaisissa kielissä.

Eikä ole tämä nominien määräys artikkelilla muistakaan suomalais-unkarilaisista kielistä tyhjiin hävinnyt. Vogulin kielessä on se säilynyt aivan samalla lailla kuin syrjäniläis-ostjakilaisissa kielissä, ja ostjakin kielessä on niinkään demonstratiivi-pronomiinista johtuva *t*:pääte, jota tosin käytetään samaan mukaan kuin syrjäniläis-votjakilaisissa ja mordvan kielissä, mutta vähän abtaammalla alalla. Sillä muodostetaan nimittäin pää-asiallisesti substantivikäsitteitä adjektivisista; mutta tämän ohella se myös osottaa objektia. Mikään todellinen akkusatiivi-pääte se ei kuitenkaan ole, vaan on *t*:n edestä luultavasti akkusatiivin *sia*-pääte kadonnut, samoten kuin esm. mordvan kielessä on käynyt, jossa samoin määrätyn deklinationin akkusatiivi (genitivi) päättyy vain määrääväisellä artikkelilla (*t*:llä). Tämä *t*:n edestä poisjäenyt akkusatiivi-pääte on epäilemättä *n*:ääneksi muuttunut *m*, joka tässä alkuperäisessä muodossaan tavataan objektisian päätteellä tscheremissin kielessä vielä alkuperäisempänäkin, nimittäin muodossa *ma* (*me*) etelä-vogulin kielessä ja *n*:ksi muuttuneena suomessa sekä sen lähimmissä heimokielissä, jopa *b*:ksikin koventuneena parissa lapin murteessa. Ja syynä mainittuun akkusatiivi-päätteen häviämiseen on tietysti se, että ne kielet, joissa se ilmiö tavataan, eivät rakasta konsonanttiyhdistystä *nt*.

Tällä tavoin selittää nyt kirjantekijä unkarin *t*:päätteisen akkusativinkin, josta niin paljon on sinne tänne mietitty. Tämänkin pääte on siis alkuperäisesti *nt* tai vielä alkuperäisemmästi *mt*. Kun unkarikin kuuluu niiden kielten joukkoon, jotka kammovat mainittua ääni-yhdistystä, ei olekkaan tällä selityksellä muodon suhteen mitään estettä. Tekiä huomauttaa paitsi sitä, että tämän akkusatiivi-päätteen edessä sanavartaloiden loppu-vokaali hyvin itsepintaisesti pysyy, niin että sanotaan esm. *kala-t* (nom. *kal*, *kala*).

vaikka kieli ei suinkaan viero konsonantti-ryhmää *lt*. Tämä todistaa, että puheena oleva *t*:ääni on kova (*lt*) ja että se voipi seisoa *nt*:n (*mt*) asemessa. Mitä taas merkitykseen tulee, niin näyttää tekiä hyväksyttävillä perusteilla, että tämä *t*:päätteinen akkusatiivi nykyisessä kielessä osaksi tekee määrätyn objektin virkaa ja vielä enemmän on tehnyt sitä muinoin, kun sitä vastoin nominatiiviä (sanan vartaloa) vississä suhteissa käytetään määräämättömänä objektina (vrt. Halotti *beszéd*, siv. 84). Näin muodoin on tämä akkusatiivin *t* unkarin kielessäkin säilyttänyt alkuperäisen determinatiivi-merkityksensä.

Sanoin monia mietteitä olleen tästä unkarin akkusatiivin päätteestä. Näistä on mainittavimpia se Bollerin tekemä hypoteesi, että tämä pääte olisi samaa perää kuin suomen infinitivisian *ta* (*tä*) suffixi. Tämän hypotesin on nyt Budenz auttamattomasti kumonnut. Vaan onpa allekirjottanutkin jo ennen *Halotti beszéd* kirjassa (ks. siv. 77) päättänyt sen perättömäksi, ja sitä vastoin asettanut unkarin akkusatiivi-pääteen yhteyteen *t*:pääteen kanssa suomen pronomini-muodoissa *minut*, *sinut*, *meidät* j. n. e. Samoin tekee myös Budenz kysymyksessä olevassa teoksessaan, ja hänen ajatuksensa mukaan siis mainitut muodot: *minut*, *sinut*, *meidät* ovat syntyneet alkuperäisistä: *minunt* (*minumt*), *sinunt* (*sinumt*), *meidänt* (*meidämt*). Tämä ei sodikkaan suomen kielen ääni-lakia vastaan. Tosin ei kuulu suomi niihin kieliin, jotka kammovat *n*:ää *t*, *k* ja *p*:n ynnä niitä lähisten äänien edessä; mutta siinä on se sääntö ett'ei mikään sana voi päättyä kahteen konsonanttiin, vaan jääpi niistä tavallisesti edellinen pois. Niinpä saadaan esm. *kolmante* vartalosta nominatiivi *kolmas* siten, että loppu-*e*:n hävittyä *t*:n-edellinen *n* katoa ja *t*:ääni muuttuu *s*:äksi. Merkityksen suhteen taasen on huomattava, että mainituissa sanoissa *t* ei suinkaan ole menettänyt determinatiivi-luontoaan, koska *minut*, *sinut* j. n. e. tietysti aina ovat käsitettävät määrättyiksi henkilöiksi. Kuten tunnettu, käytetään mainittoja pronomini-muotoja objektina vain itä-suomessa, kun sitä vastoin länsi-murteessa sen siasta käytetään *n*:päätteisiä muotoja *minun*, *sinun* j. n. e. Sen päätteinen *sia* käytetään myös muista sanoista yksikössä objektina, kuten ylempänä jo mainittiin, ja se on tarkau erotettava genetivistä (ks. *Halotti beszéd*, siv. 80 seurr.); mutta tämän *sian* suhteen, kun

sitä objektina käytetään, on tähdelle pantava, ettei käsite aina ole määrätty, josko onkin kokonainen. Kun sanotaan: *näen miehen* voipi se ruotsiksi olla: *jag ser mannen*, mutta myös: *jag ser en man*. Toista on kokonaisen objektin sian monikossa, jossa sillä on tuo määrävän t:n päätte. Kun sanotaan: *näen miehet* on se aina ruotsiksi käännettävä: *jag ser männerna*, ei: *jag ser män* l. *männer*. Näin on siis meillä suomessa akkusatiivi-päätteen virkaa tekemässä tuo määräväinen artikkeli *t* ja se on, kuten näimme, siinäkin asemassa säilyttänyt alkuperäisen determinatiivi-luonteensa.

Että se *t*:päätteinen monikon sia, jota suomessa käytetään objektina, on toinen kuin monikon nominatiivi, on allekirjoittanut kokenut todeksi näyttää *Halotti beszéd* kirjassa (siv. 80 seur.). Budenz mainitseekin tätä teoksessaan seuraavilla sanoilla: „In einer eingehenderen Besprechung der finnischen Objectsbezeichnung stellt O. Blomstedt (*Halotti Beszéd*, Helsingfors 1869, s. 77—84) bereits die Ansicht auf, dass das Accusativsuffix von *minut*, das er gleichfalls mit dem magyarischen und ostjakischen Accusativ-*t*, aber als wirkliches Casussuffix, zusammenstellt, in dem *t* des zur Bezeichnung totalen Objects dienenden Nominativ pluralis wenigstens latent vorhanden sei, oder dass z. B. *miehet* „viro“ aus einem ursprünglichen *miche-te-t* zu deuten sei. Diese Ansicht verdient auch von unserem jetzigen Standpunkte aus, da wir in Accusativ-*t* nur ein Determinativ und höchstens Pseudo-Casussuffix erblicken, alle Beachtung. Denn grade die totales Object bezeichnenden Pluralnominative auf *t* sind es, welche immer auch den Werth bestimmter Formen haben (da in Plural das unbestimmte Object gänzlich dem Casus Partitivus anheimfällt), und da wäre dann auch das Determinativ-*t* ganz an seinem Platze. Doch müssen wir diese Frage vorerst auf sich beruhen lassen, bis nicht eine speciellere Untersuchung auch zugleich die sonstigen Eigenheiten der Pluralbildung im Finnischen und in den nächstverwandten Sprachen (Lappisch, Ebstnisch) befriedigend erklärt.“ — Tähän tahdon vain lisätä, että aivan mielelläni myönnän puheena olleen *t*:päätteen olevan oikeastaan määräväisen artikkelin eikä akkusatiivi-päätteen, kun senkautta tuo kummallinen objektipäätteen kaksinaisuus suomen kielessä saapi sangen tyydyttävän selityksen. Minä en olekaan mainitussa teoksessa puhunut mitään noiden objektipäätteiden

luonteesta; olen vain otaksunut ne tosi-asioina. Suostunpa vielä siihenkin, mitä kirjantekijä lausuu monikon päätteestä, että se on tarkemmin tutkittava, ennenkun voidaan mitään oikein varmaa päätöstä tehdä monikon akkusativista.“

4 §. Päätettiin, että allekirjoittanut mieltisi keskustelu-ainetta tulevaan kokoukseen ja saattaisi sen muille Osakunnan jäsenille tiedoksi ennen sanottua kokousta.

5 §. Jäseniksi Osakuntaan päätettiin kutsua dosentti, tohtori Ernst August Strandman, Juris utriusque kandidaati Jaakko Forsman, kollega, maisteri J. M. Salenius, maisteri Anton Almborg sekä filosofian kandidaatit Viktor Löfgren ja E. Almborg.

Osk. Blomstedt.

Lokakuun 26 p:nä 1870.

Saapuvilla olivat: esimies, prof. Ingman, tohtori Donner, maisteri A. Almborg ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin justeerattavaksi ja hyväksyttiin.

2 §. Allekirjoittanut sihteeri ilmoitti, että viimeisessä kokouksessa Osakunnan jäseniksi kutsutuille herroille kutsumuskirjat olivat tavallisessa järjestyksessä lähetetyt, paitsi tohtori Strandman'ille ja filosofian-kandidaati E. Almborg'ille, jotka eivät olleet jäseninä Suomalaisessa Kirjallisuuden Seurassa ja siis asetusten mukaan eivät voineet Kielitieteellisenkään Osakuntaan jäseniksi päästä. Päätettiinpä siis, että sihteeri ensi kokouksessa esittäisi heidät Seuran jäseniksi ja sitten toimittaisi heille Osakunnan kutsumuskirjat.

3 §. Allekirjoittanut sihteeri luki seuraavan esitelmän yksikön ja monikon käyttämisestä Suomen kielessä:

„Suomen kielessä on, kuten tunnettu, kaksi numeria eli lukua, singularis ja pluralis (yks. ja mon.). Mutta suomiheimoisille kielille ei myöskään *dualis* (kaksikko) ole vieras. Sen tapaamme paitsi muuta suomelle sangen lähisestä heimokielestä lapista. Vaan vaikka kysymyksessä olevat kielet näin ovat muodostaneet monilukuisuudelle yhtä paljon muotoja kuin arjalais-kielet, on se kui-

tenkin pidettävä erityisenä omituisuutena suomiheimoisissa kielissä, että ne niin paljon kuin mahdollista käyttävät yksikköä, missä monilukuisuus vain jollakin muulla tavalla on osoitettu. Varsinkin on enemmän viljellyistä kielistä *unkari* tämän suhteen huomattava. Mutta myös suomen kielessä on tämä sukuun kuuluva ominaisuus sangen suuressa määrässä säilynyt.

Niinpä käytetään yksikköä suomessa:

1:o. Kun nomina numeralia cardinalia ovat attributina tai partitivina jollonkin substantiville, esm. *osti kaksi hevosta; kulkee kolmella hevosella: ei löytänyt viittä hevosta.*

Muist. Poikkeuksen tekee tästä säännöstä sana *miljoona* kun sitä käytetään partitivina. Esm. *sain miljoonan ruplia*. Epäilemättä on tähän se syytä, että *miljoona* ei ole suomiperäinen lukusana. Kun sitä vastoin *miljoona* yhdistetään jonkin muun lukusanan kanssa, niin pannaan se yksikön kanssa, esm. *kaupungissa asuu viisi miljoonaa ihmistä.*

2:o. Samoin yhdistetään myös epämääräiset lukusanat, kun ne seisovat attributina, yksikön kanssa. Semmoisia epämääräisiä lukusanoja ovat: *moni, usea, harva, muutama, pari*. Niinpä sanotaan siis esm. *monella ihmisellä on hyvin vähän älyä*, *många menniskor & usea ihminen on kovin itserakas*, *många menniskor & harvalle naiselle on semmoinen onni luotu, åt få qvinnor & talossa on muutama elukka, i gården finnes ett och annat (= några kråk)*; *parista linnusta maksettiin 3 markkaa, för ett par stycken foglar & sitä vastoin: lintu-parista = för ett par foglar*;

Muist. 1. Huomattava on kuitenkin, että *usea, harva* ja *muutama* nykyisessä kielessä useammin yhdistetään monikon kanssa, niin että siis sanotaan mieluisemmin: *useat ihmiset ovat kovin itserakkaat* kuin: *usea & harvoille naisille on semmoinen onni suotu*, kuin: *harvalle & talossa on muutamia elukoita* kernaammin kuin: *muutama elukka*. Mutta epäilemättä on yksikön käyttäntä tässä enemmän kielen alkuperäisen luonteen mukaista, jonka vuoksi siitä on mahdollisuuden mukaan kiini pidettävä.

Muist. 2. Adjektiivi *kaiikki*, joka myös on luettava epämääräisten lukusanain joukkoon, pannaan pääsanansa kanssa yksikköön ja vaatii partitivina myös peräänsä yksikön, kun se merki-

tykseltään käypi yhteen *koko* adjektivin kanssa, esm. *menkää(t)elos kaikkeen maailmaan* (= *koko maailmaan*); *täällä on ollut ihmisiä kaiken päivää* (= *koko päivän*); *oleskeli kaupungissa kaiken ikänsä* (= *koko ikänsä*). Muussa tapauksessa yhdistetään *kaikki* monikon kanssa, jonka suhteen kuitenkin on huomattava, että *kaikki* muotoa käytetään attributina nominativi ja akkusativisioille. Siis sanotaan esm. *kaikki päivät eivät ole samanlaiset; luen yhteen kaikki ihmiset, jotka ovat Suomen kaikissa seurakunnissa*. Kuitenkin käytetään säännöllistä monikko-muotoa *kaiket* attributina aikaperäisille objektille, esm. *oleskeli ulkona kaiket päivät* (= *dagarna igenom*). Samalla lailla käytetään myös *moni* sanaa, esm. *asui vanhempainsa tykönä monet viikot* (= *många veckor igenom*), vaikka, kuten yllä näimme, muuten yksikköä käytetään tämän sanan yhteydessä.

Muist. 3. Kun muina numeralia cardinalia sekä mainittuja epä-määräisiä lukusanoja käytetään attributina monikossa, on niillä lajiin merkitys, esm. *kylvi kuusia jyyviä, seitsemiä siemeniä* (sädde sex slags säd, sju slags utsäde); *mitä siinä hymmenillä virkamiehillä tehdään?* (*hymmenellä virkamiehellä toista*); *on sillä miehellä monet* (*många slags*) *kujeet* (toista on *monta kujetta*); *koetti useilla* (*genom många slags*) *keinoilla saada rahaa* (toista: *usealla keinolla*). Muistettava on kuitenkin, mitä äsken sanottiin *usea, harva* ja *muutama* sanojen käyttämisestä monikossa. Tämän mukaan saattaa siis *useilla keinoilla* myös olla = *usealla keinolla*, vaikka alkuaan ei niin ole ollut.

Muist. 4. Myöskin *yksi* sanasta käytetään monikkoa tällaisessa lajiin merkityksessä, esm. *kylvi yksiä siemeniä peltoon ja kyttöön*. Muuten käytetään *yksi* sanaa monikossa myös, kun se on attributina niinkutsutuille pluralia tantum, esm. *piti vain yhdet pidot* (ett kalas).

3:o. Semmoisista esineistä, joita tavallisesti tavataan joukottain, käytetään yksikköä itse lajia merkitsemässä, monikkoa, kun erityiset, lajiin kuuluvat esineet otetaan lukuun. Esm. *puussa on täysi lehti*; mutta: *puussa on täydet lehdet* (jos jokaista lehteä erittäin tarkoitetaan); *siinä on puuta heinää*; mutta: *siinä on puita ja heiniä* (katsoen erittäin kuhunkin puuhun ja heinän korteen); *heinä* (semmoinen ruokalaji kuin *heinä*) *on hyvää hevoselle*;

mutta: *heinät* (joka korsi) *ovat* *kuivat*; *ruis* (viljalaji) on hyvä *leiväksi*; mutta: *rukiit* (rukiin jyvät) *ovat* *kuivia*; *pellossa on kaunis oras*; mutta: *pellossa on kauniit oraat* (kun jokaista orasta erikseen katsotaan); *suola* (sellainen aine kuin suola) *on terveellistä ihmiselle*; mutta: *suolat* (suolan rakeet) *ovat valkoisia*; *ruis on tühässä*; mutta: *rukiin tähissä* (erityisissä) *on jyviä*.

4:o. Samoin käytetään myös substantiiva materialia sanoista yksikköä, kun itse aineen lajia tarkotetaan, josta jokin on tehty, esm. *astia on tehty savesta*; *huone on rakennettu kivistä* (vaikka kiviä on monta); *suoloja on keitetty meri-vedestä*. Mutta kun koko joukkoa erityisiin lajihin kuuluvista esineistä tarkotetaan, käytetään näistäkin sanoista monikkoa, esm. *aitä on kudottu rainiosta nöstetuista kivistä* (erityisistä); *viina on keitetty vanhoista rukiista* (= rukiin jyvistä) (ei koskaan: vanhasta rukiista). Munten *substantiiva materialia* monikossa ylipäänsä merkitsevät aineen eri lajia, esm. *nämä savet* (= savilajit) *ovat paraita*; *Unkarin viini* (= viinilajit) *ovat mainioita*; *Espanjan suolat* (suolalajit) *ovat Suomessa hyvin tunnetut*.

Muist. *Suolat, rukiit* ynnä muut semmoiset monikot, joiden yksiköllä nimitetään useammasta yhtäläisestä osasta yhdistettyä kokonaisuutta, merkitsevät siis sekä aineen eri lajia että myös niitä eri osia, jotka tekevät kokonaisuuden. Niin muodoin on *suolat* = *suolalajit* ja *suolan rakeet*; *rukiit* = *ruislajit* ja *rukiin jyvät*.

5:o. Nomina propria ovat luonteeltaan semmoisia sanoja, että niistä enimmästään yksikköä käytetään. Kuitenkin tavataan niistä myös tietyksi monikko, esm. *Joensuut ovat, toinen Lapuan, toinen Pielisen joen suussa*; *Antit ovat langoksia*; *Napoleonit ovat tätä nykyä paenneet Ranskan maalta*. — Usein monikolla, kun sitä näistä sanoista käytetään, on *laatuisuuden* merkitys, esm. *täällä on Pekat ja Paavot* (= semmoiset miehet kuin P. ja P.); *ei Pekoista ja Paavoista ole siihen työhön* (ei semmoisista kuin P. ja P.); *olen käynyt Turut ja Helsingit* (semmoiset kaupungit kuin T. ja H.). — Myöskin substantiiva appellatiiva sanoilla on toisinaan samallinen merkitys monikossa, esm. *ei puut puku eikä seipähät selitä* (ei semmoiset esineet kuin puut j. n. c.).

Muist. Kuitenkin on yksikölläkin joskus tähän vivahtava merkitys, esm. *puu ei puhu* (= semmoinen esine kuin puu j. n. e.).

6:o. Omaisuuden substantivista myöskin oikeimmittain käytetään vain yksikköä, esm. *hyvyys, kavaluus*. Monikossa, kun sitä toisinaan käytetään, tulee näille sanoille *monenlaisuuden* merkitys, esm. *kyllä minä sen kavaluudet* (= monenlaisen kavaluuden, monet kavalat keinot) *tunnen*. Tässä on se etymologillinen säännöttömyys tavaksi tullut, että obliqui-siat johdetaan *-ukse, -ykse* (*uukse, yykse*) päätteisestä vartalosta, joten siis sanotaan *kavaluudet*, mutta *kavahuksilta, kavaluuksien* j. n. e. Esm. *kavaluuksillansa* (monilla kavaloilla keinoillaan, monenlaisella kavaluudellaan) *se mies saa paljon aikaan*.

Muist. Eurén sanoo kieliopissaan (sivv. 38—39) omaisuus-substantivien monikon asemasta käytettävän vastaavain adjektivien monikkoa. Mutta että tässä väitöksessä ei perää ole, näkyy selvästi siitä esimerkistä, jota hän käyttää. *Kuutuu hyviä* on ruotsiksi, kuten Eurén itsekin sanoo; *det hörs goda saker*. Tässä on siis kysymys kuuluvista asioista, ei omaisuuksista.

7:o. Sitä vastoin on Suomen kielessä koko joukko sanoja, joita käytetään vain monikossa (*pluralia tantum*). Tällaisia sanoja ovat:

a) Semmoisten esineiden, etenkin aseiden, nimitykset, joihin kuuluu kaksi varsinkin yhtäläistä osaa, taikkapa useampiakin. Esm. *suitset, päätset, kuolaimet, rattaat, vaunut, ohjat, ohjakset, hohtimet, keritsimet, sakset, niistimet, urut, atumet, sohlot, kangaspuut, kivet* (jauhinkivet), *kasvot, housut* y. m. Tähän kuuluvat myös substantivina käytetyt: *vanhemmat* ja *molemmat*.

b) Pitojen ja juhlallisuuksien nimitykset. Esm. *hääit, tuliaisit, läksiäisit, vikkiäisit, ristiäisit, hautajaisit, hautiaisit, peijaisit, maahan-paniaisit, varpaisit, harjaisit, harjakaisit, harjalliset, tiitiäisit, pidot, laulajaisit, soittajaisit, avaaajaisit, arpajaisit, kuvit, iltakuvit*. Tähän kuuluvat myös leikkien nimet, niinkuin *karkusit, susisit, sokkosit* y. m. Esm. *karkusit on hupainen leikki; lapset ovat sokkosilla; susisten hupaisuus on monenlainen*. Syynä siihen, että näitä sanoja käytetään monikossa, on epäilemättä se, että pidot, juhlallisuudet ja leikit voipi ajatella yhdistetyiksi monenlaisista eri menoista tai kestäväen useampia päiviä.

c) *Pluralia tantum* ovat myös muntamat sanat, jotka esotavat jotain sisällistä tilaa, mielen liikutusta y. m., ja joita käytetään vain sisäisissä paikkasioissa, esm. on *juovuksissa, päissään; lapsi meni tainnoksiin; sairras toipui pyörryksistä; mies on suutuksissaan.*

Muist. 1. Toisia edellä-mainituista *pluralia tantum* sanoista käytetään yksikössäkin. Niinpä kuulee usein sanottavan ja lukee kirjoissakin lauseita semmoisia kuin: *herra ajaa vaunussa; räätäli leikkaa kangasta saksella.* Tämä on pelkkää huolimattomuutta kielen käyttämisessä ja sitä on siis kaikella muotoa karttaminen.

Muist. 2. Merkillistä on, että unkarin kieli aina nyky aikoihin on niin uskollisesti pysynyt alkuperäisessä kammossaan monikon käytäntöä vastaan, ett'ei siinä vielä tänäpäpänkään tavata ainoatakaan *plurale tantum* sanaa.

4 §. Tulevassa kokouksessa lupasi t:ri Donner esitellä *k:n* pehmenemistä *v:ksi* suomessa ja allekirjoittanut pitää esitelmän samaisen kielen passivista.

Osk. Blomstedt.

Marraskuun 29 p:nä 1870.

Saapuvilla olivat: esimies, professori Ingman, hra D. E. D. Europaeus, dosentit Donner ja Krohn, lehtori Godenhjelm ja allekirjoittanut sihteeri.

1 § Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin justeerattavaksi ja hyväksyttiin.

2 §. Sihteeri ilmoitti lähettäneensä viimeisessä kokouksessa päätetyt kutsumuskirjat professori Strandman'ille ja filosofian-kandidaati E. Alberg'ille.

3 §. Allekirjoittaneen sihteerin ehdotuksesta päätettiin Osakunnan jäseniksi kutsua lukion-apulainen, maisteri Fredrik Julius Petersén, filosofian-kandidaati Ivar August Brummer ja filosofian maisteri Kaarlo Emil Hårdh, ja piti näille tavallisessa järjestyksessä lähetettämän kutsumuskirjat.

4 §. Allekirjoittanut ilmoitti, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteeriltä oli tullut lehtori T. G. Aminoff'in tekemä tutki-

mus Etelä-Pohjanmaan kielimurteesta Osakunnan arvosteltavaksi. Mainittu tutkimus oli jo kiertänyt kaikilla johtokunnan jäsenillä, jotka yksimielisesti siitä nyt antoivat hyväksyvän lauseen. Tähän lauseeseen yhdistyivät myös muut läsnä olevat Osakunnan jäsenet.

5 §. Maisteri A. Alberg oli lähettänyt Osakunnalle seuraavat kaksi Maskun pitäjän murteella kirjoitettua satua:

Pieni Niilo ja Jättiläinen.

(Suom. Kans. Sat. ja Tar. IV: 21).

Yhres talos ol kol(p) poikka. Niist ol kaks kovi vahva ja väkevä, mut kaikke nuorimp heist Niilo ol vaevane ja nii(m) pikkane, ete tahtonu pääst kulkemaanka, vaikke hä enä ollu mikkä laps. Toise velje(h) eivä sevuaks koskan tahtonu otta Niilo seurasses, ku ei siit heil koska mittä appu ollu, vaa(m) pitivä hänt aen pilkkanas.

Kerra läksivä vanhema velje linnustama, mut ei ols ottanu Niilo fölisses, vaik hä ols kui(p) pyytäny ja rukkolu; mut Niilo men toiste(n) tietämät vanhima velje reppusse. Nyt käve nii, et velje öksysivä metäs ja ei osanu millän taval kotti. Viimeh ku he oliva iso aikka(ñ) kulkenu metäs, niin tul heit vasta iso jättiläene. Tämä ol koko päevä hakenu jotta syötävä ja tul nyt iloseks ku sai poja(k) kiin ja sano: „nyt saa(m) mnäki suurust; jos teit eres ols kol, ni en raskittis tappa(t) teit, va otasi vävyksen; sil mul on kol naematont tytärt koton“. Nyt veljekse karuva ete ottanu Niilo myöt ja sanova jättiläesel: „kyl meil ols viel kolmaski veljä koton, pääst meit hakema hänt, ni(m) me tua häne(n) tän“. Mut jättiläene ei päästäny poikki vallallas, sentähre et hä luul et jos he(k) kerra olsiva pääsny kotti, ni ei he enä ols tullu takasi, vaa meinas: „kyl se om paräst et mä vien teiä(ñ) kotti, ni mä saa hyvä(m) paisti suurukses“.

He(t) tuliva nyt jättiläese(ñ) kotti ja jättiläene vei poja(p) pirtti. Siäl ol kaekelaessi murhakalui ja isone verisaavi keskel permonntto. Jättiläene sano pojil: „noil kaluil mä teiänki tapa ja toho ammesse mä pane(n) teiänki veren“. „Ei ol hättä, tääl o Niiloki“, huus sillo(m) piän Niilo veljä repust. Vanhi veljä avo nyt reppus ja Niilo otetti siält ulos. Jättiläene kattel Niilo ja

naoro ja sano: „ompa sinus koko miäs (aika faari). Mut kosk teit kummiñki o(ñ) kol heñki, ni mä jätä(n) teiä elämä, nii(ñ) ku mä lupasi, ja ota vävyksen“. — Ku ol tullu ehto, ni jättiläene(m) pan heiä eri huanesse maat tyttäritte viere; mut Niilo(ñ), ku ol ni(m) piän ja vähäne, ete hä(m) peljäny hänt, ni hä(m) pan nuorima(n) tyttäres kans oma huoneses, siin ku(ñ) kaek häne(ñ) kalus ja värkkis oliva. Yäl kysy Niilo morsemeltas noist jättiläese(ñ) kaluist: „mitä tämä o?“ — „Se o mu isä(m) miäkka“. — „Äntäs tämä sit?“ — „Se o isä voemaleili, siit ku hä jua ittes vahvaks“. — „Äntäs jos mnäki joisi?“ sano Niilo. — „Jua vaa!“ sano fikka ja naoro. Niilo joe nyt jättiläese voemaleilist, ni et hä(n) tul hyvi vahvaks ja taes kuljetta jättiläese isso miäkka köykäsest.

Toes päevä men jättiläene(n) taas mettä ja toe siält miähe(n) tullesas; sit hän pan se rautahäkki ja sano: „täsä tule koht pirettäväks suure(p) piro, säästetä miäs siks ja tapeta(m) paestiks“. Niilo kuul se ja orot siks et jättiläene(n) taas men mettä; sit siäppas hä(n) toe iso miäka naolast ja tapo señ kans oma ja veljes muija, ni ete jääny muut ku jättiläese vanha ämmä elämä vaa. Velje(p) päästivä ny' äijä-para häkist pois ja otiva kaek tavara ja värki jättiläese huanest ja läksivä tiähes. Mut tial muistus Niilo miäle' jättiläese pulskias orhi, ku hä ol nähny jättiläese(n) tallis. Hä(m) palas sentähre(n) takasi ottama hioist ja ol juur lähtemälläs, ku jättiläene(n) tul metäst ja näk, mitä koton ol tapattunu. Samas juaks hä(n) talli ja koetti saar Niilo kiin. Niilo konttas häräsäs ullakko, mut jättiläene löys häne siält ja pan häne rautahäkkisse, siks ku(m) piro(t) tulsiva. Sit hä men it pois viärait käskemä, ja käsk ämmä(m) paista Niilo, siks ku hä viärrattes kans tulis kotti.

Ämmä lämmit nyt uuni hyvi(ñ) kuumaks ja ot piene(k) kärry ja meinas niil lykät Niilo uuni'. Niilo tiäs ny, et hä ol joutunu paha(m) pula, mut arvel: „nyt täyty hunteerat joku konsti. muuto otta perhan“. Jättiläese ämmä käsk. Niilo nyt menemä(ñ) kärryl, mut Niilo sano: „emmä tiär kui siin istuta, näyttäkä(n) te ensi(ñ), kyl mnä sit mene“. — Ämmä istus nyt kärryl, mut Niilo lykkäs ämmä sii-samas uuni ja paesto häne siäl kypseks. Sit hä(m) pan ämmä vaatte(p) päälläs, kanno paesti(m) pööräl ja ol siin emäntän siks et jättiläene(n) tul vierattes kans huonesse.

Ku nyt syätti(m) paisti, ni Niilo sano: „mä unhoti(n) tuar juamist, jos mä juakse hakema“. Sii-samas karas hä(n) talli ja hypäs orhi selkkä ja ajo tulisest kotti. — Sil taval tuliva veljekse rikkaks miähiks ja saeva kaekelaessi tavaroi, mut jättiläese saeva syär paestis ilma juamist. —

Neljä veljestä.

(Ktso Kielitiet. Osak. Keskust., Suomi II jakso 8 osa, siv. 515).

Kerrañ kual isäntä yhrest talost; hänelt jäe nel poikka elo'; yht näest piretti hassun. Poja riiteliyä ny(p) pahuksen taval keskenäs, kuka tulis talo isänäks. Ku ei milläu taval tullu sovintto, nii(m) pantti viime hione ette; kaek nel istusiva rekke ja rupesiva ajama, hakema onneas muhalt. Ku oliva(k) kulkenu vähä matka, ni(n) tul liukas jää vasta. Se pa(m) miehe(p) paha(m) pula. Poja(h) hunteerasiva kaua rännal, mil taval pääsisivä jää ylitte, kute hione ollu(k) keñgäs. Viime(m) päätivä, ete kukka heist saes päräspäe haukku sitä konsti, ku viimiseks ol lööretty, munto ni se saes aika taval selkkäs[ses]. Nyt he(p) päästivä hiose(m) pois erest, kaasiva(s) se(ñ) kyljelläs ja rupesiva laahama (traijama) sitä jäät myäre. Tämmöne laahamine(ñ) kulut, kyl sä se ymmärä(t), karva(p) poes hiose(ñ) kuppest; viime men nahkaki rikki. Mitäs täst muut, ku(ñ) käännetti hione(n) toisel kyljel ja ruvetti(n) taas trasikoittema. Vähä aja(m) päräst ni(m) puhkes seki(ñ) kylk ja hios-parka kual. Mut hassu veljä ei muistanukka enä eilist liitto, vaa sano: Kyl mä jo rannal vähä arveli, et ols pitäny pan hakko hiose al. Siit vast toese(s) suutuva ja anno(h) hänel oikee vahvast selkkä. Sihe loppus heiä matkas ja he(p) palasiva kotti. Mut ku siäl vaa viäläki(ñ) kest riitta, ni(m) paniva(h) he joñku aja(m) päräst jokane hioses ette ja läksivä(t) taas matkal, maaelma koettelema. Ku oliva ajanu yhre(m) päevä, ni(m) menivä yhtte(n) talo yösseks, ja paniva(h) hiose(t) tanhua, re'ist heini syömä. Mut enneñku he menivä tuppa, sanova toene(n) toeselles: käännetäs ny' ree-aesa sinneppäe, mihe meinata men, ete huame(n) tapaturmast men takasi(ñ) kotti. Talo isäntä osas kuul tätä heiä(m) puhettas porstost. Ku veljä oliva menny

sisäl, ni(ñ) kääns hä(ñ) koerauttas aesa sinneppäe, mist he oli-
 va(t) tullukki. Aamul ni veljekse(p) panivat hioses ette ja rupe-
 siva ajama sinn, mihimpäe aesa oliva, ja luuliva ny' meneväs aen
 kauemaks poes kotto. Ku oliva kulkenu kappale matka, sano se
 hassu veljä: minu miälest ni me jo eilä meni(n) tämä(n) talo
 siutte. Pir suus kii, vastasiva toese, huolimat häne(m) puhestas
 mittä, ajova vaa ettippäi. Ehtoste(n) tulivakki(n) taas kotti. Sillo
 heil ei ollu muut neuvo ku erot toesistas ja tasat omasuutes.
 Keitivä sentähre eropuuro sil taval, et jokane veljä kaas kymme-
 ne(ñ) kapallist jaoho suure avantto(ñ), ku he oliva hakanu jäähä.
 Yks veljeksist jäe siihe(m) puuro kattoma. Ku hä viivy siäl ko-
 vi(ñ) kauan läks toene hänt hakema. Hän ol menny päästikka
 avantto(m) puuro maestama ja hukkunu sinne. Toene(ñ) ku koet
 saar hänt ylös siält putos it vette ja huku kans. Molema muu
 veljä tasasiva sit kahre(ñ) keske(n) talo. Toene ot ittelles koko talo
 ja kaek muu(t) tavara; hassu sae vaa ove osakses. Nyt menivä
 he vantrama, hassu ovi olal, toene(m) plakkari(t) täön raho.
 Maantiet myäre(ñ) kääresäs näevä(h) he kerra(m) pulskia(v) vaunu,
 ku(n) tuliva heit vasta. He(k) kiipesi vilppast yhte(n) tammi-
 puuhu(ñ), ku(ñ) kasvo maantiä viäres. Vaunu seisatava tamme al.
 herrasväe rupesiva siin syämä. Hassu väsy nyt ove(m) pitämisest
 ja sano veljelläs: nyt mä päästä se(m) maaha. Älä suñka(ñ)
 pääst, varot toene. Tämä ei hualinu siit, vaa(m) pääst se(m)
 menemä; se putoski herrasväe(m) pääl. Ne(p) peljästyvä siit nii,
 et jäti kaek tavaras ja vaunus siihe ja juaksiva it tiähes. Hassu
 rupes syämä, ot kaek tavara omakses ja tul paljo rikkamaks
 ku veljä.

Muist. Sulkumerkkeihin pannut konsonantit kuuluvat hyvin
 heikosti. — ñ = ng.

6 §. Hra D. E. D. Europaeus luki seuraavan kirjoituksen:

*Muutamia tärkeitä sanoja suomalais-ungarilaisen kielen-
 tutkinnon pääperustajan M. A. Castrénin puolesta.*

Tässä nimitetyn ja suurimmasta syystä kaikella kunnioitta-
 misella muistettavan tieteilijämme ja edellä-astujamme puolesta minä
 olen tullut välttämättömästi velkapääksi ei yksin suomeksi mutta

vielä muillakin kielillä julkisesti puhelemaan asioista, jotka koskevat suomalais-ungarilaisen kielentutkimuksen tärkeimpiä pääperustuksia.

Ensinäisessä professorin luennossansa, nimittäin kansallistiETEELLISISSÄ eli etnologiallisissa, Castrén julkisesti ja selvästi lausui seuraavansa sitä tutkinto-tapaa, jota nimitetään Bopin tutkintotavaksi. Tämän käytännöllisen tutkinto-tavan rinnalla Castrén mainitsi viisaustieteellisestä tutkinto-tavasta, mutta selitti sen käytännössä soveltumattomaksi. Sen sivussa hän lausui; „voivansa omasta kokemuksestansa vakuuttaa, ett'ei kukaan muulla keinoin voi saavuttaa täyttävää tieteellistä perustusta suomen kielen tutkinnossa, kuin heittäytymällä verrannollisen kielitieteen syliin.“

Tätä tutkinto-tapaa minäkin aina olen seurannut ja sen puolustukseksi nyt ei enää liene tarvis sanoja varsin pitkältä panna, sitten kuin niin taitava kielentutkia, kuin Wilh. Thomsen, sitä tutkinto-tapaa niin onnellisesti on ruvennut suomalais-ungarilaisella alalla käyttämään.

Mutta paljoa likemmin ansaitsee toinen seikka puhelemista.

Bopin tutkinto-tavan pääperustuksia on tiettävästi äännöslakein määräys. Näistä on suomalais-ungarilaisella alalla kieltämättä kaikkein tärkeimmäksi sanottava *s:n* ja etenkin useasti *l:n* sekä harvemmin myös *r:n* muuttuminen *t:ksi* ja sen suku-äännöksiiksi ugrilaisissa kielen haaroissa, nimittäin ostjakin, vogulin ja ungarin kielessä, jotka kielet ennen ungarilaisten siirtymistä Pannoniaan, tahi ennen vuotta 884 jälk. Kr., vielä olivat yhtenä kielinä. Wogulin kielessä on tämä *t* tavallisesti myöhemmin muuttunut *t:ksi*, niinkuin se suomen kielessäkin itä-Hämeen murteessa tapahtuu. Tahi se ungarin kielessä, itä- ja pohjais-Suomen murteen tavalla, katoaa sanan alusta kokonansa pois tahi muuttuu sanan lopussa ja välistä myös sisässä *x:ksi* = ranskan *x*, venäjän *з*. Tätä äännöslakia ei kuitenkaan silloin vielä löytynyt, kuin ugrin kieli oli syrjäin kielen kanssa yhdistettynä; sillä viimeainitussa kielessä sekä sen sivumurteessa votjakin kielessä ei vielä tavata jälkeäkään tästä ugrilaisten kielten äännöslaista.

Tätä äännöslakia nyt on erältä kulmalta ulkona Suomenmaasta sillä keinoin koeteltu kokonansa kieltää, että on ilmoitettu sen ostjakin kielessä muka olevan kokonansa olemattoman („gar nicht existirt“) ja että Castrén sen vaan on kyhännyt kokoon

„omain teoriainsa mukaan“, niin että Castrén siis semmoisten teoriain mukaan olisi sukunut kokoon kaiken sen joukon esimerkkiä, joissa hän kirjahansa Ostjakische Sprachlehre liitettyssä sanain luettelossa on näitä äännösten muutoksia esiin vetänyt. Näistä Castrénin esimerkeistä on ei vähemmin kuin kuusikymmentä minunkin tutkintoini ja osaksi lisäperustusten mukaan sanottava tieteellisesti toteen näytetyksi, nimittäin kaksikymmentä, joissa *t* tabi joku sen suku-äänös on syntynyt *s*:stä, kolmekymmentä kuusi, joissa samanlaatuisen äännös on syntynyt *ʃ*:stä ja neljä, joissa se on muuttunut *r*:stä. Ja että ne esimerkit eivät ole ostjakin kielessä itsessään „olemattomia“ ja vaan Castrénin kokoon sukimia, sen ovat näyttäneet toteen kaksi varsinaista ostjakin kielen sanakirjaa, jotka molemmat vielä vaan löytyvät käsikirjoituksina, toinen Wologodskin tekemä, on säilytettävänä Wenäjän Tiede-akatemian kirjastossa Pietarissa ja minun viimeis-talvena tekemäni kopio siitä löytyy Ungarin Tiede-akatemian käsissä Pestissä, toinen taas, Popovin tekemä, käytettiin kaksi vuotta sitten Wenäjän Pyhän Synodin kautta ensin-mainitun Tiede-akatemian tutkittavana ja silloin minäkin sitä sain lävistellä ja siitä tehdä otteita, jonka perästä se tarkenneltavaksi lähetettiin tekiälle takaisin. Edellinen näistä sanakirjoista sisältää Obdorskin ja Beresovin murteet ja käypi venäjämästä ostjakin kieleksi, jälkimäinen taas sisältää sen vieläkin etelämpänä, Obinjoen varrella, olevan Kondan murteen ja käypi ostjakin kielestä samojedin ja venäjän kieleksi.

Nämä molemmat sanakirjat nyt ovat, niinkuin ylempänä sanottiin, näyttäneet toteen kaikki niissä kerrotut Castrénin esimerkit yllämainituista äännösten muutoksista ja koko joukko uusia esimerkkiä on niistä tavattu Castrénille avuksi.

Tätä Castrénin esiin vetämää äännöslakia vastaan on ostjakin kielessä „olemassa olevaksi“ äännösten muutokseksi ilmoitettu vastahakaan käypä muutos *t*:stä *s*:ksi. Mutta tästä äännösten muutoksesta Castrénin tekemässä ostjakin kieli-opissa ja sanainluettelossa ei tavata yhtään ainoata esimerkkiä, enkä minä semmoisia ole tavannut Wologodskin enkä Popovinkaan sanakirjassa, muuta kuin parissa kolmessa myöhemmän luontoisessa lainasanassa. Mutta niin aivan vähälukuiset esimerkit eivät koskaan voi ansaita yhteisen äännöslain osoittajain arvoa, ja ilman sitä niin *t*:n muut-

tuminen s:ksi voisi kyllä vaikka sen vastavaihteisen äännöslain rinnallakin oletella, jonka Castrén esiin veti, nimittäin s:n muuttumisen t:ksi.

Castrénin asema tässäkin suhteessa siis on täydellisesti puhdistetuksi sanottava, samoin kuin hän yleisen tutkinto-tapansa suhteen on oikeassa olevaksi julistettava, niinkuin siitä alummalla lyhyesti jo lausuttiin. Kaiken tämän kautta voittaa suomalais-ungarilaisten kielten ja etenkin ugrilaisen kielihaaran tutkinto paljoa lujemman vakavuuden, kuin mitä ylempänä osoitettu epäiltäväksi tekeminen on tarkoittanut. Tällä samaisella keinolla, nimittäin Castrénia epäiltäväksi tekemällä, onkin tarkoitettu tehdä sekä minun lukusanain että paikkain nimeinkin tutkinnoitani virheen alaisiksi, ja sanottava onkin, että keino on ollut erittäin viisaasti valittu, sillä kaikissa näissä ja etenkin paikkain nimein tutkinnoistani tulee muuta suomalais-ungarilaisten kielten äännöslakia vaan nimeksi ja asiaan varsin vähän vaikuttavina esiin; mutta ylempänä mainittu ugrilaisten kielten äännöslaki sitä vastaan on molempain tässä mainittuin tutkintoin ja yleiseen koko verrannollisen suomalais-ungarilaisen kielitutkinnon pääperustuksiksi sanottava. Muut tässä kysymykseen otettavat äännöslait ovat Hunfalvy'n, Budenz'in, Riedl'in, Thomsen'in j. m. kautta tulleet kylliksi vahvistetuiksi ja ne ovat minunkin tutkintoini kautta ilmestyneet varsin luotettaviksi. Pitemmissä kirjoituksissa minä niistäkin vielä tulen useammalla kielellä puhelemaan.

Jo Castrénin elon aikana kielsi Pietarin Tiede-akatemian jäsen Böhlingk lujimmilla sanoilla kaiken tieteellisen arvon niiltä mielteiltä, joiden perustuksella nimin-omattain herrat Steinthal ja Schott ovat tahtoneet kyhätä kokoon erinäistä altailaista tai turanilaista kielikuntaa, johon suomalais-ungarilainenkin kielikunta olisi kuulava. Tämän kieltonsa hän on julistanut *Ueber die Sprachen der Jakuten* nimisen kieli-oppinsa esipuheessa. Minun laajentuneet ja edistyneet lukusanain tutkintoini ovat kokonansa vahvistaneet herra Böhlingkin lauseen, ainakin mitä suomalais-ungarilaiseen kielikuntaan kuuluu ja samaan havaintoon ovat minun muuttakin tutkintoini mainittuin kielten aloilla saattaneet. Turkkilais-tatarilaisissa lukusanoissa nimittäin on vaan kaksi tai afrikkalaisien lukusanain avulla kolme sanaa, jotka tieteellisen kielentutkinnon

luvalla ovat yhteen verrattavat, niinkuin minun kirjaissani *Die finnisch-ungarischen Sprachen* on osoitettu. Indo-eurooppalaisissa kielissä sitä vastaan on täyttä kymmenen lukusanaa, nimittäin 1,5—10+10,10,100 ja 1,000+1,000, jotka aivan tarkoin ja selvästi sekä tieteenmukaisesti sopivat yhteen, ja sama havainto ilmestyy tutkinnon kautta näiden kielikuntain muullakin alkumuotoisella alalla niin sanain kannoissa kuin niiden taivutuksessakin.

Että Castrén näistä suomalais-ungarilaisten ja indo-eurooppalaisten kielten sukulaisuuden tutkinnoista vielä ei mitään maininnut, siihen on luonnollinen syy, se, että ne tutkimukset alkoivatkin vasta Castrénin kuoltua. Ja siihen ovatkin perustukset koko indo-eurooppalaisen kielikunnan yltä-yhteisestä alkujuuresta haettavat, jota Castrénilla vielä ei voinut olla tilaisuuttakaan tutkia. Altaislaiset kielet Castrén tunsi paljoo tarkemmin ja tunnusti niissä sekä suomalais-ungarilaisissa kielissä sen sukulaisuuden, jonka minäkin näiden kielikuntain välillä etäisemmäksi sukulaisuudeksi myönnytän.

Castrénin kunniamuisto tulee siis näiden minun tutkintoini kautta vaan ylennetyksi perättömistä syytöksistä vapaaksi, ja suomalais-ungarilaisen kielentutkinnon arvo ja merkitys tulee senkautta suuresti kohotetuksi. Castrénin esiin vetämiä suomalais-ungarilaisten ja altailaisten kielten äännöslakia siis ei yhdenkään kielen-tutkijan tarvitse häveten kaartaa ja kamota.“

7 §. Senjälkeen piti tohtori O. Donner seuraavan esitelmän:

„*K:n pehmenemisestä v:ksi suomen kielessä.*“

Tästä omituisesta ilmiöstä, jota hyvin laajalta tavataan suomiheimoisissa kielissä, ovat useat tutkijat huomauttaneet, vaikei sille kuitenkaan ole tahdottu antaa sijaa kieliopissa. Ja kuitenkin se näyttäytyy ei ainoastansa murteellisuutena, vaan myöskin kirjakielen sekä taivutuksissa että sananjohdossa.

M. Akiander mainitsee Suomi-kirjassa v:lta 1845 siv. 369 seur. murteenmuodot *kätkyven, lyhyven, okuven, ohven, luve, luveppas* muotojen *kätkyen* j. n. e. sijasta, sekä asettaa sen säännön, että konsonantit *k* ja *t* suljetussa tavussa, yksinänsä seisoessaan, katoovat, sekä että edellisen *u:n* jälkeen puustavi *v*, ollen lähiheimoisin puolivokallinen ääni, lykätään sisään helpoittamaan

äänen muuttamista *u*:sta seuraavaan vokali-ääneen. Olisi siis väärää kirjoittaa esim. *jalvoilla*.

N. Järvinen, joka Suomi-kirjassa v:lta 1853 siv. 320 seur. kertoo ylisen Satakunnan kielimurteesta, arvelee *k*:n muuttamista *v*:ksi varsinaiseksi pehmenemiseksi mainitussa murteessa, ja sanoo, että se tapahtuu *o*:n ja *u*:n edellä. Tämä olisi laita Euran, Eurajoen, Kokemäen, Ulvilan, Huittisten, Kauvatsan, Kiikaisten, Mouhijärven ja Punkalaitumen pitäjissä. Järvisen antama sääntö lienee kuitenkin liian ahdas, ainakin mitä ylisen Satakunnan murteeseen yleensä tulee. *A. Warelius* kirjoittaa näet samasta murteesta Suomi-kirjassa v:lta 1854 siv. 111 seur. *K*:n pehmenemisestä *v*:ksi asettaa hän seuraavat säännöt, Tyrvään, Mouhijärven, Vesilahden, Karkun ja Huittisten murteen suhteen:

1:ksi. *hk, lh, rk* pehmenevät *hv*:ksi, *lv*:ksi, *rv*:ksi, jos vokaalit *o, u, y* seuraavat. Esim. *lahko, lahvot; uhku, uhvun; ähvyn; pelko, pelvolla; kylvusta, alvussa, hylvyksi; korko, korvot; parku, parvun*.

2:ksi. *k* pehmenee aina *v*:ksi kovain diftongein jälestä. Esim. *kauka, kauvan; auvon; ruako, ruavon; liavot, kauville, touvon; leuka, leuan, leuvoista; kiivas, aivon*.

3:ksi. *k* pehmenee *v*:ksi kahden lyhyen, kovan tai pehmeän vokalin välillä, kun tämä jälkimäinen ei ole *ä*. Esim. *tavottu, (raavoiksi), havun, hovun, ruvot, suvun, nävyn, nävöt*.

Siitä laveasta kertomuksesta Eurajoen, Lapuan, Rauman, Pyhämäan, Laitilan ja Uudenkirkon kielimurteesta, jonka *J. A. Hahnsson* on alkanut Suomi-kirjan VI osassa v:lta 1866 ja joka siis osaksi kuuluu samaan kielialaan kuin *Warelius*'en kertoma, näkyy että

1:ksi. *hk, lh, rk* pehmenevät *hv*:ksi, *lv*:ksi, *rv*:ksi, jos vokali *o* seuraa, Laitilan ja Pyhämäan pitäjissä. Esim. *lohvoi, tahvoi, nahvoi, halvoi, palvoi, malvoi, sarvoi, virvois*.

2:ksi. *hk* pehmenee *hv*:ksi myöskin jos *a* seuraa, joskus Lapualla ja Pyhämaassa. Esim. *tuhvan, uhvakka*.

3:ksi. *hk* pehmenee *hv*:ksi myöskin *y*:n ja *ö*:n edellä Laitilassa ja Uudellakirkolla. Esim. *ähvyn*.

Erinäistä huomiota ansaitsee kuitenkin se seikka, ettei yllämainittua pehmenemistä tavata muissa pitäjissä, eikä myöskään

aina nyt mainituissa, vaan *k* joko pysyy tai pehmenee *g*:ksi, tai kokonansa katoa. Suomi VI siv. 51.

4:ksi. *k* pehmenee *v*:ksi, jos *u* yksinänsä tai diftongi *ua* löytyy edellisessä tavussa (siis osaksi yhtä pitävä 2 ja 3 kohdan kanssa Warelius'en antamissa säännöissä). Esim. *luven*, *luvi* (= lukivat), *luvun*, *ruvo*, *luavoll*. Tämä tapahtuu Pyhämaassa, Laitilassa, Uudellakirkolla; viimeainituissa pitäjässä pehmenee *k* sen ohessa *v*:ksi *aika* sanan monikossa *o:n* edessä: *aivoi* (= aikoja). *Hahnsson*, Suomi, VI, siv. 48.

5:ksi. *k* pehmenee *v*:ksi välistä johtopäätteessä *-asen*, joka tässä murteessa samoin kuin *-linen*, *-loinen* vaikuttaa pehmenyystä, mutta tavallisesti *g*:ksi tai siten että *k* katoa. Esim. *lohvasen*, *lohgasen* (= lohkasen); *puhuvasen*, *puhgasen* (= puhkasen); *kirasen* (= kirkasen). Suomi VI, siv. 42.

Rymättylän murteessa tavataan osaksi samat ilmiöt, jotka yllä ovat esitetyt. Esim. *jalkvojas* (= jalkojansa); *alvova* (= alkoivat). *Lehtinen*, Osakunnan arkistossa löytyvässä kielinäytteessä.

Jos käännymme suomen kirjakieleen, niin ilmaantuu siinä puheena oleva pehmeneminen kahdessa tapauksessa: 1) kahden lyhyen *u:n* välissä; esim. *suku*, *suvun*; *luku*, *luvun*, sekä 2) kumminkin muutamilla kirjailijoilla (muiden joukossa Lönnrot) kovain diftongein *au:n* ja *ou:n* perästä; esim. *kauka*, *kauvan*, *kauvaksi*; *touko*, *touvon*. Kenties on se seikka, ettei *v*:tä näissä ja samantapaisissa tapauksissa ole pidetty *k:n* pehmennyksenä, vaan eufonisena apu-ääninä, vaikuttanut että *v* usein jätetään pois näissä paikoissa. Että kuitenkin *v* on todellinen pehmenys *k*:sta todistaa selvästi asianlaita mainituissa murteissa, sekä se seikka, että *k* pehmetessään voi kokonansa kadota ilman mitään korvausta; niin muun muassa myöskin Ylivetelissä, esim. *su'un*. Satakunnan murteen vaihtelevat muodot antavat tukea sille arvelulle, että *k* aluksi on pehmennyt *g*:ksi sekä siitä *v*:ksi. Itse ääniheimolaisuus puolustaa semmoista edistymistä, mutta sen voi sitä paitsi historiallisesti todeksi näyttää. Suomalaisesta sanasta *velka* johtuu adjektiivi *velvollinen*, jossa *k* on pehmennyt *v*:ksi; Agricolan Uudessa Testamentissa *v:lta* 1548 kirjoitetaan kuitenkin *velghollisten*. jossa *gh* ehkä merkitsee sitä pehmeää *g*-ääntä, joka pohjaissaksassa kuuluu kahden vokalin välillä, esim. *auge*, *nagel*, ja jonka kielen-

tutkijat merkitsevät kreik. γ :lla. Pehmeämpänä kuin tavallinen g lähenee se vielä enemmän kuin tämä v :tä.

Tässä puheena ollut muutos k :sta g :ksi ja v :ksi ilmaantuu muuten etäisemmissäkin suomen murteissa. Sana *suka* kuuluu vir. ja veps. *suga*; siitä johdettu verbi vir. *sugema*, *soen*, veps. *sugin*, mutta suom. *suin* ja *suvin*; suom. *kaula*, itäsuom. *kagla*, veps. *kagl*; suom. *seula*, vatj. *sigla*, veps. *segl*, vir. *sööl*; suom. *syvä*, vatj. *syvä*, veps. *syva*, vir. *sügav*, *sügava*; suom. *kaura*, itäsuom. *kagra*; suom. *neula*, itäsuom. *negla*, vatj. *nigla*; suom. *nauris*, itäsuom. *nagris*, veps. *nagris*; suom. *nauru*, veps. *nagr*.

Mutta sama vaihto näkyy olevan omituinen koko altaiselle kielikunnalle. Lapin kielessä muuttuu k hyvin usein g :ksi, v :ksi ja f :ksi; esim. *bakte*, *bantest*, *bavč as*, *bafč asak*; *fakta*, *fagta*, *fafta*, mon. *favtak*. Mordvan mokschamurteessa löytyy eräs prolativipäätte *ga*, *gä*, joka muuttuu *va*:ksi, *vä*:ksi edellisen vokalin perästä, jos ei tämä ole i tahi u ; esim. *ava-va*, mutta *ili-gä*. Ostjakin kielessä k ja g vaihettavat, ja tämä jälkimäinen v :n ja u :n kanssa; esim. *ärkem* = *ärgem*, *kova* = *kongi* (käki), *youra*, *yourai* = *yograx* (kalteva). Useammissa muissa kielissä tavataan sama ilmiö; niin ostj. *samojed*. esim. *kogam* = *kovam* (löytää), *pöva* = *pöu* (saapas), *kvälas* = *kuelas* (kavio), *nogam* = *novau* (metsästää). Unkarin sanan *év* (vuosi) vertaaminen suom. *ikä* sanaan, niinkuin *Budenz* (Magy. és Finn Ugor szöegyczések N:o 753) tekee, on sentähden etymologilliselta kannalta täysin oikeutettu.

Että tämä äänimuutos on fysiologisesti oikea vahvistaa sama omituisuus indoeuroopalaisten kielten alalla. Saksan sana *stube*, joka isl. kuuluu *stofa*, ital. *stufa* sekä muinaisruots. *stuva*, *stugha* on myöhempänä aikakautena ruotsissa muuttunut *stuga*:ksi; got. *snatvs*, ruots. *snö* sanasta tulee ruots. *snöga* (*snöva*:n sijasta); tansk. *lav* kuuluu ruots. *låg*; tansk. norj. *ruge* ruosts. *rufva*.

T:n pehmenemisestä j:ksi, h:ksi tai v:ksi.

Tavallisesti t muuttuu d :ksi, ja muutamissa murteissa r :ksi ja h :ksi, mutta myöskin ylläseisova, ensi-katsannolta varsin omi-

tuinen muutos ilmaantuu kielessä. Suojärvellä sanotaan *syypä* = syödä, *tuuva* = tuoda. *V*:tä voisi tässä luulla eufoniseksi lisäyksiksi, jos ei se paikoittain Kainun murteessa vaihtaisi *k*:n ja *j*:n kanssa; esim. *syypä*, *saaha*, *saaja* = saada; Lohtajassa *tuoja* = tuoda; lissä ja Lohtajassa *vuojen* = vuoden; Lohtajassa *tiejät* = tiedät, itäsuom. *tijät*; Lohtajassa ja lissa *saajaan*, Torniossa ja Simossa *saahan* = saadaan. Se muoto, joka selvimminkin osoittaa, että tässä tapahtuu pehmittäminen eikä sisään-lykkäys, on *tahjon* = tahdon, itäsuom. *tahon*. *A. Warelius*, Suomi, 1847 siv. 86—89.

Sanavartaloissa tavataan sama vaihto: *täty* = *tävy*; suom. vir. *udar* = vatj. *uhar*; suom. *kuva* = veps. *kujo*; suom. *tetri*, *teuri* = *teeri*; sekä taivutuksissa: Suojärvellä *olluh* = ollut; *käynyh* = käynyt. Unkarin kielessä tavataan myöskin samankaltainen vaihto: *fehér* = *feyer* (valkoinen), *tehen* = *teyen* (lehmä), *büvit* = *büvik*.

8 §. Kun aika jo oli liaksi joutunut, päätettiin jättää tähän kokoukseen määrätty keskustelu suomen kielen passivista tulevan kuun 9 p:nä pidettävään välikokoukseen, johon tilaisuuteen yksi Osakunnan jäsenistä myös lupasi valmistaa esitelmän „muutamista pehennyksistä ja muista muutoksista suomalaisten sanojen vartaloissa“.

Osk. Blomstedt.

Joulukuun 9 p:nä 1870.

Saapuvilla olivat: esimies, professori Ingman, dosentti J. Krohn, herra D. E. D. Europæus, maisteri A. Almborg, dosentti Donner, professori Strandman, lehtori Godenhjelm, lukionapulainen Petersén, juriskandidaati J. Forsman ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §. Viimeisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Dosentti Krohn piti esitelmän „Muutamista pehennyksistä ja muista muutoksista suomalaisissa vartaloissa“, jonka johdosta keskusteltiin vähän aikaa.

3 §. Senjälkeen luki allekirjoittanut sihteeri seuraavan kirjoituksen *Suomen kielen passivista*:

„Suomen kielen passivin luonnetta oikein käsittääksemme on meidän tarvis saada selville sen etymologia. Tästä on paljon sinne

tänne arveltu. Niinpä suorittaa siitä Lönnrot Suomi kirjassa (v. 1842 3:s vihko siv. 36 seurr.) selityksen, jonka pääsisältö on seuraava: Suomi on niitä kieliä, joilla alkuaan ei ole ollut passiivimuotoa. Vanhimpina aikoina käytettiin sentähden passiivi muodon siasta aktivia, siten, että passiivisen lauseen subjekti pantiin objektiksi aktiiviselle verbille, ja tälle otettiin uusi, epämääräinen subjekti, jolle Lönnrot keksii olemattomat muodot: *hi, he, hen*, (= ruotsin *man*). Niinpä oli siis suomen kielessä semmoinen lausetapa, kuin jos ruotsissa sanoo: *man hugger trädets* passiivisen lauseen: *trädet hugges* siasta. Erotus oli muka kuitenkin siinä, että suomi ei tähän käyttänyt mitään *verbum finitum* muotoa, vaan sen siasta *substantivus I:n* translatiivis-ian. Näin muodoin oli nykyinen *puu* l. *puuta hakataan* alkuaan: *puu* l. *puuta hakataksi he* (*trädet till att hugga man*), jossa lause-rakennuksessa *puu* ja *puuta* oli objekti. Tuo *hakataksi* lyheni muka sitten *hakatak* ja *hakata'* muodoksi, jommoisena se tavataan siinä niinkutsutussa verbien infinitivissä (*substantivus I*). Kun tähän *hakata'* muotoon nyt liitetään tuo pronomini-peräinen *he* saadaan *hakatahe*; vaan kun *e* ei ilman aspirationia voi seisoa sanan lopussa ja tämä tavallisesti muuttuu joko *n:ksi* tai *k:ksi*, niin syntyy, mainittujen ainesten yhdistyksestä *hakatahen* ja *hakatahek!* jossa jälkimäisessä muodossa se vielä tavataan Wenäjän Karjalan kielestä. *Hakatahen* taasen on suomen kielessä muuttunut *hakatahan* muodoksi saman analogian mukaan, kuin esm. illatiivis-iaassa alkuperäisistä *talo-hen* ja *taloi-hen* tekeytyy *tahohon* ja *taloihin*, verbien optatiivissa esm. alkuperäisestä *ottako-hen* muoto *ottakohon* j. n. e.

Tätä Lönnrot'in hypothesisia vastaan voipi tehdä montakin muistutusta. Ensiksikin on se varsin mahdotonta ymmärtää, miksi kieletär kysymyksessä olevaa tarkoitusta varten juuri olisi valinnut *verbum infinitum* muodon ja siihen sitten, kuitenkin liittännyt persoonallisen päätte. Toisekseen on huomattava, että puustavi-muutokset mainitussa passiivi-muodon johdossa eivät seuraa tavallisia sääntöjä. Translatiivin päätte *-ksi* l. *-kse* ei lyhene niin, että *se* (*si*) lopusta jääpi pois, vaan siten, että *e* ensin katoo ja sitten kahdesta konsonantista *ks* edellinen (*k*). Tämä näkyy juuri niistä esimerkistä, joita Lönnrot selityksessään tuopi esiin, nimittäin: *edes, ulos, alas, alemmas* (= *edekse, edemmä, ulokse, alakse*,

alemmakse) j. n. e. Tuon lopettavan *s*-äänen siaan astuu sitten toisinaan aspirationi, niinkuin esm. *edemmä*, *alemma*. Huomatava on paitsi sitä, että suomen kielessä, kuten vasta-sanoutuistakin esimerkeistä näkyy, loppu-aspirationi on poisjääneen konsonantin tai ylipäänsä poisjääneiden äänien korvauksena, mutta ei päin vastoin mikään konsonantti, olipahan sitten *k* tai *x* tai mikä muu hyvänsä, tule aspirationin siaan. Myöskin se kummastuttaa Lönnrotin hypothesissä, kun hän ensin otaksuu kolme muotoa: *ki*, *ke*, *ken* tuon epämääräisen subjektin aineksiksi, ja sitten umpimähkään ottaa näistä yhden, nimittäin *ke:n*, ja antaa sen uskenmainitulla, kielen sääntöjä vastaan sotivalla tavalla kasvaa niin, että siitä syntyy *ken*.

Olen viipynyt tämän hypothesin selityksessä kauemmin ja kokenut sitä kumota useampia syitä esiin tuomalla, siksi että sen kaunattajana tai kumminkin alkuun-paniana on niin arvokas tutkia kuin Lönnrot.

Epäilemättä on se viron passivi, joka mainitun tutkian on harhaan vienyt. Tässä kielessä on näet samanlauntainen passivimuoto kuin suomessa, ja sillä on indikativin presensissä päättäänä, räävelin murteessa *-takse*, tarton murteessa *-tas*, tai, jos passivin vartalo-lisä *ta* otetaan pois, *-kse* ja *-s*. Niinpä sanotaan siis edellisessä murteessa *valmistatakse*, jälkimäisessä *valmistatas* = suomen *valmistetahan* (*valmistetaan*). Mainittu *-kse* päätte ja siitä lyhennetty *-s* nyt tietysti itsestään johtaa mieleen suomen *-kse* (*-ksi*):päätteisen translativi-sian ja sanottu vartalo-lisä *ta* taasen *substantivus* I:n. Mutta samaiset *-ta* ja *-kse*, jotka myös tavataan vastaavista muodoista virossa ynnä muissa suomen lähisimmissä heimokielissä, antavat osviitan muihinkin vartalo-lisiin sekä päätteisin, ja minä tahdon seurata sitä osviittaa.

Samassa kirjoituksessa, jossa Lönnrot esittelee edellä-sanotun hypothesin, mainitsee hän, että ruotsin kielessä passivin *-s*:päätte on syntynyt refleksiivi-pronominista *sig* ja että samoin myös venäjän kielessä passivinen muoto on johtunut siten, että *себя* pronomini on lyhennyt *се*:ksi ja liittynyt päätteensä verbi-vartaloon. Aivan samalla lailla sopii myös viron passivin *-kse* (*-s*):päätte tekeytyneeksi. Mainittuja ruotsin ja venäjän kielen pronominia vastaava sana on virossa *ize*, joka suomen kielestä tavataan alkuperäisem-

pänä refleksiivi-pronominissa *itse*. Nyt on huomattava, että viron kielessä *ts* ja *ks* äänet vaihtelevat, kuten näkyy esm. sanoista *üts = üks, kats = kaks*. Näin voipi siis tuo *-kse (-s)*:pääte olla syntynyt refleksivisestä pronominiasta *itse*, ja siis saattaa vironkin passivi alkuaan olla refleksiivi-muoto. Tähän suuntaan osoittaa myös suomen refleksivinen verbi, jolla 3 persoonassa niin-ikään on päätteensä *-kse* l. *-ikse (-ksen, -iksen)*. Mitä taasen *-kse (-s)*:päätteen edessä olevaan johtolisään *ta* viron passivissa tulee, niin on se pidettävä samana kuin kausatiivi-verbien johto-pääte *ta* *). Näin muodoin *valmistatakse (valmistatas)* aineistansa mukaan tarkoin suomennettuna on: *antaa valmistaa (valmistuttaa) itsensä*.

Myöskin unkarin kielessä muodostuu passivi näin kausatiivi-verbien päätteensä ja pronominisena aineksen yhdistyksen kautta. Se vain, että pronomini-aines tässä ei johdu refleksivisestä, vaan 3 pers. pronominiasta. Passivi johtuu näet mainitussa kielessä päätteellä *-atik (-etik)* l. *-tatik (-tetik)*, joissa *at (et)* l. *tat (tet)* on tuo kausatiivi-verbien johto-pääte **), *ik* pronominiasta johtunut aines (ks. Riedl, Magy. Grammatik, sivv. 62 ja 142). Näin tekeytyy siis esm. *ad* (= suom. *antaa*) verbistä passivi-muoto *ad-at-ik = antaa antaa (= annattaa) hänensä (= itsensä)*; *olvas* verbistä passivi *olvas-tat-ik, = antaa lukea (= luettaa) hänensä (itsensä)*.

Tämä kaikki tietynä, ei liene liian rohkeata päättää, että suomenkin kielessä passivin johtolisä *ta (tä)* on sama kuin kausatiivi-verbissä, esm. *nosta-ta-n, te'e-tä-n*, ja että pääte *han (hän)* tekee tässä objektin virkaa, samoin kuin vastaavat ainekset edellämmainituissa viron ja unkarin kielen passivissa, eikä edusta subjektia, niinkuin Lönnrot hypothesissaan väittää. Mainittu *-han (-hän)* pääte onkin muodostunut refleksiivi-pronominista *itse*, eikä persoonallisesta *hän*, vaikka se ensi katsannolla näyttää enemmän tulevan jälkimäiseen kuin edelliseen pronominiin. Tähän päätökseen antaa kyllin aihetta eräs seikka suomen niinkutsutun passivin

*) Myös Ahrens (ks. kieliooppi I. s. 132) pitää nämät johtolisät samoina, mutta sanoo kausatiivi-verbien lainanneen johto-päätteensä passivilta. Minun väitökseni tämän lainan suhteen on tietysti vastapäinen.

***) Näiden aineiden sukulaisuus mainittujen kausatiivi-verbien johtopäätteiden kanssa viron ja suomen kielissä on silmin nähtävä.

taivutuksessa, jota tähän asti minun tietääkseni ei ole voitu tyydyttäväisesti selittää. Kuten tunnettu on esm. *antaa* verbistä passivin vartalo *annetta*, kahdenkertaisella *t:äänellä*; vaan tästä johtuu presens *annetahan* (*annetaan*), imperfekti *annettiin* (*annettiin*), ja *viedä* verbistä ovat samat muodot *viedähän* (*viedään*) ja *vietihin* (*viettiin*), s. t. s. *t:ääni* on pehmenneenä presens'issä ilman mitään näkyväistä syytä. Mutta jos nyt muodostamme puheena olevan *-han* (*-hän*) päätteen *itse* sanasta, niin saamme nähdä, että syy semmoiseen pehmennykseen alkuaan on ollut ole-massa. *Itse* sanasta tavataan eri murteissa seuraavat muodot: *itte'*, *ite'*, *ihte'*, *ihe'*. Viimeksi-mainitusta *ihe'* on paitsi muita tekeytynyt ohimuoto refleksivisen konjugationin 3 persoonan päätteellä *-ikse(n)* l. *-kse(n)*, nimittäin: *ihe(n)* l. *he(n)*, esm. *riisui-ken* = *riisuksen*, *työhen* (presens), *löihen* (imperf.). Kun tämä *-ihen* päätte liitetään esm. mainittuun passivi-vartaloon *annetta*, syntyy siitä yhdistyksestä *annettaihen*, jossa *a* :*n* kanssa j yhtyy diftongiksi ja tavallisten sääntöjen mukaan vaatii *t:äänen* pehmenemään. Mutta huomattava on tämän ohella, että suomen kielessä usein semmoiset *i*:päätteiset diftongit lyhenevät niin, että *i* häviää ja edellinen vokaali joko pitenee tai jääpi muuttumattomaksi, esm. *hevoinen* = *hevoonen* l. *hevonon*, *taloilla* = *taloolla* l. *talolla kätkeksen* = *kätkeksen*, *annettaisiin* = *annetaasiin* l. *annettasiin*. Samalla lailla tekeytyy siis alkumuodosta *annettaihen annetai-ken*, *annetaa-ken*, *annetahan*, ja viimeisen vokaalin tavallisen säännön mukaan muututtua, *annetähän*. Että *t:ääni* tässä jääpi pehmenetyksi, vaikka sen syy on herjennyt vaikuttamasta, ei ole mikään outo ilmauma kielessä. Niinpä sanotaan esm. Etelä-Pohjanmaalla *Laurikaanen* = *Laurikainen* (*Laurikka+inen*). Samoin sanotaan yleisesti *kadotan* tai *ka'otan* (ei *katotan*), *te'etän* (ei *teketän*), vaikka ei pehmennyksen alkunainen syy siinä ole vaikuttamassa niinkuin vartaloissa *kadotta*, *teettä*. Mitä taas tulee imperfektiin *annettiin* (*annettiin*), niin ei siinä ole mitään syytä *t:äänen* pehmennykseen, koska sidevokaali *a* (*ä*) katoa tavallisen säännön mukaan. Samoin ei myöskään ole syytä *t:äänen* pehmennykseen edellä-mainitussa imperfektissä *vietihin*. Vaan eipä myöskään presens muodossa *viedähän* yllä-viitatus säännön mukaan oikeastaan ole syytä semmoiseen pehmennykseen, koska vartalo on ykstavuinen.

Mutta muistettava on, että semmoiset ykstavuiset vartalogt suomen kielessä alkuaan ovat olleet kakstavuiset ja ovat saattaneet olla siinä alkuperäisessä muodossa vielä silloin, kuin kysymyksessä oleva passiivi-muoto, joka näyttää olevan sangen vanha kielessä, tekeytyi. Paitsi sitä voipi asian selittää siten, että ykstavuisissa verbissä, jotka monitavuisiin verraten ovat aivan harvalukuiset, pehmennessä tässä kohden on syntynyt enemmistön mukaan — ilmiö, joka ei myöskään ole harvinainen kielessä.

Kun edellisessä mainitsin passivin johtolisän *ta (tä)* olevan sama kuin kausativi-verbien samanlaisen johtopäätteen, ei jäännyt minulta huomaamatta se seikka, että tämän passivi-päätteen edessä sidevokaali *a (ä)* muuttuu *e*:ksi, mutta ei kausativi-päätteen edessä, niin että sanotaan esm. *annetaan* (man gifver), mutta *annatan* (jag låter gifva). Heitin tämän asian lukuun ottamatta siitä syystä, ett'ei tuo vokaalin-muutos näytä ollenkaan riippuvan päätteestä, kuten siitäkin voi päätätä, että samainen ilmauma tavataan esm. komparativi-päätteen edessä ja siinäkin osoittaa oikullista luontoaan. Niinpä sanotaan aina esm. *kovempi* positivi-vartalosta *kova*, mutta sekä *matalampi* että *matalempi* vartalosta *matala*. Sama epävakaisuus osoitaksen myös *-nen*:päätteisissä verbeissä, esm. *paranen* (vart. *para*, kuten näkyy superlativi-muodoista *parahin*, *paras* ja *parain*),⁴ mutta *pahenen* (vart. *paha*). Niinpä käytetään myös *avanto* muodon ohella *avento*. Luultavasti on koko tämä vokaalin-muutos luettava aksentin vaikutuksiin, joissa ylipäänsä näyttää olevan hyvin paljon epävakaisuutta, jotka vielä suomen kielessä odottavat selitystään. Samoin olen myös varsin hyvin muistanut sen, että verbivartalqista, joilla sidevokaalina on *e*, kausativi-verbis aina johdetaan niin, että mainittu *e* säilyy *t:n* edessä, esm. *menetän*, vaan että tämä *e* enimmästään häviää passivin johtopäätteen edestä, niinkuin esm. sanassa *mennään*. Mutta kun epävakaisuutta tavataan tässäkin kohden, niin että sanotaan esm. *tunnetaan* ja *tutaan*, niin sopii meidän heittää tämäkin seikka sikseen eikä pitää sitä vastuksena edellä suoritettulle selitykselle passivin johtopäätteestä. Paitsi sitä voisikin tämmöiset eroavaisuudet eri muotojen muodostustavassa selittää niin, että kielelär sen kautta juuri on tahtonut eroittaa muodot toisistaan.

Sen mukaan kuin edellisessä olen esittänyt, voitaneen siis jokseenkin varmana pitää, että suomen kielen passiivi on refleksiiviperäinen, varsinkin kun indoeuroopalaisissakin kielissä passiivimuodon johtoperä on semmoinen*). Jos nyt lauseissa semmoissa kuin: *kirja luetaan* ja *kirjat luetaan* kirja ja kirjat sanat olisivat subjektia, niin meillä suomen passiivi olisi seposelvillään. Nämät lauseet olisivat näet ruotsiksi käännettynä: *boken läter läsa sig* (= *boken läses*) ja *böckerna läta läsa sig* (= *läsas*). Mutta valitettavasti ei niin ole. Eihän voida sanoa: *ei kirja lueta* ja *ei kirjat lueta*, vaan näiden lauseiden täytyy olla: *ei kirjaa lueta* ja *ei kirjoja lueta*. Samoin ei se ole alkukielen mukaista sanoa: *minä luetaan*, *sinä luetaan*, vaan näiden lauseiden perisuomalainen rakennus on: *minut luetaan*, *sinut luetaan*. Tämä tahtoo sanoa, että *kirja*, *kirjat*, *kirjaa*, *kirjoja*, *-minut* ja *sinut* ovat pidettävät objektina lauseissa; ja subjektina näissä on jokin määräämätön esine, jota verbein 3:s persoonana osoittaa, vaikka siltä tästä, niinkuin usein muutenkin suomen kielessä, puuttuu persoona-päätettä. Kun nyt, kuten olemme nähneet, tuo verbi-vartaloon yhtynyt pronomini-aines *-han* (*-hän*) myös oikeastaan on objektina pidettävä, oudostuttaneeko tämä objektin kaksinkertaisuus ensikatsannolla. Vaan tutkikaammepa likemmin asian laitaa.

Tämän seikan perille saattaa meidät lyhyimmästi unkarin kieli. Siinä tavataan näet paitsi passiivi- eli refleksiivimuoto kaksinainen konjugationi, nimittäin subjektivinen ja objektivinen. Jälkimmäisen konjugationin omituisuus on siinä, että verbin vartaloon yhtyy pronomini-aines, joka joko yksinään tekee objektin virtaa tai osoittaa johonkin objektiin. Niinpä on esm. *admi* verbin presensin 3 persoonassa *adja -ja* semmoinen 3 persoonan pronominista tekeytynyt objekti-aines, ja tämä verbi-muoto vastaa siis suomalaista: *antaa hänet*. Saman verbin monikon 2:ssa persoonassa *ad-já-tok* on *já* samainen, alkumuodoltaan kielen sääntöjen mukaan tosin vähän muuttunut pronomini-aines, joten tämä suomennettuna on: *annatte hänet*. Jos näihin nyt liitetään objekti ja sanotaan esm. *adja a kõnyvet* sekä *adjátok a kõnyvet* niin ovat

*) Vrt K. W. L. Heyse, System der Sprachwissenschaft, Berlin 1856, s. 432 ja Franz Bopp Vergl. Grammatik, Zweiter Band. Berlin 1859, s. 322 seurr.

nämät lauseet sananomukaisesti suomeksi: antaa hänet kirjan ja annatte hänet kirjan. Samanlainen lauseen rakennus tavataan myös mordvan, vogulin ja ostjakin *) sekä vepsän kielissä. Tämä kaikki osoittaa, että ylempänä esitelty passivi-muodon johto suomessa ei suinkaan ole vieras suomiheimoisten kielten luonteelle. Yhtä hyvin kuin Unkarilainen sanoo: adja a kõnyvet (= antaa hänet kirjan), voipi Suomalainen lausua: kirja annetahan = (jokin) annattaa itsensä kirjan. Samoin myös: minut annetahan = (jokin) annattaa itsensä minut.

Näin toivon päässeemme suomen passivin alkuluonteeseen perille **). Mutta kun suomi on ollut alituisessa yhteydessä muiden kielten kanssa, joilla on säännöllinen passivi, ovat nämät tietysti vaikuttaneet suomenkin passivin muodostumiseen siihen suuntaan. Tämmöistä vaikutusta on muun ohella se, että transitivi-verbille on tekeytyneet persoonalliset muodot koncessivi-, konditionaali-, ja optativi-muodossa, niin että sanotaan esm. (minä) otettanen, (sinä) otettanet, (hän) otettanee, (me) otettanemme j. n. e. liittämällä tavalliset aktiivin persoonapäätteet passivi- (kausativi-)vartaloon, josta tässä tuo refleksivinen aines kokonaan on jäänyt pois. Tämän ohella käytetään kuitenkin myös manituissa modissa persoonattoomia muotoja ja niiden, yhteydessä samantapaista lauserakennusta kuin indikativin näimme vaativan. Niinpä sanotaan siis esm. minut otettaneen, sinut otetaisiin j. n. e. Mutta huomattava on, ett'ei länsisuomi myöskään kammo semmoista käytäntää kuin esm. minä otettaneen, sinä otetaisiin, niinkuin se indikativissakin sanoo: minä otetaan, sinä otetaan; ja itäsuomalainenkin sanoo samaan tapaan esm. myö otettiin (= vi togos) ***). Näiden lauseiden rakennuksen suhteen on, kuitenkin tähdelle pantava, ett'ei niissä minä, sinä ja myö sanoja ole subjektiksi käsittäminen, vaan objektiksi, aivan

*) Ks. Ahlqvist'in mordvan mokscha-murteen kielioppi sekä Lönnrot'in Om det Nordtisch. språket, s. 34.

***) Samoin kuin suomen kielessä on virossakin passivisten lauseiden rakennus. Vrt. Ahrens'in kielioppi II, siv. 11 sekä mitä ylempänä tässä kirjoituksessa on viron passivista lausuttu.

****) Ks. Lönnrot, Om den passiva formen i finskan, Suomi 1842, ss. 38, 40 ja 43.

samoin kuin *kirja* ja *kirjat* sanoja edellämainitussa esimerkissä: *kirja luetaan* ja *kirjat luetaan*.

Mainitut objektit käyvät samoin kuin objektit usein muutenkin suomessa muodoltaan yhteen subjekti-sian kanssa. Mutta nominativina ei niitä sentään ole pitäminen, vaan akkusativina, jotka muodoltaan ovat tekeytyneet nominativin kaltaisiksi. Tämöinen taipumus muuttumaan nominativin kaltaiseksi ei ole yksinomaisesti suomen kielen akkusativille kuuluva, vaan se tavataan muissakin kielissä. Niinpä esm. latinassa, jossa kolmannen, neljännen ja viidennen deklinationin akkusativilla nykyään on samat päätteet kuin nominativilla, vaikka ne alkuaan ovat eronneet toisistaan *). Mutta likempääkin löydämme tähän todistuskappaleen. Ruotsin kielessä on epäilemättä ollut erityinen objekti-muoto, samoin kuin saksassakin osasta vielä on; ja nykyään on se kuitenkin niin suuressa määrässä muuttunut nominativin kaltaiseksi, ett'ei omitnista akkusativi-muotoa enää tavata kuin persoonallisilla pronominilla (*mig, dig, honom, oss, eder, dem, sig*). Tähän kieli-ilmiöön on tietysti syy sama kuin sanain kulumiseen. Että todellakin näin on, samoin kuin, ett'ei ne mainitulla tavalla kuluneet akkusativit ole pidettävät nominativina, todistaa aivan osaavasti muutama tosiasia unkarin kielessä. Mainitussa kielessä lyhenee objekti-muoto muun ohella silloin, kuin objektiin on liitetty yksikön ensimmäisen tai toisen persoonan possessivi-suffiksi. Nyt on asian laita semmoinen, että yksikön ensimmäisen ja toisen persoonan pronominien akkusativi johtuu siten, että paitsi siipäätetä vartaloon lisätään vastaavat possessivi-suffiksit. Näin saadaan muodot *engemet* ja *tégedet*, joiden ohella objektina käytetään akkusativin päätteiden menettäneitä *engem* ja *téged*. Nämä nyt eivät ole muodoltaan akkusativia eikä nominativia, sillä jälkimäiset siat ovat: *en* ja *te*, vaan ovat *lyhennettyjä* akkusativi-muotoja.

On ollut eri mieliä tutkioilla siitä, tokko mainittu nominativi- tai oikeimmin vartalo-muodon käyttäminen objektina, joka tavataan paitsi suomessa ja unkarissa myös useammassa muussa suomibeimoisessa kielessä, on pidettävä alkuperäisenä ominaisuutena niissä tai myöhempänä muodostuksena. Minun ajatukseni on,

*) Vrt. Halotti beszéd, siv. 83.

kuten jo edellisestä sopii arvata, että, missä kerran akkusatiivi on muodostunut kieleen, mainittu käytäntä on selitettävä lyhennyksen kautta syntyneeksi *); ja siihen näyttää myös mainittu tosiasiakin unkarin kielessä osoittavan. Vaan se sikseen. Mutta jos nyt semmoisissa lauseissa kuin edellämainitut: *minä otetaan, sinä otetaan; kirja luetaan* j. n. e. sanat *minä, sinä, kirja* ovatkin pidettävät objektina, niin onpa toisaalta lauseita, joissa ei tämä selitystapa käy laatuun. Semmoisia ovat esimerkiksi nuo tunnetut säkeet eräässä Karjalan murteisesta runosta: *pirulaiset piinattihi, pahalvalta vaivattihi* = *de djefvulska pinade, den onda makten plägade*. Näissä lauseissa ei käy *pirulaiset* ja *valta* sanoja objektiksi selittäminen, vaan ovat ne pidettävät subjektina. Samoin myöskin lauseissa semmoisissa kuin: *myö otettiin* (= *vi togo*; että tämä myös saatetaan kääntää: *vi togos*, olemme ylempänä jo nähneet), *ei myö oteta, pastori mentiin kirkkoon, maisteri ollaan kotona, eikä provasti olla kirkossa?* (kohteliaisuutta ja kunnioitusta osoittava lause-tapa Etelä-Pohjanmaalla). Näissä sopusiksi selittää verbit deponens-muotoisiksi, koska ne järjestetään aivan samoin kuin persoonalliset aktiivi-muodot, niin ett'ei kieltävässäkään lauseessa partitiivin käytäntää vaadita.

Ennenkun päätän tämän esitykseni suomen passivista on minun vielä huomauttaminen, että passivin presensia indikativissa myös paljon käytetään aktiivisen optativimuodon siasta, esm. *menään kylään* = *menkäämme kylään, käytetään itsensä kauniisti* = *käyttäkäämme itsemme kauniisti*, jossa jälkimäisessä esimerkissä siis *itse* sana on kahdenkertaisesti.“

Tämän kirjoituksen sisällön oli allekirjoittanut joku aika siten lyhyimmittain saattanut tiedoksi Unkarin kielitutkialle J. Budenzille, joka yksityisessä kirjeessä oli vastannut siihen. Päätettiin painattaa tämä vastaus pöytäkirjaan, ja oli se seuraava:

„Ja, wenn nur das sonderbare -etta des passivs nicht wäre, von stämmen auf a, ä (otetta) im gegensatz zur causativen form, die diesen wechsel nicht eintreten lässt? Sonst wäre alles recht schön, und das passivum als reflexiv des causativs ganz plausibel.

*) Vrt. Halotti beszéd, sivv. 83—84.

Aber das *e* ist ein häkchen, an dem ich immer hängen geblieben, so oft ich mich der lehre vom causativo-passiv anzuschliessen willan war. Warum just *otetta* und nicht *otatta*? Das darauffolgende *kan* kann doch nicht auf das *a* von *otta* gewirkt haben. Wir kennen nun freilich noch längst nicht die wahren ursachen gewisser lautveränderungen, aber daran müssen wir doch fest halten, dass es solche geben muss, und dass, wenn die wirkenden lautelemente nicht zu sehen sind, solche eben als latente betrachten seien. In diesem fall wäre eben eine frühere gestaltung des passiven *tt* anzunehmen, die in *unmittelbarer* berührung mit dem einfachen *a*, z. b. von *otta*, dieses zu modificiren geeignet war. Denn wenn z. b. in *avatta* als passivform das *a* bleibt, so liegt der grund auf der hand: das *tt* stand mit diesem *a* nicht in unmittelbarem contact: *avaa* = *avada*, wovon zunächst *avadetta*, und contrahirt *avad-tta*, *avatta* anzusetzen ist. Welche aber nun die bedingungen sind, unter denen aus *a*, *ä* finnische *e* zu werden hat, bleibt noch zu untersuchen. Ähnliche verhalten gewahren wir bei *kovene* (von *kova*) gegenüber z. b. *kuonone* (von *kuono*). Einen fingerzeit gibt wol das südwegulische *kt*, *xt* des passivs, mit dem das finn. pass. *tt* doch wol zu vereinigen ist, und der umstand dass im demselben wogulischen das causativum keineswegs mit *kt* gebildet wird. Doch wer wollte alles ergründen?*

Kysymyksessä olevasta aineesta oli hra Europaeuskin kirjoittanut seuraavan esitelmän, jonka hän luki:

„*Apua Suomen kielen passivin selitykselle.*“

Tietämättäni tarkemmin Hra Tohtori Blomstedtin tällä keralla luettavasta selityksestä pyydän minäkin kirjallisesti esitellä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kielitieteelliselle Osakunnalle mietteitäni tästä sanan muodosta.

Passivin täydellinen muoto Suomen kielessä nähdään esimerkeistä *otetakansa*, *otettihinsa*, *otetakohonsa*, joita muotoja Karjalassa murteittain vielä nytkin kuullaan. Tämän kautta selviävät Wiron kielen muodot *tuuakse* = *tuodaan*, *viiaakse* = *viedään*, joista *a* edellisensä vokalin kanssa on pois kulunut. Tämä sama supistutus tulee esiin myös itä-Suomen reflexivi-verbin presentin kolman-

nessa yksikön personassa, esimerkiksi *käännäikse, muutaike*, mutta imperfektissa *käänsihän, muutihen*, Karjalassa vielä nytkin murteittain *käänsiinsä = käänsihensä, muutiinsa = muutihensa*; katso Olli Karjalaisen tarinoita Lönnrotin Mehiläisessä.

Näistä kaikista esimerkeistä siis nähdään, että päätte niissä ja siis myös Suomen kielen passivissa on kolmannen personan suffiksi *-nsa, -nsä*, joka muodossa *nsa* (= ranskan *z*) tulee myös Mordvan kielessä esiin. Passivi *otetahansa* siis alkuansa merkitsee sanasta sanaan *tages*, alkuansa *tiittävästi taga-sk*, muodosta *taga-sik*. Aktiivin imperativissakin käytetään Karjalassa vielä tätä päätettä. Niin esimerkiksi tuli kolme vuotta sitten Tuomari Korhosen Kihlakunnan oikeuden pöytäkirjassa esiin vieraan miehen lause: „*kuin vei, niin viekäänsä*“ = *viekähänsä*. Tämä lause oli muistaakseni Rääkkylässä tahi ainakin Rääkkylän puolella kuultu ja kirjoitettu.

Tässä minä katson tarpeelliseksi mainita, että puustavi *n* on myös toisen personan suffixissa Suomen kielessä alkuperäinen, esimerkiksi „*siellä laulat lapsinensi, lankoinensi*“ virsikirjan vanhemmissa painoksissa virressä „Etkös ole ihmisparka“, ja vielä useammin Gananderin Mythologiassa sekä muissa vanhemmissa kirjoissa. Wenäjän Lapin murteissa tämä yksikön toisen personan päätte on *nt* ja monikossa *nte*, josta siis nähdään, että myös Suomen kielessä esimerkiksi *kätenne* ennen on ollut *kätente*. Ensimmäisen personan muoto yksikössä, esimerkiksi *käteni*, on myöskin nähtävästi ennen ollut *nmi*-päätteinen, siis *kätenmi* ja monikossa on *kätemme* ennen ollut *kätenme*. Selitykset tässä vetäisivät liian pitkälle. Olkoon vaan summassa sanottu, että nämät suffixin päätteet Suomen kielen ja oikeastansa kaiken suomalais-ungarilaisen kielikunnan alalla ovat alkuansa olleet *nmi, nti, nsa, nme, nte, nsa*. Afrikkalaisissa kielissä ovat omistavaiset asemasanat hyvin laajalta *enma, enta, ensa* ja personalliset asemasanat ovat keski-Afrikan kielissä *man, kan, san*, joista toisen personan muoto itäisessä osassa Afrikkaa on *tan*, kaikki vähillä muutoksilla monissa eri kielissä. Ja samat sanat pitävät alkumuotonsa *mon, ton, son* myöskin vaan vähillä muutoksilla suomalais-ungarilaisissa, indo-eurooppalaisissa, turkkilais-tatarilaisissa, samojedilaisissa, mandschu-

tungusilaisissa, mongolilaisissa ja grusilais-kaukasilaisissakin kielissä. Ja olkoon vielä vaan sanottu, että *k* keski-afrikkalaisen toisen personan muodossa *kan* selittää tämän puustavin semiläisten kielen toisen personan suffixissa ja samoissa sioissa useammassa muissakin kielissä, josta nähdään, että *k* muodossa *kan* on alkuperäisempi, kuin *t* viime mainitusta syntyneessä muodossa *tan*. Paitsi ensimmäisen personan muotoa löytyvät nämät sanat myöskin semiläisissä kielissä, niinkuin niistä muinois-egyptin kielen kanssa vertailemalla on toteen näytetty. Näistä minä kohta toivon saavani julkaista paljoa pitemmät selitykset ja esitykset.“

Yksityiselle Osakunnan jäsenelle oli myös maisteri J. A. Hahnson lähettänyt mietteitä suomen passivista; mutta kun aika jo oli liiaksi edennyt, päätettiin säästää niiden lukeminen vastaiseksi.

Osk. Blomstedt.

Huhtikuun 15 p:nä 1871.

Saapuvilla olivat: professori A. W. Ingman, tohtori O. Donner, maisterit F. W. Rothsten ja E. Hårdh, filos. kandidati E. Almberg ja allekirjoittanut.

1 §. Ilmoitettiin että Suomalaisen Kirjallisuuden Seura vuosikokouksessaan maalisk. 16 p:nä oli jäseniksi Kielitieteellisen Osakunnan toimikuntaan uudestaan valinnut professori A. W. Ingman'in, dosentti J. Krohn'in ja maisteri F. W. Rothsten'in. Tavallisuuden mukaan valitsi Osakunta itse nyt näiden lisäksi kaksi jäsentä, nimittäin tohtori O. Donner'in ja allekirjoittaneen. Näistä viidestä toimikunnan jäsenistä valittiin professori Ingman jälleen esimieheksi ja allekirjoittanut sihteeriksi.

2 §. Otettiin puheeksi matkaohjeen tekeminen ylioppilas A. Genetz'ille, joka ensi kesänä Suom. Kirj. Seuran kustannuksella lähtee tutkimaan suomalaista kielimurretta Wenäjän Karjalassa. Kirjallisuuden Seura oli kokouksessaan huhtik. 5 p:nä määrännyt, että Kielitieteellinen Osakunta yksissä neuvoin professori A. Ahlqvist'in kanssa laatisi mainitun matkaohjeen. Osakunta ei kuitenkaan tahtonut ryhtyä mihinkään tarkempain kieliopillisten määräysten tekemiseen tätä matkaohjetta varten, vaan päätti pyytää professori Ahlqvist'ia ottamaan niitten toimittamisen vaivaksensa. Professori Ahlqvist'ille oli kuitenkin ilmoitettava, että Kirjallisuuden Seura matkaohjeeseen pantavaksi oli esiteltyt: 1:ksi että hra Genetz huomioonsa ottaisi ja kirjoittaisi kansassa tavattavia historiallisia tarinoita, erittäinkin semmoisia, jotka koskevat eri paikkakuntain asuttamiseen elikkä alkuväestöä, ja 2:ksi että tutkija järjestäisi ainettansa muutamia pääkohtia myöden, joitten avulla tavallisenkin lukijan kävisi murteen pää-omaisuuksia helpommin silmäileminen, samalla kuin tutkija tauluntapaisesti taikka muulla mukavalla keinolla vähäisempiä seikkoja näkyviin asettaa. — Seuran määräystä myöden päätettiin myöskin professori Ahlqvist'ille lähettää ote

erästä kirjoituksesta „Muutamia viittauksia Aunnukseen matkustaville murteen tutkioille“, jonka hra D. E. D. Europæus oli Seuralle lähettänyt.

Tämän johdosta tahtoi maist. Rothsten muistuttaa, että tähän asti ilmestyneet kertomukset murteen tutkimuksista monessa kohdin ovat olleet vaillinaisia. Puhumatta siitä että lauseopin tutkiminen on ollut kokonansa laiminlyötynä, on muoto-opinkin suhteen monta tärkeää seikkaa jätetty tarkkaamatta. Niin ovat esim. karitatiivadjektiivit vielä luonteeltaan selittämättä ja samoin on yhdyssanoista epä tietoista, milloinko kahdesta yhdistetystä substantivista edelliseen pannaan nominativiin, milloinko genitiviin. Tutkimista ansaitsisi myöskin se seikka, käytetäänkö suomessa passivia ablativin kanssa. — On myöskin ääretön joukko puheenparsia (fraseja) kansan suusta vielä kokoomatta. — Kaikkien näiden seikkojen suhteen olisi hyvä, jos asianomaiset murteen tutkijat kirjoittaisivat satuja, kertomuksia, y. m. sanasta sanaan kansan suusta.

3 §. Tohtori Donner luki näin kuuluvan esitelmän:

„*Merikiven-kaupasta Itämerellä.*“

Tunnettu on, että vilkkaasti käytettyjä kauppateitä meni Mustan meren rannoilta ylös Itämerelle jo monta vuosisataa ennen kristittyä ajanlukua. Siihen ovat todisteena ei ainoastansa historialliset todistukset, vaan myöskin muun muassa kreikkailaisten ja roomalais-byzantilaisten rahojen löydöt näillä teillä aina Weichselin suuhun, Riian lahteen, Liivinmaahan ja Saarenmaahan asti. Itämeren kaakkoisosassa oli varsinkin siellä löytyvä merikivi kaupan esineenä; etelässä ja itämaissa punnittiin se kalleutensa tähden kullalla. Luultava olisi senvuoksi, että Itämeren rannoilla asuvain kansain käyttämät merikiven nimitykset itse tämän kallisarvoisen tavaran kanssa olisivat vaeltaneet eteläisempiin maihin.

Jos tarkastamme tähän kuuluvia tekoasioita, niin näyttää niin olevankin laita. Litvan kielessä sanotaan merikiven nimi olevan *sakas*, mon. *sakai*, ja latin kielessä *jure svikkis* (meripihka), joka merkityksen ja muodon puolesta tavataan muinaisegyptiläisessä sanassa *sakkas*. Toinen merikiven nimitys litvalaisilla on *gentaras*, *jentaras* eli *gintaras*, latin kielessä *dsinters*, *sikter*, joka on tullut venäjän kieleen muodossa *yantar*. Holsteinissa

ja länsi Schlesvigissä sanotaan vielä merikiveä *glees*'iksi; tämä on muinaissaksalainen sana, joka on yhtä kuin muinaisskandinavin *glys*, loisto, ja selittää, minkätähden Roomalaiset, jotka toivat tätä tavaraa osaksi Pohjanmereltä ja Elben suun ympäristöstä, sanoivat sen germanilaisen nimen olevan *glesum*, *glessum*. Grevingk, Das Steinalter der Ostseeprovinzen, Dorpat 1865, siv. 95.

Huomattavin nimitys merikivelle on kuitenkin se, jota liiviläiset käyttävät, nimittäin *elm* l. *elmas*, mon. *elmod*, jonka sanan Grevingk vasta mainitussa paikassa vertailee venäjän, kurdin, arapian *) ja persian kielten sanään *almas*, komaneilla *yalmas*, ja josta hän sekä samasta syystä Wiberg (De klassiska folkens förbindelse med Norden och inflytande på dess civilisation, Stockholm 1865, siv. 28) päättää, että Itämeren kaakkois-rannalla asuvilla kansoilla, niiden joukossa liiviläisillä, on ollut itsenäinen tieto merikivestä, sekä että merikiven-kauppa Itämeren rannikoilta ja näistä kausoista on mennyt alas etelä Eurooppaan, jopa kauas Aasiaankin. Viime mainitun kysymyksen ratkaisemiseksi on kuitenkin tarpeellista liiemmin tarkastella puheena olevaa sanaa. *Almas* merkitsee arapian kielessä „temantti“, ei „merikivi“, jota nimitetään alkuansa persialaisella adjektivilla *kahrubar*, joka arap., pers., ja turkin kielissä merkitsee „se, joka vetää luoksensa korsia“; helmelle ja korallille, on myöskin toisia nimityksiä. Handjeri ja Freitag, jälkimmäinen toki välillisesti, tahtovat selittää sanan yhdistetyksi artikelin kanssa, siis *al-mas* = *al* + *masu*, mutta mitään *mas*, *masu* ei ole arapian kielessä, eikä myöskään mitään heimosanaa, josta sen helposti voisi johtaa. Ei myöskään venäjän kielessä ole mitään tämän kanssa sukua olevia sanoja. Arap. sanan *elma* läpinäkyä, johtaminen sanasta *lama* punetua, loistaa, ei kielitieteellisistä syistä käyne laatuun. Turkin kielessä on temantti *elmās* (Bianchi) ja tatarin *almās*. Tärkeä seikka tämän suhteen on kuitenkin, että *elm*, *elmas* liivin kielessä merkitsee ei ainoastaan merikiveä, vaan myöskin merikivestä tehtyä helmeä; eräissä kirjoituksessa tavataan sana muodossa *jäl*m, *jälmed*. Wiron kie-

*) On tahdottu johtaa arap. *almas* kreikkalaisesta *ἀδάμας*. Tätä sanaa käytetään kuitenkin vanhimmassa kreikan kielessä (se tavataan ensin Hesiodolla) lisänimenä sanalle *σδηρος* ja merkitsee „rautaa, terästä“; vasta myöhemmin merkitsee se „temanttia“.

lessä on helmien nimi *elmed*, yks. *elm*, *helm* eli *helses* helmi, koralli, pisara (vrt. *kurgú helmed* kaulahelmet, *helme rorig*, — *liike*, — *kord*, helminauha), mutta merikiveä sanotaan *mere kivi*'ksi, sekä *mere helmes*'iksi. Wiedemann, Wörterbuch, siv. 107.

Me löydämme siis tässä saman muutoksen merkityksessä kuin tatarin, turkin ja arapian kielissä, jonka ohessa on huomattavana, että liiviläiset epäilemättä ovat antaneet merikivelle sen nimen, koska muut kansat ovat ottaneet sanan sen muutetussa merkityksessä: helmi taikka temantti. Suomen kielessä on *helmi*, *helme* sanalla vaan merkitys helmi eli päärly, jonka tähden suomalaiset virolaisilta ja liiviläisiltä lienevät oppineet tuntemaan merikiveä tässä muodossa. Se, joka kuitenkin enemmän kuin mikään muu soikka todistaa sanan alkuperäisyyttä suomiheimöisissä kielissä ja samalla nimityksen syntyä niissä, on että ainoastaan niissä voi osoittaa tyydyttävää etymologillista johtoa. *Helmi* on näet johdettu suomalaisesta juuresta *hel* loistaa, joka hyvin paljon tavataan suomalaisissa sanoissa, esim. *helo*, *hellä*, *heleä*, *helakka*. *Ma* suffixilla johtuu siitä *helma* reunus, lieve, *helme* härmä puissa, viron *lume helves* lumihuide, samalla tavalla kuin *helmi*, joka alkuaan siis merkitsee „loistava“ = muin. saks. *glees*. Sama juuri löytyy minusta nähden suomen sanassa *helmon*, *-oa* kukoistaa, jonka viereen Eurén toisena muotona asettaa *heimon*, *-oa*, ja jonka Lönnrot sanoo syntyneen sanasta *hedelmä*, murt. *heelmä*, *heilmä* kukka, josta olisi tullut *heilmoa* = *helmoa*; toiset luulevat että *helmoa* on sama kuin otaksuttu *heilmoa*, johdettu sanasta *heilua* kiikkua, horjua. Substantivinen vastine sanaan *helmon* löytyy sanoissa turk. *alma*, *elme* tatar. *alma* omena, magyar. *alma*, vortjak. *ulmo*, joista *h*, kuten kyllä yleisesti tapahtuu turkin ja tatarin niinkuin myös viron ja liivin kielissä, on jätetty pois.

Sen johdosta, ettei merikiveä paljon tavata niillä seuduilla, jossa liiviläisten jäännös tätä nykyä asuu, s. t. s. Riian lahdella, päättää Grevingk l. c. että he muinoin ovat asuneet saarennon länsikaurisella rannalla, jossa merikiveä löytyy runsaammin, sekä että Samlannin luona heidän rajansa sattui litvalaisiin ja lättiläisiin, joista merikiven toinen nimitys on lähtenyt, vaikk'ei niin moneen kansaan kuin liiviläinen nimi. Kaikkeaa tätä vahvistaa ihmeteltävällä tavalla kielestä vielä lisäksi saatavat todistukset.

Sanat *helmikiekka*, *helmijyvä*, *helmikivi* (alkuperäisesti = merikivi?), *helmike*, *helmikautusta*, *helmipaate*, *helmiletku*, *helmi-ruoska*, *helmispää*, *helmivyö*, *helminauha*, *helmiskerta* = viron *helmekord*, *helmiranteus* (rengas) = viron *helmerong*, jotka ovat vanhoja ja hyvin tunnetuita lauseita, mutta osaksi nyt jo vähän epäselviä ja kokonansa käyttämättöminä olevia, niinkuin esim. *helmiletku*, todistavat varsin laajaa tuttavuutta helmikoristusten kanssa, joka nyt enää ei ollenkaan ole niin yleinen. Ovatko sanat *helmeestä* pyytää helmisimpsukoita, *helmikaira*, *helmikari* vanhoja sanoja vai vastatehtyjä en voi päättää. Ennen mainitut ovat tarpeeksi todistamaan, kuinka laajalle merikivi, helmiksi käytettynä, oli levennyt suomiheimoisissa kansoissa.“

Luetun esitelmän johdosta keskusteltiin vähän aikaa siinä esiin tuoduista mielipiteistä ja sanoista, jossa muun muassa maist. Härhd väitti sanan *almas* lainatuksi kreikkalaisesta *ἀδάμας*, joka taas tulee α privativum'ista ja verbistä *δάμαω*; toiset taas pitivät tätä johtoa hyvinkin epätietoisena.

4 §. Toht. Donner osoitti, kuinka tarpeellista ja Osakunnan toimien edistymiselle hyödyllistä olisi että se, samoin kuin Historiallinenkin Osakunta, saisi erikseen painattaa keskustelumuksensa ja ne esitelvät ja kirjoitukset, joita sen kokouksissa esiin tuodaan tai sille lähetetään. Tällöisessä kielitieteellisessä arkistossa löytyivistä kirjoituksista sopisi sitte tehdä lyhyt kertomus eli resumé joko saksan tai ranskan kielellä, vieläpä kääntääkin joku etevä kirjoitus, jotta Osakunnan toimet voisivat tulla tutuksi ulkomaankin kielentutkijoille. — Kaikki läsnäolijat suostuivat toht. Donnerin ehdotukseen ja myönsivät erityisen arkiston tarpeellisuutta Kielitieteelliselle Osakunnalle, jonka vuoksi päätettiin esittää asia Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle sen tulevassa kokouksessa. Osakunnan pyynnöstä lupasi toht. Donner ottaa tämän esityksen tehtäväkseenä.

A. Almberg.

Teukokuun 15 p:nä 1871.

Saapuvilla olivat: esimies, professori A. W. Ingman, lehtori B. F. Godénhjelm, herra D. E. D. Europæus, kandidati E. Almberg ja allekirjoittanut sihteeri.

- 1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.
 2 §. Herra D. E. D. Europæus luki näin kuuluvan kirjoituksen:

„Lopullinen toteennäytös, että Altailaiset kielet ainoastansa Afrikkalaisten kielten kautta ovat sukua Suomalais-ungarilaisen kielikunnan kanssa.

Vasta nyt aivan nykyisin on minulle onnistunut määrätä Altailaisten kielten lukusanain alkumuodot ja vasta niiden avulla selviää ensistikin se seikka tieteelliseksi varmuudeksi, että Altailaiset kielet eli Turkkilais-tatarin, Mongolin, Samojedin ja Mandzuntungusin kielet todella kuuluvat yhteen kielikuntaan, mutta myöskin saadaan niistä lopullinen toteennäytös, että Suomalais-ungarilainen kielikunta ei kuulu suoraan tämän Altailaisen kielikunnan kanssa yhteen, mutta on kuitenkin Afrikkalaisten kielten välityksen kautta kyllä myös senkin kielikunnan kanssa alkuperältänsä yhtä, vaikka kohta paljoa kaukaisempaa, sukua, kuin indo-eurooppalaiset kielet.

Altailaisissa kielissä on tätä ennen *kolmen* muoto näyttänyt olevan ainoana suorana siteenä sitä vastaavan Suomalais-ungarilaisen sanan muodon kanssa, sillä *kolme* on Mongolin kielessä *gurban*, joka aivan lähittäin käypi yhteen sitä vastaavan ugrilaisen *qurom* muodon kanssa, josta *r* Suomen sanassa *kolme* ja sitä vastaavissa muodoissa Lapin ja Mordvan kielessä on myöhemmin muuttanut *l*:ksi.

Samojedin *kolmen* muodossa *nagur* on *gur* syytä vedetty yhteen yllämainitun Mongolilaisen sanan kanssa ja sen edellä oleva tavaus *na* katsottiin ennen yleisesti vaan satunnaiseksi alkulisäkkeeksi, joksi minäkin sitä ennen arvelin. Mutta kuin *kolmen* muodoissa Turkkilais-tatarilaisissa ja Mandzuntungusilaisissa kielissä on se yhtäläinen ömituisuus, että ne molemmissa näissä toisistansa aivan pitkälle eroavissa kielissä alkavat äännekeellä eli vokalilla, niin se minun saattoi siihen ajatukseen, että tämä äänne ei voi olla muuta, kuin alkulisäke sanan kannan edellä. Tämä arvelu saikin vahvistuksen; kuin minulle myöhemmin johtui mieleen, että Castrén Samojedin kieliopissansa useammassa paikoin, ja muissakin kirjoituksissansa, niinkuin Suomi-kirjassa vuosikerta 1843,

kirjoituksessa „*Om Samojediskans förvandlskap med de finska språken*“, *Litterära soiréer* nimisissä kirjoissa, kirjoituksessa „*Om Jumala och Ukko*“ j. m. osoittaa, että Samojedin kielessä hyvin tavallisesti liitetään nenä-äänös äänekkeellä alkavan sanan alkuun. Tavallisemmasti sitä varten kyllä käytetään kurkku-nenä-äänös, mutta usein myös kieli-nenä-äänös, ja tälle äännöslaille minä toisessa kirjoituksessa tulen antamaan vahvistuksia lisään. Tällä lailla siis selveni, että myöskin *nagur* alkuansa on ollut *agur*, nimittäin alkusäke siinä äänekkeellinen samoin kuin Turkkilais-tatarilaisissa ja Mandzu-tungusilaisissa *kolmen* muodoissa, vaikka niissä sanan kanta on paljoa enemmän sortunut ja tyypistynyt.

Alkumuodoksi Altailaisten kielten *kolmelle* siis saadaan *a-gurba-n* tahi kukaties *i-gurba-n*, koska Mandzu-tungusilaisissa kielissä tässä tavataan *i* ja Turkkilais-tatarilaisissa kielissä *y*, melkein äännetty kuin Wenäjän *и* ja murteittain *u*. Tämä tällä lailla varsin vanhaksi osoitettu sanan muoto *a-gurba-n* eli *i-gurba-n* on hyvin merkillinen sen kautta, että se aivan täydellisesti käypi yhteen sitä vastaavain sanain kanssa Afrikkalaisissa kielissä, sillä niissä ovat semmoiset alkusäkkeet, etenkin *kolmen* muodoissa hyvin tavalliset ja tavataankin muiden sivussa myös niissäkin kielissä, joiden lukusanat ja muut sanan muodot osoittavat kaikkein lähintä sukulaisuutta Altailaisten kielten kanssa, niinkuin esimerkiksi Tibbon eli Tédän kielessä ja Masa-nimisessä kieliryhmässä Tsadjärvestä etelään päin. Niitä pääkieliä Afrikassa, joissa Altailaisten kielten lukusanoja vastaavaiset muodot parahiten olisivat yhdistetyt, niitä nähtävästi vielä ei ole julkisesti tietoon saatu. Mutta enemmän tahi vähemmän hajoitettuina ne sanat sen puolen tunnetuissa kielissä kuitenkin hyvin laajalta tavataan. Ne kielet löytyvät pää-osaltansa enemmän itään päin niistä Afrikkalaisista kielistä, joissa lukusanat ja asemanat käyvät yhteen Suomalais-ungarilaisten ja Indo-eurooppalaisten kielten lukusanain ja asemanain kanssa. Molemmat nämät Afrikkalaisten kielten päähaarat ovat lukusanainsa ja asemanainsa kautta kuitenkin aivan selvässä sukulaisuudessa keskenänsäkin ja vahvistavat senkautta Suomalais-ungarilaisten ja Altailaisten kielten alkuperäisen sukulaisuuden, etenkin kuin näissä Afrikkalaisissakin kielissä löytyy äneketten

sointu (vokalharmonii); katso Bleek, *A comparative Grammar of Southafrican languages*.

- Että Castrén, Afrikkalaisten kielten vahvistavasta välityksestä vielä uneksimattakaan, jo voi vakuuttaa, että Suomalais-ungarilainen kielikunta todella on eteisemmässä sukulaisuudessa Altailaisten kielten kanssa, nimittäin etäisemmässä, kuin „esimerkiksi Indo-euroopalaiset kielet keskenänsä“, se siis on vaan Castrénin tarkkaa silmää kunnioittava, ja nyt se sukulaisuus, näio laajaksi, lopullisesti vahvistuneena tulee päivä päivältä voittamaan paljoa enemmän mainetta, kuin se ilman tätä laajentumista olisi voinut voittaa.

Altailaisten kielten lukusanain alkumuodot ovat lyhyesti esiteltyinä seuraavaiset: Vastaavaiset Afrikkalaiset lukusanat:

1 <i>obir, opoi, omu-n</i> , entisestä <i>obu-n</i> .	<i>obat, bera.</i>
2 <i>side.</i>	<i>sida, si.</i>
3 <i>a-gurba-n.</i>	<i>a-kurba.</i>
4 <i>durt</i> tahi öhkä pikemmin <i>dutghi-n</i> , josta <i>durdži-n</i> , ja <i>durt</i> *).	<i>tozo, degu, de.</i>
5 <i>sambes</i> ; tatar. <i>beš</i> entises-tänsä <i>tabeš</i> alk. <i>sambes</i> .	<i>sames.</i>
6 <i>kvat</i> l. <i>svat</i> .	<i>kvat, svat.</i>
7 <i>sabtagha-n.</i>	<i>sabtaxa.</i>
8 <i>se-kamans</i> = 2 10:stä.	<i>se-kamant</i> = 2 10:stä.
9 <i>ik-ka(m)s</i> = 1 10:stä.	—
10 <i>kamant.</i>	<i>kamant.</i>
100 a) <i>tamat.</i>	a) <i>kamat.</i>
b) <i>džaghu.</i>	b) <i>sagha.</i>

Kuinka paljoa paremmin Suomalais-ungarilais-indo-eurooppalaiset lukusanain alkumuodot näiden suhteen sekä keskenänsä että niitä vastaavain Afrikkalaisten lukusanain kanssa yhteen sopivat, se nähdään minun suuresta lukusana-tabellistani, josta myöskin nähdään, minkälaisessa suhteudessa Suomalais-ungarilaiset luku-

*) Edellinen *neljän* muoto *durt*, loppuva *t*:llä, on kuluttanut sitä seuraavasta sanasta alkutauksen *ta:n* pois.

sanat Altailaisten lukusanain kanssa ovat. Sen tabellin valmistuttua on minulle tietoon tullut, että myös Suomalais-ungarilaisella lukusanalla *ka-kata* = *kaksi* löytyy vastaava muoto muinais-egyptiläisessä kielessä, jossa sana *ke, ket, ket-ta*, kerrottuna myös *ke-ketta*, tavataan merkityksessä *toinen*. Ja sama sana tavataan *kahta* merkitsevänä myöskin useammissa Afrikan kielissä Abyssiniasta etelään päin sekä muualla. Tämän kautta tulee Indo-eurooppalaisen *kahdeksan* alkumuotoa *aktáu* vieläkin keveämmin selitetyksi melkein niin, kuin minä sen tabellillani olen selittänyt, sillä eroituksella vaan, että siinä ei ole tarvistakaan ottaa tavausta *ka* alkuansa kaksinkertaisena olleeksi, sillä se on ennen voinut olla vaan *a-ketáu* = *ilman kahta*. Vielä on mainittava, että muinais-egyptin kielessä myös tavataan *kuuden* muoto *sua-uu*, jossa *uu* vaan on monikon päätte. Ja kuin toinen muinais-egyptiläinen *kuuden* muoto on *sas* ja sama lukusana semiläisissä kielissä on täydellisesti *séts* l. *sadis*, niin siitä saadaan muoto *suats*, joka siis yhdeltä puolelta yhdistyy Indo-eurooppalaiseen *kuuden* muotoon *svas* l. *svaks* ja toiselta puolelta keski-afrikkalaiseen muotoon *kvake*, alkuansa nähtävästi *kvase* sekä Suomalais-ungarilaiseen muotoon *kvat*, vieläpä myöskin Grusilais-abchasilaiseen muotoon *ekvasi*.

Näiden molempain lisäysten avulla tulevatkin viimeiset vajaudet poistetuiksi, jotka vielä ovat haitanneet Suomalais-ungarilaisten ja Indo-eurooppalaisten sekä niitä vastaavain Afrikkalaisten lukusanain väliä. Tämä tutkinto siis kasvaa yhä kasvamistansa eteenpäin Suomalais-ungarilaisuuden ikuisiksi voitoiksi ja voimiksi.“

3 §. Kandidati E. Alberg luki seuraavat kirjoitukset:

I.

Outoja paikannimiä.

Wepsä, torppa Mestilän kylässä Euran pitäjää. Tässä sopinee mainita, että, muistaakseni, joku tutkija — niinkuin luulen, dosentti Krohn — joskus on ilmoittanut Raision pitäjässä olevan *Watja* nimisen paikan.

Kainu, kylä Eurajoen pitäjässä.

Turja, talo Ilmajoen pitäjän emäseurakunnassa.

Kemi, koski viimeainitun seurakunnan kautta juoksevassa Ilmajoessa. *Kemi* sanan *Eurén* sanakirjassaan selittää: „ábrant,

som instörtat, tvärbrant“, mutta mainio *Castrén*’imme, niinkoin tiedetään, etnografisissa luennoissaan sanoo, että *kemi*, samoin kuin *kymi*, merkitsee isoa jokea eli virtaa, sekä vertaa näitä sanoja Obi virran alalla ilmaantuviiu nimiin *Kem* ja *Kym*. Äsken mainittu Ilmajoen kosken nimi mielestäni vahvistaa tätä *Castrén*’in päättämää.

Tarvola, kylän nimi Eurajoen ja Rauman pitäjissä; *Tarvonsaari*, silta Rauman kaupungissa. Lieneekö näillä nimillä yhteyttä Kalevalasta löydetyn *tarvas* sanan kanssa („Pohjola porolla kynti, Takalappi *tarvahalla*“)?

Kolva, metsän nimi Ylänteen kappelissa, Pyhäjärven lähellä. Viimeinen nimi muistuttaa *Castrén*’in mainitsemasta *Kolva* (Kalavesi) nimisestä joesta Syrjänien maalla.

Untamala, vanhin kylä Laitilan pitäjässä; nähdäkseni, sukulainen nimelle *Untamo*.

Kylänhiisi, kylä Uudenkirkon pitäjässä, Länsi-Suomessa.

II.

Maa sanan ja *mi* päätteeseen sukulaisuus.

Vanhastaan tuttu asia on, että *Suomi* nimi on päätetty syntyneeksi sanasta *suomaa*. Lapin pitäjässä on kylä, nimeltä *Kodiksmaa*, jota myös usein, erittäinkin kansan suussa, mainitaan *Kodiksammi* nimellä. Tässä on mielestäni *maa* sanan muuttuminen *mi* päätteeksi aivan selvä ja silminnähtävä. Että *Kodiksmaa* on nimen alkuperäinen muoto, todistaa sekä vanhat kirjat, että puheenalaisen paikkakunnan rikkaus *maa*-päätteisistä nimistä, niinkuin *Kuolimaa*, *Kulamaa*, *Taipalmaa*, *Lanminmaa*, *Hautamaa*. Paitse sitä yksin viimeksi mainittu muoto antaa järjellisen merkityksen: *Kodiksmaa* = kotomaa, esmr. kodon läheinen viljelysmaa. Nimen alku osa löydetään paikannimistä eri seuduilta, esmr. *Kodisjoki*, kappeli Laitilan pitäjässä, *Kodesjärvi*, kylä Isojoen kappelissa, *Kodesjoensuu*, talo Honkojoen kappelissa. *Aa* äänen muuttuminen *i*:ksi *maa* sanassa ei sotine Suomen kielen lakeja vastaan. Vielä mainittakoon nimi *Willami*, Isojoen kappelista, joka myös kuuluu *Willamo*. Sen luonnollinen selitys on minusta *villamaa*, johon antaa syytä sekin asia, että sanotussa kylässä kohdattu talon

nimi *Lammasniemi* myöskin osoittaa puheenalaisen maan villanrikkautta.

Tietty on, että lyhyt *a* ja *i* usein vaihtuvat kielessämme. Vaikka en tosin ole löytänyt esimerkkiä pitkän *a:n* muuttumisesta *i:ksi*, se kuitenkin muinoin on saattanut olla tavallista. Professori Ahlqvist kirjassaan „Auszüge aus einer neuen Grammatik der finnischen Sprache, Erstes Stück“ (Suomen Tiedeseuran keskusteluksissa) munn ohella mainitsee: „Sehr zahlreich sind die abgeleiteten Wörter mit der Endung *-ma* (*-mä*), eine Ableitung, welche merkwürdigerweise sowohl von verbalen als nominalen Stämmen vorgenommen werden kann. — — — — Eine Variante der vorhergehenden Ableitungsform ist die auf *-mo* (*mö*), welche besonders unter den Ortsnamen sehr zahlreich vertreten ist“ ja ilmoittaa esimerkkeinä muiden joukossa: *Kaalama, Onkima, Walama, Jaakkima, Manama, Kaalamo, Kuolimo, Uittamo, Walamo, Kuusamo, Sotkamo, Willamo*. Tähän sopii yhdistää hänen seuraavat sanansa: „Eine Variante der vorhergehenden Ableitungsformens scheint die sehr wenig vertretene mit der Endung *-mi* zu sein; z. B. in *kinahmi* Schlund, Strudel (Kal. 12: 174) von *kina* Geifer, Schaum und in dem Ortsnamen *Salahmi* vielleicht von *sala* heimlich. Das Wort *kinahmi* finden wir in dem Namen *Kinahmo* auch als Ortsnamen“. *Mi* päätteen ilmaantumisesta paikannimissä olisi epäilemättä monia muitakin esimerkkiä saatavilla. Tämä *ma, mo* ja *mi* päätteidien vaihtuminen antaa kyllä syytä tutkia *maa* sanan ja *mi* päätteen sukulaisuutta joskus vasta löytyvien muidenkin todistusten avulla.

III.

Ovatko kieleemme genitivi ja allativi muinoin olleet yhtenä sijana?

Niiden likeinen sukulaisuus lienee jotensakin varma. Sillä jos katselemme vanhempia kirjoja, kohtaamme niissä genitivin käytettynä paikoissa, missä nykyinen kieli vaatisi allativia. Esmr. Kalevalan

*Anna toisen toinen puoli,
Pahemman pahempi puoli!*

Siinähan me sanoisimme: Anna toiselle, pahemmalle j. n. e.
Jostakin vanhasta virsikirjasta tai raamatun painoksesta olen
muistaakseni, lukenut:

Anna meidän tünäpäinä meidän jokapäiväinen leipämme,
jossa paikassa uudemman käännöksen sanat kuuluvat: Anna
meille j. n. e.

Puheenalaisen asian todisteena olkoon myös:

Auta että sydäimest' voisin W'ihollisten' anteeks' antaa
(Suom. Wirsik. 285: 3).

Vielä hyväksytyssä ja yleisesti käytetyssä raamatun suomen-
noksessa luetaan:

Älkäät kenenkään väkivaltaa taikka vääryyttä tehkö
(Luuk. 3: 14),

Kenenkä minä suuta annan (Mark. 14: 44) ja

lähestyi suuta antamaan hänen (Luuk. 22: 47).

joissa paikoissa odottaisin: Älkäät kenellekään, **Kenelle**
minä, suuta antamaan hänelle j. n. e.

Genitivi on omistamisen sija, allativi antamisen ja lahjoitta-
misen. Merkityksessä ei siis ole isoa erilaisuutta. Ja totuus, jota
ei voi kieltää, on, että genitiviä, niinkuin mainitut esimerkit osoit-
tavat, on käytetty allativin verosta.

Vasta myöhemmin olen huomainnut „Kielitieteellisen Osa-
kunnan Keskustelumuksista“, että dosentti Krohn jo marraskuun
28 p:nä 1868 on osakunnassa lukenut kirjoituksen „Genitivin
käyttämisestä Dativina Liivin kielessä ja Suomen eri murteissa“;
mutta koska minä myöskin olin, mitä Suomen kieleen tulee, ha-
vainnut asian jo aikaa ennen sitäkin, en ole tahtonut jättää näitä
pieniä lisä-esimerkkejä mainitsematta, vaikka ei kysymys siis ole-
kaan uusi.

IV.

*Perisuomalaisenako vai ruotsinmukaisena on pidettävä
kysymyslauseen viljeleminen ehtolauseen sijassa?*

Ehtimiseen sen kohtaamme Kalevalassa. Esmr.

*Oisiko emo elossa, vanhempani valvehella, sepä saattaisi
sanoa;*

Taiatko takoa Sammon, niin annan tytön sinulle;

*Ampuisitko Wäinämöisen, kaataisit Kalevalaisen, ilo
ilmalta katoisi;*

Enkä itke mie sinua, kuulisinko kuolleheksi;

*Saatatko takoa Sammon — — — niin saat neion pal-
kastasi;*

Nauraisitko Saaren naiset, niin siitä tora tulisi;

*Tietäisitkö, tuntisitko, miss' on poikasi poloinen, toki
rientäen tulisit;*

*Ottaisiko maa orahan, nousisiko nuori laiho — — —
elköhön tereä tekkö, varsi päätä valmistelko;*

Tietäisinkö, en sanoisi;

Oisinko itse perässä, lauleleisin voieksani;

*Oisiko aivot pikkaraiset, soutajat vähäväkiset, anna Ahto
airojasi!*

Länsi-Suomessa ei kysymyslausetta kohdata näin käytettynä muualla, kuin muutamain pappien ruotsinmukaisissa saarinoissa. Tietty on, että Kalevalan runot sisältävät useita alkuansa ruotsalaisia sanoja, niinkuin *väsä, piili, vahtaelen, tyyräelen, vääjään, panta, penninki, tikkaelen, kellari, kamari, tienaelen, kuparinen, kyyti, kaapu, piino, nuotta, nuora, tuoli, murkinainen*. Tästä *Lönnerö*'ikin mainitsee Kalevalan esipuheessa, sanoen: „Runojen kulku- ja säilyntätavasta on huokeasti ymmärrettävä, kuinka niihin tuo tuostakin on tainnut yhtyä semmoisia sanoja, jotka arvattavasti vasta myöhempinä aikoina ovat kieleen tulleet, joista siis ei suinkaan ole päättämistä itse runojenkin ei vanhempia olevan. Saanat ja kieli runoissa ei ole muu kuin tarinan ulkonainen ajan mukiin muodostuva puku. Myös on monta vanhoissa runoissa löytyvää ruotsin eli venäjän sukuista sanaa tainnut jo Permian vallan aikoina tavallineu olla, koska muinaistietojen mukaan Permialaiset kävivät kauppaa niin Islandilaisten ja Norjalaisten, kuin Wenäläistenki kanssa, ja kaupankävijät kansat aina saavat kaupan päälliseksi uusia sanoja kieleensä. Suuri osa semmoisia ruotsin sukuisia sanoja, joita tavallisesti arvellaan vasta myöhemmin, Suomen maan Ruotsin yhteyteen jouduttua, Ruotsalaisilta saaduiksi, löytyy rajanki takana Wenäjän maalla Karjalassa ja Aunuksessa. Niiden siellä löytyminen on vaikea muulla ehdolla selittää, kuin sillä, että olivat tuttuja jo ennen Suomalaisten eroamista Ruotsin

ja Wenäjän vallan alaisiksi". — Kentiesi naapurikansain kielet ovat saattaneet Kalevalan kieleen johonkin määrin tuottaa vierasta lauseenrakennustakin. Mutta kovin epäiltävää lienee kuitenkin, ovatko ne niin suuresti voineet vaikuttaa Karjalan kielen ja samalla kansallisrunostomme kielipukuun, että puheena oleva kysymyslauseen käytäntö olisi niistä lainattu. Vaikka tosin on vaikeaa, muusta puhdaskielisestä kirjasta tai kansan kielestä näyttää yhtäläisiä esimerkkejä, luulisin siis usein mainitun kysymyslauseen suomalaisiksi ja — runollisen vapauden synnyttämäksi.

V.

Suomalaisia sananlaskuja ja puheenparsia,

enimmästi Länsi-Suomesta koottuja.

Sananlaskuja.

Ei rutto rupee, eikä tauti tartu, ell'ei ylhäältä sallita.

Ei niin kauan Suomi nälkään kuole, kuin tuuli mämmyn latvaa heiluuttaa (ja siis pettuleipää saadaan).

Ei hyvä hylkynä ole.

Perästä paha torujan mieleen tulee.

Puheenparsia y. m.

Sai sanottua = sanotuksi; *ei tullut mentyä* = mennyksi.

Katkoo kaikkia paikkoja = repii, särkee.

Asian alkain = juurta jaksain.

Ei ole hullua viisaampi sanotaan, kun joku on epä tietoinen jostakin asiasta taikka neuvotoin.

Antaa johonkin päin; esmr. Hämeenlinna antaa Helsingistä pohjoiseen päin.

Leikata veitsensä kiveen sanotaan, kun joku tekee tyhmästi.

Huomenn' aamulla, kun kukko kenkii = hyvin varhain.

Edestä kengässä ja takaa raudassa sanotaan, kun jonkun on oleminen vilppaana lennätettävänä muiden asioilla.

Herra hallitkoon = Herra siunatkoon, on turhanpäiväinen siunaamisen tapa. Tietysti ei kumpaakaan puheenpartta pitäisi tarpeettomasti käyttää.

Alku = pieni, vähä osa jotakin; esmr. seppä sanoo: olen minä aikananani lukkujakin alun tehnyt = muutamia, vähän; oli siellä alku herrojakin = muutamia.

Yhdenkin = suinkin; esmr.: kirkossa oli väkeä niin paljo, kuin yhdenkin mahtui.

Aikana = läsnä ollessa; esmr.: sitä ei hän uskaltanut sanoa pastorin aikana = pastorin läsnä ollessa.

Ei auta apukaan sanotaan, kun ollaan pahan pahassa pulassa.

Tavalla; esmr.: hän sanoi, teidän tavalla, hui hai = niin kuin te sanotte, teette, niinkuin teillä on tapana.

Pahuuttansa; esmr.: joku on pahuuttansa rikkonut akkunan.

Armo tulee = surku tulee; esmr.: minun tulee armo lasta.

Mikä siinä on? = mikä siihen syynä on?

Tavasta = välistä; esmr.: hän käypi tavasta meillä (Etelä-Pohjanmaalta).

Pian aikaa = helposti, mahdollisesti, kentiesi, esmr.: se saattaa pian aikaa mennä huonosti.

Onko siitä jo aikaakin = paljokin aikaa?

Tuomitaan rangaistukselle.

Ottaa liki; työ ottaa liki = vaatii paljon voimia, ponnistusta, masentaa voimia.

Tähdellä; pane vaatteet niin, että pysyvät tähdellä = tallessa, säilyssä.

Järjestänsä; he läksivät kaikki järjestänsä = yksi toisen perästä, kaikki tyyni.

Osasta = osaksi; edellinen muoto lienee sekä perisuomalaisempi että muutoin järjestisempi, sillä osahan aina merkitsee elativi-(partitivi-)suhdetta. Vertaa: enimmästä päästä (ei: enimmäksi pääksi).

Kahteen kynteen = kahdakesken; minä annoin hänelle rahat kahteen kynteen = kahdakesken, ilman todistajaa.

Ruuan heitto; ruuan heitolla sanotaan jonkun olevan kun ei ruoka maistu, esmr. kivun tähden eli koska ihminen on

Kivun voitteessa,

Kipeän körrö. Kivun voitteessa oleminen merkitsee ankaraampaa taudin kohtausta; kipeän körrönä taas se on, joka tuntee alkavan taudin enteitä.

„*Se on yhtä mahdollista, kuin Pyhäjärven puuroksi keit-
tää*“; sanantapa Tammelasta.

Karsii mieltä; kipeästi karsii mieltäni se asia = pahoittaa mieltäni.

Hankkina = puku, vaatteus; esmr.: nainen oli komeassa hankkinassa.

Vastukselta; kun lääkkeitä annetaan kohta taudin alussa, sanotaan niitä annettavan vastukselta.

Hätä hädissä = hätä hätää.

Niinkuin tuli taulaan; hän iski puheeseni, niinkuin tuli taulaan.

Käymäselteään; mies kävi Hinnerjoella käymäselteään = piki-päinsä, eli niin paljon, että siellä kerran kävi, viipymättä.

Tykönä; ei Turku ole mitään Helsingin tykönä = Helsingin rinnalla.

Päivittää = aavistaa; häntä päivitti jo taudin alussa, että kyllä hän siihen kuolee.

Sukuloitsen,

Orpanoitsen käydä sukulaisten, orpanain tykönä vieraisa.

Hama valitti,

Sika valitti = kuka huolii, mitä siitä huolin?

Hurskaasti = huimasti, hurjasti (ironisella merkityksellä); esmr. elää hurskaasti = elää hurjasti.

Jumal' ann' terveeksi sanotaan tervehtäessä.

Jes' kostoon = Jesus kostakoon, kiitoslause.

Mullin suuruspala = eräs laji olkihattuja, ilman syrjiä (pilanimi).

Kohden sanaa käytetään yksinäänkin, adverbinä: hevoinen tulee kohden.

Ens'kasten = alussa, ensi-alussa, ajasta puhuttaessa; oraat ens'kasten näyttivät huonoilta, mutta sade niitä virkisti.

Uolevin koukku; siksi sanotaan sitä pahinta jyvän ja yleensä ruoka-aineen puintetta, joka vallitsee kesällä Uolevin (Olavin) päivän aikana.

Pääsen; pääsen ruualta = nousen ruualta, lakkaan syömästä; itku pääsee = itku tulee.

Päästän; päästää piimäpunkkia = kuoria maitilan pois.

II:sen substantivien inessiviä käytetään esteestä puhuttaessa kieltävästi, esmr. *mikä minä sinne mennessä on* = miksi en sinne pääsisi menemään?

Täytymistä merkitsemään käytetään IV:nestä substantivista inessiviäkin, esmr. *vesi on vedettävissä, ruoka on ostamisessa* = vesi on vedettävänä, ruoka on ostettavana.

Predikati asetetaan toisinaan mielellensä lauseen loppuun, esmr.: *joko hän hevoiset niittaan vei?*“

4 §. Esimies oli tehnyt kirjoituksen „Kalevalan kielestä ja nykyisestä kirjakiielestä“, joka kirjoitus kuitenkin jätettiin lake-matta, koska se oli julkaistava Kirjallisessa Kuukauslehdessä ja paitsi sitä aika jo oli myöhästynyt.

A. Almborg.

Syyskuun 30 p:nä 1871.

Saapuvilla olivat: esimies professori A. W. Ingman, tohtori O. Donner, lehtori B. F. Godenhjelm, maisteri F. W. Rothsten, hra D. E. D. Europæus, maisteri A. W. Jahnsson, filos. kandidati E. Almborg ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Herra D. E. D. Europæus luki seuraavan kirjoituksen:

„Muutamia temppuja nykyisen suomalaisen kirjakielen sananpanotavassa.

Koska sekä Kirjallisuuden Seuran kunnioitettava esimies herra senaatori Snellman että myöskin Kielitieteellisen Osakunnan esimies herra professori Ingman hyvin tunnetuissa lauseissansa ovat ottaneet puheeksi nykyisen suomalaisen kirjakielen kankeanlaisuuden, niin tästä nykyisen kirjakielemme kankeanlaisuudesta minä nyt pyydän saadakseni sanoa pari kiireimmittäin paperille pantua lausetta.

Kantasääntöä suomenkielisessä lauserakennuksessa lienee minun mielestäni senkautta terävimmän itsekunkin muistoon teroitettu, kuin subjektille suomenkielessä määrätään nimeksi *pääsana* ja predikatille nimeksi *jälkisana*. Suomalainen näetesen, melkein aina panee pääsanana jälkisanan edelle eikä takaperin, niinkuin niitä

ruotsin ja saksan kielen mukaan suomen kirjakielissä hyvin tavallisesti on ruvettu käyttämään. Olkoon tässä esimerkiksi sanottava, että jälkilause ei ollenkaan ole suomen kielen mukaan jälkilause, jos siinä pääsanana ei ole jälkisanan edellä ja jos siinä alkusana ei ole jälkilauseen osoitussanaa *niin*. Ruotsalaisella tavalla kirjoitettu jälkilause kuuluu suomalaisen korvissa niinkuin joku aivan uusi päälause, kuin hän siinä ei havaitse mitään puhekielen mukaista jälkilauseen osoittajaa. Sivumennen olkoon tässä vielä mainittava, että etulauseessa on väärin käyttää yksikön instruktivissa sanaa *kun*, sillä *niin* sana jälkilauseessa on sen kanssa korrelativi ja se siis selvästi vaatii etulauseessakin monikon instruktivia *kuin*.

Toinen omituisuus suomenkielisessä sananpanotavassa on se, että adverbit siinä hyvin tavallisesti ja enimmässä tiloissa välttämättömästi ovat pantavat lausukasten edelle eikä jälkeen tahi väliin, niinkuin ruotsin kielessä käytetään. *Hän kyllä on ollut siellä* on paljoa parempaa suomea, kuin *hän on kyllä ollut siellä*, jossa sanat *on* ja *ollut* toisistansa luonnottomasti ovat eroitettut erillensä.

Pääsyynä tämän uudemman suomalaisen kirjakielen kankaan umpisuomalaiselle on ainakin edellisempinä aikoina ollut asemasanain liian arka vältteleminen. Asemasanoja suomalainen usein käyttää runsaammissa määrin kuin keskaan ruotsalainakaan. *Sehän se on se Matti, Mattikos se sen rokan söi* ja muut semmoiset sananpanot ovat aivan kotoperäiset suomalaiset. Se kuitenkin on kiitoksella mainittava, että uudemmat kirjoittelijat jo paljon näyttävät ruvenneen heittämään pois tätä asemasanain liikaa välttelemistä.

Tämän kirjoituksen johdosta syntyi lyhyt keskustelu. Maisteri Rothsten vastusti sitä mielipidettä, jonka mukaan subjekti jälkilauseessa aina olisi pantava predikaatin edelle, osoittaen että kieli sillä tavoin tulisi kovin ykstoikkoiseksi ja ikävyyttäväksi. Esimies ilmoitti, että puheenalainen lausetapa hänen luullaksonsa on saanut alkunsa M. Akiander vainajan tekemästä Norbeck'in jumaluusopin suomennoksesta, jossa sitä ensi kerran kirjakielissä käytetään. Herra Europæus sanoi käyttäneensä sitä jo ennenkin, ja väitti sen olevan varsin yleisen Itä-Suomessa. Useimmat läsnä-olijoista suostuivat maist. Rothsten'in lausuntoon, että subjektin aseman suhteen jälkilauseessa voipi seurata molempia tapoja:

panna subjekti predikatin edelle tai jälkeen aina sen mukaan kuinka lause kulloinkin vaatii.

3 §. Maisteri Paavo Salenius'en tekemä kirjoitus „Kielimurteista Kiskon, Karjalohjan, Lohjan, Wihdin ja Nurmijärven pitäjissä“, jonka Suomalaisen Kirjallisuuden Seura oli lykännyt Kielitieteellisen Osakunnan tarkastettavaksi, oli kiertänyt Toimikunnan jäsenillä ja antoivat nämä nyt siitä hyväksyvän lausunnon. Tästä lausunnosta oli Seuralle tieto annettava sekä kirjoitus sille takaisin lähetettävä.

4 §. Keskusteltiin ensimmäisen infinitivi-muodon käyttämisestä tarkoituslauseissa, jonka subteen seuraavat esimerkiksi otetut lausetavat hyväksyttiin:

Hän toi lapsillensa omenoita syödä;

Hän toi omenoita lasten syödä;

Hän toi lapsillensa omenoita heidän syödäksensä;

Tuotiin omenoita meidän syödäksemme l. syödä;

Tuotiin omenoita meille syödäksemme. —

5 §. Maisteri Rothsten'in kysymykseen, käytettäneenkö kansankielessä sanaa *kyllä* kieltävissä lauseissa *tosin* sanan sijasta, esim. „kyllä hän ei sitä sanonut“, vastasi herra Europæus, että tämä oli varsin tavallista Savon ja Wiipurin murteessa, jossa yleisesti sanotaan esim. „kyllä se ei niin ole“.

A. Almborg.

Lokakuun 28 p:nä 1871.

Saapuvilla olivat: esimies professori A. W. Ingman, dosentti J. Krohn, lehtori B. F. Godenhjelm, maisterit F. W. Rothsten ja E. Hårdh, herra D. E. D. Europæus, kandidati E. Almborg ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Herra D. E. D. Europæus luki seuraavan kirjoituksen:

„Viellä ~~miten~~-sanan käyttämisestä jälkilauseessa ja pääsanan asettamisesta jälkisanan edelle samassa tilassa.“

Tästä kysymyksestä oli jo Kielitieteellisen Osakunnan viime kokouksessakin puhe. Sen jälkeen minä olen havainnut, että

kansa Waasan ja Keminjoen tienoillakin itse aina käyttää jälkilauseetta yllä sanotulla tavalla. Agrikolan kirjoissakin se nähdään vaan sillä lailla käytettynä. Olisi vaan tärkeästi tarpeellinen, saada Agrikolan ja muitten vanhempain suomalaisten kirjan tekisiin toimituksista aina Kalevalan Suomen aikoihin asti tarkempia esimerkkiä tästä seikasta. Kalevalan perustamalla nykyisellä Suomen kirjakiielellä on kyllä kieltämättömät etunsa, mutta innoissansa se kieltämättä monissa kohdin on mennyt yli aisoinsakin.

Ne Waasan puolelta kansan suusta saadut esimerkit jälkilauseeseen käyttämisestä alussa mainitulla tavalla löytyvät hra Aminoffin kirjoituksessa Suupohjan kielimurteesta, jonka lopulla tavataan muutamia kansan suusta kirjoitettuja satuja. Rovaniemestä minä taas olen saanut koko joukon kirjoitettuja lauseita Johan Hoikalta, ja hän aina kirjoittaa jälkilauseet samalla alussa mainitulla tavalla.

Tämä asia ansaitsisi todella tarkempaa perustelemista, sillä minä sen jo korvissani tunnen, että ruotsin kieltä taitamattoman suomalaisen tämä ruotsin tapainen uusi jälkilauseen käytös kyllä tuhansin kerroin saattaa aivan ymmälle“.

3 §. Esimies luki näin kuuluvan kirjoituksen:

„Vähäisen tutkimusta suomalaisen lauseopin alalla.

Jo on pari vuotta sitten, kuin minä tämän Kielitieteellisen Osakunnan kokouksissa herätin kysymyksiä suomalaisten verbien eli tehokkujen käyttämisestä niin kutsutuissa kielto-lauseissa. Mutta ei ole minulta epätietoisuudet tämän vielä monissa kohdin sumiana pysyvän kielto-lauseisen opin-osan puolesta nytkään kaikei kadonneet; sillä paraikaa toimittaessani Lutheruksen suomalaisen kirkkopostillan nutta painosta sekä Raamattua suomeksi kääntäessäni on minua usein kohdannut semmoisia suhtia, joitten selittämisestä olen ymmälle jäänyt. Tahtoisin siis taas tälläkin kertaa työntää, ainakin yhden tähän kieltolause-seikkaan koskevan kohdan tämän Osakunnan tutkittavaksi.

Että kielto-lauseissa ei saa käyttää yhdistävää (kopulativi-) „ja“-sanaa, eikä ehdottelevaa „taikka“ sanaa, vaan niitten sijaan „ei — eikä“, tuo on jo vanha sääntö, jota minäkin olen kirjoituksissani sekä käännöksissäni kauan aikaa varsin orjallisesti

noudattanut. Mutta mitä tarkemmin olen tätä ykstoikkoista, kovaa lakia tutkinut, sitä varmemmaksi totuudeksi olen havainnut, ettei sitä saa milloin tahtonsa ja ilman eroitusta sovitella. Minun mielestäni on tämä sääntö oikeutettu *ainoasti* silloin, kuin ruotsalainen *och* taikka *eller* ehdottelee kieltämällä jotain *vutta* kohtaa, taikka milloin *selviä* „membra disjuncta“ on kysymyksessä. Niin on siis oikein sanoa: „ei Farisealaiset, eikä Sadukealaiset ottaneet Jesusta herraksensa“, koska tässä lauseessa selvään puhutaan *kahdesta* erimielisestä puolueesta; niinkään tässäkin sanelmassa: „ei Matti, eikä Erkki yhtynyt minun taumiini“ on selvään kysymystä kahdesta eri henkilöstä. Mutta toisin on asiat, jos ei *ajatus* tarkoitaa tämmöistä *selviä* kieltä, vaan ruotsalainen *och* taikka *eller* osottaa jotain *likinäisempää* *sukulaisuutta* edellisen substantivin taikka verbin välillä — silloin saa, jopa tulee, minun nähdäkseni, syystä käyttää *ja*- sekä *taikka*-sanaa itse kiello-lauseissakin. Tahdon valaista ajatukseni tästä muutamalla esimerkillä. Suuri eroitus on sanoa: (jos järki itsestään käsittäisi jumalallisen valkeuden), „silloin ei Johanneskastajaa, *eikä* hänen todistustansa tarvittaisi“, ja sanoa: „silloin ei Johanneskastajaa *ja* hänen todistustansa tarvittaisi“ *). Edellisessä kohdassa pannaan „hänen todistustansa“ aivan *uudeksi*, *itsenäiseksi* asianhaaraksi, „jota ei tarvita“, mutta jälkimäisessä ehdotuksessa, eli milloin sanotaan: „*ja* hänen todistustansa“, ei panna sanoja „hänen todistustansa“ miksikään tämmöiseksi *eri* kiellettäväksi seikaksi, vaan „*ja*“ tarkoittaa tässä tapauksessa jotain *likisempää* sovintoa Johanneksen *ja* hänen todistuksensa välillä, aivan komitativi-laihin, eli juuri kuin jos lyhimmittäin sanoisin: „silloin ei Johannesta *todistuksensa* tarvittaisi“. Otan toisenkin sananparren selitykseksi yhdenlaisesta *verbi*-muotoisesta yhdistyksestä. Jos esim. sanon: „ei järki saata maltattaa mieltänsä, *ja* antautua evankeliumin haltuun, *ja* jättää valkeutensa“ *), niin on tämä lause *ajatuksensa* puolesta otettava näin: „ei järki saata maltattaa mieltänsä, *niin että* antautuisi evankeliumin haltuun *ja* jättäisi oman valkeutensa“; mutta selvään kieltolaihin eli näin sanottuna: „ei järki saata maltattaa mieltänsä, *eikä* antautua evankeliumin haltuun, *eikä* jättää val-

*) Tämä esimerkki on otettu Lutheruksen kirkkopostillasta.

keuttansa“, on sillä osaksi toisellinen, s. o. *selvään kielto-peräinen* ymmärryksensä, silloin se esittelee monia *erinlaisia järjelle mahdottomia* tehtäviä. Taikka valinnen vielä kolmannenkin esimerkin. Jos sanon: „gnostikalai- sten opin mukaan ei ollut Kristuksella luonnollista ja totista ruumista, vaan varjokuori ympärillään“; niin tietää myöntö-peräinen „ja“ tässä yhdistyksessä melkein samaa kuin: „se on“, taikka ainakin osottaa sen verran, että „luonnollinen ja totinen“ ovat kesken- sä sukulaisia ominaisuuksia Kristuksen ruumiolla. Mutta jos sitä vastoin sanon: „ei ollut Kristuksella ei luonnollista eikä totista ruumista“, niin seuraisi tästä, että „totinen“ on joku aivan uusi ja erinlainen ominaisuus kuin edellinen „luonnollinen“. — Mutta vielä lisään näihin senkin säännön: „että *objektivisissä, ettei*“ sanalla alkavissa kieltolauseissa pitää aina käytettävän „ja“-yhdistäjää, sekä „taikka“ ehdotteliasa, milloin joku uusi ajatusmutka on tehtävä“; ja syynä tähän myöntö-peräiseen puhe- laatuun on se, että tämmöisissä „ja-“ sekä „taikka“-sanalla oso- tuissa eri määräyksissä on „ettei“ aina ymmärrettävä „ja“ sekä „taikka“ sanan perästä, niin että jokaisen tämmöisen uuden mem- brum’ia pitäisi oikiasiansa kuuluman: „ja-ettei“, tahi „taikka ettei“. Tähän tapaan olen kääntänyt Efesiläis-epistolaa 5 luvun 5 värsyn näin: „Sillä sen te tiedätte, ettei yhdelläkään huorintekiällä, taikka haureellisella, taikka ahneella, joka on epäjumalan palvelia, ole perintö-osa Kristuksen ja Jumalan valtakunnassa“. Tämmöisissä kohdin olisi mielestäni aivan väärin sanoa: „eikä haureellisella, eikä ahneella“, sillä tämä *ajatus* on kehitettävä näin: „te sen tiedätte, ettei yhdelläkään huorintekiällä taikka (ettei jollain) haureellisella, taikka (ettei jollain) ahneella (tahi: ja ettei yhdelläkään haureellisella y. m.) ole osaa Jumalan valtakunnassa“. Huomattava on, että itse kreikankin kielessä, joka panee tarkan rajan selvään kieltävään ja vain kielto-muotoisten aatteen välillä, tehdään ylipäin tämä minun osottama eroitukseni „eikä“ ja „taikka“ sekä „ja“ sanain vaiheella suomessa. Sillä kreikalainen Paavali eroittaa aina tarkoin οὐδέ- ja ἢ-laatu- iset aatteet toisistansa. Ja se on juuri tämä hienotuntainen aatteen eroitus tässä aatteellisessa kreikankielessä, joka on alkuansa herättänyt minun samaa rajoitusta tarkkaamaan meidänkin tyyni logisessa äitin-kielessämme.

Nämä tähän laihin ehdottamat sääntöni olen nyt julkaissut

sentähden, että tiedän suuren harhailemisen vieläkin hallitsevan kirjakielemme alalla ihan ennen mainituissa kohdissa. *Avellanin* muistutukset kieltolauseitten käyttämisestä Lutheruksen kirkkopostillan kääntämisessä saattoivat minun aluksi, aivan äkkinäisyydestäni, varsin yksipuoliseen „kieltoperäisyyteen“ hänen itsessään oikian, mutta ei kuitenkaan aivan yleisen sääntönsä noudattamisessa. Vielä koetusraamattuakin toimittaessani oli minulla juuri sumeus tämän säännön *sovittamisessa*; mutta vasta „harjoituksen“ kautta olen vihdoin viimein nykyiseen sääntöni vahvistunut. Tämän harjoituksen koulussa saapi suomalaisen kirjallisuutemme sulosui- nen kielelär vielä kauvan kulkea, päästäksensä kielemme monien muittenkin mutkien perille; ei ole tämä „kielelär“ yhden oppineen sukima, eikä kerrassaan valmiiksi valama, sen täytyy kasvaa kasvamisensa tiedossa ja taidossa.

Ompa vielä toinenkin kohta suomalaisessa lause-opissa, joka ei ole tähän saakka selville päässyt kirjakielessämme, ja jolle niin- muodoiin pitäisi saada varma sääntönsä. Kuten tietty on, pantiin *aina* entisinä aikoina kohde- eli objekti-kohdissa „meidän“, „teidän“, „heidän“ ja yksiluvussa „minun“, „sinun“, „hänen“, mutta itäsuomessa on nykyisempinä aikoina saatu *se* tarpeellinen lisäys kielemme, että monikollisten objektivisten „meidän“, „teidän“, „heidän“ asemoin siaan on ruvettu kirjoittamaan „meidät“, „teidät“, „heidät“, ja „minun“, „sinun“, „hänen“ asemoin siaan „minut“, „sinut“, „hänet“. Tämän savolaisuuden käyttämisessä on kuitenkin usein erehdytty. Niin olen kuullut sanottavan, että *nämät edellä* mainitut monikolliset sanat olisivat *aina* ja jokapaikassa objektiinä käytettävät. Mutta *se* ei saata olla mahdollista sillä *meidät, teidät, heidät* osottavat vain yksinäistä myöntölaatuista *kokonais-*objektiä. Niin sanon esimerkiksi: „älä turmele *heitä*“ (eikä: heidät)*; „minä näjnin *heidän*, nim. *lasten* juoksevan kentällä“ (eikä „heidät, *lasten!*“) mutta selvänä *yksinäisenä kokonais-*objektiinä kuuluu taas „minä näjnin *heidät* lapset kentällä“, joista esimerkeistä luulisin seuraavan varsin varmat säännöt näitten monikkojen suhteen. Vaikeempi on

*) Ei passivisissäkään lauseissa saa minun mielestäni käyttää *heidät*, vaan *aina heitä*-objektiä. Sentähden ei saa sanoa: „Soisin, että *heidät* vapautettaisiin“, vaan: — että *heitä* (taikka: he) vapautettaisiin.

sitä vastoin tehdä eroitusta yksilukuisen „hänet“ ja „hänen“ asemon välillä. Tähän nähden on ainakin se varmaa, että „hänet“-objektia aina pannaan myöntöperäisen kyskennön seurassa. Niin lausuu savolainen: „hänet jätä oloihinsa, älkä häntä ollenkaan kuuntele“. Mutta koska hänet-asemaa näin käytetään *imperativien* kera, näkyy minusta siltä, että „hänet“ olisi epätietoinen, osakkaisluontoinen, partitivinen objekti, taikka ainakin semmoinen objektisana, joka vaihtelee „häntä“ ja „hänen“ merkitysten välillä (sillä *imperativi*-lauseissa saatan kumpaistakin sanoa: jätä „*hän*“, taikka „*häntä*“). Niin ilmaantuu siis kielessämme se kummallinen juonikkaisuus, että koska *meidät*, *teidät*, *heidät* monikossa osottavat selvää kokonais-objektia, osottaa sitävastoin yksilukuinen „hänet“ *jotain* partitivi-luontoisuutta, taikka ei ainakaan selvää kokonaisuutta. Tiedän kuitenkin, että savolaiset kirjoittajat aina käyttävät „hänet“-asemaa kokonais-ymmärryksessä; mutta tähän en ole minä tähän saakka saattanut suostua. Arvelen vain, että savolaisen rahvaan puhetta pitää vielä tästä seisasta tarkemmin tutkia, mutta siksikuin tämä tutkinto on *selville* saatu, lienee parasta nytkin vielä *kirjakielissä* käyttää länsisuomen mukaan „hänen“-asemaa kokonais-objektinä.“

Tämän johdosta keskusteltiin vähäsen personalipronominein objektimuodoista, mihinkään varmaan päätökseen kuitenkaan tulematta.

4 §. Kandidati E. Alberg luki seuraavan Hinnerjoen kielimurteella kirjoitetun kertomuksen, jonka hän oli pannut paperille erään vanhan, Johan Lindgren nimisen sotavanhuksen suusanallisen esityksen mukaan.

„Mnä olen syntyn Katinhännän kyläs Laitilan pitejän emäkirkol ja käven kahtkymment, kon ryss maahan tuli. Sillon olin mnä trenkin Katinhännän Hauslas. Tuli sitt tiät, ett jo Hinnerjoell on ryssi. Mitäs täst: mnä läksi sinn menemä, ja kon paikal pääsin, oli Hinnerjoen kylä juur ryssi täynn. Ihmse oli paennu niitun lattoihin, ja tuva ikän sikanavetot; olkki laatjoil riipin raapin. Kanuunei sitt ol jokijääi Heurun ja Mattilan kohral. Mut en maar minä vaan olis ryssi ymmärtän peljät; kyl ne oli huonei poikki. Palasin sitt kotti. Torpas eli isä ja äiti. Minul tul nii armoto halu setta lähti. Vanhemma kielsi ja rakkoiil.

oikken itkivä. Mut vähä mnä siit huolin. Jos olsiva käskeny, en kukatiäs olis menn. Otin sitt sotamiehen-pesti ja läksin helun-tain keskimäs pyhän kottu Pyhäänmaahan ja siält muitten vapaa-ehtoisten poikkain kans Turkku päi. Ensmäine tappelus, josa mnä olin, ol Ala-Lemun kartanon tykön, kaks virsta Turust etelään päin. Lauantai-ehtoisten puhristetti kiväri, ja sitt annetti amusioni. Sunnunta huomelttain ruvettiin sotima. Ala-Lemun rannas oli neli kanunsluuppi, jois me oli tullu Pyhästmaast. Rantta ol kans teht patterei. Ruotin puolel seisos viis tuhat miäst, mut ryssäte kum-minki viistoist tuhat. Rys tule flankmarsis, luule saavas pattereist aika tavaran. Ei muut kon päästettiin kroohaulei joukko, nii ett kiljus vaan, ja ne poja tei puhrast ikän viikatet. Rys vähän palas, mutt tul viäl toisen kerran ja huusiva: „hiihaa“. Mitäs täst: päästetti kroohaulei jäll vaa; ei tull kolmatt kertta. Siin soras tapeltti sunnuntai-aamust maanantai-ehdose yht paino. Kon aljetti, mnä ajatteli, ett'ei täst hengis pois pääs: luori kiljusi ja paukkusi. Mut kon näke kanuna leimaukse, lyö ittes maahan, ja luor mene ylitte, ni ett vinku vaan. Kova oli, kon voorkaure tuli seisoma: heikoiks poja pakkasi menemä. Välist sitt annetti viina jumfru joka sotamiähell, ett rajummaks pit tleman. Lemus oli Ruotin kaartti kans. Ei ne poja ottanu ryssi fangiks, kon tapo vaan. Rys mistas enemmän kon kymmenen tuhat miäst. Sillail kum-minkin juttel yks ryssän fältväävär, jonk me fangiks oti. Se sano olevas kotosi siält vanhast voittomaast ja puhuski simmost Wiron suomi. Meijän väkki kon huuretti nimelt, oli sata yhreksänkym-ment kuolleit ja plaseratui. Me olisi menny Turkku friisten, mutt ei ollu luussi. Lähretti sitt taas maananta ehtosten merel. Yhre viiko me oli Oolannis ja siält viätti Ruotin puolel. Ruotis me sai neli viikko äkserat huomispool ja ehtopool. Kuningas tuli ite kattoman paraatti. Me oli sitt tälläty nelikulmasest ikän huone, niätt yhrel puolel vaan anki oli. Kuningas tul ai ajutanttis kans, ja kon kuningas meil puhus, ajutantt tulkitt sen suomeks. — Jollei kuningas olis maat myyn, ja jos herroil olis uskollisuus ollu, me olisi ajanu ryssä tois puol Pietarpori. Ne oli kovasten ohkassi poikki. Fangeill oli siäni ja muit lakeis, eik sitt muut ruokka, kon jottan limpui ja suolo hiuka. Hädilläs sitt varasteliva, kon rupesi näkkän kuolema. Mut meil oli kaikki lai, ja Suomen

väki oli raju ja vahva, voimallist väkki. Nii, ei sellane voi tapel, kon ne vanha ryssä oliva. Kyll olis toisemmin käyny, mut kunigas oli maan juon ja pelann kuitiks.

Sitt lähretti Ruotist taas seilama ja nousi maal Kaskisten kaupungin tykön yhten lauantai ehton. Sunnuntai-huomeltain tuli Närppiöön kasakoi. Ryssä poltt kaikk mitä vaan kynsis sai. Olsiva polttanu kaunin kivikirkonkin. Kirkk oli sisält viritett tervatynnyreil, mutt me kerkesi appu ja ajo ryssä takasi Laffärtin taa. Oltti sen jälkke Laffärtis pari viikko, niin ryssä palas jäll. Kommenetti „fäll pajunett“ ja ruvetti ampuma, eik kumpikan perän antanu. Taas me suomlaise karkasi pääl, „fäll pajunett“, ja sitt ryssätte täyry jo paet. Nyten marssitti Pirttijärvell Ulvilan pitäjäs, ja ai vaan ajetti ryssi takka. Mutt kon sinn päästi, me sai kaul, ett taas oli määräs takasi lähti. Sitt me miähe suutusi, kon ei pääs päisi menemä. Päätetti sitt ehtoste, ett ei huomispäivän paratis tehrä lainka mittä komannon jälkken. Mutt ei uskaltanu yks ensin sannu, kon kaikk huuretti yhrest suust, ett „ei ole takaperin menemist; kyl me vaan päisi mene“. Herra sitt sanosi: „jos niin ryssä tule etti ja takka“. Vähemmä herra pelkäsi henkkeäs; ei uskaltanu kovittel meit menemä; mut meill oli hyvä herra, everstluutnant Jyllenpöök (Gyllenbögel); se ol nii ilone ja nöyrä miäs, ja hän sai meijän tolema. — Sitt palatti Waasaan, ja Waasast me viätti Uumoose kakstoist penikulma merimatka. Minä tuln kippiäks. Ryssä tuli peräs ja ruvetti jäll sotima. Mutt mentti ai erel vaan. Sitt Ruotin hallitus tek rauhan Tanskan kans ja lähett sotaväkki pohjoisse. Ne nousi merelt maal ryssätte ette ja läksivä ryssi takka ajama. Sitt ryssätte täyry tehrä rauhan. — Mut kyll me kans heit oli kiusannu. Meil oli paha aikomukse, vaik ei saat täytte. Meit oli joukos vanhoi sotamiähi, pestatui ja palkatui, Wiaporistakki ja neli komppania poikki. Kon me ryssi ajo takka ranttiel, ryssä menivä ja polttiva kovasten pali sillo jälistäs. Ja siäll ol sitt nii äärettömästen jokki Uumoon toispuol, ett meit fyörätti lautoill vaan alinomaa. Ne kasaka kaiken maailman paha tei, mutt kyl he välist saiva simmosen kyytin. — Sitt kon rauha tehtiin ryssäns kans ja me pois päästetti Uumoo, oli koko sotaväki koos ja viis Ruotin kenraalikin. Yhrel oli tammen kappale pääs ja silkinanaha otan ympärs; keskinkertanen, raju

miäs, sanottin Tammipääks ja suomi puhus ikän mekin. Hän juttel kui ryss päästettin ehrollas Wiapori, vaikk väkki oli kuustuhatt miäst ja niin varustett värkki, ettei ryss olis väkisin saanu linna pariin kolmeen vuoteen. Mutt annetti ehrollas vaan, ja pussi seljäs ruotlaise kulkiva pois ikän keriläise. Fästink oli ikän maan avan, ett ko ryss sen sai, sitt oli jo koko maa hänen hallusas. Ei suinkka herrakkan olis uskaltan stä tehr, mutt kon kuninkaas oli vika. Sitt pantti kuningas pois viralt, ja hänen setäs Kaarle kolmastoista tuli hallitukse. Sen jälkken otettiin kuninkaaks yks Franskan kenraali Päärnastotti (Bernadotte). Ryss pyysi Ruotti appuun Franskaa vastaan, ja Franskan kuningas peljästy, tietien, että Päärnastotti oli aika sotaherra. — Kahreksa verise sora eres minä olen oll, mutt ei kuolemaks kumminkan sallitt. Joka Ylimmäisse Issä turvaa, on hyväs suojas elämäs ja kuolemas. — Me nuore sotamiähe oli omis vaatteis, kuin kukin kottu läks. Vasikanahkasis repuis me pidi ruokam ja amusioni. Vaikk olimmekin maaväen vaatteis vaan, niin järjestys ol kumminkin sen puolest. — Ei minun sivult kaatun muut, kon yks miäs ammutti Laffartis, Palttan trenkfoudi Laitlast. Hän sai kaks luodi rintta ja huus: „Ai Jess, kyl minä jo sattus“. — Ryssän sotaväki oli ikän pimiä pakana, ja Suomenki sotaväki, vaikk kristinopis oliva, olis ollu viäl julmemma, mutt herratten puolest oli kova rangastus. — Joukos on hyvi ja pahoi. Toise herra rukkoili ain sora erel, ettei vanhoi synteä enä muistetais. Mutt ei everstluutnant Jyllenpöök'in tarvinn rukkoll. Hän oli niin ilonen ja lempiä mies, hyvä ja nöyrä. Hän sano ain sora erel: „Älkkän peljäkk poja, pitäkän pääl vaal Uskaltakan poja!“ Ja me huusi yhdest suust: „Henkeen ja vereen“. Pahoil herroil oli pelko hengestäs, ja ammuttiinkin heit muutami omilt miähilt, kon hakkasiva kovasten väkki, vaikk oli kuninkaan puolest määräs, ettei saa lyörä poikki. Yksikin ikävä fänrikki, kon ei saan äkseraust käymään päisi, hakkas miähhi julmasten. Kon sitt sota tuli, niin kolmas laukaus jo sattui hänesse, ja hän huusi: „Ei se suinkaan vihollisen luodi ollu, se ol oman miähen työ“. — Minä palvelin Turun läänin rykmentis, Laitilan kompanias. Meiän kompanian luutnantti, joka sitt tehtiin kapteniks, oli hyvä miäs, Englannist kotosi. Hän itki ain ennen ko sotta mentti ja sano: „pitäkän pääll, poja; ettäk näe, kui pake-

neva?" — Ei ryssä kestäny fäll pajunett; ennen pakeniva, taikk anno ittes fangiks; sadottaisi me niit fangiks oti ja kruunun kalot pois. Me olisim ihmeit tehn, jos olisim oman pääm jälkken saane menetell. — Miuun kumppaneitan näilt paikoilt oli Auvaiste Jaakolan faari, joka kuoli mennä vuon. Isäni kuoli sora aikan ja äit jälistpäin. — Helsingberg ol sillon kirkherran Laitilas, ja Hinnerjoen pappi oli Arenander. Sora jälkke mnä palveli täs kyläs (Waaljoel) ja nain Simulan talon tyttären. Naires käven kolmikymment. Kaks last on minul elos ja neli on kuol. Vaimon kuol viistoist vuott takaperin. — Ensin minul oli panksoni viis rupla seitmänkymment viis kopekka, mut korotetti sitt saraks markaks. — Jumalan kiitos, olen ai hyvästen toimen tull ja terven pysyny. Tuomas Kempin kirjast mnä pirä erittäin paljo. Paljon se *miäs* on maailma koetell, joka sen kirjan on kokkon pann. Joka Ylimmäiseen Isään luottaa, säilyy hyvästen kaikis elämän vaiheis.“

5 §. Dosentti J. Krohn esiin toi huomiota ansaitsevan seikan Kalevalassa tavattavista oudommista sanoista. Hän oli näet tutkinut niillä oudompia sanoja, jotka löytyvät runoissa 1—25, ja tullut huomaamaan, että enemmän kuin puolet niistä joko löytyvät myöskin viron kielessä tahti saavat selityksensä viron kielen kautta. Niin on esim. *samoan* verbin juurena virolainen sana *sam*, (genitiivi *sammu*), joka merkitsee: askel; *nalja* (sanassa: naljasilmä) merkitsee viron kielessä: leikki; *kapu* (sanassa: kapulehti) on samaa kuin vir. *kabo* = soma, kaunis; *korja* = vir. *korj* (gen. *korju*), joka merkitsee: karmi eli selkälauta reessä ja tuolissa; *ruhdon* = vir. *rudsuma* = painaa; *lanta* (säkeessä: „liukui linnat, liukui lannat“ 13: 149) kuuluu viron kielessä *laas* ja merkitsee: korpi; *singun* = vir. *singuma* = torua; *leino* = vir. *lein* (gen. *leina*) = suru; *räämin* (säkeessä: „eläkä räämi rätsinättä“ 23: 216) = vir. *rääm*, (esim. „pöld on räämis“ = das Feld ist verwildet, Wiedemann); *turkka* (säkeessä: „panin turkan myöhän maata“. 23: 583) on samaa kuin vir. *turk*, esim. *turk syda* = kova sydän, y. m. y. m. — Tästä kaikesta — niinkuin myös siitä, että Kalevalassa tavataan sanoja, joita käytetään ainoastaan länsisuomen murteessa, esim. *liiatenkin*, *mahtaa* y. m. — teki hra Krohn sen päätöksen, että Kalevalan runot ovat sepitetyt ennen murteitten

eroamisaikaa, ja että siis Kalevala on koko Suomen kansan yhteinen omaisuus eikä ainoastaan Karjalaisten.

A. Almborg.

Joulukuun 2 p:nä 1871.

Saapuvilla olivat: esimies professori A. W. Ingman, herra D. E. D. Europæus, dosentti J. Krohn, maisterit F. W. Rothsten ja A. W. Jahnsson, filos. kandidati E. Almborg sekä allekirjoittanut sihteeri.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Allekirjoittanut ilmoitti, että hän nyt oli saanut vastaan ottaa Osakunnan entisen sihteerin, toht. O. Blomstedt vainajan jälkeenjääneet, julkaisemattomat kielitieteelliset paperit, jotka ovat

1) syyslukukautena v. 1870 pidetty luento-jakso suomen kielen lauseopissa;

2) kirjoitus genetivisian muodostuksesta suomalais-unkarilaisissa kielissä, ja

3) joukko muistoonpanoja suomen kielen sananjohto-opissa.

Päätettiin tulevissa kokouksissa lukea sopivia paikkoja näistä kirjoituksista.

3 §. Allekirjoittanut luki seuraavan, maisteri A. J. Hahnssonin lähettämän kirjoituksen:

„Suomen kielen passivista.

Suomen kielen passivi ei ole mikään sellainen oikea passiivum, kuin esimerkiksi Ruotsin ja Latinan, vaan personaton aktiivum. Luullakseni on se kielessämme alku-peräisempi, kuin personalliset muodot, ja ennen niitten syntymistä käytetty subjektillisissäkin lauseissa, kuten sitä vieläkin muutamin paikoin kuulee käytettävän, esimerkiksi *me oltiin vi voro, me mentiin vi gingo*. — Tällä vakuutuksellani Suomen passivin aktiivillisuudesta on pääperusteena se seikka, ettei Suomen passivi-nimisellä muodolla saata olla agentia. Koko Kalevalasta ei saata löytää yhtään ainoaa agentillista passivi-muotoa, ja vaikkei sitä aina yhtä selvästi huomaa, näkee kuitenkin monista monituisista esimerkistä, että jos Suomen passivin viereen panee otanto- eli ablativus-sijan, siitä

syntyy peräti muuta, kuin agentia. Mutta minä en voi käsittää mitään todellista passivia, jolla ei saattaisi olla agentia, jonka vai-
kuttamasta se tila syntyy, jota passivum merkitsee.

Toiseksi perustuu vakuutukseni siihen, ettei Suomen passivilla saata olla alusta eli subjektia, vaan että se on personaton. Että niin on, sen näkee parhaimmin sellaisista lauseista, joissa kielletty passivi-muoto on maineena eli predikatina. Sellaisen predikatinviereen ei milloinkaan sovi nimentö- eli nominativus-sija, vaan ainoastaan osanto eli partitivus. Jos nyt viimeiseksi mainittu sija olisi subjekt, olisi hyvinkin usein vallan vaikeaa ymmärtää, miksi subjektina olisi osanto, esimerkiksi sellaisissa lauseissa kuin seuraavat Kalevalan sanat: „Ei neittä ison kotona viety vehkahuhmarelle“; „Ei sinua suolle viety“; „Ei saatu sitä kaloa“. Kohteenä eli objektina taas osanto siinä on vallan paikallaan, lausekun on kieltävä. Vain yhdessä ainoassa paikkaa olen Kalevalasta löytänyt nimentöä passivissa olevan kielletyn predikatinvierestä, nimittäin XXVII runossa, jossa sanotaan: „Kun ei tuotane olutta, pantane *pata* tulelle; keittoa paan sisähän, *leiviskä* sian libea“. Lieneekö se sitten „licentia poetica“ vai mikä? Yksin se Kalevalassa kumminkin on lajiansa. Sanalaskuissa olen myös muutamia sellaisia lauselmia tavannut, esimerkiksi: „Ei maaten maa pidetä, istuen isosen *pelto*“; „Ei *leipä* leikin syödä, *vaatet* pilkalla pidetä“. Niitä luulen syntyneen siten, että lyhyiden vuoksi on jätetty pois sanoja, joita siinä kuitenkin ajattelee, joten edellinen sanalasku ajatuksessa olisi: Maa on sellainen, ettei sitä maaten pidetä, isosen pelto sellainen, ettei sitä istuen pidetä; ja jälkimäinen taas: Leipä on semmoinen, ettei sitä leikillä syödä, vaatet semmoinen, ettei sitä pilkalla pidetä.

Personallisten aseojen nimentöä ei myös koskaan länsi-Suomessa käytetä maineena olevan passivi-muodon vieressä, vaikkei sitä olekkaan kielletty. Niinpä sanotaan esimerkiksi aina: „heitä tehtiin vangiksi; sinua pantiin päällys-mieheksi“. Jos nyt tällaisissa lauseissa personallinen asemo olisi subjekt, en voi ymmärtää, miksi se olisi osannossa eikä nimennössä, mutta jos se on objekt on osanto-sijan käyttäminen helposti selitetty, sillä länsi-Suomessa ei personallisten aseojen yksikön omantoa eikä monikon nimentöä koskaan käytetä objektina, vaikka se on täysinäimenkin eli totalt,

vaan aina osantoa. Miten itä-Suomessa on tämän asian laita, en saata sanoa. Kalevalan XXIII runon 535:ssä värssyssä sekä 1647:ssä sanalaskussa olen kuitenkin huomannut personallisen asemon nimentöä passiivi-muodon vieressä.

Moni kyllä väittää, että sellaisissa lauseissa, kuin esimerkiksi: „Tuohan hopea-tuoppi, kulta-Kannu kannetahan“, sanat „tuoppi“ ja „kannu“ ovat subjektia, sentähden että ovat nimentö-sijassa, mutta se semmoinen ei estä niitä objektia olemasta, sillä personattoman tehdikön määrätty eli täysinäinen (totalt) objekt on aina myös yksikössäkkin nimennössä, ja Suomen passiivi on, kuten jo sanoin, personaton, eikä siinä ole perää, mitä Eurén kieli-opissaan siitä sanoo, nimittäin että luulento, ehdonto, toivonto ja käskentö ovat personallisia. Kuka-tiesi ovat häntä siinä asiassa erehdyttäneet sellaiset Kalevalassa tavalliset luulennon ja ehdonnon muodot, kuin esimerkiksi: „Mistä naulat *saatanehe*, vääntimet *perittänehe*“, ja „Vaikka paljo *pantahisi*, määrättä *mätättähisi*“, mutta ne semmoiset muodot ovat varmaankin murteellisia, jonka mielestäni siitä huomaa, ettei Kalevalassa missään ole *n:*ään päättyvää luulentoa ja ainoastaan yhdessä paikkaa *n:*ään päättyvä ehdonto, nimittäin 8:nen runon 183:ssa värssyssä, jossa sanotaan: „Josta salpa *saataisihin*, luja lukko *tuotaisihin*“, jotka sanan-muodot piankin ovat sauttaneet muista murteista Kalevalaan puikahtaa, sillä joskus kyllä kuulee joka murteessa jonkun sellaisen muodon, joka ei siinä ole tavallinen. Sanalaskuista olen kyllä löytänyt yhden personallisen passiivi-käskennön, nimittäin 5825:ssä sanalaskussa, jossa sanotaan: „Tekeminen luodut lapset, jos on tielle *tehtäköhöt*“, mutta tiesi, mistä se siihen on tullut, tavatonhan kaiketi semmoinen muoto on kielessämme. — Koska nyt Suomen passiivi on personaton, niin en voi ymmärtää, miten se saattaisi olla todellinen passivum, sillä sitä en minä saa käsitetyksi, kuinka todellinen passivum saattaisi olta personaton eli kaivata sitä personaa, joka on sen vaikutuksen alainen, minkä passivum merkitsee.

Vakuutukseni kolmas syy on se, että myös kohteettomilla eli intransitivilla tehdiköillä on kaikki passivin muodot, esimerkiksi ollaan j. n. e. Mutta mitenkä niillä saattaa ajatella todellisesti passivisen merkityksen olevan?

Jos Suomen-kielen passiivi olisi todellinen passivum, ei siltä

minun kai ymmärtääkseni, saattaisi puuttua tavalliset sijanto-, substantivus- eli infinitivus-muodot, sillä semmoisia ei puutu muilta-kaan kieliltä, joilla on todellinen passivum. Mutta yleensä ei muita Suomen passivin sijanto-muotoja käytetä, kuin II:sen sijannon asunto eli inessivus, jota ei ole vaikeaa aktivilliseksi ymmärtää. Sen aktivillista merkitystä selvästi huomaa, kuten esimerkiksi Kalevalan sanoissa: „Kuojuja kulettaessa, mäki-päitä mentäessä“, vaikkei tämä aktivillisuus aina ole yhtä silmiin pistävä. Ainoastaan yhden ainoan esimerkin tiedän, missä tämä aktivillisuus ei ole tavallisen helposti huomattava, nimittäin 3649:nen sanalaskun, jossa sanotaan: „ehkä löilyn lyötäessä“, mutta siinä pidän genitivimuodon objektina käytetyksi ainoastaan runomitan tähden. — Hämeessä ja Turun läänissä käytetään myös personattoman *pitää*-tehdikön perässä, III:nen sijannon omantoa eli genitivusta. Pohjanmaalla en muista sitä kuulleen enkä sitä Kalevalastakaan ole löytänyt. Sen aktivillisuutta myös helposti huomaa, koska sillä saattaa olla objekt, esimerkiksi lauseessa: „tänä päivänä pitää ruista leikattaman“.

Muita sijanto-muotoja, joita olisi vaikea ymmärtää muuten, kuin merkitykseltään passivillisina, ei Suomen-kielen passivilla yleensä ole, sillä, vaikka I:stä sijantoa eli infinitivusta täydessä passivillisessa merkityksessään kyllä näkee raamatun-käännöksessä ja sitä sanalaskuissakin tapaa kolme kertaa, on kuitenkin vaikeaa selittää, mistä se semmoinen muoto on saatu. Minusta kaiketi kuuluu se hyvin oudolta, enkä ole sitä koskaan kansan suusta kuullut enkä Kalevalassa huomannut. — Olen myös Kalevalassa yhdessä ainoassa paikassa nähnyt III:nen sijannon menentöä eli illativusta täydessä passivillisessä merkityksessä, nimittäin XV runon 138:ssa värsyssä, jossa sanotaan: „haloiksi hakattamahan“, mutta sen luulen „licentia poetica“:ksi.

Tämä Suomen passivin puute infinitivus-muodoista on neljäs syy, mikä on minun siihen vakuutukseen saattanut, ettei se ole mikään oikea passivum, sillä sellaista en voi oikeaksi passivumiksi käsittää, jolta tavalliset infinitivus-muodot puuttuu.

Kaksi muotoa Suomen-kielen passivilla kuitenkin on, joilla usein on jotensakin passivillinen merkitys. Ne ovat I:nen ja II:nen verranto eli adjektivus, joilla silloin on passivillinen merki-

tys, kuin niitä käytetään subjektina, predikatin lisäyksenä, attributina, objektina, attributivina taikka objektivina, vaikkoivat suinkaan silloinkaan ole täydellisiä passivia, koska ei niillä saata agentia olla, sillä I:sen verrannon vieressä oleva genitivus sekä perässä oleva liite-asemo eli personal-suffix eivät ole agentia, vaan genitivus possessivus, esim. XX runon 514 värsyssä: „Suuren *joukon* syötäviksi“, joka „vi vocis“ on Ruotsiksi: „till den stora *hopens* de som böra ätas“; ja XXVI runon 380 värsyssä: „Jo olen tehnyt tehtäväni“; joka „vi vocis“ on Ruotsiksi: „redan hafver jag gjort *mitt* det som bör göras“. — Pelkkä aktivillinen merkitys on kuitenkin II:lla verrannolla: 1) silloin, kuin sen yksikön nimennöstä ja *olen*-tehdiköstä on syntynyt „tempus compositum“, esimerkiksi Kalevalan sanoissa: „Minua on vyötty miehen vyöllä, pantu miehen paikimella, solmittu uron solilla“; „Mist’ on tuolle henki saatu, mist’ on syyätty syäntä?“; „Ei liene sinua luotu, eipä luotu eikä suotu“; „Ei ole kuultu eikä nähty parempata laulajata“; joissa lauseissa hyvin huomaa, ettei sanat: „minua“, „henki“, „syäntä“, „sinua“ eikä „laulajata“ ole subjektia vaan objektia, sekä ettei „vyötty“, „pantu“, „solmittu“, „saatu“, „syyätty“, „luotu“, „suotu“ eikä „nähty“ ole predikatin lisäyksiä, vaan *on*-sanana kanssa yhdessä itse predikatia; ja 2) silloin, kuin sen yksikön osanto eli partitivus vastaa Ruotsalaisen, aikaa merkitsevällä konjunktionilla alkavan, lauseen mainetta eli predikatia, esimerkiksi Kalevalan sanoissa: „Samana kaska kaattuani“; „Avun tuokohon Jumala, minun silmin nähtyäni, käsin päällä käytyäni, suin sulin puheltuani, hengin henkäeltystäni“; joissa „kaattuani“- „nähtyäni“- „käytyäni“- „puheltuani“- ja „henkäeltystäni“-muotojen aktivillisuus on heti huomattava. — Täten käytetty II:sen verrannon yksikön osanto on merkitykseltään passivillinen kahdessa sanalaskussa, nimittäin 5818:ssa ja 6081:ssä, joissa sanotaan: „Tehty seisoo *tehtyänsä*“; ja „Tytöt on tyttöinä soriat, — — — vihaiset *vihtytyänsä*“; mutta kovin oudolta se semmoinen merkitys minusta vetää.

Millainen merkitys, aktivillinenko vai passivillinen, molemmilla verrannoilla on silloin, kuin niiden omanto eli genitivus vastaa Ruotsalaisen *att*-sanalla alkavan lauseen mainetta eli predikatia, kuten esimerkiksi lauseissa: „Päivät soisin soitettavan, illat tehtävän iloa; Luulin kotoa silloin jo lähdetyn; Ajattelin kaloja

jo ostetun"; siitä en vielä ole tullut täyteen vakuutukseen. Syitä on, jotka mielestäni puolustavat niitten aktivillisuutta, esimerkiksi 4476:nen sanalaskun sanat: „Paha laulee pantavan, hyvä ilman oltavan“; toisia taas, jotka niitten passivillisuutta puolustavat, esimerkiksi XXII runon 297:nen värsyn sanat: „Maata sinne vietäväsi, unilla otettavasi“.

4 §. Kandidati E. Almberg luki seuraavan, Lapin pitäjän kielimurteella kirjoitetun kertomuksen, jonka eräs Matti Färm niminen sotavanhus oli hänelle jutellut:

„Kon ryss maahan tuli, mnä olin Lapin Haoral trenkin. Läksin sitt sotta menemä, ens Pori, josa ruotlaise oliva; mutt mitäst mejän autt, kon ei päästett pääsi menemä ryssi vasta. Kotti sitt taas vaa jalkapatikka. Ei kotonakka senttä malttaa kauan viippy. Sit mnä taas jourusi Wiapori lähtemä ja pantti sikuntmajuri komppania Porin rykmäntti. — Niin pian kon kuu mettän men, ryss rupes ai yöl ampuma, seihtmäst kohta, Pookholmast ja muist paikoist. Ei stä tleenn mittä, ennenkon trump poraht ja larmi lyötti. Sinä talven olikin kova pakase, ni ätt kolm neli viikko maatti vaatte yll. Kerranki ryssil ol patteri vaan lehrist ja varouist tehty. Sillon me heit ammuskeli iso jouko ja toispäivän näi, kui heiti ihmisten ruumei ja hiossi avennoihi. Jäähän ol sahatt fästingi ulkopuol kymmenen kyynärä levi juova. Kerran sitt yks kasakka tul yli hiosines; toinen jäi aventto. Nyt vast usiamma rupesi voovama. Laskiastiistain ryss tul fästinkki kohre; fältvahti tappeli ja nelitoist Uurenmaa rykmentin trakana; tapova ryssän kasakoi juur rajuste. Kahren kolmen päivän peräst rupes ryss jäl ampuma. Sitt tapeltti taas aika jakusten, ja meijä linjatte etupääs käve simmotti, kon jäät sahasiva viäl leviämmälttä. Sandhaminas ol kahres torpas ryssi kortteri; niin niit siäl vilas, ikän kusiljaissi. Me ajatteli, ett jos panis parikin latinkki menemä heijän joukkos, ja pantti kans, ni ätt huone seinä lensi taivaslael. Tulikuulakki lensi etti takasi taivaal. — Nelitoist kraunatori määrätti ai joka porti ette lavol kolmeks neljäks yöks peräsi vahti pitämä kiväreitte kans. Ei siin pali varjo, vallist saan. Tul meijänki joukko luor, ja Malm men väärinpuolin, ni ätt keikaht vaa. Ei meijän vallist senttä yhtäkkän miäst kaatun, mutt värviväest eli resärvist ammutti viistoist. Yks Euran miäsikkin

men kuoljaks, kon Pakarholmast tul kanuna luor lenttäin. Vähä Wiaporis soritti vaa, kuus seihmän kertta. Mut see verra, mitä me sai, kyl me präsäsi, torjusi ja ajo ryssi takka. Emme yhtän eppäl. Ei ryss sinn olis naurul pääs, kon fästingis ol niin pali värkki ja amusioni vuoskausiks. Simtest paikka, kon laivakki sisäl tuleva, ol rautkable pant poikittaisi. Ei hän siihen olis pääs, mutt kon annetti. Meijän nähre juur surkkiast Gustafssvärd annetti. Olisim kiukkusest ottan kiväri ja menn joukko; olisim kyll muutamän kappalen ryssi korjann. Pois lähties sitt amiral Cronstedt toril hyväst jättel miähhi, itkemän rupes ja sano: „Jaa, jaa, poik para; mutt kon on kuninkaan käsky“. Kuningas myi koko maan vissi, kosk hän Oolanninkin anno, vaik ithe siäl oli. — Joulou erel mnä Wiapori meni, ja kolmas päivä toukokuut fästink ryssil annetti. Sillon ol kova talvi, ni ätt me viäl jään yli palasi linnast. Kon me Wiaporist läksi Wanhan kaupunki, kolm virsta Helsingist, jossa passei tehti, mnä meni yhrä Mouhijärve kersanti kans läksiäryppy ottama. Tule sitt ryss vasta, tarjos nuusku. „Pirruttak siin toossas norkota“, mnä huusi ja flättäsi menemä iso sula vesi-oja, ni ätt ryss huus: „hui, hui!“ vaa. — Tääll kotonakki minä palan ajan takka ryssil selkkän annoin; nälkkäse ja väsyny he oli kovasten. Kerrankin mnä muistan, kon Ölander vainaja ol fallesmannin Eurjoel ja meijä läänis, ja Haoral ol isänt Eurjoelt kotosi: ol sitt ison ajan käsakoi kortteri. Yhten päivän tule kukatiäs kolkymment miäst talosse; ryyppänny oliva ja rupesiva pitämä hirmuist elämät. Mnä ja pari, kolm muut miäst olim kolimmiilull. Piia sitt huutava: „Tulikka auttaman, tappava emännän!“ Mutt kyll myös selkkäs saiva. Minä kotti juur tulisest. Tupa ol ryssi täynn. Minä joukko vaan. Repeltti tukkan juur rätiks; mutt minul ol hakopuu käres, ja rupesin heit ulos piiskama hyvä kyytti, huusin: „Joka hengen mnä myös tapa, olkkon korprali taikk kapten“. Kyll he sillonki selkkäs saiva. Ei olis luull simmost miäst Suomes oleva; niin rajua mnä oli. — Vuos sen jälkke loukutusaikan tul Eurjoe sotamiähhi Haoral ja Lutal. Rupesi lavas rikerama. Ryssä sammutti kynttilä. Mnä haparoitti ovi ja läksin tuppa. Isänt pelkäs kovasten. En mnä muut kon hakopuun kätten taas ja verin ni ätt pitkin seiini lenskvä. Kyl ne oli

heiko kon lampurpoikki: kon vaan kii ott, mont kertta flättäs kolm neli miäst ybrel leimauksel“.

5 §. Dosentti Krohn, joka edellisessä kokouksessa oli osoittanut että enemmän kuin puolet Kalevalassa löytyivistä vieraista sanoista joko tavataan vironkin kielessä tai saavat oikean selityksensä tämän kielen kautta, esiin toi koko joukon uusia ja huvittavia esimerkkiä siitä.

Yhteydessä tämän kanssa mainitsi hra Krohn että Kalevalassa tavataan semmoisia länsisuomalaisia muotoja kuin *pukasi* (39: 108) ja *ulvosi* (41: 29) = *pukui*, *ulvoi* sekä *lypsit* ja *uhkutit* (9: 51, 52) = *lypsivät*, *uhkuttivat*.

Vielä lausui hra Krohn sen arvelun, että Kalevalan 48: 47, 48:ssa tavataan tuo Wirlannissa käytetty. translativipääte *-sti* tavallisen *-ksi*-päätteen sijassa. Tämä arvelu on sitä todennäköisempi kuin mainittua paikkaa ainoastaan siten käy tyydyttävällä tavalla selittäminen.

A. Almborg.

Helmikuun 3 p:nä 1872.

Saapuvilla olivat: esimies professori A. W. Ingman, dosentit O. Donner ja J. Krohn, hra D. E. D. Europæus, maisterit F. W. Rothsten ja E. Hårdh, filos. kand. A. Borenius ja allekirjoittanut sihteeri.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2! §. Dosentti Krohn'in ehdotuksesta päätettiin vastedes ottaa keskustelun ja tutkiannon alaiseksi suomen kielen lauseoppi, maist. A. W. Jahnsson'in esittämin ilmestyneen, ansiollisen suomen kielen lauseopin johdolla, ja oli tulevassa kokouksessa subjektin ja objektin käyttäminen esiin otettava.

3 §. Allekirjoittanut luki seuraavan, tohtori O. Blomstedt vainajan tekemän kirjoituksen:

„*Genetivi-sian muodostuksesta Suomalais-Unkarilaisissa kielissä.*

Suomalais-unkarilaisissa kielissä on samoin kuin indo-eurooppalaisissakin nominatiivi kaikista sioista vanhin. Tämä onkin var-

sin luonnollinen asia; sillä se joko nimittää esineen erillään kai-
kista suhteista muihin esineisiin tai on subjektina, aluksena lau-
seessa. Nominativin jälkeen iässä seuraavat suomalais-unkarilai-
sissa kielissä paikka-siat. Nämät eivät kuitenkaan kaikki ole niin
vanhaa perää. Kieli ei ole heti alussa ottanut osoittaaksensa sisäl-
lisiä ja ulkonaisia suhteita tässä kohden toisistaan. Se on tyyty-
nyt vain seuraavaan kolmeen yleiseen määräykseen, nimittäin:
paikka 1) *mihin* eli *minne*, 2) *missä* l. *millä*, 3) *mistä* l. *millä*.
Ne suffixit, joilla nämät suhteet on toimitettu, ovat: *nek*, *na*, *ta*.
Ne tavataan suomenkielessä kaikki kolme aivan alkuperäisissä muo-
doissaan ja merkityksissään, nimittäin: *-nek* muutamista adverbi-
muodostuksista dativi-merkityksessä, esm. *tuonne'* (*tuönnek*), *kah-
danne*; *-na* (*-nä*) essivin-päätteenä, jona sillä muutamissa partik-
keleissä on paikka-merkitys, esm. *kotona*, *tykönä* ja *-ta* (*-tä*) infi-
nitivisian päätteenä, jommoisena sillä nykyisessä kielessäkin on
alkuperäinen paikka-merkitys muutamissa partikkeleissä, esm. *luota*,
yltä. Samoin tavataan ne muissakin suomalais-unkarilais-kielissä.
Niinpä virossa: *nek* adverbissä *senna*, sinne, *tenna*, tänne, *na* essivi-
päätteessä *na* ja tarton murteen inessivi-päätteessä *n*, ja *ta* indefi-
nitivin päätteessä *-d* l. *-t*; vepsässä: *nek* adverbissä *kunna*, kunne,
t'änna, tänne j. n. e., essivin päätteessä *-n* (*-nn*), ja infinitivin
päätteessä *d*; liivin kielessä: *nek* adverbissä *tann*, tänne, *sinn*,
sinne, *-na* muutamissa adverbeissä, esm. *koun*, *kotona*, *kuna*, koska,
tagan ynnä dativin päätteessä *-n*, ja *-ta* infinitivi-sian päätteessä
-d l. *-t*; mordvan ersä-murteessa: *nek* dativin *-nen*-päätteessä; *-na*
temporalis-sian päätteessä *-nä* *) ja *ta* mokscha-murteen ablativi-
päätteessä *-da* (*da'*) l. *-ta* (*-tä*); syrjänin kielessä: *-nek* ablativin
päätteessä *-lanj*; *-na* instruktivisian päätteessä *-n* ja *-ta* ablativin
päätteessä *-lys* **); läpin kielessä: *-nek* adverbissä *manne* l. *man-
nen*, miksi, mintähden, *danen*, siksi; *-na* lokativin ja predikativin
-n-päätteissä ja *-ta* monikon infinitivin *-it* (*-id*)-päätteissä; unka-
rin kielessä: *-nek* dativin päätteessä *-nek* (*-nak*), *na* superessivin

*) Ks. Ahlqvist Vers. eines Mokscha-mordvinischen Grammatik. sivv. 20—21.

**) Ks. Castrén, Elementa Grammatices Syrjænæ, sivv. VI—VII, 18—19 ja 21.

päätteessä *-n* ja *-ta* adverbissä *iffonta, régente* ynnä muissa *), sekä mahdollisesti myös ablativi päätteessä *-töl (töl)* **) j. n. e. Se seikka, että ne lavealta kohdataan kysymyksessä olevassa kielikunnassa, ja että ne tavataan päätteen aineksina uudemmissa siamuodostuksissa, on vastaan-sanomattomana todistuksena mainittuina siain ikivanhasta iästä ***). Ikivanha näyttää myöskin abessivi- l. caritivi-siya oleva suomalais-unkarilaisissa kielissä †). Mutta genetivi on niissä epäilemättä myöhempi muodostus. Sen voipi siitä päättää, että joukko kieliiä on tässä kielikunnassa, joilla ei ole sitä sias laisinkaan, taikka on se vain hyvin vaillinaisesti muodostuneena. Semmoisia ovat: vogulin, ostjakin, unkarin, syrjänin ja votjakin kielet, jota vastoin *n*:päätteinen genetivi on suomen, viron, vatjan, vepsän, liivin, mordvan, tscheremissin ja lapin kielissä, vaikka se osaksi niistä on pois kulunut. Mistä ja mitenkä on nyt tämä genetivi *n*:pääte syntynyt?

Tämän kysymyksen ratkaisemiseen antavat meille osviittaa indo-euroopalaiset kielet. Näiden genetivistä lausuu Heyse ††) seuraavalla tavalla: „Der *Genitiv* bezeichnet ursprünglich den räumlichen Ausgangs- und zeitlichen Anfangspunkt; sodann die Verhältnisse der Entfernung, Trennung und Beraubung, das Verhältniss des Ganzen zum Theile (partitiv), das des Stoffes, der Abstammung oder des Ursprungs, der Ursache, des Besitzes, und endlich mannigfaltige Verhältnisse der Abhängigkeit oder des gegenseitigen Zusammenhanges, besonders als adnominalen (d. i. in unmittelbare Abhängigkeit zu einem Gegenstandsworte gesetzt) Casus, wo er überhaupt die abhängige, ergänzende Bestimmung darstellt“. Tämän mukaan on siis genetivin omistavainen merkitys, jonka merkityksellinen genetivi tässä kirjoituksessa tietysti vain onkin kysymyksessä †††), mainituissa kielissä kehittänyt alkuperäisestä

*) Ks. tekiän väitöskirjaa: *Halotti beszéd ynnä sen johdosta vertaiteria tutkimuksia unkarin, suomen ja lapin kielissä*, sivv. 68—70.

**) Ks. samaa teosta, siv. 97.

***) Ks. Ahlqvistin kirjoitusta: *Om Ungerska språkets förvandtskap med finskan*, Suomi 1863, sivv. 23—31.

†) Vrt. samaa teosta, sivv. 33—34.

††) Ks. *System der Sprachwissenschaft*, Berlin 1856, siv. 434.

†††) Niissä suomiheimoisissa kielissä, joissa, kuten vasta näimme, *n*:päätteiset genetivit ovat tekeytyneet, toimitetaan nuo Heysen luettelemat

paikallisesta käsitteestä; ja niinpä on luonnollisesti myös genetivin päätte niissä tekeytynyt lokaali-suffixista, kuten sen selvästi näkee-kin esm. kreikan persoonallisten pronomien genetiivistä *ἐμοῦ, σοῦ, οὐ*, joilla Homeron kielessä on selvät paikalliset alkumuodot: *ἐμέθεν, σέθεν, ἔθεν*.

Samaan suuntaan näyttävät myös tosiasiat suomalais-unkarilaisten kielten alalla osoittavan. Niissä kielissä, joilla ei genetiiviä ole, osoitetaan tosin omistusta siten, että omistaja pannaan nominatiiviin ja voidaan pitää yhdeksi sanaksi liittyneenä omistettua osoittavan sanan kanssa. Mutta sen ohella toimitetaan niissä omistuksen käsite jonkin lokaali-sian suffixilla. Niinpä sanoo esm. Unkarilainen *az úr háza*, herran huone (oikeimmittain: *herra huoneensa*), mutta myös *az úrnak háza* (= *herralle huoneensa*), jonka jälkimäisen lauseen *úrnak* sanassa *-nak* on tuon edellämäin mainitun *-nek* päätteän ohimuoto *). Vielä kolmannellakin lailla voipi Unkarilainen omistusta osoittaa, nimittäin *e*-päätteellä, joka näyttää olevan muodostus 3:n pers. pronomiinista *ja* (*je*); mutta tämä päätte ei mitenkään sovi genetiivin suffixiksi **). Syrjäni kielessä on *pu kyrs* = puun-kuori, vaan samaisessa kielessä käytetään myös *pu* nominatiivin siasta adessiivi, kun sanotaan esm. *pulän kyrs*, puun kuori, ja ablativus I, esm. *pulys kyrs* ***).

Tscheremissin-kielessä, jossa, kuten yllä näimme, on *n*-päätteinen genetiivi, käytetään sen ohella nominativia, mutta myös

käsitteet: Entfernung, Trennung, Beraubung j. n. e. mikä milläkin sialla; genetiiviä käytetään oikeastaan vain omistusta tai jotakin adjektivista määräystä osoittamassa.

*) Vrt. Riedl, Mgy. Gr. sivv. 108—109, 157—158 ja 239.

**) Vrt. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 90—91.

***) Ks. Castrén, Elementa Grammatices Syrjaenae, sivv. 17—18 ja 20—21. Castrén arvelee kuitenkin Syrjäni kielellä muinoin olleen genetiivisian, lausuen (sivv. 17 ja 18): Fieri potest, ut iste casus etiam in lingua syrjaena olim fuerit, et nobis quidem credibile videtur Adessivum esse ortum e terminatione *la vel lä* (ut Adessivus in lingua Finnica finitur), adfixa eidem Genitivi terminatione *-n*. Primarium suum Genitivum abjecit lingua, quoniam terminatio illius eadem fuit ac Instructivi, quam ob causam lingua Finnica Instructivum fere amisit in Singulari numero. Tämä arvelu ei kuitenkaan näytä pitävän ryhtänsä.

dativia, jolla päätteenä on *-lan* (*-län*). Wiedemann epäilee kuitenkin, onko tuo dativin käytäntö tässä asemassa alkuperäistä vai venäjän kielen mukailusta *). Mutta kuinka lieneekin tuon asian laita, varmaa on ainakin, että myös liivin kielessä, jossa samoin on genetivi, tämän asemesta käytetään edellä-mainittua *-n*:pääteistä dativia, joka merkityksellään vastaa suomen kielen adessivi ja allatiivi sioja **). Tosin on epäilty tämänkin lausejärjestyksen alkuperäisyyttä, kun muka sitä ei ole *Salin* murteessa ***) mutta että tämä epäily on perki perätöntä, tulemme alempana näkemään.

Kaikessa tässä lienee kyllin aihetta vasta-mainittuun arveluun että suomalais-unkarilaisten kielten alalla *genetivus possessivus* on tekeytynyt jostakin paikka-siasta. Ja tämä arvelu muuttuu melkein vastaansanomattomaksi varmuudeksi, jos saatetaan näyttää, että mainitun sian *n*:pääte on voinut syntyä jostakin paikka-sian suffixista. Semmoiseksi genetivi-päätteen alkumuodoksi ei yllämainituista paikka-suffixeista tietysti sovi muut kuin *-nek* tai *na*. Näistä taasen on minun ajatukseni, että ovat samaa perää, josko yleensä käyvätkin eroitettaviksi toisistaan, niinkuin ylempänä olemme nähneet.

Tähän ajatukseen *-nek* ja *na* suffixien samuudesta, antaa ensiksikin niiden oitis silmiin pistävä aineellinen läheisyys aihetta; ja toisekseen on huomattava, ett'ei ne suhteet, joita niillä merkitään, aina suinkaan ole niin jyrkästi toisistaan eriyväiset. Päin vastoin hämmentyvät ne hyvinkin paljon toisiinsa. Niinpä Unkarin kielessä *nek* (*nak*):päätteinen *sia* vastaa suomessa sekä allativia että adessivia, esm. *kinék irsz?* = *kelle kirjoitat? egy ferjfinak haza volt* = *yhdellä miehellä oli huone*. Samoin vastaa liivin kielen *n*:päätteinen dativi mainittuja suomen kielen sioja, esm. *ānda obizon vetā* = *anna hevoselle vettä*, *petuksōn litod jālgad* = *petoksella (on) lyhyet jalat*; ja lapin *n*:päätteinen predikatiivi tekee kahden suomen kielen sian, nimittäin *essivin* ja *faktivin* virkaa, esm. *mon laine iseden* = *minä olen isäntänä*, *mon šaddam iseden* = *minä tulen isännäksi*.

*) Ks. Versuch eines Grammatik der Tschereem. Sprache, sivv. 27—28.

***) Ks. Joh. Andreas Sjögrén, Livische Grammatik, nebst Sprachproben, bearbeitet von Ferdinand Joh. Wiedemann, sivv. 74—75.

**) Ks. Sjögrens Livische Gr., sivv. 74—77.

Mainittu *nek*-pääte tavataan, kuten olemme nähneet, tässä alku-muodossaan unkarin kielestä; ja että tämä muoto tottakin on alkuperäisenä pidettävä, todistaa kyllin se seikka, kun sitä samoin kuin enimpää muita unkarin kielen *sia*-päätteitä saatetaan persoonallisten possessivi-suffixin yhteydessä käyttää eri sanana, esm. *nekem*, minulle, *neked*, sinulle *). Myös lapin kielestä tavataan se postpositionina *neig*, *neiga* (*neik*, *neika*) muodoissa, esm. *vanas bos* *min neig*, venes tuli meidän päallemme **). Mutta suomenkin kielessä on puheena oleva suffixi yhtä alkuperäisessä muodossa, nim. sen itäisessä murteessa. Siinä kuulee nimittäin semmoisia muotoja kuin *tännek*, *tuonnek*, jotka Länsisuomalainen ääntää: *tänne'*, *tuonne'* ***).

Nyt on huomattava, että mainitut *tännek*, *tuonnek* j. n. e. muutamain senduin Länsisuomessa lyhenevät vielä enemmänkin, niin että kuulee vain *tänn*, *tuonn* (*tän*, *tuon*). Myöskin allativin päätteestä kuulee Länsisuomessa samanlaisen lyhennyksen. Kuten tunnettu, on tämä pääte tekeytynyt alku-aineksista *l*+*nek* †), niin että *talolle'* alkuaan on ollut *talolnek*, *talollek*, joka viimeinen muoto vielä käykin Itäsuomessa, kun sitä Länsisuomessa paikoin sanotaan *taloll* (*talol*) ††). Samantapaisen lyhennyksen tapaa myös suomen abessivi-siassa, jolla murteittain on päätteet: *-tak*, *-tta*, *-tah*, *-ta*, *-t* esm. *talotak*, *talotta*, *talotah*, *talota*, *talot*. Mutta muissakin suomi-heimoisissa kielissä tapaa semmoisia lyhennyksiä. Niinpä on liivin kielessä allativin suffixi *-l* *-lo*:päätteen ohella, esm. *merrol*, merelle, karitivin pääte *-t*, esm. *tiedomat*, tietämättä †††); ja lapin kielen muutamassa murteessa tavataan karitivin päätteensä myöskin *-t* §).

*) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 169; vrt. myös Ahlqvist, Om ungerska språkets förvandtskap med finskan, Suomi 1863, sivv. 21—23.

**) Ks. Budenz, A' magyar és Finn-ugor nyelvekbeli szóegyczések, sivv. 65—66.

***) N:n kertomisesta ks. Ahlqvist, Om ungerska språkets förvandtskap med finskan, siv. 26; vrt. myös Halotti beszéd. siv. 21 seurr.

†) Ks. Ahlqvist'in viime-mainittua teosta, siv. 27.

††) Näin hämmentyvät tässä murteessa adessivi ja allativi-siat keskenänsä; sillä *talolla* lyhenee siinä myös *taloll* muodoksi.

†††) Tämä *sia* on muuten liivin kielessä hyvin harvinainen (ks. vische Grammatik. siv. 140),

§) Ks. Friis, Lappisk Grammatik, siv. 29.

Tämän ohella on tähdelle pantava, että länsisuomessa, kuten tunnettu, hyvin paljon käytetään genetiviä dativina, s. o. silloin kuin kielessä ylipäänsä käytetään allativi- tai adessivi-sija *). Niinpä sanotaan esm. *minun on* (= minulla) *nälkä, mitä^v sen* (= sille) *tekee? sade tekee oraitten* (= oraille) *hyvää, lasten* (= lapsilla) *on täällä hyvä olla; Matin* (= Matille) *onnistui päästä papiksi, meidän* (= meillä) *ollaan jo heinässä, antoi hänen* (= hänelle) *suuta*; ja tämä omituisuus näyttää ennen muinoin olleen vielä yleisempi, kuten Agricolan Uuden Testamentin kieli osoittaa **). Onpa paitsi sitä kielessä lauseita, joista on vaikea päättää, onko niissä käytetty genetivi-muoto käsitettävä possessivi-genetiviksi vai dativiksi. Semmoisia ovat esm. *anna kirja pojan* (= pojalle?) *lukea, ihmisen* (= ihmiselle?) *pitää työtä tehdä*. Samoin kuin suomen kielessä, on myös liivissä *n*:päätteinen *sia*, tuo ylempänä mainittu dativi, jota käytetään sekä dativi- että genetivi-merkityksessä ***). Tosi on, että, kun tätä *siaa* genetivinä käytetään, *n* tavallisesti jääpi pois lopusta; mutta tämä on epäilemättäkin myöhemmin muodostanut omituisuus kielessä, mainittujen siojen eroittamiseksi. Kun hiatus mainitun kuluneen genetivin kautta syntyi, käytetään vielä aina tuota *n*:päätteistä muotoa †).

Aivan selviä jälkiä samanlaisesta asian laidasta näkyy myöskin lapin kielessä. Siinä on monikon allativilla muutamassa murteessa päätteenä *-iden*, toisessa *-idi*, *-ide*, *-ida*, jotka sopivat ensimmäisestä *n*:n pois kulumalla tekeytyneiksi. Onpa tämä pääte lyhennyt *-id* (*-it*) päätteeksikin ††). Samaisessa kielessä on monikon genetivin pääte *-id* ja *-i*, joka myös lyhenemällä on syntynyt alkuperäisestä *-iden* †††). Yksikössä on genetivi- ja allativi-päätteiden suhde toisiinsa sängen hämärä, mutta mahdollista on, että nekin ovat samaa perää, kun muistetaan, että tämän kielen siapäätteissä ylipäänsä on sängen paljon hämmennystä tapahtunut, esm. infinitivin

*) Ks. Krohn'in kirjoitusta: Genitivin käyttämisestä dativina liivin kielessä ja suomen eri murteissa, Suomi 1870, sivv. 505—506.

**) Ks. samaa teosta, siv. 507.

***) Vrt. viimeksi-mainittua teosta.

†) Ks. Sjögren, Livische Gr., siv. 75.

††) Ks. Friis, Lappisk Gr., siv. 29.

†††) Vrt. samaa teosta, siv. 30, muist. 3.

ja genetivin suffixissa. Yksikön genetivillä tässä kielessä on epäilemättä ollut *n*:pääte, niinkuin se vielä tavataankin muutamista murteista, vaikka se sittemmin on pois kulunut. Yksikön allativilla taas on suffixina *-i* ja *-in*, jonka Friis päättää lyhennykseksi *-h-n:stä* (suomen illativi-pääte), ja Inari-murteessa myös *-n* *). Mutta kuinka lienee mainittuin yksikön siain laita tämän suhteen, monikossa on genetivi- ja allativi-päätteiden samuus epäilemätön. Tähän tulee vielä tähdelliseksi lisäksi, että allativi, joka ylimalkain vastaa suomen allativia ja illativia, kuitenkin sangen paljon käypi suomen adessivin ja inessivin verostakin, niinkuin esm. *daqatet aldis nibe rvdai*, teettää itsellensä veitsi sepällä **). Genetiviä taas käytetään usein niin, että vastaa suomen lokaali-sioja, esm. *gude bæjve bottik deki?* minä päivänä tulit tänne, *juökke olmus' læ laqa vulus'*, jokainen ihminen on laille kuuliainen ***).

Näiden kaikkien tosi-asiain nojassa ei liene liian rohkeata päättää, että genetivi suomiheimoisissa kielissä on tekeytynyt alkuperäisestä lokaali-siasta (dativista †), ja että sen *n*:päätteen alkuperäinen muoto on ylempänä mainittu unkarin kielen datifi-suffixi *-nek*. Tämä genetivin muodostus tietysti tapahtui suomiheimoisissa kielissä vasta sitten, kun ne jo olivat eronneet yhteydestä ugri-laisten kielten kanssa, koska sitä siaan näissä jälkimmäisissä kielissä ei laisinkaan ole, mutta se sitä vastoin edellisissä tavataan ylt'yleensä ††). Epäilemättä on sen sian synty myös asetettava jälkeen sitä aikakautta, jolloin suomiheimoiset kielet täydellisesti muodostivat paikka-siansa, jonka länsipuoleiset niistä tekivät niin tarkoilla määräyksillä, että harva kieli niille siinä kohden vertoja

*) Ks. Friis, Lappisk Gr., siv. 30, muist. 4.

**) Ks. samaa teosta, siv. 158.

***) Ks. samaa teosta, sivv. 150 ja 147.

†) Sjögren'in kieliopissa lausutaan se ajatus, että tuo *n*:päätteinen dativi mahdollisesti olisi kieleen lainattu Lätin kielestä, koska sitä muka ei ole Salin murteessa. Sen jälkeen, mitä ylempänä tähän kuuluvista asianhaaroista on esiintuotu, tuskin yksikään enää epäilee sen alkuperäisyyttä kielessä. Muuten käypikin tämän muodon puute mainituissa murteissa siten selitettäväksi, että se on alkukielestä poikennut muita murteita ulommas, kuten mainituissa kieliopissakin sanotaan (ks. siv. 75 7:n §:n alku).

††) Vrt. ylempänä siv. 334.

vetää. Kuten tietty, on niillä kaksi eri sias kullenkin edellämainituista kolmesta suhteesta, nimittäin: tulo paikkaan I. paikalle, olo paikassa I. paikalla, ja lähtö paikasta I. paikalta. Näiden muodostamiseen käyttivät ne yllä-mainitut yleisiä lokaali-suffixia: *-nek*, *-na* ja *ta* *); ja kun ne siat olivat valmiiksi tekeytyneet, ei näillä yleisillä lokaali-suffixilla itsellään enään ollut mitään virkaa paikan osoittajina. Kieli rupesi sentähden käyttämään niitä muiden suhteiden määräämiseksi, ja niin syntyi *-nek* (ja *-na*):pääteistä monen muun sian ohella genetivin suffixi, samoin kuin *ta* päätteestä infinitivin ynnä muiden siain suffixit. Sangen miellyttävää olis seurata näitä muitakin niistä tekeytyneitä sia-muodoksia; mutta ne ovat ulkopuolella nykyistä ainettani. Paitsi sitä olenkin jo ennen toisessa teoksessa osaksi lausunut ajatukseni niistä **).“

Tämän johdosta syntyi lyhyt keskustelu, jossa muun muassa tuli puheeksi *-ne* pääteen juuri; tämä juuri tavataan, dosentti Krohn'in arvelun mukaan, vepsän kielen partikelissa *no*, joka merkitsee *luo*, esim. *sen no* = sen luo.

4 §. Allekirjoittaneen ehdotuksesta päätettiin että ne Osakunnan jäsenistä, jotka sitä haluavat, saisivat esiin tuoda kysymyksiä semmoisista kieliopillisista seikoista, joihin vastausta voidaan saada vaan itse paikalla, esim. murteen-omituisuuksista. Nämä kysymykset olisivat sitte sanomalehdissä julkaistavat, siinä toivossa että joku puheenalaisella paikkakunnalla asuva asian tuntija hyväntahtoisesti lähettää Osakunnalle vastauksen.

5 §. Osakunnan jäseniksi ehdotteli dosentti Krohn pedagogian kandidati A. Berner'in ja filosofian kandidati A. Borenius'en, joille kutsumuskirja oli lähetettävä.

A. Almborg.

Maaliskuun 2 p:nä 1872.

Saapuvilla olivat: tohtori O. Donner, maisteri F. W. Rothsten, herra D. E. D. Europæus, lehtori B. F. Godenhjelm, maisteri E. Hårdh ja allekirjoittanut sihteeri.

*) Ks. Ahlqvist'in edellä-mainittua teosta, Suomi 1863, siv. 23 seurr.

**) Ks. Halotti beszéd, sivv. 44—46, 63, 68—70, 77—78, 91, 92—95, 97—98, 140—141 ynnä mualla.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura oli Kielitieteelliselle Osakunnalle lähettänyt 35 osaksi painettua osaksi painamatonta puoliarkkia käsikirjoitusta Ahlman'in ruotsalais-suomalaisen sanakirjan uuteen painokseen, jotka maisteri Lindgren on toimittanut, pyynnöllä että Osakunta tarkastaisi missä määrässä käsikirjoituksen toimittamisessa on noudatettu ennen annettuja ohjeita. Koska mainittu käsikirjoitus nyt oli kiertänyt Toimikunnan jäsenillä, otettiin keskusteltavaksi kummoinen lausunto siitä olisi Seuralle annettava. Tämän lausunnon kirjoittaminen sen mukaan, mitä keskustelussa tuotiin esiin, jätettiin allekirjoittaneen sihteerin toimeksi, ja tuli se sittemmin näin kuuluvaksi:

„Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle.

Suom. Kirj. Seura on pyytänyt Kielitieteellistä Osakuntaansa tarkastamaan missä määrässä ne 12+23 puoliarkkia osaksi painettua osaksi painamatonta käsikirjoitusta Ahlman'in ruotsalais-suomalaisen sanakirjan uuteen painokseen, jotka maisteri A. W. Lindgren on toimittanut, ovat ennen annettuja ohjeita myöden suoritettut, ja saa sentähden Osakunta tämän johdosta kunnian antaa seuraavan lausunnon.

Siinä ohjeessa puheenalaista toimitustyötä varten, jonka Kielitieteellinen Osakunta Seuran pyynnöstä laati ja jonka pääkohdat Seura kokouksessaan 17 p:nä Marraskuuta 1869 hyväksyi, kuuluu paitsi muuta: — — „ettei mitään perijuurisempia muutoksia tehtäisi; mutta että yleensä olisi toivottavaa, että sanojen merkitykset tarkemmin rajoitettaisiin; ainakin olisivat liika runsaat lauseparret supistettavat. Sanain selitykset olisivat silläkin tavoin lyhennettävät, ettei saman sanan eri muotoja suotta luetella eikä esimerkeissä mitään sanaa, joka ei suorastaan ole selitettävänä, käännettäisi useammalla kuin yhdellä tavalla. Esimerkkienkin lukua sopisi monessa paikoin vähentää, missä ei selitettävä sana esimerkissä ilmaannu uudessa merkityksessä, niinkuin myös sanojen asema lausemissa olisi sovitettava kielen vaatimuksia myöten“. Tämän ohessa Osakunnan antama ohje sisältää useampia yksityisiä määräyksiä, niinkuin esim. ettei ei sanaa yhdistettäisi ensimmäisen

infinitivin partitiivi-muotoon, vaan sen sijaan käytettäisiin apu-
verbiä kolmannen infinitivin abessivi-sijan kanssa.

Yllämainittua käsikirjoitusta tarkastaessaan on Osakunta havainnut, että tätä ohjetta tuskin ollenkaan on siinä noudatettu. Ei ainakaan ole liika runsaita lauseparsia sojstettu eikä sanain selityksiä lyhennetty sillä tavoin että olisi jätetty saman sanan eri muotoja luettelematta. Todistukseksi sopii vetää, että juuri se esimerkki, joka ohjeessa on tämän suhteen esiin tuotu — nimittäin verbi *leda*, joka vanhassa painoksessa on selitetty neljällä eri sanamuodolla: *taluttaa, talutella, taluta, talata*, joista viimeisen muodon todellista olemista sopii kokonaan epäillä ja joista ei oikeastansa tarvitsisi sanakirjaan painaa muuta kuin ensimmäisen — vielä seisoo nykyisessä käsikirjoituksessa aivan muuttamatta. Lauseparsissa ei myöskään ole tehty sanottavaa muutosta. Jos katsotaan esim. verbiä *misslyckas*, nähdään sekä joutavia että vääriäkin puheenpartten suomennoksia. Eikä liioin yksityistenkään määräysten suhteen aina ole ohjetta noudatettu. Niin seisoo esim. vielä jälillä: *ei onnistua, ei sopia, ei puolustaa, ei uskoa, ei muuttaa* y. m. semmoisia kieltoisanan yhdistyksiä infinitivien kanssa. On myöskin sanain aseman suhteen muistutettu, ettei sitä sanaa, jota yleisimmin kielessä käytetään, aina ole pantu ensiksi, vaan usein semmoinen tai semmoisia, jotka ovat murteellisia. Yleensä näyttää toimittaja liian paljon hellineen alkutekstiä, josta tuskin mitään on poiskarsittu. — Sen sijaan on maisteri Lindgren lisäännyt koko joukon uusia sanoja, yhteensä 23 puoliarkkia, josta Osakunta mielihyvällä voi mainita että siinä on sangen kelvollista työtä tehty. Toimittaja on myöskin ruotsalaisten nominein ja verbein jälkeen pannut näiden deklinationi- ja konjugationi-numerot.

Kosk'ei siis toimittaja ole ottanut varsinaisesti suorittaaksensa eli redigerataksensa tätä uutta sanakirjan painosta, vaan siihen ainoastaan on lisännyt uusia sanoja, on Osakunnan mielestä koko työ keskentekoista ja siis ihan uudestansa tehtävä, sitä enemmän kuin tohtori Tikkasen tekemät kirjoitukset lehtien reennustoihin ovat niin epäselviä, että latojan on niitä mahdoton ymmärtää. Ylimalkain on käsikirjoituksen sekavuus ja yhtäjaksoisuuden punte tehnyt sen aryostelemista varsin tukalaksi.

Asiain näin ollessa tahtoo Osakunta jättää Seuran itsensä

päätettäväksi, mikä palkinto maisteri Lindgren'ille hänen työstänsä on annettava.“

3 §. Allekirjoittaneen ehdoituksesta päätettiin uudestaan sanomalehtiin painattaa se kehoitus suomen kielen ystäville satujen ja kertomusten kokoomiseen kansan suusta, joka kolme vuotta takaperin oli Uudessa Suomettaressa julkaistu.

4 §. Täksi kokoukseksi määrätty keskustelu subjektin ja objektin käyttämisestä suomen kielessä lykättiin vastaiseksi.

5 §. Osakunnan jäseniksi päätettiin allekirjoittaneen esityksestä kutsua filosofian maisterit K. G. Svan ja V. R. Kockström.

A. Almbërg.

Lyhyt aine-luettelo, aakkosellisesti järjestetty.

Artikkelista suomisukuisissa kielissä, siv. 261.

Afrikkalaisten ja altailaisten kielten lukusanain alkumuodot, 304.

Genitivi-sian muodostuksesta suomalais-unkarilaisissa kielissä, 332.

Genitivi ja allativi-muodoista suomen kielessä, 307.

Helmi-sanasta tutkimus, 298.

Infinitiivin käyttämisestä tarkoituseilauseissa, 315.

Kieltolauseista, 316.

K:n pehmenemisestä v:ksi suomen kielessä, 280.

Kyllä-sanasta kieltävissä lauseissa, 315.

Kysymyslauseen viljelemisestä ehtolauseen sijassa, 308.

Lausuntoja:

Hannikaisen kirjoituksesta „Suomen kielen alku-äännet, verratut indoeurooppalaisiin kieliin“, 259.

Lindgrenin käsikirjoituksesta Ahlman'in ruotsalais-suomalaisen sanakirjan uuteen painokseen, 346.

Lopullinen toteennäytös, että Altailaiset kielet ainoastansa Afrikkalaisten kielten kautta ovat sukua Suomalais-ungarilaisen kielikunnan kanssa, 302.

Länsisuomalaisia sanamuotoja Kalevalassa, 332.

Maa-sanana ja *mi*-päätteen sukulaisuudesta, 306.

Matka-ohje murteentutkimusta varten, 297.

Merikiven kaupasta Itämerellä, 298.

Muutamia temppeuja nykyisen suomalaisen kirjakielen sananpanotavassa, 313.

- Muutamia tärkeitä sanoja M. A. Castrén'in puolesta, 276.
- Ne**-päätteen juuresta, 340.
- Niin**-sanan käyttämisestä jälkilauseessa, 315.
- Näytteitä ja tietoja kielimurteista:
 - Hinnerjoen, 320.
 - Lapin pitäjän, 330.
 - Maskun, 273.
 - Säkkinjärven, 254.
- udompia sanoja Kalevalassa, veratut vastaaviin virolaisiin, 324.
 Outoja paikannimiä, 305.
- Passivista suomen kielessä, 284, 294 ja 325.
- Personalipronominein objektimuodoista, 319.
 Puheenparsia, 310.
- Sananlaskuja, 310.
 Subjektin asemasta jälkilauseessa, 314.
- T**:n pehmenemisestä j:ksi, k:ksi tai v:ksi, 283.
 Translativin-päätte *-sti*, 332.
 Tutkimusta suomalaisen lauseopin alalla, 316.
- Ugrische Sprachstudien, Budenz'ilta, II vihko. Ilmoitettu, 261.
- Yksikön ja monikon käyttämisestä suomen kielessä, 267.

Luettelo Suomi-kirjain sisällöstä.

I. SUOMI.

Tidskrift i Fosterländska ämnen.

1841—1860.

(Kunakin vuosikerran hinta 1 m. 60 p.)

1841: — Bidrag till Finska häfdateckningens historia, af G. Rein. — Fredsfördrag och Gränsetraktater: Nöteborgska fredsfördraget; 1510 års stilleståndstraktat; Täyssinä-fredsfördrag, jemte dertill hörande gränsebref. — Om betydelsen af ordet Lapp, af M. A. Castrén. — Anmärkningar angående några ljud i Finskan, af M. A. Castrén. — Åbo förr och nu, af Dan. Juslenius år 1700 (öfvers.) — Finlands areala innehåll, af H. G. Borenius. — Om Finska Ordspråk och Gåtor, af E. Lönnrot. — Bidrag till Finska språkets grammatik, af E. Lönnrot. — Förteckning öfver afhandlingar af fosterländskt innehåll i Åbo Tidningar på 1700-talet, af F. J. Rabbe. — Om de Alopæiska folkskolorna i Salo Domsaga, af J. F. Ticklén. — (*Tämä vuosikerta on loppuun myyty*).

1842: — Bidrag till Finska häfdateckningens historia, af G. Rein (forts.) — Utdrag af Sekreteraren N. Rasks bref angående Kl. Flemings död 1597, samt Berättelse om belägringen af Åbo slott 1597, meddel. af A. I. Arvidsson. — Fredsfördrag och Gränsetraktater: Wiborgska kontraktet 1609; Stolbova-fredsfördraget 1617, samt derpå följande gränsereglering; Upplysningar om fördragen i Teusina och Stolbova samt i grund af dem verkställd gränsereglering. — Tal vid Alexanders-Universitetets minnesfest öfver ärkebiskop Jak. Tengström, af J. G. Linsén. — Om National-litteraturens i Finland utveckling och nödvändigheten af dess vidare bearbetning, af G. Rein. — Om stapelstaden Helsingfors, af H. Forsius 1755 (öfvers.) — Estniska folksagor i öfversättning (uppkomsten af Embach, Vanemuines sång, Språkens kokning). — Anteckningar

- under en resa genom Finska och Ryska Lappmarken 1842, af M. A. Castrén. — Bidrag till Finska språkets grammatik: Om den passiva formen i finskan, af E. Lönnrot. — Spridda bidrag till upplysning öfver fäderneslandets inre tillstånd i 16:de århundradet: Slott och gårdar i Finland 1557, af E. Grönblad. — Om Clas Flemings tyranni i Österbotten 1597, meddel. af A. I. Arvidsson. — Klaus Kurck och Liten Elin (öfvers.) — Finlands vattenare och ägoviuder.
- 1843:** — Bidrag till Finska häfdateckningens historia, af G. Rein. — Om Folkmängdstillvexten i Finland 1841, af F. J. Rabbe. — Om Finlands fordna namn, finska folkets ursprung och fordna hemvist m. m. af A. Scarin (efter ett manuskript i Kongl. biblioteket i (Stockholm). — Utdrag ur biskop Magni Stiernkors' kopiebok: Erkebiskop Jakob Ulfssons bref Contra cives Aboenses 1478; Kon. Magnus Smeks stadga om utskylder i Wiborgs län samt Erik XII:s stadfästelse, meddel. af F. Collan. — Geografisk beskrifning om Österbotten, af P. N. Mathesius 1734 (öfvers.) — Fredsfördrag och Gränsetraktater: fredsfördraget i Kardis 1661; Fredsfördraget i Nystad 1721 samt gränsereglering; Fredsfördraget i Åbo 1743; Fredsfördraget i Wärälä 1790; Fredsfördraget i Fredrikshamn 1809; Gränsereglering i Torneå 1810; Om Wiborgs, Kuopio och Uleåborgs läns gränser mot Ryssland. — Utdrag ur Bergmästarens berättelse 1840. — Utdrag ur Solovetska klosterkronikan, af M. A. Castrén. — Relation om förhållandet med gränsen mellan Norge och Finland 1823, af S. F. von Born. — Reflexioner ang. Finlands ägoviuder och folkmängd, af H. J. Köllerfeldt. — Förteckning öfver uppsatser af Fosterländskt innehåll i Åbo Tidningar 1800—1809. — Tabeller öfver städernas i Finland ålder, folkmängd m. m.
- 1844:** — Anteckningar om Savolotschesskaja Tschud, af M. A. Castrén. — Om accentens inflytande i Lappska språket, af M. A. Castrén. — Erik Fleming, biografiskt utkast af F. Collan. — Muukalaisuudesta Suomessa, kirj. Elias Lönnrot. — Om fremmande namns skrifning på Finska, af E. A. Ingman. — Muutama sana Suomen kielen rikastumisesta, W. Kilpiseltä. — Försök till utredande af Fornfinnarnes mythologi, af G. Rein. — Utdrag rörande Finland utur otryckta delarna af A. A. von Stiernmans Bibliotheca Suio-Gothica, meddel. af J. J. Tengström.
- 1845:** — Utdrag ur Resanteckningar, år 1845, af M. A. Castrén. — Kokeita Suomalaisessa laulannossa E. Lönnrot'ilta. — Calonii relation om Åbo Akademi 1783, meddel. af J. J. Tengström. — Sammandrag af Skördeobservationer i Finland med anmärkningar af Jak. Fellman. — Anteckningar om Samojediskans förvandtkap med de Finska språken, af M. A. Castrén. — Geografiska och Statistiska notiser om Kuopio län, af G. Rein. — Carl IX:s plan

- att förbinda Saimen med Finska viken, af E. Grönblad. — Försök till utredning af Finska språkets ljudbildning, af M. Akiander.
- 1846:** — Reseanteckningar i Sibirien, af M. A. Castrén. — Anmärkningar öfver „Sjögrens Anteckningar om Kemi Lappmark“, af J. Fellman. — Om Ankoper flodens läge, af M. Akiander. — Om gränssorna mellan Tavastland och Savolax, af E. Grönblad. — Tvenne Medeltidshandlingar, meddel. af E. Grönblad. — Geografiska och Statistiska notiser om Uleåborgs län, af G. Rein.
- 1847:** — Berättelse om Finska Litteratursällskapet under de första 17 åren, af S. Elmgren. — Bidrag till Finlands kännedom i Ethnografiskt afseende, af A. Warelius. — Beskrifning öfver Pargas socken (med karta), af S. Elmgren. — Bidrag till Lappmarkens Fauna, af J. Fellman. — Förteckning öfver uppsatser rörande Finland i Svenska Vetenskaps-Akademiens handlingar, af F. J. Rabbe. — Jälkilauseita A. Wareliukselta.
- 1848:** — Utdrag ur Ryska Annaler, af M. Akiander. — Finska foglars Finska namn, systematiskt ordnade af W. Nylander. — Förteckning öfver disputationer utgifna vid Universitetet i Åbo 1819—1828, af C. Lundahl.
- 1849:** — Karin Månsdotters lefverne, tecknad af O. Rancken. — Om den heliga bäcken Wöhhanda i Liefland, meddel. af H. Kellgren. — Beskrifning af Eura Socken (med karta), af G. J. Lindström. — Jäänlähö-ajaat Kokemäen virrassa vuosina 1801—1849, todenvaihe-laskulla määräsi J. H. Eklöf. — Brigittinerklostret i Näden-dal, historiskt utkast af C. M. Creutz. — Om Finsk språkrikthet, anteckningar af G. A. Avellan.
- 1850:** — Kritik öfver sättet att i Finskan uttrycka begreppet om tid, af G. A. Avellan. — Schrenk's „Reise durch die Tundren der Samojeden“, bedömd af M. A. Castrén. — Rapport till Kejsrl. Vetenskaps-Akademien i Petersburg af M. A. Castrén. — Kullervo, öfversatt af K. G. Borg. — Suomalaisia Kasvunimejä, kokosi H. A. Reinholm.
- 1851:** — Bidrag till Savolaks och Karelens historia under konung Gustaf I:s tid, af F. Collan. — Kertomus Hämeenkyrön pitäjästä (kartan kanssa), kirj. Yrjö Koskinen. — Hvad beteckna i den Finska Mythologin orden Jumala och Ukko? af M. A. Castrén. — Öfersättningar ur andra upplagan af Kalevala, af K. G. Borg. — Handlingar ur Tottska grafkoret i Åbo domkyrka, meddel. af J. O. I. Rancken. — Beskrifning öfver Jalasjärvi kapell (med karta), af K. A. Bäckman.
- 1852:** — Samling af med Finskan beslägtade ord från de Uraliska, Altaiska och Kaukasiska språken, af J. A. Lindström. — Om tillväxten af folkmängden i Finland under decenniet 1841—1850, af F. J. Rabbe. — Förteckning öfver uppsatser af fosterländskt intresse i Mnemosyne åren 1819—1823, meddel. af F. J. Rabbe. —

- Vähäinen kertoelma muinois-suomalaisten pyhistä menoista, kirj. E. Salmelainen. — Om Landtmanna-sällskapet i Ilmola, utdraget ur dess förhandlingar af K. A. Bäckman. — Förteckning öfver disputationer, utgifne vid Alexanders-Universitet i Finland åren 1828—1852, meddel. af K. V. Törnégren. — Angående några förarbeten till en utförlig statistik för Finland, af F. J. Rabbe.
- 1853: — Om sättet att i Finska periodbyggnaden uttrycka negativa begrepp, af G. A. Avellan. — Granskning af hr Schiefners öfersättning af Kalevala, af Aug. Ahlqvist. — Några blad ur Finlands häfder för konung Gustaf I:s regeringstid, af J. J. Tengström. — Om några dialektegenheter i Satakunta, af N. Järvinen.
- 1854: — Kertomus Tyrvään pitäjäst 1853 (kartan kanssa), Antero Wareliukselta. — Prosten Saxbergs strid med Konsistorium i Wiborg, af M. Akiander. — Tvenne ryska officiella berättelser om slaget vid Wilmanstrand, meddel. af M. Akiander. — Teckning af M. A. Castréns lefnad och verksamhet (delvis ur Byska Geograf. Sällskapets tidskrift). — Några upplysningar om Finnarnes forna vidskepliga bruk och trollkonster, af J. W. Murman.
- 1855: — Wiron nykyisemmästä kirjallisuudesta, kirj. Aug. Ahlqvist. — Bidrag till teckningen af tillståndet i Finland vid medlet af 1600-talet (Gen. Guvernörers och landshöfdingars embetsberättelser), meddel. af F. J. Rabbe. — Hirven-ampujat yhdeksässä runomuksessa, J. L. Runebergin; suom. Malakias Costiander. — Om en religiös rörelse i södra Österbotten på 1700-talet, af J. O. I. Rancken. — Odysseen vastaanotto Faiakilaisten saarella, suom. E. Lönnrot.
- 1856: — Ett bidrag till jämförande språkforskning, af H. Neuss (öfvers.) — Något om Lokal-kasus i Finskan, af J. A. Lindström. — Runeberg'in Döbeln Juuttaassa, suom. A. Oksanen. — Pispä Henrikin surmavirsi, julkaissut E. Lönnrot. — Försök att bevisa det Rurik och hans Varäger ej voro hemma från Sverige, af J. A. Lindström. — Sananen Suomenkielen ulkomuodosta, kirj. W. Kilpinen. — Ilmarinens bröllop, episod ur Kalevala, öfvers. af K. Collan. — A. Ahlqvist'in I:nen ja II:nen matkakertomus. — Finska Litt. Sällskapets förhandlingar året 1856—1857.
- 1857: — A. Ahlqvist'in III:s ja IV:s matkakertomus. — Vähän Suomalaisista sukunimistä, kirj. W. Kilpinen. — Kauppakaari ja Maa-kaari, uudesti suomennettu E. Lönnrot'ilta. — Suomalaisia kielenoppi-sanoja E. Lönnrot'ilta. — Venäläisiä sanoja Suomenkielessä, kirj. A. Ahlqvist. — Todistus-kappaleita Nuijasodan historiaan, toimitt. Y. Koskinen. — Pohjanmaan asuttamisesta tutkimus, kirj. Y. Koskinen. — Vältväepeli Roth'in urotyöt Ruovedellä, kertoelut O. Blomstedt. — Beskrifning öfver S:t Märten's socken (med karta), af S. G. Elmgren. — Finska Litt. Sällskapets förhandlingar 1857—1858.

- 1858:** — Kasvikon oppisanoja E. Lönnrotilta. — Kansliakollegian esipuhe lakikirjaan. — Bidrag till Finlands historia, meddel. af K. A. Bomansson: 1. Finska presterskapets berättelser om antiqviteter 1667—1674; 2. Joh. Messenii föreskrift om hvad hans barn borde iakttaga, ifall han ej mer råkade dem i lifvet, dat. Cajanborg 1626; 3. Handlingar rör. Nådendals kloster under Gustaf Wasas tid; 4. Förening emellan borgarena i Helsingfors och allmogem rörande deras handel 1555; 5. Klas Flemings förlänningar i Finland omkr. 1590. — Kertomus Utsjoen pitäjästä, kirj. A. Andelin. — Virgiliuksen Aineias, I runomus, suoment. M. Costiander. — Neljä virttä Runeberg'in virsikirjasta, suom. A. Oksanen. — A. Ahlqvistin V:s ja VI:s matkakertomus. — Suom. Kirj. Seuran keskustelemiset 1858—1859.
- 1859:** — Hafva Lappar och Finnar på skilda tider invandrat till Norden? af J. A. Lindström. — Suomalaiset sukunimet Viitasaarella, tutk. W. Kilpinen. — Några historiska urkunder af J. E. Waaranen (Strödda handlingar 1541—1594; Ståthållaren Karl Oxenstjernas bref till Rikskanslern 1620; Gustaf II Adolfs fullmakt på finska för Gubernatorn Bielke 1628; Om Ålands presterskaps rättigheter 1651; Meijers berättelse om Ryska truppernas aftåg 1721). — Materialier till Finska språkets ordbildningslära, af J. R. Bergstadi. — Handlingar rör. Finlands historia, af K. A. Bomansson (Om Torneå Lapparnes skatt och handel med Birkarlarna 1559; Om nöden i Österbotten 1602, 1608; Om grufvor, bergverk och masugnar i Finland 1623—1694; Friherrebref för Karl Armfelt 1731). — J. Länkelän matkakertomus Inkerinmaalta. — Suom. Kirj. Seuran keskustelemiset 1859—1860.
- 1860:** — Om de fordna Birkarlarna, af J. A. Lindström. — Faidon satuja, suom. Sam. Roos. — Suomalaisen sukunimistä, kirj. A. Ahlqvist. — Tallqvist'in ja Törneros'in matkakertomus Inkerinmaalta. — Kemiallisia tiedesanoja, esittänyt J. Krohn. — Kumo socken uti historiskt hänseende (med karta), af J. A. Lindström. — Rättelser och tillägg till afhandlingen „Hafva Lappar och Finnar på skilda tider invandrat“, af J. A. Lindström.

II. SUOMI.

Kirjoituksia isänmaallisissa aineissa.

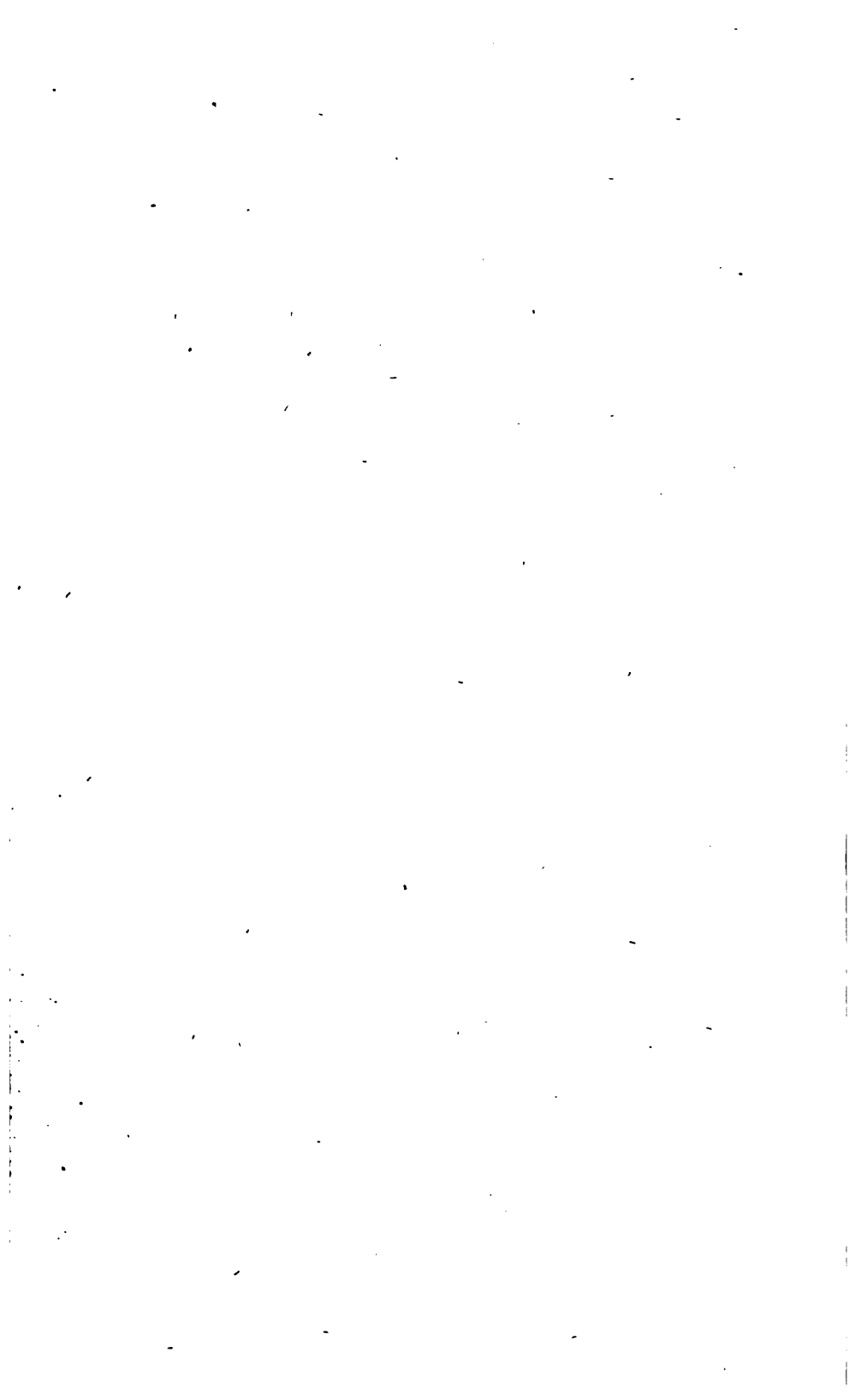
Toimittanut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

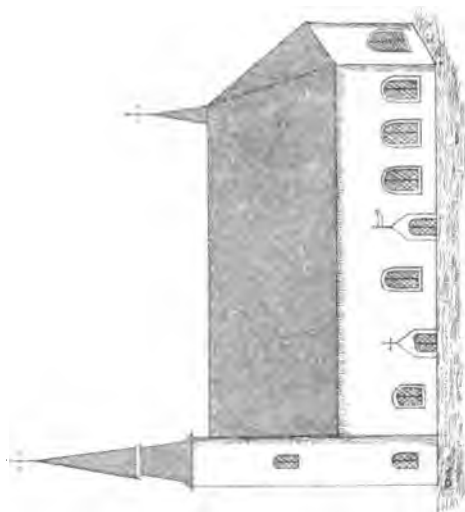
Toinen Jakso.

(Kunkin Osan hinta 3 m.)

- 1:nen Osa:** — Om Ungerska språkets förvandtskap med finskan, af August Ahlqvist. — Suomenmaan joet ja järvet, kertoi Cl. W. Gylden. — Bref ifrån Gustaf Renvall till Rasmus Raak åren 1818—1819, meddelade af R. A. Renvall. — Sanapuvullinen kysymys W. Kilpiseltä. — Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keskustelemiset 18½60—18½61.
- 2:nen Osa:** — Finland och Finska lagöfversättningarna, af J. J. Tengström, I. — Kertomus matkoilta Satakunnassa muistojuttuja keräämässä, D. Skogman'ilta. — Suom. Kirj. Seuran keskustelemukset 18½61—18½63.
- 3:s Osa:** — Kertomus tiedustusmatkasta Pohjanperällä, kesällä v. 1862, J. W. Murman'ilta. — Anteckningar och handlingar till upplysning i Norra Österbottens historia, af J. W. Murman. — Finland och Finska lagöfversättningarna, af J. J. Tengström, II, III. — Suomenmaan virkojen ja virastojen nimiä, ehdotellut Aug. Ahlqvist. — Suom. Kirj. Seur. keskustelemukset 18½60—18½64. — „Charta öfver Uhlå stad“ vuodelta 1649.
- 4:s Osa:** — Mateuksen Evankeliumi Karjalan kielellä, selitysten kanssa toisinkirjoituksella ulos-antanut Aug. Ahlqvist. — Finland och Finska lagöfversättningarna, af J. J. Tengström, IV, V, VI. — Suom. Kirj. Seuran keskustelemukset 18½64—18½65.
- 5:s Osa:** — Beskrifning öfver Nerpes socken, af B. Fr. Nordlund (kartan kanssa). — Kalevipoeg jumalais-tarulliselta ja historialliselta kannalta katsonut O. Donner. — Är Europas vestra och nord-vestra forbildning ursprungligen fenicisk? Historisk undersökning af J. A. Lindström. — Suom. Kirj. Seuran keskustelemukset 18½65—18½66.
- 6:s Osa:** — Muoto-opillinen selitys Eurajoen, Lapin, Rauman, Pyhänmaan, Laitilan ja Uudenkirkon pitäjien kielestä, kirjoittanut J. A. Hahnesson, I. Ääni-oppi. — Om Finska språkets kulturord. Ett lingvistiskt bidrag till Finnarnes äldsta kulturhistoria, af Aug. Ahlqvist. — Kertomus Maalahden pitäjistä, kertonut J. R. Aspelin (kartan kanssa). — En Karelsk jägares sorgliga minnen, af J. F. Lagervall. — Undersökning om Svenska befolkningen i Nyland, af J. A. Lindström. — Berättelse om runosamlingsvandring i Ingermanland sommarn 1861, af Oskar Groundstroem.

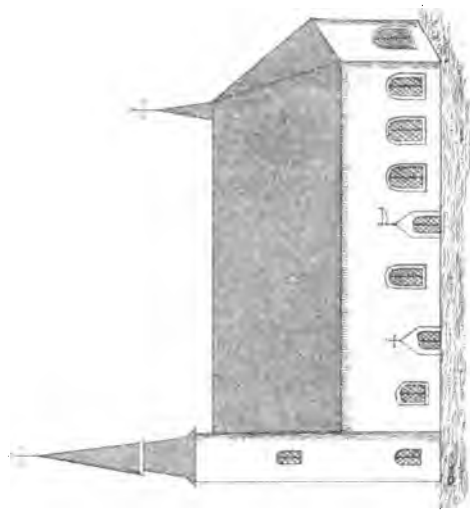
- 7:s Osa:** — Tietoja Suomalais-Unkarilaisten kansain muinaisista olopaikoista, kirj. D. E. D. Europæus, I. — Muinais-tiedustuksia Pohjanperiltä, J. V. Calamnius'elta (kahden kuvalehden kanssa). — Muoto-opillinen selitys Eurajoen, Lapin, Rauman j. n. e. kielestä, kirj. J. A. Hahnsson, II. Muoto-oppi. — Suom. Kirj. Seuran keskustelemukset 1866—1867.
- 8:s Osa:** — Tavoista ja kielimurteesta Ylivetelin pitäjässä, kirj. J. R. Aspelin. — Tietoja Suomalais-Unkarilaisten kansain muinaisista olopaikoista, kirj. D. E. D. Europæus, II. — Isojoen kielimurteesta, kirj. Erkki Almberg. — Suomalaiset Ruotsissa ja Norjassa, kirj. D. Skogman. — Kertomus Suojärven pitäjistä ja matkustuksista siellä v. 1867, kirj. Arvid Genetz. — Muoto-opillinen selitys Eurajoen, Lapin, Rauman j. n. e. kielestä, kirj. J. A. Hahnsson, II. Muoto-oppi (jatkoa). — Jälkisanana kirjoitukseen: Tietoja Suomalais-Unkarilaisten kansain muinaisista olopaikoista, D. E. D. Europæus'elta. — Suom. Kirj. Seuran keskustelemukset 1867—1868. — Kielitieteellisen Osakunnan keskustelemukset 1868—1870.
- 9:s Osa:** — Kokoilemia Muinais-tutkimuksen alalta, julk. J. R. Aspelin, I. Etelä-Pohjanmaalta, kahdenkymmenen kuvalehden kanssa ynnä kartta eteläisestä Pohjanmaasta vuodelta 1550. — Tutkimus Etelä-Pohjanmaan kielimurteesta, kirj. T. G. Aminoff. — Muoto-opillinen selitys Eurajoen, Lapin, Rauman y. m. kielestä, kirj. J. A. Hahnsson, II. Muoto-oppi (jatkoa). — Suom. Kirj. Seuran keskustelemukset 1868—1869.
- 10:s Osa:** — Muoto-opillinen selitys Eurajoen, Lapin, Rauman j. n. e. kielestä, kirj. J. A. Hahnsson, II. Muoto-oppi (jatko ja loppu). — Kertomus kielimurteen tutkimusta varten kesällä v. 1869 tehdyiltä matkoiltani Kiskon, Karjalohjan, Lohjan, Wihdin ja Nurmijärven pitäjissä, kirj. Paavo Salenius. — Kielimurteista Kiskon, Karjalohjan, Lohjan, Wihdin ja Nurmijärven pitäjissä, kirj. Paavo Salenius. — Wirolaiset ja ylimalkain Länsisuomalaiset aineet Kalevalassa, tutk. J. Krohn. — Suom. Kirj. Seuran keskustelemukset vv. 1869—1870. — Kielitieteellisen Osakunnan keskustelemukset 1870—1872. — (Tietoja Säkkijärven saariston murteesta, J. M. Salenius'elta. — Yksikön ja monikon käyttämisestä Suomenkielessä, Osk. Blomstedt'ilta. — Kielinäytteitä Maskun pitäjistä, A. Albergilta. — K'n pehmenemisestä v:ksi, O. Donner'ilta. — Suomenkielen passivista, Osk. Blomstedt'ilta ja D. E. D. Europæus'elta. — Merikullan kaupasta Itämerellä, O. Donner'ilta. — Altaillaisista kielistä ja Afrikkalaisista kielistä, D. E. D. Europæus'elta y. m.). — Mustasaaren kirkon kuva.

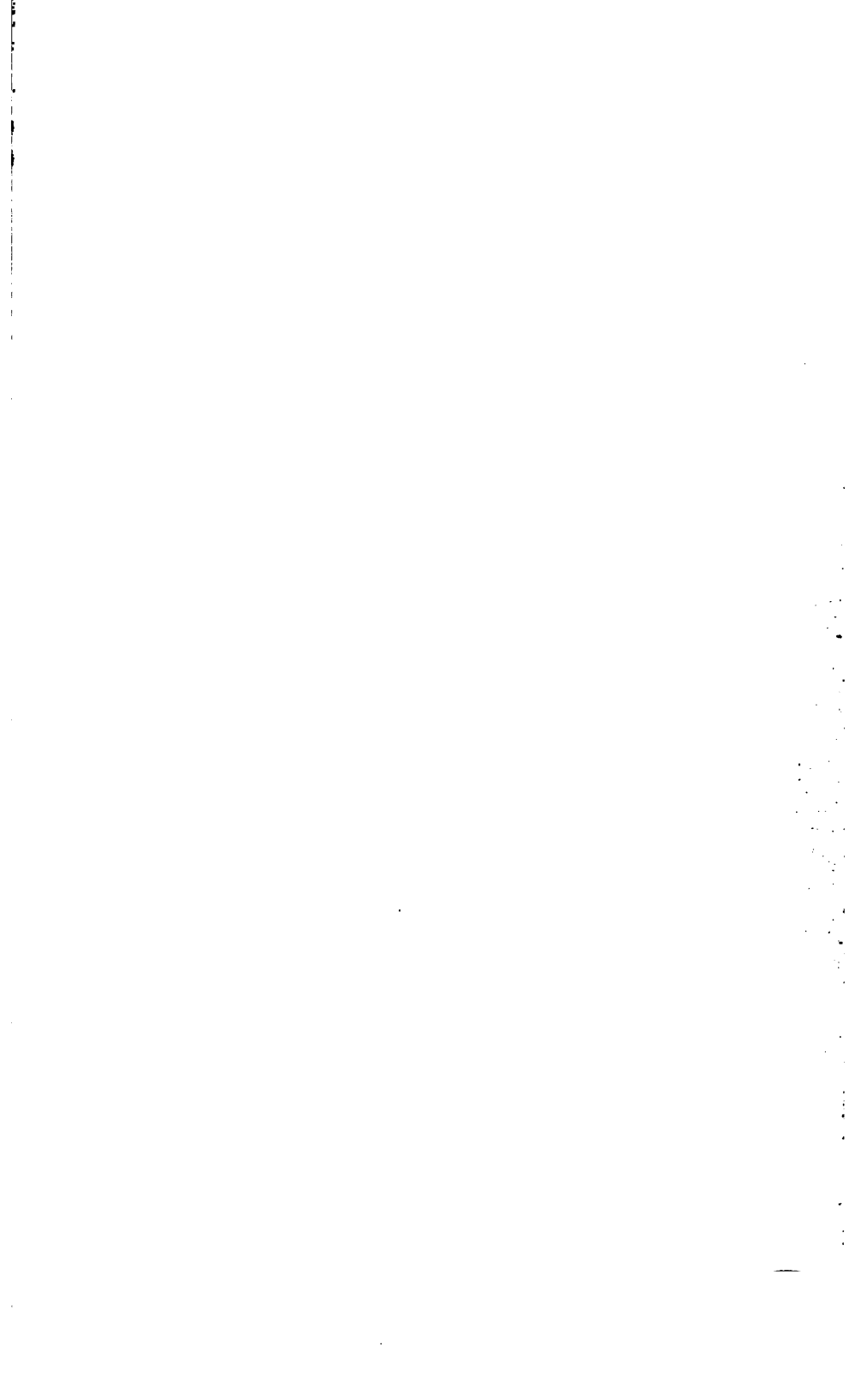

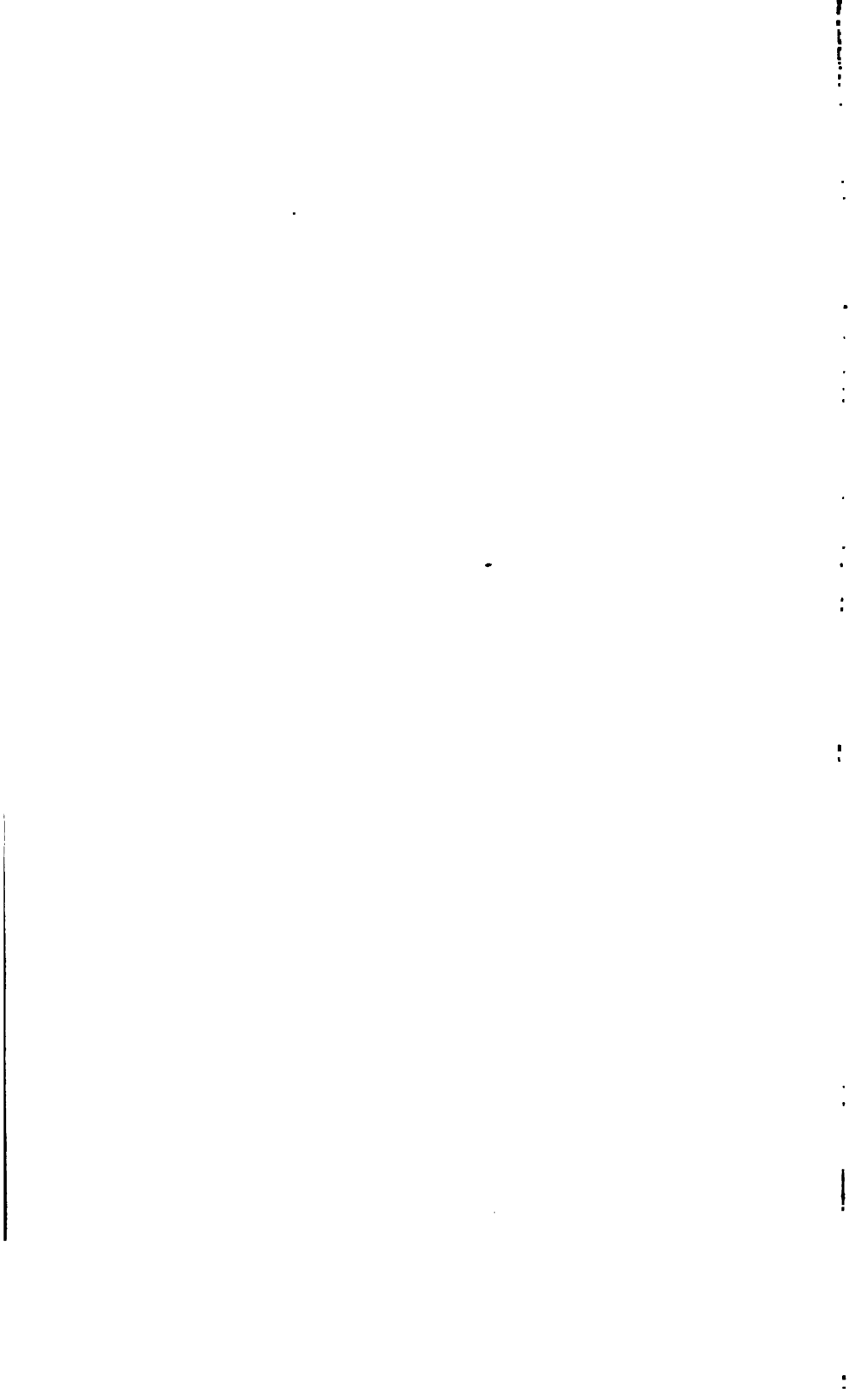
MUSTASAAREN KIRKKO V. 1748
(Kuv. Fried: Böhölm.)

MUSTASAAREN KIRKKO V. 1748
(Kuv. Fried: Båhholm.)

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.